ΔΩΡΕΑ

ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1944-1974)

Τομος Α

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1987

ND: 1096

ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

17 ΜΑΡ. 1999

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1944-1974)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1987

Φίλιππου Νικολόπουλου

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1944 - 1974).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ σ. 4

Α. Βασική Κοινωνιολογική σ. 5

α. Κοινωνική μεταβολή ή άλλαγή. σ. 6

β. Πολιτική μεταβολή ή άλλαγή. σ. 9

γ. Ανάπτυξη. σ. 10

δ. Πρόοδος. σ. 10

ε. Πολιτική ανάπτυξη. σ. 11

στ. Πολιτική Πρόοδος. σ. 14

ζ. Πολιτική κοινωνικοποίηση καί πολιτική στράτευση. σ. 22

Β. Οί ακολουθούμενες έπί μέρους μέθοδοι σ. 24

Γ. Ή Γενική ύπόθεση καί τά Βασικά προαπαιτούμενα τής Πολιτικής Ανάπτυξης. σ. 53

α. Εσωτερικές προϋποθέσεις πολιτικής ανάπτυξης. σ. 60

β. Εξωτερικές προϋποθέσεις πολιτικής ανάπτυξης. σ. 62

Δ. Οί βασικές ύποθέσεις έρευνας γιά τήν περίπτωση τής Μεταπολεμικής Ελλάδας. σ. 73

Υποσημειώσεις Εισαγωγής σ. 80

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Οί Ιστορικοκοινωνικές καί οικονομικές δρίζουσες τού Πολιτικού Συστήματος τής Μεταπολεμικής Ελλάδας. σ. 107

Κεφάλαιον 1ο. Γενικές άπόψεις γύρω άπ' τό νεοελληνικό κοινωνικό καί πολιτικό σύστημα : Δομές καί μηχανισμοί εξαρτησοποίησης καί ετεροπροσδιορισμού. σ. 108

Υποσημειώσεις 1ου Κεφαλ. σ. 166

Κεφάλαιον 2ον. Οί βασικές μεταπολεμικές οικονομικοκοινωνικές εξελίξεις καί οί ταξικές σχέσεις. σ. 171

Α'. Γενικές παρατηρήσεις. σ. 171

Β' Τό οικονομικό σύστημα σ.

Σ. Πληθυσμιακές κινήσεις. σ. 262

α) Εξωτερική μετανάστευση σ. 263 } σ' Κεφ. 3ον

β) Εσωτερική μετανάστευση σ. 266

II :Ο τρόπος παραγωγῆς.

Ὑποσημειώσεις 2ου Κεφαλαίου σ. 207

Κεφαλ. 3ον Εἰδικώτερη ἐξέταση τοῦ τύπου καί τοῦ ρυθμοῦ τῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. σ. 250

Ὑποσημειώσεις 3ου Κεφαλαίου σ. 296

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡλειτουργία κι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Πολιτικοῦ Συστήματος τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας

Κεφαλ. 1ον. Μιά γενική πολιτική ἐκτίμηση τῆς Μεταπολεμικῆς περιόδου. Οἱ συνέπειες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς νέας ἐξέρτησης ἀπ' τήν Ἀμερικανική Ὑπερδύναμη. σ. 305

I. Ἡ ἐπίδραση τοῦ γεωπολιτικοῦ - διεθνοπολιτικοῦ παράγοντα στίς μεταπελευθεριτικές πολιτικές ἐξελίξεις. σ. 315

II. Ἡ Ἀμερικανική ἐπικυριαρχία καί οἱ ἐσωτερικές κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες. σ. 323

III. Οἱ βαθύτερες κοινωνικοπολιτικές συνέπειες τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς κυριαρχίας τῆς Δεξιᾶς, σ. 331

Ἡ τομή μου σ. 348

Κεφαλ. 2ον Ἡ πολιτική διαδικασία σ' ἐπίπεδο κοινοβουλευτικό . σ. 355

I. Πολιτικά κόμματα καί ὀργανώσεις σ. 359

α. Τά κόμματα τῆς Δεξιᾶς. σ. 368

β. Τά κόμματα τοῦ Κέντρου. σ. 370

γ. Ἡ ἀριστερά καί ἡ Ε.Δ.Α. σ. 374

δ. Τά δύο μεγαλύτερα κόμματα τῆς δεκαετίας τοῦ 60, ΕΡΕ καί ἕνωση Κέντρου σ. 378

II. Ἐκλογικά συστήματα , ἐκλογική διαδικασία καί οἱ εὐρύτερες πολιτοκοινωνικές τους ὁρίζουσες. σ. 392

III. Πατερναλισμός ,ταξικές διεκδικήσεις καί κοινοβουλευτικές διαδικασίες σ. 406

Ὑποσημειώσεις 3ου Κεφαλ. σ. 415

Κεφαλ. 3ον .Ἡ πολιτική διαδικασία ἀπό σκοπιά ἐξωκοινοβουλευτικῶν πολιτικῶν δυνάμεων καί παραγόντων. σ. 424

I. Ὁ ξένος πολιτικός παράγοντας . σ. 425

II. Ὁ Θρόνος σ. 440

III. Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις καί τάγματα Ἀσφαλείας. σ. 451

Α. Μιά Γενική Ἐκτίμηση σ. 451

Β. Ἡ ἀφτάχρονη Στρατιωτική Δικτατορία (1967-1974) καί ἡ ἱστορία τῶν Στρατιωτικῶν ἐπεμβάσεων στήν Ἑλλάδα. σ. 458

Γ'. Ὁ Ἰδεολογικοπολιτικός χαρακτήρας τοῦ καθεστῶτος τῆς ἑφτάχρονης στρατιωτικῆς δικτατορίας καί οἱ ἀντινομίες πού συνετέλεσαν στήν πτώση του. σ. 479

IV'. Οἱ κεφαλαιοκρατικές τάξεις σ. 493

V. Ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐπίσημης πνευματικῆς ἡγεσίας καί τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. σ. 505

VI. Ὁ ρόλος τοῦ τύπου καί τῶν μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας. σ. 516

VII. Συνδικαλισμός καί Μαζικό Κίνημα. σ. 520

Ὑποσημειώσεις 3ου Κεφαλαίου. σ. 573

Κεφάλαιο 4ον. Ἡ Κυβερνητική - Διοικητική Μηχανή, τό αἴτημα τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί ἡ ταξική πάλη. σ. 551

Ὑποσημειώσεις 4ου κεφαλαίου σ. 573

Κεφάλαιο 5ον. Συνολική ἐκτίμηση τῆς Πολιτικῆς Ἀνάπτυξης σέ συνάρτηση μέ τήν Ἰδιομορφία τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας τῆς χώρας καί τούς ταξικούς της ἀνταγωνισμούς. σ. 577

Ὑποσημειώσεις 5ου κεφαλαίου σ. 657

Βιβλιογραφία σ. 688

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(ΜΙΑ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ)

πολιτική ανάπτυξη, Κ.Π.Α.) σάν ειδική πολιτική διαδικασία δέν είναι παρά μιά πτυχή τοῦ πολύπλοκου καί πολυδιάστατου φαινομένου τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς. Όταν πάλι προβαίνουμε σέ κοινωνιολογική προσέγγιση τῆς διαδικασίας αὐτῆς δέν κάνουμε τίποτε ἄλλο παρά ἐρευνοῦμε καί ν' ἀναλύουμε τήν ἀλληλοσχέτιση καί ἀλληλοεπίδραση ἀπ' τήν μιά πλευρά στοιχείων καί δομῶν τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος σ' ὅλη τήν ἔκταση τῆς δυναμικῆς του καί ἀπ' τήν ἄλλη τῆς εἰδικῆς αὐτῆς διαδικασίας μέ τά δικά της ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά.

Στό παρόν ἔργο θ' ἀσχοληθοῦμε μέ τήν κοινωνιολογική θεώρηση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας καί στήν μεταπολεμική ἱστορική περίοδο πού ξεκινᾶ ἀπ' τήν ἐποχή τῆς Ἀπελευθέρωσης ἀπ' τούς Γερμανούς (1944) καί τελειώνει μέ τήν πτώση τῆς στρατιωτικῆς χούντας τόν Ἰούλιο τοῦ 1974. Περιχωρίσαμε καί περιοριστήκαμε ἀκριβῶς σ' αὐτή τήν περίοδο γιατί πράγματι παρουσιάζει πολιτικοκοινωνιολογική ἰδιαιτερότητα. Συγκεκριμένα περικλείει καί χρονικά ὁριοθετεῖ τήν δεύτερη μεταπολεμική διαμάχη ἀνάμεσα στίς ἀστικές - συντηρητικές καί τίς λαϊκές δυνάμεις, πού ἔληξε μέ τήν νίκη τῶν πρώτων, καί τήν παρεπέρα πολιτική μορφοποίηση αὐτῆς τῆς νίκης μ' ὅλους τούς συνακόλουθους κοινωνικο οἰκονομικούς ἀντιχτύπους. Ἡ νίκη αὐτή ἀρχικά μορφοποιήθηκε σέ μιά καλυμμένη δικτατορία τῆς Δεξιᾶς ὑπό κοινοβουλευτικό μανδύα (Παπαγισμός, Παραμανλισμός) κι ἀργότερα μετά τό μεσοδιάστημα 64-67 σ' ἀνοιχτή στρατιωτική δικτατορία. Ἀνάλογο ἦταν καί τό κοινωνικοοικονομικό μοντέλο ἀνάπτυξης πού ἐπιλέχτηκε, τόσο στήν ἀρχή τῆς περιόδου ὅσο καί στό τέλος της ἦταν ἰδιαίτερα ἀνεβασμένος ὁ δείκτης τῆς πολιτικῆς βίας καί διαπιστωνόταν κατάσταση ἐθνικοῦ διχασμοῦ, στήν περίπτωση μέν τῶν γεγονότων πού διολοῦθησαν τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 44 μέ τόν ἐμφύλιο πόλεμο ἀνάμεσα στίς ἀστικές καί τίς λαϊκές δυνάμεις ἐπικεφαλῆς τό Κ.Κ.Ε. καί στήν περίπτωση τῶν γεγονότων πού ἀκολούθησαν μετά τήν παραίτηση τοῦ Γ. Παπανδρέου τό 1965 ἀπ' τήν πρωθυπουργία μέ τήν ἐπιβολή δυνατῆς

στρατιωτικῆς δικτατορίας τῆς Δεξιᾶς πού κατάρρευσε κι αὐτή μέ τήν σειρά της ὕστερα ἀπ' τό χουντοκίνητο ἀντιμακαριακό πραξικόπημα τοῦ Σαμψών στήν Κύπρο -πραξικόπημα πού ἔζυνε ἀκόμη περισσότερο τήν διάσταση ἀνάμεσα στούς Μακαριακούς καί Ἀντιμακαριακούς Κύπριους πολίτες καί προκάλεσε διχασμό - καί τήν Τουρκική εἰσβολή πού ἀκολούθησε στήν Μεγαλόνησο.

Μ' ἄλλα λόγια ἡ ἐξεταζόμενη περίοδος εἶναι ἐκείνη πού περικλείεται ἀπ' τίς μεταπολεμικές ἐκεῖνες νίκες τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων καί τῆς κύριας πολιτικῆς τους ἔκφρασης τῆς Δεξιᾶς πού ὅταν σφραγισμένες ἀπ' τήν ἔνοπλη ἐπιβολή τους καί περικλείει οὐσιαστικά τήν πιό σκληρή μεταπολεμική ἡγεμονία τους,πάνω ἀπ' τίς μορφές πού ἀναφέραμε πιό πάνω .-Κατά τήν διάρκεια της τέλος παγιώθηκε ἡ Ἀμερικανική καί Νατοϊκή ἐξάρτηση πού φυσικά δέν ἦταν ἄσχετη , ὅπως θά δοῦμε παρακάτω ,οὔτε μέ τήν ἐπιβολή τῆς Ἀπριλιανῆς χούντας οὔτε μέ τήν Ἐθνική καταστροφή τοῦ 1974 .Ὁ Ἰμπεριαλιστικός δάκτυλος στίς μεταπολεμικές ἀφῦλιες διαμάχες ἦταν πάντα σημαντικός , ἄν καί στίς περισσότερες φορές ἔντεχνα καλυμμένος.

Χρίνουμε ὅμως σκόπιμο πρίν ἀρχίσουμε τήν συστηματική ἀπασχόληση μέ τό εἰδικό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνᾶς μας νά προβοῦμε σέ μερικές ἐπιστημολογικές καί μεθοδολογικές διασαφήσεις καί πιό συγκεκριμένα νά ξεκαθαρίσουμε τήν βασική ἐννοιολογική πάνω στήν ὁποία θά στηριχθοῦμε , (ὁρισμός) βασικῶν ἐννοιῶν(CONCEPTS) ,ὅρων (TERMS) καί δεικτῶν (INDICATORS) προσδιορισμοῦ βασικῶν μεταβλητῶν (VARIABLES) πού θά χρησιμοποιηθοῦν) ν' ἀναπτύξουμε τήν κύρια μεθοδολογία πού θ' ἀκολουθήσουμε καί ν' ἀναλύσουμε συνοπτικά τόν ἰδιαίτερο ἐκεῖνο τρόπο κοινωνιολογικῆς προσέγγισης ,πού θά προτιμήσουμε γιά τά φαινόμενα πού θά μᾶς ἀπασχολήσουν.(Ἐδῶ περιλαμβάνεται καί ἡ παρουσίαση τῆς γενικῆς ὑπόθεσης τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης πού θ' ἀποτελέσει καί τόν θεμελιακό θεωρητικό ἄξονα τοῦ ἔργου μας).

Α. Βασική ἐννοιολογική

α. Κοινωνική μεταβολή ἤ ἀλλαγή (SOCIAL CHANGE).

Ὁ παρακάτω ὅρος , ἄν καί μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ κατά τρόπο ἀξιολογικά οὐδέτερο [2], λόγω τοῦ ἐννοιολογικοῦ του πλάτους δέν μᾶς διευκολύνει πάντα ὅταν ἐπιδιώκουμε μέ ἀκρίβεια νά χαρακτηρίσουμε τό μέγεθος

κάποιας διαφοποιητικῆς διαδικασίας πού ἀναφέρεται εἴτε στό σύνολο τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος εἴτε σέ κάποιο του τμῆμα . Κι αὐτό γιατί ἡ ἀλλαγή μέσα στό συνολικό κοινωνικό σύστημα ἤ σέ κάποιο ὑποσύστημά του μπορεῖ νᾶναι μικρῆς ἔκτασης - π.χ. ἀλλαγή ἁπλά μερικῶν ἐπί μέρους θεσμῶν -χωρίς νά προκαλέσει δομική διαφοροποίηση ,ἀλλά μπορεῖ νᾶναι καί μεγάλης ἔκτασης ὁπότε προκαλεῖ καί δομική διαφοροποίηση . Μπορεῖ νά συντελεστεῖ εἰρηνικά καί βαθμιαῖα ἀλλά ἐνδέχεται καί νά συντελεστεῖ βίαια καί μ' ἐπιταχυνόμενο ρυθμό . Οἱ παραπάνω διακρίσεις ἄν δέν γίνουν παραπέρα ἐννοιολογικές καί ὁρολογικές διευκρινήσεις χάνονται μέσα στό πλατύ ἐννοιολογικό περιεχόμενο τοῦ ὅρου πού ἔτσι καταρχήν πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι ἐκφράζει μιά ὁλόκληρη κλίμακα ἀπό ἁπλές ἐπιφανειακές ἤ ἐπί μέρους θεσμικές διαφοροποιήσεις μέχρι βαθύτερες ποιοτικές καί ριζικές τέτοιες σ' ὅλο τό κοινωνικό σύστημα ἤ σέ κάποιο ὑποσύστημα.

Κύρια ὅμως ὅταν χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος οὐσιαστικά ἀναφέρεται καί ἐκφράζει ὁποιανδήποτε σημαντική διαφορά στή δομή τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ἤ σ' ἕνα τμῆμα του.

Ἡ μεταβολή συντελεῖται ἤ μέ ταχύρρυθμο κι εἰρηνικό τρόπο (ἐπανάσταση στή εὐρύτερη ἔννοια της) ἤ μέ ταχύρρυθμο καί βίαιο τρόπο (ἐπανάσταση στήν στενή της ἔννοια) ἤ μέ βαθμιαῖο κι εἰρηνικό τρόπο (μέσω δηλ. ἐκτεταμένων μεταρρυθμίσεων).

Στό εὐρύτερο ἐννοιολογικό περιεχόμενο τοῦ ὅρου μποροῦν νά συμπεριληφθοῦν οἱ ἐπί μέρους ἔννοιες τῆς ἐξέλιξης ,τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς προόδου .Ἰδιαίτερα μέ τόν ὅρο " ἐξέλιξη "[3](EVOLUTION) κατ' ἀρχήν ἐννοοῦμε μιά ἀξιολογικά οὐδέτερη καί πάλι διαφοροποιητική κοινωνική διαδικασία μέ τήν ὁποία περνοῦμε ἀπ' ἕνα στάδιο ἤ τύπο κοινωνικῆς διάρθρωσης σ' ἕνα ἄλλο χωρίς ἀναγκαστικά νά προεξοχολοῦμε τόν θετικό χαρακτήρα αὐτῆς τῆς μετάβασης. Ὡστόσο ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα ὁπότε καί δέσποζε ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης στό χῶρο τῆς κοινωνικῆς θεωρίας κάτω ἀπ' τήν προφανή ἐπιρροή τῆς ἐξελικτικῆς βιολογικῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου- καί μετά στίς κοινωνικές ἐπιστῆμες ,ὁ ὅρος χρησιμοποιοῦταν καί χρησιμοποιεῖται μέ θετική ἀξιολογική ἀπόχρωση κι ἔτσι συνακόλουθα περιέχει στό νόημά του καί τήν ἔννοια τῆς ποιοτικῆς ἀνόδου πού συνο-

δεύει τήν μετάβαση ἀπ' τό ἕνα στάδιο ἤ τύπο κοινωνικῆς διάρθρωσης στό ἄλλο. Κατ' αὐτό τόν τρόπο ὁ ὅρος δηλώνει μιά θετική διαφοροποιητική διαδικασία ἀντίστοιχη μ' ἐκείνη πού ἀναγνωρίζεται ἀπ' τήν βιολογική θεωρία τῆς βιολογικῆς ἐξέλιξης. Κατ' αὐτήν τήν ἔννοια ὁ ὅρος διοθετήθηκε κι ἀπ' τόν Μαρξισμό.

Ὡστόσο ἐμεῖς δέν συμφωνοῦμε μέ τούς πρώτους ἐξελικτικούς φιλοσόφους καί κοινωνικούς ἐπιστήμονες τοῦ περασμένου αἰῶνα σχετικά μέ τήν ἄποψή τους ὅτι μποροῦν ν' ἀνακαλυφθοῦν ἀκριβεῖς νόμοι κοινωνικῆς ἐξέλιξης παρόμοιοι μ' ἐκείνους πού διέπουν τά φυσικά φαινόμενα. Τό νά παραδεχόμαστε ὅτι ἀπό τήν πρωτόγονη ἐποχή μέχρι σήμερα ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ μιά πορεία ἐξελικτική, μέσα στήν ὁποία διαπιστώνεται σέ γενικές γραμμές ἕνα πέρασμα ἀπό κατώτερα σέ ἀνώτερα στάδια κοινωνικῆς διάρθρωσης καθόλου δέν σημαίνει ὅτι ἡ πορεία αὐτή διέπεται ἀπό ἀπαράβατους κοινωνικούς νόμους πού ὅταν κανείς τούς ἀνακαλύψει μπορεῖ μέ βεβαιότητα νά προβλέψει τήν παραπέρα κίνησή της. Ἡ διαφοροποιητική αὐτή θετική κίνηση τῆς ἀνθρωπότητας μᾶλλον στά πλαίσια ρευμάτων (SOCIAL TRENDS) ἤ τάσεων (SOCIAL TENDENCIES) πρέπει νά νοηθεῖ παρά νόμων πού χαρακτηρίζουν τά κλειστά θεωρητικά συστήματα ὅπως εἶναι ἐκεῖνα π.χ. τῶν φυσικοβιολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἔτσι οἱ κοινωνικές προβλέψεις γιά τό μέλλον δέν μποροῦν νά γίνουν μέ τόση εὐκολία ὅση νόμισαν οἱ πρῶτοι ἐξελικτιστές τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀλλ' ἀντίθετα κινοῦνται σ' ἐπίπεδο μᾶλλον πιθανολογήσεων.

Ἂν τήν ἐξελικτική διαδικασία τήν συνδυάσουμε ἁπλά μέ κάποιο στοιχεῖο πανομοιότητας, μέ διαδοχή ἱστορικῶν περιόδων - ὅταν μποροῦμε φυσικά νά μιλήσουμε ἔστω καί CROSS MODO γιά τέτοιες περιόδους καί μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ἡ διαδοχή αὐτή δέν σημαίνει ὅτι ἡ νεώτερη περίοδος ἦταν πάντα ἤ εἶναι ἀναγκαστικά καί ἡ ποιοτικά ἀνώτερη -, ἂν προσεγγίσουμε τήν διαδικασία αὐτή ἔζω ἀπ' τήν πεποίθηση ὅτι ἀναγκαστικά μέσα ἀπό αὐστηρούς νομοτελειακούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς ὁδηγεῖ σέ κάποιο ἀψίτατο στάδιο κοινωνικῆς ζωῆς ἐσχατολογικά προσδιορισμένο σάν τό «πανελλαδικό» «τέλος» τῆς συνολικῆς ἐξελικτικῆς πορείας, εἴμαστε πιό κοντά στήν πραγματικότητα. Ἔτσι ἡ ἔννοια τῆς ἱστορικῆς νομοτέλειας πρέπει νά συλλαμβάνεται πιό

περιορισμένα. Δέν σημαίνει ἐπεῖνο τόν ἐσωτερικό δεσμό τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πού καθορίζει ἄπαγτα τήν δήθεν ἀναγκαία καί ἀναπόστρεπτη ἀνέλιξη κι ἀνάπτυξή τους πρός ὁρισμένη αὐστηρα προσδιορισμένη κατεύθυνση. Σημαίνει ἁπλά ἕναν ἐσωτερικό δεσμό ἀνάμεσά τους πού συνίσταται στήν ὕπαρξη κάποιας κοινωνικῆς τάσης ἤ ρεύματος πρός ὁρισμένη κατεύθυνση πού ὡστόσο δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι καθορίζει σταθερά μιά ἀναγκαία κι ἀναπόστρεπτη διαδικασία μεταλλαγῶν καί διαφοποιήσεων πάνω στήν κοινωνική διάρθρωση καί τά ἐπί μέρους στοιχεῖα πού τήν συνθέτουν.

Γι αὐτό καί δηλώνουμε ὅτι ἀπ' τήν μαρξιστική θεωρία δεχόμαστε μέν τό γενικό ἐξελικτικό της σχῆμα ὄχι ὅμως τόσο νομοτελειακά προσδιορισμένο ὅσο πλαισιωμένο ἀπ' τήν ἐποδοχή μιᾶς ἤπιας ἤ μετριοπαθοῦς ἐξελικτικῆς θεώρησης τῶν πραγμάτων,[5] Ἡ κοινωνική μεταβολή πρέπει νά συλλαμβάνεται μέσα στά πλαίσια ἑνός ΠΠΠΠΠΠ τουλάχιστον κατάστασης ἐλευθερίας καί χωρίς νά ἀγνοεῖται ἡ ἀνεπανάληπτη μοναδικότητα τῆς ἀνθρώπινης πορείας.

β' Πολιτική Μεταβολή ἤ Ἀλλαγή (POLITICAL CHANGE)

Ἐδῶ ὁ ὅρος "μεταβολή" ἐξειδικεύεται στό πολιτικό σύστημα ἤ ὑποσύστημα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος καί κύρια σημαίνει τήν διαφοροποιητική ἐκείνη διαδικασία πού ὁδηγεῖ στό πέρασμα ἀπό μιά πολιτική κατάσταση σέ κάποια ἄλλη πού σημαντικά διαφέρει ἀπ' τήν προηγούμενη. Κι ἐδῶ κάποια προβλήματα μέ τό εὐρύ ἐννοιολογικό περιεχόμενο τοῦ ὅρου δέν λείπουν γιατί ἡ παραπάνω διαφοροποιητική διαδικασία εἶναι δειτική διαβαθμίσεων. Ὡστόσο μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ἡ πολιτική μεταβολή συντελεῖται κύρια σέ τρία ἐπίπεδα, σ' ἐπίπεδο ἁπλά κυβερνήσεων, σ' ἐπίπεδο θεμελιωδῶν πολιτικῶν καί σ' ἐπίπεδο θεμελιωδῶν ἐσωτερικῶν καί ἐξωτερικῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί δομῶν. Ἡ τρίτη περίπτωση φυσικά εἶναι ἐκείνη τῆς πιό βαθειᾶς πολιτικῆς ἀλλαγῆς πού μπορεῖ νά συμβεῖ ἀκριβῶς γιατί οἱ συνέπειες της ἐκτείνονται σ' ὁλο τό φάσμα τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.

Ὅταν μιλοῦμε γιά τό "εἴδημα τῆς ἀλλαγῆς" γενικά ἔχει συνηθιστεῖ ὁ ὅρος νά χρησιμοποιεῖται μέ θετική ἀξιολογική ἀπόχρωση καί νά σημαίνει προοδευτική μεταβολή τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιθυμητή ἀπ' τό κοινωνικό σῶμα. Βέβαια ἀπό αὐστηρή ἐπιστημονική σκοπιά αὐτή ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου εἶναι παραχαρακτική

άλλά δέν συσκοτίζει τά πράγματα άπ' τήν στιγμή πού γίνονται οί άναγκαῖες νοηματικές διευκρινήσεις κι ἔχει ξεκαθαριστεῖ τό εὐρύτερο ἐπιστημολογικό, ἰδεολογικό κι ἀξιολογικό πλαίσιο μέσ' τό ὁποῖο κινεῖται ὁ κοινωνικός ἐπιστήμονας πού χρησιμοποιεῖ κατ' αὐτό τόν τρόπο τόν ὅρο.

γ') Ἀνάπτυξη (DEVELOPMENT)

Στήν στενή του ἔννοια ὁ ὅρος σημαίνει τήν διαδικασία τῆς μεταβολῆς ἐκείνης μέσω τῆς ὁποίας ἡ κοινωνία ἀπό ἁπλούστερη καί πιό ἀδιαφοροποίητη μετατρέπεται σέ συνθετώτερη, πολυπλοκώτερη καί πιό διαφοροποιημένη, ἐνῶ παράλληλα αὐξάνεται ἡ ἀποδοτικότητα τῶν λειτουργιῶν της καί ἰδιαίτερα ἡ ἱκανότητά της γιά δυναμική προσαρμογή στό περιβάλλον της μέσω κύριας τῆς αὔξησης τῶν ἐπιστημονικοτεχνικῶν γνώσεων κι ἐφευρέσεων[7]. Ὁ ὅρος μπορεῖ ἀκόμη νά νοηθεῖ μέ κάποια πιό ἐξειδικευμένη καί σύγχρονη ἔννοια ὅταν ἀναφέρεται καί προσδιορίζει στήν πορεία τῶν λεγόμενων ἀναπτυσσομένων χωρῶν (DEVELOPING COUNTRIES). Σ' αὐτή τήν ἔννοια ἔρχικά σήμαινε τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη εἴτε μέ τήν στενή της ἔννοια (καθαρή αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος) εἴτε μέ τήν πλατειά (ἐδῶ περιλαμβάνεται καί ἡ δίκαιη κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος) κι ἀκόμη εἰδικώτερα τήν διαδικασία ἐκβιομηχάνισης (INDUSTRIALISATION) αὐτῶν τῶν χωρῶν. Ἀργότερα ὅμως ξεπερίστηκε αὐτή ἡ ἐμμονή στήν οἰκονομική πλευρά τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας καί σήμερα γίνεται ἡ λεγόμενη ὁλιστική προσέγγιση κι ὁ ὁλοκληρωμένος σχεδιασμός της — "ὁλοκληρωτικός" κατά Π. Καβδασίᾳ —[8]

δ') Πρόοδος (PROGRESS)[9]

Στήν στενή του ἔννοια ὁ ὅρος εἶναι κατ' ἐξοχήν ἀξιολογικά φορτισμένος καί ἀκριβῶς στό σημεῖο αὐτό διαφέρει ἀπ' τόν ἀμέσως προηγούμενο πού ἔχει μιά βαθμό ἀξιολογικά πιό οὐδέτερος. Ἡ ἀνάπτυξη ἀναφέρεται περισσότερο στίς ποσοτικές διαστάσεις τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ἡ πρόοδος ἀφορᾶ κατ' ἐξοχήν ποιοτικά χαρακτηριστικά τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν. Μέ τό τελευταῖο ὅρο λοιπόν ἐννοοῦμε τήν προώθηση καί πραγμάτωση ἐκείνων τῶν ἀνθρώπινων ἀξιῶν πού ἡ ἐξαίωσή τους δημιουργεῖ μιά ἠθική[10] δίκαιη, ἀρθρωμένη[11] ἐλεύθερη κοινωνία, μιά κοινωνία δηλ. πού πραγματικά ἔχει ἐνστερνισθεῖ καί ὑλοποιήσει τ' ἀνθρωπιστικά ἰδεώδη.[12]

ε') Πολιτική ἀνάπτυξη (POLITICAL DEVELOPMENT)

Μέ τόν ὅρο αὐτό ἐξειδικευόμαστε καθαρά στό χῶρο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (Π.Σ.) κι ἐννοοῦμε τήν πολιτική διεργασία ἀπείρου μέσω τῆς ὁποίας τό Π.Σ. διαφοροποιούμενο ὁλοένα καί περισσότερο ἀπ' τό συνολικό κοινωνικό μεταβάλλεται ἀπό ἁπλούστερο σέ πολυπλοκώτερο ἐνῶ παράλληλα αὐξάνεται ἡ ἀποδοτικότητα τῶν λειτουργιῶν του καί ἡ ποιότητα τῶν ἱκανοτήτων του. Κοῦντας ἔτσι τόν ὅρο στήν στενή του ἔννοια εἶναι φανερό ὅτι μειώνουμε τήν ἀξιολογική του φόρτιση ἐνῶ μιλῶντας γιά λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ Π.Σ. δέν κρύβουμε ὅτι εἴμαστε ἐπηρεασμένοι ἀπ' τήν δομολειτουργική μέθοδο καί θεώρηση ,ὅπως παρουσιάζεται στά βιβλία τῶν Ἀμερικανῶν δομολειτουργῶν (ALMOND , POWELL, APTER, ZIELS κ. ἄ.) .Ἀλλά κι ἡ χρῆση τῶν ὅρων - σύστημα - ὑποσύστημα δέν ἀρνούμεθα ὅτι δείχνει ἐπηρεασμό ἀπ' τήν συστημική μεθοδολογία καί θεώρηση ὅπως ἀναπτύχθηκε στίς Η.Π.Α. μεταπολεμικά καί παρουσιάζεται στά βιβλία τοῦ T. PARSONS -γενικά στόν χῶρο τῆς κοινωνιολογίας-[13] καί τοῦ D.EASTON- εἰδικά στόν χῶρο τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης.[14]-

Τό ζητούμενο γιά μᾶς , ὅπως θά φανεῖ ἀπ' τήν συνολική παρουσίαση τῆς μεθοδολογίας μας στήν παροῦσα εἰσαγωγή , δέν εἶναι ν' ἀρνηθοῦμε ἤ νά ἀπομονώσουμε τίς σύγχρονες θεωρητικές συμβολές τῆς δυτικῆς κοινωνιολογικῆς θεωρίας ἀπ' τήν Μαρξιστική σκέψη ἀλλ' ἀντίθετα στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ νά ἐμπλουτίσουμε καί νά ἐπισυγχρονίσουμε τήν τελευταία μέ τίς προηγούμενες. Πραγματικά τό ἐπιδιωκόμενο παράλληλα μεθοδολογικές καί θεωρητικές προσεγγίσεις πού PRIMA FACIE φαίνονται ἀντίθετες ἤ ἔχουν τήν τάση ἡ καθεμιά ξεχωριστά ἀνήκοντας σ' ἄλλο " θεωρητικό - ἰδεολογικό " στρατόπεδο νά μονοπωλοῦν τήν ἀλήθεια ,στό βαθμό πού ἐπιστημολογικά ἔχει σημεῖα στήριξης καί δέν ὁδηγεῖ σέ μεθοδολογικές ἀντιφάσεις [illegible] περιλαμβάνει στήν προσπάθειά μας νά πλησιάσουμε τά πολιτικά φαινόμενα μέ τρόπο πολύπλευρο , ἀνοιχτό κι ἀδογμάτιστο.

Μιλῶντας πάλι γιά πολιτικό σύστημα ἤ ὑποσύστημα ἐννοοῦμε ἐκεῖνο πού περιλαμβάνει τό σύνολο ἐκείνων τῶν δραστηριοτήτων ἀτόμων ἤ ὁμάδων - καί τῶν ἀντίστοιχων φυσικά θεσμικῶν καί δομικῶν στοιχείων - πού ἔχουν σχέση μέ τήν λῆψη ἀποφάσεων πού ἔχουν ὑποχρεωτικές γιά τό κοινωνικό σύνολο μέ τήν νομική ἤ ὄχι ἔννοιά τοῦ ὅρου.[14α] Πιό συγκεκριμένα οἱ παραπάνω δραστηριότητες σχε-

τίζονται μέ τίς λειτουργίες τῆς ὁλοκλήρωσης (INTEGRATION) ,τῆς προσαρμογῆς (APPLICATION) πρός τό ἐσωτερικό κι ἐξωτερικό περιβάλλον καί τῆς ἐπίτευξης ποικίλων ἄλλων σκοπῶν (social [illegible]) ὁλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Τό Π.Ε. σάν ἡγετικό τμῆμα τοῦ προηγουμένου ἐπιτελεῖ= τίς παραπάνω λειτουργίες μέ τήν δυνατότητα χρήσης ἢ ἀπειλῆς χρήσης τῆς νόμιμης συσικῆς βίας καί καί μέσα στά ὅρια μιᾶς συγκεκριμένης ἐπικράτειας . Τό Π.Ε. σαφῶς δέν ταυτίζεται μέ ὁλο τό κοινωνικό ὀργανισμό σάν σύνολο ἀξιῶν ,συμφερόντων καί θεσμῶν ,ἀλλ' οὔτε περιορίζεται σ' ὅ,τι ὀνομάζεται κράτος τόσο στήν στενή ὅσο καί στήν πλατειά ἔννοια τοῦ ὅρου. Τείνει νά ταυτισεῖ περισσότερο μέ τήν ἔννοια τῆς ἔννομης τάξης γενικά χωρίς ὅμως νά παραλέπονται κι ὁρισμένες διαφορές . Τό Π.Ε. δέν προσεγγίζεται ἁπλά καί μόνο ἀπο νομικίστικη ὅπως π.χ. ἡ ἔννοια τῆς ἔννομης τάξης , ἀλλά ἀπό σφαιρά ἀμπειρική καί θετική [illegible] .

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἀλλά γιά νά ξαφάρθουμε στά ἐπί μέρους συστατικά στοιχεῖα τοῦ ὁποίου πού ἐδῶ μᾶς ἀπασχολεῖ δηλώνουμε ὅτι μιλώντας γιά αὔξηση ἀποδοτικότητας τῶν λειτουργιῶν καί ποιότητας τῶν ἱκανοτήτων τοῦ Π.Ε. συγκεκριμένα ἐννοοῦμε τήν διαδικασία ἐκείνη μέσω τῆς ὁποίας τό σύστημα σέ γενικές γραμμές διαφορο" ποιούμενο , ὀρθολογιζόμενο ,ἐξειδικευόμενο καί σταθεροποιούμενο ἀπαντᾶ ἱκανοποιητικά στίς διάφορες προκλήσεις τοῦ περιβάλλοντος ,ἐξωτερικοῦ ἢ ἐσωτερικοῦ ,πού παίρνουν τελικά τήν μορφή λεγόμενων ,σύμφωνα πάντα μέ τήν δομολειτουργική θεώρηση ,τεσσάρων " κρίσεων ἢ προβλημάτων ἀνάπτυξης "[15].Ἡ σωστή πάλι ἀνταπόκριση στίς προκλήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος ἢ ἁπλά προσαρμογή στό ἐσώτερικό περιβάλλον πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ συνειδητή καί προγραμματισμένη ἐπίλυση τῶν ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων πού ἀναφέραμε ὁδηγεῖ σ' ἕνα καθεστώς πολιτικῆς καί κοινωνικοοικονομικῆς ἰσότητας . Γιατί δέν νοεῖται ἡ πλατειά λαϊκή βάση σέ μιά π.χ. ἀναπτυσσόμενη χώρα νά μή περιλαμβάνει στά αἰτήματά της - ἰδιαίτερα ἐκεῖνα πού ἔχουν σχέση μέ τά προβλήματα τῆς " συμμετοχῆς " στό παιχνίδι τῆς πολιτικῆς δύναμης καί τῆς " κατανομῆς " τοῦ συνολικοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καί τῶν δυνατοτήτων μιᾶς χώρας (ἀγαθά ,ὑπηρεσίες ,ἐθνικό εἰσόδημα κ.λ.π.)- τήν ἰσοπολιτεία καί τήν συγκρότηση μιᾶς κοινωνίας ἴσων εὐκαιριῶν . Οἱ ἐκροές τοῦ Π.Ε. πού ἀντιστοιχοῦν κι ἱκανοποιοῦν τά παραπάνω αἰτήματα δέν μποροῦν

παρά νά' δδηγήσουν σ' ἕνα καθεστώς ἰσότητας.

Ἄν θά θέλαμε νά προχωρήσουμε σέ μιά λεπτομερέστερη σημασιολογική διερεύνηση τοῦ ὅρου θά ἐπισημαίναμε ὅτι μπορεῖ νά συλληφθεῖ ,α' μέ τρόπο δυναμικό ,β' μέ τρόπο στατικό. Ὅταν τόν συλλαμβάνουμε μέ τόν πρῶτο τρόπο δέν ἀναφερόμαστε παρά σέ μιά διαδικασία ,ἐκείνη δηλ. πού δδηγεῖ στήν ἐδραίωση ἑνός πολιτικοῦ συστήματος πού χαρακτηρίζεται ἀπ' ὅτι ὅλοι

οἱ δεῖκτες μέ τούς ὁποίους παρακολουθοῦμε καί βαθμολογοῦμε τήν παραπάνω διαδικασία βρίσκονται σέ βαθμό ὑψηλό. Ὅταν πάλι τόν συλλαμβάνουμε μέ τόν δεύτερο τρόπο ἀναφερόμαστε σ' ἕνα σύνολο πολιτικῶν δομῶν σχετικά ἐδραιωμένο , σέ μιά ἤδη διαμορφωμένη πολιτική κατάσταση , σ' αὐτό τό ἴδιο δηλ. τό πολιτικό σύστημα πού προσδιορίζεται ἀπ' τά παραπάνω χαρακτηριστικά. Τό Π.Σ. ἔτσι προσδιορισμένο εἶναι ἀκριβῶς τό ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας τῆς ἱστορικῆς ἀναδίπλωσης κατά κάποιο τρόπο τό"τέρμα " της.'Ἐπειδή ὅμως εἶναι πολύ δύσκολο νά ζεχωρίσουμε ἕνα συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα ποῦ νά διαθέτει σέ ἀπόλυτα ὑψηλό βαθμό τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς Π.Ἀ.-'Ἐξ ἄλλου πῶς τεκμαίρεται στήν προκειμένη περίπτωση τό"ἀπόλυτο " ;'Αναγκαστικά οἱ προτάσεις μας περιέχουν συγκριτικό στοιχεῖο καί κατά συνέπεια ἡ ἀλήθεια τους εἶναι σχετική.-'Ἐνῶ κι αὐτή ἡ ἴδια ἡ ἐπιστημονική διερεύνηση κι ἀκριβής προσδιορισμός τῶν παραπάνω χαρακτηριστικῶν δέν εἶναι ἕνα ὁριστικά τελειωμένο ἔργο. Μᾶς εἶναι σχεδόν ἀδύνατο νά καθορίσουμε ἤ νά προβλέψουμε μέ πλήρη βεβαιότητα καί ἀκρίβεια πῶς εἶναι ἤ πῶς θά'ναι αὐτό τό"τέρμα " μέσα στά πλαίσια αὐστηρῶν ἐπιστημονικῶν περιγραμμάτων .'Απλά ὅταν μιλᾶμε γιά ἀναπτυγμένο πολιτικό σύστημα ἤ γιά χῶρα πού χαρακτηρίζεται γιά τήν πολιτική της ἀνάπτυξη ἐννοοῦμε ὅτι στό συγκεκριμένο αὐτό σύστημα ἤ χῶρα τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς Π.Ἀ. συμβαίνα βρίσκονται σέ σχετικά ὑψηλό βαθμό. Τό ἀντίθετο ὑποτίθεται συμβαίνει ὅταν λέμε ὅτι κάποιο Π.Σ. δέν εἶναι ἀναπτυγμένο ἤ κάποια χῶρα δέν ἔχει Π.Ἀ.

'Ωστόσο ἀφοῦ ξεκαθαρίσαμε τίς κατά τήν γνώμη μας ἐπιστημονικές δυνατότητες γιά τόν ἀκριβῆ καθορισμό τοῦ ἐπίμαχου ὅρου σκόπιμο θά εἶναι νά ἐκθέσουμε πιό ἀναλυτικά αὐτά τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης πού ἀποτελοῦν συνάμα καί κριτήρια ἤ δεῖκτες προσδιορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ ὕπαρξης της σέ κάποιο συγκεκριμένο Π.Σ.

1. Η διαφοροποίηση και εξειδίκευση πολιτικών δομών και λειτουργιών[16] (DIFFERENTIATION AND SPECIALIZATION OF POLITICAL STRUCTURES AND FUNCTIONS)

2. Ορθολογιστικό πνεύμα και οργάνωση του Κράτους, των άλλων πολιτικών σχηματισμών (κόμματα, πολιτικές οργανώσεις κ.λ.π.) και όλων των δραστηριοτήτων γενικά που πραγματοποιούνται ή σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τους πολιτικούς θεσμούς διαπαλαίοντας κατά ένα μέρος τις συγκρούσεις λειτουργίες τους[17] (RATIONALIZATION OF POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES).

3. Πολιτική κινητικότητα και συμμετοχή[18] (POLITICAL MOBILITY AND PARTICIPATION)

4. Κοσμικοποίηση της πολιτικής κουλτούρας[19] (SECULARIZATION OF POLITICAL CULTURE)

5. Ικανότης διαπεράλλευσης πόρων και πηγών του περιβάλλοντος και κατάλληλης γιά τόν σκοπό αυτό στελέχωσης των δημόσιων υπηρεσιών από ικανό κι εξειδικευμένο έμψυχο δυναμικό (EXTRACTIVE ABILITY)

6. Ικανότης ελέγχου των πολιτών[20] (CONTROL ABILITY).

7. Γενική προσαρμοστική ικανότης του Π.Σ. προς το εσωτερικό κι εξωτερικό περιβάλλον[21] (APPLICATION ABILITY). Αυτή η ικανότης είναι ικανότης -πλειδί γιά κάθε Π.Σ. καί μπορούμε νά πούμε ότι συμπυκνώνει την συνολική λειτουργική αποτελεσματικότητα του Π.Σ. κατά EASTON μέ βάση το δανεισμένο απ' την κυβερνητική σχήμα των " εισροών- εκροών ".Ακόμη πληρέστερα συμπυκνώνεται η σύμφωνα μέ την δομολειτουργική θεώρηση λειτουργία του πολιτικού συστήματος μέ βάση το θεωρητικό σχήμα " παντοειδείς προκλήσεις του δποιουδήποτε περιβάλλοντος - ικανότης ανταπόκρισης του Π.Σ. "

8. Πολιτική ολοκλήρωση ή ενσωμάτωση[22] (POLITICAL INTEGRATION).

9. Πολιτική σταθερότητα[23] (POLITICAL STABILITY) .

στ')Πολιτική Πρόοδος (POLITICAL PROGRESS)

Έτσι εννοούμε την προώθηση καί εδραίωση στό χώρο του Π.Σ. αα') ηθικών ανθρωπιστικών αξιών[24], ββ') της ιδέας της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων[25] καί γγ') της θέσης ότι τό σύστημα πρωταρχικό καί βασικό του μέλημα πρέπει νά έχει την γνήσια ανταπόκριση κι ικανοποίηση του αιτήματος της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι παραπάνω αξίες καί ιδέες αποτελούν συνάμα καί κριτήρια - δείκτες της διακαιοσίας της πολιτικής προόδου.

Είναι φανερό ότι ὁ ὅρος συλλαμβάνεται στήν στενή του ἔννοια μέ κατ' ἀξοχήν ἐξιολογική φόρτιση καί σ' ἀντιστοιχία πάντα μέ τό ἐννοιολογικό περιεχόμενο γενικά τῆς" προόδου "[26] Ὡστόσο εἶναι θεμιτό κατά τήν γνώμη μας τό περιεχόμενο του νά τό συμπεριλάβουμε σέ μιά διευρυμένη ἔννοια τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ,ὅπότε αὐτή ἡ τελευταία ἐμπλουτίζεται καί μέ στοιχεῖα ἰδεολογικῆς φύσης ,πράγμα πού μᾶς ἐπιτρέπει νά τήν προσεγγίζουμε σέ μιά δοσμένη πολιτική πραγματικότητα τόσο ἀπό σκοπιά ἐμπειρικῆς ἀνάλυσης ὅσο κι ἀπό σκοπιά ἀξιολογικῆς - δεοντολογικῆς[27] Κι αὐτό τό κάνουμε γιατί δέν στεκόμαστε ἁπλά καί μόνο στά τυπικά γνωρίσματα ἑνός πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ,[28] ἀλλά δίνουμε ἰδιαίτερη σημασία σέ κατηγορίες πού ἀναφέρονται στήν ἰδεολογική- ἠθική ποιότητα τῶν πολιτικῶν διαδικασιῶν καί τῶν προγραμμάτων τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων ὅπως ἐφαρμόζονται στήν πράξη. Στό παρόν ἔργο ὁ ὅρος " πολιτική ἀνάπτυξη " θά χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπί τό πλεῖστον σ' αὐτή τήν διευρυμένη ἔννοιά του. Ἄν ὑπάρχει ὅμως ἀνάγκη νά χρησιμοποιηθεῖ μέ τήν στενότερη κάτι τέτοιο θά διευκρινιστεῖ καί θά δηλωθεῖ.

Ἀκόμη ἄς παρατηρηθεῖ ὅτι τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς προόδου μποροῦν νά συσχετισθοῦν μέ τίς κατηγορίες τῆς καθολικότητας (UNIVERSALISM),τῆς συλλογικότητας (COLLECTIVITY ORIENTATION) καί τῆς ἀτομικῆς ἐκδοσης (ACHIEVEMENT ORIENTATION) πού σύμφωνα μέ τόν T.PARSONS χαρακτηρίζουν τίς συγχρονες κοινωνίες[29].Ἐνῶ ἐκεῖνα τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης στήν στενή της ἔννοια μποροῦν νά συσχετισθοῦν μέ τίς κατηγορίες τῆς ἐξειδίκευσης (SPECIFITY) καί τῆς συγκινησιακῆς οὐδετερότητας (AFFECTUAL NEUTRALITY) πού σύμφωνα μέ τόν διάσημο'Αμερικανό πολιτικό κοινωνιολόγο χαρακτηρίζουν κι αὐτές τίς συγχρονες κοινωνίες.

Τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα πού μέχρι τώρα ἐκθέσαμε καί πού ἀναφέρονται στήν Π.Α. στήν διευρυμένη της ἔννοια βρίσκονται σέ ἀλληλοεπίδραση μέ στοιχεῖα κοινωνικοοικονομικῆς ἤ καί ἄλλης φύσης τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ καί διεθνοῦς περιβάλλοντος . Δέν πρόκειται δηλ. γιά ἰδιότητες πού συλλαμβάνονται ξεκομμένες ἀπ' τήν δυναμική τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς καί πολιτικῆς πραγματικότητας.Ἀντίθετα εἶναι ἐντεταγμένες σ' ἕνα ἐκτεταμένο καί πολύπλοκο δίκτυο σχέσεων πού ἀποτελεῖ τελικά ἕνα καθολικό σύστημα ἀλληλοεπιδράσεων μεταξύ ἁπλῶν στοιχείων ἐνός δοσμένου κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καθώς ἐπίσης καί μεταξύ αὐτῶν τῶν στοι-

χείων ενός συγκεκριμένου κοινωνικοπολιτικού συστήματος καθώς επίσης και μεταξύ αυτών των στοιχείων κι εκείνων του εξωτερικού διεθνούς περιβάλλοντος. Μιά τέτοια διαλεκτική προσέγγιση της πολιτικοαναπτυξιακής διαδικασίας αντιστοιχεί πρός την συνθετικότητα την πολυπλοκότητα και την κινητικότητα πού έχει το ίδιο πολιτικό παιχνίδι στό σύνολό του και είναι σύμφωνη μέ μιά πλουραλιστική θεώρηση των αιτίων των πολιτικών φαινομένων γενικά χωρίς φυσικά ν' αμφισβητείται η προτεραιότητα του οικονομικού - ταξικού παράγοντα.

Τέλος θά θέλαμε νά προβούμε και σέ μερικές παρατηρήσεις σχετικά μέ την ιστορικότητα της κριτηριολογίας πού παραπάνω εκθέσαμε. Γιά νά προσδιορίσουμε την..πολιτική 'ανάπτυξη και γιά νά μπορούμε νά την βαθμολογούμε χρησιμοποιήσαμε μιά σειρά από κριτήρια - δείκτες. Έτσι σχηματίσαμε μιά τυπολογία της διαδικασίας χωρίς όμως ν' αναφερθούμε στούς ιστορικούς άκριβώς όρους γένεσης, ανάπτυξης και τελικής διαμόρφωσης των εννοιών, αρχών ιδεών και κριτηρίων μέ τά οποία προβήκαμε σ' ενα τέτοι σχηματισμό.

Έτσι θά μπορούμε νά παρατηρήσει κανείς οτι μιλάμε μέ μιά γλώσσα αφηρημένη και φορμαλίστικη χωρίς νά ενδιαφερόμαστε γιά την ιστορική της δικαιολόγηση ή στήριξη. Άν αντιπαρατηρήσουμε ότι ολόκληρη η 'Αγγλοσαξωνική θεωρία πολιτικής ανάπτυξης διέπεται από ένα τέτοιο φορμαλίστικο κι ορθολογικό πνεύμα χωρίς νά υπεισέρχεται στην προβληματική γύρω 'απ' τίς ιστορικές και ταξικές δρίζουσες των" μοντέλων " πού κάθε φορά προτείνει θάμαστε μέ άληθινοί άλλά δέν γνωρίζουμε κατά πόσο θά πείθαμε την άλλη πλευρά οτι καλύψαμε πράγματι την θεωρητική της άπορία. 'Η α- ιστορικότητα ολόκληρης της σύγχρονης Αγγλοσαξωνικής πολιτικής και κοινωνιολογικής θεωρίας - έκτός φυσικά απ' την λεγόμενη ριζοσπαστική 'Αμερικάνικη κοινωνιολογία (C.W. MILLS ,HOROWITZ , ZKYMANSKI .κ. ά.) πού ξέρει νά στηρίζεται αρκετά καλά σ' ορισμένες Μαρξιστικές άπόψεις και

στηριζόμενη στήν ἔρευνα κι ἀνάλυση συγκεκριμένων ἱστορικοκοινωνικῶν μορφωμάτων ἀμφισβητεῖ ἀνοιχτά τήν ἀφηρημένη καί φορμαλίστικη κοινωνιολογική θεωρία τύπου PARSONS, MERTON κ.ἄ, - δέν μπορεῖ νά ἀποτελέσει εὔκολα τό " ἄλλοθι " μιᾶς κοινωνιολογικῆς προσέγγισης πού δέν πέρνει στοιχεῖα μόνο ἀπ' τήν προηγούμενη ἀλλά προχωρᾶ κατόπιν σ' ἕνα συγκερασμό μέ στοιχεῖα τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι δέν μπορεῖ ν' ἀγνοεῖ τήν δυναμική τῆς ἱστορίας καί μάλιστα μέσα στά πλαίσια τῆς ταξικῆς πάλης. Ἡ ἄλλη ἀπορροῦσα πλευρά θά μποροῦσε νά μᾶς ἐπισυνάψει ὅτι δέν κάνουμε τίποτε ἄλλο παρά νά διοθετοῦμε σιωπηλά τά κενά καί τά μειονεκτήματα τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς θεωρίας πού προέρχονται ἀκριβῶς ἀπ' αὐτή τήν ἄλειψη τῶν ἱστορικῶν ἀναφορῶν κι ἐξηγήσεων.

Ἀκριβῶς λοιπόν γιατί δέν φοβόμαστε οὔτε περιφρονοῦμε ἀλλ' ἀντίθετα σεβόμαστε τήν ἱστορία, εἴμαστε διατεθειμένοι νά δώσουμε αὐτές τίς ἐξηγήσεις κάνοντας ἔτσι ἔμμεσα ὑπαινιγμούς γιά τήν ἱστορικότητα ὅλων τῶν κοινωνιολογικῶν ἀγγλοσαξωνικῶν " μοντέλων " πολιτικῆς ἀνάπτυξης.

Δέν εἶναι δύσκολο νά καταλάβει κανείς ἂν ἐξετάσει βαθύτερα καί προσεκτικότερα τά κριτήρια καί τίς ἀξίες πού προτείνουμε γιά νά προσδιορίσουμε τά φαινόμενα τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης καί προόδου, ὅτι πρόκειται γιά κριτηριολογία κι ἀξιολογία πού ἀναπτύχθηκε κατά ἕνα μέρος ἤ πού μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ στό καπολιτικοθεωρητικό ἔδαφος τῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν τῆς Εὐρώπης καί τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς. Πρόκειται δηλ. γιά θεωρητικές συλλήψεις καί κατασκευές πού γεννήθηκαν, τοποθετοῦνται καί δοκιμάστηκαν ὡς ἕνα βαθμό ἀπ' τόν κόσμο τῶν ἀναπτυγμένων δυτικῶν χωρῶν τοῦ πλανήτη μας.

Θά τολμούσαμε ὅμως νά ποῦμε ὅτι κι ὁλόκληρος ὁ σοσιαλισμός, οὐτοπικός (SAINT -SIMON, OWEN, FOURIER, PROUDHON) καί Μαρξιστικός, ὅπως φυσικά κι ἡ κοινωνιολογική ἐπιστήμη, δέν ἦταν παρά ἕνα γέννημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς σκέψης τοῦ 19ου αἰῶνα. Εἰδικότερα ἦταν μιά ὀξεῖα πνευματική καί ἐπιστημονική ἀντίδραση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου μπροστά στά ἔντονα κοινωνικά προβλήματα πού δημιούργησε ἡ Βιομηχανική ἐπανάσταση κι ὕστερα φυσικά ἀπ' τίς πρῶτες ἀπορροητεύσεις πού ὑπέφεραν οἱ αἰσιόδοξες θεωρίες τῶν λιμπεραλιστῶν. Ὑπῆρχε λοιπόν γιά κάπο θεωρίων καί γιά μιά ὁλόκληρη νέα ἰδεολογία πού διαμορφώθηκε στό πιό ἀναπτυγμένο τμῆμα

τοῦ πλανήτη μας σέ μιά συγκεκριμένη φάση τῆς ἐξέλιξης του, τήν φάση δηλ. τῆς ἀνάπτυξης κι ἐδραίωσης τοῦ καπιταλισμοῦ πού κορυφώθηκε στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰῶνα μέ τήν' Ιμπεριαλιστική ἐπέκταση.

Πρίν ὅμως ἀπ' τήν ἐμφάνιση τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν καί τῆς κοινωνιολογίας ὑπῆρξε στήν Εὐρώπη μιά πρωτοπόρα γιά τήν ἐποχή της πολιτική φιλοσοφία διαποτισμένη μέ τίς ἀρχές τοῦ Διαφωτισμοῦ πού ὅταν συνέχεια ,ὅπως σέ προηγούμενο σημεῖο τοῦ ἔργου μας ἐπισημάναμε ,τοῦ θεωρητικοῦ ἀνοίγματος τῆς ἀνθρώπινης σκέψης ἀπ' τήν ἐποχή τῆς'Αναφέννησης καί Μεταρρύθμισης .'Η πολιτική φιλοσοφία αὐτή ἦταν οὐσιαστικά ἡ θεωρία τῆς'Αμερικάνικης καί Γαλλικῆς 'Επανάστασης. (Ἐδῶ περιλαμβάνουμε τίς ἰδέες τῶν LOCKE ,MONTESQUIEU ,ROUSSEAU καί τήν θεωρία τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου) Ἦταν ἡ φιλοσοφία πού προσδιόριζε ἕνα δημοκρατικό κράτος δικαίου πού κατά ὀρθολογικό τρόπο θά μποροῦσε κι αὐτό νά λειτουργεῖ ἀλλά καί παράλληλα νά ρυθμίζει τίς σχέσεις του πρός τόν πολίτη . 'Ο ἐλεύθερος πολίτης πού γιά χάρη του ἔχουν λόγο ὕπαρξης τό κράτος κι οἱ λειτουργίες του ἀποτελεῖ κεντρικό ἀξιολογικό ἄξονα σέ μιά τέτοια θεώρηση . Εἶναι ὁ πολίτης πού ἐλεύθερος στίς οἰκονομικές καί πολιτικές του δραστηριότητες ἔχει συνειδητές ὑποχρεώσεις ἀλλά καί δικαιώματα πού κανένας κρατικός καταναγκασμός δέν μπορεῖ νά καταπατήσει. Εἶναι ὁ πολίτης λοιπόν πού καλεῖται νά συμμετάσχει στήν κοινωνική ζωή -'Ισότιμος μέ κάθε ἄλλον τόσο στό ἐπίπεδο τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ὅσο καί στό ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς πράξης μέσα σέ πολιτειακά πλαίσια δημοκρατικά πού ἐξασφαλίζουν σταθερότητα καί συμφωνία πάνω σ' ἕνα MINIMUM πολιτικῶν καί κοινωνικῶν ἀρχῶν(ἀτομικά καί πολιτικά δικαιώματα , κατοχύρωση ἔναντι τῆς κρατικῆς παντοδυναμίας ,ἀρχή τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν ,βασικές ἀρχές κρατικῆς διάρθρωσης) πού γίνονται ὑποτίθεται ἀποδεκτές ἀπό ὅλους. Τό Δημοκρατικό Σύνταγμα ἀποτελοῦσε τήν ἐπίσημη πανηγυρική ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἀπό κοινοῦ συμφωνίας σ' ἕνα MINIMUM ἀρχῶν/,

Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ ἴδια φιλοσοφία περιεῖχε τήν ἔννοια τοῦ κυρίαρχου κράτους -Ἔθνους ὅπως αὐτή διαμορφώθηκε ἀπ' τόν 17ο αἰῶνα καί μετά σέ ἀντίθεση μέ τίς αὐτοκρατορικές ἤ θεοκρατικές ἀντιλήψεις περί ἐξουσίας. Μέσα ἀπ' τήν ἔννοια τῆς κυριαρχίας πού ἐκδηλώνεται τόσο πρός τά ἔξω ὅσο καί πρός τά μέσα ἐνισχύεται παραπέρα ἡ κεντρική κρατική ἐξουσία σ' ἀντιπαράθεση μέ τήν τοπική φεου-

δαρχική δύναμη καί τήν δύναμη τοῦ κλήρου πού ἀκόμη καί μέχρι τόν 18ο αἰ-
ώνα ἀντιστεκόταν στίς κεντρομόλες κοσμικές ἐξουσιαστικές τάσεις[132α]. Διαφορο
ποίηση κι ἐξειδίκευση πολιτικῶν δομῶν ἡ ἀνάπτυξη ὁρισμένων ἱκανοτήτων τοῦ
πολιτικοῦ συστήματος δέν νοοῦνται ἄν προηγουμένως δέν εἶχε διαμορφωθεῖ μιά
κεντρική κοσμικοποιημένη πολιτική ἐξουσία πυρίαρχη ἀπέναντι σ' ἄλλες ἐξω-
τερικές δυνάμεις καί ἀπέναντι σ' ἐσωτερικούς πόλους δύναμης. Ἡ αὐτονομία πά-
λι τῶν ὑποσυστημάτων δέν ἔχει καμμιά σχέση μέ τήν ὕπαρξη τοπικῆς δύναμης πού
αὐτονομουμένη ἀμφισβητεῖ τήν κεντρική ἐξουσία ,τό δίκαιο καί τίς πολιτικές
ἀρχές μέ τίς ὁποῖες εἶναι συνδεδεμένη.

Ὁ κεντρικός ἀξιολογικός ἄξονας λοιπόν τοῦ πολίτη λειτουργεῖ παράλ-
ληλα μέ τόν ἀξιολογικό ἄξονα τοῦ ἀνεξάρτητου καί κυρίαρχου κράτους - ἔθνους
καί τόν προϋποθέτει.Ἡ πολιτική ὁλοκλήρωση κι ἡ κοσμικοποίηση τῆς πολιτικῆς
κολτούρας μποροῦν στέρεα νά ὁλοποιηθοῦν μονο σ' ἀναφορά πρίς αὐτό. Τό κράτος
δικαίου κι ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ἄψυχου καί ἔμψυχου δυναμικοῦ τῆς χώρας εἶναι νο-
ητά μόνο μέ τήν προϋπόθεση τῆς ὕπαξης κεντρικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πού
ὑπηρετεῖτόν πολίτη καί λειτουργεῖ μέ τρόπο ὀρθολογικό καί κοσμικοποιημένο.

Ὅλη μας λοιπόν ἡ κριτηριολογία σέ σχέση μέ τήν πολιτική ἀνάπτυξη καί πρό-
οδο οὐσιαστικά ἀκουμπᾶ πάνω στό ἔφαρος αὐτῆς τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας-γεννή-
ματος τῆς ἐποχῆς τῆς Δ ιαφώτισης.Ἡ ἀρχή τοῦ ὀρθολογισμοῦ ,τῆς κοσμικοποιημένης
ἐξουσίας, τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατικῆς λειτουργίας τῶν θεσμῶν, τῆς
κοινωνικῆς δικαιοσύνης πού διαπερνοῦν τήν κριτηριολογία δέν ἀντικατοπτρίζουν
παρά τήν παραπάνω φιλοσοφία πού θἄταν λαθεμένο κανείς νά νομίσει ὅτι τήν ἐκμ
ἀναίρεσε ὁ Μαρξισμός σ' ὅλες της τίς διαστάσεις. Ὁ φιλελευθερισμός στ'ἀρχικά
του στάδια ὅπως κι ὁ Μαρξισμός ἦταν κι οἱ δύο σέ τελευταία ἀνάλυση παιδιά
τοῦ Δ ιαφωτισμοῦ καί διαπνεόντουσαν στό βάθος ἀπ' τά οὐμανιστικά ἰδεώδη. Ὁ
Μαρξισμός πῆρε στοιχεῖα ἀπό μιά τέτοια φιλοσοφία ἀλλά προχώρησε πέρα ἀπ' αὐτή
ἰδιαίτερα στά σημεῖα πού μποροῦσε νά παίξει τόν ρόλο - καί τόν ἔπαιξε- τῆς τυ-
πικῆς θεωρητικῆς κι ἰδεολογικῆς κάλυψης τοῦ καπιταλισμοῦ.Ἀλλά ποιός μπορεῖ ν'
ἀμφισβητήσει ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἐλεύθερου καί συνειδητοῦ πολίτη δέν εἶχε μιά
ξεχωριστή σημασία γιά τόν Μάρξ ,ἀφοῦ προσδιορίζοντας τό ἀνώτατο κομμουνιστικό στά
διο τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά νά δραματίζε-

ται. ἐκεῖνες τίς πρόσφορες κοινωνικές συνθῆκες μέσα στίς ὁποῖες, ὅπως ρητά τό λέει, ἡ ἀτομική προσωπικότητα θ' ἀναπτύσσει ἐλεύθερα τίς δεξιότητες καί τίς κλίσεις της στό μέγιστο δυνατό βαθμό. Γι' ἄλλα λόγια ποτέ δέν θέλει ν' ἀποσχολεῖ τόν Μάρξ ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας τοῦ ἀτόμου καί ἡ ἐξάλειψη τοῦ κρατικοῦ καταναγκασμοῦ.

Σέ πολλά σημεῖα τῆς ἴδιας φιλοσοφίας ἀκουμπᾶ ὁλόκληρη ἡ Ἀγγλοσαξωνική πολιτική καί κοινωνιολογική θεωρία μέ κεντρικό ἄξονα ἀναφορᾶς τό ἐλεύθερο ἄτομο - κάτοχο ποικίλων ρόλων μέσα σέ μιά ἀσφαλισμένη δημοκρατική πολιτεία. Ἡ συστημική καί δομολειτουργική μέθοδος δέν θά'ταν ὑπερβολή νά χαρακτηριστεῖ ὡς κάποιος ἐξειδικευμένος ἐκσυγχρονισμός ἤ κάποια τεχνοκρατική ἔκφραση ὁρισμένων τέτοιων σημείων.

Οἱ ἀνερχόμενες ὅμως κοινωνικές δυνάμεις πού ὑπῆρξαν γιά τήν ἐποχή τους οἱ προοδευτικοί κοινωνικοί φορεῖς α ὐτῆς τῆς δημοκρατικῆς, φιλελεύθερης κι' ἀτομοκεντρικῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας δέν ἦταν ἄλλες ἀπ' τά ἀνερχόμενα ἀστικά στρώματα ὅπως τά γνωρίσαμε στήν Δυτική καί στήν Βόρεια Εὐρώπη. Ἡ κοινωνική - ταξική στήριξη ὅλου τοῦ μεγαλειώδους θεωρητικοῦ ἀνοίγματος τῆς ἀνθρώπινης σκέψης ἀπ' τό καιρό τῆς Ἀναγέννησης μέχρι καί τήν βιομηχανική ἐπανάσταση ἐνάντια στόν σκοταδισμό κι ἀνορθολογισμό τοῦ Μεσαίωνα βρισκόταν κύρια σ' αὐτά τά στρώματα. Ὅταν λοιπόν στόν Ἀγγλοσαξωνικό χῶρο ὁρισμένοι θεωρητικοί κι ἐπιστημονικοί κύκλοι στεμματοῦν μόνο σ' αὐτή τήν φιλοσοφία ἤ σ' ὁρισμένους ἄλλους σύγχρονους τεχνοκρατικούς μετασχηματιστικούς σημείων της συνδυαζόμενους εἴτε μέ τήν παράδοση τοῦ ἐμπειρισμοῦ εἴτε μ' ἕνα εἶδος ὀρθολογικοῦ φορμαλισμοῦ δέν κάνουν τίποτε ἄλλο παρά νά προσπαθοῦν νά σώσουν καί νά ἐπαναβεβαιώσουν τήν ἐγκυρότητα καί τήν ἰσχύ τῆς θεωρητικῆς κι ἰδεολογικῆς κάλυψης τῆς ἐδραιωμένης πιά ἀστικῆς τάξης.

Γι' αὐτό καί μεῖς πού δέν σκοπεύουμε ν' ἀποτελέσουμε θεωρητικούς ἀπολογητές τῆς κατεστημένης ἀστικῆς τάξης κατάστασης πραγμάτων, ἀφοῦ πάρουμε ἀπ' αὐτή τήν φιλοσοφία ὅ,τι χρειαζόμαστε γιά τήν δημιουργία τῆς κριτηριολογίας κι ἀξιολογίας μας σχετικά μέ τήν διαδικασία τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης μέ βάση τήν ἀποδοχή μιᾶς σύγχρονης ὀρθολογικῆς καί δημοκρατικῆς πολιτείας κοινωνικῆς εὐημερούσης προχωροῦμε πέρα ἀπ' αὐτή. Καί προχωροῦμε πέρα αὐτή ὅταν προβαίνουμε καί σέ ἀπορρίψη ἄχρων ὑποτάσεων ὅπου κάνοντας συσχετισμό καί ἀναλυση ὑπο-

ρικοκοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν παραγόντων ἀναπτύσσουμε θέσεις πού δέν εὑρίσκονται μακρυά ἀπ' τήν νεομαρξιστική προσέγγιση τῶν πραγμάτων. Μ' ἄλλα λόγια ἀποδεχόμαστε παράλληλα καί ὡς ἕνα βαθμό στοιχεῖα τῆς ἐννοιολογίας, τῶν ἀναλυτικῶν μεθόδων καί τῆς ἀξιολογίας πού ἀπετέλεσαν ἤδη ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα ἰσχυρά θεωρητικά ὅπλα κι' ἐργαλεῖα τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων μέ πρωτοπόρα τήν ἐργατική τάξη πού ἀμφισβήτησαν καί σ' ὁρισμένες χῶρες ἀνάτρεψαν τήν κατεστημένη κατάσταση πραγμάτων.

Ἡ παραπάνω κριτηριολογία κι ἀξιολογία, ἄσχετα ἄν στηρίζεται σέ σημεῖα πολιτικῆς φιλοσοφίας πού γεννήθηκε κι ἀναπτύχθηκε στόν κόσμο τῆς ἀναπτυγμένης Δύσης καί φυσικά δέν εἶναι ἄμοιρη ἐπηρεασμῶν ἀπ' τήν πολιτική πρακτική τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν κρατῶν της, δέν μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε ὅτι ἔχει τήν δυνατότητα τῆς καθολικῆς ἰσχύος καί σέ περιοχές ἄλλες τοῦ πλανήτημας ἀπ' τήν στιγμή κυρίως πού ἡ συγκεκριμένη ὑπό διερεύνηση χώρα ἔχει ξεκινήσει τήν ἀναπτυξιακή της πορεία. Κι' αὐτές οἱ περιοχές μπορεῖ ν' ἀνήκουν εἴτε στήν καπιταλιστική περιφέρεια εἴτε ὄχι. Κάτι τέτοιο ἐξ ἄλλου συμβαίνει μ' ὁλόκληρη τήν ἰδέα τῆς ἀνάπτυξης ὡς ὀρθολογικά προγραμματισμένης σειρᾶς ἐπιταχυνόμενων κοινωνικοικονομικῶν καί πολιτικῶν μεταβολῶν πού σκοπεύει νά βγάλει τήν ἀναπτυσσόμενη χώρα ἀπ' τήν ἀσετηριακή παραδοσιακή της κατάσταση καί νά τήν μετασχηματίσει σέ συγχρονη βιομηχανική χώρα μέ βιοτικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο παρόμοιο μ' ἐκεῖνο τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν. Ἡ ἰδέα τῆς ἐκβιομηχάνισης καί τῆς προγραμματισμένης κι' ὀρθολογικῆς μεταβολῆς ἀρχικά εἶναι ὑπόθεση τοῦ δυτικοῦ ὀρθολογισμοῦ κι ἐκσυγχρονισμοῦ πού εἶναι ὅμως σκόπιμο σ' ἕνα δεύτερο στάδιο νά προσαρμόζεται στίς κοινωνικές, πολιτιστικές καί πολιτικές ἰδιομορφίες τῆς κάθε ἐπί μέρους χώρας.

Ἔτσι μέ βάση τά κριτήρια πού προτείνουμε μπορεῖ νά προβεῖ κανείς στήν ἐκτίμηση τῆς Π.Α. μιᾶς χώρας εἴτε εἶναι ἤδη ἀναπτυγμένη εἴτε βρίσκεται στό μεταβατικό - ἀναπτυξιακό της στάδιο εἴτε τέλος ἀκόμη στήν πρωταρχική, προβιομηχανική παραδοσιακή της κατάσταση. Προβαίνοντας κανείς στήν ἐκτίμηση του σέ τελευταία ἀνάλυση δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά μιά

ἔμμεση νοερή σύγκριση μέ μιά ὑποτιθέμενη ἀναπτυγμένη χώρα - ἰδεότυπο ὅπου οἱ δεῖκτες πού χρησιμοποιήθηκαν βρίσκονται ἀνεβασμένοι στόν μέγιστο δυνατό βαθμό. Ἔτσι μέ βάση τήν ὑπονοούμενη συγκρουση μποροῦμε νά προσεγγίσουμε ἀκόμη καί χῶρες στό παραδοσιακό προ-βιομηχανικό τους στάδιο ἐντοπίζοντας τούς χαμηλούς δεῖκτες πολιτικῆς τους ἀνάπτυξης.

γ') Πολιτική κοινωνικοποίηση καί πολιτική στράτευση (POLITICAL SOCIALIZATION AND POLITICAL RECRUITMENT).

Οἱ διαδικασίες αὐτές πράγματι ἔχουν κάποια ἰδιαίτερη σημασία γιά μιά μιά ἀναπτυσσόμενη μεταβατική (TRANSITIONAL) κοινωνία ὅπου τό παραδοσιακό στοιχεῖο ὑπάρχει ἀκόμη ἔντονο. Καί ἡ μεταπολεμική νεοελληνική στήν ἐξεταζόμενη περίοδο τέτοιου τύπου ἦταν.

Ἰδιαιτέρα ἀπό σκοπιά συστημικῆς μεθόδου ὑποστηρίζεται ὅτι σέ μιά χώρα ὅσο λιγότερο σύγχρονη εἶναι τόσο αὐξάνεται ἡ σημαντικότητα τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης ἤ πολιτικοποίησης ὡς παράγοντα ὑποστήριξης τοῦ Π.Σ. καί ἀντίθετα οἱ ἀποφάσεις - ἐκροές τοῦ συστήματος ἀποδεικνύονται δευτερεύοντες παράγοντες, ἀφοῦ ἡ ἱκανότητα τοῦ συστήματος γιά ἀνταπόκριση στίς προσπλήσεις τοῦ περιβάλλοντος δέν εἶναι καί τόσο ἀναπτυγμένη.[30] Ὕστερα ἡ πολιτική στράτευση εἶναι μιά διαδικασία πού ἀρχίζει ἐκεῖ πού σταματᾶ ἡ προηγούμενη ἀποτελοῦντας κατά κάποιο τρόπο τήν συνέχειά της καί συναπόλουθα εἶναι στενά δεμένη μαζί της.[31] (Ὁ Ζ. ἀπό γνωστό βιβλίο του γιά τήν πολιτική ζωή τῆς συγχρονης Ἑλλάδας δίνει κι αὐτός ἰδιαίτερη προσοχή στίς παραπάνω πολιτικές διαδικασίες γιά τούς ἴδιους λόγους.[32])

Σχετικά μέ τό ἐντοιολογικό περιεχόμενο τῶν ὅρων δέν ὑπάρχουν ὅπως ἄλλοῦ περιπλοκές ἤ συγχύσεις. Ἡ πολιτική κοινωνικοποίηση ἤ ἁπλά πολιτικοποίηση εἶναι ἡ διαδικασία ἐκείνη μέσω τῆς ὁποίας κάθε μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπό τήν παιδική του ἡλικία μέχρι καί τήν ὥριμη ἀκόμη ἀποκτᾶ τήν πολιτική του συνείδηση διδασκόμενο μιά ὁρισμένη πολιτική συμπεριφορά κι ἐντασσόμενο μέσα στά πλαίσια μιᾶς συγκεκριμένης πολιτικῆς κουλτούρας. Λέγοντας πάλι πολιτική κουλτούρα ἐννοοῦμε τό σύνολο τῶν στάσεων, τῶν πεποιθήσεων, τῶν ἀξιῶν ὁρισμένων μακροτήτων, ἀκόμη κι ὁρίστων καί συγκεχυμένων τρόπων ἐνεργοποίησης, ὁράσης κι ἀντίληψης τῶν πολιτῶν καί τῶν πολιτευομένων μιᾶς ὁλόκληρης συγκεκριμέ-

δυνάμεις, ἱκανότητες καί γνώσεις). Τά πρῶτα κυριαρχοῦν περισσότερο σέ παραδοσιακές ἤ ἡμι-ἀνεπτυγμένες κοινωνίες - ἐδῶ βρίσκεται κι ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας - ἐνῶ τά δεύτερα σέ ἐκσυγχρονισμένες ὅπου ἡ κάθετη κοινωνική κινητικότητα (SOCIAL MOBILITY) εἶναι αὐξημένη. Μέ βάση τά πρῶτα οἱ διάφοροι ἀνόδου τῶν πολιτῶν πρός τούς ἡγετικούς πολιτικούς ρόλους εἶναι πιό κλειστοί, ἐνῶ μέ βάση τά δεύτερα πιό ἀνοιχτοί διεκπόμενοι περισσότερο ἀπ' τίς ἀρχές τῆς δημοκρατικότητας καί τῆς καθολικότητας (UNIVERSALISM)[37].

Β' Οἱ ἀκολουθούμενες ἐπί μέρους μέθοδοι

I

Ἄν θά θέλαμε συνοπτικά νά ἐκφράσουμε τίς γενικές θεωρητικές κατευθύνσεις, τίς θεμελιακές θεωρητικές - μεθοδολογικές μας ἀφετηρίες πού πάνω τους θά στηριχθοῦμε θά λέγαμε ὅτι εἶναι πρῶτο ἡ πολυδιάστατη κοινωνιολογική προσέγγιση (MULTIDIMENSIONAL SOCIOLOGICAL CONSIDERATION) τῶν ὑπό ἔρευνα φαινομένων καί δεύτερον ἕνα πνεῦμα ἀνοιχτῆς κοινωνιολογικῆς σκέψης[38]. Μέ τήν πρώτη ἐννοοῦμε ἐκείνη τήν προσέγγιση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πού δέν δέχεται ὅτι γιά τήν ἑρμηνεία τους πρέπει νά λαμβάνεται ὑπ' ὄψη ἕνας καί μοναδικός διαμορφωτικός παράγοντας ἤ μία καί μοναδική μεθοδολογικά ὀπτική γωνιά διερεύνησής τους. Ἡ δεύτερη χαρακτηρίζεται ἀπ' τήν ἄρνηση τῆς δογματικῆς προσήλωσης σέ μιά καί μόνη μέθοδο, πού ἀποτᾶ ἔτσι μονοκρατορική ἰσχύ στήν σκέψη τοῦ ἐπιστήμονα - ἐρευνητή, καί στήν ἀναζήτηση τῆς δυνατότητας συγκερασμοῦ ἐπί μέρους μεθόδων καί τεχνικῶν ἀλλά ἐπικοδομητικοῦ ἐλέγχου τῆς μιᾶς ἀπ' τήν ἄλλη. Τό ἄνοιγμα τῶν προοπτικῶν προσπέλασης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀπό πολλά μεθοδολογικά μονοπάτια κι ἀναλυτικές σκοπιές, προσπέλασης πού προσομοιάζει μέ τήν διακλαδική προσέγγιση (INTER-DISCIPLINARY APPROACH) τῶν φαινομένων, συμβάλλει σημαντικά στήν σφαιρική ἀντιμετώπιση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ἡ τελευταία ἀποδεικνύεται τόσο περίπλοκη στή σύνθεσή της καί πολύμορφη στίς ἐμφάνισές της ἔτσι πού ὁ ἐρευνητής της ἐκεῖνος πού διαθέτει ἄνεση κι ἀπροκατάληπτο πνεῦμα στήν ἐπιλογή τῶν θεωρητικῶν του ἐργαλείων καί δυνατότητα ἁρμονικοῦ συνδυασμοῦ πολλῶν ἐπί μέρους μεθοδολογικῶν προσεγγίσεων ἔχει σαφῶς μεγαλύτερη ἱκανότητα διείσδυσης στόν πολύπτυχο κόσμο της.

Βέβαια ἡ ἀποδοχή ἑνός πλουραλισμοῦ διαμορφωτικῶν παραγόντων θέτει αὐτόματα τό σημαντικό βάρος τοῦ κλεῖσματος καί τῶν ἰδιαιτεροτήτων τῶν μεταξύ τους σχέ-

σεων ἡ ἀκόμη κι ἐκεῖνο τῆς ἱεράρχισης τους ἀφοῦ φυσικά δεχτοῦμε τήν προτερεότητα μερικῶν ἀπ' αὐτούς. Ἄν καί βέβαια δέν εἶναι τοῦ παρόντος ν' ἀναπτύξουμε ἕνα τέτοιο θέμα σ' ὅλη του τήν ἔκταση ξεκαθαρίζουμε ὅτι πράγματι κατά τήν γνώμη μας εἶναι νοητή μιά τέτοια ἱεράρχηση γιατί ἀκριβῶς ἡ ἴδια ἡ ἐμπειρική πράγματικότητα , ἄν ἀναλυθεῖ ,μᾶς κάνει ἔκδηλη τήν διαφορά σημαντικότητας τῶν ἐπί μέρους διαμορφωτικῶν παραγόντων. Καί πρωτεύοντας παράγοντας εἶναι ὁ οἰκονομικός - ταξικός ,ὅπως ἐπισημάνθηκε γιά πρώτη φορά ἀπ' τήν Μαρξιστική θεωρία.Ὡστόσο κατά τήν δική μας θεώρηση πρωτεύοντας παράγοντας δέν σημαίνει μιά μονοκρατορία στόν τρόπο διαμόρφωσης τῶν φαινομένων οὔτε νομιμοποίηση κάθε μηχανιστικῆς κι ἁπλουστευτικῆς ἑρμηνείας πού σέ τελευταία ἀνάλυση ἀκυρώνει καί τήν πραγματική ἀνοιχτή καί διαλεκτική προσέγγιση τῶν φαινομένων.

Οἱ παράγοντες γενικά πού διαμορφώνουν τά κοινωνικά φαινόμενα δέν πρέπει νά θεωροῦνται σέ κάθε περίπτωση τῆς ἴδιας ἔντασης καί τῆς ἴδιας ἐπιρροῆς καθώς τούς ξεχωρίζουμε ὑποθετικά μεταξύ τους ,οὔτε ὅτι πάντα συνδέονται μέ τήν ἴδια συναρτησιακή σχέση. Εἶναι προτιμότερο νά συλλαμβάνουμε ἕνα νοερό πίνακα ἀξιομειωτικῆς διακύμανσης τῆς δύναμης κάθε παράγοντα καί τῶν ποικίλων συμπλεξεων παραγόντων πού εἴτε τείνουν πρός τήν ἴδια κατεύθυνση καί τό ἴδιο ἀποτέλεσμα εἴτε ἀντιτίθενται μεταξύ τους[40]. Ἡ δυναμική διαμόρφωση τοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου ἔχει κάθε φορά μιά συγκεκριμένη μοναδική ἱστορικότητα πού πρέπει προσεκτικά νά διερευνᾶται . Ἀκόμη ἀκριβῶς ἐπειδή ὅ ἐν ἀποδεχόμαστε τήν μονοδιάστατη προσέγγιση καί προσκόλληση σ' ἕνα καί μόνο παράγοντα μέ βάση τόν ὁποῖο αἰτιοκρατικά νά ἑρμηνεύουμε κάθε ἱστορικοκοινωνική διαμόρφωση ἤ σέ μιά μόνη ὀπτική γωνιά μεθοδολογικῆς της προσπέλασης δέν εἴμαστε πάντα ἀνυποψίαστοι ν' ἀκολουθοῦμε τό κλασικό ἑρμηνευτικό σχῆμα τῆς αἰτιοκρατικῆς ἐξήγησης ἀλλά εἶναι θεμιτό νά μένουμε σ' ἐπίπεδο ἁπλῶν γενικεύσεων ἤ συναρτησιακῶν σχέσεων ἀκόμη καί πιθανολογικοῦ χαρακτῆρα . Εἶναι κατάδηλο λοιπόν ὅτι διαχωρίζουμε τήν θέση μας ἀπ' τούς χυδαίους καί δογματικούς μαρξιστές. Οἱ γενικές μεθοδολογικές μας τάσεις εἶναι σύμφωνες μέ τήν ἀνοιχτή ἐπιστημονική σκέψη καί τήν ἀνοιχτή ἰδεολογική φιλοσοφία στήν ὁποία καταλήγει ἡ διαλεκτική μέ τήν σύγχρονη μεταμαρξιστική ἐπιστημονική της ἔννοια[41].

Εἰδικά γιά τό πολιτικό φαινόμενο νομίζουμε ὅτι δέν εἶναι ἕνα ἁπλό παρά-

γωγο , μιά ἁπλή συνάρτηση τῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν καί ἰδιαίτερα τῆς ταξικῆς πάλης γύρω ἀπ' τήν ἰδιοκτησία τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀλλά φαινόμενο πού διατηρεῖ τήν δική του σχετική αὐτοτέλεια καί εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπίδρασης πολλῶν παραγόντων πέρα ἀπ' τόν πρωτεύοντα οἰκονομικό - ταξικό . Κι αὐτοί οἱ παράγοντες μπορεῖ νά εἶναι ο ψυχολογικός ,ὁ βιολογικός ,ὁ γεωγραφικός ,ὁ δημογραφικός ,ὁπολιτιστικός κ.ἄ. πού βρίσκονται μεταξύ τους σέ μιά συνεχή ἀλληλεπίδραση[42] .Ἔτσι ἀντιμετωπίζοντας τό ἐπί μέρους φαινόμενο τοῦ κρατικοῦ σχηματισμοῦ δέν φρονοῦμε ὅτι ὁ ἀποκλειστικός του χαρακτήρας εἶναι ταξικός ,μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἀποτελεῖ ὄργανο καταπίεσης τῆς κυρίαρχης τάξης πάνω στίς ἄλλες .Ὡστόσο δέν θά παραλείψουμε νά ἐπισημάνουμε τό σφάλμα πού γίνεται ἀρκετές φορές νά δίνεται προτεραιότητα σέ ψυχολογιστικές ἑρμηνευτικές κατηγορίες[43] .Ἐνῶ μιά τέτοια προτεραιότητα ἀνήκει στούς κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες κι αὐτὸ τι. Ἡ δομή , τά θεσμικά παλίσια τῶνμεγάλων ὀργανομένων συνόλων κι οἱ ταξικοί ἀνταγωνισμοί ἑρμηνευτικά πρέπει νά προηγοῦνται τῶν ἀτομικῶν κινήτρων καί τῆς ἀτομικῆς ψυχολογικῆς συμπεριφορᾶς. Τό κοινωνικό στοιχεῖο ὀντολογικά καί σημασιολογικά προηγεῖται κι ὡς ἕνα βαθμό συμπεριλαμβάνει τό ἀτομικό -ψυχικό. Γι αὐτό καί σημαντικοί μεταφροϋδικοί ψυχολόγοι βάθους ὅπως π.χ. ὁ W. REICH κι ὁ E.FROMM διακινδυνεύοντας τήν ἀδυναμία τῆς ἀτομικῆς ψυχαναλυτικῆς μεθόδου νά προβληθεῖ σάν μοναδικό καθολικό ἑρμηνευτικό σχῆμα τῶν ἀνθρώπινων φαινομένων .Τό κατάλαβαν ἔγκαιρα ὅτι εἶναι ἐπιστημονικά σκόπιμο νά συγκροτήσουν τέτοιες κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις ,ὅπου ὁ ἀτομικός ψυχισμός νά διερευνᾶται πάντα σέ συνάρτηση μέ τίς κοινωνικοοικονομικές συντεταγμένες τοῦ χώρου στόν ὁποῖο ἀναπτύσσεται.[44] Τό κράτος κι εὐρύτερα τό πολιτικό σύστημα σαφῶς δέχεται ταξικές πιέσεις ,ὑπάρχει τάση τῆς κυρίαρχης ἤ τῶν κυρίαρχων τάξεων νά τό χρησιμοποιήσουν ὡς ὄργανό τους καί πράγματι πολλές φορές ἐμπειρικά - ἱστορικά ἀποδεικνύεται ὅτι ἔπαιξε ἕνα τέτοιο ταξικό ρόλο. Ἡ ἀποδοχή ὅμως μιᾶς τέτοιας θέσης καθόλου δέν σημαίνει ὅτι ὁ κρατικός σχηματισμός χάνει τήν οποιασδήποτε σχετική του αὐτοτέλεια ὡς ξεχωριστό φαινόμενο ἤ ἀκόμη κι ὡς ἔκφραση τοῦ γενικοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος ἀπέναντι στίς κυρίαρχες ταξικές πιέσεις . Οἱ ταξικοί του κάθε φορά προσδιορισμοί δέν σημαίνουν ἀναγκαστικά ἀποκλειστικό ταξικό καθορισμό καί δέσμευση ὑπέρ τῆς κυρίαρχης ἤ τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ὁ συγκεκριμένος πάλι κάθε φορά βαθμός

ἐξάρτησης τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου, τῆς πραγματικῆς διάρθρωσης καί τῶν εὐρύτερων ἐξουσιαστικῶν σχηματισμῶν ἀπ' τό ταξικό στοιχεῖο καί τίς κοινωνικοοικονομικές δομές ὅπως κι ἡ σχετική αὐτοτέλειά τους δέν μπορεῖ μ' ἀκρίβεια νά μετρηθεῖ ἤ νά ἐλεχθεῖ πάνω σ' ἐμπειρική βάση. Ἀνάμεσα τοῦ πολιτικοῦ καί οἰκονομικοῦ-ταξικοῦ στοιχείου " παίζεται ἕνα ἀδιάκοπο παιχνίδι " στό ὁποῖο δέν μπορεῖς εὔκολα νά προκαθορίσεις τήν κυρίαρχη πλευρά πάνω σέ σταθερή βάση. Ἀκόμη περισσότερο ὁλόκληρο τό Μαρξιστικό " ἐποικοδόμημα " εἶναι συναρτημένο μέ τήν " βάση " ὄχι κατά τρόπο μονοσήμαντο καί μηχανιστικό ἀλλά στά πλαίσια πάντα ἑνός ὁλόκληρου κυκλώματος ἀλληλοεπιδράσεων ποὖχει μιά δική του κάθε φορά ἱστορική δυναμική. Ἡ σχέση ἐξάρτησης λοιπόν διατυπώνεται σέ γενικές γραμμές καί δέν ἀποτελεῖ πάντα μιά σχέση καθαρῆς αἰτιότητας ὅπως θά τήν ἤθελε ἕνας αὐστηρός οἰκονομικός ντετερμινισμός. Πρόκειται γιά σχέση μέ συγκεκριμένη κάθε φορά ἱστορική μοναδικότητα.

I I

Ἡ ἔρευνά μας πάνω στήν πολιτική ἀνάπτυξη τῆς Ἑλλάδας μεταπολεμικά ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος μελέτης " μεμονωμένης περίπτωσης "(CASE STADY) πού θά περιέχει τόσο ἐμπειρικά ὅσο καί θεωρητικά στοιχεῖα. Πιό συγκεκριμένα ἡ μεθοδολογία πού θά ἀκολουθήσουμε θά κινεῖται σέ δύο ἐπίπεδα σέ μικρομεθοδολογικό καί σέ μακρομεθοδολογικό. Στό πρῶτο ἡ συλλογή ἐμπειρικῶν στοιχείων (DACTA COLLECTION) θά βασιστεῖ σέ δευτερογενεῖς πηγές (SECONDARY SOURCES) καί κατά συνέπεια θά ἐπακολουθήσει δευτερογενής μελέτη καί ἀνάλυσή τους (SECONDARY ANALYSIS)[45] ἤ ἡ εἰδικώτερα ὀνομαζόμενη ἀνάλυση περιεχομένου (CONTENT ANALYSIS).

Στό δεύτερο θά στηριχθοῦμε κατ' ἀρχήν στήν ἱστορική καί συγκριτική μέθοδο. Σχετικά μέ τίς χῶρες σύγκρισης θά δώσουμε κύρια σημασία στίς Νοτιοσλαβικές καί Βαλκανικές χῶρες καί ἰδιαίτερα στήν Τουρκία. Ἡ τελευταία ἔχει μέ τήν Ἑλλάδα πέρα ἀπ' τά κοινά ἀναπτυξιακά προβλήματα κι ὁρισμένα ἄλλα κοινά τυπικά πολιτικά γνωρίσματα μεταπολεμικά βρέθηκαν κι οἱ δύο κάτω ἀπ' τήν ὀμπρέλα τῆς Ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς καί στρατιωτικοπολιτικῆς " προστασίας " ἀποτελῶντας δύο ἰσχυρούς κρίκους τῆς νοτιοανατολικῆς πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ. Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν μπορεῖς παρά νά τίς κατατάξεις καί τίς δυό στήν κατηγορία τῶν ἀσταθῶν δημοκρατιῶν ὅπου ἡ ἐπιρροή τοῦ στρατιωτικοῦ στοιχείου καί ἡ παρουσία τῶν στρατιωτικῶν παρεμβάσεων ὡς μηχανισμῶν κύρια πού ἐξυπηρετοῦσαν τήν [illegible] οἱ-

κανομική ὀλιγαρχία καί τά συμφέροντα τοῦ 'Αμερικάνικου 'Ιμπεριαλισμοῦ ἦταν ἀρκετά σημαντικές .'Ακόμη κεφαλαιουχική συσσώρευση συντελέστηκε πάντα στά πλαίσια ἑνός δύσμορφου καπιταλιστικοῦ συστήματος τῆς ἐξασφάλισης τῶν συμφερόντων τῶν πολυεθνικῶν ἑταιρειῶν καί σέ βάρος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων. Κατά συνέπεια τό Λαϊκό Κίνημα καί σίς δυό χῶρες εἶχε νά παλέψει μέ τά ἴδια δεσμά πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς ἐξάρτησης ἀπ' τά Μητροπολιτικά Κέντρα τῆς Δύσης ἐνῶ παράλληλα εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει τήν ἰδιόμορφη δομή τῆς παγκόσμιας δύναμης στήν περιοχή τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης καί τῶν ἀντίστοιχων βλέψεων κι' ἀνταγωνισμῶν συμφερόντων τῶν δύο ὑπερδυνάμεων ,λόγω τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος πού τελικά ἀπασχολοῦσε ἀπ' τό 1955 καί μετά καί τίς δυό χῶρες ,τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων τῶν συνόρων τῆς Τουρκίας μέ τήν Σοβιετική Ἕνωση καί τῆς 'Ελλάδας μέ τρεῖς χῶρες τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ καί τέλος λόγω τοῦ μεγάλου μεταπολεμικοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κι' ἀντιμπεριαλιστικοῦ κινήματος τῶν'Αραβικῶν λαῶν στήν νότια πλευρά τῆς Μεσογείου.

Εἰδικώτερα τό σύνολο τοῦ ἔργου θά στηρίζεται στίς ἀρχές τῆς συστημικῆς - δομολειτουργικῆς μεθόδου μέ τό γνωστό μοντέλο τῶν " εἰσροῶν - ἐκροῶν "καθώς καί σέ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς θεωρίας τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης. Παράλληλα ὅμως θά διατυπώνονται καί προτάσεις ὅπου θά περιέχονται ἀναφορές ἤ ἀναλύσεις συμπλέξεων ἤ συσχετισμῶν κοινωνικοοικονομικῶν καί ἱστορικῶν παραγόντων καί στοιχείων πού δέν εἶναι ἄγνωστες σέ νεομαρξιστικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις ἤ πού εὑρίσκονται τουλάχιστον ὄχι μακρυά ἀπ' τήν δική τους ὀπτική .'Αναφερόμενοι πάλι σέ νεομαρξιστικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις ,ἐννοοῦμε ἐκεῖνς σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ὁ καπιταλιστικός μητροπολιτικός χῶρος (π.χ. Δ.Εὐρώπη ,Β.'Αμερική) διακρίνεται ἀπ'τήν καπιταλιστική περιφέρεια ,ἔτσι πού ὁ ρυθμός κι' ὁ τύπος ἀνάπτυξης τῶν χωρῶν πού ἀνήκουν στήν δεύτερη ἔχει ἄλλα χαρακτηριστικά ἀπ' ἐκεῖνο πού ἔχουν οἱ χῶρες πού ἀνήκουν στόν πρῶτο . Οἱ περιφερειακές καπιταλιστικές χῶρες ἐξαρτημένες ἀπ' τά Μητροπολιτικά καπιταλιστικά κέντρα δέν μποροῦν νά γνωρίσουν τήν ἴδια καπιταλιστική ἐξέλιξη ὅπως οἱ ἴδιες οἱ ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες ἀλλά ἀπό ἀναγκαιότητες ἀκριβῶς τῶν οἰκονομιῶν αὐτῶν τῶν τελευταίων καί φενικώτερα ἀπό δομικά χαρακτηριστικά τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος ἤ παραμένουν μέσα σέ μιά συνεχιζόμενη κατάσταση ὑπο-ἀνάπτυξης ἤ καταφέρνουν τό πολύ νά ἐπιτύχουν μιά ἐλαττωματική " ἀνάπτυξη μέσα στήν ὑποανάπτυξή τους "[46](σαινό-

μενα ἄνισης ἀνταλλαγῆς ,οἰκοβομική ἀνάπτυξη στίς περιφερειακές χῶρες πού στηρί ζεται στό ξένο κεφάλαιο , ἀποδιάρθρωση τῶν τομέων παραγωγῆς στίς παραπάνω χῶρες σέ συνδυασμό μέ διόγκωση τοῦ τριτογενοῦς μομέα ,ὑπερχρέωση τῶν ἐξαρτῶ-μενων χωρῶν ἀπ' τίς ἀναπτυγμένες κ. ἄ.)

Σ τά πλαίσια μιᾶς πολυδιάστατης κοινωνιολογικῆς θεώρησης μᾶς ἐπιτρέ-πεται νά προβαίνουμε σέ παράλληλη διατύπωση τέτοιων προτάσεων ἀφοῦ σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῆς προηγουμένης ἡ ἀναφορά σέ στοιχεῖα νεομαρξιστικῆς μεθόδου δέν προϋποθέτει ἀποκλειστική δέσμευση τοῦ ἐρευνητῆ μέ τήν παραπάνω μέθοδο.('Η μή ἀποκλειστική καί δογματική δέσμευση ἑνός σύγχρονου κοινωνιολόγου μέ τήν μαρξι-στική θεωρία γενικά δέν εἶναι ἀνακριβές νά ποῦμε ὅτι ὡς θεωρητική στάση ἐνι-σχύεται κι ἀπό κάποια δεδομένα τῶν ἴδιων τῶν χωρῶν τοῦ " ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ" Γιατί σ' αὐτές τίς τελευταῖες χῶρες πέρα ἀπ' τά ὁποιαδήποτε ἄλλα ἐπι-τεύγματά τους καί τήν διάρθρωση ἑνός τρόπου παραγωγῆς πού ὁπωσδήποτε δέν εἶ-ναι ὁ δυτικός καπιταλιστικός συναντᾶται ἀρκετή κρατική -γραφειοκρατική ὑπερτρο-φία ;Ἐνῶ θἆταν ἀνακριβές νά ποῦμε ὅτι διαμορφώθηκε μιά " ἀταξική " κοινωνία[47]. Ὡστόσο αὐτή ἡ θεωρητική στάση δέν σημαίνει ἄρνηση τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικα-σίας γενικά .Ὁπωσδήποτε ὅμως σημαίνει ἄρνηση τῆς μονοπώλησης τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας ἀπ' τά Κομμουνιστικά κόμματα.[48]Ἀκόμη εἶναι στάση πού βρίσκεται πλησιέ-στερα στό σύστημα ἀξιῶν πού κυριαρχεῖται ἀπ' τίς ἰδέες τῆς ἐλευθερίας , τοῦ ὀρθολογισμοῦ καί τῆς ἀτομικότητας[49])Μέ τόν παραπάνω τρόπο προβαίνουμε σέ κάποια νέ-α θεώρηση ὁρισμένων πολιτικῶν καί κοινωνικῶν φαινόμενων πού μᾶς προσφέρει μεγαλύ-τερες μεθοδολογικές δυνατότητες κι'ἐνισχύει τήν σφαιρικότητα τῆς κοινωνιολογικῆς μας προσέγγισης.

Ὡστόσο πάνω στήν συστημική -δομολειτουργική μέθοδο κρίνουμε σκόπιμο ὅτι πρέπει νά σταθοῦμε κάπως περισσότερο δίνοντας ὁρισμένες διασαφήσεις στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά τήν χρησιμοποιήσουμε ἀκριβῶς γιατί παράλληλα θά διατυπώσουμε καί προ-τάσεις πού ὅπως εἴπαμε δέν ἀνήκουν στόν χῶρο τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς θεωρίας πο-λιτικῆς ἀνάπτυξης ,ἀλλά ευρίσκονται πλησιέστερα στίς νεομαρξιστικές προσεγγίσεις. Στό σημεῖο αὐτό ἐνδέχεται ἡ θεώρησή μας νά θεωρηθεῖ ὅτι ἔχει ἰδιοτυπία καί ὅτι προκαλεῖ κάποιες ἀπορίες πού πρέπει ν' ἀπαντηθοῦν .

ΙΙΙ

Αρχικά βέβαια πρέπει να σημειώσουμε ότι ανάμεσα στή συστημική καί δομολειτουργική μέθοδο υπάρχουν ορισμένες διαφορές πού λαθεμένα πολλές φορές παραβλέπονται. Φυσικά καί οί δυό θεωρήσεις - μέθοδοι (σέ σχέση πάντα κυρίως μέ τό χώρο τής πολιτικής κοινωνιολογίας[50]), επινοούν απ' τήν έννοια τού πολιτικού συστήματος σάν συστήματος διακεκριμένου απ' τά άλλα κοινωνικά υποσυστήματα πού σάν σύνολο αποτελούν τό περιβάλλον τού πολιτικού συστήματος. Διαφέρουν όμως καί κάπως στόν εννοιολογικό προσδιορισμό τού πολιτικού συστήματος. Συστημική άποψη πιό στατική υποστηρίζει ότι αυτό τό τελευταίο συνίσταται στό σύνολο εκείνων τών ενεργειών πού[49] οποιοδήποτε τρόπο καί σ' οποιουδήποτε βαθμό έχουν σχέση μέ τήν λήψη αποφάσεων πού νά έχουν δεσμευτικές γιά τό κοινωνικό σύνολο.[51] Δομολειτουργική άποψη πιό δυναμική δίνει σημασία στήν έννοια τής αλληλοσυσχέτισης τών πολιτικών ρόλων καί ορίζει τό πολιτικό σύστημα σάν σύστημα σύνδιαλλαγής, αλληλοσυσχέτισης καί αλληλοεπίδρασης αυτών τών ρόλων (ορισμός τού ALMOND)[52]. Παραπέρα ενώ ή πρώτη θεωρεί ότι τό σύστημα αυτό αποβλέπει στή " νόμιμη ή εξουσιαστική (ALMOND,POWELL) " κατανομή τών αξιών γιά χάρη τής κοινωνίας, ή δεύτερη θεωρεί σάν βασικό του χαρακτηριστικό ότι γιά τήν εφαρμογή τών αποφάσεων του έχει σάν εγγύηση τήν απειλή ή τήν χρήση βίας.[53]

Ακόμη ενώ παρατηρούμε ότι σέ γενικές γραμμές καί οί δυό αποδέχονται τό δανεισμένο απ' τήν επιστήμη τής κυβερνητικής μοντέλο τής " εισροής - εκροής " ωστόσο ή ειδικότερη καί λεπτομερέστερη προσαρμογή του στό θεωρητικό σχήμα τής καθεμιάς είναι διαφορετική. Σύμφωνα μέ τήν πρώτη τό πολιτικό σύστημα συλλαμβάνεται ~~πάντα~~ ενιαίο, χωρίς επί μέρους διακρίσεις τών δομών του μέ αντίστοιχες λειτουργίες καί δέχεται σάν"εισροές " (INPUTS) διάφορα α ί τ η μ α τ α εκ μέρους τών πολιτών καί τήν υ π ο σ τ η ρ ι ξ ή τους. Τά "αιτήματα " προερχόμενα είτε μέσα απ' τό ίδιο τό σύστημα (συστημικά αιτήματα) είτε έξω απ' τό σύστημα(εξωσυστημικά αιτήματα) μπορεί νά έχουν σάν αντικείμενό τους αγαθά καί υπηρεσίες, τήν πρακτική παρέμβαση καί διακανονισμό σ' ορισμένες κοινωνικές σχέσεις καθώς καί τόν πρακτικό έλεγχο σ' ορισμένες πάλι δραστηριότητες, τήν συμμετοχή στή δημόσια ζωή κ.λ.π.

" Η υποστήριξη " πάλι μπορεί νά'χει ή τήν μορφή τής καθαρής γλωσσικής υποστήριξης ή τής απλής νόμιμης συμμόρφωσης πρός τό σύστημα δικαίου τής πολιτείας ή τής

συμμετοχῆς σέ πολιτικοκοινωνικές ἐκδηλώσεις καί διαδικασίες ἤ τέλος τήν μορφή ὑποστηρίξης , ἀνοχῆς ἤ ἁπλῆς συναίνεσης. Ἀκόμη σάν μηχανισμοί ὑποστήριξης μποροῦν νά θεωρηθοῦν καί οἱ ἴδιες οἱ " ἔκροες " ,ὅπου αὐτές αἱ τελευταῖες ἀποτελοῦντας πολιτικές κυβερνητικές καί πλατύτερα κρατικές ἀποφάσεις εἶναι κατά κάποιο τρόπο ὄργανο χειρισμοῦ τῶν πολιτῶν μέ στόχο τήν ἀπό μέρους τους ὑποστήριξη τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Τέλος τό ἴδιο μποροῦμε νά ποῦμε καί γιά τήν διαδικασία τῆς πολιτικοποίησης ,ἰδιαίτερα σέ μιά μεταβατική - ἀναπτυσσόμενη χώρα ὅπως ἦταν ἡ Ἑλλάδα ,στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ὅπου το παραδοσιακό στοιχεῖο ἦταν ἀκόμη ἔντονο καί ἡ τάση συμμόρφωσης πρός τά καθιερωμένα καί τυπικά (FORMAL) πρότυπα συμπεριφορᾶς σημαντική ἐνῶ ἡ ἱκανότητα καί εὐελιξία τοῦ συστήματος ν' ἀνταποκρίνεται στά αἰτήματα καί διεκδικήσεις τῶν πολιτῶν δέν ἦταν καί τόσο ἀναπτυγμένη .[54]

Οἱ"ἔκροες " (OUTPUTS) πάλι συνίστανται σέ πολιτικές - κυβερνητικές καί πλατύτερα κρατικές ἀποφάσεις . Οἱ ἀποφάσεις αὐτές ἔχουν τριπλή κατεύθυνση : α) καθορίζουν τήν πολιτική γραμμή (κυβέρνηση) β) ἀποτελοῦν τήν ἐφαρμογή ἤδη ὑπαρχουσῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων (διοίκηση) ,γ) συνίστανται σέ θέσπιση καί ἐφαρμογή νόμων (νομοθετική καί δικαστική ἐξουσία.) Ὅπως φαίνεται οἱ κατευθύνσεις αὐτές δέν εἶναι ἄσχετες μέ τήν κλασσική διαίρεση τῶν κρατικῶν ἐξουσιῶν του MONTESQUIEU. Οἱ ἔκροές αὐτές ἐπηρεάζουν τά αἰτήματα ,τήν ὑποστήριξη καί τίς πηγές τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,τίς εἰσροές του δηλ. μέσω τῆς διαδικασίας τῆς **ἀ ν α τ ρ ο φ ο δ ό τ η σ η ς** πού ἔτσι ἀποτελεῖ τήν διαδικασία- κλειδί γιά τήν διατήρηση τῆς ἰσορροπίας τοῦ συστήματος παρά τίς πιέσεις τοῦ περιβάλλοντος.

Σύμφωνα μέ τήν δεύτερη τό πολιτικό σύστημα μπορεῖ νά διακριθεῖ σ' ἐκεῖ μέρους δομές πού ἐπιτελοῦν ὁρισμένες λειτουργίες. Οἱ λειτουργίες διακρίνονται στίς πολιτικές (POLITICAL PROCESSES):καί στίς κυβερνητικές (GOVERNMENTAL PROCESSES) Οἱ πρῶτες ἀποτελοῦν τήν " εἰσροή " τοῦ συστήματος , εἶναι λειτουργίες "εἰσροῆς" οἱ δεύτερες ἀποτελοῦν τήν"ἔκροή " τοῦ συστήματος εἶναι λειτουργίες "ἔκροῆς ". Οἱ πρῶτες ἀποτελοῦνται α) ἀπό τήν πολιτική κοινωνικοποίηση (POLITICAL SOCIALIZATION) καί τήν πολιτική στράτευση (POLITICALR RECRUITMENT) πού ἐπιτελοῦνται ἀπο πρωτογενεῖς καί δευτερογενεῖς ὁμάδες καί δομές τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού ἀσφαλῶς καί ὅλες δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὅτι βρίσκονται μέσα στά ὅρια

είδικά τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, β) ἀπό τήν συνάρθρωση καί ἐπεξεργασία συμφερόντων (INTEREST ARTICULATION) πού ἐπιτελεῖται ἀπό τίς τυπικές ὁμάδες συμφερόντων (FORMAL INTEREST GROUPS) ,ὅπως τά νομοθετικά σώματα ,ἡ κυβέρνηση ,ἡ διοίκηση ,κ.λ.π. ἀπό τίς ὁμάδες πίεσης (INTEREST GROUPS) ἀπό τίς "ἄτυπες " ὁμάδες συμφερόντων ,ὅπως λ.χ. οἱ θρησκευτικές ,τοπικές , ταξικές ,κοινῆς καταγωγῆς ἤ θέσης κ.λ.π. ἀπό τίς " ἀνομικές " ὁμάδες συμφερόντων ὅπως λ.χ. τά ἐργατικά συνδικάτα ,οἱ ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις κ.λ.π. , γ) ἀπό τήν συγκέντρωση καί σύνθεση τῶν συμφερόντων (AGG REGATION FUNCTION) καί δ) ἀπό τήν πολιτική ἐπικοινωνία (POLITICAL COMMUNICATION). Ἀλλ' τίς παραπάνω λειτουργίες ἡ δεύτερη κατά τήν τρίτη ἀποτελοῦν σέ τελευταία ἀνάλυση διαδικασίες προβολῆς, ἐπεξεργασίας καί τελικῆς συγκέντρωσης τῶν διαφόρων αἰτημάτων καί διεκδικήσεων τῶν πολιτῶν.

Οἱ δεύτερες ἀποτελοῦνται α) ἀπό τήν θέσπιση κανόνων (RULEMAKING) β)ἀπό τήν ἐφαρμογή κανόνων (RULE APPLICATION) καί γ") ἀπό τήν ἐκδίκαση διαφορῶν μέ βάση τούς καθιερωμένους κανόνες ἤ τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης . (RULE ADJUDI- CATION)"Η κρατική δραστηριότητα ἐκδηλώνεται πρός τίς τρεῖς αὐτές κατευθύνσεις ποῦναι ὅπως εἴπαμε οἱ " ἐκροές " τοῦ συστήματος - ἀφοῦ ὑποτίθεται ὅτι τό ἐπεξεργασμένο καί συγκεντρωμένο φλικό τῶν αἰτημάτων καί διεκδικήσεων ἔχει περάσει στόν μηχανισμό λήψης ἀποφάσεων (DECISION -MAKING MECHANISM) κι εἶναι ἕτοιμο νά μετατραπεῖ σέ " ἐκροές ". Ὅπως φαίνεται ἡ κλασική διαίρεση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας σέ νομοθετική, ἐκτελεστική καί δικαστική δέν ἀγνοεῖται ,ἀλλά συνδυάζεται μέ τό θεωρητικό σχῆμα, τροποποιημένο βέβαια καί ἐμπλουτισμένο μέ τό "λειτουργικό " στοιχεῖο ,τῆς συστημικῆς θεώρησης(EASTON).

Οἱ πολιτικές καί οἱ κρατικες λειτουργίες ἐκτός ἀπ' τήν πολιτική κοινωνικοποίηση καί τήν πολιτική στράτευση σάν σύνολο ὀνομάζονται " μετατρεπτικές " λειτουργίες (CONVERSION FUNCTIONS) ἐνῶ οἱ πολιτικές λειτουργίες τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης καί τῆς πολιτικῆς στράτευσης ἔχοντας σχέση μέ ὅτι ὀνομάζουμε πολιτική κουλτούρα καί ἀποτελῶντας τήν ψυχολογική διάσταση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πού ἀναγκαστικά ἀναφέρεται στήν ἀτομική συμπεριφορά (INDIVIDUAL BEHA- VIOR) παίρνουν τήν ἰδιαίτερη ὀνομασία τῶν " συντηρητικῶν ἤ προσαρμοστικῶν λειτουργιῶν " (MAINTENANCE OR ADAPTATION FUNCTIONS).[55]

Τέλος ἡ δομολειτουργική Θεώρηση ξεχωρίζει μιά ἄλλη σειρά λειτουργιῶν πού

ονομάζονται ικανότητες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (CAPABILITY FUNCTIONS)[56] καί πού ἐπηρεάζονται ἀπό μιά σειρά παραγόντων ,ὅπως οἱ σκοποί καί οἱ δραστηριότητες τῆς κυβέρνησης ,οἱ πλουτοπαραγωγικοί πόροι τῆς χώρας, ἡ δργανωτική διαρθρωση τοῦ κράτους καί τῶν ἄλλων πολιτικῶν σχηματισμῶν κ.ἄ. Οἱ ἱκανότητες αὐτές συγκεκριμένα εἶναι α) ἡ ἐκμεταλλευτική ἱκανότητα (EXTRACTIVE), β) ἡ ρυθμιστική (REGULATIVE), ἡ ἱκανότητα κατανομῆς (DISTRIBUTIVE),γ') ἡ συμβολική ἱκανότητα (SYMBOLIC), ε') ἡ ἱκανότητα ἀνταπόκρισης (RESPONSIVE) καί βρίσκονται σέ κάποια ἀντιστοιχία καί μέ τά τέσσερα λεγόμενα " προβλήματα τῆς ἀνάπτυξης ", ὅπως τά ἀριθορίζει ἡ ἴδια Θεώρηση , καί μέ τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης .

Ἡ Δομολειτουργική Θεώρηση ,ὅπως ἀρχικά ἀναπτύχθηκε ἀπ' τούς ALMOND καί POWELL, συγκριτικά μέ τήν συστημική μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ σάν πιό δυναμική καί ἱκανή νά κάνει λεπτομερέστερες διακρίσεις στά συστατικά στοιχεῖα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τίς ἀντίστοιχες συγκεκριμένες λειτουργίες τους. Ἀντίθετα ἡ συστημική Θεωρεῖται πιό στατική καί πέφτει πραγματικά σέ μιά μεγαλύτερη συμβατική γενικότητα ὅταν προσδιορίζει τό πολιτικό σύστημα καί μάλιστα τό διαχωρίζει γιά μεθοδολογικούς λόγους μέ κάπως αὐστηρό καί γιά πολλούς αὐθαίρετο τρόπο ἀπ' τό συνολικό κοινωνικό σύστημα. Εἶναι ὅμως παρατηρήσιμο ὅτι ἀκριβής διαχωρισμός τοῦ πολιτικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος δέν εἶναι ἐφικτός καί τά ὁριά τους εἶναι μᾶλλον συγκεχυμένα ,διότι ἐδῶ δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ φυσικές καί βιολογικές ὀντότητες ἀλλά μέ ρευστές καί περίπλοκες ἀνθρώπινες πολιτικοκοινωνικές καταστάσεις.

Κι ἀκριβῶς αὐτή τήν τελευταία ἀδυναμία τῆς συστημικῆς Θεώρησης προσπαθεῖ νά ξεπεράσει ἡ δομολειτουργική κάνοντας διαχωρισμούς ἀνάμεσα στίς ἐπί μέρους δομές τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τίς συγκεκριμένες λειτουργίες τους.Ἀπ' τήν ἄλλη ὅμως δέν ὑπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός τοῦ πολιτικοῦ ἀπ' τό κοινωνικό σύστημα ,τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τίς περιβάλλοντα του.Ἀντίθετα βασικό χαρακτηριστικό ἐπίσης τῆς συστημικῆς μεθόδου εἶναι ὅτι διαχωρίζει σαφῶς τό πολιτικό σύστημα σάν ἀντικείμενο ἔρευνας τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἀπ' τό περιβάλλον του κι ἔτσι ἔστω κι ἄν καταλήγει σ' ἕνα συμβατικό ὄχι ἀκριβῶς ἀντίστοιχο μέ τήν συγκεκριμένη πραγματικότητα θεωρητικό σχῆμα , διευκολύνει τήν ἐξέταση τῆς ἀλληλοσυσχέ-

τισης καί άλληλοεπίδρασης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος μέ τ' άλλα κοινωνικά ὑποσυστήματα καί τό κοινωνικό περιβάλλον σάν σύνολο.

Ἡ δομολειτουργική μέθοδος ἐνδιαφέρεται βασικά γιά τό ποιά εἶναι ἡ φύση τῆς ἐπί μέρους δομῆς πού ἔχει διαπρίνει μέσα στό χῶρο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί ποιά ἡ λειτουργική της σχέση μέ τίς ἄλλες ἐπί μέρους δομές τοῦ συστήματος καί τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος γενικά δηλ. τό τί ἐπιτελεῖ.[57] Δίνει σημασία λοιπόν στήν ἀλληλοεξάρτηση καί ἀλληλοεπίδραση τῶν ἐπί μέρους στοιχείων πού ἀποτελοῦν ἕνα σύστημα γι' αὐτό καί εἶναι λιγότερο στατικοῦ χαρακτῆρα ἀπ' ὅ,τι ἡ συστημική μέθοδος. Πέρα ἀπ' αὐτό ἄλλες βασικές ἀρχές τῆς μεθόδου εἴτε ἀναφέρονται γενικά στό κοινωνικό σύστημα εἴτε εἰδικά στό πολιτικό σύστημα, εἶναι ἡ παραδοχή τῆς ἀναγκαιότητας ἑνός ὁρισμένου ἀριθμοῦ λειτουργιῶν πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν διατήρηση τοῦ συστήματος[58], καί ἡ παραδοχή μέσα στά πλαίσια τῆς δυναμικῆς τοῦ συστήματος ὁρισμένων εἰδῶν ἀλλαγῶν πού εἴτε διατηροῦν τήν ἐξισορρόπηση τοῦ συστήματος εἴτεπροκαλοῦντελικά τέτοιες δομικές διαφοροποιήσεις μέσα στό σύστημα ἤ διαφοροποιήσεις τοῦ περιεχομένου τῶν"ἐκροῶν" - ὅταν πρόκειται γιά Π.Σ. πού κάθε ἄλλο παρά συντελοῦν στήν ἰσορροπία του ἀλλ' ἀντίθετα προκαλοῦν ἀστάθεια καί τείνουν ἀρό πρός τήν καθολική ἀλλαγή του.

Ἀκριβῶς οἱ τελευταῖες ἀλλαγές εἶναι καί ὁ "στευρός" τῆς μεθόδου. Πρόκειται γιά τίς διαδικασίες ἐκεῖνες πού ἡ"δομολειτουργική" τυπική ὁρολογία χαρακτηρίζει σάν δυσλειτουργίες τοῦ συστήματος, σάν λειτουργίες δηλ. "κακῆς" φύσης καί ποιότητας. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐδῶ ἔγκειται καί τό πρόβλημα. Ποιά θἄναι τά κριτήρια μέ τά ὁποῖα θά κρίνουμε ποιά λειτουργία εἶναι εἶναι ἡ "καλή" καί ποιά ἡ "κακή"; Ἐδῶ ἀναγκαστικά στή κρίση μας μπαίνει ἀξιολογικό στοιχεῖο κι ἔχουμε νά κάνουμε σέ τελευταία ἀνάλυση μέ τίς ἰδεολογικές, κοινωνικά καί πολιτικά, προϋποθέσεις μέ τίς ὁποίες ξεκινᾶει κάθε κοινωνικός ἐπιστήμονας. Ἄν ἕνα κοινωνικό ἤ πολιτικό σύστημα εἶναι διατηρητέο σύμφωνα μέ τόν δικό μας ἀξιολογικό κόσμο ἀσφαλῶς κάθε δραστηριότητα πού τείνει στήν ἀνατροπή του μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ σάν δυσλειτουργία. Ἄν ὅμως σύμφωνα μέ μιά διαφορετική ἀξιολογική ὀπτική τό σύστημα δέν κρίνεται διατηρητέο ἤ ἀπορρίπτεται τότε κάθε τέτοια δραστηριότητα κάθε ἄλλο

παρά πρέπει νά θεωρηθεῖ καμιᾶς φύσεως καί ποιότητας. Τότε δέν εἶναι δυσλειτουργία ἀκριβῶς ἀλλά πρόκειται γιά ἐπιθυμητή διαδικασία ἀλλαγῆς. Γι' αὐτό θά προτείνεμε οἱ διαδικασίες ἐκεῖνες πού τείνουν στήν ἀνατροπή τοῦ συστήματος νά ὀνομάζονται ἀντί δυσλειτουργίες **δ ι α δ ι κ α σ ί ε ς ἀ ν α τ ρ ο π ῆ ς** γενικά **ἤ λ ε ι τ ο υ ρ γ ί ε ς ἀ ν α τ ρ ο π ῆ ς** μόνο στή περίπτωση πού σύμφωνα μέ τό ἀξιολογικό σύστημα τοῦ προσεγγίζοντος ἐπιστημονικοῦ ἐρευνητή πρόκειται γιά δραστηριότητες πού ἀνταποκρίνονται στήν ἀνάγκη ἀλλαγῆς τοῦ κοινωνικοῦ ἤ πολιτικοῦ συστήματος σάν ξεχωριστῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης πού ὁδηγεῖ φυσικά σέ τελικές καί συνολικές δομικές διαφοροποιήσεις, ὁπότε καί οἱ δραστηριότητες αὐτές μποροῦν νά θεωρηθοῦν θετικοῦ χαρακτήρα (

Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως καί ἡ συστημική μέθοδος, ἔτσι καί ἡ δυσλειτουργική δέν ἀπέφυγε τόν κακό χαρακτηρισμό ὅτι ὁδηγεῖ σέ στατική σύλληψη τῆς κοινωνίας κι' ὅτι δέν κατορθώνει νά πιάσει τόν σφυγμό τῆς δυναμικῆς της, τήν πορεία της πάνω στή διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς ἤ ἀκόμη ὅτι ἐμποδίζει ἐμμέσα κι' αὐτό τό φαινόμενο τῆς ἀλλαγῆς, τῶν ἀναπόφευκτων ἀποκλίσεων καί ἀνταγωνισμῶν ὡς φαινόμενο θετικό, μέ τήν ἔννοια ὅτι εἶναι μακρύ νά ὁδηγήσει σέ δομικές κοινωνικές διαφοροποιήσεις τέτοιες πού νά ἐξηγήσουν μέ τήν σειρά τους σέ μιά ἀνώτερη κοινωνική διάρθρωση. Ἀρνεῖται μέ λίγα λόγια τίς κοινωνικές ἀντιθέσεις, ἀντιφάσεις, ἀνταγωνισμούς σάν παράγοντες παραδόσου. Συνεπῶς ἀπό πρώτη ματιά φαίνεται νά εἶναι ἐντελῶς ἀσυμβίβαστη μέ τήν κλασική Μαρξιστική θεωρία πού ξεκινάει μέ τήν θέση ὅτι ἡ πάλη τῶν τάξεων, πού κινεῖται φυσικά πάνω σέ οἰκονομική βάση, εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη τῆς Ἱστορίας, ὅπως καί μέ τήν "νεομαρξιστική" σχολή τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἀντίθετα ἔχει τήν τάση νά μεταθέτει τό μεγάλο θέμα τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς σέ ἐπίπεδο προβλημάτων ἤ κρίσεων πού ἀντιμετωπίζει ἕνα πολιτικό σύστημα καί πού μέ τήν ὁμαλή ἀποδοτικότητα τῶν μετατρεπτικῶν του λειτουργιῶν καί τήν ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων του καλεῖται νά τά ξεπεράσει. Τό ξεπέρασμα τῶν προβλημάτων αὐτῶν διατηρεῖ τήν ἐξισορρόπηση τοῦ συστήματος ἤ ὕστερα ἀπό μιά σειρά ἐξισορροπιστικῶν ἀλλαγῶν ὁδηγεῖ σέ μιά νέα κατάσταση ἰσορροπίας του, Τέλος δέν ἀποκλείεται ὕστερα ἀπό ἐπανέργεια διαδικασιῶν ἀνατροπῆς νά ἐπιφέρει καθολική ἀλλαγή τοῦ συστήματος, ὁπότε καί δέν πρόκειται ἀκριβῶς γι' ξεπέρασμα προβλημάτων ἀλ-

τό συγκεκριμένο παλιό σύστημα άλλά γιά ξεπέρασμα μέσα στήν ροή τών διαφοροποιουμένων κοινωνικοπολιτικών πραγμάτων καθώς φυσικά συμβάλλει άποφασιστικά ή δόμηση τού νέου συστήματος.

Ώστόσο οί ALMOND καί POWELL άποφασισμένοι νά ξεπεράσουν τήν άδυναμία της στατικότητας γιά τήν όποία είχε κατηγορηθεί ή μέθοδος, προσπάθησαν μέ βάση τίς έξι " μετατρεπτικές " λειτουργίες, τίς λειτουργίες " προσαρμογής " τίς πέντε ικανότητες τού πολιτικού συστήματος νά έρμηνεύσουν τήν έξέλιξη καί άλλαγή τών κοινωνιών,[59] άφού φυσικά έκαναν θεωρητικά δεκτές καί έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στίς κοινωνικές καί πολιτικές έκείνες άλλαγές πού προκαλούν μερικές ή συνολικές δομικές διαφοροποιήσεις στό πολιτικοκοινωνικό σύστημα, στίς άλλαγές δηλ. έκείνες πού, όπως είπαμε πιό πάνω, άποτελούσαν τόν " σταυρό " τής μεθόδου στήν άρχική της διατύπωση καί πού θά μπορούσαν νά ταυτιστούν πάνω - κάτω μέ τίς διαδικασίες έκείνες πού χαρακτηριζόντουσαν σάν " δυσλειτουργίες " τού συστήματος. Πρόκειται δηλ. γιά ό,τι άνομάζεται δομολειτουργική θεώρηση τής πολιτικής άνάπτυξης, όπου όμως ό τελευταίος όρος δέν μπορούμε νά ποϋμε ότι αύστηρά άναφέρεται σέ διαδικασίες πού κινούνται μόνο μέσα στό πολιτικό συσστημα με τήν άκριβή έννοια τού όρου. Έξ άλλου άπ' τήν σκοπιά τής μεθόδου αύτής, όπως καί πιό πάνω σημειώσαμε, τό πολιτικό σύστημα δέν φαίνεται νά διακρίνεται μέ άκρίβεια άπ' τό συνολικό κοινωνικό σύστημα. Σέ κάθε περίπτωση όμως αύτό τό τελευταίο έννοιολογικά έρχεται πλησιέστερα σ' ό,τι άνομάζουμε έσωτερικό κοινωνικό περιβάλλον.

Οί άλλαγές όμως γιά τίς όποίες μιλήσαμε παραπάνω δέν διευκρινίζεται άκριβώς άν έχουν πράγματι ένα άρνητικό " δυσλειτουργικό " χαρακτήρα ή άποτελούν θετικές προοδευτικές κοινωνικές διαδικασίες. Παίρνονται ούδέτερα σάν ένδογενή κοινωνικά αίτια πού όδηγούν τελικά ή άποτελούν αύτές τά ίδια διαδικασίες άνατροπής τού παλαιού πολιτικού συστήματος καί μάλλον μάς δίνεται τό δικαίωμα μέ βάση τό πνεύμα τής μεθόδου νά τίς χαρακτηρίσουμε θετικές άφού ή έξελικτική πορεία τών πολιτικών συστημάτων φαίνεται νά παρουσιάζεται άπό άποψη άξιολογικής καί γενικότερα ποιοτικής διαρθρωσης άνοδική. Έτσι τό πρόβλημα τών "δυσλειτουργιών" ξεπερνιέται καί στρεφόμαστε πιά στήν έννοια τών άνατρεπτικών λειτουργιών πράγμα πού βοηθάει στόν συνδυασμό τής μεθόδου μ' όρισμένα στοιχεία μαρξιστικής θεωρί-

ας πού ὅπως ξέρουμε εἶναι μιά θεωρία ἐξελικτική καί προϋποθέτει τήν ἔννοια τῆς διαδοχικῆς ἀνατροπῆς τοῦ ψφιστ$_{α}$μένου κάθε φορά πλέγματος παραγωγικῶν σχέσεων καί ἀντίστοιχων δομῶν ἐποικοδομήματος ὅταν οἱ ἀντίστοιχες παραγωγικές δυνάμεις φτάσουν σ' ἕνα ὁρισμένο βαθμό ἀνάπτυξης πού δέν μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ ἀπ' τίς ὑφιστάμενες παραγωγικές σχέσεις.

Σ τήν ἀλλαγή τῶν κοινωνικῶν καί τῶν πολιτικῶν συστημάτων τά αἴτια εἶναι ἐξωγενῆ καί ἐνδογενῆ. Τά ἐξωγενῆ προέρχονται ἀπ' τό διεθνές σύστημα πού περιβάλλει μιά συγκεκριμένη κοινωνία ἀπ' τό λεγόμενο δηλ. ἐξωτερικό περιβάλλον ἐνῶ τά ἐνδογενῆ ἀποτελοῦνται ἀπ' ἐκεῖνα πού συνίστανται σέ ριζικές διαρθρωτικές ἀλλαγές τῆς συγκεκριμένης κοινωνίας (ἐσωτερικοκοινωνικό περιβάλλον) καί ἀπ' ἐκεῖνα πού ἔχουν σχέση μέ τήν δραστηριότητα τῆς πολιτικῆς ELITE καί ἰδιαίτερα τῆς κυβέρνησης. 'Απ' τά ἐνδογενῆ αἴτια θά δώσουμε ἰδιαίτερη σημασία σ' αὐτά πού σχετίζονται μέ τό ἐσωτερικό κοινωνικό περιβάλλον.'Εδῶ μποροῦμε νά περιλάβουμε καί τίς διαφοροποιήσεις ἐκεῖνες πού σύμφωνα μέ τήν μαρξιστική θεωρία ἀνάγονται στόν κύκλο τῶν " ὑπο-δομῶν " μιᾶς κοινωνίας ἔχουν νά κάνουν δηλ. μέ τόν τρόπο παραγωγῆς της.

Τό διεθνές σύστημα (INTERNATIONAL SYSTEM), ἐσωτερικό περιβάλλον (DOME+STIC ENVIRONMENT) καί οἱ πράξεις τῆς πολιτικῆς ELITE (ELITE ACTION) ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητες μεταβλητές (INDEPENTENT VARIABLES) ἐνῶ τό πολιτικό σύστημα ἀποτελεῖ τήν ἐξαρτημένη μεταβλητή (DEBENDENT VARIABLE).'Η βασική δέ ὑπόθεση εἶναι ὅτι ὅταν συμβαίνουν σημαντικές διαφοροποιήσεις καί ἀλλαγές στό ἐξωτερικό καί ἐσωτερικό περιβάλλον καί στίς ἐνέργειες τῆς πολιτικῆς ELITE μέσω μιᾶς σειρᾶς παρεμβαινουσῶν μεταβλητῶν (INTERVENING VARIABLES) προκαλεῖται τελικά ἀπ' ἕνα σημεῖο καί μετά ἀλλαγή καί στό πολιτικό συστημα .'Εχουμε ὅμως πράγματι μιά τέτοια ἀλλαγή, τότε δηλ. πραγματοποιεῖται πολιτική ἀνάπτυξη,μόνον ὅταν τό ὑφιστάμενο πολιτικό σύστημα μέ τίς συγκριμένες ἐπί μέρους δομές του, λειτουργίες του καί ἱκανότητές του εἶναι ἀνίκανο ν' ἀνταπεξέλθει στίς " προκλήσεις ", ὅπως λέγονται ,τοῦ ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος πού δέν εἶναι παρά οἱ " ἀνεξάρτητες μεταβλητές ", ὅπως τίς προσδιορίσαμε παραπάνω ,καί ἀνταποκρίνεται τελικά σ' αὐτές μόνον ὅταν ὑποστεῖ κάποια δομική διαφοροποίηση καί ὁ βαθμός τῆς " κοσμικοποίησης " τῆς κουλτούρας του αὐξηθεῖ. Μέ κριτήρια λοιπόν τήν

αὐτονομία καί διαφοροποίηση τῶν δομῶν τους καί τήν κοσμικοποίηση τῆς"κουλτού-ρας" τους οἱ ALMOND καί POWEL κάνουν κατάταξη τῶν πολιτικῶν συστημάτων ἀρχικά σέ δύο κατηγορίες , στά κοινητοποιημένα (MOBILIZED) καί στά μή κοινητοποιημένα (NON/MOBILIZED). Στά πρῶτα ὁ ψηλότερος βαθμός πολιτικῆς ἀνάπτυξης μέ βάση τά παραπάνω κριτήρια βρίσκεται στά μέ δημοκρατικά συστήματα σ' ἐκεῖνα πού ἔχουν ψηλό βαθμό αὐτονομίας στά ὑποσυστήματά τους (HIGH SUBSYSTEM AUTONOMY) στά δέ αὐταρχικά σ' ἐκεῖνα πού μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν ριζοσπαστικά ὁλοκληρωτικά (RADICAL TOTALITARIAN REGIMES) .

Οἱ παρεμβαίνουσες κάλι μεταβλητές τίς ὁποῖες ἀναφέραμε πιό πάνω εἶναι τό εἶδος τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει τό πολιτικό σύστημα ,οἱ πηγές πού διαθέτει καί ὁ τρόπος κοινητοποίησής τους ,τό καθαρό φυσικό περιβάλλον καί οἱ πόροι του ,ἡ ἀνάπτυξη ἄλλων κοινωνικῶν ὑποσυστημάτων ,αὐτές οἱ ἴδιες οἱ λειτουργίες καί οἱ ἱκανότητες τοῦ συστήματος καί ἡ εὐαισθησία τῆς πολιτικῆς ELITE στό ν' ἀνταποκρίνεται στίς 'πιθυμίες τῶν πολιτῶν καί γενικώτερα ν' ἀντιμετωπίζει ἐπιτυχημένα τίς ἀναπτυξιακές κρίσεις ἤ προβλήματα.

Οἱ ἀναπτυξιακές κρίσεις ἤ προβλήματα εἶναι ἐκεῖνα στά ὁποῖα τελικά συγκεντρώνονται καί μορφοποιοῦνται συμβατικά οἱ διάφορες καί πάμπολλες προκλήσεις πού προέρχονται ἀπ' τό ἐξωτερικό καί ἐσωτερικό περιβάλλον καί τά ὁποῖα καλεῖται κάθε πολιτικό σύστημα νά ξεπεράσει ἀδιαφοροποίητο ἤ διαφοροποιημένο Σέ' τελευταία ἀνάλυση δηλ. πρόκειται γιά μεθοδολογική διευκόλυνση πάνω στό θέμα τῆς ἀκριβοῦς θεωρητικῆς προσέγγισης τῶν πολλῶν προκλήσεων πού ἀκατελοῦν ὅπως εἴδαμε πιό πάνω , τά' ἐνδογενῆ καί ἐξωγενῆ αἴτια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί μποροῦν νά θεωρηθοῦν σάν ἀνεξάρτητες μεταβλητές . Εἶναι δέ τά προβλήματα αὐτά τεσσάρων εἰδῶν α) ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στήν "οἰκοδόμηση τοῦ κράτους " (STATE BUILDING) ἔχουνσχέση μέ τήν διαδικασία ὁλοκλήρωσης τῶν πολιτῶν καί μποροῦν νά προκύψουν εἴτε ἀπο ἐξωτερικές πιέσεις π.χ. ἀπό μιά σοβαρή ἀπειλή μιᾶς ἔνοπλης ἐπίθεσης ἑνός ἄλλου κράτους ἤ ἀπό ἐσωτερικές ἀναταραχές ἤ ἀκόμη ἀπό κάποια ἀλλαγή στούς προσανατολισμούς τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας ,β) ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στήν " οἰκοδόμηση τοῦ ἔθνους " (NATION BUILDING) κι ἔχουν σχέση μέ τήν δημιουργία μιᾶς κοινῆς ἐθνικιστικῆς ψυχολογίας -ἐνδ-
γύρω ἀπ' τούς μεγάλους σκοπούς καί τά πεπρωμένα τοῦ ἔθνους, γ) ἐκεῖνα πού ἔχουν

σχέση μέ τήν " συμμετοχη "(PARTICIPATION) τῶν διαφόρων νέων ὁμάδων ,τάξεων καί ELITES στό παιχνίδι τῆς κατανομῆς τῆς πολιτιαῆς δύναμης καί ὁ) ἐκεῖνα πού ἔ - χουν σχέση μέ τίς πιέσεις ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν γιά δικαιότερη κατανομή ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν ,εὐκαιριῶν , τιμητικῶν διακρίσεων καί βασικά τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί ὀνομάζονται " προβλήματα κατανομῆς " (DI$TRIBUTION).

Τώρα ἀφοῦ συνοπτικά περιγράψαμε τίς δυό'Αμερικανικές μεθόδους - θεώρήσεις πού σέ γενικές γραμμές δέν ἔχουν ἐξελικτικό χαρακτήρα καί δέν τονίζουν σέ μεγάλο βαθμό τό ἀνταγωνιστικό - συγκρουσιακό στοιχεῖο τῶν κοινωνιῶν - καί ἰδιαίτερα ἐκεῖ - νο πού ἔχει ταξική τήν προέλευση - θά θέλαμε νά κάνουμε ὁρισμένες εἰδικές παρατηρή σεις γύρω ἀπ' τόν τρόπο πού νοοῦμε ὁρισμένες ἔννοιες τῶν παραπάνω μεθόδων καί πιό συγκεκριμένα γύρω ἀπ' τόν τρόπο πού θά τίς χρησιμοποιήσουμε ὥστε νά μή βρεθοῦμε σέ μεθοδολογική ἀντίφαση μέ ἄλλες προτάσεις πού θά διατυπώσουμε καί ὅπου πρωτον θά γίνεται συσχετισμός καί ἀνάλυση ἱστορικοκοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν παραγόντων καί δεύ- τερον τό ἀνταγωνιστικό-ταξικό στοιχεῖο θά εἶναι ἐμφανέστατο.

'Αρχικά θά πρέπει νά τονίσουμε γιά μιά ἀκόμη φορά τήν σχετική αὐτοτέλεια τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπέναντι στό συνολικό κοινωνικό σύστημα ἔτσι πού ἐνῶ φυσι- κά τό πρῶτο δέχεται τίς ἐπιρροές τοῦ τελευταίου μέ κανένα τρόπο δέν θά μποροῦσε νά νοηθεῖ σάν μιά ἁπλή παράγωγή κατάσταση τῶν δῆθεν ἀπόλυτα καθοριστικῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν καί διαδικασιῶν καί πιό συγκεκριμένα τοῦ τρό- που κάθε φορά παραγωγῆς. Εἶναι κάτι πού δηλώνουμε ἀπ' τήν ἀρχή γιά λό- γους συστηματικούς καί μεθοδολογικούς . 'Ακόμη πρέπει νά διακρίνουμε τήν ἀφηρημένη ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τήν κάθε συγκεκριμένη ἔννοια του πού φυσικά ἀντιστοιχεῖ σέ κάθε ξεχωριστή συγκεκριμένη κοι- νωνία καθώς βρίσκεται σ' ἕνα ὁρισμένο στάδιο τῆς ἐξέλιξής της . Μποροῦ- με νά μιλήσουμε ἀφηρημένα γιά λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,ἀλλ' ὅταν ἐντοπίσουμε ἐσωγενῆ ἤ ἐξωγενῆ αἴτια κάποιας ἀλλα- γῆς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἤ ἀκόμη ἀνατροπῆς του μιλᾶμε πάντασέ σχέσημ'ἕνα συγκε- κριμένο πολιτικό σύστημα πού διαφοροποιεῖται ἤ ἀνατρέπεται ,ὁπότε δίνει τήν θέση του σ' ἕνα νέο συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα πιό ἱκανό ν' ἀντιμετωπίζει τ' ἀναπτυξιακά προβλήματα . Οἱ παραπάνω διακρίσεις βοηθοῦν στήν ἀκριβή μελέτη τῆς ἀνατροπῆς καί διαδοχῆς τῶν πολιτικῶν συστημάτων πού χωρίς αὐτές εἶναι ἀδιανόητη.

Πιό πάνω περιγράψαμε σύμφωνα μέ τίς καθιερωμένες άπόψεις τής συστημικής θεώρησης τά διάφορα είδη τών αίτημάτων πού σύμφωνα πάλι μέ τό θεωρητικό σχήμα τής δομολειτουργικής προβάλλονται, περνούν άπό έπεξεργασία καί προωθούνται πρός τόν μηχανισμό λήψης άποφάσεων μέσα άπ' τίς λειτουργίες τής έπεξεργασίας καί σύνθεσης συμφερόντων. 'Απ' τό σύνολο τών αίτημάτων έμείς θά ξεχωρίσουμε έκείνο πού έχει σχέση μέ τόν τρόπο παραγωγής μιάς συγκεκριμένης κοινωνίας όπως τό βλέπουν οί άνερχόμενες κοινωνικές τάξεις. Αύτό θά τό βαφτίσουμε Βασικό 'Ιστορικοκοινωνικό Αίτημα (Β.Ι.Κ.Α.) καί θά τό θεωρήσουμε τό σπουδαιότερο άπ' όλα. Φυσικά ένα τέτοιο αίτημα είναι άνάλογο μέ τήν συγκεκριμένη φάση τής κοινωνικής έξέλιξης καί πιό άναλυτικά είναι συνάρτηση τού βαθμού άνάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων καθώς άπ' ένα σημείο καί μετά τείνουν ν' άνατρέψουν τό καθιερωμένο πλέγμα τών παραγωγικών σχέσεων πού άρχίζει ν' άποτελεί άντί άνετο πλαίσιο τής παραπέρα άνάπτυξής τους καταπιεστικό κλοιό τους.

Τό αίτημα αύτό έχει σχέση μέ τό αίτημα τής δίκαιης κατανομής τών άγαθών καί ύπηρεσιών άλλά σαφώς τό διαστέλλουμε άπ' τό τελευταίο γιατί δέν συλλαβάνεται άφηρημένα σέ σχέση μέ τήν κατανομή άγαθών, ύπηρεσιών έκ μέρους τού πολιτικού συστήματος κι' άνεξάρτητα άπ' τίς συγκεκριμένες φάσεις τής κοινωνικής έξέλιξης, άλλά έχει νά κάνει μέ τήν συγκεκριμένη κάθε φορά δομή τής οίκονομικής - ταξικής διάρθρωσης τής κοινωνίας. (Ύστερα άπ' τήν έπιδιωκόμενη κοινωνική άλλαγή φυσικά καί άκολουθεί δικαιότερη κατανομή άγαθών, ύπηρεσιών καί εύκαιριών.) Τό άκριβές περιεχόμενο τού Βασικού 'Ιστορικοκοινωνικού Αίτήματος έχει νά κάνει μέ τήν ρύθμιση τών παραγωγικών σχέσεων ύπό τήν εξής έννοια. Σέ μιά α' φάση τής κοινωνικής έξέλιξης, άς ποϋμε λ.χ. στό στάδιο τού καπιταλισμού οί παραγωγικές δυνάμεις φτάνουν σ' ένα τέτοιο βαθμό άνάπτυξης πού άρχίζουν νά βρίσκονται σέ δυσαρμονία μέ τίς καθιερωμένες παραγωγικές σχέσεις. Τότε άκριβώς έχουν τήν τάση ν' άνατρέψουν (κι' αύτό γίνεται μέ τήν πίεση τών άνερχομένων κοινωνικών τά-

ξεων πού στό καπιταλιστικό στάδιο εἶναι ἡ ἐργατική σέ συμμαχία μέ τήν ἀγροτική τό ριζοσπαστικοποιημένο μέρος τῶν μεσαίων αστικῶν στρωμάτων καί μ' ὅσους ἀπ' τίς κυρίαρχες τάξεις γιά ἰδεολογικούς λόγους ἀποτελοῦν συνειδητοῦς κοινωνικούς ἀποστάτες) τίς ὑπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις πού βασμεύουν πλέον τήν ἀναπτυξή τους καί νά τίς ἀντικαταστήσουν μέ νέες πού θ' ἀποτελοῦν τήν πραγματική τους ἔκφραση καί τό ἔνστο πλαίσιο τῆς παραπέρα ἀνάπτυξής τους. Τό αἴτημα λοιπόν τῆς ἀλλαγῆς τῶν παραγωγικῶν σχέσεων βασικά εἶναι αἴτημα τῶν ἀναπτυγμένων παραγωγικῶν δυνάμεων ,τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν τάξεων καθώς πιά δέν χωροῦν κάτω ἀπ' τό καθιερωμένο σύστημα ἰδιοκτησίας τῶν παραγωγικῶν μέσων.Ἀλλαγή πάλι παραγωγικῶν σχέσεων σημαίνει ἀλλαγή κατόχου παραγωγικῶν μέσων . Καί σ' αὐτή ἀκριβῶς τήν ἀλλαγή ἰδιοκτησίας τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀντιδροῦν οἱ κυρίαρχες ἤ κατεστημένες τάξεις πού σέ μιά καπιταλιστική κοινωνία εἶναι ἡ μεγαλοαστική τάξη μέ τά διάφορα " ἐπιτελεῖα της " κι ἀκόμη ἕνα μέρος τῆς μέσης αστικῆς τάξης συνήθως τό πλουσιώτερο .-

Αὐτές οἱ τελευταῖες πάλι προβάλλουν καί προωθοῦν πρός τό πολιτικό σύστημα αἰτήματα πού ἀντιστρατεύονται τό βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα καί σκοπεύουν τήν διατήρηση τοῦ ὑπάρχοντος τρόπου παραγωγῆς ,ἔστω καί μέ μερικές παραχωρήσεις πρός τίς ἀνερχόμενες τάξεις. Τό ἐρώτημα εἶναι ,ἄν θεωρήσουμε ὅτι οἱ ἀνερχόμενες τάξεις ἀπ' τήν μιά μεριά καί οἱ κατεστημένες τάξεις ἀπ' τήν ἄλλη ἀποτελοῦν ὑποσυστήματα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, κατά πόσο μποροῦμε νά θεωρήσουμε στή συνέχεια τά αἰτήματά τους σάν"συνισταμένες δυνάμεις " καί τίς ἀποφάσεις τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πού ἀναφέρονται στόν τρόπο παραγωγῆς (ἀλλαγή, διατήρηση ἤ κάποια ἐνδιάμεση ρύθμιση) σάν " συνισταμένη " .Ἄν κάνουμε δεκτό κάτι τέτοιο τότε τό βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα δέν εἰσέρχεται στό πολιτικό σύστημα σάν"συνισταμένη "- "εἴσροή " ἀλλά σάν " συνιστῶσα " - "εἴσροή " καί δέν ἀντιστοιχεῖ σέ ὅλο τό κοινωνικό σύστημα ἀλλά μόνο σ' ἕνα ὑποσύστημά του. Συνακόλουθα ἡ ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς σάν ἀπόφαση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀποτελεῖ " συνισταμένη " τῶν " δυνάμεων" τῶν αἰτημάτων τῶν ἀνερχομένων καί κατεστημένων τάξεων καί ὄχι ἀνταπόκριση σέ " συνισταμένη " - " ἔκροή ",ὅπότε καί αὐτόματα ἡ σημασία τῶν διεργασιῶν , δυναμικῶν μεταλλαγῶν καί διαδικασιῶν μέσα στό χῶρο τῶν ἴδιων τῶν μηχανισμῶν τῶν ἀποφάσεων , ἀνῶ ἄν δεχτοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ

δηλή ἐντοπίσιση σέ ἤδη διαμορφωμένη "συνισταμένη" - "εἰσροή", τότε αὐτόματα αὐξάνεται ἡ σημασία τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων καί δυναμικῶν διαμορφώσεων τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἕνα τέτοιο ἐπεξεργάσιμο καί τελευταία ἀνάλυση θά ἀποκτοῦσε μεθοδολογική - ἀναλυτική ἀξία γιατί θά ἔδειχνε πού καί πῶς μποροῦμε σέ σχέση μέ τό συγκεκριμένο αὐτό θέμα περισσότερη σημασία, στίς κοινωνικοοικονομικές διεργασίες (τό αἴτημα σάν "συνισταμένη") ἤ στίς πολιτικές διεργασίες (τό αἴτημα σάν "συνιστῶσα"). Ἐμεῖς κλίνουμε πρός τήν δεύτερη ἄποψη καί αὐτό γιατί ἀπ' τήν ἀρχή ἔχουμε δηλώσει ὅτι γιά συστηματικούς καί οὐσιαστικούς - θεωρητικούς λόγους ἀποδεχόμαστε μιά σχετική αὐτοτέλεια τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπέναντι στίς κοινωνικοοικονομικές δομές. Ἔτσι γιά μᾶς τό παιχνίδι τῶν βασικῶν καί τελικῶν ἐπιλογῶν δέν παίζεται μόνο μέσα στό χῶρο τῶν κοινωνικοοικονομικῶν - ταξικῶν διεργασιῶν ἀλλά ἐξ ἴσου, ὁρισμένες δέ φορές καί περισσότερο, καί μέσα στό χῶρο τῶν πολιτικῶν διεργασιῶν. Ὅταν μονοδιάστατη προσέγγιση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν μηχανισμῶν καί διαδικασιῶν καί τῶν βασικῶν καί τελικῶν ἐπιλογῶν σέ σχέση ἰδιαιτέρα μέ τόν τρόπο παραγωγῆς ἔν ἐπιμέναμε στό ΜΑΙ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΑ μ' ἕνα τρόπο ὑπερβολικό. Κι ὑπάρχει κίνδυνος γιά κάτι τέτοιο, ἄν θεωρήσουμε τό βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα σάν "συνισταμένη" ἤδη διαμορφωμένη πρίν μπεῖ στό πολιτικό σύστημα, θά πρόκειται δηλ. γιά αἴτημα πού ἐπιβάλλεται κατά κάποιο τρόπο ἀπ' ὅλη τήν "κοινωνία" στήν "πολιτεία" χωρίς αὐτή ἡ τελευταία νά συντελέσει στή τελική του διαμόρφωση. Ἡ πολιτεία μπορεῖ νά τό ἀρνηθεῖ ἤ νά τό δεχθεῖ, δέν θά μπορεῖ ὅμως ποτέ νά τό συζητήσει σάν προερχόμενο ἀπό μέρος μόνο τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἔτσι ἀναγκαστικά δηλ. θά τό ἀντιμετωπίσει μ' ὅλο τό κῦρος τοῦ αἰτήματος πού ἀποτελεῖ ἔκφραση ὅλης τῆς κοινωνίας μέσα σέ μιά ὁρισμένη φάση τῆς ἐξέλιξής της.

Ἤδη ἀπό τά ὅσα ἔχουμε πιό πάνω ἀναπτύξει ἔχει φανεῖ ὅτι [illegible] τό κοινωνικό περιβάλλον δέν τό συλλαμβάνουμε στατικά, ὅπως κάνουν οἱ ἀμερικανικές μέθοδοι στήν πλασσάζ τους διατύπωση, ἀλλά δυναμικά. Τό κοινωνικό περιβάλλον μποροῦμε νά τό ἀντιστοιχήσουμε μέ τήν μαρξιστική ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ περιεχομένου ἐνῶ τό πολιτικό σύστημα μέ τήν μαρξιστική ἔννοια τοῦ ἐποικοδομήματος, τῶν κοινωνικῶν μορφῶν - θεσμῶν τοῦ ζεκινοῦν ἀπ' τό καθιερωμένο πλέγμα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων

καί ἐκτείνονται σ' ὅλους τούς ἄλλους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητας. Κι ἀπό μαρξιστική σκοπιά ὁ δυναμισμός τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί ἐξέλιξης βρίσκεται κυρίως στό κοινωνικό περιεχόμενο πού περικλείει στήν κινητική του πραγματικότητα τήν ἀνάπτυξη κάθε φορά τῶν νέων παραγωγικῶν δυνάμεων ἐνῶ ἀντίθετα οἱ κοινωνικές μορφές - θεσμοί διατηροῦν πάντα κάτι τό συντηρητικό, τό στατικό κι ἔχουν μιά τάση ἀντίστασης στήν ὥθηση γιά ἀλλαγή πού) προέρχεται ἀπ' τό νέο κοινωνικό περιεχόμενο.

Κάτι ἀνάλογο θεωροῦμε ὅτι ὑπάρχει κι ἀνάμεσα στό κοινωνικό περιβάλλον καί τό πολιτικό σύστημα , ὅπως καθορίζονται ἀπ' τίς ἀμερικανικές μεθόδους. Τό κοινωνικό περιβάλλον προσεγγίζεται ὅμως δυναμικά ἀπ' τήν μιά μέ τήν ἔννοια ὅτι περιέχει ἐσωτερικές συγκρουσιακές καταστάσεις προερχόμενες ἀπό ταξικές - οἰκονομικές διαφορές κι ἀνταγωνισμούς κι ἀπ' τήν ἄλλη μέ τήν ἔννοια ὅτι τό θεωροῦμε εὑρισκόμενο σέ ἐξέλιξη στά πλαίσια πάντα τῆς ἡπιας ἤ μετριοπαθοῦς ἐξελικτικῆς θεώρησης πού παραπάνω δηλώσαμε ὅτι ἀποδεχόμαστε.Ἀπ' τήν σκοπιά πάλι τῆς δομολειτουργικῆς θεώρησης τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης τό ἐσωτερικό κοινωνικό περιβαλλον σάν ἀνεξάρτητη μεταβλητή νοεῖται καί πάλι δυναμικά ὅπως παραπάνω ἐνῶ καί τό ἐξωτερικό περιβάλλον ἤ διεθνές σύστημα δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ἀνεπηρέαστο ἀπό τίς ταξικές - οἰκονομικές ὑποδομές τῶν ἄλλων κοινωνιῶν ἤ ἀνεξάρτητο ἀπό τήν παγκόσμια κοινωνική ἐξέλιξη.

Τό πολιτικό σύστημα ἀπ' τήν ἄλλη ἔχει ἕνα χαρακτήρα σ' ἀντίθεση μέ τό κοινωνικό περιβάλλον πιό στατικό. Εἶναι τό " ἰσχυρό " στοιχεῖο μέ τήν ἀκριβῆ λογική ἔννοια τοῦ ὅρου , ἔναντι τοῦ "δυναμικοῦ "στοιχείου πού εἶναι ἡ ἴδια ἡ κοινωνία ,εἶναι ὁ συντηρητικός πόλος ἔναντι τοῦ ἐπαναστατικοῦ πόλου πού εἶναι καί πάλι ἡ ἴδια ἡ κοινωνία . Κι ἐπειδή ἐμεῖς δέν ὑποστηρίζουμε ὅτι ἡ ἀλλαγή στίς κοινωνικοοικονομικές δομές ἀπαραίτητα προϋποθέτει τήν ἀνατροπή τοῦ ὑφισταμένου κάθε φορά συγκεκριμένου πολιτικοῦ συστήματος μποροῦμε ἀκόμη παραπέρα νά δεχτοῦμε ὅτι μεταξύ πολιτικοῦ συστήματος ἀφηρημένα καί κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ὑπάρχει μιά συμπληρωματική σχέση, ὅπου τό πρῶτο ἀποτελεῖ κάποιο ἀνασχετικό παράγοντα στίς δυναμικές καί ἀνανεωτικές τάσεις τοῦ δεύτερου ,κι ἔτσι μποροῦμε νά βροῦμε τήν ὕπαρξή της ἀκόμη καί κάποιο λειτουργικό χαρακτῆρα.[61]

Ὡστόσο κι αὐτό τό πολιτικό σύστημα δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ ἀπόλυτα στα

τικά . Διαφοροποιεῖται ἀλλά φυσικά σέ πολύ μικρότερο βαθμό ἀπ' ὅ,τι τό κοινωνικό περιβάλλον .Ἡ ἱκανότητα του ν' ἀνταποκρίνεται στά διάφορα εἰσρέοντα αἰτήματα μέ ἀνάλογε"ἐκφορές " προϋποθέτει μακροπρόθεσμα καί κάποιες ἀνακατατάξεις τῶν στοιχείων πού τό ἀποτελοῦν καί κάποια διαφοροποίηση τῆς διάρθρωσής του πού ἤλιωσε δέν ἀποκλείεται νάναι κι αὐτή ἕνα ἀπ' τά διάφορα αἰτήματα. Ἡ ἀνάγκη αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς ἀλλαγῆς καί ὁ βαθμός στόν ὁποῖο αὐτή ἡ τελευταία πρέπει νά φτάσει διαπιστώνεται ὡς ἕνα σημεῖον ἀπ' τήν διαδικασία τῆς ἀνατροφοδότησης ἤ τουλάχιστον αὐτή ἡ τελευταία συμβάλλει πρός τήν κατεύθυνση αὐτῆς τῆς διαπίστωσης.

Τό πολιτικό σύστημα λοιπόν μπροστά σ' ἕνα συγκεκριμένο βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα,π.χ. αὐτό πού κυριαρχεῖ ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα καί μετά τό σοσιαλιστικό δηλ. εἶναι δυνατό νά κρατήσει τρεῖς στάσεις. α) Ν' ἀνταποκριθεῖ στό αἴτημα κι ἔτσι νά προχωρήσει στήν ἀλλαγή τοῦ καθιερωμένου τρόπου παραγωγῆς μέ βραδύτερο ἤ γρηγορότερο ρυθμό, ὁπότε καί οἱ νέες παραγωγικές δυνάμεις θά βροῦν τήν ἔκφρασή τους μέσα στό νέο πλέγμα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων β) νά μήν ἀνταποκριθεῖ στό αἴτημα ὁπότε κάτω ἀπ' τήν πίεση τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν τάξεων , ὅταν φυσικά εἶναι ἰσχυρή , θ' ἀνατραπεῖ ἔχοντας ἀποδεχτεῖ ἀνίκανο νά κάνει νόμιμη κατανομή ἀξιῶν γιά λογαριασμόν τῆς κοινωνίας γ) νά μήν ἀνταποκριθεῖ στό αἴτημα μέν ἀλλά καί νά μήν ἀνατραπεῖ κάτω ἀπ' τήν πίεση τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν τάξεων ἀκριβῶς γιατί οἱ νέες παραγωγικές δυνάμεις δέν ἔχουν φτάσει σέ τέτοιο βαθμό ἀνάπτυξης ὥστε νά εἶναι ἱκανές ν' ἀνατρέψουν ἐπαναστατικά τό ὑφιστάμενο πλέγμα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων παρασύροντας μαζί καί τό σύνολο τῆς ὑπάρχουσας ἔννομης τάξης.

1) Στή πρώτη περίπτωση συμβαίνει ἁπλό αὐτό πού λέγεται εἰρηνικό πέρασμα πρός τόν σοσιαλισμό .Ἡ ἀπόφαση - " ἐκροή " γιά ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς συγκεκριμένο ποιεῖται καί πρός τίς τρεῖς βασικές κατευθύνσεις τῶν " ἐκροῶν " τοῦ συστήματος ,τήν νομοθετική δηλ. τήν κυβερνητική - διοικητική καί τήν δικαστική ἀλλά κύρια βέβαια πρός τίς δύο πρῶτες .

2) Στήν δεύτερη περίπτωση πρόκειται γιά κοινωνική ἐπανάσταση μέ βίαιη ἀνατροπή τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος. Εἶναι αὐτό πού συμβαίνει ὅταν στίς ἀναπτυσσόμενες χῶρες - ἀνατραπεῖ βίαια ἕνα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό κατεστημένο

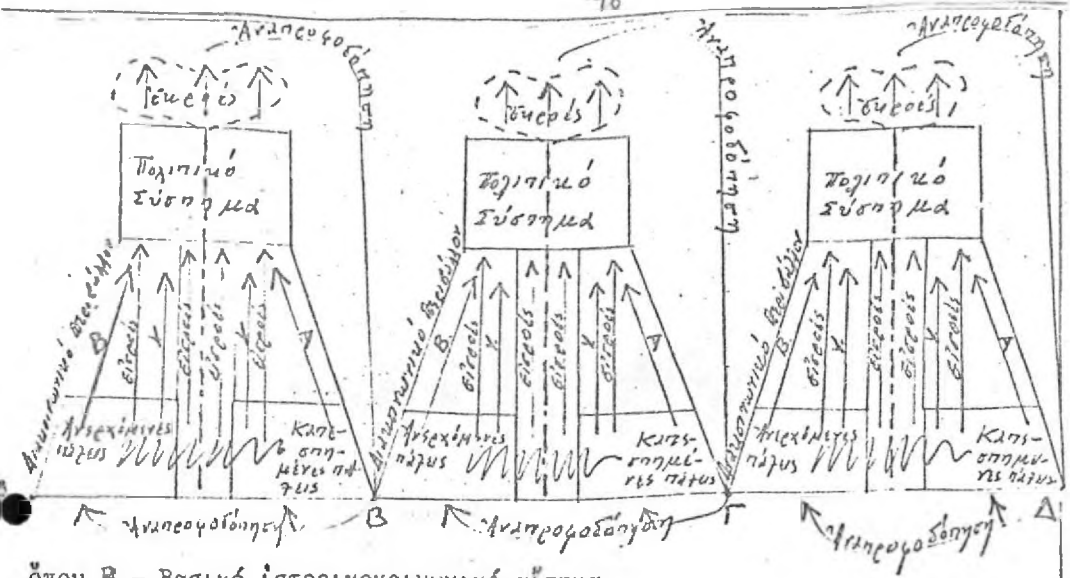
ἀπ' τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές τάξεις καί ἐπιλήβεῖ ἀριστερό καθεστῶς ,κομμουνιστικό ἤ σοσιαλ-ἐθνικιστικό.

3). Στή τρίτη περίπτωση μέλλον ἔχουμε μιά λιγότερο ἤ περισσότερο τελματωμένη κοινωνικοπολιτική κατάσταση ,ὅπου καί οἱ κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις γιά μιά σοσιαλιστική ἐπανάσταση δέν εἶναι τόσο ἀναπτυγμένες ἀλλ' οὔτε ὑπάρχει σειρά τέτοιων μεταρρυθμίσεων πού ν' ἀποδεικνύει εἰρηνικό πέρασμα πρός τό σοσιαλισμό .Τό πολιτικό σύστημα μπορεῖ μιά μήν ἀντεπεξέρχεται σοβαρά στό Βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Δίλημμα , ἔν καί βέβαια μπορεῖ νά κάνει μερικές παραχωρήσεις πρός τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές τάξεις χωρίς ὅμως καί ν' ἀλλάξει οὐσιαστικά τόν συσχετισμό δυνάμεων ἀνάμεσα σ' αὐτές καί τίς κυρίαρχες τάξεις , ἀντιλαμβάνεται ὅμως παράλληλα μέσω τῆς διαδικασίας τῆς ἀνατροφοδότησης ὅτι δέν ἔχει καί τόν κίνδυνο νά χάσει τήν ὑποστήριξη σάν "εἰσροή" σέ τόσο μεγάλο βαθμό ὥστε τελικά ν' ἀνατραπεῖ. (Αὐτό τό τελευταῖο νομίζουμε ὅτι συνέβαινε καί στήν μεταπολεμική Ἑλλάδα)

Ὁ συσχετισμός τῶν δυνάμεων τῶν ἀνερχομένων τάξεων καί τῶν καθεστημένων τάξεων ἔχει μεγάλη σημασία γιά τήν τελική ἀνταπόκριση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος στό Βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Δίλημμα. Δέν νομίζουμε βέβαια ὅτι τό σύστημα εἶναι ἐξαρτώμενο καί ἐλεγχόμενο πάντα ἀπ' τίς κυρίαρχες τάξεις ἀλλά ὅτι αὐτές οἱ τελευταῖες ἔχουν σταθερή τόση νά θέλουν νά τό ἐλέγχουν καί νά τό ἐπηρεάζουν .Ἀνάλογα λοιπόν μέ τό τί δύναμη διαθέτουν σέ κάθε συγκεκριμένη ἱστορική στιγμή οἱ ἀνερχόμενες τάξεις καί τί βαθμό ἐπιρροῆς ἔχουν οἱ κυρίαρχες τάξεις πάνω στό πολιτικό σύστημα αὐτό τό τελευταῖο ἐξαισθητοποιεῖται ἀπέναντι στο Βασικό Δίλημμα.

Παίζεται διαρκῶς δηλ. ἕνα δυναμικό παιχνίδι ἀνάμεσα σ' ἐπίσης κοινωνικές τάξεις καί ὁμάδες πού θέλουν νά ἐπιβάλλουν τό Βασικό Δίλημμα καί σ' ἄλλες πού θέλουν νά διατηρήσουν τό ἀντίστρατεύονται.Ἡ ἀπόφαση - " συνισταμένη " τοῦ συστήματος γιά ἀλλαγή ἤ μή τοῦ τρόπου παραγωγῆς εἶναι ἀντανάκλαση κατά ἕνα μεγάλο μέρος αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ παιχνιδιοῦ .(βλ. σχ.1)

Ἀπό σκοπιά δομολειτουργικῆς θεώρησης τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ἡ ἐξελικτική διαφοροποίηση τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος σάν ἀνεξάρτητης μεταβλητῆς μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῆς ἀντίστοιχης διαμόρφωσης τῶν παραγωγικῶν σχέσεων πιθανῶς νά προκαλέσει μιά σειρά διαφοροποιήσεων

ὅπου Β = Βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα.

Α = Αἰτήματα κατεστημένων τάξεων πού ἀντιστρατεύονται τό βασικό ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα.

Υ = Ὑποστήριξη

~~~~~ = Συμβολική ἔκφραση τοῦ δυναμικοῦ παιχνιδιοῦ ἀνάμεσα σέ ἀνερχόμενες καί κατεστημένες τάξεις

– – – – – – – – = συμβολική ἔκφραση τῆς ἐξάρτησης τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκροῶν ἀπ'τόν συσχετισμό δυνάμεων ἀνάμεσα σέ ἀνερχόμενες καί κατεστημένες τάξεις.

Α – Β, Β – Γ, Γ – Δ = διαδοχικά ἐξελικτικά στάδια τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Σχ. 1
~~~~~

πού φυσικά μποροῦν νά κλιμακωθοῦν , μέσα στό πολιτικό σύστημα. Οἱ διαφοροποιήσεις αὐτές ἀναφέρονται στίς δομές τοῦ συστήματος ,στήν αὔξηση τῆς κοσμικοποίησης τῆς κουλτούρας του καί τῆς αὐτονομίας τῶν ὑποσυστημάτων του, ἔχουν δέ κάνουν δηλ. μέ βασικά χαρακτηριστικά τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης , καί γίνονται ἀκριβῶς γιά ν' ἀντιμετωπισθοῦν ἐπιτυχημένα οἱ " προκλήσεις " τοῦ περιβάλλοντος . Μέ τήν πραγματοποίηση ἀκριβῶς αὐτῶν τῶν διαφοροποιήσεων σύμφωνα πάντα μέ τήν ἴδια μέθοδο συντελεῖται καί ἡ διαδικασία τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης . Βέβαια δέν μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ἡ διαδικασία αὐτή ἔχει ἀποκλειστικά ἐνδογενῆ αἴτια τίς ταξικές - οἰκονομικές διαφοροποιήσεις ἤ ὅτι ὁποιοδήποτε ἄλλο αἴτιο της ἔχει νά κάνει ἄμεσα ἤ ἔμμεσα ,σέ παγκόσμιο ἤ σέ ἐσωτερικό ἐπίπεδο ,ἀποκλειστικά μέ τούς ταξικούς συσχετισμούς καί τίς μεταβολές στόν τρόπο παραγωγῆς.Ὡστόσο αὐτές οἱ διαφοροποιήσεις δέν πρέπει νά μετέχουν κρατεύουσα θέση στό σύνολο τῶν ἐνδογενῶν αἰτίων .

Ὑπάρχει ὅμως τό ἐνδεχόμενο τό πολιτικό σύστημα νά μήν ὑποστεῖ διαφοροποιήσεις μέ τήν ἔννοια πού δώσαμε παραπάνω. Αὐτό θά σημαίνει ἤ ὅτι μέ τίς ὑπάρχουσες πολιτικές καί κρατικές του λειτουργίες καί μέ τήν συγκεκριμένη ποιότητα τῶν ἱκανοτήτων του μπόρεσε ν' ἀνταποκριθεῖ στό βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα καί τίς ἀνάλογες κοινωνικοοικονομικές διαφοροποιήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος ἤ ὅτι δέν ἀνταποκρίθηκε μέν ἀλλά καί ἡ πίεση τῶν ἀνερχομένων τάξεων δέν ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε νά προκαλέσει ἤ διαφοροποιήσεις μέσα στό ἴδιο τό πολιτικό σύστημα ἀναγκαίες γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀλλαγῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἤ νά τό ἀνατρέψει ὡς ἀνίκανο ν' ἀνταποκριθεῖ ἐπιτυχημένα στό βασικό Ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα.

Τέλος ὅπως καί πιό πάνω σημειώσαμε ,ὑπάρχει πάντα τό ἐνδεχόμενο τῆς ἀνατροπῆς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπό ἀπ' τήν πίεση τῶν ἀνερχομένων τάξεων καθώς προωθοῦν τό αἴτημα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τρόπου παραγωγῆς καί οἱ συγκεκριμένες λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ συστήματος δέν συντελοῦν στήν ἱκανοποίησή που ἐνῶ ἀκόμη δέν παρατηρεῖται εἰρηνική καί ὁμαλή διαφοροποίηση στίς δομές τοῦ συστήματος ,στήν αὔξηση τῆς κοσμικοποίησης τῆς πολιτικῆς κουλτούρας του καί στήν αὐτονομία τῶν ὑποσυστημάτων του ὥστε ν' ἀντιμετωπιστοῦν ἐπιτυχημένα οἱ προκλή-

σεις τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος.

Προχωρῶντας στὴν συνέχεια στὴ ταξινὴ προσέγγιση τῶν λειτουργιῶν τοῦ συστήματος ,τῶν ἱκανοτήτων του καὶ τῶν ἀνιχνευτικῶν προβλημάτων ἀποδεχόμαστε ὅτι ὁ συγκεκριμένος κάθε φορὰ συσχετισμὸς τῆς δύναμης τῶν κατεστημένων καὶ τῶν ἀνερχομένων τάξεων ἔχει πάνω τους μιὰ σαφῆ ἂν καὶ ὄχι πάντα μὲ ἀκρίβεια προσδιορίσιμη ἐπιρροή.

α)Ἡπολιτικὴ κοινωνικοποίηση ὅπως καὶ ἡ πολιτικὴ στράτευση σὰν λειτουργίες κυρίως μάλιστα ὅταν ἔχουν συντηρητικὸ χαρακτῆρα , προσδιορίζονται ταξικὰ ἀπ' τὶς κατεστημένες τάξεις σ' ἕνα βαθμὸ ποὺ ποικίλει ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμη ποὺ διαθέτουν αὐτὲς οἱ τελευταῖες ,κι ἀπ' τὴν ἄλλη ἀνάλογα μὲ τὴν συγκεκριμένη κάθε φορὰ πίεση τῶν ἀνερχομένων τάξεων. Μὲ λίγα λόγια οἱ κατεστημένες τάξεις προσπαθοῦν διαρκῶς τὶς λειτουργίες αὐτὲς νὰ τὶς κάνουν νὰ ἐργάζονται κατὰ πρῶτο λόγο διὰ τὰ δικά τους συμφέροντα , νὰ πολιτικοποιοῦν δηλ. καὶ νὰ προσαρμόζουν τοὺς πολίτες πρὸς μιὰ πολιτικὴ κουλτοῦρα ποὺ ἐνισχύει τὴν διαίωνιση τῆς κυριαρχίας τους. Καὶ εἶναι ἀφελὲς νὰ νομίζουμε ὅτι οἱ τάξεις αὐτὲς προσπαθῶντας νὰ παραμένουν πάντα κυρίαρχες στὸ συνολικὸ κοινωνικὸ σύστημα ἀφήνουν νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ πολιτικὴ κουλτοῦρα τελείως ὀλοκέτερη ἀπὸ ταξικοὺς ἀνταγωνισμοὺς καὶ συσχετισμούς.Ἡδιαμορφωμένη πολιτικὴ κουλτοῦρα σὲ μιὰ συγκεκριμένη κοινωνία - τουλάχιστον ἡ ἐπίσημη τέτοια- ἔχει πάντα ἕνα κάποιο ταξικὸ ὑπόβαθρο. Τὸ ἐξελογικό της σύστημα ,ἂν ἀναλυθεῖ μὲ μὲ ἀκρίβεια ,πάντα " ἐξυπηρετεῖ " κάποιο συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικὸ κατεστημένο ἔστω καὶ μὲ τρόπο ἔμμεσο καὶ ἀφανῆ.

Ἀντίθετα οἱ ἀνερχόμενες τάξεις συμφέρον ἔχουν νὰ προσβίνουν στὴν λειτουργία τῆς πολιτικοποίησης ἀνατρεπτικὸ χαρακτῆρα ,δηλ. νὰ προσπαθοῦν νὰ τὴν κάνουν νὰ ἐπιτελεῖται μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ ἐφοδιάζει τοὺς πολίτες μὲ πολιτικὴ συνειδηση ποὺ νὰ στέκεται ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν καθιερωμένη πολιτικὴ κουλτοῦρα κι ἀντίθετα νὰ παρωθεῖ τοὺς κολίτες σὲ ριζοσπαστικὲς πολιτικὲς κατευθύνσεις ποὺ τοὺς φέρνουν σὲ σύγκρουση μὲ τὸ ὑφιστάμενο κοινωνικό, ἂν παραστεῖ ἀνάγκη , διόμη καὶ μὲ τὸ πολιτικὸ σύστημα.

Ὅσα διατυπώθηκαν παραπάνω ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία γιὰ μιὰ ἀναπτυσσόμενη - μεταβατικὴ κοινωνία ὅπως ἡ Ἑλλάδα ἀκριβῶς γιατί ὅπως πιὸ πάνω ἐξηγήσαμε , σ' αὐτὸν τὸν τύπο τῆς κοινωνίας ὑπάρχει μιὰ ξεχωριστὴ κι ἀναγκαία συνάμα βαρυ

τητα στήν πολιτική λειτουργία τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης.

β) Οἱ πολιτικές λειτουργίες πάλι τῆς συνάρθρωσης καί ἑνοποίησης τῶν συμφερόντων θάταν ἀναλυτικό σφάλμα νά μήν ἀντιμετωπιστοῦν μέσα ἀπ' τό πλέγμα τῶν συγκεκριμένων ταξικῶν τους προσδιορισμῶν. Σέ μιά χώρα ὅπως π.χ. ἡ Ἑλλάδα τό Κράτος καί οἱ συγκεκριμένες ὁμάδες ὀργάνων πού τό ἀποτελοῦν ἔχουν ἀπαυξημένη σημασία ἔναντι τῆς " κοινωνίας " σάν αὐτόνομης ὀντότητας καί τῶν ἐπί μέρους ἰδεολογικῶν -ὀργανωτικῶν της στοιχείων. Μέ λίγα λόγια ,ὅπως θάλεγε ὁ GRAMSI μέ τήν δική του γλώσσα ,ἡ SOCIETA POLITICA στή περίπτωσή μας εἶναι πιό ἀναπτυγμένη ἀπ' τήν SOCIETA CIVILE. Συνεπῶς στή περίπτωση μιᾶς τέτοιας κοινωνίας τά νομοθετικά σώματα , ἡ κυβέρνηση ἡ διοίκηση , οἱ ἐπαγγελματικές καί συνεταιριστικές ὀργανώσεις ἀκόμη καί οἱ ἄτυπες ὁμάδες συμφερόντων δέχονται τίς ἐπιρροές καί ἄμεσες ἤ ἔμμεσες πιέσεις τῶν κυρίαρχων τάξεων σ' ἕνα βαθμό ἀρκετά μεγάλο. Τά κόμματα ἀπ' τήν ἄλλη ἀφοῦ σάν ἀνεξάρτητοι πολιτικοί σχηματισμοί δέν ἔχουν ἐμικά ἀπέναντι στόν κυρίαρχο κρατικό σχηματισμό καί ὡς ἐπί τό πλεῖστον δέν λειτουργοῦν σάν κόμματα ἀρχῶν μέ συνειδητή ταξική βάση , πράγμα πού θά προϋπόθετε ψηλότερο δείκτη κοινωνικῆς ὡριμότητας καί ταξικῆς - ὀργανωτικῆς συνείδησης , δέν μποροῦν παρά νά δέχονται ἄμεσα ἕνα περιορισμό στόν ἀποφασιστικό τους ρόλο πάνω στήν διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου πού προέρχεται μέσω ἑνός πολυπλόκου πλέγματος κοινωνικοπολιτικῶν μηχανισμῶν ἀπ' τίς συνεχεῖς πιέσεις τῶν κατεστημένων ταξικῶν συμφερόντων νά ἐπηρεάζουν καί νά ἐλέγχουν τόν κρατικό γενικά μηχανισμό καί μέσω αὐτοῦ τόν γενικώτερο κοινωνικό ὀργανισμό γιά διασφάλιση καί διατήρηση τῆς κυριαρχίας τους.

Ἀκόμη καί ἡ πολιτική ἐπικοινωνία σάν συνδετικός κρίκος ὅλων τῶν λειτουργιῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος " μπλοκάρεται " ὄχι σέ μικρό βαθμό ἀπ' τίς πιέσεις καί τίς τάσεις ἐλέγχου τῶν κυρίαρχων τάξεων πάνω στόν κρατικό μηχανισμό καί πλατύτερα τόν κοινωνικό ὀργανισμό. Κάτι τέτοιο συμβαίνει ἰδιαίτερα σέ μιά ἀναπτυσσόμενη χώρα ὅπου τό ἐπικοινωνιακό σύστημα δέν εἶναι οὔτε τόσο αὐτόνομο ,οὔτε τόσο ἐξειδικευμένο καί ἀφοῦ δέχεται τήν ἐπιρροή ἑνός κρατικοῦ μηχανισμοῦ - ἰδιαίτερα πάνω σέ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας,ὅπως τό ραδιόφωνο καί ἡ τηλεόραση - ἐλεγχόμενον ἀπό τίς ἄρχουσες τάξεις εἶναι δέσμιο περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά τῶν ταξικῶν του προσδιορισμῶν.

Ὕστερα ὁ τύπος στά πλαίσια ἑνός καπιταλιστικοῦ συστήματος ἔχει πάντα σχεδόν

νά κάνει μέ μεγάλα οικονομικά συγκροτήματα πού άσχετα μέ τήν πολιτική ίδεολογία τού μπορεί νά έκφράζει ή έφημερίδα πού συνδέεται μ' αύτά ,ταξικά- κοινωνικά βρίσκονται ώς έπί τό πλείστον μέσα στό χώρο τών κυρίαρχων άστικών στρωμάτων. Οί άντίτυποι μιάς τέτοιας ταξικής τοποθέτησης είναι εύνόητοι. Τό πράγμα μάλιστα φαίνεται πιό έντονα στίς άναπτυσσόμενες χώρες ,όπου συχνά τό δημοκρατικό πολίτευμα δέν λειτουργεί σωστά ή δέν λειτουργεί καθόλου καί διάφορα κατασταλτικά ή άκόμη καί προληπτικά μέτρα νομοθετικά καθιερωμένα περιορίζουν τήν έλευθερία τού τύπου . Είναι τότε πού οί " άντικειμενικές " είδήσεις καί πληροφορίες γενικά δέν άποτελούν χαρακτηριστικό τού έπικοινωνιακού συστήματος στό τομέα τού τύπου, ένώ παράλληλα ή διαμόρφωση τής κοινής γνώμης άπ' αύτή τήν έποικοινωνιακή σκοπιά δέχεται ,έμμεσα έστω ,έπιρροές πρός τήν κατεύθυνση τής μή σοβαρής ύπονόμευσης τουλάχιστον ,τών κατεστημένων ταξικών συμφερόντων καί τής πολιτικής κουλτούρας πού έχουν συμφέρον αύτά τά τελευταία νά καλλιεργούν.

Στίς άναπτυσσόμενες χώρες ή ύπαρξη κοινωνικοοικονομικού κατεστημένου δημιουργεί περισσότερο άπό κάθε άλλη περίπτωση προβλήματα στήν δμοιογένεια τών έπικοινωνιακών δομών καί μηνυμάτων ,στήν διακίνηση καί στή σωστή κατεύθυνση τών πληροφοριών. Γιατί τό κατεστημένο , έγκατεστημένο κύρια μέσα στ' άστικά κέντρα δέν φαίνεται νά εύνοεί τήν έξάλειψη τού χάσματος άνάμεσα σ' αύτά καί τήν ύπαιθρο ,ώστε τά διάφορα μηνύματα ν' άπευθύνονται πρός ένα άκροατήριο όχι δυσανάλογα μεγάλων πολιτιστικών διαφορών.Άκόμη άποτελεί έμπόδιο στή " ροή" άντικειμενικών πληροφοριών μέσα άπ' τούς έπικοινωνιακούς διαύλους ,γιατί οί παρεμβολές του πάντα ταξικού χαρακτήρα σκοπεύουν τήν έστω καί μέ άλλοίωση τών άληθών πληροφοριών ,έξυπηρέτηση τών δικών του συμφερόντων. Τέλος άφού σέ τέτοιες χώρες οί "έκροές " μηνυμάτων άπ' τίς κρατικές δομές πρός τό κοινωνικό περιβάλλον είναι περισσότερες άπ' τίς " εισροές " μηνυμάτων άπ' αύτό τό τελευταίο πρός τίς πρώτες, τό κατεστημένο έπιδιώκει νά παραμένει μιά τέτοια κατάσταση , άν καί φυσικά άπό σκοπιά γενικής έπικοινωνιακής δομής όχι σωστή ,άφού έλέγχοντας τίς κρατικές δομές του παρέχεται ή αύταιρία νά έκπέμπει μεγάλο άριθμό μηνυμάτων πού έξυπηρετούν τά συμφέροντά του καί ταύτόχρονα νά περιορίζει τήν άπασχόληση τού πολιτικού συστήματος μέ μηνύματα πού έκφράζουν τό συνολικό κοινωνικό συμφέρον προερχόμενα άπ' όλες τίς γωνιές τού κοινωνικού συστήματος.

'Απ' τήν ἄλλη οἱ ἄρχουσες τάξεις ἦταν ἀρέλεια νά νομισεῖ ὅτι τό πλέγμα τῶν ἰδιαιτεροτήτων τοῦ πολιτισμοῦ συστήματος καί τά σέσερα ἀναπτυξιακά προβλήματα ἀφήνουν τό μέν πρῶτο ν' ἀναπτυχθεῖ καί τά ἄλλα ν' ἀντιμετωπιστοῦν ὁδέτερα κι ἀφημένα σέ σχέση μέ τούς συγκεκριμένους ταξικούς συσχετισμούς. Στήν ἐκμετάλλευση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί τήν κατάλληλη κινητοποίηση ἐμψύχου δυναμικοῦ, στίς νομοθετικές, διοικητικές καί δικαστικές ρυθμίσεις ἐπιμάχων θεμάτων, στήν προβολή συμβόλων πού εὐνοοῦν τήν ολοκλήρωση τῶν πολιτῶν καί σ' ὅλη γενικά τήν ἱκανότητα ἀνταπόκρισης πρός τίς ἐξωτερικές καί ἐσωτερικές προκλήσεις τοῦ περιβάλλοντος οἱ τάξεις αὐτές ἔχουν πάντα τήν τάση νά παρεμβάλλουν τίς συστηματικές καί ἔντεχνες ἐπιρροές τους ἔτσι πού μαζί μέ τήν ὁποιαδήποτε σέ κάποιο βαθμό ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος νά ἔχουν συγκεκριμένα διπλά τους ταξικά ὠφελήματα. 'Απ' τήν ἄλλη προσπαθοῦντας νά διατηροῦν πάνω μέσα στό συνολικό κοινωνικό σύστημα τόν συσχετισμό τῶν ταξικῶν δυνάμεων ὑπέρ τους, ἀποκλείουν τίς ἀνερχόμενες τάξεις ἀπ' ἐκεῖνες τίς κρίσιμες θέσεις - κλειδιά τοῦ πολιτισμοῦ συστήματος ἀπ' ὅπου θά μποροῦσαν κι αὐτές μέ τήν σειρά τους νά παρεμβάλλουν τίς κατάλληλες ἐκεῖνες ἐπιρροές γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν δικῶν τους.

Συμφέροντα στά πλαίσια πάντα τῆς βασικῆς τους γραμμῆς νά προωθοῦν καί νά ἐνισχύουν διαρκῶς τό Βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα.

Τέλος δέν ἔπρεπε ν' ἀποκλείσουμε τήν δυνατότητα, ἀπού τίς κυρίαρχες κοινές ἀνερχόμενες τάξεις - τίς θεωροῦμε σάν ὑποσυστήματα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ἀπ' τά ὁποῖα πηγάζουν διπροσωπευτικά καί κατά ἕνα μεγάλο μέρος ἀλληλοσυμπληρούμενα αἰτήματα, νά ἐφαρμόσουμε τόν ἔλεγχο τῶν θεμελιακῶν ἤ προστακτικῶν λειτουργιῶν τοῦ στή περίπτωσή τους. Μά προσεγγίσουμε ἐλαστικές τάξεις αὐτές - ὑποσυστήματα ἀπ' τήν σκοπιά τῆς Προσαρμογῆς πρός τό περιβάλλον (ADAPTATION), τῆς Ἐπίτευξης Σκοπῶν (GOAL ATTAINMENT), τῆς Ὁλοκλήρωσης (INTEGRATION) καί τῆς Διατήρησης (LATENCY) τοῦ συστήματος. Οἱ δύο τελευταῖες προσανατολιστικές λειτουργίες ταυτίζονται μέ τά ὑποσυστήματα ἀντιστοίχως τῆς ἐξουσίας, κοινωνικοποίησης καί τῆς ἰδεολογίας στρέψευσης τοῦ συνολικοῦ πολιτισμοῦ συστήματος καί ἀκόμη πλατύτερα μέ τούς μηχανισμούς τῆς γενικῆς διεπιδασίας κοινωνικοποίησης τῶν μελῶν τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος καί ἐκείνους τῆς κατ-νομῆς τῆς δύναμης). 'Απ' τήν ἄλλη ἡ παρουσία τῶν κοινῶν ἰδεολογικοπολιτισμῶν μετασχηματισμῶν τῶν ταξικῶν συσχετισμῶν, δυναμισμῶν καί ἐνισχύσεων προσδιορισμῶν τοῦ πολιτισμοῦ συστήματος στά πλαίσια τοῦ δομολειτουργικοῦ θεωρητικοῦ σχήματος "ἐνεξάρτητες μεταβλητές "(ἰδιαίτερες σύστημα -ἐσωτερικό περιβάλλον -πράξεις τῆς πολιτισμῆς ELITE)-"ἐξαρτημένη μεταβλητή"(πολιτισμό σύστημα) θά μποροῦσε ν' ἀναχθεῖ στόν πύλο τῶν-παρεμβαινουσῶν μεταβλητῶν.

IV

Ωστόσο στήν άπόπειρά μας παράλληλα μέ τήν συστημική δομολειτουργική μέθοδο νά διατυπώσουμε καί προτάσεις πού προσιδιάζουν σέ νεομαρξιστικές προσεγγίσεως πράγμα πού φυσικά προϋποθέτει ότι συλλαμβάνουμε ,όπως είδαμε τό κοινωνικό περιβάλλον ανταγωνιστικά - συγκρουσιακά μέ καθοριστικό στοιχείο έκείνο τής ταξικής πάλης,μπορεί νά ύπάρξει κι' άντίθετη άποψη σύμφωνα μέ τήν όποία αύτή ή μεθοδολογική πορεία είναι προβληματική διότι οί 'Αμερικάνικες μέθοδοι είναι, άπ' τή φύση τους άντιδιαλεκτικές, έχουν άφηρημένο φορμαλιστικό χαρακτήρα κι άγνοούν τήν δυναμική καί τούς νόμους τής ιστορίας.[62] Κατά συνέπεια σύμφωνα μ' αύτή τήν άποψη είναι άκατάλληλες γιά νά συνυπαρξουν μέ προσεγγίσεις πού συλλαμβάνουν τό κοινωνικό πεδίο διαλεκτικά ώς πεδίο ταξικών συγκρούσεων καί έγγενών άντιφάσεων πού έχει πάντα κάποιους ιστορικούς προσδιορισμούς.

Κάτω άπ' αύτό τό πρίσμα ό δομολειτουργισμός γεννάει ύποψίες ότι άποτελεί μιά άκόμη σύγχρονη θεωρητική έκφραση τής κυρίαρχης άστικής τάξης όπως έχει διαμορφωθεί σέ μιά χώρα προχωρημένων καπιταλιστικών σταδίων ,τίς ΗΠΑ δηλ. πού άποτελεί μάλιστα ως ιμπεριαλιστική χώρα τό προπύργιο τού δυτικού καπιταλισμού. Πιό συγκεκριμένα μπορεί νά κριτικαριστεί ώς θεωρητικό μοντέλο πού προσαρμοσμένο στό σύγχρονο τεχνοκρατικό πνεύμα σκοπεύει περισσότερο νά προτείνει τρόπους έλέγχου[63] τών κοινωνικών πραγμάτων ώστε νά διατηρείται τό κοινωνικό STATUS QUO κι έτσι οί κυρίαρχες τάξεις-αύτές πού πραγματικά κατέχουν τόν μηχανισμό άποφάσεων στά χέρια τους - ν' άναπαραγάγουν τίς έξουσιαστικές δομές τους έκτονώνοντας μέ μιά έπιτυχημένη κοινωνική τεχνική τίς πιέσεις τού κοινωνικού περιβάλλοντος.

Στίς παραπάνω άπόψεις μπορούμε ν' άντιπαρατάξουμε τά έξής :

α')'Ακριβώς έπειδή πιστεύουμε σέ μιά πολυδιάστατη κοινωνιολογική θεώρηση κι'άνοιχτή φιλοσοφική σκέψη ξεκινάμε άπροκατάληπτα γιά τήν άντιμετώπιση όποιασδήποτε θεωρίας ή μεθόδου.'Η εύκολη άπόδοση σέ δ,τιδήποτε πού δέν είναι "Μαρξιστικό" ή άντιθέτου " άντιδραστικό " φρονούμε ότι είναι θεωρητική ύπερβολή καί δογματική έμμονή .Όπως συμβαίνει καί μ' άλλα δημιουργήματα καί κατασκευές έτσι καί μ' έκείνες τού θεωρητικού κι έπιστημονικού έπιπέδου βαρύνουσα σημασία έχει τό πώς τίς χρησιμοποιείς σέ σχέση μέ τ' άνθρώπινα πράγματα. Στό σημείο αύτό δηλ.όπειφέρχεται ένα κριτήριο πρακτικής μέ τήν εύρύτερη έννοια τού ορου- κι' όποιαδήποτε μιά τέτοια προσέγγιση κάθε άλλο παρά είναι "άντι-μαρξιστική ".-

β')'Ακριβώς έπειδή δέν μπορούσαμε ν' άγνοήσουμε τήν δυναμική τής ιστορίας καί τήν διαλεκτική προσέγγιση τών κοινωνικών πραγμάτων αύτό πού σύμφωνα μέ τήν δομολειτουργική ορολογία άποτελεί τό κοινωνικό περιβάλλον τόσαμε κινητικά ,έξελικτικά,διεπόμενο άπό διαρκείς συγκρούσεις άνάμεσα σέ κατεστημένες καί άνερχόμενες δυνάμεις .'Ακόμη είδαμε δυναμικά τήν σχέση αύτού τού περι-

βάλλοντος ,πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἴδια ἡ κοινωνική βάση καθώς νοεῖται σέ ἱστορική προοπτική καί μέσα ἀπό δίκονομικές - ταξικές ἀντιπαραθέσεις ,μέ τό πολιτικό σύστημα ,πού ἀντιστοιχεῖ νοηματικά στό Μαρξιστικό πολιτικό ἐποικοδόμημα ,ὄχι μόνο ὅταν πρόκειται γιά ἀνατροπή τοῦ δεύτερου ,ἀλλά κι' ὅταν μέσα στήν ὑπάρχουσα ἔννομη ταξη οἱ διαροροποιήσεις καί ἡ κινητοποίηση τοῦ πρώτου δδηγοῦν σέ ἀλλαγή τῶν ἐκροῶν τοῦ συστήματος.

Ἀλλά καί τό ἐνδεχόμενο μιᾶς ἀνατροπῆς δέν εἶναι γιά μᾶς ἕνα ἀρνητικό ἀναγκαστικά γεγονός,ἕνα ἁπλό ἀποτέλεσμα μιᾶς σειρᾶς δυσλειτουργιῶν τοῦ συστήματος . Εἶναι φαινόμενο πού ἱστορικά μπορεῖ ν' ἀποδειχθεῖ ὅρος γιά παραπέρα ἀνάπτυξη καί πρόοδο. Γι αὐτό μιλήσαμε σέ ὁρισμένες περιπτώσεις γιά λειτουργίες κι ὄχι ἁπλά διαδικασίες ἀνατροπῆς τοῦ συστήματος.Ἔτσι δέν νομιμοποιοῦνται μόνο οἱ συνεχεῖς διαροροποιούμενες πιέσεις τῆς κοινωνικῆς βάσης ,ἀλλά κι αὐτές ἀκόμη οἱ ἐπαναστατικές διαδικασίες ὅταν δημιουργηθοῦν οἱ κατάλληλες κοινωνικοπολιτικές προϋποθέσεις καί κριθοῦν ἱστορικά ἀναγκαῖες. Εἶναι θέμα δηλ, συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικῆς συγκυρίας καί ἱστορικῆς στιγμῆς καί μάλιστα τρόπου ἐκτίμησης ἀπ' τούς ἀτομικούς ἤ συλλογικούς φορεῖς δράσης αὐτῆς τῆς συγκυρίας καί στιγμῆς . Γιατί σ' ὅλο τό κύκλωμα ἀλληλοεπίδρασης κοινωνικῶν - ταξικῶν καί πολιτικῶν στοιχείων ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι " μιά μαριονέττα " καί ὁ " ρόλος της"ἀλλά ἕνας δυναμικός φορέας ἀξιῶν καί δράσης πού προσπαθῶντας ἀκριβῶς νά σθνειδητοποιήσει τήν συγκεκριμένη ἱστορικότητά του κανονίζει παράλληλα τήν στάση του ἀπέναντι στόν μηχανισμό πολιτικῶν ἀποφάσεων ,στέλνοντάς του ἀνάλογα μηνύματα ἤ παραμερίζοντάς τον μέσα ἀπό ἀνάτρεπτικές διαδικασίες. Σέ καμμιά περίπτωση δέν ἀντιμετωπίζουμε τά πράγματα ' *στατικά* ' εἴτε σ' ἐπίπεδο πολιτικῶν δομῶν καί μηχανισμῶν εἴτε σ' ἐπίπεδο κοινωνικοοικονομικῆς βάσης.

γ') -Πράγματι στήν ἐννοιολογική καί τήν ὁρολογία τῆς συστημικῆς καί δομολειτουργικῆς μεθόδου ὑπάρχει κάτι τό μηχανιστικό πού λειτουργεῖ σ' ἕνα ἐπίπεδο ὀρ ὀρθολογικό ἀλλά καί ἀφηρημένο καί φορμαλιστικό. Τό πνεῦμα τοῦ *Μαρξισμοῦ* εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο.Ὁ τελευταῖος ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχή θεωρία πού δίνει ἰδιαίτερη σημασία στά ζωντανά καί συγκεκριμένα ἱστορικοκοινωνικά περιεχόμενα. Γι αὐτόν τό περιεχόμενο προηγεῖται καί ἡ" φόρμα " ἀκολουθεῖ ἀποτελῶντας ὡς ἕνα βαθμό ἀντανάκλαση καί μετασχηματισμό τοῦ προηγούμενου. Σπίς ἀμερικανικές ὅμως μεθόδους δίνεται ἐντύπωση ὅτι ἡ " φόρμα " προηγεῖται τοῦ περιεχομένου κι' ὅτι αὐτή σέ τελευταία ἀνάλυση παντοῦ καί πάντοτε ἀξιολογεῖ ,ἀξιοποιεῖ καί ρυθμίζει τίς κινήσεις καί ἀντιδράσεις τοῦ τελευταίου . *Μήπως ἀκόμη θυμόμαστε νά βγάζουμε στό μάθημα ἀπ' ἔξω;*

Ἀρχικά ὑποστηρίζουμε ὅτι μέ τήν *μαρξιστική* του ἀφοτεινόμενου νόημα τό ἀφομοίωσμα τοῦ περιεχομένου ἔναντι τῆς " φόρμας " δέν καταλύεται ,ἀλλά ἐνδεχομένως νά παίρνει μιά ἄλλη πιό ἐξειδικευμένη μορφή. Αὐτό πραγματοποιεῖται μέ τό νά θεωροῦμε τίς ἐξελικτικές διαδικασίες καί τίς ταξικές συγκρούσεις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος περισσότερο σάν ἐξαρτημένη σέ σχέση μέ τόν μηχανισμό ἀποφάσεων.Ἡ δομολειτουργική μεθοδολογία στή συνέχεια βοηθᾶ στήν ἀκριβέστερη ὁριοθέτηση ἐπί μέρους τμημάτων τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας καί φω-

τίζει τήν λειτουργική σχέση πού ἀναπτύσσεται ἀνάμεσά τους. Κατά κάποιο τρόπο συμβάλλει στήν ὀρθολογική διερεύνηση τῶν ἐπί μέρους διαρθρώσεων καί κοινωνικοπολιτικῶν σχέσεων τόσο στατικά ὅσο καί κινητικά, ἀποτελῶντας ἕνα εἶδος ἀντιρρόπησης καί τιθασσεύματος τοῦ ἱστορικοῦ δυναμισμοῦ τῆς διαρκῶς ἐξελισσόμενης κοινωνικοοικονομικῆς βάσης. Τό ἄν πάλι δέχεται σέ ἄλλη φάση τήν ἀντιστροφή τοῦ ἐξαρτημένου χαρακτῆρα τῶν μεταβλητῶν -δηλ. ὅταν κατά τήν ἀναπροσδιόρισή της, ἡ ἐξαρτημένη μεταβολή εἶναι αὐτή πού συμβαίνει στό ἴδιο τό κοινωνικό περιβάλλον κι ὄχι στό πολιτικό σύστημα πού σ' αὐτή τήν φάση ἀποτελεῖ τήν ἀνεξάρτητη μεταβλητή- δέν αἴρει τό προβλήσμα τοῦ κοινωνικοῦ περιεχομένου ἔναντι τῆς " πολιτικῆς φόρμας " ἀφοῦ τό ὅλο κύκλωμα τῶν ἀλληλοεπιδράσεων, τίθεται σέ κίνηση ὕστερα ἀπ' τίς ἀρχικές διαφοροποιήσεις, κινητοποιήσεις καί πιέσεις τῆς ἴδιας τῆς ἐξελισσόμενης κοινωνικοοικονομικῆς βάσης. Ἐξ ἄλλου κάτι τέτοιο δέν εἶναι ἄγνωστο στήν Μαρξιστική σκέψη ἀφοῦ κι αὐτή δευτερευόντως τουλάχιστον δέχεται ἐπιδράσεις τοῦ πολιτικοῦ ἐποικοδομήματος πάνω στήν βάση. Ὅσο γιά τό ὀρθολογικό στοιχεῖο ὄχι μόνο δέν εἶναι ἄγνωστο στήν Μαρξιστική σκέψη ἀλλά ἀπεναντίας ἔχει κυρίαρχη θέση ἀπ' τήν στιγμή πού ἡ προηγουμένη ἔχει τήν βεβαιότητα ὅτι ἀποκάλυψε τούς νόμους τῆς ἱστορίας ὅπως ἡ φυσική ἐπιστήμη τούς νόμους πού διέπουν τά φυσικά φαινόμενα.[64]

Ὁπωσδήποτε ὅμως ενα ἀφηρημένο συμβατικό μοντέλο ἐνδέχεται ν' ἀποδειχθεῖ μιά νεκρή σχηματοποίηση τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων ἄν ὁ ἐρευνητής πού τό χρησιμοποιεῖ δέν ἔχει βαθεία κατανοήσει τό ἱστορικοποινωνικό ἐμπειρικό ὑλικό πού ἔχει μπροστά του καί δέν τό ἔχει προσεγγίσει [illegible].

Ὥστε νά μπορεῖ νά δεῖ πίσω ἀπ' τά " ἐπιφαινόμενα " τίς βαθύτερες αἰτίες καί ν' ἀποκαλύψει πεφυγμένα κρυμμένες ἀντιθέσεις καί συγκρούσεις. Ἡ ζωντανή κι ὄχι ἡ δογματική μαρξιστική σκέψη βοηθᾶ σέ μιά προσεγμισμένη καί ρεαλιστική ἀντιμετώπιση τῆς παλλόμενης πραγματικότητας φωτίζοντας τήν ἰδιαίτερη σημασία παραγόντων πού πρίν ἀπ' τήν ἐμφάνιση της εἶχαν ἀγνοηθεῖ ἤ ὑποτιμηθεῖ, ὅπως οἱ παραγωγικές δυνάμεις, οἱ παραγωγικές σχέσεις, τά ταξικά συμφέροντα, οἱ ταξικές συγκρούσεις οἱ μηχανισμοί ἐξουσίας σ' ἐπίπεδο κυρίαρχης τάξης—Ἡ ἔλλειψη ὑπερβολῶν κι ἡ ἀποφυγή τοῦ " παθολογικά ἰδεολογικοῦ "[65], πού εἶναι στενά συνδεδεμένο μέ τίς δογματικές ἐμμονές, εἶναι στό χέρι τοῦ ἐρευνητῆ ἀπ' τήν στιγμή πού εἶναι ἀποφασισμένος νά μή πέσει σέ τυφλές μονομέρειες ἀλλά νά διατηρήσει ἕνα πολυδιάστατο τρόπο κοινωνιολογικῆς σκέψης—Ἔτσι ἔμμεσα μᾶς προτρέπει ὄχι ἁπλά νά μελετοῦμε ἐμπειρικά τίς πραγματικές σχέσεις ἀνάμεσα στό κοινωνικοοικονομικό καί πολιτικό στοιχεῖο ἀλλά καί νά θέσουμε σέ νέες ὑγιεῖς κι εἰλικρινεῖς βάσεις μέθοδο δείκτη αὐτογνωσίας τίς σχέσεις καί ἀλληλοεπιδράσεις τοῦ ὑλικοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ - ἰδεολογικοῦ στοιχείου.

Εἶναι φανερό ὅτι ἐνῶ ἡ μαρξιστική θεωρία ἐπισημαίνει παράγοντες διαμορφωσης τῆς ἴδιας τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας ἤ μ' ἄλλα λόγια παλεύει τίς δυσκολίες καί τά προβλήματα της μέσα ἀπ' τήν ἴδια τήν δικιά της δυναμική, ἡ δομολειτουργική μέθοδος δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι ἀντικρύζει τήν κοινωνική πραγματικότητα ἀπ' τό ὕψος ἑνός τεχνοκρατικοῦ μοντέλου μέ τό ὁποῖο ἔχει τήν βεβαιότητα

ὅτι μπορεῖ νά τήν τεμαχίσει , νά τήν " βάλει σέ συρτάρια " κι' ὅποτε θέλει νά τήν ἐπανασυναρμολογήσει καί νά τήν " θέσει σ' ἐνέργεια " λές νά πρόκειται γιά κάποιο εἶδος μηχανῆς. Ἔτσι ἡ δομολειτουργική μέθοδος " καλουπιάζει " τεχνοκρατικά τήν κοινωνική πραγματικότητα καί φαίνεται νά παραγνωρίζει τόν ἐσωτερικό δυναμισμό της καί τό ἱστορικό της βάθος.

Ἀλλά εἶναι λάθος νά νομίζουμε ὅτι τά τμήματα αὐτῆς τῆς πραγματικότητας εἶναι ὅπως τ' ἄψυχα γρανάζια μιᾶς ὁποιασδήποτε μηχανῆς κι ὅτι οἱ λειτουργίες της ἀντιστοιχοῦν μέ γνωστές μηχανικές κινήσεις. Κάθε τέτοιο τμῆμα ὑπάγεται στό ἐνιαῖο κοινωνικό σύνολο πού ξεχωρίζει ἀποφασιστικά ἀπ' ὁποιοδήποτε ἄλλο μηχανικό ἤ βιολογικό σύνολο καί πού διέπεται ἀπό ἰδιαίτερους " νόμους - τάσεις ". Ὁ ζωντανός ἄνθρωπος καί τό ἱστορικό του βάθος δέν μπορεῖ νά μεταβληθεῖ σέ ἁπλό ἀντικείμενο ἐφαρμογῆς τεχνικῶν χειραγώγησης καί ἐλέγχου πού ξεκινοῦν ἀπό κάποιο " οὐδέτερο " μηχανισμό ἀποφάσεων. Κάτι τέτοιο ἀναιρεῖται ἀπ' τήν ἴδια του τήν φύση σάν πραγματικότητας πού συνίσταται σ' ἕνα ἀδιάκοπο γίγνεσθαι ὅπου τό στοιχεῖο τῆς ταξικῆς πάλης πρωτοστατεῖ μέσα στά πλαίσια τῆς διαρκοῦς ἀλληλεπίδρασης τῆς κοινωνικοοικονομικῆς βάσης καί τῶν ἄλλων ἰδεολογικῶν καί θεσμικῶν μορφοποιήσεων. Ἡ δομολειτουργική μέθοδος ἁπλά ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη θεωρητικό μέσο, ἕνα ἐργαλεῖο ἀνάλυσης πού ἐγγυᾶται κάποια ἐπιστημονική ἀκρίβεια στήν προσπάθειά μας ν' ἀνατέμουμε τόν κοινωνικό ὀργανισμό καί νά μελετήσουμε τόν τρόπο λειτουργίας του.[66]

δ') Εἰδικώτερα , ἀνάμεσα στόν Μαρξισμό καί τήν συστημική -δομολειτουργική μέθοδο θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν ἀπό ἐπιστημολογική σκοπιά κι ὕστερα ἀπό κάποια προσεκτικώτερη συγκριτική διερεύνησή τους μιά σειρά ἀπό κοινά ἤ συγκλίνοντα σημεῖα.

αα) Ἄν καί ὁ μαρξισμός δέν ἀγνοεῖ τήν ἱστορική - γενετική μέθοδο -κάτι τέτοιο φαίνεται π.χ. στόν τρόπο πού ἀναλύει κι' ἐξηγεῖ ὁ Μάρξ στό " Κεφάλαιο "του, τό πέρασμα ἀπ' τήν φεουδαρχία στήν καπιταλιστική κοινωνία[67] - πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι δέχεται τόν τύπο τῆς αἰτιώδους -ἱστορικῆς ἑρμηνείας τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ὡστόσο ρέπει καί χαρακτηρίζεται περισσότερο ἀπ' τόν τρόπο τῆς αἰτιώδους θεωρητικῆς - γενικευτικῆς ἑρμηνείας[68] πού ἀγαπᾶει' κύρια στόν χῶρο τῶν λεγόμενων θετικῶν ἐπιστημῶν - ἀποδοχή δηλ. ἑνός ἤ πολλῶν καθολικῶν σταθερῶν νόμων πού ἰσχύουν σέ κάθε ἐπί μέρους περίπτωση ἄσχετα ἀπ' τίς ἰδιαιτερότητες της. Ἀπ' τήν ἄλλη κι' οἱ Ἀμερικανικές μέθοδοι διακρίνονται γιά τό θεωρητικό- γενικευτικό τους χαρακτήρα καί τό " μοντέλο " πού προτείνουν ὑποτίθεται ὅτι ἰσχύει σέ κάθε συγκεκριμένη κοινωνία ἄσχετα ἀπ' τίς ἱστορικές της ἰδιαιτερότητες.

ββ) Καί ὁ Μαρξισμός καί οἱ Ἀμερικανικές μέθοδοι δίνουν ἰδιαίτερη σημασία στήν ἔννοια τῆς Ἐμπειρικά διαπιστούμενης κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ὁ Μάρξ δέν συνελάμβανε τόν σοσιαλιστικό μετασχηματισμό καί τήν πορεία πρός τήν Κομμουνιστική κοινωνία σάν ἕνα ἀφηρημένο ἰδανικό ἤ θεωρητική κατασκευή τοῦ δικοῦ του πνεύματος ἀλλά σάν μιά πραγματική ,ὅπως ἔλεγε[69] ,κίνηση πού καταργοῦσε τήν ἀστική

κατάσταση πραγμάτων. Καί τό "πραγματικό" έδῶ έχει τήν έννοια τοῦ ἱκανοῦ νά διαπιστωθεῖ έμπειρικά άκριβῶς γιατί άνήκει στήν ἴδια τήν άντικειμενική έξω άπό μᾶς πραγματικότητα καί διέπεται άπ' τούς νόμους πού γενικά τήν καθορίζουν. Εἶναι τό άντίθετο τοῦ "δεοντολογικοῦ" γι' αὐτό εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένο μέ τήν θετική προσέγγιση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας.

Αλλά οπως εἶναι γνωστό ὅλη ἡ Αμερικάνικη πολιτικοκοινωνιολογική θεωρία δίνει πρωτεύουσα σημασία στήν συλλογή κι' άνάλυση τῶν έμπειρικῶν στοιχείων. Βέβαια ὁ μπιχεβιοραλισμός μεθοδολογικά δίνει πολύ περισσότερο σημασία, άπ' ὅ,τι ὁ δομολειτουργισμός στίς μικρομεθοδολογικές προσεγγίσεις καί στήν συλλογή στοιχείων μέσω τῶν έμπειρικῶν κοινωνικῶν έρευνῶν (EMPIRICAL SOCIAL RESEARCH), άλλ' αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ὁ τελευταῖος μπορεῖ νά σταθεῖ κι' αὐτός στά πόδια του χωρίς έμπειρική βάση. Οἱ εἰσροές κι' οἱ ἐκροές τοῦ συστήματος κι' ἡ διαδικασία τῆς ἐπανατροφοδότησης δέν μπορεῖ νά νοηθοῦν θετικά ἄν δέν προσδιορισθοῦν μ' έμπειρικά στοιχεῖα. Τώρα τό κατά πόσο τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι ἀποτέλεσμα μικρομεθοδολογικῶν ἀκριβῶς ἐρευνῶν ἤ ἀποτέλεσμα ἔρευνας σέ δευτερογενές ἐπίπεδο πηγῶν αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα συνδεδεμένο μέ τίς μεθοδολογικές δυνατότητες πού ἔχει στήν διάθεσή του κάθε φορά ὁ ἐρευνητής καί τίς ἐπιλογές πού εἶναι διατεθειμένος νά κάνει.

γγ). Τό μοντέλο τῆς συστημικῆς καί δομολειτουργικῆς μεθόδου πέρα ἀπ' ὁτιδήποτε ἄλλο ἐνδιαφέρεται γιά τόν ἀκριβή ἐντοπισμό τοῦ συγκεκριμένου κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ "παρόντος". Ποιό εἶναι τό ζητούμενο ἐκ μέρους τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, Ποιές εἶναι οἱ ἀποφάσεις τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, Ποιά εἶναι ἡ ἀλληλεπίδραση αὐτῶν τῶν μεταβλητῶν μέσα σ' ἕνα συγκεκριμένο "κοινωνικό καί πολιτικό "τώρα", Αλλά κι ὁ Μαρξισμός ἀπ' ἄλλη σκοπιά βέβαια δέν δέχεται ὡς ἕνα ξεχωριστό κι' ἱστορικά κρίσιμο "τώρα", ὡς μιά διακεκριμένη, σημαντική καί μοναδική πραγματικότητα τήν στιγμή πού τό ἱστορικό ὑποκείμενο συνειδητοποιεῖ τήν θέση του μέσα στήν παραγωγική καί εὐρύτερη κοινωνική διαδικασία καί ἀντιλαμβανόμενο τήν ὥριμότητα τῶν δοσμένων κοινωνικοοικονομικῶν συνθηκῶν ἐπιταχύνει τήν διαδικασία τοῦ μετασχηματισμοῦ των. Ακριβῶς ἀφοῦ καί γιά τόν Μαρξισμό ἡ στιγμή αὐτή εἶναι ἀποφασιστική καί μοναδική, ἡ ἔγκαιρη καί σωστή ἀναγνώριση κι' ἀξιολόγηση της δέν μπορεῖ παρά καί γι'αὐτόν νά ἔχει μιά βαρύνουσα σημασία.

'Αντί λοιπόν ν' ἀφήνονται περιθώρια γιά " Προπρούσεις" συλλήψεις τῆς πραγματικότητας μήπως ἡ ἴδια ἡ Μαρξιστική σκέψη ὤφειλε νάναι πιό προσεκτική στήν ἐμπειρική προσέγγιση τοῦ συγκεκριμένου κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ " παρόντος " ἀναγνωρίζοντας ἀρίαστα τήν ἀνεπανάληπτη μοναδικότητα ὁρισμένων ἀνθρώπινων καταστάσεων,'Ασφαλῶς ναί , γιατί ἡ Ιστορική στιγμή πού τήν ἐνδιαφέρει ,ἡ στιγμή δηλ. πού τό Ιστορικό ὑποκείμενο συνειδητοποιεῖται καί μετατρέπεται σέ καταλύτη τῆς 'Ιστορίας Θ' ἀναζητηθεῖ καί Θ' ἀνευρεθεῖ μέσα σέ μιά σειρά τέτοιων μοναδικῶν κι ἀνεπανάληπτων ἀνθρώπινων καταστάσεων.

δδ') Καί ὁ Μαρξισμός καί οἱ'Αμερικανικές μέθοδοι προβαίνουν σέ διαχωρισμό τοῦ πολιτικοῦ ἀπ' τό κοινωνικό στοιχεῖο καί στή συνέχεια δέχονται τήν διαρκή ἀλληλοεπίδραση τους πού χωρίς αὐτήν δέν νοοῦνται τά ἑρμηνευτικά τους σχήματα. Βέβαια ὁ πρῶτος θεωρεῖ " πρῶτο κινοῦν " τό δεύτερο στοιχεῖο .'Ενῶ οἱ δεύτερες ὄχι μόνο αὐτό."Οπως βέβαια ἤδη ἐπισημάναμε καί γι αὐτές τό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον σάν ἀνεξάρτητη μεταβλητή εἶναι νοητό ἀλλ' ὄχι σέ κάθε φάση τῶν πολιτικοκοινωνικῶν ἀλληλεπιδράσεων."Υστερα τό πολιτικό σύστημα εἶναι αὐτόνομο κι ἀνεξάρτητο ἀπ' τήν ἐξελικτικότητα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί τήν ιστορική διαφοροποίηση τῶν δομῶν του ἤ ἀκριβέστερα δέν ἀναγνωρίζεται μιά τέτοια ἐξελικτικότητα καί διαφοροποίηση ἤ ἄν ἀναγνωρίζεται -ὅπως στήν θεωρία πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῶν ALMOND καί POWELL- ἔχει ἐξ ὁλοκλήρου διαφορετικό χαρακτῆρα ἀπ' ἐκεῖνο πού διαμορφώνεται μέ βάση τόν οἰκονομικό - ταξικό παράγοντα.

'Ο Μαρξισμός περιορίζει τήν αὐτονομία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τό θεωρεῖ ἀρχικά ἐπιφαινόμενο ,ἱστορικά προσδιορισμένο καί μέρος τοῦ εὐρύτερου συστήματος τῶν ὑπερδομῶν. Γι αὐτόν τό συνολικό κύκλωμα τῆς ἀλληλοεπίδρασης ἔχει ἱστορικότητα καί διέπεται ἀπό κάποιους νόμους .'Ωστόσο ἀπ' τήν στιγμή πού δέχεται δευτερευόντως τουλάχιστον κι ἐπιδράσεις ἀπ' τό πολιτικό ἐποικοδόμημα στήν κοινωνικοοικονομική βάση δέν ἀφήνει κάποια περιθώρια γιά τήν σύλληψη κάποιας σχετικῆς αὐτονομίας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Κι ἀκριβῶς αὐτή τήν σχετική αὐτονομία καί τίς συνέπειες της ἐπεσήμαναν νεότεροι θεωρητικοί τοῦ Μαρξισμοῦ ὅπως ὁ GRAMSCI ,ὁ ALTHUSSER , ὁ Π. Πουλαντζᾶς κ.ἄ.[40]

εε') Τόσο στίς'Αμερικανικές μεθόδους ὅσο καί στόν Μαρξισμό ,διαθετεῖται ἡ ἔννοια τοῦ συστήματος.'Ο τελευταῖος δέν περιέχει ρητή ἀναφορά στήν ἔννοια του σάν θεωρητικοῦ ἐργαλείου ὅπως οἱ πρῶτες ἀλλά κάτι τέτοιο προκύπτει ἀπ' τό συνολικό τρόπο σύλληψης τῶν ἱστορικοκοινωνικῶν καί πολιτικῶν μορφωμάτων. Γι αὐτόν τό κοινωνικό καί πολιτικό πεδίο δέν εἶναι ἕνα ἄμορφο ὑλικό , ἀνεπίδεκτο ὀρθολογικῆς προσέγγισης καί κατανόησης ,ἀλλά συγκροτεῖται σέ συστήματα ,δηλ. σέ σύνολα ἀποτελούμενα ἀπό ἐπί μέρους στοιχεῖα (θεσμοί, δομές, διαδικασίες ,ἀτομικοί ἤ συλλογικοί φορεῖς δράσης σέ ἀναφορά μέ κάποιους τους ρόλους,) πού μεταξύ τους δέν βρίσκονται σέ τυχαία σχέση ἀλλά συνδέονται ,ἀλληλοσχετίζονται καί ἀλληλοεπηρεάζονται μέ βάση τήν ὕπαρξη κάποιας δομῆς. Ἔτσι συγκροτημένα καί δομημένα τά σύνολα -συστήματα εἶναι δεκτικά ἐπιστημονικῆς προσέγγισης τόσο γιά τήν ἐσωτερική τους

δυναμική ὅσο καί τήν μεταξύ τους συσχέτιση καί ἀλληλεπίδραση. Ὁ διαχωρισμός τοῦ πολιτικοῦ ἀπ' τό κοινωνικό στοιχεῖο δέν εἶναι παρά τό πρῶτο βῆμα γιά τήν ἐξειδικευμένη ἔρευνα τῆς ἐξάρτησης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τό κοινωνικοοικονομικό σύστημα, εἶναι νοητός δηλ. στά πλαίσια συστημικῶν συσχετίσεων κι' ἐξαρτήσεων. Ἀπ' τήν μιά ἔχουμε τό σύστημα τῶν ὑποδομῶν (κοινωνικοοικονομική βάση, παραγωγικές δυνάμεις-παραγωγικές σχέσεις, ταξική βάση) κι ἀπ' τήν ἄλλη τό σύστημα τῶν ὑπερδομῶν (τό σύνολο τῶν νομικῶν, ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καί πολιτιστικῶν θεσμῶν). Μέσα στό σύνολο τῶν ὑπερδομῶν μποροῦμε νά ξεχωρίσουμε τό πολιτικό σύστημα σάν ἕνα ἐπί μέρους σύστημα, πού ἀποτελεῖ κατά κάποιο τρόπο τό ἀρχικό τμῆμα ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.-

(υτ,στ)"Οχι μόνο ὁ μαρξισμός ἀλλά καί οἱ Ἀμερικανικοί μέθοδοι δέχονται τήν διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς στά πολιτικά καί κοινωνικά συστήματα. Ἡ σταθερότητα καί ἡ ἐξισορρόπηση πού ἐπιδιώκεται ἀπ' τά πολιτικά συστήματα δέν αἴρει τήν διαφοροποίηση ἀπ' τήν μιά τῶν δομῶν καί αἰτημάτων τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος κι ἀπ' τήν ἄλλη τῶν εἰσροῶν, ἀποσάσεων καί δομῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Προσαρμογή σημαίνει οὐσιαστικά προσαρμογή σ' ἕναν μεταβαλλόμενο περιβάλλον πού γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἀπαιτεῖ πολλές φορές ἐσωτερική ἀλλαγή στό ἴδιο τό προσαρμοζόμενο σύστημα. Αὐτό πάλι μέ τή σειρά του προκαλεῖ κατ' ἀνάδραση νέες μεταβολές στό περιβάλλον κι ἔτσι ἡ ἀλυσίδα τῶν συστημάτων καί ὑποσυστημάτων συμπληρώνεται ἀπό μιά παράλληλη ἀλυσίδα συνεχῶν μεταβολῶν πού ἡ μαρξιστική σκέψη δέν ἔχει κανένα λόγο νά τήν ἀμφισβητεῖ. Ἡ διαφοροποίηση τῶν ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀντίστοιχη ἤ ὄχι τῆς διαφοροποίησης τῶν εἰσροῶν του δέν εἶναι κι αὐτή παρά ἕνα εἶδος ἀλλαγῆς πού εἴτε πετυχαίνει μιά νέα ἐξισορρόποιση τοῦ συστήματος εἴτε ἀνοίγει τόν δρόμο γι' ἄλλες παραπέρα μεταβολές πού μποροῦν νά διαφοροποιήσουν σημαντικά τίς ἴδιες τίς δομές τοῦ συστήματος ἤ ἀκόμη καί νά τό ἀνατρέψουν.

Ἐξ ἄλλου ἡ δομολειτουργική ἄποψη τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης (ALMOND, POWELL) μιλάει καθαρά γιά ἐξέλιξη πολιτικῶν συστημάτων μέ βαση ὁρισμένα κριτήρια ξεκινῶντας ἀπ' τά μή κινητοποιημένα (NON MOBILIZED) καί στάνοντας στά δημοκρατικά συστήματα μέ ψηλό δείκτη αὐτονομίας τῶν ὑποσυστημάτων τους (HIGH SUBSY-STEM AUTONOMY).[71]

Ὁ DAHL πάλι θεωρεῖ τήν ἀλλαγή τῶν πολιτικῶν συστημάτων κάτι ἀναπόφευκτο πού ἀποτελεῖ κοινή χαρακτηριστική τους ἰδιότητα.[72]

Γ' Η Γενική Υπόθεση καί τά Βασικά Προαπαιτούμενα τῆς Πολιτικῆς Ἀνάπτυξης.

I

Ὅπως ἤδη πιό πάνω σημειώσαμε τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα τῆς Π.Ἀ. δέν τ' ἀντιμετωπίζουμε ξεκομμένα ἀπ' τήν δυναμική ἑνός συγκεκριμένου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ,ἀλλ' ἀντίθετα θεωροῦμε ὅτι βρίσκονται πάντα μέσα σ' ἕνα καθολικό σύστημα ἀλληλεπιδράσεων μέ στοιχεῖα κοινωνικοοικονομικά ἤ ἄλλης φύσης. Μιά τέτοια θέση δέν σημαίνει παρά τό ὅτι ἡ Π.Ἀ. καί εἰδικότερα ἡ πολιτική δημοκρατία δέν ἀντιμετωπίζεται ἀφηρημένα ,φορμαλιστικά ,μεταφυσικά ,ἀλλά πάντα σέ διαλεκτική συνάρτηση μέ τό κοινωνικό γίγνεσθαι καί τίς ἰδιαίτερες ἱστορικοπολιτικές συντεταγμένες τῆς κάθε ἐπί μέρους χώρας.

Κάτω ἀπ' αὐτό τό πνεῦμα λοιπόν θά διατυπώσουμε τήν γενική ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης πού πάνω της θά στηρίξουμε ὅλη τήν βασική συλλογιστική τοῦ ἔργου μας.

Γενική Ὑπόθεση: Ἡ Π.Ἀ. εἶναι μιά κατάσταση ἤ διαδικασία πού ἐξαρτᾶται ἀπό μιά σειρά παράγοντες κοινωνικοοικονομικοῦ ,ἱστορικοῦ , καθαρά πολιτικοῦ καί ἀκόμη ψυχοκοινωνιολογικοῦ ,ψυχοπολιτικοῦ καί ψυχοπολιτιστικοῦ χαρακτήρα . Αὐτοί οἱ παράγοντες εἶναι τά βασικά προαπαιτούμενα ἤ προϋποθέσεις τῆς Π.Ἀ. (BASIC PREREQUISITES OF POLITICAL DEVELOPMENT) καί ἀποτελοῦν τίς ἀνεξάρτητες μεταβλητές τῆς συναρτησιακῆς σχέσης ,ἐνῶ ἡ ἐξαρτημένη μεταβλητή εἶναι αὐτή ἡ ἴδια ἡ Π.Ἀ. σάν σύνολο καί συνακόλουθα ἐξαρτημένες μεταβλητές καί τά ἐπί μέρους χαρακτηριστικά στοιχεῖα της . Μποροῦμε νά συλλάβουμε ἀκόμη καί μιά σειρά ἀπό ἐνδιάμεσες μεταβλητές (INTERVENING VARIABLES) ὅπως εἶναι π.χ. ἡ φύση τῶν συγκεκριμένων προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει τό Π.Σ. κάθε χώρας ,οἱ πλουτοπαραγωγικές πηγές καί πόροι της ,οἱ ἰδιαιτερότητες τοῦ κομματικοῦ της συστήματος, τό σύστημα τῶν ἀξιῶν πού ἔχει τήν τάση νά κυριαρχεῖ σ' ἐπίπεδο φυσικά κοινωνικῆς κι ὄχι ἀτομικῆς ἠθικῆς ,ἡ συγκεκριμένη κατάσταση τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος καί ἰδιαίτερα ἡ δομή τῆς δύναμης στίς διεθνεῖς πολιτικές σχέσεις πού ἀναπτύσσονται στήν γεωπολιτική περιοχή τῆς κάθε χώρας,,κ. ἄ.

Οἱ βασικές προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης (Π.Π.Ἀ.) χωρίζονται σέ δύο κατηγορίες πού φυσικά δέν βρίσκονται ἀπομονωμένες μεταξύ τους ,ἀλλ' ἀλληλοεπηρεάζονται,τίς ἐσωτερικές καί τίς ἐξωτερικές. Οἱ πρῶτες ἀναφέρονται στίς ἐσω-

τερικές δομές καί χαρακτηριστικά τῆς κάθε χώρας ,ἐνῶ οἱ δεύτερες στίς διεθνεῖς της σχέσεις .Ἀκόμη διευκρινίζουμε ὅτι τό Π.Π.Α. τίς προσεγγίζουμε κύρια μέ πεδίο ἀναφορᾶς τόν ἀναπτυσσόμενο κόσμο καί συνακόλουθα ἀπ' τήν σκοπιά τῶν γενικῶν του διαφορῶν πρός τόν κόσμο τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν κι ἐκείνων τῶν ἀναπτυξιακῶν προσπαθειῶν πού ἀντιστρατεύονται τά συμφέροντα αὐτῶν τῶν τελευταίων .Ἀμέσως παρακάτω λοιπόν ἐκθέτουμε ἀναλυτικώτερα τίς Π.Π.Α.

α' .Ἐσωτερικές προϋποθέσεις πολιτικῆς ἀνάπτυξης .

Αὐτές μποροῦν νά χωριστοῦν αά') σ' ἐκεῖνες πού ναι κοινωνικοοικονομικοῦ χαρακτήρα ,ββ) σ' ἐκεῖνες πού ναι ἱστορικοπολιτικοῦ χαρακτήρα καί γγ) σ' ἐκεῖνες πού ναι ψυχοκοινωνιολογικοῦ - ψυχοπολιτικοῦ καί ψυχοπολιτιστικοῦ χαρακτήρα

αα') Τίς προϋποθέσεις κοινωνικοοικονομικοῦ χαρακτήρα ἀποτελοῦν :

1. Ἠκοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου (ἐδῶ δηλ. περιλαμβάνεται ὄχι μόνο ἡ αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μιᾶς χώρας ἀλλά καί ἡ δίκαιη κατά κοινωνικές τάξεις καί κατηγορίες κατανομή του)[73].

2.Ἡ κοινωνική πρόοδος στή στενή της ἔννοια .

ββ') Τίς προϋποθέσεις ἱστορικοπολιτικοῦ χαρακτήρα ἀποτελοῦν

1.Ἡ ὕπαρξη παράδοσης εὐνομίας κι' εὐρυθμης λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος, ὁποιοδήποτε κι ἄν εἶναι ,κύρια ὅμως ἐκείνου πού ναι σχηματισμένο κι ὀργανωμένο κάνω σέ συνταγματικές δημοκρατικές βάσεις.

2.Ἰσχυρό κράτος τόσο πρός τά μέσα ὅσο καί πρός τά ἔξω, τόσο δηλ. σέ σχέση μέ τούς ὑπηκόους του ὅσο καί σέ σχέση μέ τά ξένα κράτη σ' ἐπίπεδο διεθνῶν πολιτικῶν σχέσεων(ἐσωτερική κι ἐξωτερική ἐκδήλωση τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας[74].

3. Ἐπικράτηση ὑγιοῦς πατριωτικοῦ πνεύματος. Ἐδῶ ξεκαθαρίζουμε ὅτι δηλ ἐννοοῦμε τίποτε ἄλλο παρά τήν συνειδητοποίηση ἐκ μέρους τόσο τῶν κυβερνώντων ὅσο καί τῶν κυβερνωμένων ὅτι ἡ Π.Α. ὅπως κι ὅλη γενικά ἡ ἀναπτυξιακή διαδικασία εἶναι μιά ἐθνική ὑπόθεση γιά τήν ὁποία ἀπαιτεῖται ἀπομάκρυνση ἀπ' τά πολιτικά ἡ οἰκονομικά ,ξένα κέντρα ἀποφάσεων καί παράλληλα πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ μιά παλλαϊκή ἰδεολογική καί κοινωνικοπολιτική ἀφύπνιση κι ἐνεργοποίηση.

4.Ἡ ὕπαρξη χαρισματικῶν πολιτικῶν προσωπικοτήτων, τουλάχιστον στίς πρῶτες φάσεις τίς Π.Α. Τό χαρισματικό στοιχεῖο φυσικά ε ἶναι δεικτικό διαβάθμι-

σης καί κατά τήν γνώμη μας δέν άπαιτείται νά ψφίστανται στόν ύψιστό δυνατό βαθμό. Πάντως όσο περισσότερο πλησιάζει τόν τύπο τού χαρισματικού ήγέτη όπως τόν συνέλαβε ό MAX WEBER μέ τήν ίδεοτυπική του μέθοδο[75] τόσο πιό ένισχυμένη είναι ή προϋπόθεση γιά τήν οποία μιλάμε άπό τόν όρο όμως ότι " τό χάρισμα " αύτό δέν θά μετατραπεί σέ άχαλίνωτο προσωπικό ήγεμονισμό κι άνεξέλεγκτο αύταρχισμό. Θάταν λάθος ό χαρισματικός ήγέτης νά νοείται πάντα έξω άπό δημοκρατικές διαδικασίες καί νά ταυτίζεται όπωσδήποτε μέ προσωπικότητα αύταρχικής δομής.

γγ') Τίς προϋποθέσεις ψυχοκοινωνιολογικού ,ψυχοπολιτικού - ψυχοπολιτιστικού χαρακτήρα αποτελούν

1. Μιά γενική άξιολογική - πνευματική τάση νά γίνεται όρθολογική άντιμετώπιση τής ζωής ,τού κόσμου καί συνακόλουθα τής συγκρότησης καί όργάνωσης τών διαφόρων κοινωνικών καί πολιτικών δομάδων στίς όποίες συμμετέχει κανείς κατέχοντας όρισμένες θέσεις (STATUSES) καί παίζοντας όρισμένους ρόλους(ROLES).

2.'Απουσία τής ψυχικής - αξιολογικής έκείνης διάθεσης γιά άκοδοχή τού αύταρχικού στοιχείου στίς κοινωνικοπολιτικές δομές καί γενικώτερα σ' όλόκληρη τήν άνθρώπινη συμπεριφορά όχι μέ τήν έννοια τού " άναγκαίου κακού " άλλά μέ τήν έννοια μιάς σταθερής ,άναλλοίωτης καί μέ πρακτικά κριτήρια τουλάχιστον σωστής κατάστασης. Πρόκειται δηλ. γιά άρνηση μιάς διάθεσης πού όδηγεί τελικά σέ μιά σταθερή ψυχική άξιολογική στάση πού είναι έμπνευσμένη άπό μιά μεταφυσική σύλληψη τού κόσμου καί διέπεται άπ' τήν άντίληψη ότι ή δομή του είναι'αλλαχτη καί θάταν Έλλειψη σύνεσης νά μή προσαρμοστείς στά μέτρα της.

3. 'Η άξιολογική - ψυχική τάση νά δίνεται ίδιαίτερη σημασία στήν άξία τής έλευθερίας σ' όλες τίς έκφράσεις τής άνθρώπινης προσωπικότητας.

4. 'Η ύπαρξη άνοιχτού καί διαλογικού πνεύματος. 'Εδώ συγκεκριμένα έννοούμε ν' άνέχεσαι τήν γνώμη τού άλλου ,νά συζητάς εἰλικρινά καί καλόπιστα μέ τόν συμπολίτη σου γιά κοινά θέματα καί προβλήματα ,νάσαι ικανός ν' άνοίγεις διάλογο σ' όλους τούς τομείς τής άνθρώπινης δραστηριότητας καί νά παραμένεις άνοιχτός σέ νέες άπόψεις ,νέα συμπεράσματα καί σέ νέες προσβάσεις γύρω άπ' τόν κόσμο καί τ' άνθρωπο όταν κάποια ντουκουμέντα κάτω άπ' όρισμένη άναλυτική καί άποδεικτική διαδικασία κλονίσουν τίς καθιερωμένες άντιλήψεις. Μέ λίγα λόγια έννοούμε τήν Έλλειψη

δογματικοῦ πνεύματος σ' οποιονδήποτε τομέα τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας.

5.Η ἔλλειψη τῆς ἀξιολογικῆς κοινωνικοπολιτικῆς τάσης γιά πραγμάτωση αὐστηρά στρωματωμένων κοινωνικῶν διαρθρώσεων πού ν' ἀποτελοῦν ταξικά συστήματα βασισμένα σέ μεγάλες κι ἀξεπέραστες κοινωνικές διακρίσεις καί ἀποστάσεις.

β'.Ἐξωτερικές προϋποθέσεις πολιτικῆς ἀνάπτυξης . Αὐτές ἀποτελοῦνται :

1. Ἀπό τό σπάσιμο τῆς καταπιεστικῆς ἐξάρτησης τόσο στόν οἰκονομικό ὅσο καί στόν στρατιωτικοπολιτικό τομέα ἀπό ξένες μεγάλες δυνάμεις καί ξένα κέντρα ἀποφάσεων(Προφανῶς μιλᾶμε ἀπ' τήν σκοπιά τοῦ ἀναπτυσσόμενου κόσμου ὅπως ἀπ' τή ἀρχή δηλώσαμε).

2.Ἀπό τίς εἰρηνικές σχέσεις τόσο μέ χῶρες τοῦ ἀναπτυγμένου ὅσο καί μέ χῶρες τοῦ ἀναπτυσσόμενου κόσμου.Ἐδῶ δέν ἐνδιαφέρουν διαφορές πολιτικῶν ἤ κοινωνικῶν συστημάτων ,γι αὐτό ἐννοιολογικά περιλαμβάνεται καί ἡ εἰρηνική συνύπαρξη τοῦ ἀνατολικοῦ καί δυτικοῦ μπλόκ ὅπως διακηρύχθηκε ἀπ' τούς ἡγέτες τῶν δύο Ὑπερδυνάμεων μετά τό τέλος τῆς ψυχροπολεμικῆς περιόδου στήν δεκαετία τοῦ 50. Ἡ εἰρήνη φυσικά εἶναι μιά ἐθνοϊκή προϋπόθεση γιά ὅλη τήν ἀναπτυξιακή διαδικασία ἀφοῦ κάθε πολεμική σύρραξη ,ἐμπόλεμη κατάσταση ἤ ἀκόμη κι ἔνταση στίς σχέσεις δύο κρατῶν εἶναι ἐνδεχόμενο ν' ἀποτελέσει λιγώτερο ἤ περισσότερο ἀνακοπή ὄχι μόνο στήν θετική διαφοροποίηση κοινωνικοπολιτικῶν μεταβλητῶν ἀλλά καί στό καθαρά οἰκονομικό μέρος τῆς ἀνάπτυξης πράγμα πού θἆναι καί ἡ πιό χειροπιαστή ὀπισθοδρόμηση .Ἀλλά ἡ πτώση μέ τήν σειρά της τῶν πασσητικῶν ἤ ποιοτικῶν οἰκονομικῶν μεταβλητῶν εἶναι μεταβολή πού ἀναγκαστικά θά ἐπηρεάσει τόν κύκλο τῶν προϋποθέσεων τῆς Π.Α. πού ἔχουν κοινωνικοοικονομικό χαρακτήρα καί κατά συνέπεια ἔμμεσα τήν συνολική λειτουργία τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καί τήν στάθμη τῶν πολιτικῶν ἀξιῶν.

Εἶναι φανερό ὅτι στήν ἀναλυτική παρουσίαση τῶν Π.Π.Α. ξεπεράσαμε κάθε ἐμμονή στήν μονοκρατορία τοῦ HOMO ECONOMICUS καί καθόλου δέν ὑποτιμήσαμε τά μή οἰκονομικά κριτήρια.Ἀκόμη δέν θά παραλείψουμε νά τονίσουμε ὅτι ὅλες πάνω-κάτω οἱ προϋποθέσεις ,ἐσωτερικές κι ἐξωτερικές ,βρίσκονται μεταξύ τους σέ συνεχή ἀλληλοεπίδραση ,(βλ. σχ.) κι ὅτι σ' ὀντολογικό ἐπίπεδο δέν βρίσκονται τόσο διαχωρισμένες ὅσο τίς παρουσιάσαμε. Ὁ διαχωρισμός ἤ ἡ ἀπομόνωση συστατικῶν στοιχείων ἤ συντελούντων παραγόντων στήν προσπάθεια μας νά προσδιορίσουμε ἕνα πολιτικό φαινόμενο καί τίς πρωταρχικές ἐθνοϊκές συνθῆκες γένεσής του σέ τελευ-

σχ.2

Προϋποθέσεις Πολιτικής Ἀνάπτυξης

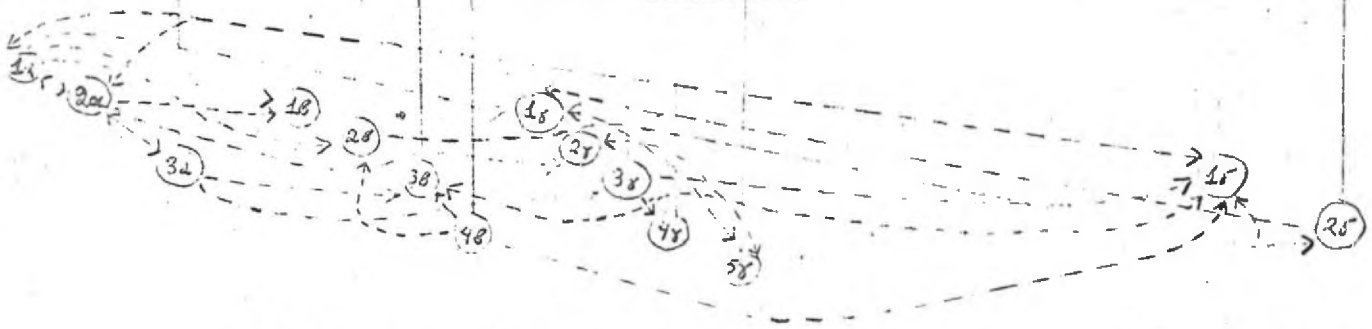
Ἐσωτερικές Προϋποθέσεις

Ἐξωτερικές προϋποθέσεις

Κοινωνικοοικονομικοῦ χαρακτήρα

Ἱστορικοπολιτικοῦ χαρακτήρα

Ψυχο-κοινωνιολογικοῦ
Ψυχο-πολιτικοῦ
Ψυχο-πολιτιστικοῦ
χαρακτήρα

ὅπου 1α = Πρώτη προϋπόθεση Π.Α. Κοινωνικοοικονομικοῦ Χαρ.
2α = Δεύτερη " " " "
3α = Τρίτη " " " "

1β = Πρώτη προϋπόθεση Π.Α. Ἱστορικοπολ. Χαρ.
2β = Δεύτερη " " "
3β = Τρίτη " " "
4β = Τέταρτη " " "

1γ = Πρώτη προϋπόθεση Π.Α. Ψυχο-κοινωνιολ.
2γ = Δεύτερη " " Ψυχο-πολιτικοῦ
3γ = Τρίτη " " Ψυχο-πολιτιστικοῦ χαρακτήρ
4γ = Τετάρτη " "
5γ = Πέμπτη " "

1δ = Πρώτη ἐξωτερική Π.Α.
2δ = Δεύτερη ἐξωτερική Π.Α.

← - - → = κατεύθυνση δυνατῶν ἀλληλοεπιδράσεων

ταια ἀνάλυση δέν ἔχουν παρά μεθοδολογική - ἀναλυτική χρησιμότητα. Στήν ἐμπειρικά διαπιστούμενη κοινωνική πραγματικότητα ξαναβρίσκουμε τά στοιχεῖα καί τούς παράγοντες αὐτούς σέ ἑνότητες πιό συνεκτικές. Γι' αὐτό δέν εἶναι ἄτοπο νά μιλοῦμε γιά συνολικό δείκτη προϋποθέσεων (Σ.Δ.Π.) νοῶντας ἔτσι τό τελικό μέγεθος ,μικρό ἤ μεγάλο ,τοῦ εὐνοϊκοῦ ἤ ὄχι κλίματος γιά τήν Π.Α. ,ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ νοητοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐπί μέρους μεγεθῶν τῆς κάθε ξεχωριστῆς προϋπόθεσης Τέλος ἐντοπίζοντας μιά σειρά ἀπό προυποθέσεις Π.Α. δέν εἴχαμε στό νοῦ μας αὐτή τήν τελευταία ὡς φαινόμενο ὡς"παρθενογένεσης " ἤ σέ κάθε περίπτωση ὡς μιά ξαφνική ,ἀφηρημένη ,ξεκομένη ἀπό κάθε ἱστορική παράδοση συσσώρευση πολιτικῶν μεταβλητῶν καί ἀξιῶν. Ἀντίθετα θεωροῦμε ὅτι τό φαινόμενο πού μᾶς ἀπασχολεῖ βρίσκεται πάντα σέ συνάρτηση μέ τό ἤδη διαμορφωμένο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (ἐνδοσυστημικό καί ἐξωσυστημικό) προσδιοριζόμενο ἀρνητικά ἤ θετικά. Συνάμα δέχεται τίς ἐπιδράσεις τῶν ἱστορικῶν καταβολῶν τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος προχωρῶντας παραπέρα ἤδη ὑπάρχοντα θετικά πολιτικά χαρακτηριστικά ἤ ἀγωνιζόμενο νά σπάσει φραγμούς καμωμένους ἀπό ἀρνητικούς πολιτικούς ,κοινωνικούς ,πολιτιστικούς προσδιορισμούς τοῦ παρελθόντος.[75α]

Τό θεωρητικό καί ἱστορικό ἔδαφος πάνω στό ὁποῖο στηριχθήκαμε γιά νά προβοῦμε στήν ἐπιλογή καί τόν καθορισμό τῶν Π.Π.Α. εἶναι τό ἴδιο μ' ἐκεῖνο στό ὁποῖο ἀναφερθήκαμε ὅταν μιλήσαμε γι' αὐτά τά ἴδια τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα τῆς Π.Α. μέ τήν διαφορά ὅτι ἐδῶ διευρύναμε τά πολιτιστικά πλαίσια καί τά ταυτίσαμε περισσότερο μέ τά ὅρια γενικά τοῦ δυτικοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος μέσα στήν διαχρονική του παρουσία καί τήν εἰδική ἱστορική του βαρύτητα. Καί σ' αὐτό τό σύστημα ὅπως σωστά ὁ C.W.MILLS[76] ἐπισημαίνει πρυτανεύουν οἱ ἀρχές καί ἀξίες τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητας. Οἱ ἴδιες αὐτές ἀξίες ἤ ἐξειδικεύσεις τους ἤ οἱ παραλλαγές τους πλαισιώνουν τό σύνολο τῶν Π.Π.Α.(Φυσικά ἐδῶ δέν ἀναφερόμαστε οὔτε ἐξειδικεύομαστε στίς ἐπί μέρους " ἐκτροπές " ἤ ἀλλοιώσεις ἤ ἱστορικές ἑτερογονίες τῶν ἀρχικῶν ἀξιολογικῶν κατευθύνσεων ἤ πολύ περισσότερο στίς διάφορες καπιλεύσεις γιά λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητας τῶν παραπάνω ἀξιῶν).

Διαπιστώνουμε λοιπόν πῶς ὁ γνήσιος ἀστικός μετασχηματισμός στήν Δυτική Εὐρώπη κι' ἡ βιομηχανική ἐπανάσταση δημιούργησαν τίς κοινωνικοοικονομικές συνθῆκες ὄχι μόνο γιά τήν στέρεη στήριξη τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ φιλεύθερου

Κράτους καί τῆς " Κοινωνίας πολιτῶν " (ἐδραίωση καί λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ λιμπεραλισμοῦ) ἀλλά καί γιά τήν ὥριμη προβολή του σοσιαλιστικοῦ αἰτήματος ὡς βασικοῦ 'Ιστορικοκοινωνικοῦ Αἰτήματος. Δημιούργησαν ἀκριβῶς τίς συνθῆκες ἀνάπτυξης τέτοιων παραγωγικῶν δυνάμεων πού δέν μποροῦσαν νά συμβιβαστοῦν μέ τίς παλιές παραγωγικές σχέσεις, ἀλλ' εἶχαν τήν τάση νά τίς ἀνατρέψουν. Νά γιατί λοιπόν στόν κύκλο τῶν Π.Π.Α. δώσαμε ἰδιαίτερη σημασία στήν κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη τόσο μέ τήν στενή ὅσο καί μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου. Ἀκριβῶς γιατί μόνο ἡ δική της διαδικασία - καί μάλιστα ὅταν εἶναι ὄχι ἐξαρτωμένη ἀλλά αὐτοκεντρωμένη καί στηριγμένη σέ ἐνδογενεῖς κοινωνικές δυνάμεις πού διατηροῦν μιά ἐθνική ἀντίληψη καί συνείδηση τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας τῆς χώρας - εἶναι ἱκανή νά ὁδηγήσει σέ τέτοιους κοινωνικοοικονομικούς μετασχηματισμούς καί νά φέρει στήν ἐπιφάνεια τέτοιες κοινωνικές δυνάμεις πού νά μποροῦν ν' ἀσκήσουν ἀποτελεσματικές πιέσεις πρός τό πολιτικό σύστημα τόσο γιά τήν λειτουργία μιᾶς πραγματικῆς πολιτικῆς δημοκρατίας ὅσο γιά τήν ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς πρός τήν σοσιαλιστική κατεύθυνση. Μόλο μέσα στά πλαίσια τῆς δικῆς της δυναμικότητας, ὑποθέσουμε ὅτι βρισκόμαστε σ' ἕνα στάδιο ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ, ἀναπτύσσονται ἐκεῖνοι οἱ δυναμικοί κοινωνικοί φορεῖς, ἐκεῖνα τά ἱστορικά ὑποκείμενα πού ναι ἱκανά νά σπάσουν τίς δομές ἑνός παραδοσιακοῦ αὐταρχικοῦ κράτους καί νά συντελέσουν στήν θεμελίωση καί παραπέρα στήριξη ἑνός φιλελεύθερου ἀστικοῦ Κράτους. Στή συνέχεια σέ δεύτερη φάση κι' ἐνῶ εἶναι ἐδραιωμένος ὁ ἀστικός μετασχηματισμός ἀναπτύσσονται οἱ νέοι δυναμικοί κοινωνικοί φορεῖς - οἱ ἐργαζόμενοι μ' ἐπικεφαλῆς τήν ἐργατική τάξη - πού μάχονται γιά τήν ἀνατροπή τῶν καπιταλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων καί τήν ἀντικατάστασή τους ἀπ' τίς σοσιαλιστικές ἤ τουλάχιστον μέσα ἀπ' τίς δυνατότητες ἑνός θεσμοποιημένου ταξικοῦ ἀγῶνα γιά τήν ἐπίτευξη μιᾶ πραγματικῆς κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας.

Φυσικά μπορεῖ νά ἀναρωτηθεῖ κανείς ἄν ἡ γενική ὑπόθεση τῆς Π.Α. ἰσχύει σέ κάθε περίπτωση χώρας καί σ' ὁποιαδήποτε ἱστορική της φάση. Σχετικά μέ τό πρῶτο σκέλος τῆς ἐρώτησης πιστεύουμε πράγματι ὅτι ἡ γενική ὑπόθεση ἔχει μιά ἀρχική διάσταση καθολικότητας πού δέν αἴρει ὅμως τήν ἀνάγκη προσαρμογῆς στίς συγκεκριμένες ἱστορικοπολιτιστικές καί πολιτικές ἰδιομορφίες τῶν ἐπί μέρους χωρῶν. Ἡ ἀρχική καθολικότητα εἶναι σκόπιμο νά συμπληρώνεται ἀπό τήν συνειδητοποίηση τῆς ἐξατομικευμένης ἱστορικότητας τῆς κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης μιᾶς χώρας.

Σχετικά πάλι μέ τό δεύτερο σκέλος τῆς ἐρώτησης δέν μποροῦμε πράγματι ν' ἀποκλείσουμε τήν δυνατότητα μέ βάση τά κριτήρια καί τίς ἀξιολογικές σταθερές πού ἤδη ἔχουμε καθορίσει νά προσδιορίσει κανείς τό ὕψος τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ἤ τήν τοῦ Συνολικοῦ δείκτη Προϋποθέσεων Πολιτικῆς 'Ανάπτυξης (Σ.Δ.Π.)μιᾶς χώρας σ' ὁποιαδήποτε ἱστορική της φάση ,ἀκόμη καί τήν πιό παραδοσιακή .'Ηγενική ὑπόθεση δηλ. τῆς Π.Α. ἔχει κάποια διαχρονική ἰσχύ.'Ωστόσο ἀπ' τό ἴδιο τό νοηματικό περιεχόμενο τῶν κριτηρίων πού ἐπιλέξαμε καί τήν ἱστορικότητά τους εἶναι φυσικό ἡ γενική ὑπόθεση νά παρουσιάζει μεγαλύτερη λειτουργικότητα σέ " κινητοποιημένες " κοινωνίες γιά νά χρησιμοποιήσουμε τήν ὁρολογία τοῦ ALMOND ,καί εἰδικώτερα σέ κοινωνίες πού ἔχουν τουλάχιστον ἀρχίσει ἀστικά νά μετασχηματίζονται ἤ νά ἐκσυγχρονίζονται ἤ σέ κάθε περίπτωση πού πλησιάζουν σέ μιά τέτοια ἱστορικοκοινωνική φάση τῆς ἐξέλιξης τους.

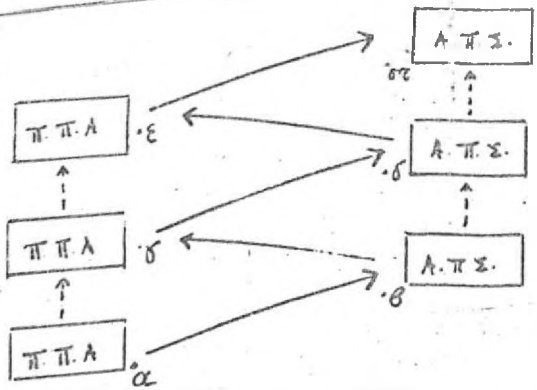
Καί παρουσιάζει ἡ γενική ὑπόθεση τῆς Π.Α. περισσότερη λειτουργικότητα σ'αὐτές τίς ἱστορικές φάσεις πού ἀναφέραμε παραπάνω ἀκριβῶς γιατί τότε μόνο ἔχει συντελεστεῖ μιά κάποια γενική κοινωνική διαφοροποίηση μέ ἀντίστοιχους ἀντίκτυπους στούς ταξικούς συσχετισμούς καί στήν δομή καί λειτουργία τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, διαφοροποίηση πού ἐπιτρέπει εὐκολότερα τήν ἀκριβή καί διακριτική διερεύνηση ἐπί μέρους λειτουργιῶν καί ἱκανοτήτων τοῦ κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ συστήματος καί ὅλων τῶν ἄλλων δομικῶν στοιχείων πού συγκροτοῦν τίς Π.Π.Α. "Ηδη μέ τήν πρωταρχική κοινωνική διαφοροποίηση , κοινωνικές καί πολιτικές λειτουργίες καί ἱκανότητες ἀρχίζουν νά ξεχωρίζουν καί οἱ πρίν " πολυλειτουργικές " δομές ἀρχίζουν νά γίνονται πιό ἐξειδικευμένες στήν λειτουργική του ἔκφραση.

II

Ἀφοῦ ὅμως δεχόμαστε ὅτι ἡ εἰδική διαδικασία τῆς Π.Α. βρίσκεται σέ μαί διαρκή σχέση ἀλληλοεπίδρασης μέ τό συνολικό κοινωνικό σύστημα καί τούς ἐπί μέρους ὑποσυστήματός του, τά σκέλη τῆς συνάρτησης Π.Π.Α. → Π.Α. (καί σέ προέκταση κοινωνικοπολιτιστικό σύστημα → πολιτικό ὑποσύστημα) μποροῦν νά νοηθοῦν σέ μιά κατάσταση ἀκατάπαυστης ἐναλλαγῆς ὅπου ἡ ἐξαρτημένη μεταβάλλεται σέ ἀνεξάρτητη μεταβλητή κι' ἀντίστροφα. Μιά τέτοια διαρκής ἀντιστροφή προοδευτικά καταλήγει σέ μιά δημιουργική ἀνταλλαγή ἀθήσεων καί κινήτρων πού συστηματικά αὐξάνει τά θετικά ποσοτικά καί ποιοτικά κοινωνικοοικονομικά καί πολιτικά μεγέθη ἀπ' τήν στιγμή φυσικά πού οἱ μεταβλητές τῆς συνάρτησης ἔχουν ἀνοδική πορεία. Ἄν οἱ τελευταῖες παρουσιάσουν καθοδική πορεία ἤ καμμιά ἀξιόλογη θετική μεταβολή τότε βέβαια ἡ ἀντιστροφή καταλήγει σέ μιά συνολική κοινωνικοοικονομική καί πολιτική ὑποβάθμιση ἤ τουλάχιστον στασιμότητα.

Κατ' αὐτό τόν τρόπο λοιπόν στήν πρώτη περίπτωση συλλαμβάνουμε μιά αὐτοδύναμη προοδευτική κοινωνικοπολιτική διαδικασία ἀλληλουποστήριξης τῶν βασικῶν μεταβλητῶν τῆς συνολικῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας τοῦ καθολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Ἔτσι ἡ διαλεκτική τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης συναρτᾶται καί συναρτᾶ τήν συνολική διαλεκτική τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας. (βλ. σχ. 3) Κι' αὐτό ἀκριβῶς τό διαρκές ἀμφίδρομο κύκλωμα μεταξύ Π.Π.Α. καί αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Π.Α. πού καταλήγει σ' ἕνα καθολικό κοινωνικό ἀποτέλεσμα θά τό ὀνομάσουμε, Δημιουργικό Κοινωνικοπολιτικο Κύκλωμα. (Δ.Κ.Π.Κ.). Πρόκειται δηλ. γιά τήν σχέση ἐκείνη τῆς δημιουργικῆς ἀλληλοεπίδρασης

σχ. 3

όπου Π.Π.Α. = Προϋποθέσεις Πολιτικής Ανάπτυξης

Α.Π.Σ. = Ανεπτυγμένο Πολιτικό Σύστημα

α,γ,ε... = διαδοχικές ανοδικές θέσεις τοῦ ἐπιπέδου προϋποθέσεων τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης κάτω ἀπ'τίς εὐεργετικές ἐπιδράσεις ἑνός ἀνεπτυγμένου πολιτικοῦ συστήματος.

β,δ,στ... = διαδοχικές ἀναδικές θέσεις τοῦ ἐπιπέδου ἀνάπτυξης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος κάτω ἀπ'τήν εὐνοϊκή ἐπιρροή τῶν Π.Π.Α.

→ = Συμβολική παράσταση τῆς εὐνοϊκῆς ἐπιρροῆς τῶν Π.Π.Α. πάνω στό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τοῦ Πολιτικοῦ συστήματος (ἀνιούσα κατεύθυνση).

← = Συμβολική παράσταση τῶν εὐεργετικῶν ἐπιδράσεων ἑνός ἀνεπτυγμένου πολιτικοῦ συστήματος πάνω στό ἐπίπεδο τῶν Π.Π.Α. καί τῶν διάχυτων κοινωνικοοικονομικῶν - πολιτιστικῶν δομῶν τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. (ἀνιούσα κατεύθυνση).

σχ. σχ3

ανάμεσα στό θετικά διαφοροποιούμενο πολιτικό καί κοινωνικό στοιχείο.

(σχ.

Στά πλαίσια τοῦ Β.Κ.Π.Κ. τό ἀναπτυγμένο πολιτικό σύστημα μεταβάλλεται σ' ἕνα διαρκή κύκλο θετικῆς πολιτικῆς ἐνέργειας πού διαπερνᾶ , κεντροποιεῖ κι ἀναζωογονεῖ τό σύνολο τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Καί λέγοντας θετική πολιτική ἐνέργεια ἐννοοῦμε ὅ,τι ἔκλυση δυναμικῆς ὥθησης προέρχεται ἀπ' τό διάχυτο πολιτικό στοιχεῖο ἀδιάκοπη συνέχεια ἐνεργοποιεῖ τόν πολυσύνθετο κοινωνικό ὀργανισμό μέ τελικό ἀποτέλεσμα τήν αὔξηση τῆς κοινωνικῆς καί πολιτιστικῆς δημιουργικότητας. Ἀπ' τήν ἄλλη τό συνολικό πνεῦμα τῶν θεσμικῶν καί λειτουργικῶν βελτιώσεων καί ἀλλαγῶν πολιτικοῦ περιεχομένου ,αὐτή ἡ ἔκλυση θετικῆς πολιτικῆς ἐνέργειας ὅπως παραπάνω τήν κατεναμάσαμε , ἔτσι ὅπως βυθίζοντας στήν ἀκατάπαυστη ροή τοῦ παιχνιδιοῦ τῶν πολιτικοποιωνικῶν ἀνταλλαγῶν καί ἀλληλοεπιδράσεων,ἔρχεται στιγμή πού μεταμορφωμένες σέ κοινωνική δημιουργικότητα καί ὑποστήριξη ἐπιστρέφουν σάν θετικά μεγέθη στό ἴδιο τό πολιτικό σύστημα. Κι ἔτσι συντελοῦν στήν παραπέρα αὔξηση τῆς συνολικῆς του ποιότητας καί σέ σχέση μέ τίς εἰδικές λειτουργίες καί ἱκανότητές του ἀλλά καί σέ σχέση μέ τίς εὐρύτερες γενικά κοινωνικές λειτουργίες τῆς ὁλοκλήρωσης ,τῆς προσαρμογῆς καί τῆς ἐπίτευξης σκοπῶν πού ἐπιτελεῖ ὡς ἡγετικό τμῆμα τοῦ καθολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος . Κατά συνέπεια ἡ ἀποστολή του ὡς ἡγετικοῦ τμήματος ἐκπληρώνεται ἐπιτυχέστερα καί συνακόλουθα ἡ μεγίστη δυνατή κοινωνική ὠφέλεια αὐξάνεται.

Ἔτσι κατά τήν γνώμη μας ἡ κοινωνική ὠφέλεια παραμένει πάντα τό ἔσχατο κριτήριο .Τό θετικό πολιτικό μόρφωμα δέν ὁρίζεται σάν τέτοιο παρά μόνο στό μέτρο πού μπορεῖ νά συμβάλει ἀποφασιστικά σ' ἕνα προοδευτικό ἱστορικοκοινωνικό μόρφωμα. Δέν ὑπάρχει θετική πολιτική ἐνέργεια ἄν δέν μπορεῖ σέ κάποια στιγμή τῆς ροῆς της νά μετατραπεῖ σέ θετική κοινωνική καί πολιτιστική ἐνέργεια. Ἡδυναμική καί ἡ ὀργάνωση τοῦ πολιτικοῦ στοιχείου γίνονται ρεαλιστικά δεκτές μόνο σάν ἀνάγκη πολύπλοκων κοινωνικῶν πραγματικοτήτων ἤ σάν πεδίο δράσης μέσα ἀπ'τό ὁποῖο ἐναγκαστικά πρέπει νά περάσουν οἱ προγραμματισμένες προσπάθειες κοινωνικῶν μεταβολῶν καί ἐπιτεύξεων. Ἡπολιτική ἀνάπτυξη δέν λειτουργεῖ γι' αὐτή τήν ἴδια τήν πολιτική ἀνάπτυξη ἤ γιά τόν ἀφηρημένο " ἐξωραϊσμό " τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ . Μιά τέτοια θέση θά ἰσοδυναμοῦσε μέ ὑποστήριξη μιᾶς κρατικίστικης ἀντίληψης πού ἀπό μᾶς δέν γίνεται ἀποδεκτή. Ἀντίθετα λειτουργεῖ γιά τήν συνολική

ἀναπτυξιακή πορεία, γιά τήν ὁλοκληρωτική θεσμική καί λειτουργική ποιότητα τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,γιά τήν καθολική ἀνθρώπινη πρόοδο. Τό πολιτικό στοιχεῖο εἶναι τό πεδίο ὅπου προσφέρονται τά μέσα. Σκοπός εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη δημιουργία σ' ὅλες τίς δυνατές πολιτιστικές της διαστάσεις καί κορυφώσεις.

III

Τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα τῆς Π.Ἀ. ,κι ἡ Π.Π.Ἀ. καί τό Δ.Κ.Π.Π. σάν διαδικασία ,δέν συλλαμβάνεται ὁλόπερα κι ἀφηρημένα σέ σχέση μέ τούς ταξικούς οἰκονομικούς ἀναταγωγνισμούς καί τήν συνάρτηση παραγωγικές δυνάμεις — παραγωγικές σχέσεις. Ὅπως κι οἱ λειτουργίες κι οἱ ἱκανότητες τοῦ Π.Σ. ἔτσι καί τά παραπάνω στοιχεῖα , προϋποθέσεις καί διαδικασίες δέν εἶναι ανεξάρτητες ταξικῶν ἐπιρροῶν καί εἰδικώτερα πιέσεων πού προέρχονται ἀπ' τίς συγκεκριμένες κάθε φορ παραγωγικές δυνάμεις καθώς ἐκφράζονται ἤ δέν ἐκφράζονται ἀπ' ἕνα ἀντίστοιχο συγκεκριμένο πλέγμα παραγωγικῶν σχέσεων ἤ πού προέρχονται ἀπ' τίς κατεστημένες ταξικές ἐκεῖνες δυνάμεις πού κάθε φορά ἀντιφροῦν στήν ἀλλαγή τοῦ ὑπάρχοντος πλέγματος παραγωγικῶν σχέσεων. Οἱ ὑπάρχουσες κάθε φορά τάξεις ἐπιδιώκουν τόν τύπο ἐκεῖνο τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας πού τίς συμφέρει κι ἄν οἱ ἀνερχόμενες παραγωγικές δυνάμεις τείνουν παράλληλα μέ τήν συμμετοχή τους στήν ἀναπτυξιακή διαδικασία νά ἀνατρέψουν τό ὑπάρχον πλέγμα παραγωγικῶν σχέσεων διότι δεσμεύει τήν παραπέρα τους ἀνάπτυξη θά ἐμποδιστοῦν ἀπ' τίς προηγούμενες ἀκόμη κι ' ἄν μιά τέτοια συμπίεση σέ ξεπερασμένα κι ἄδικα σχήματα κοινωνικοοικονομικῆς διάρθρωσης ἀναστέλλει τόν ρυθμό τῆς παραπάνω διαδικασίας.

Οἱ ἀνερχόμενες κάλι τάξεις καθώς ἐπιδιώκουν τήν ἀνατροπή τῶν καταστημένων ταξικῶν συσχετισμῶν καί τήν πραώθηση τῶν δικῶν τους αἰτημάτων - εἰσροῶν στό Π.Σ. ὥστε ν' ἀλλάξει ὁ ταξικός του προσανατολισμός κι ἔτσι οἱ παραγωγικές σχέσεις ν' ἀλλάξουν κι αὐτές μέ τήν σειρά τους ἐκφράζοντας τίς νέες παραγωγικές δυνάμεις ,ἔχουν κάθε συμφέρον νά θέλουν νά ἐπηρεάσουν τόν χῶρο τῶν Π. Π. Λ. ἀλλά κι αὐτά τά ἴδια τά χαρακτηριστικά τῆς Π.Ἀ. Συνακόλουθα τήν ἐκλυόμενη ἐνέργεια τοῦ Δ.Κ.Π.Κ. τήν διαδικασία ἀπ' τίς κυρίαρχες τάξεις καί προσπαθοῦν νά τήν ἐντάξουν στήν ἐξυπηρέτηση τῶν δικῶν τους συμφερόντων πού σέ τελευταία ἀνάλυση εἶναι συμφέροντα ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καθώς ἐκφράζονται μέσα ἀπ' τίς πρωτοπόρες κοινωνικές δυνάμεις καί στά κλαίσια τῆς ἀκατάπαυστης ροῆς

τῆς ἀνοδικῆς ἐξελικτικῆς κοινωνικῆς διαδικασίας. Στό μέτρο πού οἱ ἀνερχόμενες τάξεις - ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα καί μετά ἡ ἐργατική σέ συμμαχία μέ τή ἀγροτική καί τά ριζοσπαστικοποιημένα τμήματα τῶν μεσαίων ἀστικῶν στρωμάτων ἐπιδιώκουν καί πετυχαίνουν ἀλλαγή στόν συσχετισμό τῶν ταξικῶν δυνάμεων - μεταφρασμένο σέ ἰσχυρότερη προώθηση τῶν δικῶν τους αἰτημάτων καί τοῦ Β.Ι Κ.Λ. ,ὥστε οἱ ἐκροές ν' ἀνταποκρίνονται ὁλοένα καί περισσότερο στήν ὑπάρχουσα κάθε φορά τάση τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης- στό μέτρο πού ἐπιδιώκουν καί πετυχαίνουν προσανατολισμό τῆς συνολικῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας μέβάση τά δικά τους ταξικά συμφέροντα ,στό μέτρο μέ λίγα λόγια πού ἐπιβιώκουν καί πετυχαίνουν ἀπαλλαγή τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τόν κατεστημένο ταξικό του προσανατολισμό σκοπεύουν καί καταφέρνουν ταξικά κι ἀπελευθερώνουν Π.Π.Α. -Βασικά χαρακτηριστικά Π.Α. - Δ.Κ.Π.Κ. ἀπ' τίς ἔντεχνες ἐπιδράσεις τῶν κατεστημένων κοινωνικοοικονομικῶν δυνάμεων.

Ἔτσι ἀνοίγοντας ὁ δρόμος γιά μιά σοσιαλιστική ἀναπτυξιακή / πορεία - κάντα μιλᾶμε γιά τήν περίοδο πού ἀρχίζει ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα ,καί μετά - κινεῖται καί μιά διαδικασία πολιτικῆς ἀνάπτυξης πού δέν στέκεται οὐδέτερη μπροστά στά συμφέροντα τῶν ἀνερχόμενων τάξεων στά συμφέροντα δηλ. τῆς πλειοψηφίας τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καθώς ἀγωνίζεται νά φτάσει σ' ἕνα ἀνώτερο στάδιο κοινωνικῆς ἐξέλιξης ,ἀλλ' ἴσα - ἴσα ἐνοεῖ τήν ἐπικράτηση τους. Τό Δ.Κ.Π.Κ. εἶναι τότε μιά διαδικασία κοινωνικοπολιτικῆς ἀλληλοεπίδρασης πού αὐξάνει τίς δημιουργικές ἱκανότητες τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καθώς ὅμως λειτουργοῦν σέ ὄφελος τῶν ἀνερχόμενων τάξεων καί τῆς ἐγκαθίδρυσης τῆς δικῆς τους " ἡγεμονίας " κοῦναι ἡ ἱστορικοκοινωνική ἐγγύηση γιά τήν σταθερότητα τοῦ νέου , ἀνώτερου τύπου κοινωνικῆς συμβίωσης ,πρός τόν ὁποῖο θᾶναι προσανατολισμένο πιά καί τό πολιτικό σύστημα.

Μιά τέτοια ταξική θεώρηση τῆς πολιτικοαναπτυξιακῆς διαδικασίας τῶν προϋποθέσεών της καί τοῦ Δ.Κ.Π.Κ. βέβαια προκύπτει ἀπ' τήν στιγμή πού τό κοινωνικό περιβάλλον δέν τό ἀντιμετωπίζουμε ἀφηρημένα καί στατικά ἀλλά ἐξελικτικά καί προσδιορισμένα πάντα ἀπ' τό στοιχεῖο τῆς ταξικῆς πάλης. Ἀπ' τή καθοριστική λοιπόν γιά τίς διαφοροποιήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ ἀλλά καί τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος διαπάλη ἀνάμεσα σέ συντηρητικές καί ρι

ζοσπαστικές κοινωνικές δυνάμεις δέν μπορεῖ παρά νά χρωματίζει τόσο τόν χῶρο τῶν Π.Π.Α. ὅσο καί τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῆς δυναμικῆς, τῆς λειτουργίας καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ Π.Σ. Γιατί τίποτε δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ φορμαλιστά ξεκομμένο ἀπ' τήν συγκεκριμένη ἱστορικοκοινωνική πραγματικότητα καί τίς δυναμικές της μετεξελίξεις

IV

"Αν θά θέλαμε νά συνοψίσουμε σέ μερικές προτάσεις τό γενικώτερο κοινωνιολογικό καί φιλοσοφικό πνεῦμα τῶν θεωρητικῶν - μεθοδολογικῶν προσανατολισμῶν πού ἤδη παραπάνω ἀναπτύξαμε θά λέγαμε ὅτι εἶναι ἐσχατολογικά ἕνα πνεῦμα συνεργασίας καί ἐναρμόνισης τῆς ἐξουσίας μέ τήν κοινωνία. Ἡ πολιτική ζωή δέν ἀντλεῖ ἁπλά ἀπ' τήν κοινωνική δυναμική, ἀλλά συνάμα τροφοδοτεῖ ἤ τουλάχιστον μπορεῖ νά τροφοδοτήσει θετικά μεγέθη καί ποιότητές της. Ὁ HOMO POLITICUS μπορεῖ νά βρεῖ τήν σωστή γραμμή σύμπλευσής του ὄχι μόνο μέ τόν HOMO SOCIOLOGICUS ἀλλά πιό ἁπλά μέ κάθε στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς βάσης πού δεχόμενο θετικές πολιτικές ἐπιδράσεις μπορεῖ νά διαγράψει μιά οὐσιαστικά ἀνοδική πορεία. "Ετσι διαμορφώνεται ἡ εἰκόνα ὅπου τό πολιτικό στοιχεῖο ὑπηρετεῖ τό κοινωνικό κι' ὄχι ἁπλά συσχετίζεται μαζί του. Ἔτσι χτίζουμε μιά ἑνοποιό καί φυμφυλιωτική γέφυρα ἀνάμεσά τους.

Διαμορφώνοντας ἤ ἀποδεχόμενος μιά θεωρίς πολιτικῆς ἀνάπτυξης δέν διοθετεῖς ταυτόχρονα τήν θεωρητική ἐκείνη ἄποψη - Ἐγελινῆς φιλοσοφικῆς ρίζας - σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό κρατικό ἤ πολιτικό στοιχεῖο ἔχει προτεραιότητα ἔναντι τῆς κοινωνικῆς βάσης οὔτε ἀναγκαστικά διαπνέεσαι ἀπό " κρυπτο-κρατικίστικες " ἀντιλήψεις. Ἁπλά προσπαθεῖς σέ πρώτη φάση νά προσεγγίσεις, ν' ἀναλύσεις καί νά ἑρμηνεύσεις ἕνα ἡγετικό τμῆμα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού ναι μιά θετικά κι' ἐμπειρικά δια διαπιστούμενη πραγματικότητα καί σέ δεύτερη νά καταθέσεις καί νά τεκμηριώσεις ἐπιστημονικές προτάσεις γιά τίς δυνατότητες βελτίωσής του. "Αν ξεκινήσαμε μέ τήν παραδοχή τῶν πολιτικῶν θεσμῶν σάν μιᾶς ξεχωριστῆς θεσμικῆς πραγματικότητας πού διαθέτει σχετική αὐτοτέλεια ἀπέναντι στίς κοινωνικοοικονομικές δομές καί τήν ταξική πάλη καί χαρακτηρίζεται ἀπό κάποια μόνιμη λειτουργική, αὐτό συνέβη γιατί θεωρήσαμε ὅτι αὐτή ἡ θεσμική πραγματικότητα ἀνταποκρίνεται σέ πράγματι ὑπάρχουσες πρακτικές ἀνάγκες, ὀργάνωσης, ὁκοκλήρωσης, διατήρησης καί ἐπίτευξης δημιουργικῶν σκοπῶν τῆς κοινωνικῆς ὁλότητας. Μέ τήν ἀναγνώριση αὐτῆς ἀναγκαιότητας ἀπ' τήν μιά κάνουμε μιά θετική - ρεαλιστική προσέγγιση τῆς πολιτικῆς πραγματικότητας χωρίς καμμιά τάση δογματικῆς προσήλωσης σέ ποικίλες ἐξιδανικεύσεις της κι' ἀπ' τήν ἄλλη μᾶς ἐπιτρέπεται ν' ἀναζητοῦμε μεθόδους καί τρόπους βελτίωσής της μέσω προγραμματισμένων μεταβολῶν.

Ἀκριβέστερα τό πνεῦμα ἐναρμόνισης, γιά τό ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω μπορεῖ ν' ἀναλυθεῖ σ' ἕνα νοερό σχῆμα τριαδικῆς ἐναρμόνισης ἀτόμου κοινωνίας καί κράτους ἐννοιῶν δηλ. κι' ἀντίστοιχων πραγματικοτήτων πού ἀρκετοί διανοητές (π.χ. ὁ Χακιαβέλ, ὁ Χόμπς, ὁ Ἔγελος, ὁ Ρουσσώ, ὁ Μάρξ κ.ἄ.) δέν μπόρεσαν νά τίς δοῦν

συμειλιγμένες ,δ καθένας ἀπ' τήν δική του σκοπιά , οὔτε κάν σέ θεωρητικό ἐπίπεδο. Καί λέμε αὐτό τό τελευταῖο γιατί ἐνῶ πράγματι ἐμπειρικά δέν εἶναι δύσκολον ν' ἀποδείξεις πόσο ἀπουσιάζει στό ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ αὐτή "ἡ συμειλίωση" ὅστόσο ἄν μπορέσεις θεωρητικά νά τήν συλλάβεις τίποτε δέν σοῦ ἀπαγορεύει παρ' ὅλα τά ὑπάρχοντα ἐμπόδια ν' ἀγωνίζεσαι πρός τήν δική της τελική κατεύθυνση.

Εἶναι σανερό λοιπόν ὅτι ἡ συμφιλιωτική διάθεση πού φάνηκε νά παρουσιάζουμε ἀνάμεσα σέ μεθόδους καί θεωρήσεις πού κατ' ἀρχήν θά μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν ἀλληλοαποκλειόμενες ἐπεκτείνεται τελικά πολύ μακρύτερα ἀπ' τό καθαρά αὐστηρό μεθοδολογικό ἐπίπεδο . 'Απ' τήν ἄλλη δέν κρύβουμε ὅτι ἡ πολυδιάστατη κοινωνιολογική θεώρηση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης γιά μᾶς βρίσκει τήν κορύφωσή της στό ὅραμα μιᾶς ἀνοιχτῆς ,διαλογικῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας κοινωνικοπολιτικῆς ἁρμονίας. Ἡ ἐπίτευξη μιᾶς τέτοιας κοινωνίας, ἄν ποτέ πραγματοποιηθεῖ , θά πρέπει δικαιωματικά νά θεωρηθεῖ σταθμός στήν ἀνθρώπινη ἱστορία . Κι' εἶναι ἀκριβῶς αὐτή πού μέσα στούς κόλπους της συγκεντρώνονται οἱ περισσότερες εὐνοϊκές προϋποθέσεις γιά τήν ἀνάβυση , ἄνδρωση καί κυριαρχία ἑνός σύγχρονου πολυδιάστατου ἀνθρώπου ἀνοιχτοῦ καί διαλεκτικοῦ πνεύματος , ἱκανοῦ γιά ἀπροκάλυπτη βίωση ὅλου τοῦ θαυμαστοῦ πολύπτυχου τῆς ὑπαρξιακῆς του κλιμάκωσης ἀλλά καί γιά κατάχτηση σ' ὁποιοδήποτε πεδίο δημιουργικῆς δραστηριότητας.

Δ'. Οἱ βασικές ὑποθέσεις ἔρευνας γιά τήν περίπτωση τῆς μετεπολεμικῆς Ἑλλάδας.

Ἡ κοινωνιολογική ἔρευνα τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῆς Ἑλλάδας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ξεκινᾶ καί στηρίζεται σέ μιά σειρά ἀπό θέσεις καί ὑποθέσεις πού ἀναφέρονται τόσο στήν πολιτική ὅσο καί στήν κοινωνικοοικονομική της κατάσταση. Εἰδικώτερα ἀποτελοῦν συγκεκριμένη ἐξειδίκευση καί ἐφαρμογή τῆς γενικῆς ὑπόθεσης τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης στήν περίπτωση τῆς ἐρευνώμενης χώρας. Ἀμέσως παρακάτω συνοπτικά ἐκθέτουμε τό περιεχόμενό τους.

1.Ἡ Ἑλλάδα εἶναι χώρα τῆς περιφέρειας τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος μέ μιά ἐξωστρεφή οἰκονομία πού ἐξαρτᾶται ἀπ' τόν μητροπολιτικό καπιταλιστικό χῶρο, (Δυτική Εὐρώπη καί Βόρεια Ἀμερική).

2. Εἶναι χώρα στήν ὁποία δέν συντελέστηκε ποτέ ἕνας γνήσιος ἀστικός μετασχηματισμός

πως ἐκεῖνος τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν. Γι αὐτό κατά παράδοση σχεδόν τό μετατραπτικό της κεφάλαιο ἦταν πολύ ἰσχυρότερο τοῦ ἄμεσα παραγωγικοῦ βιομηχανικοῦ, ἐνῶ ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς της εἶχε πάντα ἔλλειψη αὐτοδυναμίας, λειτουργικότητας καί γνήσιας ὁλοκλήρωσης. Ἀποτελοῦσε τό προωθημένο τμῆμα ἑνός σύνθετου οἰκονομικοκοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ὅπου τό μεγαλύτερο μέρος του (ἁπλή ἐμπορευματική παραγωγή) ἦταν καθυστερημένο καί σ' ἀρνητική διασύνδεση μέ τό προηγούμενο. Σ' αὐτή τήν τελική κοινωνικοοικονομική διαμόρφωση εἶχε ἐπιδράσει τό ὅτι ἐξ ἀρχῆς στόν ἄμεσο σχηματισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ κεφαλαίου ἦδη ἀπ' τόν ἰδιο αἰῶνα καί μετά οἱ ἱστορικοί κοινωνικοοικονομικοί καί πολιτικοί ὅροι ἦσαν διαφορετικοί ἀπ' ἐκεῖνοι πού ὑπῆρχαν στήν Δυτική Εὐρώπη τήν ἴδια ἐποχή. Ὅταν ἐκεῖ τ' δυτικά στρώματα ἀνερχόντουσαν καί σχηματίζόταν σιγά - σιγά τό πρῶτο ἐντεταμένο παραγωγικό κεφάλαιό τους μέ τήν συμβολή φυσικά τοῦ Προτεσταντικοῦ ἰδεολογικοῦ παράγοντα ὁ Χριστιανορθόδοξος Ἑλλαδικός χῶρος ἐξ αἰτίας τῆς Ὀθωμανικῆς κατάκτησης εἶχε ὑποστεῖ πισωγύρισμα στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν του δυνάμεων καί τήν παραπέρα ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν του σχέσεων. Ὁ μεταπρατισμός ἦταν μιά πρόσφορη διέξοδος κι ἄρχιζε πιά νά τόν χαρακτηρίζει σταθερά στό οἰκονομικό ἐπίπεδο.

3. Ἡ μεταπολεμική οἰκονομική ἀνάπτυξη βασίστηκε στήν εἰσροή ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου ἀπ' τό ὁποῖο ποτέ δέν ἀνεξαρτοποιήθηκε. Ὁ συνολικός σχεδιασμός της διεπόταν ἀπ' τήν ἐπιλογή καί τό πνεῦμα τῆς ἐξάρτησης ἀπ' τό δυτικό μπλόκ δύναμης καί ἰδιαίτερα τ' Ἀμερικανικά κέντρα ἀκφράσεων. Ἡ κυρίαρχη μεγαλοαστική τάξη καί οἱ πολιτικές της ἐκφράσεις δέν ἀντέδρασαν σ' αὐτήν τήν κατάσταση γιατί ποτέ δέν εἶχαν ἰσχυρή συνείδηση ἐθνικῆς αὐτοδυναμίας. Ἡ ἄρχουσα τάξη ὡς ἐθνική δυτική τάξη μειονεκτοῦσε (Καί αὐτό φυσικά ἔχει ἄμεση συνέρτηση μέ τόν κύριο κατά παράδοση μεταπρατικό της χαρακτήρα καί τήν " ἀπ' τά κάτω " νοθευμένη ταξική της μετεξέλιξη ἄν πάρουμε φυσικά ὡς ἀφετηρία τήν παλαιοσιακή γαιοκρατική ὀλιγαρχία). Ἀντίθετα τήν προωθοῦσαν γιατί θεμιζαν τά συμφέροντά τους κατ' αὐτό τόν τρόπο ἀποτελεσματικότερα κατοχυρωμένα. Ἦταν μιά ἀνάπτυξη πού διακρινόταν γιά τήν προχειρότητά της, τόν ἐπιδερμικό ἐκσυγχρονισμό καί τήν ἀνικανότητά της ν' ἀξιοποιήσει τό ἔμψυχο (παραγωγικές δυνάμεις) καί ἄψυχο δυναμικό τῆς χώρας. Ἦταν μιά ἀνάπτυξη πού τελικά λειτούργησε ἀποπροσανατολιστικά πρός τήν κατεύθυνση τῆς δημιουργίας μιᾶς ἀνισομεροῦς καταναλωτικῆς κοινωνίας ὑπερδιογκωμένων δυτικῶν κέντρων - κυρίως τῆς πρωτεύουσας - παίζοντας τόν ρόλο μιᾶς ἀκόμη περιφερειακῆς ἀγορᾶς γιά τό παγκόσμιο καπι-

ταλιστικό σύστημα.

4.Η μεταπολεμική πολιτική ζωή σημαδεύτηκε άπ' τόν έμφύλιο πόλεμο τοῦ 44-49 καί τήν ήττα τῶν έξεγερμένων λαϊκῶν δυνάμεων ένάντια στό άστικό καθεστώς .Βαθύτερα σημαδεύτηκε άπ' τό ότι οί συμφωνίες τῶν νικητῶν Μεγάλων Δυνάμεων τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου - συγκεκριμένα 'Αγγλίας καί Σ.Ένωση - έρριξαν τήν'Ελλάδα στήν σφαίρα έπιρροῆς τῆς Δύσης καί κάτι τέτοιο δέν είχε ποτέ ξεκάθαρα έξηγηθεί στήν τότε ήγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. άπό πλευρᾶς Σ.Ένωσης οὔτε κι ή ίδια φαίνεται πώς κατέστη ικανή νά τό άντιληφθεί ή ν' άντιδράσει έγκαιρα κι έτσι νά πολιτευτεί μ' άλλες τακτικές κι' άλλους στρατηγικούς στόχους ,μέ μεγαλύτερη σύνεση κι' άποτελεσματικώτερη εθελιξία. Έτσι ή πολιτική έξάρτηση βάδιζε χέρι - χέρι μέ τήν οἰκονομική κι' ή μιά τροποδοτοῦσε τήν άλλη.

5. Ο συνολικός κι' οί έπί μέρους δείκτες πολιτικῆς άνάπτυξης καί προόδου (Σ.Π.Α.) τῆς χώρας μέ βάση τά κριτήρια πού στήν εισαγωγή προτάξαμε ήταν χαμηλός .Κ ι' ήταν χαμηλός γιατί οί προϋποθέσεις πολιτικῆς άνάπτυξης (Π.Π.Α.) τόσο οί έξωτερικές (κατάσταση , έξάρτησης) όσο κι' οί έσωτερικές - σ' έπίπεδο δηλ. έσωτερικό ,κοινωνικοοικονομικό ,ίστορικοπολιτικό ,ψυχοκοινωνιολογικό καί ψυχοπολιτικό- ήσαν άνύπαρκτες ή άνεπαρκείς. Έτσι τό δημοκρατικό πολίτευμα έμενε άσταθές καί νοθευμένο χαρακτηριζόμενο περισσότερο άπό πολιτικό φορμαλισμό παρά ούσιαστική κοινωνική λειτουργικότητα. Τό πολιτειακό οἰκοδόμημα έμενε έγκλωβισμένο στά πρότυπα ένός συντηρητικοῦ άντιλειτουργικοῦ κρατικισμοῦ καί μιᾶς γραφειοκρατίας άντιπαραγωγικῆς . Ήχαμηλή πολιτική άνάπτυξη (Π.Α.) δέν ήταν σ' άσυμφωνία μέ τό μέγεθος καί τήν δῆθεν έπιτυχία τῆς οἰκονομικῆς άνάπτυξης.'Αντίθετα η πρώτη ώς έξαρτημένη μεταβλητή ήταν συνάρτηση τῆς δεύτερης ,γιατί ή τελευταία δέν ήταν άπ' τήν άρχή οὔτε ισχυρή στήν βάση της καί σωστά προσανατολισμένη , οὔτε δδήγησε ποτέ τήν έξεταζόμενη περίοδο σέ μιά δίκαιη κατανομή τοῦ 'Εθνικοῦ εισοδήματος καί σέ μιά μέση καθολική κοινωνικοοικονομική εὐημερία. 'Αλλά κι' άντίστροφα ή χαμηλή οἰκονομική άνάπτυξη ώς έξαρτημένη μεταβλητή ήταν συνάρτηση ἕως ἕνα βαθμό τῆς χαμηλῆς πολιτικῆς τέτοιας.. Γι' αὐτό τελικά ή ἔνταση τοῦ Δημιουργικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ κυκλώματος ήταν μικρή κι' ή άλληλοεπίδραση τοῦ διαφοροποιούμενου κοινωνικοοικονομικοῦ καί πολιτικοῦ στοιχείου δέν είχε θετικό καί δημιουργικό χαρακτήρα καί δέν άκολουθοῦσε μιά άνοδική παραγωγική πορεία.

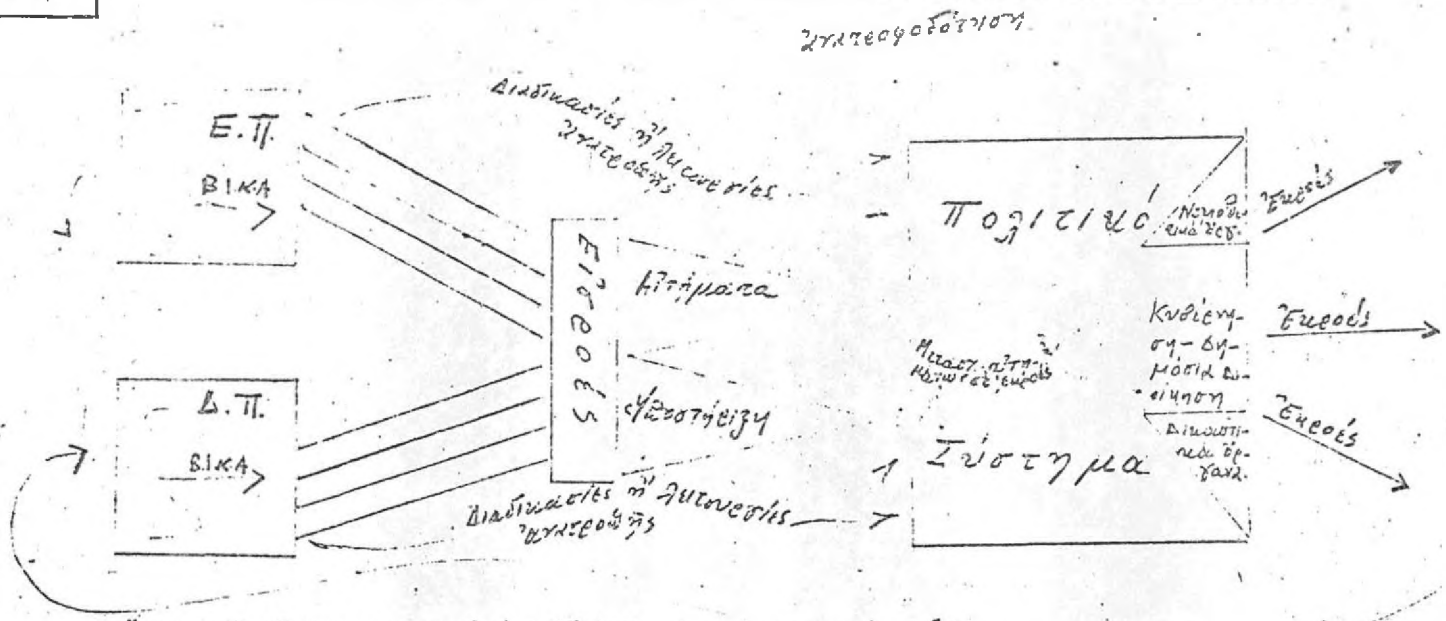
Τό συστημικό καί δομολειτουργικό μοντέλο ἀνάλυσης θά βοηθήσει ἀκριβῶς στό νά προσδιορίσουμε μ' ἐπιτυχία τό ἐπίπεδο τῆς Π.Α. μέ βάση τά καθορισμένα κριτήρια μας. Πῶς ἀπαντοῦσε τό Π.Σ. στίς προκλήσεις καί τά αἰτήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ ἤ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, πῶς μποροῦσαν νά ἐκτιμηθοῦν οἱ ἱκανότητές του καί ἡ ἀποδοτικότητα τῶν λειτουργιῶν του, πῶς ἀντιμετώπιζε τό Β.Ι.Κ.Α. Εἶχε τήν ἀπαιτούμενη προσαρμοστική ἱκανότητα καί ἐκλογίκευση ἤ ἀντίθετα χαρακτηριζόταν ἀπό δυσλειτουργικότητα, δυσκαφία κι' ἀναρθρολογικότητα. Κι' ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι ἡ στάση τῶν μεγάλων κέντρων κρατικῶν - πολιτικῶν ἀποφάσεων ἀπέναντι στό Β.Ι.Κ.Α. δέν εἶναι ἁπλά ἐνδεικτική τοῦ ἐνδιαφέροντος καί τῆς ἱκανότητας τοῦ Π.Σ. νά ὑποστηρίζει τά συμφέροντα τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερο μποροῦμε νά τήν θεωρήσουμε σάν ἄτυπη "συνιστεμένη" ἐπί μέρους δεικτῶν τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης καί προόδου. Κατά κάποιο τρόπο τό νόημα τῆς Π.Α. συμπυκνώνεται στή στάση τοῦ Π.Σ. ἀπέναντι στό Β.Ι.Κ.Α. Γιατί τό τελευταῖο δέν εἶναι μιά ὁποιαδήποτε εἰσροή ἀλλά ἐκείνη πού χαρακτηρίζεται ἀπ' τήν πιό μεγάλη, οὐσιαστική ἀλλά καί συμβολική κοινωνική συμπύκνωση, ἀπ' τό πιό ἐκτεταμένο ἱστορικό βάθος. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ συνειδητοποιημένη "ὑποκειμενικοποίηση" τῆς ἀντικειμενικῆς ἐξελικτικῆς κοινωνικῆς διαδικασίας ὅπως ἐκφράζεται βέβαια μέσα ἀπ' ἡ τήν δυναμική ἐκείνου τοῦ τμήματος τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού συγκροτεῖται ἀπ' τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις. Ὅσο πιό σωστή ἱστορικά εἶναι στάση τοῦ Π.Σ. ἀπέναντι στό Β.Ι.Κ.Α. τόσο πιό ὑψηλοί εἶναι οἱ ἐπί μέρους δεῖκτες τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης (Π.Α.) (βλ σκ 4 πιν 5)

Στό κύριο μέρος τοῦ ἔργου μας θά καταδείξουμε ἀναλυτικά πῶς λειτούργησαν οἱ παραπάνω συναρτήσεις στήν περίπτωση τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας, ἀπό πού τεκμαίρεται δηλ. ὅτι οἱ δεῖκτες Π.Α. ἦταν χαμηλοί κι ὅτι αὐτό ὀφειλόταν στήν ἔλλειψη ἤ τήν μή ἐπάρκεια τῶν ἀπαιτούμενων προϋποθέσεων (ὅπως κι' ἀντίστροφα, ἄν δηλ. θεωρήσουμε τόν εὐρύτερο χῶρο στόν ὁποῖο ἀναπτύσσονται οἱ παραπάνω προϋποθέσεις ὡς ἐξαρτημένη ἕως ἕνα βαθμό μεταβλητή ἀπ' τήν ἴδια τήν Π.Α., ὁπότε θά πρέπει νά τεκμηριώσουμε πῶς ἡ χαμηλή ἀνάπτυξη τοῦ πρώτου συναρτᾶται ἀπ' τόν χαμηλό δείκτη τῆς δεύτερης

Τέλος θά ἐκφράσουμε καί μερικές ἀπόψεις γύρω ἀπ' τό πῶς πρέπει νά ἐπιδιώκεται μιά ἀύξηση τοῦ βαθμοῦ Π.Α. καί κατ' ἐπέκταση τῆς ἔντασης τοῦ Δ.Κ.Π.Κ. μέ συνακόλουθες θετικές ἐπιρροές στήν συνολική ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας.

Σχ. 4

Συστημική προσέγγιση σέ συνδυασμό μέ στοιχεῖα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας

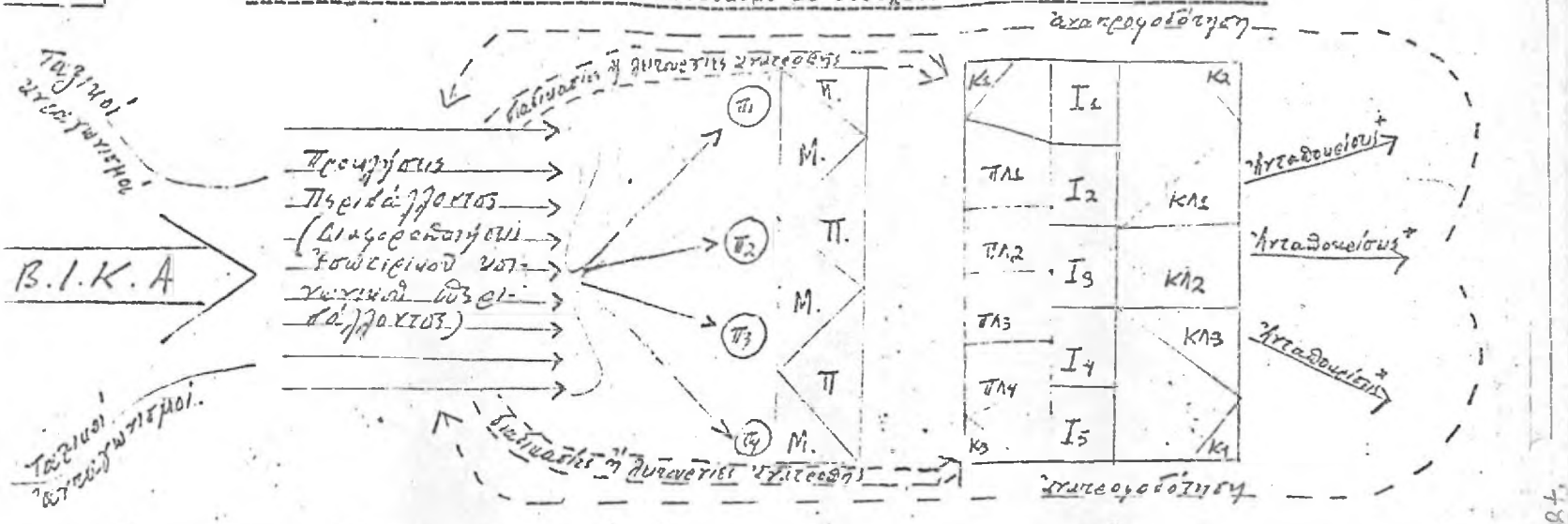
ὅπου Δ.Π. = Διακοινωνικό περιβάλλον.

Ε.Π. = Ἐξωτερικό περιβάλλον.

Β.Ι.Κ.Α.= Βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα.

Βχ. 5

Δομολειτουργική προσέγγιση σέ συνδυασμό μέ στοιχεῖα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας

\+ = Οἱ ἀνταποκρίσεις τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἐνδέχεται νά πάρουν τέτοια μορφή ὥστε νά καταλήξουμε στά ἑξῆς τρί
ἀλληλοαποκλειόμενα ἀποτελέσματα: 1ο ἐνδεχόμενο ἀποτέλεσμα = εἰρηνικό καί ὁμαλό πέρασμα ἀπ' τόν παλιό τρόπο π
ραγωγῆς στό νέο, 2ο ἐνδεχόμενο = ἀνατροπή τοῦ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος, 3ο ἐνδεχόμενο = ἀποτελματωμένη
κοινωνικοπολιτική κατάσταση, πάγωμα τῶν διαδικασιῶν ἀλλαγῆς, εἴτε εἰρηνικά, εἴτε ἐπαναστατικά.

ὅπου Π1= "Πρόβλημα οἰκοδόμησης Ἔθνους"
Π2= "Πρόβλημα οἰκοδόμησης Κράτους"
Π3= "Πρόβλημα Συμμετοχῆς"
Π4= "Πρόβλημα Κατανομῆς"
Πμ= Παρεμβαίνουσαι μεταβληταί

οινά χα-
ακτηρι-
τικά ὅλων
ῶν Πολιτ.
υστημάτων
Κ1= Καθολικότης τῶν πολιτικῶν δομῶν
Κ2= Καθολικότης τῶν πολιτικῶν λειτουργιῶν
Κ3= Πολυλειτουργικότης τῶν πολιτικῶν δομῶν
Κ4= Μικτός χαρακτήρας τῶν συστημάτων

ΠΛ1 = Ἡ πολιτική λειτουργία τῆς πολιτικοποίησης καί τῆ
πολιτικῆς διαδοχῆς
ΠΛ2 = Ἡ πολιτική λειτουργία τῆς συνάρθρωσης συμφερόντω
ΠΛ3 = " " " " σύνθεσης-ἐνοποίησης συ
ρόντ
ΠΛ4 = " " " " πολιτικῆς ἐπικοινωνίας
ΚΛ1 = " κρατική λειτουργία τοῦ νομοθετεῖν
ΚΛ2 = " " " τοῦ ἐφαρμόζειν τούς νόμ
ΚΛ3 = " " " τῆς ἀπονομῆς δικαιοσύνης

Ι1, Ι2, Ι3, Ι4, Ι5= Οἱ κατά G.ALMOND πέντε ἱκανότητες τοῦ π
συστήματος

θά πρόκειται ἀκριβῶς γιά τίς προτάσεις ἐκεῖνες πού θά περιέχουν ἕνα στοιχεῖο συνθετικό- δεοντολογικό σ' ἀντιδιαστολή μέ τήν προηγούμενη ἀναλυτική ἐρευνητική κατεύθυνση .Κι' ἐκεῖ ἀκριβῶς θά προσπαθήσουμε νά καταστήσουμε σαφές ὅτι εἶναι μάταιο νά συλλαμβάνεις τήν ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας καί τοῦ πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἀνεξάρτητα ἀπ' τήν ὕπαρξη ἤ ὄχι μιᾶς σειρᾶς καθοριστικῶν προϋποθέσεων πού εἶναι ἀνάγκη νά συσχετίζονται μέ τήν δομή τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς πραγματικότητας τῆς χώρας. Μιά ἀφηρημένη σύλληψη τῆς Π.Λ. πού καλεῖται μέσα ἀπό ἐμπλουτισμένα καί καλά ἐπεξεργασμένα εὐχολόγια νά ὑλοποιηθεῖ καί πού δέν στηρίζεται σέ συγκεκριμένες ἱστορικές ,κοινωνικές καί οἰκονομικές σταθερές εἶναι μιά ἀντιδιαλεκτική καί σέ τελευταία ἀνάλυση ἐξωπραγματική ἀντίληψη . Οἱ κυβερνητικές παρεμβάσεις στήν πορεία πολιτικῆς ἀνάπτυξης μιᾶς χώρας πού δέν λαμβάνουν ὑπ' ὄψη τους αὐτές τίς σταθερές καί δέν συνδυάζονται μ' ἄλλες προγραμματισμένες κυβερνητικές προσπάθειες πού σκοπεύουν στήν ἐξασφάλιση ἕως ἕνα βαθμό τῶν προηγουμένων εἶναι καταδικασμένες ν' ἀποτύχουν.

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Η Κύπρος είναι βέβαια ένα ανεξάρτητο καί κυρίαρχο κράτος, άλλά ό Ελληνικός πληθυσμός της - πού όναι καί ή συντριπτική πλειοψηφία τού συνολικού πληθυσμού τού νησιού - δέν μπορεί παρά νά θεωρείται ένα αναπόσπαστο καί σημαντικό τμήμα τού Ελληνισμού στήν εύρύτερή του έννοια. Τά όσα συνέβησαν λοιπόν έκεί τόν Ιούλιο τού 1974 άποτελούν γεγονότα πού άφορούν άμεσα τά συμφέροντα τού προηγουμένου στό σύνολό του. Άκόμη είναι σκόπιμο νά ύπογραμμιστεί ότι στήν έξεταζόμενη περίοδο οί πολιτικές έξελίξεις στήν " κυρίως Ελλάδα " (στό λεγόμενο Εθνικό Κέντρο) ήταν ίδιαίτερα εύαισθητοποιημένες έπ' τίς αντίστοιχες έκεί τής Μεγαλονήσου. Η έπίδραση ορισμένων πολιτικών γεγονότων τής τελευταίας ήταν σχεδόν καθοριστική γιά τά πολιτικά πράγματα τής Ελλάδας καί αντίστροφα. Βλ. Μ. Νίκου Βαρούκη Ιστορία τής Συγχρονης Ελλάδας , τόμος 2ος σελ. 205 έπ. , έκδ. "Επικαιρότητα ".

2. Στήν καθιέρωση τού όρου συνέβαλε μέ τό βιβλίο του SOCIAL CHANGE (Κοινωνική Μεταβολή) πού έξέδωσε τό 1922 βλ. T.B. BOTTOMORE Κοινωνιολογία , GUTENBERG , Αθήνα 1973, σελ231 έπ. (Κεφ 18: Οί παράγοντες τής κοινωνικής μεταβολής). Ένδιαφέρον καί τό βιβλίο τών G καί M.NILSON, THE ANALYSIS OF SOCIAL CHANGE , CAMBRIDGE , 1965, όπως καί τό τμήμα τών πρακτικών τού Τρίτου Παγκόσμιου Συνέδριου Κοινωνιολογίας , τό άφιερωμένο στήν κοινωνική μεταβολή : SOCIOLOGICAL STUDY OF SOCIAL CHANGE INTERNATIONAL SOCIOLOGICAL ASSOCIATION , 1956, τομ. I, σελ. 1-9.

3. Ο όρος ώς γνωστό προτού άποκτήσει κοινωνιολογικό περιεχόμενο είχε περιεχόμενο βιολογικό . Σύμφωνα μέ τήν Δαρβίνειο θεωρία άναφέρεται σ' έκείνη τήν διαδικασία κατά τήν όποία τά έμβια όντα άπό κατώτερες κι άπλούστερες οργανικές μορφές περνάνε σέ άνώτερες καί πολυπλοκώτερες , χωρίς όμως νά καταστρέφεται ή ταυτότητα τής άρχικής βιολογικής όντότητας. Ο Δαρβίνος όμως ύποστήριξε ότι ή έξελικτική διαδικασία συνεπαγόταν μέ τήν διαδικασία φυσικής έπιλογής (NATURAL SELECTION) σύμφωνα μέ τήν όποία τά οργανικά είδη πού έπιβιώνουν εύκολώτερα στόν άγώνα τής έπιβίωσης είναι έκείνα πού προσαρμόζονται άποτελεσματικώτερα στό φυσικό τους περιβάλλον καί πετυχαίνουν εύκολα τήν έξασφάλιση τής τροφής τους καί τήν άντιμετώπισή τών έχθρών τους, (C.DARWIN, ON

THE ORIGINE OF THE SPECIES - ἐπί τῆς καταγωγῆς τῶν εἰδῶν -LONDON , JOHN MURRAN , 1859.)

4. Τέτοιοι ἐπιστήμονες καί φιλόσοφοι ἦσαν ὁ SPENCER, ὁ COMTE , ὁ MARX, ὁ WARD κ/ ἄ. βλ. Μ.ΤΙΜΑΣΗΕΡ ,Ἱστορία Κοινωνιολογικῶν Θεωριῶν , GUTENBERG ,Ἀθῆνα 1976,σελ.46 ἑπ. 67 ἑπ. Μ.GINSBERG ,"THE CONCEPT OF EVOLUTION IN SOCIOLOGY", σέ ESSANS IN SOCIOLOGY καί SOCIAL PHILOSOPHY, ταυ, I Ἀπόψεις κατά τῆς ἐξελικτικῆς Θεωρίας στίς κοινωνικές ἐπιστῆμες ἀναπτύσσονται ἀπ' τόν K.R.POPPER στό βιβλίο του THE POVERTY OF HISTORICISM (ROUTLEDGE AND WEGAN PAUL , LONDON) Στό παραπάνω βιβλίο ὁ POPPER ἀρνεῖται τήν ὕπαρξη καθολικῶν ἱστορικῶν νόμων (UNIVERSAL HISTORICAL LAWS) σύμφωνα μέ τούς ὁποίους ὑποτίθεται ὅτι κινεῖται ἡ ἐξελικτική διαδικασία καί μέ βάση τούς ὁποίους μποροῦμε νά προδιαγράψουμε τήν μελλοντική πορεία τῆς Ἀνθρωπότητας.Ὁ συγγραφέας καταβάλλει προσπάθεια ν' ἀντικρούσει τήν ἐξελικτική Θεωρία.- καί ἰδιαίτερα τήν μαρξιστική Θεωρία- μέ βάση αὐστηρά λογικά καί μεθοδολογικά ἐπιχειρήματα. Πιστεύει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη πορεία ἔχει ἱστορική μοναδικότητα καί ὅτι δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ κοινωνική μεταβολή ἔξω ἀπ' τήν κατάσταση τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας.

5. Στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰῶνα ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς ἐξελιξης κυριαρχοῦσε σχεδόν σάν ἀδιαφιλονείκητο δόγμα - Βέβαια καί τότε δέν ὑπῆρχαν ἀντιρρήσεις ἀπό μερικούς κοινωνιολόγους τῶν ὁποίων οἱ θεωρίες δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι χαρακτηρίζονται ἀπό τό ἐξελικτικό στοιχεῖο Βλ.Μ.ΤΙΜΑΣΗΕΡ Ὅπ. παρ. σελ. 10ι ἑπ. -Ἀργότερα οἱ ἐπιστημονικές ἐπιφυλάξεις γύρω ἀπ' τήν ἀλλή θεια της μεγάλωσαν καθώς μέ τήν ἀνακάλυψη νέων γεγονότων καί δεδομένων αὐξήθη καν οἱ δυσκολίες γιά τήν ὑπαγωγή κάθε σημαντικῆς δραστηριότητας καί θεσμικῆς διαφοροποίησης τῆς κοινωνίας στό αὐστηρό ἐξελικτικό σχῆμα. Τότε ἀκριβῶς ἄρχισαν νά ἐμφανίζονται πιό ἤπιες ἐξελικτικές θεωρίες ,ὅπως ἐκείνη π.χ. τοῦ HOBHOUSE πού ἀπορρίπτοντας τ' ἀκραῖα ἐξελικτικά σχήματα - Δαρβίνειας σέ τελευταία ἀνάλυση ἐπίδρασης - προσπαθοῦσαν νά συνδυαστοῦν μέ σύγχρονες ἐμπειρικές προσεγγίσεις τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Βλ.Μ.ΤΙΜΑΣΗΕΡ ,ὅπ. παραπαν. σελ. 216 καί 219 ἑπ.

6. Μιλώντας γενικά γιά λειτουργίες ἐννοοῦμε τίς συνέπειες ἤ ἀποτελέσματα ὁρισμένων κοινωνικῶν δραστηριοτήτων καθώς ἐπιτελοῦνται ἀπό ὁρισμένες δομές πάνω σ' ἄλλα κοινωνικά ὑποσυστήματα ἤ σ' ὁλόκληρο τό κοινωνικό σύστημα. Οἱ συ-

νέπειες ἢ τ' ἀποτελέσματα αὐτά οὐσιαστικά ἀποτελοῦν τό ἔργο αὐτῶν τῶν δραστηριοτήτων πού ἀναπορίνεται σέ βασικές κοινωνικές ἀνάγκες καί κατευθύνεται στήν ἱκανοποίησή τους .Βλ. Π. Τερλεζῆ ,τό Πολιτικό Σύστημα ,ἐκδ. β', ΕΚΚΣ , Ἀθήνα 1975 ,σελ. 48 ἑπ. καί 42 ἑπ. Λειτουργική ἢ δομολειτουργική θεώρηση καί ἑρμηνεία τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας εἴτε μέ τίς παλιότερες μορφές της (MALINOWSKI , RADELIFFE -BROWN , DURKHEIM κ.ἄ.) εἴτε μέ τίς πιό σύγχρονες (Ἀμερικανική κοινωνιολογική σχολή ,T.PARSONS ,R.MERTON κ.ἄ.) εἶναι μιά ἀπ' τίς δυνατές μέν θεωρήσεις καί ἑρμηνεῖες , ἀλλά σαφῶς πιό περιορισμένης ἀποτελεσματικότητας ἀπ',ὅτι ἀνόμισαν οἱ πρῶτοι μεγάλοι λειτουργιστές . Σύμφωνα μ' αὐτήν οἱ θεσμοί κι οἱ λειτουργίες τους παράγουν ἕνα κοινωνικό ἔργο πού σκοπεύει τελικά στήν διατήρηση καί ἱστορική συνέχεια τοῦ ὀργανωμένου κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡκοινωνιολογική ἀνάλυση λοιπόν πρέπει ν' ἀνευρίσκει μέσα ἀπό ποιούς ἰδιαίτερους θεσμούς καί λειτουργίες ἐπιτυγχάνεται αὐτό ὁ συνολικός σκοπός καί ποιές ἐπί μέρους " τελικές " καταστάσεις περιλαμβάνει .Ἡ παραπάνω ὅμως θεώρηση δέν ἀποκλείεται νά συνυφάζεται καί μ' ἄλλες θεωρήσεις ἀνόμη κι αἰτιοκρατικοῦ ἢ ἀξελικτικοῦ χαρακτῆρα , πράγμα π.χ. τ.β. DOUGLOIRE ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 65 ἑπ.

7. Σ υνεπῶς αὐτό πού ὁ Γ. Βλάχος στό βιβλίο του " Στοιχεῖα τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης " (ἐκδ. Παπαζήση ,Ἀθῆναι 1975) ὁρίζει σάν " πρόσδο " ἀκολλαγμένη ἀπό μεταφυσικά ἢ ἠθικά στοιχεῖα ἀλλά προσεγγιζόμενη μέ θετικό - ἐπιστημονικό τρόπο γιά μᾶς ἀποτελεῖ τήν " ἀνάπτυξη " στήν στενή της ἔννοια.

8. Βλ. Γ. Καββαδία , ἡ στρατηγική ,εἰσαγωγή εἰς τήν Κοινωνιολογία τῆς Ἀνάπτυξης ἐκδ. "Σάκκουλα". Ν. Σάκκουλα 1975 ,Ἀθήνα σελ. 109 ἑπ. ,ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ ἔννοια τῆς ὁλοστικῆς ἀντιμετώπισης καί τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ σχεδιασμοῦ τῆς Ἀνάπτυξης. Στό παραπάνω βιβλίοφορῦ ἀρχικά ὁ συγγραφέας περιγράφει τίς θεμελιώδεις συνθῆκες τῆς ἀνάπτυξης μέ βάση τήν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στίς βιομηχανικές χῶρες (κάθε στοιχεῖο τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας δέν εἶναι ἀσυμβίβαστο πρός τό αἴτημα τῆς ἀνάπτυξης ,ἡ μεταξύ τους σχέση καί ἡ γενική δομή τοῦ συνόλου τους εὐνοεῖ τό αἴτημα αὐτό ,ἐνῶ τέλος οἱ σχέσεις τῆς κοινωνίας αὐτῆς πρός τό ἐξωτερικό της περιβάλλον εἶναι κι αὐτές ἀνάλογες εὐνοϊκές) καταλήγει στήν διατύπωση τῆς ἰδέας " τῆς συγκλίνουσας κοινωνικῆς δυναμικῆς".Ἀναπτυγμένη δηλ. κοινωνία εἶναι ἐκείνη ὅπου ἡ δυναμική τῶν παραπάνω θεμελιωδῶν συνθηκῶν εἶναι συγκλίνουσα πρός τήν ἰδέα

τῆς ἀνάπτυξης καί ἀντίστροφα ὑπανάπτυκτη ἐκείνη ὅπου ἡ δυναμική αὐτή εἶναι ἀποκλίνουσα. Ἡ μεταβολή στήν ὁποία συνίσταται ἡ ἀνάπτυξη δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἁπλούστατα "μεταβολή τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς ἀπό ἀποκλίνουσα σέ συγκλίνουσα" (σελ. 128). Ἡ ὁλιστική ἀντιμετώπιση τῆς ἀνάπτυξης ἀντιστοιχεῖ σέ μιά εὐρύτερη, ἀνοιχτή καί πολύπλευρη προσέγγιση τοῦ φαινομένου γενικά τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς. Σύμφωνα μ' αὐτήν τό φαινόμενο τῆς μεταβολῆς δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνός καί μόνου αἰτίου ἤ ἑνός μονα δικοῦ παράγοντα κι οὔτε μπορεῖ νά ἑρμηνευτεῖ μέ βάση ἕνα αὐστηρό ντετερμινιστικό σχῆμα .βλ. T.B. BOTTOMORE, ὅπ.παρ. ,σελ 331 ἑπ.

9. Βλ. T.B. BURY , THE IDEA OF PROGRESS , LONDON 1920 .R. GINSBERG ,THE IDEA OF PROGRESS : A REVALUATION ,LONDON ,1953. HOBHOUSE ,SOCIAL EVOLUTION AND POLITICAL THEORY ,NEW YORK ,COLUMBIA UNIVERSITY PRESS ,1928 ,κεφ. μέ τίτλο " Τό νόημα τῆς προόδου " καί 7ο κεφ. σελ. 149 ἑπ. "Ἐξέλιξη καί Πρόοδος " G.CHILDE , ὁ ἄνθρωπος πλάθει τόν ἑαυτό του ,σελ. 25 ἑπ. καί 43 ἑπ. Γ. Βλάχου , Στοιχεῖα Πολιτικῆς Ἐπιστήμης , ἐκδ. Παπαζήση ,Ἀθήνα 1975 ,σελ.106 ,Β.ΑΒΟΥ " Δεκαοκτώ μαθήματα γιά τήν Βιομηχανική κοινωνία " , ἐκδ. "Πάλρος " Ἀθήνα 1972 κεφ. 4ον 'Ιστορία καί πρόοδος,σελ. 69 ἑπ. (Ἄς παρατηρήσει ὅτι ὁ G.CHILDE ,ὁ Γ. Βλάχος καί ὁ Β.ΑΒΟΥ προσεγγίζουν τήν ἔννοια τῆς " προόδου " θετικά χωρίς ἰδιαίτερη ἀξιολογική φορτιση ,ἀλλά μέ βασικό κριτήριο τήν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπιβιώνει διαρκῶς ἐκπτεινόμενος καί προσαρμοζόμενος στό περιβάλλον του).

10. Βέβαια στό σημεῖο αὐτό γεννιέται τό ἐρώτημα τί ἐννοοῦμε ἀόν " ἠθική " κοινωνία. Ποιές εἶναι οἱ ἀξιολογικές μας σταθερές καί ποιό τό ἰδεατό ἠθικό πρότυπο πρός τό ὁποῖο πρέπει νά κατατείνει ἡ ἀνθρωπότητα; Κι ἀσφαλῶς εἶναι ἐρώτημα πού δέν εἶναι δεκτικό μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἀκριβοῦς ἀπάντησης μέ βάση μιά ὀρθολογική - ἐμπειρική προσέγγιση .'Ανάγεται στόν χῶρο τῆς φιλοσοφίας καί ἰδιαίτερα στόν ἀξιολογικό της κλάδο.

Διακαθαρίζουμε λοιπόν κι ἐμεῖς ὅτι ἀξιολογικά κινούμαστε μέσα στόν κόσμο τῶν ἀνθρωπιστικῶν - σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν. Συμπληρωματικά ὅμως διευκρινίζουμε ὅτι τίς σοσιαλιστικές ἀρχές τίς νοοῦμε στήν πλατειά τους ἔννοια χωρίς καμμιά δογματική δέσμευση ἀπ' τόν " ἐπιστημονικό σοσιαλισμό " στήν στενή μαρξιστική του ἔννοια. Ὅτι γιά μᾶς σοσιαλισμός ,ἀδογμάτιστος κι ἀνοιχτός στήν θεω-

ρία του, ρεαλιστικός κι έμπειρικός στις τακτικές του, είναι κάθε κοινωνικό σύστημα κι αντίστοιχη φυσικά ιδεολογία, όπου το κοινωνικό συμφέρον άμεσα συνδεδεμένο σήμερα με την ικανοποίηση των αιτημάτων των εργαζομένων τάξεων προκορεύεται του ατομικού, όχι λεκτικά ή τυπικά - συνταγματικά, αλλά μέσα στην συγκεκριμένη κυβερνητική πολιτική και το σύνολο των πολιτικών έκφρων του κυβερνητικού μηχανισμού. Είναι το σύστημα, όπου έμπρακτα κυριαρχεί η ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, όπου συγκεκριμένα στις οικονομικές σχέσεις υπάρχει τουλάχιστον ισχυρός πρακτικός παρεμβατισμός με σκοπό την αποτροπή της εκμετάλλευσης των εργαζομένων από μιά οικονομική ολιγαρχία που σήμερα αποτελείται απ' την κεφαλαιοκρατική μεγαλοαστική τάξη. Αυτό το τελευταίο μπορεί αρχικά να σημαίνει περιορισμό των προνομίων και της εκμεταλλευτικής τάσης των μεγαλοκεφαλαιούχων και στην συνέχεια προοδευτική κοινωνικοποίηση των παραγωγικών μέσων. Η διαδικασία αυτή ούτε είναι αναγκαίο να περάσει απ' την φάση της δικτατορίας του προλεταριάτου ούτε είναι βέβαιο ότι έτσι θά οδηγήσει στην ιδεώδη κομμουνιστική κοινωνία, αταξική και " άκρατική " όπως την δραματίστηκε ο Μάρξ. (Σχετικά μ' αυτή την τελευταία άποψη ας μή ξεχνούμε ότι τίποτε μέχρι τώρα τουλάχιστον δέν μας παίθει - κι ή μέχρι τώρα πραγματικότητα του " άπαρκτου σοσιαλισμού " συνηγορεί σ' αυτό - ότι ή διαδικασία του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού μπορεί γρήγορα να οδηγήσει σέ μιά " τέλεια " κοινωνία. Έχοντας βέβαια την αίσθηση του " τέλειου " αξούμενοι από σοσιαλιστικά ιδεώδη πρέπει νά είμαστε ικανοποιημένοι άκόμη κι άν μετά τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό ή κοινωνία μας είναι μέν " ατελής άλλά βελτιωμένη " γιά να χρησιμοποιήσουμε την γνωστή έκφραση του Μ. Τζίλας που άποτελεί και τον τίτλο του άμώνυμου έργου του).

Οι άνθρωπιστικές κάλλι άρχες νοούνται τόσο μέ την πνευματική έννοια της έποχής της Αναγέννησης όσο και μέ την εύρύτερη ήθική τους, στέτοια χωρίς όμως καμμιά άναγκαστική σύνδεση μέ συγκεκριμένους θρησκευτικούς θεσμούς ή διαφόρων τόπων μεταρυσικά - θρησκευτικά περιαλλύματα. Ωστόσο εάν μπορούμε να μήν άναγνωρίσουμε ότι ή σοσιαλιστική ιδεολογία μέ την έννοια που δώσαμε παραπάνω και συνδυασμένη μέ την όποια σοσιαλιστική παράδοση. Είναι κατά κάποιο τρόπο και ένα βαθμό μιά κοσμικοποιημένη έκφραση του χριστιανικού πνεύματος συγκεφασμένη

βέβαια μέ στοιχεῖο ἐπιστημονικό σχετικά μέ τόν τρόπο ἀνατροπῆς τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων καί τήν θεμελίωση τῶν νέων σοσιαλιστικῶν .

Τέλος διευκρινίζουμε ἀκόμη ὅτι ἡ ἀποδοχή τῶν παραπάνω ἀρχῶν κάθε ἄλλο παρά μᾶς ἀφαιρεῖ τό δικαίωμα νά τίς συνδυάζουμε μέ μιά ρεαλιστική - δυναμική θεώρηση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου. Ὁ συνδυασμός αὐτός οὔτε ἀνεπιθύμητος εἶναι οὔτε ἀδύνατος καί μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν μιά σημαντική ἐκδήλωση λεπτῆς καί βαθειᾶς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στό ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ καί στό ἐπίπεδο τοῦ ἀρθοῦ ἀνάμεσα στήν ἔγκαιρη καί προσεγμένη ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας καί τήν αἴσθηση τοῦ κόσμου τῶν πνευματικῶν καί ἠθικῶν ἀξιῶν πού ἀποτελεῖ καί τήν τήν πεμπτουσία τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης (βλ. Ἀριστοτέλη ;Ἠθικά Νικομάχεια ,Βιβλιοθήκη Παπύρου,Ἀθήνα 1949. Σάαγ. Παπανούτσου βΗθική .Ἴκαρος ,3ης Ἐκδ.1970 Λ.Κ. Σίσκιν , Μαρξιστική ἠθική, ἐκδ. Ἀνοιχτωσιᾶδη,Ἀθήνα Φρ. Μιτεράν ,διά ἕνα ἀριστερό σοσιαλισμό,Ἐκδ. Ζαχαρόπουλος Ἀθήνα.)

11. Ὁ CHOMSKY στό βιβλίο του SOCIAL DEVELOPMENT (Λονδίνο 1964) θεωρεῖ τήν ἐλευθερία ἕνα ἀπ' τά τέσσερα κριτήρια ἀνάπτυξης ."Ἐμεῖς τήν θεωροῦμε σάν κριτήριο τῆς προόδου στήν στενή της ἔννοια" ἀκριβῶς γιατί ἔχει κατ' ἐξοχή ποιοτικό χαρακτήρα ."Ας ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ C.W. MILLS στό βιβλίο του SOCIOLOGICAL IMAGINATION - Κοινωνιολογική φαντασία - (OXFORD UNIVERSITY PRESS,N.Y. N. YORK,1959, PENGUIN BOOKS 1970βλ. κεφ. 9ον REASON AND FREEDOM, σελ 183 ,ἔκδ. κεφ. 10ον , ON POLITICS ,σελ. 196 ἑπ.) θεωρεῖ ὅτι οἱ τρεῖς βασικές ἀξίες πού ἀποτελοῦν τόν θεμελιακό πυρῆνα τῆς δυτικῆς κουλτούρας εἶναι ὁ ὀρθολογισμός (REASON ἡ ἀτομικότητα (INDIVIDUALITY) κι ἡ ἐλευθερία (FREEDOM) βλ. Μ. Ρόζενταλ - Π. Γιούντιν , Φιλοσοφικό λεξικό ,ὅπ. παραπ. στά λήμματα ἐλευθερία , βούληση , ἀνάγκη κι ἐλευθερία. Χ. Θεοδωρίδη , Εἰσαγωγή στή φιλοσοφία ,3η Ἐκδ. σελ. 268,169,277, 412, 428.

12. Τ' ἀνθρωπιστικά ἰδεώδη συλλαμβάνονται τόσο μέ τήν πνευματική ἔννοια τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγέννησης ὅσο καί μέ τήν ὑστερότερη ἠθική. Βλ.παρ.ὑποσ. 10.

13. Βλ. T.PARSONS ,THE SOCIAL SYSTEM , GLENCOL, THE FREE PRESS ,1951. T.PARSONS E.SHILS , K.NAGELA AND S.PITTS EDS), THEORIES OF SOCIETY, THE FREE PRESS OF GLENCOE ,NEW YORK ,1961 ,σελ. 52 ἑπ. (AN AUTLINE OF SOCIAL SYSTEM).

14. Βλ. D.EASTON, THE POLITICAL SYSTEM: AN INQUIRY INTO THE STATE OF POLITICAL SCIENCE ,ALFRED A.KNOPF ,NEW YORK ,1953. Τοῦ ἴδιου , A FRAMEWORK FOR POLITICAL

ANALYSIS, ENGLEWOOD CLIFFS,N.J. PRENTICE HALL , 1965

14β'Η δομολειτουργική θεώρηση συλλαμβάνει τό Π.Σ. πιό δυναμικό σέ σχέση μέ τήν συστημική. Θεωρεί ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα καλά συγκροτημένο σύνολο ἀλληλοσυνδεόμενων πολιτικῶν ρόλων ,ἕνα σύστημα ἀλληλεπιδρασης ,ἀλληλοεπίδρασης καί συνδιαλλαγῆς αὐτῶν τῶν ρόλων μέ σκοπό τήν ἐπιτέλεση τῶν λειτουργιῶν τῆς ὁλοκλήρωσης ,τῆς προσαρμογῆς στό ἐσωτερικό κι ἐξωτερικό περιβάλλον κ.λ.π. μέσω τῆς χρήσης ἤ τῆς ἀπειλῆς τῆς χρήσης τῆς νόμιμης φυσικῆς βίας.(ὁρισμός τοῦ ALMOND) Βλ. G.A.ALMOND "A. FUNCTIORAL APPROACH TO COMPARATIVE POLITICS " στό "THE POLITICS OF DEVELOPING AREAS " PRINCETON UNIVERSITY PRESS ,PRINCETON ,NEW JERSEY,1971 σελ. 3-64 Π.Τερλεξῆ ,Τό Πολιτικό Σύστημα , Ε.Κ.Κ.Ε. σελ. 191.

15. Βλ. Π.Τερλεξῆ ,Τό πολιτικό σύστημα JASON L.FINKLE AND RICHART W. GABLE (EDS) POLITICAL DEVELOPMENT AND SOCIAL CHANGE , SEC.ED. ,σελ. 51 ἐπ. ὅπου μελέτη τοῦ G.A. ALMOND AND G. BINGHAM POWELL , A DEVELOPMENTAL APPROACH TO POLITICAL SYSTEMS : AN OVERVIEW.

16. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν διαφοροποιητική ἐκείνη διαδικασία μέσα στήν ὀργάνωση τοῦ Κράτους, τῶν καμμάτων ,ἄλλων τυπικῶν ἤ ἀτύπων πολιτικῶν ὁμάδων καί γενικά κάθε πολιτικοῦ σχηματισμοῦ σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ διάφοροι ρόλοι (ROLES) πού βρίσκονται μέσα σ' αὐτούς τούς σχηματισμούς μειώνουν τήν " πολυλειτουργικότητα " τους καί τόν " διάχυτο - συγκεχυμένο " χαρακτήρα τους κι ἐξειδικεύονται στήν ἐπιτέλεση πιό αὐστηρά καθορισμένων λειτουργιῶν ἤ δραστηριοτήτων . Ρόλος πάλι εἶναι ἡ λειτουργικά καθοριζόμενη θέση μέσα σ' ἕνα κοινωνικό σύστημα(ὁρισμός τοῦ APTER , βλ. μελέτη του " A COMPARATIVE METHOD FOR THE STUDY OF POLITICS ", AMERICAN JOURNAL OF SOCIOLOGY ,LXIV , No 3 (NOVEMBER 1958) , σ.221-237). Οἱ ρόλοι ἀντιστοιχοῦν πάντα σέ κάποιες κοινωνικές θέσεις (STATUS) καί σέ τελυταία ἀνάλυση καθορίζουν κι ὁριοθετοῦν κάποια ἀναμενόμενη συμπεριφορά .'Η αὐξηση , ἐξειδι)κευση καί διάκριση τῶν πολιτικῶν ρόλων συμβαδίζει ,σχετίζεται κι ὡς ἕνα βαθμό εἶναι συνάρτηση τῆς γενικῆς διαφοροποίησης ,κι ἐξειδίκευσης τῶν κοινωνικῶν δομῶν καί λειτουργιῶν ,τῆς οἰκονομικῆς κι ἐπιστημονικῆς τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης . Βλ. Παν. Τερλεξῆ ,Οἰκονομία καί Δημοκρατία , Ἐκδ. Παπαζ ,1973 ,σελ. 47 ἐπ.

17. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν διαρθρωτική καί λειτουργική ἐκείνη κατάσταση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,ὅπου στήν ὀργάνωση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί ὅλων ἤ τῶν περισσότερων ἄλλων πολιτικῶν σχηματισμῶν καθώς ἐπίσης καί στό συνολικό

πνεῦμα τῆς λειτουργίας τους ὅπως συγκεκριμενοποιεῖται πάνω στήν πραγματική συμπεριφορά τῶν ἀτόμων - κατόχων πολιτικῶν ρόλων κυριαρχεῖ ἡ ἀξία τοῦ 'Ορθολόγου. Τό ὀρθολογικό στοιχεῖο δέν τό ἀναζητοῦμε μόνο μέσα στήν πολιτικοθεσμική διάρθρωση ἀλλά μέσα σέ κάθε πολιτική διαδικασία. Δέν πρέπει νά κυριαρχεῖ μόνο μέσα στό πολιτικό παιχνίδι κι ἀνταγωνισμό (POLITICS) ὁποιουδήποτε ἐπιπέδου ἀλλά καί στήν χάραξη καί τήν ἐφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικῶν (POLITICS) εἴτε μέ τήν στενώτερη ἔννοιά τους (πολιτικές τακτικές καί στρατηγική) εἴτε μέ τήν εὐρύτερη (συνολική ἰδεολογικοπολιτική γραμμή καί πρόγραμμα) Βλ. LUCIAN W.PYE, Στοιχεῖα πολιτικῆς ἀνάπτυξης ,ἐκδ. Παπαζήση ,σελ. 50-52.

18. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν διαδικασία ἐκείνη μέσω τῆς ὁποίας τά μέλη ἑνός ὑποθετικά ἀκινητοποιημένου πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ συστήματος ἀρχίζουν νά δραστηριοποιοῦνται καί νά συμμετέχουν ἐνεργά στίς ποικίλες πολιτικές διαδικασίες καί γενικά ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.'Ακόμη περισσότερο ἀπομακρυνόμενοι ἀπ' αὐτή τήν στενώτερη καί καθιερωμένη ἔννοια τῆς διαδικασίας μποροῦμε νά τήν προεκτείνουμε νοηματικά καί νά θεωρήσουμε ὅτι περιλαμβάνει κάθε ἀνανεωτική τάση καί κίνηση σέ πρόσωπα ,ἰδέες ,πολιτικοοργανωτικούς φορεῖς κ.λ.π. μέσα στό συνολικό πεδίο τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Μιά τέτοια ἀνανεωτική πολιτική τάση καί κίνηση σέ τελευταία ἀνάλυση ἀποτελεῖ βασική προϋπόθεση γιά νά μή πέφτει ἕνα Π.Σ. σέ κατάσταση ἀποτελμάτωσης βλ. LUCIAN W.PYE ,ἔκ. παραπ. ,σελ. 55 ἑξ.

19. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν διαδικασία ἐκείνη, μέσω τῆς ὁποίας τά διάφορα στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τήν πολιτική κουλτούρα ἀπομακρύνονται ἀπ' τό θρησκευτικό- μεταφυσικό πνεῦμα αὐστηρά ἱεραρχημένων θεσμικῶν διαρθώσεων ἐκκλησία ,θεοκρατική αὐταρχική κρατική ὀργάνωση , αὐστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση ἐπηρεασμένη ἀπό θρησκευτικές δοξασίες καί μεταφυσικές ἀντιλήψεις κ.ἄ.) ,ἀρχίζουν ν' ἀποκτοῦν ἐγκόσμιο χαρακτήρα ,γίνονται κτῆμα μεγαλύτερου μέρους τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν ,συνειδητοποιοῦνται βαθύτερα ἀπ' αὐτούς ἐνῶ παράλληλα οἱ γνῶσεις αὐτῶν τῶν τελευταίων γύρω ἀπ' τούς πολιτικούς μηχανισμούς καί τήν ἰδεολογική τους ὑποβαθρωση διευρύνονται , γίνονται ὀρθολογικώτερες ἀκριβέστερες καί χάνουν τόν συγκεχυμένο χαρακτήρα τους 'Αντίστοιχα οἱ διάφοροι πολιτικοί θεσμοί λειτουργοῦν μ' ἕνα τρόπο πιό προσιτό, ὀρθολογικό κι " ἐγκόσμιο " γιά τόν μέσο πολίτη. Βλ. Π. Τερλεζῆ , Οἰκονομία καί Δημοκρατία ,ὅπ. παρ. ,σελ. 52 ἑξ. G.A.ALMOND AND G/ BINGHAM POWELL , " A DEVE-

LOPMENTAL APPROACH TO POLITICAL SYSTEMS : AN OVERVIEW " ὅπ. παρ.,σελ. 54.

20. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν ἱκανότητα ἐκείνη τοῦ Π.Σ. μέσω νομοθετικῶν ,διοικητικῶν καί δικαστικῶν ρυθμίσεων καί διακανονισμῶν - πού ἀσφαλῶς βασίζονται καί ἐκφράζουν ἕνα ἀντίστοιχο ἀξιολογικό σύστημα κοινωνικοῦ ἐλέγχου - νά συμμορφώνει ὁλοένα καί περισσότερους πολίτες στό ὑπάρχον σύστημα τυπικῶν καί οὐσιαστικῶν κανόνων δικαίου. Ἡ συμμόρφωση αὐτή πρέπει ν' ἀποδεικνύεται ἀπ' τήν συγκεκριμένη συμπεριφορά τῶν πολιτῶν καί δέν πρέπει ἀναγκαστικά νά συντελεῖται κάτω ἀπ' τήν ἐπίδεση καταναγκαστικῶν μηχανισμῶν .Ὅσο περισσότερο οἱ πολίτες συμμορφώνονται μέσω τῆς ὀρθολογικῆς πειθοῦς σεβάμενοι ἐκούσια τόν νόμο τόσο πιό ἀναπτυγμένη εἶναι ἡ παραπάνω ἱκανότητα.

21. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν γενική ἐκείνη ἱκανότητα τοῦ Π.Σ. ν' ἀνακοκρίνεται ἐπιτυχημένα στά αἰτήματα καί τίς ἀνάγκες τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος (SOCIAL ENVIRONMENT),νά προσαρμόζεται ἔγκαιρα κι ἀποτελεσματικά στή νέα κάθε φορά διαμόρφωση τοῦ ἐσωτερικοῦ φυσικοῦ - γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος καί τέλος νά ναι εὐαισθητοποιημένο ἀκόμη καί στίς ἀλλαγές τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος (ἄλλων δηλ. κοινωνικῶν καί πολιτικῶν συστημάτων καί τοῦ μή ἐσωτερικοῦ φυσικοῦ - γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος).

22. Ἔτσι ἐννοοῦμε τήν διαδικασία ἐκείνη μέσω τῆς ὁποίας τά μέλη ἑνός πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ συστήματος,,ἐνσωματοῦνται σέ σχέση καί σέ ἀναφορά πάντα μέτήν συγκεκριμένη ἔννομη τάξη,μεσ' τήν ὁποία κινοῦνται ,τό συγκεκριμένο κρατικό ὀργανισμό πού βρίσκεται ἐπικεφαλῆς τους καί τό MINIMUM ἐκείνων τῶν πολιτικῶν ἀξιῶν πού ἰδεολογικά πλαισιώνουν τά παραπάνω .Ἐννοοῦμε ἀκόμη τόν ἀποτελεσματικό καί λειτουργικό συντονισμό ἀνάμεσα στίς ἐπί μέρους δημόσιες ὑπηρεσίες καί τήν ἐναρμονισμένη ἀλληλοεπίδραση τῶν τελευταίων μέ τούς πολίτες. Μ' αὐτή τήν ἔννοια ἡ πολιτική ὁλοκλήρωση ἔχει τήν τάση διαρκῶς νά καλύπτει καί νά μειώνει τό χάσμα μεταξύ κυβερνώντων καί κυβερνωμένων ,εἶναι δηλ. μιά " κάθετη " ὁλοκλήρωση Βλ.LUCIAN W PYE, ὅπ.παρ., σελ.88.

23. Μιλώντας ἐδῶ γιά σταθερότητα ἐννοοῦμε κατάσταση πού χαρακτηρίζει πολιτικά ἐκσυγχρονισμένες χῶρες κι ἐννοοῦμε τήν ὁμαλή λειτουργία τοῦ Π.Σ. μέσα στά πλαίσια δημοκρατικῶν πολιτευμάτων. Πρέπει ἰδιαίτερα νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι σ' αὐτό τόν ὅρο

μέ κανένα τρόπο δέν ὑπάρχει τό ἴδιο ἐννοιολογικό περιεχόμενο μέ ὅ,τι ὀνομάζουμε σταθεροποίηση (STANDARNIZATION) τοῦ Π.Σ πού πρόκειται γιά μιά ἀρνητική κατάσταση ἀντίθετη ἀκριβῶς ἀπ' τήν διαφοροποίηση κι ἐξειδίκευση τῶν δομῶν του καί ταυτόχρονα ἔνδειξη φθορᾶς καί παρακμῆς του.Πιό ἐξειδικευμένα ἐννοοῦμε τήν ἀπουσία παρεμβολῶν βίαιων ἀναταραχῶν ἤ ἀκόμη ἀνατροπῶν τοῦ Π.Σ.,ἀλλ' ἀντίθετα τήν ἱκανότητά του νά ἐπιφέρει τίς ἀναγκαῖες κι ἐπιθυμοῦμενες ἀλλαγές καί μέσα στό χῶρο ἀκριβῶς τῶν διεῶν του δομῶν ,ἀλλά καί πλατύτερα σ' ὅλο τό κοινωνικό σύστημα (ἐδῶ περιλαμβάνεται καί ἡ ἀνταπόκριση στό λεγόμενο βασικό ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα πού θά ἀναφέρουμε παρακάτω) μέ τρόπο ἀποτελεσματικό ἀλλά καί εἰρηνικό.Ἐννοοῦμε ἀκόμη τήν ὁμαλή διαδοχή τῶν κυβερνήσεων ,τήν μή τυπική καί οὐσιαστική παραβίαση τῶν Συνταγματικῶν κανόνων καί γενικώτερα τήν μή παράβαση τῶν κανόνων τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ ,ὅπως αὐτοί καθορίζονται μέ βάση ἀρχές δημοκρατικές - ἀνθρωπιστικές . Βλ. LUCIAN W.PYE ,ὅπ. παραπ. σελ.58 ἑπ.

24. Σχετικά μέ τήν ἔννοια τοῦ "ἠθικοῦ " καί " ἀνθρωπιστικοῦ " βλ. παρ. ὑποσ. 10 καί 12 . Βέβαια πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι στόν χῶρο τῆς πολιτικῆς ἀναπόφευκτα ἀνακύπτει μιά προβληματική γύρω ἀπ' τήν ἠθική διάσταση σκοπῶν καί μέσων. Εἶναι ἐμπειρικά ἀποδεδειγμένο ὅτι πολλές φορές οἱ πιό πρόσφορες μορφές ἐπιρροῆς (INFLUENCE) στίς πολιτικές σχέσεις εἶναι ἐκεῖνες ὅπου ἡ ἐπιβολή τῆς θέλησής σου ἐπιτυγχάνεται διά μέσου ἰσχυρῶν καταναγκαστικῶν κοινωνικοπολιτικῶν μηχανισμῶν πού φθάνουν ἀκόμη καί στήν ἄσκηση φυσικῆς βίας καί πού ἀσφαλῶς δέν ἔχουν ἀνάγκη τῆς ἐκούσιας ἀποδοχῆς ἐκείνων πρός τούς ὁποίους ἀσκεῖται ἡ ἐπιβολή - αὐτό ἰδιαίτερα ἰσχύει σέ δικτατορικά καθεστῶτα ἤ ζέ περίοδο ἐπαναστατικῶν διαδικασιῶν-Ἀκόμη εἶναι ἐμπειρικά ἀποδεδειγμένο ὅτι ἀθέμιτες καί σατανικές ἀκόμη μεθοδεύσεις ὁδηγοῦν ἀρκετές φορές στό ἐπιδιωκόμενο πολιτικό ἀποτέλεσμα ἀσφαλέστερα , ἀπ' ἐκεῖνες πού προσδιορίζονται ἀπό πνεῦμα ἠθικῆς δεοντολογίας.(Δ ἐν ἔχουμε παρά νά διαβάσουμε τόν "Ἡγεμόνα " τοῦ Μακιαβέλλι).Ἀφοῦ ὅμως αὐτές οἱ μορφές πολιτικῆς ἐπιρροῆς καί αὐτές οἱ μεθοδοσειδεῖς εἶναι καί οἱ λιγώτερο ἠθικές εἶναι εὐνόητον ἀνακύπτει πρόβλημα στούς ἀνθρώπους τῆς πλιτικῆς δράσης ὅταν ἀπ' αὐτήν μιά εἶναι φορεῖς ἰδεολογίας καί κάποιας ἠθικῆς δεοντολογίας κι ἀπ' τήν ἄλλη ἐπιδιώκουν μέ κάθε θυσία ἕνα συγκεκριμένο πολιτικό ἀποτέλεσμα .Ὁ δείκτης πολιτικῆς ἀποτελεσματικότητας εἶναι πολλές φορές ἀντίστροφα ἀνάλογος μέ τόν δείκτη ἠθικότητας .

Σέ κάθε περίπτωση ὅμως ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι πάντα ὑπάρχει ἕνα περιθώριο γιά

μιά ήθική άναλογία σκοπών καί μέσων ή τουλάχιστον γιά μιά γνήσια ,συνειδητή καί συστηματική προσπάθεια γιά κάτι τέτοιο . Πάντως τό όλο θέμα πρέπει ν' άντιμετωπίζεται κάθε φορά IN CONCRETO . Είναι φορές πράγματα ,πού ή ώς ένα βαθμό χρησιμοποίηση άθέμιτων μέσων έξυπηρετεί ένα μεγάλο σκοπό.(Ακόμη καί μιά μεταβατική δικτατορία μπορεί ν' άποδειχτεί προδρομικό καθεστώς γιά μιά όγιή δημοκρατία κι ένα καθεστώς κοινωνικής δικαιοσύνης).Άλλες φορές όμως πάλι ή άπερόριστη χρήση μακιαβελλικών μεθόδων δύσκολα δικαιώνεται άπ' τήν πραγματοποίηση μεγάλων σκοπών δεδομένου ότι στήν πολιτική ύπάρχει πάντα ένας δείκτης άβεβαιότητας σχετικά μέ τήν έπιτυχία τών προγραμμάτων κι' άρχικών π προδιαγραφών μας.

Τελος ύπογραμμίζουμε ότι σχετικά μέ τήν ήθική έκτίμηση πολιτευομένων καί πολιτικών δίνουμε πιστεύουσα σημασία όχι τόσο στό τί έχουν δηλώσει έπίσημα ότι προσδεύουν ίδεολογικά άλλά στήν σταθερότητα καί συνέπεια πού παρουσιάζουν μέ τήν έμπρακτη συμπεριφορά τους στίς βασικές άρχές καί άξίες πού συγκροτούν τόν ίδεολογικό καί ήθικό κόσμο πού διακηρύσσουν ή άπλά κάνουν άποδεκτό.

25. Έδώ δέν περιοριζόμαστε μόνο σ' ορισμένες μορφές δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης (σύστημα κυβερνώσας βουλής , κοινοβουλευτικό σύστημα) πού ναι π.χ. πιό γνωστές στίς δυτικές χώρες .Η ίδέα τής δημοκρατικής λήψης άποφάσεων ύλοποιείται φυσικά μέσα άπ' ένα σύνολο πολιτικών θεσμών πού έπιτρέπουν τήν ούσιαστική συμμετοχή τών πολιτών στήν λήψη τών βασικών άποφάσεων πού τούς άφορούν .Έτσι δέν ύπάρχει ό κίνδυνος , κάποια δυναμική κοινωνική ή οικονομική μειοψηφία έστω καί μ' άφανείς κοινωνικοπολιτικούς μηχανισμούς ν' άποκλείσει ούσιαστικά τό σύνολο τών πολιτών άπ' τίς άρμοδιότητες πού τού έπιφυλάσσει τό Σύνταγμα ώς άνώτατου ή κυρίαρχου όργάνου ,ώς πρώτου καί βασικού φορέα τής Συντακτικής καί Κρατικής έξουσίας.Ένά πολιτικό καθεστώς πού διέπεται άπ' τήν Δημοκρατική άρχή χαρακτηρίζεται άπό θεσμούς πού κατανέμουν όλοένα καί περισσότερο τήν δύναμη άνάμεσα σέ άτομα καί όμάδες ένώ παράλληλα τουλάχιστον δέν εύνοούν τήν αύξηση τού αύταρχικού - καταπιεστικού στοιχείου στήν άσκηση τής έξουσίας. Ένα τέταιο καθεστώς θά μπορούσε νά όνομαστεί πολυαρχικό- πολυκεντρικό μέ τήν έννοια δηλ. ότι τά δυναμικά κι έξουσιαστικά κέντρα είναι πολλά , άλληλοεξαρτώμενα κι άλληλοελεγχόμενα κι όχι ένα καί μοναδικό γύρω άπ' τό όποίο ή συσσώρευση

δύναμης ενδέχεται ν' ἀποζεῖ οὐδιαστικά πόλος καί πορέας πολιτικῆς διαστρέψεως. (Διαφορά ἀνάμεσα στήν " ἐλιτιστική " δομή μιᾶς κοινωνίας ὅπου ἡ κυρίαρχη τάξη ἤ ἀνήκει εἶναι μιά καί στήν " πλουραλιστική " ὅπου οἱ κυρίαρχες τάξεις ἤ ἀνήκει εἶναι τουλάχιστο παραπάνω ἀπό μία) βλ. Π. Τερλεξῆ ,Οἰκονομία καί Δημοκρατία ,ὅπ.παραπ. σελ. 65 .

20. Ἀφοῦ πρόκειται γιά ὅρο καί ἔννοια πού ναι ἰδιαίτερα ἀξιολογικά χρωματισμένος ἡ προσπάθειά μας νά τόν ἀναλύσουμε καί ἐπεξηγήσουμε βρίσκεται στά πλαίσια " τῆς ἀξιολογικῆς - δεοντολογικῆς " κατεύθυνσης (NORMATIVE ANALYSIS) τῆς πολιτικῆς ἀνάλυσης. Ἡ τήν νοηματική ἐπεξήγηση τοῦ ὅρου " ἀνάπτυξη " ,ἐνῶ φυσικά βρισκόμαστε στά πλαίσια τῆς σημασιολογικῆς κατεύθυνσης τῆς πολιτικῆς ἀνάλυσης (SEMANTICS ANALYSIS) , τό στοιχεῖο τῆς "NORMATIVE " κατεύθυνσης ἦταν πιό περιορισμένο. Ὅπως ἀργότερα θά διερευνήσουμε τόν βαθμό ὕπαρξης τῆς πολιτικῆς " ἀνάπτυξης " καί " προόδου " στήν συγκεκριμένη μεταπολεμική νεοελληνική πραγματικότητα ἀναλύοντας τά ἐμπειρικά ἱστορικά καί κοινωνικοπολιτικά μας δεδομένα θά προσπαθήσουμε νά διαχωρίσουμε ὅσο μποροῦμε ὡρισμένα τά ἀξιολογικά - δεοντολογικά στοιχεῖα ἀπ' τά θετικά - ἐμπειρικά. Βλ. R.A. DAHL, MODERN POLITICAL ANALYSIS ,PRENTICE -HALL, INC, ENGLEWOOD CLIFFS ,NEW JERSEY 1970 σελ. 14,15 ἑπ. , 17 ἑπ.

27.Βλ. R.A.DAHL ,ὅπ. παραπ. σελ. 13.

28. Ὁ ὅρος πολιτικός ἐκσυγχρονισμός (POLITICAL MODERNIZATION),θά μποροῦσε νά διαστελεῖ ἀπ' τόν ὅρο πολιτική ἀνάπτυξη καλύπτοντας ἕνα πιό περιορισμένο ἐννοιολογικό χῶρο πού ἀποστελεῖ τμῆμα τοῦ εὐρύτερου ἐννοιολογικοῦ χώρου τῆς Π.Α. Ἀποστελεῖ πιό συγκεκριμένα τήν διαδικασία ἀναπτυξιακῆς ἀναδιάρθρωσης ἡμερῶν μιας ὅπου εἶναι ἰδιαίτερα τονισμένο τό στοιχεῖο τοῦ ὀρθολογισμοῦ ,τῆς διαφοροποίησης τῶν πολιτικῶν δομῶν καί ρόλων ,τῆς ποσοτικοποίησης τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς καί τῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν ὅπως τίς γνωρίζουμε - στίς δυτικές δημοκρατίες. Ὁρισμένοι ὡστόσο πολιτικοί κοινωνιολόγοι τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς ἰδιαίτερα σχολῆς τούς παραπάνω ὅρους τούς ταυτίζουν .βλ. L.W. PYE ,ASPECTS OF POLITICAL DEVELOPMENT LITTLE ,BROWN AND CO,BOSTON 1966 ,σελ. 35 ἑπ. Π.Τερλεξῆ , Οἰκονομία καί Δημοκρατία ὅπ. παραπ. ,σελ. 21-22 .

29. Βλ. T.PARSONS AND E.A. SHILS (ED) ,TOWARD A GENERAL THEORY OF ACTION, HARVARD UNIVERSITY PRESS ,1970 ,σελ. 80-83 καί 177 .

29α.Βλ.Ἀ.Ν.Ζ.Ρούσσου,Διπλωματική Ἱστορία,1θεσσαλία Ἀπό Τουρκοκρατία ἕως σελ. 14-15 Β.Ἴλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα,Σύγχρονα πατέρα 1975,σελ.88.

30. Π.Τερλεξῆ ,Τό πολιτικό σύστημα ,Ε.Κ.Κ.Ε. Ἀθῆνα 1975 σελ. 165 ἑπ.

31. ὅμοια σελ. 195 ἑπ.

32. Πλ. KEITH H . LEGG ,POLITICS IN MODERN GREECE ,STANFORD UNIVERSITY PRESS , CALIFORNIA ,2969 ,σελ. 24 ἑπ.

33.G . ALMOND ,INTRODUCTION : 2 FUNCTIONAL APPROACH TO COMPARATIVE POLITICS , ὅπ. παρ. σελ. 27 ἑπ. 6. A.ALMOND καί G.B.POWELL ,COMPARATIVE POLITICS : A. DEVELOPMENTAL APPROACH ,BOSTON , LITTLE ,BROWN AND CO ,1966 σελ 23.

34. Οἱ κοινωνικές ὁμάδες μπορεῖ νᾶναι πρωτογενεῖς (PRIMARY GROUPS μέ "GEMEIN CHAFT " τύπο σχέσεων μεταξύ τῶν ἀτόμων πού τούς ἀποτελοῦν) ἤ δευτερογενεῖς (SECONDARY GROUPS μέ " GESELLSCHAFT " τύπο σχέσεων) τέτοιες ὁμάδες εἶναι τό σχολεῖο ,ἡ οἰκογένεια ,οἱ διάφορες νόμιμες ἤ μή ὀργανώσεις , οἱ λέσχες ,οἱ ἑταιρεῖες ποικίλων σκοπῶν ,οἱ σύλλογοι τῶν νέων τά πολιτικά κόμματα ἤ ἄλλες πολιτικές ὁμάδες ,ἡ ἐκκλησία ,οἱ ὁμάδες συμφερόντων (INTEREST GROUPS) .

35. Βλ. G.A. ALMOND, INTRODUCTION : A.FUNCTIONAL APPROACH TO COMPARATIVE POLITICS ,ὅπ. παρ. σελ. 26 ἑπ. Γ. Βλάχου ,Πολιτική Ψυχολογία ,ἐκδ. Παπαζῆση ,Ἀθήνα 1976 σελ. 44 ἑπ. καί 47 ἑπ.

36. Βλ. Π. Τερλεξῆ , Τό Πολιτικό Σύστημα ,ὅπ. παρ. σελ. 120 ἑπ.

37. Ὅμοια βλ. 119.

38. Γιά τήν κατανόηση τῆς κατεύθυνσης τοῦ μεθοδολογικοῦ πλουραλισμοῦ ἐνδιαφέρον τό βιβλίο τοῦ PAUL K FEYERABEND , ἐνάντια στή μέθοδο διά μιᾶ ἀναρχική θεωρία τῆς γνώσης .Θεσσαλονίκη. Σύγχρονα Θέματα ,1983

39. Δ ιακλαδική (INTERDISCIPLINARY) ἐπιστημονική προσέγγιση ἑνός φαινομένου σημαίνει νά τό προσεγγίζεις ἀπό τήν σκοπιά πολλῶν καί διαφορετικῶν μεταξύ τους ἐπιστημονικῶν κλάδων.

40. Βλ. Φίλιππου Νικολόπουλου , Η πολυδιάστατη κοινωνιολογική θεώρηση ,Ἀθήνα 1977 , σελ. 11-12.

41. Αὐτή ἡ ἔννοια τῆς διαλεκτικῆς ἔχει κύρια ἀναπτυχθεῖ ἀπ' τό περιοδικό DIALECTICA , ἐκδ. GRIFFON ἤ NEUCHATEL (Ἑλβετία) ἤ PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE / Τό περιοδικό αὐτό ἐκδίδεται ἀπ' τό 1947 σάν ὄργανο τῆς πνευματικῆς κίνησης τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς διαλεκτικῆς ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας ἦταν ἀρχ ἀρχικά ὁ μαθηματικός καί φιλόσοφος M.GONSTEITH.

42. Βλ. M. DEVERGER ,SOCIOLOGIE DE LA POLITIQUE, PR.UNIVERSITAIRE DE FRANCE

1973 σελ. 333 ἑπ. τοῦ ἴδιου ,Εἰσαγωγή στή Πολιτική ,ἐκδ. Παπαζήση ,Ἀθήνα ,σελ. 11, 12 ἑπ. ,25 ἑπ, 35 ἑπ, 44 ,ἑπ. 53 ἑπ. 68 ἑπ.

43. Τάση γιά τέτοιες ἑρμηνεῖες μποροῦμε νά διακιστώσουμε στά ἔργα π.χ. τῶν PARETO WARD ,GIDDINGS ,LASSWELL κ.ἄ. Ἀκόμη οἱ τρόποι ἑρμηνείας πού ναι κατ' ἐξοχήν ἐπηρεασμένη ἀπ' τήν Φροϋδική Θεωρία ρέπουν ἰδιαίτερα πρός τόν ὑπερτονισμό τοῦ ψυχολογικοῦ παράγοντα .

44. Βλ. Κ. JUNG ,Ἀναλυτική ψυχολογία ,ἐκδ. Γκοβόστης ,σελ. 19 ἑπ. σελ. 29 καί σελ. 40 ἑπ. Β. RAIK, Ἰδιαζική ψυχολογία τοῦ φασισμοῦ ,ἐκδ. Παυκουμάνη ,Ἀθήνα ,1974 σελ. 13-18 καί 58 ἑπ. καί 64 ἑπ.

45. Γιά δευτερολογική μελέτη καί ἀνάλυση μιλοῦμε ὅταν τά ἀμπειρικά στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τό πρός ἀνάλυση ὑλικό δέν προέρχονται ἀπό ἐκεῖνες μας ἄμεσες ἀμπειρικές κοινωνικές ἔρευνες (EMPIRICAL SOCIAL RESEARCH ,QUANTITATIVE ,QUALITATIVE καί EXPERIMENTAL METHODS) ἀλλά εἶναι συγκεντρωμένα ἀπό βιβλία ,περιοδικά ἐφημερίδες ,ἄρθρα μελέτης διαφόρων τύπων ἔντυπα ὅπου εἶναι δημοσιευμένα στοιχεῖα πού ἔχουν ληφθεῖ ἀπό πρῶτο χέρι - ἀπό ἄμεση ἐπικοινωνία δηλ. μέ τό ἴδιο τό κοινωνικό πεδίο (ON THE FIELD) ἤ ἀπό συγκεκριμένες κοινωνικές ἔρευνες ἤ ἀπό ἔρευνες στατικῶν ὑπηρεσιῶν -Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῶν μελετῶν καί ἀναλύσεων τῶν θεμελιωτῶν τῆς κοινωνιολογίας καί ἄλλων διακεκριμένων θεωρητικῶν τῆ πού προηγήθηκαν τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἄμεσων ἐμπειρικῶν ἐρευνῶν Ἀγγλοσαξονικοῦ τύπου ἤ πού ἔν καί σύγχρονοι αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης ἐπέμειναν ἤ ἐπιμένουν νά τούς δίνουν ἰδιαίτερη σημασία εἶναι αὐτοῦ τοῦ δευτερογενοῦς τύπου.

46. Βλ. Β. Φίλια , Κοινωνία καί ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,σύγχρονα κείμενα σελ. 76 καί σελ. 132 ἑπ. Ν. Μουζέλη , Νεοελληνική κοινωνία, ὄψεις ὑπανάπτυξης , Ἐξάντας , 1978 ,σελ. 36-38 καί σελ. 86 ἑπ.

47. Βλ. Ν. Ἐυρούκη ,Ἱστορία τῆς συγχρονης Ἑλλάδας ,τομ 2ος , ὅπ. παραπ. σελ. 228 . Ἐρβλ ἀκόμη ἀπόψεις τοῦ Κ. Καστοριάδη στό βιβλίο του " Τό Ἐπαναστατικό πρόβλημα σήμερα " ,ἐκδ. Φίλον ,Ἀθήνα 1984 ,Ἰδιαίτερα σελ.17 ἑπ.

48. Πολλές ἀπ' τίς ἐθνικοαπελευθερωτικές καί κοινωνικές ἐπαναστάσεις τοῦ Τρίτου Κόσμου δέν ἦταν οὔτε κομμουνιστικοῦ τύπου οὔτε ἡ ταξική τους βάση συνίστατο κύρια στό ἐξεγερμένο προλεταριάτο .Ἡ ταξική βάση ἦταν περισσότερο

τ' ἀγροτικά καί μικροαστικά στρώματα - σ' αὐτό φυσικά συντελοῦσε ἡ συγκεκριμένη ἀποανάπτυξη κοινωνικοοικονομική δομή τῆς ὑπό ἐξέγερση χώρας- καί ἡγετικός φορέας τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς συχνά ἦταν ἡ ὁμάδες ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ἐθνικιστικῆς καί φιλολαϊκῆς ἰδεολογίας ἡ μιά μικροαστική 'Ιντελλιγκέντσια ἐπικεφαλῆς ἀντάρτικων σωμάτων ἀγροτικῆς καί μικροαστικῆς προέλευσης ἡ καί τά δυό. Παραδείγματα σέ ἐπαναστάσεις ἀντιϊμπεριαλιστικοῦ χαρακτῆρα τῶν'Αραβικῶν λαῶν στήν δεκαετία τοῦ 50 καί τοῦ 60 ἀρχῆς γενομένης μέ τό κίνημα τοῦ Νασέρ τό 1953 ,ἡ ἐπανάσταση τοῦ Κάστρο στήν Κούβα τό 1959 πού ἀρχικά εἶχε καταδικαστεῖ ἀπ' τό Κ.Κ.Ε. καί ἡ πιό πρόσφατη ἀκόμη "'Επανάσταση τῶν Γαρυφάλλων" στήν Πορτογαλλία τό 1974

49. Βλ. C.W.MILLS THE SOCIOLOGICAL IMAGINATION , OXFORD UNIVERSITY PRESS, NEW YORK 1959 PELECAN BOOKS ,1970,σελ. 183 ἐπ. καί σελ. QFG ἐπ.

50. (Καί [illegible] τοῦ ἐξευρίνηση γιατί ἡ διαλεκτικοσυστημική θεωρία στόν χῶρο γενικά τῆς κοινωνιολογίας ἐκπροσωπούμενη βασικά ἀπ' τόν T.PARSONS εἶναι κάτι πού πρέπει νά διασταλλεται συστηματικά καί μεθοδολογικά ἀπ' τήν ἐξειδικευμένη ἐφαρμογή της στό πεδίο τῶν πολιτικῶν δομῶν καί διαδικασιῶν ,στό χῶρο δηλ. τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καί πολιτικῆς κοινωνιολογίας ὅπως ἀρχικά πραγματοποιηθήκε ἀπ' τόν G. ALMOND ,D.APTER κ.ἄ. 'Απ τήν ἄλλη ἡ συστημική θεωρία μέ ἐμπνευστή καί θεμελιωτή της τόν L.V. BERTALANFFY ξεκίνησε μέ τίς ἐπιστημολογικές ἐκεῖνες προϋποθέσεις πού τήν καθιστοῦν ἱκανή νά ἐφαρμόζεται σέ κάθε ἐπιστημονικό πεδίο(Γενική Θεωρία τῶν συστημάτων). Σύνεπῶς στό χῶρο τῆς κοινωνιολογίας ἡ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἔχουμε ἁπλῶς ἐξειδικευμένες ἐπί μέρους ἐφαρμογές της. Βλ. ἀκόμη R.MERTON SOCIAL THEORY AND SOCIAL STRUCTURE THE FREE PRESS,NEW YORK-LONDON 1968.(ENLARGED EDITION)('Ιδιαίτερα σελ. 73 ἐπ. ὅπ. Κεφ. III μερ. 8ον "MANIFEST AND LATENT FUNCTIONS). T.PARSONS καί E.A.SHILS (ΕΔ), TOWARD A GENERAL THEORY OF ACTION, HARVARD UNIVERSITY PRESS ,1976 (ἰδιαίτερα σελ. 47 ἐπ. ὅπου μέρος 2ο : VALUES MOTIVES AND SYSTEMS OF ACTION). Γ.Κάββαδία, Η Στερεοή ἐκδ. Α.Σακκουλα ,Αθήνα 1975 σελ. 133 Πρ.λ RICHARD F.ERICSON,SOCIETY FOR GENERAL SYSTEMS RESEARCH AT TWENTY -FIVE:WHAT AGENDA FOR OUR SECOND QUARTER -CENTURY, IN "BEHAVIORAL SCIENCE " JOURNAL OF THE SOCIETY FOR GENERAL SYSTEMS RESEARCH, SYSTEMS SCIENCE PUBLICATIONS ,UNIVERSITY OF LOUISVILLE, LOUISVILLE , VOL.24,N.4 JULY 1979 σελ. 225 ἐπ.'Επίσης στό ἴδιο τεῦχος ,"SIXTH BERTALANFFY MEMORIAL LECTURE " σελ. 239,ἐπ. Βλ. LUDVIG VON BERTALANFFY, "[illegible] GENERA

SYSTEM THEORY ",SOCIETY FOR THE ADVANCEMENT OF GENERAL SYSTEMS THEORY, ANN ARBOR UNIVERSITY OF MICHIGAN PRESS 1956 . G. ALMOND AND G.BINGAM POWELL , COMPARATIVE POLITICS: A DEVELOPMENTAL APPOACH , BOSTON ,LITTLE ,BROWN AND CO 1966.G. ALMOND καί JAMES J. COLEMAN (Eds) ,THE POLITICS OF DENELOPING AREAS, PRINCETON UNIVERSITY PRESS ,PRINCETON,NEW JERSEY, 1971 ,σελ. 3-64 -(INTRODUCTION: A FUNCTIONAL APPROACH TO COMPARATIVE POLITICS , γραμμένο ἀπ' τόν G.A. ALMOND),D .E.APTER ,THE POLITICS OF MODERNIZATION , CHICAGO UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS 1969,Πρβλ.H.D. LASSWELL THE DECISION PROCESS, BUREAU OF GOVERNMENTAL RESEARCH UNIVERSITY OF MARYLAND ,1956. Ἰδιαίτερα THE FUTURE OF POLITICAL SCIENCE,NEW YORK , ATHERTON PRESS1963. Παντ. Τερλεξῆ , Τό Πολιτικό σύστημα ,Ε.Κ.Κ.Ε. σελ 192 ,630,830,εκ.237 ὅπ. Βλ. T.PARSONS, THE SOCIAL SYSTEM ,GLENCOE ,THE FREE PRESS 1951 ,T. PARSONS ,E. SHILS ,K. NAGEL AND J. PITTS (EDS) THEORIE OF SOCIETY ,THE FREE PRESS OF GLENCOE NEW YORK ,1961 ,σελ. 32 εκ. (AN OUTLINE OF SOCIAL SYSTEM).

51. Βλ. STEPHANE BERNARD ,"EQUISSE D' UNE THEORIE STRUCTURELLE SOCIOLOGIE DE L' UNIVERSITE LIBRE DE BRUXELLES ,JANVIER 1963μD. EASTON, "AN APPROACH TO THE ANALYSIS ,OF POLITICAL SYSTEMS" στό WORLD POLITICS , VOL.IX,No2(APRIL 1957) σελ 383-39

52. Βλ. G.A. ALMOND "A FUNCTIONAL APPOACH TO COMPARATIVE POLITICS " οπ.παρ. σελ. 5 εκ. ('Ιδιαίτερα νά προσεχθεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἔννοιας "INTERDEPENDENCE " σελ 7-8).'Απ' τήν ἄλλη βέβαια ἡ ἐκτέλεση τῶν λειτουργιῶν τῆς ὁλοκλήρωσης,τῆς προσαρμογῆς κ.ἄ. ἀν συστατικό στοιχεῖο τοῦ ὁρισμοῦ δέν ἀποκλείεται , ἀλλά ὑπονοεῖται . Π.Τερλεξῆ τό πολιτικό συστημα ὅπ. παραπ. σελ 191.

53. Βλ. G.A.ALLMOND ὅμοια σελ. 7-8 ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ ἔννοια "COMPREHENSIVENESS" Βλ. ἀκόμη MAX WEBER ,"POLITICS AS A VOCATION " IN GERTH AND MILLS , FROM MAX WEBER ,NEW YORK 1949 σελ. 78.

54. Βλ. R.MERTON ,"SOCIAL THEORY AND SOCIAL STRUCTURE " ὅπ. παρ. σελ. 195 εκ σέ συνδυασμό μέ Π.Τερλεξῆ τό πολιτικό συστημα ,οπ. παρ. σελ 163 καί 165. Βλ. ἀκόμη K.R.LEGG, POLITICS IN MODERN GREECE ,οπ. παρ. σελ. 24.εκ. Γ.Βλάχου,Πολιτική Ἀγωγή ,ἐκδ. Παπαζήση ,Ἀθήνα 1976 ,σελ. 68εκ.

55. Βλ.G.ALMOND AND G.B. POWELL ; οπ.παρ. σελ 64 K.R.LEGG ,οπ. παρ. σελ. 25.

56 .Βλ.G.ALMOND AND G.B. POWELL ,οπ. παρ. Κεφ. 8 καί σελ. 190.'Ας τονιστεῖ ἀκόμη ὅτι οἱ παραπάνω 'Αμερικανοί πολιτικοί ἐπιστήμονες διατύπωσαν τίς ἰδέες του

βλ. ὀπίσθεν

57. Βλ. Π. Τερλεξή ,τό πολιτικό σύστημα σπ. παρ. σελ. 273 επ.

58. Βλ. Ομοια σελ. 274.

59 Βλ. Ομοια 284 επ. (Γιά τούς δυτικούς κοινωνιολόγους πού πέρασαν σάν θεωρητικοί τού " ανταγωνισμού " ,μερικοί απ' αύτούς θεωρούμενοι" νεομαρξιστές " Βλ. ακόμη SOCIOLOGICAL ABSTRACTS ,BROOKLYN ,VOL , 18, No 7 E.5637, όπου PETER WEINGART BEYOND PARSONS ; A CRITIQUE OF RALF DAHRENDORF'S CONFLICT THEORY , IN " SOCIAL FORCES ",1969 ,48 ,2, DEC , σελ. 151-164 .Βλ. επίσης τού ίδιου , HERRCHAFT AUD KONFLICT , EINE KRITIK DER KRITIK DAHRENDORFS AN DER STRUKTUREL - FUNKTIONALEN THEORIE ,IN " SOCIAL WELT ", 1968,19,3-4 σελ, 240-267 καί περίληψη σέ SOCIOLOGICAL ABSTRACTS ,σπ. παραπ. ,VOL . 18,No 3, E. 2858. Σ χετικά μέ τήν Μαρξιστική θεωρία βλ. Κ. Μαρξ , Φρ.'Ενγκελς ,η Γερμανική ιδεολογία ,GUTENBERG, Αθήνα ,1979. Τών ίδιων Μανιφέστο τού Κομμουνιστικού Κόμματος . Σύγχρονη 'Εποχή ,Αθήνα 1977, Κ. Μάρξ ,Κριτική τής Πολιτικής Οικονομίας ,Α θήνα ,τού ίδιου ,Τό Κεφάλαιο ," Σύγχρονη σκέψη " Αθήνα 1975.

59α. K.R. LEGG όπου παρ. σελ. 11 Προβλ. P.HUNTINGTON,POLITICAL ORDER IN CHANGING SOCIETIES ,YALE UNIVERSITY PRESS ,NEW HAVEN 1968 καί S,N EISENSTADT "BREAKDOWNS OF MODERNIZATION " ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE ,VOL .12,JULY 1964σελ. 345-67

60. Βλ. Π.Τερλεζή ,τό Πολιτικό σύστημα ,σπ. παρ. σελ. 230,G AIMOND AND B.POWELL , σπ. παρ. σελ. 34.

61. Πρβλ. Ε. Φίσερ ,Η αναγκαιότητα τής Τέχνης ,έκδ. Μπουκουμάνη ,'Αθήνα 1972, σελ. 160 επ. καί 164 επ.

62. Β. Φίλια , ή Κοινωνική διάσταση τής γλώσσας ,άρθρο δημοσιευμένο στό υπ' άριθμ 9 τεύχος τής Μηνιαίας Πολιτιστικής 'Επιθεώρησης Τέχνης "σελ.84-85,όπου υπογραμμίζεται ό αντιδιαλεκτικός χαρακτήρας τού'Αμερικανικού φονξιοναλισμού.

63. Β. Φίλια , όμοια ,σελ. 85.

64. Είναι χαρακτηριστική όσο καί απόλυτη βεβαια η γνωστή ρήση τού"Ενγκελς "όπως ό Δαρβίνος ανεκάλυψε τόν νόμο έξελιξης τής ανθρώπινης ιστορίας."

65. "Παθολογικά ιδεολογικό" ονομάζουμε έκεινη τήν κατάσταση ιδεολογικών εκφράσεων πού ως επί τό πλείστον αποτελείται από υπέρμετρους μετασχηματισμούς απωθημένων στό ασυνείδητο ορμών .'Εδώ φυσικά υπονοούμε μιά κατάσταση όχι ισορροπημένη ανάμεσα σαά ένστικτα καί τόν ιδεολογικό κόσμο . Σ'τήν προκειμένη περίπτω-

Βλέπε όπισθεν

66.Βλ. Φίλιππου Νικολόπουλου , Συστημική - Δ ομολειτουργική μέθοδος καί Μαρξισμός ,Απόπειρα γιά ένα συγκερασμό τους στό πεδίο της πολιτικής κοινωνιολογίας 'Αθήνα ,1983 σελ. 46 επ.

67. Βλ. Καρλ. Μαρξ ,τό Κεφάλαιο , σύγχρονη σκέψη ,Αθήνα ,1975 σελ. 738 επ. όπου αναπτύσσεται τό κεφ. περί της λεγόμενης " πρωταρχικής συσσώρευσης ".

68. Γι αυτόν τόν τύπο ερμηνείας σέ συγκριση μάλιστα μέ τόν ιστορικό βλ. MAX WEBER , δοκίμια επί της θεωρίας των κοινωνικών επιστημών ,τομ. Α' Αθήνα ,1972 σελ. 53 επ.

69.Βλ. Καρλ. Μαρξ, ή Γερμανική'Ιδεολογία εκ. GUTENBERG , εκ. τετάρτη τόμος 1ος σελ. 81.

70. Βλ. R.G.SEHVARTZENBERG ,SOCIOLOGIE POLITIQHE ED MONT+CHRESTIEN,PARIS εκδκ σελ. 90 επ.

71. Βλ. G. ALMOND καίBINGHAM POWELL ,COMPARATIVE POLITICS : A. DEVELOPMENTAL APPROACH ,BOSTON ,LITTLE ,BROWN AND CO,1966σελ. 308καί R. A. DAHL, MODE RN POLITICAL ANALYSIS,PRENTICE -HALL, INC . ENGLEWOOD CLFFS,NEW JERSEY σελ. 83.

72.Βλ. R.A.DAHL ,ώμοια σελ 66-67.

73. Στό σημείο αυτό πρέπει ν' αναφέρουμε τήν γνωστή θεωρία του S.LIPSET περί παραλληλισμού της οικονομικής εξημερίσεως καί της σταθερότητας του δημοκρατικού πολιτεύματος.'Ηβασική υπόθεση του διασημου 'Αμερικανού κοινωνιολόγου είναι ότι ή ΔΔημοκρατία σάν μεταβλητή είναι συνάρτηση της μεταβλητής της οικονομικής ανάπτυξης.(Βλ. S.M.LIPSET, POLITICAL MAN -THE SOCIAL BASES OF THE POLITICS -DOUBLEDAU AND COMPANY , INC ,GARDEN CITY N.YORK 1959, σελ.45 εξ .(όπου αναπτυσσεται ή σχέση καί αλληλοεπίδραση Οικονομικής ανάπτυξηΒ και Δ ημοκρατίας.) Γιά μέν τήν πρώτη μεταβλητή χρησιμοποιεί τούς δείκτες της σταθερότητας των δημοκρατικών Θεσμών καί της απουσίας κατά τά τελευταία 25 χρόνια οργανωμένων πολιτικών κινήσεων πού έχουν αντιδημοκρατικό χαρακτήρα ως προς τήν ιδεολογία καί τήν μεθοδολογία ,γιά τήν δεύτερη δέ χρησιμοποιεί δείκτες όπως τό μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα ,την εκβιομηχάνιση , ή αστικοποίηση ή άκμη καί ή εκπαίδευση. Με βάση τά κριτήρια αυτά κατατάσσει τελικά τίς χώρες πού ερεύνησε (χώρες της Ευρώπης, της Βόρειας καί Νότιας'Αμερικής) σέ τέσσερις κατηγορίες α) στίς " Σταθερές Δημοκρατίες " (λ.χ. Η.Π.Α., Ήν. Βασίλειο, Σουηδία), β) στίς ασταθείς δημοκρατίες "λ.χ.'Ελλάς ,Ιταλία, Γιουγκοσλαυία), γ)στίς "στίς Δημοκρατίες καί ασταθείς δικτατορίες "(λ.χ. Βολιβία ,Περού ,Κούβα).

Σ τίς χῶρες αὐτές πράγματι ἄν τίς ἐρευνήσουμε κατά ὁμάδες μέ βάση τούς παραπάνω διαχωρισμούς ,παρατηρεῖται ὅτι μεταξύ τῶν δεικτῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ὑπάρχει μιά λιγώτερο ἤ περισσότερο ἀναλογική σχέση ἐνῶ παντοῦ ὅπου οἱ δεῖκτες αὐτοί εἶναι ἀνεβασμένοι ἀντίστοιχα συναντᾶται καί ἀνεβασμένος δείκτης σταθερότητας τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος .Ὡστόσο μεταξύ ἑνός ἀναπτυγμένου οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου κι ἑνός ὑπανάπτυκτου,ὑπάρχει μιά ἐνδιάμεση ζώνη στήν ὁποία ἀντιστοιχοῦν ὅλα τά εἴδη τῶν πολιτικῶν συστημάτων πού ξεχωρίζει ὁ LIPSET ἀπό " σταθερή δημοκρατία " ἕως " σταθερή δικτατορία ". Οἱ διαφοροποιήσεις λοιπόν τῶν πολιτευμάτων ἰδιαίτερα ἀπ' τήν σκοπιά τοῦ βαθμοῦ δημοκρατικότητας γιά τήν ἐνδιάμεση αὐτή ζώνη θά πρέπει νά ὀφείλονται σ' ἄλλους παράγοντες ἄσχετους ἤ ἀνεξάρτητους ἀπ' τόν βαθμό οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Γι αὐτό ὁ διάσημος Ἀμερικανός πολιτικός κοινωνιολόγος ἔκρινε σκόπιμο νά προσθέσει κι' ἄλλους παράγοντες πού θεωρεῖ σάν εὐνοϊκούς γιά τήν σταθερότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος . Τέτοιοι παράγοντες "ἐξω-οἰκονομικοί " θεωρήθηκαν ἡ " νομιμότητα " τοῦ πολιτικοῦ συστήματος - μέ τήν κοινωνιολογική ἔννοια τοῦ ὅρου βέβαια - ,ἡ κρατική - γραφειοκρατική ὀργάνωση,τό ἐπικρατοῦν ἀξιολογικό σύστημα ,ὁ βαθμός συμμετοχῆς τῶν πολιτῶν σέ ἐθελοντικές ὀργανώσεις (VOLUNTARY ORGANIZATIONS)κ.ἄ. Ἤδη μέ μιά τέτοια συμπλήρωση ἡ θεωρία προσπαθεῖ νά καλύψει τά κενά της κι ἀφήνει νά καταλάβουμε ὅτι θἄταν σφάλμα νά συναρτήσουμε ἀποκλειστικά τήν βραδίωση καί καλή λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀπ' τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη . Μ' ἄλλα λόγια ἔμμεσα ἀναγνωρίζεται κι ἐδῶ ἡ ἀξία τῆς πολυδιάστατης προσέγγισης τῶν προϋποθέσεων τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Ἤδη μπορεῖ ν' ἀναρωτηθεῖ κανείς ἄν στήν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς πρώτης προϋπόθεσης δέν καλυπτόμαστε πλήρως ἀπ' τήν θεωρία τοῦ LIPSET πού ἀναφέραμε συνοπτικά παραπάνω .Ἡ ἀπάντησή μας εἶναι ὄχι κι ἐξηγοῦμε ἀμέσως παρακάτω τό γιατί . Γιά μᾶς ἡ κοινωνικοοικονομική εὐημερία ἀποτελεῖ προϋπόθεση ὄχι ἁπλᾶ γιά τό δημοκρατικό πολίτευμα ἀλλά γιά τό συνολικό φαινόμενο τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης. Ὅπως ἔχουμε ἐκθέσει παραπάνω ἡ πολιτική δημοκρατία γιά μᾶς ἀποτελεῖ ἁπλᾶ χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς προόδου στήν στενή της ἔννοια .Ἀκόμη ἐνῶ γιά τόν Ἀμερικανό πολιτικό κοινωνιολόγο ἀποτελεῖ - τουλάχιστον σύμφωνα μέ τήν ἀρχική διατύπωση τῆς θεωρίας του - τήν μοναδική προϋπόθεση ἀπ' τήν ὁποία ἐξαρτᾶται ἡ σταθερότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος γιά μᾶς δέν εἶναι παρά μιά ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες πού

συνθέτουν τό σύνολο τῶν προϋποθέσεων τῆς πολιτιστῆς ἀνάπτυξης τοῦ πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ .Ἡ διεύρυνση τῶν προϋποθέσεων ἀπ' τόν LIPSET ἔγινε δέ δεύτερη φάση κι ' ἔρχεται ἀπό σέν συμπλήρωμα τῆς ἀρχικῆς ὑπόθεσης ἀφοῦ ἔγινε ἀντιληπτό ὅτι τά κενά πού παρουσίαζε ἡ προσέγγισή του δέν μποροῦσαν νά καλυφθοῦν παρά μονάχα ὕστερα ἀπό ἐπίκληση παραγόντων " ἔξω- οἰκονομικῆς " φύσης (Βλ. Π. Τερλεξῆ ,Οἰκονομία καὶ Δημοκρατία ,ὅπ. παρ-π.,σελ. 105). Φυσικά ἐμεῖς δέν θά παραλείψουμε νά σημειώσουμε ὅτι θεωροῦμε τίς κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης σάν τίς σημαντικότερες ἀπ' ὅλες . Μιά τέτοια θέση προκύπτει ἀπ' τό γενικό πνεῦμα τῆς μεθοδολογίας μας ἀφοῦ μάθατε καὶ δεχθήκατε ὅτι ——————— ὁ οἰκονομικός - ταξικός παράγοντας στήν διαμόρφωση τῶν πολιτικῶν φαινομένων κατά τήν γνώμη μας ἔχει πρωταρχίστε. Ἀλλ' ἀκριβῶς ὁ τρόπος - μέ τόν ὁποῖο συλλαμβάνουμε αὐτόν τόν τελευταῖο - διαφοροποιεῖ ἀπ' τό περιεχόμενο τῆς θεωρίας τοῦ LIPSET πού ἀγνοεῖ ὁλοκληρωτικά τήν ταξική πάλη καί τήν κατανομή τοῦ συνολικοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος - δίκαια ἤ ἄδικη - μέ βάση τούς ὑπάρχοντες ταξικούς συσχετισμούς κι' ἀνταγωνισμούς . Γιά μᾶς ἀντίθετα μέ τόν LIPSET ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς εὐημερίας δέν ἀντιμετωπίζεται ἀφηρημένα , ἀ-ταξικά καί σέ τελευταία ἀνάλυση ἀ -ἱστορικά ἀλλά σέ σχέση πάντα μέ τήν πάλη τῶν καταπιεσμένων τάξεων ἐνάντια στίς κυρίαρχες καί τούς ποικίλους ἰδεολογικούς μετασχηματισμούς της (τά στοιχεῖα τοῦ " ἐποικοδομήματος ") καί σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο μέ τήν πάλη τῶν περιφερειακῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν ἐναντια στίς μητροπολιτικές στήν προσπάθειά τους οἱ πρῶτες ν' ἀπεμπλακοῦν ἀπ' τούς μηχανισμούς ἐκμετάλλευσης τῶν δεύτερων ὁλοκληρώνοντας τήν ἐθνική τους ἀνεξαρτησία καί ἀλλάζοντας τήν ἐσωτερική κοινωνικοοικονομική τους διάρθρωση πρός τήν κατεύθυνση τοῦ σοσιαλισμοῦ-, ἀλλιῶς φυσικά γιά ἀλλαγή ὅπως τήν συλλαμβάνουν οἱ ἀνερχόμενες τάξεις τῶν ἐργαζομένων πού ἀγωνίζονται γιά τήν κοινωνική τους ἀπελευθέρωση.Ἡ οἰκονομική ὀλιγωρία φυσικά τῆς περιφερειακῆς χώρας ὅσο ἐξαρτημένη κι ἐκμεταλλευόμενη καί νέων ἡ τελευταία δέν ἔχει κανένα λόγο νά μιλᾶ γιά ἀλλαγή ὅπως τήν νοοῦν οἱ ἐργαζόμενες τάξεις γιατί εἶναι ἀντίθετη μέ τά συμφέροντά της πού ἀντίθετα πολλές φορές εἶναι συνδεδεμένα μέ ἐκεῖνα τῆς μητροπολιτικῆς χώρας καί τούς ἐξαρτοποιητικούς καί ἐκμεταλλευτικούς μηχανισμούς πού ἐπιβάλλει ἡ τελευταία.-

Πάντως εἴτε στή μιά περίπτωση (ἐσωτερική πάλη) εἴτε στήν ἄλλη (πάλη σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο) προσεγγίζουμε τά πράγματα σέ πλαίσια πάντων προσπαθῶν μετα-

σχηματισμοῦ συμπεριλήψεων κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ σοσιαλισμοῦ . Ἔτσι μπορεῖ π.χ. μιὰ χώρα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ὅπου οὐσιαστικὰ ὑπάρχουν ἰσχυρότατοι, οἱ πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ σ' ἀντιφάσεις τους νὰ στεφθοῦν ἰσορροπημένη οἰκονομικὴ εὐημερία, ἀφοῦ ἐξ ὁρισμοῦ ὁ ἀμιγεταλλευτικὸς μηχανισμὸς τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ ἀναπόφευκτα πρατᾶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν λαϊκῶν στρωμάτων στὴν φτώχεια, τὴν καταπίεση, τὴν ἀμάθεια καὶ τὸν ἀποπροσανατολισμό.

Ἔτσι ὅλοι μιλώντας γιὰ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ εὐημερία μὲ προϋπόθεση πολιτικῆς ἀνάπτυξης δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι διερευνοῦμε οὐσιαστικὰ ὅρους γένεσης κι ὕπαρξης μιᾶς τέτοιας ἀνάπτυξης ποὺ ἐξ ὁρισμοῦ, ὅπως πιὸ πάνω θεωρητικὰ καθορίσαμε, περιλαμβάνει σὰν χαρακτηριστικό της στοιχεῖο τὴν ἱκανότητα τοῦ Κ.Σ. νὰ πραγματοποιεῖ τὴν ἰδέα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἰδέα ποὺ κι' αὐτὴ μὲ τὴν σειρά της δὲν συλλαμβάνεται ἀφηρημένα, μεταφυσικά, ἀ- ἱστορικὰ ἀλλὰ συνδέεται μὲ τὴν πραγματικὴ κι ἐμπειρικὰ διαπιστούμενη τάση, ἔστω μακροπρόθεσμα, πρὸς τὸν σοσιαλιστὸ κοινωνικὸ μετασχηματισμό . Συνεπῶς ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴν ὁποία μιλᾶμε δὲν συσχετίζεται ἀναγκαστικὰ μὲ τὸ καπιτουλιστικὸ σύστημα, ὅπως ἀρέσει νὰ ἐννοεῖ ὁ LIPSET, τουλάχιστον σὲ μιὰ ἀναπτυσσόμενη χώρα ἀλλ' ἀντίθετα ὁδηγεῖ στὴν ἀπομύθευση ἀπ' αὐτό, ὅταν βέβαια εἶναι ἀληθινὰ ὁ δείκτης πολιτικῆς προόδου στὴν στενή της ἔννοια ἀνέβει. Διὰ μᾶς εἶναι θεωρητικὰ ξεκαθαρισμένο ὅτι ἡ συνάρτηση, οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη → πολιτικὴ ἀνάπτυξη συνολικὰ εἶναι προσδιορισμένη ἀπ' τὸ στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς πάλης .

Δὲν εἶναι μόνο ἡ μεταβλητὴ " οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη " ὡς αὔξηση" τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀντίστροφα ἀνάλογη μὲ τὴν μεταβλητὴ " πολιτικὴ ὑπανάπτυξη" ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβλητὴ "δίκαιη κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατὰ ὁμάδες ,τάξεις καὶ ἄτομα " ποὺ βέβαια αὐτὴ καὶ μόνη ὁδηγεῖ στὴν κατάσταση τῆς πολιτικῆς κοινωνικοοικονομικῆς εὐημερίας.'LIPSET ἀναφέρεται στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ,τουλάχιστον στὴν πρώτη διατύπωση τῆς θεωρίας του ἀδιευκρίνητα μὲ βάση τὸ ἐτήσιο κατὰ κεφαλὴ εἰσόδημα ἀγνοῶντας δηλ. τὶς ταξικὲς διαστάσεις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Ὕστερα στὸ δεύτερο στάδιο τῆς συμπλήρωσης τῆς θεωρίας του χρησιμοποιεῖ κι ἄλλους δείκτες οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ,ὅπως δείκτες πλούτου , ἐκβιομηχανισμοῦ ,ἀστικοποίησης ,ἐκπαίδευσης κλπ. ἀλλὰ πάντα σὲ ἀφηρημένα γενικὰ- μαζικὰ πλαίσια κι ὄχι σὲ σχέση μὲ τὴν ταξικὴ διάρθρωση τῆς ὑπὸ ἔρευνα χώρας καὶ τὴν κατανομὴ τοῦ πλούτου της κατὰ ὁμάδες καὶ τάξεις.

Είναι γνωστό όμως τώρα κιά κι άπό σκοπιά οικονομικής επιστήμης κι άπό σκοπιά κοινωνιολογίας ότι ή άπλή αύξηση τού πραγματικού έθνικού εισοδήματος δέν σημαίνει άπό μόνη της εθημερία τών έργαζομένων μή προνομιούχων τάξεων ούτε είναι μιά οικονομική διαδικασία πού άποκλείνει μιά κοινωνικοοικονομική κρίση , θι σύγχρονες τάσεις τής οικονομικής επιστήμης καταλήγουν ότι γιά τήν μέτρηση τής οικονομικής άνάπτυξης ,τά καθαρά ποσοτικά κριτήρια δέν είναι έπαρκή κι' όπωσδήποτε πρέπει νά συμπληρώνονται άπό ποιοτικά κριτήρια (Έλευθερία Ζολώτας, Δημοκρατική διακυβέρνηση καί οικονομική άνάπτυξης (Η ελληνική Οικονομία κατά τήν τελευταίαν δεκαπενταετίαν ,προβλήματα καί προοπτικαί),'Αθήναι ,1964.σελ 179έπ.) Μπροστά όμως σ' αύτές τίς διακρίσεις ό LIPSET φαίνεται άσαφής άπλουστεύοντας τήν όλη ύπόθεση τής άναπτυξιακής διαδικασίας ,πράγμα βέβαια πού τήν διευκολύνει ,άλλά πέφτοντας έτσι καί στίς παγίδες έκείνες πού στήνονται άπ' αύτά τά ίδια τ' άναπτυξιακά προβλήματα πού άναφύονται σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση μιάς άναπτυσσόμενης χώρας. Έτσι έν λ.χ. μιά άναπτυσσόμενη χώρα μέσα σέ μιά δεκαετία έπιτύχει μιά σημαντική αύξηση τού 'Εθνικού εισοδήματος ένώ κι' όλλοι ποσοτικοί οικονομικοί δείκτες είναι εθυοϊκοί σύμφωνα μέ τήν θεωρία τού LIPSET θάναι άνεξήγητο άν ή χώρα αύτή πέσει σ' ένα δικτατορικό καθεστώς ή σέ κάθε περίπτωση παρουσιάσει φαινόμενα πολιτικής βίας ή αύταρχισμού. Γιά μάς όμως τά φαινόμενα αύτά μπορούν νά συζητηθούν πάνω σ' ένα έπίπεδο καθαρά κοινωνικοοικονομικής έξήγησης πρωτού ήδη φθάσουμε στό σημείο τής έπίκλησης παραγόντων έξω- οικονομικής φύσης. Κι αύτό γιατί έχουμε ξεκαθαρίσει ότι ή πιθανολογική συνάρτηση δέν σχηματίζεται μόνο άνάμεσα στίς " μεταβλητές " οικονομική άνάπτυξη στήν στενή της έννοια καί δημοκρατικότητα τού πολιτεύματος. Τό πρώτο σκέλος περιλαμβάνει καί τήν ξεχωριστή κιά έννοια - " μεταβλητή τής δίκαιης κατανομής τού έθνικού εισοδήματος -καθολικής κοινωνικοοικονομικής εθημερίας .-Αν λοιπόν αύτή ή τελυταία μειονεκτεί όσο καί ή οικονομική άνάπτυξη στήν στενή της έννοια νά παρουσιάζει άνοδο οί βασικές κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις γιά σταθερό δημοκρατικό πολίτευμα είνε ήδη έλλειπείς καί συνεπώς τά αύταρχικά πολιτικά φαινόμενα είναι πιθανά.

'Ακόμη στό σημείο αύτό θά θέλαμε νά ξεκαθαρίσουμε ένδεχόμενη σύγχυση άνάμεσα στήν κοινωνικοοικονομική άνάπτυξη ως προϋπόθεση Π.Λ. καί τήν ικανότητα τού Π.Σ.ως συστατικό στοιχείο τής πολιτικής πρόοδου στήν στενή της έννοια νά ύλοποιεί τήν ιδέα τής κοινωνικής δικαιοσύνης . Θά μπορούσε δηλ. κανείς ν' άναρωτηθεί μήπως θεωρούμε π

προϋπόθεση Π.Α.κάτι πού ήδη είναι συστατικό στοιχείο Π.Α.Ωστόσο μιά τέτοια άποψη είναι λαθεμένη γιατί ή έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης διαστέλλεται άπ' έκείνη της οικονομικής δημοκρατίας κι' εδημερίας καί συνακόλουθα της άνάπτυξης πού όδηγεί πρός τά έκεί .Ή έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι εύρύτερη καί σ' όλη της τήν δυνατή νοηματική προέκταση - συμπεριλαμβαναμένου καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ - είναι συνδεδεμένη μέ τήν κοινωνική καί πολιτιστική όλοκλήρωση κάθε κατάστασης πολιτικής καί οικονομικής ισότητας καί δημοκρατίας. Σάν όλοποιημένη ιδεολογία άποτελεί ξεπέρασμα της οικονομιστικής άντίληψης της ίσότητας της δημοκρατίας καί της εδημερίας κι άντίθετα είναι χειροπιαστή κατάκτηση μιάς άνώτερης κοινωνικοπολιτιστικής συνείδησης πού διαπνέει καί διέπει τό κοινωνικό σύστημα σ' όλες τίς δυνατές πτυχές του. Κατά συνέπεια είναι μιά άκόμη ψηλότερη βαθμίδα ,ένα άκόμη βήμα μπρός . Καί μιά τέτοια άποψη ίσχύει άπόλυτα στήν περίπτωση τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ.Ο σοσιαλισμός έξω, άπό στενές οικονομίστικες άντιλήψεις ,δέν είναι παρά μιά ιδεολογία ή ένα πραγματικό κοινωνικό σύστημα όπου ή ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι ό κεντρικός άξιολογικός άξονας γιά ένα νέο κι άνώτερο τύπο κοινωνικής σύμβίωσης . Άλλά φυσικά δέν πρόκειται γιά μιά μεταφυσική ιδέα πού κάποιος ή κάποιοι άποφάσισαν ξαφνικά νά τήν έφαρμόσουν . Πρόκειται γιά κοινωνική τάση κι ιδεολογικό σχήμα πού έχει προκύψει ,ζυμωθεί κι ώριμάσει μέσα άπό συγκεκριμένες ίστορικοκοινωνικές διαδικασίες.Η άλλαγή τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ούσιαστικά θεωρείται τό ίστορικά άναγκαίο μέσο γιά νά φτάσουμε σ' αύτόν τόν άλλο πιό δίκαιο κι άνώτερο τρόπο κοινωνικής συμβίωσης. Τό τελικό στάδιο κι ό άνώτερος σκοπός σαφῶς τοποθετοῦνται άλλοῦ μακρυά άπό στενές οικονομίστικες άντιλήψεις της έξίσωσης τῶν πολιτῶν (Μιά τέτοια άποψη σαφῶς προκύπτει κι άπ' τά ίδια τά έργα τοῦ Μαρξ,όπως ή " Γερμανική Ιδεολογία " ,τό " Κεφάλαιο" ," Οικονομικά καί Φιλοσοφικά χειρόγραφα " κ.ά.) Πρβλ. Κορνήλιου Καστοριάδη ,Τό έπαναστατικό πρόβλημα σήμερα ,όπ. παραπ., σελ. 25-26.

Άλλος ή κοινωνικοοικονομική άνάπτυξη δέν πρέπει νά νοηθεί πάντα εύνοϊκή γιά τήν σταθερότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος όταν έχει έπιταχυνόμενο ρυθμό. Κι' αύτό διότι ό έπιταχυνόμενος άναπτυξιακός ρυθμός είναι ικανός νά δημιουργήσει σημαντικές κοινωνικές άνισορροπίες μέσα σέ μιά χώρα πού EX DEFINITIONE έχει πλούσιο άκόμη τό παραδοσιακό στοιχείο κι οί σχέσεις πού άναπτύσσονται μέσα στούς κολπους της κοινωνίας της είναι περισσότερο ένστικτώδους - συναισθηματικής βάσης

λιόμη (DISINTEGRATION τύπος σχέσεων) παρά ἐνσωμάτωσης (INTEGRATION τύπος σχέσεων). Οἱ ταχύρρυθμες μεταβολές στίς κοινωνικοοικονομικές δομές δημιουργοῦν ἀπ' τήν μιά μέν προβλήματα προσαρτοποίησης σέ ἄτομα καί ὁμάδες κι ἀπ' τήν ἄλλη στίς πλατειές λαϊκές μάζες ἀθαρχικές καί"ληποειδεῖς " σάσεις(DEPRIVATION, Εἰσαγωγή στήν Πολιτική,ὅπ. παρατ. ,σελ. 67.)Ἡ παραδοσιακή κοινότητα ἡ γενικώτερα ἡ πρωτογενής ὁμάδα σιγά-σιγά σπάει ἀλλά ἡ συγχρονη βιομηχανική κοινωνία δέν εἶναι ἕτοιμη ἀκόμη μέ τήν νέα της συγκρότηση ν' ἀπορροφήσει μέσα ἀπ' τίς ἀποτιθέμενες πιό ἐξειδικευμένες δομές της τά ἀπαναστατημένα ἄτομα καί ξεκομμένα ἀπ' τόν παραδοσιακό τρόπο ζωῆς καί σκέψης .Ἔτσι ὑπάρχει μιά μεταβατική περίοδος πολύ πρόσφορη γιά φαινόμενα πολιτικοῦ ἀφαρχισμοῦ ἄσχετα ἄν στήν ἴδια αὐτή περίοδο ἡ κοινωνική διάρθρωση ἀλλάζει ,γίνει πιό σύγχρονη καί ἡ κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀποβεῖ εὐνοϊκώτερη γιά τίς πλατειές λαϊκές μάζες. Τό πνεῦμα τῆς ἐξάρτησης σέ ἄτομα καί ὁμάδες ,ὁ ἀνορθολογισμός ,τό στοιχεῖο τῆς ματαθίεσης σέ ἐπίπεδο δι-ανθρώπινων σχέσεων ἀλλά καί σέ ἐπίπεδο δομῶν πρός ἄτομα καί ὁμάδες δέν εἶναι ἀκίνητα καί κοινωνικά χαρακτηριστικά πού ξεπερνιοῦνται ἀπ' τήν μιά μέρα στήν ἄλλη. Τά χαρακτηριστικά αὐτά πού ἀναμοιρήσητα εἶναι ἀνασταλτικά στήν ἀναπτυξιακή προσπάθεια σέ συνδυασμό μέ ταχύρρυθμες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές εἶναι ἱκανά νά δημιουργήσουν χαώδεις καταστάσεις. Παράλληλα ἄς ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι σέ μιά τέτοια περίοδο οἱ προσδοκίες καί τά αἰτήματα τῶν πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν ἀναζώνονται ἀφοῦ οἱ τελευταῖες δέχονται καί περισσότερους ἐρεθισμούς .Ἀπ' τήν ἄλλη ὅμως τό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο ἀντιδρᾶ καί προσπαθεῖ νά"μπλοκάρει " ἐξελίξεις δυσάρεστες γιά τά σημερινά καί προνόμια του ἐνῶ καί τό ἴδιο τό Π.Σ.εἶναι ἀνίσχνο νά λειτουργήσει τόσο ἀποδοτικά ὥστε ν' ἀνταποκριθεῖ μέ νέες δυνάμεις στίς νέες ἀπαιτήσεις ἔτσι πού οἱ πιέσεις - προσλήψεις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος διαλά νά ἐκτονωθοῦν.

74. Οὐσιαστικά αὐτή ἡ ἰσχύς δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ὅτι σημαίνει ἡ καταλήγει σ' ἕνα εἶδους πρατικισμοῦ.Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ ὑπερβολική διόγκωση τοῦ γραφειοκρατικοῦ τομέα μέσα σ' ἕνα πολιτικό συστημα μέ μιά ἀνίσχνη,ἔστω καί ἀνεκτίμητη, κρατικίστικη ἰδεολογική κάλυψη δέν σημαίνει ἐξ ὁρισμοῦ ἰσχυρό κράτος .Ἐδῶ ἡ κρατική ἰσχύς νοεῖται κύρια σάν δυνατότητα τοῦ κράτους ν' ἀντιπαραταχθεῖ σ' ὁποιαδήποτε ἐσωτερική δυναμική μειοψηφία ἤ τουλάχιστον νά μήν ὑποδουλώνεται εὔκολα σ' αὐτή καί σάν ἱκανότητά του νά διατηρεῖ τήν ἐθνική του ἀνεξαρτησία ὁλοκληρωμένη.

75 . Βλ. [illegible] ,δοκίμια ἐπί τῆς θεωρίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν,[illegible]

75α. Στό σημεῖο αὐτό μ' ἄλλα λόγια θέλουμε νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι τήν διαδικασία τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης δέν νομίσαμε ποτέ ὅτι μποροῦμε καί πρέπει νά τήν δοῦμε ἀπ' τήν σκοπιά καί μόνο μιᾶς γενικευτικῆς θεωρίας πού δέν ἔχει ἀνάγκη νά παίρνει ὑπ' ὄψη της τίς συγκεκριμένες ἱστορικές διαστάσεις τῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων τῆς χώρας στήν ὁποία καλεῖται νά ἐφαρμοστεῖ. Σέ χῶρες τοῦ τρίτου κόσμου π.χ. δέν μποροῦμε νά βροῦμε τήν δυτική δημοκρατική παράδοση καί τ' ἀντίστοιχα ἀξιολογικά πρότυπα πού τήν πλαισίωσαν ἀπ' τήν ἀρχή ἤδη τῆς διαμόρφωσής της. Σχετικά μέ τήν ἀφετηρία τῶν δυτικῶν ἀξιολογικῶν προτύπων βλ. J. LAPALOMBARA , BUREAUCTRACY AND POLITICALDEVELOMENT PRINCETON UNIVERSITY PRESS ,1963 σελ. 9-10 .

76. Βλ. C .W . MILLS ,THE SOCIOLOGICAL IMAGINATION , OXFORD UNIVERSITY PRESS 1959, Κεφ. 10ο σελ. 196 ἑπ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΟΡΙΖΟΥΣΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Κεφάλαιο Ιον

Γενικές ἀπόψεις γύρω ἀπ'τό νεοελληνικό κοινωνικό καί πολιτικό σύστημα: Δομές καί μηχανισμοί ἐξαρτοποίησης καί ἑτεροπροσδιορισμοῦ.

Τό 'Ελληνικό κράτος πού προέκυψε ὕστερα ἀπ'τόν 'Εθνικοαπελευθερωτικό ἀγῶνα τοῦ 1821 ἐνάντια στήν 'Οθωμανική αὐτοκρατορία ἀπ' τήν ἀρχή ἀκόμη ἔκασχε ἀπ'τό ἐλάττωμα τῆς κηδεμόνευσης ἀπ'τίς ξένες προστάτιδες δυνάμεις, ἀπ'τίς δυνάμεις δηλ. πού ἀποφάσισαν καί τήν ἵδρυσή του. [1] Κι ἦταν μοιραῖο νά συμβεῖ κάτι τέτοιο, ἀφοῦ σέ καθαρά στρατιωτικό ἐπίπεδο οἱ ἐπαναστατικές δυνάμεις τῶν 'Ελλήνων δέν μπόρεσαν σέ τελική φάση νά γονατίσουν τίς δυνάμεις τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ'ὡς γνωστό συνέβη τό ἀντίθετο. 'Η 'Εκστρατεία τοῦ 'Ιμπραήμ στήν Πελοπόννησο μέ τόν Εὐρωπαϊκά ὀργανωμένο 'Αραβικό στρατό του εἶχε ἀρχίσει νά παίρνει τήν μορφή ὁριστικῆς στρατιωτικῆς ἐκκαθάρισης τῶν 'Ελλήνων ἐπαναστατῶν καί τῶν ποικίλων ἑστιῶν τῆς ἐκεῖ ἐξέγερσής τους γιά λογαριασμό τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Κι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 21 κινδύνευε νά πνιγεῖ στό αἷμα, ἄν οἱ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις, 'Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία δέν ἀποφάσιζαν νά ἐκέμβουν κι ἔτσι νά προσφέρουν στόν ἐπαναστατημένο λαό τήν ἐθνική του ἀνεξαρτησία.

Μέ ὅ,τι εἴπαμε παραπάνω φυσικά δέν θέλουμε νά μειώσουμε τήν 'Ιστορική βαρύτητα καί τόν καταλυτικό ρόλο τῆς 'Εθνικῆς 'Εξέγερσης τοῦ 21 στήν δημιουργία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, γιατί αὐτό θἄταν ἄδικο καί ἀνακριβές. Γιατί ἡ 'Εθνική 'Εξέγερση σάν μιά καθαρά ἐσωτερική ὑπόθεση τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἦταν, ἡ ἀρχή τῶν ὁποιωνδήποτε μεταγενέστερων διαδικασιῶν πού ὁδήγησαν στήν ἀπελευθέρωση ἀπό τόν Τουρκικό ζυγό.[2] Ὕστερα προκάλεσε τέτοια βαθειά συγκίνηση στόν τότε πολιτισμένο κόσμο καί μέ τόν ἡρωϊσμό της καί μέ τίς ἐπί μέρους νί-

κες της [3] ὥστε οἱ Μεγάλες Δυνάμεις νά θεωρήσουν σχεδόν ἠθικό καθῆκον τους τήν καθοριστική τους ἐπέμβαση. Καί τέλος κατάδειξε, ἄσχετα ἄν στήν τελική φάση γονάτισε, ὅτι ἡ Ὀθωμανική αὐτοκρατορία ἦταν πλέον γεμάτη ρωγμές, πράγμα πού αὔξησε αὐτόματα τό ἐνδιαφέρον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων γιά τήν τύχη τῶν ἐδαφῶν της μέσα στήν διαδικασία τῆς συνεχοῦς συρρίκνωσης καί διαμελισμοῦ της καί γιά τό ποιός τελικά θά ἐπηρεάζει καί θά ἐλέγχει τά νεοσύστατα κράτη πού θά προκύψουν ὕστερα ἀπ'τήν δική της κατάρρευση[4].

Ἁπλά θέλουμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκαν οἱ ἱστορικοπολιτικές συγκυρίες καί οἱ συσχετισμοί τῶν στρατιωτικοπολιτικῶν δυνάμεων ἀνάμεσα στόν ἐπαναστατημένο ἑλληνικό λαό, στήν κλυδωνιζόμενη Ὀθωμανική αὐτοκρατορία καί τίς τότε Μεγάλες Δυνάμεις ἡ Ἵδρυση τοῦ Νεοελληνικοῦ κράτους ἄτυχα γιά τούς Ἕλληνες συνδυάστηκε καί μέ μιά πορεία ἐξάρτησης τῆς ὕπαρξης καί λειτουργίας του ἀπ'τόν ξένο πολιτικό παράγοντα πού ἐνῶ ξεκίνησε σάν προστάτης βαθμιαῖα ἄρχισε νά μεταβάλλεται σέ ἔρμεσο καταπιεστή ἰδιαίτερα μετά τήν Ἰμπεριαλιστική ἐξάπλωση τῶν δυτικῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνα. Οἱ Ἕλληνες μέ τήν προοπτική τῆς ἐκδίωξης τῶν Τούρκων ἀπ'τά ἐδάφη τους ἐνσωμάτωσαν στό "χαρτί" τοῦ παραπάνω παράγοντα καί σέ πρώτη φάση κέρδισαν (ἀπόκτηση τῆς τυπικῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας). Στή συνέχεια ὅμως αὐτός ὁ τελευταῖος ἄρχισε νά παίζει σέ ἄλλα "χαρτιά" τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου καί μέ τήν σειρά του ἄρχιζε αὐτός νά κερδίζει σέ βάρος πολλές φορές τῶν ἴδιων τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων.

Καί αὐτός ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας, ὁ Ἰ. Καποδίστριας, ἦταν ἀπ'τούς Ἕλληνες πού δέν γεννήθηκαν σέ Τουρκοκρατούμενη Ἑλληνική περιοχή καί πού ἀναδείχτηκαν σέ ξένη χώρα

. / .

ἐκμεταλλευόμενοι βέβαια ἀνάλογα μέ τά προσόντα τους τίς ἐκεῖ εὐκαιρίες ἀλλά καί προσαρμοζόμενοι σέ θεσμούς καί νοοτροπία πού φυσικά δέν εἶχαν σχέση μέ τά δεδομένα τῶν Τουρκοκρατουμένων Ἑλληνικῶν περιοχῶν. Κι αὐτό τό τελευταῖο ἀποδείχτηκε ὅτι ὁπωσδήποτε τήν σημασία του. Διότι ἐνῶ θἄταν ἄδικο νά μή παραδεχτεῖ κανείς στήν περίπτωση τοῦ διάσημου Κερκυραίου Διπλωμάτη τίς τίμιες κι εἰλικρινεῖς προθέσεις του καί φυσικά τήν ἐργατικότητά του γιά τήν δημιουργία ἑνός πραγματικοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἰσχυρῆς κεντρικῆς ἐξουσίας πού θά ἐξουδετέρωνε μ'ἐπιτυχία τόν διασπαστικό παράγοντα τοῦ τοπικισμοῦ καί τοῦ φατριασμοῦ, προθέσεις πού βέβαια συνοδεύτηκαν ὡς ἕνα βαθμό μέ πολιτικά ἔργα πού ἀναμφισβήτητα ὑπῆρξαν θεμελιακά γιά τήν ὕπαρξη καί διατήρηση τοῦ νεοσύστατου κράτους, ἀπ'τήν ἄλλη προέβαινε σέ ἀνακριβῆ προσέγγιση τῆς σχέσης τοῦ Κυβερνήτη μέ τό συγκεκριμένο πολιτικό καί κοινωνικό του περιβάλλον ἄν δέν ἔκανε τήν λεπτή παρατήρηση ὅτι ὁ προηγούμενος δέν φαινόταν νά κατέχει καί τόσο καλά ὁρισμένα σημεῖα τῆς ψυχολογίας τῶν ἀνθρώπων πού κλήθηκε νά κυβερνήσει ἤ γενικώτερα νἄχει κατανοήσει στόν ἀπαιτούμενο βαθμό τά δεδομένα τῆς συγκεκριμένης Ἑλληνικῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητας.[5]

Μετά τήν δολοφονία τοῦ Καποδίστρια τά κόμματα πού ἐμφανίστηκαν στό προσκήνιο, τό Ρωσσόφιλο, τό Ἀγγλόφιλο καί τό Γαλλόφιλο κόμμα, ἔδειξαν ἄμεσως τό πόσό ἐπηρεαζόντουσαν ἀπ'τίς ξένες δυνάμεις-ἤδη κι ἀπ'τόν τίτλο τους φαίνεται- καί θἄταν δύσκολο ν'ἀποδείξουν ὅτι αὐτές οἱ τελευταῖες δέν τά θεωροῦσαν ἁπλά ὄργανα τῆς δικῆς τους ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.[6] Τό παιχνίδι τῶν ξένων πολιτικῶν παραγόντων γιά τό ποιός θά κερδίσει τελικά τόν μεγαλύτερο ἔλεγχο πάνω στό νεοσύστατο Ἑλληνικό κράτος εἶχε ἀρχίσει. Κάτι τέτοιο ὅμως σήμαινε συνάμα συμπίεση κι ἀνα-

κοπή ὅλων ἐκείνων τῶν ἐπωτερικῶν πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων πού θ'ἀναζητοῦσαν τήν χάραξη μιᾶς αὐτοδύναμης πορείας τοῦ νεοσύστατου κράτους ἤ ἀκόμη θά ἐπεδίωκαν τήν αὐτόνομη ὀργανωτικά προβολή καί ἱκανοποίηση τῶν λαϊκῶν αἰτημάτων. Ἤ μ'ἄλλα λόγια οἱ δυνάμεις πού ἐπεδίωκαν τόν ἔλεγχο καί μέσω τοῦ ἔλεγχου τήν ἱκανοποίηση τῶν δικῶν τους συμφερόντων ἔπρεπε νά μεθοδεύσουν μιά ποδηγέτηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ συμπλέουσες καί συνεργαζόμενες μέ τίς δυνάμεις τοῦ κατεστημένου (κοτζαμπάσηδες, Φαναριῶτες, "τζάκια", μεταπρατικό κεφάλαιο).[7] Αὐτές οἱ τελευταῖες σχεδόν ἀπό παράδοση δέν θἄχαν πρόβλημα συμφωνίας στίς προδιαγραφές ἐλέγχου καί ἀνακοπῆς τῆς αὐτοδύναμης κι αὐτόνομης ἐνεργοποίησης τῶν λαϊκῶν δυνάμεων γιά λογαριασμό τῶν ξένων ἀφοῦ δέν θά θιγόντουσαν τά συμφέροντά τους σέ τοπικό, κρατικό καί ἐθνικό ἐπίπεδο. Εἶχαν δώσει ἤδη δεῖγμα γραφῆς στήν περίοδο τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.[8]

Μέ τήν ἄφιξη τοῦ Ὄθωνα καί τήν ἔναρξη μιᾶς περιόδου "Βαυαροκρατίας" συντίθεται ἤδη μιά πρώτη εἰκόνα κυριαρχίας τοῦ ξενικοῦ στοιχείου πάνω στόν τρόπο διακυβέρνησης τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐξ ἄλλου αὐτός τοῦτος ὁ βασιλικός θεσμός μέ βασιλιά πρόσωπο ξένης καταγωγῆς ἦταν ἡ πρώτη ἀναγκαία θεσμική προϋπόθεση γιά τήν νομιμοποίηση τοῦ ξένου τοποτηρητή. Κι αὐτός δέν ἦταν ἄλλος ἀπό τόν ἴδιο τόν βασιλιά. Ἀπό'κεῖ κι ὕστερα ἡ μεθόδευση "τοῦ περάσματος" τῆς πολιτικῆς τῆς ξένης δύναμης θἄταν ἕνα ἐγχείρημα εὐκολώτερο. Κι ἀπ'ὅ,τι ἱστορικά ἀποδείχτηκε τό σχέδιο πέτυχε ἀρκετές φορές.

Στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνα εἶναι γνωστό ὅτι πολλές θέσεις τοῦ στρατιωτικοῦ καί κρατικοῦ μηχανισμοῦ καταλήφθηκαν ἀπό Βαυαρούς, ἐνῶ παράλληλα πολλοί ἀγωνιστές τοῦ 21 παραμερίστηκαν κι ὁρισμένοι μάλιστα διώχτηκαν (Φίλη, Κολοκοτρώνη καί Πλαπούτα).[9] Σέ ὁποιαδήποτε κρατική θέση κι ἄν βρισκόταν Βαυα-

ρός συγκριτικά μ'Έλληνα συνάδελφό του τύχαινε προνομιακής μεταχείρισης καί ὁπωσδήποτε εἶχε μισθολογικά πλεονεκτήματα. [10]

Σ'ὅλη τήν διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνα σέ διεθνές διπλωματικό ἐπίπεδο ὑπό πάντα ὁ ἀνταγωνισμός τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Ρωσσίας σχετικά μέ τό ποιός τελικά θά πατρονάρει καί θά ἐπηρεάζει περισσότερο τό Ἑλληνικό κράτος. Βέβαια τότε ἡ Ἀνατολική Μεσόγειος βρισκόταν κύρια στήν σφαίρα ἐπιρροῆς τῆς Ἀγγλίας πού φυσικά εἶχε συμφέρον νά διατηρεῖται ἡ ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας σάν εἶδος φραγμοῦ στήν κάθοδο τῆς Ρωσσίας μέσω Δαρδανελλίων στήν Μεσόγειο. Ὡστόσο ὁ Ὄθων ρωμαντικά προσηλωμένος στό ὄνειρο τῆς Μεγάλης Ἰδέας, προοπτική πού τόν ἔκανε καν νά μήν ἀποκλείει κάποιο πόλεμο μέ τήν Τουρκία γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ ἀλλά καί νά καθίσταται ὕποπτος γιά σύμπλευση μέ τήν Ρωσσική πολιτική , ὅλο καί κάποια προβλήματα δημιουργοῦσε στίς Ἀγγλικές ἐπιδιώξεις". Γι'αὐτό καί ἡ Ἀγγλία ἀπ'ἕνα σημεῖο καί μετά δέν ἔβλεπε μ'εὐνοϊκό μάτι τόν Ὄθωνα καί δέν πρέπει νά μᾶς ἐκπλήσσει "οταν τήν ἀνακαλύπτουμε νά ὑποδαυλίζει τό 1862 τίς ταραχές ἐναντίον του [12].

Μετά τήν ἐγκαθίδρυση τῶν Γκλύξμπουργκ οἱ Ἀγγλικές ἐπιρροές κυριάρχησαν καί κυριαρχοῦσαν μέχρις ὅσου ἡ ἡγεσία τοῦ δυτικοῦ κόσμου πέρασε ἀπ'τήν "γηραιά Ἀλβιόνα" στίς Η.Π.Α. ὁπότε καί περάσαμε - παραχωρηθήκαμε γιά τήν ἀκρίβεια - στήν σφαίρα ἐπιρροῆς τῶν Η.Π.Α.[13] Κι εἶναι γνωστό φυσικά ὅτι κι αὐτός ὁ Ἐθνάρχης Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἦταν ὁ πολιτικός πού σύμπλευσε μέ τήν Ἀγγλική πολιτική, οὐδέποτε τόλμησε νά τήν ἀμφισβητήσει - κι ἦταν ἐκεῖνος πού λίγο πρίν ἀπό τόν θάνατό του ἔδωσε τήν συγκατάθεσή του στήν ἐπανόρθωση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ στήν Ἑλλάδα,ἄν καί τό κίνημα τοῦ Γουδιοῦ τό 1909 τόν ἔφερε στό πολιτικό προσκήνιο προσδοκῶντας ἀπ'αὐτόν ὁριστική σύγκρουση μέ τόν παραπάνω θεσ

σμό κι ὄχι ἁπλά μέ κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο βασιλιά πού τύχαινε νά διαφωνεῖ μαζί του. ('Εννν. τόν βασιλιά Κωνσταντίνο).[14] 'Αλλά ἡ 'Αγγλία δέν ἦταν κατά τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ γενικά ἀλλά συγκεκριμένα κατά τοῦ Κωνσταντίνου λόγω τῶν σύδετεροφιλῶν του τάσεων. 'Ο 'Ελευθέριος Βενιζέλος ἀκολούθησε τήν ἴδια γραμμή. 'Η κατάλυση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, δέν ἦταν ἔργο δικό του ἀλλά τῆς ριζοσπαστικώτερης πτέρυγας τῆς δικῆς του παράταξης (Πλαστήρας, Παπαναστασίου).

Σέ πολιτικό ἐπίπεδο λοιπόν ὁ ἑτεροπροσδιορισμός τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ἀποτελεῖ σχεδόν μόνιμο χαρακτηριστικό του. Κι ἄν λάβουμε ὑπ'ὄψει ὅτι ἀκολουθοῦσε ἀκριβῶς μετά ἀπό τέσσερις αἰῶνες ὑποταγή στόν 'Οθωμανό κατακτητή κι ἄν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Βυζαντινή αὐτοκρατορία στό σύνολό τῶν ἱστορικῶν της φάσεων δέν ἦταν ἀκριβῶς 'Ελληνική αὐτοκρατορία ὅπως θέλαμε νά πιστεύουνε μερικοί φανατικοί "μεγαλοϊδεάτες" ἐθνικιστές τοῦ παραμένου αἰώνα ἀλλά σύνθετο 'Ιστορικοπολιτιστικό μόρφωμα καί ἐξουσιαστικός θεοκρατικός σχηματισμός οἰκουμενικῆς - Ρωμαϊκῆς νοοτροπίας δέν εἶναι δύσκολο νά συλλάβει κανείς τίς διαστάσεις τῆς ἐθνικῆς ὑποτέλειας τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ σάν αὐτόνομης ἐθνικῆς ὀντότητας καί τόν τραυματισμό τῆς αἰσθησής του ὅτι διαθέτει ἱκανότητες καί δυνατότητες νά ἔχει πραγματικά ὁλοκληρωμένη τήν ἐθνική του ἀνεξαρτησία καί πέρα ἀπ'τά ἔνδοξα ἀρχαῖα του χρόνια.

Σέ κοινωνικοοικονομικό ἐπίπεδο πάλι ἡ χώρα βρίσκεται ἐγκλωβισμένη σ'ἀνάλογους ἐξαρτησιακούς μηχανισμούς. 'Αρχικά θά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ 'Ελλάδα σάν τμῆμα τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀκολούθησε κι αὐτή τήν τύχη τῆς τελευταίας σχετικά μέ τήν ἀπισθοδρομική οἰκονομική της κατάσταση σέ σύγκριση φυσικά μέ τόν τύπο καί τόν ρυθμό τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Δύσης. 'Η ἀρνητική πλευρά τοῦ νομίσματος τῆς πρωταρχικῆς συσσώρευσης τοῦ Κε-

φαλαίου τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στίς δυτικές εὐρωπαϊκές χῶρες ἦταν καί εἶναι ἡ οἰκονομική καθυστέρηση καί κατ' ἐπέκταση ἐξάρτηση τῆς λεγόμενης περιφέρειας τοῦ Δυτικοῦ καπιταλισμοῦ πού καλύπτει , ὡς γνωστό, γεωγραφικά περιοχές τοῦ ἀγροτικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Νότου, τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς. Αὐτή ἡ διαδικασία τῆς "ὑποανακτυπτοποίησης" αὐτῶν τῶν περιοχῶν ἔχει τίς ρίζες της πολύ πρίν ἀπ'τήν ἐξάπλωση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ καί σχετίζεται ἀκριβῶς μέ τήν ἀρχική θεμελίωση ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν προϋποθέσεων σ'ἐπίπεδο παγκόσμιων οἰκονομικῶν συναλλαγῶν καί ἀγορῶν πού θά ἐπέτρεπαν τήν μεταγενέστερη καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῶν Δυτικῶν χωρῶν.

Βέβαια γιά τήν περίπτωση τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καί τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ὡς τμήματός της ὑπάρχουν ὁρισμένες ἰδιομορφίες. Μέχρι τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση δέν ἔχουμε ἀκριβῶς καπιταλιστική - ἰμπεριαλιστική διείσδυση ἐκ μέρους τοῦ Δυτικοῦ κεφάλαιου τοῦ τόπου ποὺ θά συναντοῦσαμε στίς ἀποικιοκρατούμενες περιοχές τοῦ κόσμου. Ὡστόσο ἤδη ἀπ'τήν περίοδο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Μερκαντιλισμοῦ οἱ δυτικοευρωπαῖοι ἔμποροι ἔπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο στό διαμετακομιστικό ἐμπόριο Ἀσίας καί Εὐρώπης καί πιό ἐξειδικευμένα στό εἰσαγωγικό καί ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐξασφαλίζοντας μάλιστα κι ὁρισμένα προνόμια μέσω τῶν περίφημων διομολογήσεων. Μ'ἄλλα λόγια τό Δυτικό κεφάλαιο ἄρχισε ν'ἀποκτᾶ τίς πρῶτες θέσεις του οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς μέσα στόν Τουρκοκρατούμενο χῶρο σ'ἐπίπεδο διεθνοῦς ἐμπορικῆς κίνησης. Κι εἶναι ἡ ὑπεροχή αὐτή ἐνταγμένη ἀκριβῶς μέσα στό σύνολο τῶν ἀρχικῶν θεμελιακῶν προϋποθέσεων πού οἱ Δυτικές χῶρες φρόντισαν νά ἐξασφαλίσουν γιά τήν μεταγενέστερη καπιταλιστική τους ἀνάπτυξη τοῦ περασμένου αἰῶνα.[15]

. /.

Τό 'Ελληνικό στοιχεῖο λοιπόν μέσα στόν ''Οθωμανικό καί εὐρύτερα Μεσογειακό χῶρο σ'ἐπίπεδο οἰκονομικῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητας ἦταν ἀνταγωνιστικό πρός τό Δυτικό ἤ ἀκόμη καί τό 'Εβραϊκό. Καί παρ' ὅλους τούς περιορισμούς πού ὑφίστατο λόγω τῆς ἐξουσιαστικῆς σχέσης πού τό δέσμευε μέ τόν 'Οθωμανό κατακτητή καί τά ἄλλα πλεονεκτήματα πού διαθέταν οἱ οἰκονομικοί του ἀντίπαλοι, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποδείκτηκε ἕνας πολύ ἱκανός καί ἐπιτυχημένος ἀνταγωνιστής. 'Ωστόσο ὅμως σταθεροποιοῦσε καί τόν μεταπρατικό χαρακτήρα του ὡς οἰκονομικοῦ παράγοντα πού δυστυχῶς δέν θά μπορεῖ νά τόν ἀποβάλει καί στήν μετά τήν 'Επανάσταση τοῦ 2Ι περίοδο ἀνάπτυξης κι ἐξάπλωσής του στό χῶρο τῆς Μεσογείου.

'Η διαμόρφωση πράγματι τοῦ μεταπρατικοῦ 'Ελληνικοῦ κεφαλαίου ἀρχίζει μέσα στό χῶρο τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀρκετά νωρίς, ἤδη ἀπ'τόν Ιόο καί Ι7ο αἰῶνα , καί σάν "παράδοση" σχεδόν τῆς 'Ελληνικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς φτάνει μέχρι τίς μέρες μας.[Ι6] Συνδέθηκε στενά μέ σημαντικές πτυχές τῆς ἱστορίας τοῦ Τούρκοκρατούμενου καί μή 'Ελληνισμοῦ, ὅπως οἱ δραστηριότητες τῶν Φαναριωτῶν στήν Κων/πολη, οἱ μεθοδεύσεις καί τό συνολικό σκοτεινό ἀπαράσκηνια γιά τήν κατάχτηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων στήν περίοδο τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, οἱ 'Ελληνικές ἡγεμονίες στήν Μολδαυία καί Βλαχία, ἡ δράση καί τά ἐπιτεύγματα τῶν 'Ελλήνων στά ἐθνικά κέντρα τῆς διασπορᾶς κι ὁπωσδήποτε ἔπαιξε τόν θετικό ρόλο του σχετικά μέ τίς οἰκονομικές δυνατότητες ἐκείνου τοῦ παροικιακοῦ 'Ελληνικοῦ ἀστικοῦ στρώμματος πού κοινωνικά ὑποβάθρωνε καί στήριζε τήν ὑπόθεση τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας καί γενικώτερα τῆς προετοιμασίας γιά τόν μεγάλο ξεσηκωμό τοῦ 2Ι.Καί φυσικά τό πράγμα πηγαίνει ἱστορικά μακρύτερα ἄν θέλουμε νά δοῦμε πίσω ἀπ'τόν "Ελληνα μεταπράτη - κεφαλαιοκράτη τόν αἰεικίνη-

το Ἕλληνα ἔμπορο καί θαλασσόπορο πού τήν ἐξαπλωτική, διεισδυτική κι οἰκονομική του ἱκανότητα ἡ ἀνθρωπότητα τήν διακίστωσε ἤδη ἀπ'τά χρόνια τῶν πρώτων ἀρχαιοελληνικῶν ἀποικισμῶν.

Ἀλλ'ἤν στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες σάν μειονότητα βρῆκαν σφύ διαμετακομιστικό ἐμπόριο καί γενικότερα τήν μεταπρατική οἰκονομική δραστηριοποίηση ἕνα βασικό κι ἀσφαλῆ τρόπο τῆς οἰκονομικῆς τους ἐνδυνάμωσης ὥστε καί ὑλικά νἄχουν ὁρισμένα πλεονεκτήματα στήν ὑπαγράμμιση τῆς ἐθνολογικῆς καί πολιτιστικῆς τους παρουσίας δέν σημαίνει κάτι τέτοιο καί παρατεινόμενη θετική διάρθρωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδας καί μετά τήν ἀπελευθέρωση της ἀπ'τόν Τουρκικό ζυγό. Βέβαια καί μετά τήν ἀπελευθέρωση οἱ διαμεσολαβητικές καί κερδοφόρες δραστηριότητες τῶν Ἑλλήνων μέσα καί κυρίως ἔξω ἀπ'τά ὅρια τοῦ νεοσύστατου κράτους στήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, (κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς μέσα στήν Ὀθωμανική ἐπικράτεια, στήν Αἴγυπτο, στήν Νεοσμβρινή Ρωσσία, τήν Ρουμανία, σέ διάφορες περιοχές τῆς Μέσης Ἀνατολῆς) ἦταν πάντα ἐκτεταμένες κι ἐνισχυτικές σύ ἤδη ὑπάρχοντος Ἑλληνικοῦ πλούτου τῶν παροικιακῶν κέντρων. Ἀλλά πρέπει ἀκριβῶς στό σημεῖο αὐτό νά προσεχθεῖ τί ἀκριβῶς λειτουργίες ἐκτελοῦσαν αὐτές οἱ δραστηριότητες σ'ἐκίπεδο παγκόσμιας ἀγορᾶς μέσα στό διαρκῶς ἀναπτυσσόμενο καπιταλιστικό σύστημα τῆς Εὐρώπης,[17] καί σέ σύγκριση πάντα μέ τίς νέες ἀνάγκες καί τούς ἐπιδιωκτέους οἰκονομικούς στρατηγικούς στόχους ἑνός νεοσύστατου κράτους πού θέλει ἡ ὑποτίθεται τουλάχιστον ὅτι θέλει ὁλοένα καί περισσότερο νά οὐσιαστικοποιεῖ τήν ἀνεξαρτησία του σ'ὅλους τούς τομεῖς τῶν σχέσεων του μέ τό διεθνές περιβάλλον.

Ἄν λοιπόν δεχθοῦμε τήν θεωρία Μητρόπολης καί Περιφέρειας τοῦ καπιταλισμοῦ τῆς νεομαρξιστικῆς κοινωνιολογικῆς σχολῆς [18] οἱ

παραπάνω δραστηριότητες δέν ήταν παρά διαμεσολαβητικές τῶν μητροπολιτικῶν καπιταλιστικῶν κέντρων ποῦταν καί τά κύρια κέντρα παραγωγῆς μέ τίς ἀγορές καί τά κέντρα πρώτων ὑλῶν τῆς Περιφέρειας. Μ'ἄλλα λόγια ὁ μεταπράτης Ἕλληνας κεφαλαιοῦχος κυρίως τῶν παροικιακῶν κέντρων ἦταν γέφυρα καί κύριος φορέας τῆς ἐξάπλωσης καί διείσδυσης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ στήν Ἀνατολική Μεσόγειο. Ἦταν αὐτός ποῦ "μεσολάβησε" καί διευκόλυνε τόν Εὐρωπαῖο καπιταλιστή στήν οἰκονομική του ἐπικοινωνία ἤ ἀκριβέστερα στήν οἰκονομική ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ὑποανάπτυχτης Μεσογειακῆς καί νοτιοανατολικῆς Εὐρωπαϊκῆς περιφέρειας. Κάτι τέτοιο συνεπαγόταν:

α') ὅτι τό Ἑλληνικό μεταπρατικό κεφάλαιο καί ἡ συνολική οἰκονομία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ἦταν ἀπ'τήν ἀρχή τῆς ἵδρυσής του ἐξαρτοποιημένη ἀπ'τά Μητροπολιτικά καπιταλιστικά κέντρα καί ἀργότερα ἀπ'τόν Εὐρωπαϊκό Ἰμπεριαλισμό.

β') ὅτι τό Ἑλληνικό μεταπρατικό κεφάλαιο εἶχε συμφέρον νά διαιωνίζονται καί ν'ἀναπαράγονται οἱ ἐξαρτοποιητικές σχέσεις καί μηχανισμοί τῶν Εὐρωπαϊκῶν καπιταλιστικῶν - ἰμπεριαλιστικῶν δομῶν σέ σχέση μέ τήν Μεσογειακή Περιφέρεια.

γ') ὅτι ἡ Ἑλληνική μεταπρατική ἀστική τάξη μέσα κι ἔξω ἀπ' τά ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐπηρέαζε τό πολιτικό σύστημα τῆς χώρας κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά διατηροῦνται ἐσωτερικοί μηχανισμοί ἐκπαίδευσης καί πολιτικοποίησης τῶν πολιτῶν πού νά εὐνοοῦν τά δικά της ἐξαρτημένα συμφέροντα.

δ') ὅτι ἀπ'τήν ἴδια πιά τήν ἀρχική δομή τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας λειτουργοῦσαν ὁρισμένοι ἀνασταλτικοί κοινωνικοοικονομικοί μηχανισμοί στήν ἀνάπτυξη μιᾶς αὐτόχθονης ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης, ὅπως τήν εἴδαμε στήν περίπτωση τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, πού θά θεμελίωνε καί στή συνέχεια θά προωθοῦσε συστηματικά τόν παραγωγικό - βιομηχανικό τομέα τῆς χώρας.

. / .

'Αλλ'ἀκριβῶς αὐτό τό τελευταῖο, ἡ ἀνάπτυξη δηλ. τοῦ παραγωγικοῦ-βιομηχανικοῦ τομέα εἶναι κι ὁ ἐπιδιωκτέος στρατηγικός στόχος μιᾶς ἀναπτυσσόμενης χώρας τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς. Γιατί ἔτσι μόνο μπορεῖ νά προωθήσει μιά αὐτοδύναμη οἰκονομική της ἀνάπτυξη, ποῦ νά τήν ἀποδεσμεύσει ἀπ'τούς καταπιεστικούς ἐξαρτοποιητικούς μηχανισμούς τῶν Μητροπολιτικῶν κέντρων, ποῦ πέρα φυσικά ἀπό τά δυσμενῆ οἰκονομικά τους ἀποτελέσματα ἔχουν καί ἀνάλογα δυσμενεῖς πολιτικούς ἀντικτύπους - περιορισμός δηλ. τῆς ἐθνοπολιτικῆς αὐτοτέλειας τῆς χώρας -. Μόνο μιά οἰκονομική ἀνάπτυξη, βασισμένη στό ντόπιο κεφάλαιο καί προσανατολισμένη σέ παραγωγικές κι "οχι διαμεσολαβητικές δραστηριότητες εἶναι ἐγγύηση οἰκονομικῆς καί κατά προέκταση πολιτικῆς αὐτοδυναμίας τῆς χώρας.[19] Φορέας ὅμως μιᾶς τέτοιας ἀνάπτυξης στή μεταβατική περίοδο ἀπό τήν κοινωνία τῶν φεουδαρχικῶν ἤ ἡμιφεουδαρχικῶν δομῶν πρός τήν κοινωνία τῶν ἀστικῶν δομῶν δέν μπορεῖ νᾶναι ὁ μεταπράτης κεφαλαιοκράτης - "νεροκουβαλητής" τοῦ ξένου κεφαλαίου τῶν Μητροπολιτικῶν κέντρων - ἀλλά μιά ἐθνική ἀστική τάξη ποῦ θά ἐπιδιώκει νά στήσει στή χώρα της τόν δικό της "ἐθνικό" καπιταλισμό, ἐρχόμενη μάλιστα σέ σύγκρουση μέ τίς κατεστημένες ἀριστοκρατικές δομές ἐξουσίας ἤ σέ κάθε περίπτωση μ'"ενα κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο, ποῦ στηρίζεται κυρίως στήν κατοχή γῆς ἤ μή παραγωγικοῦ κεφαλαίου. Στήν προκειμένη περίπτωση δηλ. δέν "εχουμε ἀνάγκη ἀπ'τόν μεταπράτη ἐμπορευόμενο ἀστό, ποῦ ἔχει μάθει ν'ἀναλίσκεται σέ διαμεσολαβητικές ἐργασίες, ἀλλ'ἀπό τόν ἀστό ἐκεῖνο ποῦ ἀποφασίζει νά γίνει ἐπιχειρηματίας-ἐπενδυτής καί ἀναλίσκεται σέ παραγωγικές δραστηριότητες κι ἔτσι συμμετέχει καί συμβάλλει στή διαδικασία τῆς ἐκβιομηχάνισης.

'Ωστόσο οι κατάλληλοι κοινωνικοοικονομικοί ἤ ἀκόμη καί πολιτικοί ὅροι γιά τήν δημιουργία μιας συσσώρευσης παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί τήν γέννηση μιᾶς φυσιας ψυχολογίας καί ἰδεολογίας ἐπιχειρηματία - ἐπενδυτῆ στόν χῶρο τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας δέν ὑπῆρχαν οὔτε πρίν ἀπ' τήν ἐπανάσταση τοῦ 21 οὔτε μετά. Ἤδη ἀπ' τίς πρῶτες φάσεις σχηματισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κεφαλαίου (18ου αἰῶν) οἱ ὅροι ἦταν διαφορετικοί ἀπ' ἐκείνους πού ὑπῆρξαν τό ἱστορικό καθοριστικό πλαίσιο τῆς γέννησης κι ἀνάπτυξης τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀστικῆς τάξης καί τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ[198]. Στόν Ἑλλαδικό χῶρο δέν συναντᾶμε τήν ἀνάπτυξη τῆς πόλης καί τῶν μεσαίων ἀστικῶν της στρωμάτων ὅπως ἱστορικά τήν γνωρίζουμε γιά τήν περίπτωση τῆς Βόρειας Εὐρώπης ἤ Ἰταλίας ἤδη ἀπ' τόν 11ο καί 12ο αἰῶνα κι ἀργότερα. Κι εἶναι γνωστό ὅτι ἡ πόλη τῶν τελευταίων ἱστορικῶν φάσεων τῆς Μεσαιωνικῆς περιόδου ἀκοτέλεσε τήν κοιτίδα τῆς γνήσιας ἀστικῆς - καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης γιά ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη ὡς πρωταρχικό κέντρο ἐκτεταμένης παραγωγικῆς διαδικασίας.

Στήν περίπτωση τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ἔχουμε πέρασμα ἀπό μιά Θεοκρατική αὐτοκρατορία φεουδαρχικῶν δομῶν, τήν Βυζαντινή δηλ., σέ κάποια ἄλλη , τήν Ὀθωμανική ἐπίσης Ἰδιότυπων φεουδαρχικῶν δομῶν. Δημιουργία " ἀστικῆς καμμούνας " καί ἀκόμη-ση διοικητικῆς αὐτονομίας καί πολιτικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ σέ Ἑλληνική πόλη δέν παρατηρεῖται.[199] Δέν ἐπισημαίνεται κἄν τάση ἡ δυνατότητα κάποιων ἀναπτυσσόμενων ἀστικῶν της στρωμάτων ν' ἀνταγωνιστεῖ μέ βάση τήν σκληρή ἐπαγγελματική ἐργασία κι' ἐπιτυχή ἐπιχειρηματική δραστηριότητα, κάποια ἄλλη κοσμική ἐξουσία πού δέσποζε τήν ἴδια ἐποχή. Ὁ φεουδάρχης ηγεμόνας δέν εἶχε τήν δύναμη , τήν πολιτική ἰσχύ καί τήν παρουσία πού εἶχε στήν δυτική Εὐρώπη οὔτε διαγράφεται ἕνας κλήρος ἐξουσιαστικός ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί σέ κάποια πράγματι ὑπαρκτά ἀστικά κέντρα παραγωγῆς κι αὐξανόμενον πολιτικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ . Στήν Ἑλλάδα χῶρο ἀπουσιάζει ὁ ἐκτεταμένος ἀνταγωνισμός τῆς κεντρικῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας μέ τήν τοπική φεουδαρχική καί τήν θρησκευτική πού δεσυκόλυνε τήν ἀνάπτυξη καί ἐπιβολή τῶν ἀστικῶν στρωμάτων. Ἐδῶ ἐδῶ ἐπί Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἴτε ἐπί Ὀθωμανικῆς ἡ κεντρική ἐξουσία ἦταν περισσότερο ἐξοπλισμένη συγκριτικά μ' ἐκείνη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί θρησκευτική ἡγεσία εἴτε εἶναι ὑποτεταγμένη σ' αὐτήν (Βυζάντιο) εἴτε ταυτισμένη μ' αὐτήν (Ἰσλάμ).

Ὕστερα ἡ ἐπιβολή τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μετά τήν πρώτη τοῦ Βυζαντίου δέν ἐπέτρεψε τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν ὅποιων παραγωγικῶν ἀστικῶν στρωμάτων εἶχα-

μόλις ἀρχίσει νά διαμορφώνονται ὁ' ὁρισμένα ἀστικά κέντρα π.χ. τήν Κων /πολη. Τήν ἤδη προϋπάρχουσα κοινωνική ἀποσύνθεση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διαδέχτηκε μιά νέα κοινωνική ἀποδιοργάνωση καί ἱστορική ἀνακοπή. Ὀξ 'Ανατολῶν καταστρεπτικῆς στερεῖτο ὁλοκληρωτικά ἑνός παραγωγικοῦ οἰκονομικοῦ πνεύματος κι' ἦταν φορέας οὐσιαστικά - στήν πρώτη καί πιό ἀκμαία περίοδο τουλάχιστον τῆς ἐπεκτατικότητας τοῦ ἑνός ληστρικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί ἐπέβαλε στόν χῶρο ποῦ κυριαρχοῦσε διότυπες φεουδαρχικές δομές (σύστημα " ντερλίκ " 19γ) στίς ὁποῖες κεντρικός ἐνωτικός πόλος ἦταν πάντα ὁ σουλτάνος - χαλίφης. Μιά τέτοια κατάσταση σήμαινε ὅτι ἡ κεντρική ἐξουσία ἦταν πιό πιεστική καί ἱκανή νά ἐλέγχει τά ὁποιαδήποτε ἀστικά στρώματα ποῦ σέ κάποια φάση τῆς ἐξέλιξής τους θ' ἀναζητοῦσαν τήν οἰκονομική τους αὐτοδυναμία καί τόν πολιτικό τους αὐτοπροσδιορισμό. Ἀσφαλῶς καί δέν ἦταν τυχαῖο ὅτι τό Ἑλληνικό στοιχεῖο σκοπεύοντας τήν παραγωγική οἰκονομική δραστηριότητα ἀπωθυρόταν κυρίως πρός τά ὀρεινά μέρη (π.χ. ὁ συνεταιρισμός τῶν 'Αμπελακίων) πράγμα ποῦ ἀργά ἤ γρήγορα δέν μποροῦσε παρά ν' ἀποδειχθεῖ ἀρνητικός παράγοντας στήν ἀνταγωνιστικότητα τῶν παραγομένων βιοτεχνικῶν προϊόντων λόγω τῶν πρόσθετων δυσκολιῶν σ' ἐπίπεδο ἐπικοινωνίας καί συγκοινωνίας ποῦ παρουσίαζαν οἱ παραγωγικές μονάδες ὅταν ἦταν ἐγκατεστημένες σ' ὀρεινά ἐδάφη ἰδιαίτερα τήν ἐποχή ἐκείνη ὅπου ἡ τεχνολογία τῶν μεταφορῶν καί τῆς ἐπικοινωνίας φυσικά ἦταν πιό καθυστερημένη ἀπ' τήν σημερινή. Ἐξ ἄλλου αὐτές οἱ ἴδιες οἱ δυνατότητες τῶν πρώτων αὐτῶν πυρήνων βιοτεχνικῆς παραγωγῆς ἦταν περιορισμένες συγκριτικά μέ τίς δυτικοευρωπαϊκές βιομηχανικές δυνάμεις - ἰδιαίτερα τῆς Ἀγγλικῆς - τόσο ἀπό σκοπιά παραγωγῆς ὅσο κι' ἀπό σκοπιά παραγωγικότητας , πράγμα καί πάλι ἀρνητικό γιά τήν ἀνταγωνιστικότητα τῶν προϊόντων. Ἀλλά μειωμένη ἀνταγωνιστικότητα προϊόντων σήμαινε καί μειωμένη δυνατότητα παραπέρα ἀνάπτυξης τοῦ συγκεκριμένου κοινωνικοῦ φορέα παραγωγῆς τῶν προϊόντων. Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα αὐτοί "οἱ ἀστικοί " κοινωνικοί φορεῖς μιᾶς ὑποτυπώδους " βιομηχανικῆς " ἀνάπτυξης στόν Ἑλλάδικό χῶρο, ἄρχιζαν νά πιέζονται ἐξοντωτικά ἀπ' τό βάρος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἀνταγωνισμοῦ μέ ἄμεσα ἀποτελέσματα πρῶτο τήν ὀπισθοχώρηση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας ποῦ εἶχαν ἤδη ἀρχίσει ἀλλά ποῦ βρισκόταν μόλις στίς πρῶτες της φάσεις καί δεύτερο τήν ἴδια τήν δική τους ἀποδυνάμωση. Ἡ καπιταλιστική " μητρόπολη " ἐπέβαλε γιά μιά ἀκόμη φορά τούς ὅρους της στήν " περιφέρεια" 19 δ.

Συνολικά στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία οὔτε σημαντική αὔξηση τῶν παραγωγικῶν

δυνάμεων παρατηροῦμε ἀνάλογη μ' ἐκείνη τῆς Δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου οὔτε φυσικά ἐκεῖνο τό ἰδιόμορφο στοιχεῖο τῆς ὀρθολογικοποίησης ς πολλῶν τομέων τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καί ἰδιαίτερα τοῦ οἰκονομικοῦ τομέα πού ἄρχιζε νά χαρακτηρίζει τόν Εὐρωπαϊκό κόσμο μετά τήν ἀναγέννηση. Κι εἶναι γνωστό ὅτι ὁ ΜΑΧ WEBER ἔδινε σημασία σ' αὐτόν τόν τελευταῖο παράγοντα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς γνήσιας καπιταλιστικῆς ὀργάνωσης καί συσσώρευσης ὅπως τήν γνωρίσαμε στήν δυτική Εὐρώπη 19ε
Ἀντίθετα ὁ ἀνατολικός δεσποτισμός κι οἱ ἀνατολικές θεοκρατικές ἀντιλήψεις δημιούργησαν κλίμα πού εὐνοοῦσε τήν ἀνάπτυξη κοινωνικῶν πολιτικῶν καί πολιτιστικῶν στοιχείων ἀντίθετων στό ὀρθολογιστικό πνεῦμα τῆς Δύσης τόσο σ' ἐπίπεδο διοικητικό - δικαιϊκό- ὀργανωτικό ὅσο κι ἐπίπεδο διάρθρωσης εἰδικά τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας. Ἡ ἐμπορευματοποίηση κι ὁ ἐκχρηματισμός τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων συνολικά ἦταν χαμηλοῦ βαθμοῦ ἐνῶ οἱ κάτοχοι κεφαλαίων δέν ἦσαν διατεθειμένοι ν' ἀναλαμβάνουν παραγωγικές ἐπιχειρηματικές πρωτοβουλίες πού ἐνεῖχαν κινδύνους ,ἀπαιτοῦσαν μακροχρόνιο ὀρθολογικό οἰκονομικό προγραμματισμό καί σκόπευαν τήν αὔξηση τοῦ ὑπάρχοντος κεφαλαίου μέσω ἐπενδύσεων. Ἡ οἰκονομική ὀλιγαρχία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ (οἱ κοτζαμπάσηδες δηλ.) ἔρρεπε περισσότερο πρός τήν χλιδή ,τήν ἐπιδεικτική κατανάλωση καί τήν ἐμπορική κερδοσκοπία. 20 Ἀκόμη δέν θἄταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ὁ ἀνατολικός δεσποτισμός καί θεοκρατία κατά κάποιο τρόπο εὐνόησαν τήν ἐνίσχυση τοῦ κατεστημένου τῶν γαιοκτημόνων καί τοῦ ἀνώτερου ὀρθόδοξου κλήρου (εἰσπραξη τῶν φόρων καί ἔλεγχος τῶν κατακτημένων χριστιανῶν μέσω τοῦ Κοτζάμπαση ,ἐκκλησιαστικά προνόμια)

Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ διείσδυση τοῦ δυτικοῦ ἐμπορικοῦ παράγοντα στόν χῶρο τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας - οἱ περίφημες " διομολογίσεις " -πού μετά τήν ἀκμή τῆς αὐτοκρατορίας διαρκῶς ἐπεκτεινόταν ,ὁπωσδήποτε ὑπῆρξε ἕνας ἐπιπλέον ἀρνητικός παράγοντας στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί στήν δυνατότητα ἐξόδου τοῦ οἰκονομικοῦ της χώρου ἀπ' τήν ὑπανάπτυξη. Ἐξωτερικοί παράγοντες δηλ. καί συγκεκριμένα οἱ ἐπιδιώξεις τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν πού ἀργότερα θά διαμορφωνόντουσαν ὡς " μητροπολιτικές " τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος συγκλίναν πρός τίς ἴδιες οἰκονομικές κατευθύνσεις μ' ἐκεῖνες πού καθοριζόντουσαν ἀπ' τίς ἐγγενεῖς παραδοσιακές ἰδιομορφίες τοῦ χώρου. Καί τά κοινωνικά -ταξικά ἀποτελέσματα, μέ βάση τήν κατεύθυνση τῶν δυτικοευρωπαικά ὀρθολογικά κριτήρια ἦταν ἀρνητικά σέ σχέση μέ τήν δημιουργία ἑνός γνήσιου παραγωγικοῦ πνεύματος, ἰσχυρά ἐνεσχυτικά μιᾶς γνήσιας ἀστικῆς τάξης μ' ἕνα τέτοιο ἦθος ἐργασίας σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἡ κοινωνική καί ἠθική

ἱκανοποίηση τοῦ ἀστοῦ δέν ἔγκειται στήν ἁπλή τυχοδιωκτική ἐπαύξηση τοῦ πλούτου του ἤ τήν ἐπιδεικτική κατανάλωση ἀλλά στήν σκληρή πειθαρχημένη καί προγραμματισμένη ἐπιχειρηματική ἐργασία. Ἀντίθετα ἐξωτερικοί κι' ἐσωτερικοί παράγοντες εὐνοοῦσαν τήν ἀνάπτυξη κερδοσκοπικῶν μεταπρατικῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων πού ὄχι μόνο μποροῦσαν νά γίνουν ἀνεκτές ἀπ' τίς κυρίαρχες βιομηχανικές δυτικοευρωπαϊκές χῶρες ἀλλά μποροῦσαν ἀκόμη περισσότερο νά τίς βοηθήσουν στήν παραπέρα ἐξάπλωση καί διείσδυσή τους στήν περιοχή τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης καί ἀνατολικῆς Μεσογείου (ἄνοιγμα καί ἐξυπηρέτηση νέων ἀγορῶν).

Ἀκόμη δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ὁ Ἑλλαδικός χῶρος δέν γνώρισε ποτέ τήν ἀρχική συσσώρευση πλούτου πού πραγματοποιήθηκε στίς δυτικοευρωπαϊκές χῶρες μέ τίς ἀνακαλύψεις καί φυσικά ἔμεινε ἀπ' ἔξω ἀπ' τήν ἀναγεννησιακή Εὐρωπαϊκή πορεία πού ἀκολούθησε καί τούς συναφεῖς κοινωνικούς μετασχηματισμούς καί τίς κοσμογονικές πολιτιστικές ἀλλαγές.

Ἡ λαϊκή βάση (ἀγρότες ,ἐργάτες ,βιοτέχνες τῶν πόλεων) κατά τόν 14ον καί 15ον αἰῶνα εὑρισκόταν ἤ σέ οἰκονομική ἐξαθλίωση (ἰδιαίτερα ὁ κόσμος τῆς ὑπαίθρου πού ὑφίστατο τήν καταπίεση καί τήν ἐκμετάλλευση τῶν Δυνατῶν) ἤ τουλάχιστον σέ κατάσταση ἔντονης δυσαρέσκειας πρός τό φεουδαρχικό καί ἐκκλησιαστικό κατεστημένο πού προκειμένου νά διατηρήσει τά προνόμιά του ἦταν ἱκανό νά συμμαχήσει ἀκόμη καί τόν Ὀθωμανό καταχτητή. Ἡ λεγόμενη πνευματική ἀναγέννηση τοῦ Μυστρᾶ κατά τό πρῶτο μισό τοῦ 15ου αἰῶνα ἀνακόπηκε βίαια ἀπ' τήν Ὀθωμανική κατάκτηση ἐνῶ δέν θᾶταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου πρωτοῦ ὑποκύψει στόν ἐξωτερικό ἐχθρό εἶχε ἤδη καταρρεύσει ἐσωτερικά ἀπ' τίς κοινωνικοοικονομικές της ἀντιθέσεις , τήν κοινωνικοοικονομική της στασιμότητα κι ἀποδιοργάνωση[20α]. Στή συνέχεια μέ τήν Ὀθωμανική κατάκτηση, ὅπως εἴπαμε , πραγματοποιήθηκε ἱστορική ἀπισθοδρόμηση καί ἀνακοπή κοινωνικοοικονομικῶν ἐξελίξεων ἀκόμη πιό μεγάλης κλίμακας (μετεξέλιξη τοῦ ἀρχικοῦ Ἀσιατικοῦ τρόπου παραγωγῆς σ' ἕνα ἰδιότυπο φεουδαρχικό σύστημα , συμπίεση τῶν νέων παραγωγικῶν δυνάμεων καί ἐξαφάνιση τῶν ὁποίων νεωτεριστικῶν στοιχείων στίς παραγωγικές σχέσεις.) Καί οἱ ποικίλες οἱ πολλά ἐπίπεδα προεκτάσεις καί ἀντανακλάσεις τέτοιων καθοριστικῶν ἱστορικοκοινωνικῶν συνεπειῶν διέτρεχαν ὅλη τήν μεταγενέστερη ἱστορία τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ἀκόμη καί μετά τήν σύσταση τοῦ Νεοελληνικοῦ Κράτους

Ὕστερα πρέπει ἰδιαίτερα νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι κοντά στ' ἄλλα ἔλλειπε κι' ἐκείνη ἡ κατάλληλη χριστιανική ἰδεολογία θρησκευτικοῦ περιεχομένου γιά τόν σχηματισμό γνήσιου παραγωγικοῦ κεφαλαίου, ἰδεολογία πού χαρακτηριζόταν ἀπ' ἕνα στοιχεῖο " ἐνδοκόσμιου ἀσκητισμοῦ " καί πού μέ τόση ὀξύνοια κι ἀναλυτική ἱκανότητα ὁ MAX WEBER παρατήρησε στήν περίπτωση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου. Ἡ ὀρθοδοξία μαζί καί μ' ἄλλα ψυχοπολιτιστικά χαρακτηριστικά τοῦ Ἕλληνα δέν εὐνοοῦσε τήν ἀνάπτυξη μιᾶς τόσο κλειστῆς καί αὐτοπειθαρχημένης ψυχολογίας ἀστοῦ πού νά ἱκανοποιεῖται ὄχι τόσο ἀπ' τήν ἴδια τήν ἐπιδεικτική συσσώρευση πλούτου καί τήν καταναλωτική δυνατότητα ὅσο ἀπ' τήν ἐκπλήρωση ἑνός καθήκοντος σκληρῆς ἐπιχειρηματικῆς ἐργασίας μέ σκοπό τήν διαρκῆ αὔξηση τοῦ κεφαλαίου του μέσω ὀρθολογικοῦ προγραμματισμοῦ καί ἀδιάκοπων ἐπενδύσεων. Ἤ γιά νά εἴμαστε ἀκριβέστεροι δέν ἦταν ὁρατή μιά ἐσωτερική συγγένεια ἀνάμεσα σέ κάποια ἰσχυρά ἀνερχόμενα ἀστικά στρώματα καί σέ μιά συγκεκριμένη θρησκεία ὅπως ἔγινε στήν Δυτική Εὐρώπη μέ τά δικά της ἀστικά στρώματα καί τόν προτεσταντισμό (ἰδιαίτερα καλβινισμό καί πουριτανισμό). Ὁ Ἕλληνας ἀπό σκοπιά ψυχοπολιτιστική εἶχε ἀνέκαθεν ἕνα πιό ἀνοιχτό καί " λεβέντικο " κοίταγμα τῆς ζωῆς καί δέν ἦταν εὔκολα διατεθειμένος νά καταδικάσει ὁριστικά τόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων μ' ἀντίχρυσμα τήν μετάπλαση τῶν σεξουαλικῶν του ὁρμῶν σέ πλούσια ἐγκόσμια δραστηριότητα οἰκονομικῆς φύσης - πρᾶγμα δηλ. πού συνέβαινε ἀκριβῶς μέ τούς πουριτανούς ἐπιχειρηματίες πού ἀπ' τήν μιά χαρακτηριζόντουσαν ἀπό ἔντονη θρησκευτικότητα κι ἐγκράτεια κι ἀπ' τήν ἄλλη ἀπό ἀκατάπαυστη διάθεση σκληρῆς ἐργασίας μέ ἀμετακίνητο σκοπό τήν ἀδιάκοπη ἐπέκταση τῶν ἐπιχειρήσεων καί τῶν κεφαλαίων τους - Καί φυσικά θά δυσκολευόταν νά ὑιοθετήσει ἕνα τέτοιο θρήσκευμα πού θά τοῦ προκαλοῦσε τόσο βαθειά ρήξη μέ τόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων . Κι' ἴσως στό σημεῖο αὐτό θά μποροῦσε νά ἐπισημανθεῖ κάποια ὄχι ἀσήμαντη διαφορά τῆς ψυχολογίας του ἀπ' ἐκείνη π.χ. τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ ἤ ἄλλων Ἀσι-

ατικῶν λαῶν πού ἔρρεπαν καί ρέπουν πρός τήν μυστικοπάθεια.Ἡ ὀρθοδοξία ἄφηνε πάντα περιθώρια ἔστω ἀνεπίσημα ,ὁ πιστός παρ' ὅλα τά πλέγματα ἐνοχῆς πού θά τοῦ εἶχαν δημιουργηθεῖ κάπου καί κάπως νά συμφιλιωθεῖ μέ τήν " ἁμαρτία " τῶν αἰσθήσεων ἤ νά τήν ξεπεράσει μέσω τῆς μετάνοιας καί τῆς συγγνώμης.Ἡ ὀρθοδοξία θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἦταν μᾶλλον μιά Ἑλληνικοποιημένη ἔκφραση τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύματος , λιγώτερο μυστικοπαθής ἀπό ἄλλα χριστιανικά ρεύματα ἤ αἱρέσεις γι αὐτό καί ταίριαζε περισσότερο στήν Ἑλληνική Ἰδιοσυγκρασία (Ἡ ἔκβαση τῆς πάλης ἀνάμεσα στούς εἰκονολάτρες καί τούς εἰκονομάχους στό Βυζάντιο ἐπί Ἰσαύρων δέν ἦταν ἄσχετη ἀκριβῶς ἀπ' τίς ἐπιρροές τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος πού δυσκολευόταν νά καταδικάσει ἀκέ ἀμετάκλητα τήν " αἰσθητή εἰκόνα ".Ἡ γιά νά μεταφερθοῦμε σ' ἕνα ἄλλο κύκλο παραδειγμάτων ὁ ἱερωμένος τύπου Παπαφλέσσα- κού ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε ἀπ' τήν ζωή του ἤζερε μ' ἕνα δικό του τρόπο νά συνδιάζει ἄνετα θρησκεία , πατριωτικό καθῆκον καί κάποιες αἰσθησιακές ἀπολαύσεις - δέν ἦταν ἕνα ἀσυνήθιστο φαινόμενο γιά τούς χαρακτῆρες τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων καί δέν συναντοῦσε τρομερές δυσκολίες στό νά γίνει ἀποδεκτό ἀπ' τήν λαϊκή βάση , τήν κοινή γνώμη ἤ ἀκόμη καί πούς πρόκριτους).

Ἡ παραβίαση τοῦ ἠθικοῦ κώδικα γύρω ἀπ' τήν σεξουαλική ζωή ἀπ' τήν στιγμή πού δέν συνδιαζόταν μέ μιά γενικώτερη ἀναναστατική στάση ἀπέναντι στά Θεόφατα καί τίς καθιερωμένες ἀξίες ἀντιμετωπιζόταν μέ μεγαλύτερη ἐπιείκεια ἀπ' τήν ὀρθοδοξία. Ἀντίθετα ὁ πουριτανισμός τήν καταπίεση τῶν σεξουαλικῶν ἐνστίκτων τήν ἔθετε σέ ἄλλη βάση. Ἡ ἐγκράτεια ἔπρεπε νά μετακλαστεῖ σέ ἐπιχειρηματικό ἀνταγωνισμό ὀρθολογικῶν προδιαγραφῶν καί σέ οἰκονομική ἐπιτυχία πού θά βασιζόταν σέ σκληρή μεθοδευμένη ἐργασία καί πού θ' ἀποτελοῦσε τήν χειροπιαστή ἀπόδειξη ὅτι ὁ πιστός ἦταν πράγματι ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ.Ἡοἰκονομική ἐπιτυχία κι' ἡ παραγωγική συσσώρευση κεφαλαίου δέν ἦταν μέσο πρός ἀπόκτηση ἐξωτερικοῦ κοινωνικοῦ γοήτρου κι ἐπιδεικτικῆς καταναλωτικῆς δυνατότητας - ἄν κι αὐτοί οἱ παράγοντες δέν ἀγνοοῦνται ἀπ' τόν MAX WEBER ἀλλά κυρίως αὐτοσκοπός συνδυασμένος μ' αὐτή τήν ἴδια τήν παραγωγική διαδικασία ἤκμ ἤ μέσο μόνο μέ τήν ἔννοια τῆς πρόσφορης ὁδοῦ γιά τήν ἠθική καί θρησκευτική καταξίωση τοῦ ἀτόμου . Δέν εἶναι ὑπερβολή λοιπόν νά ποῦμε ὅτι τό συγκεκριμένο αὐτό ἦθος ἐργασίας πού καλιεργήθηκε ἀπ' τόν πουριτανισμό στό βάθος του ἔκρυβε κάτι τό ἀτομικιστικό ἀπάνθρωπο κι ἀνορθολογικό. Πίσω δηλ. ἀπ' τήν " θεοποίηση " τῆς ἐργασίας , τήν θρησκευτικότητα κι ὀρθολογικότητα μιᾶς αὐτοπειθαρχημένης ζωῆς κρυβόταν μιά ἀνορθολογική καί σκληρή συλλογιστική βάση , μιά ἀπάνθρωπη τάση ἐπιβολῆς καί-σέ

θρησκευτική μορφοποίηση - " σωτηρίας " τοῦ ἀτόμου ἀπομακρυσμένη ἀρκετά ἀπ' τό ἀρχικό χριστιανικό πνεῦμα τῆς ἐπιείκειας ,τῆς φιλευσπλαχνίας καί τῆς κοινοβιακῆς ἀγάπης .Καί κάτι τέτοιο τό ἐπισημαίνει κι ὁ ἴδιος πάλι ὁ MAX WEBER στήν " Προτεσταντική ἠθική " καί τό πνεῦμα τοῦ " καπιταλισμοῦ",ὑπογραμμίζοντας μάλιστα καί τήν διαφορά ἤθους ἐργασίας τοῦ Λουθηρανισμοῦ - πρώτη φάση τοῦ θρησκευτικοῦ ρεύματος τῆς Μεταρρύθμισης ,ὅπου ἡ ἀποζήτηση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐπιτυχίας γινόταν ἁπλῶς ἀνεκτή - καί τοῦ Καλβινισμοῦ καί οὐ Πουριτανισμοῦ - μεταγενέστερη φάση τοῦ Προτεσταντικοῦ ρεύματος ,ὅπου ἡ ἐπαγγελματική ἐπιτυχία " θεοποιήθηκε ".-

Ἀντίθετα στόν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό τέτοια νοοτροπία καί τέτοιο ἦθος ἐργασίας δέν καλλιεργήθηκε ποτέ.Τό " ἄναρχο " ,τό εὐκαιριακό , τό τυχοδιωκτικό καί μεταπρατικό στοιχεῖο τῆς ἐπιτυχημένης οἰκονομικῆς δραστηριότητας ἔβρισκε πλήρη ἀντιστοιχία μέ τήν αὐθόρμητη ἀγάπη τοῦ Ἕλληνα γιά τήν ζωή μέσ' τό " ἐδῶ καί τώρα" καί παράλληλα μέ τήν τήν τάση του ν' ἀποφύγει ἀντιβίστικες δραστηριότητες μακροπρόθεσμου καί αὐστηροῦ προγραμματισμοῦ . Καί σ' αὐτές του τίς τσεις δέν θἄταν ἄτοπο νά ποῦμε ὅτι εἶχε καταβολές ἤδη ἀπ' τά ἀρχαῖα χρόνια ,ἄχι ἄσχετες μάλιστα οὔτε μέ τόν γεωγραφικό του περιβάλλον κι οὔτε μέ τίς κληματολογικές συνθῆκες καί τήν μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου(πολλές δυνατότητες θαλάσσιας ἐπικοινωνίας κι ἀνάπτυξης τοῦ ἐμπορίου σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀρεινή φύση τῆς ἐνδοχώρας πού ἐδαφολογικά μάλιστα ἐκ τῶν πραγμάτων λειτουργοῦσε " χωριστικά " τίς πόλεις καί οἰκισμούς)

Ἡ ὀρθολογικότητα του ἤδη ἀπ' τά ἀρχαῖα χρόνια εἶχε ἄλλη κατεύθυνση καί μᾶλλον θά πρέπει νά τοποθετηθεῖ περισσότερο στό ἐπίπεδο τοῦ " θεωρίας ἕνεκεν ",παρά στό ἐπίπεδο ἑνός ἀντιβισμοῦ αὐστηροῦ οἰκονομικοῦ περιεχομένου(ὅπως π.χ. βλέπουμε στήν περίπτωση τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ) ἤ συστηματοποιημένου παγκόσμιου IMPERIUM πού ν' ἀναλάβει μιά ἀντικειμενική καί καθολική ρύθμιση τῶν πρακτικῶν ἀνθρώπινων σχέσεων (ὅπως π.χ. βλέπουμε στήν περίπτωση τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ καί στήν ἱκανότητά του νά ἐδραιώνει ἕνα καθολικό σύστημα δικαίου). Σέ σχέση εἰδικώτερα μέ τόν οἰκονομικό τομέα ἡ ὀρθολογικότητα του ἐκφραζόταν κυρίως μέσω τῆς μεταπρατικῆς ἐπιχειρηματικῆς του ἱκανότητας μέ ἄμεσο στόχο τόν γρήγορο ἔστω κι ἄν ἦταν ἀθέμιτος ,πλουτισμό καί ἀπώτερη ἐπιδίωξη τήν ἐπίδειξη κι ἀπόλαυση τοῦ πλούτου του. Μ' ἄλλα λόγια εἶχε τήν τάση νά συνδυάζει τήν ἀπόκτηση τοῦ πλούτου μέ τήν ἀπόλαυση τῶν αἰσθήσεων κι ὄχι νά συγκροτεῖ μιά συνείδηση κατά κάποιο τρόπο κοινωνικοοικονομικῆς " ἀποστολῆς " θρησκευτικῶν βάσεων ἀναιρῶντας τήν ἀξία τῶν προηγουμένων,ὅπως θἄκανε δηλ. ἕνας προτεστάν

της δυτικοευρωπαΐος επιχειρηματίας τοῦ 18ῆ 19ου αἰῶνα .

. Ὕστερα η μακραίωνη κοινωνική του συμβίωση κάτω ἀπό αὐταρχικές αὐτοκρατορικές πολιτικές δομές (Βυζαντινή κι ὕστερα'Οθωμανική αὐτοκρατορία) τόν ἔθησε νά μή συνδυάζει τήν ἀτομική οἰκονομική του ἐπιτυχία μέ μιά παράλληλη οἰκονομική ὁλοκλήρωση τοῦ ἴδιου του τοῦ"Εθνους ὥστε νά συνηθίσει περισσότερο στήν ἰδέα καί τήν πρακτική μιᾶς αὐστηρῆς καί ὀρθολογικῆς ὀργάνωσης τῆς οἰκονομικῆς του ζωῆς πού θἄπρεπε νά ἐναρμονίζει ἀναγκαστικά τό ἀτομικό κέρδος μ' ἕνα MINIMUM τουλάχιστον ἐκείνων τῶν θρησκευτικῶν ,πνευματικῶν ,κοινωνικῶν καί πολιτικῶν ἀξιῶν πού θά ἐξυπηρετοῦσαν τήν κοινή ὑπόθεση τῆς ἐθνικῆς συνοχῆς κι ἐπιβολῆς μέσα στά κλαίσια ὅμως τῆς συγκρότησης ἑνός ἐθνικοῦ κοσμικοῦ κράτους. 'Αντίθετα ἡ ἄνοδος τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν ἀστικῶν στρωμάτων παραγωγικοῦ χαρακτῆρα στούς νεώτερους χρόνους βάθισε παράλληλα ,στήριξε ,τροφοδοτῆθηκε καί τροφοδότησε τήν διαμόρφωση τῶν ἐθνικῶν κοσμικῶν κρατῶν ὅπως τά γνωρίζουμε στήν Δύση ἀπ' τόν 17ον αἰῶνα καί μετά. Τό λεπτό κάλι ἀστικό στρῶμα τοῦ παροικιακοῦ 'Ελληνισμοῦ οὔχε περισσότερο 'Εθνικό πρασανατολισμό,ἦταν ἐπηρεασμένο ἀπ' τίς ἰδέες τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης ,ὑποστήριξε τήν ἐθνεγερσία τοῦ 21 κυρίως μέσω τῆς Φιλικῆς'Εταιρείας καί θά μποροῦσε ἐνδεχομένως ν' ἀποτελέσει στό νεοελληνικό κράτος του βασικό κι ἀνερχόμενο ταξικό φορέα ἑνός ἄλλου τύπου οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης παραγωγικοῦ - βιομηχανικοῦ χαρακτήρα δέν ὑπῆρξε ποτέ τό κυρίαρχο στρῶμα στήν κοινωνική σύνθεση τοῦ- ὑπόδουλου'Ελληνισμοῦ ἐπί Τουρκοκρατίας.'Εξ ἄλλου βρισκόταν ἔξω ἀπ' τόν κύριο 'Ελλαδικό χῶρο ὅπου ἡ κυρίαρχη τάξη ἦταν ἡ γαιοκτητική καί μετά τήν ἀπελευθέρωση δέν μπόρεσε ν' ἀντιπαραταχθεῖ μέ οὐσιαστική ἐπιτυχία στήν παραπάνω τάξη, τούς φαναριῶτες ,τό μεγάλο μεταπρατικό κεφάλαιο καί στίς μεθοδεύσεις πού ἀκολούθησαν γιά τήν κυριαρχία τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Συνεπῶς ἀκουσίαζε ἐκείνη ἡ ἰσχυρή ἀνερχόμενη τάξη πού θἄταν φορέας μιᾶς τέτοιας ὀρθολογικῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης πού θά συνέβαλε ὄχι μόνο στήν δημιουργία παραγωγικοῦ κεφαλαίου ἀλλά καί στόν ἐθνικοκολιτικό αὐτοπροσδιορισμό τοῦ λαοῦ στόν ὁποῖο ἀνῆκε καί πού στήν ἄνοδό της ἤθελε κι ὑποτίθεται ὅτι τόν ἐξέφραζε .'Εξ ἄλλου ἡ συνεχῆς συμβίωση κάτω ἀπό αὐταρχικές δομές ὄχι μόνο δηλητηρίαζε τήν φυσική ὑπερηφάνεια κι ἀγάπη πρός τήν ἐλευθερία μεγάλου μέρους τοῦ 'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀλλά ἐπιπρόσθετα συσκότιζε κι αὐτή τήν ἴδια τήν ὀρθολογικότητα στήν βάση τῆς σκέψης του καί τῆς ζωῆς του. Κι ἔτσι σιγά σιγά οἱ"Ελληνες οἱ " ἐκ γενετῆς διαλεκτικοί " ὅπως τούς ἀποκάλεσε ὁ

Έγκλε οι λάτρες τοῦ ὀρθοῦ λόγου σιγά - σιγά μεταβλήθησαν σέ ἐχθρούς τοῦ πραγματικοῦ διαλόγου καί σέζωντανά παραδείγματα παρορμητικῶν κι ἀνορθολογικῶν ἀποφάσεων κι ἀντιδράσεων. Οἱ συσσωρευμένες ψυχικές φορτίσεις καί ἡ διόγκωση τῶν ἐξουσιαστικῶν ἀπωθημένων πού φυσικά μεταβιβαζόντουσαν ἀπό γενιά σέ γενιά δέν ἄφησαν ἀνεπηρέαστη οὔτε τήν σκέψη οὔτε τήν νοοτροπία τοῦ νεώτερου Ἕλληνα."Ας μή ξεχνοῦμε ὅτι τά ἀστικά στρώματα ὧν δυτικοευρωπαϊκῶν πόλεων πολύ πρίν ἀναπτυχθοῦν ὡς φορεῖ συσσωρευμένου παραγωγικοῦ κεφαλαίου ἦδη ἀπ' τόν 12ον αἰῶνα καί μετά ἀπακτοῦσαν ὁλοένα καί περισσότερο πολιτικό καί διοικητικό αὐτοπροσδιορισμό ἔναντι τοῦ φεουδαρχη ἡγεμόνα. Κατά συνέπεια ἀπό σκοπιά εὐρύτερη κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ψυχολογίας εἶχαν διαφορετικούς προσδιοριστικούς παράγοντες καί ὅλλα χαρακτηριστικά ἀπ' ἐκεῖνα ἑνός ὑπόδουλου λαοῦ ,ὅσο κι ἄν παρουσίαζε οἰκονομικές ἐπιδόσεις ὡς μειονότητα μέσα στήν ἐπικράτεια μιᾶς αὐτοκρατορίας. Βέβαια οἱ ἀστικές δυνάμεις ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ ,ὅπως κι ὁ Βασίλης Φίλιας ξεκαθαρίζει στό βιβλίο του " Κοινωνία κι ἐξουσία ", στίς παραμονές τῆς'Επανάστασης τοῦ 21 ρπις καί κατά τήν διάρκεια της,οὔτε' ἦταν οὔτε μπορεῖ κανείς νά τούς ἀρνηθεῖ τόν ἀποφασιστικό ρόλο πού ἔπαιξαν στήν προετοιμασία καί τήν ἔκρηξη τῆς'Επανάστασης. Δέν ἦσαν ὅμως οὔτε μετά τήν ἐπανάσταση ἡ οἰκονομικά κυρίαρχη τάξη γι αὐτό ἐξ ὅλλου δέν μπόρεσε ν' ἀντισταθεῖ καί ν' ἀνακόψει τήν ὅλωση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἐκ μέρους τῆς παραδοσιακῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας .'Ακόμη καί πολύ μεταγενέστερα αὐτοτα οἰκονομικά κυρίαρχη τάξη ποτέ δέν διεμορφώθηκε μέ ἀποτέλεσμα ἀκόμη καί στήν μεταπολεμική περίοδο ὁ μεταπρατικός χαρακτήρας τοῦ 'Ελληνικοῦ κεφαλαίου κι ὁλόκληρης τῆς οἰκονομίας νά κυριαρχεῖ ἔναντι τοῦ καθαροῦ βιομηχανικοῦ.

Καί στό σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό θά θέλαμε νά περάσουμε σ' ἕνα βαθύτερο ἐπίπεδο ἀνάλυσης ὅπου τήν συνάρτηση τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν ('Ιδεολογικός παράγοντας) μέ τίς κοινωνικές δυνάμεις καί τήν παραγωγική διαδικασία (ταξικός - οἰκονομικός παράγοντας) τήν ἀντιμετωπίζουμε ἀπ' τήν σκοπιά ὄχι τῶν πρώτων πιά ὅλλά τῶν δεύτερων, πρᾶγμα πού ἔμμεσα δέν ἀποκλείεται οὔτε ἀπ' τόν ἴδιο τόν MAX [illegible]. Κατ' αὐτή τήν ἔννοια σωστόν δυτικοευρωπαϊκό χῶρο ἀπ' τήν ἀναγέννηση καί μετά ἀκριβῶς γιατί ὑπῆρξαν ἀναπτυσσόμενα ἀστικά στρώματα στίς πόλεις μέ σημαντική κοινωνική ἐμβέλεια καί σοβαρή ἀνταγωνιστική ἐξουσιαστική δυνατότητα τόσο ὡς πρός τόν Πάπα ὅσο καί ὡς πρός τούς φεουδάρχες ἡγεμόνες καί τόν κεντρικό βασιλικό θεσμό ὑπῆρχε ἀνάγκη γι αὐτά

νά βρεθεῖ μιά κατάλληλη ἰδεολογική κάλυψη - κι θρησκευτικές ἰδέες προσφερόταν γιά κάτι τέτοιο - γιά πάραπέρα ἐνδυνάμωση κι ἀνάπτυξή τους. Ἡ υἱοθέτηση ἐκ μέρους τους τοῦ προτεσταντισμοῦ ὡς συστήματος θρησκευτικῶν καί ἠθικῶν ἀξιῶν πού προέτρεπε στήν ἐπιτυχή ἐγκόσμια δραστηριότητα μέ θρησκευτική σχεδόν εὐλάβεια μέσω τῆς αὐστηρῆς ἐγκράτειας ἦταν μιά κοινωνική κι ἰδεολογική ἐπιλογή πού λειτούργησε εὐνοϊκά πρός τήν παραπάνω κατεύθυνση[20]. Κι αὐτό διότι συνέβαλε στήν διαμόρφωση ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν πού ἐνέσχυαν καί προωθοῦσαν τήν συσσώρευση παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί κατ' ἐπέκταση συνέβαλλαν στήν παραπέρα ἀνάπτυξη κι ἐδραίωση τῆς ἀστικῆς τάξης ὡς οἰκονομικά κυρίαρχης. Ἡ αὐτοσυγκράτηση, ἡ αὐτοσυγκέντρωση, ἡ αὐτοπειθάρχηση, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ' τόν κόσμο τῶν αἰσθησιακῶν ἀπολαύσεων καί τό καθῆκον τῆς σκληρῆς ἐργασίας, ἡ ἔμμονή στήν οἰκονομική ἐπιτυχία ὡς εἶδος θρησκευτικῆς ἐπιταγῆς κι ἀποστολῆς, σύνολο ἀξιῶν στίς ὁποῖες κατ' ἐξοχήν ἔδινε σημασία ὁ προτεσταντισμός, ἦταν ὅ,τι ἔπρεπε γιά ἰδεολογικό ἐπιστέγασμα μιᾶς ἀνερχόμενης τότε κοινωνικῆς τάξης πού θέλε σπάζοντας τό παραδοσιοκρατικό πνεῦμα καί τίς κατεστημένες κοινωνικές ἀντιστάσεις νά κυριαρχήσει στήν παραγωγική διαδικασία καί στήν οἰκονομική ζωή.

Κατ' αὐτό τόν τρόπο σκεπτόμενοι δικαιούμαστε νά ὑποψιαζόμαστε ὅτι στήν μεγάλη συσσώρευση παραγωγικοῦ κεφαλαίου στόν δυτικοευρωπαϊκό χῶρο δέν ἦταν ἀναγκαστικά ὁ θρησκευτικός - ἰδεολογικός παράγοντας τό " πρότερον " καί οἱ κοινωνικοοικονομικές δυνάμεις καί λειτουργίες τό " ὕστερον " ἀλλ' ἀντίστροφα ἤ τουλάχιστον βρισκόντουσαν μεταξύ τους σέ μιά διαλεκτική ἀλληλεπίδραση. Μέσα στήν ἱστορία ἔχει ἀρκετές φορές παρατηρηθεῖ ὅτι πίσω ἀπό θρησκευτικές διαφοροποιήσεις ἤ διαμάχες κρύβονται κοινωνικοοικονομικές ἀντιθέσεις ἤ ἐξουσιαστικός ἀναταγωγισμός κοινωνικῶν καί πολιτικῶν δυνάμεων. Καί μήπως αὐτό τό ἴδιο τό φαινόμενο τοῦ σχίσματος τῆς Καθολικῆς ἀπ' τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δέν εἶχε στό βάθος ἀπόβαθρο ἐξουσιαστικό - ἀνταγωνιστικό καί τό "FILIOQUE " δέν ἦταν ἁπλά ἡ θρησκευτική ἀφορμή; Ἤ γιά ν' ἀναφέρουμε ἕνα πιό σύγχρονο δυτικοευρωπαϊκό παράδειγμα πίσω ἀπ' τήν μεγάλη ἀντίθεση καθολικισμοῦ καί προτεσταντισμοῦ στήν Ἰρλανδία δέν κρύβονται σοβαρά πολιτικά αἴτια.

Ἔτσι ὅταν πιά τό προτεσταντικό πρότυπο ἠθικῆς καί ἐργασίας ἐπιδρᾶ αὐτοδύναμα καί παραγωγικά στόν ἀστό δυτικοευρωπαῖο ἐπιχειρηματία βρισκόμαστε πιθανῶς σέ μιά δεύτερη φάση στῆς συνολικῆς διαδικασίας ἀλληλοεπιδράσεων θρησκευτικῶν ἰδεῶν καί ἀ-

στικοῦ μετασχηματισμοῦ στήν ὁποίαν ἔχει σχεδόν ἐξαφανισθεῖ ἡ συνείδηση τῆς κρίσης φάσης , τῆς ἐκκίνησης δηλ. τῆς διαδικασίας καί δίνεται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ θρησκευτικότητα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἦταν ὁ κυρίαρχος παράγοντας στήν δημιουργία τοῦ φαινομένου τῆς συσσώρευσης τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου. Καί πράγματι ἀπό ὑποκειμενική συνειδησιακή κι ἰδεολογική πλευρά ἔχει γίνει μετάθεση τῶν παραγωγικῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τῆς συσσώρευσης καί τό προτεσταντικό ἀξιολογικό πρότυπο ,ἀφοῦ ἔχει καθιερωθεῖ στό πεδίο τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς συλλαμβάνεται πιά σάν νά ἦταν σ' ἐπίπεδο βαθύτερων προσωπικῶν κινήτρων ,τό ἀποκλειστικό " πρῶτο κινοῦν" στήν διαδικασία συσσώρευσης . Τό οἰκονομικά ἐνεργό ὑποκείμενο δέν μπορεῖ φυσικά νά συνειδητοποιήσει τήν βαθύτερη ἱστορικοκοινωνική ἐκκίνηση τῆς ὅλης διαδικασίας οὔτε καλά - καλά κι αὐτή τήν ἐπενέργεια τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν στήν ἔντονη οἰκονομική του δραστηριότητα. Τό ὑποκείμενο βυθίνει μήν στιγμή τοῦ " τώρα " ὑπακούοντας στίς ἐπιταγές τοῦ ὑπερεγώ καί κατά συνέπεια εἶναι βυθισμένο σέ μιά ἀλυσίδα ἠθικῶν καί πρακτικῶν καθηκόντων στήν ὁποία δέν μπορεῖ νά ξεσταλύνει εὔκολα ποιά εἶναι ἡ ἀκριβής σειρά τῶν κρίκων της. Τοῦ εἶναι δύσκολο νά συνειδητοποιήσει ὅτι κίσω ἀπ' τήν συγκεκριμένη διαμόρφωση τοῦ ὑπερεγώ του κρύβεται ἕνα συγκεκριμένο ἱστορικοκοινωνικό μόρφωμα πού ἔχει προηγηθεῖ κατά πολύ τῆς ὕπαρξής του,μιά ἱστορική στιγμή ὅπου ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις ἀναζητοῦσαν τά ἰδεολογικά τους στηρίγματα γιά παρακέρα κοινωνική ἀδραίωση ,ἕνας ταξικός ἀνταγωνισμός στήν ἐκκίνησή του. Καί μένει πιά στήν κοινωνιολογική καί κοινωνιοψυχολογική ἀνάλυση καί φυτίσει καί ν' ἀποκαλύψει τίς βαθύτερες συναρτήσεις ἀνάμεσα στόν κοινωνικοοικονομικο-ταξικό ,τόν ἰδεολογικό ,τόν λιμπιντικό καί τόν θρησκευτικό παράγοντα.

Κατ' αὐτό τόν τρόκο κίσω ἀπ' τό ἀνορθολογικό στοιχεῖο τῆς ἠθικοθρησκευτικῆς βάσης τῆς διαδικασίας τῆς κεφαλαιοκρατικῆς συσσώρευσης ξαναβρίσκουμε κάποια ἄλλη λογική ,τίς χρειαζούμενες δηλ. ὀρθολογικές ἐπιλογές τῶν ἀνερχομένων ἀστικῶν δυνάμεων πού εἶχαν ἕνα καί μόνο σκοπό ,πῶς θά δημιουργήσουν τά κατάλληλα ἰδεολογικά καί κοινωνικά στηρίγματα γιά τήν παραπέρα αὔξηση τῆς κεφαλαιοκρατικής τους δύναμης καί κατ' ἐπέκταση γιά τήν προώθηση τῆς ταξικῆς τους ἐπιβολῆς."Η μ' ἄλλα λόγια ἡ αὐστηρή ὀρθολογικότητα τῆς ὀργάνωσης καί λειτουργίας τῆς καπιταλιστικῆς ἐπιχείρησης ξαναβρίσκει τήν ἀντιστοιχία της στήν κοινωνικοοικονομικά ἐξηγήσιμη λογική

τῆς ἀνόδου τῆς πρωτοπόρας γιά τήν ἐποχή της ἀστικῆς τάξης, λογική πού δέν εἶναι τελικά ἄσχετη μέ τό συνολικό ἀντιπαραδοσιακρατικό πνεῦμα πού ἄρχισε ν' ἁπλώνεται στήν Εὐρώπη μετά τό ἄνοιγμα νέων ὁριζόντων μέσω τῶν ἀνακαλύψεων καί τῶν νέων πνευματικῶν καί πολιτιστικῶν ἀξιῶν καί ἰδεῶν τῆς'Αναγέννησης."Ετσι ἡ παρεμβολή τοῦ θρησκευτικοῦ -ἰδεολογικοῦ παράγοντα τοῦ προτεστάντισμοῦ πούδρασε στήν κεφαλαιοκρατική συσσώρευση φαίνεται νά ἦταν μιά μορφή κατάλυτη σέ διαδικασίες πού ἤδη εἶχαν πάρει τόν δρόμο τους. Σ κεπτόμενοι κατ' αὐτόν τόν τρόπο δέ μᾶς εἶναι δύσκολο γ' ἀποδεκτοῦμε πιά, ὅτι ὁ ἀστικός μετασχηματισμός καί ἡ ἐδραίωση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος στήν Δυτική Εὐρώπη ὑποβαθρώνονται ἀπό κάποια ἔμμεση λογικότητα πού εἶναι συναρτημένη μέ συγκεκριμένους ἱστορικοκοινωνικούς ὅρους καί τήν ὕπαρξη μιᾶς ὑπολογίσιμης ἀνερχόμενης κοινωνικῆς δύναμης πού ἡ ἀρχική κοιτίδα της βρισκόταν μέσα στίς μεσαιωνικές πόλεις.

Σ τόν'Ελλαδικό χῶρο ὅμως κατά τήν περίοδο τῆς'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας τέτοια ἀνερχόμενη κοινωνική δύναμη καί σέ τέτοιο βαθμό μέσα στίς πόλεις ,ὅπως καί πιό πάνω [illegible] ἐν σπέρματι " (βιοτεχνική παραγωγή σ' ὁρισμένα ὀρεινά μέρη τῆς'Ελληνικῆς χερσονήσου) οἱ ὅροι τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πού τήν πλαισίωναν καί μέσα στούς ὁποίους ἔπρεπε ἀναγκαστικά νά κινεῖται (Ισχυρή κεντρική ἐξουσία ,φεουδαρχική ἐξουσία δοτή καί κατά συνέπεια μειωμένης ἀνταγωνιστικότητας πρός τήν κεντρική αὐτοκρατορική ,ἀδυναμία πολιτικοδιοικητικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ τῶν πόλεων ,θρησκευτική ἐξουσία χωρίς κοσμικές βλέψεις καί ὑποταγμένη στήν πολιτική τέτοια)καί οἱ συγκεκριμένοι ἱστορικοί καθορισμοί πού τήν δέσμευαν (ἐπιβολή ἰδιότυπου ἀσιατικοῦ τρόπου παραγωγῆς,πού ἀναμοιρασβήτητα ἦταν ὀπισθοδρόμηση γιά τίς οἰκονομικές ἐξελίξεις τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου) δυσκόλευαν πολύ τήν παραπέρα ἀνάπτυξή τηςκαί τῆς ἀφαιροῦσανκάθεσοβαρή ἀνταγωνιστική δυνατότηταπρός τίς ἤδη κατεστημένες τάξεις καί τούς ἄλλουςπόλους ἐξουσίας. Τό πεδίο ἀνταγωνισμοῦ γιά τήν τελική ἐπιβολή της ὡς οἰκονομικά κυρίαρχηςτάξης, ἦταν περιορισμένο. Κι' αὐτό τό δεδομένο ἐπηρέαζε στήν συνέχειατά ἀστικά σπέρματα τῶν πόλεων πρός δυό κατευθύνσεις:Πρῶτοστό ὅτι δέν ἔβρισκαντόν λόγο ν'ἀναπτύξουν μιά λογική στήριξη τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τους μέ πρόσθετους αὐστηρούς ἰδεολογικοθρησκευτικούς μηχανισμούς. Δ,εὐτεροστό ὅτι χωρίς νά ἐνοχλοῦνται ἀπ' τήνδυτικοευρωπαϊκή ἐμπορική διείσδυσηστόνκαιρό τῆς'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας(διομολογήσεις)εὕρισκανδιέξοδο τῆς οἰκονομικῆςτους δραστηριότηταςστό μεταπρατικό ἐπίπεδο. Χωρίςνά προβάλουν αὐστηρές ταξικές ἐξουσιαστικές τάσεις ἔναντι ὁποιουδήποτεἄλλου πόλου κατεστημένων δυνάμεων,δεχόμενοιτήν "ἀπ' τάπάνω"ἐνοποιημένη ὡς ἕνα βαθμόκεντρική αὐτοκρατορικήἐξουσία ἀρκοῦντοστήν ἁπλή πλουτοκρατική συσσώρευσηκαί στίς ἐγωιστικέςικανοποιήσεισμιᾶς ἐπιδεικτικῆς χλιδῆς,ὅπως κατά παρόμοιο τρόπο ἔπραττε τό ἐγχώριο γαιοκτητικό κατεστημένο.Στόν'Ελληνα μεταπράτη πραγματοποιεῖτο εὔκολα στροφήστήν ἄμεση ἀπόλαυσητοῦ πλούτου του καίστήνἐγωιστική ικανοποίησητῆςἐπιδεικτικῆςχλιδῆςπού λειτουργοῦσε ἀπ'τήνημιάδα δεῖγματαζικῆς ὑπεροχῆςἔναντι ὅλωντῶν ἄλλων ὑποδουλομένων Ἑλλήνων καί λαϊκῶν στρωμάτων κι ἀπ' τήν ἄλληἐμηχανισμόςὑπεραναπλήρωσεμπροστά στό γεγονόςτῆς χαμένης ἐθνικῆςτου ἀνεξαρτησίας.Καίμιά τέτοιαγνοστροπία συστοιχοῦσεἀπόλυταμέ τήν γνωστή καταπιεστική τάση τοῦ κοντζαμπαδίστικου ,κατεστημένου . ἤ ἀκόμη καί τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τῆς Μολδαυΐας καί τῆς Βλαχίας ,ἀπέναντι στίς πλατιές μάζες τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς 'Οθωμανικῆς ἐπικράτειας , τάση

πού ὁ Τοῦρκος δυνάστης ἐκμεταλλευόταν κατάλληλα γιά λόγους διοικητικούς καί εὐρύτερης ἀσυνδόμευσης τῶν ὑποδούλων.

Ἴδια νοοτροπία διατηρήθηκε καί μετά τήν ἀπελευθέρωση ἀπ' τόν Ὀθωμανικό λόγο μέ τήν διαφορά ὅτι στήν περίπτωση αὐτή τήν ὑποταγή στήν κεντρική Ὀθωμανική ἐξουσία διαδέχτηκε ἡ ὑποταγή στά δυτικοευρωπαϊκά μητροπολιτικά καπιταλιστικά κέντρα. Φυσικά μιά τέτοια νοοτροπία εἶχαν κάθε λόγο νά τήν ὑποθάλψουν καί πάλι οἱ ξένοι προστάτες τοῦ Νεοελληνικοῦ κράτους γιατί ὅπως πολύ σωστά ἐπισημαίνει ὁ Βασίλης Φίλιας στό βιβλίο του " κοινωνία κι ἐξουσία "[21], οἱ τελευταῖοι δέν μποροῦσαν παρά νά βλέπουν μέ " μέ κακό μάτι " κάθε ἀνερχόμενη ἀστική δύναμη παραγωγικοῦ χαρακτήρα κι' Ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ. Κι αὐτό διότι μιά τέτοια δύναμη ἐνεῖχε γι αὐτούς τόν κίνδυνο νά συγκροτήσει τέτοια κοινωνικοοικονομικά θεμέλια πάνω στά ὁποῖα νά στηριχθεῖ μιά αὐτοδύναμη παραγωγική ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας πού θ' ἀποτελοῦσε καί τήν ἀσφαλέστατη προϋπόθεση γιά τήν χάραξη μιᾶς ἀνεξάρτητης κι ἀκηδεμόνευτης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Οἱ προστάτιδες δυνάμεις καί πιό συγκεκριμένα ἡ Μ. Βρετανία δέν ἤθελαν μιά ἰσχυρή ἐθνική ἀστική οἰκονομία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους πού σέ δεδομένη στιγμή θά ταν ἀνταγωνιστική πρός τίς δικές τους στόν χῶρο τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὅπως δέν ἤθελαν κι ἕνα ἀστικό κράτος Ἐθνικοπολιτικά αὐτοπροσδιοριζόμενο, γιατί ἁπλούστατα σ' αὐτή τήν περίπτωση θά χαναν τόν ἔλεγχο τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου τόσο νά πολιτικό ὅσο καί σέ οἰκονομικό ἐπίπεδο. Ἀντίθετα ἐξυπηρετοῦσε ἀπόλυτα τά συμφέροντά τους ὡς βιομηχανικῶν χωρῶν πού ἐπιδίωκαν σταθερές προσβάσεις καί γέφυρες μέ τίς ἀγορές τῆς Νοτιοανατολικῆς Μεσογείου δ' Ἑλληνικός μεταπρατισμός, τό ὑπό κηδεμονία Ἑλληνικό κράτος καί ἡ ὑπανάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ της σώματος ὡς συνόλου. Νά γιατί ὁ G FRANK καί ἄλλοι νεομαρξιστές οἰκονομολόγοι πολύ σωστά ἐπισημαίνουν ὅτι ἡ κατάσταση ὑποανάπτυξης τῶν περιφερειακῶν χωρῶν ἦταν ἀποτέλεσμα συγκεκριμένων ἐπιδιώξεων καί σχέσεων τῶν μητροπολιτικῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν [21α].

Ὕστερα λοιπόν ἀπ' τήν παραπάνω ἀνάλυση δικαιολογημένα καί γιά τήν περίπτωση τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου δέν μποροῦμε νάμαστε βέβαιοι ὅτι τό " πρότερον " ἦταν Ἰδεολογικοθρησκευτικοί παράγοντες - ἐδῶ ἀντίθετα ἐννοοῦμε ἀκριβῶς τήν ἔλειψη σθεναρῶν ἠθικῶν προτύπων προτεσταντικοῦ τύπου, τήν ἔλειψη δηλ. τῶν κατάλληλων ἐκείνων ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν πού τροφοδοτοῦσαν σέ σημαντικό βαθμό τήν ἀστική παραγωγική μηχανή - καί τό " ὕστερον " οἱ συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικέ

συντεταγμένες τοῦ χώρου. Ἁπλᾶ ὁ καπαλύτης τῆς προτεσταντικῆς ἠθικῆς σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἀνασυρίαζε. Ἐνῶ ἀντίθετα ὑπῆρχαν ψυχοπολιτιστικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ καταβολὲς ποὺ ἐρχόντουσαν μᾶλλον σ' ἀντίθεση μ' ἕνα τέτοιο ἠθικὸ πνεῦμα αὐστηρῆς ἐγκράτειας κι ἐμμονῆς στὴν παραγωγικὴ οἰκονομικὴ δραστηριότητα.

Δικαιοῦται βέβαια κανεὶς νὰ διερωτηθεῖ τί ἐξελίξεις θὰ εἴχαμε ἂν κάναμε τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε ἀσπαστεῖ τὸν προτεσταντισμὸ ἢ κάποια ἄλλη θρησκευτικὴ αἵρεση μὲ παρόμοιες ἠθικὲς ἐπιταγὲς καὶ ἠθικὴ στάση ἀπέναντι στὸ ἐπάγγελμα κάτω ἀπ' τὴν ἴδια ὅμως κοινωνικὴ σύνθεση καὶ τοὺς ἴδιους ἱστορικοπολιτικοὺς προσδιορισμούς. Ἡ ἀπάντησή μας εἶναι ὅτι καὶ πάλι τ' ἀποτελέσματα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς συσσώρευσης τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου θὰταν περιορισμένα ἀφοῦ ἡ πρώτη " κοινωνικὴ μαγιὰ " τ' ἀστικὰ στρώματα τῶν πόλεων θἄχαν μικρὴ παρουσία καὶ λίγες δυνατότητες ,ἐκτὸς πιὰ ἂν μιὰ διαφορετικὴ τῆς ἐπανάστασης τοῦ 21 χωρὶς τὴν καθοριστικὴ ἐπέμβαση τῶν ξένων δυνάμεων καὶ τὴν οὐσιαστικὴ ἐξουδετέρωση τῆς φυσικῆς λαϊκῆς της ἡγεσίας κι ἑνὸς τμήματος τῶν ἀστικῶν στρωμάτων ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ ποὺ ἐκφραζόταν μέσω τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐπέτρεπε τὴν παραπέρα ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν ἀστικῶν δυνάμεων ἐκείνων (βιοτεχνικὰ κέντρα βορειοελλαδίτικου χώρου ἢ ὀρεινῶν περιοχῶν) ποὺ ἔν καὶ " στὰ σπάργανα" ἀκόμη μποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν τὸν ταξικὸ φορέα ,ὅπως εἴπαμε πιὸ πάνω μιᾶς αὐτοδύναμης ἀνάπτυξης.

Ἂν ὑποθέσουμε ἀντίθετα ὅτι ἡ κοινωνικὴ σύνθεση ὅπως καὶ οἱ ἱστορικοπολιτικοὶ προσδιορισμοὶ ἦταν διαφορετικοὶ καὶ παράλληλοι μ' ἐκείνους τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου (ἀστικὰ στρώματα πόλεων μὲ παραδοσιακὲς καταβολὲς ,πολιτικοδιοικητικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ ,μὲ πρωταρχικὸ κλοῦβο,μὲ σημαντικὲς κοινωνικὲς-ταξικὲς καὶ πολιτικὲς δυνατότητες καὶ χωρὶς τὴν ἱστορικὴ ἀναστολὴ τῆς Ὀθωμανικῆς κατάκτησης) καὶ τὸ θρήσκευμα ἦταν ἡ Ὀρθοδοξία τότε πάλι πιθανῶς τὰ παραγωγικὰ ἀποτελέσματα θὰταν πιὸ περιορισμένα συγκριτικὰ μ' ἐκεῖνα τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου ἀφοῦ θ' ἀπουσίαζε ὁ καταλυτικὸς κι ὁ ἐπιταχυντικὸς παράγοντας τοῦ ἀξιολογικοῦ - θρησκευτικοῦ προτύπου προτεσταντικῆς βάσης καὶ τὰ ἐγγενῆ ψυχοπολιτιστικὰ χαρακτηριστικὰ δὲν θὰ ἐθνοσοῦσαν μιὰ ἀσφυκτικὴ δέσμευση τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων μὲ σκοπὸ τὸ πραιτικὸ - οἰκονομικὸ παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα . Βέβαια μπορεῖ νὰ θέσει κανεὶς τὸ ἐρώτημα ἂν κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς διαφορετικὲς ἱστορικοκοινωνικὲς συνθῆκες τὰ ἀνερχόμενα ἀστικὰ στρώματα ποὺ θἄβλεπαν ἀνοιχτὲς

προσπτικές μπροστά τους δέν θάσπευδαν κι' αὐτά νά διοθετήσουν τύπο θρησκείας πού θά μποροῦσε νά στηρίξει ἰδεολογικούς μηχανισμούς ἱκανούς νά ἐνισχύσουν καί νά ἐπιταχύνουν τήν συσσώρευση παραγωγικοῦ κεφαλαίου. Πιθανῶς ναί, ἀλλά καί τότε δέν εἴμαστε βέβαιοι ὅτι θά φτάναμε στό ἴδιο παραγωγικό ἀποτέλεσμα δυτικοευρωπαϊκοῦ τύπου πρῶτο γιατί παραδοσιακά ψυχοπολιτιστικά χαρακτηριστικά μποροῦσαν νά παίξουν ἕνα ἀνασταλτικό ρόλο καί δεύτερο γιατί ὁ καπιταλιστικός μητροπολιτικός χῶρος θά πίεζε καί πάλι τόν Ἑλλαδικό νά μή διαμορφωθεῖ ἰσότιμα παραγωγικός κι' ἀνταγωνιστικός ὅπως κι' αὐτός.

Ὕστερα στό παραπάνω ἐρώτημα πού θέσαμε μποροῦν νά γίνουν σοβαρές κριτικές παρατηρήσεις ὡς πρός τά ἄν τελικά ὁ Ἑλληνισμός ἐγκατέλειπε τήν Ὀρθοδοξία δεδομένου ὅτι ἡ τελευταία ὡς Ἑλληνικοποιημένη ἔκφραση τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχε ἱστορικά δεθεῖ μέ τόν πρῶτο. Στήν περίπτωση τῆς Μεταρρύθμισης καί τοῦ ἀγκαλιάσματος τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἀπ' τούς λαούς καί τά κράτη τοῦ Βορειοευρωπαϊκοῦ χώρου προϋπῆρχε ἡ συνειδητή ἀντίθεση μέ τόν καθολικισμό ὡς θρησκείας πού ἀποτελοῦσε ὑπερεξοπλισμένο καί μεταφυσικό ἐπιστέγασμα τῆς κοσμικῆς Οἰκουμενικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα καί κατά προέκταση ἔπαιρνε μορφή ἀνασταλτικοῦ ἰδεολογικοπολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ παράγοντα στήν ξεχωριστή ἐθνική κοινωνική καί πνευματική ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ χώρου. Ἡ Μεταρρύθμιση εἶναι συνδεδεμένη μέ τό πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης κι' ἐρχόμενη σέ σύγκρουση μέ τήν ἐξουσιαστική αὐθεντία τοῦ Πάπα ἀνοίνει νέους πνευματικούς καί πολιτικούς ὁρίζοντες στίς Ἐθνικές κοινωνικές δυνάμεις ἀστικές κυρίως, κάθε ξεχωριστῆς χώρας πού τήν διοθέτησε. Στήν περίπτωση ὅμως τῆς Ὀρθοδοξίας δέν ἔχουμε συνειδητή ἀντίθεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρός αὐτήν ἀλλ' ἀντίθετα ὁ τελευταῖος ἦταν καί εἶναι ὁ κύριος φορέας της. Συνειδητή ἀντίθεση ὑπῆρχε μεταξύ Ἑλληνισμοῦ καί Καθολικισμοῦ ὡς ἔκφρασης τῶν ἐξουσιαστικῶν κοσμικῶν κι' οἰκουμενικῶν τάσεων τοῦ Πάπα- γι' αὐτό κι' οἱ μενέλες ἀντιδράσεις τῆς λαϊκῆς βάσης τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας, τῶν ἀνθενωτικῶν, κατά τῆς Ἕνωσης τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πού πραγματοποιήθηκε τήν 6η Ἰουλίου 1439 στήν Φλωρεντία -, συνεπῶς ὁ Ἑλληνισμός δέν ἦταν ἀνάγκη νά προστρέξει ἤ νά δημιουργήσει κάποια ἄλλη θρησκευτική προστατευτική ἀσπίδα κατά τοῦ Παπισμοῦ . Ἡ ἴδια ἡ Ὀρθοδοξία ἦταν μιά τέτοια νοερή ἀσπίδα ἱστορικά ριζωμένη σ' αὐτόν.

Ἡ Ὀρθόδοξη ἐκκλησία ἀκόμη δέν εἶχε κοσμική ἐξουσία γιά νά τήν ἀνταγωνιστοῦν κάποιες ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις πού θά ἐπιδίωκαν τήν ταξική, οἰκονομική καί πολιτική τους ἐπικράτηση. Βέβαια μπορεῖ ν' ἀντιπαρατηρηθεῖ ὅτι ἄν ἡ ἀποκοπή τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπ' τήν Ὀρθοδοξία δέν ἦταν Ἰδεολογικοψυχολογικά καί ἱστορικά ἐφικτή ἀλλά τ' ἀνερχόμενα ἀστικά στρώματα ἀναζητοῦσαν ὁπωσδήποτε τά κατάλληλα ἰδεολογικοθρησκευτικά στηρίγματα γιά τήν παραπέρα ἀνάπτυξη καί παραγωγικότητά τους τότε θά προσπαθοῦσαν νά τά βροῦν μέσα ἀπό κάποια διαφορετική ἑρμηνεία ὁρισμένων σημείων τῆς Ἁγίας Γραφῆς στά πλαίσια πάντα τῆς ἴδιας τῆς Ὀρθοδοξίας. Κάτι τέτοιο δέν μπορεῖ ν' ἀποκλειστεῖ ἀλλ' εἶναι ἕνα διαφορετικό ζήτημα κι οὔτε θά μποροῦσε νά προεξοφλήσει κανείς ὅτι ἡ Ἰδεολογικοψυχολογική ἐπενέργεια μιᾶς τέτοιας ἑρμηνείας θά ἐπέφερε τό ἴδιο παραγωγικό ἀποτέλεσμα ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Πάντως σέ κατακλείδα σ' αὐτή τήν δεύτερη συνολική ὑπόθεση πού ἀναπτύξαμε στίς προηγούμενες παραγράφους (κοινωνική σύνθεση δηλ. τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί ἱστορικοπολιτικοί προσδιορισμοί διαφορετικοί καί παρόμοιοι μ' ἐκείνους τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου) πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ὑπῆρχαν οἱ περισσότερες δυνατότητες καί πιθανότητες γιά μιά διαδικασία συσσώρευσης πραγματικοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί γιά ἕνα γνήσιο ἀστικό μετασχηματισμό. Σ' αὐτή τήν περίπτωση θά μποροῦσε νά προδικάσει κάνεις ὅτι τό ἀποτέλεσμα θἄταν ὁπωσδήποτε πιό ἀνεβασμένο - δέν λέμε ἀκριβῶς τό ἴδιο μ' ἐκεῖνο τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου - κι' ἡ ἀστική "κοινωνία πολιτῶν " θἄχει πάρει μιά μεγαλύτερη καί πιό ὁλοκληρωμένη ἀνάπτυξη μ' εὐνοϊκούς κοινωνικοπολιτικούς ἀντίκτυπους στό νεοελληνικό κράτος καί κοινωνία μέχρι τίς ἡμέρες μας.

Ἡ πρώτη ὅμως ὑπόθεση (ἄν δηλ. διοθετεῖτο ὁ Προτεσταντισμός ἤ κάποιο ἄλλο παρόμοιο θρησκευτικό ρεῦμα)μπορεῖ αὐστηρά νά κριτικαριστεῖ καί ν'ἀνατραπεῖ στό σημεῖο καί πάλιτῆς ἀποκοπῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπ' τήν Ὀρθοδοξία. Ὅπως τονίσαμε καί παραπάνω ἡ σύνδεση τοῦ πρώτου μέ τήν δεύτερη δέν ἔγινε τυχαία καί ξαφνικά ἀλλά προέκυψε μέσα ἀπό μιά μακραίωνης βασης σύμπλεξη ὁμόλογων ἱστορικῶν στοιχείων .(Ἡ σύνδεση τῆς Βυζαντινῆς ἐξουσίας μέ τόν Χριστιανισμό σοφρίστηκε ἀπ' τήν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοχείου καί τοῦ πνεύματος του πράγμα πού ἀποτυπώθηκε πάνω στήν ἴδια τήν Ὀρθοδοξία) Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία ὡς ὀργανισμός πού κρατοῦσε στά

ίρτα του τήν θρησκευτική καί πνευματική έξουσία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους - πράγμα
ὁ ἐπέτρεπε τό ἴδιο τό πνεῦμα τοῦ Ἰσλάμ ἐνῶ δέν εἶναι βέβαιο ἄν συνέβαινε τό ἴδιο
περίπτωση πού κυριαρχοῦσε ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα - ἀναβαθμίστηκε μέσα στήν συνείδηση πα
οῦ ὑπόδουλου νέου Ἑλληνισμοῦ καί ταυτίστηκε μέ τίς συνολικές ἐθνικοπολιτιστικές
εολογικές καί πνευματικές ἀντιστάσεις του ἐνάντια στόν ξένο καταχτητή. Ἡ Ὀρθοδο-
α διαμορφώθηκε γιαὐτόν πνευματικό καταφύγιο καί κοινό σημεῖο ἐθνικοπολιτιστικῆς
αφορᾶς. Ἱστορικά κι ἀπ' τά ἴδια τά πράγματα ἀποτέλεσε βαθμιαία ν@φερή πνευματική
ἐθνολογική ἀσπίδα καί κατά τῶν ἐξ ἀνατολῶν ἐξουσιαστικῶν ἐξουθενωτικῶν πιέσεων (Ὀ
μανική αὐτοκρατορία ;Ισλάμ) ἀλλά καί κατ' ἐκείνων πού εἶχαν δυτική προέλευση (κα-
μμένο δυτικοευρωπαϊκό κατακτητικό πνεῦμα ὑπό τό πρόσχημα τῶν Σταυροφοριῶν,σημαν
ές τάσεις τῶν Ἰταλικῶν πόλεων αὐτοκρατορικῆς ἐπεκτατικότητας - Βενετία, Γένοβα -
α οἰκονομική καί πολιτική κυριαρχία στόν Ἑλλαδικό χῶρο , μόνιμες οἰκουμενικές ἐξου-
αστικές βλέψεις τοῦ Πάπα.) Δέν θάταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι μέσα ἀπό βαθμιαῖες
τορικές διαδικασίες ἀποτέλεσε βασικό συστατικό στοιχεῖο τῆς ἴδιας τῆς συνείδη-
ις καί τῆς ἰδεολογίας τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ , ὅπως τόν γνωρίζουμε διαμορφωμένο μέσα
ήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καί μετά ἀπ' αὐτήν .

Πῶς λοιπόν μποροῦσε νά βρεῖ ἱστορικοκοινωνικό ἔρεισμα ἡ ἀποκοπή τοῦ Ἑλληνι-
ιοῦ ἀπ' τήν Ὀρθοδοξία κι' ἡ ἀναζήτηση ἐκ μέρους τοῦ κάποιου ἄλλου θρησκευτικοῦ ρεύμα-
ς ἤ αἵρεσης. Βλέπουμε λοιπόν ὅτι καί πάλι δέν μποροῦμε νάμαστε βέβαιοι ὅτι συγ-
κριμένοι ἱστορικοκοινωνικοί καθορισμοί δέν εἶναι τό " πρότερον " καί ὁ ἰδεολογικός
άγοντας δέν εἶναι τό " ὕστερον " .Βέβαια αὐτός ὁ τελευταῖος διατηρεῖ ἀπέραιη τήν
ιασία του ἀνακόπτοντας ἀρχισμένες ἱστορικοκοινωνικές διαδικασίες .Ἀλλά καί σ'αὐτ
τήν περίπτωση δέν μπορεῖ νά συμπυκνωθεῖ ἤ ν' ἀπομονωθεῖ μόνο στόν θρησκευτικό το-
ι . Κι' ὁ ἴδιος ὁ MAX WEBER στήν "Προτεσταντίστικη ἠθική καί τό πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ"
τόλμησε νά περιορίσει ἀποκλειστικά τήν ἐπίδραση τοῦ ἰδεολογικοῦ παράγοντα στήν ἐμ-
ιση τοῦ φαινομένου τῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης μόνο στίς θρησκευτικές ἰδέες τοῦ
τεσταντισμοῦ . Τό ἴδιο πρέπει νά κάνουμε καί στόν Ἑλλαδικό χῶρο καί αὐτόνομα παίρ-
τάξτσγ καί ὡς τμῆμα τοῦ εὐρύτερου Μεσογειακοῦ χώρου πού ὁπωσδήποτε περικλείει λα-
πού μέσα ἀπ' τήν μακραίωνη ἱστορική τους πορεία ἔχουν διαμορφώσει μιά διαφορετική

ιδιοσυγκρασία, ψυχολογία καί νοστροπία ἀπ' ἐκείνη τῶν λαῶν τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ καί ἰδιαίτερα τοῦ Βορειοευρωπαϊκοῦ χώρου. Ἀκόμη καί μεταξύ λαῶν τῆς Βόρειας πλευρᾶς τῆς Μεσογείου- στήν ὁποία ἀνήκει καί ἡ Ἑλλάδα – κι ἐκείνων τῆς νότιας – ἀραβικοί λαοί – δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι δέν εἶναι ὁρατές κάποιες ψυχοπολιτιστικές διαφορές ἀκόμη κι ἄν ἀφαιρέσουμε ὁποιουσδήποτε ἄλλους ἱστορικοπολιτικούς, κοινωνικοοικονομικούς καί θρησκευτικούς προσδιορισμούς, πού θά τολμούσαμε νά ποῦμε ὅτι δέν εἶναι ἀλληλοριτικά ἄσχετες οὔτε μέ τίς κλιματολογικές συνθῆκες καί τίς ἐδαφολογικές διαμορφώσεις τῆς νότιας πλευρᾶς, ἀλλ' οὔτε μέ τά ἰδιαίτερα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τῶν λαῶν της (Οἱ λαοί τῆς Βορείου πλευρᾶς συγκριτικά πάντα μ' ἐκείνους τῆς νότιας εἶναι πιό κοντά στό πνεῦμα τῆς ὀρθολογικότητας, τῆς ὀργανωμένης οἰκονομικῆς δραστηριότητας καί τῆς παραγωγικότητας τῆς Δύσης).

Ἄλλοι ἴσως τολμούσαν νά ποῦν ὅτι δέν εἶναι ἄσχετες οὔτε μέ κάποια ἰδιαίτερα φυλετικά χαρακτηριστικά τῶν λαῶν της. Ἐξ ἄλλου καί ὁ ἴδιος "ὁ MAX WEBER τόν παράγοντα τῆς βιολογικῆς κληρονομικότητας, ὅπως τόν χαρακτηρίζει, δέν τόν ἀγνοεῖ, ἀλλ' ἀντίθετα τείνει νά πιστέψει ὅτι ἔχει ἀρκετά μεγάλη σημασία σχετικά μέ τήν διαφορά ἀνάπτυξης τῆς ὀρθολογικοποίησης στήν οἰκονομική παραγωγή ἀνάμεσα στήν Δυτική Εὐρώπη, τήν Βόρειο-Ἀμερική καί τά ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου[31β]."

Ὅσοδήποτε μιλώντας ἀόριστα γιά φυλετικά χαρακτηριστικά ἐνδεχομένως προσεγγίζουμε ἐπικίνδυνα κάποιο " ρατσιστική " παγίδα πού ἀσφαλῶς δέν ἔχει σχέση ἀκριβῶς μέ ἐπιστημονικές ἐκτιμήσεις καί τεκμηριώσεις. Τό νά μιλᾶς γιά διαφορές ἱκανοτήτων μεταξύ λαῶν ὅπως ἱστορικοπολιτιστικά ἔχουν διαμορφωθεῖ κάτω ἀπό τίς συγκεκριμένες συνθῆκες καί τίς δοσμένες ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντός τους, εἶναι κάτι ἄλλο ἀπ' τό νά ἀποδείξεις τήν ἔννοια τοῦ " φυλετικοῦ" ἀπό τήν ἔννοια περιβαλλοντολογικῶν καί ἱστορικοκοινωνικῶν ἐπιδράσεων, νά τήν ἀναγορεύσεις οὐσιαστικά σ' ἕνα " οἱονεί μεταφυσικό " σημεῖο ἀναφορᾶς καί μ' ἐπιστημονικοφάνεια νά τήν εἰσάγεις στήν ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ὑπερβολικός τονισμός τοῦ φυλετικοῦ παράγοντα, ἡ οὐσιαστικά ὁριστη καί ἐπιστημονικά ἀτεκμηρίωτη προσέγγιση τοῦ " Θεοποιημένου " νοήματος του ἔδωσε πεδίο σέ τί παραλογισμούς, αὐθαιρεσίες καί καταπατήσεις τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων δήγησαν τήν Γερμανία τοῦ Γ' Ράϊχ.

Τελικά πίσω ἀπ' αὐτό πού συνηθίζεται νά λέγεται " φυλετικό " κρύβεται καί πάλι

κάποια ἱστορικοκοινωνική δρίζουσα καί κάποια ἐπίδραση φυσικῶν - ὑλικῶν σύνθηκῶν - κλιματολογικοί παράγοντες ,ἐδαφική μορφολογία κ.ἄ.- Δέν πρόκειται δηλ. γιά μιά ἀποκλειστικά ἀνθρωπολογική - βιολογική διάσταση " οἱονεί μεταφυσικοῦ χαρακτῆρα ". Γι αὐτό εἴμαστε συγκρατημένοι στήν χρῆση τοῦ ὅρου " φυλετικό στοιχεῖο "[1] ὡς ἀνεξάρτητο καί ἀόριστα αὐτόνομο στοιχεῖο στήν κοινωνιολογική ἀνάλυση. 'Ο MAX WEBER κάνει μέν ἀναφορά στόν παράγοντα τῆς βιολογικῆς κληρονομικότητας ,ἀλλά πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὁ προσεκτικός τρόπος πού πλησιάζει τό θέμα καί ὁ σκεπτικισμός πού ἐκφράζει σχετικά μέ τήν ἐπιστημονικά τεκμηριμένη προσέγγιση.

Σέ κάθε περίπτωση ἐμεῖς στήν παραπάνω ἀνάλυση πού ἀποπειραθήκαμε δέν παραλείψαμε νά λάβουμε ὑπ' ὄψη κι ὁρισμένα ἐγγενή διανοητικά καί ψυχοπολιτιστικά χαρακτηριστικά τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ , πού στό κατάλληλο σημεῖο ἐπεξηγήσαμε πῶς τά ἐννοοῦμε. Τώρα ἄς προχωρήσουμε μερικά βήματα βαθύτερα . Ἄν κάνουμε μιά λεπτόλογη διερεύνηση τῆς δεμπεριανῆς ἀνάλυσης σχετικά μέ τήν καπιταλιστική συσσώρευση στή βάση τῆς ἐπίδρασης τῶν Προτεσταντικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν θά βροῦμε ὅτι σ' ὁρισμένα σημεῖα της μπορεῖ ν' ἀντιστοιχίσει , ὅσο καί νά φαίνεται ἀρχικά κάπως παράδοξο , μ' ὁρισμένα στοιχεῖα κοινωνιοψυχολογικῆς ἀνάλυσης ,φροϋδικοῦ τύπου. Ξεκινᾶμε μέ τό δεδομένο τῆς καταπίεσης τῶν σεξουαλικῶν ἐνστίκτων πού βρίσκει τήν ἀποθεσή της στόν πουριτανισμό(ἡ ἀτομική ἠθική τῆς αὐστηρῆς ἐγκράτειας καί τῆς ἀρνητικῆς στάσης ἀπέναντι στόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων) καί καταλήγουμε στό δεδομένο τῆς ἔντονης παραγωγικῆς διαδικασίας καί τῆς συσσώρευσης βιομηχανικοῦ κεφαλαίου. Ἀνάμεσα στά δυό αὐτά δεδομένα πιθανολογεῖται κοινωνιοψυχολογική συνάρτηση οἰκονομικῆς σημασίας. Εἶναι φανερό ὅτι ἐμεῖς ἀποδεχόμαστε τήν ἐπαλήθευση τῆς φροϋδικῆς ὑπόθεσης : τό λιμπιντικό ὑπόβαθρο τοῦ ἀνθρώπου καταπιεζόμενο μεταπλάθεται μέσω τῆς διαδικασίας τῆς ἐξάχνωσης σέ πολιτιστική δημιουργία.

ή ἔννοια τοῦ πολιτιστικοῦ ἐδῶ συλλαμβάνεται μέ τήν ἀνθρωπολογική της σημασία ὅπως τήν καθόρισε ὁ TAYLOR καί κατά συνέπεια ἔχει κάθε δυνατή εὐρύτητα καί δέν περιλαμβάνει ἀποκλειστικά καί μόνο τόν NON MATERIAL CULTURE(πνευματικό πολιτισμό) σύμφωνα μέ τήν ὁρολογία τοῦ ALFRED WEBER - Στήν προκειμένη περίπτωση διαπιστώνεται μετάπλαση σέ αὐστηρή ἀρθολογική καί παραγωγική οἰκονομική δραστηριότητα, σέ κεφαλαιοκρατική συσσώρευση ,σέ οἰκονομική δύναμη ἤ ὡς σέ κάποια ἄλλη περίπτωση θά μποροῦσε νά διαπιστωθεῖ μετάπλαση σέ ὑπερβολική τάση ἀπόκτησης πολιτικῆς δύναμης ἤ σέ τάση πνευματικῆς δημιουργίας.-

Ἀλλά ,ὅπως καί ὁ Ἴδιος ὁ S. FREUD παρατηρεῖ στό δοκίμιό του "Ἡ πολιτισμένη σεξουαλική ἠθική καί ἡ νευρική πάθηση στή σύγχρονη ἐποχή " ,σ' ὅλη αὐτή τήν ὑπόθεση τῆς καταπίεσης τῶν σεξουαλικῶν ἐνστίκτων καί τῶν ποικίλων παραγώγων της- ἀπό νευρωτικές διαταραχές μέχρι τῆς ψηλότερες καλλιτεχνικές δημιουργίες καί τίς ἰσχυρότερες πολιτικοϊδεολογικές ἐμμονές καί ψυχώσεις - παίζει ὁπωσδήποτε κάποιο ρόλο ἡ Ἴδια ἡ ἰδιοσυγκρασία, τό Ἴδιο τό σύνολο πού θά μποροῦσαμε νά ποῦμε τῶν βιοψυχολογικῶν καί νευρολογικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ συγκεκριμένου ὑποκειμένου πού ὑφίσταται τήν καταπίεση. Στήν καταπίεση δέν ἀντιδροῦν ρλα τά ἄτομα - γιατί ὄχι καί οἱ λαοί; - μέ τόν Ἴδιο τρόπο οὔτε τήν υἰοθετοῦν στόν Ἴδιο βαθμό."Αλλος ἀντέχει τήν καταπίεση καί μένει πιστό σ' ἕνα αὐστηρό πουριτανικό ἠθικό πρότυπο διοχετεύοντας μ' ἐπιτυχία κάπου ἀλλοῦ τό λιμπιντικό δυναμικό ,ἄλλος δέν μπορεῖ νά τήν ἀντέξει ,κι ἄλλος ρυθζίζεται στόν κόσμο τῶν νευρώσεων χωρίς ὁποιαδήποτε ἄλλη δημιουργική δραστηριότητα . Κάτι παρόμοιο μποροῦμε νά υἰοθετήσουμε ὅτι συμβαίνει καί σ' ἐπίπεδο λαῶν - κι ἐδῶ ἀκριβῶς μπορεῖ νά εἰσχωρήσει καί νά κατανοηθεῖ ὁ παράγοντας τῆς " βιολογικῆς κληρονομικότητας" πού δέν ἀγνοεῖ ὁ MAX WEBER - Τά ὁμαδικά παράγωγα τῆς Ἴδιας καταπίεσης πάνω σέ διάφορες ὁμάδες μέσω ἀξιολογικῶν ἠθικῶν συστημάτων ,δέν εἶναι οὔτε τοῦ Ἴδιου τύπου οὔτε τῆς Ἴδιας ἔντασης.Ἡσυνολική σύμπλεξη καί συνάρτηση ἔχει σέ τελευταία ἀνάλυση μοναδικότητα κι ἐπηρεάζεται κι ἀπό ἄλλους κοινωνικούς οἰκονομικούς, πολιτιστικούς καί πολιτικούς παράγοντες.Ἡ ἀκριβής ὑποθετική ἐπανάληψη μέ κανένα τρόπο δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Γι αὐτό καί καθῆκον τῆς ἀναλυτικῆς κοινωνιοψυχολογίας εἶναι ,ὅπως σωστά τό καθορίζει ὁ E.FROMM στό δοκίμιό του " Μέθοδος καί καθῆκον τῆς ἀναλυτικῆς κοινωνιοψυχολογίας " ν' ἀναλάβει συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές συνθῆκες (Τό κοινωνικοοικονομικό " πρότερον ") ἐπηρεάζουν

τόν κόσμο τῶν βιολογικῶν ὁρμῶν(" ἐνδιάμεσες " μεταβλητές) καί αὐτές μέ τήν σειρά τους μέσα ἀπό συγκεκριμένες ἐξωτερικές συμπιέσεις (" ἐνδιάμεσες " μεταβλητές) καί ἐσωτερικές μεταπλάσεις τροφοδοτοῦν τήν ἀνάπτυξη ὁρισμένων ἰδεολογιῶν (τό ἰδεολογικό " ὑστερον ") πού κι αὐτές ἀκολουθῶντας μιά γραμμή ἀνακύκλωσης ἐπηρεάζουν ἐκ νέου τήν κοινωνικοοικονομική βάση.

Στήν περίπτωση λοιπόν τῆς δυτικῆς κεφαλαιοκρατικῆς συσσώρευσης πράγματι ἡ μετάπλαση τοῦ ὁμαδικοῦ λιμπιντικοῦ ὑπόβαθρου στίς ἐπιθυμητές οἰκονομικές ἐπιδιώξεις πραγματοποιήθηκε μ' ἐπιτυχία .Ἡ ἰδιοσυστασία μ' ἄλλα λόγια π.χ. τῶν Ἀγγλοσαξώνων σήκωσε μ' ἐπιτυχία , ἀνταποκρίθηκε, ἄντεξε τό βάρος μιᾶς τέτοιας μετάπλασης . Καί δέν μποροῦμε ὑποτιμῶντας μέ ἐλαφρότητα ὅτι κάποια ἐνδεχομένως ἰδιαίτερα φυλετικά καί ψυχολογικά χαρακτηριστικά τῶν λαῶν αὐτῶν (ἱκανότητα αὐτοπειθαρχίας γιά τήν ἐπίτευξη μακροπρόθεσμων στόχων, ἰσχυρό νευρικό σύστημα ,φλεγματικότητα ,κάποιο εἶδος ψυχρότητας καί σκληρότητας χαρακτῆρα) ἦταν τελείως ἄσχετα μέ τήν συνολική οἰκονομική δημιουργική διαδικασία. Στό κάτω - κάτω κι ἡ Ἱσπανική αὐτοκρατορία γεύτηκε τήν πρωτογενή συσσώρευση πλούτου ὕστερα ἀπ' τήν Ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν ,ὡστόσο ἡ Ἱσπανική ἀστική τάξη δέν παρουσίασε οὔτε τήν οἰκονομική - παραγωγική ἐπίδοση τῆς Γαλλικῆς ἀστικῆς τάξης γιά νά μείνουμε στή σύγκριση λαῶν πού ἔχαν τό ἴδιο καθολικό θρήσκευμα. Οἱ διαφορές λοιπόν σέ καμιά τέτοια ἐπίδοση δέν πρέπει ἀφύσικα να ἀποκλείουμε ὅτι προσδιορίζονται κι ἀπ' ἄλλες παραμέτρους φυλετικῆς ἤ ψυχολογικῆς φύσης. Τό γεγονός ἀκόμη ὅτι οἱ Βορειοευρωπαϊκοί λαοί ἐρχόντουσαν ἀπ' τίς μετακινήσεις καί τήν εἰσβολή βάρβαρων πληθυσμῶν στόν Εὐρωπαϊκό χῶρο τήν ἐποχή τῆς κατάρρευσης τῆς δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καί κατά συνέπεια ἀποτελοῦσαν τήν φυσική βιολογική - φυλετική ἐξέλιξη τοῦ νέου " ἀκμαίου " αἵματος ὅπως χαρακτηριστικά λέει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος , στήν "Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος "[21γ], πού μπῆκε τήν ἐποχή ἐκείνη σ' αὐτό τόν χῶρο ,ἦταν συγκριτικά μ' ἄλλους τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης νεώτεροι ,πολιτιστικά πιό ξεκούραστοι κι ἐνδεχομένως βιολογικά - φυλετικά ἰσχυρότεροι ἀπ' αὐτούς δέν μποροῦμε νά τό θεωρήσουμε ἀνθρωπολογικά ἄμοιρο σημασίας .

Στή συνέχεια ἄς περάσουμε πάλι στόν Ἑλλαδικό χῶρο . Μποροῦμε νάμαστε βέβαιοι ὅτι κι ἐδῶ ἡ μετάπλαση τοῦ λιμπιντικοῦ ὑπόβαθρου μέσω ἑνός αὐστηροῦ ἠθικοθρησκευτικοῦ ἀξιολογικοῦ προτύπου προτεσταντικοῦ τύπου ,ἀκόμη κι ἄν ὑποθέσουμε ὅτι εἶχε υἱοθετηθεῖ, θά ἐπέφερε τά ἴδια παραγωγικά οἰκονομικά ἀποτελέσματα . Φοβούμαστε πῶς ὄχι.

Ἀμφιβάλουμε ἄν καί στήν περίπτωση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ παραπάνω συνάρτηση (ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις → θρησκευτικές ἰδέες → αὐστηρή ἐγκράτεια → καπιταλιστική συσσώρευση) λειτουργοῦσε τό ἴδιο παραγωγικά ὅπως στόν Δυτικοευρωπαϊκό χῶρο. Καταρχήν γιατί δέν μποροῦν νά προεξοφληθοῦν ἀναγκαστικά κι ὁρισμένοι ἄλλοι παράγοντες καί παράμετροι πού κι ὁ ἴδιος MAX WEBER ἐπισημαίνει ὅτι βοήθησαν πρός τήν παραγωγή τοῦ ἴδιου ἀποτελέσματος. Ὑστερα πέρα ἀπ' ὁποτεσδήποτε ἄλλες βιολογικές - φυλετικές ἰδιότητες πού μποροῦμε νά ὑποψιαζόμαστε ὅτι ὑπάρχουν ἀλλά εἶναι δύσκολο ὅπως ὁ παραπάνω κοινωνιολόγος καί πάλι ἐπεσήμανε ,ν' ἀποδειχθοῦν ἐπιστημονικά ,αὐτές οἱ ἐγγενεῖς ψυχοπολιτιστικές ἰδιότητες τοῦ Ἕλληνα στίς ὁποῖες ἐπανειλημμένα στίς προηγουμενες παραγράφους ἀναφερθήκαμε , εἶναι ζήτημα ἄν βοηθοῦσαν ἤ ἀντίθετα δέν ἀποτελοῦσαν ἀνασταλτικούς παράγοντες στήν καπιταλιστική συσσώρευση παραγωγικοῦ χαρακτήρα.

Ὁ Ἕλληνας ὡς μεσογειακός τύπος ἀνθρώπου ἀλλά κι ἐξ αἰτίας δικῶν του ἰδιαίτερων καταβολῶν πολιτιστικῆς φύσης, διακρίνεται ἀπό νοοτροπία πιό ἀνοιχτή καί σφαιρική στόν τρόπο ἀντιμετώπισης τῆς ζωῆς καί δέν προσκολλᾶται εὔκολα στό αὐστηρό πρακτικό παραγωγικό ἀποτέλεσμα. Ἀντίθετα ἕνας π.χ. Βορειοευρωπαῖος μπορεῖ νά προσαρμοστεῖ εὐκολώτερα σέ μιά μονοδιάστατη παραγωγική κατεύθυνση καί ν' ἀντισταθεῖ λιγώτερο στό σπάσιμο τῆς GEMEINSCHAFT κοινωνίας καί στήν ἀποδοχή τῆς GESSELSCAFT κοινωνίας. Γιατί ἀντίθετα ἀπ' τόν Ἕλληνα δέν δυσκολεύεται ἰδιαίτερα στίς ψυχρές καί λογικές ἐκτιμήσεις τῶν πραγμάτων. Στόν Ἕλληνα ἡ ἐνισχυμένη ἀτομικότητα ἐμπλέκεται καί μέ κάποια συναισθηματική βάση ἔτσι πού ἀπ' τήν μιά δυσκολεύεται νά τήν ἐντάξει σέ μιά αὐστηρή ,μακροπρόθεσμη κι ὀρθολογική μεθοδικότητα ἀφήνοντας την νά προσδιορίζεται ἀπό κάτι " τό ἄναρχο " ἐνῶ ἀπ' τήν ἄλλη δέν αἴρει τελείως κάποιες ἄλλες " κοινοβιακές " ἤ κοινοτιστικές " τάσεις του. Ἀντίθετα ὁ Βορειοευρωπαῖος διακρίθηκε στήν περίοδο τῆς ἀνόδου τῶν ἀστικῶν στρωμάτων , ἀλλά κυρίως διακρίνεται , γιά μιά ἀτομικότητα πιό ψυχρῆς κι ἐγκεφαλικῆς βάσης , πού ἀπ' τήν μιά τοῦδινε τήν δυνατότητα νά τήν ὀρθολογικοποιεῖ μέσα ἀπό πρότυπα καί μεθοδεύσεις πού μποροῦσαν νά προταθοῦν γιά καθολική ἰσχύ - ὁπότε ἀποκλείεται τό " ἄναρχο " - κι ἀπ' τήν ἄλλη τροφοδοτοῦσε ψυχικές τάσεις καί τέτοια στοιχεῖα στήν χαρακτηροδομή του πού τόν ξέκοβαν ἀπ' ὁποτεσδήποτε ἄλλες " κοινοβιακές " ἤ " κοινοτιστικές " τάσεις , πρᾶγμα φυσικά πού τόν ἔκανε νά αἰσθάνεται κατά βάθος καί μεγαλύτερη ψυχική μοναξιά . Ἀτομικότητα,μεθοδικότητα ὀρθολογικό-

τητα , παραγωγικότητα , αναγνώριση της προσωπικής ψυχικής δύναμης μέσα στή"μοναξιά γι αυτόν συστοιχούσαν .Η διανοητική αφαίρεση μπορούσε νά ζεφύγει επικίνδυνα μακρυά απ' τήν αφή καί τόν παλμό της ζωής - κι έτσι διγματικές θέσεις θά μπορούσαν νά δώσουν υπερβολική κι ανισομερή επιτάχυνση σέ τάσεις απόκτησης δύναμης ή αντίθετα διανοητικές αφετηρίες νά δδηγήσουν σ' ένα προχωρημένο σκεπτικισμό πού κι αυτός μέ τήν σειρά του πάλι νά επιτρέψει τήν αποδοχή ένός σκληρού ,ένός κυνικού πραγτικισμού καί ρεαλισμού- Γι' αυτό ο προτεσταντισμός κούβασε κατ' εξοχήν σημασία στήν προσωπική καί μοναδική επικοινωνία του πιστού μέ τόν Θεό του υιοθετήθηκε εύκολα από μεγάλο τμήμα των Βορειοευρωπαϊκών αστικών στρωμάτων καί ήταν φανερό ότι βρισκόταν σέ μιά εσωτερική συγγένεια όχι απλά μ' αυτά σ αντικειμενική κοινωνική δύναμη ,αλλά καί μέ τήν νοοτροπία τους, τήν εσώτερη ψυχική τους δυναμική.'Ο Βορειοευρωπαίος δέν αντιτίθετο στήν κατάσταση όπου ένοιωθε νά τόν καλεί ο Θεός του μέσα στήν μοναξιά του κι αυτός νά πρέπει μονάχος του με τήν σκληρή επαγγελματική του εργασία ν' αξιωθεί της δικής του χάρης.'Η ψυχολογία του τό μπορούσε ή μάλλον έπρεπε πρός αυτή τήν κατεύθυνση.'Ο"Ελληνας όμως αισθάνεται πιό εξαρτημένος απ' τόν " άλλο " παρ' όλες τίς εκρήξεις του ατομικισμού του καί ως ευσεβής πιστός αναζητά μέσα απ' τήν"εκκλησία " τήν επικοινωνία του μέ τόν Θεό .'Ακόμη ήταν καί είναι περισσότερο επιρρεπής απ' ένα Βορειοευρωπαίο στό άμεσο αισθητικό βίωμα στήν άμεση κι αθόρμητη θεωρητική ένοτένιση καί στήν βραχυπρόθεσμη επιτυχία. Συνάμα ήταν καί είναι λιγότερο πιστός σέ μακροχρόνιους προγραμματισμούς εγκεφαλικών σκοπών πού επιτάσσουν πνίξιμον των ζωϊκών ορμών.'Η δική του ορθολογιστικότητα έρρεπε περισσότερο στό ν' αποδεχθεί ή τουλάχιστον νά συμφιλιωθεί μέ τόν κόσμο των αισθήσεων παρά στό νά τόν καταπνίξει ολοκληρωτικά γιά νά τόν μεταπλάσει σέ πρακτικισμό οικονομίστικης τάσης.'Η δική του ορθολογικότητα τόν ήθελε [illegible] συνατό περισσότερο μέσα στό " εδώ καί τώρα ") παρά δεσμευμένο μέ μεθοδικά προγράμματα πού χρονικά μεταθέτουν μακρυά τήν τελική του επιτυχία καί καταξίωση .'Η διανοητική αφαίρεση στήν περίπτωσή του δέν χάνει κάθε επαφή μέ τήν αισθαντική - αισθητική όπτική μιάς ζωής παλλόμενης. 'Ο"Ελληνας διαχέεται μέσα στό " εδώ καί τώρα " άκόμη καί στήν πιό ψηλή στιγμή της πολιτιστικής του ακμής ή τήν πιό κερδοφαία στιγμή της καπιταλιστικής του ορμής - μιλάμε γιά τ' αρχαία χρόνια- Δ έν χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από νοοτροπία " γκέτο " ,όπως π.χ. ό'Εβραϊκός λαός,ούτε από αδιστηρό καί μεθοδικό χτίσιμο τού οικοδομήματος των πρακτικών του συμφερόντων

πάνω σέ μακροπρόθεσμη προοπτική παρά άπό μιά γενιά ὅπως π.χ. ἔκαναν οἱ Ρωμαῖοι ἤ οἱ Ἄγγλοι. Ἔχει μιά ἀνοιχτή οἰκονομική διάθεση πού δέν ἀποκλείεται ὁρισμένες στιγμές νά συμπυκνώνεται σέ πράξεις πολιτιστικῆς προσφορᾶς χωρίς ἀντάλλαγμα. ἵκανος (Μποροῦμε ἐδῶ ν' ἀναφέρουμε τό παράδειγμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων πού ἀκολούθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκανε ἕνα παγκόσμιο κράτος ἰσόχρονο ὅμως μόνο μέ τήν ἴδια τήν ζωή. Ἠπρόβλεψη γιά τήν μακρόχρονη διατήρηση τοῦ κράτους του ὡς ἐνιαίου ἐξουσιαστικοῦ σχηματισμοῦ ἀπουσίαζε. Μετά διαιρέθηκε στά κράτη τῶν ἐπιγόνων, μετά δηλ. ἐκλήθε η διάσπαση . Στή συνέχεια στούς Ἑλληνιστικούς χρόνους π παρατηρεῖται ἡ πολιτιστική διάχυση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στόν τότε γνωστό κόσμο) Κι αὐτή του ἡ νοοτροπία δέν εἶναι ἄσχετη ὡς ἕνα βαθμό μ' ὅσα ἐνδεχομένως ἤθελε νά ὑπονοήσει ὁ Αἰγύπτιος ἱερέας στήν περίφημη ἀπάντησή του ,ὅταν ρωτήθηκε ἀπ' τόν Πλάτωνα σύμφωνα μέ τήν παράδοση γιά τό μέλλον τῆς Ἀνθρωπότητας "σα Ἐσεῖς οἱ Ἕλληνες , εἶσθε καί θά παραμείνετε αἰώνια ἡ νεότητα τοῦ κόσμου "

Ἔτσι βάσιμα μπορεῖ νά πιθανολογηθεῖ ὅτι θἄφερνε ἀπ' τήν ἀρχή ψυχική ἀντίσταση στήν πλήρη υἰοθέτηση ἑνός πουριτανικοῦ προτύπου ἤ δέν θἄ μποροῦσε νά λειτουργήσει στήν περίπτωσή του ὁ ἐσωτερικός ψυχολογικός μηχανισμός κατά τόν ἴδιο ἀποδοτικό τρόπο ὅπως σ' ἕνα Βορειοευρωπαῖο πρός τήν κατεύθυνση παραγωγικοῦ οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος . Μποροῦσε ἡ οἰκονομική του δραστηριότητα νά κατευθυνθεῖ καί πάλι πρός τόν μεταπρατισμό ἤ σ' αὐτή τήν ἴδια τήν πλουτοκρατική συσσώρευση χωρίς ἐμμονή στήν δεαρκεῖ παραγωγική ἐπένδυση . Γι αὐτόν τό μήνυμα ὅτι εἶναι " ἐκλεχτός τοῦ Θεοῦ " ἐνδεχομένως νά σταματοῦσε σ' αὐτή τήν ἴδια τήν πλουτοκρατική συσσώρευση πού θἄ δικαιολογεῖτο νά τήν ἐπιτύχει μ' ὁποιοδήποτε ἐπαγγελματικό τρόπο ἀκόμη καί μέ τόν πιό μετ μεταπρατικό . Γιατί σ' ἕνα π.χ. εὐσεβή χριστιανό Ὀρθόδοξο ἔμπορο τοῦ παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ πού ταν ἀφοσιωμένος ἀπόλυτα στίς ἐμπορικές του δραστηριότητες δέν ὑπάρχει ἄμως ἕνα βαθμό μέσω τῆς ὀρθόδοξης Χριστιανικῆς πίστης μιά κάποια μετάπλαση τοῦ λικιντικοῦ δυναμικοῦ του σέ οἰκονομική δραστηριότητα ; Τό ἴδιο δέν μποροῦμε νά ἐπιβεβαιώσουμε στήν περίπτωση τῆς μεταπρατικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ πού κι ὁ ἴδιος ὁ MAX WEBER δέν ἀρνεῖται ὅτι πραύθησε ἕνα εἶδος καπιταλισμοῦ , τόν τυχοδιωκτικό,τόν "περιθωριακό "" καπιταλισμό ,ὅπως χαρακτηριστικά τόν ὀνομάζει ;

Οἱ ψυχοπολιτιστικές ἰδιότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ στίς παραπάνω παραγράφους δέν ἐξετέθησαν ὡς δῆθεν ἀνώτερες ἤ κατώτερες ἐκείνων τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν λαῶν. Ἁπλά ἐπισημανθηκε τό γεγονός τῆς διαφορᾶς τους κι ἀνιχνεύτηκε ὁ τρόπος συμβολῆς τους στήν

μοναδικότητα τῆς ἱστορικῆς πορείας του. Ἡ διαφορά ἀξιολογικῶν προτύπων καί ψυχικῶν ροπῶν ἀνάμεσα στούς λαούς δέν σημαίνει ἀναγκαστικά " ἀνωτερότητα " ἤ " κατωτερότητα " ἔναντι ἄλλων. Ἀκόμη πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ὅσα παρατηρήσαμε δέν πρέπει νά ὁδηγήσουν σέ μιά ὑπερτίμηση τῶν ψυχολογίστικων κατηγοριῶν στήν ἀνάλυση τοῦ νεοελληνικοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ κι οὔτε γράφτηκαν μ' αὐτή τήν ἔννοια. Ὕστερα δέν μποροῦμε ν' ἀγνοοῦμε ὅτι ἐπισημανθηκαν ἰδιότητες διαχρονικά μέν ἀλλά μέ ἀφετηρία τά ἀξιολογικά πρότυπα καί τίς ἐγγενεῖς ψυχοιδεολογικές διαθέσεις καί σταθερές ροπές τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ κόσμου. Ἀλλά μέσα στό πέρασμα τῶν αἰώνων λόγω ἄλλων φυλετικῶν ἐπιμειξιῶν καί πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων καί προσμείξεων δέν μποροῦμε νά βεβαιώσουμε ὅτι πρόκειται γιά πολιτιστικά καί ψυχολογικά χαρακτηριστικά ποῦμειναν ἀναλοίωτα. Ὕστερα γιά τούς χρόνους πού σηματοδοτοῦνται ἀπ' τήν γέννηση καί τήν ἀνάπτυξη τῆς νεοελληνικῆς συνείδησης - ἤδη ξεκινᾶμε ἀπ' τούς τελευταίους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας - δέν θἄπρεπε νά μᾶς διαφεύγει ὅτι αὐτά τά χαρακτηριστικά μόνιμα συμπλέκονται ἐπηρεάζονται καί ἐνδεχομένως σ' ὁρισμένα σημεῖα τους ἐνισχύονται ἀπ' τά στοιχεῖα τῶν προαστικῶν κοινωνικῶν δομῶν πού φτάνουν μέχρι τίς παραμονές τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 21 κι ἀργότερα ἀπ' τά στοιχεῖα δομῶν πού δέν μποροῦν ν' ἀναγνωριστοῦν ὡς γνήσια ἀστικές , ὅπως τουλάχιστον τίς γνωρίσαμε στόν δυτικοευρωπαϊκό χῶρο . Κατά συνέπεια τήν ψυχοπολιτιστική ἰδιαιτερότητα ,ἄν ὑπάρχει καί στόν βαθμό πού ὑπάρχει , δέν μποροῦμε νά τήν βλέπουμε ἀποκομμένη ὡς οἱονεί ἀνεξάρτητο " μεταφυσικό " παράγοντα ἀπ' τίς καθοριστικές ἐπιρροές τῶν ἀντικειμενικῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν ἀλλ' ἀντίθετα μέσα στήν ροή τῶν διαρκῶν διαλεκτικῶν ἀλληλοεπιδράσεων μέ τίς προηγούμενες .

Ἔτσι π.χ. ἄν πραγματοποιεῖτο μιά ἀπ' τίς παραπάνω ἱστορικές ἀποθέσεις πού ἀναφέραμε , ἄν δηλ. ἡ κοινωνική σύνθεση κι οἱ ἱστορικοπολιτικοί προσδιορισμοί τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ ἦταν παρόμοιοι μ' ἐκείνους τοῦ Δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου καί στήν συνέχεια γινόταν ἕνας γνήσιος μετασχηματισμός ,τότε ἀποσβήποτε τά παραπάνω ψυχοπολιτιστικά χαρακτηριστικά θἄχαν δεχτεῖ ἄλλες ἐπιδράσεις καί θἄχαν πάρει ἄλλη διαμόρφωση ἐνῶ γενικώτερα οἱ ψυχοϊδεολογικές διαστάσεις καί ἡ κοινωνικοπολιτική συμπεριφορά τοῦ μέσου Ἕλληνα ὡς ἀτόμου κι ὡς πολίτη θἄχαν διαφοροποιηθεῖ τόσο κατά τό περιεχόμενο ὅσο καί κατά τήν μορφή. Θἄταν πιό ἀναπτυγμένο τό στοιχεῖο τῆς " κοινωνίας πολιτῶν " καί κατά συνέπεια ἡ ψυχολογία τοῦ Ἕλληνα

πολίτη θάταν λιγώτερο αὐταρχική , λιγώτερο ἐξαρτημένη καί θάκλινε περισσότερο στήν ἀποδοχή ὀρθολογικῶν διευθετήσεων τῶν ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν ζητημάτων .Ἡ ἐπιβολή μιᾶς ἰσχυρῆς ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης θάδινε δυνατότητα γιά μεγαλύτερο ἐθνικοπολιτικό αὐτοπροσδιορισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους μέ ἄμεση συνέπεια ὁ μέσος πολίτης νά αἰσθάνεται λιγώτερο τό βάρος μιᾶς ἐκτεταμένης ἀλυσίδας ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων καί καταπιέσεων .Κάτι τέτοιο μέ τήν σειρά του θά τόν ὁλοκλήρωνε πληρέστερα πρός τό κοινωνικό καί πολιτικό του περιβάλλον ,θά τόν συνήθιζε περισσότερο σέ μιά οὐσιαστική συμμετοχή σέ διαδικασίες ὅπου ἡ θεσμοποίηση τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνα καί τῆς διεκδίκησης τῶν ὁποιωνδήποτε δικαιωμάτων του ὡς προαπαιτούμενο θά ἐπενεργοῦσε μέ πιό ἄρτιο τρόπο καί συνακόλουθα θά τόν παρωθοῦσε σ' ἕνα κοινωνικά ὠφέλιμο λειτουργικό διάλογο μέ τήν πολιτεία μειώνοντας του παράλληλα κάτι τό "ἄναρχο " στήν οἰκονομική του δραστηριότητα καί τήν κοινωνική του συμπεριφορά. Θάταν ἀδιανόητο ὁποιοδήποτε ἕνας πολίτης πού θά μποροῦσε νά ἀρθρώσει ἕνα πιό ἀκέραιο πολιτικό καί κοινωνικό λόγο τόσο πρός τούς μηχανισμούς τῆς ἐξουσίας- ἀντιδιαστολή μέ τό πνεῦμα τοῦ " ραγιαδισμοῦ" - ὅσο καί πρός τόν; συμπολίτη; του - ἀντιδιαστολή μέ τό πνεῦμα τῆς λεγόμενης νεοελληνικῆς " ἀτσιδοσύνης " πού περιέχει στό περιεχόμενό της καί κάποιο στοιχεῖο " ἐξαπάτησης " τοῦ ἀπέναντί σου.-

Στίς παραπάνω παραγράφους ἀναλύοντας μιά σειρά ἀπό συγκεκριμένους ἱστορικοκοινωνικούς ,οἰκονομικούς καί πολιτικούς ὅρους κάτω ἀπ' τούς ὁποίους ἀναπτύχθηκε ἡ οἰκονομική δραστηριότητα τῶν νεοελλήνων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων πού ἦταν φορεῖς κεφαλαίου καί ἀκόμη παραπέρα ἀλλάζοντας ὑποθετικά διάφορες μεταβλητές στίς δοσμένες κοινωνικοοικονομικές ,κοινωνικοϊδεολογικές συναρτήσεις ,ἀποπειραθήκαμε νά διερευνήσουμε ὄχι μόνο ὁρισμένα παραγωγικά αἴτια τοῦ κοινωνικοῦ κατισμοῦ τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου,ἀλλά νά ἐντοπίσουμε τό πῶς τελικά αὐτός ὁ τελευταῖος διολίσθησε καί τελικά παρέμεινε ἔξω ἀπ' τόν μητροπολιτικό καπιταλιστικό χῶρο καί τό ἄν εἶχε μιά ἱστορική δυνατότητα γιά μιά ἄλλη οἰκονομική καί πολιτική πορεία παράλληλη καί παρόμοια μ' ἐκείνη τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ. Βλέπουμε ὅμως ὅτι; ὅπως ὁ τελευταῖος ἔτσι καί ὁ πρῶτος εἶχε μιά ἱστορική μοναδικότητα πού προσδιοριζόταν ἀπό πολλούς παράγοντες - χωρίς φυσικά νά ἐξαφανίζεται ἡ σπουδαιότητα καί ἡ πρωτεύουσα θέση τοῦ ταξικοῦ καί οἰκονομικοῦ - πού δέν μπορεῖ ν' ἀναιρεθεῖ ἀπ' ὁποιαδήποτε γενικευτική -θεωρητική ὑπόθεση ἐξελεκτικοῦ ἤ ἄλλου τύπου.Ὅπως ἡ μοναδικότητα τῶν οἰκονομικοπολιτικῶν ἐξελίξεων στόν δυτικοευρωπαϊκό χῶρο ἔδωσε τήν πρωτοπορία στόν παγκόσμιο κατα-

μερισμό έργασίας καί μητροπολιτική θέση στό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα τών νεώτερων χρόνων έτσι καί ή μαναδικότητα τών άντίστοιχων έξελίξεων στόν'Ελλαδικό χώρο προσδιόρισε αύτόν τόν τελευταίο σχετικά μέ τίς κυρίαρχες οίκονομικές του δραστηριότητες καί τήν συμμετοχή του στόν παγκόσμιο καταμερισμό έργασίας μέ τό χαρακτηριστικό τής μεταπρατικότητας ,τόσο πρίν άπ' τήν έπανάσταση τού 21 όσοκαί μετά

'Ο'Ελλαδικός χώρος καθώς άποτίναξε τόν'Οθωμανικό ζυγό ήδη προσδιοριζόταν άπό μιά ίστορικοκοινωνική κληρονομιά πού τόν σημάδευε άρνητικά σχετικά μέ τήν δημιουργία τών άπαραίτητων κοινωνικοοικονομικών όρων γιά μιά άνεξάρτητη κι αύτοδύναμη οίκονομία πού ν' άντιστοιχεί σέ ψηλό βαθμό άνάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων καί νά στηρίζεται σέ κυρίαρχες κοινωνικές δυνάμεις παραγωγικού κι έθνικού προσανατολισμού .'Ογενικώτερος χώρος ή 'Οθωμανική έπικράτεια δηλ. άπ' όπου άποκόπηκε ό 'Ελλαδικός ήδη πολύ πρίν άπ' τήν'Επανάσταση τού 21 είχε περιέλθει σέ κατάσταση οίκονομικής άποδιοργάνωσης καί καθυστέρησης λόγω τής έμπορικής διείσδυσης τού Δυτικοευρωπαϊκού παράγοντα μέσω τών διομολογήσεων . Βαθμιαία δηλ. διαμορφωνόταν άπό άπο η παγκόσμιας οίκονομικής σημασίας κατά τέτοιο τρόπο ώστε νά πάρει άργότερα τήν θέση του στόν χώρο τής"περιφέρειας " τού παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, πράγμα πού άποδέχεται κι ό Νίκος Μουζέλης (" Νεοελληνική κοινωνία ,όψεις ,υπανάπτυξης ") καί ό Βασίλης Φίλιας (" Κοινωνία κι έξουσία στήν'Ελλάδα ")Άκριβέστερα οί ίδιες οί δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις πίεζαν κι ένίσχυαν τίς οίκονομικές έξελίξεις στόν Τουρκοκρατούμενο χώρο πρός αύτή τήν κατεύθυνση ,βοηθώντας σ' αύτές φυσικά καί μιά σειρά άπό έσωτερικές ίδιομορφίες τού ίδιου τού χώρου πού σχετίζονται μέ τόν άνατολικό τρόπο παραγωγής καί τίς μετεξελίξεις του . Τόν 18ο καί 19ο όμως αίώνα οί ίδιες δυνάμεις κι ίδιαίτερα ή'Αγγλία μέ τήν άνεπτυγμένη κιά βιομηχανία τους έδωσαν τήν χαριστική βολή έπιδεινώνοντας τήν κατάσταση τής άνανάπτυξης. Οί λιγοστοί πόλοι βιομηχανικής παραγωγής πού μόλις άρχιζαν ν' άναφαίνονται κι ήταν άκόμη στά πρώτα τους στάδια καί χρειαζόντουσαν προστασία δέχτηκαν καταστρεπτικά πλήγματα .'Η βιοτεχνική παραγωγή τών'Ελληνικών περιοχών (άστικά κέντρα βορειοελλαδίτικου χώρου ,παραγωγικά κέντρα όρεινών τοποθεσιών -'Αμπελάκια κ.λ.π.)-καί μαζί φυσικά τά κοινωνικά στρώματα πού τήν έκπροσωπούσαν καί πού θά μπορούσαν σέ κάποια προοπτική ν' άποτελέσουν τά μελλοντικά άνερχόμενα άστικά στρώματα παραγωγικού χαρακτήρα έκλήγησαν σέ κρίσιμη φάση άνάπτυξής τους μ' άποτέλεσμα ήδη πρίν άπ' τήν'Επανάσταση

τοῦ 21 νά ἔχουν πέσει σέ κρίση - πού ταν ἰδιαίτερη αἰσθητή στόν τομέα τῆς φαντουργίας καί τῆς ναυπηγίας - καί ν' ἀρχίζουν νά παρακμάζουν πρίν ἀκόμη " ἀκμάσουν ". Καθε τμῆμα λοιπόν τοῦ Τουρκοκρατούμενου χώρου ἀκόμη καί μετά τήν ἰδιαίτερη βθνική του ἀνεξαρτησία μοιραῖα προσδιοριζόταν ἀπό τέτοιες δομές καί τέτοιες ἐπιρροές. Η'Αγγλική ἰδιαίτερα'Ιμπεριαλιστική καί βιομηχανική δύναμη στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα ἄρχιζε νά γίνεται ἀρκετά αἰσθητή στόν χῶρο αὐτό καί δέν φαινόταν διατεθειμένη νά χάσει τόν πολιτικό καί οἰκονομικό του ἔλεγχο ἀκόμα κι ἄν ἡ'Οθωμανική αὐτοκρατορία διασπᾶτο. Ἀντίθετα ὅμως μέ τίς δυνατότητες τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης δ'Ελληνικός μεταπρατισμός ,ὅπως εἴδαμε ἀνθοῦσε τόσο ἐντός τῆς'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὅσο καί ἐκτός στά διάφορα μεγάλα κέντρα τοῦ παροικιακοῦ 'Ελληνισμοῦ. Κάτι τέτοιο ὅμως δέν ἐνοχλοῦσε τήν'Αγγλία καί τίς ἄλλες μητροπολιτικές καπιταλιστικές χῶρες γιατί ἀκριβῶς μποροῦσε νά ἐναρμονιστεῖ μέ τήν δική τους οἰκονομική δράση στήν περιοχή πού καθῶς διολίσθησε στόν χῶρο τῆς " περιφέρειας " θ' ἄρχιζε ἐξημαία να παίζει τόν ρόλο τοῦ τροφοδότη πρώτων ὑλῶν καί να διαμορφώνεται ως χωρες νέων ἀγορῶν. Τό διαμεσολαβητικό ἐμπόριο ἦταν λοιπόν χρειαζούμενο. Γι αὐτό καί μετά τήν σύσταση τοῦ Νεοελληνικοῦ κράτους ἡ'Ελληνική μεταπρατική ἀστική τάξη ὡς κυρίαρχη τάξη μέ τόν τρόπο πού δροῦσε οἰκονομικά) τούς ἐξυπηρετοῦσε καί δέν ἀντετίθεντο σ' αὐτήν. Μέ τόν κοσμοπολιτικό της μάλιστα κι ἐζωστρεφῆ προσανατολισμό δέν ἦταν φορέας ἐθνικιστικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πρᾶγμα πού τόν δυτικό'Ιμπεριαλισμό μέχρι τῶν ἡμερῶν μας τόν ἐξυπηρετοῦσε καί τόν ἐξυπηρετεῖ θαυμάσια στίς ἐπιδιώξεις του νά ἐλέγχει πολιτικά τήν χώρα.

'Αφοῦ λοιπόν μεταπελευθερωτικά δέν μποροῦσε ν' ἀναπτυχθεῖ μιά γνήσια ἀστική τάξη παραγωγικοῦ προσανατολισμοῦ - κι εἴδαμε ὅτι ἤδη ἀπ' τούς προηγούμενους αἰῶνες οἱ ἱστορικοκοινωνικές καί οἰκονομικές συνθῆκες δέν εὐνόησαν νά τεθοῦν στέρεα τά θεμέλιά της - κι ἡ ἀστικοποίηση ἔγινε " ἀπ' τά πάνω " νοθευμένα καί πρός μεταπρατική κατεύθυνση δέν ὑπῆρχε ταξικός - κοινωνικός φορέας μιᾶς αὐτοκεντρωμένης οἰκονομικῆς - βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης πού νά φέρει τήν'Ελλάδα στόν χῶρο τοῦ μητροπολιτικοῦ καπιταλισμοῦ .'Αργά ἡ γρήγορα τό ξένο βιομηχανικό κεφάλαιο θά τήν κυριαρχοῦσε ἀπ' τήν στιγμή πού ἐξαπλωνόμενο στήν " περιφέρεια " θά ἐνδιαφερόταν γι αὐτήν βγῦ κι αὐτή παράλληλα θά ἐπιδίωκε μιά ὁποιαδήποτε βιομηχανική ἀνάπτυξη " μεθ' τήν ὑποανάπτυξή της ". Τό θέμα τοῦ ποιός θά " ἐλέγχει " καί θά " ἐξαρτᾶ " αὐτήν τήν ἀνάπτυξη γιά τόν

δυτικό Ιμπεριαλισμό οδσιαστικά ήταν λυμένο κι από σκοπιά πολιτικών αντιστασιών. Ο κυρίαρχος μεταπρατικός χαρακτήρας τών κατεστημένων δυνάμεων μέ τόν μειωμένο οδσιαστικά έθνικό προσανατολισμό ήταν έτοιμος ν' ανοίξει τήν πόρτα. Καί τό όνειρο τής Μεγάλης Ελλάδας νά πραγματοποιείτο - όνειρο πού υιοθετούσε ή Ελληνική μεταπρατική άστική τάξη μέσα κι έξω άπ' τήν Ελληνική επικράτεια -υπό τήν επικυριαρχία τής Αγγλίας ό οδσιαστικά μειωμένος έθνικός προσανατολισμός κατά πάσα πιθανότητα θά διατηρείτο γιατί έχει νά κάνει μέ τήν ίδια τήν φύση τής μεταπρατικής τάξης τίς επιλογές της καί τά συμφέροντά της,άν βέβαια στήν δεκαετία τού 1910 παρέχει ενδείξεις ότι έχει κάποια γνήσια έθνικά ενδιαφέροντα γύρω άπ' τήν επέκταση καί τήν ισχυροποίηση τού υπάρχοντος Ελληνικού κράτους μέ πιό προοπτική κάντα βέβαια νά περικλείστεί μέσα στά όρια τής Μεγάλης Ελλάδας οικονομικός χώρος πού τήν ενδιέφερε καί τόν έλεγχο. Μετά όμως άπ' τήν καταστροφή τού 1922 ή Ελληνική μεταπρατική άστική τάξη αναγκαστικά συρρικνώθηκε καί φυσικά υποβαθμίστηκαν όχι μόνο τά έθνικά επεκτατικά της σχέδια αλλά κι αυτά τά ίδια τά στοιχεία τής όποιας έθνικής της συνείδησης.

Κι όπως προδιαγράψαμε παραπάνω τίς οικονομικές εξελίξεις έτσι κι έγιναν. Μεταπολεμικά έ γιναν ιδιαίτερα χτυπητές άν καί PRIMA FACIE μπορούν νά θεωρηθούν ώς ένα βαθμό καλυμμένες στά μάτια τού μέσου πολίτη λόγω τής επιδερμικής ανόδου τού βιοτικού επιπέδου του καί τού καταναλωτισμού. Κι έτσι λοιπόν ή Ελλάδα πέρασε καί διατηρήθηκε στόν χώρο τών περιφερειακών κι εξαρτημένων καπιταλιστικών χωρών. Κι είναι κιά κατανοητό ότι εθνήθηκε όπως φυσικά κι άλλες χώρες τής ίδιας κατηγορίας πρός αυτή τήν κατεύθυνση μέσα από οικονομικοπολιτικές εξελίξεις πού ακολουλίστηκαν κι ενισχύθηκαν άπ' τίς ίδιες τίς καπιταλιστικές μητροπολιτικές χώρες.

Είναι λοιπόν φανερό ότι οί λειτουργίες τού Ελληνικού μεταπρατικού κεφαλαίου μεταπελευθερωτικά άκόμη καί στήν πιό άκμαία του περίοδο

ἀντιστρατευόντουσαν τήν ἀνάπτυξη ντόπιων παραγωγικῶν δραστηριοτήτων μέ φορέα μιά νεο-ἀναπτυσσόμενη ἐθνική ἀστική τάξη πού νά προέρχεται " ἀπ' τά κάτω " . Καί κάτι τέτοιο φυσικά εἶχε τούς παραπέρα κοινωνικοοικονομικούς καί ἰδεολογικούς ἀντιχτύπους τοῦ.

Δέν ἀναπτυχθηκαν δηλ. ἐκεῖνες οἱ παραγωγικές καί κοινωνικές δυνάμεις πού θά μποροῦσαν νά πιέσουν ἀποτελεσματικά τό πολιτικό σύστημα γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς τυπικῆς ἀστικῆς δημοκρατίας καί γιά τήν πιό ἀποτελεσματική λειτουργία τοῦ συστήματος εἰσροῶν -ἐκροῶν!Ακόμη ἄν ἀναπτυσσόντουσαν αὐτές οἱ δυνάμεις οἱ ἰδεολογικοί μηχανισμοί τοῦ Π.Σ. θά ἐμπλουτίζοντο μέ περισσότερο φιλελεύθερο στοιχεῖο (ἀντιστοιχία τοῦ πολιτικοῦ μέ τόν οἰκονομικό φιλελευθερισμό)μέ ἀποτέλεσμα τόσο τό περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς κουλτούρας ὅσο καί τό πνεῦμα τῆς λειτουργίας τῶν πολιτικῶν θεσμῶν νά χαρακτηριζόταν μέ σαφῶς λιγότερες αὐταρχικές τάσεις.

'Αντίθετα ἡ ἀδυναμία ἀνάπτυξης τῶν γνήσιων ἀστικῶν δυνάμεων ὡς ὀργανικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων κι ὄχι ὡ ταξική μετεξέλιξη τοῦ παραδοσιακοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ κατεστημένου ἡ ὑπερτροφία τῶν μεταπρατικῶν ἀστικῶν στρωμάτων καθόρισε ἱστορικά μιά ἀναιμική καί νοθευμένη ὀρθολογικότητα ,ἐθνική αὐτοδυναμία καί φιλελεύθερη διαμόρφωση τοῦ νεοελληνικοῦ " ἀστικοῦ" κράτους. Α λλ' ἀκόμη περισσότερο συνετέλεσε σέ μιά παρατεταμένη κοινωνική ὑπολειτουργικότητα πού διατηροῦσε τό νόημα τοῦ χειραφετημένου κι ἀνεξάρτητου πολίτη καχεκτικό καί συνέπλεε μέ τίς νέες μορφές τοῦ" νεοραγιαδισμοῦ " πού στό μεταξύ ἀναπτυσσόντουσαν.

Καί δέν θάταν ὑπερβολή νά γραφεῖ ὅτι τέτοιες ἀρνητικές κοινωνικοπολιτικές κι ἰδεολογικές τάσεις συναντόντουσαν ἀκόμη καί στόν λεγόμενο προοδευτικό πολιτικό χῶρο . Τό στοιχεῖο τῆς προσωποπαγοῦς κομματικῆς διάρθρωσης ,τῶν προσωπικῶν διασυνδέσεων ,τῆς αὐταρχικῆς διακυβέρνησης , τῆς ἔλλειψης δημιουργικοῦ ἐσωκομματικοῦ διαλόγου καί τῆς ὀρθολογικῆς κι ἀξιοκρατικῆς λειτουργίας συχνά ἀπουσίαζε.'Απουσίαζε ἀκόμη συχνά ἡ ξεκάθαρη ,σταθερή καί συνεπῆς ἀγωνιστική πολιτική συνείδηση πού δέν κρύβεται πίσω ἀπό ἐπ' τίς διπλοπροσωπεῖες ,τίς συγχύσεις καί νοθεύσεις ,ἀλλά στέκεται πάντα ἀνοιχτή καί ὄρθια στό πλευρῶν τῶν λαϊκῶν δυνάμεων μέ γνώση τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν - ταξικῶν ἀντιθέσεων καί τῆς μεγάλης ἀντιπαράθεσης πρός τίς μητροπολιτικές καπιταλιστικές χῶρες. Φυσικά μιλᾶμε γιά τόν κανόνα κι ὄχι τίς ἐξαιρέσεις !Ακόμη ἐννοοῦμε περισσότερο τά κλιμάκια στελεχῶν πού πλησίαζαν τήν κορυφή τῶν πολιτικῶν ἡγεσιῶν καί τίς ἴδιες τίς πολιτικές ἡγεσίες παρά τήν βάση τῶν κομματικῶν σχηματισμῶν - 'Ακόμη

καί τό Κ.Κ.Ε. πού φωσδήποτε ἀπ' τήν δεκαετία τοῦ 20 καί μετά ἄρχισε νά συσκειν ρῶνει καί ν' ἀφυπνίζει τίς ἐργατικές μάζες ξεχωρίζοντας ἀπ' τά ἄλλα ἀστικά " " προοδευτικά " κόμματα δέν ἦταν ἄμοιρο τέτοιων ἐπιδράσεων καί χῶρος ἀπροσπέλαστος γιά τέτοιες τάσεις.

Μεταπελευθερωτικά παρατηρεῖται ὅτι :

α) τό γαιοκτητικό κατεστημένο (κοτζαμπάσηδες) παραμένει ἰσχυρό παρά τίς τυπικές νίκες τῶν λεγόμενων " ἐκσυγχρονιστῶν " πού ὅταν ἐμπνευσμένοι ἀπ' τίς Εὐρωπαϊκές ἰδέες τοῦ διαφωτισμοῦ καί ἰδιαίτερα τῆς ἀλλικῆς Ἐπανάστασης (υἱοθέτηση φιλελευθέρων Συνταγμάτων κατά τήν ἐπαναστατική περίοδο). Οἱ κοτζαμπάσηδες γνήσιοι ἐκφραστές τῆς τοπικῆς γαιοκτητικῆς δύναμης καί φορεῖς ἀντιφιλελεύθερη καί ἀντιλαϊκῆς νοοτροπίας , κατάφεραν γρήγορα νά διεισδύσουν ἄτυπα τήν νέα κρατική μηχανή καί νά ἐλέγχουν[20].

β) Οἱ Φαναριῶτες κι ἄλλοι εὔπορες ἀστοί τῶν παροικιακῶν κέντρων τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ , πού ἐγκαθίστανται στήν Ἑλληνική ἐπικράτεια , συμπλέουν πρός τό γαιοκτητικό κατεστημένο καί στρέφονται καί αὐτοί πρός τήν ἀγορά γῆς ἤ σέ ἄλλους πλουτοκρατικούς μετασχηματισμούς ,πού ὁπωσδήποτε ἦταν ἔξω ἀπό παραγωγικές κατευθύνσεις . Ἔτσι τό κομπατζαβίστικο - Φαναριώτικο πλέγμα δύναμης κατάφερε νά ἐλέγχει " ἀπ' τά πάνω " τίς λαϊκές δυνάμεις καί τή φυσική στρατιωτική τους ἡγεσία πού σήκωναν οὐσιαστικά καί τό μεγαλύτερο βάρος τοῦ Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα ,ἀλλ' ἀκόμη κι ἐκεῖνο τό λεπτό ἀστικό στρῶμα ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ πού ἐκφράστηκε ὡς ἕνα βαθμό πρίν ἀπ' τήν Ἐπανάσταση τοῦ 21 ἀπ' τήν Φιλική Ἑταιρεία .-

γ') Οἱ ἴδιοι οἱ φορεῖς τοῦ γαιοκτητικοῦ - Φαναριώτικου κατεστημένου βαθμιαῖα μετασχηματίζονται σέ πλουτοκράτες - μεγαλοαστούς τῶν ἀκαίων ὅμως οἱ δραστηριότητες δέν εἶναι καί πάλι παραγωγικές ——ἔκτακτο——

ἀλλά κυρίως μεταπρατικές. Ἔτσι τό παλιό κατεστημένο τῆς γαιοκτησίας βαθμιαῖα παίρνει τήν νέα πλουτοκρατική-μεταπρατική-μεγαλοαστική του μορφή "μπλοκάροντας" ὁριστικά τήν "ἀπ'τά κάτω" ἀνάπτυξη μιᾶς γνήσιας ἀστικῆς τάξης παραγωγικοῦ κι ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ. (Μ) αὐτές ἀκριβῶς τίς διαφωτιστικές συμφωνεῖ καί ὁ Βασίλης Φίλιας καί ἔτσι ἀκριβῶς στηρίζει τήν ἄποψή του ὅτι "πόλεις ἀστικοποίησης" τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας — καί ἀρνεῖται κάθε ἄποψη ὅτι ἀναφέρεται σέ ἀστικές ὀντότητες τοῦ ἀντιληπτικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος τῆς νεώτερης Ἑλλάδας —

Ὁ παραπάνω κοινωνιολόγος στό βιβλίο του "Κοινωνία καί ἐξουσία στήν Ἑλλάδα" ὑποστηρίζει ὅτι ἡ αὐταρχικότητα τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν δομῶν τῆς χώρας ἔχει ἄμεση σχέση μέ τό παραπάνω φαινόμενο. Ἀκριβῶς γιατί "μπλοκαρίστηκε" ἡ "ἀπ'τά κάτω" ἀνάπτυξη μιᾶς γνήσιας ἀστικῆς τάξης παραγωγικοῦ καί ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ κι ὁ παλιός κοτζαμπασης κι ἀργότερα μεταπράτης μεγαλοαστός κυριαρχοῦσε ἄμεσα στόν κρατικό μηχανισμό ἡ νεοελληνική κοινωνία δέν μπόρεσε νά "φιλοελευθεροποιηθεῖ" σύμφωνα μέ τά πρότυπα τῶν δυτικῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν. Τό παλιό αὐταρχικό κράτος τῶν ἡμιφεουδαρχικῶν δομῶν δέν ἀμφισβητήθηκε ἀπό μιά γνήσια ἀστική τάξη , ὅπως παραπάνω τήν προσδιορίσαμε κι οὔτε ἀκριβῶς ἀντικαταστήθηκε ἀπ'τό δικό της ἀστικό κράτος).

δ') Τό μεταπρατικό κεφάλαιο κυρίως τόν περασμένο αἰῶνα ἀλλ' ἀκόμη καί τόν 20ό χαρακτηρίζεται ἀπό μιά ἀργή τάση μετατροπης του σέ βιομηχανικό. Μόνο ἀπ'τήν μεσοπολεμική περίοδο καί μετά αὐτή ἡ μετατρεπτική διαδικασία ἀρχίζει νά φέρνει κάποια ὁρατά ἀποτελέσματα καί πάλι χωρίς νά φέρνει αὐτή τό κύριο βάρος τῆς ἐκβιομηχάνισης πράγμα πού ἀκόμη σήμαινε ὅτι ἡ ἐξάρτηση ἀπ'τό ξένο κεφάλαιο θ'ἀπουσίαζε σάν μόνιμο χαρακτηριστικό τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.

./.

"Ετσι ἤδη ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα μέχρι καί τήν μεταπολεμική περίοδο δέν διαμορ-
φώθηκε ἡ ἀνάλογη κοινωνικοοικονομική ὑποδομή πού ἀπαιτεῖτο γιά ν' ἀναπτυχθεῖ ἕνα
ἰσχυρό ἐργατικό κίνημα πού μέ τήν σειρά του θά στήριζε ἕνα ἀνεξάρτητο συνδικαλι-
στικό κίνημα καί θά ἀποτελοῦσε τήν βάση γιά ἕνα αὐτοδύναμο πολιτικό σοσιαλιστικό σο-
ρέα πού θ' ἀνάτανακλοῦσε καί θά προσδιοριζόταν ἀπό πραγματικές κοινωνικές ἀνάγκες
καί δέν θά κηδεμονευόταν καί οὔτε θά ἐξαρτᾶτο ἀπό κατευθύνσεις κι ἐπιλογές ξένων μεγά-
λων δυνάμεων ἤ δέν θά κανόνιζε τήν πορεία του ἀπ'τίς ὁποιεσδήποτε "ἀπ'τά πάνω "ἐπι-
θυμίες τῶν ἡγετικῶν του στελεχῶν ἤ τοῦ ἀρχηγοῦ του καί τούς χειρισμούς πού αὐτοί
νόμιζαν μέ βάση τά δικά τους κριτήρια ὅτι ἐπιβάλλονται στό συγκεκριμένο πολιτικό παι-
χνίδι. Δ ἐν ἀναπτύχθηκαν δηλ.σέ μεγάλο βαθμό οἱ κοινωνικές δυνάμεις-ἐκτεταμένο προλε-
ταριάτο, μεγάλος ἀριθμός μισθωτῶν στό σύνολο τῶν ἐργαζομένων-πού θ' ἀποτελοῦσαν σέ μιά
δεδομένη ἱστορική στιγμή τόν φυσικό φορέα αἰτημάτων-εἰσροῶν γιά περισσότερη δημοκρατία
γιά ἀρτιώτερη θεσμοποίηση τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνα καί γιά κάποια ἀλλαγή τελικά- βαθμός
καί τό ἀκριβές εἶδος τῆς ἀλλαγῆς εἶναι συνάρτησηἔως ἕνα βαθμό τῶν ἴδιων τῶν συγκεκρι-
μένων ἱστορικοκοινωνικῶν συνθηκῶν καί τῆς γενικώτερης πολιτικῆς συγκυρίας -τοῦ
ἴδιου τοῦ τρόπου παραγωγῆς.Ἡμεγάλη ἰδέα πάλι σέ συνάρτησηπάντα μέ τό'Αλυτρωτικό ζή-
τημα, ἰδέα μέ τήν ὁποία γαλουχήθηκε δ'Ελληνισμός μέχρι τήν Μικρασιατική καταστροφή,
λειτούργησε ἀποπροσανατολιστικά σέ σχέση μέ τά συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά προ-
βλήματα τῶν λαϊκῶν δυνάμεων καί δέν ξερουμε κατά πόσο ὠφέλησε τήν ὑπόθεση τῆς οὐσιαστι-
κοποίησης τῆς'Εθνικῆς ἀνεξαρτησίαςπάνω σέ ρεαλιστική βάση.[22] Ἀντίθετα βοήθησε τήν με-
ταπρατικήοἰκονομική δραστηριότητατοῦ'Ελληνικοῦ στοιχείου στήν'Ανατολική Μεσόγειο,ὅπως
κατά τόν Κώστα Τσουκαλά βοήθησαν πρός τήν ἴδια κατεύθυνση οἱεσωτερικοί ἐκπαιδευτικοί
μηχανισμοί.[23]

Ἐθνοσιαστικοποίηση τῆς'Εθνικῆς ἀνεξαρτησίας πάνω σέ ρεαλιστική βάση καί ἡ δυναμική
λύση τοῦ'Αλυτρωτικοῦ ζητήματος γιά νά σταθεῖ στέρεα δέν μποροῦσε παρά νά σημαίνει τε-
λικά κάθετη πολιτικοϊδεολογική ἀφύπνιση κι ἐνεργοποίηση τῆς βάσης τοῦ κοινωνικοῦ σώμα
τος πρᾶγμα πού δέν συνέφερε τήν παραδοσιακήκαί μεταπρατική ὀλιγαρχία. Μιά τέτοια ἐνερ-
γοποίηση καί αὐξημένη πολιτική συνειδητοποίηση τῶν πολιτῶν ἐνεῖχε κινδύνους.Ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς"κοινωνί-
ας πολιτῶν ",ὅπως θάλεγεd GBAMSI,ἀργά ἤ γρήγορα θά στρεφόταν ἐνάντια στίς αὐταρχικές
κι'αντιλαϊκές διαρθρώσεις τῆς παραπάνω ὀλιγαρχίας.

Οἱ παραπάνω κοινωνικοοικονομικές διαμορφώσεις βρισκόντουσαν σέ συστοιχία μέ τήν αὐ-
ταρχικότητα τῶν πολιτικῶνκαί τῶν κοινωνικῶν δομῶν ἤ ἀκριβέστερα οἱ δεύτερες ὑπεισέλθ-
τουσαν στίς πρῶτες.Τό κράτος πού"ἀλώθηκε "ἀπ'τόν Κοτζαμπασισμόποτέ δέν ἀντικατεστάθηκε
ἀπ'τό ἀστικό κράτος,ὅπως τό γνωρίσαμε στήν καπιταλιστικήΔύση.Οἱ νέες οἰκονομικές καί
κοινωνικές δυνάμεις πού μπῆκαν στό προσκήνιο στήν δεκαετίατοῦ 1870 καί80(ἄνοδος μιᾶς
νέαςχρηματιστικῆς καί τραπεζικῆς ἀστικῆς τάξης)θά ἔχουν κι αὐτές ὡςἐπί τό πλεῖστον με-
ταπρατικόχαρακτήρακαί θά συγχωνευτοῦν βαθμιαίαμέ τήνπαραδοσιακή ἄρχουσα τάξη.Γι αὐτό
κι ἡ πρώτη σοβαρή προσπάθειαπού πραγματοποιήθηκεἀπό'Ελληνική κυβέρνηση,τήν κυβέρνηση
δηλ.τοῦ Τρικούπη,γιάἀστικό ἐκσυγχρονισμόδέν εἶχε ἐπιτυχία .Δέν μπόρεσε καί πάλινά διαμορφωθεῖμιά συνειδητοποιημένη ἐθνικήἀστική τάξηπαραγωγικοῦ προσανατολισμοῦ πού
φάὐτικαταστήσει στήνκοινωνικήἐξουσία τήν παραδόσιακήὀλιγαρχία,καίνά συγκροτήσει βαθιά

τό δικό της πιό φιλελεύθερο κράτος.

Βέβαια ἡ 'Επανάσταση τοῦ 1909 καί ἡ πολιτική κίνηση τοῦ Ε. Βενιζέλου μέ τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων στήν δεκαετία τοῦ 1910 καί τοῦ 1920 ἐξέφρασε ὡς ἕνα βαθμό γνήσιες ἀστικές δυνάμεις γι'αὐτό καί τήν ἐποχή αὐτή τοποθετεῖται ὁ λεγόμενος ἀστικός μετασχηματισμός τῆς 'Ελληνικῆς κοινωνίας μέ τήν γνωστή ἀγροτική μεταρρύθμιση καί τήν αὔξηση τοῦ ρόλου τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα [24]. 'Ωστόσο ἡ παραδοσιακή ὀλιγαρχία ἦταν ἀκόμη ἰσχυρή, συσπειρώθηκε, ἔφερε ἀντίδραση κι ἔτσι τελικά καί τίς νέες ἀστικές δυνάμεις τίς ὑποχρέωσε νά συγχωνευτοῦν μαζί της ἀφοῦ φυσικά κι αὐτή μέ τήν σειρά της δέχτηκε μιά σειρά ἀπό μεταρρυθμίσεις πού ὑλοποιήθηκαν ἀπ'τό Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ (ὁ Βενιζέλος τῆς δεύτερης περιόδου, ἀπ'τό 1928 δηλ. καί μετά. 'Η "θέσει" παραδοσιακή κοινωνική ELITE ἄρχισε ν'ἀφομοιώνει ἤ νά συγχωνεύεται μέ τήν "φύσει" ἀνερχόμενη κοινωνική καί πολιτική ELITE τῶν μεσαίων ἀστικῶν στρωμμάτων [25]).

Στήν ἴδια ἀκόμη συστοιχία θά βροῦμε τό φαινόμενο τοῦ κρατικισμοῦ καί τοῦ νομικισμοῦ πού φυσικά σχετίζεται μέ τήν αὐταρχικότητα τῶν πολιτικῶν δομῶν, ὅπως καί τό φαινόμενο τῆς ἀνάπτυξης μιᾶς πολυάριθμης μικροαστικῆς τάξης ἤδη ἀπ'τόν περασμένο αἰῶνα πού διογκώνει σιγά-σιγά τόν τριτογενῆ τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν σ'ἕνα βαθμό ὑπέρμετρο κι αὐξάνει τά μή παραγωγικά στρώμματα τῶν ἀστικῶν κέντρων καί προπαντός τῆς 'Αθήνας [26].

'Ο παραπάνω σχηματισμός τῆς 'Ελληνικῆς κοινωνίας καί τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του ὁπωσδήποτε ἐπιδροῦν ἄμεσα καί ἔμμεσα στίς ἰδεολογικές ροπές καί στήν νοοτροπία τοῦ "Ελληνα πολίτη καί στό τομέα τῆς οἰκονομικῆς του δραστηριοποίησης καί ἐπαγγελμα-

τικῆς διαφοροποίησης ἀλλά καί στόν εὐρύτερο τομέα τῆς πολιτικῆς καί κοινωνικῆς του συμμετοχῆς. Στόν πρῶτο τομέα κυριαρχεῖ ἕνα "κομπραδόρικο" πνεῦμα γρήγορου κι εὔκολου πολιτισμοῦ πού ἐμποδίζει τήν ἀνάπτυξη μιᾶς γνήσιας παραγωγικῆς νοοτροπίας πού χαρακτηρίζει ἕνα ἐπιχειρηματία πού ξέρει νά ἐργάζεται συστηματικά κι ὀργανωμένα, ξέρει νά ἐπενδύει καί νά "ρισκάρει" καί θέλει ν'ἀναπτύξει τίς δίκές του παραγωγικές δυνατότητες χωρίς καθοριστικές ἐξαρτήσεις ἀπ'τό ξένο κεφάλαιο [27]. Ἀκόμη στόν τομέα αὐτό βλέπουμε καί τήν τάση τοῦ μικροαστικοῦ στοιχείου κυρίως γιά οἰκονομικό καί κοινωνικό "βόλεμα" μέσω τῆς ἀπορρόφησής του ἀπ'τόν κρατικό μηχανισμό (τάση δημοσιοϋπαλληλοποίησης) πού φυσικά τοῦ δημιουργεῖ καί τήν μόνιμη ἐξάρτησή του ἀπ'αὐτόν τόν τελευταῖο μ'ὅλα τά κακά ψυχολογικά, ἰδεολογικά καί πολιτικά του ἐπακόλουθα καί μέ κύριο χαρακτηριστικό τήν ἔλλειψη καί πάλι πνεύματος παραγωγικῆς ἐργασίας. Διακρίνεται λοιπόν σάν βασική τάση τοῦ πολίτη πού ἐπιδώκει τήν οἰκονομική του ἐπιτυχία ἤ τό "βόλεμά" του νά προσπαθεῖ νά ὑλοποιήσει τόν στόχο του μέσα ἀπό μηχανισμούς καί δραστηριοποιήσεις παρασιτικές κι ἐξαρτημένες.

Στόν δεύτερο τομέα κυριαρχεῖ μιά ἔλλειψη αὐτόνομης σέ σχέση μέ τίς κρατικές δομές ἰδεολογικῆς κι ὀργανωτικῆς κοινωνικῆς ἔκφρασης [28]. Τό "πατρονάρισμα" κάθε μορφῆς (κρατικό, πολιτικαντίστικο, οἰκογενειακό κ.λ.π.) προβάλλει σάν μόνιμο γνώρισμα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας πού ἐμποδίζει τήν γνήσια κοινωνική καί πολιτική ἀφύπνιση τοῦ πολίτη. Ἡ φορμαλιστική καί πολιτικά ἐπιφανειακή ἀντιμετώπιση σοβαρῶν κοινωνικῶν ζητημάτων εἶναι μιά ἄλλη συνέπεια, ὅπως καί ἡ ἀναζήτηση "κόρους" μέσα ἀπ'τίς συνδέσεις ἀλλά φυσικά καί τίς δεσμεύσεις μέ τήν ὑπερ-

τροφική - ὄχι σ'ἀποδοτικότητα ὠφέλιμη σάν κοινωνικό ἔργο ἀλλά σέ δεσμευτικότητα καί ικηδεμόνευση τοῦ κοινωνικοῦ σώματος - κρατική παρουσία καί δραστηριότητα. Ἡ αἴσθηση τῆς "συλλογικῆς" πολιτικῆς βούλησης δέν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἐνῶ ἀντίθετα ὁ ἀρνητικός ἀτομικισμός κι ὁ τοπικισμός κάνουν ἔντονη τήν παρουσία τους. Ἔτσι ἀναπτύσσεται περισσότερο ἡ ἰδιότητα τοῦ ὑπήκοου ἀνίκανου ν'ἀμφισβητήσει τήν κρατική καί γενικώτερη ἐξουσιαστική αὐθεντία καί λιγώτερο ἡ ἰδιότητα τοῦ ὑπεύθυνου κι ἐνεργοποιημένου πολίτη [illegible].-Κι εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψη ἀστικῆς κοινωνικῆς ὁλοκλήρωσης πού νά στηρίζεται σέ γνήσιες ἀστικές δυνάμεις ἐκείνη πού δέν ἐπέτρεψε ν'ἀναπτυχθεῖ ὁ πολίτης τοῦ τελευταίου τύπου. Κι εἶναι ἀκριβῶς τό αὐταρχικό κράτος τό ἐλεγχόμενο ἀπ'τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία πού συνέβαλε ἀποφασιστικά στή διατήρηση τῶν νέων μορφῶν τοῦ "ραγιαδίστικου" πνεύματος.

Συνολικά λοιπόν ἡ διαμόρφωση τοῦ μεταπελευθερωτικοῦ κοινωνικοῦ τοπίου καί οἱ ἰδεολογικές του ἀντιστοιχίες δέν δημιούργησαν εὐνοϊκές προϋποθέσεις πολιτικῆς ἀνάπτυξης (Π.Π.Α.) στήν νεώτερη Ἑλλάδα.

Ἡ ἀδυναμία ἀποδέσμευσης ἀπ'τά ξένα κέντρα πολιτικῶν κι οἰκονομικῶν ἀποφάσεων κι ἡ λειτουργία τῆς Μεγάλης Ἰδέας σάν μηχανισμοῦ ἐκτόνωσης τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικοοικονομικῶν προβλημάτων πρός τήν κατεύθυνση ἐξωτερικῶν περιπετειῶν πού ἀρκετές φορές ἦσαν καταστρεπτικές (λ.χ. γεγονότα τοῦ 1854-57 , ἡ ἧττα τοῦ 1897, Μικρασιατική καταστροφή) ἀσφαλῶς καί δέν ἦσαν εὐνοϊκές ἐξωτερικές προϋποθέσεις.

Σχετικά πάλι μέ τίς ἐσωτερικές κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις ἡ ὕπαρξη μεγάλης κοινωνικοοικονομικῆς ἀνισότητας μεταξύ οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί λαϊκῆς βάσης, ἡ ἐγκατάλειψη τῆς

ὑπαίθρου, ὁ ὑδροκεφαλισμός τῆς πρωτεύουσας, ἡ μή γρήγορη ἀνάπτυξη παραγωγικοῦ κεφαλαίου ὥστε νά δημιουργηθοῦν οἱ ἀναγκαῖες συνθῆκες ἐκεῖνες ποὺ ἐπιτρέπουν μιά σταθερή αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος στηριγμένη πάνω σέ μιά αὐτοκεντρωμένη κι ἀνεξάρτητη οἰκονομική ἀνάπτυξη, ἡ διατήρηση γιά μεγάλη περίοδο μιᾶς κοινωνικῆς ὑπολειτουργικότητας ὁπωσδήποτε δέν εὐνοοῦσαν.

Στήν κατηγορία στή συνέχεια τῶν ἱστορικοπολιτικῶν προϋποθέσεων δέν θά βροῦμε κι ἐκεῖ θετικά στοιχεῖα. Μποροῦμε πράγματι νά μιλήσουμε γιά παράδοση εὐρυθμης λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος ἤ γιά ἀνεπτυγμένο κράτος δικαίου τόν περασμένο αἰῶνα; Ἡ Μοναρχία τοῦ Ὄθωνα, ἡ πρίν ἀπ'αὐτόν Ἀντιβασιλεία, ὅλα ἐκεῖνα στά ὁποῖα ἀναφέρεται ὁ Χ. Τρικούπης στό περίφημο "ἄρθρο του "Τίς πταίει;" ὁπωσδήποτε δέν συνισφοῦν ἐνθαρρυντικά πλαίσια [29]. Τί μαρτυρία μᾶς δίνουν τά γεγονότα ποὺ φτάνουν μέχρι αἱματηρῶν συγκρούσεως τῆς Μεσοβασιλείας [30] (ἀπό τήν ἔξωση δηλ. τοῦ Ὄθωνα μέχρι τήν ἄφιξη τοῦ Γεωργίου); Καί πόσο ἐπέδρασαν ἀρνητικά στή συνολική λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τό "κακό προηγούμενο" ἀποτέλεσαν τά ὅσα ἐκεσήμαναν σάν λόγους τῆς ἐξέργεσής τους οἱ ἐπαναστάτες τοῦ 1909, τῶν ὁποίων ἀκριβῶς τό αἴτημα τῆς ἐξυγίανσης τῆς διοίκησης καί τοῦ στρατοῦ προβλήθηκε σάν ἀναγκαῖος ὅρος ἐθνικῆς ἐπιβίωσης μπροστά στήν ἀποδιοργάνωση καί κακοδιοίκηση τῶν προηγούμενων πολιτικῶν καταστάσεων. Τί θετική παράδοση θά μποροῦσαν νά ἔχουν δημιουργήσει τό σύστημα τῆς ἐκλογικῆς πελατείας, ἡ ρουσφετολογία, οἱ αὐθαιρεσίες κι οἱ παρεμβάσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πέρα ἀπ'τόν νόμο στήν λειτουργία τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ -"ας θυμηθοῦμε λ.χ. τήν περίοδο τῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας ἀπ'τόν Δ. Βούλγαρη- , ὁ συνεχής ἰδιοτελής"προστατευτισμός"

./.

κι ἡ οἰκογενειοκρατία; Ποῦ ἦταν ἡ ἰσχυρή κεντρική κρατική ἐξουσία, ἀφοῦ δέν μποροῦσε νά ἐξουδετερώσει ἀποτελεσματικά τό ἀποδιοργανωτικό φαινόμενο τῆς ληστείας; -ἄς θυμηθοῦμε λ.χ. τά γεγονότα τοῦ Δήλεσι τό 1870 [31]- Καί ποῦ ἦταν ἡ "πρός τά ἔξω" ἐκφρασμένη ἰσχύς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὅταν ἀναζητοῦσε στίς αὐλές τοῦ ἐξωτερικοῦ ὁπωσδήποτε ἕνα βασιλέα-προστάτη καί θεματοφύλακα τῆς ἐθνικῆς ἑνότητας ἀλλά οὐσιαστικά τοποτηρητή ξένων συμφερόντων κι ἐκφραστή διεθνῶν συμβιβασμῶν -ἄς θυμηθοῦμε τήν περίοδο "ἀναζήτησης βασιλιᾶ" μετά τήν δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἤ μετά τήν ἔξωση τοῦ Ὄθωνα- ἤ ὅταν δέν μποροῦσε ν'ἀντιπαραταχθεῖ σ'ἕναν ξένο κεφαλαιοκράτη πού δροῦσε σ'ἑλληνικό ἔδαφος, ὅπως λ.χ. ἦταν ὁ Σερπιέρης -ἀναφέρομαι στά Λαυρεωτικά [32]- ;

Βέβαια ἡ ἐπικράτηση τοῦ Ε. Βενιζέλου μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ Γουδιοῦ ὁδήγησε σέ μιά σειρά ἀπό μεταρρυθμίσεις -μεταξύ τῶν ὁποίων σημαντική θέση κατεῖχε ἡ νέα ἐργατική κι ἀγροτική νομοθεσία [33]- πού βελτίωσαν καί τούς κοινωνικούς ὅρους λειτουργίας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀλλά καί καθαρά ἐσωτερικούς μηχανισμούς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἀλλά ὁ μεταγενέστερος ἐθνικός διχασμός, ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1916 στή Θεσσαλονίκη, ἡ ταραχώδης περίοδος τῆς Δημοκρατίας (1924-1936) μέ τίς ἐναλλασσόμενες στρατιωτικές παρεμβάσεις, τό φασιστοειδές κίνημα τοῦ Ι. Μεταξᾶ τό 1936, ὅλα αὐτά τί σήμαιναν; Ὑηλό δείκτη πολιτικῆς Ἀνάπτυξης; Ἀνεπτυγμένη προσαρμοστική ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος; Ἡ συμβολή στήν παράδοση τῆς εὐρυθμης δημοκρατικῆς λειτουργίας ; Ὄχι βέβαια. Μέ τήν ἐπικράτηση τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Γουδιοῦ τό 1909 καί τῆς πολιτικῆς παράταξης τοῦ Ἐ. Βενιζέλου ἐκφράστηκαν γνήσιες ἀστικές δυνάμεις εἴτε πιέζοντας ἀποφασιστικότερα τό πολιτικό σύστημα γιά σωστότερες ἐπιρροές ἀντίστοιχες μέ τά αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης -ἡ νέα λ.χ. ἐργατική

καί ἀγροτική νομοθεσία ἦταν ἀνταπόκριση στό Βασικό Ἱστορικο-κοινωνικό αἴτημα τῆς ἐποχῆς πού ἦταν ὁ γνήσιος ἀστικός μετασχηματισμός κι ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ'τήν ἐξουσία τῆς παραδοσιακῆς ὀλιγαρχίας- -εἴτε καταλύοντάς το. Μετά ὅμως τό 1935 οἱ ἀντιδραστικές δυνάμεις συσπειρώθηκαν καί ἄρχισαν νά ἐπιχειροῦν τό νέο "μπλοκάρισμα" τῶν προοδευτικῶν διαδικασιῶν. Στήν προσπάθειά τους αὐτή ἤθελαν βέβαια νά διατηρήσουν τόν ἔλεγχο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ἔστω καί σέ συμβιβασμό μέ τ'ἀνώτερα τμήματα τῶν ἀναρχόμενων ἀστικῶν στρωμάτων, δημιουργώντας ἔτσι "ενα νέο ἐνιαῖο μέτωπο κυρίαρχων τάξεων ἐνάντια στίς ἀνερχόμενες λαϊκές δυνάμεις, κι ἰδιαίτερα τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ἄρχισε νά ἰσχυροποιεῖται καί ν'ἀποκτᾶ αὐτόνομη ἰδεολογική κι ὀργανωτική ἔκφραση, τό Κ.Κ.Ε. Τό νέο αὐτό"μπλοκάρισμα" μείωσε τήν προσαρμοστική ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος σέ σχέση μέ τά αἰτήματα τῶν ἀνερχόμενων τάξεων καί μαζί φυσικά τό συνολικό δείκτη πολιτικῆς ἀνάπτυξης.

Ἀλλά τή μειωμένη προσαρμοστική ἱκανότητα θά τήν δοῦμε εὐκρινέστερα στή δεκαετία τοῦ 1870 καί 1880, τήν περίοδο τῆς διακυβέρνησης τοῦ Χ. Τρικούπη, ἄν καί βέβαια τότε καθιερώθηκε ἡ ἀρχή τῆς "Δεδηλωμένης", πού ἀναμφισβήτητα ἀποτέλεσε σημαντικό βῆμα πολιτικῆς προόδου. Τήν περίοδο ἐκείνη ἔγινε, ὅπως εἴπαμε, ἡ πρώτη προσπάθεια γιά ἀστικό μετασχηματισμό κι ἐκσυγχρονισμό μέ ὑποστήριξη ἀστικῶν στρωμάτων πιό φιλελεύθερων τάσεων καί τῶν ἀγροτικῶν στρωμάτων. Ἐνῶ "ὅμως βασικό αἴτημα αὐτῶν τῶν τελευταίων ἦταν ὁ ἀναδασμός τῆς γῆς, πρᾶγμα πού συνεπαγόταν περιορισμό τῆς ἐπιρροῆς τῆς παραδοσιακῆς γαιοκτητικῆς ὀλιγαρχίας, περιορισμός πού ἀπαιτιόταν γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ, ἡ κυβέρνηση δέν ἀνταποκρίθηκε. Ἡ οὐσιαστική πολιτική ἐξουσία βρισκόταν ἀκόμη στήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία, μέ τήν ὁποία τελικά

συγχωνεύτηκε καί ἡ νέα οἰκονομική ὀλιγαρχία τῆς ἐποχῆς καί ἡ ὁποία, κατορθώνοντας νά διατηρεῖ τόν ἔλεγχο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, δέν τό ἄφηνε νά φτάσει σέ τέτοιες πού νά ἱκανοποιήσουν τό παραπάνω αἴτημα. Ἡ κυβέρνηση ὑπέκυψε στίς πιέσεις τῆς παραδοσιακῆς ὀλιγαρχίας, συμβιβάστηκε μαζί της κι ἔχασε τήν ὑποστήριξη τῶν ἀγροτῶν [34] . Τό παιγνίδι τοῦ γνήσιου ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ γιά ἐκείνη τήν περίοδο εἶχε χαθεῖ. Σέ λίγο ἡ παράταξη τοῦ Χ. Τρικούπη θἄχε πρόβλημα ἀκόμη καί μέ τή διατήρηση τῆς τυπικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ὅλ'αὐτή ἡ πολιτική εἰκόνα πού ἐκθέσαμε ἀσφαλῶς καί δέν συνιστᾶ "παράδοση" εὔρυθμης λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος οὔτε ἀποτελεῖ δεῖγμα πολιτικῆς σταθερότητας. Σχετικά μάλιστα μ'αὐτό τό τελευταῖο ἄς μή λησμονοῦμε ὅτι σ'ὁρισμένα ὄχι μεγάλα χρονικά διαστήματα ἡ ἐναλλαγή πολλῶν βραχύβιων κυβερνήσεων ἦταν ἕνα φαινόμενο ἀρκετά ἐντυπωσιακό. Ἔτσι δέν θἄταν ὑπερβολή , ἄν λέγαμε ὅτι ὑπῆρχε μᾶλλον "παράδοση" πολιτικῆς ἀκαταστασίας, αὐταρχισμοῦ καί κρατικιστικης νοοτροπίας, συνδυασμένης ὅμως μέ αὐθαιρεσίες καί "πολιτικαντίστικο πατρονάρισμα". Ἀκόμη πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ἡ προγενέστερη περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρξε ἀσφαλῶς ἕνα "κακό προηγούμενο", μιά δυσμενής πολιτικοκοινωνικά ἀφετηριακή κατάσταση γιά τίς ἐξελίξεις τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ μετά τήν πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τά ὑπολείμματα τῆς ὁποίας ἦταν ὁρατά, ἔστω καί κάτω ἀπό ποικίλους μετασχηματισμούς, ἀκόμη καί μετά τήν Ἐθνική Ἀπελευθέρωση.

Βέβαια στά πλαίσια τοῦ Μεγαλοϊδεατισμοῦ καί τοῦ συνεχοῦς ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τήν τύχη τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ τόν περασμένο αἰώνα ἀναπτυσσόταν κάποιο εἶδος ἐθνικιστικῶν τάσεων τόσο στίς κυβερνήσεις ὅσο καί στή λαϊκή βάση, πού θά

μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν θετική προϋπόθεση γιά τήν διαδικασία θεμιτῆς ἀναπτυξης, ἄν ὅμως συνδυαζόντουσαν μέ μιά σωστή συνειδητοποίηση πάνω σέ ρεαλιστική βάση τού προβλήματος τῆς ὁλοκλήρωσης τῆς Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀλλά γιά νά γίνει κάτι τέτοιο ἔπρεπε νά δομηθοῦν ἄλλες ἐξουσιαστικές, πολιτικές καί κοινωνικοοικονομικές διαμορφώσεις πού νά προχωρήσουν κάθετα κι ἐποικοδομητικά μέχρι τήν λαϊκή βάση , νά ἀπελευθερώσουν καί νά προωθήσουν τίς δυνάμεις πού θά μποροῦσαν ν'ἀποδειχθοῦν φορεῖς μιᾶς αὐτοδύναμης ἀνάπτυξης κι ἔτσι νά δημιουργήσουν εὐνοϊκές συνθῆκες γιά τήν ἀποδέσμευση ἀπ'τά ξένα κέντρα ἀποφάσεων τῆς καπιταλιστικῆς Δύσης. Κάτι τέτοιο ὅμως δέν ἔγινε. Καί δέν ἔγινε γιατί ὅπως ἐξηγήσαμε πιό πάνω θά ἔθιγε τά κατεστημένα συμφέροντα τῆς παραδοσιακῆς ὀλιγαρχίας καί τῆς μεταπρατικῆς μεγαλοαστικῆς τάξης.

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἀπ'τήν ἀρχή τῆς λειτουργίας της περιεῖχε κάποιο στοιχεῖο ὑπέρμετρου κι ἀπροσχεδίαστου συναισθηματισμοῦ πού συχνά ὁδήγοῦσε σέ πολιτικές ἐνέργειες ἀρελεῖς "ρομαντικοῦ" χαρακτήρα. Ἀλλά ἕνα τέτοιο ἰδεολογικό μόρφωμα πέρα ἀπ'τίς ὁποτεσδήποτε ἄλλες ἀποπρασανατολιστικές συνέπειες δέν ξέρουμε κατά πόσο θά μποροῦσε νά ἐνταχθεῖ στό νόημα ἑνός ὑγιοῦς, προσχεδιασμένου καί ρεαλιστικοῦ ἐθνισμοῦ (Κι ὕστερα ἄς μή λησμονοῦμε ὅτι ἡ συσχέτιση τῆς Μεγάλης Ἰδέας μέ τήν ἀνασύσταση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὡς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας δέν ἦταν καί τόσο πετυχημένη. Διότι ἀντικειμενικά μπορεῖ ν'ἀμφισβητηθεῖ ἄν ἡ Βυζαντινή αὐτοκρατορία ἦταν ἀκριβῶς συνέχεια τῆς προηγούμενης Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καί δέν ἦταν ἕνας σύνθετος αὐτοκρατορικός ἐξουσιαστικός σχηματισμός καί ἱστορικοπολιτιστικό μόρφωμα στό ὁποῖο φυσικά τό Ἑλληνικό πνεῦμα, ἰδιαίτερα τούς τελευταίους αἰῶνες τῆς

αὐτοκρατορίας, εἶχε διεισδύσει καθοριστικά. Τό "Βυζαντινῶν ἡμῶν αὐτοκρατόρων" μᾶλλον πρέπει νά κριθεῖ ὡς ἱστορική ὑπερβολή καί μαρτυρᾶ μιά τάση ἰδιοποίησης ἱστορικῶν πραγματικοτήτων, πού θᾶταν ἀνακριβές νά θεωρήσουμε ὅτι ἀποκλειστικά ἀνήκουν στή σφαίρα τοῦ "Ἑλληνικοῦ"). Ἀντίθετα θά μποροῦσε νά συσχετιστεῖ μέ μιά τάση ἀντιμετώπισης τῶν πραγμάτων πού θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ πλούσια σέ ψυχοσυναισθηματική φόρτιση, ἀλλά συναίσθημα ὄχι καί ὀρθολογική. Καί τέτοια τάση δέν ἦταν οὔτε εἶναι ἄγνωστη στά πολιτικά πράγματα τῆς Ἑλλάδας, ὅπως καί ἄλλων Μεσογειακῶν χωρῶν, ὅπως λ.χ. ἡ Τουρκία ἤ οἱ Ἀραβικές χῶρες.

Φυσικά ἡ φυσική ἀγάπη τοῦ Ἕλληνα γιά τήν Ἐλευθερία, κυσέ ἐπίπεδο λαϊκῆς βάσης, καί ἡ πίστη του γιά ἀγῶνες ἐθνικοαπελευθερωτικούς ἦταν ἀνέκαθεν μιά θετική ψυχοπολιτική καί ψυχοπολιτιστική τάση του. Τό κοινωνικό κατεστημένο ὅμως ἐλέγχοντας τό πολιτικό σύστημα καί ἰδιαίτερα τίς λειτουργίες τῆς πολιτικοποίησης καί πολιτικῆς ἐπικοινωνίας, ὅπως καί τή συμβολική του ἱκανότητα, προσπαθοῦσε νά χειρίζεται ἔτσι αὐτή τή φυσική τάση μέσω ὁρισμένων συμβόλων καί ἰδεολογικῶν προβολῶν (SYMBOL'S MANIPULATION), ὥστε νά τήν καθιστᾶ ἀκίνδυνη γιά τά συμφέροντά του. Ἔτσι ἤ προσπαθοῦσε νά τήν ἀποπροσανατολίσει (λ.χ. "Ἐμπρός νά πάρουμε τήν Πόλη", ἄσχετα ἄν τά διεθνοπολιτικά δεδομένα δέν μᾶς τό ἐπέτρεπαν) ἤ ἔντεχνα νά τήν συμπιέζει μέ ἰδεολογικές ἐπικαλύψεις πού διεκδικοῦσαν ἐπαυξημένο κύρος (ἀνάπτυξη λ.χ. κρατικιστικου πνεύματος, τροφοδότηση τοῦ "φετιχισμοῦ" τῆς ἐξουσίας). Τέτοιοι χειρισμοί φυσικά μείωναν τό θετικό χαρακτήρα τῆς φυσικῆς τάσης ἤ ἀκόμη αὐτή τήν ἴδια τήν ἔντασή της. Κι ἔτσι ἀπ'τίς μεταπελευθερωτικές ἐξουσιαστικές δομές προωθιόταν μιά νοοτροπία, πού θά

μέ τήν ἔννοια ὅτι πολλοί Πελοποννήσιοι ἐπειδή κατετάγησαν στόν παραπάνω στρατό ἔγιναν γνῶστες καί ἱκανοί στόν χειρισμό τῶν ὅπλων ἔτσι ὥστε ἀργότερα ,ἤδη ἀπ' τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ,συγκροτήθηκαν στρατιωτικά ἐπαναστατικά σώματα-ἡ κλεφτουριά-ἐνάντια στόν Τοῦρκοδυνάστη ,ἐνῶ τέτοια στρατιωτική παράδοση κατά τόν παραπάνω ἱστορικό πρίν ἀπ' τήν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας στήν Πελοπόννησο δέν ὑπῆρχε. Παρόμοια πάλι κατάσταση - χωρίς φυσικά νά λείπουν καί οἱ ἐξαιρέσεις - συναντοῦμε στά παραθαλάσσια κυρίως ἐδάφη πού ἐλεγχόντουσαν ἀπ' τούς Ἐνετούς καί τούς Γενουάτες γιά ὅσο τουλάχιστον χρονικό διάστημα διατηρεῖτο αὐτός ὁ ἔλεγχος.

Ἴσως μόνο στό Δεσποτᾶτο τοῦ Μυστρᾶ κατά τό πρῶτο μισό τοῦ 15ου αἰῶνα συναντοῦμε μιά ἔντονη πνευματική καί ἰδεολογική ζύμωση γύρω τήν νέα δεοντολογία πού πρέπει ν' ἀποκτήσει ὁ νεώτερος Ἑλληνισμός ὥστε ν' ἀνταπεξέλθει στούς ποικιλώνυμους ἐχθρούς του πού εἶχαν ἀρχίσει πιά νά συνειδητοποιοῦνται ὡς ἀπειλή πάνω σέ μιά βάση ὄχι ἁπλῶν ἐξουσιαστικῶν ἀντιθέσεων ἀλλά βαθύτερων ἐθνικῶν καί πολιτιστικῶν ἀντιπαραθέσεων .Ἦταν πότε ποῦ ὁ Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων ἀντιλαμβανόμενος τήν ἐσωτερική παρακμή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πρότεινε τίς ἀναγκαῖες κατά τήν γνώμη του ὡς φιλοσόφου ,κοινωνικές καί πολιτικές μεταρρυθμίσεις γιά νά μπορέσει ἡ αὐτοκρατορία πάνω σ'Ἑλληνικές βάσεις ν' ἀναδιοργανωθεῖ καί ν' ἀνταπεξέλθει στίς πιέσεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν της.

Ἐπί Τουρκοκρατίας τά πράγματα ἦσαν διαφορετικά .Ἡ διαφορά θρησκείας καί ἡ πολιτιστική ἀντίθεση Δύσης κι'Ἀνατολῆς προώθησαν ἐντονώτερα ἐπαναστατικές διαδικασίες ἐνάντια στόν Τοῦρκο κατακτητή.Ἀλλά κι ἐδῶ πρέπει νά γίνουν διακρίσεις.Ἡ ἄρνηση τοῦ συμβιβασμοῦ μέ τόν κατακτητή ἐκφράστηκε κυρίως μ' ὁρισμένες ἐπαναστατημένες ἀντάρτικες ὁμάδες (ἡ κλέφτουριά) λαϊκῆς προέλευσης πού συγκριτικά μέ τό σύνολο τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσαν μειοψηφία .Οἱ κοτζαμπάσηδες πού κατά τόν Γ. Φίνλεϋ θά μποροῦσαν νά ὀνομαστοῦν " Χριστιανοί Τοῦρκοι " , οἱ Φαναριῶτες τῆς Κων/πολης ,τ' ἀνώτερα κλιμάκια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πού οὐσιαστικά ἀποτελοῦσαν τήν ἄρχουσα τάξη τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ δέν ἦσαν Ἕλληνες. Κι ὅμως αὐτοί διευκολυνόντουσαν στήν διαιώνιση τῆς ταξικῆς ἡγεμονίας τους σέ βάρος τῶν κατώτερων τάξεων - ἀγροτικοῦ χαρακτήρα περισσότερο- ἀπ' τόν συμβιβασμό τους μέ τόν Ὀθωμανό κατακτητή . Καί θά πρέπει ν' ἀνατρέξουμε στούς τελευταίους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πού εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀναφαίνονται ἐκτεταμένα φαινόμενα κοινωνικῆς· κι' οἰκονομικῆς ἀποδιοργάνωσης ,γιά νά βροῦμε στήν τάξική σχέση Δυνατοῦ καί δουλοπάροικου τήν

βαθύτερη ἱστορικοκοινωνική ρίζα τοῦ φαινομένου ἀπ' τήν μιά τοῦ "Κοτζαμπασισμοῦ" ὡς κατάστασης ἐξουσίας κι ἀπ' τήν ἄλλη τοῦ "ραγιαδισμοῦ" ὡς κοινωνικῆς συνείδησης καί ὡς προσαρμοστικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ὑπόδουλου Ἕλληνα λαϊκῆς προέλευσης ἀπέναντι στόν ξένο ἤ γιά ἰσχυρό ὥστε νά μπορέσει νά ἐπιβιώσει.

Ἀκόμη κι ὁ Ἑλληνοορθόδοξος ἔμπορος καί ναυτιλλόμενος στόν καιρό τῆς Τουρκοκρατίας στόν βαθμό πού ἐκεῖνο στά πλαίσια τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας καί σκόπευε ἐπιτυχεῖς καί κερδοφόρες οἰκονομικές δραστηριότητες παρουσίαζε προσαρμογή στήν Ὀθωμανική ἐξουσία. Ἡ Ἑλληνική μειονότητα, ὅπως κάθε ἄλλη μειονότητα, ἐντός τῶν κόλπων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἀδιανόητο νά συγκεντρώσει οἰκονομική δύναμη μέ μεταπρατική δραστηριότητα χωρίς νά παρουσιάζει προσαρμοστικότητα στήν ὑπάρχουσα δομή ἐξουσίας. Καί προσαρμοστικότητα φυσικά σήμαινε ἀποφυγή συγκρούσεων καί ἐπαναστατικῶν κινήσεων ἐναντί τῶν Ὀθωμανικῶν κέντρων ἐξουσίας. Τό λεπτό ἑλληνικό ἀστικό στρῶμα πού ἐκφράστηκε μέσα ἀπ' τίς ἰδέες τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης καί στή συνέχεια τίς προώθησε γιά ἰδεολογικό ὑπόβαθρο τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασης, τό λεπτό ἀστικό στρῶμα πού ταξικά στήριξε τήν ὑπόθεση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας βρισκόταν κυρίως ἐντός τῶν ὁρίων τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικράτειας, μέσα στό χῶρο τοῦ παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὕστερα στό μεγάλο διάστημα τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ναί μέν ὑπῆρξαν ἀρκετά ἐπαναστατικά κινήματα τοπικότερου ἤ καθολικώτερου χαρακτήρα πρίν ἐκδηλωθεῖ τό τελικό καί νικηφόρο κι' ὁπωσδήποτε ἔκαναν τήν παρουσία τους μόνιμες ἐπαναστατημένες στρατιωτικές ὁμάδες στά ὀρεινά κυρίως τμήματα τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου, ὅστόσο ὑπῆρχαν καί περίοδοι μᾶλλον κοινωνικῆς κι' ἐθνικῆς ἐφησύχασης στήν ὁποία συνέβαλλε ἡ πολιτική τῶν προεστῶν κάθε ἐποχῆς. Ἄς ἀναφέρουμε γιά παράδειγμα τόν διωγμό τῆς κλεφτουριᾶς στά 1806 ὕστερα μάλιστα ἀπό σχετικό ὁρισμό τοῦ ἴδιου τοῦ Πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἀλλά κι ἡ ἴδια ἡ κλεφτουριά δέν ἀποτελεῖτο πάντα ἀπό ἄτομα πού σταθερά σ' ὅλη τους τήν ζωή βρισκόντουσαν σέ σύγκρουση μέ τήν Ὀθωμανική ἐξουσία. Καί ἐννοοῦμε ἐδῶ τό ὅτι ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο ἡ μεταπήδηση ἑνός ἁρματωλοῦ στόν κόσμο τῆς κλεφτουριᾶς κι ἀντίστροφα. Ἀλλά ἁρματωλός τυπικά τουλάχιστον σήμαινε στρατιωτικός τοποτηρητής καί ὄργανο τῆς τάξης τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας πού προερχόταν ἀπ' τόν ὑπόδουλο πληθυσμό.

Καί δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι πολλές φορές ὅσοι προσεγγίζουν καί προσπαθοῦ

ν' αναλύσουν τήν συμπεριφορά τοῦ νεοέλληνα ἀπέναντι στό ἴδιο τό δικό του τό κρά-
τος ἀναφέρονται στό ὅτι ἐπί τέσσερις αἰῶνες Τουρκικῆς σκλαβιᾶς ἄρησαν σαφή ἴχνη πά
νω στήν συμπεριφορά του, μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι συνετέλεσαν ὥστε νά διαμορφωθεῖ μιά
ψυχολογία περισσότερο ὑπήκοου παρά πολίτη, ἀνθρώπου δηλ. πού ἀντιμετωπίζει τήν κρα-
τική ἐξουσία μέ φόβο, πονηρία, καλυμμένη ἐχθρικότητα κι ὄχι μέ συναίσθηση νόμιμων δι-
καιωμάτων καί παρρησία. Καί θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἐξουσιαστικές συνθῆκες πα-
ρόμοιου τύπου δέν τοποθετοῦνται μόνο σ' αὐτούς τούς αἰῶνες ἀλλά καί πολύ παλιότερα
χωρίς βέβαια αὐτή τήν ὄξυνση τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στό Ἑλληνικό στοιχεῖο καί στήν
δομή καί τήν συνολική ἀσολτούρα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Δέν πρέπει νά μᾶς δια-
φεύγει ὅτι μετά τήν παρακμή τῆς νότιας Ἑλλάδας στ' ἀρχαῖα χρόνια καί τήν τελική
ὑποταγή στούς Ρωμαίους ὁ Ἕλληνας εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει γιά πολλούς αἰῶνες πιά μιά
αὐτοκρατορική ἐξουσία Ρωμαϊκῆς προέλευσης - δυτική ἤ ἀνατολική Ρωμαϊκή αὐτοκρατο-
ρία -, ὑσικά ἡ Ἑλληνικότητα καί ἡ ὀρθόδοξη Χριστιανική πίστη πού ἀπ' τά χρόνια του
τοῦ Ἰουστινιάνου καί μετά - μιλᾶμε γιά τήν περίοδο τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας - ἀποτε-
λοῦσαν χαρακτηριστικά τῆς αὐτοκρατορίας, λειτουργοῦσαν διαιωνίστικα ὡς παράγοντες ἐ-
νεργοποίησης καί ἀπαμβλυνσης τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στό Ἑλληνικό στοιχεῖο καί στήν
δομή ἐξουσίας. Ἀλλά εἶναι μᾶλλον ἱστορικά ἀνακριβές νά ποῦμε ὅτι πρίν ἀπό τήν ἀπ' τήν
δυναστεία τῶν Παλαιολόγων ὑπῆρχε συνειδητοποιημένη ἐθνική ταύτιση μεταξύ κυβερνώ-
μενου Ἑλληνικοῦ στοιχείου καί Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ Ἑλληνικότητα τοῦ Δεσποτάτου
του τοῦ Μωρέως, ἡ πνευματική κίνηση τοῦ Μυστρᾶ, ὁ Ἑλληνοκεντρισμός τῶν Παλαιολόγων
εἶναι μιά μεταγενέστερη ἱστορική κατάσταση ἄμεσα συναρτημένη μέ τήν συρρίκνωση πιά
τῆς αὐτοκρατορίας καί τόν περιορισμό της κυρίως μέσα στά ὅρια τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου
καί εἶναι ἀμφίβολο ἄν μποροῦμε νά τήν προεκτείνουμε ὡς πρός ὁρισμένα χαρακτηριστικά
της - ἐκτεταμένος καί συνειδητοποιημένος Ἑλληνοκεντρισμός ὡς ἀποκλειστικά προσδιο-
ριστικό στοιχεῖο, βαθμιαία διαμόρφωση νεοελληνικῆς συνείδησης - ἀπεριόριστα πρός
τά πίσω.

Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι πρέπει νά μή πέσουμε στό σφάλμα νά ὑπερβάλλου-
με τήν ἔρευνα τοῦ Ἕλληνα πρός ἐλευθερία καί ἀγῶνες Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ περι-
εχομένου. Ἀκόμη δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι μιά τέτοια ἀγάπη δέν εἶναι
ἕνα ἀποκλειστικό χαρακτηριστικό τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλά παρόμοια ἤ ἔμπρακτη
ἀγάπη παρατηρεῖται καί σ' ἄλλους λαούς καθώς μελετᾶται διαχρονικά ἡ συμπεριφορά τους

(π.χ. ἀγῶνες τῶν Σέρβων ,'Αλβανῶν καὶ βλάχων ἐνάντια στόν'Οθωμανό κατακτητή, σύγχρονη γερμανική ιμπεριαλιστική κατοχή Τριτοκοσμικῶν λαῶν κ.λ.π.) .Σέ κάθε περίπτωση ὅμως μπορεῖ κοινωνιολογικά νά παρατηρηθεῖ ὅτι ἀκριβῶς γιατί ὁ Ἕλληνας ἀπ' τά ἀρχαῖα ἤδη χρόνια παρουσίαζε μιά ἀξιοσημείωτη κινητικότητα τόσο ὡς πρός τήν ἐπαγγελματική του διαφοροποίηση ὅσο καί ὡς πρός τήν οἰκονομική του δραστηριότητα - κι' ἐδῶ ἡ ναυτική καί μεταπρατική του παράδοση ἔπαιξε καθοριστικό ρόλο - ὅσο καί νά προσαρμοζόταν σέ μιά δομή ἐξουσίας πού ἐθνολογικά καί πολιτιστικά δέν τόν ἐξέφραζε ὡστόσο κατά βάθος ἔνιωθε ἀσύμβατος κι ἐσωτερικά ἀδέσμευτος μ' αὐτήν.Ἡ κινητικότητά του σέ συνδυασμό πάντα μέ τήν αἴσθηση μιᾶς μεγάλης πολιτιστικῆς κληρονομιᾶς ἤ ἀκόμη κάτι τό " ἄναρχο " στήν κοινωνική του ἔνταξη , τόν βοηθοῦσε σέ μιά ἐσωτερική μή δεσμευτικότητα κι αὐτή μέ τήν σειρά της μποροῦσε τήν κατάλληλη στιγμή νά πυροδοτήσει ὁλόκληρη ἔξαρση φιλελευθερισμοῦ καί πατριωτισμοῦ. Ἔτσι ἀναφορικά μέ τόν ἀξιολογικό ἄξονα τῆς ἐλευθερίας δέν δικαιοῦμαστε τουλάχιστον νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ Ἕλληνας χαρακτηριζόταν ἀπό ἀρνητικές ψυχοπολιτικές καί ψυχοπολιτιστικές τάσεις.

Ὡστόσο κι αὐτή του ἡ ἔφεση πρός ἐλευθερία ,σ' ὁποιο βαθμό ἀντικειμενικά μποροῦσε ν' ἀνευρεθεῖ - καί ἄς παρατηρηθεῖ ὅτι συχνότερα μποροῦσε ν' ἀνευρεθεῖ σ'ἐπίπεδο λαϊκῆς βάσης - δέν ἔμενε ἔξω ἀπ' τήν ἀκτίνα δράσης τῶν πολιτικοϊδεολογικῶν μηχανισμῶν τοῦ κοινωνικοῦ κατεστημένου. Τό τελευταῖο ἐλέγχοντας τό πολιτικό σύστημα καί ἰδιαίτερα τίς λειτουργίες τῆς πολιτικοποίησης καί πολιτικῆς ἐπικοινωνίας,ὅπως καί τή συμβολική του ἱκανότητα ,προσπαθοῦσε νά χειρίζεται ἔτσι αὐτή τή φυσική τάση μέσω ὁρισμένων συμβόλων καί ἰδεολογικῶν προβολῶν(SYMBOL'S MANIPULATION),ὥστε νά τήν καθιστᾶ ἀκίνδυνη γιά τά συμφέροντά του.Ἔτσι ἡ προσπαθοῦσε νά τήνἀποπροσανατολίσει (λ.χ."Εμπρός νά πάρουμε τήν Πόλη",ἄσχετα ἄν τά διεθνοπολιτικά δεδομένα δέν μᾶς τό ἐπέτρεπαν) ἤ ἔντεχνα νά τήν συμπιέζει μέ ἰδεολογικές ὑπερκαλύψεις πού διεκδικοῦσαν ἀπαυξημένο κῦρος (ἀνάπτυξη λ.χ. κρατικίστικου πνεύματος,τροφοδότηση τοῦ "φετιχισμοῦ τῆς ἐξουσίας). Τέτοιοι χειρισμοί φυσικά μείωναν τό θετικό χαρακτήρα τῆς φυσικῆς τάσης ἤ ἀκόμη αὐτή τήν ἴδια τήν ἔντασή της. Κι ἔτσι ἀπ' τίς μεταπελευθερωτικές ἐξουσιαστικές δομές προωθεῖτο μιά νοοτροπία , πού θά

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Ι. Βλ. Βασίλη Φίλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα - Ἡ νόθα ἀστικοποίηση 1800-1864 - , Σύγχρονα κείμενα, Ἀθήνα, 1974, σελ. 114 ἑπ.

2. Πρβλ. Γεωργίου Φίνλεϋ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἐκδ. " Ὁ Κόσμος " , Ἀθήνα, σελ. 155-156, 165-166.

3. " Ὅπως εἶναι γνωστό μέχρι τό 1824 ὅλες οἱ προγραμματισμένες ἔνοπλες προσπάθειες τῆς Πύλης νά καταπνίξουν τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση κατέληξαν σ'ἀποτυχία (καταστροφή τοῦ Δράμαλη, ὑποχώρηση τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ἀποτυχία τῶν στρατιωτικῶν σχεδίων τῆς Πύλης στόν τρίτο χρόνο τῆς Ἐπανάστασης κ.ἄ.). Ἤδη ἀπ'τίς ἐπιμέρους αὐτές νίκες τῶν Ἑλλήνων ὁ μύθος τῆς ἰσχυρῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἄρχισε νά καταρρέει. Βλ. Εἰσαγωγή Γιάννη Κορδάτου στήν "Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως" τοῦ Γεωργίου Φίνλεϋ σελ. 5-6, Κ. Παπαρρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδ. "Ἐλευθερουδάκη", Ἀθήνα, 1925, Τόμ. ΣΤ΄, σελ. 200.

4. Βλ. Γιάννη Κορδάτου, ὅπ. παραπ. σελ. 5. Σπύρου Μαρκεζίνη, Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, "Πάπυρος Πρέσς Ε.Π.Ε." , τόμ. 3, σελ. 191 ἑπ.

5. Βλ. Σπύρου Μαρκεζίνη, ὅπ. παραπ., τόμ. Ι, σελ. 159 ἑπ. καί Β. Φίλια, ὅπ. παραπ.,σελ. 81 ἑπ. Πρβλ. καί ἀπόψεις Π. Ἐνεπεκίδη στό βιβλίο του "Ἰωάννης Καποδίστριας" (176 Γράμματα στόν παρέρα του 1809-1820), Ἀθῆναι, 1972, σελ. 40 ἑπ.

6. Βλ. Σπύρου Β. Μαρκεζίνη, Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ὅπ. παραπ., σελ. 177 τοῦ 1ου τόμου.

. / .

7. Βλ. Βασίλη Φίλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα, ὅπ. παραπ., σελ. 134.

8. Βλ. Γ. Φίνλεϋ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπ. παραπ., τόμ. Ιος , σελ. 23-24.

9. Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ὅπ. παραπ. , σελ. 37 καί 40-42 τοῦ 2ου τόμου.

10. Βλ. Ὅμοια σελ. 43 τοῦ 2ου τόμου.

11. Βλ. Βασίλη Φίλια, ὅπ. παραπ. , σελ. 154.

12. Βλ. ὅμοια σελ. 154.

13. Βλ. KEITH R. LEGG, POLITICS IN MODERN GREECE, STANFORD UNIVERSITY PRESS, STANFORD; CALIFORNIA, 1969, σελ. 73 ἑπ. Σ. Θεοδωρόπουλου, Ἀπ'τό "Δόγμα Τρούμαν στό Δόγμα Χούντα" Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆναι, 1976.

14. Βλ. Βασίλη Φίλια, Δοκίμια Κοινωνιολογίας, Ἐκδ. Μπουκουμάνη, Ἀθήνα, 1976, σελ. 76 καί 78. Κ. Τσουκαλᾶ, "Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία", Ἐκδ. Ὁλκός, σελ. 23-24.

15. Βλ. Βασίλη Φίλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα, ὅπ. παραπ., σελ. 35-36.

16. Βλ. Ν. Μουζέλη, Νεοελληνική Κοινωνία, ὄψεις ὑπανάπτυξης, Ἐκδ. Ἐξάντας, 1978, σελ. 24 ἑπ.

17. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ, Ἐξάρτηση κι Ἀναπαραγωγή, Ὁ κοινωνικός ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μηχανισμῶν στήν Ἑλλάδα (1830-1922), Ἐκδ. Θεμέλιο, 1977, σελ. 267 ἑπ. Ἀκόμη Γιάννη Κορδάτου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος, Ἐκδ. Μπουκουμάνη' σελ. 15.

18. Βλ. Ν. Μουζέλη, ὅπ. παραπ., σελ. 86-98. Ἀνδρέα Παπανδρέου, Ἰμπεριαλισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξη, Νέα Σύνορα, Ἀθήνα,

. / .

1975 , σελ. 57 ἑπ. - Στή σελ. 64 εἰδική μμεία γιά τή θέση πού S. AMIN- Μετάβαση στό Σοσιαλισμό , Κέντρο Μεσογειακῶν Μελετῶν , 'Αθήνα 1981, σελ.117 ἑπ. , ὅπου ὁμιλία τοῦ Σαμίρ 'Αμίν , καί σελ. 191 επ. , ὅπου ὁμιλία τοῦ 'Αντρέ - Γκούντερ Φρανκ.

19. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ , 'Εξάρτηση κι 'Αναπαραγωγή , ὅπ. παραπ., σελ. 256-266. Β. Φίλια , 'Εξουσία καί Κουνώνιά στήν 'Ελλάδα , ὅπ. παραπ. , σελ. 77 ἑπ.

19α. Βλ. Βασίλη Φίλια , Κοινωνία καί 'Εξουσία στήν 'Ελλάδα , ὅπ. σελ. 94-99 τοῦ ἴδιου , "Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος , ἐκδ. " Νέα Σύνορα " 'Αθήνα 1979 , Τόμ. Β΄ ,σελ. 18-21 , σελ. 43 - 45 . Τοῦ ἴδιου , Κοινωνικά Συστήματα , ἔκδ. " Νέα Σύνορα ",'Αθήνα 1978, σελ. 114 ἑπ.

19β . Βλ. Βασίλη Φίλια , Κοινωνία κι 'Εξουσία στήν 'Ελλάδα ,ὅπ. παρ. , σελ. 24-25.

19γ . Βλ. Καμουράν Μπεκίρ Χάρποντλου , 'Η Τουρκία σ' αδιέξοδο ;Ορόσημα 1974 σελ. 14-15.

19δ. Βλ. Βασίλη Φίλια , "Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ.παρ. Τομ. Β΄ σελ. 53-54.

19ε. Βλ. MAX WEBER , ἡ προτεσταντική ἠθική καί τό πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐκδ. Κάλβος , 'Αθήνα 1978, σελ. 19-20.

20. Βλ. Βασίλη Φίλια , Κοινωνία κι εξουσία στήν'Ελλάδα, ὅπ. παρ. σελ. 28.

20α. Βλ. Παγκόσμια 'Ιστορία ;Ακαδημίας'Επιστημῶν ΕΣΣΔ ἐκδ."Μέλισσα"-Μόρφωση " ;Αθήνα 1956, τόμ. Γ2 σελ. 1179.

20β. Βλ. Βασίλη Φίλια ,"Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ. παρ. Τομ. Β΄ ,σελ. 19,21 καί 43-44.

21. Βλ. Βασίλη Φίλια , Κοινωνία κα, εξουσία στήν 'Ελλάδα ,ὅπ. παρ, σελ. 77.

21α. Βλ. Βασίλη Φίλια ;"Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ. παρ, σελ. 54. Τοῦ ἴδιου , Κοινωνία κι'Εξουσία στ ήν 'Ελλάδα ὅπ. παρ. σελ. 76, ΠΡΒΛ. A. G.FRANK.,'Παγκόσμια οἰκονομική κρίση καί οἱ ἐπι-

πτώσεις της στίς ἀπόπειρες μετάβασης στό σοσιαλισμό , στό βιβλίο " Μετάβαση στό Σ οσιαλισμό " ,ἐκδ. Ἀλέφτη , Ἀθήνα , 1981 , σελ. 191 , ἐπ. Βλ. Ἀνδρέα Παπανδρέου , Ἰμπεριαλισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξη , Νέα Σύνορα " ,Ἀθήνα ,1975,σε σελ. 51 ἐπίσης σελ. 65 ἐπ. ὅπου ἀναπτύσσονται οἱ θέσεις τοῦ SAMIR AMIN.

21β. Βλ. MAX WEBER ,ὅπ. παρ. σελ. 24. Πρβλ. M. DUVERGER, Εἰσαγωγή στήν Πολιτική Ἐπ. Παπαζήση ,σελ. 45.

21γ. Βλ. Παναγιώτη Ἀνεμελλάκουλου ,Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος , ἐκδ. Δ. Γιαλλέ λης , Ἀθήνα 1976 , Τομ. I ,σελ. 18.

22. Βλ. Ν. Μουζέλη , ὅπ. παραπ. σελ. 32-33.

22α. Βλ. Β. Φίλια , Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ὅπ. παραπ.σελ. 77-93.

22β . Ὅμοια σελ. 164 ἐπ. Ἀκόμη βλ. Κ. Τσουκαλᾶ, Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία Ὁλκός , σελ. 15.

23. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ ,Ἐξάρτηση κι Ἀναπαραγωγή ὅπ. παραπάνω , σελ. 362 ἐπ. καί 381 ἐπ.

24. Βλ. Ν. Μουζέλη , Νεοελληνική Κοινωνία , Ὄψεις ὀπανάπτυξης ὅπ. παραπ. σελ. 45. Κ. Τσουκαλᾶ , Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία , ὅπ. παραπ. σελ. 18 ἐπ. Β. Φίλια , Δοκίμια Κοινωνιολογίας , ὅπ. παραπ. , σελ. 76-77.

25. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ ,Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία ὅπ. παραπ. σελ. 36-37 καί Ν. Μουζέλη , ὅπ. παραπ. σελ. 51 .

26. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ ,Ἐξάρτηση καί Ἀναπαραγωγή , ὅπ. παραπ. σελ. 126 ἐπ. , 197 ἐπ. , 227 ἐπ. καί 339 ἐπ.

27 . Βλ. Κ. Μοσκώφ , Ἰδεολογία τοῦ μεταπρατικοῦ χώρου , Θεσσαλονίκη 1972 καί Κ. Τσουκαλᾶ Ἐξάρτηση κι Ἀναπαραγωγή , ὅπ. παραπ. σελ. 259 ἐπ.

28. Βλ. Β. Φίλια , Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παραπάνω , σελ. 142. ἐπ.

./.

29. Βλ. Π. Καρολίδου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (συμπλήρωσις τῆς Ἱστορίας Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου) Ἐλευθερουδάκης, Ἀθήνα, 1925, ἀλλά βλ. κυρίως γιά τό "Τίς πταίει;" Σπ. Μαρκεζίνη, ὅπ. παραπ. 138 ἐπ., τόμ. 4ος. Ἀκόμη Β. Φίλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία, ὅπ. παραπ.,σελ. 146-157.

30. Βλ. Σπ. Μαρκεζίνη, ὅπ. παραπ., σελ. 159 3ου τόμ.

31. Ὅμοια, σελ. 40 ἐπ.

32. Ὅμοια σελ. 60 ἐπ. τοῦ 4ου τόμ. καί προπαντός σέ συνδυασμό μέ ὅσα γράφει ὁ Γ. Κορδάτος στήν "Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος", ὅπ. παραπ., σελ. 35 ἐπ.

33. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ, Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία, ὅπ. παραπ. ,σελ. 20 ἐπ. καί Γ. Κορδάτου, "Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος", σελ. 206-235.

34. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ, Ἡ Ἑλληνική Τραγωδία, ὅπ. παραπ., σελ. 15.

35. Βλ. Β. Φίλια, Δοκίμια Κοινωνιολογίας, ὅπ. παραπ., σελ. 78.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον

Οἱ βασικές μεταπολεμικές οἰκονομικοκοινωνικές ἐξελίξεις σέ συνάρτηση μέ κύρια πολιτικά γεγονότα.

Α. Γενικές παρατηρήσεις. Σύγκριση μέ ἄλλες Βαλκανικές χῶρες.

Ἄν θέλουμε νά κάνουμε μιά κοινωνιολογική προσέγγιση βάθους τῶν μεταπολεμικῶν πολιτικῶν φαινομένων τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἐπιβεβλημένο θά διερευνήσουμε σέ στοιχειῶδες τουλάχιστον ἐπίπεδο τήν μεταπολεμική οἰκονομική της κατάσταση σέ συνάρτηση μάλιστα μέ ἀποσαθιστικούς κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες καί γεγονότα. Κι' αὐτό διότι σύμφωνα μέ τήν μεθοδολογία πού ἀκολουθοῦμε (Βλ.παραπ.Εἰσαγωγή)τό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης κάθε χώρας,μετρημένο φυσικάὄχι μονάχα μέ τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα ἁλλά καί μέ ἄλλα ποσοτικά καί ποιοτικά κριτήρια[1], ὁπωσδήποτε σχετίζεται καί ἐπιδρᾶ πάνω στίς πολιτικές της διορθώσεις καί στό εἶδος τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος (δημοκρατικοῦἢ αὐταρχικοῦ)τελικά ἐπιβάλλεται καί διατηρεῖται.Ἐδώ τό καθεστώς νοεῖταιὄχι ἁπλά στήν τυπική του μορφή ἀλλά κάτω ἀπ' τούς ὅρους τῆς οὐσιαστικῆς του λειτουργίας.Εἰδικώτερα σέ σχέση μέ τήν Γενική Ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη συλλαμβάνεται,ὅπως εἴπαμε, ὡς ἀνεξάρτητη μεταβλητή καί τοποθετεῖται στόν χῶρο τῶν προαπαιτούμενων (PREREQUISITES) τῆς παραπάνω εἰδικῆς πολιτικῆς διαδικασίας.Μέ τήν προϋπόθεση δηλ. ὅτι ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης δέν συλλαμβάνεται ἀφηρημένα καί ἀπαξικά,ἀλλά σέ συνάρτηση πάντα μέ συγκεκριμένους ταξικούς- κοινωνικούς ἀνταγωνισμούς καί μέ μιά συνολική Ἱστορική δυναμική,τόσο σ' ἐπίπεδο ἐσωτερικό κάθε χώρας ὅσο καί σέ παγκόσμιο, ἡ θεωρία τοῦ LIPSET, ὡς ἕνα σημεῖο γίνεται δεκτή, ἄν καί παρουσιάζει ὁρισμένα κενά[3] στά ὁποῖα ἀναφερθήκαμε στό κατάλληλο σημεῖο τῆς εἰσαγωγῆς μας (Βλ. ὑποσ. 73 τῆς Εἰσαγωγῆς).

Ἡ Ἑλλάδα ἀπ' τόν καιρό τῆς ἀπελευθέρωσής της ἀπ' τόν Ὀθωμανικό ζυγό μέχρι σήμερα δέν κατάφερε τελικά,ὅπως εἶναι γνωστό, νά ἐπιτύχει τό ἐπίπεδο ἐκεῖνο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης πού χαρακτηρίζει τίς ἀναπτυγμένες χῶρες. Ἁπλά ἀπό παραδοσιακή κοινωνία μέ ἀγροτικό καί ἐμπορικό- ναυτιλιακό οἰκονομικό χαρακτῆρα[4], ὕστερα ἀπό τούς βαθμιαίους κοινωνικοοικονομικούς μετασχηματισμούς , κυρίως ἀπ' τό 1880καί μετά,πού δυνάμωσαν τήν ἀστική τάξη, σ' ἀντίθεση σέ πρώτη φάση τουλάχιστον μέ τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία,μεταβλήθηκε σέ μιά ἀναπτυσσόμενη ἐκβιομηχανιζόμενη κοινωνία[5] τοῦ χώρου τῆς"περιφέρειας " τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος.

Τήν νεοελληνική οἰκονομική ἱστορία ἀναλυτικώτερα μποροῦμε νά τήν χωρίσουμε στίς ἑξῆς περιόδους. α) Ἀπ ' τό 1830 μέχρι τό 1860 περίπου, β)ἀπό τό 1860 περίπου μέχρι τό1909 γ)ἀπ'τό 1909 μέχρι τό β' παγκόσμιο πόλεμο,δ)απ'τόν β' παγκόσμιο

πόλεμο μέχρι σήμερα. Στήν πρώτη περίοδο ἡ οἰκονομική διάρθρωση εἶναι ἡμιφεουδαρχική[6]. Στήν δεύτερη ἀρχίζει δειλά - δειλά κάποια σώρευση βιομηχανικοῦ κεφαλαίου καί γενικώτερα κάποια προετοιμασία γιά τήν καπιταλιστική ἀνάπτυξη καί ἐκβιομηχάνιση πού συνίσταται κυρίως στήν εἰσαγωγή τῆς δασμολογικῆς προστασίας[7], στήν ἀνάπτυξη τῶν συγκοινωνιῶν[8], στήν προλεταροποίηση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν καί τήν ἀστυφιλία[9] καί σ' ὁρισμένα οἰκονομικά μέτρα πού πάρθηκαν ἀπ' τίς κυβερνήσεις ἀνάμεσα τό1880-1895.[10] Ἡ τρίτη περίοδος εἶναι κυρίως ἐκείνη στήν ὁποία ἡ κοινωνία μεταβλήθηκε ἀπό παραδοσιακή ἀγροτικο-εμπορική σέ κοινωνία μέ ἀπαρχές οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἡ βιομηχανία ἄρχισε νά παίζει πιά ἕνα σημαντικό κοινωνικοοικονομικό ρόλο. Εἶναι ἡ περίοδος πού μπῆκαν οἱ πρῶτες ἰσχυρές βάσεις τῆς ἐκβιομηχάνισης γιατί, παρ' ὅλη τήν πρόοδο πού ἀπ' τό 1860 καί ἰδιαίτερα ἀπ' τήν δεκαετία 1880-1890 παρατηρεῖται, ὁ δευτερογενής τομέας τῆς χώρας μέχρι τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, ἀποκλειστικά ἀποτελεῖτο ἀπό βιοτεχνία καί χειροτεχνία.[11] Τέλος ἡ τελευταία περίοδος εἶναι ἡ φάσης τῆς ἐκβιομηχάνισης οἱ βάσεις τῆς ὁποίας εἶχαν μπεῖ ἀπ'τόν καιρό τοῦ μεσοπόλεμου παρ' ὅλη φυσικά τήν μεγάλη οἰκονομική ἀνακοπή πού ὑπέστη ἡ χώρα ἐξ αἰτίας τῆς Ἰταλικῆς εἰσβολῆς, τῆς Γερμανο-Ἰταλικῆς κατοχῆς καί ἀργότερα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.[12]

Φυσικά ἡ παραπάνω διάκριση περιόδων δέν εἶναι ἡ μοναδική. Ὁ Χάρις Νικολινάκος π.χ. ὅλη τήν περίοδο μέχρι τό 1909 τήν θεωρεῖ ἐνιαία καί τήν ἀποκαλεῖ, περίοδο τῶν φεουδαρχικῶν σχέσεων καί τῆς φυσικῆς οἰκονομίας[13]. Χοντρικά ὅμως πέρα ἀπό λεπτομερέστερους διαχωρισμούς μέχρι καί τά πρῶτα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας διαρκεῖ ἡ περίοδος τῆς παραδοσιακῆς προβιομηχανικῆς, ὅπως θάλεγε ὁ W.W.ROSTOW, κοινωνίας (THE TRADITIONAL SOCIETY). Ἀπό τότε μέχρι τόν β' παγκόσμιο πόλεμο, σύμφωνα πάντα μέ τό ἴδιο θεωρητικό σχῆμα τοῦ ROSTOW, ἡ περίοδος τῶν προκαταρκτικῶν συνθηκῶν τῆς " ἀπογείωσης " (THE PRECONDITITIONS FOR TAKE -OFF) καί ἀπό τόν τελευταῖο πόλεμο ἰδιαίτερα ἀπ' τό1953 καί μετά μέχρι σήμερα ἡ περίοδος τῆς " ἀπογείωσης " (THE TAKE -OFF) ἡ ἔναρξη μ'ὅλα λόγια τῆς συστηματικότερης καί ἐπιταχυνόμενης ἐκβιομηχάνισης.[14]

Ἡ ἀναπτυξιακή πορεία τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἔχει μέν ὁρισμένα κοινά σημεία μέ τίς πορεῖες τῶν οἰκονομιῶν ἄλλων χωρῶν τῆς " περιφέρειας " τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος πού βρίσκονται κι αὐτές σέ μιά μεταβατική περίοδο[15]. Ἐξο-

δος απ' τήν παραδοσιακή κοινωνία χωρίς όμως νά έχει έπιτευχθεί ή διαμόρφωση μιας πραγματικά ισορροπημένης έκβιομηχανοποιημένης καί σύγχρονης κοινωνίας όπου τά άστικά κέντρα σάν κέντρα αύτοδύναμης βιομηχανικής παραγωγής νά βρίσκονται σέ μιά συγχρονισμένη παράλληλη καί συμπληρωματική πορεία άνάπτυξης μέ τόν κόσμο της ύπαίθρου-έχει όμως καί τίς δικές της άποκλειστικά ίδιομορφίες πού προκαλούν άντίστοιχες άρκετά σημαντικές διαφορές μέ τίς οίκονομίες άλλων περιφερειακών χωρών. Βέβαια δέν θέλουμε νά ποϋμε ότι φαινόμενα όπως π.χ. ή άστάθεια της πολιτικής δημοκρατίας ή της αύταρχικότητας των κοινωνικοπολιτικών της δομών έξηγοϋνται στήν περίπτωσή της άποκλειστικά καί μόνο άπό κάποια δήθεν μοναδική καί ύπερ-έκτιμημένη σέ τελευταία άνάλυση ίδιορρυθμία της οίκονομικής της διάρθρωσης καί της μεταβατικής της περιόδου άπό τήν άγροτική - παραδοσιακή οίκονομία στήν σύγχρονη βιομηχανική[16]. Όλες οί χώρες φυσικά πού βρίσκονται στό χώρο της περιφέρειας τοϋ παγκόσμιου καπιταλιστικοϋ συστήματος καί δέχτηκαν καί δέχονται τίς έπιρροές καί τίς πιέσεις των μητροπολιτικών καπιταλιστικών χωρών καί κατά συνέπεια άδυνατοϋν νά βγοϋν άπ' τήν κατάσταση της ύπανάπτυξης ή της έξαρτημένης τους άνάπτυξης παρουσιάζουν όρισμένα κοινά σημεία στίς οίκονομικές τους δομές καί στό συνολικό πλέγμα των σχέσεών τους μέ τόν κόσμο της άνάπτυξης, (όχι ισορροπημένη σχέση μιάς τριών τομέων της παραγωγής, άντιπαραγωγική νοστροπία, τροφοδοσία των μητροπολιτικών χωρών μέ φτηνές πρώτες ύλες, άνιση άνταλλαγή έλεγχόμενη άνάπτυξη όρισμένων τομέων της βιομηχανικής παραγωγής κ.ά.) πού προέρχονται άκριβώς άπ' αύτή τήν ίδια τήν φύση τοϋ ρόλου πού παίζει ή " περιφέρεια " στήν λειτουργία τοϋ παγκόσμιου καπιταλιστικοϋ συστήματος . Κι αύτά τά σημεία μέ τήν σειρά τους άντιστοιχοϋν κι είναι συντελεστικοί παράγοντες , άν όχι άποκλειστικά αίτια, κοινωνικοπολιτικών φαινομένων πού σ' αύτές τίς χώρες άποτελοϋν σχεδόν τυπικά τους γνωρίσματα. Κι έννοοϋμε μ' αύτό τό τελευταίο τήν άδυναμία των χωρών αύτών ν' άναπτύξουν μιά γνήσια άστική τάξη παραγωγικοϋ χαρακτήρα κι' Εθνικοϋ προσανατολισμοϋ , τήν άδυναμία ν' άναπτύξουν μ' έπάρκεια τήν έννοια τοϋ " πολίτη " πού στιμεται χειραφετημένος άπ' τήν έξουσιαστική αύθεντία , τήν άδυναμία συνολικά νά έπιτύχουν μιά όρθολογικοποιημένη κοινωνική όλοκλήρωση καί μιά εύρυθμη καί σταθερή πολιτική δημοκρατία ,μ' άλλα λόγια ν' άνεβάσουν μέ σταθερά βήματα βασικούς δείκτες πολιτικής άνάπτυξης και προόδου.

Ώστόσο αύτό είναι τό γενικό πλαίσιο καί δέν μποροϋμε νά μείνουμε μόνο έκεί άν

θέτουμε πραγματικά νά ἐμβαθύνουμε στίς ἰδιαιτερότητες μιᾶς χώρας καί νά κατανοήσουμε πλήρως τίς βαθύτερες διαφορές τῶν κοινωνικοπολιτικῶν της δομῶν καί τῆς ἀναπτυξιακῆς της πορείας ἀπ' ἐκεῖνες κάποιων ἄλλων χωρῶν. Τό νά ποῦμε . ὅτι ἡ Ἑλλάδα κι οἱ γειτονικές της χῶρες ,ἡ Τουρκία δηλ. κι οἱ ἄλλες βαλκανικές κομμουνιστικές χῶρες ἀνήκουν συνολικά στόν ἀναπτυσσόμενο κόσμο κι ἔχουν ἔντονα τά χαρακτηριστικά τῶν μεταβατικῶν οἰκονομιῶν καί κοινωνιῶν εἶναι μιά πρόταση φυσικά ὄχι λαθεμένη ἀλλά τόσο γενική κι ἀόριστη πού δέν παρέχει ἀσφαλή βάση, ἄν κανείς μείνει μόνο σ' αὐτήν ,γιά τήν ἀπαιτούμενη διερεύνηση καί διευκρίνηση ὑπολογισίμων ἰδιαιροτήτων καί διαφορῶν. Τό νά ἐπισημάνει κανείς ὅτι ὅλες οἱ παραπάνω χῶρες ἔχουν κοινούς στρατηγικούς οἰκονομικούς καί κοινωνικούς στόχους ὅπως τήν ἀνάπτυξη τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα ,τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καί παραγωγικότητας ,τήν αὔξηση τῶν ἐξαγωγῶν ,τήν ἰσορρόπηση τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν ,τήν αὔξηση τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος ,μέ δύο λόγια τό ἀνέβασμα τοῦ οἰκονομικοῦ καί βιοτικοῦ ἐπιπέδου τους στό ὕψος ἐκείνου τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν λέει τελικά πολύ λίγα πράγματα. Γιατί οἱ δρόμοι πού ἀκολουθοῦνται γιά τήν ἐπίτευξη αὐτῶν τῶν στόχων εἶναι καί πρέπει νά ἶναι διαφορετικοί ἀκόμη κι ἄν ὑπάρχει τό ἴδιο πολιτικό καί κοινωνικό καθεστώς[17]. Οἱ διαφορές πρ προσδιορίζονται ὄχι μόνο ἀπ' τά ξεχωριστά ἐξωτερικά πολιτικά καί κοινωνικά γνωρίσματα τῶν χωρῶν-κοινοβουλευτική ἤ λαϊκή δημοκρατία ,καπιταλιστικός ἤ κομμουνιστικός τύπος κράτους σύμφωνα μέ τήν " ἐπίσημη " πρός τά ἔξω κοινωνικοπολιτική τοποθέτηση τῆς χώρας- ἀλλ' ἀπ' τήν βαθύτερη ξεχωριστή ἱστορικοπολιτική παράδοση κι' ἐμπειρία πού εἶχε ἡ κάθε μιά τους.

II

Η Ἑλλάδα συγκριτικά μέ τίς ἄλλες βαλκανικές χῶρες ἀνέκαθεν διακρινόταν γιά τό ὅτι εἶχε ἰσχυρή μετ„πρατική ,ὅπως εἴπαμε ,μεγαλοαστική τάξη.Ὑπεροχή τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στόν βαλκανικό χῶρο σ' ἐπίπεδο μεταπρατικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας ἦταν γεγονός πρίν ἀκόμη συσταθεῖ τό νεοελληνικό κράτος. Κι ἡ μεταγενέστερη " ἀπ' τά πάνω "Ἑλληνική ἀστικοποίηση πάλι στό ἴδιο κυρίως ἐπίπεδο κινήθηκε μέ ἄμεσο ταξικό - κοινωνικό ἀποτέλεσμα, ὥστε νά μή διαμορφωθεῖ ἀστική τάξη δυτικοευρωπαϊκοῦ τύπου πού ὡς ἀνερχόμενη κοινωνική δύναμη νά συγκρουσθεῖ πραγματικά μ' ἕνα παραδοσιακό κόσμο πολιτικῶν καί κοινωνικῶν ἀξιῶν καί στήν συνέχεια μετά τήν ἐπιβολή της- μέ ἀνατροπή ἤ ὄχι τοῦ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος- νά θεμελιώσει ἕνα νεωτεριστ

στικό γιά τήν έποχή της άντίστοιχο κόσμο άξιῶν. Παράλληλα ή κοινωνική ,οικονομική έπαγγελματική καί πολιτική διαφοροποίηση πού παρατηρεῖται στήν 'Ελληνική κοινωνιά μέχρι τό Β' παγκόσμιο πόλεμο συγκριτικά μέ τήν Τουρκική ἤ τήν Σλαυϊκή τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου εἶναι μεγαλύτερη . 'Εξ ἄλλου οἱ ἄλλες Βαλκανικές χῶρες άπέκτησαν τήν τυπική ἐθνική τους ἀνεξαρτησία ἀργότερα ἀπ' τήν 'Ελλάδα καί δέχτηκαν βραδύτερα ἤ δέν δέχτηκαν καθόλου τήν ἄμεση ἐπίδραση τῶν δυτικοφιλευθέρων ἀξιῶν καί ἰδεῶν ,κι ' ἔτσι τά ἴχνη ἀπ' τήν παραφεταμένη κυριαρχία μιᾶς αὐτοκρατορίας αὐταρχικῶν καί συγκεντρωτικῶν πολιτικῶν δομῶν ἀνατολικοῦ 'Οθωμανικοῦ τύπου ἦταν ἐντονώτερα.[17α]

'Απ' τήν ἄλλη ἀναφορικά μέ τήν περίπτωση τῆς Τουρκίας - καί ἤδη ἀπ' τήν εἰσαγωγή μας σημειώσαμε ὅτι ἀκολουθῶντας τήν συγκριτική μέθοδο στήν Τουρκία θά σταθοῦμε ἰδιαίτερα - οἱ " ἀπ' τά πάνω " προσπάθειες - "δυτικοποίησης " τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (Συνταγματικά διατάγματα τοῦ 1839 καί 1876 , βαθμιαία κατάργηση τοῦ συστήματος "ντερλίκ " μέ ἀποτέλεσμα οἱ δυνατότητες ἀπόκτησης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω στήν γῆ ν' αὐξάνουν (γῆ " Μεμλούκ " ") ,ἀλλαγή τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ,ἀλλαγή τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος , βαθμιαία ἀπομάκρυνση τῶν ἀγροτῶν ἀπ ' τήν ἁπλή ἀνταλλακτική οἰκονομία κ.ἄ..) ἐπέφεραν λίγα ?ἀποτελέσματα ἐνῶ καί μεταγενέστερα τό πολιτικό πρόγραμμα τῆς "Ἕνωσης καί Προόδου"[17β] καί πολύ περισσότερο τό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα τῆς Κεμαλικῆς 'Εθνικῆς ἐπανάστασης δέν κατάφεραν νά πραγματοποιήσουν ἕνα γνήσιο ἐξαστισμό τῆς χώρας , μιά ἐσορροπημένη ὀρθολογικοποίηση τῆς Τουρκικῆς κοινωνίας μέ βάση τά δυτικά πρότυπα καί τέλος μιά σύμμετρη καί ἰσομερή περιοερειακή ἀνάπτυξη πού νά ἀμβλύνει τίς μεγάλες Οἰκονομικοκοινωνικές , βιοτικές καί πολιτιστικές διαφορές ἀνάμεσα στίς πιό ἀναπτυγμένες καί πλούσιες δυτικές περιοχές καί τίς ὑπανάπτυκτες ἀνατολικές . Βέβαια τό Κεμαλικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα πρός τήν κατεύθυνση τοῦ ἐξαστισμοῦ καί τῆς " δυτικοποίησης" ἐπέφερε περισσότερα ἀποτελέσματα ἀπό κάθε ἄλλη φορά , ἀλλ' ὡστόσο ἡ δημιουργία μιᾶς ἰσχυρῆς ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει ἐγγενεῖς ἀδυναμίες καί προβλή-

ματα τῆς Τουρκικῆς κοινωνίας πού δέν ξεπεράστηκαν οὔτε μέ τήν υἰοθέτηση τῆς γραμμῆς τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ καί τήν ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐθνισμοῦ - περίοδος κ κυρίως μεταξύ 1929-1939-. Μέχρι τό 1929 παρ' ὅλες τίς ἐνθαρρύνσεις καί τά παρεχόμεν να προνόμια πού δόθηκαν πρός τίς κυρίαρχες τάξεις (μεγαλοκτηματίες ,μεγαλέμποροι) ἡ ἐκβιομηχάνιση μέ βάση τό ἰδιωτικό κεφάλαιο παραμένει μενιχρή. Ἡταξική ἀνάλυση τῶν ἀποφάσεων καί τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ οἰκονομικοῦ συνεδρίου τῆς Σμύρνης τό 1923 μᾶς πείθει ὅτι προγραμματίστηκε μιά ἀναπτυξιακή πορεία βασισμένη στόν" ἀπ' τά πάνω " μετασχηματισμό τοῦ γαιοκτηρικοῦ κατεστημένου σέ ἀστική τάξη χωρίς ὅμως ν' ἀντιμετωπισθεῖ δραστικά καί ριζοσπαστικά τό μεγάλο ζήτημα τῆς καθυστέρησης καί τῆς σχεδόν ἡμιφεουδαρχικῆς κατάστασης τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα καί χωρίς νά ἐκτιμηθεῖ θετικά ὁ πραγματικός ρόλος τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ στήν καπιταλιστική παραγωγή καί στήν διεύρυνση τῆς ἐσωτερικῆς καπιταλιστικῆς ἀγορᾶς . Οἱ παραγωγικές δυνάμεις τῆς χώρας μέχρι τόν Β' Παγκόσμιο πόλεμο ἦσαν χαμηλοῦ βαθμοῦ ἐνῶ τό μεγαλύτερο μέρος τῶν λαϊκῶν στρωμάτων βρισκόταν στήν ὕπαιθρο καί κάτω ἀπό μιά σχέση σχεδόν ἡμι-φεουδαρχική μέ τούς μεγαλοκτηματίες.[17γ] Ἀλλά κι ἀπ' τήν σκοπιά τῶν κατεστημένων τάξεων ἡ παράδοση μιᾶς ἐμπορικῆς ,ἔστω ,μεγαλοαστικῆς τάξης ἦταν φτωχή λόγω τῆς γενικώτερης ἀντιοικονομίστικης νοοτροπίας τῆς πατροπαράδοτης στρατιωτικοδιοικητικῆς ,ἱερατικῆς καί κοινωνικῆς ELITE τῆς χώρας πού τροφοδοτεῖτο σ' ἀξιοσημείωτο βαθμ βαθμό ἀπ' τήν' Ισλαμική ἀνορθολογική ἀξιολογία.'Ακόμη ἀπ' τήν ἐποχή τοῦ προγράμματος τῆς " ἐθνικῆς οἰκονομίας " τοῦ Συνδέσμου τῆς"Ἕνωσης καί Προόδου " πάρθηκαν μέτρα καί συντάχθηκαν σχετικοί νόμοι μέ σκοπό τήν ἐνθάρρυνση τῆς Τουρκικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας ,τήν ἀφαίρεση τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς ὁρισμένων μειονοτήτων πού δρούσαν μέσα στήν' Οθωμανική 'Επικράτεια ("Ελληνες ;Ἑβραῖοι ,'Αρμένιοι) καί τέλος τήν συγκέντρωση μεγάλων ἐμπορικῶν κεφαλαίων στά χέρια Τούρκων μεγαλεμπόρων καί ἐπιχειρηματιῶν .'Εψῶ δηλ. στήν περίπτωση μιᾶς χώρας ὅπως ἡ'Ελλάδα τό πρόβλημα ἦταν ὅτι τό κυρίαρχο κεφάλαιο ἦταν ἐκεῖνο τοῦ μεταπρατικοῦ χαρακτήρα κι ὄχι τοῦ παραγωγικοῦ - βιομηχανικοῦ στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας ,τό πρόβλημα ἐντοζόταν στό ὅτι ὁ ὁποιοσδήποτε σχηματισμός καί συσσώρευση Τουρκικοῦ κεφαλαίου ,ἄσχετα τί εἰδικώτερος χαρακτήρας τό προσδιόριζε, ἦταν ἐλλειπτικός καί χρειαζόταν ἐνίσχυση . Γι αὐτό καί οἱ Τούρκοι ἔμποροι τῆς Σμύρνης καί Κων/πολης στήν φάση τῆς προετοιμασίας τοῦ Συ-

νεδρίου τοῦ 1923 ἀνάπτυξαν ἔντονη δραστηριότητα μέ σκοπό ἀπ' τήν μιά νά δημιουργήσουν ἀποτελεσματικές διασυνδέσεις καί συμμαχίες μέ τό ξένο κεφάλαιο(π.χ.'Αμερικανο-θωμανική'Εταιρεία " Προνόμια Τσέστερ " ,συμφωνία τῆς'Εθνικῆς 'Εταιρείας εἰσαγωγῶν - ἐξαγωγῶν τῆς Τουρκίας μέ τήν'Αγγλική 'Εταιρεία " Συνεργασία γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς Τουρκίας "κ.ἄ.) Κι' ἀπ' τήν ἄλλη μεριά ν' ἀποκτήσουν μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Σμύρνης προνόμια γιά τήν ἀνάπτυξή τους ἐξουδετερώνοντας πολιτικές δυνάμεις πού ἔβλεπαν μέ κακό μάτι τήν ἐπέκταση τῆς δραστηριότητάς τους κα καί ἀντίθετα πίστευαν στήν ἀνάληψη κύριων ἐμπορικῶν τομέων ἀπό συνεταιρισμούς .'Η κρατική γραφειοκρατία ἐνστερνίστηκε τίς ἀπόψεις τῶν ἐμπόρων ἀπωλέποντας στόν μεταγενέστερο μετασχηματισμό τοῦ ἐμπορικοῦ σέ βιομηχανικό κεφάλαιο πράγμα ἐξ ἄλλου πού ἦχαν ὑποσχεθεῖ οἱ ἴδιοι οἱ ἔμποροι.

'Αποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἰδιόμορφων συνθηκῶν ἦταν ἀπ' τήν μιά στήν νέα Τουρκική Δημοκρατία τό ξένο ἐμπορικό καί βιομηχανικό κεφάλαιο ὄχι μόνο δέν θά συναντοῦσε ἐμπόδια στήν διείσδυσή του ,ἀλλά ἐθεωρεῖτο εὐπρόσδεκτο καί ἀναγκαῖο κι' ἀπ' τήν ἄλλη λόγω τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου νά παίξει σοβαρό ρόλο στήν διαδικασία ἐκβιομηχάνισης τό κράτος παρενέβη (περίοδος κρατισμοῦ 1930-1945) μέ σκοπό τήν ἐπιτάχυνση αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἀλλά χωρίς νά θέλει νά πραμερίσει τελικά τήν ἰδιωτική ἐπιχείρηση. Οἱ Τοῦρκοι μεγαλοκτηματίες δέν ἐνδιαφερόντουσαν τόσο οὔτε γιά τόν ἐκσυγχρονισμό τῆς γεωργίας - γι' αὐτό καί ἀντετίθεντο στίς μεταρρυθμίσεις τοῦ γεωργικοῦ τομέα πού ἦταν ὅμως ἀναγκαῖες γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐλεύθερης ἐργασίας καί τῆς κατηγορίας τῶν μισθωτῶν κοινωνικῶν διαμορφώσεων δηλ.πού συμβάδιζαν μέ τήν πορεία ἑνός γνήσιου ἀστικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ- οὔτε γιά τόν κοινωνικοοικονομικό τους μετασχηματισμό σέ ἐθνική ἀστική τάξη παραγωγικοῦ βιομηχανικοῦ χαρακτῆρα ὅσο γιά τό ταχύτερο δυνατό πλουτισμό τους ἤσχετα ἄν αὐτό ἐπετυγχανόταν κυρίως μέ ἐμπορομεσολαβητικές δραστηριότητες καί μέ τήν ἐπικυριαρχία τοῦ ξένου δυτικοῦ κεφαλαίου.'Εξ ἄλλου πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὅλη αὐτή ἡ προσπάθεια οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ στήν Τουρκία (αὔξηση ἐκχρηματισμοῦ κι' ἐμπορευματοποίησης ,συγκέντρωση κεφαλαίων στά χέρια Τούρκων ἐπιχειρηματιῶν ,ἐκβιομηχάνιση , δημιουργία ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης ,) κατά ἕνα μεγάλο μέρος της ξεκινοῦσε " ἀπ' τά πάνω " ,ἀπ' τό ἴδιο τό κράτος δηλ. κι ἰδιαίτερα μετά τήν Κεμαλική ἐπανάσταση ἀπό

μιά σχετικά εδραιωμένη στρατιωτική καί διοικητική γραφειοκρατία. Αυτή ή προσπάθεια συστοιχοῦσε μέ τό συνολικό " ἀπ' τά πάνω " μεταρρυθμιστικό ρεῦμα πρός τήν κατεύθυνση τοῦ δυτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς δεκαετίας τοῦ 1910 καί 1920 καί σχετίζεται ἡ ἀκριβέστερα ἐξηγεῖται ἡ " ἀπ' τά πάνω " φορά της ἀπ' τήν παραδοσιακή αὐταρχική - συγκεντρωτική - στρατοκρατική δομή τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους πού μάλιστα πλαισιωνέταν ἀπ' ἕνα ἀνορθολογικό ἀνατολικό θεοκρατικό πνεῦμα κού ὁπωσδήποτε ἀνέστελλε καί μπλοκάριζε διαστροποιήσεις κι ἐξελίξεις μέσα στήν ἴδια τήν κοινωνική βάση ,δυσκόλευε δηλ. τήν ἄρθρωση " ἀπ' τά κάτω " ἑνός ἀνεξάρτητου ,ὁλοκληρωμένου κι' ὀρθολογικοῦ μεταρρυθμιστικοῦ κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ λόγου. -Οἱ ἀγροτικές ἐξεγέρσεις βέβαια ἦταν γεγονός ἀλλ' ἀκριβῶς γιά τούς παραπάνω λόγους δέν μποροῦσαν ποτέ ν' ἀνατρέψουν τήν ὑπάρχουσα δομή ἐξουσίας καί νά προτείνουν μιά ὀρθολογικά τεκμηριωμένη μεταρρυθμιστική πολιτική πρόταση πού νά διαπνέεται ὄχι μόνο ἀπό ἀόριστο πνεῦμα κοινωνικῆς ἀλλαγῆς ἀλλά καί ἀπό πνεῦμα σοβαροῦ ἐκσυγχρονισμοῦ -.Ἔτσι ἡ ἀ αὐθόρμητη καί μαζική λαϊκή συναίνεση στά μεταρρυθμιστικά μέτρα καί στίς προσπάθειες τοῦ οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ δέν ἐξασφαλιζόταν πάντα ἤ δέν ἐξασφαλιζόταν καθόλου ,πρᾶγμα πού δημιουργοῦσε πρόσθετες δυσκολίες γιά τήν ἐκβιομηχάνιση ,τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καί παραγωγικότητας καί τήν ὀρθολογικοποίηση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς δεδομένου ὅτι ἤδη τό ἀντιπαραγωγικό καί ἀντιοικονομίστικο πνεῦμα ἦταν ἕνα κακό ψυχοκοινωνιολογικό προηγούμενο γιά τήν Τουρκική κοινωνία.

Τέτοιου εἴδους λοιπόν " ἀπ' τά πάνω " παρεμβάσεις πέρα ἀπ' τίς ὁποτεσδήποτε καλές προθέσεις ,τά σκοταδήποτε χειροπιαστά κοινωνικοοικονομικά ἀποτελέσματα ἀκόμη κι ἄν εἶχαν περιορισμένη ἀπήχηση καί κάποια ὁπωσδήποτε κοινωνική - ταξική στήριξη μικροαστικοῦ κυρίως περιεχομένου - ἀλλά τό μικροαστικό στοιχεῖο μπροστά στήν δύναμη τοῦ γαιοκτητικοῦ καί θρησκευτικοῦ κατεστημένου καί τήν μεγάλη μάζα τῶν καθυστερημένων ἀγροτῶν δέν ἦταν καί τόσο σημαντικό μέ ἐξαίρεση τούς στρατιωτικούς κύκλους ὅπου ἐκεῖ ἡ κοινωνικοπολιτική του ἐμβέλεια μεγάλωνε λόγω τῆς δύναμης τοῦ ἴδιου τοῦ στρατοκρατικοῦ μηχανισμοῦ - σχεδόν ἀνακόφευτα θά ὁδηγοῦσαν σέ κάποιες πολιτικοκοινωνικές ἀντιφάσεις.'Απ' τήν μιά ὁ κεμαλισμός ἐπεδίωκε δημιουργία ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης κι ἀδέσμευτο ἐθνικοπολιτικό προσδιορισμό ,κι ἀπ' τήν ἄλλη τό ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο θεωρεῖτο σύμμαχο στήν προσπάθεια οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ

μ' ὅλες τίς γνωστές ἐπιδύνες γιά μιά ἐθνική οἰκονομία οἰκονομικές καί πολιτικές συνέπειες (χαρακτηριστικό παράδειγμα σχετικά μ' αὐτό ἡ πολιτική στίς ξένες ἑταιρεῖες πού στήν δεκαετία τοῦ 30 ἄρχισαν νά ἐθνικοποιοῦνται.[17b]) Ἀπ' τήν μιά τονιζόταν ἡ ἀνάγκη ὀρθολογικοποίησης τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς κι ἀπ' τήν ἄλλη ἦταν διάχυτος ὁ πολιτικός αὐταρχισμός τοῦ μονοκαμματικοῦ κεμαλικοῦ κράτους ἐνῶ παράλληλα δέν μποροῦσες νά βρεῖς ἕνα γνήσιο αστικό στρῶμα παραγωγικοῦ προσανατολισμοῦ καί ν' ἀποτελέσει ὡς ὀργανική κοινωνική δυνάμη τόν σταθερό ταξικό φορέα αὐτῆς τῆς ἐπιδιωκόμενης ὀρθολογικοποίησης.Ἀπ' τήν μιά ὁ κρατισμός ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖος κυρίως ἀπ' τό 1930 καί μετά, γιά τήν ἀναζωογόνηση τῆς ἐκβιομηχάνισης, ἀλλά ἀπ' τήν ἄλλη ξεκάθαρα ἀντιδιαστελλόταν ἀπ' τό σοσιαλιστικό σύστημα καί δικαιολογεῖτο μόνο πάνω στήν βάση τῆς ὑποστήριξης τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχείρησης καί πρωτοβουλίας. Κι' εἶναι πολύ ἀμφίβολο ἄν ἡ Μ. Βρεττανία κι οἱ ἄλλες δυτικές δυνάμεις εἶναν τήν τελική συγκατάθεσή τους στήν Κεμαλική ἐπανάσταση καί δέν ὑποστήριζαν τήν σύμμαχο'Ελλάδα μέχρι τελικῆς νίκης - δέν συναινοῦσαν μ' ἄλλα λόγια στήν ἐκκένωση καί κυριαρχία τῆς'Ελληνικῆς μεγαλοαστικῆς μεταπρατικῆς τάξης σ' ὅλη ἐκείνη τήν περιοχή πού θά περικλειόταν ἀπ' τά σύνορα τῆς Μεγάλης'Ελλάδας ('Ελληνική χερσόνησος ,Θράκη καί Δυτικό τμῆμα τῆς Μ.'Ασίας)μ ἄν εἶχαν ἀντιληφθεῖ ὅτι ὁ Κεμάλ κι ἡ'Εθνικιστική του ἐπανάσταση στρέφεται πρός τήν Σοβιετική Ἕνωση καί θάσπαζε τούς δεσμούς του μέ τήν Δύση.

Γι' αὐτό καί μεταπολεμικά δέν πρέπει νά ἐκπλήσσει τό γεγονός ὅτι τό ἐν μέρει ξεπέρασμα αὐτῶν τῶν ἀντιφάσεων ἐπιτελέστηκε μέσα ἀπ' τήν πλήρη παράδοση στήν ἐπεκτατική δραστηριότητα τοῦ ξένου καί ντόπιου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου ,τήν ἀποδοχή τῆς'Αμερικανοατλαντικῆς στρατιωτικοπολιτικῆς προστασίας καί κηδεμονίας ,τήν βαθμιαία ἀποδυνάμωση τῆς στρατιωτικῆς καί διοικητικῆς φραξιοκρατίας πού ἀμπνεόταν ἀπ' τά κεμαλικά 'ιδεώδη καί πού παρ' ὅλη τήν ἐπανάσταση τοῦ Μάϊου 1960 δέν κατάφερε ν' ἀντισταθεῖ μακροπρόθεσμα στίς οἰκονομικοπολιτικές πιέσεις τῆς νέας μεταπολεμικῆς τάξης καί τῶν'Αμερικάνων πατρώνων της,καί τέλος τήν βαθμιαία ἐπαναφορά τοῦ παραδοσιακοῦ'Ισλαμισμοῦ πνεύματος. (στρατιωτικές ἐπεμβάσεις τῆς 12ης Μαρτίου 1970 καί τῆς 12ης Σεπτεμβρίου 1980[18]) Οἱ " ἀπ' τά πάνω " παρεμβάσεις πιά ἔχουν ἀνοιχτά ἀντιδραστικό χαρακτήρα καί δέν μποροῦν νά συγκριθοῦν μ' ἐκεῖνες τίς δεκαετίες τοῦ 2^{0} καί 30 πού ὁπωσδήποτε διακρινόντουσαν γιά κάποιο προοδευτικό χαρακτήρα μέ βάση τά

δεδομένα τῆς ἐποχῆς τους γιά τήν συγκεκριμένη Τουρκική κοινωνία καί πάντα πρός τήν κατεύθυνση τοῦ ἐξαστισμοῦ κι ἐκσυγχρονισμοῦ . Τό σύνολο πάλι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐξελίξεων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μηχανισμοί τῆς " πολιτικῆς κοινωνίας " στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας προπολεμικά καί μεταπολεμικά ἦταν ἰσχυρότεροι ἐκείνων πού τῆς Ἑλλάδας κι ἀντίστοιχα ἡ δυναμία τῆς " κοινωνίας πολιτῶν " βαθύτερη . Γι αὐτό καί παρατηρεῖται μεγαλύτερη ἀστάθεια πολιτικῆς δημοκρατίας καί ἐντονότερη παρουσιά κατασταλτικῶν μηχανισμῶν. Τά κενά τῆς πολιτικῆς καί ἐθνικῆς ὁλοκλήρωσης τῆς χώρας(πρόβλημα Κούρδων στίς Ἀνατολικές περιοχές) κι ἡ μειωμένη ἱκανότητα ἐλέγχου τῶν πολιτῶν μέσω τῆς κοινῆς ἀθόρμητης κι ἐσωτερικευμένης ἀποδοχῆς τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος τῆς ἔννομης τάξης ἐκ μέρους τους καλύπτονται ἀπό ἕνα ἰσχυρό ἀστυνομικό καί στρατιωτικό μηχανισμό καταστολῆς. Ἀξιωματοῦχοι τοῦ στρατοῦ καί τῆς κυβέρνησης ἀκόμη καί μετά τό Σύνταγμα τοῦ 1961 διατυπώνουν ἀπαρέγκλιτα τήν νοοτροπία ὅτι ἡ Τουρκική ἐθνοσυγκρασία καί πολιτιστική παράδοση εἶναι ξένη πρός τά ἐντικά πολιτικά κρότυπα καί τήν ἐκπράττουν φανερά.

Κάτω ἀπό τέτοιους φυσικά πολιτικούς ὅρους ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος λειτουργεῖ ἐλλειπτικά καί δέν ἔχει καμιά δυνατότητα νά εὐαισθητοποιεῖται ἔγκαιρα στίς διαφοροποιήσεις καί στίς " ἀπ' τά κάτω " πιέσεις τοῦ ἐξελισσομένου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ὅπου ἀπό τό 1960 καί μετά ἦταν φανερά πώς αὐξήθηκαν κι' ἐντάθηκαν . Τό πολιτικό σύστημα δέν ἀκολουθεῖ διοργανωτική πορεία μέ βάση τά μήνυμα τῶν εἰσροῶν του (αἰτήματα - ὑποστήριξη) καί τήν λειτουργία τῆς ἀνατροφοδότησης,ἀλλά στηρίζει τήν ἐπιβολή του κυρίως στούς ἴδιους τούς μηχανισμούς καταστολῆς καί τήν' Ιμπεριαλιστική ἐπικυριαρχία - προστασία. Κι ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τα προσωρινά πολιτικά ἀποτελέσματα ἑνός ἐμφυλίου πολέμου ὅπου ἡ νικήτρια πτέρυγα ἔμμεσα καί καλυμμένα διικητορεύει σέ βάρος τῆς νικημένης ὅπως στήν περίπτωση τῆς'Ελλάδας τήν μεταπολεμική περίοδο, ἀλλά γιά πάντα χαρακτηριστικά τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς πού προέρχονται ἀπ' τήν ἴδια ,ὕπαρξη, εἴπαμε ὠδη τῆς πολιτειακῆς δομῆς καί πολιτικῆς ψυχολογίας τῆς χώρας καί σέ συνάρτηση πάντα μέ τήν βαθύτερη κοινωνικοοικονομική δομή της καί τίς ἰδιομορφίες της. Εἶναι εὐνόητο ὅτι στήν ἐσωτερη περίπτωση ὁ πολιτειακός καί πολιτικός αὐταρχισμός ἐπιβεβαιώνεται ἐντονότερος κι ἀποδεικνύει σταθερότερες καί βαθύτερες ρίζες.'Ακόμη στήν περίπτωση αὐτή οἱ ἴδιοι μηχανισμοί καταστολῆς κι ὅλη ἡ νοοτροπία πού

διαμορφώνουν - κι ὄχι ἁπλᾶ ἄλλες ἰδιαίτερες " ἐκπομπές " κι ἐπιρροές τῶν ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν-Ἐπενεργοῦν ἀναστολικᾶ καί " μπλοκάρουν " τίς κοινωνικοοικονομικές ἐξελίξεις σ' ἐπίπεδο βάσης ,γιατί κάπου προσπαθοῦν νά" βιάσουν " τήν ἀντικειμενική ροή τῆς ὑπάρχουσας ἱστορικοκοινωνικῆς δυναμικῆς ἤ στήν καλύτερη περίπτωση προσπαθοῦν νά τήν στρέψουν σέ " προκατασκευασμένους " ἱστορικούς διαύλους. Ἡ ἄλλειψη ἐναρμόνισης συντονισμοῦ καί συνειδητῆς διυλεκτικῆς ἀλληλεπίδρασης τῶν " ἀπ' τά κάτω " αἰτημάτων καί μηνυμάτων καί τῶν " ἀπ' τά πάνω " παρεμβάσεων ἰδιαίτερα τήν μεταπολεμική περίοδο ,ἄν ἀποτιμήσουμε συνολικᾶ τήν στρατιωτική ἐπανάσταση τῆς 27ης Μαΐου 1960 εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' τήν ἀντίστοιχη ἐκείνη τῆς Ἑλληνικῆς περίπτωσης . Κι ὕστερα εἶναι φανερό ὅτι ἀπ' τόν καιρό τῆς κεμαλικῆς ἐπανάστασης μέχρι τήν στρατιωτική ἐπέμβαση τῶν στρατηγῶν τοῦ 1980 τό περιεχόμενο τῶν" ἀπ' τά πάνω " παρεμβάσεων ἔχει διαφοροποιηθεῖ κι ἀπό προοδευτικό - προοδευτικό σέ σχέση πάντα μέ τά δεδομένα τῆς συγκεκριμένης Τουρκικῆς κοινωνίας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς- ἔχει μεταβληθεῖ σέ συντηρητικό κι ἀντιδραστικό . Εἶναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ὅτι ἡ ἴδια ἡ λαϊκή βάση διαβρωμένη κι ἀλλοτριωμένη ἀπ' τήν' Ισλαμική παράδοση δεχόταν μέ δυσκολία ἤ ἐνεργά ἀντιτασσόταν σ' ὁρισμένα ἐκσυγχρονιστικά μεταρρυθμιστικά μέτρα τοῦ Κεμαλικοῦ καθεστῶτος κι ἀργότερα στήν δεκαετία τοῦ 50 ἕνα μεγάλο μέρος της παραπλανήθηκε ἀπ' τό Κόμμα τῆς Δημοκρατίας τοῦ Μεντερές πού τό θεωροῦσε δημοκρατική ἐναλλακτική λύση μπροστά στόν μονοκομματισμό τοῦ λαϊκοῦ Ρεπουμπλικανικοῦ κόμματος καί τήν καταπίεση τῆς στρατιωτικῆς καί διοικητικῆς γραφειοκρατίας πού ἔχε συγκροτηθεῖ κι ἀναπτυχθεῖ ἀπό Κεμαλικοῦ καθεστῶτος.

Στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας τό φαινόμενο τῆς νόθας ἀστικοποίησης κατά ἕνα μέρος προκλήθηκε κι ἐνισχύθηκε ἀπ' τόν ἴδιο τόν κρατικό μηχανισμό καί τούς μεταρρυθμιστικούς κύκλους τῶν στρατιωτικῶν ,ἐνῶ τήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδα ἦταν ἀποτέλεσμα μετασχηματισμοῦ τῆς ἴδιας τῆς παραδοσιακῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί ἄλλων ἰδιόμορφων χαρακτηριστικῶν τῆς συσσώρευσης τοῦ Ἑλληνικοῦ κεφαλαίου. Στήν πρώτη περίπτωση τό πολιτικό σημεῖο ὡς στοιχεῖο τοῦ " ἐποικοδομήματος " ἂν δέν ἦταν ἀκριβῶς τό " πρότερον " ὅμως εἶχε παράλληλη σημασία μέ τίς κοινωνικοοικονομικές διεργασίες "βάσης" . Στήν δεύτερη οἱ κοινωνικοοικονομικές διεργασίες " βάσης " προπορευόντουσαν καί συγκεκριμένα αὐτό σήμαινε ὅτι ἡ ὕπαρξη ἑνός νοθευμένου ἔστω ἐξαστισμοῦ ,ἡ κοινωνική - οἰκονομική ἐξουσία ἡ γαιοκτητική καί μεταπρατική ὀλιγαρχία εἶχε μεγαλύτερη σπουδαιότητα

ἀπ' τήν ἴδια τήν κρατική μηχανή πού ἀναγκαστικά σχεδόν ἔμενε ἐγκλωβισμένη μέσα στίς ἐπιρροές τῆς προηγουμένης. Στήν πρώτη ἡ λεγόμενη"κρατική " ἀστική τάξη ὤφειλε κατά ἕνα μέρος τήν ὕπαρξή της , ὑποστηρίχθηκε καί τροφοδοτήθηκε ἀπ' τίς ἴδιες " ἀπ' τά πάνω " ,κρατικές παρεμβάσεις ,γιαυτό κι οἱ αὐταρχικές πολιτικές μορφές ἦταν πιό ἀπροκάλυπτες στήν δεύτερη αὐτή τάξη διαμορφώθηκε μέσα ἀπ' τ τόν μετασχηματισμό τῆς ἴδιας τῆς παραδοσιακῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας - γαιοκτη τικοῦ χαρακτήρα κυρίως καί τήν βαθμιαία διάβρωση καί ἔλεγχο τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἐκ μέρους της. Γι αὐτό καί στήν τελευταία περίπτωση ἐνδιέφερε GROSSO MODO ἡ τήρηση κάποιων δημοκρατικῶν προσχημάτων δυτικοευρωπαϊκοῦ χαρακτήρα ,ἐνδιέ φερε μ' ἄλλα λόγια νά ἐκτονωχάνεται ὁ ἔλεγχος τῶν λαϊκῶν μαζῶν κάτω ἀπό μιά ἐ πίφαση " δημοκρατικότητας".

Μέχρι τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο λοιπόν σ' ὅλες τίς ἄλλες βαλκανικές χῶρες συμπεριλαμβανομένης καί τῆς Τουρκίας τό κοινωνικο , οἰκονομικό καί πολι τιστικό χάσμα ἀνάμεσα στ' ἀστικά κέντρα καί τόν κόσμο τῆς ὑπαίθρου ἀγκριτικά μέ τήν'Ελλάδα ἦταν σαφῶς μεγαλύτερο.'Η συγκέντρωση ἀντίθετα ἐργατικοῦ δυναμικοῦ στ' ἀστικά κέντρα ἦταν μικρότερη. 'Η μετ_φορά ἀνθρώπινου δυναμικοῦ ἀπ' τόν πρωτογενή στόν δευτερογενή τομέα γινόταν μέ βραδύτερο ρυθμό . Στήν Βουλγαρία μ μάλιστα ἐπισημαίνει ὁ Ν. Μουζέλης ἡ ἀντίσταση ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου ἐ ἐνάντια στήν οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς καί η πίστη στό παραδοσιοκταρικό τρόπο ζωῆς παρουσίαζε ἰδιαίτερη ἀνθεκτικότητα.[18α] Στούς Σλαύους ἡ πρόσδεση τῆς οἰκο νομικῆς τους ζωῆς μέ τόν θεσμό τῆς"Ζαντρούγκας "[18β], ἐνίσχυε μέν τό " κοινοτιστικό " στοιχεῖο στήν κοινωνική τους ψυχολογία ἀλλά λειτουργοῦσε σαφῶς ἀνασταλ τικά στήν ἐμπορευματοποίηση καί τόν ἐκχρηματισμό τῆς οἰκονομίας τους. Διαγρα φόταν στήν περίπτωσή τους μιά ἰσχυροτερη κλίση στίς γεωργικές ἀπασχολήσεις καί στήν ἀπόκτηση μέ βάση τίς προηγούμενες μιᾶς σχετικῆς οἰκονομικῆς αὐτάρκειας Παράλληλα διαμορφωνόταν μιά ἀπέχθεια στόν ἀστικό τρόπο ζωῆς καί σ' ὅλες ἐκεῖ νες τίς οἰκονομικές ρυθμίσεις καί μεσολαβήσεις πού συνδεόντουσαν μέ τόν ἀστι κό ἐκσυγχρονισμό (συναλλαγές μ' ἐμπόρους ,ἐμφάνιση καταναλωτικῶν τάσεων ,ἀγορές μέ πίστωση ,ἐξάρτηση ἀπό κρατικούς πιστωτικούς ὀργανισμούς ,τάσεις γιά ἄσκη ση ἄλλων ἐργασιῶν πού συνδεόντουσαν μέ τήν πόλη ἤ ἄλλα ἐπαγγέλματα πέρα ἀπ' γεωργικοκτηνοτροφική παραγωγή , τάσεις ἐμπορικῆς κερδοσκοπίας). Δέν εἶναι τυ-

χαΐο αὐτό πού εἶχε πεῖ ὁ Ρουμάνος Ἱστορικός N.IORGA στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα καί πού ἀναφέρει ὁ Ν. Μουζέλης στήν μελέτη του σχετικά μέ τήν ἐπισκόπηση τῆς κοινωνικοπολιτικῆς κατάστασης τῶν Ἑλλήνων καί Βουλγάρων ἀγροτῶν κατά τήν μεσοπολεμική περίοδο " Σ έρβος σημαίνει πάντα ἀγρότης".

Συνακόλουθα καί στόν Σλαυϊκό Βαλκανικό χῶρο οἱ παραδοσιακές αὐταρχικές κοινωνικοπολιτικές δομές ἦταν ἰδιαίτερα ἰσχυρές, ἀνῶ παράλληλα ἀπουσίαζαν κυκλώματα πατερναλιστικῶν πολιτικῶν φατριῶν πού θά διασυνδέσουν τόν κάτοικο τῆς ὑπαίθρου μέ τούς ἀστικούς πολιτικούς μηχανισμούς τῶν πόλεων, πράγμα πού ἀντίθετα στήν Ἑλλάδα παρατηρεῖτο. Ἡ πολιτική δημοκρατία σ' αὐτό τόν χῶρο ἦταν γενικά πιό δύνατη καί πιό ἀσταθής ἀπ' ὅτι στήν Ἑλλάδα. Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ τέτοιου εἴδους οἰκονομική καί πολιτική ἀπομόνωση τοῦ Σλεύου ἀγρότη ἀποτελοῦσε εὐνοϊκή προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη ἐπαναστατικῶν ἤ λαϊκιστικῶν ἀγροτικῶν κινημάτων πού ἔψαναν ἤ σκόπευαν νά φτάσουν σέ προχωρημένη ρήξη μέ τό ἀστικό κατεστημένο (περίπτωση "Ἀγροτικῆς Ἕνωσης " καί Σταμπολίσκι στήν Βουλγαρία ἀμέσως μετά τόν Α' Παγκόσμιο πόλεμο[18γ]). Παρόμοια κινήματα πού μάλιστα κατακτίγησαν στό αἷμα εἶχαν ἀναπτυχθεῖ καί στήν Τουρκία ἤδη ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα ἀκριβῶς γιατί ὁ ἀγρότης βρισκόταν σέ παρόμοια κατάσταση οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καί πολιτιστικῆς ἀπομόνωσης. (περίπτωση Μκεντρεσίν Σιμαβναλί) .

Ἐνῶ ὅμως τό νοθευμένο τῆς Ἑλληνικῆς ἀστικοποίησης δημιούργησε ἕνα " κακό " κοινωνιολογικό " προηγούμενο " γιά τό συνολικό κύκλωμα εἰσροῶν κι ἐκροῶν τῶν ἀμφισβητουμένων καί προτεινομένων ἀξιῶν ταυτόχρονα ἀποτέλεσε στέρεη κοινωνική στήριξη ἑνός ὁλόκληρου πολιτικοῦ φορμαλισμοῦ κι ἐπιφανειακῆς δυτικῆς ἀξιολογίας πού κι αὐτή μέ τήν σειρά της ἔπαιξε τόν ρόλο ἐνισχυτικοῦ παράγοντα τῶν μηχανισμῶν πολιτικῆς ψευτοολοκλήρωσης καί ὑποστήριξης τῶν λαϊκῶν στρωμάτων πρός τό ΠαΣΟΚ. Κι ἀμέσως ἐπεξηγοῦμε παρακάτω τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμε.

Ἡ Ἑλληνική ἀστική τάξη τοῦ 18ου καί 19ου αἰώνα μ' ὁποιαδήποτε μορφή της - μεταπρατική ἤ ὄχι , πολύ περισσότερο φυσικά μέ τήν μή μεταπρατική - ἔκῆρξε φορέας ἕως ἕνα βαθμό δυτικῶν ἰδεῶν ὅπου ἀντανακλᾶτο τό πνεῦμα τῆς διαφώτισης καί τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης . Καί κάτι τέτοιο φυσικά δέν εἶχε διαφύγει τῆς προσοχῆς τῆς Μ. Βρεταννίας ὅπως κι αὐτό τό ἴδιο τό γεγονός τοῦ μεταπρατικοῦ χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς ἰσχυρῆ

τάξης , γεγονός πάνω στό ὁποῖο ἡ ἀφομοιωμένη διαφήμιση καί νά ἐπενδύσει

γιά τόν μελλοντικό πολιτικοοικονομικό ἔλεγχο τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἤδη σ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ 21 οἱ λεγόμενοι δυτικόφιλοι " ἐκσυγχρονιστές " προωθοῦσαν τίς φιλελεύθερες ἰδέες καί ἐπηρέαζαν τό ἰδεολογικό περιεχόμενο τῶν Συνταγμάτων πού ψηφιζόντουσαν. Στήν πραγματικότητα τό γαιοκτητικό κατεστημένο ἁπλά ἀνεχόταν τό δυτικό πολιτικό " ἐπίχρυσμα " γιατί τό συνέφερε γιά τίς πρός τά ἔξω " δημοκρατικές ἐντυπώσεις .Ἡοδσιαστική του ὅμως ἀντεπίθεση ἐκδηλώθηκε ἀργότερα ὅταν μετά τήν ἐξουδετέρωση τῶν λαϊκῶν δυνάμεων καί τῆς φυσικῆς τους ἡγεσίας καί τήν ἐδραίωση κάποιων δυτικοῦ τύπου θεσμῶν κεντρικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας στό νεασύστατο Ἑλληνικό Βασίλειο κατάφερε ν' ἀλώσει " ἀπ' τά μέσα " τήν κεντρική καί περιφερειακή κρατική μηχανή. Παράλληλα μετασχηματιζόμενο σε ἀστική τάξη μεταπρατικοῦ κυρίως χαρακτήρα διατήρησε καί προσάρμοσε μ' ἐπιτυχία στίς νέες πολιτειακές συνθῆκες τυπικά κυκλώματα πολιτικῆς πελατείας πού λειτουργοῦσαν ὡς ἕνα βαθμό ἀποτελεσματικά στήν διαδικασία ἐνσωμάτωσης τῶν ἀγροτῶν στούς ἀστικούς πολιτικούς μηχανισμούς. Ἔτσι ἄρχισε μιά παράδοση γιά τό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο τῆς χώρας νά προσπαθεῖ νά ἐλέγχει οὐσιαστικά τίς λαϊκές μάζες μέσω μιᾶς δυτικοευρωπαϊκῆς δημοκρατικῆς " πρόσοψης " πού λειτουργοῦσε ἀπ' τήν μιά ὡς μηχανισμός ψευτοενσωμάτωσης κι ἀπ' τήν ἄλλη ὡς μηχανισμός πολιτικοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ . Τό νοθευμένο μ' ἄλλα λόγια τοῦ ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ ἀντιστοιχοῦσε στήν νοθευμένη πολιτική δημοκρατία δυτικοῦ τύπου. Κι ἀκρι ἀκριβῶς ἐπειδή ὑπῆρχε παράδοση ἐκτεταμένης μεταπρατικότητας στόν Ἑλληνικό οἰκονομικό χῶρο ,ἀντίθετα μ' ἄλλες Βαλκανικές χῶρες ,ὑπῆρχε ἀντίστοιχα καί δυτικοευρωπαϊκό " προσωπεῖο " πιό ἐπεξεργασμένο κι ἐνισχυμένο . Στό πνεῦμα τῆς ἐμπορικῆς κερδοσκοπίας-πού δέν ἀποκλείει κάποιο στοιχεῖο "ἀφανοῦς ἐξαπάτησης " στίς συναλλαγές - ἀντιστοιχοῦσε ἕνα πνεῦμα καλυμμένης πολιτικῆς ἐξαπάτησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν συνδυασμένο φυσικά μ' ἕνα MINIMUM πάντα παρεχόμενης πολιτικῆς καί κοινωνικῆς προστασίας, στοιχεῖα συστατικά καί τά δυό τοῦ φαινομένου τοῦ λεγόμενου " πολιτικαντισμοῦ " Ἔτσι ἡ δυσλειτουργία τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν πολιτικῶν θεσμῶν στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας δέν ἐπέφερε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνάπτυξη ἰσχυρῶν ἀγροτικῶν ἤ ἐργατικῶν κινημάτων - κυρίως ἀγροτικῶν γιατί τό ἐργατικό δυναμικό ἐκ τῶν πραγμάτων δέν ἦταν πολύ ἰσχυρό- διστεθειμένων νά στάσουν σέ ρήξη μέ τίς ἀστικές κοινωνικές καί πολιτικές δομές ,ἀντίθετα ἀπ' ἄλλες χῶρες τῆς περιφέρειας " τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ στστήματος καί πιό συγκεκρι-

μένα τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου(π.χ.στήν Βουλγαρία ἤ στήν Τουρκία ,ὅπως παραπάνω ἀναφέρθηκε ,ἀναπτύχθηκαν προπολεμικά ἀγροτικά κινήματα πού ἔχαν πλατειά λαϊκή βάση κι αἰχμηρές ριζοσπαστικές προθέσεις.)Ἡ τυπική - δημοκρατική πολιτική " ἐπιφάνεια ", μιά σειρά ἀπό πολιτικές " ἐμμεσοποιήσεις " κι ἐσωτερική κι ἐξωτερική μετανάστευση συντελοῦσαν στήν Ἑλλάδα ὥστε ὁ ἀγροτικός πληθυσμός λιγώτερο ἀπομονωμένος ἀπ' τά ἀστικά κέντρα,περισσότερο εὐαισθητοποιημένος στούς νόμους τῆς ἀγορᾶς καί τ' ἀστικά κίνητρα οἰκονομικῆς δραστηριότητας ,συγκριτικά μέ τόν ὑπόλοιπο Βαλκανικό χῶρο καί τήν Τουρκία ,νά βρίσκεται σέ μιά κατάσταση ἐγκλωβισμοῦ στούς ἀστικούς παραπλανητικούς καί πατερναλιστικούς πολιτικούς μηχανισμούς.

Ἔτσι μποροῦμε τώρα εὐκολώτερα νά κατανοήσουμε γιατί πάντα στήν Ἑλλάδα οἱ κατεστημένες δυνάμεις εἶχαν τήν πεποίθηση ὅτι μποροῦσαν νά χειραγωγοῦν οὐσιαστικά τίς λαϊκές μάζες μέσω καλυμμένων αὐταρχικῶν μηχανισμῶν καί παράλληλα νά τίς παραπλανοῦν καί νά τίς ἀποπροσανατολίζουν μέσω μιᾶς δημοκρατικῆς "θρόσογης " δυτικοῦ τύπου. Οἱ μηχανισμοί λοιπόν τῆς ἰδεολογικοπολιτικῆς παραπλάνησης τῶν μαζῶν στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἔχουν βαθειές τίς ρίζες ἀκριβῶς γιατί οἱ ἰδιομορφίες τῶν οἰκονομικῶν της δομῶν ἀπ' τήν ἀρχή τῆς γέννησης τοῦ ὑπό κηδεμονία Ἑλληνικοῦ κράτους ἔδωσαν τήν δυνατότητα στό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο νά καταφύγει σ'ἕνα δυτικοευρωπαϊκό πολιτικό καί θεσμικό " προσωπεῖο " πού ἐξυπηρετοῦσε τούς μηχανισμούς τῆς πολιτικῆς του ἐπιρροῆς. Κάτι τέτοιο δέν παρατηρήθηκε στόν ἴδιο βαθμό σ' ἄλλες βαλκανικές χῶρες ἀκριβῶς γιατί ἐκεῖ δέν ὑπῆρχε μιά τόσο ἰσχυρή μεταπρατική ἀστική τάξη-τάξη μάλιστα ἰσχυροποιημένη καί σέ παροικίες ἐκτός τοῦ κύριου Ἑλλαδικοῦ χώρου- πού παιζε τόν ρόλο ἑνός δίαυλου ἐπικοινωνίας μέ τήν δυτική κουλτούρα καί τίς δυτικοφιλελεύθερες Ἰδέες. Στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας τό ἄνοιγμα τῆς ψαλίδας ἀνάμεσα στήν ἐπιφανειακή καί παραπλανητική προσήλωση στήν δυτικοφιλεύθερη ἀξιολογία καί τούς δυτικοφιλεύθερους θεσμούς καί τήν οὐσιαστική λειτουργία καί ἐφαρμογή τους εἶναι ἀρκετά μεγαλύτερο μέ τήν ἔννοια ὄχι ὅτι ὑπάρχει λιγώτερη ἐφαρμογή ἀλλά ὅτι ἀντίθετα ὑπάρχει σχετικά μεγαλύτερο " ἐπίχρισμα " . Γι αὐτό κι ὑπάρχει κίνδυνος κανείς νά ξεγελαστεῖ καί PRIMA FACIE νά νομίσει ὅτι οἱ δεῖκτες πολιτικῆς ἀνάπτυξης κοί πρόοδου εἶναι ἀνεβασμένοι ἐνῶ κάτι τέτοιο στήν πραγματικότητα δέν συμβαίνει . Γιά νά γίνει ἀντιληπτή ὅμως αὐτή ἡ κατάσταση χρειάζεται προσεκτική ἀνάλυση τῆς νοθευμένης πολιτικῆς - θεσμικῆς μορφολογίας καί τῆς ἀντίστοιχης πολιτικῆς λειτουργικῆς .Ἀκόμη ἕνα τόσο μεγάλο " ἄνοιγμα ψαλίδας " συ-

νέραλε καί συμβάλλει στήν νόθευση ,σύγχυση κι επιδερμικότητα πολιτικών συνειδήσεων καί ιδεολογιών φαινόμενο πού'ταν καί είναι στήν'Ελλάδα συνηθισμένο.

Μι ύστα χρόνια ιδιαμ. διαγωνίσμ. είναι φαινό χιον.

Μ' όλα αύτά δέν θ' αρκούσε γιά τήν κατανόηση κι' ερμηνεία τών οικονομικοκοινωνικών δομών τής'Ελλάδας καί τής Τουρκίας καί τών πολιτικών τους αντικτύπων στήν μεταπολεμική περίοδο ,ν' αναφερθούμε απλά στό ότι κι οι δυό βάδισαν στά πλαίσια τής εξαρτημένης καπιταλιστικής οικονομίας κι είχαν ν' αντιμετωπίσουν τά προβλήματα καί ειδικότερα τίς'αντινομίες τού παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος πού μεταπολεμικά πιέζει περισσότερο τίς αναπτυσσόμενες χώρες τίς " περιφέρειας " ύστερα απ' τήν πτωτική τάση κέρδους πού παρουσίαζε στό σύνολό του απ' τήν στιγμή πού ή οργανική σύνθεση τού κεφαλαίου είχε μιά σημαντική αύξηση[19].Χρειάζεται όπωσδήποτε μιά βαθύτερη ανάλυση.

Βέβαια μεταπολεμικά ορισμένα κοινά γνωρίσματα τών οικονομιών τών δύο χωρών σέ γενικές γραμμές ισχύουν. Τά προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης δέν είχαν τήν ίδια σημασία όπως στίς κομμουνιστικές χώρες ,ένώ ο κρατικός οικονομικός παρεμβατισμός δέν είχε ακόμη ρυθμιστεί ούτε στό βαθμό πού'ταν αναγκαίος καί λειτουργικός ούτε σχετικά μέ τό ποιοτικό περιεχόμενο τών επί μέρους μορφών του.[19α],Ακόμη σφηνοειδικά μέ τίς κομμουνιστικές Βαλκανικές χώρες (Γιουκοσλαυία ,Ρουμανία , Βουλγαρία) δέν μπορεί παρά νά επισημανθεί μιά βραδύτητα ανάπτυξης τού καθαρού βιομηχανικού τομέα καί τών βιομηχανικών εξαγωγών καί ένας όχι αρμονικός συνδυασμός τών διαφόρων στοιχείων καί τών τριών τομέων τής οικονομίας στόν οποίο συμβάλλει τό ότι οι επιρροές απ' τά μητροπολιτικά καπιταλιστικά κέντρα είναι καθοριστικές καί οι οικονομίες τών χωρών δέν είναι κατευθυνόμενες καί σοβαρά σχεδιασμένες από εσωτερικά κέντρα αποφάσεων.[20] 'Αντίθετα στίς παραπάνω κομμουνιστικές χώρες ,όπως είναι γνωστό μετά τήν εγκαθίδρυση τών μεταπολεμικών νέων καθεστώτων, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στήν δημιουργία συγκεκριμένων προγραμμάτων μιάς όσο είναι δυνατό γρηγορότερης κι αποτελεσματικώτερης οικονομικής ανάπτυξης,[21] εξ αιτίας άκρως τής φύσης ,τής νοοτροπίας καί τής ιδεολογίας τών νέων αυτών καθεστώτων."Ετσι δόθηκε περισσότερη σημασία στήν ανάπτυξη τού τομέα τής βαριάς βιομηχανίας καί τών εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων χωρίς φυσικά νά υποτιμάται ή αξία τής οργάνωσης καί απόδοσης τού πρωτογενούς τομέα τής οικονομίας.[22]

'Ωστόσο θάταν υπερβολή νά πούμε γιά τήν'Ελλάδα καί τήν Τουρκία κι αφού λάβουμε φυσικά υπ' όψη μας ότι ή μέν πρώτη υπέστη σημαντικές οικονομικές καταστρο-

φές στήν περίοδο 1940-1949[23], κι ἡ δεύτερη ὅπως παραπάνω ἀναλύσαμε, ἀκόμη μέχρι τόν Β' Παγκόσμιο πόλεμο διατηροῦσε στοιχεῖα ἡμιφεουδαρχικῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ἐνῶ μόνο ἀπ' τήν Κεμαλική ἐπανάσταση καί μετά ἐπισημαίνεται μιά συστηματική προσπάθεια ἐκ μέρους τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας καί τῶν κυρίαρχων τάξεων νά ἐπιτελεστεῖ ἕνας κάποιος ἀστικός ἐκσυγχρονισμός καί νά δημιουργηθεῖ ἕνα σύνολο ντόπιων ἐπιχειρηματιῶν -βιομηχάνων[24] ἐ θνικῆς συνείδησης πού νά ὀργανώσουν ὀρθολογικά καί παραγωγικά, τήν οἰκονομική τους δραστηριότητα πρᾶγμα ἀντίθετο στίς παραδόσεις καί τήν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ πού ἄφηνε τήν οἰκονομική ζωή τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας κυρίως στά χέρια δραστήριων μειονοτήτων (Ἕλληνες, Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι[25]) χωρίς νά ἀνησυχεῖται γιά κάτι τέτοιο ἀφοῦ κατά βάθος περιφρονοῦσε τίς ἐμπορικές - κερδοσκοπικές ἀνασχολήσεις - θᾶταν ὑπερβολή ἐπαναλαμβάνουμε νά μή τούς ἀναγνωρίσουμε ὅτι μεταπολεμικά οἱ κυβερνήσεις τους πέτυχαν τήν συσσώρευση κάποια ντόπιου καί κυρίως ξένου κεφαλαίου, συγκρότησαν μιά κάποια βιομηχανική ὑποδομή- τουλάχιστο σ' ὁρισμένες περιοχές τῆς ἐπικράτειάς τους - καί ἀνέβασαν τό μέσο βιοτικό ἐπίπεδο τῶν κατοίκων τους συγκριτικά μέ προπολεμικές περιόδους - βέβαια αὐτό τό τελευταῖο γιά τήν Τουρκία ἰσχύει περισσότερο, γιά τίς δυτικές περιοχές τῆς ἐπικράτειας της- Ἐν τούτοις, ἄν καί αὐτοί οἱ " πρόοδοι " δέν ἦταν ἁπλά τό τυχαῖο ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικοκοινωνικῆς βάσης τῶν μεταβατικῶν κοινωνιῶν γιά ἐνβιομηχάνηση ἀλλά συντελέστηκαν ὕστερα ἀπό κάποια προγραμματισμένη προσπάθεια τῶν κυβερνήσεών τους καί συνειδητῆς διάθεσής τους νά προωθήσουν τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου τους μέ βάση τά δυτικά οἰκονομολογικά πρότυπα, δέν μπόρεσαν ποτέ νά ξεπεράσουν τόν ἐπιφανειακό τους χαρακτήρα . Κι ὑποστηρίζουμε μιά τέτοια ἄποψη λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη ὄχι τήν ἐτήσια αὔξηση τοῦ μέσου κατά κεφαλήν Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος, ἀλλά τίς μόνιμες διαρθωτικές ἀδυναμίες τῶν οἰκονομιῶν. Οἱ περισσότερες ἀπ' τίς βασικές μεταπολεμικές πολιτικές καί οἰκονομικές ἐπιλογές τῶν κυβερνήσεων τῶν δύο χωρῶν τίς βύθιζαν ὁλοένα καί περισσότερο σ' ἕνα ἐκτεταμένο πλέγμα στρατιωτικοπολιτικῆς καί οἰκονομικῆς ἐξάρτησης ἀπ' τά καπιταλιστικά μητροπολιτικά κέντρα πού τούς περιόριζε κάθε δυνατότητα νά συγκροτήσουν μιά αὐτοδύναμη οἰκονομική ἀνάπτυξη στηριζόμενη στήν δημιουργική ἀξιοποίηση τῶν δικῶν τους παραγωγικῶν δυνάμεων καί καλύπτοντας τίς δικές τους οἰκονομικές ἀνάγκες. Τά ξένα κέντρα οἰκονομικῶν ἀποφάσεων - κέντρα κυρίως τῶν πολυεθνικῶν μονοπωλίων[26]- ἦσαν

ισχυρότερα τῶν ἐσωτερικῶν κέντρων μέ ἀποτέλεσμα ἡ οἰκονομική πολιτική καί τό εἶδος τῆς ἀνάπτυξης τῶν δύο χωρῶν βαίνει περισσότερο προσαρμοσμένο στίς ἀνάγκες ,συμφέροντα κι ἐπιδιώξεις τοῦ μητροπολιτικοῦ καπιταλιστικοῦ χώρου. Γι αὐτό πέρα ἀπ' τά αὐξανόμενα οἰκονομικά μεγέθη σέ διάφορους τομεῖς τῆς παραγωγῆς [26α] στήν ἐξεταζόμενη περίοδο (1944-1974) καί χαμηλός ἦταν ὁ δείκτης τῆς καθολικῆς κοινωνικοοικονομικῆς εὐημερίας συγκριτικά τουλάχιστον μέ τίς ἀναπτυγμένες χῶρες καί πολιτικοκοινωνικές κρίσεις δέν ἀποφεύχθησαν[27] (Γιά τήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας σημαντικές ἀπεργιακές κινητοποιήσεις στήν διάρκεια τῆς Καραμανλικῆς δικτατορίας ,οἱ δυό ἀνένδοτοι ἀγῶνες τοῦ Γ. Παπανδρέου ,οἱ λαϊκές κινητοποιήσεις καί ζυμώσεις πού ἀκολούθησαν μετά τήν παραίτηση τοῦ Γ.Παπανδρέου τό 1965 πού ἦταν κι ἕνας ἀπ' τούς λόγους πού οἱ κατεστημένες τάξεις ἀναγκάστηκαν νά προσφύγουν στήν ἀνοιχτή δικτατορία τῆς 21ης'Απριλίου ,ἡ ἀποτυχία τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς'Απριλιανῆς Δικτατορίας ,ἡ ἀδυναμία της ν' ἀποκτήσει σοβαρό λαϊκό ἔρεισμα κι ἡ κεμαλικοστραγική κατάληξή της κ.ἄ.) Γιά τήν περίπτωση τῆς Τουρκίας οἱ κοινωνικές ἀναβρασμοί πού δημιουργήθηκε στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 50 ὅταν οἱ λαϊκές μάζες συνειδητοποίησαν ὅτι τό Κόμμα τῆς Δημοκρατίας τοῦ Μεντερές σέ τελευταία ἀνάλυση εἶχε ἐκμεταλλευτεῖ τήν ἀντίθεσή τους πρός τήν στρατιωτική καί διοικητική γραφειοκρατία τοῦ Κεμαλικοῦ καθεστῶτος μέ σκοπό ὄχι τήν δική τους κοινωνική ἀπελευθέρωση ,ἀλλά τήν στήριξη κι ἐπέκταση τοῦ ντόπιου καί ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου ,ἡ στρατιωτική ἐπανάσταση τοῦ Μαΐου 1960 , οἱ κοινωνικές καί πολιτικές διαφοροποιήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ 60 πού ἰσχυροποίησαν τήν πτέρυγα τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων στό πολιτικό φάσμα καί πού ἀκριβῶς μορφοποιήθηκαν πάνω στήν βάση τῆς διαρκοῦς κι αὐξανόμενης ἀντίθεσης τῶν ἐργατικῶν τάξεων καί τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας , ἡ στρατιωτική ἐπέμβαση τοῦ 1970 ,ὁ βαθμιαῖος ἐκφυλισμός τῆς στρατιωτικῆς γραφειοκρατίας Κεμαλικῆς προέλευσης ἀπό δυναμικό πυρῆνα μεταρρυθμίσεων καί ἄρνησης στόν ἐθνικοπολιτικό ἑτεροπροσδιορισμό σέ κατασταλτικό μηχανισμό - ὄργανο τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τοῦ'Αμερικάνικου 'Ιμπεριαλισμοῦ κ.ἄ. Ἐξ ἄλλου κι οἱ δυό χῶρες βαρυνόντουσαν μέ μόνιμη ἐλλειπτική περιφερειακή ἀνάπτυξη πού δημιουργοῦσε τεράστιες οἰκονομικές βιωτικές καί πολιτιστικές διαφορές ἀνάμεσα στ' ἀστικά κέντρα καί τήν ὕπαιθρο - ἰδιαίτερα στήν Τουρκία ὅπου ἡ'Ανατόλια ἐξ αἰτίας καί τοῦ Κουρδικοῦ προβλήματος βρισκόταν κατά ἕνα μέρος της σχεδόν σέ πρωτόγονη κατάσταση συγκριτικά μέ τίς πιό ἀναπτυγμένες δυτικές περιοχές τῆς χώρας - καί ἰσχυροποιοῦσε τό ἐξωτερικό κι ἐσωτερικό μεταναστευτικό ρεῦμα). 'Απ' τήν ἄλλη αὐξανόταν

βαθμιαία καταναλωτικές τάσεις δυτικής προέλευσης πού δέν βρισκόντουσαν ἀντιστοιχία μέ τήν δομή τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ τῶν δυό χωρῶν. Μ' ἄλλα λόγια οἱ χῶρες διαμορφωνόντουσαν α) ὡς "τροφοδότες" φτηνῶν πρώτων ὑλῶν καί ἐργατικῶν χεριῶν, β) ὡς χρήσιμες "ἀγορές" γιά τόν μητροπολιτικό καπιταλιστικό χῶρο καί ὄχι ὡς κέντρα αὐτοδύναμης παραγωγικῆς διαδικασίας.

Βέβαια στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας οἱ πολιτικοκοινωνικές κρίσεις εἶχαν καί τά δικά τους ἀποκλειστικά αἴτια πού στηριζόντουσαν σέ μιά σειρά ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στήν στρατιωτική καί διοικητική γραφειοκρατία Κεμαλικῆς προέλευσης, τήν μεγαλοαστική τάξη πού ἀναρώθηκε κυρίως μεταπολεμικά καί φυσικά τίς τάξεις τῶν ἐργαζομένων. Εἶν' ἀλήθεια ὅτι οἱ δύο πρῶτοι πόλοι δύναμης προσπαθοῦσαν μεταπολεμικά νά ἐκμεταλλευτοῦν τήν λαϊκή δυσαρέσκεια ἐνάντια εἴτε στήν οἰκονομική ὀλιγαρχία εἴτε στήν κατάκτηση τῆς γραφειοκρατίας ἐναλλακτικά ὁ καθένας γιά δικό του ὄφελος. Γιατί πίσω φυσικά ἀπ' τήν οἰκονομική καί πολιτική "ἐλευθερία" πού ἐπαγγελθηκε τό Κόμμα τῆς Δημοκρατίας καί παρέσυρε πρός τό μέρος του μεγάλο τμῆμα τῶν λαϊκῶν μαζῶν στήν δεκαετία τοῦ 1950, πού ἀπ' ὅτι φάνηκε εἶχε κοινωνική καί ψυχολογική ἀντίθεση μέ τήν Κεμαλικη γραφειοκρατία καί τήν ναστροπία πού τήν χαρακτήριζε, κρυβόταν ἡ εἴσοδος τοῦ δυτικοῦ μονοπωλίσκου κεφαλαίου- ἰδίως Ἀμερικάνικου - σέ συμμαχία μέ τό ντόπιο. Κρυβόταν ἀκόμη ἡ Ἀμερικανονατοϊκή "ὀμπρέλα", προστασίας - κηδεμονίας πού'ταν γιά τά συμφέροντα τοῦ Ἀμερικάνικου Ἰμπεριαλισμοῦ ἀπαραίτητη γιά τήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου λόγω τῆς κρίσιμης γεωπολιτικῆς θέσης τῆς Τουρκίας (Δαρδανέλλια, σύνορα μέ τήν Σ. Ἕνωση, Κύπρος, Μ. Ἀνατολή) ἐξυπηρετικοί θέλαμε θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν περισσότεροι μέσα στούς κόλπους τῆς Κεμαλικῆς γραφειοκρατίας παρά μέσα σ' ἐκείνους τῶν πολιτικῶν ἐκφράσεων τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης.

Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ στρατιωτική - διοικητική γραφειοκρατία δέν μπόρεσε ν' ἀξιοποιήσει ὁλοκληρωμένα τήν ἀντίθεση τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου μέ τήν οἰκονομική πολιτική τοῦ Μεντερές στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 50 ὅπως ἡ στρατιωτική ἐπανάσταση νά μήν εἶναι μιά "ἁπλή" "ἀλλαγή φρουρᾶς" στήν ἐξουσία ἀλλά μιά ριζική τομή στό σύνολο τῶν ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τῆς ἱκανότητάς του ν' ἀνταποκρίνεται στά αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων τάξεων. Ἄν καί βέβαια ἡ ἐπανάσταση τοῦ Μαΐου τοῦ 1960 ἔδωσε τό πιό) δημοκρατικό Σύνταγμα πού ἔχει ποτέ συνταχθεῖ στήν Τουρκία κι ἔδωσε τήν δυνατότητα στίς προοδευτικές κι ἀριστερές δυνάμεις ὀργανωτικά καί πολιτικά ν' ἀνα

βαθμιστοῦν περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά ,ὡστόσο τό σπέρμα τοῦ πολιτικοῦ ἐκφυλισμοῦ της ὑπῆρχε σχεδόν ἀπ' τά πρῶτα βήματά της. Ἡ γραφειοκρατία κι ἡ στρατιωτική ELITE ἐνήργησε κατά τέτοιο τρόπο πού ἀποδείκνυε ὅτι ἦταν ἀποφασισμένη περισσότερο νά συμμετάσχει στό ἴδιο " μπλόκ " ἐξουσίας μέ τήν μεγαλοαστική τάξη παρά νά ἀναπτυχθεῖ στήν δεκαετία τοῦ 50 ἀνταλλαγόμενη τό πάθημα τῶν πολιτικῶν ἐκφράσεων τῆς τελευταίας σέ σχέση μέ τήν ὑποστήριξη τῶν λαϊκῶν μαζῶν - πρᾶγμα πού εἶχε ὑποστεῖ ἡ ἴδια ἀπ' τήν τελευταία κρίν ἀπό δέκα χρόνια - παρά νά δημιουργήσει ἕνα νέο " " μπλόκ " ἐξουσίας ὅπου οἱ λαϊκοί ταξικοί προσδιορισμοί νά ἔχουν αὐξηθεῖ σημαντικά. Ἡγραφειοκρατία κεμαλικῆς προέλευσης βρῆκε εὐκαιρία ν' ἀνακτήσει χαμένο ἔδαφος ἐξουσίως καί τά πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δέν βρισκόταν στήν ἐξέλιξή της ἔξω ἀπ' τόν ἔλεγχο ἀμεροιπάνικου Ἰμπεριαλιστικοῦ παράγοντα. Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 60 στρατιωτικοί ἄρχιζαν νά γίνονται μέτοχοι σέ ἐταιρεῖες ἐνῶ ὁ Ἐθνικιστικός τους " ἀνομωτισμός " ὑποχωροῦσε μπροστά στόν Ἀμερικανικό τρόπο ζωῆς. Ἀντίθετα ἄλλοι ριζοσπάστες στρατιωτικοί ἔγκαιρα ἐξουδετερωνόντουσαν. Ὅταν ἀκολούθησαν οἱ ἄλλες ἐπεμβάσεις τοῦ στρατοῦ (1970 ,1980) ὁ κεμαλισμός αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς κατηγορίας οὐσιαστικά εἶχε ὑποβαθμιστεῖ καί οἱ πυρῆνες τῶν ἐπεμβάσεων διαπνεόντουσαν ἀπό νοοτροπία κι ἰδεολογία παρόμοια μ' αὐτή ἐκείνων τῶν τάξεων πού κάποτε τούς ἀντετίθεντο - τό 1960 δηλ.-Ὁ Ἰμπεριαλισμός πρός τό παρόν εἶχε κερδίσει. Εἶχε καταφέρει ν' ἀπλώσει " ἀπ' τά μέσα " ἐκείνη τήν κοινωνικοπολιτική δύναμη - τήν στρατιωτική καί διοικητική γραφειοκρατία δηλ. κεμαλικῆς προέλευσης - πού εἶχε ἐνδεχομένως τήν δυνατότητα νά στρέψει τήν ἐξωτερική πολιτική τῆς Τουρκίας σέ ἀντιιμπεριαλιστική ἐθνικιστική κατεύθυνση σέ συστοιχία μέ τήν πολιτική τῶν Ἐθνικοεπαναστατικῶν Ἀραβικῶν καθεστώτων τῆς νότιας πλευρᾶς τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης.

Ὡστόσο δέν παραλείψαμε νά σημειώσουμε κάποια ἀποτελέσματα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων τῶν δύο χωρῶν γιά λόγους ἀντικειμενικότητας κι ἄρνησης τῆς μονολιθικῆς κι ἀποκλειστικά ἰδεολογικά φορτισμένης προσέγγισης τῶν περιπτώσεων τους. Γιατί φυσικά ἡ γενική ἄποψη τοῦ M.DUVERGER σχετικά μέ τό συνολικό περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς ,ὅτι δηλ. μοιάζει CROSSO MODO μέ τό πρόσωπο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Θεοῦ Ἰανοῦ ποὖχει διπλῆ ὄψη, μιά " καλή " καί μιά " κακή " - ἡ πολιτική δράση πού σκοπεύει τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ συμφέροντος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου κι ἡ πολιτική δράση πού σκοπεύει τήν ἐξυπηρέτηση ἰδιοτελῶν συμφερόντων ἢ συμφερόντων περιορισμένων κοινωνικῶν καί πολιτικῶν ὁμάδων ἐνάντια πολλές φορές στό εὐρύτερο κοινω

νικό συμφέρον[28] - δέν είναι άχρηστον πότε πότε νά τήν θυμόμαστε . Τό θέμα πάλι πού " γέρνει " πιό πολύ " ή πλάστιγγα " σέ ποιά άναλογία δηλ. οι πολιτικοί " παίκτες " καί οι κάτοχοι τής πολιτικής έξουσίας είναι όργανα μιάς ή περισσότερων κατεστημένων κοινωνικών τάξεων ή προνομιούχων κοινωνικών ομάδων καί σέ ποιά είναι έκφραστές τού συνολικού κοινωνικού συμφέροντος όπως νοείται σέ κάθε συγκεκριμένη έξελικτική φάση τής κοινωνικής έξέλιξης είναι κάτι πού έξαρτάται άπ' τήν συγκεκριμένη κάθε φορά περίπτωση τών πολιτικοκοινωνικών διαμορφώσεων τής χώρας[29] κι' είναι δεκτικό έμπειρικής - θετικής προσέγγισης. Γιατί οι ταξικοί προσδιορισμοί τού πολιτικού συστήματος δέν είναι μιά μεταβλητή ρευστή καί δεκτική συνεχούς διαφοροποίησης ανάλογα μέ τίς πιέσεις τής ιστορικοκοινωνικής δυναμικής ,είτε τό συγκεκριμένο Π.Σ. άνατραπεί είτε όχι. Μπορεί π.χ. ν' άρνηθεί κανείς ότι οι ίδιες οι διαδικασίες τού κεφαλαίου κάτω άπ' τόν οποιοδήποτε τρόπο δέν άνάπτυξαν τίς παραγωγικές δυνάμεις καί σχέσεις , δέν συνετέλεσαν σέ κοινωνικές καί πολιτικές διαφοροποιήσεις καί κινητοποιήσεις πού άνοιξαν στήν συνέχεια τόν δρόμο γιά τήν προοπτική βαθύτερων κοινωνικών άλλαγών στηριγμένων στό δυνάμωμα καί τήν περισσότερη συνειδητοποίηση τών εργατικών τάξεων; Όχι βέβαια . Πάντως στήν έξεταζόμενη περίοδο οι κυβερνήσεις τών δύο χωρών ώς έπί τό πλείστον άποδεικνύοντουσαν όργανα τών κατεστημένων κοινωνικών δυνάμεων - μεγαλοαστική τάξη καί τά " έπιτελεία "της - καί τών ιμπεριαλιστών πατρώνων τους, άν άφαιρέσουμε φυσικά κάποια μικρά διαστήματα πιό φιλολαϊκών ριζοσπαστικών έπιλογών καί πολιτικών

Β' Διαίρεση τής μεταπολεμικής οικονομικής πορείας σέ περιόδους. Πολιτικοοικονομικές άναλύσεις κατά περίοδο.

Μεταπολεμική οικονομική πορεία τής Ελλάδας άναλυτικώτερα θά μπορούσε νά χωριστεί στίς έξής περιόδους :

α) 1944- 1950. Είναι ή πρώτη μεταπολεμική περίοδος στήν οποία φαίνονται κυρίως οι έξαρθρωτικές συνέπειες τού πολέμου καί τού εμφυλίου σπαραγμού ,τόσο σχετικά μέ τήν νομισματική στιθερότητα - αύτή έπετεύχθη άργότερα στήν έπόμενη περίοδο μέ τήν νομισματική μεταρρύθμιση τού 1953[30] - όσο καί μέ τόν γενικό ρυθμό άνάπτυξης. Μετά τήν άπελευθέρωση τού 1944 τά συγκοινωνιακά δίκτυα ήταν κατά μεγάλο μέρος κατεστραμμένα ένώ ή βιομηχανική παραγωγή κάλυπτε μόνο τό 1/3 τής προπολεμικής[31] καί ή άγροτική είχε μειωθεί σέ γενικές γραμμές γύρω στό 40%.[32] Η ανεργία ήταν μεγάλη , οι μισθοί πολύ χαμηλότεροι τών προπολεμικών ,ένώ ό άριθμός

τῶν αὐτοκινήτων μειώθηκε κατά 70%, τό τονάζ τῶν πλοίων πάνω ἀπό 60% καί γύρω ἀπό 150.000 σπίτια εἶχαν καταστραφεῖ ὁλοκληρωτικά ἤ μερικά. Τό ἐμπόριο πάλι ἀνάλογα καί αὐτό εἶχε σημαντικά μειωθεῖ καί ἰδιαίτερα εἶχε γίνει πολύ δυσανάλογη ἡ ποσότητα τῶν ἐξαγωγῶν σέ σχέση μέ τίς εἰσαγωγές (εισ. 286.000 τόνοι, ἐξ. 33.000 τόννοι). Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τοῦ 46-49 ἐπεδείνωσε τήν κατάσταση . Μόνο ἀπό τό 1950 καί μ καί μετά καί πάντα μέ τήν παντοειδῆ βοήθεια τῶν συμμάχων[33] ἡ οἰκονομία ἄρχισε νά πλησιάζει τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τοῦ 1939.Ἀπ' τήν ἄλλη ὁ ὑπερπληθωρισμός τῆς κατοχῆς 41-44 εἶχε δημιουργήσει ἕνα πολύ κακό προηγούμενο σχετικά μέ τήν νομισματική σταθερότητα.Ὁ πληθωρισμός παρά τήν καθιέρωση τῆς νέας δραχμῆς μέ τό ὑπ' ἀρ θμ. 18 ν. τῆς 11-11-1944 συνεχιζόταν καί ἡ μιά προσπάθεια σταθεροποίησης τῆς δραχμῆς διαδεχόταν τήν ἄλλη ὥστε μόνον ἀπ' τό 1953 καί μετά ἀφοῦ ἔγινε δηλ. ἡ νομισματική μεταρρύθμιση μέ τήν ὁποία πραγματοποιήθηκε νέα ἀναπροσαρμογή τῆς δραχμῆς σέ σχέση μέ τό δολάριο καί τά ἄλλα ξένα νομίσματα, ἄρχισε ἡ ποιοτική διαφοροποίηση ἐκείνη , παρ' ὅλες τίς νέες ὀψωτικές τάσεις τῶν τιμῶν ἐξ αἰτίας τῆς τελευταίας αὐτῆς ὑποτίμησης τῆς δραχμῆς ,πού ὁδήγησε τελικά στόν τερματισμό τοῦ πληθωρισμοῦ καί ἄνοιξε τόν δρόμο τῶν ὁμαλῶν οἰκονομικῶν ἐξελίξεων στά πλαίσια βέβαια πάντα ἑνός ἐξαρτωμένου καί δύσμορφου καπιταλιστικοῦ συστήματος.

Α κόμη ἡ πολιτική ἀστάθεια ἐκείνων τῶν χρόνων μέ τήν συνεχή ἐναλλαγή τῶν κυβερνήσεων εἶχε σαφῶς ἀρνητικά ἀποτελέσματα πάνω στήν συνολική οἰκονομική πολιτική καί ἰδιαίτερα στήν προσπάθεια τῆς ἀνασυγκροτήσης . Ἔτσι σέ γενικές γραμμές μέχρι τότε εἴχαμε μιά οἰκονομία ἀκατάστατη μέ ἑτερογενῆ στοιχεῖα καί μιά ἀσυντόνιστη συσσώρευση καί σύγχυση μαζί διαφορετικῶν πολιτικῶν πάνω στούς βασικούς οἰκονομικούς τομεῖς καί τά φλέγοντα οἰκονομικά προβλήματα τῆς περιόδου.[34] Τό ἐμπορικό καί γενικώτερα ἰσοζύγιο πληρωμῶν εἶχε συνεχῆ καί μεγάλα ἐλλείματα πού γινόταν πάντα προσπάθεια νά καλύπτονται ἀπ' τήν συμμαχική καί ἰδιαίτερα ἀμερικανική ἀργότερα βοήθεια. Ἡκατάσταση καί τό πρόβλημα στήν συνέχεια τῆς ἐξάρτησης πέρα ἀπά τήν πολιτική του πλευρά ,πάνω σέ οἰκονομική βάση ἄρχισε ἤδη μαζί μέ τά πρῶτα μεταπολεμικά βήματα τῆς χώρας νά κάνει ἔντονη τήν παρουσία του . Κάτι τέτοιο ἀκόμα καί μετά τήν μείωση τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας ,θά συνεχισθεῖ μέχρι τίς μέρες μας παραλλάσοντας ἁπλῶς τίς μορφές του. Τέλος τό χαμηλό κατά κεφαλήν εἰσόδημα καί ἡ σημαντικά μειωμένη ἀποταμιευτική τάση τῶν πολιτῶν γιά εὐνόητους λόγους ἀποτελοῦν βασικά χαρακτηριστικά τῆς περιόδου αὐτῆς ἐνῶ ἡ ἀνικανότητα ἀξιο-

κοίησης τῶν φυσικῶν κόρμων λόγω ἀκριβῶς τῶν δυσμενῶν πολιτικῶν συνθηκῶν καί τῶν πολεμικῶν καταστροφῶν συναγωνίζεται καί πιθανῶς νά ξεπερνᾶ κάθε ἄλλη ἀδυναμία τῆς οἰκονομίας..

'Απ' τήν ἄλλη πάλι αὐτές οἱ ἴδιες οἱ δυσμενεῖς οἰκονομικές συνθῆκες εἶχαν ἀρνητική ἐπίδραση στήν πολιτική διαδικασία καί μάλιστα μ' ἐκεῖνα τά κρίσιμα μετα-πελευθερωτικά χρόνια. Τό κλίμα τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀνασφάλειας πού εἶχε δημιουργηθεῖ ἀσφαλῶς δέν πειθοῦσε αὐτε τήν δημοκρατική πολιτική συμμετοχή οὔτε δυνάμωνε τίς δημοκρατικές πολιτικοϊδεολογικές ἀντιστάσεις τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στόν ἀστικό κρατικό αὐταρχισμό ἤ ἀκόμη κι ἀπέναντι στόν αὐταρχισμό τῆς " ἀντίπερα ὄχθης " δηλ. τοῦ Κ.Κ.Ε.'Αντίθετα ἐνίσχυε ἐξτρεμιστικές πολιτικές τάσεις μέσα ἀπ τίς ὁποῖες ἐκτονωνόντουσαν ὄχι μόνο πολιτικές ἰδεολογικές φορτίσεις ,ἀλλά κοινωνικά κι ἐξουσιαστικά ἀπωθημένα πολλῶν μορφῶν.'Η διάχυτη τάση γιά " ἐπιβίωση " πού ἐπεκτείνεται καί πολλαπλασιάζεται σέ μεγάλο μέρος τῶν πολιτῶν σ' αὐτές τίς περιπτώσεις δέν εὐνοεῖ τήν ὀρθολογικοποίηση τῆς πολιτικῆς τους, τοποθετησης καί πρακτικῆς ἀκόμη ἀκόμη κι ἄν εἶναι ταγμένοι συνειδητά σ' ἕνα ριζοσπαστικό πολιτικό στρατόπεδο. Κάπου συμπλέκεται τό " ἄλογο " πάθος μέ τήν συνειδητοποιημένη ἀνάγκη τοῦ πολίτη νά " προσαρμοστεῖ "- σέ κάποιες πολιτικές καί οἰκονομικές συνθῆκες πού αὐτός μέν δέν διάλεξε ἀλλά πού ἡ δυσκολία καί ἡ κρισιμότητά τους δέν ἀφήνουν καί πολλά περιθώρια γιά πολιτικούς καί διανοητικούς προβληματισμούς , Στήν διάρκεια τοῦ ἐμφύλιου πολέμου ἡ ἔνταξη κάποιου κατοίκου τῆς ὑπαίθρου στόν στρατό τῶν ἀνταρτῶν ἤ τόν ἐθνικό στρατό δέν ἦταν πάντα μιά συνειδητή ἐπιλογή ἀλλά τυχαία. Σέ πολλές περιοχές πάλι τῆς χώρας κατά τήν διάρκεια τοῦ ἐμφύλιου οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀναγκασμένοι νά ζοῦν εἴτε κάτω ἀπ' τήν δεξιά τρομοκρατία εἴτε κάτω ἀφ' τήν κομμουνισστική ἀστυνόμευση κι ἔπρεπε νά " ἐπιβιώσουν " οἰκονομικά μέ τό μικρότερο δυνατό πολιτικό κόστος. μέσα σέ τέτοιες κοινωνικές περιστάσεις δέν μπορεῖ ν' ἀναβαθμιστεῖ ἡ πολιτική συμμετοχή καί ν' αὐξήσει τόν κριτικό κι ὀρθολογικό της χαρακτῆρα ,ἀλλ' ἀντίθετα ἀναπτύσσεται ἡ " ἐσκαιριακή " συμμετοχή πού μέσα της ὡσιαστικά κρύβει κοινωνική δυσπιστία κι ἀλλοχεύουσα ἀόριστη ἐκδικητικότητα κατά τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος μέ μορφές ἐπιθετικότητας ἤ ἐξακάτησης."Ετσι ἀκόμη οἱ πολιτικές συνειδήσεις νοθεύονται , γίνονται ἀντιφατικές καί ρευστές. Καί τό χειρότερο εἶναι ὅτι αὐτές οἱ τραυματικές ἐμπειρίες τῆς λαικῆς βάσης δέν ἐξαλεί-

φονται γρήγορα άλλά τήν παρακολουθοῦν σ' ὅλη τήν μεταγενέστερη πολιτική της συμπεριφορά στά χρονικά περιθώρια της τουλάχιστον τῆς γενιᾶς ἐκείνης κοῦζησε τ τά πρῶτα ἐκεῖνα γεγονότα.

Καί τά πράγματα φυσικά χειροτέρευσαν μετά τήν ἧττα τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ ὅπου ὁ ἁπλός πολίτης συνειδητοποιοῦσε ταχύτατα ὅτι ἡ οἰκονομική καί κοινωνική του ἀνασφάλεια θά ἐπαυξηθεῖ ἀπροσδιόριστα ἀπ' τήν στιγμή πού θ' ἀμφισβητήσει συνειδητά καί ἀγωνιστικά τίς νικήτριες συντηρητικές δστικές δυνάμεις. Κι ἀσφαλῶς ἴχνη τῶν ἐπιδράσεων αὐτῆς του τῆς κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς ψυχολογίας πάνω στήν πολιτική του συμπεριφορά μποροῦν νά διακιστωθοῦν σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο. Γ Γιατί ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ποτέ δέν διακρινόταν γιά παράδοση γνήσιας " κοινωνίας πολιτῶν" οὔτε μεταπολεμικά ἀπόκτησε ποτέ τόσο παραγωγική δομή οἰκονομίας ὥστε νά καλύπτει ἐργασιακά ὅλο τό ὑπάρχον ἐνεργό ἐργατικό δυναμικό τῆς χώρας ἀνεξάρτητα πολιτικῶν φρονιμάτων. -

Β) 1950- 1960 . Εἶναι ἡ περίοδος πού ἔγινε ἡ πρώτη μεγάλη μεταπολεμική συσσώρευση κεφαλαίου κυρίως σε ἔργα ὑποδομῆς(ἐνεργειακός τομέας ,ἐπικοινωνίες, ὁδοποιΐα κ.ἄ.) κι ἔτσι μπῆκαν σταθερές βάσεις γιά τήν ἐπιταχυνόμενη ἐκβιομηχάνιση πού θά ἐπακολουθήσει τήν ἀμέσως ἑπόμενη περίοδο[35]. Στήν ἐπενδυτική δραστηριότητα ἰδιαίτερα στόν τομέα τῶν ἔργων ὑποδομῆς ἀποφασιστικό ρόλο θά παίξει τό κράτος ἐνῶ ἀντίθετα παρατηρεῖται ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων ἔχει μή παραγωγική κατεύθυνση στραμμένο κυρίως στήν οἰκοδόμηση κατοικιῶν."

Στό μεταξύ ἀπ ' τό 1956 καί μετά ὁ πληθωρισμός τερματίζεται καί ἔτσι ἡ νομισματική σταθεία παύει πιά νά παίζει τόν ἀρνητικό ρόλο της στήν οἰκονομική ζωή[36]. Αὐτό σήμαινε ἀπαλλαγή τοῦ πληθυσμοῦ ἀπ' τήν ψυχολογία τοῦ πληθωρισμοῦ καί συνεπῶς αὔξηση τῆς ἀποταμιευτικῆς του τάσης πρός τίς ἐμπορικές Τράπεζες . Οἱ τόσο ἀναγκαῖες ὁμαλές πιστωτικές συνθῆκες γιά μιά γρήγορη ἐκβιομηχάνιση ἀποκαταστάθηκαν.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στήν ἴδια περίοδο μπῆκαν οἱ βάσεις τοῦ αὐταρχικοῦ κράτους τῆς Δεξιᾶς πράγμα πού δέν ἦταν ἄσχετο μέ τίς ὁμαλές οἰκονομικές ἐξελίξεις . Ξένα -κυρίως Ἀμερικάνικα - κέντρα πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν ἀποφάσεων, ἐσωτερικοί πολιτειακοί παράγοντες καί οἰκονομικοί κύκλοι συνετέλεσαν

στήν δμαλοποίηση καί σταθεροποίηση τῆς οἰκονομίας ἀπ' τήν στιγμή πού ἡ ἐπιβολή καί ἡ σταθερότητα τοῦ δυσμορφου καπιταλιστικοῦ συστήματος ἦταν ἐξασφαλισμένη κι οἱ πολιτικές ἐκφράσεις τῶν κατεστημένων δυνάμεων κυριαρχοῦσαν στήν πολιτική σκηνή καί διάρθρωναν ἕνα ὁλόκληρο πλέγμα ἀποτελεσματικῶν ἐλέγχων τόσο μέσα στόν κρατικό μηχανισμό ὅσο κι ἀπέξω. Οἱ ἐργαζόμενες τάξεις οὐσιαστικά ἔπρεπε νά ἐλέγχονται καί νά ποδηγετοῦνται ἀπ' τήν στιγμή πού τό μεταπολεμικό "μοντέλο" ἀνάπτυξης θά στηριζόταν στό ντόπιο καί ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο καί κατά συνέπεια τό βάρος τῆς ἀνάπτυξης ἔπρεπε νά τό φέρουν αὐτές. Γι αὐτό καί τό Λαϊκό Κίνημα ἔπρεπε διαρκῶς νάναι πολιτικά ἐξουδετερωμένο τόσο μέσα στόν συνδικαλιστικό καί μαζικό χῶρο ὅσο καί μέσα στό κομματικό σύστημα.

γ) 1960- μέχρι σήμερα. Ἐδῶ παρατηρεῖται μιά ἐπιτάχυνση τῆς ἐκβιομηχάνισης συγκριτικά μέ ἄλλες περιόδους πού βοηθήθηκε ἀπ' τά ἔργα ὑποδομῆς στόν ἐνεργειακό τομέα καί ἀλλοῦ τῆς προηγούμενης περιόδου. Πράγματι μιά σειρά ἀπό μεγάλες ἐπενδύσεις μέ κρυταγωνιστές τό ξένο κεφάλαιο, τόν ὅμιλο Νιάρχου καί τέλος τόν Ὠνάση ἄρχισαν νά πραγματοποιοῦνται[37]. Βέβαια οὔτε στήν περίοδο αὐτή παρατηροῦνται σοβαρές διαρθρωτικές ἀλλαγές στήν οἰκονομία παρ' ὅλη φυσικά τήν αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τοῦ δευτερογενοῦς τομέα στό ἐθνικό εἰσόδημα. Ἡ χώρα συνεχίζει νά ἐξαρτιέται ἀπ' τήν γεωργία, ὁ τριτογενής τομέας τῆς οἰκονομίας εἶναι ὑπερτροφικός συγκριτικά μέ τούς ἄλλους δυό[38] καί μόνο τό 1969 οἱ βιομηχανικές ἐξαγωγές κατάχτησαν τήν πρώτη θέση στίς συνολικές ἐξαγωγές (32% στό σύνολο τῶν ἐξαγωγῶν). Ὡστόσο ὁρισμένοι πρόοδοι εἶναι ἀναμφισβήτητοι. Ἐνῶ μέχρι τό 1960 ἡ βιομηχανία κατευθύνεται πρός τήν παραγωγή καταναλωτικῶν καί ἐλαφρῶν κεφαλαιουχικῶν

άγαθῶν ἀπό τότε κι ὕστερα παρατηρεῖται στροφή πρός τούς κλάδους τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Στό μεταξύ ἡ ἀγορά διευρύνεται χάρις στήν καλύτερη σύνδεση τῶν τοπικῶν ἀγορῶν- καί εἶναι γνωστή ἡ σημασία τῆς διεύρυνσης τῆς ἀγορᾶς γιά τήν καπιταλιστική σώρευση - τά εἰσοδήματα αὐξάνονται , ἐνῶ κάθε χρόνο τό ποσοστό βιομηχανικῶν ἐξαγωγῶν μέσα στίς συνολικές ἐξαγωγές αὐξάνονται κι ἄς ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι κάπου τά 80% τῶν συνολικῶν ἐξαγωγῶν τό 1960 ἦταν ἀγροτικά προϊόντα. Τέλος τό 1961(9 Ἰουλίου) ὑπογράφτηκε ἡ συμφωνία σύνδεσης μέ τήν Ε.Ο.Κ. πού φέρνοντας περιορισμό τῆς δασμολογικῆς προστασίας καί διευκολύνοντας τήν εἰσαγωγή ξένου κεφαλαίου ἀποτέλεσε ἐνισχυτικό παράγοντα τῆς ἐξαρτημένης ἐκβιομηχάνισης παρά τίς ἀντίθετες προβλέψεις δρισμένων ἐπιστημόνων.[39]

Ἡ περίοδος αὐτή ἀναλυτικώτερα , ἄν θέλαμε νά δώσουμε στήν ἑπτάχρονη στρατιωτική δικτατορία καί ἀπό οἰκονομικῆς πλευρᾶς μιά ξεχωριστή σημασία βρίσκοντας ὅτι ἔχει τά δικά της ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά μέσα στά πλαίσια πάντα τῆς γενικῆς καπιταλιστικῆ ἀνάπτυξης τοῦ τόπου ,μπορεῖ νά χωριστεῖ α) στή προδικτατορική φάση (1960-1967). β) στήν δικτατορική φάση (1967- 1974) καί γ) στή μεταδικτατορική φάση (1975 μέχρι σήμερα).

Στήν προδικτατορική φάση πέρα ἀπό τίς διαφοροποιήσεις τῶν καθαρά οἰκονομικῶν μεταβλητῶν ,παρατηρεῖται μιά ὄξυνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων καί μιά στροφή τῶν ἐργαζομένων , πέρα τήν ὑπερβολική ἀντικομμουνιστική προπαγάνδα πού ἄρχισε μετά τό τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου , πρός τά πάμματα τῆς ἀριστερᾶς καί κύρια τοῦ κέντρου. Ἤδη αὐτό εἶχε φανεῖ 'ἐκ' τά ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1958 ,ὅπου ἡ Ε.Δ.Α. βγῆκε μετά τήν Ε.Ρ.Ε. δεύτερο κόμμα. Στό διάστημα 1960-1963 ἡ οἰκονομική πολιτική τῆς Ε.Ρ.Ε. συνεχίζονταν ἡ ἴδια ,δηλ. προσπάθεια γιά οἰκονομική σταθερότητα, δημόσιες ἐπενδύσεις σέ ἔργα ὑποδομῆς καί κάθε δυνατή διευκόλυνση στήν ἰδιωτική πρωτοβουλία γιά ἐπενδυτική δραστηριότητα ἄσχετα

ἄν μέ τόν τρόπο αὐτό οἱ λαϊκές διεκδικήσεις παραμερίζόντουσαν καί τό μεγάλο κεφάλαιο, ξένο (λ.χ. τό οἰκονομικό συγκρότημα ESSO - PAPAS, PECHINEY , PIRELLI HELLAS, UNILEVER, PHILIPS κ.λ.π.) καί ντόπιο (λ.χ. τό τραπεζικό κοντσέρτο τοῦ 'Ανδρεάδη, οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Νιάρχου σέ συνεργασία μάλιστα καί μέ τήν SORONY) ἀποκτοῦσε ἰσχυρά καί ἀποτελεσματικά γιά τά κέρδη του προνόμια. Αὐτό σήμαινε κράτημα τῶν μισθῶν σέ χαμηλά ἐπίπεδα, "μπλοκάρισμα" ἀπ'τήν δεξιά παράταξη πού σχεδόν εἶχε ταυτιστεῖ μέ τό κράτος τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος καί γενικώτερα παραμέληση τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς καί τῶν ρυθμιστικῶν ἐκείνων ἐπεμβάσεων τοῦ κράτους στήν οἰκονομική ζωή πού δέν σκοπεύουν ἁπλῶς τήν διευκόλυνση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ἀλλά καί τήν ἐδραίωση ταυτόχρονα ἑνός καθεστῶτος κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Μέ δυό λόγια μέχρι νά πάρει τό 1963 τήν ἐξουσία στά χέρια της ἡ "Ενωση Κέντρου, τό τίμημα τῆς ἐπιταχυνόμενης ἐκβιομηχάνισης καί οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης κυρίως πληρωνόταν ἀπ' τίς πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων [40].

Μιά τέτοια ὅμως οἰκονομική πολιτική μακροπρόθεσμα ἀποδεικνύεται ὅτι δρᾶ σάν καταλύτης πρός τήν κατεύθυνση τῆς ριζοσπαστικοποίησης τῶν μαζῶν καί τῆς ἀλλαγῆς τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων. "Ας πάρουμε μάλιστα ὑπ'ὄψη μας ὅτι ἡ ἀνεργία, ἡ ὑποαπασχόληση καί ἡ μετανάστευση ἀποτελοῦσαν ἀκόμη μόνιμος πληγές στόν τόπο [41] κι ἔτσι κι αὐτές μέ τήν σειρά τους μειώνανε τόν δείκτη τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ὁλοκλήρωσης τῶν μαζῶν καί εἰδικά τήν ἐμπιστοσύνη τους ἤ ἁπλῶς τήν ἀνοχή τους πρός τίς κυβερνήσεις τῆς δεξιᾶς. "Ετσι παρά τήν ἀστυνόμευση τοῦ συνδικαλισμοῦ ξεσπῶν ἀπεργίας καί οἱ λαϊκές μάζες ὑποστηρίζουν ὁλοένα καί περισσότερο τόν πολιτικό ἀγῶνα τῆς "Ενωσης Κέντρου πού φυσικά τήν βλέπουν σάν τήν μόνη διέξοδο ὕστερα ἀπ'τήν καταπιεστική γιά τά συμφέροντά τους δεκάχρονη ἐξουσία τῶν δεξιῶν κομμάτων.

Τό 1964, ὅταν ἀνέβηκε στήν ἐξουσία ἡ "Ενωση Κέντρου, φάνηκε γιά μιά στιγμή ὅτι σήμαινε ἡ ὥρα τῆς ἀλλαγῆς πού φυσικά δέν θά ἔπαιρνε παρά τήν μορφή ὁρισμένων μεταρρυθμίσεων πού τελικά ἀποδείχτηκαν πιό

ήπιες άπ'ό,τι άρχικά μπορεί νά νομίστηκαν. Στή σύντομη διακυβέρνηση τής χώρας άπ'τήν κυβέρνηση τοῦ Γ. Παπανδρέου τό πολιτικό σύστημα φάνηκε ὅτι εἶχε πραγματική διάθεση νά άνταποκριθεῖ στά αἰτήματα τῶν πλατειῶν μαζῶν τῶν ἐργαζομένων, οἱ "ἐκροές του" ὅπως λέμε σύμφωνα μέ τήν συστημική μεθολογία, νἄναι σέ άρμονία μέ τίς "εἰσροές του" (αἰτήματα, ὑποστήριξη) καί τό περιεχόμενο τῶν πρώτων ν'άλλάζει σύμφωνα μέ τήν ποσοτική καί ποιοτική διαφοροποίηση τῶν δεύτερων, . Βέβαια κατά πόσο ἡ διάθεση πραγματοποιήθηκε όλοκληρωτικά αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα. Πάντως σχετικά μέ τήν οἰκονομική πολιτική εἴχαμε ἔστω καί στό σύντομο διάστημα τοῦ ἐνάμισυ χρόνου όρισμένες άνακουφιστικές γιά τούς ἐργαζομένους διαφοροποιήσεις.

Πρῶτα άπ'ὅλα ἔγινε προσπάθεια νά μειωθοῦν τά προνόμια πού εἶχε άποκτήσει στήν περίοδο τῶν κυβερνήσεων τής Ε.Ρ.Ε. στό ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο μέ σχετική άναθεώρηση τῶν άρχικῶν συμβάσεων, ὅπως λ.χ. ἔγινε τόν Μάϊο τοῦ 1964 μέ τήν σύμβαση ESSO - PAPAS (ἄν καί ἡ ἔκταση καί τό περιεχόμενο τής άναθεώρησης αὐτής τής σύμβασης δέν ἦταν αὐτό πού θά περίμενε κανείς ὕστερα άπ'τίς σφοδρές ἐπικρίσεις πού κάνε ἡ Ἕνωση Κέντρου ἐνάντιά της, ὅταν άκόμη ἦταν άντιπολίτευση). Ὕστερα ἄρχισαν νά μπαίνουν οἱ βάσεις κάποιου προγραμματισμοῦ στήν οἰκονομία στά πλαίσια πάντα βέβαια, τής Ἐλεύθερης οἰκονομίας καί χωρίς νά περιορίζεται ἡ Ἰδιωτική πρωτοβουλία σέ κανένα ἐπίπεδο [42] ἐνῶ ὁ συνδικαλισμός άπαλλάχτηκε άπ'τήν κρατική καταπίεση μέ άποτέλεσμα ὁ άγώνας τῶν ἐργαζομένων σχετικά μέ τήν προώθηση τῶν συγκεκριμένων αἰτημάτων τους, ὅπως γιά άνέβασμα τῶν μισθῶν, καλυτέρευση συνθηκῶν ἐργασίας κ.λ.π., νά ὀργανώνεται πιό ἐλεύθερα πιό πιεστικά γιά τούς ἐργοδότες καί συνεπῶς πιό ἀποτελεσματικά. Στό αἴτημα τοῦ άγροτικοῦ κόσμου πάλι γιά φηλότερες τιμές στά προϊόντα του ἡ κυβέρνηση άνταποκρίθηκε άνάλογα. Μέ λίγα λόγια στό σύντομο διάστημα τής κυβέρνησης τής Ἕνωσης

.//.

Κέντρου οἱ λαϊκές διεκδικήσεις ἄρχισαν νά κερδίζουν ἔδαφος καί νά πραγματοποιοῦν τούς στόχους τους. Κάτι τέτοιο ὅμως ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ μέρος τοὐλάχιστον τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τοῦ ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου.

Μετά τήν πτώση τῆς Ἕνωσης Κέντρου (Ἰούλιος 1965) οἱ διαμάχες ἀνάμεσα στίς προοδευτικές λαϊκές δυνάμεις καί στίς κοινωνικοπολιτικές ὁμάδες πού ἐκφράζουν τά συμφέροντα τῆς παραδοσιακῆς ELITE καί τοῦ μεγάλου ξένου καί ντόπιου κεφαλαίου ὀξύνθηκαν. Οἱ πρῶτες ἄρχισαν ν'ἀντιδροῦν γιατί ἡ ἀλλαγή πού φάνηκε γιά μαί στιγμή νά πραγματοποιεῖται χανόταν καί οἱ δεύτερες πίεζαν γιά τήν ἐπαναφορά τῶν πραγμάτων στήν παλιά τους κατάσταση. Σ τό μεταξύ ἡ οἰκονομική κατάσταση χειροτέρευε (αὐξήσεις τιμῶν, αὔξηση τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ,χαμηλές τιμές σ' ὁρισμένα ἀγροτικά προϊόντα) ἐνῶ ἡ πολιτική ἀσταθεια μεγάλωνε , πράγματα πού ἐπιδροῦσαν καταλυτικά στήν ριζοσπαστικοποίηση τῶν μαζῶν ,τήν αὔξηση τῆς συνειδητοποίησης τῆς ἀναγκαιότητας τῆς σκλήρυνσης τοῦ ἀγῶνα γιά τήν προώθηση τῶν λαϊκῶν διεκδικήσεων ἀλλά καί παράλληλα στήν διαμόρφωση μιᾶς πιό ἀντικοινοβουλευτικῆς νοοτροπίας σέ ὁρισμένες ὁμάδες ἀξιωματικῶν πού τελικά ἀπ' ὅ,τι ἐκ τῶν ὕστερων ἀποδείχτηκε ,ἀπέβλεπαν στήν ἀνατροπή τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας βρίσκοντας τό πρόσχημα ὅτι ἦταν ἠθικά χρεωκοπημένη.

Ἤδη στούς κόλπους τῆς Ἕνωσης Κέντρου ,ἀκόμη καί μετά τήν διάσπασή της ἀναπτυσσόταν ἡ ἄποψη ὅτι στόν μέλλον , ἄν ποτέ ξαναπαιρνε τήν ἐξουσία , θἄπρεπε ν' ἀκολουθήσει ριζοσπαστικώτερη οἰκονομική πολιτική πρός τήν κατεύθυνση τῆς μικτῆς οἰκονομίας (MIXED ECONOMY) ἐνῶ ὅμως ταυτόχρονα οἱ μηχανισμοί τῆς ἀνατροπῆς τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος λειτουργοῦσαν, ἀπ' ὅ,τι πάντα ἀποδείχτηκε ἀργότερα ,πρός ἀντίθετη κατεύθυνση μέ ὁράση σκοτεινή καί παρασηνιακή . Τά συμφέροντα τοῦ μεγάλου ντόπιου καί ξένου κεφαλαίου κινδύνευσαν κι αὐτό σήμαινε ὅτι οἱ κοινωνικοπολιτικές ὁμάδες πού

τά ἐκφράζαν ἔπρεπε ν'ἀντιδράσουν.

'Απ'τήν κατάλυση τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας τό 1967 καί μετά ἡ οἰκονομική πολιτική τῆς χώρας μόνο σ'ἕνα πρῶτο μικρό χρονικό διάστημα φάνηκε ν'ἀνταποκρίνεται σ'ὁρισμένα αἰτήματα τοῦ ἐργατοαγροτικοῦ κόσμου καί γενικώτερα ν'ἀκολουθεῖ μιά γραμμή εὐνοϊκή γιά τά λαϊκά στρώμματα (αὔξηση ἐργατικῶν μισθῶν, αὔξηση τιμῆς ἀσφαλείας γιά ὁρισμένα ἀγροτικά προϊόντα, διαγραφή ἀγροτικῶν χρεῶν, πίεση στούς ἐργοδότες γιά νά μή προβαίνουν σέ ἀδικαιολόγητες ἀπολύσεις μέ ἀπειλή τιμωριῶν σέ τέτοιες περιπτώσεις, ἄνοιγμα ὁρισμένων "κλειστῶν ἐπαγγελμάτων", προσπάθειες γιά μείωση τοῦ φαινόμενου τῆς ἀστυφιλίας πού περιορίζονταν ὅμως μᾶλλον σέ ἐπίπεδο σχετικῆς συνθηματολογίας). Στή συνέχεια περνάει σ' ἕνα δρόμο καθαρά καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης ὅπου ἡ περισσότερη βαρύτητα πέφτει ὄχι τόσο στή ἀντακόκριση τῶν αἰτημάτων τοῦ ἐργατοαγροτικοῦ κόσμου ἀλλά στήν διευκόλυνση τοῦ ντόπιου μεταπρατικοῦ καί ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου μέ τήν μορφή ὁρισμένων προνομίων πού νομοθετικά τούς παραχωρήθηκαν γιά ἐγκατάσταση στήν 'Ελλάδα καί δημιουργία ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας, μέ παράλληλο περιορισμό τῶν συνδικαλιστικῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου [42]. "Ετσι ἀντί νά προχωρήσουμε σέ μιά μικτή οἰκονομία, ὅπως μέ ἀφέλεια ὀνειρευόταν ἡ "Ενωση Κέντρου, ἡ στρατιωτική κεβέρνηση ἀκολούθησε τελικά τόν ἀντίθετο δρόμο συμμαχῶντας μέ τό ντόπιο χρηματιστηριακό κεφάλαιο (στό πρόσωπο τοῦ Τραπεζίτη 'Ανδρεάδη), μέ τό μεγάλο ἐφοπλιστικό κεφάλαιο (στά πρόσωπα τῶν 'Ωνάση καί Νιάρχου) καί γενικώτερα μέ τά μεγάλα μονοπώλια, ντόπια καί ξένα (ESSO PAPAS, LITTON, MC DONALD CONSTRUCTION COMPANY) ἐνῶ ἀπ'τήν ἄλλη γιά τό κάλυμμα τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ 'Ισοζυγίου πληρωμῶν ἀκολούθησε μιά πολιτική ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ πολύ ἐπικίνδυνη (δάνεια φηλῶν τόκων μέ βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα.).

Δικαιωματικά λοιπόν μπορεῖ νά συμπεράνει κανείς ὅτι ἡ ἐπέμβαση τῆς ὁμάδας τῶν συνταγματαρχῶν πέρα ἀπό ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἀνατρέποντας

μιά , ὑποτίθεται ,ἠθικά χρεωκοπημένη δημοκρατία τελικά κατέληξε στό νά κλείσει τήν ταραγμένη ἀπ' τίς ἔντονες διεκδικήσεις τῶν λαϊκῶν μαζῶν ,τίς ἀντιδράσεις τῶν κατεστημένων κοινωνικοοικονομικῶν συμφερόντων καί τίς ἀστάθειες καί ἀσυνέπειες τῆς πολιτικῆς τάξης περίοδο 1963-1967 γιά λογαριασμό τελικά τοῦ ντόπιου καί ξένου μεγάλου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου [44]. Ἡ οἰκονομική πολιτική τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος σέ συνολική ἐκτίμηση δέν ἦταν ἐκείνη τῶν " κοινωνικῶν ἀναπτυξιακῶν δικτατοριῶν " τοῦ Τρίτου Κόσμου,[45] διότι οὔτε λήθη σοσιαλιστικῶν μέτρων εἴχαμε ,οὔτε μέ κοινωνικοποίηση ἔστω μέρους τῶν παραγωγικῶν μέσων , οὔτε μέ σοβαρή ἐπέκταση τοῦ δημόσιου τομέα τῆς οἰκονομίας, οὔτε τουλάχιστον παρεμπόδιση τῶν ἐκμεταλλευτικῶν τάσεων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου , ἰδιαίτερα τοῦ ξένου μονοπωλιακοῦ , πάνω στίς μάζες τῶν ἐργαζομένων , ἐκτός ἄν ἀφαιρέσουμε τό πρῶτο διάστημα γιά τό ὁποῖο μιλήσαμε πιό πάνω. Ἀλλά καί σ' αὐτό τό πρῶτο διάστημα τά εὐνοϊκά γιά τούς ἐργαζομένους μέτρα ἀναρτιέται κανείς τί ἀπώτερο σκοπό εἶχαν . Εἶχαν ἁπλά δημαγωγικό καί παραπλανητικό γιά τίς μάζες χαρακτήρα. Ἦταν μιά εἰλικρινής ἀρχή μιᾶς πολιτικῆς πού γρήγορα φάνηκε πώς οἱ φορεῖς της γιά πολλούς λόγους δέν μποροῦσαν νά συνεχίσουν κι ἔπρεπε ἀναγκάστηκαν νά συμβιβαστοῦν μέ τό οἰκονομικό κατεστημένο τοῦ τόπου. Ἤ ἁπλά εἴχαμε μιά ἀφανῆ διαμάχη μέσα στήν ἴδια τήν ὁμάδα τῶν στρατιωτικῶν καί τῶν " ἐπιτελείων τους " ἀνάμεσα σέ ἀριστερή καί δεξιά πτέρυγα μέ τελική κατίσχυση τῆς τελευταίας;

Δέν ἀποκλείεται νά ὑπάρχει κάτι ἀπ' ὅλες τίς πιθανολογούμενες παραπάνω περιπτώσεις. Ὡστόσο ἡ προέλευση , ἡ γέννηση ,ἡ δομή κι ἡ ἰδεολογία τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος ,ὅπως ἐπίσης καί τά πρόσωπα πού κυριάρχησαν σ' ἐπιτελικές του θέσεις δέν μᾶς ἐπιτρέπουν νά νομίζουμε ὅτι ὑπῆρχε πράγματι μιά κάποια σταθερά μορφοποιημένη " ἀριστερή " του πτέρυγα πού νά προοπτικές καί δυνατότητες νά περάσει μιά γνήσια φιλολαϊκή πολιτική ἔστω κάτω ἀπό συνθῆκες πολιτικοῦ αὐταρχισμοῦ. Ἡ ἰδεολογία τῆς κυρίαρχης ὁμάδας δέν μπόρεσε ποτέ οὐσιαστικά νά σπάσει τό κέλυφος μιᾶς στείρας καί χοντροκομμένης ἀντικομμουνιστικῆς νοοτροπίας ὅπως καί τήν ὑποκριτική πίστη στίς παραδοσιακές ἀξίες τῆς λεγόμενης ἐθνικόφρονης παράταξης . Περιεῖχε ἀκόμη συγχύσεις καί ἀντιφάσεις

πού σχετίζονται μέ τήν λαϊκή καί μικροαστική κοινωνική προέλευση τῶν περισσότερων μελῶν τῆς ὁμάδας καί δέν παρέχει ἐνδείξεις ὅτι θά μπορούσαμε νά τήν ἀντιστοιχίσουμε μ' ἐκείνη τῶν ἐπαναστατικῶν στρατιωτικῶν κινημάτων τοῦ Τρίτου Κόσμου πού ἦσαν διατεθειμένα βά ρθοῦν σέ ρῆξη μέ τά 'Ιμπεριαλιστικά δεσμά καί νά προχωρήσουν σ' ἀσυτερική ἀναδιάρθρωση τῶν χωρῶν τους. Τό στρατιωτικό καθεστώς τῆς 21ης 'Απριλίου ἤδη ἀπ' τόν πρῶτο χρόνο τῆς ἐγκαθίδρυσής του προχώρησε σέ πολιτικές ἐνέργειες καί δεσμεύσεις πού ἔβειχναν ὁκοταγή στίς 'Αμερικάνικες ἐκιθυμίες (συνταντηση τῶν δύο πρωθυπουργῶν 'Ελλάδας καί Τουρκίας στά σύνορα τοῦ Ἔβρου ,ἀκομάκρυνση τῆς 'Ελληνικῆς Ἱεραρχίας ἀπ' τήν Κύπρο ,πίστη στό ΝΑΤΟ κ.ἄ.) ἐνῶ δέν παρουσίασε τέτοια ὀργανωτική μεταρρυθμιστική δυναμική πού νά ἔπειθε ὅτι ἔστω μακροπρόθεσμα θ' ἀναμόρφωνε σημαντικούς τομεῖς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας. Κατά συνέπεια τά ἀρχικά εὐνοϊκά γιά τούς ἐργαζομένους μέτρα ἦταν μᾶλλον μιά βραχυπρόθεσμη παραπλανητική τακτική γιά τήν δημιουργία φιλολαϊκῶν ἐντυπώσεων ἐνῶ ποτέ δέν εἶχε προετοιμαστεῖ μιά μεθοδευμένη ἀντικαράθεση μέ τό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο τῆς χώρας.

'Ωστόσο ἡ ἄποψη τοῦ Μάριου Νικολινάκου[46] ὅτι ἡ στρατιωτική δικτατορία δέν ἦταν μόνο παρά ἕνας ἀναγκαῖος ὅρος γιά τήν παρακέρα ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν 'Ελλάδα , μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἦταν ὁ ἀναγκαῖος πολιτικός διακανονισμός γιά νά μπορέσει τό χτόπιο χρηματιστικό καί ἐμπορικό κεφάλαιο νά μετατραπεῖ σέ βιομηχανικό σέ συμπαγκόσμια μέ τό ξένο μᾶς φαίνεται κάπως στενή. 'Η ἄποψη αὐτή μέ δύο λόγια μᾶς συνοψίζει τά αἴτια καί τό περιεχόμενο τῆς συγκεκριμένης στρατιωτικῆς δικτατορίας στήν ἀνάγκη τῆς ἀνακοπῆς τῶν Λαϊκῶν διεκδικήσεων , τῆς μή ἀνταπόκρισης στό αἴτημα μιᾶς διακιόστερης γιά τούς ἐργαζόμενους διαμόρφωσης τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ὥστε νά μπορέσει τό μεγάλο κεφάλαιο νά κυριαρχήσει καί νά καθορίσει τήν διαδικασία τῆς ἐκβιομηχάνισης καί στό ὅτι ἡ ἀρένα τῶν συνταγματαρχῶν ἀνέλαβε σάν τυφλό ὄργανό του καί σάν στυγερός δήμιος τῶν λαϊκῶν συμφερόντων νά ἐκπληρώσει αὐτή τήν ἀνάγκη.

'Η προσέγγιση ὅμως αὐτή ὡς προσέγγιση οἰκονομικοκοινωνιολογική καλύπτει μέρος μόνο τῶν αἰτίων πού ὁδήγησαν στήν δικτατορία τῆς 21ης 'Απριλίου κι ὄχι τό σύνολό τους. Τό σύνολο τῶν αἰτίων δέν νομίζουμε ὅτι περιλαμβάνει ἀποκλειστικά μεταβλητές συναρτήσεις καί διαδικασίες καθαρά οἰκονομικοκοινωνιολογικοῦ χαρακτήρα βλλά καί ἄλλες χαρακτήρα πολιτικοκοινωνιολαγικοῦ ἤ καθαρά πολιτικοῦ.Συγ-

κεκριμένα νομίζουμε ὅτι πέρα ἀπ' τὴν μετατρεπτική διαδικασία τοῦ μεταπρατικοῦ σέ βιομηχανικό κεφάλαιο ,ἀλλά βασικά αἴτια τοῦ φαινομένου τῆς δικτατορίας ἦσαν ἡ εὐρύτερη ἀνησυχία πού ἄρχισε νά καταλαμβάνει τό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο τῆς χώρας μπροστά στήν ἄνοδο τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος στήν δεκαετία τοῦ 60, ἡ γέννηση κι ἀνάπτυξη ὁρισμένων παρακρατικῶν ἀκροδεξιῶν κι ἀντικομμουνιστικῶν μηχανισμῶν σ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς κυριαρχίας τῆς δεξιᾶς παράταξης μεταπολεμικά ὡς ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν συντηρητικῶν ἀστικῶν δυνάμεων κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο , ἡ τάση τῶν παραπάνω μηχανισμῶν ν' ἀποκτήσουν μιά κάποια ἰδεολογική ,ὀργανωτική καί πολιτική αὐτοτέλεια ἀκόμη ἀπέναντι καί σ' αὐτούς πού ὑπῆρξαν ἀρχική πηγή πολιτικῆς τους προέλευσης, καθοδηγητές καί προστάτες τους καί τέλος ἡ ἐπιμονή τῶν 'Αμερικανῶν νά λύσουν τό Κυπριακό πρόβλημα σύμφωνα μέ τά συμφέροντα τῆς δικῆς τους ἡγεμονίας στήν περιοχή τῆς 'Ανατολικῆς Μεσογείου καί γενικώτερα νά περνοῦν τήν πολιτική πού τούς συμφέρει στήν 'Ελλάδα χωρίς ἰδιαίτερες πολιτικές ἀντιστάσεις ἐκ μέρους τῆς τελευταίας.'Ακόμη ἄλλοι παράγοντες πού συνετέλεσαν στήν ἐμφάνιση τοῦ φαινομένου ἦσαν ἡ μεταπολεμική " νατοποίηση " τῶν 'Ενόπλων Δυνάμεων τῆς χώρας κι οἱ ἀποσταθεροποιητικές ἐνέργειες ὁρισμένων πολιτικῶν κύκλων στήν ταραχώδη περίοδο 65-67 (κυβερνήσεις ἀποστατῶν ," Ἰουλιανά " , προβοκατορικές ἐνέργειες ὁρισμένων ὄθεν " ἀναρχικῶν στοιχείων " κ.λ.π.) Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι γιά μᾶς ἡ ἀντιμετώπιση σέ βάθος τοῦ φαινομένου τῆς δικτατορίας ἀπαιτεῖ εὐρύτερη καί σφαιρικότερη διερεύνηση τῶν αἰτίων του ἀκριβῶς γιατί τό φαινόμενο δέν ἦταν ἁπλό ἀλλά σύνθετο κι οἱ διαδικασίες πού κατέληξαν ἐκεῖ περιεῖχαν στοιχεῖα , μεταβλητές καί συναρτήσεις ποικίλου περιεχομένου πού βρισκόντουσαν ὅμως μεταξύ τους σέ μιά σχέση διαλεκτικῆς ἀλληλεπίδρασης.Στό κατάλληλο κεφάλαιο παρακάτω (ἡ πολιτική διαδικασία ἀπό σκοπιά ἐξωκοινοβουλευτικῶν δυνάμεων καί παραγόντων) θ' ἀναπτύξουμε διεξοδικώτερα τό περιεχόμενο τῶν παραπάνω αἰτίων καί παραγόντων .

Ὑστερα ἡ ἄποψη τοῦ Μαρ. Νικολινάκου κάνει τό σφάλμα νά μή διακρίνει τήν τάση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου γιά τήν ἀνακοπή τῶν λαϊκῶν διεκδικήσεων ,ὥστε νά μπορεῖ νά διευκολύνεται στήν ἐπενδυτική του δραστηριότητα,ἀπ' αὐτή τήν συγκεκριμένη στρατιωτική δικτατορία τῶν συνταγματαρχῶν πού,ὅπως τώρα πιά ξέρουμε , δέν ἦταν αὐτή πού ἀναμενόταν ἀπ' τούς στρατηγούς καί ὁρισμένους παράγοντες τῶν βασιλικῶν κύκλων . Αὐτή ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς

δυό δμάδες άξιωματικών (τών συνταγματαρχών δηλ. καί τών στρατηγών) καί ίδιαίτερα τής ψυχολογίας , πολιτικής νοοτροπίας καί βαθύτερων προθέσεων τους καί τό γεγονός άκριβώς ότι ύπερίσχυσε ή μάλλον " πρόλαβε " ή πρώτη παρά ή δεύτερη δέν μποροΰν νά έρμηνευθοΰν μονάχα μέ οίκονομικούς καθορισμούς καί μάλιστα άποκλειστικά τοΰ τύπου πού άναφέραμε. Τό ότι όμως τελικά τά οίκονομικά κατεστημένο κατάφερε όχι άπλά νά διατηρήσει άθικτα τά συμφέροντά τους[47] άφοΰ οί κοινωνικοοικονομικές δομές παρέμειναν οί ίδιες άλλά νά τά ένισχύσει μέ μιά σειρά άπό νέες διευκολύνσεις καί τό ότι ή στρατιωτική κυβέρνηση άκόμη κι άν ύποθέσουμε ότι άρχικά είχε διαφορετικές προθέσεις ή ότι στούς κόλπους της ύπήρχαν στοιχεία ή πυρήνες πού έπιθυμούσαν μιά διαφορετική έκβαση τής έκέμβασης τοΰ 67, άκολούθησε τελικά τήν πολιτική καί οίκονομική γραμμή πού τό έξυπηρετοΰσε άσφαλώς καί πρέπει νά έρμηνευτεί καί μέ τήν κίεση τών πρωταγωνιστικών κύκλων τής καπιταλίστικης έξέλιξης τής χώρας πάνω στίς πολιτικές της δομές.

Μεταδικτατορικά στίς 'Ελληνικές κυβερνήσεις τής" Νέας Δημοκρατίας" φάνηκε ότι σχετικά μέ τήν οίκονομία τίς άπασχολοΰσαν έξ άρχής δύο θέματα: πώς θά συγκρατηθοΰν οί αύξανόμενες πληθωριστικες πιέσεις καί πώς θά έπιταχυνθοΰν άν πραγματικά ύπάρχουν περιθώρια , οί διαδικασίες ένταξης στήν Ε.Ο.Κ. Τό πρώτο είχε ήδη παρουσιαστεί στά τελευταία χρόνια τής δικτατορίας καί δέν φάνηκε νά καλυτέρευε μετά τό 1974 παρ' όλο πού έγινε συνολική προσπάθεια νά ξεπεραστοΰν τά προβλήματα καί οίκαταστρεπτικές συνέπειες τής δικτατορικής οίκονομικής πολιτικής. 'Ωστόσο καί πέρα άπό τό φαινόμενο τών πληθωριστικων πιέσεων ή πολιτική άλλαγή τοΰ 'Ιουλίου τοΰ 1974 δέν σήμαινε τίποτε ίδιαίτερα γιά τήν δομική κατάσταση τής οίκονομίας άκριβώς γιατί δέν συνοδεύτηκε άπό βαθύτερες κοινωνικοοικονομικές μεταρρυθμίσεις ,πράγμα πού φυσικά δέν είναι δεκτό μέ τόν κατεστημένο καί μάλλον έκφανειακό (άν λάβουμε ύπ' όψη τούς ταξικούς πολιτικοκοινωνικούς διαχωρισμούς καί τίς άντιστοιχίες τους μέ τίς συγκεκριμένες πολιτικές παρατάξεις τοΰ τόπου)

χαρακτῆρα τῆς ἀλλαγῆς αὐτῆς [48]. Βέβαια μέ τό πέρασμα ἀπό τήν δικτατορία στήν πολιτική δημοκρατία πού λειτούργησε καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη φορά στήν μεταπολεμική περίοδο, ὁ ἐργαζόμενος κόσμος ἦταν ἐπόμενο συνδικαλιστικά νά κινηθεῖ πιό ἐλεύθερα καί νά διαπραγματευτεῖ πιό ἀποτελεσματικά γιά τά συμφέροντά του μέ τούς ἐργοδότες ἤ καί μέ τό ἴδιο τό κράτος ἀκόμη. [49]. Ἀκόμη ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ κυβέρνηση Κ. Καραμανλῆ ἔκανε εἰλικρινεῖς προσπάθειες γιά ἀναθεώρηση συμβάσεων πού ὑπῆρχαν ἤδη ὑπογραφεῖ ἐπί δικτατορίας μέ μεγαλοκεφαλαιούχους ἤ ξένες πολυεθνικές ἑταιρεῖες μέ σκοπό τήν ἐπίτευξη εὐνοϊκότερων ὅρων γιά τά συμφέροντα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ὅπως καί γιά ἐπέκταση τοῦ δημόσιου τομέα τῆς οἰκονομίας, ὅπου κρινόταν ἀναγκαῖο μέ γνώμονα τό διαχρονικό ἐθνικό συμφέρον καί χωρίς οὐσιαστικά νά γίνεται ἀπομάκρυνση ἀπό τήν βασική ἀρχή τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας, (λ.χ. κρατικοποίηση τῶν διϋλιστηρίων Νιάρχου, Ἵδρυση Δημόσιας Ἐπιχείρησης Πετρελαίων (Δ.Ε.Π.)) καί αὔξηση τοῦ κρατικοῦ νομίμου ἐλέγχου πάνω στήν ἐπιχειρηματική δραστηριότητα τῶν μεγαλοκεφαλαιούχων [50] (λ.χ. ἡ ποινική δίωξη κατά Ἀνδρεάδη γιά παράβαση ἀποφάσεων τῆς νομισματικῆς ἐπιτροπῆς καί ἄλλα ἀδικήματα).

Τό δεύτερο τέλος θέμα ἦρθε στό προσκήνιο ἔντονα μαζί μέ τό πέρασμα στήν πολιτική δημοκρατία γιατί τότε μόνο ἀποκαταστάθηκαν οἱ πολιτικές προϋποθέσεις γιά τήν ἔνταξη στήν Εὐρωπαϊκή κοινότητα. Εἶχε φύγει ἤδη ἐπί δικτατορίας ἀλλά ἐξ αἰτίας τοῦ καθεστῶτος αὐτοῦ οὐσιαστικά οἱ σχέσεις μέ τήν Ε.Ο.Κ. εἶχαν "παγώσει" καί κάθε σχετική προσπάθεια γιά οὐσιαστική ἐπανασύνδεση μέ τελικό σκοπό τήν ἔνταξη ἔπεφτε στό κενό. Ἡ κυβέρνηση Κ. Καραμανλῆ ἔδωσε ἰδιαίτερη σημασία πρός τήν κατεύθυνση αὐτή αὐτό γιατί ἀπό παλιά ὁ Κ. Καραμανλῆς καί τό ἐπιτελεῖο του ἦταν ὁπαδός τῆς προσχώρησης στήν ΕΟΚ, ἀφοῦ δική του πρωτοβουλία ἦταν ὅταν ἡ Ε.Ρ.Ε. κυριαρχοῦσε στήν πολιτική σκηνή, νά ὑπογραφεῖ ἡ συμφωνία σύνδεσης τοῦ 1961, δίνυρο γιατί εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἕνα μεγάλο

.//.

μέρος τῆς μεφαλοαστικῆς τάξης ἦταν ὑπέρ τῆς ἔνταξης, ἀκόμα κι ἄν ἐκ-
προσωποῦσε τό χλωρίφιο μονοπωλιακό κεφάλαιο,[51] καί τέλος γιά πολιτικούς λό-
γους ἀφοῦ μιά τέτοια ἔνταξη ἀπ' τήν μιά ἐνίσχυε τούς δημοκρατικούς θε-
σμούς καί τήν σωστή λειτουργία τους καί ἀπ' τήν ἄλλη ἀπαγκίστρωνε κάπως
τήν χώρα ἀπ' τήν ἀσφυκτική οἰκονομικοπολιτική ἐξάρτηση τῶν Η.Π.Α.[52] (Εἶναι
γνωστό ὅτι ὁ ἡγέτης τῆς "Νέας Δημοκρατίας" κατά ἀρχάς ἔδει-
χνε μαίσθησα ἐντίμηση στήν Νικηφορίδειν κοσμική γενιά
μέλλον ἐφάνθη νά χάνει σκυτό ὅτι μετά τό 1974 δια-
ιωνίσθηκαν κατά δημοκρατικώτερη τροχιά σε σχέση μέ
τήν ἐξηκοστό 1955-1963)

'Υποσημειώσεις ΙΙ Κεφαλαίου

1.Βλ. σχετικά μέ τήν άξιολόγηση τής οίκονομικής άνάπτυξης,Ξεν. Ζολώτα, Νομισματική ίσορροπία καί οίκονομική άνάπτυξη ('Η έλληνική οίκονομία κατά τήν τελευταίαν δεκαπενταετίαν, προβλήματα τκαί προοπτικαί), 'Αθήναι, 1964 σελ. 179 έπ.

2. Βλ. Π.Τερλεξῆ, Οίκονομία καί Δημοκρατία, έκδ.Ράππα 1973,σελ. 90 έπ. καί σελ. 93 έπ. S.M.LIPSET, "POLITICAL MAN - THE SOCIAL BASES OF POLITICS - DOUBLEDAY AND COMPANY, INC., CARDEN CITY, N. YORK,1959, ίδιαίτερα σελ. 45 έπ. όπου έξετάζεται ή σχέση τής οίκονομικής άνάπτυξης καί τής δημοκρατίας. Βλ. καί παραπ. Είσ. Γ' καί Δ' σελ.

3. Βλ. παρ. Είσ. Γ' καί Δ' σελ. 'Επίσης Π. Τερλεξῆ, ὅπ. παρ., σελ. 102 έπ.

4. Μ. Νικολινάκου, Μελέτες πάνω στόν έλληνικό καπιταλισμό,έκδ. Νέα Σύνορα, 'Αθήνα 1976 σελ. 26,27,36,37,39.
Ι. Ζεύγου, Σύντομη μελέτη τής νεοελληνικῆς 'Ιστορίας, 'Αθήνα 1945, σελ. 13-16, 36 - 38. Χρ. Εύελπίδη, Οίκονομική καί κοινωνική 'Ιστορία τής 'Ελλάδος, 'Αθήνα, 1950 σελ. 31 έπ. Κ. Βεργόπουλου, Τό άγροτικό ζήτημα στήν 'Ελλάδα, 'Αθήνα 1975. F. THIERSCH, DE L'ETAT ACTUEL DE LA GRECE ET DES MOYENS D'ARRIVER A SA RESTAURATION, LEIPZIG, 1833, σελ. 302 - 303. E.ABOUT, LA GRECE CONTEMPORAINE, PARIS 1860. Γ. Χαριτάκη,'Η 'Ελληνική Βιομηχανία, 'Αθήναι, 1927, σελ. 73.Οί κοινωνικοοικοτικές δυνάμεις στήν 'Ελλάδα, έκδ. "Ομιλου 'Αλεξάνδρας Παπαναστασίου, 'Αθήνα, 1966, σελ. 12.

5. Μ. Νικολινάκου, ὅπ. παρ. , σελ.32,33,41,42,49-54,65 έπ.
A. ALEXANDER, GREEK INDUSTRIALISTS, 'Αθήνα, 1964 σελ. 63. Βλ. πίνακα 1 γιά τά χρόνια άπό 1867 - 1938.

.//.

Πίνακας 1

	Ἀριθμός τῶν βιομηχανικῶν καταστάσεων	Ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων στήν βιομηχανία	Ἵπποι	Πάγιο κεφ. σέ ἑκαστ. χρυσές δρχ.	Ἀξία παραγ. σέ ἑκάστ. δρχ.
1867	168 (22) α)	7300	-	-	-
1873	95 β)	7342 β)	1967 β)	20	-
1875	199 (95) α)	-	1967	-	-
1889	- (145) α)	-	5.588	-	-
1917	2213	35.500	70.000	-	200
1920	2905 (2853) β)		110.000	220	1950 γ)
1923	2994 β)	72.100 β)	-	260	3191 γ)
1929 -30	4000	110.000	230.000	-	7210
1938	4515	140.000	277.000	1080	13565 (6898) γ)

ὅπου α) = μέ μηχανικό ἐξοπλισμό, β) Ἐργοστάσια μέ πάνω ἀπό 5 ἀπασχολουμένους γ) ἀγοραστική δύναμη τοῦ 1923.

Παρατ. 1: Ὁ πίνακας εἶναι καταρτισμένος ἀπό τόν Μ. Νικολινάκο, βλ. ὅπ. παρ. σελ. 62 καί ὑποσ. 207, σύμφωνα μέ τόν Κύελπίδη, βλ. ὅπ. παρ. καί τό "WORTERBUCH DER SOZIAL WISSENSCHAFTEN.

.//.

Παρατ. 2. Τό "WORTERBUCH DEOR SOCIAL WISSENCHAFTEN" ἀναφέρεται στήν διατριβή τοῦ P. KABANAS, ZUR LAGE DEOR ABHANGIGEN ARBEIT IN GRIECHEN LAND, FRANKFURT 1964,

---

Βλ. ἀκόμη Ι. MENNAND (μέ τήν συνεργασία Π. Μερλόπουλου καί Γ.Νοταρᾶ) ἐκδ. "Μπάϋρον", Ἀθήνα, 1966, 1974 σελ. 16 ἑπ.

6. Βλ. Μ. Νικολινάκος,ὅπ. παρ. σελ. 23 ἑπ. Βέβαια ὑπάρχουν συγγραφεῖς ποῦ τίς ἀπαρχές τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης τίς τοποθετοῦν ἤδη στήν περίοδο αὐτή. Ὁ Καμπανᾶς π.χ. τίς τοποθετῆ ἀνάμεσα στό 1833 καί τό 1880 (βλ. P. KABANAS, ὅπ. παρ.) Ὁ Κορδᾶτος ὅμως φαίνεται νά μή συμφωνεῖ καί τόσο θεωρῶντας ὅτι τόν περασμένο αἰῶνα γιά μιά μεγάλη περίοδο ὁ ρόλος τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου παρέμενε παρασιτικός μέσα στήν συνολική λειτουργία τοῦ παγκόσμιου καπιταλισμοῦ διατηρῶντας ἕνα χαρακτῆρα ἐμπορικό, ἐφοπλιστικό καί χρηματιστικό (βλ. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, 1972, σελ. 14-15 καί Εἰσαγωγή ἐξ τήν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας , δ' ἔκδοση, Ἀθήνα 1974)

7. Ἡ δασμολογική προστασία εἶχε κύριο σκοπό τήν χρηματοδότηση τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ἀλλά ταυτόχρονα εἶχε θετική παρενέργεια πάνω στήν βιομηχανική παραγωγή. Βλ. Χαριτάκης ὅπ.παρ.σελ. 35 καί Ε. Ζολώτα, ἡ Ἑλλάς εἰς τό στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως, 2η ἐκδ., Ἀθῆναι 1964, σελ. 128 ἑπ.

8. Γιά τήν σημασία τοῦ ὁδικοῦ καί σιδηροδρομικοῦ δικτύου σχετικά μέ τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη βλ. THIERSCH, ὅπ. παρ. τόμος II,σελ. 30 ἑπ. καί M. DOBB, STUDIES IN THE DEVELOPMENT OF CAPITALISM,LONDON 1963, σελ. 296 ἑπ. Σχετικά μέ τήν κατάσταση τοῦ δικτύου αὐτοῦ στήν Ἑλλάδα στά χρόνια αὐτά βλ. Μ. Νικολινάκος, ὅπ. παρ., σελ. 28 καί ὑποσ. 33 καί σελ. 39 καί ὑποσ. 97.

9. Βλ. Μ. Νικολινάκος , ὅπ. παρ.σελ. 29 ἑπ. καί Ζ. MEYNAUD,ὅπ. παρ. 19 ἑπ.

.//.

10. Πολλοί θεωροῦν ὑπερβολή πρίν ἀπ'τήν δεκαπενταετία αὐτή νά μιλᾶμε γιά βιομηχανία στήν Ἑλλάδα. (Βλ. J.MEYNAND, ὅπ. παρ. σελ. 16 ἑπ.) Κι εἶναι σωστό αὐτό, ἄν προσέξουμε ὅτι κι ἐμεῖς τήν περίοδο 1860 - 1909 ἁπλῶς τήν θεωροῦμε περίοδο κάποιας προετοιμασίας τῆς ἐκβιομηχάνισης κι οὔτε κἄν περίοδο ποῦ μπῆκαν σταθερές καί ἰσχυρές βάσεις τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς διαδικασίας . Ἀκόμη καί μετά τό 1880-90, ἄν μᾶς νά μιλᾶμε γιά "βιομηχανία" δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι σέ τελευταία ἀνάλυση ἐπρόκειτο γιά βιοτεχνία.(Βλ. Β. Φίλια, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα, β' ἔκδ. 1975, σελ. 177 ἑπ.). Ἄς πάρουμε μάλιστα ὑπ'ὄψη μας ὅτι ἀπ'τό 1890 καί μετά παρουσιάζεται κάποια κάμψη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί τῆς ὁποίας βιομηχανικῆς παραγωγῆς ὑπῆρχε τότε, ὕστερα ἀπ'τήν χρεωκοπία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τό 1893, τήν ντροπιαστική ἧττα τοῦ 1897 καί τήν ὑποτίμηση τῆς δραχμῆς - ποῦταν φυσικά μιά λύση ἀνάγκης.- Ὡστόσο ἡ ὑποτίμηση αὐτή , ἡ ἐφαρμογή τοῦ συστηματοποιημένου προγράμματος δημόσιων ἔργων στήν δεκαετία, 80-90, ἡ εἰσροή τῶν ξένων κεφαλαίων μαζί καί μέ τήν εἰσαγωγή ἰσχυρῶν τελωνειακῶν δεσμῶν ποῦ ἀναφέραμε πιό πάνω ὑπῆρξαν προωθητικοί παράγοντες τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης.

11. Βλ. προηγούμενη ὑποσ. Σχετικά μέ τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου βλ. Μ.Νικολινάκος, ὅπ. παρ. σελ.40 ἑπ. Γ. Χαριτάκης, ὅπ. παρ. σελ. 54 ἑπ. AUDREADIS, LES PROGRES ECONOMIQUES DEPUIS QUARANTE ANNS στά "Ἔργα, τόμ. II, Ἀθήνα 1939. σελ. 208 - 215. Α. ALEXANDER, ὅπ. παρ. σελ. 63. ΗΕΝ. Ζολώτας, ὅπ. παρ.σελ. 129-137. Ὁ παρακάτω πίνακας εἶναι διαφωτιστικός σχετικά μέ τήν αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς στήν περίοδο αὐτή.

.//.

Πίνακας 2

Αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς (1938 = 100)

1924	48	1932	61	1936	84
1926	50	1933	66	1937	91
1928	59	1934	76	1938	100
1930	63	1935	76	1939	106

Ἀκόμη ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στό 1929 καί στό 1933 Ἱδρύθηκαν 287 νέα ἐργοστάσια ἐνῶ ἀνάμεσα στό 1934 καί 1936 300. Τό 1930 ἡ ἐγχώρια παραγωγή κάλυπτε 58,81% τῆς ζήτησης καταναλωτικῶν βιομηχανικῶν ἀγαθῶν, τό 1932 70, 29%, τό 1933 76, 41%, τό 1934 74, 89% , τό 1935 75,13%, τό 1936 82, 83% καί τό 1939 81% (Βλ. σχετικά Δ. Σ. Στεφανίδη, ἡ θέσις τῆς βιομηχανίας ἐν τῇ κοινωνικῇ μας οἰκονομίᾳ, Θεσσαλονίκη, 1938 σελ. 34 καί 36 – οἱ ἀριθμοί ὑπολογίστηκαν ἀπ'τό Ἀνώτατο Οἰκονομικό Συμβούλιο καί φαίνονται μᾶλλον ψηλοί – , ὅπως ἐπίσης καί ΚΑΒΑΝΑΣ, ὅπ. παρ. σελ.235 ὑποσ. 87.)

12. Βλ. Μ. Νικολινάκος, ὅπ. παρ. σελ. 65 ἐπ. Ξεν. Ζολώτα, ὅπ.παρ. καί ἡ Νομισματική ἰσορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξις..., ὅπ. παρ. (βλ. ἀκό μη τοῦ ἴδιου βοηθητικά βιβλία γιά τήν μελέτη τῆς περιόδου αὐτῆς, οἰκονομική Ἀνάπτυξής καί Τεχνική Ἐκπαίδευσις,Ἀθήνα, 1960. Περιφερειακός Προγραμματισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξις, Ἀθήνα, 1961. Οἰκονομική Ἐπιχείρησις – Μία Πρότασις, Ἀθήνα, 1962. Τά βιβλία αὐτά ἐκδόθησαν ἀπ'τήν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος καί περιλαμβάνονται εἰς τό Ἀρχεῖον Μελετῶν καί ὁμιλι ῶν της.) Δ.Ι.,Χαλικιᾶ, Ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς Ἑλλάδος, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀρχεῖον Μελετῶν καί ὁμιλιῶν, Ἀθῆναι, 1958. Δημ. Ν. Γαλάνη, Πηγαί καί Μέθοδοι Χρηματοδοτήσεως τῶν Ἐπενδύσεων εἰς τήν Ἑλληνικήν Βιομηχανίαν, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος (ἀγγλική ἔκδοση μόνο), Ἀρχεῖο Μελετῶν καί ὁμιλιῶν, Ἀθῆναι, 1963; W. O. CANDILLIS, THE ECONOMY OF GREECE 1944 – 1966, EFFORTS FOR STABILITY AND DEVELOPMENT, FR.A. PRAEGER PUBLISHER, N. YORK, WASHINGTON, LONDON, 1968. Θεοδ. Λιανός, ASPECTS OF INCOME DISTRIBUTION

.//.

Βέβαια μποροῦν νά προβληθοῦν ἀντιρρήσεις σ'αὐτές τίς ἀντιστοιχίες μέ τό σχῆμα τοῦ W.W. ROSTOW, Συμπερασματικά μπορεῖ ν'ἀμφισβητηθεῖ ἄν τελικά αὐτό τό σχῆμα ἐπαληθεύεται στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ὅπως δέν ἐπαληθεύεται καί στήν περίπτωση ἄλλων ἀναπτυσσόμενων χωρῶν, διότι οἱ συνθῆκες τοῦ ξεκινήματος τοῦ οἰκονομικοῦ τους ἐκσυγχρονισμοῦ εἶναι τελείως διαφορετικές ἀπ'ἐκεῖνες τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων χωρῶν (βλ. Γ. Καββαδίας, ὅπου παρ. σελ. 103 καί Κώστα Χατζηαργύρη, Κρίση καί ἐξέγερση τοῦ Τρίτου Κόσμου, ἐκδ. GUTENBEGG, Ἀθήνα, 1974, σελ. 57 ἐπ. τί εἶναι ὑπανάπτυξη, σελ. 59 ἐπ: Μερκαντιλισμός κι ἐλεύθερος Συναγωνισμός, σελ. 67 ἐπ: ἡ φάση τοῦ κλασσικοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ, σελ. 72 ἐπ. ἡ ἐμφάνιση τῶν πολυεθνικῶν) Ἰδιαίτερα γιά τήν μεταπολεμική περίοδο μπορεῖ νά γεννηθεῖ θέμα ἄν ἀντιστοιχεῖ μόνο στήν φάση τοῦ "TAKE-OFF" τοῦ ROSTOW ἤ περιέχει καί στοιχεῖα τῆς ἐπόμενης φάσης τοῦ σχήματός του ποῦναι ἡ πορεία πρός τήν ὡριμότητα (THE DRIVE TO MATURITY), δεδομένου ὅτι οἱ ἀκαθάριστες ἐπενδύσεις παγίου κεφαλαίου στήν περίοδο αὐτή εἶναι τῆς τάξης τοῦ 13% τό 1948, τοῦ 17% τό 1950, τοῦ 26% τό 1960, τοῦ 23,2% τό 1965 καί τοῦ 23% τό 1967 ἐπί τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι δηλ. τοῦ ἴδιου ὕψους μ' ἐκεῖνες τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν ἐνῶ γιά τήν φάση τοῦ "T A K E - OFF" σύμφωνα μέ τό ἴδιο σχῆμα, προβλέπεται σχετικά μέ τίς ἐπενδύσεις τό ποσοστό μόνο τοῦ 5% ὡς 10% ἐπί τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί γιά τήν φάση τοῦ "DRIVE TO MATURITY" τό ποσοστό ἀπό 10% ὡς 20% ἐπί τοῦ ἴδιου εἰσοδήματος.

Οἱ τελευταῖες παρατηρήσεις ἔχουν κάποια ἰδιαίτερη σημασία ὅταν γίνεται ἀλληλοσυσχέτιση τῆς πορείας τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης στήν μεταπολεμική περίοδο καί ὁρισμένων κοινωνικῶν καί πολιτικῶν φαινομένων, Π.χ. ἡ κοινωνικοπολιτική ἀστάθεια πού παρατηρεῖται μεταπολεμικά, ὅπως καί προπολεμικά , . πρέπει ἀπό σκοπιά οἰκονομικῆς κοινωνιολογίας νά ἑρμηνευτεῖ μέ βάση τίς κοινωνικές ἐπιδράσεις καί συνέπειες ἑνός καπιταλιστικοῦ συστήματος πού βρίσκεται στά πρῶτα στάδια τῆς

.//.

ανάπτυξής του ή πού άντίθετα βρίσκεται σέ στάδια ώριμότητας; Νομίζουμε ότι άσφαλής άπάντηση- πώς θά μπορούσαμε νά βρισκόμαστε μπροστά σέ φαινόμενα σταδίων "ώριμότητας" τού καπιταλιστικού συστήματος τήν στιγμή πού ή Ελλάδα ανήκει στήν περιφέρεια τού παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος καί ή μετάβασή της σέ τέτοια στάδια είναι άπ' τήν ίδια της τήν θέση "μπλοκαρισμένη," - άλλά δέν θάπρεπε νά στάθούμε μόνο έκεί. Είναι άνεπαρκές νά μιλάμε μόνο γιά κοινωνικές συνέπειες κάποιων γενικών "πρώτων "καπιταλιστικών σταδίων κατά τρόπο άφηρημένο. Οφείλουμε παράλληλα νά έπισημαίνουμε τό στοιχείο τού γενικώτερου άσυντονισμού καί άσυμμετρίας πάνω στήν συνολική οικονομική διάρθρωση καί άνάπτυξη, στοιχείο στό όποίο ή νεομαρξιστική προσέγγιση ίδιαίτερα έπιμένει. Άν θέλουμε νά άκριβολογήσουμε πρέπει νά μιλήσουμε γιά τά πρώτα στάδια ένός καπιταλιστικού συστήματος έξαρτώμενου, δύσμορφου μέ τομείς παραγωγής μεταξύ τους άποδιαρθρωμένους. Έτσι ένώ οί έπενδύσεις τής τάξης πού άναφέραμε πιό πάνω κι' ένώ όμολογουμένως άπ' τό 1960 καί μετά ή έκβιομηχάνιση έχει σχετικά γρήγορο ρυθμό σέ σχέση μέ προηγούμενες περιόδους, ώστόσο οί συνολικές δραστηριότητες τής Ελληνικής οικονομίας είναι άκόμη σημαντικές (κατά κεφαλήν εισόδημα παρ' όλην τήν μεταπολεμική του αύξηση άρκετά χαμηλό, ώσοστού τού άγροτικού τομέα στό Εθνικό εισόδημα πολύ μεγάλο ένώ ταυτόχρονα ή γεωργία καί γενικώτερα ή ύπαιθρος είναι παραμελημένη, χάσμα άνάμεσα στήν κοινωνική, οικονομική καί πολιτιστική κατάσταση τών μεγάλων άστικών κέντρων -ίδιαίτερα τής πρωτεύουσας -καί τής ύπαίθρου, ύποαπασχόληση καί παρασιτικές οικονομικές δραστηριότητες, έλλειψη έκσυγχρονισμού στήν λειτουργία τών έπιχειρήσεων, άνισότητες παραγωγικότητας κατά τομείς παραγωγής κ.ά.)

Έμείς σέ κάθε περίπτωση άναφερθήκαμε ένδεικτικά σέ κάποια στάδια τού σχήματος τού ROSTOW μέ τήν έννοια περισσότερο φού πώς θά μπορούσαν ν' άναζητηθούν κάποιες άντιστοιχίες, άν κανείς άποπειράτο νά προσδιορίσει τίς περιόδους τής νεοελληνικής οικονομικής ίστορίας μέ βάση τήν θεωρία τών σταδίων τού παραπάνω γνωστού θεωρητικού τής οικονομικής άνάπτυξης της Άγγλοσαξωνικής σχολής.

15. Άν καί φυσικά δέν άποκλείουμε τήν άξία τής ίστορικής έρμηνείας σ' όρισμένα κοινωνικά φαινόμενα, ώστόσο άποδεχόμαστε μέσα στό συνολικό ίστορικοκοινωνικό γίγνεσθαι τήν ύπαρξη γενικών τάσεων πού να κοινές στίς ίστορικοκοινωνικές έξελίξεις σέ μέρους χωρών καί πάνω στίς όποίες μπορούν νά στηριχθούν γενικεύσεις. Έξ άλλου γι' αύτό καί συλλαμβάνουμε τό κοινωνικό περιβάλλον τού Π.Σ. δυναμικά καί άνταγωνιστικά στά πλαίσια τού Μαρξιστικού έξελικτικού σχήματος. (Βλ. παρ. Εισαγωγή). Όπως θά μάς ήταν άδιανόητο νά θεωρήσουμε σχετικά μέ τά κοινωνικά φαινόμενα ως μοναδικό καί άλάθητο είδος έρμηνείας τήν αίτιώδη καθαρά έπιστημονική έρμηνεία τό ίδιο άδιανόητο θά ήταν νά μή άναγνωρίσουμε καταρχήν στήν τελευταία προτεραιότητα έμαντι τής ίστορικής τέτοιας. Όπου εύρίσκονται κοινές τάσεις στήν πορεία τών λαών πρέπει προσεκτικά νά διερευνάται ή έκταση τών κοινών στοι-

χειων ἤ σταδίων, ἄν ὑπάρχουν, ἤ ἀκόμη καί ἡ δυνατότητα ἔκφρασης κάποιας, περιορισμένης ἔστω, γενίκευσης ἤ κάποιου κοινωνικοῦ νόμου, ἔστω τοῦ τύπου " κάτω ἀπό συνθῆκες σ ὑπάρχει ἡ τάση τ",

---

Ἡ πορεία τῶν χωρῶν τοῦ ἀναπτυσσόμενου κόσμου ἔχει πολλά κοινά σημεῖα κι ἔτσι οἱ παραπάνω σκέψεις στήν περίπτωσή τους ἐπαληθεύονται, δηλ. ἡ ἱστορική μοναδικότητα φαίνεται ὅτι πραγματώνεται μέσα στά πλαίσια πάντα κάποιας γενικότητας τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας. Ἔτσι λ.χ. ἡ ἀρχή ἐκβιομηχάνιση πού παρατηρεῖται στήν χώρα μας - βλέποντας τήν διαδικασία αὐτή σέ πλατειά χρονική περίοδο πού περιλαμβάνει καί τόν περασμένο αἰῶνα - δέν εἶναι κάτι μοναδικό. Παρατηρεῖται καί σ'ἄλλες ἀναπτυσσόμενες χῶρες. Στήν Τουρκία πρίν ἀπ'τό Κεμαλικό καθεστώς ἡ βιομηχανία ἦταν ἀνύπαρκτη καί μάλιστα δέν ὑπῆρχαν καί τά ἀποθέματα ἔστω τοῦ ἐμπορικοῦ, ναυτιλιακοῦ καί χρηματιστικοῦ κεφαλαίου πού ὑπῆρχαν σέ μᾶς πρίν ἀκόμη ἀπ'τό 1909. Τό ἴδιο παρατηρεῖ κανείς καί στίς ἄλλες γειτονικές βαλκανικές χῶρες, μέ τήν διαφορά βέβαια τῆς μεταπολεμικῆς ἐπιτάχυνσης τῆς ἐκβιομηχάνισης λόγω τοῦ νέου κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος πού τῆς ἔδωσε πρωτεύουσα σημασία.

Ὕστερα ἡ αὐταρχικότητα τῶν κοινωνικῶν δομῶν (πού συντελεῖ στήν δημιουργία ἀτόμων - πολιτῶν αὐταρχικοῦ, ἐξαρτημένου ἤ ἀκόμη καί παράλογου χαρακτῆρα) εἶναι ἕνα κοινό φαινόμενο ὅλων τῶν παραδοσιακῶν καί ἔντονα μεταβατικῶν κοινωνιῶν.

Ἀκόμη τό ἀνισόρροπο στοιχεῖο στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη καί ἡ συμβολή του στήν αὔξηση τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἀστάθειας εἶναι ἕνα ἀκόμη κοινό χαρακτηριστικό. Ἡ ἀσυμμετρία τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν πού προέρχεται ἀπ'τό σπάσιμο τῶν παραδοσιακῶν τρόπων ζωῆς σέ συνδυασμό

.//.

μέ μιά ἔμφυτη προσήλωση τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων γιά ψυχολογικούς λόγους στήν παράδοση εἶναι κοινός ἀρνητικός παράγοντας στήν ἐπιτάχυνση τοῦ οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἐνῶ ἡ φτώχεια, ἡ ἀνεργία, ἡ μετανάστευση καί ἡ λουμπενοπρολεταροποίηση τῶν μαζῶν εἶναι κοινά καυτά προβλήματα, μερικά ἀπ'τά ὁποῖα συμβάλλουν σημαντικά καί στήν αὔξηση τῆς γενικῆς ἐκτροφῆς (SOCIAL DEVIANCE) ἀλλά καί εἰδικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ φαινόμενου τῆς πολιτικῆς βίας (POLITICAL VIOLENCE) καί τῶν αὐταρχικῶν πολιτικῶν τάσεων (AUTHORITARIAN POLITICAL TENDENCIES) (Βλ. Κ. Χατζηαργύρης ὅπ. παρ. σελ. 32 ἐπ. 57,58,59. Μ. Νικολινάκος, ὅπ. παρ. σελ. 86 ἐπ. S.M.LIPSET, ὅπ. παρ., Κεφ. 2ον, σελ. 45: Ἰδιαίτερα τίς παραγράφους "περί οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς πάλης τῶν τάξεων" καί περί "τῆς πολιτικῆς τῆς γρήγορης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης", Κεφ. 4ον σελ.97 ἐπ: Ἡ αὐταρχικότητα τῆς ἐργατικῆς τάξης).

Γι'αὐτό, ὅσο καί νά λέμε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἀνήκει στήν Εὐρώπη, δέν πρέπει νά λησμονοῦμε καί τό "παν - ἀναπτυσσόμενο" πλαίσιο μέσ'τό ὁποῖο εἶναι πάντα ταγμένη, [illegible]. Δέν πρέπει νά τήν βλέπουμε πολύ ξέμακρα ἀπ'τόν Τρίτο Κόσμο καί τά οἰκονομικά καί γενικώτερα προβλήματα του ἀλλ'ἀντίθετα νά θεωροῦμε κοινή τους ὑπόθεση παρ'ὅλες φυσικά τίς ἱστορικοπολιτιστικές τους διαφορές τόν δύσκολο, δαιδαλώδη καί μακροχρόνιο ἀγῶνα τους γιά τό σπάσιμο τῆς οἰκονομικῆς καί κατ'ἐπέκταση κοινωνικοπολιτικῆς τους ἐξάρτησης ἀπ'τόν κόσμο τῆς ἀνάπτυξης. [illegible]

Τέλος δέν θά παραλείψουμε νά σημειώσουμε ὅτι εἶναι ξεπερασμένη πιά ἡ ἄποψη τῆς καθαρά οἰκονομικῆς ἀντιμετώπισης τῆς ἀνάπτυξης καί ἀντίθετα ἀρχίζει νά καθιερώνεται ὁ ὁλιστικός τρόπος ἀντιμετώπισής της πού παίρνει

ἀπ' ὅλη του ἕνα σύνολο κοινωνικῶν μεταβλητῶν μέσα στήν διαδικασία τῆς μεταβολῆς .Ὅταν ἐδῶ μιλᾶμε γι' ἀνάπτυξη μ' αὐτό τόν τρόπο τήν ἐννοοῦμε κι ἔτσι καθαρά οἰκονομικές διαφορές ἢ διαμορφώσεις , ὅταν δέν εἶναι σημαντικές ἢ ἡ ἐπίδρασή καί ἡ συμπλοκή τους μέ ἄλλα κοινωνικά στοιχεῖα δέν διαμορφώνουν ἕνα πλέγμα ἐξαιρετικῆς μοναδικότητας δέν μᾶς ἐνδιαφέρουν καί τόσο. Βλ. INTERNATIONAL SOCIAL DEVELOPMENT REVIEW No 3: UNIFIED SOCIOLECONOMIC DEVELOPMENT AND PLANNING: SOME NEW PORIZONS , UN. NATIONS ,N. YORK,1970 σελ. 13: INDICATEURS PARTIELS D' EFFORT, σελ. [illegible] D'EFFORT./. J.L. FINKLE AND R. W. GABLE , POLITICAL DEVELOPMENT AND SOCIAL CHANGE , N.YORK & LONDON - TORONTO - JOHN WILEY AND SONS , INC. 1971 κεφ. 6ον SOCIAL ASPECTS OF ECON. DEVELOPMENT .

16. Στό σημεῖο αὐτό συγκεκριμένα μποροῦμε καί πάλι λ.χ. ν' ἀναφερθοῦμε στήν θεωρία τοῦ Β. Φίλια σχετικά μέ τήν ἑρμηνεία τῶν ἀταρχικῶν δομῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. (Βλ. προηγ. κεφαλ.) Ὡστόσο ὁ Β. Φίλιας παραδέχεται ὅτι ἡ δημιουργία μεταπρατικῶν κοινωνιῶν ἀπ' τόν 19ον αἰώνα καί μετά ὅπου οἱ κυρίαρχες τάξεις ἔχουνε ἀντιπαραγωγικό χαρακτήρα ὡς τάξεις ὄχι γνήσια ἀστικές εἶναι γενικότερο φαινόμενο στό χῶρο τῆς καπιταλιστικῆς περιφέρειας καί δέν παρατηρεῖται ἀποκλειστικά στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας (Βλ. Β. Φίλιας , Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ὅπου παραπ. σελ. 77-76.)

17. Εἴμαστε τῆς γνώμης ὅτι ὅπως καί στό καθαρά πολιτικό μέρος ἔτσι καί στό θέμα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης κάθε χώρα πρέπει νά βρεῖ τόν δικό της δρόμο ἀνάλογα μέ τίς συγκεκριμένες ἰδιομορφίες τοῦ χώρου της - ἀπό πολλές σκοπιές παίρνοντας τον δηλ. γεωγραφικά, κοινωνικά, πολιτικά πολιτιστικά κ.λ.π. Ἡ σωστή συνειδητοποίηση τῶν ἰδιαίτερων παραγόντων πού παίζουν τόν ἀποφασιστικό ρόλο στήν διαμόρφωση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν της στήν συγκεκριμένη τους μοναδικότητα πρέπει νά ἐπηρεάζει τελικά πέρα ἀπό κάθε ἄλλο καί τόν ἀναπτυξιακό της προσανατολισμό. Ἔτσι ἀποκλείεται ἡ δογματική, ἀνεξέλεκτη μεταφορά κάποιου προτύπου οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης πού πιθανῶς νά πέτυχε ὁλικά ἤ μερικά ἀπό μιά χώρα σέ ἄλλη στό ὄνομα ἁπλῶς τῆς ἐδεολογικῆς ταύτισης ἤ συγγένειας τῶν καθεστώτων. Ἀντίθετα ἡ ἐφαρμογή ὁποιουδήποτε προγράμματος ἀνάπτυξης, ὅπως καί ἡ πορεία ὁποιουδήποτε προοδευτικοῦ καθεστῶτος στόν ἀναπτυσσόμενο κόσμο, πρέπει ν'ἀκολουθεῖ γραμμή ἐμπειρική - ἐνν. ἐπιστημονικά ἐμπειρική - καί ρεαλιστική προσπαθῶντας νά συνδυάζει τό ἰδεατό μέ τό ἐφικτό στά πλαίσια πάντα κάθε δυνατῆς προσαρμοστικότητας στίς συγκεκριμένες συνθῆκες τῆς κάθε χώρας καί στήν ἐνδεχομένως ὑπάρχουσα ἰδιορρυθμία τους.

Ἀκόμη μπορεῖ ν'ἀμφισβητηθεῖ καί αὐτή ἡ ἴδια ἡ "ὕπαρξη τῶν "μοντέλων" ἀνάπτυξης (Βλ. λ.χ. ἄρθρον τοῦ D. APLETμέ θέμα "Εἴδη ἀνάπτυξης καί πολιτικά συστήματα" στό SOCIALOGIE POLITIQUE PAR P. BIRNBAUM καί FR. CHAZEL, COL,L.Απ. COLIN, τομ. II σελ. 332 ἐπ. βλ. ἀκόμη τό περίφημο βιβλίο τοῦ ἴδιου THE POLITICS OF MODERNIZATION, ὅπ. παρ., ὅπου ἐκθέτονται τά τρία εἴδη, κατ'αὐτόν, πολιτικῶν συστημάτων καί τά ἀντίστοιχά τους ἀναπτυξιακά μοντέλλα πού ὑπάρχουν σήμερα στίς ἀναπτυσσόμενες χῶρες, τό MOBILIZATION, SYSTEM δηλ., τό RECONCILIATION SYSTEM καί τό MODERN AUTOCRACY SYSTEM, Βλ. ἀναλυτικώτερα Εἰσ. Β' σελ.)

.//.

μᾶλλον μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔχουμε περιπτωσιολογία "τρόπων ἀνάπτυξης" ἀντίστοιχη στήν περιπτωσιολογία τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν καί παραγόντων ποὖχει ἡ κάθε χώρα καί τῆς συνολικῆς ἰδιαίτερης διαμόρφωσης τῶν κοινωνικοπολιτικῶν της φαινομένων. Ὁμοιότητες τρόπων ἀνάπτυξης μποροῦμε νά βροῦμε πλήρη ταυτότητα ὅμως ἀδύνατο. Ἂν δέν κατανοηθεῖ αὐτό τό τελευταῖο καί δέν γίνει ἡ ἀκριβής ἐκτίμηση τῆς συγκεκριμένης μοναδικότητας ποὖ ἀπό πολλές πλευρές ἔχει μιά χώρα ἡ ἀναπτυξιακή πολιτική μπορεῖ "ἡ νά ἀποτύχει ἤ τουλάχιστον νά καθυστερήσει ἤ νά βάλει τελικά τήν χώρα στήν λεγόμενη "Προκρουστική κλίνη" γιά νά ἐπιβεβαιώσει, σώνει καί καλά, τήν ὀρθότητα τῆς ἰδεολογίας στό ὄνομα τῆς ὁποίας ξεκίνησε. Ἔτσι ἤ ἀλλιῶς μιά τέτοια πολιτική θ'αὐξήσει τήν καταπίεση (COERCION) γενικά μέσα στήν συνολική κοινωνικοπολιτική δομή ἐνῶ ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει οἱ ἀναπτυσσόμενες χῶρες ξεκινῶντας ἀπό παραδοσιακούς τύπους κοινωνίας ὑποφέρουν ἤδη ἀπό αὐταρχικές κοινωνικοπολιτικές τάσεις καί δομές. Τέτοιο σφάλμα νομίζουμε πῶς ἔχουν κάνει οἱ κομμουνιστικές χῶρες ὄχι λίγες φορές, ἄν καί στό συνέδριο τῆς Μόσχας τήν ἐπαύριο τῆς συμμαχικῆς νίκης στήν Τυνησία (12 Μαΐου 1943), ἤδη μέσα στό καθεστώς τῆς παντοδυναμίας τοῦ Στάλιν, ἔγινε δεκτό ὅτι τελικά ἡ κάθε χώρα δικαιοῦται ἀλλά καί εἶναι ἀναγκαῖο νά ἀκολουθήσει τόν δικό της δρόμο πρός τόν σοσιαλισμό – μέ τήν στενή μάρξιση ἔννοια τοῦ ὅρου ἔνν. – καί ἀποφασίστηκε ἀπ'τό προεδρεῖο τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Τρίτης Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς ἡ διάλυση της. (βλ. L.ARAGON, Παράλληλη Ἱστορία Ε.Σ.Σ.Δ. – Η.Π.Α., Κωδ. Φυτράκη, Ἀθῆναι, τομ. ΙΙ, σελ. 42 ἐπ.)

Ἔτσι ὅταν πιά μιλᾶμε γιά κομμουνιστικό καθεστώς γενικά ἐννοοῦμε λίγα πράγματα. Ἂν θέλουμε ν'ἀκριβολογήσουμε πρέπει νά προσδιορίσουμε συγκεκριμένα στό εἶδος τοῦ "κομμουνισμοῦ". Ἔχουμε Ρωσσικό, Κινεζικό, Γιουγκοσλαβικό, Κουβανέζικο κομμουνισμό κ.λ.π. (βλ. σχετικά

.//.

τό βιβλίο " Οἱ πέντε κομμουνισμοί " (Ed Marchant)

Τό ἴδιο ἀναλογικά καί μάλιστα σέ μεγαλύτερη ἔκταση περιπτωσιολογίας θά μπορούσαμε νά κάνουμε σχετικά μέ τόν λεγόμενο " σοσιαλισμό Τρίτου Κόσμου " καί γενικώτερα μέ τόν σοσιαλισμό - ἐννοια μέ τήν πλατειά καί ὄχι ἀναγκαστικά μόνο μαρξιστική ἔννοια τοῦ ὅρου - τῶν ἀναπτυσσόμενων χωρῶν . Δέν ὑπάρχει μιά γενική φόρμα , ἕνα " μοντέλο " παρά μόνο στίς βασικές ἀρχές καί ἰδέες , στούς κοινούς γενικούς προσανατολισμούς Συγκεκριμένα ὑπάρχει ὁ Ἀλγερινός σοσιαλισμός , ὁ Συριακός σοσιαλισμός, ὁ Ἰρακινός σοσιαλισμός, ὁ σοσιαλισμός τῆς Λιβύης κλπ. ,ἄν μποροῦσε φυσικά νά γίνει δεκτό ὅτι τά καθεστῶτα αὐτά δέν εἶναι κατ' ὄνομα σοσιαλιστικά ἀλλά καί στήν πραγματικότητα.

Στή Λιβύη ἤ σ' ἄλλες Ἀραβικές χῶρες λ.χ. τό σοσιαλ-εθνικιστικό καθεστώς δέν μποροῦσε παρά νά πάρει ὑπ' ὄψη του τόν ἔντονο θρησκευτικό παράγοντα τόν παράγοντα " Ἰσλάμ " ἐνῶ στήν Ἑλλάδα ἕνα σοσιαλιστικό καθεστώς θάπρεπε νά παρει σοβαρά ὑπ' ὄψη του τό ψυχολογικό - ἀτομικιστικό παράγοντα πού χαρακτηρίζει ἀρκετά τήν Ἑλληνική ἰδιοσυγκρασία ἐπ' τήν ἀρχαιότητα πέρα ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη παράδοση κοινοβιακῆς ζωῆς . Στήν Τουρκία πάλι ἄν ἕνα προοδευτικό κόμμα ἐρχόμενο στήν ἐξουσία ἀποφάσιζε κάποτε καί μποροῦσε φυσικά νά ξεκινήσει ἕνα ἀναπτυξιακό πρόγραμμα πάνω σ' ὁρισμένες σοσιαλιστικές βάσεις θάπεφτε ἔξω ἄν δέν ὑπολόγιζε σωστά τήν ἰδιομορφία τῆς Τουρκικῆς οἰκονομίας ἀπ' τόν καιρό τοῦ Κεμαλικοῦ καθεστῶτος καί μετά ἤ τόν ψυχοκοινωνιολογικό παράγοντα τοῦ ἐθνικισμοῦ ποδναι ἀρκετά ἔντονος στή χώρα ἀπό παράδοση καί ἀπό τήν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ,πράγμα δηλ. ποδηκανε καί ὁ μπρυτῆς καί πρῶτος ἀρχηγός τοῦ Λαϊκοῦ Ρεπουμπλικανικοῦ κόμματος Κεμάλ Ἀτατοῦρκ.

Ἔτσι ἀκόμη κι ἄν κάνουμε μιά φραματική σύλληψη μιᾶς ἐκούσιας καί συνειδητῆς παγκόσμιας πολιτικῆς ἕνωσης ὅλων τῶν κρατῶν τῆς γῆς πάνω σέ σοσιαλιστικές βάσεις (βλ. H.G. WELLS , Παγκόσμιος Ἱστορία ἐκδ. Α. Πέτρου ,σελ. 708 -708) θά πρέπει νά τήν νοήσουμε μετά τό

.// .

στάδιο τῆς αὐτοδιάθεσης καί τῆς οὐσιαστικῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας κάθε λαοῦ καί στά πλαίσια πάντα τῆς ἀναγνώρισης τοῦ δικαιώματος του γιά τήν ἀναζήτηση τοῦ δικοῦ του δρόμου πρός τόν σοσιαλισμό - ἐνν.μέ τήν πλατειά ἔννοια τοῦ ὅρου - προσαρμοσμένου στήν δική του ἱστορικοκοινωνική μοναδικότητα. Ἡ ἀναπτυξιακή διαδικασία κάθε λαοῦ - καί κυρίως τοῦ ἀναπτυσσόμενου, τοῦ "φτωχοῦ" κόσμου γιατί σήμερα ἐκεῖ κυρίως εἶναι φλέγοντα τά ἀναπτυξιακά προβλήματα - ὅταν εἶναι προσαρμοσμένη μέσα στίς δικές του ἰδιαίτερες συνθῆκες καί στίς ἰδιομορφίες τοῦ δικοῦ του χαρακτῆρα, ὅπως ἀπ'τήν παράδοση καί τήν ἱστορία ἔχει τελικά διαμορφωθεῖ, ἔχει ὄχι ἁπλῶς τίς περισσότερες πιθανότητες γιά τήν τελική της ἐπιτυχία ἀλλά ἐξασφαλίζει καί τίς καλύτερες ἐγγυήσεις γιά τήν ἀβίαστη καί ὁμαλή προσχώρηση σέ μιά παγκόσμια οἰκουμενικοῦ πνεύματος, ἕνωση κρατῶν. Γιατί ἔτσι περνᾶμε στήν πλατειά λεωφόρο τῆς κοινῆς καί ἑνωμένης πιά ἀνθρώπινης πορείας,μέσα ἀπ'τόν ξεχωριστό, μοναδικό δρόμο τοῦ κάθε λαοῦ, μέσα ἀπ'τήν ἀναγνωρισμένη ἐθνική, κοινωνικοπολιτιστική καί συνεπῶς ἀναπτυξιακή του ἰδιομορφία. (βλ. S.P.HUNTINGTON, POLITICAL ORDER IN CHANGING SOCIETIES, NEW HAVEY AND LONDON, YALE UNIVERSITY PRESS, 1976 σελ. 140 ἑπ. 264 ἑπ., 344 ἑπ. D. APLER: ὀπ. παρ. σελ. 81 ἑπ. σελ. 357 ἑπ. σελ. 391 ἑπ. JASON L. FINKLE καί R.W. GABLE,POLITICAL DEVELOPMENT AND SOCIAL CHANGE, NEW YORK _ LONDON - SYDNEY - TORONTO, ἐκδ. JOHN WILEY AND SONS, INC., 1971 σελ. 6-42, 101-140, 240-352.)

(ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ Β' κεφ.)

17α. Βλ. Ν. Μουζέλη , Νεοελληνική κοινωνία ,όψεις ὑπανάπτυξης ,σελ. 222

17β. Βλ. Καμουράν Μπεκίρ Χάρπουτλου , Η Τουρκία σ' αδιέξοδο, δρόσημο σελ.42 ἑπ.

17γ. Ὅμοια σελ. 127.

17δ. Ὅμοια σελ. 131-132

18. Βλ. "Αρθρα τοῦ Νεοκλῆ Σαρρῆ στά φύλλα τῆς ἐφημερίδας " Ἐλευθεροτυπία " τῆς 16-11-1983 (Τουρκία 83,ὀκτ' ἀριθμ.2) καί τῆς 20-11-1983(Τουρκία 83,ὀκτ' ἀριθμ 6) Βλ. ἀκόμη " Φάκελλος Τουρκία " ,ἔκδοση τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατικῆς Ἀντίστασης, ἐκδοσ. Πλειάς , σελ. 156 ἑπ.

Βλ. Ν. Μουζέλης ,ὀπ. παρ., σελ. 223-224 .

18β. Ὅμοια , σελ. 224 T.B. BOTTOMORE , Κοινωνιολογία ,ἔκδ. GUTENBERG , Ἀθήνα 1973 σελ. 207.

18γ . Βλ. Παγκόσμια Ἱστορία Ἀκαδημίας ΕΣΣΔ , ὀπ. παρ. τμ. Η1-Η2, σελ. 326-332.

19. G .MURY ,ὀπ. παρ. σελ. 28-34 (στοιχεῖα ἀγροτικῆς καί βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης σελ. 61 ἑπ.: Κεφ. 3 , οἱ μηχανές καί οἱ πόλεις Βλ. Κ. Χατζηαργύρη , Κρίση καί ἐξέγερση τοῦ Τρίτου Κόσμου , ὀπ. παρ. σελ. 21 ἑπ. Κ. MARX , τό κεφάλαιο, ἔκδ. " Σύγχρονη Σκέψη "Ἀθῆναι 1975 ,τόμ. Ι ,κεφ. 24ο Σταθερό κεφάλαιο καί μεταβλητό κεφάλαιο σελ 212 ἑπ. ,κεφ. 7θ : Τό ποσοστό τῆς ὑπεραξίας σελ 224 ἑπ. κεφ. 9ο : ποσοστό καί μάζα τῆς ὑπεραξίας σελ. 317 ἑπ. Κεφ. 23ο : ὁ Γενικός νόμος τῆς κεφαλαιοκρατικῆς συσσώρευσης ,σελ. 634 ἑπ. Τομ. ΙΙ κεφ. 8ο Πάγιο Κεφάλαιο καί κυκλοφοριακό κεφάλαιο σελ. 154. ἑπ.

19α. Βλ. Ξεν. Ζολώτα , Νομισματική Ἰσορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξης ὀπ.παρ. σελ. 196-207 καί σελ. 210 ἑπ. Μ. Νικολινάκος ὀπ. παρα. σελ. 75 , CANDILIS ,ὀπ. παρ. σελ 169 ἑπ. ὅπου περιγραφή καί παρατηρήσεις τῶν σχεδίων οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῶν χρόνων 1960-64 ,1966-70,Οἰκον. ταχυδρ. ὀπ' ἀριθ 1074 ,Ἄρθρο τοῦ Ζ. Παπασηλιόπουλου πού δημοσιεύτηκε ἀρχικά στήν "MONDE DE DIPLOMATIGUE " στά τεύχος τοῦ'Οκτωβρίου 1974 μέ τίτλο "Η Ἑλληνική οἰκονομία πρίν καί μετά τό 1967 ", σελ. 16 ,σχετικά μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ κράτους στήν μεταπολεμική οἰκονομική ζωή.

Σχετικά μέ τήν Τουρκία βλ. M.D.RIVKIN , AREA DEVELOPMENT FOR NATIONAL GROUTH , FR.A. PRAEGER ,N. YORK, 1965 Κεφ. 4ον σελ. 48 ἑπ., ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ

Δημοκρατίας ὅπου ὁ κρατικός παρεμβατισμός μοναδικό σκοπό εἶχε, ὅπου ὑπῆρχε ἀνάγκη νά διευκολύνει τήν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχείρησης στά πλαίσια τῆς καθαρά καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης , Βλ. M.D. RIVKIN ,ὅπ. παρ. Κεφ. 6ον καί Κεφ. 7ον , σελ. 94 καί σελ. 127 ἑπ. -

Ὡστόσο ἐμεῖς στεκόμαστε πολύ ἐπιφυλακτικοί σ' αὐτή τήν ἄποψη γιατί δέν ἦταν λίγες οἱ φορές πού ὁ ἴδιος ὁ Κεμάλ συνηγοροῦσε ὑπέρ τοῦ καπιταλιστικοῦ κέρδους , ἐνῶ παράλληλα ἀρνιόταν ἀνοιχτά τήν ὕπαρξη τάξεων στή Τουρκική κοινωνία. Ἀπ' τήν ἄλλη πάλι ὁ ταξικός χαρακτῆρας τῶν ἀποφάσεων τοῦ Οἰκονομικοῦ Συνεδρίου τῆς Σμύρνης τοῦ 1923 ἦταν σαφῶς στραμμένος πρός τήν ἀνάπτυξη ἑνός καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τήν δημιουργία μιᾶς ἰσχυρῆς ἀστικῆς τάξης.

"Οταν ὁ ἴδιος ὁ Κεμάλ λέει ὅτι "Ἡ Ἀρχή τοῦ Ἐθνισμοῦ πού ἐγκρίνουμε δέν εἶναι ἕνα σύστημα πού βασίζεται στήν ἀρχή τοῦ σοσιαλισμοῦ, σύστημα πού ἀφαιρεῖ ἀπό τά ἄτομα ὅλα τά μέσα παραγωγῆς καί διάθεσης καί πού δέν δίνει θέση στίς ἀτομικές δραστηριότητες καί τήν ἰδιωτική οἰκονομική ἐπιχείρηση."Ο Ἐθνισμός πού ἐμεῖς ἀκολουθοῦμε στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν ἰδιωτική ἐπιχείρηση καί δραστηριότητα,," (Βλ. Καμουράν Μπεκίρ Χάρκουτλου ,Η Τουρκία σ' ἀδιέξοδο ,ὅπ. παρ. σελ. 121-122) ἀποδεικνύει ἀντικαπιταλιστικό ἤ τουλάχιστον μή καπιταλιστικό οἰκονομικό προσανατολισμό. "Οχι βέβαια. Δέν θάταν ἄστοχο νά λεχθεῖ ὅτι σύμφωνα μέ τήν ὁρολογία καί τίς διακρίσεις τοῦ LIPSET γιά τά πολιτικά καθεστῶτα τό Κεμαλικό καθεστώς θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ " LEFT FASCIST " (ἀριστερό φασιστικό) Ἕνα τέτοιο πολιτικοκοινωνικό καθεστώς δέν στερεῖται ἀποφάσεων κι ἔτσι ἀνῶ ἀπ' τήν μιά μπορεῖ ν' ἀναπτύσσει ἕνα κρατικό παρεμβατισμό πού ξεφεύγει ἀπ' τήν ἔννοια τῆς λεγόμενης "φιλελεύθερης " οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἀπ' τήν ἄλλη δέν ἐγγυᾶται πάντα ἱκανοποιητικά τήν μή καπιταλιστική οἰκονομική ἀνάπτυξη. Στούς κόλπους του συναντῶνται ἤ ἀκόμη κι ἀντιπαλεύουν ἀντίρροπες κοινωνικές δυνάμεις τῶν ὁποίων ἐνδεχομένως καλύπτεται προσωρινά ἡ ἀντιθετικότητα στό ὄνομα μιᾶς ἐθνικιστικῆς λαϊκίστικης ἑνότητας πού θέλει νά μή ἀναγνωρίζει στόν ἀπαιτούμενο βαθμό .Ἀργά ἤ γρήγορα ὅμως θά φανεῖ ποιές δυνάμεις θά κερδίσουν τό παιχνίδι . Στήν περίπτωση τοῦ Κεμαλικοῦ καθεστῶτος κι ἰδιαίτερα τῶν μετεξελίξεων του ὅπως συντελέστηκαν μετά τόν θάνατον τοῦ θεμελιωτῆ τῆς

Τουρκικῆς Δημοκρατίας ,οἱ δυνάμεις πού τελικά ἐπικράτησαν ἦταν ἐκεῖνες τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας μαζί μέ τήν νέα τάξη πού δημιουργήθηκε τῆς στρατιωτικῆς καί διοικητικῆς γραφειοκρατίας τῆς ὁποίας οἱ ἀρχικές κοινωνικές ρίζες ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἦταν μικροαστικές.

20. Λέγοντας κατευθυνόμενη οἰκονομία (ECONOMIE DIRIGEE) ἐννοοῦμε ἕνα οἰκονομικό σύστημα πού δέν εἶναι πάντα σοσιαλιστικό - ἐννοεῖται δηλ. μέ τό βασικό χαρακτηριστικό τῆς κοινωνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων - ἀλλά δέν εἶναι καί ἐκεῖνο τοῦ ἄκρατου οἰκονομικοῦ λιμπεραλισμοῦ - πού θεωρεῖται πιά μιά ξεπερασμένη ὑπόθεση καί μέσα στό ὅλο τόν ἀναπτυγμένο δυτικό κόσμο πού εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν καπιταλιστικός οἰκονομικός χῶρος τοῦ πλανήτη μας -. Εἶναι τό οἰκονομικό σύστημα τῶν αὐστηρά μεθοδευμένων κρατικῶν ἐπεμβάσεων ὄχι ἁπλά γιά τήν πειθάρχηση τῆς οἰκονομίας ἀλλά καί γιά τήν αὔξηση τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας καί δικαιοσύνης μέ τήν ἐφαρμογή μιᾶς ἰσχυρῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς. Βλ. Ν. Ὠτήλα Κοινωνική πολιτική ,1937 . Γρ. Κασιμάτη ,Μαθήματα Κοινωνικοῦ Δικαίου καί Κοινωνικῆς Πολιτικῆς,'Αθῆναι 1967,ἐκδ. Β.Δ.Παπαζήσης ,Ξεν. Ζολώτα ,ἡ μεταμόρφωσης τῆς κεφαλαιοκρατίας .(ἀνάτυπον ἀπό τά πρακτικά τῆς'Ακαδημίας 'Αθηνῶν),1953,Χαμουρών Μεκίρ Χάρπουτλου,"Η Τουρκία μέ δικές μας ,ἐκδ. Δρόμος ,1974 σελ. 255 ἐπ. Σχετικά μέ τήν 'Ελλάδα βλ. Γρ. Π. Κασιμάτη ,Η'Ελλάς καί ὁ Κόσμος, 'Αθῆναι ,1961 σελ. 252 ἐπ. ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ " σκοτεινή " κοινωνική πλευρά τῆς 'Ελληνικῆς οἰκονομίας ,σελ. 253 ἐπ. ὅπου στά πλαίσια τῆς κριτικῆς τοῦ πρώτου πενταετοῦς προγράμματος γίνονται καί πάλι ὁρισμένες ἀρνητικές διαπιστώσεις ,σελ. 278 ἐπ. ὅπου ὅμως ἡ ἀξιολόγηση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς μέ τά συγκεκριμένα νομοθετικά της ἀποτελέσματα μπορεῖ νά θεωρηθεῖ CONTRA στήν δική μας ἄποψη γιά ἔλλειψη τελικά ἀποτελεσματικῆς κατευθυνόμενης καί σχεδιασμένης οἰκονομίας.

21. Βλ. γιά Βουλγαρία , Τοντόρ Ζιβκοφ , διά μιᾶ ἀναπτυγμένη σοσιαλιστική κοινωνία , ἐκδ. " ΔΟΛΟΥΣΗ " , Α θῆνα , 1974 σελ. 26 ἐπ. ,σελ. 61 ἐπ. σελ. 171,σελ. 245 ἐπ.,ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ ἐφαρμογή τοῦ νέου συστήματος Διεύθυνσης τῆς Οἰκονομίας οἱ βασικές ἀρχές τοῦ ὁποίου καί τά πρῶτα βήματα τῆς ἐφαρμογῆς του εἶχαν γίνει πρίν ἀπ' τό ἔνατο Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Β. δηλ. πρίν ἀπό τό 1970 σελ. 357 ἐπ. ὅπου γίνεται ἀνάπτυξη τοῦ ἕκτου πενταέτους ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος καί ἐπισημαίνεται ἡ ἀνάγκη τό Κομμουνιστικό Κόμμα νά διαθέτει πάντα συγκεκριμένα πρόγραμμα μεγάλης διαρκείας γιά τό ἀνέβασμα τοῦ ὑλικοῦ καί πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου

τοῦ λαοῦ . Τοῦ ἴδιου ,ἔκθεσης δράσης τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροκῆς στό 11ο Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Β. ἐκδ. " Σύγχρονη ἐποχή " ;Αθήνα ,1976 σελ. 30 ἐπ. ὅπου ἀναπτύσσονται οἱ βασικές κατευθύνσεις τῆς κοινωνικο-οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Βουλγαρίας στά χρόνια τοῦ ἕβδομου πεντάχρονου προγράμματος , σελ. 42 . Γιά'Αλβανία βλ. G.MURY .'Η σημερινή 'Αλβανία - χώρα τοῦ νέου ἀνθρώπου , ἐκδ. Μνήμη,'Αθήνα σελ. 32-34 ,ὅπου γίνεται ἀναφορά στά τέσσερα πεντάχρονα πλάνα οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης (1951-1970) καί τά ἀποτελέσματά τους . Γιά Γιουκοσλαυΐα ,βλ. ASPECTS OF THE BALKANS , H. BIRNBAUM AND SP, VRIONIS (EDS) MOUTON ,THE HAGHE-PARIS, 1978 σελ. 298 ἐπ. ,ὅπου ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιταχυνόμενης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης συνδυάζεται μέ τό πρόβλημα τῶν ξεχωριστῶν ἐθνοτήτων στή χώρα.

Τέλος βλ. γενικώτερα T.B.BOTTOMORE ,ὅπ. παρ.,σελ. 258 ἐνῶ ἀξίζει νά θυμηθεῖ κανείς τούς λόγους τοῦ Λένιν στά πρῶτα χρόνια τοῦ πρώτου σοσιαλιστικοῦ κράτους τῆς Γῆς, τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωση , "Ὅταν ἡ Ρωσία καλυφθεῖ ἀπό πυκνό δίκτυο ἠλεκτρικῶν σταθμῶν καί μεγάλων τεχνικῶν ἐγκαταστάσεων ,τότε ἡ κομμουνιστική μας οἰκονομία θάγίνει τό πρότυπο γιά τήν ἀδριανή σοσιαλιστική Εὐρώπη καί'Ασία" εἶναι λόγοι χαρακτηριστικοί γιά τό πόση σημασία ἀνέκαθεν ἔδιναν οἱ κομμουνιστές γενικά στήν οἰκονομική ,βιομηχανική καί τεχνολογική ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν τους.

22. Βλ. Τόνταρ Ζίβκοφ ,γιά μιά ἀναπτυγμένη σοσιαλιστική κοινωνία, ὅπ. παρ.σελ 23-24 ,σελ. 225 ἐπ. ὅπου παρουσιάζονται προτάσεις γιά τήν συνεχῆ ἀνάπτυξη τοῦ βιομηχανικοῦ ἐπίπέδου τῆς χώρας καί τήν βαθμιαία ἐκβιομηχάνιση ὅλων τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας ,σελ. 248 ἐπ. ,σελ 446 ἐπ. ὅπου καί ἡ ἐπισήμανση τῆς ἀνάγκης τῆς συντονισμένης ἀνάπτυξης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας μέ τούς βιομηχανικούς κλάδους σ' ἕνα ἐνιαῖο ἐθνικό ἀγροτικοβιομηχανικό συγκρότημα " .Τοῦ ἴδιου ἔκθεση δράσης τῆς Κ.Ε. στό 11ο Συνέδριο τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος , ὅπ. παρ. σελ 34,σελ. 42 καί 46 ἐπ. ὅπου τονίζεται ἡ σημασία τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας σέ κλαίσια τοῦ ἕβδομου πεντάχρονου σχεδίου οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. R.U. BURKS NATI ONALISM AND COMMUNISM IN YUGOSLAVIA : AN ATTEMPT AT SYNTHESIS ,μελέτη πού περι λαμβάνεται στό βιβλίο τῶν H.BIRNBAUM AND SPIROS VRYONIS (EDS) ,ὅπ.παρ.σελ.398 ἐπ. ,ὅπου ἡ ἀπόφαση τῆς Γιουκοσλαυΐκῆς ἡγεσίας γιά ὅσο τό δυνατό γρηγορότερη οἰκονομική ἀνάπτυξη καί ἰδιαίτερα ἐκβιομηχάνιση ἐξετάζεται σέ συνάρτηση μέ τήν προσπάθεια τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας νά ἐξαφανίσει τίς διαφορές μεταξύ τῶν διαφόρω ἐθνοτήτων τῆς χώρας (πρόκειται δηλ. γι αὐτό πού ὁ συγγραφέας ὀνομάζει " RAPID

TELEOGICAL INDUSTRIALIZATION .)

23. Βλ. Μ.Νικολινάκος ὅπ. παρ. σελ. 66 Χρ. Εὐελπίδης , ὅπ. παρ. σελ. 71-73. C. A. MUNKMAN : AMERICAN AND TO GREECE AREPORT ON THE FIRST TEN YEARS , LONDON , 1958 σελ. 46 SWEET - ESCOTT , GREECE , A POLITICAL AND ECONOMIC SYRVEY , 1939 -1953 ,LONDON - N.YORK 1954 σελ. 94 ἑπ.

24. Βλ. SELECTED , ASPECTS OF INDUSTRIALIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN , ὅπ. παρ. σελ. 18 ἑπ. M. D. RIVKIN , ὅπ. παρ. σελ 48 ἑπ. DAVER BULENT , ὁ Ἀταττούρκ καί τό ζήτημα τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος , ἄρθρ. στό περιοδικό τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας μέ ἔγγραφα Β.Τ.Τ.Δ., Κων/πόλη 1967 Τοῦ ἴδιου σκέψεις τοῦ Ἀταττούρκ γιά τό πολιτικό καί οἰκονομικό σύστημα τοῦ Τουρκικοῦ κράτους , ἄρθρ. στό περιοδικό τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας μέ ἔγγραφα Β.Τ.Τ.Δ., Κων/πολη Ἰαν. 1972 , Φεβρουάριο 1972, Μάρτιος 1972 , Κ. Μ. Χάρπουτλου ,ὅπ. παρ. σελ. 111ἑπ.

25. Βλ. SELECTED ASPECTS OF INDYSTRIALIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN , ὅπ. παρ. σελ. 5 Μ. Χάρπουτλου , ὅπ. παρ. σελ. 49 Γ. Κορδάτου , Εἰσ. εἰς τήν Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας , σελ. 32 ἑπ. καί ὑποσ. 1. τῆς σελ. 32. Σχετικά μέ τήν ἑλληνική παράδοση στή ναυτιλία καί τό ἐμπόριο , ἀπ' τ' ἀρχαῖα χρόνια βλ. Λ.Θ. Χουμανίδη , Οἰκονομική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος , Ε.Κ.Κ.Ε. ,Ἀθῆναι , 1973 σελ. 29 ἑπ. -Ἰδιαίτερα ὑποσ. 1 τῆς σελ. 30 - σελ. 35-39 σελ. 74 -77 σελ 160-171.

26. Κ. Χατζηαργύρης ,ὅπ. παρ. σελ. 51 ἑπ. σελ. 72 ἑπ. σελ. 86 ἑπ. Κ.Μ. Χαρπουτλου , ὅπ. παρ. σελ 263- 168 , 198 - 201 , 333- 34 . Φάκελος Τουρκία (ἔκδοση τῆς " Τουρκικῆς Δημοκρατικῆς Ἀντίστασης ") ἐκδ. Πλειάς, Ἀθήνα 1974 , σελ. 47 ἑπ. Ν. Φυρούκη , Ἱστορία τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας,ἐκδ. " Επικαιρότητα " ,Ἀθήνα 1976 , τόμ. ΙΙ σελ. 37 ἑπ. ,σελ. 67 ἑπ. : τό καθεστώς τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς Ἀμερικανοκρατίας στήν Ἑλλάδα καί ἡ λειτουργία του. ("Ας σημειωθεῖ ὅτι ὅλων τῶν παραπάνω συγγρα

φέων οἱ προσεγγίσεις εἶναι καθαρά μαρξιστικές μέ ἀποτέλεσμα τήν πλο
κή τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν χωρῶν τους καί γενικώτερα τῶν ἀναπτυσσό
μενων χωρῶν μέ τίς δυτικές ἀναπτυγμένες χῶρες νά τήν βλέπουν σχεδόν ἀπ
κλειστικά ἀπιβαρυντική μέ ἀρνητικά ἀκοτελέσματα γιά τά συμφέροντα τῶν
πρώτων , πέρα φυσικά ἀπ' τήν ποσοτική αὔξηση ὁρισμένων οἰκονομικῶν μεγεθῶν
πού ἐπισημαίνουν . Γιά μιά διαφορετική προσέγγιση τοῦ φιανομένου καί τῆς
δραστηριότητας τῶν πολυεθνικῶν ἑταιρειῶν βλ. RESTRICTIVE BYSINESS PRACTI
CES OF THE OPERATIONS OF MULTINATIONAL UNITED STATES ENTERPRISES IN
DEVELOPING COUNTRIES , UNITED NATIONS , N. YORK , 1972 , ἰδιαίτερα σελ. 18
ἐπ.:AN ECONOMIC APPRAISAL , σελ. 23 ἐπ. THE CONSEQUENCES OF ALTERNATIV
POLICIES , σελ. 25 ἐπ. THE QUEST FOR CONTROL.

26 α. Πράγματι σ' ἀπόλυτα μεγέθη σύμφωνα μέ τά συγκριτικά στοιχεῖα
τοῦ ἐτήσιου στατιστικοῦ βιβλίου τοῦ O.H.E. τοῦ 1973 (STATISTICAL YEAR-
BOOK 1973) κι οἱ δύο χῶρες σ' ὅλους σχεδόν τούς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς
καί κοινωνικῆς ζωῆς παρουσίασαν μεταπολεμικά αὐξήσεις ὄχι ἀσήμαντες. Πα
ραθέτουμε κιό κάτω μερικούς συγκριτικούς πίνακες βάρμένης ἀπ' τό παρα
πάνω βιβλίο.

I. Ἐργατικά χέρια στή βιομηχανία (σελ. 86 ἐπ.)

Ἀριθμός - δείκτης : 1963 = 100

	1964	1966	1970	1972
Ἑλλάς	103	110	116	130
Τουρκία	107	130	173	208

(Παρατηροῦμε ὅτι στήν κρίσιμη ἀπό ἀποψή ἐκβιομηχάνισης ,δεκαετία τοῦ 1960 τά ἐργατικά χέρια στήν Τουρκία συγκριτικά μέ τήν Ἑλλάδα αὐξήθηκαν πολύ περισσότερο πράγμα πού σήμαινε ὅτι ἡ προλεταροποίηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν ,οἱ ἀντίστοιχες κοινωνικές διαφοροποιήσεις , μαζί μέ τούς συνακόλουθους πολιτικούς τους ἀντικτύπους - ἐνίσχυση δηλ. τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ πολιτικοῦ φάσματος ,ἀξιοποίηση ἐκ μέρους προοδευτικῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων τῶν νόμιμων δυνατοτήτων τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ 61 ,πολιτικοποιημένες συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις - ἐντάθηκαν ἐπίσης περισσότερο . Γι αὐτό κι ὑπῆρξε ἡ ἀναγκαιότητα γιά τήν πλευρά τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας τῆς στρατιωτικῆς παρέμβασης τοῦ 1971 .Ὁ δείκτης ἀριστερῆς κινητοποίησης στήν Τουρκία αὐξήθηκε περισσότερο συγκριτικά μέ τήν Ἑλλάδα μέ τήν ἔννοια ὅτι μόνο στήν δεκαετία τοῦ 60 στήν πρώτη ἐμφανίζονται γιά πρώτη φορά ὁπολογίσιμοι καί συνειδητοποιημένοι ἀριστροί συνδικαλιστικοί καί πολιτικοί φορεῖς (κ.χ. ἡ Συνομοσπονδία τῶν ἐπαναστατικῶν ἐργατικῶν Συνδικάτων Τουρκίας ,Τό Ἐργατικό Κόμμα ,Ριζοσπαστικές ὀργανώσεις τοῦ νεολαιίστικου κινήματος ἤ ἔστω καί ἡ " κεντροαριστερά " τοῦ Κ.Ρ.Κ., αὔξηση γενικά τῆς συνειδητότητας καί τῆς μεθοδικότητας τῆς ταξικῆς πάλης) ἐνῶ στήν δεύτερη τό ἐργατικό κι ἀριστερό κίνημα εἶχε ἤδη μιά κάποια παράδοση ἄσχετα ἀπ' τά λάθη καί τίς ἐγγενεῖς ἀδυναμίες του. Γι αὐτό ἐξ ἄλλου στήν δεύτερη ὑπῆρξε καί ἔδαφος γιά νά ἐκραγεῖ ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ τῶν ἀστικῶν συντηρητικῶν δυνάμεων καί τῶν ἀριστερῶν ἐνῶ στήν ἴδια περίοδο ἡ πρώτη βρισκόταν ἀκόμη ἐγκλωβισμένη μέσα στούς ἰσοπεδωτικούς μηχανισμούς τοῦ Κεμαλικοῦ Λαϊκισμοῦ.

Φυσικά παρόμοιοι λόγοι στρατιωτικῆς ἐκέμβασης ὑπῆρξαν καί γιά τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία τῆς Ἑλλάδας μέ ἀποτέλεσμα νά ἐπιβληθεῖ ἀπ' τό 1967 ἡ δικτατορία τῶν Συνταγματαρχῶν. Ὡστόσο δέν ἦταν τόσο ἰσχυροί ὅσο στήν Τουρκία ὅπου οἱ ἀπ'τά "κάτω " κοινωνικές πιέσεις καί οἱ κοινωνικές ἀναταραχές πού συνεπάγοντο παρουσίασαν μιά ζαφνική ἔνταση κι ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀποδείκτηκε λειτουργικά ἀνεπαρκῆς νά κρατήσει ἰσορροπημένη προσαρμογή στό διαφοροποιούμενο κι ἐξελισσόμενο κοινωνικό περιβάλλον. Γι αὐτό καί βάσιμα μπο-

ρούμε νά πιθανολογίσουμε ὅτι στό πραξικόπημα τῆς 21ης 'Απριλίου στήν 'Ελλάδα ἐξίσου ἰσχυρά αἴτια ἦταν ἐκεῖνα πού σχετιζόντουσαν μέ ζητήματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί κυρίως μέ τό κεντρικό ζήτημα τοῦ Κυπριακοῦ πού οἱ 'Αμερικανοί ἐπέμεναν νά λύσουν σύμφωνα μέ τά γενικώτερα συμφέροντά τους στήν περιοχή τῆς 'Ανατολικῆς Μεσογείου. Εἶχαν κάθε λόγο λοιπόν πέρα ἀπ' ὁ,τιδήποτε ἄλλο νά προωθήσουν στήν ἐξουσία ὁμάδα πολιτικῶν ἤ στρατιωτικῶν πού θά ὑποτασσόταν εὔκολα στίς νατοϊκές προδιαγραφές καί κελεύσματα. 'Η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου ἀντεστάθη γι' αὐτό κι ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθεῖ. 'Οποιαδήποτε ἄλλη Κυβέρνηση ὅσο ἀστική καί νάταν θά συναντοῦσε παρόμοιες ἀντιδράσεις ἀπ' τήν στιγμή πού θα' ἀντιστεκόταν στό μεγάλο αὐτό ἐθνικό θέμα. 'Απόδειξη τῶν παραπάνω ἰσχυρισμῶν μας εἶναι κι αὐτή ἀκόμη ἡ ἀντικατάσταση τοῦ Γ. Παπαδόπουλου τό 1973, ἡ τελική κατάληξη τῆς 'Απριλιανῆς δικτατορίας κι ἡ χλιαρή ἀντίδραση τῶν ἐπόμενων κυβερνήσεων τῆς Κοινοβουλευτικῆς Δεξιᾶς πάνω στό γεγονός τῆς κατοχῆς τοῦ 38% τοῦ ἐδάφους τῆς Κύπρου ἀπ'τά Τουρκικά στρατεύματα).

II.

Βιομηχανική παραγωγή (σελ. 143 ἐπ.)

'Αριθμοί -δείκτης : 1963= 100

		1953	1958	1966	1970	1972
'Ελλάδα	Γενικά	-	-	140	195	245
Τουρκία		56	81	170	-	-
'Ελλάδα	Βιομηχανία	50	77	137	186	231
Τουρκία	'Επεξεργ. προϊόντων	45	72	176	-	-
'Ελλάδα	Εἴδη διατροφῆς	57	81	123	138	154
Τουρκία	Ποτά , καπνός	51	86	137	122	180
'Ελλάς	'Ηλεκτρικ.'Ενέργεια καί γκάζι	33	64	172	266	373
Τουρκία		31	60	141	255	293

III.

'Ενέργεια (Παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας σέ ἑκατ. ΚΠΗ σελ. 339 ἐπ).

	1963	1966	1970	1972
Ἑλλάς	3.223	5.863	8.991	12.033
Τουρκία	3,983	5.551	8.623	11.242
			7.934	10.496

= Πρόκειται γιά παραγωγή προορισμένη κυρίως γιά δημόσια χρήση

IV.

Ἐσωτερικό ἐμπόριο (σέ ἀντιστοιχες στατ. μονάδες τοῦ ΟΗΕ γιά ὅλο τό ἐμπόριο γενικά σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο σελ.372 ἐπ.)

Ἑλλάς	1969
(δρχ.)	161.658
Τουρκία	1970
(Λίρα)	238.162

V.

Ἐξωτερικό ἐμπόριο (σέ ἑκατ. δολλάρια, σελ. 390 ἐπ.)

Ἑλλάς	1938	1948	1958	1968	1972
	132	365	565	1894	2.346
Τουρκία	119	348	315	770	1.508

VI

Υγεία (σελ. 721 ἐπ.)

Ἑλλάς	1971 837 (νοσοκομεῖα)	, 56.232	(κρεββάτια)
Τούρκία	755 "	75.410	(")

VII.

Ἐκπαίδευση (σελ. 759 ἐπ.)

"Ετος 1969

Ἑλλάς	Δημοτικό	Γυμνάσιο (Γεν'Εκπαίδευση)	Ἀνώτατ.'Εκπαιδ.	Εἰδήκευσ
Ἐκπαιδευτικό προσωπικό	28.128	12.659	3019	54
Ἐγγεγραμένοι μαθητές	948.097	418.617	76.181	978

"Ετος 1970

Τουρκία				
Ἐκπαιδ.προσωπικό	28.577	32.413	9229	606
Ἐγγεγρ.μαθητ.	3.011.926	1.064.635	169.793	13.449

VIII.

Ἐπιστήμη - Τεχνολογία (σελ. 788)

Έτος 1969	
Έπιστήμονες καί μηχανικοί εύρισκόμενοι σέ έρευνα ή πειραματικό στάδιο.	Τεχνικοί εύρισκόμενοι σέ έρευνα ή πειραματικό στάδιο.
Έλλάς 1032	785
Έτος 1967	
Τουρκία 5856	
Έτος 1969 (παράδειγμα άναπτυγμένης δυτικής χώρας γιά συγκριτικούς λόγους) 5579	6.783

IX Κουλτούρα (σελ. 79 έπ.)

Έκδόσεις βιβλίων

(παραγωγή κατά ομάδες θεμάτων)

Έλλάς	Σύνολο	Θεολογία	Κοιν.Έπιστ.	Φυσ.Επιστήμη	Εφαρμ.επισ.	Λογοτεχνία
Έτος 1971	2.212	60	342	55	223	566
Έτος 1972	2.621	63	663	58	165	831
Τουρκία						
Έτος 1971	6.540	104	1836	-	1187	1177
Έτος 1972	7 032	82	2.474	347	1135	1229

X Ράδιο - Τηλεόραση

Έλλάς	άριθμός δεικτών συνολικά	άριθμός δεικτών άνά 1000 κατοίκους
Έτος 1970	985.000	113
1971	1.000.000	112
Τουρκία		
Έτος 1970	2.775.000	78
" 1971	3.136.000	89

Άπ' τά στοιχεία πού παραπάνω παρατέθηκαν είναι εύδιάκριτο ότι οι διαφορές σ' άπολυτα μεγέθη στούς διάφορους οικονομικούς, κοινωνικούς καί πολιτιστικούς δείκτες μεταξύ Έλλάδας καί Τουρκίας δέν είναι πολύ

μεγάλες . Βέβαια πρέπει νά ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι πολύ μεγαλύτερη χώρα ἀπό τήν'Ελλάδα σέ ἔκταση καί σέ πληθυσμό .(Τό 1971 ὁ πληθυσμός τῆς 'Ελλάδας ἦταν 8.768.000 κάτοικοι ,ἐνῶ τό 1970 τῆς Τουρκίας ἦταν 35.666.549). 'Ακόμη στήν περιοχή τῆς Τουρκίας ὑπάρχει οἰκονομικά καί πολιτιστικά πολύ μεγάλη ἀνισομέρεια μεταξύ τῆς περιοχῆς τῆς'Ανατολίας - ὅπου ὑπάρχει καί τό δεύτερο πρόβλημα τῶν Κούρδων καί τῆς δυτικῆς περιοχῆς πού βρίσκεται πρός τό Αἰγαῖο Πέλαγος. Πάντως τά στοιχεῖα πού παραπάνω παραθέσαμε δέν δικαιολογοῦν τήν αἰσιόδοξη ἄποψη πού ναι διάχυτη σ' ὁρισμένα τμήματα τοῦ'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ ἤ ἀκόμη καί τῆς πολιτικῆς τάξης ὅτι ὁ βαθμός οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης τῆς συγχρονης 'Ελλάδας εἶναι πολύ μεγαλύτερος τῆς Τουρκίας.'Η ἄποψη αὐτή μᾶλλον ἔχει σχέση μέ) κάποια πάγια προκατάληψη τῶν 'Ελλήνων - πού φυσικ μειονεκτοῦν ἀπέναντί τους σέ πολλούς πολιτιστικούς καί κοινωνικούς τομεῖς. Βέβαια δέν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ κανείς ὅτι ἡ πνευματική καί πολιτιστική παράδοση τοῦ 'Ελληνισμοῦ στό σύνολό της καί κυρίως μ' ἀσυτηρία τήν κλασσική ἀρχαιότητα ὑπερέχει ἐκείνης τῆς Τουρκίας ὅπως καί ἡ παράδοση τῆς ἀτομικῆς οἰκονομικῆς ἐπίδοσης τοῦ Ἕλληνα κυρίως σ' ἐπίπεδο ἐμπορομεσιτικοῦ κεφαλαίου.'Ωστόσο στήν σύγχρονη μεταπολεμική πραγματικότητα ὅπου κι οἱ δυό χῶρες βρέθηκαν κάπως ἀπ' τά δασμά τῆς ,Αμερικανοναπολεϊκῆς στρατιωτικοπολιτικῆς καί οἰκονομικῆς ἐξάρτησης οἱ διαφορές τῆς συνολικῆς ἀνάπτυξης καί τῶν παραπέρα γενικῶν ἀναπτυξιακῶν δυνατοτήτων ,δέν εἶναι τόσο εὐνοϊκές ὅπερ τῆς 'Ελλάδας ὥστε νά δικαιολογεῖται ἡ παραπάνω προκατάληψη κι ἡ ὁποιαδήποτε Ἑλλη ὑπερβολική αἰσιοδοξία κάποιου εἴδους παραδοσιακῶν 'Ελλήνων "'Εθνικιστῶν " ἔναντι τῆς Τουρκικῆς κάντα πραγματικότητας.

"Ισα -ἴσα πρέπει νά λεχθεῖ σοβαρά ἐπ' ὄψη ὅτι ὁ κίνδυνος τῆς Τουρκικῆς ἐπεκτατικότητας συνδυαζόμενος μάλιστα μέ τήν γρήγορη σχετικά αὔξηση τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ - σ' ἀντίθεση μέ τόν ρυθμό αὔξησης τοῦ'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ - καί τά ἔντονα ἐσωτερικά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα - πού δδηγοῦν σέ ἀνάγκες ἐκτόνωσης " πρός τά ἔξω " ,σωβινιστικές δηλ. ἐπεκτατικές περιπέτειες - δέν εἶναι καθόλου ὑποτιμητέος . Κι αὐτός ὁ κίνδυνος πρέπει ἀκόμη νά ἐκτιμηθεῖ σέ συνάρτηση μέ τήν κρίσιμη γεοπολιτική στρατηγική θέση τῆς Τουρκίας (Δαρδανέλλια ,σύνορα μέ Σοβιετική Ἕνωση) καί τήν σημασία πού ἀποδίδουν σ'αὐτήν τά διάφορα σχέδια τοῦ 'Αμερικανικοῦ Πενταγώνου (ὑπάρχει ἀντίληψη σ' ὁρισμένους

'Αμερικανικούς ατράτωτικούς κύκλους ότι ο χώρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους μπορεῖ νά ξαναοριοθετηθεῖ ὄχι μέ βάση τά μέχρι τώρα καθιερωμένα ἐθνολογικά κριτήρια ἀλλά μέ τά καθαρά γεωγραφικά γιατί ἔτσι οἱ νατοϊκές στρατιωτικές ἀνάγκες καλύπτονται ἀσφαλέστερα κι ἀποδοτικώτερα).'Εξ ἄλλου πῶς μπορεῖ νά λησμονηθεῖ ὅτι στόν διπλωματικό τομέα καί στόν χειρισμό τῶν θεμάτων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἡ Τουρκία προχωρεῖ πολλές φορές σ' ἐξυπνότερες κινήσεις ἔναντι τῆς 'Ελλάδας. Γιατί δέν θά μαστε ἀντικειμενικοί ἄν δέν παραδεχόμαστε ὅτι ἡ Τουρκία διαθέτει διπλωματική στρατιωτική καί πολιτική ELITE πού διακρίνεται τόσο γιά τήν παράδοσή της ὅσο καί γιά κάποια στοιχεῖα 'Εθνικιστικῆς 'Ιδεολογίας. Πρόκειται δηλ. γιά μιά ELITE πού συμπεριφέρεται κατά τέτοιο τρόπο πού δείχνει ὅτι θέλει νά πιστεύει ὅτι κρατᾶ κάτι ἀπ' τόν "ἀέρα " τῆς παλιᾶς Μεγάλης Δύναμης.

'Η παραπάνω προκατάληψη πού ἀναφέρθηκε σχετίζεται μέ τό ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔχουν ἐγγραφεῖ στήν ἱστορική μνήμη τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ ὡς κατακτητές ἐξ 'Ανατολῶν ἀλλόθρησκοι ," βάρβαροι ", πολιτιστικά κατώτεροι. Παράλληλα ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ 'Ελληνικοῦ στοιχείου ἀπ' τόν 'Οθωμανικό ζυγό κάπου συνδυάστηκε μέ τήν ἀναβίωση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἤ σέ κάθε περίπτωση κάποιας ἱστορικῆς της μετεξέλιξης ἔτσι πού τό Τουρκικό στοιχεῖο ἐκρίνετο σκόπιμο ὅτι ἔπρεπε νά ἀπωθηθεῖ ὡς πολιτιστικά καί πολιτικά ἀντίθετο καί ἐχθρικό .'Αλλά ἡ ἴδια ὅμως ἡ κατάληξη τῆς Μεγάλης 'Ιδέας κατέδειξε ἄν οἱ δυνατότητες τῆς νεώτερης 'Ελλάδας ἦσαν τόσο αὐξημένες ὅσο νόμιζαν οἱ ἐθνικιστές Μεγαλοϊδεάτες .Καί στό σημεῖο αὐτό δέν πρέπει νά κριθεῖ ἄν ἄξιζε στό 'Ελληνικό στοιχεῖο ἤ ὄχι νά κυριαρχήσει στήν περιοχή τῆς Μ.'Ασίας κι ἄν κάτι τέτοιο ἀνταποκρινόταν στήν ἱστορική του ἀποστολή καί σέ αἰτήματα γενικώτερα ἱστορικῆς δικαιοσύνης ,ἀλλ' ἄν ἐκτιμήθηκαν ρεαλιστικά καί θετικά οἱ δυνατότητες τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους ἀπ' ἐκείνους πού ὑποστήριζαν τήν Μεγάλη 'Ιδέα κι ἄν τελικά τό Τουρκικό "Εθνος ὡς ἀντίπαλο κι ὅλοι οἱ ἄλλοι φυσικά διεθνεῖς συναφεῖς παράγοντες εἶχαν ὑποτιμηθεῖ. Πίσω λοιπόν ἀπ' τήν προκατάληψη ὑπάρχει ἕνα βαθύ ἐθνικό ψυχολογικό πλέγμα ἱστορικῶν βάσεων ἀνάμεσα στούς δύο λαούς πού ἀνάλογα μπορεῖ νά ὑποδαυλίζεται ἀπο σωβινιστικούς κύκλους καί τῶν δύο χωρῶν κι ἀπ' τόν δυτικό 'Ιμπεριαλισμό .'Η ἐπιρροή αὐτοῦ τοῦ πλέγματος δέν ἦταν ἄσχετη μέ τίς ἐξελίξεις στήν Κύπρο τοῦ 1967-1974.

2η. 'Εδῶ φαίνεται πῶς διαχωρίζουμε τίς ἔννοιες τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας . Οἰκονομική ἀνάπτυξη (ECONOMIC GROWTH) ἤ

ἄνοδος ἤ πρόοδος , ἄν πάρουμε ὡς βασικό δείκτη μέτρησης της , ὅπως κάνουν διεθνεῖς ὀργανισμοί , τό ποσοστό αὔξησης τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος - ἄν καί ἄλλοι παίρνουν περισσότερα ἀντικειμενικά κριτήρια προσδιορισμοῦ της (βλ. ὑποσ. 1)- δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ μακρόχρονη αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (NATIONAL INCOME IN REAL TERMS) μιᾶς χώρας , ἄσχετα ἀπό τόν τρόπο κατανομῆς του καί τό γενικό ἐπίπεδο τῆς διαβίωσης.Ἡ οἰκονομική εὐημερία ὅμως συναρτημένη μέ τήν δίκαιη κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος σημαίνει ἕνα ὑψηλό βιοτικό ἐπίπεδο γενικά σ' ὅλα τά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ πού μπορεῖ νά ὑπάρχει ἤ ὄχι ἄσχετα ἀπ' τόν δείκτη ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τό θέμα ἰδιαίτερα τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος περιέχει ἀξιολογικές κρίσεις (VALUE JUDGEMENTS) καί δέν ἐνδιαφέρει τήν θεωρητική οἰκονομική ὅσο τήν ἐφαρμοσμένη οἰκονομική ἤ οἰκονομική πολιτική πού ἀσχολεῖται μέ τό τί -"δέον γενέσθαι " στήν οἰκονομική ζωή καί ὄχι μέ τήν ὀδέτερη ἀνάλυσή της .'Ακόμη εἰδικώτερα εἶναι ἀντικείμενο ἔρευνας τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς καί τοῦ συγγενικοῦ ἐκείνου κλάδου τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀναδιανομή τοῦ εἰσοδήματος. (βλ. σχετικά R.M. MEIER καί R.E. BALDWIN , ECONOMIC DEVELOPMENT , NEW YORK , WILEN 1957 , Δ. Π. Καράγιωργα , παραδόσεις Δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τεῦχ. 1 ἐκδ. Παπαζήση ,'Αθῆναι 1967 ,σελ. 5,6,9, 18 ἐπ.) Συνεπῶς ὅταν λέμε ὅτι ὑπῆρξε στήν 'Ελλάδα ἤ στήν Τουρκία μεταπολεμικά κάποιο εἶδος οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης δέν ἐννοοῦμε ἀναγκαστικά ὅτι αὐξήθηκε καί ἡ οἰκονομική εὐημερία ἤ ὅτι ἔγινε δικαιότερη κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος .

28. Βλ. Μ. DUVERGER , Εἰσαγωγή στήν Πολιτική,'Αθῆναι ἐκδ. Παπαζήση σελ. 5.

29. Συγκρίνοντας τήν 'Ελλάδα καί τήν Τουρκία μπορεῖ νά προβάλει κανείς τό ἐρώτημα ἄν καί γιά τίς δύο χῶρες ἡ παραπάνω αὐτή ἀναλογία ἦταν ἡ ἴδια ἤ ἄν δέν ἦταν ποιά ἀπ' τίς δυό εἶχε μεταπολεμικές κυβερνήσεις συνδεδεμένες περισσότερο μέ τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία. Πάντως τό ὅτι ὕστερα ἀπ' τήν δεκαετία τῆς διακυβέρνησης τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος στήν Τουρκία (1950- 1960) ἔγινε στρατιωτική ἐπανάστασή(τῆς 27ης Μαΐου 1960) αὐτό δέν σημαίνει αὐτόματα ὅτι στήν πρώτη μεταπολεμική δεκα-

πενταετία οἱ τουρκικές κυβερνήσεις ἐνδιαφέρθηκαν λιγώτερο γιά τήν ἄνοδο τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου τῆς χώρας τους μέ τά νεοκαπιταλιστικά βέβαια πρότυπα τῆς ἐξαρτημένης ἀνάπτυξης συγκριτικά μέ τίς Ἑλληνικές. Ὄχι, γιατί στά αἴτια αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης περιλαμβάνονται καί ἐκεῖνα πού συνδέονται μοναδικά μέ τήν ἰδιομορφία τῆς Τουρκικῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὅπως π.χ. ὁ παραμερισμός τῆς πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς γραφειοκρατίας ἀπ' τήν ἀνερχόμενη μεγαλοαστική τάξη, πού στήν περίοδο αὐτή ἐκφραζόταν πολιτικά ἀπ' τό Δημοκρατικό κόμμα, ἐνῶ ἡ γραφειοκρατία μετά τήν ἐγκαθίδρυση κυρίως τοῦ Κεμαλικοῦ καθεστῶτος εἶχε συνηθίσει νά παίζει στήν χώρα ἕνα σημαντικό πολιτικό ρόλο(Βλ. Σάκελος Τουρκία; ὅπ. παρ. σελ. 37, ἐπ. Προλ. 'Η Τουρκία σ' ἀδιέξοδο, ὅπ. παρ. σελ. 13 ἐπ.)

Ὀδιαστικά στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ὡς ἐπί τό πλεῖστον οἱ κυβερνήσεις καί τῶν δυό χωρῶν δυσκολεύοντουσαν ν' ἀντισταθοῦν στίς ἀπαιτήσεις τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν 'Αμερικάνων ἐπικυρίαρχων κι οἱ ἐπιλογές τους σχεδόν ἀναγκαστικά διαιώνιζαν τό καθεστώς τῆς οἰκονομικῆς καί στρατιωτικοπολιτικῆς ἐξάρτησης. Στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας ὅμως ἡ αὐταρχικότητα τῶν πολιτικῶν δομῶν γιά λόγους πού ἤδη ἔχουμε ἀναπτύξει ἦταν πιό ἐμφανής ἐνῶ στήν περίπτωση τῆς 'Ελλάδας τό δυτικοευρωπαϊκό δημοκρατικό "προσωπεῖο" λειτουργοῦσε ἀποτελεσματικώτερα. Ὅσες κυβερνήσεις ἤ ὁμάδες πολιτικῶν στελεχῶν προσπαθοῦσαν νά κρατήσουν μιά πραγματική φιλολαϊκή πολιτική διαβρωνόντουσαν ἤ ὑπονομευόντουσαν ἀπ' τούς μηχανισμούς τοῦ κατεστημένου ἤ τελικά ἀνατρέποντο (π.χ. ἐκφυλισμός τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1960, ἐκτελέσεις ριζοσπαστῶν ἀξιωματικῶν μετά τό 1960 στήν Τουρκία, ὑπονόμευση τῶν δημοκρατικῶν κυβερνήσεων τῆς περιόδου 50-52 στήν 'Ελλάδα, ἐξαναγκασμός σέ παραίτηση τῆς κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου, ἀνακοπή τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος μέ τό καθεστώς τῆς 21ης 'Απριλίου 1967 κ.ἄ.).

30. Βλ.Παν. Ι.Ζέπου, Ἐνοχικόν Δίκαιον, Α΄Μέρος Γενικόν, ἐκδ.Χρ. Κατσίκαλη, Ἀθῆναι, 1968, σελ. 126. Ἰδιαίτερα βλ. Ν.Δ. 2415/1953, περί ἀναπροσαρμογῆς τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς εἰς ξένον συνάλλαγμα (Α΄123) (μέ τό ὁποῖο σύμφωνα μέ τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 35 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1951 καί τήν ἀπό 7 Μαΐου 1953 γνώμη τῆς κατά τήν παρ. 2 τοῦ ἴδιου ἄρθρου 35 Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ Βουλευτῶν, κυρώνεται ἡ ὑπ'ἀριθμ. 267 ἀπό 9 Ἀπριλίου 1953 πράξις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου σέ Κώδικα Νομικοῦ Βήματος τοῦ 1953, σελ. 374 ἐπ. ——— δχι νομ ———
———Στό ἄρθρο 1 τῆς πράξης αὐτῆς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὁρίζεται ἡ ἰσοτιμία τῆς δραχμῆς πρός τό δολλάριο τῶν Η.Π.Α. σέ 30.000 δρχ.κατά δολλάριο.

31. Σχετικά μέ τόν δείκτη βιομηχανικῆς παραγωγῆς τόν Μάρτιο τοῦ 1946 βλ. τόν παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3

(1939 = 100)	
Μεταλλικές κατασκευές	22
Κατασκευή μηχανημάτων	16
Κατασκευή κατοικιῶν	30
Ὑφάσματα	41
Χημική βιομηχανία	40
Βυρσοδεψία	10
Χαρτί	40
Καπνός	103
Ξύλο	10
Ὀρυχεῖα	12
Ἠλεκτρισμός	87

'Ο δείκτης πάλι τῶν τιμῶν ἀπ'τόν Νοέμβριο τοῦ 1944 ὡς τόν 'Απρίλιο τοῦ 1946 ἀνέβηκε σέ μεγάλο ὕψος.

βλ. Ν.Γ. Σιδέρη, 'Η ἑλληνική βιομηχανία, 'Αθήνα, 1950, σελ. 6ἑπ. καί 186 ἑπ. καί Α. 'Αγγελόπουλου, 'Η ἑλληνική οἰκονομία καί οἱ σχέσεις της μέ τό ἐξωτερικό, 'Αθήνα 1946, σελ. 20 καί ὑπ. 15 καί 16 τῆς σελ. 39.

32. 'Η παραγωγή γεωργικῶν καί κτηνοτροφικῶν προϊόντων σέ τόννους τό 1938 καί τό 1947 εἶχε ὡς ἑξῆς.

	1938	1947
Σιτάρι	768.000	578.000
Σταφίδες	158.000	76.000
Κρέας	111.000	88.000
Γάλα	705.000	441.000

"Οπως φαίνεται ἡ διαφορά ἀνάμεσα στό 38 καί τό 47 εἶναι σημαντική. (Τά στοιχεῖα εἶναι παρμένα ἀπ'τό βιβλίο τοῦ C.A.MUNKMAN, AMERICAN AID TO GREECE, ὅπ. παρ. , σελ. 46)

33. 'Εδῶ ἐννοοῦμε τήν βοήθεια τῆς UNRA (τρόφιμα, 'Ιμάτισμός, καθσιμα, πρῶτες ὕλες, μέσα μεταφορῶν, μηχανές κ. ἄ. ποῦ ἀπ'τόν 'Απρίλιο ὡς τόν 'Ιούλιο τοῦ 1945 ἦταν 738.138 τόννοι καί ἀπό τόν Αὔγουστο ὡς τόν Δεκέμβρη τῆς ἴδιας χρονιᾶς 1.034 τόννοι), τῆς AMAG (AMERICAN MISSION FOR AID TO GREECE) ποῦ ἐπακολούθησε μετά τήν ἐξαγγελία τοῦ "Δόγματος Τρούμαν" στίς 12 Μαρτίου τοῦ 1947 καί ποῦ μετά ἀπ'τήν 1η 'Ιουλίου 1948 ἀνέλαβε ὁ 'Οργανισμός Οἰκονομικῆς Συνεργασίας γιά τήν Εὐρωπαϊκή 'Ανόρθωση (ECONOMIC COOPERATION ADMINISTRATION: E.C.A.) καί συνεχίστηκε στά πλαίσια τοῦ "σχεδίου Μάρσαλ" μετονομασμένη ἀπ'τήν 1η 'Ιανουαρίου 1952 σέ "'Οργανισμό 'Αμοιβαίας 'Ασφαλείας". (MUTUAL SECURITY AGENCY: MSA). Βέβαια ἡ ἀμερικανική βοήθεια (δάνεια, γενική βοήθεια, στρατιωτική βοήθεια) συνεχίστηκε μέχρι τό 1964 ἀνεξάρτητα ὁποιουδήποτε σχεδίου καί ἔφτασε στό ποσό τῶν 2.244 ἑκατ.δολλ.

.//.

βλ. Μάριος Νικολινάκος, ὅπ. παρ. σελ. 67 ἐπ. J.MEYNAND, Πολιτικές Δυνάμεις στήν Ἑλλάδα, ὅπ. παρ. σελ. 420. W.D.CANDILIS, ὅπ. παρ., σελ. 52-53 καί πίνακας ὑπ'ἀρ. 54.

Σχετικά μέ τά χρηματικά ποσά πού δόθηκαν στά πλαίσια τοῦ προγράμματος βοήθειας τῆς ECA καί τῆς MSA στό διάστημα 1948 - 52 βλ. παρακάτω πίνακα 4.

Πίνακας 4.

Οἰκον. Ἔτος	Τομεῖς τοποθέτησης χρημάτων: Ἔξοδα ἀναδιοργάνωσης	Δάνεια ἀναδιοργάνωσης σέ ἰδιωτ. ἐπιχειρήσεις	κάλυψη ἐλλειμάτων προϋπολ.	μέτρο
1948-49	530	—	500	Δισεκατ. δρ.
1949-50	770	170	800	"
1950-51	1.135	335	α	"

	Διοικητ. ἔξοδα τῆς Ἀμερ. ἀποστ.	Διάφορα ἄλλα	Μέτρο
1948-49	72	310	Δισεκατ. δρ.
1949-50	182	1133	"
1950-51	200	1421	"
1951-52	150	1758	"

ὅπου α = ἀδυναμία ἀκριβῶς προσδιορισμοῦ, ἀλλά ἄς σημειωθεῖ ὅ τι στά χρόνια αὐτά ἕνα μεγάλο μέρος τῶν χρημάτων τῆς τελευταίας κατηγορίας χρησιμοποιόταν γιά κάλυψη τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ δημόσιου προϋπολογισμοῦ. Πηγή: Ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

34. Ὁ W. CANDILIS στό βιβλίο του THE ECONOMY OF GREECE 1944-1966 (βλ. ὅπ. παρ. σελ. 68) λέγει χαρακτηριστικά ὅτι μέχρι τό 1950 στήν Ἑλλάδα ὑπῆρχε μιά "HYBRID ECONOMY" (πάνω - κάτω δηλ. μιά οἰκονομία μπερδεμένη, ἑτερογενής πού μοιάζει μέ νοθευμένη κατάσταση), πρᾶγμα πού ἀποτελοῦσε ἀνασταλτικό παράγοντα γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας.

35. Βλ. Μ. Νικολινάκος, ὅπ. παρ. , σελ. 75 Σχετικά μέ τήν ἐπεν-

.//.

δυτική δραστηριότητα τοῦ κράτους καί τῶν ἰδιωτῶν στήν περίοδο αὐτή βλ. παρακάτω πίνακα 5.

Πίνακας 5

Ἐπενδύσεις παγίου κεφαλαίου σέ %

	κράτ.	Ἰδιωτ.	κράτ.	Ἰδιωτ.	κράτ.	Ἰδιωτ.	κράτ.	Ἰδιωτ
1. Γεωργία	18,8	14,4	15,5	15,9	22,6	15,4	25,2	12,3
2. Ὀρυχεῖα	0,4	1,7	0,3	0,7	0,2	0,6	0,3	0,7
3. Μεταποίηση	0,9	20,3	0,4	16,7	4,2	10,3	.7,4	9,8
4. Ἐν. Ὑδρεύσεις	24,5	1,3	25,8	1,9	18,6	2,1	16,9	0,8
5. Μετ. Ἐπικ.	32,1	10,6	33,9	10,9	37,7	17,1	35,7	19,3
6. Κατοικίες	8,8	41,4	7,9	42,1	3,8	41,3	2,3	42,6
7. Διοίκηση	5,6	—	6,0	—	—	5,8	4,4	—
8. Λοιπά	8,9	10,3	10,2	11,8	7,1	13,2	7,8	84,5
Σύνολον	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ, Ἐθνικοί Λογαριασμοί τῆς Ἑλλάδος 1958–1961. ἀριθμ. 11, Ἀθήνα, 1962, σελ. 20–21

36. Ἀπό ἄποψη ὕψους τιμῶν ἡ μεταπολεμική περίοδος χωρίζεται σέ τρεῖς ὑποπεριόδους, σ'ἐκείνη πού διαρκεῖ μέχρι καί τό 1956 καί στήν ὁποία παρατηρεῖται ἔντονη ὑφωτική τάση τῶν τιμῶν, σ'ἐκείνη πού φτάνει ὡς τό 1972 περίπου καί πού χαρακτηρίζεται ἀπό τήν νομισματική σταθερότητα καί σ'ἐκείνη πού διαρκεῖ μέχρι σήμερα καί στήν ὁποία πάλι παρατηροῦνται αὐξανόμενες πληθωριστικές πιέσεις. Ἡ πρώτη πάλι ὑποπερίοδος (1944–1956) πρέπει, ἄν θέλουμε νἄμαστε ἀκριβεῖς, νά διαιρεθεῖ σέ δυό φάσεις στήν φάση ἐκείνη πού διαρκεῖ μέχρι τό 1953 καί πού ἀποτελεῖ τήν κυρίως φάση τοῦ πληθωρισμοῦ καί στήν φάση πού διαρκεῖ ἀπ'τό 1953 ὡς τό 1956 καί πού ἄν καί συνεχίζεται ἡ ὑφωτική τάση τιμῶν στήν ὁποία συνετέλεσε καί ἡ νέα ὑποτίμηση τῆς δραχμῆς τό 1953, ἀρχίζουν οἱ οἰκονομικές ἐκεῖνες διαφοροποιήσεις πού θά ὁδηγήσουν στό τέλος τοῦ πληθωρισμοῦ.

.//.

Περιττό νά πούμε ὅτι στήν πρώτη φάση τῆς πρώτης ὑποπεριόδου ἡ ταραγμένη καί ἀβέβαιη πολιτική κατάσταση τῆς χώρας μαζί μέ τόν καταστρεπτικό ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 46-49 εἶχε ἔντονα ἀρνητικές ἐπιδράσεις πάνω στήν κατάσταση τῶν τιμῶν μέσο ἰδιαίτερα τῶν καταστρεπτικῶν της συνεπειῶν πάνω στή συνολική παραγωγική διαδικασία. Ἀντίθετα ἀπ'τό 1953 καί μετά τό πολιτικό ξεκαθάρισμα μέ τήν συντριβή τῶν κομμουνιστῶν, ἡ ἐγκαθίδρυση σταθερῆς κυβέρνησης, ἄσχετα ἄν ἦταν τῆς δεξιᾶς παράταξης καί μπορεῖ ν'ἀμφισβητήσει κανείς ὅτι τελικά εἶχε πράγματι τήν ἀποδοχή τοῦ λαοῦ πέρα ἀπό τούς τυπικούς κοινοβουλευτικούς τίτλους μαζί μέ τήν ἀμερικανική βοήθεια ἔπαιξαν θετικό ρόλο πάνω στή σταθεροποίηση τῶν τιμῶν καί τοῦ νομίσματος, ὅπως φυσικά καί στή συνολική παραγωγική διαδικασία.

37. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά τό διϋλιστήριο τοῦ Ἀσπρόπυργου - ποῦ ἐνῶ ἀρχικά ἀνῆκε στό κράτος ἀργότερα συμμετέσχε ὁ Νιάρχος κατά τά 2/3 ἀφοῦ ὅμως ἀνέλαβε μέ σχετική σύμβαση νά τό ἐπεκτείνει μέ ἐπένδυση ὕψους 300 ἑκατ. δολλαρίων -, τό βιομηχανικό συγκρότημα (διϋλιστήριο πετρελαίου, Ἐργοστάσιο ὑγρῆς ἀμμωνίας, βιομηχανία χάλυβος, πετροχημική βιομηχανία) ESSO PAPPAS, - στόν ἔλεγχο τοῦ ὁποίου ἀποφασιστικό ρόλο παίζει ἡ STANDARD OIL OF NEW JERSEY - τό ἐργοστάθιο ἀλουμινίου κοντά στήν Κόρινθο τῆς PECHINEN (ποῦταν καί ἡ πρώτη μεγάλη βιομηχανική ἐπένδυση τοῦ ξένου κεφαλαίου στή χώρα καί γιά τήν ὁποία στήν Ἀθήνα συστήθηκε ἀνώνυμη ἑταιρεία μέ μετόχους PECHINEY - COMPADER (ποσοστό 50% στό συνολικό κεφάλαιο τῶν 25 ἑκατομ.), Σ.Νιάρχο (ποσοστό 21%) REYNOLDS INTERNATIONAL INC (ποσοστό 17%), Ὀργανισμό Βιομηχανικῆς Ἀνάπτυξης (ποσοστό 12%), τά χαλυβουργεῖα στήν περιοχή τῶν Ἀθηνῶν, τήν κατασκευή τῆς Ἐγνατίας Ὁδοῦ, ἀπ'τήν ἑταιρεία MC DONALD CONTRUCTION COMPANY, τό πρόγραμμα ἐπενδύσεων γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς Δυτικῆς

.//.

Πελοποννήσου καί τῆς Κρήτης τῆς LITTON ὕστερα ἀπ'τήν σύμβαση τῆς 15.5.1967 μέ τήν στρατιωτική κυβέρνηση καί τέλος τίς ἐπενδύσεις πού ἐπρόκειτο νά κάνουν οἱ μεγαλοεπιχειρηματίες Ὠνάσης καί Νιάρχος στήν περίοδο τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος μέ βάση ὁ μέν πρῶτος τήν σύμβαση τῆς 22.1.1970 καί ὁ δεύτερος τῆς 13.4.1970.

38. Βέβαια αὐτό παρατηρεῖται δυστυχῶς σ'ὅλες τίς ἀναπτυσσόμενες χῶρες (βλ. σχετικά Κ. Χατζηαργύρης, ὅπ. παρ.,σελ.41).Σχετικά μέ τήν Ἑλλάδα βλ. Β. Φίλια, Δοκίμια Κοινωνιολογίας, ὅπ. παρ.σελ. 51 καί W. FISCHER, E. RONDHOLZ, Γ. Φαράντου, Ἐπανάσταση καί Ἀντεπανάσταση στήν Ἑλλάδα (1936 - 1974) ἐκδ. Μπουκουμάνη, Ἀθήνα, 1974, σελ.23 ἐπ.

39. Βλ. σχετικά Ν. Κιτσίκη (ἐκδότη), Ἡ φύελλα τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς, Ἀθήνα 1962, σελ. 50 ἐπ. S.G.TRIANTIS, COMMON MARKET AND ECONOMIC DEVELOPMENT, Ἀθήνα, 1965σελ. 228 ἐπ.(στό τελευταῖο αὐτό βιβλίο ἡ συμφωνία σύνδεσης κρίνεται σάν "δυσμενής"). Σύγκρ. μέ Σ.Μ. Θεοφανίδη, Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς ΕΟΚ ἐπί τῶν μακρο-οἰκονομικῶν μεγεθῶν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, Ἀθῆναι, 1967 καί D.S.DELIVANIS, PROBLEMES SPECIAUX DECOULANT DE L'ASSOCIATION AVEC LA COMMUNAUTE ECONOMIQUE EUROPEENNE, Θεσσαλονίκη, 1965.

40. Βλ. Μ. Νικολινάκος, ὅπ. παρ. σελ. 85, 95,161.

41. βλ. "Οἰκονομικός Ταχυδρόμος", τεῦχ.444 τῆς 18.10.1962,σελ. 715 (II). OECD, MANPOWER POLICY AND PROBLEMS IN GREECE, PARIS, 1956, σελ. 26 ἐπ. 27,29 Σ. Χατζόγλου,Ἡ ἀνεργία εἰς τήν Ἑλλάδα, στόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" τεῦχ. 465 τῆς 14.3.1963, σελ. 184 (8).Β.Φίλια, Ἡ μετανάστευση Ἑλλήνων ἐργατῶν στή Γερμανία καί οἱ συνέπειές της, στήν "Κοινωνιολογική Σκέψη", τομ.Ι, ἐκδ. Κ.Κ.Ε.Α, Ἀθήνα, 1966,σελ. 117 ἐπ. 5 VALSAMIDIS, DIE GRIECHISCHEN ARBEITNEHMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLANDS, ATHEN, 1964.

42. βλ. Α.Ν.465/1968, Περί τροποποιήσεως καί συμπληρώσεως ἐνίων

διατάξεων τοῦ Νόμου 1880/1951 "περί φορολογίας τῶν πλοίων" (Α.148), σέ Κώδικα Νομ. Βήματος τοῦ 1968, σελ. 556 ἐπ., Α.Ν. 378/1968, Περί συμπληρώσεως τοῦ Α.Ν. 89/1967 "περί ἐγκαταστάσεως ἐν Ἑλλάδι Ἀλλοδαπῶν Ἐμποροβιομηχανικῶν Ἑταιρειῶν" (Α.82), σέ Κώδικα Νομ. Βήματος τοῦ 1968, σελ. 330 ἐπ., καί Α.Ν. 89/1967 σέ Κώδικα Νομ. Βήματος τοῦ 1967 σελ. 565 ἐπ.

Μέ τόν πρῶτο ἀναγκαστικό νόμο καθιερώνονται φορολογικά προνόμια γιά τήν ναυτοπλοΐα, γι'αὐτό Ὠνάσης καί Νιάρχος μετέφεραν τήν κύρια ἕδρα τῶν ἐφοπλιστικῶν τους ἐπιχειρήσεων στήν Ἀθήνα. Μέ τούς δύο τελευταίους πάλι γίνεται προνομιακή μεταχείριση τῶν ξένων ἐπιχειρήσεων πού ἐγκαθίστανται στό ἑλληνικό ἔδαφος. Οἱ δυό τελευταῖοι φυσικά σκοπό εἶχαν τήν προσέλκυση ξένου κεφαλαίου γιά ἄμεσες ἐπενδύσεις. Πρόβλημα ὅμως εἶναι ἄν μέ τήν συγκεκριμένη αὐτή νομοθεσία, μέ τούς ὅρους δηλ. εἰσαγωγῆς τοῦ ξένου κεφαλαίου πού καθιερώνει καί μέ τήν συγκεκριμένη ἐπενδυτική τους δραστηριότητα πού ἐπακολούθησε, ὠφελήθηκε περισσότερο ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου ἤ ἁπλῶς ἡ ξένη ἐπιχείρηση ἀφοῦ ἡ μεταχείρησή της νομοθετικά εἶναι τόσο εὐνοϊκή (ἐπανεξαγωγή τῶν κερδῶν, φορολογικές ἀπαλλαγές κ.ἄ.) καί οἱ στόχοι της δέν εἶναι πάντα πραγματικά παραγωγικοί.

Φυσικά αὐτό τό τελευταῖο σχετίζεται μέ τήν γενικώτερη οἰκονομική πολιτική τῆς χώρας καί ἰδιαίτερα τό οἰκονομικό της σύστημα. Πάντως μποροῦμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα - αὐτό ἐξ ἄλλου ἀπέδειξε καί ἡ μεταπολεμική πεῖρα τῶν ἀναπτυσσόμενων χωρῶν καί τοῦ τρίτου Κόσμου στίς σχέσεις τους μέ τόν κόσμο τῆς ἀνάπτυξης - ὅτι ἡ ὁποιαδήποτε εἰσροή ξένου κεφαλαίου καί κάτω ἀπό ὁποιεσδήποτε συνθῆκες δέν σημαίνει EX DEFINITIONE ὠφέλεια γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη καί ἰδιαίτερα ἐκβιομηχάνιση τῆς ἀναπτυσσόμενης χώρας. Ἀντίθετα ὅταν οἱ ὅροι εἰσαγωγῆς εἶναι δυσμενεῖς γι'αὐτήν ἤ τό εἰσρέον κεφάλαιο δέν ἔχει πραγματικά παραγωγικό χαρακτῆρα συμβάλλει στήν αὔξηση τῆς ἐξάρτησης καί στρέ-

.//.

βλωσης τῆς οἰκονομίας της.

Κάτι τέτοιο ἔχει γίνει μεταπολεμικά μέ τόν Τρίτο Κόσμο. Ἀπ'τήν μιά τό δυτικό κεφάλαιο ἔχοντας διαρρή ἐπεκτατική τάση ἐξ αἰτίας τῆς αὔξησης τῆς ὀργανικῆς του σύνθεσης (ἐνν. κυρίως τό σταθερό κεφάλαιο καί πάντα ἀπ'τήν σκοπιά τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος σά συνόλου)στό δυτικό κόσμο ἀναζητᾶ διεξόδους καί νέες ἀγορές στίς ὑπανάπτυκτες καί ἀναπτυσσόμενες χῶρες τοῦ Τρίτου Κόσμου καί μέ "τόν τρόπο του" ὑπόσχεται" συμβολή στήν οἰκονομική τους ἀνάπτυξη. Ἀπ'τήν ἄλλη ὅμως ἀποδεικνύεται μέ ἀτράνταχτα στατιστικά στοιχεῖα (βλ. Κ. Χατζηαργύρης, ὅπ. παρ. σελ. 43 ἐπ. καί 51 ἐπ.) ὅτι τό οἰκονομικό χάσμα μεταπολεμικά τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν καί τοῦ Τρίτου Κόσμου ὁλοένα μεγαλώνει. Μέ λίγα λόγια μιά τέτοια κατάσταση σημαίνει ὅτι ἡ ξένη ἐπιχείρηση πρέπει νά θεωρηθεῖ ὕποπτη ἄν τελικά προσφέρει στήν οἰκονομία τῆς ἀναπτυσσόμενης χώρας ἤ ἀντίθετα παίρνει ἀπ'αὐτήν πολλά περισσότερα, πέρα ἀπ' τό γενικώτερο φαινόμενο τῆς "ἄνισης ἀνταλλαγῆς" ἀνάμεσα στήν ἀνάπτυξη καί τήν ὑποανάπτυξη (βλ. καί πάλι Κ.Χατζηαργύρης, ὅπ. παρ. σελ.III ἐπ.) καί τίς διαφόρες ἄλλες ὀργανικές ἀδυναμίες ἐσωτερικοῦ χαρακτῆρα τῆς οἰκονομίας της. Σημασία λοιπόν δέν ἔχει ἁπλῶς νά μπαίνει ξένο κεφάλαιο σέ μιά ἀναπτυσσόμενη χώρα ἀλλά πῶς μπαίνει,μέ τί στόχους μέ ποιούς ὅρους πάνω στό ἐπίπεδο τῆς ἐσωτερικῆς νομοθεσίας καί στό ἐπίπεδο τῆς πρακτικῆς τῶν διαπραγματεύσεων γιά τήν σύναψη συμβάσεων μέ ξένες ἐπιχειρήσεις. Αὐτό τό "πῶς" τελικά ἀνάλογα ἄν εἶναι εὐνοϊκό ἤ δυσμενές γιά τήν χώρα, θά καθορίσει καί τό ἄν εἶναι ὠφέλιμος ἤ ὄχι ὁ χαρακτῆρας τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ξένου κεφαλαίου.

Κι ἐδῶ πιά μπαίνουν πολιτικοί παράγοντες. Ἄν ἡ κυβέρνηση, στό πολιτικό σύστημα ἔχουν διάθεση πραγματικά ν'ἀνταποκριθοῦν στά αἰτήματα καί τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων μαζῶν θά καταβάλουν κάθε προσπάθεια γιά νά ἐξασφαλίσουν τούς εὐνοϊκώτερους ὅρους εἰσαγωγῆς."Αν

.//.

δμως δχι, εἴτε γιατί ἡ κοινωνικοπολιτική ELITE τῆς χώρας ἔχει ἑνώσει τά συμφέροντά της μέ ξένες ἱμπεριαλιστικές δυνάμεις, εἴτε γιατί δέν ὑπάρχει οὐσιαστική ἐθνική καί πολιτική ἀνεξαρτησία στή χώρα οἱ ὅροι εἰσαγωγῆς θἄναι μᾶλλον εὐνοϊκώτεροι γιά τήν ξένη ἐπενδύουσα ἐπιχείρηση παρά γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου καί ἡ κυβέρνηση θ'ἀποδειχτεῖ ἕνα ἀκόμη ὄργανο τοῦ παγκόσμιου μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ πού κυριαρχεῖ στίς μέρες μας. Δυστυχῶς γι'αὐτήν ἡ στρατιωτική κυβέρνηση τῆς Ἑλλάδας στήν περίοδο 67-74 δύσκολα μπορεῖ ν'ἀποδείξει ὅτι δέν ἀναγκάστηκε τουλάχιστον νά παίξει τόν ρόλο ἑνός τέτοιου πολιτικοῦ ὀργάνου.

Βλ. σχετικά Κ. Χατζηαργύρης, ὅπ. παρ. σελ. 82 ἑπ. καί 92 ἑπ. Ἀκόμη σχετικά μέ τόν περιορισμό τῶν συνδικαλιστικῶν ἐλευθεριῶν βλ. Ν.Δ.185 τῆς 10/10.5.1969 "Περί συμπληρώσεως καί τροποποιήσεως τῆς νομοθεσίας περί ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων" (Α'86) καί Ν.Δ. 186 τῆς 10/10.5.1969,"Περί τροποποιήσεως καί συμπληρώσεως τοῦ Ν.3239/1955 ὡς ἐτροποποιήθη καί συνεπληρώθη διά τοῦ Ν.Δ./τος 37 55/1957" (Α'86) σέ Νομ. Βῆμα τοῦ 1969, σελ. 710 ἑπ. καί 714 ἑπ. καί ἄρθρο 19, παρ.4, παρ. 5 καί παρ. 6 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1968.

43. Σύμφωνα μέ τήν σύμβαση τῆς 15.5.1967 πού ὑπόγραφε ἡ στρατιωτική κυβέρνηση μέ τήν ἑταιρεία LITTON, αὐτή ἡ τελευταία ἐκτός ἀπ'τήν ἐπιστροφή τῶν δαπανῶν της θἄπρεπε προμήθειες ὕψους 2,25% γιά τά εἰσαγόμενα κεφάλαια πού ἀπαιτοῦνταν γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ἐπενδύσεων ἐνῶ ἀκόμη οἱ τόκοι πού συμφωνήθηκαν ἦταν 2,5% φηλότεροι ἀπ'αὐτούς πού ἰσχύουν στήν Εὐρώπη (βλ. γι'αὐτή τήν σύμβαση στό περιοδικό "Πορεία", τεῦχ. 3 τοῦ 1967, σελ. 2-7 καί στόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" ἀριθμ. 650 τῆς 12.5.66, σελ. 7 ἑπ. σχετικά μέ τό παλιότερο κείμενο τῆς σύμβασης πού εἶχε ἀπορριφθεῖ ἀπ'τίς τότε κοινοβουλευτικές κυβερνήσεις).

Ἡ MR DONALD CONSTRUCTION COMPANY πάλι μέ τήν σύμβαση τῆς 29.10. 1968 ἐνῶ ἔπαιρνε σάν ἀμοιβή ἕνα ποσό περίπου 6 ἑκατ. δολλάρια, τό 14% δηλ. περίπου ὁλόκληρου τοῦ σχεδίου, ἀνάθεσε τήν ἐκτέλεση τῶν

ἐργασιῶν σύμφωνα μ'ὁρισμένες πηγές, (προκήρυξη κάποιας ὀργάνωσης ἐξω-ματικῶν μέ τόν τίτλο "ἀνήσυχοι φίλοι τῆς ἐπαναστάσεως"), στήν ἑλληνική ἑταιρεία Ἰδρομηχανική μέ ἀμοιβή μόνο 3,5 ἑκατ. δολλάρια. Φαίνεται λοι-πόν ὅτι ἡ ξένη ἑταιρία κέρδισε 1,5 ἑκατ. ἄκοπα λεφτά. (βλ. τό κείμενο τῆς σύμβασης στόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" τῆς 13.3.1969).

Τέλος ὁ TOM PAPPAS ποῦ ἀπό καλύτερα εἶχε ἀναλάβει ἐπενδυτική δραστηριότητα κοντά στήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης (βλ. παραπ. ὑποσ. 37) σύμφωνα μέ πληροφορίες τοῦ περιοδικοῦ DER SPIEGEL (ἀριθμ. 38 τῆς 16.9.1968), κατάφερε νά τοῦ ἐπιτραπεῖ μέ σχετική συμφωνία μέ τήν στρα-τιωτική κυβέρνηση ἡ κατασκευή μιᾶς σειρᾶς ἐπιχειρήσεων γιά τήν ἐπεξερ-γασία ἀγροτικῶν προϊόντων καί ἑνός ἐργοστασίου γιά παραγωγή COCA-COLA. Μέ τήν συμφωνία ὅμως αὐτή ἐξασφάλιζε ταυτόχρονα μιά σειρά ἀπό ἀξιόλογα οἰκονομικά προνόμια (φορολογικές ἀπαλλαγές γιά 10 χρόνια, δασμολογική ἀπαλλαγή γιά τίς εἰσαγτέες μηχανές ἀξίας ὡς 16,3ἑκατ. δολλάρια,μονο-πωλιακή θέση στήν ἑλληνική ἀγορά γιά 5 χρόνια κ. ἄ. Βλ. γιά τήν συμφω-νία αὐτή στόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" τῆς 19.7.1969, παράρτημα).

44. Μιά καλή καί συνοπτική μελέτη πάνω στήν οἰκονομική κατάσταση τῆς χώρας στά χρόνια τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ὡς τό 1971 εἶναι τοῦ Γ. Πεσματζόγλου μέ τίτλο " THE GREEK ECONOMY SINCE 1967". Ἐκεῖ, πέρα ἀπό τήν ἐπισήμανση τῆς πτώσης τοῦ ἐτήσιου κατά μέσο ὅρο ρυθμοῦ αὔξη-σης τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος (SLOW - DOWN IN AGRICULTURE), τῶν βιο-μηχανικῶν ἐπενδύσεων (SLOW-DOWN IN INDUSTRIAL INVESTMENT) καί τῶν εἰσοδημάτων ἀπό ἐξαγωγές προϊόντων καί πέρα ἀπ'τήν ἀναφορά στή χειρο-τέρευση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν (DETERIORATION IN THE BALANCE OF PAY-MENTS) ἐκφράζοντας ἀπόψεις γιά τήν μακροπρόθεσμη οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας, ὅπου καίρνεται ὑπ'ὄψη καί ἡ ἐπίδραση τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶ-τος πάνω στήν πορεία της (ἀρνητική ὅταν εἶναι δικτατορικό, θετική ὅταν

.//.

είναι δημοκρατικό) Βλ. άκόμη Α. Πεπελάση, "Άρθρα καί σκέψεις 1971-74, Άθήνα, 1875, έκδ. Παπαζήση σελ. 49 έπ.

45. Βλ. γενικά γιά τήν έννοια τής δικτατορίας αύτοῦ τοῦ τόπου: D. APLER THE POLITICS OF MODERNIZATION, ὄπ. παρ. σελ. 357 έπ. (THE MOBILIZATION SYSTEM AS A MODERNIZATION PROTOTYPE). L.W.PYE,ASPECTS OF POLITICAL DEVELOPMENT, BOSTON,LITTLE, BROWN AND COMPANY, 1966,σελ.172 έπ. (ARMIES IN THE PRORESS OF POLITICAL DEVELOPMENT). P.WORSLEY, THE THIRS WORLD, THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, CHICAGO, 1972, σελ. 93 έπ. (THE VARIETICS OF REVOLUTIONARY EXPERIENCE) καί σελ. 177 έπ.(THE ONE - PARTY STATES). Κ. Χατζηαργύρης, ὄπ. παρ., σελ. 164 καί Φ. Νικολόπουλου, Γιά μιά κριτική καί διαλεκτική πολιτική, σελ. 24-[illegible] (μέ άφορμή τήν διάκριση δικταπορι̃ων μακροῦ καί μέσου βεληνεκοῦς, οἱ κοινωνικές άναπτυξιακές δικτατορίες είναι άπ'τίς δεύτερες ένῶ οἱ κομμουνιστικές άπ'τίς πρῶτες). Σχετικά μέ τήν Ἑλλάδα βλ. Μ. Νικολινάκος, ὄπ. παρ. 189 έπ.

46. Βλ. Ν. Υυροῦκη, ὄπ. παρ. τομ. ΙΙΙ σελ. 404, σελ. 426-27 (πργρ. 40-41) σελ. 429 (Πργρ.48) (ώστόσο στά σημεῖα αύτά οἱ μαρξιστικές θέσεις παρουσιάζονται κάπως χοντροκομμένα), καί ἰδιαίτερα Μ. Νικολινάκος ὄπ. παρ. σελ. 95.

47,. Πλατειά άνάπτυξη τοῦ θέματος βλ. στίς δυό μελέτες τοῦ Μ. Νικολινάκου πού περιέχονται στό βιβλίο του, Μελέτες πάνω στόν έλληνικό καπιταλισμό, ὄπ. παρ., "Ἡ Ἑλλάδα στό δρόμο τῆς έκβιομηχάνισης - οἰκονομική καί κοινωνικά ὑπόβαθρα τοῦ πραξικοπήματος" καί "Φασισμός καί στρατιωτική δικτατορία". Βέβαια, ἡ κατεύθυνση καί τῶν δύο μελετῶν πρέπει νά ὑπογραμισθεῖ ὅτι είναι καθαρά μαρξιστική καί ἡ έρμηνεία τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος ὅπως ἤδη ἔχουμε ξεκαθαρίσει, γίνεται μοναδικά σχεδόν μέ οἰκονομικά ἔπια πού σχετίζονται μέ τήν παρακέρα έξέλιξη τοῦ καπιτελισμοῦ στήν Ἑλλάδα, έρμηνεία πού έμεῖς μόνο μερικά δεχόμαστε,

.//.

ὅπως καί πιό πάνω δηλώσαμε. Βλ. ἀκόμη Γ.Δ. Κατσούλη, ἐκδ. "Νέα Σύνορα", Ἀθήνα, 1975, σελ. 398 καί 399 ἐπ. ὅπου σκιαγραφεῖται "τό πορτραῖτο" τοῦ ἑλληνικοῦ κατεστημένου.

48. Ἡ πτώση τῆς δικτατορίας τῶν συνταγματαρχῶν στήν Ἑλλάδα δέν ἦταν τοῦ τύπου π.χ. τῆς πτώσης τοῦ Σαλαζαρικοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος στήν Πορτογαλία. Στήν δεύτερη περίπτωση μέ τό Κίνημα τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἡ ἀλλαγή σέ πολιτικό καί κοινωνικό ἐπίπεδο ἦταν βαθύτερη, γι' αὐτό καί δικαιωματικά πῆρε τόν χαρακτῆρα πολιτικοκοινωνικῆς ἐπανάστασης. Στήν δική μας περίπτωση, πέρα ἀπό τήν "παράδοση" τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπ'τούς στρατιωτικούς στούς πολιτικούς καί τό πέρασμα ἀπ'τήν δικτατορία στό κοινοβουλευτικό καθεστώς οὐσιαστικά οἱ κοινωνικοοικονομικές δομές τῆς χώρας παρέμειναν ἄθικτες καί τό πολιτικό καί κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο ἄμειωτο στήν κυριαρχία του, ἐκτός ἄν ἀφαιρέσουμε ὁρισμένες ἐνέργειες τῆς κυβέρνησης Κ. Καραμανλῆ στά πλαίσια τοῦ ρυθμιστικοῦ ρόλου τοῦ κράτους πάνω στήν οἰκονομική ζωή πού προβλέπεται ἀπ'αὐτό τό ἴδιο τό νεοφιλελεύθερο μοντέλο τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας (καί πού σκοπεύουν μέ γνώμονα πάντα τό ἐθνικό συμφέρον εἴτε ἐπέκταση τοῦ δημόσιου τομέα τῆς οἰκονομίας εἴτε διόρθωση τοῦ μηχανισμοῦ τιμῶν πού σέ μιά χώρα σάν τήν Ἑλλάδα παρουσιάζει ἀτέλειες εἴτε τέλος ἁπλῆ καταπολέμηση τῆς ἀσυδοσίας καί τῆς καλυμμένω παρανόμων ἐνεργειῶν τῶν μεγαλοκεφαλαιοκρατῶν) καί τήν ἰσχυροποίηση τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων στόν πολιτικό στίβο (νομιμοποίηση Κ.Κ.Ε. αὔξηση τῶν κομμάτων τῆς σοσιαλιστικῆς ἀριστερᾶς κ.λ.π.

49. Βλ. λ.χ. τήν συλλογική σύμβαση ἐργασίας τῆς 26.2.1975 (ὁ.ἀ. 11.400/1975) σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 3, παρ. 1, τῆς ὁποίας οἱ ὧρες ἑβδομαδιαίας ἐργασίας τῶν μισθωτῶν ὁρίζονται ἀπό 48 καί 45 ἐνῶ μέ ἄλλες λεπτομερέστερες ρυθμίσεις ἀνοίγεται ὁ δρόμος γιά τήν ἑβδομαδιαία ἐργασία 5 ἡμερῶν πού ἀφήνεται κατά τό ἄρθρο 6, παρ. 4 στήν κρίση τῶν ἐργο-

.//.

δοτῶν. ('Απ'τήν σύμβαση ἐξαιροῦνται μόνο οἱ ἐργαζόμενοι τῶν κατηγοριῶν ποὺ ὁρίζονται ἀπ'τό ἄρθρο 8). Γιά τήν σύμβαση αὐτή βλ. 'Αλ. Καρακατσάνη, 'Εργατικό Δίκαιο, Τομ. Α', 'Αθήνα, 1976, σελ. 138 ἐπ.

50. βλ. ἐνδιαφέρουσα συνέντευξη τοῦ Παν. Παπαληγούρα γύρω ἀπό τήν οἰκονομική φιλοσοφία καί πολιτική τῆς κυβέρνησης τῆς "Νέας Δημοκρατίας" σφόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" τῆς 13.1.1977 (ὑπ'ἀριθμόν 1184). 'Εκεῖ ἐπισημαίνονται διαρθρωτικές ἀδυναμίες τῆς 'Ελληνικῆς οἰκονομίας καί ἐκτίθενται τά μέτρα ποὺ ἡ κυβέρνηση, στά πλαίσια πάντα τοῦ καθεστῶτος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, θεωρεῖ πρόσφορα γιά τό ξεπέρασμά τους.

51. Βλ. Ν. Πουλατζᾶ, 'Η κρίση τῶν δικτατοριῶν, ἐκδ. Παπαζήση, 'Αθήνα, 1975, σελ. 41.

52. Κ. Χατζηαργύρης, ὅπ. παρ. (παράστημα), σελ. 220-221.

Κεφάλαιο Τρίτο

Ειδικώτερη εξέταση τοῦ τύπου καί τοῦ ρυθμοῦ τῆς μεταπολεμικῆς Οικονομικῆς ἀνάπτυξης σέ συνάρτηση μέ τήν ἀνάλυση τῆς ταξικῆς διάρθρωσης.

I. Τό γενικό οἰκονομικό καί κοινωνικό πλαίσιο

Τό σύστημα τῆς Ἑλληνικῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομίας, ὅπως καί στό προηγούμενο κεφάλαιο ἀναφέρθηκε, ἦταν δύσμορφο καπιταλιστικό πού στηριζόταν στόν μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς καί στήν συσσώρευση κυρίως ξένου ἀλλά καί ἐγχώριου ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου. Κι ὅταν λέμε δύσμορφο ἐννοοῦμε ἀκριβῶς ὅτι οὐδέποτε διαμορφώθηκαν παραγωγικές καπιταλιστικές δομές μέσα σέ πλαίσια ἑνός γνήσιου ἀστικοῦ μεταδχηματισμοῦ, μιᾶς πραγματικῆς ὀρθολογικοποίησης τῆς οἰκονομίας καί μιᾶς στήριξης κυρίως σέ ντόπια κεφάλαια μιᾶς ἰσχυρῆς ἐνδογενοῦς ἀστικῆς τάξης ὅπως ἐκεῖνες πού γνωρίσαμε στόν δυτικοευρωπαϊκό καί βορειοαμερικανικό χῶρο. Ὁ καπιταλισμός τρόπος παραγωγῆς (Κ.Τ.Π.), σ' ὁποιο βαθμό κι ἄν λειτουργοῦσε, βρισκόταν πάντα στά πλαίσια ἑνός σύνθετου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ὅπου τό ἄλλο μεγάλο μέρος του (ἁπλή ἐμπορευματική παραγωγή, γεωργία, μικρή βιομηχανία) βρισκόταν πανερά σέ κατάσταση καθυστέρησης.

Οὐσιαστικά ὁ Κ.Τ.Π. ἐντοπιζόταν στούς προωθημένους θύλακες τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας οἱ ὁποῖοι ὅμως δέν εἶχαν θετική διασύνδεση μέ τό καθυστερημένο τμῆμα της ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ ἁπλός ἐμπορευματικός τρόπος παραγωγῆς, ἀλλ' ἀντίθετα τό ἀπομυζοῦσαν μέ συστηματική μεταφορά πόρων σέ πολλά ἐπίπεδα. Καί φυσικά μιά τέτοια κατάσταση εἶναι σχετική μέ τήν θέση πού κατέχει μιά περιφερειακή καπιταλιστική χώρα στόν παγκόσμιο καπιταλιστικό καταμερισμό ἐργασίας, θέση πού παράλληλα τῆς προσδιορίζει τό εἶδος, τίς δυνατότητες καί τά ὅρια, τῆς ἀνάπτυξής της ἐφ' ὅσον διατηρεῖ τά δεσμά ἐξάρτησής της ἀπ' τό ξένο μεγάλο μονοπωλιακό κεφάλαιο τῶν μητροπολιτικῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν. Γι αὐτό καί βασικό χαρακτηριστικό μαζί τοῦ Ἑλληνικοῦ συστήματος ἦταν ὅτι δέν μποροῦσε νά λειτουργήσει σχετικά αὐτόνομα ἀλλ' ἀντίθετα ἐνταγμένο μέσα στό πλέγμα τῶν παγκόσμιων καπιταλιστικῶν σχέσεων ἐξαρτᾶτο ἀπ' τίς ξένες δυτικές οἰκονομίες ἰδιαίτερα τήν Ἀμερικανική καί συνακόλουθα δεχόταν τίς ἐπιδράσεις τῶν κρίσεων τῶν δικῶν του συστημάτων ἤ ἀκριβέστερα ἀποτελοῦσε οἰκονομικό χῶρο ὅπου πραγματοποιεῖτο ἡ "ἐξαγωγή" τῆς κρίσης τῶν τελευταίων.[1]

Ἀκόμη στό μεταπολεμικό σύστημα μπορεῖ νά παρατηρήσει κανείς στοιχεῖα ἑνός νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικοῦ μοντέλου παρά ἑνός κλασσικοῦ κυρίως στό διάστημα

τῆς κυβέρνησης τῆς Ἕνωσης Κέντρου (63-65) ὅπως κι ἀργότερα στήν μεταχουντική πολιτική περίοδο - μετά τήν μεταπολίτευση δηλ, τοῦ 1974 -Ὡστόσο ἡ κρατική παρέμβαση πού περιεχόταν στό παραπάνω μοντέλο σχετικά μέ τόν μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς καί γενικώτερα τήν οἰκονομική ζωή τῆς χώρας δέν εἶχε πάντα τήν ἀπαιτούμενη ὀρθολογικότητα πράγμα πού χαρακτήριζε φυσικά τίς ἐν γένει ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς δραστηριότητας καί σχετιζόταν μέ τόν χαμηλό δείκτη πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας[2]. Συνεπῶς τ' ἀποτελέσματά της ἦταν περιορισμένα ἄν ὄχι ὁρισμένες φορές ἀρνητικά[3].

Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπ' τήν μιά τό Ἑλληνικό κράτος ἀνέλαβε μέ μιά σειρά ἀπό νομοθετικά καί ἄλλα μέτρα νά διευκολύνει τήν ἐκσυγχρονιστική δραστηριότητα τοῦ ξένου καί ντόπιου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου καί γενικώτερα ἄρχισε ν' ἀποτελεῖ βασικό ὑποστηρικτή τοῦ τελευταίου στίς ἐκδιώξεις του κι ἀπ' τήν ἄλλη ἐκδήλωνε τήν παρεμβατική του δραστηριότητα μέ τήν δημιουργία ὁρισμένων ἔργων βιομηχανικῆς ὑποδομῆς (ἐνέργεια , ἐπέκταση συγκοινωνιακῶν καί τηλεπικοινωνιακῶν δικτύων ,βιομηχανικές ζῶνες κλπ) ,μέ τόν ἔλεγχο τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος - πού ἀποδείκτηκε τελικά ὅτι λειτούργησε ὑπέρ τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας γιά τήν ὁποία ὁ ἔλεγχος ἔμεινε πάντα "ἐντός εἰσαγωγικῶν " - καί τήν πραγματοποίηση μιᾶς ἀντικληθωριστικῆς πολιτικῆς νομισματικῆς σταθερότητας . ("Ας σημειώσουμε ὅτι ὅταν ὅμως μιλᾶμε γιά ντόπιο μονοπωλιακό κεφάλαιο ἐννοοῦμε κυρίως ἐκεῖνο πού ἔχει σχέση μέ τό μεταπρατικό - ἐφοπλιστικό[4] κι ὄχι τό ἄμεσα παραγωγικό - βιομηχανικό πού συγκριτικά μέ τό προηγούμενο ἦταν πολύ μικρό[5]).

Ἀπό νομοθετική πλευρά ἀξίζει νά σημειωθεῖ τό Ν.Δ.2687/10 Νοεμβρίου1953 "περί προστασίας κεφαλαίων τοῦ ἐξωτερικοῦ " πού ἐκδόθηκε μέ βάση τό ἄρθρο 112 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952 καί πού ποτέ δέν θά μποροῦσε νά τροποποιηθεῖ σέ βάρος αὐτῶν τῶν κεφαλαίων[6],ὅπως ἐπίσης καί τό Ν.Δ. 2424 τῆς 9ης Μαΐου 1953 μέ τό ὁποῖο ἐγκρίθηκε ἡ συμφωνία πού κλείστηκε στίς 21-23'Απριλίου ἀνάμεσα στήν'Ελληνική καί'Αμερικανική κυβέρνηση καί πού ἀποροῦσε τούς τρόπους διασφάλισης καί διευκόλυνσης τῶν 'Αμερικάνικων κεφαλαίων πού βροῦσαν στήν'Ελλάδα[7].'Ακόμη ἀξιοσημείωτα εἶναι τό Ν.Δ τῶν πρώτων χρόνων τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας - πού ἤδη ἀναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο -ὅπως καί τό γεγονός ὅτι στήν ἴδια χρονική περίοδο νομοθετικά ἄρθηκε ἡ ἀπαγόρευση ἐγκατάστασης ξένων τραπεζῶν στό Ἑλληνικό ἔδαφος.

'Ο δημόσιος τομέας τῆς οἰκονομίας γενικά ,ὅπως ἐκδηλωνόταν κυρίως μέσω τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ πού κάλυπτε τίς δημόσιες δαπάνες (παροχή "δωρεάν " ἢ ἡμι-

δωρεάν ὑπηρεσιῶν πού ξεκινάνε ἀπ' τόν ἐκπαιδευτικό τομέα καί στάνουν μέχρι τήν ἀσφάλιση τῶν ἐξαγωγικῶν πιστώσεων ,κρατικές ἀσφαλιστικές παροχές ,ἐπιχορηγήσεις πρός διάφορες κατευθύνσεις , κοινωνική πρόνοια ,δημόσια ἔργα κ.ἄ) ,μέσω τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς καί ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος (προοδευτικό φορολογικό σύστημα) ,τῶν ὀργανισμῶν Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης καί τῆς δημόσιας ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας (ΟΤΕ ,ΔΕΗ κ.λ.π.) φυσικά ἔπαιζε τόν ρόλο του ,ἄν καί μόνο στήν μικρή περίοδο τῆς διακυβέρνησης τῆς Ε.Κ. λειτούργησε μέ κάποια αἰσθητή ἀποτελεσματικότητα γιά τίς πλατειές λαϊκές μάζες στά εὐαίσθητα σημεῖα τῶν κοινωνικῶν παροχῶν , τῆς δίκαιης φοροδότησης καί τῆς ἀποκεντρωτικῆς πολιτικῆς μέσω τῶν Ο.Τ.Α. Γιατί σημασία δέν ἔχει νά ὑπάρχουν τυπικά ὁρισμένοι θεσμοί καί νά λειτουργοῦν τυπικά ὁρισμένες δημόσιες ὑπηρεσίες ,ἀλλά νά παρατηρεῖται πραγματικά ἀναεβασμένη ποιοτική στάθμη τῶν κοινωνικῶν παροχῶν τῆς λειτουργίας τῶν συναφῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν ,τῆς δημόσιας ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας καί τῶν ἄλλων ποικίλων κρατικῶν παρεμβάσεων . Στό σημεῖο αὐτό δέν θά θάταν ἀναχρίβεια νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ἐνῶ εἴχαμε ποσοτικά ἐπέκταση τῆς γραφειοκρατικοποίησης ποιοτικά - λειτουργικά εἴχαμε ἀνεπαρκῆ ἀπόδοση.

Ἔτσι νομίζουμε ὅτι εἶναι μᾶλλον ὑπερβολική ἡ ἄποψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία εἶχε ἤδη συντελεστεῖ στήν δεκαετία τοῦ 70 " ἀφανής κρατικοποίηση τῆς οἰκονομίας μας ". Ἄν φυσικά θέλουμε στόν ὅρο " κρατικοποίηση " νά δώσουμε ὁρισμένες θετικές διαστάσεις καί προεκτάσεις πού φυσικά σχετίζονται μέ τίς ἐμπειρίες τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν καί πού ἐμπεριέχουν τό στοιχεῖο τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου καί διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας καί δέν τόν ἐννοήσουμε ἁπλά ὡς ἀγκυλωτική καί ἀντιπαραγωγική " γραφειοκρατικοποίηση " ἔξω ἀπό κάθε κοινωνικό - ταξικό προσδιορισμό πού ἐνοεῖ τίς τάξεις τῶν ἐργαζομένων .(Βλ. πάνω σ' αὐτό τό θέμα ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα τῆς ἐφημερίδας " Τά Νέα " μέ θέμα " Σοσιαλισμός στήν Ἑλλάδα" στά φύλλα ἀπό 27-10-77μέχρι 3-11-77) .Τό νά ξέρουμε π.χ. ὅτι οἱ δημόσιες ἐπενδύσεις κάλυπταν ἕνα μεγάλο μέρος τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων (τό 1971,τό 72 , τό 73, καί 74 ἦταν περίπου τό 50% τῶν ἰδιωτικῶν ἐνῶ τό 1975 αὐξήθηκαν στό 60% περίπου τῶν ἰδιωτικῶν) δέν εἶναι ἀρκετό γιά νά συμπεράνουμε ὅτι τό " κράτος ἐργοδότης " ἀναπτύσσει μία τόσο ποσοτικά καί ποιοτικά σημαντική δραστηριότητα ὥστε ν' ἀλλάζει τό βασικό καπιταλιστικό χαρακτήρα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων - στό μέρος ἐκεῖνο τουλάχιστο ν τῆς οἰκονομίες πού ὑφίσταται ἕνας δύσμορφος ἔστω τέτοιος χαρακτήρας-. Τέτοια δραστηριότητα μαμίζουμε πώς δέν ἀναπτύχθηκε καί φυσικώτερα ἡ ποσο-

τική ἔνταση καί ποιοτική στάθμη τοῦ δημόσιου τομέα τῆς οἰκονομίας σ' ὅλες του τίς ἐκφάνσεις ποτέ δέν ἔφτασε σέ τέτοιο βαθμό ὥστε νά δίνει τό δικαίωμα νά τόν θεωρήσουμε ἀποτελεσματικό ἀντίβαρο στούς ἐκμεταλλευτικούς μηχανισμούς τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ,ὅπως αὐτή συμπεριφερόταν καί δρούσε στά πλαίσια ἑνός νεοκαπιταλιστικοῦ μοντέλου ἀνάπτυξης μιᾶς περιφερειακῆς καί ἐξαρτημένης χώρας[8].Ἐξ ἄλλου ἕνας βαθμός κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ ἐμπεριέχεται στήν ἴδια τήν ἔννοια τοῦ νεοφιλελεύθερου μοντέλου.

Τό ν' αὐξάνεται τό " ποσοστό τοῦ κράτους" στήν οἰκονομική ζωή μιᾶς χώρας δέν σημαίνει αὐτόματα ὅτι οἱ παραγωγικές της σχέσεις ἀλλάζουν καί κατευθύνονται πρός ἕνα γνήσιο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό .Ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιά μιά χώρα ὅπως ἡ Ἑλλάδα μέ νοθευμένο αστικό μετασχηματισμό ,περιφερειακές κι ἀνολοκλήρωτες καπιταλιστικές δομές καί μέ παράδοση πολιτικοκοινωνικῆς αὐταρχικότητας καί συντηρητικοῦ κρατικισμοῦ. Τό θέμα εἶναι νά διερευνᾶται ποιές κοινωνικές ἀνάγκες ἐκπληρώνει καί ὑπέρ ποίων τάξεων λειτουργεῖ κάθε φορά ἡ παραπάνω αὔξηση ,διατί ἀφοῦ στήν Ἑλλάδα ἦταν ἀνέκαθεν ἐλλειπές ἀκόμη κι αὐτό τό φιλελεύθερο αστικό κράτος ἡ κρατική ἐπεκτατικότητα σ' ὅποιο βαθμό κι ἄν αὐτή ὑπῆρξε σέ κάθε περίπτωση ,δέν μποροῦσε παρά νᾶναι δέσμια τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν ποικίλων ἐπιλογῶν της πού δέν μπόρεσαν ποτέ νά δώσουν τήν προοπτική μιᾶς αὐτοδύναμης ἐθνικῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς πορείας. στήν προκειμένη περίπτωση αὔξηση τοῦ " ποσοστοῦ τοῦ κράτους " ὡς ἕνα βαθμό σήμαινε ἐπέκταση τῆς ἄγονης ,ἀντιπαραγωγικῆς ,ἀγκυλωτικῆς καί συσλειτουργικῆς γραφειοκρατικῆς ποίησης μέσα στόν χῶρο τῆς οἰκονομίας κι ἰδιαίτερα τῆς κρατικῆς παρέμβασης σέ σχέση μέ τόν προηγούμενο. -Ἀκόμη διευκρινίζουμε ὅτι ἡ ἐπέκταση αὐτή δέν ἦταν ἀκριβῶς οὔτε ἐκείνη πού βρίσκεται μέσα στίς προδιαγραφές τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ γιατί στήν περίπτωση αὐτή προυποτίθεται κρατικός μηχανισμός ὑψηλότερης ὀρθολογικότητας ,λειτουργικότητας καί εὐαισθητοποίησης στήν κάλυψη τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων πρᾶγμα πού στήν μεταπολεμική Ἑλλάδα ἀπουσίαζε.

Ἀναμφισβήτητα οἱ κάτοχοι τῶν παραγωγικῶν μέσων στούς κυριώτερους τομεῖς τῆς παραγωγῆς κι ἰδιαίτερα στούς στρατηγικούς τέτοιους ἦσαν ἰδιῶτες. Τό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἦταν ἕνα ἀπ' τά βασικώτερα δικαιώματα κι ἀξιολογικούς ἄξονες γύρω ἀπ' τούς ὁποίους στρεφόταν ἡ μεταπολεμική συνταγματική καί κοινή νομοθεσία . Τά λεγόμενα προγράμματα οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης - τό πρῶτο προσωρινό τοῦ 1958καί τά ἄλλα πού ἐπακολούθησαν

ἀπ τό 1960 καί μετά - ποτέ δέν ἀποδείχθηκαν ἄξια τοῦ ὀνόματός τους κι οἱ δημόσιες ἐπιχειρηματικές δραστηριότητες δέν εἶχαν ποτέ γνήσια " κοινωνικοποιηθεῖ " ."Ετσι μέσα στά πλαίσια τῶν νόμων τῆς ἀγορᾶ καί τοῦ κέρδους ἡ ἰδιωτική οἰκονομική πρωτοβουλία ἀποτέλεσε τελικά τόν ἀποφασιστικώτερο παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς κι' ἀνάπτυξης . Κι ἐπρόκειτο γιά μιά ἰδιωτική πρωτοβουλία μέ μονοπωλιακό ἤ τουλάχιστον ὀλιγοπωλιακό " πλεονέκτημα " πού δέν ἐκεστεῖτο πειθαρχημένη σ' ἕνα δοσμένο θεσμοθετημένο πλαίσιο ἀλλά πού ἀντίθετα κατάφερνε νά ἐπιβάλει τούς ὅρους της καί τά DE JURO ἤ DE FACTO προνόμια της ἀκόμη κι ἄν προκαλοῦντο δικαιολογημένες κοινωνικές πιέσεις κι ἀντιφράσεις καί δημιουργεῖτο ἕνα κακό προηγούμενο γιά τήν διαμόρφωση τελικά ἑνός θεσμικοῦ ὑπόβαθρου πού χαρακτηρίζει πραγματικά ἔστω ἀστικοφιλελεύθερο κράτος δυτικοευρωπαϊκῶν προτύπων.

Βέβαια σχετικά μέ τό εἶδος τοῦ καπιταλισμοῦ πού ἀναπτύχθηκε στήν ἐξεταζόμενη περίοδο στήν'Ελλάδα ὑπάρχει κι ἄλλη ἄποψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ χώρα θεωρεῖται μητροπολιτική - καπιταλιστική διότι τό ὑπερδιογκωμένο ἀφομοιστικό κεφάλαιο κρίνεται ὅτι μπορεῖ νά ὑπαχθεῖ στήν ἔννοια τοῦ βιομηχανικοῦ ὡς κεφάλαιο τοῦ τομέα τῶν μεταφορῶν / Στή συνέχεια σύμφωνα μέ τήν ἴδια ἄποψη οἱ καπιταλιστικές σχέσεις εἶχαν ὡριμάσει ἀρκετά καί ἔτσι ἀναπτύχθηκε τό εἶδος τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ ,ὅπως συνέβη δηλ. καί στόν δυτικοευρωπαϊκό καί βορειοαμερικανικό χῶρο. Εἶναι μιά ἄποψη πού υἱοθετεῖ=δ Ν. Φυρούκης (βλ. τό βιβλίο του "'Ιστορία τῆς σύγχρονης'Ελλάδας ") καί πού κατά τήν γνώμη μαςπαραγνωρίζει ἤ ἀκριβῶς δέν ἔχει ἀξειδικευμένα ἀντιληφθεῖ τήν " εἰδοποιό" διαφορά ἀνάμεσα στόν κύκλο τῶν ἀναπτυγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν καί τόν κύκλο τῶν ὑπανάπτυκτων ,ἀνάμεσα στήν καπιταλιστική μητρόπολη καί στήν καπιταλιστική περιφέρεια γι' αὐτό καί διαφωνοῦμε μαζί της.

'Ακόμη εἰδικώτερα πρόκειται γιά μιά ἄποψη πού φαίνεται πώς δέν ἔχει κατανοήσει τούς ἀκριβῶς ἱστορικοκοινωνικούς καί πολιτικούς ὅρους σχηματισμοῦ τοῦ παραγωγικοῦ - βιομηχανικοῦ κεφαλαίου πού κυρίως χαρακτήριζε τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν δυτική Εὐρώπη κατά τόν 17ον ,18ον καί 19ον αἰῶνα ,ὅπως κι ἐκείνους πού καθόρισαν τόν σχηματισμό καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ'Ελληνικοῦ μετακρατικοῦ κεφαλαίου ἀπ' τόν 16ον αἰῶνα καί μετά . 'Αντίθετα τήν ὑπόθεση γενικά τοῦ καπιταλισμοῦ= τήν ἀντιμετωπίζει μέσα ἀπό γενικές κι ἔις ἕνα βαθμό ἀπλουστευτικές προτάσεις πού σχεδόν μοιραῖα ἀδυνατοῦν νά συλλάβουν τήν ἱστορικότητα τῶν συγκεκριμένων κάθε φορά κοινωνικοοικονομικῶν σχηματισμῶν, καί τίς ἰδιαιτερότητες πού αὐτοί περικλείουν.'Η μη-

χανιστική μαρξιστική ἑρμηνεία τῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων δέν βοηθᾶ στήν διερεύνηση καί κατανόηση τῆς ἱστορικότητας καί ἐνδεχομένως τῆς μοναδικότητας τους .'Η ἐμπειρική καί θετική προσέγγισή τους εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ τό πνεῦμα τῆς αὐστηρῆς προσήλωσης στά γενικευτικά - θεωρητικά - ντετερμινιστικά ἑρμηνευτικά σχήματα.

" Μιλῶντας γιά κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό γενικά ἐννοοῦμε κύρια τό μεταπολεμικό ἐκεῖνο στάδιο τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ (τό προηγούμενο τό " κλασικό" του στάδιο κράτησε περίπου μέχρι τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο) στό ὁποῖο κυριαρχοῦν τά μεγάλα μονοπώλια ἤ τουλάχιστον ὀλιγοπώλια ,πολυεθνικά τά περισσότερα ,πού ἀποτελοῦν τά μεγάλα κέντρα ἀπόφασης γιά τήν παραγωγή - πολυμεραποιημένη πιά - τήν διανομή , τίς μεταφορές καί τό ἐμπόριο σέ διεθνή κλίμακα . Σ' αὐτό τό στάδιο τό πολυεθνικό -μονοπωλιακό κεφάλαιο γιά νά πετύχει στούς φιλόδοξους στόχους του ἔχει ἀνάγκη βοηθείας καί συνεργασίας μέ τόν κρατικό μηχανισμό ,πού ἡ παρέμβασή του στήν σημερινή οἰκονομική ζωή εἶναι ἀπό τά πράγματα ἀναγκαία καί ποικιλόμορφη , ἀκόμη κι' ὅταν δέν πρόκειται γιά κατευθυνόμενη οἰκονομία.[10] Κι' ὁ συγκεκριμένα ἔχει ἀνάγκη βοηθείας ἀπ' τό 'Ιμπεριαλιστικό κράτος στό ὁποῖο ἔχει τήν ἕδρα του (κράτος - μητρόπολη) πού ὁ κρατικός καί ἀκόμη ὁ στρατιωτικός μηχανισμός του καλεῖται νά τό ὑποστηρίζει καί νά τό καλύπτει σέ κρίσιμες περιγμές καί σημεῖα κι' ἀπ' τό ὁποιοδήποτε ἄλλο κράτος (κράτος πολλές φορές τῆς περιφέρειας τοῦ καπιταλισμοῦ) στήν ἐπικράτεια τοῦ ὁποίου ἐπενδύει ἄμεσα ἤ ἔμμεσα ἤ σέ κάθε περίπτωση ἔχει κάποια δραστηριότητα .

"Ἐτσι σ' αὐτό τό στάδιο τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ καπιταλισμοῦ ,ἡ μεγαλοαστική τάξη ἀφοῦ εἶδε διαδοχικά τό κράτος στά ἀνέβασμά της προτοῦ ἀκόμη κυριαρχήσει ὡς ἐχθρό στήν πρώτη φάση τῆς κυριαρχίας της σάν διαιτητή ,τώρα προσπαθεῖ νά τό ἀντιμετωπίσει πέρα ἀπ' τήν ἐπίσημη νομοθετική κάλυψη καί βρίσκοντας τούς κατάλληλους μηχανισμούς κάλυψης καί παρακλάνησης ὡς ἁπλό ὄργανό της ."

Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι γιά τό εἶδος τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ μιλᾶμε ἀκριβῶς στή φάση της " ὥριμης " ἤ " ὕστερης " καπιταλιστικῆς κοινωνίας καί μάλιστα ὅπως διαμορφώθηκε στόν χῶρο τῶν ἀναπτυγμένων μητροπολιτικῶν χωρῶν ποῦταν κι οἱ κύριοι φορεῖς τῆς 'Ιμπεριαλιστικῆς εἰσβυσης ἀπ' τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰῶνα καί μετά. Δ ιότι μόνο σ' ἐκεῖνο τόν χῶρο ἀντρώθηκαν τά μεγάλα οἰκονομικά συγκροτήματα τῶν πολυεθνικῶν ἑταιρειῶν κι ἐκεῖ νόνό ὑπῆρχε ἕνα τόσο ἰσχυρός καί λειτουργικός κρατικός μηχανισμός πού μποροῦσε νά καλύψει στρατιωτικοπολιτικά τήν οἰκονομική ἐπεκτατικότητα.

'Ιδιαίτερα τό εἶδος τοῦ καπιταλισμοῦ πού ἀναφέραμε πιό πάνω χαρακτηρίζεται:

α)'Από σχετικά ὀρθολογικό κρατικό μηχανισμό ἀρκετά ἱκανοποιητικῆς παραγωγικότητας κι ἀποδοτικότητας πού ουσιαστικά εἶναι ἕνα πολιτιακό - θεσμικό ἀποτέλεσμα ἑνός γνήσιου ἀστικοῦ μηχανισμοῦ κι ἔχει ἄμεση ἱστορική σχέση μέ τήν ἐμφάνιση τοῦ φιλελεύθερου ἀστικοῦ κράτους.

β)'Από προηγμένη τεχνολογία καί ἐπιστήμη πού τίθεται στήν ὑπηρεσία τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ —Ἐδῶ μποροῦμε νά ὑπαγάγουμε καί τούς ἐξειδικευμένους μηχανισμούς ἐλέγχου τῶν πολιτῶν πού πρέπει ἀπ' τήν μιά ν' ἀνακόπτουν ἀποτελεσματικά τίς ὀργανωμένες τάσεις ἀνατροπῆς τοῦ ὑπάρχοντος τρόπου παραγωγῆς κι ἀπ' τήν ἄλλη πρέπει νά λειτουργοῦν μέσα σέ πλαίσια " δημοκρατικῆς " νομιμότητας.—

γ)'Από μιά τέτοια " γραφειοκρατικοποίηση " πού δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνός παραδοσιακοῦ κρατισμοῦ— πού συντηρεῖται ἀκριβῶς γιατί δέν εἴχαμε ἐπιβολή μιᾶς γνήσιας ἀστικῆς τάξης, ἀλλά μιά ἁπλή μετεξέλιξη τῶν ἤδη κυρίαρχων τάξεων καί πού εἶναι ἐναρμονισμένη μέ τίς σκοπιμότητες ἑνός ἐκτεταμένου δικτύου πολιτικοῦ πατερναλισμοῦ— ἀλλά μιά πολιτιακή διαμόρφωση πού εἶναι δημιούργημα μιᾶς συγκεκριμένης φάσης ἐξέλιξης τῆς καπιταλιστικῆς - βιομηχανικῆς κοινωνίας καί καλύπτει ἕως ἕνα βαθμό μιά σειρά κοινωνικῶν καί πολιτικῶν ἀναγκῶν μέσα στά πλαίσια πάντα τῆς ἀστικῆς νομιμότητας —'Εδῶ δηλ. ἀντιστοιχεῖ ὁ " LEGAL- FORMAL "τύπος ἐξουσίας τοῦ MAX WEBER-

δ) Από ἐκτεταμένους κι ὀρθολογικά διαρθρωμένους μηχανισμούς συλλογῆς κι ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν πού εἶναι χρήσιμες στά κέντρα τῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν ἀποφάσεων -Γι' αὐτό καί τά διάφορα μοντέλα " κυβερνητικῆς " λαμβάνονται σοβαρά ὑπ' ὄψη-

ε)'Από κάποιο σχετικά ἀναπτυγμένο σύστημα κοινωνικῶν παροχῶν πρός τούς πολίτες (κοινωνικός μισθός) πού μαζί μέ ἄλλους μηχανισμούς ἀναδιανομῆς τοῦ 'Εθνικοῦ εἰσοδήματος τῆς χώρας λειτουργοῦν ὡς συντελεστές μείωσης τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ἀνισότητας καί παράλληλα προώθησης τῶν τάσεων ἔνταξης κι ἀποδοχῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων καλύπτοντας τήν ἀνάγκη ἑνός "MINIMUM " πνεύματος " συναινετικῶν διαδικασιῶν.

στ)'Από τήν ὕπαρξη κρατικοῦ τομέα οἰκονομίας πού λειτουργεῖ παραγωγικά καί συντονισμένα μέ τά μονοπωλιακά οἰκονομικά μεγαθήρια :Απ' τήν ἄλλη ὅμως ἡ κρατική οἰκονομική δραστηριότητα καί παρέμβαση (ἐπενδύσεις ,ποιοτική καί φορολογική πολιτική ,ρύθμιση μισθῶν καί ἡμερομισθίων κ.ἄ) πραγματοποιεῖται μέ τήν μεγίστη δυνατή συμφωνία μ' ἕνα πνεῦμα κοινωνικῆς πολιτικῆς καί κοινωνικοῦ κράτους πού ὑπάρχει ἀ-

ναγκαῖο γιά τήν ἐξασφάλιση τοῦMINIMUM τῶν συναινετικῶν διαδικασιῶν. Μ' ἄλλα λόγια τό κρατικομονοπωλιακό εἶδος τοῦ καπιταλισμοῦ προσπαθεῖ νά ξεπεράσει μ' ἐπιτυχία γιά λογαριασμό τοῦ συστήματος τά προβλήματα καί τίς ἀντινομίες τοῦ συστήματος ἀντιμετωπίζοντας ὅμως μέ κοινωνική αἴσθηση τήν διεύρυνση τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας τήν αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν τῶν ἐργαζομένων καί τήν θεσμοποίηση τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνα τουλάχιστο σέ συνδικαλιστικό ἐπίπεδο .Ἐδῶ κρέμεται ἀκριβῶς γιά ἕνα ὁποιοδήποτε εἶδος κρατισμοῦ πού αὐταρχικά ,ὀρθολογικά κι ἀπροκάλυπτα λειτουργεῖ ὑπέρ τῶν μονοπωλίων ἀλλά γιά μιά κρατική ὑποστήριξη καί παρέμβαση πού προσπαθεῖ νά ἰσορροπήσει κατά κάποιο τρόπο τό κοινωνικό περιβάλλον πρός τά μεγάλα κέντρα τῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν ἀποφάσεων .Ἐπιδιώκεται δηλ. ἡ διατήρηση τῶν καπιταλιστικῶν δομῶν μέσα ἀπό διαδικασίες ἐκσυγχρονισμοῦ ,ἀναγκαίας κρατικῆς παρέμβασης καί αὔξησης τοῦ "τεχνητοῦ συναινετικοῦ " πνεύματος ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων.

Τό ἐρώτημα εἶναι ἂν σ' αὐτές οἱ προϋποθέσεις κι αὐτά τά χαρακτηριστικά ὅπως παρακάνω τά προσδιορίσαμε διαπιστώνονται στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας. Κατά τήν γνώμη μας ὄχι , γιατί οὔτε ποτέ στήν χώρα μας φτάσαμε στήν φάση τοῦ ὥριμου ἤ ὕστερου καπιταλισμοῦ ,ἀλλ' οὔτε κἄν ἐξ ἀρχῆς θεμελιώθηκε αὐτοβούναμα ἕνας καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς μέ τίς ὀρθολογικές προδιαγραφές καί τίς στέρεες κοινωνικές ταξικές στηρίξεις τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου. Γιά μιά σειρά ἀπό λόγους πού ἀναπτύξαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο ἡ Ἑλλάδα βρέθηκε καί βρίσκεται ἐκτός μητροπολιτικοῦ καπιταλιστικοῦ χώρου. Ὁπωσδήποτε ὁ κρατικός μηχανισμός της κι οἱ παρεμβάσεις του στόν τομέα τῆς οἰκονομίας ἀνάπτυξαν τήν ὀρθολογικότητα καί τήν λειτουργικότητα τῶν ἀντίστοιχων ἐκείνων τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν. Κι αὐτό γιατί ἐνῶ ἐκεῖ τό φιλελεύθερο ἀστικό κράτος ἀνάπτυξε πραγματικά μιά λειτουργική καί προῆλθε ἀπό διαδικασίες γνήσιου ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ στήν περίπτωση τῆς χώρας μας τό ἀστικό κράτος χύλωνε ἐξ ἀρχῆς τόσο στόν φιλελευθερισμό του ὅσο καί στήν γενικώτερη λειτουργικότητά του. Τό σύστημα κοινωνικῶν παροχῶν κι οἱ μηχανισμοί ἀναδιανομῆς τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος πάντα ὑστεροῦσαν μ' ἀποτέλεσμα ἡ κοινωνικοοικονομική ἀνισότητα νά παραμένει σχεδόν ἀμείωτη,τά " συναινετικό " πνεῦμα τῶν ἐργαζομένων τάξεων ἀνεπαρκές κι ἔτσι νά διαπιστώνεται ἀπ' τήν πλευρά τῶν κυρίαρχων τάξεων ἡ ἀνάγκη διατήρησης αὐταρχικῶν πολιτικῶν μηχανισμῶν κι ἐξωτερικῆς πατερναλιστικῆς -μεταπολεμικά κυρίως Ἀμερικανικῆς - πολιτικοστρατιωτικῆς στήριξης.

Κατά τήν γνώμη μας εἶναι λαθεμένη ἡ ἄποψη τοῦ Ν. Πουλαντζᾶ πού θεωρεῖ τήν

Ἑλλάδα χώρα καπιταλιστική μητροπολιτική[11], ἐπειδή τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα της εἶναι πολύ μεγαλύτερο ἄλλων χωρῶν τῆς καπιταλιστικῆς περιφέρειας κι ἐπειδή τό ἐφοπλιστικό κεφάλαιο κατ' αὐτόν εἶναι βιομηχανικό κι ὄχι μεταπρατικό. Σχετικά μάλιστα μ' αὐτό τό τελευταῖο ἐπιχείρημά του ἀναφέρει τήν ἄποψη τοῦ Μάρξ σύμφωνα μέ τήν ὁποία τά μέσα μεταφορᾶς ἀποτελοῦν βιομηχανικό κι ὄχι μεταπρατικό κεφάλαιο. Ὡστόσο αὐτός ὁ ἴδιος πέφτει σ' ἀντίφαση ὅταν δέν μπορεῖ παρά νά παραδεχθεῖ ὅτι ἡ χώρα ἀνήκει μέν στόν μητροπολιτικό χῶρο ἀλλά μέ τήν ἰδιομορφία νά ἐξαρτᾶται ἡ βιομηχανία της ἀπ' τό ξένο κεφάλαιο καί γενικώτερα τήν οἰκονομία τῶν ἀναπτυγμένων δυτικῶν χωρῶν. Ἀλλ' αὐτή ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἡ ἐξάρτηση πού ἀναλυτικώτερα σημαίνει ὅτι ὁ τύπος κι ὁ ρυθμός ἀνάπτυξής της κανονίζεται σέ τελευταία ἀνάλυση ἀπ' τά κέντρα ἀπόφασης τῶν ἀναπτυγμένων δυτικῶν χωρῶν τῆς ἀφαιροῦν τήν δυνατότητα νά θεωρεῖται χώρα μητροπολιτική. Ἡ ὕπαρξη καί διαιώνιση τῆς ἐξάρτησης δέν ἦταν τυχαία ἀλλ' ἀποτέλεσμα μακροχρόνιων ἱστορικοκοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν διαδικασιῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καί Μεσογειακοῦ χώρου, ὅπως καί συστηματικῶν ἐπιδιώξεων σχετικά μέ τόν παγκόσμιο καταμερισμό ἐργασίας τῶν βορειοευρωπαϊκῶν χωρῶν, ἰδιαίτερα τῆς Ἀγγλίας, πού παίξαν καί πρωταγωνιστικό ρόλο στίς παραπάνω διαδικασίες. Κι ἀκριβῶς ὁ Ν.Φουρούκης δέν ἀντιλαμβάνεται πλήρως πῶς μέσα ἀπ' αὐτές τίς διαδικασίες διαμορφώνεται κι ἀναδεικνύεται ἡ εἰδοποιός διαφορά τῆς μητροπολιτικῆς ἀπ' τήν περιφερειακή χώρα.

Τό νά διαπιστώνουμε ὅτι ἡ μεταπολεμική Ἑλληνική οἰκονομία κυριαρχεῖτο ἀρχικά ἀπ' τά ντόπια μονοπώλια κι ὅτι αὐτά στή συνέχεια, ὅταν οἱ ἁρμοί τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρτησης ἀπ' τίς Ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις -Ἀγγλία, Η.Π.Α.[12] ἰσχυροποιήθηκαν, ἄνοιξαν τόν δρόμο στό ξένο μονοπωλιακό ἢ ὀλιγοπωλιακό κεφάλαιο πού παράλληλα ἄρχισε νά διευκολύνεται ἀπ' τό ἴδιο τό κράτος μέ νομοθετικά καί ἄλλα μέτρα, τό νά διαπιστώνουμε, ἐπαναλαμβάνουμε καί πάλι, τέτοιες οἰκονομικές διαμορφώσεις δέν εἶναι ἀρκετό γιά νά χαρακτηρίσουμε τήν Ἑλληνική καπιταλιστική οἰκονομία κρατικομονοπωλιακή. Ἡ αὔξηση τοῦ κατά κεφαλήν Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατά τόν ἴδιο τρόπο ἀπό μόνη της χωρίς νά συνδυαστεῖ μέ ἄλλες διαρθρωτικές οἰκονομικές μεταβολές (ἀλλαγή τοῦ συσχετισμοῦ ἐπιρροῆς τῶν τομέων τῆς παραγωγῆς στήν συνολική οἰκονομία, ἰσχυροποίηση τοῦ ἐγχώριου βιομηχανικοῦ κεφαλαίου, αὔξηση τῆς παραγωγικότητας καί τῆς παραγωγῆς μέ βάση ὀρθολογικές προδιαγραφές καί πλήρη ἀξιοποίηση τοῦ οἰκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἁρμονική κατά τό δυνατόν συμπληρωμα-

τική σχέση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τοῦ ἁπλοῦ ἐμπορευματικοῦ τρόπου παραγωγῆς," παραλληλότητα " ἀνάπτυξης ἀστικῶν βιομηχανικῶν κέντρων καί ὑπαίθρου δέν εἶναι ἀρκετή γιά νά χαρακτηρίσουμε τήν χώρα μητροπολιτική.Ἡ αὔξησης τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος χωρίς νά διερευνηθεῖ πῶς συντελεῖται σ' ἐπίπεδο συσχετισμοῦ βασικῶν οἰκονομικῶν μεταβλητῶν τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ἤ χωρίς νά διερευνηθεῖ πῶς τελικά κατανέμεται αὐτό τό εἰσόδημα κατά κοινωνικές τάξεις καί κατηγορίες δέν σημαίνει πολλά πράγματα. Γιατί εἶναι γνωστό ὅτι στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἡ αὔξηση τοῦ μέσου κατά κεφαλήν εἰσοδήματος στήν μεταπολεμική περίοδο ὀφειλόταν κατά ἕνα μεγάλο μέρος στούς λεγόμενους ἄδηλους πόρους κι ὄχι σέ πραγματικά παραγωγικούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας της.

Ὕστερα τό θέμα τοῦ τί ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τό ἐμπλιστικό κεφάλαιο γιά τήν χώρα κι ἄν ἐπιτρέπεται νά χαρακτηριστεῖ ἡ χώρα βιομηχανική - μητροπολιτική εἶναι κάτι πού πρέπει νά ἐξεταστεῖ ἀπ' τήν σκοπιά μιᾶς σφαιρικῆς ἀντιμετώπισης τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας κι ὄχι μεμονωμένα. Ὅταν ὁ Μάρξ μιλάει γιά μέσα μεταφορᾶς ὡς βιομηχανικό κεφάλαιο ἔχει ὑπ' ὄψη του ἕνα παραγωγικό σύνολο καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ὅπου ὁ κυρίαρχος τομέας βέβαια δέν εἶναι ὁ τομέας τῶν μεταφορῶν, στήν καπιταλιστική οἰκονομία τῆς Ἀγγλίας τοῦ περασμένου αἰώνα. Πρέπει λοιπόν νά διερευνᾶται ποιό εἶναι τό κυρίαρχο στοιχεῖο σέ μιά χώρα ὅπου ὁ μεταποιητικός βιομηχανικός τομέας εἶναι κατ' ἐξοχήν ἀναπτυγμένος κι ὁ τομέας μεταφορῶν συμπληρώνει, παρακολουθεῖ καί καλύπτει τίς ἀνάγκες τοῦ προηγουμένου κι ἄλλη εἰκόνα διαμορφώνεται σέ μιά χώρα ὅπου γιά μιά σειρά λόγων τό παραγωγικό κεφάλαιο εἶναι ἀσθενικό κι ἀντίθετα ἀνθεῖ καί εἶναι κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς οἰκονομίας της τό διαμετακομιστικό ἐμπόριο, ἐμπόριο μάλιστα πού ὁρισμένες φορές οἱ διεθνεῖς οἰκονομικοί δίαυλοι διοχέτευσης τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἄλλων χωρῶν. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ τελευταία περίπτωση εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας. Τό ἐμποροναυτιλιακό της κεφάλαιο πού ἀπό τελοῦσε παράδοση στίς οἰκονομικές της δραστηριότητες βρῆκε πάντα στήν σκιά τοῦ δυτικοῦ καπιταλισμοῦ κι ἐξαρτᾶτο ἕως ἕνα βαθμό ἀπ' αὐτόν. Στήν Ἑλληνική οἰκονομία τό κυρίαρχο στοιχεῖο δέν ἦταν τό παραγωγικό ἀλλά τό μεταπρατικό ,δέν ἦταν οἱ σχετικά αὐτοδύναμες σ' ἐθνικό ἐπίπεδο ἐπικερδεῖς δραστηριότητες ἀλλά οἱ ἐξαρτημένες ἀπ' τίς ξένες οἰκονομικές δυνάμεις . Καί τέτοια οἰκονομικά χαρακτηριστικά εἶχαν ἄμεση ἐπίδραση στό πολιτικό ἐπίπεδο ,ὅπου κι ἐκεῖ συναντούσαμε συχνά πολιτικούς φορεῖς καί πολιτικούς οὐσιαστικά ἐξαρτώμενους ἀπ' τίς ἐπιδιώξεις καί τά συμφε-

σματα ξένων δυνάμεων ὅπως κι ἕνα διάχυτο πνεῦμα "συναλλαγῆς" πού ἦταν ἄσχετο ἀπ' τήν πραγματική κάλυψη τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου. Καί τό πολιτικό ἐπίπεδο δέν κυριαρχοῦσε τόσο ἡ ὑκεύθυνη δημιουργική ,συλλογικά δομημένη πράξη ὅσο ἡ "πολιτικοντίστικη" πρακτική πού διεπόταν κυρίως ἀπό πνεῦμα πατερναλισμοῦ κι ἀτομικισμοῦ.

Ἐνδεχομένως κι ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ νά μή πρόσεξε ἰδιαίτερα τήν οἰκονομική διαμόρφωση ἐκείνων τῶν παραδοσιακῶν χωρῶν πού λόγω ἑνός συγκεκριμένου ἱστορικοκοινωνικοῦ σχηματισμοῦ καί ὁρισμένης ἀκόμη γεωγραφικῆς θέσης εἶχαν ἀναπτύξει σέ μεγάλο βαθμό τόν μεταπρατικό χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας τους μ' ἀποτέλεσμα σέ κάποια φάση τῆς ἐξέλιξής τους νάχουν ὑπέρανακτυγμένο κεφάλαια στόν τομέα τῶν μεταφορῶν - ἐφοπλισμός π.χ.- χωρίς ὅμως νά μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν ἀκριβῶς ἀναπτυγμένες βιομηχανικές ,ἀφοῦ τό κυρίαρχο στοιχεῖο στήν οἰκονομία τους δέν ἦταν παραγωγικό- βιομηχανικό. Καί σέ μιά τέτοια ἄκοφη συνηγορεῖ τό ὅτι ὁ Μάρξ δέν εἶχε συλλάβει πλήρως ἤ δέν ἔχει προγνώσει ἔγκαιρα τίς διαφορές πού θά'χαν οἱ ἀποικιοκρατούμενες χῶρες στήν οἰκονομική τους ἐξέλιξη σέ συγκριση μέ τίς ἀποικιοκρατικές ἀκόμη κι ἄν ἤθελαν ν' ἀκολουθήσουν τό καπιταλιστικό μοντέλο ἀνάπτυξης. Πρόκειται δηλ. γιά τίς διαφορές ἐκεῖνες πού ξεκινάνε ἀπ' τήν διαφορετική κοινωνικοοικονομική ἀπετηρία τῶν πρώτων χωρῶν συγκριτικά μέ τίς δεύτερες κι ἀπ' τό ὅτι οἱ τελυταῖες ἀθούμενες ἀπό ἀνάγκες τῶν διῶν τους οἰκονομιῶν παρεμβάλλουν συνειδητά καί προγραμματισμένα ἐμπόδια στήν οἰκονομική ἐξέλιξη τῶν πρώτων ἀκόμη κι ἄν βρίσκεται σέ πλαίσια καπιταλιστικά. Εἶναι οἱ διαφορές ἀκριβῶς πού πρόσεξαν οἱ νεομαρξιστές καί πού ὤθησαν τούς τελευταίους νά εἰσαγάγουν στίς προσεγγίσεις τους θεωρητικά ἕνα ἀντι-ἐξελικτικό στοιχεῖο καί νά δεχτοῦν τό εἶδος μιᾶς στρεβλωμένης ἀνάπτυξης πού μπορέρχεται ἀπ' τήν ἀνάγκη τοῦ ἤδη ἀναπτυγμένου κόσμου νά διατηρεῖ ἀνάλλικτο τόν ρόλο ὁρισμένων χωρῶν- κυρίως τῶν ἀποικιοκρατούμενων ἤ ἄλλων καθυστερημένων πού βρέθηκαν ἔξω ἀπ' τόν χῶρο τῆς κύριας καπιταλιστικῆς συσσώρευσης - στόν παγκόσμιο καταμερισμό ἐργασίας.

Κι ὁ ρόλος αὐτός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ "ἐκμεταλλευόμενου" καί στήν καλύτερη περίπτωση τοῦ "ἐμπορομεσίτη" καί "μεταφορέα" - αὐτό τό τελευταῖο βέβαια ἰσχύει γιά τήν κυρίαρχη μεταπρατική ἀστική τάξη αὐτῶν τῶν χωρῶν - Οἱ χῶρες μ' αὐτόν τόν ρόλο πιέζονται νά παραμένουν κάντα τροφοδότες σέ πρῶτες ὕλες καί φτηνά ἐργατικά χέρια καί καμιλληλα νά διαιωροῦνονται ἀς"ἀγορές" τῶν ἑτοίμων βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν. Ἀπ' τήν μιά ὅμως ἐμποδίζονται ν' ἀποκτήσουν σωστή κι

παραγωγική δομή στήν οικονομία τους κι άπ' τήν άλλη ώθοῦνται στήν μίμηση καταναλωτικῶν προτύπων τῶν άναπτυγμένων χωρῶν. Πρακτικά αὐτό μεταπολεμικά σήμαινε καί σημαίνει ὅτι οἱ λεγόμενες τριτοκοσμικές χῶρες ὅπως κι ἄλλες χῶρες ὑπανάπτυκτες ἤ ἡμι-άναπτυγμένες καθώς ἐνσωματωνόντουσαν ὁλοένα καί περισσότερο στό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα,άντί νά μικραίνουν τό οἰκονομικό χάσμα τους μέ τίς άναπτυγμένες βιομηχανικές τό αὐξάνουν(διαιώνιση τῶν δομῶν ἐξάρτησης ,αὔξηση τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους ,ἐσωτερικές πληθωριστικές πιέσεις κ.ἄ)

'Αντίθετα ὁ Μάρξ δέν εἶχε σταθεῖ ἰδιαίτερα σ' αὐτές τίς διαστάσεις ἤ ἀκριβέστερα δέν εἶχε προβλέψει τίς διαστάσεις πού θά ἔπαιρναν. Τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς τόν ἔβλεπε περισσότερο μέσα σ' ἕνα γενικευτικό- ἐξελικτικό σχῆμα πράγμα στό ὁποῖο συνέβαλε ὅτι ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ἀνάλυση τοῦ παραπάνω τρόπου παραγωγῆς καί τῆς άναπαραγωγῆς του ὅπως ἦταν θεμελιμένος στήν δυτική Εὐρώπη στίς ἡμέρες του κι ὄχι μέ τίς μεταβολές τῶν τρόπων παραγωγῆς σέ προκαπιταλιστικούς ἤ περιφερειακούς καπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς ,μεταβολές πού ἀπασχόλησαν τελικά περισσότερο τούς νεομαρξιστές(Ο. FRANK , S.AMIN ,A.EMMANOUEL ,P.SWEEZY, BARAN κ.ἄ)."Ετσι ὁ Μαρξ εἶχε τήν πεποίθηση ὅτι καθώς ὁ καπιταλισμός θά ἐξαπλωθεῖ ἀπ' τίς δυτικές χῶρες στίς ἀποικιοκρατούμενες θ' ἀκολουθήσει τήν ἴδια πορεία καθ' ἀκολούθησε καί στίς χῶρες τῆς ἀρχικῆς του κοιτίδας ,πράγμα ὅμως πού διαψεύστηκε ἀπ' τήν ἴδια τήν κοινωνικοοικονομική πορεία τῶν αὐτῶν τῶν χωρῶν. Στό σημεῖο αὐτό ἡ " ἐξελικτική " πίστη τοῦ Μαρξ δέν θάταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ἔχει κάποια ἀντιστοιχία μέ τήν μεταγενέστερη φυσικά -" ἐξελικτική " πίστη τῶν δομολειτουργιθεῶν ,νεοεξελικτικῶν τῆς'Αγγλοσαξωνικῆς κυρίως σχολῆς (HAGEN, ROSTOW , LERNER, EISENTADT, ALMOND ,POWELL,).ἄ.) πού ἀπ τήν δική τους φυσικά σκοπιά ἔβλεπαν δυνατό καί πιθανό οἱ άναπτυσσόμενες χῶρες ν' ἀκολουθήσουν τά ἴδια στάδια οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἀνάπτυξης πού ἀκολούθησαν οἱ ἀναπτυγμένες δυτικές χῶρες ἤ τουλάχιστον ν' ἀναπτύξουν τήν οἰκονομία καί τήν πολιτειακή τους ὑπόσταση μέ τά ἴδια κριτήρια κι ἄξίες τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Οἱ ἐξελικτικές αὐτές"πιέσεις " καί θεωρήσεις ὁπωσδήποτε διατηροῦν κάτι τό γενικευτικό καί παραγνωρίζουν τήν ἱστορική μοναδικότητα ὁρισμένων μορφωμάτων ,ἄν καί ὁ Μάρξ στό ἴδιο τό " Κεφάλαιο " ἔδειξε ὅτι δέν ἀγνοοῦσε τήν ἱστορική - γενετική μέθοδο ἑρμηνείας τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ὅταν ἰδιαίτερα διαπραγματευόταν τό θέμα τῆς πρωταρχικῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης καί τῆς μετάβασης ἀπ' τήν φεουδαρχία στόν καπιταλισμό .(Αρκετά προσεγμένη καί σαφής ἐπισήμανση τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στήν

κλασική μαρξιστική προσέγγιση καί τίς νεομαρξιστικές προσεγγίσεις ὑπάρχει στό βιβλίο τοῦ Ν. Μουζέλη " Νεοελληνική κοινωνία ,ὄψεως ὑπανάπτυξης " ,ὅπου ὁ συγγραφέας στό δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τήν διαμάχη πάνω στίς νεομαρξιστικές θεωρίες γιά τήν ἀνάπτυξη ,βλ.ὅκ.παρ.) .

Ἔτσι ἡ ἀναφορά τοῦ Ν. Φουρούκη στό " Κεφάλαιο " τοῦ Μαρξ δέν ἐνισχύει μέ τόν βιομηχανικό - μητροπολιτικό χαρακτήρα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καί οἰκονομίας. Ἀκόμη ἡ θέση του ὅτι ἐνῶ οἱ παραγωγικές δυνάμεις στήν χώρα ἦταν καθυστερημένες τό κεφάλαιο ἀναπτύχθηκε μέ γοργότερο ρυθμό κι ἔτσι " μείωσαν " οἱ παραγωγικές της σχέσεις πράγμα πού τῆς ἐπέτρεπε νά εὐνοεῖται ,ὅπως λέγει , ἀκό τόν " ἀποικιοκρατικό καπιταλιστικό τρόπο κατανομῆς τοῦ παγκόσμιου εἰσοδήματος " δέν στηρίζεται σέ στέρεα ἐπιχειρήματα καί περιέχει πάμπολλες ἀντιφάσεις . Κι αὐτό διότι ἡ ἴδια ἡ μαρξιστική θεωρία μιλᾶ γιά " νόμο " ἀναγκαίο ἀντιστοιχίας τῶν παραγωγικῶν σχέσεων στίς παραγωγικές δυνάμεις .Ἐνῶ ἀπ' τήν ἄλλη δέν φαίνεται σέ κανένα σημεῖο της νά ξεκόβει τήν ἀνάπτυξη ἀόριστα τοῦ - κεφαλαίου " ἀπ' τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Οἱ παραγωγικές δυνάμεις ἐμπεριέχουν στήν ἔννοιά τους καί τά τεχνολογικά μέσα παραγωγῆς καί κατά συνέπεια διαπλέκονται μέ τήν ἔννοια τοῦ κεφαλαίου.Ἀλλά πρέπει νά καθορισθεῖ γιά ποιό κεφάλαιο μιλᾶμε , τό ἐμπορευματικό ἤ τό ἄμεσα παραγωγικό - βιομηχανικό .Ὁ Ν. Φουρούκης λαθεμένα κατά τήν γνώμη μας δέν διαχωρίζει αὐτά τά δύο εἴδη κεφαλαίου κι' ἔτσι ἀναγκάζεται νά δεχτεῖ γιά τήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας τήν ἀντίφαση - φαινομενική κατά τήν γνώμη μας - τῆς ὑπαρξης μεγάλου κεφαλαίου μέ παραγωγικές δυνάμεις καθυστερημένες καί παραγωγικές σχέσεις ἀρκετά ἀριμασμένες. Στήν πραγματικότητα ὅμως μεταξύ κεφαλαίου καί παραγωγικῶν δυνάμεων ὑπάρχει ἀντιστοιχία μέ τήν προϋπόθεση ὅμως ὡς πρῶτο θεωροῦμε κυρίως τό ἄμεσα παραγωγικο- βιομηχανικό πού ἀναμφίβολα μεταπολεμικά ἀλλά καί σ' ἄλλες περιόδους ἦταν ἀδύναμο συγκριτικῶ τουλάχιστον μέ τό ντόπιο μεταπρατικό ἤ τό ἀντίστοιχο ἐκεῖνο τῶν ἀναπτυγμένων βιομηχανικῶν χωρῶν.

II Πληθυσμιακές κινήσεις

Κρίνουμε σκόπιμο, πρίν ἀσχοληθοῦμε εἰδικώτερο μ' ἄλλους ἀπί μέρους τομεῖς τοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας ,νά ρίξουμε μιά συνεκτική ματιά στήν κατάσταση τῶν κινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ στήν ἐξεταζόμενη περίοδο γιατί πρόκειται γιά κατάσταση πού σχετίζεται ἄμεσα μέ τό κρίσιμο θέμα τῆς ἀνάπτυξης καί τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Πιό συγκεκριμένα θ' αναφερθοῦμε στήν ἐξωτερική κι ἐσωτερική μετανάστευση πού εἶχαν μιά σημαντική ἐπιρροή στίς δημογραφικές μεταπολεμικές ἐξελίξεις καί στήν ἐν γένει οἰκονομική κατάσταση τῆς χώρας.

α)'Εξωτερική μετανάστευση[14]

Μέ βασικά αἴτια τήν ὑποαπασχόληση καί στήν ἀνεργία, στήν ὑπαιθρο καί στίς πόλεις ,μεταπολεμικά δημιουργεῖται ἕνα μεγάλο μεταναστευτικό ρεῦμα τόσο πρός τήν'Αμερική ,τόν Καναδά καί τήν Αὐστραλία ὅσο καί πρός τίς Εὐρωπαϊκές χῶρες καί ἰδιαίτερα πρός τήν Δ. Γερμανία!Πρῶτη εὐρωπαϊκή χώρα πού δεχτηκε τόν πρῶτο μεγάλο ἀριθμό μεταναστῶν ἀπ' τήν'Ελλάδα ἦταν τό Βέλγιο[14α]. Μέσα σέ τέσσερα χρόνια (54-58) , ὁ Β. Φίλιας ἀναφέρει ὅτι 40.000 Ἕλληνες εἶχαν μεταναστεύσει ἐκεῖ γιά νά δουλέψουν στ' ἀνθρακωρυχεῖα[14β].'Ακολουθεῖ ἀπ' τίς Εὐρωπαϊκές χῶρες ἡ Δ. Γερμανία.'Ηδη περπόντια μετανάστευση πάλι μέχρι τό 1960 ἀπορροφᾶ κι αὐτή τό 1946 μέχρι τό 1963 ἀπορροφᾶ περίπου 240.000 Ἕλληνες[14γ].'Απ' τούς 200.000 Ἕλληνες πού ἀπ' τό 1951 μέχρι τό 1960 μετανάστευσαν στό ἐξωτερικό οἱ περισσότεροι κατευθύνθηκαν στήν Αὐστραλία.

Μέχρι τότε ,μέχρι τό 1960 δηλ. ὁ μόνος ἐτήσιος ἀριθμός ἀναχωρήσεων γιά ἐγκατάσταση καί διαμονή στό ἐξωτερικό ἦταν περίπου 20.000. Ἀπό τό 1960 μέχρι τό 1970 μετανάστευσαν πάνω ἀπό 500.000 ἄτομα καί ὁ μέσος ἐτήσιος ἀριθμός ἀναχωρήσεων ἀνέβηκε σέ 60.000.Μετά ἀπό τό 1973 παρατηρεῖται μείωση ἀναχωρήσεων στό ἐξωτερικό καί ἐπάνοδος τῶν μεταναστῶν στίς ἑστίες τους. Κάτι τέτοιο ὅμως ἐξηγεῖται ἁπλᾶ ἀπ' τό ὅτι ἡ κρίση πετρελαίου πού ξέσπασε μετά τό 1970 ἀνάγκασε τήν Δ. Γερμανία νά πάρει ὁρισμένα νέα οἰκονομικά μέτρα γιά τήν ἀντιμετώπιση της , ἀνάμεσα στά ὁποῖα ἦταν καί τό κλείσιμο τῶν συνόρων της στούς ξένους ἐργάτες καί ὁ περιορισμός τῆς προσφορᾶς ἐργασίας σέ ξένους.

Ἕνα μεγάλο μέρος τῶν μεταναστῶν (24%) ἦσαν ἄνεργοι. Τό μισό περίπου ἀπ' αὐτούς ἦσαν ἐργάτες χωρίς εἰδικότητα καί ἀγρότες ,ἐνῶ τό 85% περίπου ἀνῆκαν σ τήν παραγωγική ἡλικία τῶν 15 ὡς 44 ἐτῶν.'Αμόμη ἀπ' τό 1960 καί μετά παρατηρεῖται ὅτι ἀναχωροῦν ὄχι μονάχα ἀνειδίκευτοι ἐργάτες ἀλλά καί εἰδικευμένοι(τό ποσοστό ἀνέβηκε ἀπό 45,9% τό 1961 σέ 56,2% τό 1962) καί μέ βάση γενικώτερες ποιοτικές ἐκτιμήσεις βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι μεταπολεμικά ἡ χώρα μας ἔχασε ἕνα μεγάλο μέρος ἀπό τά καλύτερα ἐργατικά της χέρια , ἀπό' τεχνικούς ἀλλ' ἀκόμη καί ἕνα ἀξιόλογο μέρος τοῦ ἐπιστημονικοῦ τῆς κόσμου[15](διαρροή, ὅπως λέγεται ἐξυπαφάλων). Ὅταν προσέξει κανείς τίς ἐκτιμήσεις μέ βάση τά ποιοτικά κριτήρια εὔκολα συμπεραίνει ἡ κοινωνι

κοπολιτική ELITE τῆς χώρας ,ἀντί νά εὐνοεῖ τήν ἀξιοποίηση τῶν" φύσει " νέων ELITES στοιχείων στά πλαίσια τῆς σωστῆς ἐξελικτικῆς ἀλληλεγγύης ,με τό νά δημιουργεῖ τούς ἀναγκαίους ἐκπαιδευτικούς, (παραγωγικούς καί γενικώτερα κοινωνικούς ἀγωγούς ,μέσα ἀπ' τούς ὁποίους νά διοχετεύεται τό νέο δυναμικό τῆς χώρας ,ἀντίθετα θέτοντας ἔντεχνους κοινωνικούς φραγμούς ἤ δείχνοντας ἁπλή ἀδιαφορία τά ἀπωθοῦσε πρός τό ἐξωτερικό.

Ἀλλά καί ἡ ἁπλή κοσμική ἐκτίμηση τοῦ μεταναστευτικοῦ κύματος ἔπρεπε νά δημιουργοῦσε δυσάρεστους προβληματισμούς γιά τό πόσο πολύτιμο ἐργατικό δυναμικό χανόταν γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου καί γιά τό πῶς τελικά ἀναπληρωνόταν ἄν ἀναπληρωνόταν ,αὐτή ἡ ἀπώλεια πού οἱ συνέπειες της ἐκτείνονταν γενικώτερα πάνω στό κοινωνικό - πολιτιστικό πεδίο καί ἦταν ἰδιαίτερα ἀρνητικές πάνω στήν κοινωνικοπολιτική ὁλοκλήρωση τῶν πολιτῶν καί συνεπῶς στήν πολιτική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου[16]. Ἡ " θέσει " ELITE πού ἀναφέραμε πιό πάνω ἤθελε νά βλέπει μόνο τό ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῆς μεταναστεύσεως ,ὅτι δηλ. ἀπαλλοῦσε δικλεῖδα ἀσφαλείας ἀφοῦ τά ὑπάρχοντα παραγωγικά μέσα δέν μποροῦσαν ν' ἀπορροφήσουν ὅλο τό μέρος ἐκεῖνο τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πού συνίστατο σέ ἀνθρώπινο δυναμικό.[17] Ἀ ὅτι ὅμως ἡ δικλεῖδα ἀσφαλείας τελικά ἦταν κάτι πού προστάτευε κυρίως τά δικά της συμφέροντα , Γιά τά παρακάτω φαινόταν πῶς ἐθελοτυφλοῦσε.

Κι ' αὐτό γιατί ἔκανε πῶς δέν ἀντιλαμβανόταν ὅτι τό μεταναστευτικό ρεῦμα πρός τό ἐξωτερικό ξεκινοῦσε ἀπ' τήν ἐλλιπῆ βιομηχανική ἀνάπτυξη καί ἀπ' τήν ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου - ἄς σημειωθεῖ ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῶν μεταναστῶν προερχόταν ἀπό τίς ἀναπτυκτες περιοχές τῆς χώρας πού ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς γενικώτερης ἀδυναμίας τῆς περιφερειακῆς ἀνάπτυξης τοῦ τόπου μας[18]. Ἀπό μεταξύ οἱ γειτονικές μας χῶρες καί ἰδιαίτερα ἡ Τουρκία[19], ἔχουν γρήγορη δημογραφική ἀνάπτυξη ἐνῶ σέ μᾶς ἀντίθετα ὑπάρχει " ἀντίστροφο δημογραφικό πρόβλημα " δηλ. ἡ φυσική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολύ μικρή κι αὐτή ἐξουδετερωνόταν στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπ' τήν μετανάστευση π.χ. τό 1962 τό φυσικό δημογραφικό περίσσευμα ἦταν 83.398 ,ἐνῶ οἱ πολῖτες πού ἀνεχώρησαν γιά δουλειά στό ἐξωτερικό τό 1963 ἦταν περίπου 100.000. Γιά τό διάστημα 1958-68 ἔχει μέ ἀκρίβεια ὑπολογιστεῖ ὅτι οἱ ἀναχωρήσεις στό ἐξωτερικό κάλυψαν σχεδόν ὅλη τήν φυσική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ,ἐνῶ τό 1969 φυσική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν κατά 8.500 ἄτομα λιγώτερη ἀπ' τόν ἀριθμό τῶν μεταναστῶν.

'Ο Β. Φίλιας στό βιβλίο του "Όρεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ Κοινωνικοῦ Συστήματος " [198] ἐπισημαίνει μέ ἰδιαίτερη ἀνησυχία τό γεγονός ὅτι στήν δεκαετία τοῦ 60 ὁ ρυθμός αὔξησης τῆς μετανάστευσης ἦταν μεγαλύτερος τοῦ ρυθμοῦ τῆς φυσικῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ παρά τόν μεγαλύτερο ἀριθμό τῶν γυναικῶν γόνιμης ἡλικίας συγκριτικά μ' ἄλλες περιόδους. Χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὁ μέσος ρυθμός γέννησης ζώντων στήν δεκαετία τοῦ 60 ἦταν 2,2 καί ὅτι ἐκτός ἡ Ἑλλάδα ἐρχόταν τελευταία μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἀπό ἄποψη φυσικῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ. Κι' εἶναι ἰδιαίτερα παρατηρήσιμο ὅτι ἀνίσταντο δημογραφική πρώτη κατ' ἐξοχήν ἐκεῖνα τά γεωγραφικά διαμερίσματα πού εἶχαν ἰδιαίτερη οἰκονομική καί ἐθνική σημασία γιά τήν χώρα. [198] Ἡ ἴδια ἡ μετανάστευση ἐξ ἄλλου κατά τόν Β. Φίλια ἀποτέλεσε ἀνασταλτικό παράγοντα τῆς τῆς φυσικῆς γονιμότητας.

Τό ἄν ὅμως εἶναι σχετικά εὔκολο νά ἐξηγηθεῖ κοινωνιολογικά ἡ μεταναστευτική τάση μεγάλου μέρους τοῦ οἰκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας δέν εἶναι τό ἴδιο εὔκολο νά ἑρμηνευτεῖ ἡ πτώση τῶν γεννήσεων. Οἱ δυσμενεῖς κοινωνικοοικονομικές συνθῆκες δέν εἶναι ἐπαρκῆς ἐξήγηση ἐφόσον ὅτι καί σέ παλαιότερες ἱστορικές περιόδους τά πράγματα δέν ἦταν καλύτερα. Ἀκόμη ἄν ρίξουμε μιά ἁπλῆ ματιά στήν φυσική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ὁρισμένων Τριτοκοσμικῶν χωρῶν πού στάνει μάλιστα σέ δημογραφική ἔκρηξη διαπιστώνουμε ὅτι δέν συντελεῖται κάτω ἀπό εὐμενεῖς οἰκονομικές συνθῆκες, ἀλλ' ἴσα - ἴσα τό ἀντίθετο κάτω ἀπό συνθῆκες φτώχειας γιά νά μή πούμε σ' ὁρισμένες περιπτώσεις ἀθλιότητας. Τό νά μιλήσουμε κάλι γιά " βιολογική παραμή " τῆς φυλῆς εἶναι μᾶλλον ὑκερβολικό καί ἀνακόδεικτο. Κατά τήν δική μας ἄποψη κάποια αἴτια πρέπει νά ἀναζητηθοῦν στήν συνδεομένη ὕπαρξη ὁρισμένων φαινομένων. Ἀπ' τήν μιά εἰσαγωγή κοσμοπολιτικῶν προτύπων δυτικοῦ τύπου ζωῆς πού οὐσιαστικά δέν ἄντεχαν οἱ οἰκονομικές δομές τῆς χώρας κι' ἀπ' τήν ἄλλη οἰκονομική συμπίεση τῶν ἐργαζομένων τάξεων. Ἀπ' τήν μιά διασάλευση τῆς ἰσορροπίας τῆς παραδοσιακῆς οἰκογενείας, τοῦ κοινοτικοῦ πνεύματος γενικώτερα πού κατά τήν γνώμη μας ἐδένοτ τόν ρυθμό τῆς φυσικῆς πληθυσμιακῆς αὔξησης νέων τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου κι' ἀπ' τήν ἄλλη ἀδυναμία εὕρεσης νέων κοινωνικῶν κι ἐξιολογικῶν προτύπων πού θά ἱκανοποιήσουν τά ἄτομα τῆς μεταβατικῆς (TRANSITIONAL) κοινωνίας θά τά ἰσορροπήσουν μέ τίς ἐπισυγχρονιζόμενες δομές καί θά τά βοηθήσουν ν' ἀποβάλουν τήν ἀξιολογικά - ἰδεολογικά χαώδη κατάστασή τους. Ἀπ' τήν μιά ἀνυπαρξία κινήτρων ἀπό σκοπιά κρατικῆς πολιτικῆς γιά τεκνοποιία κι' ἀπ' τήν ἄλλη μιά σειρά ἀπό ἀρνητικές

κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες , τάσεις καί φαινόμενα στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ὅπως οἱ ἐσωτερικές πληθυσμιακές μετακινήσεις - ἀπ' τήν ὕπαιθρο στήν πόλη - γιά λόγους πολιτικῶν διώξεων - τό καταπιεστικό μετεκφυλιστικό ,πολιτικό κλίμα- ,ἡ μετανάστευση, οἱ αὐξανόμενες καταναλωτικές τάσεις ποὖπρεπε νά ἱκανοποιηθοῦν ὄχι ἀναγκαστικά μέ τρόπο παραγωγικό- οἰκονομικό ἀλλά τυχοδιωκτικό,ἡ θεοποίηση τοῦ χρήματος κι' ἡ πραγματοποίηση ὅσα ἀλλοτρίωση πού ὁδηγούσαν σέ μιά ἔξαρση ἑνός ἰδιότυπου " ἄναρχου " ἀτομικισμοῦ Ἕνα μεγάλο μέρος δηλ. τῶν πολιτῶν αἰσθανόταν ὅτι γιά νά πετύχει τήν μέγιστη δυνατή ἀτομική ὑλική του εὐτυχία δέν ἔχει περιθώρια νά ξανοιχτεῖ σέ μεγάλες οἰκογενειακές ὑποχρεώσεις ,ὑποχρεώσεις πού φυσικά δημιουργοῦνται ἀπ' τήν στιγμή πού φτάνει κανείς σέ γάμο καί ἀκόμη περισσότερο φέρει στόν κόσμο πολλά παιδιά.

Τό οἰκονομικό σύστημα λοιπόν μέ τήν σαθρή καί θυστερημένη του διάρθρωση ὄχι ἁπλά δέν ἀπορροφοῦσε τήν φυσική αὔξηση τοῦ ζωνταβοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας μέ τήν ἔννοια τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ,ἀλλ' ἀντίθετα τῆς στεροῦσε ἕνα μεγάλο μέρος πολιτῶν κυρίως ἀπ' τά λαϊκά στρώματα πού ἀποτελοῦν τήν βάση καί τόν κορμό τῆς κοινωνίας μας καί κοὖναι ἀναγκαῖοι κάρα ἀπ' ὁτιδήποτε ἄλλο σέ κάθε κρίσιμη ἐθνική κινητοποίηση τῆς χώρας.-

Ἡ ἀδιαφορία πάλι τῶν κέντρων ἀποφάσεων τοῦ πολιτικοῦ συστήματος γι' αὐτή τήν πληθυσμιακή κι ἐργατική ἀποδυνάμωση ἦταν χαρακτηριστική κι ἀποδείκνυε ἔμπρακτα τήν ἀνορθολογικότητα τῆς λειτουργίας τους ,τήν ἀνικανότητά τους νά προσαρμοστοῦν στά πραγματικά αἰτήματα τῆς κοινωνικῆς βάσης καί τήν ἔλλειψη φυσικά γνήσιου ἐνδιαφέροντος ν' ἀξιοποιηθεῖ τό ἔμψυχο δυναμικό τῆς χώρας μέ σκοπό τά μέγιστα δυνατά ἀναπτυξιακά ὀφέλη . Βέβαια ἀπό σκοπιά ταξικῆς ἀνάλυσης αὐτή ἡ " ἀδιαφορία" δέν ἦταν ἀκριβῶς μιά " οὐδέτερη " στάση ἀλλά μιά στάση πού ἐξηγεῖτο πλήρως ἀπ' τήν νοοτροπία τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ κατεστημένου τῆς χώρας πού πρίν ἀπ' ὅλα φρόντιζε γιά τήν κατοχύρωση τῶν δικῶν του συμφερόντων ἀκόμη κι ἄν τά συμφέροντα συνολικά τῆς χώρας ἐβλάπτοντο. Καί φυσικά οἱ παραπάνω μετακινήσεις ἤ μειώσεις τοῦ πληθυσμοῦ ὄχι μόνο δέν ἔβλαπταν τά συμφέροντά του ,ἀλλ' ἀντίθετα λειτουργοῦσαν "ἐκτονωτικά " στίς συσσωρευόμενες κοινωνικές πιέσεις.

β)' Ἐσωτερική μετανάστευση

Ἡ ἀστυφιλία μετεκολεμικά ὑπῆρξε ἕνα φαινόμενο συνεχῶς αὐξανόμενων διαστάσεων . Τό χαμηλό κατά κεφαλήν ἀγροτικό εἰσόδημα καί οἱ βασικές ἀδυναμίες στήν ὀργάνωση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (ἔλλειψη κινήτρων γιά ἐντατικές καλλιέργειες ,ἔλλειψη

ἐπενδύσεων γιά δημιουργία προτύπων ἀγροκτημάτων , κατάτμηση τοῦ γεωργικοῦ κλήρου σέ συνδυασμό μέ τήν ὑποβάθμιση τῆς συν ἐταιριστικῆς ἰδέας , ἡ ὑπαρξη τῶν μεσαζόντων ἐκμεταλλευτῶν) μαζί μέ ἕνα σύνολο ἄλλων καταπιεστικῶν κοινωνικῶν παραγόντων δημιουργούσαν στούς ἀγρότες μιά " τάση φυγῆς " γιά μιά καλύτερη τύχη ὄχι μόνο πρός τό ἐξωτερικό ἀλλά καί πρός τίς πόλεις τῆς ἴδιας τους τῆς πατρίδας.Ἡ κίνηση τοῦ πληθυσμοῦ δέν γίνεται μόνο ἀπό τά χωριά πρός τίς πόλεις ἀλλά καί ἀπό τίς μικρές πόλεις πρός τίς μεγάλες καί ἰδίως πρός τά δύο μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα τήν'Αθήνα καί τήν Θεσσαλονίκη πού ἀπό τό 1960 καί μετά ἦσαν οἱ δύο μεγαλύτεροι γιά νά μή ποῦμε οἱ μοναδικοί πόλοι ἀνάπτυξης (POLES DE CROISSANCE)[20].

Σέ 53 πόλεις ἐκτός ἀπό τά δύο μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα ,οἱ 30 εἶχαν ἕνα μεταναστευτικό ὑπόλοιπο ἀρνητικό καί μόνον οἱ 13 ἕνα μεταναστευτικό ὑπόλοιπο σημαντικά θετικό.[21]

Ἡ περιοχή τῶν'Αθηνῶν στά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 60 συγκέντρωνε πάνω ἀπ' τό μισό ἀστικό πληθυσμό τῆς χώρας καί γύρω ἀπ' τό 1/4 τοῦ συνολικοῦ της πληθυσμοῦ .'Ακόμη γιά νά συμπληρωθεῖ ἡ χαρακτηριστική αὐτή εἰκόνα τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τοῦ'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ ἄς σημειωθεῖ ὅτι σύμφωνα μέ τίς στατιστικές τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου στήν περιοχή τῶν 'Αθηνῶν στήν ἐποχή πού ἡ Κ.Κ. ἦταν στήν Κυβέρνηση ἔπεφτε τό 75% τοῦ βάρους τῆς ἄμεσης φορολογίας καί τό 65% τῆς ἔμμεσης ἐνῶ στήν ἴδια περιοχή τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα σύμφωνα μέ ἐκτιμήσεις τοῦ Κ.Ε.Π.Ε. ἦταν πάνω-κάτω 3.500 δρ. παραπάνω ἀπό τόν ἐθνικό μέσο ὅρο τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος πού'ταν γύρω ἀπ' τίς 10.000 δρχ.

Κοινωνιολογική σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι οἱ ἐσωτερικοί μετανάστες πρός τίς πόλεις δέν βρίσκουν ὅλοι θέση μέσα στή γνήσια παραγωγική διαδικασία ἀλλ' ἀντίθετα ἀπορροφοῦνται ἀπό τό λεγόμενο τριτογενῆ παραγωγικό τομέα ,ἐνῶ ἄλλοι πέφτουν στήν ὑποαπασχόληση ,στήν ἀνεργία καί ἀφαστική περιθωριοποίηση ἤ παραμένουν ἄνεργοι ,πέφτουν δηλ. σ' ἕνα τρόπο ζωῆς πού μεγαλώνει τούς κινδύνους τῆς κοινωνικῆς τους ἐκτροπῆς (SOCIAL DEVIANCE) ὅπως καί τῆς διάλυσης τῆς κοινωνικο πολιτικῆς τους ὁλοκλήρωσης πού ἤδη ἀπ' τήν ἀναγκαστική ἐγκατάλειψη τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους εἶχε κλονιστεῖ .Ὅσοι πάλι ἀπ' αὐτούς διοχετεύονται στόν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν ἤ διανεμητικῶν δραστηριοτήτων - κι εἶναι αὐτοί οἱ περισσότεροι- ἀποκτοῦν τήν συνηθισμένη μικροαστική ψυχολογία καί ὄχι λίγες φορές ἐνισχύουν τήν συντηρητική μάζα τῶν ψηφοφόρων.Ὅλοι τέλος - ἀκόμη καί αὐτοί πού ἀναπτύσσουν στίς ἀστικές περιοχές νεοπλουτοκρατικές τάσεις- λόγω ἄνισοβαροῦς τοῦ χάσματος (GAP) μεταξύ

επενδύσεων γιά δημιουργία προτύπων άγροκτημάτων , κατάτμηση τοῦ γεωργικοῦ κλήρου σέ συνδυασμό μέ τήν φοβάθμιση τῆς συναιτερικῆς ιδέας , ἡ ὑπαρξη τῶν μεσαζόντων ἐκμεταλλευτῶν) μαζί μέ ἕνα αὐνολο ἄλλων καταπιεστικῶν κοινωνικῶν παραγόντων δημιουργούσαν στούς ἀγρότες μιά " τάση φυγῆς " γιά μιά καλύτερη τύχη ὄχι μόν πρός τό ἐξωτερικό ἀλλά καί πρός τίς πόλεις τῆς ἴδιας τους τῆς πατρίδας.'Ηκίνηση τοῦ πληθυσμοῦ δέν γίνεται μόνο ἀπό τά χωρία πρός τίς πόλεις ἀλλά καί ἀπό τίς μικρές πόλεις πρός τίς μεγάλες καί ἰδίως πρός τά δύο μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα τήν'Αθήνα καί τήν Θεσσαλονίκη πού ἀπό τό 1960 καί μετά ἦσαν οἱ δύο μεγαλύτεροι γιά νά μή ποῦμε οἱ μοναδικοί πόλοι ἀνάπτυξης (POLES DE CROISSANCE)[20].

Σέ 53 πόλεις ἐκτός ἀπό τά δύο μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα ,οἱ 30 εἶχαν ἕνα μεταναστευτικό ὑπόλοιπο ἀρνητικό καί μόνον οἱ 13 ἕνα μεταναστευτικό ὑπόκοιπο σημαντικά θετικό.[21]

'Η περιοχή τῶν'Αθηνῶν στά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 60 συγκέντρωνε πάνω ἀπ' τό μισό ἀστικό πληθυσμό τῆς χώρας καί γύρω ἀπ' τό 1/4 τοῦ συνολικοῦ της πληθυσμοῦ .'Ακόμη γιά νά συμπληρωθεῖ ἡ χαρακτηριστική αὐτή εἰκόνα τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τοῦ'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ ἄς σημειωθεῖ ὅτι σύμφωνα μέ τίς στατιστικές τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου στήν περιοχή τῶν 'Αθηνῶν ,τήν ἐποχή πού ἡ Ε.Κ. ἦταν στήν Κυβέρνηση ἔπεφτε τό 75% τοῦ βάρους τῆς ἄμεσης φορολογίας καί τό 65% τῆς ἔμμεσης ἐνῶ στήν ἴδια περιοχή τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα σύμφωνα μέ ἐκτιμήσεις τοῦ Κ.Ε.Π.Ε. ἦταν πάνω-κάτω 3.500 δρ. παραπάνω ἀπό τόν ἐθνικό μέσο ὅρο τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος πού ἦταν γύρω ἀπ' τίς 10.000 δρχ.

Κοινωνιολογική σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι οἱ ἐσωτερικοί μετανάστες πρός τίς πόλεις δέν βρίσκουν ὅλοι θέση μέσα στή γνήσια παραγωγική διαδικασία ἀλλ" ἀντίθετα ἀπορροφοῦνται ἀπό τό λεγόμενο τριτογενῆ παραγωγικό τομέα ,ἐνῶ ἄλλοι πέφτουν στήν ὑποαπασχόληση στήν " σπέκουλα " στήν λουμπενπρολεταριακή περιθωριοποίηση ἤ παραμένουν ἄνεργοι ,πέφτουν δηλ. σ' ἕνα τρόπο ζωῆς πού μεγαλώνει τούς κινδύνους τῆς κοινωνικῆς τους ἐκτροπῆς (SOCIAL DEVIANCE) ὅπως καί τῆς διάλυσης τῆς κοινωνικοπολιτικῆς τους ὁλοκλήρωσης πού ἦδη ἀπ' τήν ἀναγκαστική ἐγκατάλειψη τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους εἶχε κλονισθεῖ ."Οσοι πάλι ἀπ' αὐτούς διοχετεύονται στόν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν ἤ διανεμητικῶν δραστηριοτήτων - κι εἶναι αὐτοί οἱ περισσότεροι- ἀποκτοῦν τήν συνηθισμένη μικροαστική ψυχολογία καί ὄχι λίγες φορές ἐνισχύουν τήν συντηρητική μάζα τῶν ψηφοφόρων."Ολοι τέλος - ἀκόμη καί αὐτοί πού ἀναπτύσσουν στίς ἀστικές περιοχές νεοπλουτοκρατικές τάσεις- πάνω πορίβας τοῦ χάσματος(GAP) μεταξύ

τῆς περιφέρειας καί τῶν ἀστικῶν κέντρων κόβει ὁ νέος τόπος διαμονῆς καί δραστηριότητάς τους, καί τῆς διαφορᾶς ἀντίστοιχα τῶν πολιτιστικῶν προτύπων (CULTURAL PATTERNS) καί τῶν κοινωνικῶν προσδιορισμῶν (SOCIAL DEFINITIONS) ἀποκτοῦν λίγο-λίγο περιθωριακή ψυχολογία (MARGINAL PSYCHOLOGY) κού ὁπωσδήποτε οὔτε τό γνήσιο παραγωγικό πνεῦμα στήν οἰκονομία ἐνισχύει οὔτε συντελεῖ στήν σταθεροποίηση τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας ἀπό σκοπιά τουλάχιστον κοινωνιολογική.[22]

Ἡ ἐπιβράτηση τοῦ προτύπου τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτυχίας στήν πόλη ἀνεξάρτητα ἤ κι' ἀντίθετα ἀκόμη ἀπ' τήν καλλιέργεια τοῦ ἐργατικοῦ ἤθους καί τῆς παραγωγικῆς νοοτροπίας δέν μποροῦσε παρά νά συμβάλει ἀρνητικά στήν συνολική καί συλλογική παραγωγική διαδικασία εἴτε σ' ἐπίπεδο γεωργίας εἴτε σ' ἐπίπεδο βιομηχανίας εἴτε στόν κόσμο τῆς πόλης εἴτε στόν κόσμο τοῦ χωριοῦ.[22α] Κι οἱ φυσικοί κοινωνικοί τοποὶ αὐτῆς τῆς νοοτροπίας ἦταν κυρίως οἱ μετακινούμενες μάζες πρός τίς πόλεις ,ὅλος αὐτός ὁ κόσμος ἀναγκαζόταν νά σπάσει τούς δεσμούς του μέ τίς ρίζες του χωρίς ὅμως νά ἐντάσσεται σέ μιά συγχρονη παραγωγική κοινωνία κατά τρόπο ὑγιή καί ἰσορροπημένο. Ἡδιαδικασία τῆς βαθμιαίας ἀλλοτρίωσης τόν παρακολουθοῦσε διαρκῶς μεταμορφώνοντάς τον σ' ἕνα ἀπροβλημάτιστο " κυνηγό χρήματος " καί μιμητικό καταναλωτή ,ὅστε ἀκριβῶς δηλ. ἐπιθυμεῖ τό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα γιά τούς κατοίκους μιᾶς περιφερειακῆς καπιταλιστικῆς χώρας πού εἶναι προορισμένη γιά "ἀγορά "

Συμπερασματικά λοιπόν λέμε ὅτι ἡ ἑλληνική βιομηχανική σέ συνδυασμό μέ τήν ἄνιση καί ἀνίσχυρη περιφερειακή ἀνάπτυξη ὅπως κι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου ἔπαιξε κι ἐδῶ τόν ἀρνητικό της ρόλο καί σχετικά μέ τήν γεωγραφική κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ ἀλλά καί σχετικά μέ τήν παραγωγική χρησιμοποίηση τῶν νέων ἐργατικῶν δυνάμεων πού κατάκλυζαν τά ἀστικά κέντρα .

III. Ὁ τρόπος Παραγωγῆς καί ἡ Ταξική διάρθρωση.

Ὅπως εἶναι γνωστό ἀπ' τήν Μαρξιστική θεωρία ἡ μελέτη τοῦ τρόπου παραγωγῆς μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνίας ἀναφέρεται ἀπ' τήν μιά στό ἐπίπεδο τῶν παραγωγικῶν της δυνάμεων καί ἀπ' τήν ἄλλη στήν ἀντίστοιχη διαμόρφωση τῶν παραγωγικῶν της σχέσεων. Ἡ τελευταία αὐτή διαμόρφωση προσδιορίζει τούς κατόχους τῶν μέσων παραγωγῆς καί συνακόλουθα τόν χαρακτῆρα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Στήν Ἑλλάδα μετά τήν ἧττα τῶν κουμουνιστῶν στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 40 κού τελειτάλ κῆρε τήν μορφή κατάπνιξης πολιτικοκοινωνικοῦ κινήματος στό ὁποῖο εἶχε ριχτεῖ ἕνα μεγάλο μέρος τῶν λαϊκῶν στρωμάτων ,ἡ παραγωγική διαδικασία προχω-

ροδσε ἀρχικά μέ ἀργό ρυθμό. Τό ἀνθρώπινο μέρος τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων εἶχε μειωθεῖ καί ἡ ἀναπλήρωσή του γινόταν τά πρῶτα χρόνια μᾶλλον ἀργά δεδομένου ὅτι τό μεταναστευτικό ρεῦμα κατά τό 1950 χρόνο μέ τόν χρόνο μεγάλωνε. Ὡστόσο καί τά παραγωγικά μέσα, ἄν καί μετά τήν ὑποτίμηση τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1953 , τήν βαθμιαία ἐπάνοδο στήν νομισματική σταθερότητα καί τήν εἴσοδο τοῦ ξένου κεφαλαίου σέ συνδυασμό μέ τήν αὐξανόμενη δραστηριοποίηση τοῦ κράτους γιά δημιουργία ἔργων ὑποδομῆς ,ἡ βιομηχανία ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται μέχρι καί σήμερα ὅμως δέν καρουσίασαν τήν ἀπαιτούμενη ἀνάπτυξη ὥστε νά μποροῦν ν' ἀπορροφοῦν ὅλα τά διαθέσιμα ἐργατικά χέρια στόν βιομηχανικό τομέα ἤ νά κρατοῦν ἱκανοποιημένο στόν ὀπο του τόν ἀγροτικό πληθυσμό .Ἔτσι τό βιομηχανικό δυναμικό τῆς χώρας παρέμενε στήν ἐξεταζόμενη περίοδο μικρό.Ὁ ἀριθμός τῶν ἐργατῶν καί γενικώτερα τῶν μισθωτῶν ἦταν πάνω κάτω ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνο τῶν ἐργαζομένων γιά λογαριασμό τους καί μόνο περίπου τό 1/3 τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ Θ. Φίλιας ἐπισημαίνει στό βιβλίο του "Ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος"[22β] ὅτι ἄν καί οἱ διαθέσιμοι ἀριθμοί σχετικά μέ τόν ρυθμό αὔξησης τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων τοῦ δευτερογενοῦς τομέα τῆς παραγωγῆς στό σύνολο τῆς ἐργατικῆς δύναμης τῆς χώρας ἀπ' τό 1951μέχρι τό 1965 αὐξήθηκαν ἱκανοποιητικά γιά μιά χώρα ἀναπτυσσόμενη βιομηχανικά ὅπως ἡ Ἑλλάδα ὅ στόσο δέν εἶναι ἐπαρκής. Χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὅτι ἐνῶ τό 1958 οἱ ἐπενδύσεις εἰς τήν βιομηχανία ἀντιπροσωπεύουν 11,5% τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῆς χώρας τό 1964 πέφτουν στό 10,9% .Παράλληλα στήν ἴδια περίπου περίοδο ἡ ποσοστιαία αὔξηση τῶν ἐργαζομένων στόν δευτερογενή τομέα φθάνει μόνο στό 3,3% καλύπτοντας οὔτε τό 1/7 τῆς ἐτήσιας φυσιολογικῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ.Ὥστε τό 1964 μόνο τό 12,5% τοῦ συνόλου τῆς ἐργατικῆς δύναμης βρίσκεται στόν δευτερογενή τομέα.

Οἱ συνέπειες μιᾶς τέτοιας πληθυσμιακῆς διάρθρωσης πάνω στό ἐργατικό καί σοσιαλιστικό κίνημα καί στό μέγεθος καί τήν δομή τῶν προοδευτικῶν πολιτικῶν κομμάτων ἦταν σημαντικές καί συνεπά ἀρνητικές. Δέν εἶχε δημιουργηθεῖ δηλ.μιά ἰσχυρή ταξική βάση πού θά μποροῦσε νά στηρίξει ἕνα ἀνεξάρτητο ἐργατικό κίνημα κι ἕνα σοσιαλιστικό κόμμα ἐκτεταμένης πολιτικῆς ἐμβέλειας κάποιας γνήσιας ταξικῆς συνείδησης καί μέ δυνατότητα ν' ἀποφύγει τούς ἐγκλωβισμούς μέσα στούς παραδοσιακούς πατερναλιστικούς πολιτικούς μηχανισμούς .Ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἐργαζομένων τάξεων δέν ἐκφραζόταν οὔτε μετασχηματιζόταν σέ μιά σχετικά αὐτόνομη δυναμική ἑνός σοσιαλιστικοῦ

καί συνδικαλιστικοῦ κινήματος πού θά διαμόρφωνε ἕνα ριζοσπαστικό σχηματισμό ξεχωριστό ἀπ' τά παραδοσιακά ἀστικά κόμματα καί ἱκανό νά ἐκπροσώπει τίς πολιτικές ἐξελίξεις χωρίς νέναι ὑποταγμένο στήν καθοδήγηση τοῦ Κ.Κ.Ε ἤ ν' ἀποτελεῖ τήν νόμιμη πρόσοψη τοῦ τελευταίου. Ὁ κεντρῶος πολιτικός χῶρος δέν ἦταν ἀκριβῶς αὐτό πού λέμε γιατί οὔτε προχωρημένη καί συνειδητοποιημένη ριζοσπαστικότητα διέθετε - τουλάχιστον σ' ἐπίπεδο ἡγεσίας - οὔτε ξεχώριζε μορφικά σ' ἐπίπεδο πρακτικῶν πολιτικῶν μεθοδεύσεων ἀπ' ἄλλα ἀστικά κόμματα. Παρουσιαζόταν οὐσιαστικά ὡς μιά δημοκρατικότερη ἐναλλακτική λύση ἀπέναντι στήν παραδοσιακή ἀντιλαϊκή καί καταπιεστική δεξιά στηριζόμενος σέ μᾶζες ψηφοφόρων πού προερχόντουσαν ἀπό ἕνα εὐρύτερο κοινωνικό φάσμα καί πού ἐπιθυμοῦσαν μιά περισσότερη φιλελευθεροποίηση τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος καί μιά διαπιστότερη κατανομή τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῆς χώρας χωρίς ὅμως νά διακρίνεται γιά μιά ὁριοθετημένα ταξικῶν τοποθετήσεων καί μιά ριζοσπαστική ταξική συνείδηση. Ἡ ΕΔΑ πάλι ἀπ' τήν μιά δέν εἶχε μιά ἀνιχνεμένη μαζικότητα στό ἐκλογικό σῶμα κι ἀπ' τήν ἄλλη δέν εἶχε ἀνεξαρτησία ἀπέναντι στήν καθοδήγηση τοῦ παράνομου Κ.Κ.Ε. τουλάχιστον μέχρι τήν διάσπαση του 1968.

Ἡ κοινωνική καί πολιτική δυσαρέσκεια δέν προερχόταν ἀπό ἐκτεταμένες ἐργατικές μᾶζες διαφοροποιημένες καί ταξικά συνειδητοποιημένες ὥστε νά συμπτυχθεῖ ,ν' ἀναβαθμιστεῖ καί νά μεταλλαχτεῖ σέ μιά ἀποφασιστική δύναμη πίεσης γιά ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς ὕστερα ἀπό διαφοροποίηση τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος . Τό κίνημα αὐτό τῆς " δυσαρέσκειας " κάπου χειραγωγεῖτο ἀπό παραδοσιακούς πολιτικούς μηχανισμούς πού δέν μποροῦσαν εὔκολα νά ἐλεγχθοῦν καί νά βελτιωθοῦν ἀπ' τήν συνειδητοποιημένη ταξική βάση. Ἡ ποσοτική καί ποιοτική ἐπιρροή ἀπό τίς πολιτικές ἐξελίξεις τῶν κοινωνικοπολιτικά ἐκπαιδευτημένων βιομηχανικῶν ἐργατῶν πού ἀποτελοῦν τήν πρωτοπορία σ' ἕνα λαϊκό κίνημα ἀπ' τά ἴδια τά πράγματα ἦταν ἐλλιπής. Τό ἀντίβαρο ἀπ' τήν ἄλλη τῆς βαθμιαίας " μικροαστικοποίησης " μεγάλων τμημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καί ταῦ παράσματος τῆς καταναλωτικῆς νοστροπίας στήν συνείδηση τῶν ἐργαζομένων ἦταν ἀρκετά ἀποτελεσματικό στήν ἀνακοπή τῆς ἐπέκτασης [illegible] ἐπιρροῆς.

Τά παραγωγικά μέσα ἰδιαίτερα ὡς ἐργαλεῖα παραγωγῆς ἀπό ἐπιστημονικοτεχνολογική πλευρά μεσαιωνικοῦσαν δεδομένου ὅτι ἡ ἑλληνική βιομηχανία καί μεγάλες μηχανές - ἐργαλεῖα δέν παρῆγε (ἀδυναμία παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς) καί ἡ πλειονότητα , ὅμως θά δοῦμε παρακάτω τῶν μανάβων της εἶχαν ἕνα βιομηχανικό σχεδόν χαρακτῆρα ἀπό

σχολίντας ἡ κάθε μιά ξεχωριστά πολύ λίγα ἐργατικά χέρια (ὑπολογίστηκε ὅτι τό 1967 114.000 ἐπιχειρήσεις ἀπασχολοῦσαν ἡ κάθε μιά λιγώτερα ἀπό δέκα πρόσωπα),πράγμα πού ἀνέστελλε τήν ἀρτιώτερη συγκρότησή τους σέ σύγχρονο αὐτοματικό τεχνολογικό ἐξοπλισμό μεγάλης παραγωγικότητας .Ἔτσι γινόταν μονοπώληση ἀρισμένων τεχνολογικῶν μέσων καί μυστικῶν ἀπό ξένες ἐπιχειρήσεις π.χ. στήν ἐξαγωγή τῶν πετρελαίων ἀπ' τό'Ελληνικό ὑπέδαφος), μέ ἀποτέλεσμα καί οἱ δαπάνες γιά ὁρισμένες παραγωγικές διαδικασίες νά μεγαλώνουν καί ἡ παραγωγική κατεύθυνση καί ἡ ἔντασή της νά ἐξαρτᾶται ἀπ' τόν ἐπιστημονικοτεχνολογικό ἐξοπλισμό τοῦ ξένου παράγοντα καί σέ κάθε περίπτωση ἀπ' τούς τεχνικούς του.

'Η ἀνάγκη ὅμως ἐκσυγχρονισμοῦ σέ μηχανολογικό ἐξοπλισμό καί σέ μεθοδολογια- πρακτική φυσικά παραγωγῆς δέν ἐπισημαίνεται μόνο στόν βιομηχανικό τομέα ἀλλά καί στόν ἀγροτικό σέ βαθμό ἴδιο καί περισσότερο.'Η χαμηλή παραγωγικότητα τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα - κι ἄς μή ξεχνᾶμε ὅτι ἡ'Ελλάδα ἦταν ἀκόμη χώρα βασικά ἀγροτική- κατά ἕνα μεγάλο μέρος της ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀναχρονιστικῆς καί μή ὀρθολογικῆς πολλές φορές ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς πού δέν διέθετε τόν ἀπαιτούμενο σύγχρονο ἐπιστημονικοτεχνολογικό ἐξοπλισμό . Ταυτόχρονα τό κράτος δέν ἔδειχνε τό ἀπαιτούμενο ἐνδιαφέρον γιά τήν κάλυψη τῶν ἐλλείψεων ἤ δέν διέθετε τίς πρακτικές - τεχνολογικές δυνατότητες ἐνῶ ὁ συνεταιρισμός δέν ἔπαιζε τόν πρωτοποριακό ρόλο πού του ,οὔτε πρός τήν κατεύθυνση τοῦ ξεπεράσματος τῶν μειονεκτημάτων πού ἦναι ἀπότοκα τοῦ πολυτεμαχισμένου καί μικροῦ ἀγροτικοῦ= κλήρου πού παράγει στά πλαίσια πάντα τῆς ἀτομικῆς μικρῶν διαστάσεων ἐπιχείρησης οὔτε σχετικά μέ τήν προώθηση τῆς ἐφευρετικότητας καί τοῦ πειραματισμοῦ στούς τρόπους καί στά εἴδη τῶν καλλιεργειῶν μέ τελικό σκοπό τήν ποσοτική καί ποιοτική αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος.[23]

Βέβαια θἄταν παράλειψη νά μή ἐπισημάνουμε ὅτι ἀπό τό 1944 μέχρι μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 70 ὁ μηχανολογικός ἐξοπλισμός τῆς γεωργίας σέ ἀπόλυτα μεγέθη εἶχε προχωρήσει π.χ. ἡ ἀριθμός τῶν γεωργικῶν ἑλκυστήρων ἀπ' τό 1950 μέχρι τό 1962 ἀνέβηκε ἀπ' τό ποσό τῶν 1500 σέ 24.000 ἐνῶ στήν ἴδια πάνω - κάτω περίοδο στήν Τουρκία ὁ ἀριθμός τῶν γεωργικῶν ἑλκυστήρων ἀνέβηκε μόνο ἀπό 16.885 σέ 42.136.'Ωστόσο ἄν καθορίσουμε τήν ἱπποδύναμη τῶν ἑλκυστήρων ἀνά 100 ἑκτάρια καί συγκρίνουμε τήν'Ελλάδα μέ τίς ἀναπτυγμένες χῶρες τῆς Δύσης θά βροῦμε τήν πρώτη ἀρκετά καθυστερημένη . 'Η'Ελλάδα τό 1965 εἶχε μόνο 21 ἵππους ἐνῶ λ.χ. ἡ 'Αγγλία εἶχε 195, ἡ

Δυτική Γερμανία 196,'Η'Ιταλία πάνω από 45 καί ἡ Γαλλία 86.

Εἶναι φανερόν λοιπόν ὅτι οἱ παραγωγικές δυνάμεις καί στό ἀνθρώπινο μέρος τους καί στό ὑλικό μέσα στήν ἐξεταζόμενη μεταπολεμική περίοδο τουλάχιστον μέχρι ρό 1960-63 δέν ἔχτασαν σ' ἕνα τέτοιο βαθμό ἀνάπτυξης ὥστε ν' ἀσκήσουν μιά ἀποφασιστική πίεση πάνω στίς παραγωγικές σχέσεις καί νά δημιουργήσουν ἕνα σοβαρό ἐνδεχόμενο νά τίς ἀλλάξουν ἄν ὄχι ἐπαναστατικά τουλάχιστον εἰρηνικά. Κι' αὐτό σέ συνδυασμό μέ τήν'Αμερικανική στρατιωτικοπολιτική " ὁμπρέλλα " προστασίας πρός τίς κυρίαρχες ἐκεῖνες τάξεις πού ἀποτελούσαν τήν ἐγγύηση γιά τό ἀνάλλαχτο περιεχόμενο τῶν ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος .'Ακόμη δηλ. κι ἄν οἱ παραγωγικές δυνάμεις κι ' οἱ ἀντίστοιχες ἀνερχόμενες τάξεις μποροῦσαν νά πιέσουν τό Π. Σ. γιά διαφοροποίηση τῶν ἐκροῶν του οἱ κυρίαρχες τάξεις θά προσπαθοῦσαν νά διατηροῦν ἀμείωτη τήν ἐπιρροή τους στήν λειτουργία τοῦ Π.Σ παίρνοντας στήριξη ἀπ' τό'Αμερικανονατοϊκό "μπλόκ " δύναμης ."Ετσι οἱ κυβερνήσεις στό διάστημα τουλάχιστον 50-63 ,εἶχαν περιθώρια νά κατευθύνουν τίς ἀποφάσεις τους ὄχι πάντα μέ γνώμονα τά συγκεκριμένα ἐπί μέρους αἰτήματα τῶν λαϊκῶν μαζῶν οὔτε δεσμευμένες ἀπ' τό Βασικό 'Ιστορικοκοινωνικό Αἴτημα τῆς ἐποχῆς[24]. Τό πολιτικό σύστημα ,ὡς σύστημα "εἰσροῶν-ἐκροῶν " δέν λειτουργοῦσε μέν καλά ἀλλά δέν εἶχε καί τόν κίνδυνο ἀπ' τήν ἔντονη πίεση τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος νά καταρρεύσει (BREAKDOWN OF POLITICAL SYSTEM) Μ'ἄλλα λόγια ἡ μή ὑποστήριξη τοῦ συστήματος ὡς ἀρνητικός παράγοντας εἰσροῆς δέν ἦταν τόσο μεγάλου βαθμοῦ ὥστε ν' ἀποτελεῖ κίνδυνο γιά τήν διατήρησή του ,ἄν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψη ὅτι παράλληλα ἡ δεξιά παράταξη μέ τήν ὑποστήριξη φυσικά τῶν ξένων δυτικῶν δυνάμεων ('Αγγλία ,Η.Π.Α.) στή σφαῖρα ἐπιρροῆς τῶν ὁποίων ἀνῆκε τό 'Ελληνικό Κράτος ἐφάρμοζε ἔμμεσα ἤ ἄμεσα καταπιεστικά μέτρα στούς ἐπικίνδυνους ἀμφισβητίες τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος ὡς συνόλου ἤ τῆς συγκεκριμένης δεξιᾶς κυβέρνησης.[25]

Βέβαια ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπ' τό 1960 καί μετά μεγάλωσε καί ἀντίστοιχα οἱ πιέσεις τους πάνω στίς παλιές παραγωγικές σχέσεις ἐντάθηκαν. 'Η κάθε κυβέρνηση πιό δυσκολώτερα θά μποροῦσε ν' ἀγνοεῖ τά συγκεκριμένα αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων καί τό Βασικό 'Ιστορικοκοινωνικό αἴτημα μέ διάφορους τρόπους προβαλλόταν πιό ἔντονα . Καί ἀκριβῶς τότε ὡρίμασαν τά πράγματα γιά ὁρισμένες μεταρρυθμίσεις καί τό κόμμα τῆς Ἕνωσης Κέντρου , πού ἦταν ἀντιπροσωπευτικώτερο τῶν λαϊκῶν διεκδικήσεων ἀπ' ὅ,τι τό προηγούμενο κόμμα τῆς Ε.Ρ.Ε. καί γι αὐτό τύχαινε

πλατειᾶς λαϊκῆς ὑποστήριξης, ἦρθε στὴν ἐξουσία. Ὡστόσο ἀκριβῶς γιατί τά πράγματα ἔκαιρναν μιά πορεία πού δέν συνέφερε ὅσους ἀποτελοῦσαν τήν κοινωνικοπολιτική ELITE τῆς χώρας στά πλαίσια τῶν κατεστημένων παραγωγικῶν σχέσεων ἄρχισαν ν' ἀναπτύσσονται οἱ γνωστοί ἀντιδραστικοί μηχανισμοί.

Οἱ ἄρχουσες δηλαδή κυρίαρχες τάξεις (μεγαλοαστική τάξη μέ τό πολιτικό , στρατιωτικό ,θρησκευτικό κ.λ.π. ἐπιτελεῖο της), ἄρχισαν σέ συνεργασία μέ τό ξένο μεγάλο κεφάλαιο καί τίς Ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις πού τό προστατεύουν ν' ἀντιδροῦν στήν πίεση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῶν αἰτημάτων πού πήγαζαν ἀπ' τό νέο κοινωνικό περιεχόμενο φοβούμενες μή τυχόν ἀλλάξουν οἱ κατεστημένες παραγωγικές σχέσεις πού ἦταν μόνο αὐτές ἡ ἐγγύηση ,ἀπό σκοπιά κοινωνικοοικονομικῆς διάρθρωσης , τῆς ἐξασφάλισης τῶν δικῶν τους συμφερόντων .Κι' ἄρχισαν νά λειτουργοῦν οἱ " ἀόρατοι " μηχανισμοί ἀνατροπῆς τῆς Ἕνωσης Κέντρου ἐνῶ ἡ τάση τῶν τάξεων αὐτῶν - κι ἰδιαίτερα τοῦ μεταπρατικοῦ τους τμήματος πού ἦταν καί τό' Ισχυρότερο- γιά ἐγκαθίδρυση δικτατορίας - ἀνακοπῆς τῶν λαϊκῶν διεκδικήσεων καί παραπέρα συμπίεσης τῶν ἐργαζόμενων τάξεων ἄρχισε νά παρουσιάζεται ἀπειλητική . Λειτουργοῦσε μέ λίγα λόγια καί πάλι ὅ,τι σύμφωνα μέ τήν μαρξιστική θεωρία μποροῦμε νά ὀνομάσουμε νόμο τῆς ἀντίδρασης τῶν κυρίαρχων τάξεων τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων πρός τίς νέες ἀναπτυσσόμενες ταξικές δυνάμεις πού ἐκφράζουν τό νέο κοινωνικό περιεχόμενο καί τείνουν στή διαμόρφωση τῶν νέων παραγωγικῶν σχέσεων.

Μετά τήν ἀποτυχία τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ,ἀπ' τό 1974 καί μετά οἱ αὐτές κυρίαρχες τάξεις φαίνονται πιό ἐλαστικές ἀπέναντι στά λαϊκά αἰτήματα καί πιό ἀνεκτικές πιέσεων ἀπ' τίς αὐξανόμενες παραγωγικές δυνάμεις ἐνῶ τό Βασικό' Ιστορικοκοινωνικό Α ἴτημα τό συζητοῦν ,ἔστω καί γιά λόγους τακτικῆς (π.χ. συγκρατημένες ἀπόψεις τοῦ Π.Παπαληγούρα 'Υπουργοῦ Σ υντονισμοῦ τῆς μεταδικτατορικῆς μαυβέρνησης τῆς " Νέας Δημοκρατίας " σέ συγκέτρωση στελεχῶν τοῦ κόμματος γύρω ἀπ' τήν θεωρία τοῦ " 'Εξελεκτικοῦ σοσιαλισμοῦ ",δηλώσεις ἡγετικῶν στελεχῶν τοῦ ἴδιου κόμματος ὅτι ἡ " Νέα Δημοκρατία " στόν κοινωνικοικονομικό τομέα ἀκολουθεῖ " κεντροαριστερές κατευθύνσεις "κ.λ.π.) .Πράγματι τό κόμμα τῆς " Νέας Δημοκρατίας " ὡς κόμμα ἔχει αὐστηρά ἰδεολογικά ἀλλά εὐρύτερης λαϊκῆς βάσης , δέν περιελάμβανε στίς ἀρχές του λιγότερον τῆς μεταδικτατορικῆς περιόδου μόνο τήν παραδοσιακή κοινοβουλευτική δεξιά ,ἀλλά καί μερίδα τῆς προδικτατορικῆς Ἕνωσης Κέντρου. Μεταδικτατορικά δηλ. τό πολιτικό σύστημα ,ἄσχετα ἄν οἱ κυρίαρχες τάξεις παρέμειναν οἱ ἴδιες στά πλαίσια

πάντα τῶν καπιταλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων ,φαινόταν προσαρμοστικώτερο πρός τά αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος διά μέσου μιᾶς ἀποτελεσματικώτερης ἀνατροφοδότησης. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ προσθήκη συγκριτικά μέ τά προηγούμενα Συντάγματα στό ἄρθρο 17 ,παρ, Ι. τοῦ Συντάγματος μοῦ 1975- πού ἀναφέρεται στήν κρατική προστασία τῆς ἰδιοκτησίας, ὡς ἀτομικοῦ δικαιώματος - ὅτι δηλ. ἡ ἰδιοκτησία προστατεύεται μέν ἀλλά μέ τήν αἵρεση ὅτι δέν ἔρχεται σέ συγκρουση μέ τό γενικόνσυμφέρον[26].

Οἱ παραγωγικές σχέσεις πάλι, πού ὅπως εἴδαμε ,ποτέ δέν ἦρθαν σέ μιά μοιραία γιά τήν διατήρηση τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ καθεστῶτος δυσαρμονία καί ἀντίφαση μέ τόν βαθμό ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ,παρέμειναν σ' ὅλη τήν ἐξεταζομένη περίοδο ἐκεῖνες πού χαρακτηρίζουν καπιταλιστικές κοινωνίες ὄχι προχωρημένων σταδίων[27] κοινωνίες πού στήν οἰκονομική τους ζωή δέν ἔχουν ἀναπτύξει ἀκόμη τήν γνήσια παραγωγική νοοτροπία ,ἀλλ' ἀντίθετα στίς ὁποῖες συναντᾶται συχνά τό φαινόμενο τοῦ " κομπραδορισμοῦ ".[28]Γι' αὐτό καί τό μεταπρατικό τμῆμα τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης παρέμενε πάντα μεγαλύτερο καί ἰσχυρότερο ἀπ' τό βιομηχανικό διατηροῦντας τήν οἰκονομική παράδοση πού ἦχε διαμορφωθεῖ ἤδη πρίν ἀπ' τήν σύσταση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.Τό μεταπρατικό κεφάλαιο πάλι ὅπως εἶναι γνωστό ,ἀποτελεῖται κυρίως ἀπ' τό τραπεζιτικό ,τό χρηματιστικό ,τό ἐφοπλιστικό καί τό μεγαλοεμπορικό τέτοιο[29].

Κύριο χαρακτηριστικό τοῦ μεταπρατικοῦ τμήματος εἶναι ἡ τάση του γιά τόν γρηγορότερο δυνατό πλουτισμό ἀκόμη ἄν τά χρησιμοποιούμενα μέσα εἶναι ἀθέμιτα. Δέν φ φαίνεται νά ἐνδιαφέρεται καί πολύ γιά τήν ἰσορροπη καί ὀρθολογική βιομηχανική καί οἰκονομική τῆς χώρας ἐνῶ σέ γενικές γραμμές διακρίνεται γιά τήν ἀντιπαραγωγική του νοοτροπία πράγμα πού ἐπηρεάζει καί τ' ἄλλα ἐπίπεδα τῆς κοινωνικοοικονομικῆς πυραμίδας .Ἔτσι δέν εἶχε ἀναστολές στό νά διευκολύνει τήν εἴσοδο τοῦ ξένου κεφαλαίου στήν'Ελληνική οἰκονομία ἀπ' τήν στιγμή πού διαπίστωνε ὅτι ἡ μεταξύ τους συνεργασία τοῦ ἦταν πολύ ἐπικερδής.

Τό ἄν στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 6^{0} τό ἴδιο τό μεταπρατικό τμῆμα κορεῖχε ἐνδείξεις ὅτι ἤθελε ν' αὐτομετεξελιχθεῖ - μετατροπή τοῦ μεταπρατικοῦ σέ βιομηχανικό κεφάλαιο - δέν εἶναι ἀρκετό γιά νά δικαιούμαστε νά μιλήσουμε γιά ἀλλαγή τῆς δομῆς τῶν κυρίαρχων τάξεων οὔτε κάτι τέτοι μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἀποφασιστικό παράγοντα ριζικῆς ἀλλαγῆς οἰκονομικῆς νοοτροπίας κι ἐργατικοῦ ἤθους τῶν πρωταγωνιστικῶν κύκλων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Ἡ μεταξελιξη μιᾶς ἤδη κυρίαρχης μεταπρατικῆς τάξης σέ βιομηχανική δέν εἶναι μιά διαδικασία πού ξεκινᾶ "ἀπ' τά κάτω

καί πού βασικά προωθεῖται ἀπό νέες ὀργανικές κι ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις ,, Κατά συνέπεια δέν μπαρεῖ στέρεα νά διαμορφώσει μιά νέα κοινωνική καί οἰκονομική συνηδηση , στήν προκειμένη περίπτωση γνήσια ἀστική - παραγωγική . Πρόκειται σέ τελευταία ἀνάλυση γιά συνέχεια τῆς προηγούμενης ταξικῆς μετεξέλιξης κατά τήν ὁποία ἡγεμοκτητική ὀλιγαρχία " ἀστικοποιήθηκε " πρός μεταπρατική κυρίως κατεύθυνση . Κι' ὕστερα ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι μιλᾶμε πάντα γιά διαικασίες μετατροπῆς κεφαλαίου κι' ἀντίστοιχες ταξικές μετεξελίξεις μέσα σ' ἕνα περιφερειακό κοινωνικοοικονομικό χῶρο πού ἐξαρτᾶται ἀπ' τίς καπιταλιστικές μητροπόλεις καταλαβαίνουμε μᾶλλον εὔκολα γιατί ὑπεισέρχονται πρόσθετοι λόγοι νόθευσης στό περιεχόμενο καί τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν :Ὁ Ἀριστοτέλης ἤ ὁ Ὠνάσης ὡς πορεῖς μεταπρατικοῦ κεφαλαίου δέν μποροῦσαν ἀπ' τήν μιά μέρα στήν ἄλλη ν' ἀποκτήσουν τήν νοοτροπία τοῦ ὀρθολογικοῦ, παραγωγικοῦ προτεστάντη καπιταλιστή τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου ,ὅπως τόν γνωρίσαμε π.χ. τόν περασμένο αἰῶνα ,οὔτε διαθέταν τίς ἀπαραίτητες κοινωνικοοικονομικές συνθῆκες στήν'Ελλάδα γιά νά λειτουργήσουν ὅπως αὐτός.'Ακόμη ὅλες αὐτές οἱ κοινωνικές μετεξελίξεις σ' ἐπίπεδο " κορυφῆς " ἄφηναν ἀθίκτο τόν χαρακτήρα τῶν πολιτικῶν δομῶν ἀκριβῶς γιατί δέν ἀντιπροσώπευαν ὀργανικές κοινωνικές δυνάμεις πού συνειδητά ἀντιστρατευόντουσαν ἕνα συγκεκριμένο τύπο κράτους κι ἐπιδίωκαν τήν θεμελίωση ἑνός νέου - συγκεκριμένα ἐδῶ ὑπονοοῦμε ὅτι δέν ὑπῆρξαν ἀστικές δυνάμεις ὡς ὀργανικές κοινωνικές δυνάμεις πού θέλησαν ν' ἀνατρέψουν τό αὐταρχικό κράτος τῆς παραδοσιακῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί νά θεμελιώσουν ἕνα πραγματικά φιλελεύθερο ἀστικό κράτος.

Ἀντίθετα τό βιομηχανικό τμῆμα τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης (ἡ ἐνδογενής ἀστική τάξης) συγκεντρώνει κυρίως τό ἄμεσα παραγωγικό κεφάλαιο ,ἔχει λιγώτερη ἐξάρτηση ἀπ' τό ξένο κεφάλαιο κι ἔχει πιό ἐθνικό χαρακτήρα στή νοοτροπία του. Βέβαια ὅπως μέ ἀκρίβεια ἐπισημαίνει ὁ Ν. Πουλαντζᾶς στό βιβλίο του " ἡ κρίση τῶν δικτατοριῶν "[30] δέν πρέπει νά κάνουμε τό σφάλμα νά ὑπερεκτιμοῦμε τίς δυνατότητες καί τό "Ἐθνικό "στοιχεῖο τῆς ἰδεολογίας τοῦ βιομηχανικοῦ τμήματος. Γιατί κι αὐτό δέν παύει νά διατηρεῖ δεσμούς ἐξάρτησης ἀπ' τήν διαδικασία διεθνοποίησης τῆς ἐργασίας ,τοῦ κεφαλαίου καί τῆς παραγωγῆς ,διαδικασία στήν ὁποία πρωτοστατεῖ τό ξένο κεφάλαιο ,παρ' ὅλες τίς ἀντιθέσεις του πρός αὐτό. Ἔτσι ἀργά ἤ γρήγορα ἐμφανίζεται μέ κάποια πολιτική ἀδυναμία πού ἁπλά σημαίνει ὅτι δέν μπορεῖ νά κρατήσει μακροπρόθεσμα τήν πολιτική ἡγεμονία στό σύνολο τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης. Σύμφωνα μέ ἄποψη τοῦ ἴδιου κοινωνιολόγου ἡ ἐνδογενής ἀστική τάξη συσπειρωνόταν γύρω ἀπ' τόν Σύνδεσμο'Ελλήνων Βιομηχάνων[31]

Η διάρθρωση αὐτή τῆς μελοαστικῆς τάξης πρέπει νά θεωρηθεῖ συνηθισμένη γιά μιά ἐξαρτημένη ἀναπτυσσόμενη χώρα τοῦ περιφερειακοῦ καπιταλισμοῦ ὅπως εἶναι ἡ Ἑλλάδα.

Ὁ Θ. Φίλιας μάλιστα πιστός στήν ἀνάλυσή του γιά τήν "νόθα" ἀστικοποίηση[32] βλέπει στήν περίπτωση τῶν μεγαλοαστικῶν στρωμάτων τῆς Ἑλλάδας μιά τόσο ἔντονη διάβρωσή τους ἀπ' τό ἀντιπαραγωγικό μεταπρατικό πνεῦμα σέ σημεῖο πού νά νομίζει ὅτι τούς ταιριάζει χωρίς ἐπιφυλάξεις ὁ χαρακτηρισμός τοῦ A.G. FRANK περί "Λούμπεν Μπουρζουαζίας"[33]. Κι' ὅταν λοιπόν αὐτό τό "Λούμπεν" βρίσκεται στήν κορφή τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας εἶναι εὐνόητο πόσο ἀρνητικά θά ἐπηρεάσει τήν νοοτροπία καί τῶν ἄλλων κατώτερων κοινωνικῶν τάξεων, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀποτελεῖ μόνιμο κι' ἀποπροσανατολιστικό παράγοντα στήν ὑπόθεση τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί τῆς ἠθικῆς βελτίωσης τῆς πολιτικῆς διαδικασίας.

Ἀπ' τήν ἄλλη πλευρά στή βάση τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας στέκονται οἱ λαϊκές τάξεις πού μέσα στήν συνολική παραγωγική διαδικασία ἀποτελοῦν τό "ἀνθρώπινο ἀντικείμενο" τῆς ἐκμετάλλευσης μέ τήν στενότερη ἤ πλατύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου.

Ἀπ' αὐτές ἡ μάζα τῶν ἀγροτῶν ἦταν μεγαλύτερη ἐνῶ ἡ ἐργατική τάξη ἔμενε χαρακτηριστικά μικρή. Ἀκόμη πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι τό μεγαλύτερο τμῆμα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀποτελεῖται ἀπό ἀπασχολούμενους σέ οἰκοδομικές ἐπιχειρήσεις καί θαλάσσιες χερσαῖες μεταφορές. Σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1971 κάπου στό 50% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν ἀπασχολεῖται σέ τέτοιους τομεῖς ἐνῶ οἱ βιομηχανικοί ἐργάτες ἀποτελοῦν μόνο τό 25% περίπου τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν. Κάτι τέτοιο μιλάει καί μάλιστα στήν ἀντικειμενική γλῶσσα τῶν ἀριθμῶν πολύ εὔγλωττα ὄχι μόνο γιά τόν τύπο τῶν παραγωγικῶν σχέσεων μεταπολεμικά, ἀλλά καί γιά τήν συνολική διάρθρωση τῆς οἰκονομίας μας, καί γιά τίς ἐγγενεῖς δομικές ἀδυναμίες, ὅπως εἰσαμε τοῦ τμήματος τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων τοῦ συνολικοῦ κομματικοῦ συστήματος.

Ὁ Β. Φίλιας πολύ σωστά παρατηρεῖ στό βιβλίο του "Ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος"[33a] ὅτι οἱ πληθυσμια-

κές μετακινήσεις κι ἡ αὔξηση τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ μεταπολεμικά δέν εἶχαν παρά ἐπιφανειακή ὁμοιότητα μ' ἐκεῖνες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στήν ἐποχή τῆς ἀνόδου τοῦ καπιταλισμοῦ Κι αὐτό διότι στήν δεύτερη περίπτωση ἡ αὔξηση τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ συμβάδιζε ἀπόλυτα μέ τήν ἐπέκταση τῆς αὐτοδύναμης ἐκβιομηχάνισης ἐνῶ στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας κατέληγε ἁπλά στήν αὔξηση ἀπασχόλησης στόν τριτογενή τομέα παραγωγῆς. Ἔτσι ἐνῶ στήν περίπτωση τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἴχαμε αὔξηση τοῦ ἐργατικοῦ προλεταριάτου καί τῶν συνακόλουθων κοινωνικοπολιτικῶν πιέσεων πρός τούς μηχανισμούς καί τά κέντρα τῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας εἴχαμε αὔξηση τῶν ἀπασχολουμένων μέ τήν παραοικονομία καί διόγκωση τοῦ μικροαστικοῦ στοιχείου πράγμα πού συνιστοῦσε ἄμεσο κοινωνικό κίνδυνο νόθευσης κάθε προσπάθειας ἐξευγίανσης τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου καί γνήσιας πολιτικῆς ἔκφρασης τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος. Τό συνειδητοποιημένο κι ἐκτεταμένο ἐργατικό προλεταριάτο στηρίζει κι ἐνισχύει μιά ταξική πολιτική ρήξης μέ τό ὑπάρχον κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Ἀντίθετα ὁ μικροαστισμός νοθεύει καί μπλοκάρει κάθε διαδικασία κοινωνικοπολιτικῆς ἀλλαγῆς στό ὄνομα τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ἐκτός ἄν τό μικροαστικό στοιχεῖο κάτω ἀπό μιά κατάλληλη πολιτικοϊδεολογική διαπαιδαγώγηση ἤ καί κάτω ἀπ' τήν πίεση δυσμενῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν ριζοσπαστικοποιηθεῖ σέ βάθος μέ συνέπεια συμμαχήσει μέ τήν ἐργατική τάξη σέ μιά σταθερή πορεία ρήξης μέ τό ὑπάρχον σύστημα.

Ἡ τάξη τῶν ἀγροτῶν ὅπως εἴπαμε ἦταν ἡ μεγαλύτερη. Παράλληλα ὅμως ἄν καί πρός τά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 70 εἶχε περιοριστεῖ σημαντικά ὁ ἀριθμός τῶν ἀκτημόνων καί ὅλοι οἱ ἀγρότες εἶχαν τήν μικρή τους ἰδιοκτησία, ἦταν καί ἡ φτωχότερη. Ἡ διαφορά τῶν ἀτομικῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν καί τῶν ἀπασχολουμένων σ' ἄλλους τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητας ἤδη ἀπό τό 1965 σύμφωνα μέ ἐπίσημους ὑπολογισμούς εἶχε ἐπισημανθεῖ ὅτι μεγάλωνε σέ βάρος τῶν πρώτων. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι οἱ ἀγρότες τῶν ἀναπτυγμένων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, δέν ἐπιθυμοῦσαν τήν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας, ὅπως βέβαια καί τῆς Ἱσπανίας καί τῆς Πορτογαλλίας στήν Ε.Ο.Κ., μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι οἱ φτηνές ἐξαγωγές ἀγροτικῶν προϊόντων τῶν χωρῶν αὐτῶν δημιουργοῦσαν ἕνα εἶδος "ἀθέμιτου κοινωνικοοικονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ" γιατί ἐπρόκειτο οὐσιαστικά γιά προϊόντα -ἐξαγωγές κοινωνικῆς ἐξαθλίωσης. Μέ δύολόγια ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀγροτῶν ἦταν μιά τάξη ἀνθρώπων πού γινόταν συστηματικά ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης στήν πλατύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου γενικά τῶν ἀνθρώπων τῶν πόλεων καί ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν νοούταν καί τό μεγαλύτερο ἀστικό κέντρο.[34]

'Ανάμεσα στίς κυρίαρχες τάξεις καί στά λαϊκά στρώματα δέν εἶχε στήν ἐξεταζόμενη περίοδο τουλάχιστον ἀναπτυχθεῖ μιά ἰσχυρή μεσαία ἀστική τάξη (δικηγόροι, γιατροί ,μηχανικοί ,τεχνοκράτες κ.λ.π.) ὅπως στίς ἀναπτυγμένες δυτικές χῶρες.'Η τάξη πού παρεμβάλλετο καί πού ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό τῆς'Ελληνικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μικροαστική ,ὅ,τι δηλ. σύμφωνα μέ τήν ἀγγλοσαξωνική ὁρολογιά ὀνομάζεται μεσαία κατωτέρου ἐπιπέδου ἀστική τάξη.[35]

Αὐτή ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀποτελεῖται ἀπό ἄτομα μετρίων εἰσοδημάτων πού πολλές φορές δέν παρουσιάζουν συνειδητές ριζοσπαστικές τάσεις ἀπέναντι στό σύστημα καί πολλές φορές ἀποδεικνύονται ψηφοφόροι συντηρητικῆς κατεύθυνσης . Κι αὐτό συμβαίνει φυσικά πολλά ἀπ' τά ἄτομα αὐτά εἶναι ἕτοιμα νά συνδεθοῦν καί τελικά συνδέονται μέ τό χαρακτηριστικό φαινόμενο τοῦ οἰκονομικοῦ παρασιτισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καί τῶν μή γενικά θεμιτῶν τρόπων κερδοσκοπίας. Πολλοί ἀπορροφοῦνται ἀπ' τόν τριτογενή παραγωγικό τομέα (ὑπηρεσίες,μεταφορές ,μικροεμπόριο κ.λ.π.) ἐνῶ τό μεγαλύτερο τμῆμα τῆς τάξης αὐτῆς εἶναι ἄνθρωποι πού δουλεύουν γιά δικό τους λογαριασμό(τό 1958 τό 81% τῶν ἐπιχειρήσεων πού ἀπογράφησαν ἦσαν ἐντελῶς προσωπικές ἐπιχειρήσεις.) Σχετικά μέ τούς μισθωτούς ἐκείνους πού δέν εἶναι ἐργάτες καί στούς ὁποίους δέν παρατηρεῖται ριζοσπαστική πολιτικοκοινωνική συνείδηση π.χ. στούς ἰδιωτικούς ἤ δημόσιους ὑπαλλήλους ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἔχει βαρύνουσα σημασία τό γεγονός ὅτι οἱ συνθῆκες καί τό ψυχολογικό περιβάλλον τῆς δουλειᾶς τους πέρα ἀπ' τόν δείκτη τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἀρκετά καλύτερα ἀπ' τό ἀντίστοιχο ἑνός ἐργάτη Καί μλάζμε ἀκριβῶς γιά διαφορές συνθηκῶν πού ὑπάρχουν ἐνισχυμένες κατ' ἐξοχήν σέ μιά χώρα ἡμι- ἀναπτυγμένη ὅπως εἶναι ἡ Ἑλλάδα.

Σέ γενικές γραμμές στά μικροαστικά στρώματα ,πού διαρκῶς αὐξανόντουσαν μεταπολεμικά ,ὑπῆρχε μιά χαρακτηριστική κοινωνική ἀνομοιογένεια καί μιά κοινωνικοπολιτική ἀμφιταλαντευση καί ἀστάθεια πού ἀσφαλῶς δέν ἦταν ἐθνικός παράγοντας γιά τήν σωστή συμμετοχή τους στίς δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες. Τό πνεῦμα τῆς ἀτομικῆς καιριστικῆς ὑπερσυνοχῆς τοῦ ἀτομικοῦ " βολεματος " τοῦ ἀθέμιτου " ἀρριβισμοῦ " καί " καριερισμοῦ " πού ἀναπτυσσόταν σ' αὐτά τά στρώματα σέ συνδυασμῶ μ' ἕνα κλίμα κοινωνικῆς ἀνασφάλειας καί ρευστότητας εὐνοοῦσε καί καλλιεργοῦσε " ἐλαστικές " πολιτικές συνειδήσεις κατανυμένα ἀνενεργητικά βιωμένο τόσο στόν τρόπο λειτουργίας τῶν πολιτικῶν θεσμῶν ὅσο καί στήν προβολή τῶν ἀπαραίτητων ἠθικοϊδεολογικῶν καί πολιτικῶν ἀντιστάσεων ὥστε νά ἐξουδετερώνονται καλυμμένες ἤ ἀνοιχτές δικτατορικές πολιτικές τάσεις. Στά πιό πάνω αὐτά

μικροαστικά χαρακτηριστικά θά μποροῦσε νά ἐντοπίσει κανείς ἀρκετούς ἀπ' τούς "ἄδρατους" ἐχθρούς τῆς δημοκρατίας καί τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος.

Ἡ μεσαία ἀστική τάξη δέν ἀποσιάζει βέβαια, ἀλλά δέν ἦταν ἰσχυρή. Σύμφωνα μέ τήν στατιστική τοῦ 1971 οἱ ἐπιστήμονες καί οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες γενικά ἦταν κάπου τό 20% τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων. Στήν μεσαία ἀστική τάξη μποροῦμε νά κατατάξουμε τούς ἐπιστήμονας πού διαθέτουν ἕνα δείκτη εἰσοδήματος ὄχι μικρό τούς ἀνώτερους δημόσιους ὑπαλλήλους, ὁρισμένες ἱστορικές οἰκογένειες πού περιελαμβάνουν πολιτικά πρόσωπα ἤ διανοουμένους ὅπως καί μιά σειρά ἀπό ἐλεύθερους ἐπαγγελματίες καί ἐπιχειρηματίες μεσαίας κλίμακος. Ἀπό σκοπιά κοινωνικοπολιτικῆς συνείδησης καί ἰδεολογίας κι αὐτή ἡ τάξη ἦταν διχασμένη. Ἕνα μέρος της, κυρίως αὐτό πού διέθετε στά ὑψηλότερα εἰσοδήματα, θεωροῦσε ταυτισμένα τά συμφέροντά του μέ τούς μεγαλοαστούς (ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι ἀκόμη καί ἀπ' μικροαστικά στρώματα παρατηροῦμε τό φαινόμενο νά θεωρεῖται ὡς σημάδα ἀνωφορᾶς ἡ μεγαλοαστική τάξη) ἐνῶ ἕνα ἄλλο γιά ἰδεολογικούς λόγους ἤ στά πλαίσια ἡγετικῆς πολιτικῆς δραστηριότητας συμμεριζόταν τά συμφέροντα, τίς διεκδικήσεις καί τούς σκοπούς τῶν λαϊκῶν στρωμάτων. Ἄλλοι τέλος εἶχαν κάπως ὀδέτερη κοινωνικοπολιτική στάση καί παρατηροῦσε κανείς τά ἴδια χαρακτηριστικά στήν νοοτροπία τους μ' ἐκεῖνα τῶν ἀμφιταλαντευομένων μικροαστῶν. Πάντως κατά τήν γνώμη μας δέν εἶναι σκόπιμο νά ταυτίζεται ἡ μικροαστική τάξη μέ τήν μέση ἀστική, ὅσο κι ἄν ἡ τελευταία ἀριθμητικά ἀλλά καί ποιοτικά δέν ἦταν τόσο ἰσχυρή.[36] Ἡ μέση ἀστική τάξη ἀναπτύσσει καλύτερο ἦθος ἐργασίας χαρακτηρίζεται ἀπό ὀρθολογικώτερη κοινωνική ἔνταξη καί ρέπει λιγώτερο σέ σχέση μέ τήν μικροαστική, τήν ἐργατική καί τήν ἀγροτική τάξη σέ αὐταρχική πολιτική συμπεριφορά. Ἀπόμη ἀποτελεῖ κοινωνικό χῶρο, ἰδιαίτερα σέ μιά χώρα ὄχι ἀναπτυγμένη, ἀρκετά γόνιμων πολιτικοϊδεολογικῶν ζυμώσεων σ' ἐπίπεδο κυρίως στελεχῶν πού μποροῦν νά πλαισιώσουν προοδευτικές πολιτικές κινήσεις καί μαρξιστικούς ὀργανισμούς.

IV - Αὔξηση καί κατανομή τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος

Ἄν θελήσουμε νά θεωρήσουμε ὡς μοναδικό δείκτη τῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τήν αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ εἰκόνα τῆς βελτίωσης τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῆς χώρας παρουσιάζεται πολύ λαμπρότερη ἀπ' ὅτι πραγματικά ἦταν. Σέ διάστημα 1950-1963 τό ἀκαθάριστο Ἐθνικό εἰσόδημα εἶχε μέση ἐτήσια αὔξηση κατά 6,3%, τό δέ κατά κεφαλήν καθαρό εἰσόδημα κατά 5,5%. Ἀπό τό 1948 μέχρι τό 1970 ἔχει ὑπολογιστεῖ ὅτι τό καθαρό ἐθνικό εἰσόδημα τετρα-

πλασιάστηκε ἰσχυρὰ τὸ 1956 περίπου ὁ ρυθμὸς αὔξησης ἦταν μεγαλύτερος συγκριτικὰ μ' ἐκεῖνο ποὺ ἐπακολούθησε, κι αὐτὸ μέχρι τὸ 1956 τὰ ἐπίπεδα τῶν εἰσοδημάτων πάνω στὰ ὁποῖα ὑπολογιζόντουσαν οἱ ποσοστιαῖες αὐξήσεις ἦσαν πολὺ χαμηλά.[37] Ἡ συμμετοχὴ ὅμως τῶν διαφόρων παραγωγικῶν κλάδων στὸ ἐτήσιο ἐθνικὸ εἰσόδημα καὶ ἡ ἀντιστοιχία τους στὴν αὔξηση του δὲν ἦταν καὶ τόσο ἰσορροπημένη. Πιὸ συγκεκριμένα δηλ. ἐνῶ τὸ εἰσόδημα ποὺ προερχόταν ἀπ' τὸν κλάδο τῆς μεταποίησης (βιομηχανία - βιοτεχνία) αὐξήθηκε κατὰ ὀκτὼ φορὲς τὸ εἰσόδημα ἀπ' τὴν γεωργία αὐξήθηκε μόνο δύο φορὲς περίπου. Κι ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομία πάντα ἔμενε ἐξαρτημένη ἀπ' τὴν γεωργία καὶ ἡ βιομηχανική της ἀνάπτυξη ἦταν ἐλλιπής. Τὸ 1950 ἡ συμμετοχὴ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς στὸ ἀκαθάριστο Ἐθνικὸ προϊὸν ἦταν 34% γιὰ νὰ πέσει στὸ 31% τὸ 1961 καὶ στὸ 30% τὸ 1963. Ἀντίθετα τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τοῦ τριτογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα (ὑπηρεσίες) αὐξήθηκε ἀπὸ 41% τὸ 1950 σὲ 42% τὸ 1961 καὶ σὲ 50,3% τὸ 1967 ὅταν τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τοῦ δευτερογενοῦς τομέα γιὰ τὰ ἴδια χρόνια κυμάνθηκε ἀπὸ 25% σὲ 27% καὶ σὲ 25,1%.

Ἦταν φανερὸ ὅτι ἡ ὅποια ἀνάπτυξη τοῦ δευτερογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα δὲν εἶχε "παραλληλότητα" μὲ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας στὴν γεωργία, πρᾶγμα ὅμως ποὺ δὲν συνέβη τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνόδου τοῦ καπιταλισμοῦ στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη.[38] Στὴν τελευταία περίπτωση ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς γεωργίας μποροῦσε σ' ἕνα ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες τοῦ αὐξανόμενου πληθυσμοῦ στὶς πόλεις μεταξὺ δηλ. τοῦ πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα ὑπῆρχε μιὰ ὀργανικὴ συμπληρωματικὴ σχέση. Ἀντίθετα στὴν Ἑλλάδα ὁ αὐξανόμενος πληθυσμὸς τῶν πόλεων ὄχι μόνο δὲν συμβάδιζε μὲ τὴν γοργὴ αὔξηση τῆς ἀπασχόλησης στὸν δευτερογενῆ τομέα, ἀλλὰ δὲν βρισκόταν καὶ σ' ἀντιστοιχία μὲ τὶς παραγωγικὲς δυνατότητες τοῦ πρωτογενοῦς. Αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία μοιραῖα ὁδηγοῦσε σὲ μιὰ ἐπιβάρυνση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν καὶ σὲ αὔξηση τῶν πληθωριστικῶν πιέσεων στὶς τιμὲς τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων.[39]

Ἐξ ἄλλου ἡ μετὰ τὸ 1956 περίπου πτώση τοῦ ἐτήσιου Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δείχνει κέρδη ἀπ' ὁ,τιδήποτε ἄλλο τὴν περιορισμένη ἐπεκτατικὴ ἱκανότητα τῆς οἰκονομίας ποὺ φυσικὰ εἶχε σχέση μὲ τὶς πάγιες διαρθρωτικὲς της ἀδυναμίες. Γενικώτερα σ' ὅλη τὴ ἐργαζόμενη περίοδο ἐνῶ ἀπὸ νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς πλευρᾶς ἀπ' τὸ 1956 καὶ μετὰ οἱ σθεναῖες ἦταν εὐνοϊκές, ἡ οἰκονομία δὲν παρουσίασε ἀναπτυγμένη ἀπορροφητικὴ ἱκανότητα.[40] Ὑστερα δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ πηγὲς αὔξησης τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν βρισκόντουσαν μέσα στὸν κύκλο τῆς γνήσιας παραγωγικῆς

διαδικασίας . Τέτοιες πηγές ήταν ή ξένη - ιδιαίτερα αμερικανική[41] βοήθεια ,ή τουριστική ανάπτυξη ,τά μεταναστευτικά έμβάσματα καί γενικά οί άδηλοι πόροι[42] πού άπό τό 1953 καί μετά κάλυπταν αύτοί κυρίως τό έτήσιο έμπορικό έλλειμα πού συνεχώς μεγάλωνε . (Πράγματι τό έλλειμα τοΰ'Εμπορικοΰ 'Ισοζυγίου ήν καί μετά τό 1953 τό'Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίαζε βελτίωση καί ή είσροή άδήλων πόρων συνεχώς αύξανόταν δέν σημείωσε σημαντική μείωση . Αύτό δείχνει φυσικά τήν μικρή έξαγωγική ικανότητα τής χώρας καί έπηρέαζε άρνητικά τήν κατάσταση τοΰ Γενικοΰ 'Ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών . Πάντως ένώ γιά τήν τριετία 1949-1952 μέσος όρος τοΰ έλλείματος τών τρεχουσών έξωτερικών συναλλαγών ήταν τής τάξης περίπου τών 700 έκατομ. δραχμών,(58% τοΰ συνόλου τών συναλλαγματικών δαπανών τής χώρας) γιά τήν τριετία 1960-1963,ό μέσος όρος τοΰ έλλείματος έπεσε στό ποσό περίπου τών 210 έκατομ (10% τών συνολικών συναλλαγματικών δαπανών.[43] Τό ισοζύγιο πληρωμών χειροτέρευσε πάλι στήν διάρκεια τής στρατιωτικής δικτατορίας ,όπως καί ή αύξηση έξ άλλου τοΰ κατά κεφαλήν είσοδήματος ήταν μικρότερη μ' έκείνη τοΰ προηγουμένου ισόχρονου διαστήματος[44]. 'Ακόμη λόγω τών πάγιων όργανικών άδυναμιών τής οίκονομίας ή κάλυψη τών έλλειμάτων τοΰ γενικοΰ'Ισοζυγίου πληρωμών γινόταν άπό είσροή κεφαλαίων πού ήταν κατά μεγάλο μέρος μορφή δωρεάς.)

Προχωρώντας στή συνέχεια στή διερεύνηση τής κατανομής τοΰ'Εθνικοΰ Εισοδήματος άντιμετωπίζουμε ένα χαρακτηριστικό φαινόμενο τής'Ελληνικής κοινωνίας- πού κι αύτός ό 'Υπουργός Συντονισμοΰ τής μεταχουντικής κυβέρνησης τής"Νέας Δημοκρατίας " Π. Παπαληγούρας δέν μπόρεσε ν' άρνηθεί[45] , τήν μεγάλη άνισοκατανομή δηλ. τοΰ εισοδήματος καί μεταξύ κοινωνικών όμάδων τοΰ συνολικοΰ πληθυσμοΰ καί μεταξύ περιφερειών τής συνολικής έπικράτειας . Πρίν άπ' τήν στρατιωτική δικτατορία ήδη οί άποστάσεις τών εισοδημάτων ήταν μεγάλες."Εχει υπολογισθεί ότι τό 40% τοΰ πληθυσμοΰ πού άνήκε στίς κατώτερες εισοδηματικές τάξεις έπαιρνε μόνο τό 9.5% τοΰ'Εθνικοΰ εισοδήματος ,τό 43% πού άνήκε στίς μεσαίες εισοδηματικές τάξεις τό 32,5% καί μόνο 17% πού άνήκε στούς άνώτερους εισοδηματικούς όμίλους έπαιρνε τό 58%.[46] Οί άριθμοί μιλοΰν πολύ εύγλωττα καί κυνικά . Τό σύνολο γενικά τών μισθωτών τής χώρας τό 1975 ήταν περίπου1.500.000 άτομα. Τό ΰψος τοΰ έτήσιου εισοδήματός τους συνολικά 135 δισεκατομ. δρχ.'Απ' τήν άλλη ή κοινωνικοοικονομική ELITE τής χώρας - πού άποτελεί καί τήν άνώτατη εισοδηματική τάξη - έχει ύπολογισθεί άπ' τόν Γεώργιο Κατσούλη ότι άριθμείται άπό 1.000 μόνο οίκογένειες πού στήν κάθε μιά άναλογεί κάτα μέσο όρο έτήσιο εισόδημα 25έκατομ.δρχ.[47] Άλλα λόγια κάθε μισθωτός στή χώρα μας έχει έτήσιο εισόδημα ίσο περίπου μέ 1/278

τοῦ ἀντίστοιχου εἰσοδήματος ποὺ ἀναλογεῖ κατὰ μέσο ὅρο σέ κάθε τέτοια οἰκογένεια.[47] Οἱ ἀκοστάτες τῶν εἰσοδημάτων καὶ ἡ οἰκονομική ἀνισότητα στήν περίοδο τῆς ἐφτάχρονης στρατιωτικῆς δικτατορίας μεγάλωσαν παρά μειώθηκαν , κι αὐτό λόγω τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς κυβέρνησης ,ὅπως διαμορφώθηκε μετά ἀπ' τόν πρῶτο χρόνο τῆς ἐγκαθίδρυσῆς της , ποὺ τελικά ὅπως καὶ πιό πάνω σέ πολλά σημεῖα θίξαμε ,εὐνόησε τίς ἀνώτερες εἰσοδηματικές τάξεις παρά τίς λαϊκές. Πρίν ἀπ' τήν δικτατορία τό μέσο ποσοστό τοῦ κέρδους πάνω στό πάγιο κεφάλαιο ἦταν12% , ἐνῶ τό 1973 ἔφτασε στό 45% . Γιά τό διάστημα ἀκόμη 1968-1973 τά κέρδη τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων αὐξήθηκαν κατά 700% ἐνῶ οἱ ἐργατικοί μισθοί μόλις κατά 55%.[48]

Ἕνα τέτοιο φαινόμενο οἰκονομικῆς ἀνισότητας σέ συνδυασμό μάλιστα μέ τό ὅτι στήν ἐξεταζόμενη περίοδο γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτῶν ὡς δρώντων ἀτόμων (ACTORS) εἶχε περισσότερη σημασία ἡ κοινωνική τους καταγωγή (ASCRIPTON ORIENTATION) παρά ἡ ἀτομική τους ἐπίδοση (ACHIEVEMENT ORIENTATION) ἐνίσχυε ἀκόμη περισσότερο τήν αἴσθηση τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητας καὶ ἀδικίας. Τό χάσμα ἀνάμεσα στούς πολύ λίγους κοινωνικοοικονομικά προνομιούχους πολίτες καὶ στούς πολλούς μή προνομιούχους παρέμενε πολύ μεγάλο. Συνολικά μιά τέτοια κατάσταση δέν μποροῦσε παρά νά ἔχει δυσμενεῖς ἐπιδράσεις πάνω στήν κοινωνικοπολιτική ἐνσωμάτωση τῶν πολιτῶν, στή σωστή συμμετοχή τους στίς πολιτικές διαδικασίες στήν λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καὶ γενικά στή νομιμότητα καὶ σταθερότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.[49] Ὁ πολίτης πού ὑποφέρει ἀπό οἰκονομική δυσπραγία καὶ ἔλλειψη εὐκαιριῶν γιά κοινωνική καὶ οἰκονομική ἄνοδο ,ἄν καὶ ἐργάζεται τίμια καὶ παραγωγικά ἔχει μεγάλο κίνδυνο βαθμιαῖα ν' ἀλλοτριωθεῖ καὶ ν' ἀδιαφορήσει γιά μιά οὐσιαστική συμμετοχή στά κοινά. Τότε ἔχει τήν αἴσθηση ὅτι τά πολιτικά δικαιώματα καὶ οἱ κοινοβουλευτικές πολιτικές διαδικασίες εἶναι φενάκη ἀφοῦ δέν μπορεῖ μέσω αὐτῶν νά καλλιεργεύσει σέ συνθῆκες ζωῆς του καὶ ν' ἀσκήσει ἀποτελεσματικό κοινωνικό ἔλεγχο στούς οἰκονομικά ἰσχυρούς.Ἡ αἴσθηση τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας πού τόν συνοδεύει τοῦ ἀναπτύσσει μιά ἐσωτερική λανθάνουσα ἐπιθετικότητα ἐνῶ ἡ κοινωνική κατακίεση τόν ὁδηγεῖ ἀπό ἀντίδραση σέ μιά αὐταρχική πολιτική συμπεριφορά.

Γιά ὅλους αὐτούς λοιπόν τούς παραπάνω λόγους δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε τό ἀφηρημένο κριτήριο τῆς ἐτήσιας αὔξησης τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὡς μοναδικό ἤ κυρίαρχο γιά τήν μέτρηση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.Ὅτι μόνο μποροῦμε

νά κατανοήσουμε γιατί ὁ ρυθμός τῆς τελευταίας δέν ἦταν στήν πραγματικότητα τόσο ἐπιταχυνόμενος ὅσο φαινόταν σ' ἐπίπεδο αὔξησης τοῦ μέσου κατά κεφαλήν ἐτήσιου ἀκαθάριστου ἤ καθαροῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Σύμφωνα μ' ὁρισμένη οἰκονομολογική ἄποψη μέ τήν ὁποία συμφωνοῦμε τό κριτήριο τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μπορεῖ νά προσδιορίσει ἁπλά καί μόνο μιά θετική τάση τῆς οἰκονομίας καί τίποτε παραπάνω οὔτε σχετικά μέ τήν συνολική ἐκτίμηση τῆς ἀνάπτυξης οὔτε σχετικά μέ τήν καθολική οἰκονομική εὐημερία καθ'αι συνάρτηση τῆς δίκαιης κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.[50]

Στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἡ παραπάνω ἄποψη ἐπαληθεύεται, γιατί ἄν ἐκτιμήσουμε τήν αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος σέ συσχετισμό σύγκριση κι ἀντιπαραβολή μέ ἄλλα χαρακτηριστικά ἤ τομεῖς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος π.χ. τήν κατάσταση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, τίς πηγές αὔξησης τοῦ εἰσοδήματος, τήν διάρθρωση τῆς παραγωγῆς - συνολικά καί κατά τομέα - τό κατά κεφαλήν διαθέσιμο κεφάλαιο, τήν παραγωγικότητα, τήν ποιότητα τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα μεσ' τήν παραγωγική διαδικασία τίς πληθυσμιακές μετακινήσεις πού ἔχουν σχέση μέ τήν ἴδια διαδικασία καί τέλος τό μεγάλο θέμα τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δέν μποροῦμε παρά νά παραδεχτοῦμε τήν συνολικά καθυστερημένη κι ἐξαρτώμενη κατάσταση τῆς οἰκονομίας της παρ'ὅλο τόν ἐπιδερμικό ἐκσυγχρονισμό πού συντελέσουμε μεταπολεμικά. Ἤδη ἀπό τότε πού ἡ αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶχε ἀποκτήσει ἕνα καλό ρυθμό ὑπήρχαν ὅλα αὐτά τά παραπάνω χαρακτηριστικά πού ἄν ἀναλυόντουσαν ἐμπεριστατωμένα δέν ἔκειθαν καρεῖχαν εὐοίωνες προοπτικές γιά μιά αὐτοδύναμη καί σταθερή οἰκονομική ἀνάπτυξη καί καθολική εὐημερία πού θά μποροῦσε ν' ἀποτελέσει ἀσφαλή προϋπόθεση μιά σίγουρης καί γνήσιας πολιτικῆς ἀνάπτυξης. Ἀντίθετα οἱ ἀντινομίες, δυσλειτουργίες κι ἐλλαττωματικότητες τῆς οἰκονομίας εἶχαν τόν ἀντίχτυπό τους στό πολιτικό ἐπίπεδο δυναμιτίζοντας τήν δημοκρατικότητα τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τήν σταθερότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τήν ὀρθολογικότητα καί τήν συνέπεια τῶν κέντρων τῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων τήν ἄρση τοῦ πολιτικοῦ πατερναλισμοῦ, τήν ἐθνικοπολιτική αὐτοδυναμία καί τόν παρακάρα ἀληθινό ἐκσυγχρονισμό τῶν πολιτικῶν θεσμῶν.

V. Ἡ διάρθρωση καί ἀνάπτυξη τῶν ἐπί μέρους τομέων τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας

Ἐρευνῶντας τό ζήτημα τῆς διάρθρωσης κάθε βασικοῦ παραγωγικοῦ τομέα τῆς ἀνάπτυξής του καί τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς του στό συνολικό Ἐθνικό προϊόν, συναντοῦμε καί πάλι μιά κατάσταση πού προσιδιάζει σέ χῶρες καθυστερημένες μή ἰσορροπημένης

μένη δηλ. βιομηχανική αποκέντρωση ποὖναι συνάρτηση τῆς ἄνισης καί μικρῆς περιφερειακῆς ἀνάπτυξης,[57] ὑπῆρχε καί γεωγραφική διαφοροποίηση τοῦ κόστους βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Οἱ συνθῆκες πιό συγκεκριμένα ἀπό σκοπιά μικρῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων συμπληρωματικῶν τῶν βασικῶν βιομηχανικῶν μονάδων στίς ἀναπτυσσόμενες περιοχές ἦταν πολύ καλύτερες ἀπ' ὅ,τι ἀλλοῦ.

Τό εἶδος πάλι τοῦ προϊόντος τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἦταν ἀμείβολο ἄν βρισκόταν στή σωστή κατεύθυνση. Ἡ μεταποιητική βιομηχανική παραγωγή ἀνάμεσα στό 1952 καί 1962 παρουσιάζει μιά στασιμότητα κι ἐνῶ ἡ συμμετοχή τῆς βιομηχανίας στό ἀκαθάριστο ἐθνικό προϊόν φτάνει ἀπό τό 21,5% στό 20,5% περίπου τό ποσοστό τῆς καθαρά μεταποιητικῆς βιομηχανίας ἀνεβαίνει μόνο ἀπ' τό 16,4% στό 18% περίπου. Ὡστόσο οἱ κλάδοι παραγωγῆς ὑλικοῦ μεταφορῶν, μηχανικῶν ἠλεκτρικῶν κατασκευῶν καί χημικῶν προϊόντων γνωρίζουν κάποια ἀνάπτυξη ἀντίθετα πρός τόν κλάδο τῆς ὑφαντουργίας πού μέχρι τό 1962 εἶχε πτώση. Τό εἰσόδημα ἀπ' τούς κλάδους αὐτούς στό διάστημα 1950-1970 αὐξήθηκε κατά 17 περίπου φορές ἐνῶ μόνο κατά 4,5 φορές γιά τούς κλάδους τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Παρ' ὅλα αὐτά ἡ Ἑλληνική βιομηχανία, ἀκόμα καί μετά τή τήν ἐπενδυτική δραστηριότητα τοῦ ξένου κεφαλαίου ἀπ' τό 1960 καί ὕστερα, στούς κλάδους τῆς λεγόμενης βαρειᾶς βιομηχανίας πάντα μειονεκτοῦσε. Βασική δομική της ἀδυναμία παρέμενε ὅτι δέν παρῆγε μεγάλες μηχανές - ἐργαλεῖα, δέν παρῆγε μέσα παραγωγῆς. Παράλληλα ἐνῶ ὁρισμένοι συγγραφεῖς[58] τήν χαρακτήριζαν οὐσιαστικά βιομηχανία παραγωγῆς ἄμεσης κατανάλωσης, βασική διαρθρωτική της ἀδυναμία παρέμενε τό ὅτι δέν εἶχε μπορέσει σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ν' ἀνταποκριθεῖ στό σύνολο τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν σέ βιομηχανικά καταναλωτικά ἀγαθά. (Γιά τό διάστημα 1950-1970 ἡ συμμετοχή τῶν βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν στό συνολικό βιομηχανικό προϊόν ἔπεσε ἀπό 77,5% σέ 55.4%) Κάτι τέτοιο σήμαινε ὅτι ὁ ρυθμός αὔξησης τῶν καταναλωτικῶν τάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἦταν μεγαλύτερος ἐκείνου τῆς ντόπιας βιομηχανικῆς παραγωγῆς καταναλωτικῶν εἰδῶν, διαφορά πού μοιραία ὁδηγοῦσε στήν αὔξηση τῶν εἰσαγωγῶν καί στήν ἐπιβάρυνση τοῦ Ἰσοζυγίου πληρωμῶν, τήν στιγμή πού ἡ χώρα εἶχε τόσες ἄλλες σοβαρές κοινωνικές ἀνάγκες σέ θέματα γενικώτερης ὑποδομῆς πού ἔμεναν ἀκάλυπτες.

Ἐπροστά σ' αὐτή τήν κατάσταση οἱ μεταπολεμικές κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς δέν πῆραν ποτέ δραστικά ἀναδιαρθρωτικά μέτρα κι ἡ στάση τους ἀποτελεῖ μέτρο τῆς ὑπευθυνότητας καί τῆς ὀρθολογικότητας τῆς οἰκονομικῆς τους πολιτικῆς. Ἀλλ' ἀκόμη

βαθύτερα μιά τέτοια στάση ἀποδεικνύει ὅτι οἱ παραπάνω κυβερνήσεις εἶχαν κάνει τήν πολιτική καί οἰκονομική ἐπιλογή τῆς ἐξάρτησης καί τῶν ἐξωπροσδιοριζόμενων κατευθύνσεων. Δέν διεκδίκησαν οὔτε ἐνδιαφέρθησαν γιά τήν λογική τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς αὐτοδυναμίας ,ἀλλ' εἶχαν ἐπιλέξει τήν λογική πού χαρακτηρίζει μιά περιφερειακή χώρα πού ὑποτάχτηκε στούς διεθνούς οἰκονομικοπολιτικούς σχεδιασμούς καί μηχανισμούς τῆς καπιταλιστικῆς μητρόπολης. Καί κάτω φυσικά ἀπό μιά τέτοια λογική ἡ χώρα πρέπει νά συμφιλιωθεῖ μέ τόν ρόλο της ὡς " ἀγορᾶς " ,ὡς "καταναλωτικοῦ κοινοῦ " ὡς " τροφοδότη " ἐργατικῶν χειρῶν καί πρώτων ὑλῶν ἤ μέ φαινόμενα ὅπως ὁ ὑπερδιογκωμένος μεταπρατισμός ,ἡ ἀντιπαραγωγική νοοτροπία καί ἡ ἀνισόρροπη σχέση κατανάλωσης κι ἐγχώριας βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Βέβαια σέ ἀπόλυτα μεγέθη ἡ γενική βιομηχανική παραγωγή στήν ἐξεταζόμενη περίοδο παρουσιάζει ἀνοδοδιετήσιος ρυθμός της μέχρι τό 1964 περίπου εἶναι 8%. Γιά τό διάστημα 1950-70 ἡ συμμετοχή τῶν βασικῶν καί"ἡμιβασικῶν " βιομηχανιῶν στό συνολικό βιομηχανικό προϊόν ἀνέβηκε ἀπό 22,5% σέ 50% περίπου .Ὡστόσο ἡ συνολική διαρθρωση τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα ποτέ ριζικά δέν μεταβλήθηκε .Ὁ δείκτης " ἐκβιομηχάνισης " , ἡ σχέση δηλ. ἀνάμεσα στό συνολικό ἀριθμό τῶν ἀπασχολουμένων καί στόν ἀριθμό τῶν ἀπασχολουμένων στόν βιομηχανικό τομέα ἦταν 19%.Ἐνῶ γιά τήν Γερμανία ἦταν 48,7% ,γιά τήν Γαλλία 37% περίπου καί γιά τήν'Ιταλία 32%.Ὁ δείκτης πάλι "βιομηχανικῆς ἀπορρόφησης " δηλ. ἡ ἐκατοστιαία ἀναλογία ἀνάμεσα στήν ἐτήσια αὔξηση τῶν ἀπασχολουμένων στήν βιομηχανία καί τῶν ἀπασχολουμένων γενικά στό διάστημα 1950-1961 ἦταν 4,4% ,ἐνῶ στό διάστημα 1928- 1934 ἦταν 7,4% καί στό διάστημα 1935-1938 7% (σέ σχέση μέ τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ) καί γιά τά ἴδια διαστήματα (σέ σχέση μέ τήν αὔξηση μόνο τῶν ἀπασχολουμένων ἀντίστοιχα 7,1% ,16,8% ,11,7%). Οἱ βασικές δυναμίες παρέμεναν ,ἐνῶ ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν ,ἡ ἔλλειψη ποιότητας τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα στή παραγωγική διαδικασία (ἔλλειψη ἐπιχειρηματικότητας καί ὀργανωτικῆς πείρας καί μάλιστα σέ ὀργάνωση σύγχρονου τύπου) καί οἱ μειωμένες τεχνολογικές γνώσεις ἦσαν ἀρνητικοί παράγοντες στόν ρυθμό τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης[59].

Οἱ βασικές δυναμίες τῆς'Ελληνικῆς βιομηχανίας πέρα ἀπό ὁτιδήποτε ἄλλο ὀφείλοντο καί στήν μειωμένη ποσοτική ,ἀλλά κυρίως ποιοτική στάθμη τῶν ἐπενδύσεων. Βέβαια ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμός τῶν ἐπενδύσεων μεταπολεμικά ἦταν ψηλός ,σχεδόν ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνο τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν. Σ τό διάστημα 1950- 1963 ὁ ρυθμός

αὐτός ἦταν ψηλότερος ἀπ' τόν ἀντίστοιχο ρυθμό αὔξησης τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (8% περίπου ὁ πρῶτος ἔναντι 6,5% τοῦ δεύτερου.[60] Τό 1965 καί 1967 οἱ ἀκαθάριστες ἐπενδύσεις παγίου κεφαλαίου ἔστασαν στό 23% πάνω στό ἀκαθάριστο ἐθνικό εἰσόδημα. Ὡστόσο τά δεδομένα σχετικά μέ τήν κατανομή τῶν ἐπενδύσεων κατά κλάδους δέν εἶναι καί τόσο θετικά.

Στό διάστημα 1950- 1963 οἱ ἐπενδύσεις στή γεωργία ,στήν βιομηχανία καί τά μεταλλεῖα ἀπορρόφησαν ὅλες μαζί μόνο τό 27% περίπου τοῦ συνόλου ἐνῶ οἱ ἐπενδύσεις στίς κατοικίες τό 33% τοῦ συνόλου. Ἀκόμη στό διάστημα 1960-1967 τό 46% περίπου τῶν ἐτήσιων ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων κατά μέσο ορο ἀπορροφήθηκαν ἀπό τόν τελευταῖο αὐτό κλάδο. Στό διάστημα 1950 - 1970 οἱ ἐπενδύσεις παγίου κεφαλαίου στήν μεταποιητική βιομηχανία , αὐξήθηκαν μόνο 3,5 φορές ἐνῶ τό σύνολο τῶν ἐπενδύσεων γιά τήν ἐθνική οἰκονομία αὐξήθηκε 6 φορές καί οἱ ἐπενδύσεις ἰδιαίτερα στήν γεωργία 5 φορές[61]. Στό ἴδιο διάστημα ἀκόμη οἱ ἐπενδύσεις μέ τήν μορφή ἀγορᾶς πλοίων ἀπ' τό ἐφοπλιστικό κεφάλαιο αὐξήθηκαν κατά 51 φορές (85 ἑκατομ. τό 1950 καί 4,247 δι ἑκατομ. τό 1970) . Αὐτό τό τελευταῖο εἶναι χαρακτηριστικά ἐνδεικτικό τῆς ἔκτασης καί δύναμης τοῦ μεταπρατικοῦ Ἑλληνικοῦ κεφαλαίου καί τῆς ἀδυναμίας τοῦ καθαρά βιομηχανικοῦ . Κι ἄς μή ξεχνᾶμε πόσο δεκτικό ἐξαρτήσεων ἀπό τό ξένο κεφάλαιο εἶναι τό πρῶτο ,ἐνῶ πόση σημασία γιά τήν δημιουργία ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης ἔχει τό δεύτερο. Οἱ ἀρνητικές συνέπειες πάνω στό ζωτικό γιά μιά " ὑπό ἀνάπτυξη " χώρα θέμα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καί τελικά ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι σημαντικές.

Ἄλλη βασική ἀδυναμια τῆς ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας ἦταν ὅτι ἡ συμμετοχή τοῦ καθαρά ἑλληνικοῦ κεφαλαίου ἦταν μικρή καί ἔτσι ἡ οἰκονομία παρέμενε ἔξω προσδιοριζόμενη καί μή αὐτόνομη. Στό διάστημα 1950-1970 τό ποσοστό συμμετοχῆς τοῦ ντόπιου κεφαλαίου στό σύνολο τῶν ἐπενδύσεων ἦταν μόνο 15% ἐνῶ λ.χ. στήν Γαλλία ἦταν 18,5% περίπου ,στήν Γερμανία 27% περίπου καί στήν' Ιταλία 20%περίπου. Κι' ἄς ὑπενθυμίσουμε στό σημεῖο αὐτό τήν νομοθετικά κατοχυρωμένη (Ν.Δ. 2687 τοῦ1953) δυνατότητα ἐξαγωγῆς τῶν κερδῶν τοῦ ξένου κεφαλαίου δυνατότητα πού ὑπῆρχε καί στό Ἑλληνικό κεφάλαιο πού εἶχε εἰσαχθεῖ ὡς " ξένο " . Στό διάστημα 1965-1966 τό ξένο κεφάλαιο ἔκανε ἐξαγωγή συναλλάγματος (τόκοι,μερίσματα ,κέρδη) ἀξίας περίπου 1,450 ἑκατομ. δρχ. ἐνῶ στήν τριετία 1967-1970 ἔκανε ἐξαγωγή ἀξίας περίπου 4.500 ἑκατομύρια δρχ.

Ἀλλ' ἐκτός τοῦ δευτερογενοῦς καί ὁ πρωτογενής παραγωγικός τομέας παρουσίαζε

ἐλλείψεις κι ἀδυναμίες ἄν καί ἡ Ἑλλάδα παρέμενε βασικά χώρα ἀγροτική. Ἄν καί σέ ἀπόλυτα μεγέθη στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἔγινε αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος ὕστερα ἀπό προσπάθειες ἐπέκτασης τῆς καλιεργούμενης ἐπιφάνειας καί βελτίωσης τῶν τρόπων καλλιέργειας (αὔξηση μηχανοκαλλιέργειας ,ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα καλλιτέρευση τῶν καλλιεργητικῶν μεθόδων κλπ.) ἡ παραγωγικότητα συγκριτικά τουλάχιστον μέ ἄλλες χῶρες ἦταν χαμηλή.[62] Ἡ αὔξηση τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος πραγματοποιήθηκε περισσότερο μέ διεύρυνση τῆς ὑφιστάμενης παραγωγικῆς δομῆς παρά μέ ποιοτικές ἀλλαγές της Τό εἶδος καί ἡ ποιότητα ἀκόμη τοῦ προϊόντος ἦταν ἀμφίβολο ἄν ἀνταποκρινόταν στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐσωτερικῆς καί ἐξωτερικῆς ζήτησης . Τό μεγαλύτερο μέρος του (γύρω ἀπ' τό 60%) ἀποτελεῖτο ἀπό εἴδη πού καταναλισκόντουσαν ἀπ ' τήν ντόπια κυρίως ἀγορά .

Βέβαια τό κράτος προσπάθησε νά στρέψει τήν καλλιέργεια ἀπ' τά σιτηρά στή παραγωγή τῶν λεγόμενων βιομηχανικῶν φυτῶν (καπνός ,μπαμπάκι πού ἦχαν καί μεγαλύτερη ἐξαγωγική δυνατότητα χωρίς ὅμως νά πετύχει τό ἐπιθυμητό ἐπίπεδο παραγωγῆς. Οἱ λόγοι γι' αὐτό τό τελευταῖο εἶναι πέρα ἀπ' τήν ἔλλειψη τῆς ἀπαιτούμενης ὑποδομῆς ἡ ἔλλειψη ἐξάσκησης τῶν ἀγροτῶν καί τά λίγα κίνητρα γιά τήν μεταστροφή τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς δεδομένου ὅτι ἡ προστατευτική πολιτική γιά τά καθιερωμένα ἀπό παλιά εἴδη συνεχιζόταν.

Στό διάστημα ὅμως 1950 -65 ἄν καί ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν κάλυπτε ἀκόμη τό 1/3 περίπου τῆς συνολικῆς καλλιεργούμενης ἐπιφάνειας καί ἡ παραγωγή τους ἀποτελοῦσε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ,ἡ παραγωγικότητα τῶν βιομηχανικῶν φυτῶν ἦταν ψηλότερη ἀπ' τήν ἀντίστοιχη τῶν σιτηρῶν ,ἐνῶ οἱ μονοκαλλιεργητικές συνθῆκες - πού στήν ὕπαρξή τους συντελοῦσε καί ἡ ἐπιρροή τῶν συμφερόντων ξένων δυνάμεων - βαθμιαῖα μειονόντουσαν - αὐτό τό τελευταῖο φυσικά συνεχίστηκε κι ἀργότερα.-Πάντως στό διάστημα 1950 -1968 τό ποσοστό αὔξησης τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος παρουσίασε μείωση .Ἀπό 5,8% κατά μέσο ὅρο γιά τά χρόνια 1950-1958 ἔπεσε στό 4% περίπου γιά τά χρόνια 1960-1967 καί 2% γιά τά χρόνια 1968-1973.[63] Αὐτή ἡ πτώση εἶναι μιά παραπάνω ἀπόδειξη ὅτι ἡ προσπάθεια ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας δέν βρισκόταν σέ μιά " παραλληλότητα " μέ τήν ἀνάπτυξη ,τόν ἐκσυγχρονισμό καί τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς γεωργίας.

Τέλος μόνιμα προβλήματα τῆς γεωργίας ἀποτελοῦσαν ὁ πολυτεμαχισμένος καί μικρός γεωργικός κλῆρος (ὕστερα ἀπ' τίς μεταρρυθμίσεις τοῦ 1917-1930 πού κατάργη

σαν τά μεγάλα τσιφλίκια) ή καθυστερημένη , άν όχι άνύπαρκτη έκβιομηχάνισή της(βλ. στήν προηγούμενη ένότητα μέ τίτλο " ο τρόπος παραγωγής καί ή ταξική διαρθρωση"), οί άρνητικές πληθυσμιακές μετακινήσεις άπ' τήν ύπαιθρο (άστυφιλία,μετανάστευση), τό χαμηλό κατά κεφαλήν άγροτικό εισόδημα (στίς περιοχές τής'Ηπείρου ,Κρήτης καί θράκης ήταν 2,5 φορές μικρότερο άπ' τό άντίστοιχο τής'Αθήνας),ή διακύμανση καί ή άνεπάρκεια μαζί τών τιμών άσφαλείας τών άγροτικών προϊόντων ,ή διατήρηση τής έκμετάλλευσης τών άγροτών άπ' τό ίδιωτικό -έμπόριο (μεσάζοντες) ,ό άνεπαρκής ρόλος τών συνεταιρισμών καί άπό σκοπιά παραγωγής καί άπό σκοπιά προώθησης τών συγκεκριμένων έπί μέρους άγροτικών αίτημάτων (στό διάστημα τής κυριαρχίας τής Ε.Ρ.Ε. ως κυβερνητικού κόμματος πολλά άπ' τά ηγετικά στελέχη τών συνεταιρισμών ούσιαστικά ήσαν όργανα τού κοινωνικοοικονομικού κατεστημένου διορισμένοι ώς εννοούμενοι κυρίως τής Κυβέρνησης) Τό άξεπέραστο αύτών τών προβλημάτων στήν έξεταζόμενη περίοδο καθιστούσαν ούσιαστικά τόν άγρότη κοινωνικά καί οικονομικά άδύναμο καί κατά συνέπεια εύάλωτο στήν πίεση τών παραδοσιακών πατερναλιστικών πολιτικών μηχανισμών.'Η άρθρωση τών δικών του συμφερόντων ώς λειτουργία εισροής σέ πολιτικό σύστημα είχε ν' άντιμετωπίσει σχεδόν άνυπέρβλητες δυσκολίες στήν προσπάθειά της νά έκφραστεί αύτόνομα άπό κάποιους πολιτικούς καί κομματικούς φορείς.'Απ' τήν άλλη όμως ό 'Ελληνας άγρότης δέν ήταν τόσο άπομονωμένος άπ' τά άστικά κέντρα όπως π.χ. ό Βούλγαρος άγρότης τής μεσοπολεμικής έποχής ώστε μέσα άπ' ένα δικό του ξεχωριστό σύστημα άξιών ν' αναπτύξει μιά δική του κοινωνικοπολιτική δυναμική άντίθετη κι άμεσοβλητούσα τόν κόσμο καί τά πρότυπα τών άστικών κέντρων."Ετσι παρέμενε ό " φτωχός συντηρητικός συγγενής " τής'Ελληνικής οικογένειας ούσιαστικά έγκλωβισμένος μέσα σέ κοινωνικοπολιτικούς μηχανισμούς πού γεννήθηκαν κι άνδρώθηκαν μέσα στήν νεόθα άστική κοινωνία τής πατρίδος του καί πού στή συνέχεια συντελούσαν στήν διατήρηση κι άναπαραγωγή της.

Αν θέλουμε τώρα νά ρίξουμε μιά συνολική ματιά στή δομή τής παραγωγικής διαδικασίας συλλαμβάνοντας την σφαιρικά (περιλαμβάνοντας δηλ. καί τούς τρείς βασικούς παραγωγικούς τομείς) μέ τήν έννοια κυρίως τής σύγκρισης τών ποσοστών συμμετοχής κάθε παραγωγικού τομέα στό συνολικό άκαθάριστο 'Εθνικό εισόδημα ,θά καταλήξουμε εύκολα στό συμπέρασμα ότι ή'Ελληνική οικονομία είναι τελικά άντιπαραγωγική καί ενοεί τό παρασιτικό κοινωνικοοικονομικό στοιχείο . Τό 1950 στό συνολικό άκαθάριστο 'Εθνικό εισόδημα ή βιομηχανία συμμετείχε μόνο μέ 25%,ή γεωργία μέ 34% καί

ὁ τομέας ὑπηρεσιῶν (ὁ λεγόμενος τριτογενής) μέ 41% . Τό 1961 ἡ βιομηχανία συμμετεῖχε μέ 2% μόνο παρακάνω ἡ γεωργία μέ 3% λιγώτερο καί ὁ τομέας ὑπηρεσιῶν μέ 1% ἀκόμη περισσότερο ἐνῶ τέλος τό 1967 ἔχουμε τήν ἑξῆς ποσοστιαία σύνθεση: Γεωργία 24, 5% ,ἡ Βιομηχανία 25,1% καί τομέας ὑπηρεσιῶν 50,3%.[64] Σ ' ἀπόλυτες τιμές ἡ τελευταία σύνθεση τοῦ 1967 σημαίνει πιό συγκεκριμένα ὅτι τό εἰσόδημα πού προέρχεται ἀπό ὑπηρεσίες εἶναι 90.800 περίπου ἑκατ. δρχ. ἐνῶ ἡ ἀξία τοῦ συνολικοῦ προϊόντος ὁλικῆς παραγωγῆς 88.980 ἑκατομ. δρχ. λιγώτερη δηλ. ἀπ' τό εἰσόδημα τοῦ τριτογενοῦς τομέα[65].

Ἡ κοινωνιολογική σημασία αὐτῆς τῆς οἰκονομικῆς διάρθρωσης ,τοῦ ὅτι δηλ. οἱ ἐργαζόμενοι στή γνήσια παραγωγική διαδικασία ἔχουν λιγώτερο εἰσόδημα συνολικά ἀπ' ἐκείνους πού ἐργάζονται ὄχι παραγωγικά ,ἔγκειται στό ὅτι τά γενικά κοινωνικά κίνητρα καί πρότυπα καί οἱ ἐπί μέρους δομές τῶν διαφόρων ὑποσυστημάτων τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος φαίνεται πού ὥθοῦσαν ἤ κι ἀκόμη ἀνάγκαζαν τούς ἐργαζόμενους νά στρέφονται σέ μή παραγωγικούς τομεῖς καί νά συνοδεύουν τήν " οἰκονομική τους σταδιοδρομία " μέ παράτυπους τρόπους ἀπόκτησης χρημάτων κι ἄν εἶναι δυνατόν μέ γρήγορα ,ἔστω κι ἀθέμιτο κλουτισμό(ὄνειρο ὄχι λίγων μικροαστῶν) Ἔτσι ἀναπτύσσεται μιά " ψυχολογία " τῆς κομπίνας " " τοῦ βολέματος " καί τῆς ἀποφυγῆς , ἄν εἶναι δυνατόν μιᾶς οἰκονομικῆς ἐπιτυχίας πού νά στηρίζεται στήν ἀνάληψη ὑπεύθυνων καί παραγωγικῶν ρόλων. Μιά τέτοια οἰκονομική ψυχολογία ,ὅπως τελικά διαμορφώνεται ἀπ' τίς ἀρχικές κοινωνικοοικονομικές διαρθρώσεις ,στη συνέχεια ἐπιδρᾶ μέ τήν σειρά της ἀρνητικά στόν παραπέρα ἐκσυγχρονισμό τῆς οἰκονομίας καί ἀποτελεῖ μόνιμο πιά συντηρητικό παράγοντα τῶν παλιῶν διαρθρώσεων . Γίνεται δηλ. κατά κάποιο τρόπο ἕνα " ἀντιπαραγωγικός φαῦλος κύκλος " τοῦ ὁποίου οἱ κοινωνικοπολιτικές συνέπειες εἶναι σημαντικές. Μέ πιό συγκεκριμένα ἐπιδρᾶ ἀρνητικά στήν κοινωνικοπολιτική ἐνσωμάτωση (μείωση τῆς ἐναρμόνισης ἀτόμου - κοινωνικῆς ὁμάδας - κοινωνικοῦ συστήματος ,μείωση τῆς ἀτομικῆς συμμετοχῆς στήν διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί στήν ὁποιαδήποτε προσπάθεια τοῦ κράτους πρός αὐτή τήν κατεύθυνση) ἐνῶ παράλληλα ,καθῶς γίνεται ἔστω μιά ἀσυνείδητη μεταφορά αὐτῆς τῆς ἀρνητικῆς ψυχολογίας" τῆς κομπίνας " καί τοῦ " βολέματος " στή πολιτική ζωή ,δέν δημιουργοῦνται οἱ κατάλληλοι ἐκεῖνοι κοινωνικοί ὅροι γιά τήν δημιουργία ὑπεύθυνων καί μέ ἀκρίβεια συνειδητοποιημένων στά καθήκοντα καί τά δικαιώματά τους πολιτῶν πού ναι οἱ μόνοι πρόσφοροι γιά μιά σωστή συμμετοχή στίς πολιτικές διαδικασί

ες .'Επισημαίνεται καί πάλι δηλ. ὅτι οἰκονοκικοκοινωνικοί συντελεστές,ἀρνητικοί γιά τήν κοινωνικοποίηση καί πολιτικοποίηση τῶν πολιτῶν ,δροῦσαν ὄχι πρός τήν κατεύθυνση τῶν ἀπαιτουμένων ὅρων γιά τήν σταθερότητα ,ποιότητα καί γενικά καλή λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

'Αλλά τό ἀντιπαραγωγικό οἰκονομικό πνεῦμα ,ὅπως εἴδαμε προηγουμένως ,δέν βρισκόταν μόνο στή βάση ἀλλά ξεκινοῦσε ἀπ' τήν κορυφή , ἀπ' αὐτή τήν ἴδια δηλ. ἀστική δομή τῆς'Ελληνικῆς μεγαλοαστικῆς τάξης πού οὐδέποτε εἶχε παράδοση βιομηχανικοῦ ἄμεσου παραγωγικοῦ κεφαλαίου. 'Ο μεταπρατικός της χαρακτῆρας ξεκινάει ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα καί συνεχίζεται μέχρι καί σήμερα.[66] Εἶναι εὔκολο λοιπόν νά ἐξηγηθεῖ γιατί ἀδιαφοροῦσε γιά τήν συνολική οἰκονομική διαρθρωση ,ὅπως διαγράφτηκε παραπάνω μέ βάση τήν συμμετοχή τοῦ κάθε παραγωγικοῦ τομέα στό συνολικό 'Εθνικό εἰσόδημα. Γιατί φυσικά ἦταν μιά διάρθρωση πού δέν ἀντιστρατευόταν τά συμφέροντά της ἀλλά μᾶλλον τά εὐνοοῦσε. Ὕστερα τό νά ποῦμε ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν σημαίνει προχωρημένα στάδια κοινωνικῆς ἐξέλιξης πού χαρακτηρίζονται ἀπό τά ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστημονικοτεχνολογικῆς ἐπανάστασης ,ὅπως ὑποστηρίζουν ὁρισμένοι κοινωνιολόγοι γιά τίς ἀναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες , γιά τήν περίπτωση τῆς 'Ελλάδας ,ὅπως καί γιά τίς ἄλλες χῶρες τοῦ ἀναπτυσσόμενου κόσμου ,εἶναι ἐξωπραγματικό κι' ἀναπόδεικτο[67]. Γιατί οἱ μέν ἀναπτυγμένες δυτικές χῶρες ἔχοντας μιά πλούσια ἀποικιοκρατική παράδοση ,ἤδη ἀπ' τό περασμένο αἰῶνα μετασχηματίστηκαν γρήγορα σέ βιομηχανικές κοινωνίες ,ἔχοντας ὁλοκληρώσει τήν ἀστικοδημοκρατική τους ἐπανάσταση ,ἐνῶ ἡ'Ελληνική κοινωνία παρέμενε ἀκόμη μέ πλούσια παραδοσιακά στοιχεῖα μέ αὐταρχικές δομές καί ἐξαρτώμενη ἀπ' τίς δυτικές καπιταλιστικές δυνάμεις ἐνῶ ἡ οἰκονομία της ,ὅπως εἴδαμε χαρακτηριζόταν ἀπό ἀδυναμία τοῦ ντόπιου παραγωγικοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου κι' ἔλλειψη συγχρονου ἐπιστημονικοτεχνολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ. 'Η ὑπερτροφική λοιπόν ἀνάπτυξη τοῦ τριτογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα,ἐνῶ παρ' ὅλες τίς μεταπολεμικές προόδους ἡ βιομηχανική παραγωγή καί τό σύνολο τῶν παραγωγικά ἐργαζομένων μισθωτῶν ἦταν χαρακτηριστικά μικρό , δέν μποροῦσε παρά νά σημαίνει ἀνισόρροπη καί καθυστερημένη κοινωνικοοικονομική διάρθρωση .

VI . Συνολικές συμπερασματικές παρατηρήσεις

Σάν κατακλεῖδα λοιπόν λέμε ὅτι σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ 'Ελληνική οἰκονομία δέν μπόρεσε ποτέ νά μέσα αὐτοδύναμη ,παύοντας νά ἐξαρτᾶται ἀπ' τήν

γεωργία ἀναπτύσσοντας ἕνα ἰσχυρό καί ὑγιή δευτερογενῆ παραγωγικό τομέα καί κινητοποιῶντας γενικά τό οἰκονομικό της πλεόνασμα σέ πραγματικά παραγωγικές κατευθύνσεις .'Αντίθετα παρατηρεῖται σπατάλη γενικά ἀπό τόν δημόσιο καί ἀπό τόν ἰδιωτικό τομέα σέ δαπάνες ἀντιπαραγωγικές ,(ἐδῶ περιλαμβάνουμε καί τήν εἰσαγωγή καταναλωτικῶν εἰδῶν πολυτελείας καθ' δέν συμβιβαζόταν μέ τήν τόσο χαρακτηριστική ἀνισοκατανομή τοῦ 'Εθνικοῦ εἰσοδήματος) ἐνῶ ἄσχετα ἀπ' τήν αὔξηση τοῦ κατά κεφαλήν 'Εθνικοῦ εἰσοδήματος δέν ἔγιναν οἱ ἀναγκαῖες ἐκεῖνες ποιοτικές διαφοροποιήσεις στή συνολική της διάρθρωση πού νά δώσουν τήν οριστική καί ἱκανοποιητική λύση στά μόνιμα προβλήματα τῆς ἀνεργίας ,τῆς ὑποαπασχόλησης ,τοῦ παρασιτισμοῦ,τῆς μετανάστευσης ἤ ἀκόμη καί τῆς σταθερῆς ἰσορρόπησης τοῦ 'Ισοζυγίου πληρωμῶν.'Ακόμη παρ' ὅλη ἐπενδυτική δραστηριότητα καί τήν κάπως ἐπιταχυνόμενη βιομηχανική ἀνάπτυξη γιά τήν μετά τό 1960 περίοδο οἱ παραγωγικές ἐπενδύσεις συνολικά σ' ὅλη τήν ἔκταση τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου κρίνονται ποσοτικά καί ποιοτικά ἀνεπαρκεῖς καί σέ σχέση μέ τήν γεωγραφική κατανομή τους - ἡ περιφερειακή ἀνάπτυξη πάντα χώλαινε σ' ὅλη τήν περίοδο - καί σέ σχέση μέ τούς κλάδους διοχέτευσής τους.[68]

Ἔτσι στό κοινωνικοοικονομικό ἐπίπεδο οἱ προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης δέν διαμορφώνονταν σταθερά καί σέ βάθος θετικές.'Η ἐπιδερμικότητα τοῦ οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ,κι ἀνεξέλεκτη κι ἀντιπαραγωγική ἀστικοποίηση ,ἡ αὔξηση τῆς κατανάλωσης καί τοῦ ἐτήσιου 'Εθνικοῦ εἰσοδήματος χωρίς νά ὑπάρχει δύναμη κατανομή του δέν ἀποτελοῦν στοιχεῖα κοινωνικοοικονομικῆς διάρθρωσης πού μπορεῖ νά σταθεῖ στέρεη βάση πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί πολιτικῆς πρόοδου .'Ο ἐξαρτώμενος καί σύγκορφος τύπος καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης μέσα σέ μιά κοινωνία σέ να μεγάλο μέρος της ,καθυστερημένη κι ἀντιπαραγωγική δέν μποροῦσε παρά νά συντελεῖ κι αὐτός μέ τήν σειρά του στήν διαιώνιση τῆς πολιτικῆς ἐξάρτησης ,τῶν παραδοσιακῶν πολιτικῶν πρακτικῶν ,τοῦ αὐταρχισμοῦ καί τοῦ πνεύματος τῆς πολιτειῆς συναλλαγῆς καί τῆς ψευτοκευθυνότητας.'Η ἀντιπαραγωγική οἰκονομική νοοτροπία καί τό πνεῦμα τοῦ μεταπρατισμοῦ σέ πολιτικό ἐπίπεδο μεταφράζεται σέ ἔλλειψη δημιουργικῶν καί ὀρθολογικά προγραμματισμένων καί μεθοδευμένων πολιτικῶν ἐνεργειῶν,μεταφράζεται σέ πνεῦμα " ἀρριβισμοῦ " καί ἀτομικοῦ " προστατευτισμοῦ " χωρίς συνείδηση πολιτικῆ δέσμευσης προσφορᾶς καί ἀποδοτικότητας.

' Η συμμαχία κάλι σύνδεσης τῆς χώρας μέ τήν Ε.Ο.Κ. τό 1961 ἔγινε μέ σκοπό τό ἄνοιγμα νέων προοπτικῶν τῆς οἰκονομίας . Κάτι τέτοιο θεμελιωνόταν μέ τό

ἐπιχείρημα ὅτι μιά τέτοια σύνδεση θ' ἐνίσχυε σ' ἀποφασιστικό βαθμό τόν ἐξωστρεφῆ προσανατολισμό τῆς οἰκονομίας καί τήν αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.[69] Ὡστόσο ἀπό τότε μέχρι καί σήμερα οἱ γνῶμες τῶν Ἑλλήνων οἰκονομολόγων καθ' πολιτικῶν σχετικά μέ τό ἄν ὑπῆρχαν πλεονεκτήματα γιά τήν Ἑλληνική οἰκονομία ἀπ' τήν σύνδεση κι ἀργότερα ἀπ' τήν ἔνταξη στήν Ε.Ο.Κ. διχάζονται. Μιά μερίδα τῶν ἀριστερῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἀπόσταση τῆς Ε.Ρ.Ε νά συνδέσει τήν τύχη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας μέ τήν Ε.Ο.Κ. ἐξυπηρετεῖ σέ τελευταία ἀνάλυση τά συμφέροντα μερίδας τουλάχιστον τῆς πλουτοκρατίας. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἄποψη πού προεκτεινόμενη κατέληγε νά βλέπει τήν τελική ἔνταξη τῆς χώρας στήν Ε.Ο.Κ. ὡς μιά παρακέρα ἐξέλιξη τοῦ Ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ κι ἔτσι καγιωνόταν καί ἄνοιγαν νέοι δρόμοι ἀνάπτυξης τοῦ καθώς διευρύνοντο τά ὅρια τῆς ἐξωτερικῆς του ἀγορᾶς καί γινόταν ἐπίσημα ἕνα κομμάτι τοῦ μεγάλου καπιταλιστικοῦ κόσμου τῆς Δύσης.[70]

Ἀλλά στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδή ὁ Ἑλληνικός καπιταλισμός δέν εἶχε ποτέ ἰσχυρές ἐσωτερικές ρίζες, ὅπως ἀντίθετα οἱ μεταπρατικές οἰκονομικές δραστηριότητες, ἡ τάξη πού τόν ἐκπροσωποῦσε δέν εἶχε σοβαρούς προβληματισμούς σχετικά μέ τό ἄν ἡ Ἑλληνική βιομηχανία μπορεῖ ν' ἀνταπεξέλθει στόν ἀνταγωνισμό μέ τίς κατά πολύ ἰσχυρότερες βιομηχανίες τῶν ἄλλων κρατῶν-μελῶν τῆς ΕΟΚ. Ἔλειπε ἡ συνείδηση κι ἡ συλλογιστική τοῦ δημιουργικοῦ κι ἐθνικοῦ ἐπιχειρηματία πού θά μετροῦσε μέ ἀκρίβεια τά ὑπέρ καί τά κατά τῆς ἔνταξης κι ἄν ἔβρισκε ὅτι τά δεύτερα ἦταν περισσότερα, θάκρινε σκόπιμο ὅτι θάπρεπε νά ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἡ Ἑλληνική βιομηχανική παραγωγή καί παραγωγικότητα κάτω ἀπό συγκεκριμένες ὀρθολογικά μεθοδευμένες ἐνέργειες καί μετά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἔνταξη στήν ΕΟΚ μέ μεγαλύτερες δυνατότητες ἀνταγωνισμοῦ. Μήν ἔχοντας ὁ ἐπιχειρηματίας κόσμος συνείδηση ἐθνικοπολιτικῆς κι οἰκονομικῆς αὐτοδυναμίας δέν ἀντιδροῦσε στό γεγονός ὅτι μιά τέτοια ἔνταξη ἐνδεχομένως νά καθήλωνε τήν ἐγχώρια βιομηχανία καί νά διεύρυνε τούς μηχανισμούς τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρτησης. Ὁ ἐπιχειρηματικός κόσμος θά προσπαθοῦσε νά κερδοσκοπήσει μ' ἄλλους τρόπους καί ἡ στροφή πρός τήν μεταπρατική δραστηριότητα θάταν μιά πρόσφορη λύση συμπεριλαμβανομένης ἀκόμη τῆς πώλησης τῶν μετοχῶν τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχείρησης. Ἐξέλιξη τοῦ Ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ μέσω τῆς ἔνταξης γι' αὐτόν οὐσιαστικά σήμαινε ἐξέλιξη καί διεύρυνση τοῦ ἐπιδερμικοῦ ἐξσυγχρονισμοῦ τοῦ μιμητικοῦ κοσμοπολιτισμοῦ καί τῶν κάθε φύσης κερδοσκοπικῶν του δραστηριοτήτων. Εἶναι πολύ χαρακτηριστική ἡ ἀπάντηση ἑνός Ἕλληνα βιομηχάνου

πού ἀναφέρει ὁ Β. Φίλιας στό βιβλίο του "Ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος" ὅταν τοῦ ἐπεσήμανε ὁ τελευταῖος τούς κινδύνους ἀπ' τή εἴσοδο στήν ΕΟΚ. Ὁ βιομήχανος ἀπάντησε ὅτι οἱ ἑταιρεῖες τοῦ Ἐξωτερικοῦ θά δώσουν σ' ἐμᾶς δηλ. τούς Ἕλληνας βιομηχάνους ,τήν ἀντιπροσωπεία τῶν εἰδῶν πού παρῆγαν ἀρχικά αὐτοί οἱ ἴδιοι γιατί ἦταν εἰδικώτεροι καί κατά συνέπεια θά κέρδιζαν περισσότερα .

Ὁ Ν. Βεργόπουλος σέ συνέντευξη του στήν ἐφημερίδα " Τά Νέα "[71] ὑποστήριζε μιά πιό μετριόφρονα ἄποψη ,ὅτι δηλ. σέ κάθε περίπτωση ἡ ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στήν ΕΟΚ δέν ἀποτελοῦσε ἁπλά παρά τήν καλύτερη δυνατή λύση γιά τά προβλήματα τῆς οἰκονομίας της. Κατά τήν γνώμη μας ὅμως ἡ ἀρχική ἄποψη τοῦ Α.Παπανδρέου γιά τήν ἔνταξη στήν Ε.Ο.Κ. ἀλλά γιά οἰκονομικό καθεστώς εἰδικῆς σύνδεσης μαζί της μετά τήν ἐκπνοή τῆς προθεσμίας τῆς πρώτης συμφωνίας τοῦ 1961, τό 1984 δηλ. ἦταν σωστότερη . Πράγματι μπορεῖ νά πεῖ κανείς μέ βεβαιότητα ὅτι οἱ προοπτικές γιά νέα ἀνάπτυξη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας μετά τήν σύνδεση τοῦ 1961 κι ἀργότερα μετά τήν τελική ἔνταξη τοῦ 1981 δέν ἀνοίχθηκαν οὔτε τόσο εὔκολα οὔτε ἦταν τόσο ἐλπιδοφόρες ὅσο ἀρχικά μπορεῖ νά νομίστηκαν .Ἦταν ἕνα θέμα πού χρειαζόταν ἰδιαίτερη προσοχή καί δέν ἔπρεπε νά κριθεῖ μέ βάση μόνο κριτήρια πολιτικῆς σκοπιμότητας ἀλλά καί μέ καθαρά οἰκονομολογικές ἐκτιμήσεις .Ἡ ἔνταξη στήν Ε.Ο.Κ. ,σ' ἕνα οἰκονομικό ὀργανισμό δηλ. πού κυριαρχεῖται ἀπό μονοπωλιακές καπιταλιστικές δομές ,ἐνῶ ἀκόμη ἡ βιομηχανία μας δέν ἦταν ἀρκετά ἀναπτυγμένη ὥστε νά μπορεῖ νά ἀνταγωνίζεται χωρίς δασμολογική προστασία τήν Εὐρωπαϊκή καί ἡ συνολική διάρθρωση τῆς οἰκονομίας μας δέν εἶχε φτάσει στήν ἀνώτερη ἐκείνη ποιοτική μεταβολή ὥστε νά ἐξαφανίζει κάθε φόβο ἀρνητικῶν οἰκονομικῶν ἀντικτύπων στόν ἀγροτικό καί βομηχανικό κόσμο πέρα ἀπ' ὁποιοδήποτε ἄλλο πολιτικό ὄφελος μᾶλλον ἀποδειχθηκε μιά πρόωρη ,ἄστοχη καί τελικά λαθεμένη πράξη οἰκονομικῆς πολιτικῆς .Ἡ οἰκονομική ἐξάρτηση διαιωνίζεται κάτω ἀπό ἄλλες μορφές καί τά πολυεθνικά μονοπώλια βρῆκαν ἀκόμη πιό ἀνοιχτό τόν δρόμο γιά τήν διείσδυσή τους στήν Ἑλληνική ἀγορά. Παράλληλα ἀνοίχτηκε περισσότερο καί τό πεδίο δράσης τῶν δυτικῶν καπιταλιστικῶν μηχανισμῶν πολιτιστικῆς ἀλλοτρίωσης καί ἀλλοίωσης τῆς ἀρχικῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 3ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. Α. Πεπελάσης ,ὅπ. παρ. σελ. 83 ἑπ. καί τό ἄρθρο τοῦ Σ.Παπασπηλιώπουλου "Ἡ οἰκονομική κρίση καί πῶς ἐπιβλήθηκε " στό περιοδικό "Αντί " τεῦχ.ὑπ'ἀριθμ.54.Ἀκόμη βλ. πιό διεξοδικά J. MEUNAND. Πολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα, ὅπ. παρ. σελ. 419 ἑπ. καί 456 ἑπ.

2. Βλ. παραπάνω ὑποσ. 21 2ου κεφ.

3.'Ο Ζολώτας στό βιβλίο του " Νομισματική 'Ισσοροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξης" (βλ. ὅπ. παρ. σελ. 210) φτάνει νά μιλάει γιά " ἀντικίνητρα " οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης προερχόμενα ἀπ' τήν ἀνορθολογική κρατική ἐπέμβαση. Τό προσωρινό πρόγραμμα τοῦ 1958 κρίθηκε ἀρκετά αὐστηρά(βλ. Γρ.Π. Κασιμάτη ,'Η'Ελλάς καί ὁ κόσμος,ὅπ. παρ.σελ. 253 ἑπ.)ἐνῶ τά προγράμματα τοῦ 1960-1964 καί τοῦ 1966-1970 ἦταν περιορισμένων ἀποτελεσμάτων (βλ. W.O.CANDILIS , ὅπ. παρ. σελ. 168).'Ο Α. Πεπελάσης (βλ. Βιβλίο του μέ τίτλο " "Αρθρα καί Σκέψεις 1971 -1974 ἔκδ. Παπαζήση'Αθήνα 1975 σελ. 38 ἑπ.) ἀκόμη τό 1973 ἐπισημαίνει τήν ἀνάγκη ὀρθολογιστικῆς ρύθμισης τῆς οἰκονομίας μας καί τονίζει τίς πολιτικές διαστάσεις τοῦ οἰκονομικοῦ μας προβλήματος στήν περίοδο τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας.

4. Βλ. παραπάνω ὑποσ.4 τοῦ δεύτερου κεφαλαίου

5.'Αξίζει γιά παράδειγμα ν' ἀναφέρουμε τήν ποσοστιαία διάρθρωση τοῦ παγίου κεφαλαίου τῆς'Ελληνικῆς βιομηχανίας γιά τόν χρόνο 1967. Τόν χρόνο αὐτό ἐνῶ οἱ θαλάσσιες μεταφορές (ἐφοπλιστικό κεφάλαιο) κατεῖχαν τό 85,6% τοῦ συνόλου ἡ μεταποιητική βιομηχανία κατεῖχε μόνο τό 12,5 καί τά Μεταλλεῖα -'Ορυχεῖα 1,9%(βλ. γιά περισσότερα στοιχεῖα Α.Γ.Λαιμοῦ ,τό ναυτικόν τοῦ γένους τῶν'Ελλήνων ;Αθῆναι 1959, τομ Β' σελ. 19 καί τήν "'Ελληνική Βιομηχανία " ,ἔκδ. τοῦ Σ.Ε.Β ,(Σύνδεσμος 'Ελλήνων Βιομηχάνων) 1964,σελ. 151 ἑπ.) .Οἱ ἴδιες πάνω - κάτω ποσοστιαῖες ἀναλογίες ὑπῆρχαν καί στά ἄλλα χρόνια..

6.'Ο νόμος αὐτός κύρια ὁρίζει τά ἑξῆς:

α) Ὅτι τά κεφάλαια τοῦ ἐξωτερικοῦ μποροῦν νά ἐπενδυθοῦν σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς'Ελληνικῆς οἰκονομίας.

β) Ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις πού ἱδρύονται ἤ ἐνισχύονται μέ κεφάλαια τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀπολαμβάνουν φορολογικά καί σαμολογικά προνόμια.'Η φορολογία τους θά εἶναι πάντα κατώτερη ἀπό ἐκείνη τῶν ἐπιχειρήσεων πού δουλεύουν μέ κεφάλαια ἐσωτερικοῦ.

γ) ὅτι μποροῦν νά ἐξέρχονται μαζί μέ τά κέρδη καί τόκους ὕστερα ἀπό ἕνα χρόνο ἀπ' τόν καιρό τῆς εἰσαγωγῆς του.

δ) Οτι αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές ἐξαιροῦνται ἀπο κάθε ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση καί ἐπίτεξη σέ περιουσιακά τους στοιχεῖα.

ε) ὅτι ἔχουν μό δικαίωμα νά διευθύνονται ἀπό προσωπικό ξένης Ἰθαγενείας.

στ) ὅτι ὑπάρχει δικαίωμα στούς διευθυντές αὐτῶν τῶν ἐπιχειρήσεων νά εἰσπράττουν τίς ἀποδοχές τους σέ ξένο συνάλλαγμα καί στό ἐξωτερικό .

ζ) ὅτι κεφάλαια ἐξωτερικοῦ θεωροῦνται καί τά ὁπό ἑλληνική σημαία πλοῖα ὁλικῆς χωριτικότητας πάνω ἀπό 1.800 κορους πού νηολογήθηκαν ἔτσι ἀπό τήν ἔναρξη τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου.

Γιά περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Κώδικα Νομικοῦ Βήματος 1953,σελ. 1078 ἐπ. (ἐκδ. Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν) καί Κώδικα Νόμων ,1953,σελ 1213-1216(ἔκδ. Ζαχαρόπουλου).

7.Βλ. Ν. Φυρούλη ,ὄπ. παρ. σελ. 54.

8. Βλ. ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα μέ θέμα " Σοσιαλισμός στήν'Ελλάδα" στά φύλλα ἀπό 27-10-1975 μέχρι 3-11-1975 τῆς ἐφημερίδας ,"Τά Νέα ".Ἐκεῖ παρέχονται στοιχεῖα πού ἀποδεικνύουν τήν δῆθεν ἀφανῆ κρατικοποίηση " ὅπως ὀνομάζεται στήν ἔρευνα αὐτή,τῆς Οἰκονομίας μας. (βλ. ἰδιαίτερα στά φύλλα τῆς 29-10 καί 30-10-1975 ἄρθρο Κ.Κόλμερ).Ἡ κάθε ἐπέμβαση τοῦ κράτους στήν οἰκονομική ζωή μιᾶς κοινωνίας τήν ἡμερῶν μας δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν ἔννοια τῆς κρατικοποίησης ἤ κοινωνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων δηλ. μέ τόν πλήρη σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Αὐτό πολύ σωστά ἐπισημαίνεται στήν παραπάνω ἔρευνα ἀπό τόν Α. Παπανδρέου πού κάνει μάλιστα καίδιάκριση τῆς ἔννοιας τῆς " κρατικοποίησης " ἀπ' τήν ἔννοια τῆς"κοινωνικοποίησης ",(βλ. φύλλο τῆς 8-11-1975). Μιά τέτοια παρέμβαση εἶναι σήμερα ἀπ' τά πραγματα ἀναγκαία εἴτε μέσα στά γενικώτερα πλαίσια τοῦ " COMMUNIAL " στοιχείου τῆς σύγχρονης κοινωνίας,(βλ. γύρω ἀπ' τό τελευταῖο αὐτό στοιχεῖο ὑποσημ. 10). Τό μόνο ὅμως πού μπορεῖ νά πεῖ κανείς εἶναι ὅτι ἡ κρατική παρέμβαση καί ὁ δημόσιος οἰκονομικός τομέας μέ τήν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς τους ὁρισμένες φορές ἀποτελοῦν δέσμες τῆς γενικῆς κοινωνικῆς ὁδοῦ πρός τόν σοσιαλισμό ἤ τουλάχιστον τῆς κρίσης καί τῆς ἐγγενῶν ἀντινομιῶν καί ἀδυναμιῶν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Βλ. ἀκόμη Ξεν. Ζολώτα ,Νομισματική ἰσορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξης,ὄπ. παρ. ,σελ. 66 καί 249 ἐπ

περί Ο.Β.Α. (Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης) πού άργότερα μετονομάστηκε σε Ε.Τ.Β.Α.

9. Βλ. Ν.Φουρνάκη ,όπ. παρ. τομ. ΙΙ,σελ. 62 καί Κεφ. 2 (σελ. 69 έπ.) Τό καθεστώς τού κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού καί τής άμερικοκρατίας στήν'Ελλάδα καί ή λειτουργία του .(βεβαια ό Ν.Φουρνάκης τοποθετεί τήν'Ελλάδα στόν χώρο τού μητροπολιτικού καπιταλιστικού κέντρου κι' υιοθετεί τήν άποψη ότι οι άποτελεσθήκατε γραφειοκρατικές παρεμβάσεις συντελούντο στά πλαίσια τής κρατικομονοπωλιακής μορφής τού καπιταλισμού άποψη μέ τήν όποία έμείς διαφωνούμε), πρβλ. Νίκου Α. Πουλαντζά , ή Κρίση τών δικτατοριών ,όπ. παρ. σελ. 59.

10. Έδώ δέν θάταν άστοχο νά θυμηθούμε τήν άποψη τού D.BELL σύμφωνα μέ τήν όποία ένα άπ' τά τρία χαρακτηριστικά τής σύγχρονης γενικά κοινωνίας συνίσταται στό ότι είναι " COMMUNIAL " (κοινοτική)- τ' άλλα δύο είναι τό " έθνικό " καί τό μεταβιομηχανικό "" Λέγοντας "COMMUNIAL " ό BELL έννοεί ότι οι άποφάσεις πιά πάνω στό οικονομικό τομέα δέν είναι μόνο μιά ίδιωτική ύπόθεση (INDIVIDUAL AFFAIRS) άλλά κοινή (COMMON AFFAIRS). Έτσι σήμερα καί οι οικονομικές άποφάσεις κατά ένα μεγάλο μέρος είναι πολιτικές άποφάσεις (POLITICAL DECISIONS).

('Ηπαραπάνω άποψη συνοπτικά άλλά ξεκάθαρα αναπτύχθηκε άπ' τόν ίδιο σέ μιά ένδιαφέρουσα όμιλία του πού έγινε στίς 15-4-1977 στίς σχολές Δοξιάδη στήν'Αθήνα.'Ακόμη έκεί ύστερα άπό δικήμας έρώτηση , σέ ίδιαίτερη συνομιλία πού έχαμε μαζί του , έκανε φανερό ότι τό " COMMUNIAL " χαρακτηριστικό τό έννοεί πέρα άπό οποιαδήποτε έννοια σοσιαλιστικού- σχεδιαρμού ,βλέπει δηλ. νά ύπάρχει άκόμη καί σ' ένα σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα. Βλ. άκόμη τό βιβλίο τού ίδιου κοινωνιολόγου μέ τίτλο "THE COMING OF POST INDUSTRIAL SOCIETY : A VENTURE IN SOCIAL FORECASTING " 1973).

Βλ. έπίσης Κ. Χατζηαργύρη ,όπ.παρ. σελ. 18 έπ. καί 71.

11. Βλ. Β.Ι.Φίλια , Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,όπ. παρ. σελ. 81-83.

12. Βλ. Ν.Φουρνάκη ;Ιστορία τής Σύγχρονης 'Ελλάδας (1940-1967) ,έκδ. " έπικαιρότητα" Α θήνα 1979 (δεύτερη Έκδοση)τομ. ΙΙ σελ. 61.

13. Βλ. όπ. παρ. σελ 51 έπ. καί σελ. 67 έπ.

14. Βλ. παραπάνω υποσ.81 2ου Κεφαλαίου καί KAYSER , NOUVELLE DONNEES SUR L'EMIGRATION GREGGE , POPULATION , Α ύγουστος - Σεπτεμβριος 1964.

14α. Βλ. Β. Φιλια ,"Ωφεις της Διατήρησης καί της Μεταβολής τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ;Αθήνα 1980, " Νέα Σύνορα " Τομ. Β' σελ. 119.

14β. Βλ. ὅμοια ,σελ. 119.

14γ. Βλ. ὅμοια ,σελ. 120.

15. Βλ. L' OBSERVATEUR DE L' OCDE ,Αὔγουστος 1964 ,σελ. 12-15.Ἐκεῖ ὑπάρχουν ὁρισμένες πληροφορίες εἰδικά πάνω στό θέμα αὐτό ἐνῶ ἀκόμη γίνεται ἀναφορά σέ μιά προσπάθεια τῆς"Ενωσης Κέντρου (1963-1965) πού θά μποροῦσε νά ὀνομαστεῖ " πείραμα ἀνοὐσιας καλλίνόστησης ",δεδομένου ὅτι πολλοί ἀπ' τούς μετανάστες ἔχοντας βρεῖ καλύτερες συνθῆκες ἐργασίας καί ζωῆς στό ἐξωτερικό προτιμοῦν νά ξαναγυρίσουν στήν πατρίδα ἀφοῦ δέν τούς ἐξασφαλίζονται τουλάχιστον οἱ ἴδιες συνθῆκες.

16. Εἶναι εὔκολο νά καταλάβουμε ὅτι ὅταν ἕνας πολίτης αἰσθάνεται ὅτι ἡ πατρίδα του δέν τοῦ προσφέρει τίς ἀπαιτούμενες εὐκαιρίες γιά νά σταδιοδρομήσει ἀλλ' ἀντίθετα τό κοινωνικοπολιτικό της σύστημα καί ὄχι ἁπλῶς ἡ " φυσική φτώχεια " της μέ τόν " τρόπο " του , τόν " διώχνει μακρυά της " συναισθηματικά ἡ σχέση του πρός αὐτή ἀρχίζει νά περιπλέκεται καί νά διαταράσσεται . Μέ λίγα λόγια τά θετικά στοιχεῖα πού ἀποκόμισε στήν διάρκεια τῆς κοινωνικοποίησης του ἀπό μικρό παιδί περνῶντας μέσα ἀπ' τίς διάφορες ὁμάδες - φορεῖς τῆς διαδικασίας αὐτῆς (οἰκογένεια, σχολεῖο , ἄλλες κοινωνικές καί πολιτικές ὁμάδες) ἀρχίζουν νά ἐξουδετερώνονται καί νά μειώνεται ἡ ἐξισορρόπιστική τους ἐπίδραση πρός τό κοινωνικό περιβάλλον καί τό πολιτικό σύστημα ,καθώς στήν πρώτη ἐπαφή μέ τήν κοινωνική καί οἰκονομική ζωή, ὁ ἀνεξάρτητος ἐργαζόμενος πολίτης γεμίζει μέ συναισθήματα πίκρας, ἀπογοήτευσης ἤ ἀργότερα σιφά - σιγά - μέ τήν ἐπίδραση καί ἄλλων παραγόντων πού ὄχι λίγες φορές σχετίζονται μέ τήν ψυχοβιολογική δομή τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητας - ἀόριστης καί ὑπολανθάνουσας ἐπιθετικότητας ,μίσους καί ἐκδικητικότητας ἀκόμη ,συναισθήματα πού ἔχουν κοινή πηγή τους τήν ἀπουσία τῶν εὐκαιριῶν ἐκείνων πού χρειάζεται γιά νά μπορέσει νά ζήσει μιά ἄνετη ζωή μεσ' τό χωριό του ἤ τήν μικρή του πόλη.

Νοιώθοντας ὅτι οἱ συγκεκριμένες οἰκονομικές - κοινωνικές διαρθώσεις τῆς πατρίδας του δέν εὐνοοῦν ἕνα μέσο πολίτη πού εἶναι ἔξω ἀπ' τήν ELITE νά " βρεῖ δουλειά " καί νά σταδιοδρομήσει τίμια μέσα στό δικό της ἔδαφος ,ἡ πίστη του τήν συγκεκριμένη κοινωνία πού τόν περιβάλλει καί τήν συγκεκριμένη πολιτεία πού τόν κυβερνάει ἀρχίζει νά μειώνεται.

Τό φυσικό καί αὐθόρμητο ἤ ἀκόμη καί ἔντεχνα καλιεργημένο - μέσα ἀπ' τις διάφο-

ρες δομάδες κοινωνικοποίησης καί πολιτικοποίησης - συναίσθημα τῆς ἀγάπης πρός τήν πατρίδα ἀρχίζει νά συγχέεται μέ τό ψυχικό πλέγμα τοῦ δημιουργεῖται ἀπ' τήν αἴσθηση ἐκείνη τῆς " ἐξαπάτησης " καί τῆς " διάψευσης τῶν ἐλπίδων " πού δημιουργεῖται ἀπ' τήν ἔλλειψη εὐκαιριῶν γιά ἀποδοτική δουλειά ,ἀπ' τήν ἀντικειμενική ἀνημποριά νά βρεῖ τόν δρόμο του μέσα στήν δική του πατρίδα."Ἔχουμε νά κάνουμε δηλ. μέ τό φαινόμενο ἐκεῖνο πού ὀνομάζεται " FRUSTRATION" ἤ " FRYSTRATION -AGGRESSION " μαζί (αἴσθηση διάψευσης τῶν ἐλπίδων καί ἐπιθετικότητα) (Πρβλ. Β.Ι.Φίλια ,Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ. 27.

'Ομετανάστης στό ἐξωτερικό ἀκόμη κι ἄν συνεχίζει ν' ἀγαπᾶ τήν πατρίδα του μέ τήν ἴδια ἀγνότητα καί πίστη πού εἶχε πρωτοῦ ἀναγκασθεῖ νά τήν ἐγκαταλείψει τήν ἀγαπᾶ στό βάθος μ' ἕνα δικό του τρόπο ,πού ἄν ἀναλυθεῖ συχνά μᾶς ἀποκαλύπτει ἕνα πολίτη πού δέν εἶναι , δέν μπόρεσε ἤ δέν πρόλαβε νά εἶναι βαθειά καί ὁμαλά ὁλοκληρωμένος πρός τό συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό σύστημα τῆς"ἀγαπημένης πατρίδας " πού ἀναγκάστηκε κάποτε νά ἐγκαταλείψει.'Ανάλογες ἐπίδράσεις καί συναισθήματα ἐπεκτείνονται καί στούς συγγενεῖς πού μένουν στήν πατρίδα ἤ πού σκέφτονται νά μεταναστεύσουν ἀργότερα.

'Ακόμη μετακολεμικά ἤ ἄποψη ὅτι ἡ χώρα μας εἶναι ἀπό τήν φύση της "φτωχή " γι' αὐτό καί ἀναγκάζει τόν ἄνθρωπο τοῦ χωριοῦ καί τῆς ὑπαίθρου νά ξενητευτεῖ ,ἄποψη πού πιθανῶς στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα ἤ καί παιότερα ,μέ τό τότε μεταναστευτικό ρεῦμα ,μ νά ἐξουδετέρωνε τά δυσάρεστα συναισθήματα τῶν πολιτῶν ἐνάντια στή δομή τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καί στήν ELITE πού βρίσκεται ἐπικεφαλῆς του ἔχει χάσει σημαντικά ἔδαφος .'Ακόμη καί ἄνθρωποι πού δέν εἶναι μορωμένοι ἔχουν συνειδητοποιήσει πιά ὅτι δέν φταίει ἤ δέν φταίει μόνο τουλάχιστο ἡ " φυσική φτώχεια " τοῦ τόπου ἀλλά ὑπαρξήκοτε παράλληλα καί ὁρισμένες διαρθρώσεις καί μηχανισμοί τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος τῆς χώρας. Διαπρεπεῖς οἰκονομολόγοι ὅπως ὁ Στεφανίδης,ὁ Ζολώτας , ὁ Χαριτάκης κ.ἄ. ,σωστά ὑποστήριζαν σέ συγγράμματά τους ὅτι ἡ ἀπουσία λ.χ. πλούσιων πρώτων ὑλῶν δέν εἶναι ἀξεπέραστο ἐμπόδιο γιά τήν σωστή καί γρήγορη ἐκβιομηχάνιση τοῦ τόπου.'Ο Μάριος Νικολινάκος (βλ. ὅπ. παρ. σελ. 67)ἀναφέρει γιά παράδειγμα τήν παρόμοια περίπτωση τῆς'Ιταλίας , τῆς περιοχῆς γύρω-ἀπ τό Παρίσι (ἐκβιομηχανίστηκαν χωρίς νά διαθέτουν γφιάνθρακες)ἤ ἀκόμη καί τῆς'Ιαπωνίας . ("Αν καί ἡ εὕρεση τά τελευταῖα χρόνια πετρελαίου στό ὑπέδαφος ἐνισχύσεις τήν ἄποψη ὅτι ὁ ἑλληνικός ὀρυκτός πλοῦτος καί πιθανῶς ὅλος ὁ γεωγραφικός πλοῦτος

ανέκαθεν ὑποτιμᾶτο γιά λόγους πολιτικῶν σκοπιμοτήτων πού εἶχαν σχέση καί μέ ξένα οἰκονομικά συμφέροντα).

Στό " ξύπνημα " αὐτό τοῦ ἐργαζόμενου ἀνθρώπου τῶν λαϊκῶν στρωμάτων μᾶλλον πρέπει νά δεχτοῦμε ὅτι ἔπαιξε θετικό ρόλο ἡ διαφώτιση πού κατά καιρούς δεχόταν ἀπ' τήν ἐποχή κυρίως τῆς πολιτικῆς ἀκμῆ τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου (1910-1920) καί μετά ἀπ' τά διάφορά ,ἄλλα μικρότερα ἄλλα μεγαλύτερα ,προοδευτικά πολιτικά καί πολιτιστικά κινήματα τοῦ τόπου. ('Εδῶ θά πρέπει νά συμπεριλάβουμε καί τήν δραστηριότητα ,πού ἤδη εἶχε ἀρχίσει ἀπ' τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου τοῦ Κ.Κ.Ε.παρ'ὅλες βέβαια τίς ὑπερβολές του πού εἶχαν κάποια ἐπίδραση στήν ἔξαρση τῆς ἀκτιθετικότητας τῶν λαϊκῶν στρωμάτων πού ἐκδηλώθηκε κυρίως στά πρῶτα μεταπελευθερωτικά χρόνια κατά τό διάστημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου) .

Τέλος τό ἐπιχείρημα ὅτι οἱ μετανάστες μέ τά ἐμβάσματα πού στέλνουν καί τίς ὡρεές πού κάνουν πρός τήν πατρίδα τους ἀποδεικνύουν τήν ἄσβεστη ἀγάπη τους ἀπ' τήν μιά εἶναι καθαρά συναισθηματική (AFFECTIONAL ACTION ,ὅπως θἄλεγε ὁ MAX WEBER) καί ἀπ' τήν ἄλλη ἀποδεικνύει μιά θετική ψυχική στάση καί συμπεριφορά πρός τό " ἐθνικό πατρίδα", μ' ὅ,τι πιό ἁγνό , συναισθηματικό καί ἁπλό ἔχει αὐτή ἡ ἔννοια, καί ὄχι πρός τό συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό σύστημα πού ἔναι ἐγκαθιδρυμένο καί τήν διαφεντεύει. Εἶναι μ' ἄλλα λόγια ,γιά νά φέρουμε κάποιο ἄλλο παράδειγμα σά νά λέμε ὅτι ἡ ἀντίσταση τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ ἐναντια στόν'Ιταλό εἰσβολέα τό 1940 ἤ Ρωσικοῦ λαοῦ τό 1941 ἐνάντια στόν Ἑρμανό εἰσβολέα σήμαινε δίχως ἄλλο ὅτι ὁ μέν πρῶτος ἀποδεχόταν ἀναντίρρητα τό καθεστώς τῆς 4ης Αὐγούστου, ὁ δέ δεύτερος τήν κομμουνιστική δεσποτεία τοῦ Ι.Β.Σ τάλιν . Ὅπως καί ἡ συμπεριφορά τῶν λαϊκῶν στίς τελευταῖες περιπτώσεις ,ἔτσι καί οἱ πράξεις αὐτές τῶν μεταναστῶν σημαίνουν ἁπλά τήν φυσική καί αὐθόρμητη ἀγάπη στό τόπο τους καί ὄχι συνειδητοποιημένη ἐνσωμάτωση στό συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό σύστημα πού τόν κυριαρχεῖ.

17. Πρ.βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 163.

18. Πλ. Σθέγ. Λαζαρίδη ,ὅπ. παρ.

19. Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα πού παρουσιάζει ὁ Ο.Η.Ε. στό STATISTICAL YEARBOOK 1973 ἐνῶ ἡ Τουρκία ἀπ' τό 1963 μέχρι τό 1972 αὔξησε τόν πληθυσμό της κατά 9.945.000 (τό 1963 εἶχε πληθυσμό 29.655.000 καί τό 1972 ,37.600.000 μονίμους κατοίκους) μέ μέσο ἐτήσιο ρυθμό αὔξησηης 2,5% περίπου ,ἡ'Ελλάς στήν ἴδια πάνω - κάτω περίοδο (1963- 1971) τόν αὔξησε μόνο κατά 288.640 μέ μέσο ἐτήσιο ρυθμό

αὔξησης μόνο 0,45% περίπου (τό 1963 εἶχε πληθυσμό 8.480.000 καί τό 1971 8.768.000 μονίμους κανοίκους).Ἄλλη παρατήρηση ἀκόμη εἶναι ὅτι μέ βάση τίς ἀπογραφές τοῦ 1970 στήν Τουρκία καί τοῦ 1971 στήν Ἑλλάδα ,ἐνῶ στήν πρώτη ὁ ἀρσενικός πληθυσμός εἶναι περισσότερος, στήν δεύτερη ὁ ἀρσενικός πληθυσμός εἶναι λιγώτερος.

19α Βλ. Β. Φίλια τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ Κοινωνικοῦ Συστήματος ;Αθήνα 1979 , " Νέα Σύνορα ,τομ.Β' σελ. 126-127 .

19β . ὅπ. παραπ.σελ. 126 .

20. Βλ. τήν μελέτη τῆς MARIA NEGRE PONTI DELIVANIS, LA CONTRIBUTION DES INVESTISSEMENTS PUBLIES A U DEVELOPPEMENT REGIONAL DE LA GREECE ,στό SELECTED ASPECTS OF INDUSTRIA LIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN ,ὅπ. παρ. π.μ. I,σελ. 64 ἑπ.

21. Μέ βάση τά στοιχεῖα τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας ὕστερα ἀπ' τήν ἀπογραφή τοῦ 1971 ἡ γεωγραφική κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ κατά περιοχές τό 1961 καί τό 1971 ἔχει ὡς ἑξῆς :

Πίνακας 6

Περιοχές	1961	1971	Ἐξέλιξη %
Ἀθήνα Πειραιᾶς	1.852.709	2.540.241	+ 37,1
Θεσσαλονίκη	380.648	557.360	+ 46,5
Ἄλλες πόλεις	1.867.686	2.049.640	+ 9,7
Σύνολο ἀστικῶν ζωνῶν	4.101.043	5.147.241	+ 25,5
Ἀγροτικός πληθυσμός	4.287.510	3.621.400	- 15,4
Σύνολο πληθυσμοῦ	8.388.552	8.768.641	+ 4,5

Βλ. ἐπιπλέον B. KAYSER ,LES MIGRATIONS INTERIEURES EN GRECE στό CONTRIBUTIONS TO MEDITERRANEAN SOCIOLLGY , J.C. PERISTIANY (ED) MOUTON ,1968 .

22. Συμβαίνει κάτι τέτοιο γιατί ο μικροαστός γενικά καί ἰδιαίτερα ὁ περιθωριακός τύπος ἀνθρώπου δέν ἀναπτύσσουν εὔκολα μιά ψυχολογία ὑπεύθυνου καί συνεπῆς στήν πολιτική του συμμετοχή πολίτη.Ἡ κοινωνική ἀμφιταλάντευση καί πολιτική ρευστότητα τοῦ πρώτου ,οἱ ψυχικές περιπλοκές καί ἡ ἀδυναμία ἀκριβοῦς κοινωνικοῦ αὐτοεντοπισμοῦ μέσα στήν κλίμακα τῆς κοινωνικῆς διαστρωμάτωσης (STATUS , ROLE ,CLASS), ἡ τάση " βολέματος " καί ἀνόδου στήν κοινωνική ἱεραρχία χωρίς σοβαρή καί συνεπῆ πίστη σέ συστημα οὐσιαστικῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καί τῶν δυό ἐπιδρούν ἀρνητικά στήν ἀκριβῆ συνειδητοποίηση τῶν καθηκόντων καί δικαιωμάτων τοῦ πολίτη ποὺχει σταθερή πίστη στό δημοκρατικό πολίτευμα καί μειώνουν τήν ἀγωγιστική του διάθεση γι' αὐτό."Ετσι κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες ὁ πολίτης τῆς δημοκρατίας

εὔκολα δέν γίνεται σέ περίπτωση κινδύνου καί στρατιώτης τῆς δημοκρατίας.Αντίθετα σέ δοσμένη εὐκαιρία μπορεῖ ὄχι μόνο νά συμβιβαστεῖ ἀλλά καί νά συνεργαστεῖ μέ περιστασιακό αὐτάρχικό καθεστώς ἤ τουλάχιστον ψευτοδημοκρατικό ὅταν στά ἀτομικά του συμφέροντα ἱκανοποιηθοῦν . Κι' εἶναι ἀκριβῶς ἐδῶ πού ὁ παράγοντας " ρουσφέτι "παίζει πρωτέοντα ρόλο.

Τό δημοκρατικό πολιτικό σύστημα καταλήγει ἔτσι εὔάλωτο ἀπό αὐταρχικές πολιτικές τάσεις καί κινήματα - πού δέν λείπουν συχνά ἀπ' τίς ἀναπτυσσόμενες χῶρες- ἀφοῦ ἡ οὐσιαστική ὑποστήριξη ,ως παράγοντας "εἰσροῆς " τοῦ συστήματος εἶναι μειωμένη.

22α.Βλ. Β.Φίλια ,ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ Κοινωνικοῦ συστήματος ὅπ. παραπ. σελ. 131.

22β) Βλ. Μ. Ρόζεφτάλ - Π.Γισούντιν ,Φιλοσοφικό λεξικό ,ὅπ. παρ. στά λήμματα παραγωγή (σελ.409ἑπ.) Παραγωγικά μέσα (σελ. 410) ,Παραγωγικές δυνάμεις (σελ 410ἑπ.) Παραγωγικές σχέσεις καί στόν χαρακτῆρα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (σελ.367 ἑπ.) K.MARX ,Κριτική στήν Πολιτική οἰκονομία ,ἔκδ. GIARD 1928 ,σε) 4-6.

22γ. Βλ. ὅμοια ,σελ. 100-101

23. Πρβλ. Πεπελάση ,"Ἄθρα καί Σκέψεις 1971-74 ,ὅπ. παρ. σελ. 75 καί 81.

24. Γιά τήν ἔννοια τοῦ Βασικοῦ Ἱστορικοκοινωνικοῦ Αἰτήματος βλ. παραπ.Εἰσαγωγή βλ) Οἱ ἐπί μέρους μέθοδοι.

25. Βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ.παρ.σελ. 172-181 καί σελ. 272,273.

26.Ἡκοινωνιολογία τοῦ δικαίου ,ὅπως εἶναι γνωστό ,ἔχει καταλήξει στό συμπέρασμα ὅτι τό θετικό δίκαιο στό σύνολό του , ὡς βασικός θεσμός τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου(SOCIAL CONTROL) παρακολουθεῖ τίς γενικές κοινωνικές ἐξελίξεις καί ἀνταναπλάσσεται πάντα ἐναδρισμένο τύπο κοινωνικῆς δομῆς.Ὁκάθε τύπος πάλι κοινωνικῆς δομῆς ἔχει νά κάνει μέ τήν χρονικά - ἐξελικτικά ἀντίστοιχη συγκεκριμένη διαμόρφωση τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ὡστόσο γιά μᾶς ἡ ὀρθόδοξη μαρξιστική ἄποψη ὅτι τό κράτος καί τό δίκαιο ἀποτελοῦν κατά τρόπο μηχανιστικό ἁπλά ὄργανα καταπίεσης μιᾶς τάξης (τῆς ἄρχουσας τάξης δηλ.) πάνω στίς ἄλλες τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ φαίνεται ὑπερβολική .Ἐνῶ δεχόμαστε δηλ. ὅτι τό κράτος καί τό δίκαιο ὑπηρετάζεται ἀπ' τίς συγκεκριμένες ταξικές διαφοροποιήσεις πού κι αὐτές μέ τήν σειρά τους προσδιορίζονται ἀπ' τόν τρόπο παραγωγῆς ,θεωροῦμε ἐμπειρικά ἀναπόδεικτη τήν ὕπαρξη ἀκριβοῦς συνάρτησης μεταξύ τους στά πλαίσια κάποιας ὑπαράβατης καί ἀκατάλυτης νομοτέλειας .Ἡ ἐπίδραση κάθε φορά τοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τῶν ταξικῶν διαφοροποιήσεων πάνω στήν δραστηριότητα καί τούς σκοπούς τοῦ

κράτους καί στήν διαμόρφωση τοῦ θετικοῦ δικαίου δέν μπορεῖ μέ ἀκρίβεια νά μετηθεῖ κι οὔτε ἔχει τό ἴδιο βαθμό ἔντασης σέ κάθε τύπο κοινωνίας καί σ' ὁποιαδήποτε ἱστορική περίοδο. Θά ἐπαναλάβουμε γιά μιά ἀκόμη φορά ὅτι οἱ κοινωνικές μεταβλητές συνδέονται μεταξύ τους ὄχι ἀκριβῶς μέ νόμο ὅπως νοεῖται στόν χῶρο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλά μέ κανονικότητες ἤ συναρτήσεις περιορισμένου βαθμοῦ καί πιθανολογικοῦ χαρακτήρα.

Πρβλ. T.B.BOTTOMORE ,ὅπ. παρ. σελ. 292 ἑπ. (δίκαιο καί κοινωνική μεταβολή)

27. Βλ. W.FISCHER - E. RONDHOLZ - Γ.Φαράντος ,Ἐκανάσταση καί ἀντεπανάσταση στήν Ἑλλάδα (1936-1974) , ἔκδ. Μπουκουμάνη ,Ἀθήνα 1974 σελ. 14 ἑπ. J.MEYNAND , ὅπ. παρ, σελ. 19.

28. Πρβλ. Β.Ι.Φίλια ,Κοινωνία καί ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,Ι.Ἱνόθα ἀστικοποίηση 1800-1864, Σ ὑγχρονα κείμενα ,β' ἔκδοση ,Ἀθήνα 1975 ,σελ. 26 ἑπ, βλ. Κωστῆ Μοσκώ Ἡ ἰδεολογία τοῦ μεταπρατικοῦ χώρου Θεσσαλονίκη 1972 ,Γ. Καρδάτου ,Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ,ἔκδ. Μπουκουμάνη ,Ἀθήνα 1972 (6η ἔκδοση)σελ 14-1

29. Γιά τήν διάκριση μεταπρατικοῦ καί καθαρά βιομηχανικοῦ - ἄμεσα παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί τόν ἀντίστοιχο διχοτομό μεταπρατικῆς ἀστικῆς τάξης καί ἐνδογενοῦς ἀστικῆς - βιομηχανικῆς βλ. Ν.Πουλαντζᾶ ,Ἡ κρίση τῶν δικτατοριῶν ,ὅπ. παρ. σε 58-72. Χαρακτηριστικά ἀκόμη ὅσο καί νά φαίνονται λόγο ὑπερβολικά , εἶναι τά ὅσα ἔγραφε ὁ Μανώλης Κόρακας στό περιοδικό " SOCIALISME " (βλ. σελ 492 ,Βρυξέλλες Ἰούλιος 1964) γιά τήν κατάσταση τῆς Ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης : "Ἐκεῖ πού θά ἦταν χρήσιμη μιά βιομηχανική ἀστική τάξη ,δέν ἀνακαλύπτουμε στήν Ἑλλάδα παρά ἕνα μικρόκοσμο ἐμπορομεσιτῶν ,τραπεζιτῶν ,καί ἐφοπλιστῶν πού τά εἰσοδήματα τους προέρχονται κατά ἕνα μέρος ἀπό ὑποπτες ἐπιχειρήσεις καί τήν διαφθορά καί κατά τά ἄλλα ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῶν μισθωτῶν καί καταναλωτῶν ".

Ἄς ρίξουμε ὅμως τώρα μιά συνοπτική ματιά στήν δομή αὐτῆς τῆς " αἰσχροκερδοῦς ,κατά τόν Ν. Πουλαντζᾶ τῆς μεταπρατικῆς ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης. Πρῶτα ἀπ' ὅλα διακρίνεται ὁ ἐφοπλιστικός κύκλος κι' αὐτό φυσικά ἔχει σχέση μέ τήν παραδοσιακή ἐπίδοση τῶν Ἑλλήνων στήν ἐμπορική ναυτιλία. Ὀνόματα καί οἰκογένειες στόν τομέα αὐτό εἶναι διεθνῶς γνωστά καί γνωστές , (Ὠνάσης ,Νιάρχος ,οἰκογένειες Κουλανδρῆ ,Νομικῶν , Τυπάλδων , Βερνίκων κλπ.)Ἀπ' τό 1952 μέχρι 1962 μετά τό εὐνοϊκό Ν.Δ. 2.686 τοῦ 1953 παρατηρεῖται μιά σημαντική αὔξηση τῶν πλοίων μέ

'Ελληνική σημαία . Τό 1952 ὁ ἀριθμός αὐτῶν τῶν πλοίων ἦταν μόνο 489 τό 1962 ἦταν πάνω ἀπό 1200 καί ἡ χωρητικότητά τους (σέ χιλιάδες G.R.T.), ἔφθασε τόν ἀριθμό 6.774.

'Ο " ἐκπατρισμός " πλοίων πού πρίν εἶχαν τήν λεγόμενη " σημαία ἀνάγκης " ἤ " εὐκαιρίας " συνεχίστηκε φυσικά καί μετά τά εὐνοϊκά νομοθετήματα τῶν κρατῶν χρόνων τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας τῆς 21ης'Απριλίου (βλ.παραπ.) Τό 1969 ὑπολογίστηκε ὅτι ὁ'Ελληνικός ἐμπορικός στόλος ἔστανε τούς 24 ἑκατομ. τόννους καί περιεῖχε πάνω ἀπό 2.000 πλοῖα.'Ακόμη ἀπ' τό 1964 καί μετά ,ὅταν ἡ'Ελλάδα ἐπίσημα κατεῖχε τήν 6η θέση στήν κλίμακα τῶν ἐμπορικῶν στόλων ,λεγόταν πώς ἄν ὅλοι Ἕλληνες πλοιοκτῆτες σηκώσουν ἑλληνική σημαία τότε πιθανῶς μόνο οἱ ἐμπορικοί στόλοι τῶν Η.Π.Α. καί τῆς Μεγάλης Βρεττανίας θά ἦταν μεγαλύτεροι τοῦ 'Ελληνικοῦ

Χαρακτηριστικό ὅμως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐφοπλιστικοῦ κόσμου εἶναι ἡ μονοπώληση τοῦ ἐφοπλιστικοῦ κεφαλαίου.'Εφτά ἐφοπλιστικοί οἶκοι (Α. Ωνάσης , Σ. Νιάρχος , Σ.Λιβανός ,Π. Γουλανδρῆς , Κ.Μ.Λαιμός ,Ι.Κ.Καρράς ,'Α/φοί Κολοκοτρώνη) στήν δεκαετία τοῦ 60 ,εἶχαν πάνω ἀπό 50% τοῦ συνολικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἐνῶ εἴκοσι τέτοιοι οἶκοι τό 80% τοῦ στόλου!Ακόμη ἐπειδή πολλοί ἐφοπλιστές συνήθιζαν νά διατηροῦν τήν ἔδρα τους ἔξω ἀπ' τήν 'Ελλάδα τά ἐτήσια εἰσοδήματα πού ἐξασφαλιζόταν συνολικά ἀπ' τήν ἐμπορική ναυτιλία συγκριτικά μέ ἄλλες ναυτικές χῶρες ἦσαν μικρά !Ἔτσι σύμφωνα μέ ἔκθεση τοῦ OCDE πού ἀναφερόταν σέ στοιχεῖα τοῦ 1962 ἐνῶ γιά ἄλλες ναυτικές χῶρες(Μ. Βρεττανία , Ιταλία , Νορβηγία) τό εἰσόδημα κατά τόννο χωρητικότητας ἦταν ἀπό 50-80 δολλάρια ,γιά τήν'Ελλάδα ἦταν μόνο 20 δολλάρια.

'Ο Τραπεζίτικός κόκλος πάλι ,παρ' ὅλη τήν νομισματική κατάρρευση πού ἀκολούθησε ὕστερα ἀπ' τόν κατοχικό ὑπερπληθωρισμό,μετά τό 1956 περίπου παρουσιάζει νέα ἀνάπτυξη."Ας σημειωθεῖ ὅτι μετά τήν νομισματική μεταρρύθμιση τοῦ 1953 μέ τήν βοήθεια τοῦ κράτους τό τραπεζικό συστημα γνώρισε ἀναδιάρθρωση καί βελτίωση (βλ. Ξεν Ζολώτα ,Νομισματική ἰσορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη, ὅπ. παρ. σελ. 74 ἑπ. καί W.D.CANDILIS,ὅπ. παρ. σελ. 59 ἑπ.) Παρ' ὅλα αὐτά τό μέγεθος τῶν τραπεζικῶν κεφάλαιων δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἱκανοποιητικό στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπό σκοπιά βέβαια πλούσιας καί σταθερῆς πιστωτικῆς πηγῆς γιά μιά ἐπιταχυνόμενη οἰκονομική ἀνάπτυξη."Υστερα μεγάλο μέρος τῶν κεφαλαίων αὐτῶν στρεφόντουσαν σέ ἀντιπαραγωγικές κατευθύνσεις ἄμεσου ὅμως καί γρήγορο πλουτισμοῦ - κι αὐτό φυσικ ἔχει νά κάνει μέ τήν ἀντιπαραγωγική νοοτροπία πολλῶν κεφαλαιούχων καί ἀποταμιευτῶν

Σ τήν 'Ελλάδα υπήρχαν στήν έξεταζόμενη περίοδο πέρα άπ' τήν Κεντρική Τράπεζα τής 'Ελλάδας έννιά άλλες έμπορικές Τράπεζες . 'Η πρώτη άποτελοΰσε άνώνυμο εταιρία πού οί μετοχές της βρισκόντουσαν σέ χέρια ίδιωτών καί Ν.Π.Δ.Δ. ή άλλως Ν.Δ.Π. (Δημόσιων Νομικών Προσώπων). 'Επέβλεπε σέ γενικές γραμμές τήν άγορά χρήματος μ σα στά πλαίσια πάντα τών κατευθύνσεων τής Νομισματικής 'Επιτροπής ,έπαιζε ρόλο οίκονομικοΰ συμβούλου τοΰ Κράτους σέ θέματα νομισματικής καί πιστωτικής πολιτικής διατηροΰσε τό έκδοτικό προνόμιο άπ' τό 1928 έτος ίδρυσής της - καί γενικά άποτελοΰσε τήν Τράπεζα τών Τραπεζών. 'Η πολιτική της χαράκτηκε έξ άρχής άπ' τόν καθηγητή τής Οίκονομίας καί γιά μεγάλο χρονικό διάστημα Διοικητή της Ξεν. Ζολώτα πάνω στά πλαίσια πάντα τής υποστήριξης τής ίδιωτικής πρωτοβουλίας καί τής βασικής άποψης ότι ένώ βραχυπρόθεσμα ένα ικανοποιητικός ρυθμός οίκονομικής άνάπτυξης μπορεί νά μή συμπίπτει μέ τήν νομισματική σταθερότητα μακροπρόθεσμα τό ένα προϋποθέτει τό άλλο(βλ. Ξεν. Ζολώτα ,Νομισματική ίσορροπία καί οίκονομική άνάπτυξη, όπ, παρ, σελ. 9 έπ, 12 έπ. καί 15 έπ.) Μιά τέτοια πολιτική έχει σάν άποτέλεσμα τήν ύποστήριξη τών κρατικών έκείνων παρεμβάσεων πού σκοπεύουν τήν διεύρυνση τών έργων υποδομής γιά νά διευκολυνθοΰν οί ίδιωτικές έπιχειρήσεις στήν επενδυτική τους δραστηριότητα ,ένώ άπ' τήν άλλη περιλαμβάνουν τήν κάθε δυνατή προσπάθεια γιά τήν έξασφάλιση τής άξίας τής δραχμής - καί πράγματι άπ' τό 1956 μέχρι τό 1972 περίπου ή νομισματική σταθερότητα καί ή άπουσία πληθωριστικών πιέσεων άποτελοΰσε χαρακτηριστικό τής έλληνικής οίκονομίας.-

Οί δεύτερες έννιά έμπορικές τράπεζες άπ' τήν δική μας τήν σκοπιά παρουσιάζουν πιό πολύ ένδιαφέρον .'Απ' αύτές οί τρεις μόνο ('Εθνική ;Εμπορική ;Ιονική καί Λαϊκή) πραγματοποιοΰσαν πάνω άπ' τό 90% τών συναλλαγών όπότε καί έδώ φαίνεται ό βαθμός μονοπώλησης ."Ας σημειώσουμε παραδειγματικά ότι η'Εμπορική ;Ιονική καί Λαϊκή Τράπεζα είχαν τόν ίδιο διοικητή, τόν μεγαλοκεφαλαιοκράτη Στρ. Ανδρεάδη. 'Η'Εθνική καί η'Εμπορική Τράπεζα είχαν στενές σχέσεις μέ τίς βιομηχανικές έπιχειρήσεις καί ιδιαίτερα ή πρώτη είχε κατά καιρούς συμμετάσχει σέ ίδρυση νέων έπιχειρήσεων (λ.χ. στήν εταιρεία AITOLIAN σέ συνεργασία μέ τήν BRTISH PETROLEUM τό 1960 , στήν βιομηχανική εταιρεία χημικών προϊόντων Βορείου 'Ελλάδας τό 1961) ,ένώ ή δεύτερη συμμετείχε σ' ένα μεγάλο άριθμό έπιχειρήσεων ,όπως ή 'Ελληνική Βιομηχανία Φωσφορικών Λιπασμάτων ,Ναυπηγεία 'Ελευσίνος,'Ελληνικοί 'Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι ,Πειρέλλη -'Ελλάς Α.Ε. κ. Ε. 'Από άποψη όγκου καταθέσεων ή πρώτη τό 1963 διέθεσε 19,1

δισεκατομ. δρχ. ἐνῶ ἡ δεύτερη ,μικρότερη 6 δισεκατομ. δρχ (τόν ἴδιο χρόνο δ'Ισολογισμός τῆς πρώτης ἔφτασε τό ὕψος τῶν 35 1/2 περίπου δισεκατομ. δρχ. ἐνῶ τῆς δεύτερης μόνο 14 δισεκατομ. δρχ.)

Α π' τήν Ἄλλη μεγάλο μέρος τῶν μετοχῶν αὐτῶν τῶν Τραπεζῶν ἀνῆκαν σ' ἐφοπλιστές καί μᾶλλον πρέπει νά θεωρηθεῖ σάν χαρακτηριστικό τῆς Ἑλληνικῆς μεταπρατικῆς ἀστικῆς τάξης ὁ στενός δεσμός τοῦ ἐφοπλιστικοῦ κύκλου μέ τόν τραπεζιτικό κύκλο καί τούς Ἄλλους τομεῖς τοῦ μεταπρατικοῦ κεφαλαίου . Οἱ Ἕλληνες ἐφοπλιστές πράγματα εἶχαν διεισδύσει ὄχι ἁπλά στό τραπεζικό σύστημα ἀλλά σ' Ἄλλους οἰκονομικούς τομεῖς,ὅπως στίς ἀεροπορικές συγκοινωνίες μέχρι τό 1975-μέχρι τότε ὅπως εἶναι γνωστό ὑπῆρχε τό μονοπώλιο τοῦ'Ωνάση - στήν ναυπηγική βιομηχανία ,στίς βιομηχανίες χημικῶν λιπασμάτων ,στό ἐξωτερικό μεγαλεμπόριο τῆς χώρας, στίς ναυτοασφαλίσεις ,στίς τουριστικές ἐπιχειρήσεις κ.λ.π. Γι αὐτό καί λέμε ὅτι ἡ μεταπρατική ἀστική τάξη βρίσκεται ὄχι ἀποκλειστικά ἀλλά μόνο κύρια στό ἐφοπλιστικό ,τραπεζικό , χαρακτηριστικό καί μεγαλεμπορικό τομέα , ἀφοῦ τήν συναντᾶμε καί βιομηχανικούς τομεῖς ἐξαρτημένους ὅμως λιγώτερο ἤ περισσότερο ἀπ'τό ξένο κεφάλαιο. Στή χώρα μας ,ὅπως εἶναι γνωστό ,τυπική περίπτωση ἦταν οἱ ἐφοπλιστές ,Ωνάσης καί Νιάρχος μέ τήν πολυσχιδῆ ἐπενδυτική τους δραστηριότητα .(Βλ. Ν. Φυρούκη ,ὅπ. παρ. τομ. ΙΙ σελ. 58-59)

30. Βλ. Ν. Πουλατζᾶ ;Η κρίση τῶν δικτατοριῶν ,ὅπ. παρ. ,σελ. 61 ἑπ.

31. Βλ.Ν.Α.Πουλαντζᾶ ,ὅπ. παρ. σελ. 58.

32. Βλ. Β.Ι.Φίλια ,ὅπ. παρ. σελ. Βλ. Ἐπίας , ὅπ. παρ.σελ. 77 ἑπ.

33. Βλ. Β.Ι.Φίλια Δ οκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ. 73 καί πρβλ.σελ. 48.

33α Βλ. Β. Φίλια Θ'Οψεις διατήρησης καί μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος " ὅπ. παρ. σελ. 107.

34. Βλ. Α. Πεπελάση ,ὅπ. παρ. σελ. 61 ,64.

35. Βλ. Γ. Κασιμάτη ,Μαθήματα Κοινωνικοῦ Δ ικαίου ,ὅπ. παρ. σελ. 312.καί σελ. 314.

36. Βλ. Β. Ξ. Φίλια Δ οκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ. 60 (ἐκεῖ φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφέας τούς 150.000 ἐπιστήμονες καί ἐλεύθερους ἐπαγγελματίες ὅλων τῶν κατηγοριῶν - μέ βάση τά στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1971 - χωρίς καμμιά διάκριση τούς κατατάσσει στά μικροαστικά στρώματα).

37. Βλ. ξεν.Ζολώτα ,Νομισματική Ἀσφάλεια καί οἰκονομική ἀνάπτυξης,ὅπ. παρ. σελ. 34

NICOLAS VERNICOS ,L' ECONOMIC DE LA GRECE 1950-1970, 1974 ,(THESE POUR DE DOCTORAT D' ETAT DES SCIENCES ECONOMIQES) τομ. I σελ. 16 ἑπ. (τῆς Εἰσαγωγῆς).

38. Βλ. Β. Φέλια "Ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ",ὅπ. παρ. σελ. 107.

39. Βλ."Ομοια σελ. 108- 109.

40. Γιά τήν ἔννοια τῆς ἀπορροφητικῆς ἱκανότητας βλ. Ξεν. Ζολώτα ,Νομισματική 'Ισορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξης ,ὅπ. παρ. σελ. 63,64 (βλ. ἰδιαίτερα πιν 14 καί15) Βλ. ἀκόμη γενικώτερα γιά τήν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπό σκοπιά " εἰσροῶν " καί ἐκροῶν Θ.Α. Σκούτζου - Γ.Σ. Ματθαίου . Πίνακες Εἰσροῶν - ἐκροῶν τῆς 'Ελληνικῆς Οἰκονομίας . (1958,1963,1966,1969) ἐκδ.ΚΚΗΕ ,Α θῆναι 1974 .('Η μελέτη βασίστηκε στόν πρωτογρνῆ πίνακα εἰσροῶν - ἐκροῶν τοῦ 1958,ὡς πίνακα βάσης ,πού ἐκπονήθηκε ἀπ' τήν Διεύθυνση 'Εθνικῶν Λογαριασμῶν τοῦ 'Υπουργ. Συντονισμοῦ .'Οπίνακας αὐτός βάσης ἐκσυγχρονίστηκε ὅπως λένε οἱ συγγραφεῖς στήν εἰσαγωγή - βλ. σελ. 20 ἑπ. , διά τῆς λεγόμενης μεθόδου RAS)

41.'Απ' τόν'Οκτώβριο 1944 μέχρι τόν'Ιούνιο τοῦ 1964 ἔχει ὑπολογιστεῖ ὅτι ἡ 'Αμερικανική βοήθεια πρός τήν'Ελλάδα ἀνέβηκε στό ὕψος 2.245 περίπου ἑκατ. δολλαρίων Τό μεγαλύτερο μέρος ἀπ' τό ποσό αὐτό δόθηκε στά πλαίσια τοῦ σχεδίου Μαρσαλ(Απρίλιος 1948-Ιούνιος 1953). 'Ηκατανομή ἐπίσης τοῦ ποσοῦ ἀνάλογα μέ τήν φύση τῆς βοήθειας ἔχει ὡς ἑξῆς: Τό 81,2% ἦταν δωρεάν βοήθεια ,τό 13,2% ἦταν δάνεια καί τό 5,6% τό ἀποτελοῦσαν ποσά πού δαπανήθηκαν ἀπ' τίς Η.Π.Α. μέσῳ τήν'Ελληνική 'Επικράτεια.'Αμέμα ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι πολλά ἐρωτηματικά προκύπτουν σχετικά μέ τήν ἀξία καί ἔντιμη χρησιμοποίηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ποσοῦ ἀπό τίς ἁρμόδιες ἀρχές, πρᾶγμα πού δίνει καί τό μέτρο τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης καί προόδου τοῦ τόπου ,ἀφοῦ φυσικά δέν θά ληξμονήσουμε ὅτι ἡ βοήθεια ἄρχισε νά δίνεται κάτω ἀπό δραματικές συνθῆκες γιά τό 'Ελληνικό κράτος καί ἀπό κοινωνικοπολιτική ἄποψη καί ἀπό οἰκονομική .

42. Βλ. ἀκόμη W.D.CANDILIS ,THE ECONOMY OF GREECE ,1944 - 66 .ὅπ. παρ. σελ. 40 ἑπ. καί Α.Παπανδρέου.'Ηδημοκρατία στό ἀπόσπασμα, ἐκδ. Καρανάση ,'Αθήνα 1974 ,σελ.κ 114 ἑπ. 90 βλ. W.D.CANDILIS ,ὅπ.παρ. σελ. 125 ἑπ. καί Ξεν. Ζολώτα ,Νομισματική 'Ισορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη ,ὅπ. παρ. σελ. 150 ἑπ.

43. Βλ. W.D.CANDILIS ,ὅπ. παρ. σελ. 9 καί Ξεν. Ζολώτα μ Νομισματική 'Ισορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη,ὅπ. παρ. σελ. 49 ἑπ. βλ. ἀκόμη τόν παρακάτω πίνακα 6.

Πίνακας 6

Εἰσαγωγές ;Ἐξαγωγές καί'Εμπορικό "Ελλειμμα γιά τό διάστημα 1953-66
(Πηγή : Τράπεζα τῆς'Ελλάδος)

Χρόνος	Εἰσαγωγές	'Εξαγωγές	'Εμπορικό Ἔλλειμμα	Μέτρο
1953	245, 9	134, 1	102.0	ἑκατ. δολ.
1955	373,2	206,5	145.5	"
1957	475, 1	222, 9	252.3	"
1959	454 , 8	212 , 5	242,3	"
1960	497, 1	208 ,6	288,5	"
1961	561 ,2	234 , 3	326,9	"
1962	608, 5	242 , 6	365.9	"
1963	708 , 4	295, 9	412,5	"
1964	821, 3	308 , 4	522,9	"
1965	978 ,7	330, 9	645,9	"
1966	1.1I3,5	403 , 5	700,0	"

44. Βλ. Α. Παπαλάση ,Ἄρθρα καί Σκέψεις , 1971-1974 ,ὅπ. παρ, σελ. 49 ἑπ. καί JOHN PESMAZOGLU ,THE ECONOMY SINCE 1967,ὅπ. παρ. 85 ἑπ.

45. Βλ. Οἰκονομικό ταχυδρόμο ἀριθμ φύλλου 1184 σελ. 3 ἑπ.

46. Βλ. Β . KARAGIORGAS ,THE DISTRIBUTION OF TAX BURDEN BY INCOME GROUPS IN GREEC μελέτη πού δημοσιεύτηκε στό ECONOMIC JOURNAL τοῦ'Ιουνίου 1973.

47 , Βλ. Γ.Β. Κατσουλη ὅπ. παρ. σελ. 399 ἑπ. 'Αξίζει ἀκόμη νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ διακομματική ἐπιτροπή τῶν"Αγγλων βουλευτῶν πού ἐπεσκέφθηκαν τήν 'Ελλάδα τό 1946 γιά νά μελετήσουν τήν κοινωνική ,πολιτική καί οἰκονομική κατάσταση τῆς χώρας, ἀπ ὅ,τι φαίνεται στήν ἀναφορά τους πού δημοσιεύτηκε τόν'Ιανουάριο τοῦ 1947, διαπίστωσαν ὅτι στήν'Αθήνα ὑπῆρχαν 3.000 πολύ πλούσιες οἰκογένειες πού τό κύριο μέλημά τους ,μέσα στίς κρίσιμες ἐκεῖνες στιγμές γιά τήν ἀνασυγκρότηση τοῦ τόπου τους ἦταν πῶς νά διαφυλάξουν καλύτερα τόν πλοῦτο τους ὑπό μορφή χρυσοῦ. Κάτι τέτοιο εἶναι χαρακτηριστικό τῆς συμφεροντολογικῆς νοοτροπίας τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν.

48. Βλ. ὅπ. παρ. σελ. 407

49.Βλ. παραπάνω ὑποσ, 2 καί 3 τοῦ δεύτερου κεφαλαίου .

50. Βλ. Ξεν. Ζολώτα ,νομισματική ἰσορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη ,ὅπ. παρ. σελ. 179 ἑπ.

51. Βλ. περιοδικό " Νέα Οἰκονομία " ,ἀριθμ . τεύχ. 1 τοῦ 1966,σελ. 45 .

52. Βλ. Μάριου Νικολινάκου ,Μελέτες πάνω στόν'Ελληνικό καπιταλισμό ὅπ. παρ. σελ.83.

53. Βλ. Μάριου Νικολινάκου ,Μελέτες πάνωστόν'Ελληνικό καπιταλισμό ὅπ.παρ. σελ. 78.ἐπ.

54. Βλ. G.COUTSOUMATIS ,THE MORPHOLOGY OF GREEK INDUSTRY, CENTER OF ECONOMIC RESEARCH ,ATHENS , 1963,σελ.36,39.

55. Βλ. Ξεν. Ζολώτα ,Νομισματική'Ισορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη ,ὅπ. παρ. σελ. 245 ἐπ. INDUSTRIAL ESTATES IN EUROPE AND THE MIDDLE EAST ,UNITET NATIONW ,N/ YORK 1968 ,Μέρος III ,σελ, 86 ἐπ. (ἐκεῖ γίνεται ἀναφορά στήν ὅλη προσπάθεια τοῦ O.B.A. ἀπ' τό 1962 καί τῆς E.T.B.A. ἀπ' το 1964 γιά δημιουργία βιομηχανικῶν γηπέδων καί ζωνῶν στή Θεσσαλονίκη, Βόλο ,Πάτρα, Καβάλλα ,'Ηράκλειο , Χανιά ,Πρέβεζα. Α κόμη ἰδιαίτερη μνεία γιά τόν ν. 4.458/1965 ,-πού προβλέπει ἀναγκαστικές ἀπαλλοτριώσεις γιά ἵδρυση βιομηχανιῶν , φορολογικές ἀπαλλαγές καί εἰδική χρηματοδότηση γιά τά βιομηχανικά γήπεδα - καί τόν ἑλληνικό 'Οργανισμό 'Ανάπτυξης Βιομηχανικῶν γηπέδων πού ἱδρύθηκε τό 1966 ἀπ' τήν E.T.B.A. Βλ. ἀκόμη στό ἴδιο σύγγραμμα σελ. 99 ἐπ. ὅπου γίνεται ἀναφορά σέ παρόμοιες προσπάθειες στήν Τουρκία καί συγκρ.μέ τά παραπάνω ὁ ρυθμός ἵδρυσης βιομηχανικῶν γηπέδων καί ζωνῶν δέν φαίνεται νάναι πού καλύτερος γιά τήν'Ελλάδα μέ τήν διαφορά βέβαια ὅτι στήν τελευταία ὁ O.B.A.- E.T.B.A. καί ἀπ' τό 1966 ὁ'Ιδιαίτερος'Οργανισμός Α νάπτυξης Βιομηχανικῶν Γηπέδων ἔχουν ἀναλαβει συγκεκριμένες προγραμματισμένες προσπάθειες μέ ἀρκετή κρατική ὑποστήριξη .

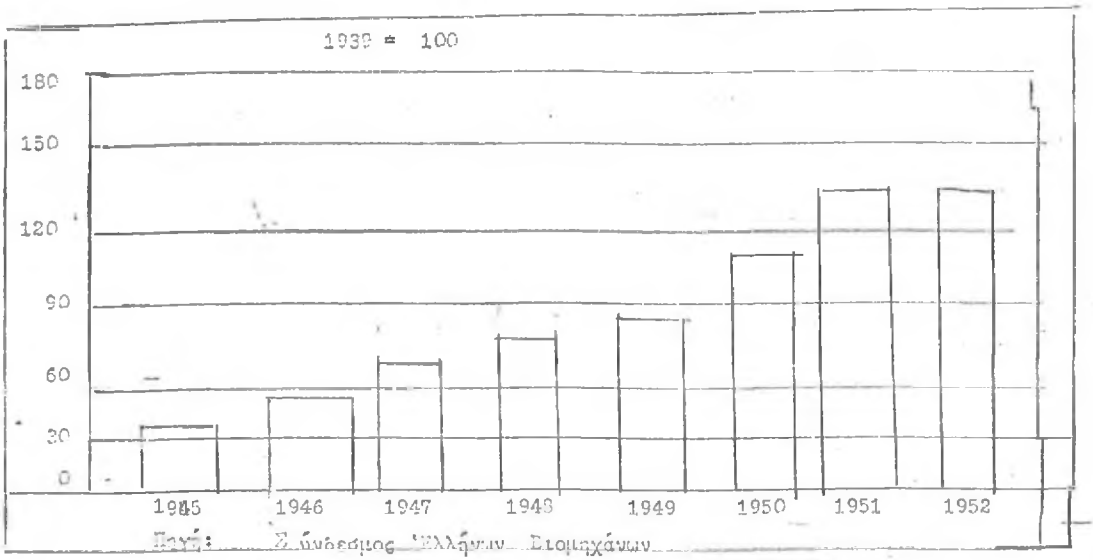
56. Βλ. SELECTED ASPECTS OF INDUSTRIALIZATION IN THE MEDITENRANEAN BASIS ὅπ. παρ. σελ. 64 ἐπ. (ὅπου ἐνδιαφέρουσα μελέτη τῆς MARIA NEGREPONTI DELIVANIS μέ τίτλο " LA CONTRIBUTION DES INVESTISSEMENTS PUBLICS DEVELOPPEMENT REGIONAL DE LA GREEC ").

57. Βλ. Εθαγ. Λαζαρίδη ,ὅπ. παρ. Πρβλ. ἐπίσης μέ τήν ὄποψη τῆς NPGREPONTI - DEN DELIVANIS (ὅπ. παρ.) περι " DEVELOPPEMENT REGIONAL NON EQUILIBRE " καί M.D.RIVKIN, ὅπ. παρ. σελ. 17 ἐπ.

58. Βλ. J.MEUNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 375

59. Βλ. Ξεν. Ζολώτα , Νομισματική 'Ισορροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη ,ὅπ.παρ. σελ. 40 ἐπ. 65-66 καί 221 ἐπ. W.D.CANDILIS , ὅπ. παρ. σελ. 2 ἐπ. σελ. 193 ἐπ. καί σελ 206 ἐπ. NICOCANDTERSICOS ὅπ. παρ. το. I σελ. 169 ἐπ. Βλ. καί παρακάτω σχέδιο(7)

Σχ.
Δείκτης Βιομηχανικῆς Παραγωγῆς
γιά τό διάστημα 1945-1952

60. Βλ. Χεν, Ζολώτα , Νομισματική Ἰσοροπία καί οἰκονομική ἀνάπτυξη ὅπ. παρ. σελ. 44 NICOLAS VERNICOS ,ὅπ. παρ, τομ. I σελ. 239 ἑπ.

61., Βλ. Ν. Τυρούκη ,ὅπ. παραπ. τομ. II σελ 108-109 ,Χεν. Ζολώτα ,ὅπ. παραπ. σελ 37 καί σελ. 284 ἑπ.

62. Βλ. Χεν Ζολώτας ὅπ. παρ. σελ. 37 .'Ο Χεν Ζολώτας κοντά στ' ἄλλα ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κάμψη τοῦ ρυθμοῦ αὔξησης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ὀφείλεται στήν ἔλλειψη μακροχρόνιου προγραμματισμοῦ, ἡ ὁποία ἦν ὑπῆρχε μέσω τῆς αὔξησης τῆς ἀποδοτικότητας τῶν γεωργικῶν ἐπενδύσεων καί τῆς ὀργανικῆς σύνδεσης τῆς γεωργίας μέ τούς κλάδους τῆς κτηνοτροφίας καί τῆς βιομηχανίας. Θά ἔφαζε σταθερές ρυθμούς γιά παραπέρα αὔξησή της (βλ. ὅπ. παρ. σελ. 273) .Συγκρ. τήν κατάσταση αὐτή στήν Ἑλλάδα μέ τόν οἰκονομικό προγραμματισμό τῶν γειτονικῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν (βλ. ὑποσ. 18,19 καί 20 τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου.)

63. Βλ."Οἰκονομικό Ταχυδρόμο " τῆς 25-5-1974 στό ἄρθρο τοῦ Γ. Κουτσουμάρη . Βλ. ἀκόμη Α.Πεπελάση "Ἄρθρα καί Σκέψεις ,1971-74 ὅπ. παρ. σελ 61 ἑπ. Πάντως στό διάστημα 1968-72 ἡ συνολική Ἑλληνική γεωργική παραγωγή ὅπως κι ἡ Τουρκική παρουσιάζει αὔξηση,(Βλ. τόν παρακάτω πίνακα (7)). Ἄς ληφθεῖ ὅμως ὑπ' ὄψη ἡ διαφορά μεγέθους τῶν δύο χωρῶν τόσο σέ πληθυσμό ὅσο καί σέ ἔκταση.

Πίνακας 7.

1963 = 100

Χώρα	1968	1970	1972
Ἑλλάς	118	123	135
Τουρκία	115	129	138

Πηγή : INTERNATIONAL STATISTICAL YEARBOOK τοῦ O.H.E. 1973

64. Βλ. Ἐθνικούς λογαριασμούς 1948-1959 καί 1958-1962 τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ τῆς Ἑλλάδας καί NICOLAS VERNICOS , ὅπ. παρ. σελ. 339-355 (σχετικά μέ τήν συνολική προσέγγιση τῆς οἰκονομικῆς δομῆς Ἑλλάδας μέ σύγχρονη μεθοδολογία.

65. Βλ. Ὁδηγό Ἐπενδύσεων ,τῆς E.T.B.A. Ἀθῆναι 1969.

66. Βλ. B.I. Φίλια Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παρ. σελ.87 ἑπ. καί 177.

67, Βλ. B.I.Φίλια ,Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ 47 ἑπ. καί πρβλ.μέ κή ὑποσ. 1.

Ὅπ. παρ. Ἀ. Ἀλεξανδρή-Σολώνας (βλ. Νομισματική Ἰσορροπία καί Οἰκονομική Ἀνάπτυξη, ὅπ. παρ. σελ. 196-197) μέχρι τό 1964 διαπιστώνει μέν ἐξασφάλιση νομισματικῆς Ἰσορροπίας ,ἀλλά ἔχει τήν γνώμη ὅτι μέχρι τότε πρόοδος τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας πραγματοποιήθηκε χωρίς οὐσιώδεις διαρθρωτικές μεταβολές καί ποιοτικές βελτιώσεις ἀλλά μόνο μέ ἁπλή διεύρυνση τῆς ὑπάρχουσας παραγωγικῆς βάσης ,πρᾶγμα πού φαίνεται καί ἀπ' τήν μικρή μεταβολή τῶν σχετικῶν ποσοστῶν συμμετοχῆς τῆς πρωτογενοῦς ,δευτερογενοῦς καί τριτογενοῦς παραγωγῆς ἀπ' τήν ἀρχή τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου μέχρι τότε.Ἀκόμη νομίζει ὅτι ὁ προγραμματισμός συνολικά ἔπασχε ἀπό ὀργανικές ἀδυναμίες καί δίνει πολλή σημασία ,σχετικά μέ τήν ἀνάλυση τῶν αἰτίων τῆς ἀνάσχεσης τῆς οἰκονομικῆς προόδου ,στήν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα καί στίς δυσμενεῖς συνθῆκες γιά τήν πλήρη ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων του. (Σχετικά μέ τίς ἀπόψεις τοῦ ἴδιου γύρω ἀπό τά ἐμπόδια στήν ἀνάπτυξη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας,βλ.ὅπ.παρ. σελ. 65-66 .Ἐπίσης γιά τήν σημασία πού δίνει στόν ἀνθρώπινο παράγοντα πάνω στήν δυναμική τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης,βλ. ὅπ. παρ. σελ. 186ἑπ.)

Συνεπῶς ἀπ' τά παραπάνω τεκμαίρεται ὅτι ἡ ἀπορροφητική ἱκανότητα καί ἡ ἐπεκτατική ὁρμή τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας ,στήν περίοδο τουλάχιστον

πού ἐξετάζει στό βιβλίο του ὁ Ξεν. Ζολώτας δέ ἦταν δυνατό παρά νά παρουσίαζει μικρή ἀνάπτυξη.

69. Βλ. Ξεν. Ζολώτα, Νομισματική Ἰσορροπία καί Οἰκονομική ἀνάπτυξης ὅπ. παρ. σελ 238.

70. Βλ. Μ. Νικολινάκου ,ὅπ. παρ. σελ. 94.

70α Βλ. Β. Φιλια "Ὄψεις διατήρησης καί μεταβολή τοῦ κοινωνικοῦ σ συστήματος " πάρ. παραπ. σελ 58.

71. Βλ.'Εφημερίδα " τά Νέα " ,φυλ. τῆς 29ης Αὐγούστου 1977.

ΔΩΡΕΑ

ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1944-1974)

Τομος Β
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1987

ND: 1096

ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

17 ΜΑΡ. 1999

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1944-1974)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1987

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Μέρος 2ον

Κεφάλ. 1ον

Μιά γενική πολιτική ἐκτίμηση τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου. Οἱ συνέπειες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς μέσης ἐξάρτησης ἀπό τήν'Αμερικανική'Υπερδύναμη

I. 'Η ἐπίδραση τοῦ γεωπολιτικοῦ -διεθνοπολιτικοῦ παράγοντα στίς μεταπελευθερωτικές πολιτικές ἐξελίξεις.

Οἱ μεταπολεμικές πολιτικές ἐξελίξεις στήν'Ελλάδα διαμορφώθηκαν κάτω ἀπ' τήν ἐπιρροή τόσο τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικοοικονομικῶν παραγόντων ,ὅσο καί τῶν ἐξωτερικῶν διεθνοπολιτικῶν -γιά νά μιλήσουμε στήν ἰδιομορφολειτουργική γλῶσσα" ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο στήν διαμόρφωση σάν ἀνεξάρτητες μεταβλητές τόσο τό ἐσωτερικό ὅσο καί τό ἐξωτερικό περιβάλλον. Συνακόλουθα θἄταν μονολιθικός τρόπος ἀνάλυσης ἄν ἐπιμέναμε ν' ἀναλύουμε τίς ἐξελίξεις βασισμένοι ἀποκλειστικά καί μόνο στόν οἰκονομικό -ταξικό παράγοντα κι'ὁπωσδήποτε θά πέφταμε σέ δογματικές παγίδες .Σέ κάτι τέτοιο λ.χ. ἔπεσε, καί μάλιστα σ' ὑπερβολικό βαθμό, ὁ Νίκος Ζαχαριάδης ,πρώην Γεν. Γραμματεύς τοῦ Κ.Κ.Ε, ὅταν ἔλεγε ὅτι ἀκόμη καί μέχρι τό 1954 ἡ'Ελλάδα βρισκόταν " σ' ἐπαναστατική κατάσταση " κι ὅτι γενικώτερα τά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα τοῦ 1946 δῆθεν ἔπειθαν ὅτι ἡ χώρα ὡρίμασε πιά γιά νά προχωρήσει σέ μιά ἐπανάσταση σοσιαλιστικοῦ χαρακτήρα.[1] Τί δεδομένα παρεῖχαν καί τί ὀραγμούς ἔθεταν οἱ διεθνοπολιτικές συγκυρίες ὑποτιμήθηκε ἤ ἀκόμη κι ἀγνοήθηκε .

Γιατί ἀφοῦ ὁ Μαρξισμός - Λενινισμός [illegible] ἐφαρμόζονταν δογματικά κι ἡ 'Ελληνική πραγματικότητα ἑρμηνευόταν κατά " Προκρούστειο" τρόπο,γιά τά γεγονότα τοῦ 1944-1949 δέν μποροῦσε νά χωρέσει οὔτε ὑποψία ὅτι μποροῦν νἄπαιζαν ἄσχημο καί καθαριστικό ρόλο ξένοι πολιτικοί δάκτυλοι κι ἀπ' τίς δύο πλευρές κι ὅτι μπορεῖ νά παίχτηκε ἤδη τό παιχνίδι " ἔξω ἀπ' τήν σκακιέρα " τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνα .'Η Σοβιετική"Ενωση ἦταν πάντα ἡ " Μεγάλη"Αγια Μητέρα""ὑπεράνω πάσης ὑποψίας "κι οἱ"Αγγλοαμερικάνοι 'Ιμπεριαλιστές ,οἱ δυνάμεις τῆς διεθνοῦς ἀντίδρασης πού προωθοῦσαν συστηματικά τόν Μοναρχοφασισμό στήν χώρα σε βάρος τῶν πατριωτῶν ,τῆς'Εθνικῆς ἀντίστασης καί τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος[2],ἀλλά καί τῶν"καλῶν προθέσεων " τῆς Σοβιετικῆς "Ενωσης ἀπέναντι σ[illegible] τό τιτώ, . Καί οἱ μεν'Αγγλοαμερικάνοι

πράγματι ἐνεργοῦσαν ἔτσι ,ἀλλά διερευνητές ἦταν καί οἱ προθέσεις τῆς ἄλλης πλευρᾶς -πού φυσικά σύμφωνα μέ τήν ἐπίσημη γραμμή τοῦ Κ.Κ.Ε. ἦταν πάντα " ὑπεράνω πάσης ὑποψίας " ---Ποιές ἀκριβῶς ἦταν ὄχι σ' ἐπίπεδο ἐπισήμων ἰδεολογικῶν δηλώσεων καί προπαγανδιστικῶν μηχανισμῶν ἀλλά σ' ἐπίπεδο οὐσιαστικῆς καί ρεαλιστικῆς ὑποστήριξης πού νά κάνει φανερή τήν παρουσία της στό πεδίο τῆς κρίσιμης διπλωματικῆς καί στρατιωτικοπολιτικῆς ἀναμέτρησης. Καί οἱ ἐνέργειες αὐτές τῶν Ἀγγλοαμερικάνων μήπως ὑλοποιοῦνταν στά πλαίσια ἑνός εὐρύτερου διεθνοπολιτικοῦ δεσμευτικοῦ ,ἄν καί ἄτυπου, πλαισίου πού ἴσχυε καί γιά τίς δύο πλευρές;

Ἀλλά τέτοιες ἀπορίες ἤ διερευνήσεις γιά τήν Ζαχαριαδική λογική ἦταν ἀκατανόητες. Τιστί ἔτσι καί ἐνομιμοποιοῦντο αὐτό τό"ὑπεράνω πάσης ὑποψίας" πού ἀναφέραμε πιό πάνω ,θ' ἄρχιζε νά κλονίζεται. Πῶς ἡ ἔννοια τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ καί τῆς ὑποστήριξης τῶν λαϊκῶν κινημάτων σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο νά συμβιβαστεῖ μ' ἕνα πνεῦμα διεθνοῦς "συναλλαγῆς" ὅπου περιελαμβάνοντο οἱ λαοί καί τά κινήματά τους. Πῶς τό " ἀλάθητο " κέντρο καθοδήγησης τοῦ διεθνοῦς κομμουνισμοῦ νά ἐγκαταλείψει συντρόφους ἀπροστάτευτους στίς ἁρπακτικές διαθέσεις τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ στό ὄνομα κάποιας διεθνοῦς συμφωνίας.

Ἄν ἐνομιμοποιοῦντο τέτοια ἐρωτήματα τότε ὁ παράγοντας τῆς διεθνοπολιτικῆς συναλλαγῆς καί τῶν πιέσεων τῶν διεθνῶν συμφερόντων -μαζί μ' ὅλα τά συμπαρομαρτοῦντα : παραμερισμός τῆς ἰδεολογίας μπροστά στό συμφέρον,μείωση τοῦ ἠθικοῦ καί ἰδεολογικοῦ γοήτρου τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης , DE FACTO χωρισμός τῶν δύο κόσμων - ἔμπαινε σάν ἀνεξάρτητος παράγοντας στήν ἀνάλυση .Ὁ οἰκονομικός - ταξικός θάχανε τότε τήν μονοκρατορία του. Κι ὅμως τά δεδομένα τοῦ 1946 ἔπρεπε νά"παραγάγουν" Ἐπανάσταση ἐνῶ ἀντίθετα τόν προηγούμενο χρόνο ἔπρεπε ν' ἀποδεικνύουν ἕνα Βελουχιώτη τυχοδιώκτη καί ἄξιο κάθε περιφρόνησης ἀπ' τό Κ.Κ.Ε. ἀφοῦ δέν δέχτηκε τήν συμφωνία τῆς Βάρκιζας[3]. Καί τά γεγονότα τῆς περιόδου 1941-1949 ἔπρεπε νά ἑρμηνευτοῦν ἀποκλειστικά κάτω ἀπ' αὐτό τό πρίσμα. Δηλ. ὅ,τι κι ἄν ἔγινε στήν περίοδο αὐτή ὀφειλόταν στό ὅτι τό "ἀστικοδημοκρατικό στάδιο ἐξέλιξης εἶνε ξεπεραστεῖ " κι' οἱ μεγάλες μάζες τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ ἤθελαν τό σοσιαλισμό καί τραβοῦσαν πρός τόν σοσιαλισμό "[4]. Τραβῶντας πρός τήν κατεύθυνση αὐτή ἤρθαν ἀναγκαστικά σέ σύγκρουση μέ τήν πλουτοκρατία καί τίς ντόπιες καί ξένες ἀντιδραστικές δυνάμεις κι ἀργότερα ὁδηγήθηκαν στήν ἐπανάσταση, μιά ἐπανάσταση πού στίς κινητήριες δυνάμεις της παρέμενε

"ἐργατοαγροτική "5.

Τώρα τί σχέση ἔχουν τά παραπάνω μέ τό ὅτι ἐνῶ στίς ἀρχές Δεκεμβρίου τοῦ 1944 ἡ'Ελλάδα βρισκόταν κάτω ἀπ' τήν μυριαρχία τοῦ Ε.Λ.Α.Σ, ἐκτός ἀπό μερικά τετραγωνικά χιλιομετρα στά νότια τῶν'Αθηνῶν, ὁ Τσώρτσιλ ἔδινε διαταγή στόν Σκόμπυ νά συμπεριφέρονται τά Βρεταβικά στρατεύματα στήν χώρα ὅπως ἄν ἐπρόκειτο γιά χώρα ὑπό κατοχή [6] καί τελικά ὁ Ε.Λ.Α.Σ. τήν μάχη τῶν'Αθηνῶν τήν ἔχασε καί μαζί καί ὅλο τόν "δεύτερο" γύρο παραμένει ἀνεξήγητο. Τί σχέση ἔχουν τά παραπάνω μέ τήν " περίεργη σιωπή " τοῦ Συνταγματάρχη Ποπώφ σ' ὅλη τήν διάρκεια τῶν Δεκεμβριανῶν παραμένει ἐπίσης μυστήριο [7]; ἐνῶ ἡ"συνέπεια " τοῦ Στάλιν στήν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Τσώρτσιλ στ' ἀπομνημονεύματά του σχετικά μέ τήν συμφωνία τοῦ'Οκτωβρίου 1944 στήν Μοσχα καί τήν ὁποία τεκμάρει ἀπ' τό ὅτι ἡ'Ισβέστια καί Πράβδα δέν ἐπέκριναν τούς Βρετανούς γιά τά γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου [8] τό ἄλλο μπορεῖ νά σημαίνει παρά προτίμηση ἐκ μέρους τοῦ Στάλιν τῶν εὐρύτερων στρατηγικῶν συμφερόντων τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ἔναντι τῆς ὑποστήριξης τῶν ἐξεγερμένων 'Ελλήνων Κουμουνιστῶν .

'Αντίθετα λοιπόν μέ τήν Ζαχαριαδική μονολιθική καί " Προσκρούστεια " ἀναλυτική σκέψη κι'ὁποιαδήποτε ἄλλη δογματική μαρξιστική συλλογιστική πού ὁμολογεῖ ἀσυζητητί τήν μονοκρατορία σέ κάθε πείπτωση τοῦ οἰκονομικοῦ -ταξικοῦ παράγοντα γιά τήν περίπτωση τῆς'Ελλάδας πρέπει νά δεχτοῦμε ὅτι στίς μεταπολεμικές πολιτικές της ἐξελίξεις ,ὅπως καί σ' ἄλλες περιόδους τῆς νεώτερης πολιτικῆς της'Ιστορίας ,ὁ γεωπολιτικός - διεθνοπολιτικός παράγοντας ἦταν ἐξ ἴσου σημαντικός μέ τόν οἰκονομικό - ταξικό.

Καί τό κίνημα τῆς'Εθνικῆς'Αντίστασης 1941-1944 καί τά Δεκεμβριανά καί τό " γεννηθήτω **'Επανάστασις** " τοῦ Ζαχαριάδη τό 1946 καί ἡ ἦττα τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ καί ἡ κατοπινή στερέωση τοῦ Καθεστῶτος τῆς δεξιᾶς καί στίς δύο του μορφές κοινοβουλευτική καί δικτατορική δέν ἐξετάζονται ὁλοκληρωμένα ἄν δέν ληφθεῖ ὑπ' ὄψει κι ὁ παραπάνω παράγοντας σ' ὅλες του τίς πολύπλοκες συμπλέξεις καί τίς ποικίλες του ἐπί μέρους μορφοποιήσεις.

'Η'Εθνική 'Αντίσταση τῶν ἐτῶν 1941-1944 ὑπῆρξε ὁπωσδήποτε μιά ἀπ' τίς ἐνδοξότερες ἐποποιΐες τῆς'Ελληνικῆς 'Ιστορίας παρ' ὅλες τῆς μαῦρες κηλίδες πού παρουσιάστηκαν καί πού ὀφειλόντουσαν στίς παραταξιακές διαφορές καί ἔριδες

μεταξύ τοῦ Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ.καί ἄλλων ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων πού ἤθελαν νά διαφοροποιοῦνται πολιτικοιδεολογικά ἀπ' τό προηγούμενο (Ε.Δ.Ε.Σ τοῦ Ν. Ζέρβα Ε.Κ.Κ.Α. καί 5/42 τοῦ Συνταγματάρχη Ψαρροῦ κ.ἄ.)Ὅστόσο αὐτές ἀκριβῶς οἱ παραταξιακές διαφορές καί ἔριδες ἄν ἐρευνηθοῦν σέ βάθος ἀποκαλύπτουν στοιχεῖα πού ξεφεύγουν ἀπ' τήν ὑπόθεση τοῦ γνήσιου λαϊκοῦ ξεσηκώματος ἐνάντια στόν καταχτητή πού ἔτσι κι ἀλλιῶς ἦταν μια ἀδιάφευστη πραγματικότητα καί συμπλέκονται μέ ξένες δυνάμεις - τοῦ κύκλου τῶν συμμάχων πάντα - πού ἐπιδιώκαν δρισμένες σκοπιμότητες γιά δικά τους πάντα συμφέροντα[9]. Κι οἱ δυνάμεις αὐτές ὅπως εἶναι γνωστό ἦταν ἡ'Αγγλία κι ἡ Σοβιετική Ἕνωση .'Ηπρώτη θεωροῦσε τήν 'Ελλάδα σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς ἀπό παλιά κι ἤθελε νά τήν διατηρήσει πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι ἤδη κατά τήν διάρκεια τοῦ'Αντιστασιακοῦ ἀγῶνα ἔπρεπε νά μεθοδεύσει τρόπους καί νά δημιουργήσει τέτοια ἀντερείσματα πάνω σέ μακροπρόθεσμη βεβαια βάση ὥστε τήν κατάλληλη στιγμή νά ἐξουδετερώσει τήν ἀριστερή φιλοσοβιετική πτέρυγα τῶν'Αντιστασιακῶν δυνάμεων (Ε.Α.Μ.- Ε.Λ.Α.Σ) καί ἔτσι νά ἐπιβάλει μεταπελευθερωτικά τό καθεστῶς τῆς ἀρεσκείας της. Ἔτσι ἐνῶ βραχυπρόθεσμα δέν μποροῦσε παρά νά ὑποστηρίζει τό Ε.Α.Μ.- Ε.Λ.Α.Σ. ἀπού βασικά ἐκεῖ βρισκόταν ὁ κύριος κορμός τῶν'Αντιστασιακῶν δυνάμεων παράλληλα ἐνίσχυε καί τό "δεξιό ἀντέρισμα " τοῦ Ν.Ζέρβα τοῦ ὁποίου τήν δημιουργία ὁπωσδήποτε ἐπεδίωξε κι ἔτσι ἔντεχνα προωθοῦσε τήν προσωική της τακτική τοῦ " διαίρει καί βασίλευε " τήν ἴδια τήν στιγμή πού καλοῦσε τό'Ελληνικό'Αντιστασιακό Κίνημα ἐνωμένο νά χτυπᾶ ἀλύπητα τόν Γερμανό καταχτητή[10].

.'Απ' τήν ἄλλη ἡ Σοβιετική Ἕνωση ἀκολουθοῦσε τή δική της μεθοδεύσεις σκοπιμότητες. Δύσκολα μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ ὅτι ἀπ' τήν ἴδια του τήν ἵδρυση τό Ε.Α.Μ. Σεπτέμβριος 1941 δέν ἐλεγχόταν ἀπ' τό Κομμουνιστικό στοιχεῖο ,ἄν καί βέβαια μέσα στούς κόλπους του ὑπῆρχαν συνεργαζόμενες κι ἄλλες προσδευτικές ὁμάδες καί προσωπικότητες,κι ὅτι τό στοιχεῖο αὐτό δέν ἐνεργοῦσε στά πλαίσια τῶν ἐπιδιώξεων τῆς Μόσχας καί ἰδιαίτερα τῆς ἐνιαίας πολιτικῆς πού ἤθελε νά περάσει στά Βαλκάνια ἤδη κατά τήν διάρκεια τοῦ παγκόσμιου πολέμου καί μέ προοπτικές πάντα μεταπελευθερωτικές[11].'Ακόμη παραπάνω δέν θᾶταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι τό ἴδιο τό γρήγορο ξεκίνημα μετά τήν ἐπίθεση τοῦ Χίτλερ στήν Σοβιετική Ἕνωση τοῦ ἀντιστασιακοῦ κινήματος στήν Ἑλλάδα ,ὅπως καί σ' ἄλλες

χῶρες τῆς Εὐρώπης μέ κομμουνιστική κυρίως καθοδήγηση καί ἡ συστηματική του ἐξάπλωση ἦταν ἐπιθυμία καί ἐπιδίωξη τῆς Μόσχας.

Φαίνεται λοιπόν πώς πέρα ἀπ' τήν γνησιότητα τῆς βάσης τοῦ 'Αντιστασιακοῦ κινήματος σ' ἐπίπεδο κορυφῆς κάποιοι ξένοι δάκτυλοι καί κάποιες σκοπιμότητες ξένων δυνάμεων - συγκεκριμένα Ἀγγλίας καί Σοβιετικῆς Ἕνωσης- προσπαθοῦσαν νά εἰσχωρήσουν ἐπενδύοντας γιά τά μελλοντικά πολιτικά τους σχέδια στήν περιοχή κι ἔτσι παρενέβαλαν ἐμπόδια στήν χάραξη μιᾶς ἴσιας κι ἀδιάσπαστης ἀντιστασιακῆς γραμμῆς μέ γνώμονα μοναδικό τό ἐθνικό συμφέρον τόσο κατά τήν διάρκεια τοῦ ἀγῶνα ἐνάντια στούς Γερμανούς ὅσο καί μεταπελευθερωτικά[12]. Κι ἀκόμη δέν εἴχαμε φτάσει στή συμφωνία τοῦ Λιβάνου καί τῆς Καζέρτας καί πολύ περισσότερο στή καθοριστική γιά τήν'Ελλάδα ἄτυπη συμφωνία τοῦ'Οκτωβρίου 1944 στήν Μόσχα μεταξύ Τσώρτσιλ καί Στάλιν[13]. Τό διασυμμαχικό διεθνοπολιτικό παιχνίδι ἀκόμη βρισκόταν στήν ἐξελιξή του κι ἡ κάθε πλευρά φρόντιζε ν' αὐξάνει τά πλεονεκτήματά της ἤ τουλάχιστον νά καταχυρώσει ἕνα MINIMUM προϋποθέσεων γιά ὁρισμένες πιθανές ὠφέλιμες γι αὐτήν παρεμβάσεις.

Τό σπέρμα λοιπόν τῆς διχόνοιας ἀνάμεσα στίς ἀντιστασιακές ὁμάδες ἀντανακλοῦσε ὡς ἕνα βαθμό τόν ἀνταγωνισμό καί τήν σύγκρουση τῶν σκοπιμοτήτων τῶν Μεγάλων Συμμαχικῶν Δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ἤ πιό πυκνά τῆς Δύσης καί τῆς'Ανατολῆς πάνω στήν περίπτωση τῆς'Ελλάδας μιᾶς χώρας μέ ἀναγνωρισμένο γεωπολιτικό ἐνδιαφέρον. Αὐτός ὁ ἀνταγωνισμός ἐξ ἄλλου ἀνάμεσα στίς παραπάνω δυνάμεις ἦταν γνωστός ἀπό παλιά ,ἤδη ἀπ' τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ νεοσύστατου'Ελληνικοῦ Βασιλείου τοῦ περασμένου αἰῶνα. Κι αὐτή ἡ ἀντανάκλαση τῶν ἀνταγωνισμῶν συνεχίστηκε κι ἀργότερα στήν μεταπελευθερωτική περίοδο κι εἶναι ζήτημα ἄν συνειδητοποιήθηκε κι ἀντιμετωπίστηκε σωστά ἀπ' τήν ἡγεσία τῶν ἀριστερῶν πολιτικῶν δυνάμεων μέχρι πού ὁ Δημοκρατικός Στρατός ἡττήθηκε κι ἡ'Αμερικανοκρατία ἐδραιωνόταν ἐπίσημα στή χώρα.Γιά νά εἴμαστε ἀκριβέστεροι μετά τόν 'Οκτώβρη τοῦ 1944 ὑπῆρχε ἀντανάκλαση ὄχι ἀκριβῶς ἀνταγωνισμῶν 'Αγγλίας καί Σοβιετικῆς Ἕνωσης γιά τόν ἔλεγχο τῆς'Ελλάδας, ἀφοῦ οἱ σφαῖρες ἐπιρροῆς εἶχαν καθοριστεῖ,ἀλλά τοῦ γενικώτερου πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ ἀνάμεσα στή Δύση καί τήν Σοβιετική Ἕνωση πού φυσικά περιλάμβανε διεθνεῖς δυνα-

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

μικούς καί συμφεροντολογικούς ανταγωνισμούς.-

Πιό συγκεκριμένα τά πολιτικά θράκηματα στριμωξίματος στήν'Ελλάδα άπ' τήν στιγμή πού ή δυναμική τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνα("δεύτερος" καί"τρίτος γῦρος")καί οἱ κατευθύνσεις τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων δέν συνέπλεαν μέ τίς ἄτυπες ,ἀλλά καθοριστικές διεθνοπολιτικές συμφωνίες καί διαμορφώσεις ἀνάμεσα στούς Δυτικούς συμμάχους καί τήν Σοβιετική"Ενωση ,ἐνῶ ἡ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στά ἐσωτερικά κέντρα ἀποφάσεων καί τά ἐξωτερικά τέτοια τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς ἀποδείκτηκε ἐλλιπής καί " σκοτεινή"!Η γραμμή τοῦ Κ.Κ.Ε καί τῶν ἄλλων προοδευτικῶν δυνάμεων πού τό ἀκολουθοῦσαν δέν ἦταν συγκλίνουσα πρός τήν γραμμή τοῦ διεθνοπολιτικοῦ παιχνιδιοῦ οὔτε ἀπ' ὅτι φάνηκε μεταγενέστερα τύχαινε τῆς πλήρους ἐπιδοκιμασίας τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης.[14] Βέβαια τό ἐρώτημα εἶναι ἄν λαθεμένη πορεία ἦταν ἀποτέλεσμα ἁπλᾶ καί μόνο " ἐπικοινωνιακῆς σύγχυσης" ἀνάμεσα στήν κομμουνιστική ἡγεσία τῆς'Ελλάδας καί ἐκείνης τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ἤ καί κάποιας " γραμμῆς" πού ἡ δεύτερη προσπαθοῦσε νά περάσει στήν πρώτη στό ὄνομα τῆς ἐξυπηρέτησης εὐρύτερων σκοπιμοτήτων τοῦ παγκόσμιου Κομμουνιστικοῦ κινήματος καί πού ἡ πρώτη λόγω τῆς παγίας ἐξάρτησής της ἀπ' τήν δεύτερη ἀναγκαστικά δεχόταν ἄν καί καταλάβαινε ὅτι τό πρᾶγμα "κάπου περιπλέκεται καί σκοτεινιάζει".[15]

'Αλλ 'ἄς τά πάρουμε τά πράγματα μέ τήν σειρά τους.'Ισως ἡ συμφωνία τοῦ Λιβάνου (Μαΐος 1944) καί τῆς Καζέρτας,(Σεπτέμβριος 1944) πού οὐσιαστικά δέσμευσαν τίς ἀριστερές δυνάμεις καί τίς ἔθεσαν κάτω ἀπ' τόν ἔλεγχο τῆς ἐξόριστης ἀστικῆς 'Ελληνικῆς Κυβέρνησης καί τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπυ οὐσιαστικά δέν ἔτυχαν τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς Σοβιετικῆς"Ενωσης .[16] Κι αὐτό γιατί ἡ τελευταία δέν ἤθελε νά δυσαρεστήσει τήν Σύμμαχο'Αγγλία καί γιατί φαινόταν πώς προσανατολιζόταν πρός τήν ἀπόφαση νά παραχωρήσει τήν'Ελλάδα στήν σφαίρα ἐπιρροῆς τῆς'Αγγλίας .'Η τελευταία αὐτή παραχώρηση ἔλαβε χώρα στήν συνάντηση τῆς Μόσχας τόν'Οκτώβριο τοῦ 1944 ὅπου ὁ Στάλιν τό 90% τῆς ἐπιρροῆς τῆς'Ελλάδας τό ἔδωσε στήν'Αγγλία καί κράτησε γιά τήν Σοβιετική"Ενωση τό ὑπόλοιπο 10%.[17] 'Από τότε κι ὕστερα τό θέμα "Ελλάδα " γιά τό Στάλιν μᾶλλον εἶχε κλείσει ἀλλά δυστυχῶς γιά τό'Ελληνικό Λαϊκό Κίνημα κάτι τέτοιο δέν εἶχε γίνει σύνθημα του τήν ἔκταση ἔγκαιρα γνωστό καί κατανοητό ἀπ' τήν ἡγεσία τοῦ Ε.Α.Μ.- Ε.Λ.Α.Σ καί τοῦ Κ.Κ/Ε.'Απόδειξη ὅτι στά Δεκεμβριανά ἡ Σοβιετική"Ενωση κράτησε παραδειγματική στάση ἀνοχῆς

ἀπέναντι στίς ἐνέργειες τῆς κυβέρνησης Παπανδρέου καί τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπυ. Βέβαια καί τό περίφημο τηλεγράφημα τοῦ " Παππού " [18] πού συμβούλευε μετριοπάθεια στίς δυνάμεις τῆς'Αριστερᾶς ,ἐνῶ ἡ μυστήρια σιωπή τοῦ Συνταγματάρχη Ποπώφ ,ἄν ἑρμηνευόταν σωστά ,δέν μποροῦσε παρά νά σημαίνει ἐγκατάλειψη κάθε ἀδιαλλαξίας στίς διαπραγματεύσεις μέ τήν κυβέρνηση Παπανδρέου καί τούς "Αγγλους ἐκ μέρους τοῦ Ε.Α.Μ .-Ε.Λ.Α.Σ. κατά τήν διάρκεια τῆς μάχης τῶν 'Αθηνῶν .[19]

'Η Σοβιετική "Ενωση φάνηκε συνεπής στήν ἄτυπη συμφωνία τῆς Μόσχας κι ἔτσι ἡ μάχη τῶν 'Αθηνῶν χάθηκε γιά τούς ἀριστερούς .Τόν Φεβρουάριο τοῦ 1945 μέ τήν συνθήκη τῆς Γιάλτας οι σφαῖρες ἐπιρροῆς ἀνάμεσα στίς Μεγάλες Δυνάμεις ἐπισημοποιήθηκαν ἐνῶ τήν'Ελλάδα ἴσχυαν τά ἤδη συμφωνηθέντα στή Μόσχα τό 1944- ἐνῶ μέ τήν συνθήκη τῆς Βάρκιζας ἡ σταδιακή ἐξόντωση τοῦ ρωμαλέου λαϊκοῦ κινήματος πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ τόσο ἀποτελεσματικά μέσα σέ σχετικά μικρό χρονικό διάστημα.[20] "Οταν πάλι τό 1946 ἔκρινε τό Κ.Κ.Ε. ὅτι ἔπρεπε νά καταφύγει σέ νέο ἔνοπλο ἀγῶνα τίποτε δέν μαρτυράει ὅτι σ' αὐτή του τήν ἀπόφαση ἔπαιζε καθοριστικό ρόλο κάποια συγκεκριμένη ὑπόσχεση τῆς Σοβιετικῆς "Ενωσης γιά ἀκέραιη ὑποστήριξη τοῦ νέου ἀντάρτικου. Τέτοια ὑπόσχεση σέ ὅλη τήν διάρκεια τοῦ ἐμφύλιου πολέμου φαίνεται πώς ποτέ δέν δόθηκε.[21] Τό ἄν οἱ'Αμερικάνοι διαδέχτηκαν τό 1947 τούς"Αγγλους αὐτό ἦταν κάτι πού δέν ἐνδιέφερε τόν Στάλιν. Αὐτό πού εἶχε σημασία γι αὐτόν ἦταν ὅτι ἡ'Ελλάδα συμφώνησε νά παραμένει στή σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς Δύσης κι ἤθελε νά μείνει πιστός στήν συμφωνία του. Τό μόνο νέο στρατιγικό πλεονέχτημα τώρα γιά τό ἀντάρτικο ἦταν ὅτι οἱ βόρειοι γείτονες ἀνῆκαν ἤδη στό'Ανατολικό μπλόκ κι ἔτσι θά ὑπῆρχε ἡ κάλυψη τῶν βόρειων συνόρων.-

'Απ' τήν ἄλλη ὅμως φαίνεται πώς ὁ Ζαχαριάδης κάτι πράγματι ἀνέμενε ἀπό πλευρᾶς Σοβιετικῆς Ενωσης κι ἀσφαλῶς οὔτε ποτέ ὑποψιάστηκε ὅτι μποροῦσε νά ἐπέλθει τέτοια ρήξη ἀνάμεσα στόν Στάλιν καί τόν Τίτο ὥστε ὁ τελευταῖος νά κλείσει τά σύνορα τῆς χώρας του στούς "Ελληνες ἀντάρτες μέ τά γνω-

στά δλέθρια γι αὐτούς ἀποτελέσματα(" τό πισώπλατο χτύπημα ",ὅπως ἔλεγε). Κι ἄν λάβουμε ὑπ'ὄψει ὅτι ἡ τότε ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε ἦταν τυφλά ἀφοσιωμένη στήν Σταλινική Γραμμή καί στενά ἐξαρτημένη ἀπ' τίς ἐντολές καί τίς ἐπιδιώξεις τοῦ Κ.Κ.Σ.Ε δύσκολα μποροῦμε νά πιστέψουμε ὅτι ὁ " τρίτος γύρος " ξεκίνησε μέ μοναδική πρωτοβουλία τῆς ἡγεσίας τοῦ Κ.Κ.Ε καί σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τήν ἄποψη τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης . Φαίνεται λοιπόν πώς ὁ Στάλιν στήν περίπτωση αὐτή ἔπαιξε κάποιο σατανικό παιχνίδι ἀκολουθῶντας τήν παρελκυστική τακτική τῆς ὄχι συγκεκριμένης ὑπόσχεσης γιά ὑποστήριξη,ἀλλ' οὔτε καί τῆς ἀπεμπόλισης καθε " ἐλπίδας " !Ἐνῶ δηλ. ἤξερε καλά ὅτι παρεχώρησε τήν'Ελλάδα στή σφαίρα ἐπιρροῆς τῆς Δύσης παίρνοντας ἄλλα ἀνταλλάγματα καί συνεπῶς τίποτε δέν μποροῦσε νά διεκδικήσει ἐπίσημα στήν περίπτωσή της δέν μίλησε ποτέ ξεκάθαρα ἤδη ἀπ' τό 1944 γι αὐτή τήν παραχώρηση στήν ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. ὡστε νά τούς ἀνακόψει ὁριστικά τήν ἐπιδίωξη τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος μ' ἔνοπλο ἀγῶνα καί νά τούς παροτρύνει σέ πιό συγκρατημένες καί περιορισμένες ἐπιδιώξεις ὥστε νά σώσουν ἀπ' τό Λαϊκό Κίνημα ὅ,τι περισσότερο μποροῦσαν. Ἀντίθετα τούς ἄφινε κάποιες " ἀόριστες ἐλπίδες " ἔξω ὅμως ἀπό κάθε συγκεκριμένη δέσμευση ἀπέναντί τους. Κι αὐτό ὁ Στάλιν τόκανε πρῶτο γιά λόγους ἰδεολογικοῦ γοήτρου ("τό μοίρασμα τοῦ κόσμου" δέν μποροῦσε παρά νά περνάει μέσα ἀπό ἄτυπες διαδικασίες συμφωνιῶν κι ἀνταλλαγῶν πού δέν θἄπρεπε ποτέ νά φανεῖ ὅτι ὑπερκαλύπτουν τίς ἀρχές τοῦ"Προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ " καί τῆς "διεθνοῦς κουμουνιστικῆς ἀλληλεγγύης " ἀπ' τήν μιά γιατί κάτι τέτοιο θἄταν δλέθριο γιά τήν διατήρηση τοῦ' Ιδεολογικοῦ κύρους τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης κι' ἀπ τήν ἄλλη γιατί θά ἀδυνάτιζαν οἱ το ἀναγκαῖοι κι ἀποδοτικοί προπαγανδιστικοί μηχανισμοί τοῦ παγκόσμιου κουμουνιστικοῦ κινήματος) καί δεύτερο γιατί τόν συνέφερε ἡ παράταση τῆς ἀνοιχτῆς συγκρουσης τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων μέ τούς'Ελληνες Κουμουνιστές ὥστε αὐτές οἱ προηγούμενες νά ἐκτίθενται στή περίπτωση τῆς'Ελλάδας ὡς ἀντιδραστικές καί ἀντιδημοκρατικές πού προσπαθοῦν μέ βίαιο τρόπο νά ἐπιβάλλουν ἕνα καθεστώς τῆς ἀρεσκείας τους.Αὐτό τό δεύτερο τό ἤθελε γιά νά τό χρησιμοποιεῖ ὡς " ἀντίβαρο " στίς δυτικές αἰτιάσεις σχετικά μέ τό ἀνελεύθερο τῶν ἀνατολικοευρωπαϊκῶν κρατῶν δεδομένου ὅτι τό παλιό πνεῦμα συνεργασίας τῶν Συμμάχων εἶχε ξεπεραστεῖ κι ἀπ' τό 1947 καί μετά εἴχαμε

περάσει στόν ψυχρό πόλεμο."Ετσι φάνηκε πώς γιά μιά άκόμη φορά έκ μέρους τής ήγεσίας τών'Ελλήνων κομμουνιστών ό.εξωτερικός παράγοντας ύποτιμήθηκε.

'Αλλά ή γραμμή αύτή τού Κ.Κ.Ε. έκ τών πραγμάτων ώφελοῦσε καί τούς '* 'Αγγλοαμερικανούς άφοῦ όδηγοῦσε τό Λαϊκό Κίνημα σ' άδιέξοδο καί σταδιακά στήν όριστική συντριβή του.Βέβαια εἶχε κάποιο ιδεολογικό κόστος γιά τούς προηγούμενους άλλά πραχτικά τούς ἔδινε τήν εύκαιρία νά τό ισοπεδώσουν θέτοντας στό περιθώριο μετά τό τέλος τού'Εμφυλίου πολέμου καί τήν ήττα τού Δ.Σ.Ε. όχι άπλά τό Κ.Κ.Ε. άλλά κι άλλες προοδευτικές δυνάμεις πού άντετίθεντο στό κοινωνικό καί οικονομικό κατεστημένο τού τόπου(Σ.Κ.Ε.Λ.Δ. τού'Ηλ. Τσιριμώκου καί τού 'Αλ. Σβώλου ,Ε.Π.Ε.Κ. τού Πλαστήρα κ.ά. σοσιαλιστικές καί δημοκρατικές δυνάμεις) 'Οστρατηγικός στόχος τού Τσώρτσιλ ,"ή βραχυπρόθεσμα ύποστήριξη στό Ε.Α.Μ.-ΕΛΑΣ καί μακροπρόθεσμα έξόντωσή του " ύλοποιήθηκε γιά τά καλά .Κι ήδη γι αύτό τόν σκοπό άπ' τό 1945 άρχισαν νά χρησιμοποιοῦνται οί δοσίλογοι κι οί συνεργάτες τών Γερμανών πού άθρόα άρχισαν νά κατακλύζουν τήν χωροφυλακή ,τήν'Αστυνομία καί τόν κρατικό μηχανισμό,πράγμα πού κι οί ίδιοι οί"Αγγλοι άναγκάστηκαν νά τό παραδεχτοῦν.[22] Αύτοί μαζί μέ τίς νεοσχηματισθεῖσες τρομοκρατικές συμμορίες τής δεξιᾶς άποτέλεσαν τόν νέο σκληρό της πυρήνα πού άρχισε νά δρᾶ άποφασιστικά μέ τήν ύποστήριξη τού'Αστικού Κράτους καί μέ σκοπό τό ξεκλήρισμα τού Λαϊκού Κινήματος.[23]

II.- 'Αμερικανική 'Επικυριαρχία καί οί έσωτερικές κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες.

Μέ τό περίφημο "Δόγμα Τρούμαν " πού άναγγέλθηκε τόν Μάρτιο τού 1947 οί Η.Π.Α. γίνονται ο επίσημος προστάτης τής Ελλάδας διαδεχόμενες τήν'Αγγλία.[24] 'Απ' τήν πρώτη έπαφή τους μέ τήν'Ελληνική πραγματικότητα φάνηκε πώς σχημάτισαν τήν έντύπωση πώς έχουν ν' άντιμετωπίσουν μιά χώρα πού πάσχει άπό κοινωνικοοικονομική άνισότητα,διοικητική άνεπάρκεια καί γενικώτερα έλλειψη όρθολογικής λειτουργίας[25] όπότε έπρεπε νά κάνουν δυναμικές "προστατευτικές " παρεμβάσεις πρακτικού καί " διορθωτικού " χαρακτῆρα άπ' τήν μιάγιά νά έξασφαλίσουν τόν κομμουνιστικό κίνδυνο κι άπ τήν άλλη γιά νά βάλουν τήν χώρα σέ κάποιο άναπτυξιακό δρόμο νεοκαπιταλιστικού τύπου[26].Φυσικά τό άντάλλαγμά τους ήταν ήδη προεξοφλημένο :Μιά 'Ελλάδα 'νταγμένη στό πολιτικοστρατιωτικό άρμα τών Η.Π.Α.κι άνοιχτή σέ κάθε

είδους οικονομική εξάρτηση απ' τον δυτικό και ιδιαίτερα 'Αμερκανικό Ιμπεριαλισμό.

'Αρχικά οι 'Αμερικανοί βοήθησαν αποφασιστικά στή= συντριβή των Κουμουνιστών και στο τέλος του εμφυλίου πολέμου. 'Η στρατιωτική , τεχνική κι ή οικονομική βοήθεια πού έδωσαν - και πού απ' ό,τι φάνηκε δέν ήταν σέ θέση νά τήν παράσχουν οι "Αγγλοι - πρός τήν κατεύθυνση αυτή ήταν καθοριστική[27]. Παράλληλα όμως ήταν κι ένας παραπάνω λόγος γιά νά εντείνουν τόν πετερναλισμό τους πρός τό πολιτικό συστημα της Χώρας. 'Ηνίκη του κοινωνικού καθεστώτος πού επικράτησε ήταν και νίκη των 'Αμερικανών των ισχυρών της Δύσης γενικά , άν όχι μόνο αυτών των τελευταίων. Και δυστυχώς αυτή ή νοοτροπία των 'Αμερικανών και κατά τήν διάρκεια του εμφύλιου πολέμου άλλά κυρίως μετά τήν λήξη του αποδείχτηκε μιά κακή αρχή γιά τίς σχέσεις ανάμεσα στίς δύο χώρες , άπ όπου ή μέν μιά οι Η.Π.Α. δηλ. είχε αποκτήσει σταθερά τόν άέρα του "προστάτη " εκμεταλλευτή ",κι ή άλλη ή 'Ελλάδα δηλ, χαρακτηριζόταν από μιά ώα επί τό πλείστον δουλοπρεπή στάση της πολιτικής της ήγεσίας πρός τήν προηγούμενη. Υστερα μάλιστα απ' τήν ένταξη της Ελλάδας στό NATO και τήν υπογραφή της συμφωνίας γιά τήν εγκατάσταση των 'Αμερικανικών βάσεων στή χώρα τό 1953 ή πολιτικοστρατιωτική εξάρτηση επισημοποιήθηκε κι οι παρεμβάσεις γιά τήν κατοχύρωση των 'Αμερικανικών συμφερόντων στήν περιοχή γινόντουσαν πιό πιεστικές κι έξω από κάθε αμφισβήτηση άφου επραγματοποιούντο στά πλαίσια του κοινά αποδεκτού " πνεύματος της 'Ατλαντικής συμμαχίας" "Ετσι ή μετά τήν ήττα των κουμουνιστών αναζήτηση της " πολιτικής σταθερότητας" εκ μέρους των 'Αμερικανών αρχικά μέ τήν υποστήριξη γιά τήν επιβολή του Παπαγισμού και μετα γενέστερα γιά τήν επιβολή του Καραμανλισμού ενομιμοποιείτο αφού τό κοινωνικό καθεστώς πού ουσιαστικά παγιωνόταν τούς συνέφερε καί τούς εξυπηρετούσε. 'Αλλά κι αυτή η αποδοχή της εφτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας εκ μέρους των Η.Π.Α.,μπορεί άνετα νά ερμηνευτεί μέ βάση τό πνεύμα του"κοινού συμφέροντος" της 'Ατλαντικής συμμαχίας ,άφου ή δικτατορία τούς εξυπηρετούσε τά στρατιωτικοπολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα. Γιά μιά άκόμη φορά ή σκοπιμότητα κέρδιζε έναντι των ιδεολογικών αρχών κι αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία κυρίως

τῶν θεμάτων πού κάθε φορά τήν ἀπασχολοῦσαν ἐνῶ κι ὁλόκληρη ἡ Τουρκική στρατιωτικοπολιτική ΕΛΙΤΣ διαπνέοταν καί διαπνέεται ἀπό ἕνα ἐντονώτερο σέ σχέση μέ τήν Ἑλληνική πολιτική ἡγεσία ἐθνικιστικό πνεῦμα πράγμα πού τήν κάνει νά εἶναι πιό ἀνένδοτη καί ἐπίμονη στίς Ἐθνικές της διεκδικήσεις. Ἡ Τουρκία μ' ἄλλα λόγια διατηρεῖ ὁπωσδήποτε κάτι ἀπ' τόν "ἀέρα" τῆς παλιᾶς Μεγάλης Δύναμης καί ξέρει νά πολιτεύεται χωρίς μονομερῆ βήματα ἐμμονές - ὅσο φυσικά μπορεῖ νά ἐπιτρέψει κι ἡ θέση της μεσ' τό ΝΑΤΟ - ἀνάμεσα σέ Η.Π.Α. καί Σοβιετική Ἕνωση κι ἄσχετα μέ τό ὅτι οἱ ἐξουσιαστικές δομές παραμένουν ὀλιγαρχικές, τό δημοκρατικό πολίτευμα ἀσταθές καί ἡ κοινωνικοοικονομική δημοκρατία γιά τίς πλατειές μάζες τῶν Τούρκων πολιτῶν ἀνύπαρκτη.[34] Οἱ μηχανισμοί ἐκροῆς τοῦ πολιτικοῦ της συστήματος ἀμύνονται ἐπιτυχέστερα στήν παρεμβολή ἐμποδίων ἐκ μέρους τοῦ ξένου παράγοντα ἡ ἀδύνατη περισσότερο στήν παρεμβολή "ἀπ' τά ἔξω" καθοριστικῶν γραμμῶν ὅταν πρόκειται γιά ἐθνικά θέματα.

Ἀντίθετα στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἡ ὑλοποίηση ἐθνικῶν στόχων ἀκόμη κι ἄν προβάλλεται ἀπ' τήν πολιτική ἡγεσία τῶν κατεστημένων τάξεων -συμμάχων τοῦ ξένου παράγοντα ἀνακόπτεται μ' ἐπιτυχία ἀπ' τήν παρεμβολή τοῦ προηγούμενου. Παράδειγμα καί πάλι τό Κυπριακό ὅπως τέθηκε γιά πρώτη φορά ἀπ' τόν στρατάρχη Παπάγο, ὅπως δηλαδή μποροῦσε νά τεθεῖ στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ ἐθνικισμοῦ.[35] Ὄχι ἁπλά δέν ἐπεκτείνεται ἡ Ἕνωση τῆς Κύπρου μέ τήν Ἑλλάδα, ὄχι μόνο ἡ Τουρκική μειονότητα στό ἀνεξάρτητο Κυπριακό κράτος ἀπέκτησε ἐπίσημα δικαιώματα κατά τρόπο δυσανάλογο μεγαλύτερα τοῦ μεγέθους της καί τῆς παρουσίας της στό νησί[36] ἀλλά τελικά μετά τήν Τουρκική εἰσβολή τοῦ Ἰουλίου τοῦ 74 τόν Α΄ Καί τόν Β΄ "Ἀττίλα" ἡ Τουρκία ἔθεσε ἀπό τήν οὐσιαστική της κατοχή τό 40% περίπου τοῦ νησιοῦ. Καί σ' ὅλες αὐτές τίς ἐξελίξεις δ' Ἀγγλοαμερικανικός παράγοντας ἔπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο κι ἀντί ν' ἀνακόπτει τόν Τουρκικό ἐπεκτατισμό ἀντίθετα τόν ὑποδαύλιζε σέ βάρος τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Καί κάτι τέτοιο εἶναι ἀπόδειξη τοῦ πόσο μπλοκαρισμένο ἀπ' τόν Ἀγγλοαμερικανικό παράγοντα λειτουργοῦσε τό πολιτικό σύστημα τῆς χώρας, ὅταν ἐπρόκειτο γιά ἐθνικούς στόχους πού δέν ἦταν τῆς ἀρεσκείας του. Ἀγνοοῦνταν κι ἐξουδετερώνονταν ἀκόμη καί πολιτικές δυνάμεις πού ἦταν πολιτικοί ἐκφραστές τῶν συμμάχων - κατεστημένων τάξεων. Οἱ κατεστημένες

σημαντικό ,παράγοντα τόν γεωπολιτικό -διεθνοπολιτικό.'Ασφαλῶς ,ἀλλ' ἡ παραδοχή αὐτῆς τῆς πραγματικότητας δέν αἴρει τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ τελευταία μπόρεσε νά νοθεύσει τίς ἐσωτερικές κοινωνικοπολιτικές διεργασίες τῆς ἐρευνώμενης χώρας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο καί νά ὑποβαστάζει ἐξουσιαστικές δομές πού ἐνδεχομένως νά κατάρρεαν μπροστά στήν πίεση τῶν ἀνερχόμενων τάξεων καί στό διαρκῶς διογκούμενο κοινωνικό ρεῦμα τῆς ἀλλαγῆς. Σέ στοιχεῖα μέ τά προηγούμενα θἄταν τό ἴδιο ἄτοπο νά μή θεωρήσουμε ὅτι ἡ'Αμερικανική κηδεμόνευση - ποδηγέτηση δεν ἀνάκοπτε τήν πολιτική ἀνάπτυξη τῆς χώρας ,ἀφοῦ συντηροῦσε καί ἀναπαρήγαγε δομές καί μηχανισμούς στρατιωτικοπολιτικῆς καί οἰκονομικῆς ἐξάρτησης.

Ἄς δοῦμε μερικά παραδείγματα .Μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1950 καί 51 ,παρ'ὅλο πού οἱ κουμουνιστές ἠ ττήθηκαν καί ἡ δεξιά εἶχε ὀργιάσει μέ τήν ἀντικουμουνιστική της προπαγάνδα πού κακόπιστα δυστυχῶς ἔβαλλε κι ἐναντίον προοδευτικῶν δυνάμεων πού δέν ἦταν ὅμως κουμουνιστικές ,φάνηκε ὅτι τό ἐκλογικό σῶμα τῆς χώρας δέν ἦταν διατεθειμένο νἀστηρίξει δεξιά κυβέρνηση[28]. Οἱ προτιμήσεις του ἦταν περισσότερο κεντρῶες ἤ ἀκόμη κεντροαριστερές (Ε.Π.Ε.Κ. Πλαστήρα) :Ἀμέσως μετά λοιπόν ἡ'Αμερικανική πρεσβεία ἄρχιζε νά μεθοδεύει κοινοβουλευτικούς τρόπους ἐπιβολῆς τοῦ Παπαγισμοῦ πού τόν θεωροῦσε ἀσφαλῆ ἐγγύηση πολιτικῆς σταθερότητας" "Ἔτσι ἀποφασίστηκε στίς ἐκλογές τοῦ 52 νά ἐφαρμοστεῖ τό πλειψηφικό σύστημα ,ὁπότε κι ἄρχισαν οἱ σχετικές πιέσεις πρός τήν κατεύθυνση αὐτή,"Ἔπρεπε ὅμως νά πεισθεῖ ὁ στρατηγός Πλαστήρας Πρᾶγμα πού ἀνέλαβε ὁ πρεσβευτής Πιουρυφοῦ. Οἱ πιέσεις ἔφεραν τό ἐπιθυμητό ἀποτέλεσμα καί τά πράγματα ἐξελίχθηκαν ὅπως τά προδίγραψαν οἱ'Αμερικανοί.[29]

'Απ' τό 1956 ἕως καί τό 1961 στίς ἐκλογικές ταχυδακτυλουργίες καί παράτυπες παρεμβάσεις τῆς δεξιᾶς κατά τήν διεξαγωγή τῶν ἐκλογῶν οἱ'Αμερικανοί μέσω φυσικά τῶν εἰδικῶν της ὑπηρεσιῶν- ἐδῶ κυρίως ἐννοοῦμε τά κλιμάκια τῶν μυστικῶν τους ὑπηρεσιῶν πού'ταν ἐγκατεστημένα στήν'Ελλάδα- ὄχι ἁπλᾶ ἦσαν ἐνημερωμένοι ἀλλά ὁρισμένες φορές συνεργαζόντουσαν μέ τούς δεξιούς πολιτικούς φορεῖς ,ὅπως τό 58 ἤ τό 61 μέ τό περίφημο σχέδιο "Περικλῆς " , δίνοντας τους χρήσιμες ὁδηγίες καί συμβουλές καί παρωθῶντας τους νά προχωρήσουν ἀποφασιστικά στήν πραάτυπη

παρέμβαση μέ μοναδικό σκοπό τήν εξουδετέρωση τῆς μή δεξιᾶς παράταξης.[30] Σ'ὅλο τό διάστημα τῆς Καραμανλικῆς περιόδου τό ἄτυπο παρακράτος τῆς δεξιᾶς ἀνδρώθηκε ὁπωσδήποτε μέ τίς πλάτες τῶν'Αμερικανῶν ,τοῦ NATO καί τῆς CIA. Κι αὐτό τό πραξικόπημα τῶν Συνταγματαρχῶν τῆς 21ης'Απριλίου 1967 εἶναι γνωστό ὅτι εἶχε τήν συγκατάθεση καί κάλυψή τους ,ἀφοῦ οἱ πρωτεργάτες του ἦταν δικοί τους ἄνθρωπο ,ἤδη ἐκπαιδευμένοι μάλιστα στίς Η.Π.Α.[31]'HCIA γιά μιά ἀκόμη φορά ἔδρασε ἀντιδημοκρατικά στό ἐσωτερικό μιᾶς χώρας ἀναστέλλοντας τίς διεκδικήσεις τῶν ἀνερχομένων τάξεων καί συμπιέζοντας τήν λύση ἑνός καθοριστικοῦ ἐθνικοῦ της ζητήματος(τοῦ Κυπριακοῦ) πρός τήν κατεύθυνση πού ὑπαγόρευαν τά'Αμερικανονατοϊκά συμφέροντα.

Τό Κυπριακό τούς ἀπασχόλησε τούς'Αμερικανούς καί παλιότερα. Λέγεται ὅτι ὁ Κ. Καραμανλῆς ἀνέβηκε στήν πρωθυπουργία μέ τήν προϋπόθεση ὅτι θά κλείσει τό Κυπριακό κατά τίς ἐπιθυμίες τους ,κι ὅτι ὑπέγραψε γι αὐτό ὁλόκληρο μνημόνιο[32]. Καί πράγματι τό 1959 ἐπακολούθησε ἡ συνθήκη τῆς Ζυρίχης πού'ταν τῆς ἀρεσκείας τῶν'Αγγλοαμερικάνων καί γιά τήν ὁποία ὁ τότε ἀρχηγός τῆς Ε.Ρ.Ε. ἔδειξε ἀρκετά ἀξιόλογα ζῆλοι Τό 1964 ὅταν τό πρᾶγμα εἶχε καί πάλι περιπλακεῖ ἀφοῦ ὁ Μακάριος ἤδη εἶχε καταγγείλει τήν παραπάνω συνθήκη ,στή περίφημη συναντηση τοῦ 'Αμερικανοῦ Προέδρου Τζόνσον μέ τόν Γ. Παπανδρέου στήν Οὐάσιγκτον εἶναι γνωστό πόσο πίεση ἀσκηθηκε ἀπό μέρους τῆς'Αμερικανικῆς πλευρᾶς γιά νά ὑποχωρήσει ὁ Γ, Παπανδρέου καί νά δεχτεῖ τήν λύση τοῦ προβλήματος στά πλαίσια μιᾶς ἄτυπης " νατοποίησης "[33]. Καί ναί μέν ὁ Γ. Παπανδρέου δέν ὑπέκυψε ἀλλά ὕστερα α ἀπό ἕνα χρόνο σκοτεινές παρασκηνιακές δυνάμεις τοῦ κατεστημένου τόν ἀνάγκασαν νά π.ραιτηθεῖ.'Ηἐπιθυμία τῶν'Αμερικανῶμ καί πάλι ἐκτελέσθηκε ἀλλά ἔμελλε νἄχει α καί συνέχεια ἀρχῆς γενομένης ἀπ' τήν τακτική τῆς διάσπασης τοῦ κεντρώου χώρου καί τῆς ἀποσταθεροποίησης τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Τό Κυπριακό ἀποτελοῦσε ἀγκάθι γιά τό NATO κι ἔπρεπε νά κλείσει σύμφωνα μέ τά κελεύσματα τῶν'Αμερικανῶν. Μέ τίς ἐξ αἰτίας του δημιουργούμενες ἔριδες καί ἐντάσεις ἀνάμεσα στήν'Ελλάδα καί Τουρκία ἀδυνάτιζε ἡ Νοτιοανατολική πτέρυγα τοῦ NATO,ἐνῶ ἡ Κύπρος τοῦ Μακαρίου μέ τήν ἀδέσμευτη πολιτική της ξέφευγε ἀπ' τίς δαγκάνες τῆς " νατοποίησης " καί τῆς ἐξυπηρέτησης τῶν συμφερόντων τοῦ'Αμερικάνικου

Ιμπεριαλισμοῦ.Κι ὅμως ἡ στρατηγική της θέση ἦταν τόσο σημαντική μέ δοσμένη τήν κρίση στή Μέση'Ανατολή (Αραβες καί'Ισραήλ ,πετρέλαια) κι ἔπρεπε νά χρησιμοποιηθεῖ ὅπως κι ολόκληρη ἡ'Ελληνική χερσόνησος πρός ὄφελος τῆς'Ιμπεριαλιστικῆς Σιωνιστικῆς σφήνας στήν Μ.Ανατολή καί τῶν'Αμερικανικῶν γενικά συμφερόντων τῆς περιοχῆς(Ας παρατηρηθεῖ ὅτι ,ὁ πόλεμος τῶν "ἕξι ἡμερῶν " τοῦ 1967 ἔγινε ὕστερα ἀπό δύο μῆνες ἀπό τήν ἐγκαθίδρυση στήν'Ελλάδα τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος τῶν Συνταγματαρχῶν ,ἐνῶ κι ἡ ἀνατροπή τοῦ καθεστῶτος τοῦ Γ. Παπαδόπουλου τό 1973 γιά νά τό διαδεχθεῖ ἕνα παρόμοιο ἀκόμη πιό ὑποταχτικό στά κελεύσματα τῶν'Αμερικανῶν συνέπεσε χρονικά μέ τόν Συρο-Ισραηλικό πόλεμο).

'Ο Αμερικανικός λοιπόν παράγοντας νόθευε σταθερά σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο τίς ἐσωτερικές κοινωνικοπολιτικές διεργασίες καί ἰδιαίτερα τόν μηχανισμό ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πάνω σέ κρισιμα ἐθνικά θέματα ἤ σέ αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων. Γι' αὐτόν ἡ'Ελλάδα ὅπως κι ἡ Τουρκία ἦταν στυλοβάτες τῆς νοτιοανατολικῆς πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ κι ἡ χρησιμότητα κι ὁ χειρισμός τους κρινόταν σύμφωνα μέ τά Νατοϊκά κριτήρια καί συμφέροντα πού πολλές φορές ἦταν ἀντίθετα μέ τά'Εθνικολαϊκά συμφέροντα τῶν χωρῶν, πράγμα πού ἡ κοινωνική κι οὐσιαστική πολιτική ἐξουσία τούς φρόντιζε ἔντεχνα νά τό καλύπτει ,ἀφοῦ κι αὐτη ἡ ἴδια τά παραγνώριζε συμπλέουσα μέ τόν ξένο παράγοντα :Ωστόσο πρέπει νά παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ Τουρκία , ἄσχετα ἄν κι αὐτή ἦταν μέλος τοῦ ΝΑΤΟ κι ἄνοιξε διάπλατα τίς πόρτες της στό πολυεθνικό κεφάλαιο στήν δεκαετία τοῦ 50,ὅταν κυριαρχοῦσε τό Δημοκρατικό κόμμα τοῦ Μεντερές ,ὁπότε ἀπέκτησε κι αὐτή τίς γνωστές δυσμενεῖς οἰκονομικές ἐξαρτήσεις ἀπ' τά δυτικά κέντρα ἀποφάσεων,σέ θέματα'Εθνικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στίς Η.Π.Α. κρατοῦσε μιά ἐξυπνότερη καί πιό ὠφέλιμη γιά τά συμφέροντά της στάση καί παρουσιαζόταν λιγώτερο ὑποχωρητική στίς διεκδικήσεις της συγκριτικά μέ τήν'Ελλάδα.[33] Σ' αὐτό φυσικά βοηθοῦσαν καί ἡ γεωγραφική της θέση, καί ὁρισμένα στρατηγικά πλεονεκτήματα γιά τά ὁποῖα ὑπερτεροῦσε ἔναντι τῆς'Ελλάδας (Δαρδανέλια ,σύνορα μέ τήν Σοβιετική Ἕνωση).'Αλλά πέραν αὐτοῦ στήν παραπάνω στάση καί συμπεριφορά συνέβαλε καί τό ὅτι ἀνέκαθεν ἡ Τουρκική διπλωματία χαρακτηριζόταν ἀπό ἐπιτήδειους κι ἐθνικά συμφέροντες χειρισμούς

τῶν θεμάτων πού κάθε φορά τήν ἀπασχολοῦσαν ἐνῶ κι ὁλόκληρη ἡ Τουρκική στρατιωτικοπολιτική ELITE διαπνεόταν καί διαπνέεται ἀπό ἕνα ἐντονώτερο σέ σχέση μέ τήν Ἑλληνική πολιτική ἡγεσία ἐθνικιστικό πνεῦμα πράγμα πού τήν κάνει νά εἶναι πιό ἀνένδοτη καί ἐπίμονη στίς Ἐθνικές της διεκδικήσεις. Ἡ Τουρκία μ' ἄλλα λόγια διατηρεῖ ὁπωσδήποτε κάτι ἀπ' τόν ἀέρα τῆς παλιᾶς Μεγάλης Δύναμης καί ξέρει νά πολιτεύεται χωρίς μονομίμματες ἐμμονές - ὅσο φυσικά μπορεῖ νά ἐπιτρέψει κι ἡ θέση της μεσ' τό NATO - ἀνάμεσα σέ Η.Π.Α. καί Σοβιετική Ἕνωση κι ἄσχετα μέ τό ὅτι οἱ ἐξουσιαστικές δομές παραμένουν ὀλιγαρχικές, τό δημοκρατικό πολίτευμα ἀσταθές καί ἡ κοινωνικοοικονομική δημοκρατία γιά τίς πλατειές μάζες τῶν Τούρκων πολιτῶν ἀνύπερκτη.[34] Οἱ μηχανισμοί ἐκροῆς τοῦ πολιτικοῦ της συστήματος ἀμύνονται ἐπιτυχέστερα στήν παρεμβολή "παρασίτων" ἐκ μέρους τοῦ ξένου παράγοντα ἤ ἀκόμη περισσότερο στήν παρεμβολή "ἀπ τά ἔξω" καθοριστικῶν γραμμῶν ὅταν πρόκειται γιά ἐθνικά θέματα.

Ἀντίθετα στή περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἡ ὑλοποίηση ἐθνικῶν στόχων ἀκόμη κι ἄν προβάλλεται ἀπ' τήν πολιτική ἡγεσία τῶν κατεστημένων τάξεων -συμμάχων τοῦ ξένου παράγοντα ἀνακόπτεται μ' ἐπιτυχία ἀπ' τήν παρεμβολή τοῦ προηγούμενου. Παράδειγμα καί πάλι τό Κυπριακό ὅπως τέθηκε γιά πρώτη φορά ἀπ' τόν στρατάρχη Παπάγο, ὅπως δηλαδή μποροῦσε νά τεθεῖ στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ Ἐθνικισμοῦ.[35] Ὄχι ἁπλά δέν ἐπετεύχθηκε ἡ Ἕνωση τῆς Κύπρου μέ τήν Ἑλλάδα, ὄχι μόνο ἡ Τουρκική μειονότητα στό ἀνεξάρτητο Κυπριακό κράτος ἀπέκτησε ἐπίσημα δικαιώματα κατά τρόπο δυσανάλογο μεγαλύτερα τοῦ μεγέθους της καί τῆς παρουσίας της στό νησί[36] ἀλλά τελικά μετά τήν Τουρκική εἰσβολή τοῦ Ἰουλίου τοῦ 74 τόν Α΄ Καί τόν Β΄ "Αττίλα" ἡ Τουρκία ἔθεσε ἀπό τήν οὐσιαστική της κατοχή τό 40% περίπου τοῦ νησιοῦ. Καί σ' ὅλες αὐτές τίς ἐξελίξεις ὁ Ἀγγλοαμερικανικός παράγοντας ἔπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο κι ἀντί ν' ἀνακόπτει τόν Τουρκικό ἐπεκτατισμό ἀντίθετα τόν ὑπεδαύλιζε σέ βάρος τῶν Ἑλληνικῶν συμφερότων. Καί κάτι τέτοιο εἶναι ἀπόδειξη τοῦ πόσο μπλοκαρισμένο ἀπ' τόν Ἀγγλοαμερικανικό παράγοντα λειτουργοῦσε τό πολιτικό σύστημα τῆς χώρας, ὅταν ἐπρόκειτο γιά ἐθνικούς στόχους πού δέν ἦταν τῆς ἀρεσκείας του. Ἀγνοούνταν κι ἐξουδετερώνοντουσαν ἀκόμη καί πολιτικές δυνάμεις πού ἦταν πολιτικοί ἐκφραστές τῶν συμμάχων - κατεστημένων τάξεων. Οἱ κατεστημένες

τάξεις δέν ἔπρεπε νά ξεχνοῦν ὅτι τόν ἐμφύλιο πόλεμο τόν κέρδισαν μέ τήν βοήθεια τῶν Ἀγγλοαμερικάνων κι ὅσο ἦταν δίκαιο νά πληρώνουν κάποιο τίμημα γι' αὐτό : Στρατός , Διοίκηση , Οἰκονομία ἀπ' ἕνα ὅριο καί πάνω δέν μποροῦσαν παρά νά δέχονται τήν " προστατευτική " καί "σύμμαχο " Ἀμερικανική παρουσία καί ἔλεγχο .Ὕστερα οἱ κατεστημένες τάξεις καί τά ποικίλα" ἐπιτελεῖα " τους δέν δεχόντουσαν σταθερή ὑποστήριξη ἀπ' τόν ἴδιο ξένο παράγοντα γιά νά διατηροῦν τήν κοινωνικοπολιτικά πλεονεκτική τους θέση κι ἔτσι ν' ἀντιστρατεύονται τά πιεστικά αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων τάξεων, Θἄπρεπε λοιπόν νἄναι ἕτοιμες καί πάλι γ' ἀνταλλαγμα νά ἐθνικομειοδοτοῦν , ὅποτε κάτι τέτοιο ἐπιβάλλετο ἀπ' τό " Ὑψιστο " Νατοϊκό κι'Αμερικανικό συμφέρον πού ἀσυζητητί ἦταν συνδυασμένο μέ τό εὐρύτερο συμφέρον τοῦ "'Ελεύθερου Κόσμου " .'Εξ ἄλλου τό γεγονός ὅτι μεταπολεμικά ἡ μεταπρατική μεγαλοαστική τάξη πού δέν χαρακτηρίζεται γιά τήν ἀνεξάρτητη ἐθνική της συνείδηση ἀλλά γιά τήν ἐξαρτημένη - μεσολαβητική της νοοτροπία ἦταν κατά πολύ ἰσχυρότερη τῆς ἐνδογενοῦς ἀστικῆς βιομηχανικῆς τάξης διευκόλυνε τήν ἀκύρωση τῶν ἐθνικῶν ἐξαρτήσεων ὁρισμένων τμημάτων τοῦ ἴδιου τοῦ κύκλου τῶν κατεστημένων τάξεων ἤ σέ κάθε περίπτωση τήν προσπάθεια τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας να λειτουργήσει αὐτόνομα ἀπέναντι στίς ξενικές πιέσεις σ' ὁρισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις χρισίμων ἐθνικῶν θεμάτων.

Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις ἔχουν σημαντική σημασία σέ σχέση μέ ὅ,τι ἔχουμε ὀνομάσει <u>ἐξωτερικές προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης</u>. Καίστό σημεῖο αὐτό πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι τά πολιτικά δεδομένα μαρτυροῦν ὁπωσδήποτε κάποιο πλεονέκτημα τῆς Τουρκίας ἔναντι τῆς Ἑλλάδας πού συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι ἡ πρώτη παρ' ὅλες τίς γνωστές κάί κοινές μέ τήν δεύτερη Νατοϊκές καί οἰκονομικές ἐξαρτήσεις καταφέρνει νά χαράσσει τήν'Εθνική της πολιτική καί νά ἐπιμένει στίς' Θνικές της διεκδικήσεις στά περιθώρια κάποιας περισσότερης ἀνεξαρτησίας συγκριτικά μέ τήν δεύτερη.

Τά ὅσα παραπάνω διατυπώσαμε σχετικά μέ τήν νόθευση τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικοπολιτικῶν διεργασιῶν ἀπ' τήν πιεστική ἐπίδραση τοῦ'Αμερικανικοῦ παράγοντα θἄταν πλήρης παρανόηση νά νομιστεῖ ὅτι ἰσχύουν ἀποκλειστικά γιά τήν σφαίρα τῆς δυτικῆς ἐπιρροῆς ὅπου ὑπάρχουν τά μητροπολιτικά'Ιμπεριαλιστικά κέντρα

ἀποφάσεων κι ὁ ἐκτεταμένος χῶρος τῆς καπιταλιστικῆς περιφέρειας κι ὅτι αὐτόματα θά εἵροντο ἄν ἡ Ἑλλάδα βρισκότανε στό Ἀνατολικό μπλόκ στό ὄνομα, ἄς ποῦμε, τοῦ "προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ". Ἡ νόθευση τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ζωῆς, ἔστω στά πλαίσια ἑνός ἄλλου κοινωνικοῦ συστήματος, καί πάλι θά μποροῦσε νά πιθανολογηθεῖ τόν πιεστικό ξένο παράγοντα πού ἁπλά ἀντί νά ἦταν ὁ Ἀμερικανικός θά ἦταν ὁ Ρωσικός. Δεῖγμα γραφῆς τῆς Σοβιετικῆς συμπεριφορᾶς εἴδαμε τό 1956 στήν Οὐγγαρία, τό 1968 στήν Τσεχοσλοβακία κι' ἀργότερα στήν Πολωνία. Κι ἐν δεχομένως τότε τά πράγματα γιά τήν Ἑλλάδα νά ἦταν δυσκολότερα λόγω τῆς εὐνοιας πού μπορεῖ νά δείχνει ἡ Σοβιετική Ἕνωση πρός τό γειτονικό Σλαυϊκό στοιχεῖο.[36α] Ἡ πολιτικοστρατιωτική ἐξάρτηση πού οἱ δύο ὑπερδυνάμεις ἔχουν ἐπιβάλει στίς χῶρες πού βρίσκονται στίς σφαῖρες ἐπιρροῆς τους ἤ πού προσπαθοῦν νά ἐπιβάλλουν σ' ἄλλες μικρότερες χῶρες λειτουργεῖ ἀνεξάρτητα ἀπό κάθε ἐπίσημη ἰδεολογική κάλυψη καί τό πραγματικό της περιεχόμενο δέν μπορεῖ ν' ἀναζητηθεῖ στά θεωρητικά ἤ πρακτικά ἐπιχειρήματα τῶν ἐπίσημων προπαγανδιστικῶν μηχανισμῶν[37]. Αὐτό πού οὐσιαστικά ἔχει σημασία εἶναι ὅτι ἀνακόπτει τήν χάραξη μιᾶς ἀδέσμευτης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί περιορίζει ἄλλοτε περισσότερο κι ἄλλοτε λιγότερο τό τόσο ἀναγκαῖο γιά τήν διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς ἀναπτυξης στοιχεῖο τῆς Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

III. Οἱ βαθύτερες κοινωνικοπολιτικές συνέπειες τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς κυριαρχίας τῆς Δεξιᾶς.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στήν Ἑλλάδα κι ἡ τελική του κατάληξη σέ διαλεκτική πάντα συνάρτηση μέ τήν ἐπιβολή τοῦ Ἀμερικανικοῦ παράγοντα διατήρησε καί βάθυνε ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο τήν δίχαση πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα σ' ἐξουσία καί κοινωνία μέ ἀρνητικά φυσικά ἀντιτύπους στήν κοινοβουλευτική ζωή τοῦ τόπου καί γενικώτερα στήν οὐσιαστική λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Ἀλλά γιά νά γίνει κατανοητή αὐτή μας ἡ θέση πρέπει νά εἶναι ξεκάθαρο τί σήμαινε κοινωνιολογικά ἡ ἦττα τῶν ἐξεγερμένων ἀριστερῶν δυνάμεων.

Μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 1944 φάνηκε καθαρά πῶς στόν πολιτικό στίβο θ' ἀναμετροῦντο ἀποφασιστικά οἱ πολιτικές δυνάμεις πού ἐκφράζαν τό ἀστικό καθεστώς κι' ἐκεῖνες πού τό ἀρνιόντουσαν. Ἡ ἐσωτερική αὐτή ἀναμέτρηση διατηροῦσε τήν βαρύ-

διάστημα ἀπό 41 ἕως 49 οἱ Λαϊκές Δυνάμεις ,οἱ ἀνερχόμενες τάξεις (ἐργάτες ,ἀγρότες, μικρομεσαῖα ἀστικά στρώματα) τί ζητοῦσαν καί τί ἔχασαν; Ποιά ἦταν ἡ πρωτοπορειακή φωνή τους , ἀμέριστη καί ἀνόθευτη ἀπό κάθε εἶδους " ἀπ' τά πάνω" καθοδηγήσεις κι ἐντολές;

Οἱ λαϊκές δυνάμεις αἰσθάνθηκαν πῶς βρῆκαν τήν ἱστορική εὐκαιρία μαζί μέ τόν ἀγῶνα τους γιά τό διώξιμο τοῦ ξένου καταχτητή νά προχωρήσουν κ-ί σ' ἕνα ἀγῶνα γιά τό διώξιμο τῆς ἐντοπιοκαιρικῆς καί οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ὀλιγαρχίας τοῦ τόπου πού ἀποτελοῦσε γιά δεκάδες χρόνια πιά τήν κοινωνική κι οὐσιαστική πολιτική ἐξουσία. Μέ τήν ἐξουσία αὐτή οἱ λαϊκές δυνάμεις αἰσθανόντουσαν νά βρίσκονται σέ μόνιμη διάσταση θεωρῶντας την πηγή ἐκμετάλλευσης καί καταπίεσης ,γιαὐτό καί στό ὁμαδικό τους " ἀσυνείδητο " δέν θᾶταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ἦταν συσσωρευμένα πλούσια "Ἱστορικοκοινωνικά ἀπωθημένα " δεκάδων χρόνων.Ἡ ἱστορική μνήμη τούς τροφοδοτοῦσε μ' ἕνα μῖσος ,δίκαιο ὡς ἕνα βαθμό ,ἐνάντιά της . Στό πρόσωπό της συμβολικά δέν ἔβλεπαν μονάχα τόν μεταπράτη μεγαλοαστό ,τό ἀστό πολιτικό πού περιφρονοῦσε κατά βάθος τίς λαϊκές μάζες ,τόν καταπιεστικό χωροφύλακα ,τόν γραφειοκράτη πού ταλαιπωροῦσε τούς ἁπλούς ἐργατικούς ἀνθρώπους ,ἀλλ' ἀκόμη κι τόν Κοτζαμπάση ,τόν Φαναριώτη ,τόν κάθε εἴδους " ἄρχοντα " πού ἦταν ἕτοιμος θά συνεργαστεῖ μέ τόν ξένο καταχτητή ξεπουλώντας τά ἐθνικολαϊκά συμφέροντα .Κι αὐτό εἶναι κάτι πού δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνοῦμε ὅταν προβαίνουμε σέ μιά βαθύτερη κοινωνιοψυχολογική διερεύνηση τῶν ἐγκλημάτων ὁρισμένων Κουμμουνιστῶν κατά τήν διάρκεια τῶν ἔνοπλων ἐμφύλιων συρράξεων.[38]

Μέ τό παραμέρισμα τῆς ὀλιγαρχίας ἐλπίζαν νά ἐγκαθιδρύσουν ἕνα καθεστώς γνήσιας λαϊκῆς κυριαρχίας καί κοινωνικῆς δικαιοσύνης . Αὐτό σέ γενικές γραμμές ἦταν καί τό περιεχόμενο τοῦ συνθήματος τῆς "Λαοκρατίας " πού τούς διαπερνοῦσε . Κι' οὔτε εἶχαν ὁπωσδήποτε προαπελευθεριτικά ἀποφασίσει νά ἔλθουν σέ βίαιη ρήξη μέ τούς ἐκπροσώπους τῶν ἀστικῶν πολιτικῶν δυνάμεων καί τῆς ὀλιγαρχίας. Πίστευαν δηλ ὅτι θά μποροῦσαν ν' ἀπεγκλωβίσουν τό μεταπελευθερωτικό πολιτικό σύστημα ἀπ' τίς παλιές ταξικές ἐπιρροές χωρίς ὁπωσδήποτε ν' ἀναγκαστοῦν νά τό ἀνατρέψουν. Γι' αὐτό κι ἡ Π.Ε.Ε.Α. (Πολιτική Ἐπιτροπή Ἐθνικῆς Ἀπελευθέρωσης) στό πρῶτο της διάγγελμα πρός τόν Ἑλληνικό λαό ὑποσχόταν ὅτι"θά κάνει τίς πιό μεγάλες προσπά-

θειες γιά νά δδηγηθεῖ ὁ λαός σέ δημοψήφισμα γιά τό πολιτειακό καί σέ συντακτική συνέλευση ἀπό πανεθνική κυβέρνηση ".[39]

Συνεπῶς τό βασικό Ἱστορικοκοινωνικό αἴτημα (Β.Ι.Κ.Α.) πού πρόβαλλαν καί προωθοῦσαν σ' ἐκείνη τήν ἱστορική φάση σάν τό πρωτοπόρο τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας δέν ἦταν καθόλου ξεκαθαρισμένο ὅτι σήμαινε ἀπότομη ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς ὥστε νά περάσουμε ἀπ' τό καπιταλιστικό σύστημα τῆς "ἀστικοδημοκρατικῆς κατάστασης" στό σύστημα τῆς πέρα γιά πέρα κρατικοποιημένης οἰκονομίας Σοβιετικοῦ τύπου ,ὅπως θά τόθελε ὁ Ν. Ζαχαριάδης . Τό Β.Ι.Κ.Α. εἶναι τό αἴτημα μέν πού ἔχει σχέση μέ τόν τρόπο παραγωγῆς ἀλλά δέν σημαίνει πάντα τήν ἀπότομη καί πλήρη ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς.Τό ἀκριβές περιεχόμενό του ἐξαρτιέται κάθε φορά ἀπ' τήν συγκεκριμένη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τήν διαμόρφωση τῶν διάφορων πολιτικῶν καί) κοινωνικῶν συγκυριῶν. Εἶναι γνωστό ὅτι ὑπάρχουν σύνθετοι κοινωνικοί σχηματισμοί ,ὅπου ἄν καί κυριαρχεῖ ἕνας τρόπος παραγωγῆς ὡστόσω συνυπάρχει καί μέ κάποιο ἄλλο. Τό Β.Ι.Κ.Α. ,ἀφοῦ εἶναι ἡ ὑποκειμενική ἔκφραση ἐκ μέρους τῶν πρωτοπόρων ἀνερχομένων τάξεων τῆς ἀντικειμενικῆς ἐξελικτικῆς διαδικασίας ὅπως σέ γενικές γραμμές καθορίζεται ἀπ' τήν Μαρξιστική θεωρία σέ μιά ἀστική κοινωνία ,ὅπου οἱ ἐργαζόμενες τάξεις ἀρχίζουν νά συνειδητοποιοῦν τήν κεφαλαιώδη τους ἀντίθεση μέ τούς κεφαλαιοκράτες - κατόχους τῶν παραγωγικῶν μέσων κι ἀρχίζουν νά τούς ἀντιπαρατίθενται -καί κάτι τέτοιο φυσικά συνέβαινε στήν Ἑλληνική κοινωνία καί τῆς δεκαετίας τοῦ 30 καί τοῦ 40 ,ἀλλά βέβαια περισσότερο τῶν ἑπομένων δεκαετιῶν-δέν μπορεῖ παρά νἄναι σοσιαλιστικό στήν εὐρύτερη ἔννοιά του ἤ νά κατατείνει πρός τόν σοσιαλισμό μέσω ὁλοένα κι εὐνοϊκώτερων γιά τίς ἐργαζόμενες τάξεις ρυθμίσεων τοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τῶν παραγωγικῶν - κοινωνικῶν σχέσεων .Τό ἀκριβές του σοσιαλιστικό ἤ κοινωνικά - οἰκονομικά δημοκρατικό περιεχόμενο θά ἐξαρτηθεῖ καίπάλι ἀπ' τά κοινωνικά ,οἰκονομικά καί πολιτικά δεδομένα καί συγκυρίες τῆς συγκεκριμένης κοινωνίας στήνὁποία ἀναφέρεται.

Τά κοινωνικοοικονομικά λοιπόν δεδομένα καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας τήν ἐποχή ἐκείνη-" βλ. καί τά κεφάλαια τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἔργου - δέν νομίζουμε ὅτι συντελοῦσαν ὥστε νά διαμορφωθεῖ ἕνα' Ἱστορικό Αἴτημα μέ περιεχόμενο τήν ἀπότομη καί πλήρη ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς πρός τήν κατεύθυνση μάλιστα ἑνός καθεστῶτος Σοβιετικοῦ τύπου . Πῶς νά μή ληφθεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ Ἑλλάδα

ποτέ της δέν πέρασε ἀπ' τό στάδιο μιᾶς γνήσιας ἀστικοδημοκρατικῆς κατάστασης ὅτι δέν γνώρισε ποτέ ἀκέραιο τό ἀστικοφιλελεύθερο κράτος ἀλλά νοθευμένο ἀπ τό " καπέλλωμα" τῆς παραδοσιακῆς μεταπρατικῆς ὀλιγαρχίας ,ὅτι οἰκονομικά δέν τήν χαρακτήριζε τό ἰσχυρό ντόπιο βιομηχανικό της κεφάλαιο αλλά τό ἐξωστρεφές μεταπρατικό κι ὅτι ὁ καπιταλιστικός θύλακας τῆς οἰκονομίας , σ' ὅποιο βαθμό τελοσπάντων μπόρεσε ν' ἀναπτυχθεῖ ,εἶχε ἐλαττωματικές κι' ἐξαρτημένες δομές, ὅτι τό ἐργατικό της προλεταριάτο συγκριτικά μέ τόν ἀγροτικό καί μικροαστικό της πληθυσμό μειονεκτοῦσε;

Τό Β.Ι.Κ.Α. σ' ἐκείνη τήν κοινωνική φάση ἦταν μιά νέα ρύθμιση τοῦ τρόπου παραγωγῆς κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά γίνει μιά πραγματικά εὐναϊκή καί δίκαιη γιά τούς ἐργαζομένους κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ,πράγμα πού ἀπ' τήν μιά προϋπόθετε μιά κρατική ,ὅπου ἦταν ἀναγκαῖο ,παρέμβαση στήν οἰκονομική ζωή ὑπέρ τῶν λαϊκῶν συμφερόντων κι ἀπ' τήν ἄλλη συνεπαγόταν ἀλλαγή τῶν ταξικῶν συσχετισμῶν ὑπέρ τῶν προηγουμένων.

Μ' ἄλλα λόγια τό αἴτημα ἦταν ἡ ἐδραίωση μιᾶς κατάστασης κοινωνικῆς δικαιοσύνης ,ἑνός καθεστῶτος κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας. Σέ καθαρά βέβαια πολιτικό ἐπίπεδο σήμαινε ἐδραίωση τῆς Λαϊκῆς κυριαρχίας καί ἐκτόπιση ἀπ'τήν ἐξουσία τῆς παραδοσιακῆς ὀλιγαρχίας ,τῶν πατρώνων της καί τῶν πολιτικῶν της ἐκφραστῶν .

Τά παραπάνω μποροῦν νά ἐπιβεβαιωθοῦν ἀπ' τό ἴδιο τό περιεχόμενο πράξεων κι ἀποφάσεων τῆς Π.Ε.Ε.Α. ὡς πολιτικοῦ ἐκφραστοῦ τοῦ'Αντστασιακοῦ κινήματος καί τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων πού τό στήριζαν.[40] Στό διάγγελμά της πρός τόν 'Ελληνικό λαό στίς 19'Απρίλη 1944 λέει :" Οἱ ἠθικές ἀρχές τῆς δημοκρατίας τῆς ελευθερίας,τῆς προόδου ,τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί τῶν λαοκρατικῶν θεσμῶν ἡ ἀντίθεση στή βία , τή μισαλλοδοξία καί τήν καταπίεση κάθε εἴδους φασιαμοῦ εἶναι ἀρχές πού λαχταράει ο λαός. Αὐτό σημαίνει τό σύνθημα τῆς λαοκρατίας πού συγκινεῖ παντοῦ τίς μάζες ,πού ἔγινε τραγούδι τῶν νέων ,πράξη καί ἀπαίτηση τῶν μεγάλων καί πού ἐμπνέει σέ ἀποφασιστικές θυσίες τήν ἀγωνιζόμενη'Ελλάδα. Ποιός θά μποροῦσε ν' ἀγνοήσει τό ἱστορικό αὐτό αἴτημα τοῦ λαοῦ;" Καί πιό κάτω :" Εἶναι περιττό νά ἐπαναλάβουμε πῶς ἡ'Εκκλησία καί θρησκεία ἀπολαμβάνουν τόν πιό

άπόλυτο σεβασμό. Τό ίδιο κι' Ιδιωτική περιουσία.[41] Άπό πουθενά λοιπόν δέν φαίνεται ότι αναγνωρίζεται σάν Βασικό Ιστορικό Άτημα ή άνάγκη τής πλήρους κρατικοποίησης τής οικονομίας. Καί δέν μποροῦσε ν' αναγνωριστεῖ αφοῦ δέν έξέφραζε κυρίαρχες κοινωνικές ιδεολογικές τάσεις μέσα στήν ίδια τήν λαϊκή βάση οὔτε αναγκαιότητα πού νά πηγάζει άπ' τήν ίδια τήν σύσταση τῶν δομῶν τής 'Ελληνικῆς κοινωνίας. Γι αὐτό καί στήν Π.Ε.Ε.Α. συμμετεῖχαν πολιτικές προσωπικότητες σάν τόν' Ηλία Τσιριμῶκο αρχηγό τής ΕΛΔ, τόν' Άγγελο 'Αγγελόπουλο, τόν' Αλ. Σβῶλο πού ήταν μέν σοσιαλιστές καί αντετίθεντο στή δεξιά κατάσταση πραγμάτων, άλλά δέν ανῆκαν στό Κομμουνιστικό Κόμμα, οὔτε επεδίωκαν εγκαθίδρυση καθεστῶτος Σοβιετικοῦ τύπου.[42] Τό ίδιο συνέβαινε καί στήν ίδια τήν βάση τοῦ ΕΑΜ- Ε.Λ.Α.Σ. Ένα μεγάλο μέρος της πίστευε στήν άνάγκη τής κοινωνικῆς άλλαγῆς ὅπως θά μποροῦσε νά προκύψει μετά τόν νικηφόρο 'Εθνικοαπελευθερωτικό άγῶνα χωρίς ὅμως νά χει κατά νοῦν καί τήν εγκαθίδρυση ενός καθεστῶτος πέρα γιά πέρα κρατικοποιημένης οικονομίας. Σάμπως ό στρατηγός Στέφανος Σαράφης στρατιωτικός αρχηγός τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. δέν άσπαζόταν μιά τέτοια 'Ιδεολογικη γραμμή; Βέβαια ή συναλλαγή καί ή μοιρασιά τοῦ κόσμου " άπ' τίς νικήτριες Μεγάλες Δυνάμεις - άργότερα ενισχύθηκε κι άπ' τόν διπολισμό Υπερδυναμεων - τῆς οποίας ή έκταση τῆς επιρροῆς της δέν είχε έγκαιρα γίνει αντιληπτή, έλλόχευε νά παίξει τόν αγνωστικό ρόλο της καί μάλιστα μέ άγνοια τῶν άριστερῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ 'Εσωτερικοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ. Ήταν ενας" δυνάμει " άδυσώπητος εχθρός μιᾶς αδέσμευτης κεντροαριστερῆς ή σοσιαλιστικῆς γραμμῆς πού ζερε ὅμως νά χαϊτωμένεται μ' αυτούς.

'Ακόμη γιά νά είμαστε άκριβεῖς ὑπῆρχε κι ένα μεγάλο μέρος τῆς βάσης τοῦ Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. πού βρισκόταν σέ σύγχυση σχετικά μέ τούς άπώτερους σκοπούς τοῦ 'Εθνικολαϊκοῦ κινήματος.[43] Ή ιδέα τῆς κοινωνικῆς άλλαγῆς συγχέετο μέ τήν ὑποστήριξη τῆς Σοβιετικῆς Ένωσης καί λίγο - πολύ μέ τά Κομμουνιστικά πρότυπα. Κι είναι άξιοπαρατήρητο ότι σ' αὐτά τά ίδια τά" θολά νερά " ψάρευε κι ή κομμουνιστική ήγεσία στήν ταραχώδη δεκαετία τοῦ 40, άλλά κι ή νικήτρια τοῦ 'Εμφυλίου πολέμου δεξιά στίς μεταγενέστερες δεκαετίες ὅταν αναζητοῦσε " συνοδοιπόρους " κιάλλους " δημοκρατικούς - ὑπόπτους γιά φιλοκομμουνιστική γραμμή ". Τό

βέβαιο πάντως εἶναι ὅτι πράγματι τό Κ.Κ.Ε. ὄχι ἁπλά κατάφερε νά ἐλέγχει ὁσιαστικά τό Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ἀλλά καί γενικώτερα νά τεθεῖ ἀπί κεφαλῆς τοῦ " λαοκρατικοῦ ρεύματος " τῆς ἐποχῆς . Ἔτσι τοῦ ἦταν πιό εὔκολο μαζί μέ τήν κοινῆς ἀποδοχῆς ἰδέα τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς νά περνάει ἔντεχνα καί τήν δική του γραμμή ,τά δικά του κοινωνικά κι'Ιδεολογικά πρότυπα ,τό δικό μήνυμα Αὐτό τό τελευταῖο φαίνεται κυρίως στόν " τρίτο γῦρο " ὅπου τό στοιχεῖο τῆς "ἀπ' τά πάνω " καθοδήγησης ἐκ μέρους τοῦ Κ.Κ.Ε. ἦταν πιό ἔντονο κι ἔτσι εἶχε ἀρχίσει πιά νά δημιουργεῖ κάποια προβλήματα στήν ἴ δια τήν λαϊκή ὑποστήριξη πρός τό νέο ἀντάρτικο, πρᾶγμα πού καίδ ἄδιος ὁ ἀρχηγός τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ μάρκος Βαφειάδης εἶχε ὁμολογήσει σέ μεταγενέστερη συνέτευξή του.[44] Κι ἐδῶ ἀκρι βῶς ἀρχίζουν νά φαίνονται οἱ κακές συνέπειες τοῦ νά " βιάζεις ἀπ' τά πάνω " ἔστω καί χωρίς πάντα κακές προθέσεις ,τό μήνυμα πού ἔρχεται " ἀπ' τό κάτω " τό πραγματικό 'Ιστορικό καί Κοινωνικό αἴτημα.

Βέβαια τά λάθη τοῦ Κ.Κ.Ε στόν " τρίτο γῦρο " δέν ἦταν τά μόνα πού ὁδήγησαν στήν ἐπικράτηση τελικά τῆς δεξιᾶς.'Υπῆρχε σειρά τραγικῶν λαθῶν πού ἄρχισαν ἤ δη ἀπ' τό 1944 καί πού ὀφείλοντο στήν δογματική θεώρηση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν πραγμάτων, στήν ἔλλειψη ὀρθολογικῆς ἀντιμετώπισης τῶν κρίσεων πιό εδημιουργοῦντο κάθε φορά καί πού συμβαδίζουν φυσικά καί μέ μιά ἔντονη συναισθηματική φόρτιση ὅπου τά πάθη καί τά μίση καί τῶν δύο πλευρῶν συσκότιζαν τίς ὑπάρχουσες λογικές διεξόδους ,στήν ἔλλειψη τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας μέσα στό Κ.Κ.Ε. πού θά ἦταν ἕνας ἀποτελεσματικός φραγμός στό αὐταρχικό πέρασμα δογματικῶν ἤ ἐξωπραγ ματικῶν γραμμῶν πού ἔβλαπταν τελικά τά ἐθνολαϊκά συμφέροντα.'Οφείλοντο ἀκόμη στήν ἔλλειψη ἐπιφυλάξεων ἐκ μέρους τῆς κουμμουνιστικῆς ἡγεσίας ἀπέναντι στήν Σοβιετική πολιτική σχετικά μέ τό'Ελληνικό Λαϊκό κίνημα ,ἔλλειψη ἐπιφυλάξεων πού πραγματικά προκαλεῖ κατάπληξη ἀλλά πού εὔκολα ἐξηγεῖται ἀπ' τήν τυφλή ἀφοσίωση τῆς παραπάνω ἡγεσίας στό Κ.Κ.Σ.Ε.

Τό ὅτι ἡ ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. δέν ἔπιανε πάντα σωστά τό ἀκριβές περιεχόμενο τοῦ τί ζητοῦσε πραγματικά ἡ λαϊκή βάση σέ σχέση μέ τήν συνολική κοινωνικο-οικονομική ,διάρθρωση καί τοῦ τί πραγματικά ἦταν πολιτικά καί κοινωνικά ἀναγ-καῖο καί πραγματοποιήσιμο , ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῶν δογματικῶν της παγιδεύσεων ἦταν μιά παλιά Ἱστορία.[45] Ἄν εἶχε συλλάβει τά " εἰσρέοντα " αἰτήματα τῶν ἀνερ-

χομένων τάξεων μέ τόν τρόπο πού τά ἐκθέσαμε παραπάνω τότε θἄχε ἀντιμετωπίσει τά γεγονότα καί τίς ἐξελίξεις τῆς τραγικῆς περιόδου 44-49 ἀρκετά διαφορετικά. Ἀρχικά θἄχε ἀποδεχθεῖ μέ περισσότερη εἰλικρίνεια τό ἰδεολογικό περιεχόμενο ποὖδινε ἡ ἴδια ἡ Π.Ε.Ε.Α. στήν ἔννοια τῆς Λαοκρατίας τουλἄχιστον στά ἐπίσημα διαγγέλματά της πρός τόν Ἑλληνικό λαό, καί δέν θά τό θεωροῦσε ὡς " πρόσοψη" γιά νά μπορεῖ " ἀπό πίσω " νά κινεῖ τά νήματα γιά προωθημένες κουμμουνιστικές διεισδύσεις στό δοσμένο κοινωνικοπολιτικό πεδίο. Ὕστερα θά προσπαθοῦσε ν' αὐτονομήσει περισσότερο τήν δική της πολιτική ἀπέναντι ἐκείνης τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης καί γιά λόγους Ἐθνικοῦ αὐτοπροδιορισμοῦ -θἄπρεπε νἄχε γίνει ἀντιληπτό ὅτι γιά τόν Στάλιν πισω ἀπ' τίς ἀρχές τοῦ Προλεταριακοῦ Διεθνισμοῦ κρυβόταν πάντα ἡ κατοχύρωση τῶν Σοβιετικῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων γιά χάρη τῶν ὁποίων δέν δίσταζε νά θυσιάσει ἐπί μέρους λαικά κινήματα[46] - ἀλλά καί γιά λόγους ἐπιφυλακτικότητας γιά τήν Σοβιετική στάση ἀπέναντι εἰδικά στό Ἑλληνικό ζήτημα - ἤδη τά πρῶτα σημάδια τῶν " περιέργων " Σοβιετικῶν χειρισμῶν φάνηκαν ἀπ' τίς πιέσεις τῆς Σοβιετικῆς ἀποστολῆς ποὖφτασε στά Ἑλληνικά βουνά τόν Ἰούλιο τοῦ 1944 γιά συμμετοχή τοῦ Ε.Α.Μ. στή ἐξόριστη κυβέρνηση τοῦ Γ.Παπανδρέου κι ἀπ τήν ὀὐδέτερη στάση τῆς Σοβιετικῆς ἀποστολῆς σ' ὅλη τήν διάρκεια τῶν Δεκεμβριανῶν - Στήν συνέχεια θἄδειχνε πολύ πιό περιορισμένη ἀδιαλλαξία σ' ὁλη τήν διάρκεια τοῦ " δεύτερου γύρου " κι ἔτσι θἄχε πολύ περισσότερες πιθανότητες νά μη φτάσει σέ μιά κατάσταση ὁλοσχερούς ἥττας στή μάχη τῶν Ἀθηνῶν πρᾶγμα πού τήν ἀνάγκασε νά δεχθεῖ μιά συνθήκη εἰρήνης μέ ἀρκετά δυσμενεῖς ὅρους γιά τούς ἡττημένους καί ποὖδωσε τήν νομικιστική κάλυψη γιά τήν οὐσιαστική Ἐξοντωτική αὖτεπίθεση τῆς δεξιᾶς. Ἀκὅμη δέν θά παράσερνε τό Κ.Κ.Ε. καί τίς ἄλλες σοσιαλιστικές δυνάμεις πού τό ἀκολουθοῦσαν σ' ἀποχή ἀπ' τίς ἐκλογές τοῦ= Μαρτίου 1946 παρ' ὅλες τίς δυσμενεῖς πολιτικές συνθῆκες πού τότε ἐπικρατοῦσαν. Ἀντίθετα θα φρόντιζε νά δημιουργηθεῖ κοινοβουλευτικό προγεφύρωμα τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων ὥστε ν' αὐξήσουν τούς νόμιμους μηχανισμούς ἐπιρροῶν τους καί τίς γενικότερες ποιητικές τους δυνατότητες στή μάχη ἐνάντια στήν ἐπάνοδο τῶν Γκλυξπουργκ καί τήν εὐρύτερη ἀντιδραστική ἀντεπίθεση . Τέλος δέν θά ξανοιγόταν σ' ἕνα δεύτερο ἀντάρτικο μ' ἀμφίβολες προοπτικές ἀπιτυχίας κι ἀφοῦ ἐπί δύο συνεχῶς

χρόνια ἤδη οἱ ἀντιδραστικές δυνάμεις εἶχαν ξεκληρίσει μεγάλο μέρος τῶν παλιῶν ἐλασίτικων δυνάμεων.

Μέ λίγα λόγια τό Κ.Κ.Ε. σ' αὐτή τήν περίπτωση ἀφοῦ θά ὑποψιαζόταν ὅτι κάποια" ἰδιόμορφη συναλλαγή " ἔχει συντελεστεῖ σ' ἐπίπεδο "κορφῆς" καί θἄχε ἀνοιχτά τά μάτια του ὥστε νά διαπιστώνει χωρίς δισταγμό τίς περίπλοκες καί δύσκολες πολιτικές συγκυρίες στίς ὁποῖες εἶχε ἐμπλακεῖ κι ἀπ' τίς ὁποῖες σταθερά συμπιεζόταν κι ἀκόμη περισσότερο νά διαπιστώνει τήν ἀναγκαιότητα λόγω τῶν παραπάνω δυσκολιῶν νά περιορίζει τά σχέδιά του θά προσπαθοῦσε σάν ἐπικεφαλῆς πολιτική δύναμη νά περισώζει ἀπ' τό λαϊκό κίνημα ὅ,τι ἦταν ἐφικτό χωρίς νά τό ἐνδιαφέρει ἄν ἐγκαθιδρυθεῖ τελικά ἤ ὄχι καθεστώς ἀνατολικοῦ τύπου. Ἀντίθετα θ' ἀπέφευγε τίς "ἀκρότητες" ἐκεῖνες μέσα στίς ὁποῖες ὑπῆρχε τό ἐνδεχόμενο νά ὑποστεῖ μιά ὁλοσχερή ἧττα πού τό πολιτικό της κόστος χρεωνόταν γενικά σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς πολιτικές δυνάμεις πού ἀντετίθεντο στή δεξιά κατάσταση πραγμάτων καί στό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο τοῦ τόπου. Ἔτσι μόνο θ' ἀποδείκνυε ὅτι δέν τό ἐνδιέφερε ἤ νά μονοπωλήσει τήν νίκη τῶν λαϊκῶν δυνάμεων ἤ ἀφοῦ δέν θά τό μποροῦσε αὐτό , ν' ἀφήσει ὁ ἀγῶνας τους νά πάει χαμένος. Κι ἔτσι θ' ἀποδεικνυόταν πραγματική συμβολή στήν ἀνάπτυξη καί πρόοδο τοῦ τόπου .

Τό ἄν τώρα ἡ γραμμή πού ἀκολούθησε τό Κ.Κ.Ε. δέν ἦταν ἁπλά μιά γραμμή πού περιεῖχε σφάλματα στρατηγικῆς καί τακτικῆς ἀλλά μιά ἀγωνιστική κατεύθυνση κύρια συναισθηματικά φορτισμένη πού ἔστω καί ἀσυνείδητα ,διαπνεόταν ἀπό κάποια ἀπολυτότητα , ἀπ' τήν στάση του " ὅλα ἤ τίποτε" - στάση πού φυσικά ποτέ δέν συζητήθηκε ἐπίσημα πάνω σ' ὀρθολογικές βάσεις - ὁπωσδήποτε εἶναι μιά ἄποψη συζητήσιμη πού μᾶς δίνει τό δικαίωμα νά προσεγγίσουμε τόσο θέμα κι ἀπό κάποια σκοπιά κοινωνιοψυχολογική.[47] Ἄν ὑπάρχει κάτι πού ἐνδισφέρει τήν πολιτική ἀνάπτυξη ἀπό μιά τέτοια προσέγγιση εἶναι ἡ διαπίστωση ,σ' ὁποιο βαθμό μπορεῖ νά ἰσχύσει ὅτι καθορίζονται πολιτικές γραμμές ἤ γίνονται βασικές πολιτικές ἐπιλογές ὄχι μέ κυρίαρχα τά ὀρθολογικά κριτήρια ἀλλά μέ καλυμμένες ἤ ἀσυνείδητες ἀκόμη ἐπιρροές ψυχοσυναισθηματικῶν παρορμήσεων καί γενικώτερα διαθέσεων πού ἡ ἔντασή τους ἰδιαίτερα στά ἑλληνικά πολιτικά πράγματα ἀποδεικνύεται ἀρκετά

μεγάλη . Κι ἀκόμη περισσότερο ἐνδιαφέρει τό γεγονός ὅτι μέ τέτοιες ψυχολογικές ἐπιρροές στήν χάραξη καθοριστικῶν γραμμῶν ξεκινάει ἡ πρώτη μεταπελευθερωτική ζωή τῆς Ἑλλάδας κι ὅλη φυσικά ἡ πολιτική περίοδος πού ἐδῶ ἐξετάζουμε.(Ἀνάλογες ἀκόμη ψυχολογικές ἐπιρροές μποροῦμε νά διαπιστώσουμε κι ἀπ' τήν ἄλλη πολιτική πλευρά ,ἰδιαίτερα μετά τήν ἐπικράτησή της Πιό ἐξειδικευμένα ἀκόμη μποροῦμε νά τίς ἐντοπίσουμε στούς ἀκροδεξιούς φιλοδικτατορικούς πυρῆνες της. Ἡμεταγενέστερηἀπριλιανή στρατιωτική δικτατορία καί κυρίως ἡ ὁμάδα κι ἡ γραμμή τοῦ πραξικοπηματία Δ.' Ἰωαννίδη μᾶς δίνει ἀξιόλογες μαρτυρίες .Τέτοιες ψυχολογικές ἐπιρροές κι ἀπ' τίς δύο πλευρές δυστυχῶς προώθησαν τά πρῶτα μεταπελευθερωτικά χρόνια μιά μονολιθική ἀντίληψη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων πού ἐνίσχυσε τήν πολιτική πόλωση τήν ἴδια τήν στιγμή πού ὑπῆρχε ἀνάγκη διεξόδου ἀπ' αὐτήν . Πολιτικές δυνάμεις καί πολιτικές προσωπικότητες πού ἄν καί ὄχι Κουμμουνιστικές (π.χ. Σ.Κ.Ε.Λ.Δ. Τσιριμώκου καί Σβώλου ,ἀργότερα Ε.Π.Ε.Κ. Στρατηγοῦ Πλαστήρα ,Σοφιανόπουλος ,Καρτάλης) ἀντετίθεντο στό ἀστικό κατεστημένο διαπνεόμενες ἀπό σοσιαλιστική ἤ κεντροαριστερή Ἰδεολογία συμπιέστηκαν ἄν ὄχι συνθλίφτηκαν ἀπό τήν μονολιθικότητα τῶν ἄκρων .

Μέ τήν ὁριστική ἧττα λοιπόν τοῦ " Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ " καί τήν ἐπιβολή τῆς'Αμερικονοκρατίας οἱ Λαϊκές Δυνάμεις ἔχασαν τό παιχνίδι (Τό ἄνοιγμα πρός τό Φιλελεύθερο κέντρο καί τόν Σοφούλη τό 1948 ἦταν μᾶλλον " πρόσοψη"πού ἦταν ἐπιθυμητή κι ἀπ' τούς ἴδιους τούς'Αμερικανούς ὥστε ἡ κυβέρνηση πού πολεμοῦσε τούς Κουμμουνιστές νά τυχαίνει εὐρύτερης " λαϊκῆς ἀποδοχῆς " .Κάτι τέτοιο ὅμως δέν σήμαινε ὅτι ἡ κυβέρνηση Σοφούλη ἐξέφραζε μιά ἀποφασιστική ἀντίθεση πρός τό κατεστημένο,δεδομένου ὅτι οἱ δομές τοῦ Κράτους δεξιοκρατοῦντο κατω ἀπ' τήν ἀνοχή της [48]).Ἔχασαν δηλ. τήν ἱστορική εὐκαιρία ν' ἀπεγκλωβίσουν τό πολιτικό σύστημα ἀπ' τίς ἐπιρροές τῶν κατεστημένων τάξεων (παραδοσιακή κοινωνικοοικονομική ὀλιγαρχία , μεγάλο μεταπρατικό κεφάλαιο , τά διάφορα " ἐπιτελεῖα της ") ὥστε οἱ ἐκροές του νά ναι πραγματική ἀνταπόκριση στά εἰσρέοντα αἰτήματά τους κι ἔτσι νά ἐπέρχεται ἀλλαγή στόν τρόπο παραγωγῆς πρός τήν σοσιαλιστική κατεύθυνση ἤ ἀφοῦ δέν μπόρεσαν τήν εἰρηνική αὐτή ἀλλαγή ἔχασαν καί τήν εὐκαιρία νά τό ἀνατρέψουν δυναμικά ."Οχι ἁπλά δέν κατάφεραν ν' ἀλλάξ

ξουν τούς ταξικούς δυναμικούς συσχετισμούς ὑπέρ τῶν συμφερόντων τους ὥστε οἱ λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος νά ἐπηρεάζονται καί νά ἐνεργοῦν κυρίως γι αὐτά κι ἔτσι νά στεριώσει ἕνα καθεστώς λαϊκῆς κυριαρχίας καί κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀλλ' ἀντίθετα μέσα ἀπ' τήν πολιτική πόλωση καί τήν ολοσχερῆ ἦττα τοῦ Κ.Κ.Ε. πού τέθηκε πιά ἐκτός νόμου (μέ τόν περίφημο Α.Ν. 509 τοῦ 47) ἄρχισαν ἀκόμη πιό πολύ νά καταπιέζονται μέ τό νέο δυνάμωμα τῶν κατεστημένων ταξικῶν ἐπιρροῶν καί τήν πλήρη κυριαρχία τῆς δεξιᾶς μέσα στόν κρατικό μηχανισμό. Αὐτό εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ὅτι σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπ' τήν μιά ἀναπτύχθηκαν ὑπέρμετρα οἱ ἄτυποι καί παρασκηνιακοί δυναμικοί παράγοντες τῆς δεξιᾶς (παρακρατικές ὀργανώσεις ,ὑπηρεσίες παρακολούθησης καί " φακελλώματος " τῶν πολιτῶν,συνωμοτικές παράνομες ὀργανώσεις ἀκροδεξιῶν ἀξιωματικῶν μέσα στό στρατό ὅπως ὁ ΙΔΕΑ κ.ἀ[49]) κι ἀπ' τήν ἄλλη στό ὄνομα τοῦ "κομμουνιστικοῦ κινδύνου " δέν εἶχαν δυσμενῆ ἀντιμετώπιση ἐκ μέρους τοῦ κράτους μόνο οἱ κουμμουνιστές ,ἀλλά ὅλοι γενικά οἱ πολῖτες πού ἀνῆκαν στή λεγόμενη δημοκρατική παράταξη ,δηλ. στή παράταξη ἐκείνη πού ἀντετίθετο εἴτε ἀπό σοσιαλιστική σκοπιά εἴτε ἀπό κεντροαριστερή ἤ ἁπλᾶ κεντρῶα στήν κοινωνικοοικονομική ὀλιγαρχία καί τό πολιτικό της κατεστημένο.

Μιά τέτοια πολιτική διαμόρφωση δέν μποροῦσε παρά ν' ἀποτελεῖ ἀνασταλτικό παράγοντα στήν πολιτική πρόοδο μέ τήν στενή της ἔννοια. Ὅσο καί τό Σύνταγμα τοῦ 51 νά μιλάει γιά Βασιλευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία , γιά' Ισότητα ὅλων τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στό νόμο , γιά ἀτομικά καί πολιτικά δικαιώματα οὐσιαστικά τά παραπάνω λειτουργοῦσαν κύρια γιά ὅσους ἀνῆκαν στήν δεξιά παράταξη καί μέ τήν προϋπόθεση φυσικά ὅτι αὐτή κυβερνᾶ. Τά παραπάνω ἦταν η τυπική νομικιστική κι ἐξωραϊσμένη πολιτική πρόσοψη τοῦ ἀστικοῦ κράτους πίσω ἀπ' τήν ὁποία κρυβόταν ἡ μυγιαρχία τῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν δυνάμεων τῆς δεξιᾶς.[50] Κι ὅταν τό 1967 ὑπῆρχε κίνδυνος νά ἔρθει στή κυβέρνηση η κεντρῶα παράταξη ,οἱ ἴδιες δυνάμεις συγκατάνευσαν στό πέρασμα στήν ἀνοιχτή δικτατορία, δείχνοντας πιά φανερά τό ἀντιλαϊκό κι ἀντιδημοκρατικό τους πρόσωπο. Ἡ τακτική τῆς ἐξαρτοποίησης ἀπ' τήν ἐκτεταμένη κρατική γραφειοκρατία , τοῦ " ρουσφετιοῦ " καί τοῦ "βολέματος ",ἀποτέλεσε στά χέρια τῆς δεξιᾶς ἀποτελεσματικό ὄργανο χειρι-

σμοῦ ἀλλά καί ποδηγέτησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ὅσοι πάλιν ἀνῆκαν στή μεγάλη δημοκρατική παράταξη κι εἶχαν τολμήσει νά ἐκτεθοῦν σάν ἀντιτιθέμενοι στήν δεξιά κυβέρνηση ἤ στό ἀστικό καθεστώς ἀντιμετωπιζόντουσαν σάν πολίτες "δεύτερης" καί "τρίτης" κατηγορίας. Τό προϋπάρχον βέβαια φαινόμενο τῆς εθνοιοκρατίας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο γνώρισε πρωτοφανή ἀνάπτυξη συντελῶντας στήν διατήρηση κι ἀναπαραγωγή τοῦ συστήματος τῆς ἐκλογικῆς - πολιτικῆς πελατείας καί τοῦ γενικοῦ πατρωναρίσματος τῶν πολιτῶν. Κάτω ἀπ' αὐτές λοιπόν τίς προϋποθέσεις συντελεῖτο ἔντεχνος βιασμός τῆς πολιτικῆς συνείδησης καί ἰδεολογίας τῶν πολιτῶν, ἀνακόπτετο ἡ αὐθόρμητη κι ἐλεύθερη συμμετοχή του στίς πολιτικές διαδικασίες, αὐξάνόταν τό στοιχεῖο τῆς διασπαστικότητος, τοῦ συναισθηματικά φορτισμένου χωρισμοῦ τῶν πολιτῶν σέ προνομιούχους καί μή καί τῆς διάστασης τῶν τελευταίων μέ τούς ὑπάρχοντες πολιτικούς θεσμούς (DISSERSUS), ἀναπτύσονταν ἀναγκαστικά ἐνισχυμένοι πειθαναγκαστικοί κι αὐταρχικοί ἐξουσιαστικοί μηχανισμοί πού λειτουργούσαν ὑπεραναπληρωτικά γιά ὅ,τι ἀπό κοινωνιολογική νομιμότητα ἔχανε τό καθεστώς γενικά ἡ οὐσιαστική λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν ἔπασχε.

Ἀκόμη αὐτή ἡ ὑπέρμετρη ἀνάπτυξη τῶν ἄτυπων δυναμικῶν παραγόντων τῆς κυρίαρχης παράταξης ἔπαιξε πολύ ἄσχημο ρόλο στήν ἀνατροπή τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τό 1967 καί στήν ἐπιβολή τοῦ ἀπριλιανοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος. Κατά κάποιο τρόπο ἡ ἐφτάχρονη στρατιωτική δικτατορία στό μεγαλύτερο μέρος της ἦταν ὀργανωτικά - ἐπιχειρησιακά ἡ ἀνάπτυξη κι ἡ ἐπιβολή ἑνός παράνομου συνωμοτικοῦ πυρήνα καί τῶν παρακρατικῶν του δικτυώσεων πού γεννήθηκε καί πάλιζε μέσα στήναγκαλιά τῆς ἴδιας τῆς προαπριλιανῆς δεξιᾶς πού τόν ἀνεχόταν γιατί τήν ἐξυπηρετοῦσε καί πού δέν περίμενε οἱ φορεῖς του σέ κάποια φάση τῆς δράσης τους νά στραφοῦν ἐνάντια καί σέ δικούς της παραδοσιακούς ἐκπροσώπους (αὐτή τήν τελευταία μου φράση ἐννοῶ τήν ἀντίθεση τῆς χούντας τοῦ 67 μ' ἕνα μέρος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς δεξιᾶς καί τήν τελική της ρήξη μέ τόν βασιλικό θεσμό). Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στήν ἀπόπειρα πραξικοπήματος τόν Μαῖο τοῦ 51 ὑπέρ τοῦ Παπάγου ἀναμείχθηκαν ἄνθρωποι τοῦ ΙΔΕΑ ὅπως καί στήν βιαστική ἐκτέλεση τοῦ Ν. Μπελογιάννη τό 52 ἐπί κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα. Γενικά ἡ ὅλη ὑπόθεση τοῦ ΙΔΕΑ (γέννηση, ἀνάπτυξη, ἀνοχή τῆς ὕπαρξής του) μέσα στούς κόλπους τοῦ στρατεύματος

ἦταν σκοτεινή καί πάντα " δυνάμει " ἐκρηχτικός μηχανισμός ἐνάντια στό δημοκρατικό πολίτευμα καί δέν ἦταν τυχαῖο ὅτι οἱ ἀπριλιανοί πραξικοπηματίες ἦταν δικά του παιδιά. Δέν ἦταν τυχαία ἀκόμη ἡ ἀνάμειξη τοῦ Γ.Παπαδόπουλου στίς ἐκλογές τῆς"βίας καί νοθείας " τοῦ 61 μέσω τοῦ σχεδίου "Περικλής " ,ὅπως καί τό ὅτι στήν δολοφονία τοῦ Γρ. Λαμπράκη τό 63 εἶχαν ἀναμειχθεῖ πρόσωπα πού ἀνῆκαν σέ ἀκροδεξιές παρακρατικές ὀργανώσεις .Γενικά σ' ὅλη τήν Καραμανλική περίοδο τοῦ 55-63 ἡ ἄνθηση τῶν παρακρατικῶν ἀκροδεξιῶν ὀργανώσεων συμβαδίζει μ' ἕνα ἀνεπίσημο πολιτικοιδεολογικό ρεῦμα αὐταρχισμοῦ καί τρομοκρατικῶν - δικτατορικῶν μεθοδεύσεων καί παρεμβάσεων πού κέρδιζε ἔδαφος στό χῶρο τῆς κυρίαρχης παράταξης καί πού ψυχοπολιτικά βοηθοῦσε τήν ἐπιβολή τῆς ἀνοιχτῆς δικτατορικῆς ρύθμισης .Μέσα στό ρεῦμα αὐτό βρισκότουσαν ἀναπτυσσόμενα νεοφασιστικά στοιχεῖα πού οἱ καταβολές τους ξεκινοῦσαν ἀπ' τήν ποικίλης προέλευσης ἀντιπαράθεση πρός τίς κουμμουνιστικές δυνάμεις τήν περίοδο τήν περίοδο 44-49 καί τήν ἀμέσως μεταγενέστερη " ἀντικουμμουνιστική ὑστερία " καί πού οἱ ψυχοπολιτικές τους ροπές τούς ἔσπρωχναν στό νά ἐργασθοῦν ὑπέρ τῆς ἐπιβολῆς ἑνός ἀνοιχτά δικτατορικοῦ καθεστῶτος τῆς δεξιᾶς"(τέτοια φυσικά στοιχεῖα συνέβαλαν στήν δημοκρατική ἀποσταθεροποίηση τοῦ 65-67) . Οἱ προβοκατόρικες ἐνέργειες λ.χ. τῶν ὑποτιθεμένων " ἀναρχικῶν " στά περίφημα 'Ιουλιανά ἀπ' ὅ,τι μεταγενέστερα ἀποδείχτηκε παρεκινοῦντο ἤ εἶχαν σχέση μέ τέτοια στοιχεῖα[51].

Ὕστερα ἡ μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν δεξιά πού πάντα χαρακτηριζόταν ἀπό ἀτομικό καί ταξικό συμφεροντολογισμό καί μάλιστα κατω ἀπ' τίς συνθῆκες πού παραπάνω περιγράψαμε ὅπου ἡ δυναμική ἀντιπαράθεση καί οἱ ἔλεγχοι ἀπ' τήν ἄλλη πλευρά ἦταν περιορισμένοι συνετέλεσε στήν πρώση τῆς ἠθικῆς στάθμης τῶν πολιτικῶν μεθοδεύσεων καί ἐπιδιώξεων τῆς πολιτικῆς καί κρατικῆς ἐξουσίας ὅπως καί τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς πολιτικῆς διαδικασίας πού κυριαρχεῖτο ἀπό τίς θεμιτές καί ἀθέμιτες ταχτικές τῆς κυρίαρχης παράταξης πρός ἐξουδετέρωση τῶν πολιτικῶν της ἀντιπάλων. Οἰκονομικά πάλι σκάνδαλα εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ ἤδη ἀπ'τόν καιρό τοῦ ἐμφυλίου πολέμου[52],ἐνῶ τό 1964 ὅταν ἡ'Ενωση Κέντρου ἀνέβηκε στήν ἐξουσία ὅλοι περίμεναν τό ξεκαθάρισμα τῶν " εὐθυνῶν τοῦ παρελθόντος " διότι ὑπῆρχαν βάσιμα στοιχεῖα ὅτι ἐπί τῆς Καραμανλικῆς ὀκταετίας ὄχι ἁπλά ἔγιναν

σκανδαλώδεις συμβάσεις· μέ ξένα οἰκονομικά συγκροτήματα ἀλλά καί κατασπατάλη-
ση τοῦ δημοσίου χρήματος μέ βάση ἰδιοτελῆ κίνητρα (κατάχρηση δημοσίου χρήμα-
τος ἐκ μέρους διοικήσεων δημόσιων ὀργανισμῶν ὑπερβάσεις σέ δημόσια ἔργα[53] κ.ἄ.)
Τελικά ἡ κυβέρνηση λέγω πιέσεων ἀπό κοινοβουλευτικούς παράγοντες τοῦ κα-
τεστημένου κι ἀπ' τόν θρόνο ἀναγκάστηκε νά " παραγράψει " τά οἰκονομικά σκάν-
δαλα τῆς δκταετίας ,ἀλλά ἡ γενική ἐντύπωση πού διατηρήθηκε ἦταν ὅτι ἔγινε μιά
ἀναγκαστική συγκάλυψη μιᾶς ἐκτεταμένης ἐπί δεξιᾶς ἰδιοτελοῦς διασπάθισης τοῦ
δημόσιου χρήματος. Ὕστερα τί σήμαινε πάλι ἡ ὑπόθεση Μέρτεν πού ἀνεφάνη στόν
ὁρίζοντα τό 1960; μέλη τῆς κυβέρνησης Κ. Καραμανλή κατά τόν Μέρτεν ἦσαν
παλιοί συνεργάτες τῶν Γερμανῶν ἐπί κατοχῆς (41-44)[54]. Στοιχεῖα ἐπίσης γιά
συνεργασία μέ τά ἐθνοπροδοτικά Τάγματα Ἀσφαλείας ἀποκαλύφθηκαν ἀργότερα
καί γιά τόν μεταγενέστερο δικτάτορα Γ.Παπαδόπουλο πού ἐπί Καραμανλικῆς περι-
όδου ὑπηρετοῦσε στήν Κ.Υ.Π. ἐνῶ παράλληλα ἦταν σύνδεσμός της μέ τήν'Αμερι-
κανική C.I.A.[55] Φαίνεται λοιπόν πώς τό παρελθόν ἀρκετῶν ἀπ' τούς ἀνθρώπους
πού ὑπῆρξαν στελέχη τῆς κυρίαρχης κατάστασης στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἤ ἀκό-
μη περισσότερο ἔπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο σ' ὁρισμένες ἐξελίξεις ἦταν ἐθνικ
κά καί ἠθικά " βεβαρημένο ".

Τέλος κάτω ἀπ' αὐτές τίς πολιτικές συνθῆκες καί τό νεοκαπιταλιστικό μον-
τελο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς δεκαετίας τοῦ 5^{ο} καί τοῦ 6^{ο} εἶχε ὅλη
τήν δυνατότητα ὅπως εἴδαμε καί σέ προηγούμενα κεφάλαια, νά ἐφαρμόζεται χωρίς
νά πολυλογαριάζει τά αἰτήματα καί τίς διεκδικήσεις τῶν ἐργαζομένων τάξεων .Τό
ἀνασυγκροτούμενο λοιπόν μετά τόν ἐμφύλιο κράτος διαμορφωνόταν κύρια ἀρωγός
καί προστάτης τοῦ ντόπιου καί ξένου μονοπωλιακοῦ ἤ λογοπωλιακοῦ μεγάλου κεφα-
λαίου παρά ἐγγυητής τῶν λαϊκῶν συμφερόντων.Ὑπῆρχε βέβαια ἐνδιαφέρον γιά
τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη ἀλλά αὐτή ἡ τελευταία δέν μπόροῦσε νά νοηθεῖ ἔξω
ἀπό τήν ὑποστήριξη ἤ τουλάχιστον τήν ἀνοχή τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου πού νο-
μοθετικά ἐκφραζόταν μέ παροχή διευκολύνσεων ,φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν καί ἄλλων
προνομιακῶν δυνατοτήτων. Ὅταν ὅμως μιά τέτοια ἀνάπτυξη δέν συμβαδίζει - καί
στήν περίπτωσή μας πράγματι δέν συμβάδιζε - μέ τήν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων
τῶν ἀνερχομένων μή προνομιακῶν τάξεων πολύ λίγο μποροῦμε νά μιλᾶμε γιά ὁλοποί-
ηση τῆς ἰδέας τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Γι αὐτό καί σέ προηγούμενο κεφάλαιο

Φωτογραφίζοντας θαμπώς τις μικάλες διαφορές ώσ δεχόμαστε τη γραμμή στην λειτουργία των καθιερωμένων συστημάτων και την ιδιοτητα της ( ) σε μια ανάπτυξη ( ) και ( ) σε μια χώρα ( ) τη μεγαλύτερη χώρα ( ) το μεγαλώνει ( ) σε μια χώρα ( ) ( ) ( ) καθώς η Ελλάδα

ἀκριβῶς ὁρισμένοι συγγραφεῖς ὅπως π.χ. ὁ Ν. Πουλαντζᾶς φτάνουν σὲ συμπέρασμα τὸ ὁποῖο τὰ ἐπιστημολογοῦν ὅτι μεταβαλλόμενα βρισκόμαστε μάρτυρες μιᾶς καθυστερημένης ἀνάπτυξης κρατικομονοπωλιακοῦ τύπου, ἀνάπτυξη ποὺ δὲν ἔρχεται σ' ἀντίφαση οὔτε μὲ τὸν ἐνισχυμένο τομέα τῶν δημόσιων ἐπενδύσεων οὔτε μὲ τὴν γενικώτερη κρατικὴ παρέμβαση ποὺ πράγματι ὑπῆρξε σ' ὁρισμένους τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Σὲ καμία περίπτωση ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἁπλὴ διαπίστωση τῆς παρέμβασης, ἀλλὰ πρέπει παραπέρα νὰ διερευνᾶται ὑπὲρ ποίων συνολικὰ συμφερόντων λειτουργεῖ.[56] Στὴ περίπτωσή μας εἶναι σαφὲς ὅτι λειτούργησε, ὅπως ἀναλύσαμε σὲ προηγούμενα κεφάλαια, ὑπὲρ τοῦ ντόπιου καὶ ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου. Ὄφελος στὶς ἐργαζόμενες τάξεις μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε μόνο μέσα ἀπ' τὴν γενικὴ ἔννοια τῆς "συνολικῆς ἀνάπτυξης καὶ τοῦ συνολικοῦ καλοῦ τῆς Ἐθνικῆς οἰκονομίας" καὶ πάντα σὲ μακροπρόθεσμες προοπτικὲς καὶ ἐφ' ὅσον ἡ παραπάνω γενικὴ ἔννοια ποὺ εἶναι "ὑπεράνω τάξεων ἀναλύσεων" γίνει θεωρητικὰ ἀποδεκτή. Βέβαια ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ διάστημα τῶν δεκαετιῶν τοῦ 50 καὶ 60 ἔγιναν δύο σημαντικὲς ἀπόπειρες ἀπεγκλωβισμοῦ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τὶς κυρίαρχες ταξικὲς ἐπιλογές, τὸ 1950-1952 μὲ κυρίαρχη μορφὴ τὸν στρατηγὸ Πλαστήρα[57] - ἐπικεφαλῆς τῆς ΕΠΕΚ καὶ τὸ 1963-65 μὲ κυρίαρχη μορφὴ τὸν Γ. Παπανδρέου ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἕνωσης Κέντρου. Οἱ λαϊκὲς δυνάμεις τὰ χρόνια αὐτὰ ὑποστήριξαν τοὺς παραπάνω ἡγέτες καὶ τὰ κόμματά τους ὄχι γιατὶ πίστεψαν ὅτι θὰ ἐπέλθει μιὰ ριζικὴ κοινωνικὴ ἀλλαγὴ ἀλλὰ γιατὶ τοὺς ἔβλεπαν σὰν τὴν μονοδικὴ ἐναλλακτικὴ λύση ἀπέναντι στὴν κυριαρχία τῆς δεξιᾶς καὶ ἴσως μιὰ μεταβατικὴ κατάσταση σ' ἕνα πιὸ προωθημένο καθεστὼς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Καὶ πράγματι στὶς προηγούμενες αὐτὲς περιόδους -κύρια στὴν δεύτερη- ἡ εὐαισθησία τῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὶς διεκδικήσεις καὶ ἐπιθυμίες τῶν λαϊκῶν δυνάμεων αὐξήθηκε ὅπως καὶ γενικώτερα ἡ προσαρμοστικότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπέναντι στὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ τους αἰτήματα. Καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν πρώτη διετία, ἂν καὶ βέβαια ὑπῆρχε πολιτικὴ ἀστάθεια καὶ κατακερματισμὸς τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων, εἶναι σημαντικὸ ὅτι ἀκολούθησε ἀκριβῶς μετὰ τὴν λήξη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δείχνοντας καθαρὰ ὅτι παρ' ὅλη τὴν ἧττα τῶν ἐξεγερμένων ἀριστερῶν καὶ τὴν ἀντικομμουνιστικὴ τρομοκρατία τὸ ἐκλογικὸ σῶμα δὲν εἶχε στὴν πλειοψηφία του δεξιὲς προτιμήσεις. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν δεύτερη διετία δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι συμβολικὰ ἀποτελεῖ μιὰ κορύφωση καὶ κοινωνικὰ - ταξικὰ μιὰ θετικὴ κατάληξη ἀγώνων ποὺ τὸ

τρυματισμένο λαϊκό κίνημα συνέχιζε νά διεξάγει σ' όλη τήν διάρκεια τοῦ Παπαγισμοῦ καί τοῦ Καραμανλισμοῦ. Παρακολουθῶντας κανείς τίς καταπιεστικές καί ἀποπροσανατολιστικές γιά τίς λαϊκές μάζες, ἐξουσιαστικές μέθοδους τῆς κυρίαρχης πολιτικῆς παράταξης στήν δεκαετία τοῦ 50 καί φτάνοντας στόν - ἀνέδοντο " ἀγῶνα τοῦ Γ. Παπανδρέου τό 61-63 καί 53% τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 64 δέν μπορεῖ παρά νά βεβαιωθεῖ ὅτι παρ' ὅλες τίς " ἀπ' τά πάνω " πιέσεις τό χάσμα τῆς διάστασης ὅλα αὐτά τά χρόνια ἀνάμεσα στό ρεῦμα τῆς ἐξουσίας καί στό βαθύτερο ἱστορικοκοινωνικό ρεῦμα δέν καλύφθηκε. Τό πρῶτο τραβοῦσε πρός τά δεξιά, τό δεύτερο ὅμως πρός τήν ἀντίθετη κατεύθυνση ὅσπου τό 63 προσπάθησε νά ἐκφραστεῖ κι ἐξουσιαστικά.

Τελικά μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι στίς παραπάνω " δημοκρατικές διετίες" ἄλλαξε ὁ συσχετισμός τῶν ταξικῶν δυνάμεων κι ἐπιρροῶν σέ βάρος τοῦ κατεστημένου; Ὄχι βέβαια μέ τήν ἔννοια μιᾶς σταθερῆς καί σημαντικῆς ἀλλαγῆς. Φάνηκε ὅμως πῶς μποροῦν νά γίνουν βήματα βελτίωσης πρός τήν κατεύθυνση αὐτή ἀκόμη καί μέσα ἀντίξοες συνθῆκες. Φάνηκε πῶς ὑπάρχει πάντα τό περιθώριο μέ τό πολιτικό σύστημα ν' ἀποπειραθεῖ τήν αὐτονόμησή του ἀπ' τίς κυριαρχες ταξικές ἐπιρροές κι αὐτό φυσικά μέ ἀγῶνες μέσα στό ἴδιο τό ἐσωτερικό κοινωνικό του περιβάλλον πού βαδίζουν παράλληλα μέ μικρότερες ἤ εὐρύτερες ἀντικειμενικές διαφοροποιήσεις αὐτοῦ τοῦ τελευταίου.

Συμπερασματικά οἱ βαθύτερες τραυματικές γιά τό Λαϊκό Κίνημα, ἀλλά καί τήν γενικώτερη ἐθνική ὁμοψυχία συνέπειες τοῦ ἐμφύλιου πολέμου μαζί μέ τήν οὐσιαστική μονοπώληση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν δεξιά καί τό κατεστημένο πού ἐξέφραζε σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν διεμόρωσαν πολιτικό τοπίο πού νά παρέχει μαρτυρίες ψηλοῦ βαθμοῦ πολιτικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ πολιτική "σταθερότητα" γιά τήν ὁποία ἐνδιαφερότουσαν οἱ Ἀμερικάνοι τό 1952 καί τήν πέτυχαν ἐπί Παπαγισμοῦ καί Καραμανλισμοῦ (1952-1963) οὐσιαστικά ἦταν νοθευμένη ἀφοῦ βασιζόταν σέ μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπό μία μόνο παράταξη καί δέν συμβάδιζε μέ τήν οὐσιαστική λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν.[58] Πολύ περισσότερο αὐτο φάνηκε στό διάστημα τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας (1967-1974) ὅπου ἐκεῖ πλέον τό ψευτοδημοκρατικό προσωπεῖο ἔπεσε. Τό ὑπερτροφικό ἀπ' ἄλλη σύστημα τῆς

εκλογικῆς- πολιτικῆς πελατείας καί τό γενικώτερο πνεῦμα τῆς πολιτικῆς πατρωνιάς σέ συνδυασμό μάλιστα μέ τόν ὑπερσυγκετρωνισμό τῆς πρωτεύουσας ὁπωσδήποτε καί ἀναστέλλαν τήν παραπέρα διαφοροποίηση κρατικῶν δομῶν καί λειτουργιῶν - ἡ ἀποκέντρωση κι ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση αὐσιαστικά ἦταν ὑποβαθμισμένες σ' ὅλη τήν ἐξετᾳζόμενη περίοδο - ἀλλά καί παρεμπόδιζαν τήν ὀρθολογική καί ἀξιοκρατική λειτουργία τοῦ συνολικοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ .

Ἡ ἄτυπη πάλι ἀλλά φανερή κατάταξη τῶν πολιτῶν σέ " πρώτης " καί " δεύτερης " κατηγορίας ἀνάλογα μέ τά "κοινωνικά τους φρονήματα " καί τήν πίστη τους στό ἀστικό καθεστώς σέ συνδυασμό μέ τήν τακτική τοῦ " ρουσφετιοῦ "ὄχι ἁπλά ἀποθαρρύνων ἕνα μεγάλο μέρος τῶν πολιτῶν ἀπό μιά σωστή πολιτική συμμετοχή ἀλλά καί διαφοροποιούσαν ἀρνητικά την στάση τους ἀπέναντι στό νόμο καί τό κράτος καί γενικώτερα μείωναν τήν πολιτική ὁλοκλήρωση. Γιά ἕνα μεγάλο μέρος τῶν πολιτῶν τό καθεστώς τῆς δεξιᾶς δέν ἦταν νομιμοποιημένο μέ τήν κοινωνιολογική ἔννοια τοῦ ὅρου ἐνῶ καί σέ πολλούς ἄλλους οἱ ὁποῖοι τό ἀποδεχότουσαν δέν ὑπῆρχε ἀκριβῶς συνειδητοποίηση τῆς ἱστορικῆς του ἀναγκαιότητας καί γνήσια ταύτιση μέ τ' ἀξιολογικά του πρότυπα ἀλλά μᾶλλον μιά ἀναγκαστική ἀποδοχή μέ βάση ἕνα πνεῦμα ὑπαθεῦ" ρεαλισμοῦ"καί"προσαρμοστικότητας " πού στήν πραγματικότητα δέν ἦταν παρά ἕνα ἐξωραϊσμένο πνεῦμα ἁπλοῦ συμφεροντολογισμοῦ .Ἔτσι ὁ πολίτης δέν σεβόταν ἀλλά φοβόταν τόν νόμο. Δέν προσπαθοῦσε νά ἐκφραστεῖ μέσα ἀπ' τό κράτος ἀλλά προσπαθοῦσε ἤ πῶς θά τό ἐξαπατήσει ἤ πῶς θά τό παρακάμψει ἤ πῶς θά τό χρησιμοποιήσει γιά προσωπικό του συμφέρον ὑποτασσόμενος στήν ἐξουσιαστική του αὐθεντία .Μιά τέτοια κατάσταση λοιπόν ὄχι μόνο ἔσπαγε τήν σωστή διασύνδεση κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί πολιτικοῦ συστήματος μέ βάση τήν σχέση εἰσροῶν καί ἐκροῶν ἀλλά δέν συνέβαλε καθόλου στήν λειτουργική ἐνεργοποίηση τοῦ πρώτου καί στήν προσαρμοστική ἀναβάθμιση τοῦ δεύτερου ἀπέναντι στά ἀληθινά ἱστορικοκοινωνικά αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων.

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1) Βλ. Ν. Ζαχαριάδη ,"Τά προβλήματα καθοδήγησης στό Κ.Κ.Ε. " εκδ. τοῦ Κ.Κ.Ε. 1952,σελ 81,82,83,καί 84. Π.Νεφελούδη ,Στίς πηγές τῆς κακοδαιμονίας (Τά βαθύτερα αἴτια τῆς διάσπασης τοῦ Κ.Κ.Ε. 1918-1968) GUTENBERG;Αθήνα 1974,σελ.268ἐπ.

2)Σχετικά μέ τήν παράδοση τῆς ἐξάρτησης καί τῆς τυφλῆς ἀφοσίωσης τοῦ Κ.Κ.Ε. στήν Γ΄ Διεθνῆ κι οὐσιαστικά στό Κ.Κ.Σ.Ε.βλ. Π.Νεφελούδη ς, ὅπ. παραπ.,σελ15-52 (Ἵδρυση τοῦ Κ.Κ.Ε. καί οἱ ἀλλεπάλληλες κρίσεις του).

3) Βλ. Π.Νεφελούδης,ὅπ. παραπ. ,σελ 266-268 (ἡ ἀλλοπρόσαλλη πολιτική τοῦ 1945-46).

4) Βλ. Ν. Ζαχαριάδης ,ὅπ .παραπ, σελ 84.

5) Βλ. ὅμοια σελ 84.

6) Βλ. Κ.Τσουκαλάς , ἡ'Ελληνική Τραγωδία, ἀπ. παραπ. σελ 73 ,Σπύρου Κ. Θεοδωρόπουλου ,ἀπ' τό "Δόγμα Τρούμαν" στό δόγμα " Χούντα " ἐκδ. Παπαζήση ,'Αθήνα 1976,σελ 13.

7) Βλ. Κ.Τσουκαλάς ;Ἑλληνική Τραγωδία ,ὅπ. παραπ.,σελ. 77, Σπύρου Κ.Θεοδωρόπουλου ,ὅπ. παραπ. σελ. 13 καί σελ. 20.

8) Π. Νεφελούδης ,ὅπ. παραπ. σελ. 239 .

9) Βλ. Κ. Τσουκαλάς ,ὅπ. παραπ. σελ. 50,53, 54. Γ. Δ.Κατσούλη, Τό κατεστημένο στήν νεοελληνική 'στορία ,Νέα Σύνορα ;Αθήνα 1975 ,σελ 323,ἐπ. καί σελ.327 ἐπ. Πρβλ.C.WOOD HOUSE,Τό μῆλο τῆς ἔριδος ;Ἐξάντας,1976 σελ 93,ἐπ. καί σελ.166-175 (Στόν WOOD HOUSE φυσικά θά βροῦμε ἀπόψεις εὐνοϊκές γιά τήν 'Αγγλική στάση καί δυσμενεῖς γιά τήν Σοβιετική) Βλ. ἀκόμη ἐκτεταμένη ἔρευνα τῆς ἐφημερίδας "Τά Νέα " γύρω ἀπ' τήν'Εθνική'Αντίσταση στά ἀπό 18 Αὐγούστου 1975 ἕως 11 Δεκεμβρίου 1975 φύλλα της.

10. Βλ. καί πάλι τήν παραπάνω ἔρευνα τῆς ἐφημερίδας "Τά Νέα ".βλ. ἀκόμη C. WOODHOUSE ,ὅπ. Παραπ. ,σελ. 212(ἄν καί βέβαια στήν σελ. 132 ἀποκρούει τήν ἄποψη ὅτι ὁ Ζέρβας βγῆκε στά βουνά σάν ἀντίβαρο τοῦ ΕΛΑΣ ὑποκινούμενος ἀπ' τούς "Αγγλους). CHURCHIL ὁ Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ,τομ. 10, σελ .188 .Κ.Τσουκαλάς ὅπ. παραπ. ,σελ. 55 Γ.Δ. Κατσούλης ,ὅπ. παραπ.,σελ. 323.

11. Πρβλ. C.WOODHOUSE .ὅπ παραπ.σελ .103 καί 169.

12. Βέβαια τόν Γενάρη τοῦ 1943 ἀπό ἀντιπροσώπους τοῦ Ε.Α.Μ.- Ε.Λ.Α.Σ, τοῦ ΕΔΕΣ

τῆς Ε.Κ.Κ.Α. καί τῆς Β.Σ.Α. ὑπογράφτηκε τό λεγόμενο Σύμφωνο "Ἐθνικῶν ὁμάδων " .Σύμφωνα μέ τό παραπάνω σύμφωνο ὅλες οἱ ἀνταρτικές δυνάμεις ὀνομαζόντουσαν Ἐθνικές Ἀντάρτικες Ὁμάδες Ἑλλάδας ἀποτελῶντας ὑποτίθεται ,κοινό ἀντιστασιακό μέτωπο μέ ἐνιαία γραμμή καί Κοινό Γενικό Στρατηγεῖο .Ὡστόσο καί μετά τήν συμφωνία τοῦ Γενάρη ἀκολούθησε καί νέα διάσπαση τοῦ κοινοῦ μετώπου καί οἱ ἐχθροπραξίες ἀνάμεσα στό Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ ἐπαναλήφθηκαν.Οἱ νέες ἐμφύλιες συρράξεις τερματίστηκαν μέ τήν συμφωνία τῆς Πάρκας στήν Ἤπειρο στήν 29 Φεβρουαρίου 1944 βλ. C.WOODHOUSE , ὅπ. παραπ. ,σελ. 443 ἐπ., ὅπου Παράρτημα Γ΄ καί 449 ἐπ. ,ὅπου παράρτημα Δ΄.βλ. ἀκόμη Σπῦρος Θεοδορόπουλος , ὅπ. παραπ. ,σελ. 10. Νίκου Θυρούκη ;Ἱστορία τῆς Σύγχρονης Ἑλλάδας (1940-1967);Ἀθήνα , 1976 ,τομ. I, σελ. 117 ἐπ.(Τά αἴτια καί οἱ συνέπειες τῆς συντριβῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης) ,σελ. 139,165 καί 211:Ἐφημερίς " Τά Νέα " ἔρευνα γιά τήν Ἐθνική Ἀντίσταση ,ὅπ.παραπ.

13. Σπῦρος Θεοδωρόπολος ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 12.Κ.Τσουκαλά ,ὅπ. παραπ. ,σελ.64-65 Παῦλος Νεφελούδης ὅπ. Παραπ ,σελ. 239-242.Κοινή πηγή φυσικά γιά ὅλους τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Τσώρτσιλ,ὅπου γίνεται εἰδική μνεία γιά τήν συμφωνία τῆς Μόσχας.(τομ. 11,σελ. 201).

14. Βλ. Παῦλος Νεφελούδης , ὅπ. παραπ,σελ.243,280-81.RICHARD J. BARNET ,"INTERVANTION AND REVOLUTION : THE UNITED STATES IN THE THIRD WORLD " NEW YORK THE WORLD PUBLISHING COMPANY, 1968 ,Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παραπ. σελ.18-19 83 καί 102 ,ὅπου καί ἀναφορά στό ἀποκαλυπτικό βιβλίο τοῦ Μίλοβαν Τζίλας " Συνομιλίες μέ τόν Στάλιν " (Σ' αὐτό του τό βιβλίο ὁ Τζίλας χαρακτηριστικά ἀναφέρει τήν ἄποψη τοῦ Στάλιν ὅτι"τό Ἑλληνικό Ἀντάρτικο ἔπρεπε νά σταματήσει ὅσο γίνεται πιό γρήγορα " ,ὅπως τήν διατύπωσε στόν τότε ἀντιπρόεδρο τῆς Γιουκοσλαυϊκῆς Κυβέρνησης σέ συζήτηση πού ἐχε μαζί του.) Φάκελλος "Ἑλλάς " ,Τά μυστικά Ἀρχεῖα τοῦ Φόρειν Ὄφις (Δικτατορία ,Πόλεμος ,Κατοχή Μέση Ἀνατολή ,Ἀντάρκτικο , Δεκεμβριανά), Νέα Σύνορα ,Ἀθήνα 1972.(Ἐνδιαφέρουν κύρια τά σχετιζόμενα ἔγγραφα μέ τήν Μέση Ἀνατολή ,τό Ἀντάρτικο καί τά Δεκεμβριανά),Τεχεράνη ,Γιάλτα ,Ποτσδάμ , Συλλογή ντουκουμέντων , "Σύγχρονη Ἐποχή ",Ἀθήνα 1976.

15. Παῦλος Νεφελούδης ,ὅπ. παρεπ. ,σελ. 243-244 καί 281.

16. Ὅμοια σελ. 236-237 ,Κώστας Τσουκαλάς ,ὅπ.παραπ. σελ. 64 καί 66 .Πρβλ. ὅμως μέ τήν"Ἀκευωρία τοῦ Λιβάνου" (Γλύξμπουργ- Παπανδρέου ἀντιμέτωποι τοῦ"Ἔθνους- Τό"Ἔθνος ἀκυρώνει τό Συμβόλαιο τοῦ Λιβάνου)," Ἐκδ. "Λαοκρατίας "Ἰούλης 1944 Θεσσαλονίκη.

17. Βλ. σημ. 13 Βέβαια τό Κ.Κ.Ε. οὐδέποτε ἐπίσημα παραδέχτηκε ὅτι ἔλαβε ποτέ χώρα μιά τέτοια συμφωνιά μεταξύ Τσῶρτσιλ- Στάλιν .Ἀλλά ἡ"Ἀλληλογραφία τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. μέ τούς Προέδρους τῶν Η.Π.Α . καί τούς Πρωθυπουργούς τῆς Μ.Βρετανίας 1941-45" πού ἐκδόθηκε στή Μόσχα τό 1957 δέν φαίνεται νά στηρίζει τήν ἐπίσημη ἄποψή του.

18. Στίς 20 Δεκεμβρίου 1944 ὁ Γ. Δημητρώφ (ἐπονομαζόμενος "παππούς ") ἔστειλε πρός τόν Στάντο τηλεγράφημα τό ὁποῖο δυστυχῶς ὅμως ἀποκρυπτογραφήθηκε στίς 15 Γενάρη 1945 .Ἐκεῖ ὁ Δημητρώφ ἀπέκλειε βοήθεια ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων καί Γιουκοσλαύων καί συνιστοῦσε μετριοπάθεια στό Κ.Κ.Ε. γιατί "ἡ κατάσταση δέν ἦταν εὐνοϊκή " γι αὐτό .Κατά μία ἄποψη στό τηλεγράφημα αὐτό ἀπηχούντο ἀπόψεις ὄχι μόνο τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κ.Κ. Βουλγαρίας ,ἀλλά καί τῆς Μόσχας (βλ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος , ὅπ. παραπ. ,σελ. 14) .Κατ' ἄλλη ἄποψη ὑπάρχει ἐρωτηματικό ἄν ἀπηχοῦντο ἀπόψεις καί τῆς Μόσχας (βλ. Παύλος Νεφελούδης,ὅπ. Παραπ. σελ. 243. Μ ς λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι στήν συνάντηση τοῦ Γενάρη 1950 στή Μόσχα μεταξύ ἀντιπροσωπείας τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ,Κ,Σ,Ε, καί τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε. ὁ Στάλιν σέ σχετική συζήτηση γύρω ἀπ' τήν παραπάνω ὑπόδειξη τοῦ Δημητρώφ ἀπάντησε ὅτι ο τελευταῖος " δέν εἶναι ἡ Κ.Ε. τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος "Ἔτσι κι ἀλλιῶς ὅμως τό τηλεγράφημα ἀποκρυπτογραφήθηκε κατόπιν ἑορτῆς ἐκτός ἄν δεχτοῦμε ἄλλη ἄποψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό περιεχόμενο τοῦ τηλεφαφήματος γνωστοποιήθηκε ἔγκαιρα στόν Γιῶργο Στάντο στίς 15 Δεκεμβρίου ἀλλά αὐτός ὁ τελευταῖος πῆρε προσωπική πρωτοβουλία ἀπαντῶντας ἀρνητικά στόν Δημητρώφ κι ἀπορρίπτοντας τίς μετριοπαθεῖς παραινέσεις του.

19. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι σ' ὅλη τήν διάρκεια τῶν Δεκεμβριανῶν ὁ συνταγματάρχης Ποπώφ ἔμενε ἀθόρυβα στήν " Μ. Βρεττανία " χωρίς νά παίρνει θέση.

20. Βλ. Κώστας Τσουκαλάς ὅπ. Παραπ. σελ. 81καί 82 ἐπ .Παῦλος Νεφελούδης ,ὅπ.Παραπ.

σελ. 249-251 .Λευκή Βίβλος ,Παραβάσεις τῆς Βάρκιζας ,(Ὀλεβάρης 4Ιουνης 1945) Α θήνα ;Ιούνης 1945.

21.Βλ. σημ. 14.

22. Βλ. C. WOODHOUSE ,ὅπ. Παραπ. σελ.381

23. Βλ."Ομοια σελ. 363 ἔπ. Λευκή Βίβλος ὅπ. Παραπ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παραπ. σελ. 28 ἐπ.

24. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος, ὅπ. παραπ. ,σελ. 58 ἔπ. Νίκου Ψυρούκη ;Ιστορία τῆς Σύγχρονης 'Ελλάδας ,ὅπ. παραπ. σελ. 258 ἔπ. καί 291 ἔπ.

25. Διαφωτιστική ὡς πρός αὐτό εἶναι ἡ περίφημη "Ἔκθεση Πόρτερ ",Τόν Γενάρη τοῦ 1947ὁ δικηγόρος Πώλ Πόρτερ ἐπικεφαλῆς ειδικῆς ἐπιτροπῆς'Αμερικανῶν ἐμπειρογνωμόνων ἔφτασε στήν'Ελλάδα γιά νά μελετήσει τήν πολιτική , οἰκονομική καί κοινωνική κατάσταση τῆς χώρας ἀνιχνεύοντας ἔτσι τό ἔδαφος στό ὁποῖο μελλοντικά ἡ χώρα του θ' ἀνελάμβανε δράση. Βλ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 63επ. (παραθέντονται κι ἀποσπάσματα τῆς περίφημης ἔκθεσης πού διαπνέονται σ' ὁρισμένα σημεῖα ἀπό πνεῦμα"προοδευτικό " κι " ἀντιτιθέμενο " στίς ὀλιγαρχικές τάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας τῆς χώρας) .

26. Βλ. Προηγούμενο κεφάλαιο τοῦ παρόντος ἔργου μέ τίτλο "Ειδικώτερη ἐξέταση τοῦ τύπου καί τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης " βλ. ἀκόμη Ν. Ψυρούκης,ὅπ. παραπ. ,σελ. 338 ἔπ. KEITH. R. LEGG ,POLITICS IN MODERN GREECE , ὅπ παραπ. ,σελ 73 ἐπ.'Αμερικανική ἐπέμβαση (Συμμαχίες 1947 ,1948, Δόγμα Τρούμαν ,ἔκτακτος περίθαλψη ,σχέδιον Μάρσαλ)'Αθήνα 1975.

27. Βλ. ὑποσ. 33 τοῦ 2ου κεφ.τοῦ 1ου μέρους τοῦ παρόντος ἔργου.

28. Βλ. J. MEYNAUD ,Πολιτικές Δυνάμεις στήν'Ελλάδα ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 85 ἔπ.

29. Βλ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. Παραπ. σελ. 175- 179 ;Ανδρέα Παπανδρέου,'Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα , ἔκδ. Καρανάση 'Αθήνα 1974 ,σελ. 136.

30. Βλ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παραπ. σελ. 152 ἔπ. J . MEYNAUD Πολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα ,ὅπ παραπ. σελ 408 ἔπ.

31. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ;Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ παραπ. σελ 319 -338 (Πραξικόπημα 21ης'Απριλίου 1967)

32.Βλ."Ομοια ,σελ 140.

33. Βλ. Τό ἀρκετά κατατοπιστικό βιβλίο τοῦ Νεοκλῆ Σαρρῆ,"'Η ἄλλη πλευρά"

Βλ. ἀκόμη RODERIC H DAVISON, TURKEY, PRENTICE - HALL,σελ 144 ἐπ. Σέ σχέση μέ τά'Ελληνοτουρκικά μέ ἐπίκεντρο διένεξης τήν Κύπρο ,βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,'Η Δημοκρατία στό απόσπασμα ,ὅπ. Παραπ. ,σελ. 344-151.

34.Βλ. Καμουράν Ἰπεκίρ Χάρπουτλου, ἡ Τουρκία σ' ἀδιέξοδο ,εκδ.'Ορόσημο.

35.Βλ. Παντελῆ Τερλεξῆ , Διπλωματία καί Πολιτική τοῦ Κυπριακοῦ :'Ηάνατομία ἑνός λάθους;Αθήνα ,1971 σελ 109 ἐπ. Νίκος Ψυρούκης ,ὅπ. παραπ. ,τομ.II σελ 278 ἐπ.

36.Βλ. Σπῦρος Θοδωρόπουλος ,ὅπ. Παραπ, σελ 201 ἐπ. Νίκος Ψυρούκης .ὅπ. παραπ. σελ 363 ἐπ. (36α) βλ. C WOODHOUSE , ὅπ. παραπ. σελ 432.

37. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,ἡ Δημοκρατία στ' απόσπασμα ὅπ. παραπ. σελ. 544 ἐπ.

38:Από κοινωνιοψυχολογική σκοπιά οί αὐταρχικές ἐγκληματογόνες τάσεις ὁρισμένων κουμμουνιστῶν στήν ταραχώδη περίοδο 1944-49 καί ἐκεῖνες πάλι τῶν ὀργάνων τῆς 'Απριλιανῆς στρατιωτικῆς χούντας ἤ ἄλλων ἀκροδεξιῶν στοιχείων πού ἔδρασαν μεταπολεμικά ,ὡς ἕνα βαθμό ἔχουν τούς ἴ διους παραγωγικούς ὅρους, τίς αὐταρχικές δηλ. κοινωνικές καί πολιτικές δομές τῆς χώρας : " ὁ καταπιεσμένος ἔχει μεγαλύτερες πιθανότητες νά διαμορφωθεῖ καταπιεστής ὅπως κι ὁ βασανισμένος βασανιστής". Τό θέμα πάλι τῆς ἰδεολογικῆς διαφοροποίησης ὑφίσταται σ' ἐπίπεδο μόνο ἐκλογίκευσης καί ἰδεολογικῆς μορφοποίησης τῶν βαθύτερων ψυχικῶν ροπῶν πού στή βάση τους ὅμως παραμένουν ἴδιες.'Η"ἰδεολογική ἐκβολή " μέ τό νά εἶναι διαφορετική δέν πρέπει νάμᾶς παρασύρει στό νά χάνουμε τήν " κοινή πηγή " . (Βλ. Ἔριχ Φρόμ , Δοκίμια 'Αναλυτικῆς Κοινωνιολογίας ,εκδ. 'Επίκουρος ,'Αθήνα ,1972 ,σελ 7ἐπ) Ὅτι πίσω ἀπ' τά οποιαδήποτε πολιτικά ἐγκλήματα καταπιεσμένων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ,εἴτε ἐμφοροῦντο ἀπό κουμμουνιστική ἰδεολογία εἴτε ἀπό ἀκροδεξιά ,καί πέρα φυσικά ἀπ' τήν ἀτομική εὐθύνη πρέπει νά συλλαμβάνουμε καί τήν συλλογική εὐθύνη τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ὀλιγαρχίας τοῦ τόπου ὅπως καί τοῦ ξένου παράγοντα ὅταν ἀσκεῖ τήν τόσο " καρποφόρα " τακτική τοῦ " διαίρει καί βασίλευε".

39. Βλ. Π.Ε.Ε.Α. ,ἐπίσημα κείμενα ,πράξεις καί ἀποφάσεις ,ἔκδοση " 'Αρχείου'Εθνικῆς ἀντίστασης ",'Αθήνα ,σελ. 7.

40. Βλ. Π.Ε.Ε.Α.'Επίσημα κείμενα ,ὅπ. Παραπ. 'Ηλαϊκή Δικαιοσύνη καί ἡ Αὐτοδιοίκηση στήν'Ελεύθερη'Ελλάδα,εκδ. Γεν. Στρατηγείου ΕΛΑΣ,ΠΕΕΑ- ΕΑΜ 1943 ,1944 .(Τό πνεῦμα τοῦ Κώδικα δέν διέπεται ἀπό πολύ προωθημένη ριζοσπαστική τάση κι' αὐτό

δέν ἦταν τυχαῖο . Οἱ συντάκτες τοῦ Κώδικα προσπάθησαν νά μήν ἀπομακρυνθοῦν καί πολύ ἀπ' τίς καθιερωμένες ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἑλληνικῆς Ὑπαίθρου) βλ. ἀκόμη Κώστα Τσουκαλά ;Η Ἑλληνική Τραγῳδία ,ὅπ. παραπ. σελ 50-51.

41. Βλ. Π.Ε.Ε.Λ , ἐπίσημα κείμενα ὅπ. Παραπ. σελ 24.

42.Βλ. Γεώργιος Κατσούλης,ὅπ. παραπ. ,σβλ. 318 ἐπ. Νίκος Φυρούκης ,ὅπ παραπ. τομ. Ι,σελ. 143-148.

43. Βλ. C. WOODHOUSE , ὅπ. παραπ. ,σελ. 94-95 .

44. Βλ. Συνέντευξη τοῦ Μάρκου Βαφειάδη στήν ἐφημερίδα " Τά Νέα " στά φύλλα της ἀπό 13 Δεκεμβρίου ἕως 20 Δεκεμβρίου 1976 . Βλ. Κώστα Τσουκαλά ,ἡ Ἑλληνική Τραγωδία ,ὅπ. Παραπ.,σελ. 51.

45. Βλ. Παῦλος Νεφελούδης ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 23, σελ. 57 ἐπ. σελ. 274-282 Νίκος Ξαχαριάδης ,ὅπ. παραπ.

46. Βλ. C. WOODHOUSE ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 408-9 καί 432 καί Παῦλος Νεφελούδης , ὅπ. παραπ. σελ 244.

47. Τό πράγμα πρέπει καί πάλι νά συσχετιστεῖ μέ τήν αὐταρχικότητα καί τήν καταπιεστικότητα τῶν κοινωνικοπολιτικῶν δομῶν τῆς χώρας καί μέ τήν ἔντονη καί σταθερή πιεστικότητα τοῦ ξένου παράγοντα. Βέβαια οἱ παραπάνω παράγοντες πρέπει νά ἐξετάζονται σέ συνάρτηση πάντα μέ τήν ἰδιαιτερότητα τῆς θυμικότητας τῶν Μεσογειακῶν λαῶν (ἀναπτυγμένο συναισθηματικό στοιχεῖο).

48. Βλ. Σπύρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ παραπ. σελ. 136 ;Ἀνδρέα Παπανδρέου ;Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ. παραπ. σελ. 104. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι ὁ Ἴδιος ὁ Σοφούλης εἶχε παραδεχτεῖ γιά τό ἄτομό του ὅτι εἶναι " αἰχμάλωτος φιλελεύθερος ".

49. Βλ. Γιάννη Κάτρη ;Η Ἔννηση τοῦ Νεοφασισμοῦ στήν Ἑλλάδα ,ἐκδ.Παπαζήση Ἀθήνα 1974 ,σελ. 149-150.

50. J. MEYNAUD , οἱ πολιτικές δυνάμεις στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 216 Γιάννης Κάτρης ,ὅπ. παραπ. σελ. 59 ἐπ. καί 95 ἐπ.

51. Βλ. Γιάννης Κάτρης ,ὅπ. παραπ. ,σελ 229 ἐπ.

52. Βλ.Ἀνδρέα Παπανδρέου ,Η Δημοκρατία στό Ἀπόσπασμα , ὅπ. παραπ, σελ. 111-118 (Διαφθορά ἐν ὀνόματι τοῦ Ἔθνους).

53. Τόν Γενάρη τοῦ 1965 ἡ ΕΔΑ κατέθεσε στή Βουλή πρόταση περί παραπομπῆς

σέ ειδικό Δικαστήριο, τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ Κ. Καραμανλῆ καί τῶν Ὑπουργῶν του Π. Παπαληγούρα καί Η.Κάρτερ (ἡ παραπομπή θά γινόταν μέ βάση τόν νόμο περί εὐθύνης Ὑπουργῶν) .Κατηγορία ἦταν ὅτι ἦσαν ὑπεύθυνοι γιά κατάχρηση ἑκατομμυρίων δολλαρίων πού εἶχε διαπράξει ἡ διοίκηση τῆς Δ.Ε.Η. Ἀργότερα ἡ Ε.Δ.Α. ζήτησε νά διενεργηθοῦν ἀνακρίσεις γιά τίς περιβόητες ὑπερβάσεις δημοσίων ἔργων κατά τήν διάρκεια τῆς Καραμανλικῆς διακυβερνήσεως .(Οἱ ὑπερβάσεις ὑπολογίζοντο ὅτι φρισμένες φορές ἔφταναν ἀκόμη καί 1000% πάνω ἀπ' τόν ἀρχικό προγραμματισμό τῶν δημοσίων ἔργων,) Βλ. Γιάννης Κάτρης.ὅπ. παραπ. σελ 194-195.

54. Βλ. Γιάννης Κάτρης ,ὅπ. παραπ. σελ 100-107.

55.Βλ. Γιάννης Κάτρης , ὅπ. παραπ. σελ. 304-305.'Ανδρέα Παπανδρέου ;Η Δημοκρατία στό 'Απόσπασμα ,ὅπ. παραπ. σελ 324 .

56. Γιά νά γίνει κάτι τέτοιο πιό πλατειά κατανοητό ἄς ἀναφέρομε γιά παράδειγμα ὅτι ὁρισμένοι οἰκονομολόγοι καί κοινωνιολόγοι θεωροῦν ὅτι ἀκόμη καί ἡ Σοβιετική Ἕνωση τό " πρῶτο Σοσιαλιστικό κράτος τῆς γῆς " ,μέ τό ἔντονα συγκεντρωτικό καί κρατικοποιημένο σύστημα οἰκονομίας εἶναι ἀμφίβολο ἄν ἔχει σοσιαλιστική κοινωνική διάρθρωση μέ κριτήρια Μαρξιστικά ,Βλ. Νίκος Ξυρούχης ,ὅπ. παραπ. Τομ. II , σελ. 226 ἑπ. ,ὅπου ἀναφέρονται καί οἱ ἀπόψεις τοῦ Μπεττελέμ καί τοῦ Πώλ Σουήζύ .Τό κράτος καί οἱ παρεμβάσεις του δέν ἀποτελοῦν πάντα " πανάκεια" καί πολύ περισσότερο ὅταν τελικά λειτουργεῖ ὑπέρ συγκεκριμένης κυρίαρχης τάξης ἤ ἐξουσιάζουσας ὁμάδας . Στήν'Ελλάδα ,ὅπως εἶναι γνωστό,εἴχαμε ἀπ' τόν περασμένο ἤδη αἰῶνα παράδοση κρατικισμοῦ ,χωρίς ὅμως νά ἔχουμε ἕνα Κράτος-γνήσια ἔκφραση τῶν λαϊκῶν δυνάμεων (βλ. Κεφ. 1ον πρώτου μέρους τοῦ παρόντος ἔργου.)

57. Βλ. Κώστας Τσουκαλᾶς ,ἡ'Ελληνική Τραγωδία .ἄπ. παραπ. σελ. 109-112. Βλ. J. MEYNAUD , ὅπ. παραπ. ,σελ. 85 ἑπ. Σπύρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 160 ἑπ. 171 ἑπ.

58. Βλ. Γιῶργος Κατσούλης ,ὅπ. παραπ. σελ. 383 ἑπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ο

'Η Πολιτική Διαδικασία σ' επίπεδο κοινοβουλευτικό

Σ' όλη τήν εξεταζόμενη περίοδο έκτός βέβαια άπ' τήν ταραχώδη διετία 1944-1946, μέχρι τήν επιβολή τής δικτατορίας τής 21ης Απριλίου τό πολίτευμα τής χώρας τυπικά ήταν βασιλευομένη κοινοβουλευτική δημοκρατία σύμφωνα μέ τά θεωρητικά πρότυπα τών δυτικοευρωπαϊκών κοινοβουλευτικών χωρών. Ουσιαστικά-λειτουργικά όμως ή εφαρμογή τών δυτικοευρωπαϊκών κοινοβουλευτικών προτύπων ήταν πολύ ελλιπής καί τό σύνολο τών πολιτικών σχέσεων καί διαδικασιών τού συστήματος περιείχε έντονα παραδοσιακά κι αναχρονιστικά στοιχεία [1]. Βέβαια αυτή η διαπίστωση σχετίζεται μέ τό ότι, όπως καί σέ προηγούμενα κεφάλαια έχουμε αναλύσει, τό σύνολο τής μεταπολεμικής 'Ελληνικής κοινωνίας βρισκόταν σέ μιά μεταβατική διαδικασία άπ' τίς παραδοσιακές στίς σύγχρονες κοινωνικές δομές στήν οποία οι πρώτες διατηρούσαν άκόμη έντονη τήν παρουσία τους ιδιαίτερα στίς περιοχές τής επαρχίας. Η αναπαραγωγή λοιπόν 'ανθρώπινων σχέσεων πού χαρακτηρίζόντουσαν άπό εξαρτοποιητικές δεσμεύσεις, όχι πάντα λογικά μεθοδευμένες άντιδράσεως καί άπό πλέγματα " άλληλο-καταπιέσεων " ήταν δοσμένη. Έτσι ένα καθολικό πατερναλιστικό πνεύμα κοινωνιοψυχολογικά εύρισκε εύρύχωρους διαύλους γιά νά περάσει στό πεδίο τών πολιτικών δραστηριοποιήσεων καί μεθοδεύσεων ή στό πεδίο τής κρατικής λειτουργίας.-

'Απ. τήν άλλη, όπως καί προηγουμένως έχουμε επισημάνει, ή άνυπαρξία μιάς ισχυρής 'Εθνικής αστικής τάξης [2] κοινωνικοοικονομικά δέν συντελούσε εύνοϊκά στήν σταθερή βελτίωση τού κοινοβουλευτικού συστήματος ένώ άντίθετα διαιώνιζε χτήν αύταρχικότητα τών πολιτικών δομών καί δέν ενοχλούσε τήν κυριαρχία τής δεξιάς, μιάς πολιτικής παράταξης δηλ. πού άποτελούσε έκφραση ένός κοινωνικοοικονομικού κατεστημένου πού δέν είχε σάν γνώρισμά του τήν σύνδεσή του μέ τήν εγχώρια παραγωγική - επενδυτική δραστηριότητα άλλά χαρακτηριζόταν κύρια άπό τίς παραδοσιακές -μεταπρατικές του ρίζες. Σέ συστοιχέα μέ τήν προηγούμενη διαπίστωση θ' αναφέρουμε ότι καί ό βαθμός

ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (ανερχόμενη μεγάλη καί ἰσχυρή ἐργατική τάξη) δέν ἦταν ἀρκετός ὄχι γιά ν' ἀναγκάσει τούς μηχανισμούς ἐκροῆς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας νά προχωρήσουν στήν ἀλλαγή τοῦ καθιερωμένου τρόπου παραγωγῆς ἀλλ' οὔτε καί γιά νά ὑλοποιήσουν τό αἴτημα μιᾶς σταθερά ὄψιοὺς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας . Οἱ αὐταρχικοί ἐξουσιαστικοί μηχανισμοί πού μπλοκάραν τόν μηχανισμό ἐκροῆς πρός αὐτές τίς κατευθύνσεις ἀποδεικνυόντουσαν ἰσχυρότεροι πρᾶγμα βέβαια πού ἀνάγεται στόν εὐρύτερο κύκλο τῶν πολιτικοκοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς καθοριστικῆς νίκης τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων κατά τόν ἐμφύλιον πόλεμο.

Βέβαια τό λαϊκό κίνημα ,ἄν καί τραυματισμένο μετά τόν ἐμφύλιο πόλεμο δέν ἔπαψε ν' ἀγωνίζεται ἐνάντια στό αὐταρχικό κράτος καί " παρακράτος " τῆς δεξιᾶς ὑποστηρίζοντας ἀκατάπαυστα τό αἴτημα τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν πολιτικῶν δομῶν καί καταγγέλλοντας ανοιχτά τίς Συνταγματικές παραβιάσεις καί τίς κρυπτο-τρομοκρατικές μεθόδους τῆς κυρίαρχης παράταξης [3]. Ἠσυσπείρωση τῆς μεγάλης δημοκρατικῆς παράταξης γύρω ἀπό πολιτικές προσωπικότητες ὅπως ὁ Ν. Πλαστήρας ,ὁ σ. Βενιζέλος καί ὁ Γ. Παπανδρέου τήν διετία 1950-52 ,τί ἄλλο ἀποδεικνύει ἀπ' τό ὅτι ποτέ δέν ἔπαψε ν' ἀγωνίζεται γιά εὕρεση διεξόδων γιά τόν ἀπεγκλωβισμό της ἀπ' τους ἀσφυκτικούς μηχανισμούς τοῦ κατεστημένου[4]. Τό ἴδιο θ' ἐπαναληφθεῖ ὀψτερα ὕστερα ἀπό 11 χρόνια μέ τήν Ἕνωση Κέντρου καί τόν ἡγέτη της Γ. Παπανδρέου.-

Ἡ ἵδρυση καί ἡ λειτουργία ἑνός ἀριστεροῦ κόμματος ὅπως ἡ Ε,Δ.Α. πού δρούσε ὡς πόλος συσπείρωσης τῶν διωκομένων ἀριστερῶν ἀπ' τό 1951 καί μετά μέσα ἀπό ἀντίξοες συνθῆκες πρέπει νά ἐνταχθεῖ μέσα στό ἴδιο ἀγωνιστικό πλαίσιο .Τό ἴδιο θά μπορούσαμε νά ποῦμε γιά τήν " Δημοκρατική Παράταξη" τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1950 . Τό Σοσιαλιστικό Κόμμα - Ἕνωση Λαϊκῆς Δημοκρατίας-τῆ Ἕνωσις στερή πτέρυγα τῆς "Δημοκρατικῆς Ἕνωσης " τοῦ 1956 ,τήν Προοδευτική Ἀγροτική Δημοκρατική Ἕνωση τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1958 καί τό Π.Α.Μ.Ε. τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1961 ἄν καί βέβαια τά παραπάνω κόμματα ἤ κομματικοί συνασπισμοί ἦταν περιορισμένης ἐμβέλειας στό ἐκλογικό σῶμα καί δέν εἶχε σταθερή διάρκεια ἡ ἐπιρροή τους. Τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων πάλι ὑπό τόν Σ. Βενιζέλο πού συχνά "ἀριστεροποίουσε"

μέ τό κατεστημένο ,είχε χάσει τήν παλιά του αίγλη καί παρ' όλο πού νόμιζε ότι ήταν τό μόνο ικανό ν' αντικαταστήσει τήν δεξιά στήν κυβέρνηση θά δυσκολευόμαστε νά τό χαρακτηρίσουμε σάν αυτοδύναμο αποφασιστικό εγγυητή τών λαϊκών συμφερόντων . Γι αυτό καί μετά τίς εκλογές τού Μαΐου τού 58 διασπάστηκε κι ένας άπ' τούς προηγούμενους ηγέτες του ό Γ. Παπανδρέου άρχισε νά προσπαθεί τήν επανάσύσταση ενός κεντρώου κομματικού σχηματισμού πού νά'χει πολύ περισσότερη λαϊκή απήχηση κ' ένα νέο άνοιγμα πρός τίς κεντρο- αριστερές κατευθύνσεις . Φιλοδοξούσε νά φτάσει τήν δημοκρατική απήχηση τής Ε.Π.Ξ.Κ. τού Ν. Πλαστήρα νομίζοντας όμως ότι η συνεργασία μέ πολιτικές προσωπικότητες τού Κεντροαριστερού χώρου είναι επιβεβλημένη. Κι όπως είναι γνωστό οί προσπάθειες αυτές οδήγησαν στό Σεπτέμβριο τού 1961 στήν ίδρυση τής Ένωσης Κέντρου στήν οποία προσχώρησε καί τό ίδιο τό Κόμμα τών Φιλελευθέρων.

Στό χώρο τώρα τού μαζικού κινήματος τά πράγματα ήταν άσφαλώς δυσκολώτερα γιά τίς λαϊκές δυνάμεις . Τό συνολικό πολιτικό κλίμα ,άλλά καί τά παραδοσιακά χαρακτηριστικά τής'Ελληνικής πολιτικής ζωής δέν ευνοούσαν τήν ανάπτυξη τής συλλογικής κι οργανωμένης δράσης γιά τήν επίλυση τών διαφόρων προβλημάτων τών επί μέρους μαζικών χώρων. 'Απ' τήν άλλη η οργανωτική διάρθρωση κι ο τρόπος λειτουργίας τών κομμάτων, όπως καί παρακάτω θά δούμε αναλυτικώτερα ,δέν βοηθούσαν τήν έμμεση άλλά μεθοδευμένη κομματική παρέμβαση ώστε ο δείκτης τής υπεύθυνης πολικοποίησης στούς χώρους αυτούς ν' ανέβει. Μόνο η Ε.Δ.Α. σάν κόμμα διατηρούσε τέτοια οργανωτική διάρθρωση καί χρησιμοποιούσε τέτοιες μεθόδους εξωκοινοβουλευτικής πάλης ώστε νά μπορεί εκεί "νά"κινεί νήματα " υποστηρίζοντας τήν λαϊκή άντίσταση ενάντια στό "κρατικό -δεξιό" έλεγχο καί τίς σθαίρετες επεμβάσεις καί μεθοδεύσεις .

Σ' επίπεδο κρατικών υπηρεσιών ,Στρατού κι'Αστυνομίας οί δυσκολίες πού αντιμετώπιζε τό Λαϊκό Κίνημα ήταν άκόμη δυσκολώτερες άφού προωθείτο συστηματικά έστω κι ανεπίσημα ,η γραμμή ταύτισης κυρίαρχου κόμματος (τού'Ελληνικού Συναγερμού δηλ. καί τής Ε.Ρ.Ε.) καί κράτους[5] στό όνομα βέβαια τής "'Εθνικόφρονης ιδεολογίας " καί τού" άντι-κουμμουνιστικού " κινδύνου . Στήν ουσία όμως τό κράτος άλωνόταν άπ' τίς οργανωμένες πολιτικές εκφράσεις τών κατεστημένων κι'

ἐν ι-λαϊῶν συμφερόντων καί ἀναγκαστικά παρουσίαζε περιορισμένη ἐδαφική καί ἀντιπροσωπευτική ἰκανότητα στά μηνύματα καί αἰτήματα τῶν ἐνεργομένων τάξεων μέ ἀποτέλεσμα νά βρίσκονται ἐκτός μέ τήν πορεία τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Ἀλλά ,ἄν δριμύνει παραδοσιακά χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλληνικοῦ κομματικοῦ συστήματος σέ σχέση μέ τό δραγανωμένο κίνημα στούς μαζικούς χώρους δέν εὐνοοῦσε τήν αὔξηση τῆς πολιτικῆς κινητικότητας ἡ παραπάνω ταύτιση κόμματος ἀντιλαϊκῶν κατευθύνσεων καί ἀνταρχικοῦ τρόπους πρόσβαλλε ὄμεσα καί καθοριστικά τήν δημοκρατική - κοινοβουλευτική οὐσία τοῦ πολιτεύματος .

Πέρ' ὅλο ὅμως τοῦ οὔτε ἡ κοινωνικοοικονομική διάρθρωση τῆς χώρας οὔτε ἄλλα παραδοσιακά χαρακτηριστικά τοῦ πολιτικοῦ συστήματος βοηθοῦσαν τό λαϊκό κίνημα μεταπολεμικά καί σάν κεφαλαιοκρατική λαϊκή βάση,ὅσο σέ κάθε περίπτωση ἦταν κινητοποιημένες ,ἀλλά καί σάν ἐπι μέρους ὀργανωμένες πολιτικές ἐκτράσεις στάθηκε ἕνα ἀποφασιστικό ἀντίβαρο στίς ἀντιδημοκρατικές συστηματικές μεθοδεύσεις τῶν ντόπιων συντηρητικῶν δυνάμεων. Οἱ ἀρῖνες στήν πολιτική σκηνή εἶναι μακροχρόνιοι καί ἡ σημερινή ἀντίδραση σέ μιά παραπέρα κατάπίεση τῶν ἀνερχομένων καί προωθητῶν τμημάτων τοῦ κοινωνικοῦ σώματος εἶναι μόνιμη ἐπένδυση στή χάραξη μιᾶς πολιτικῆς πού , ἀκενδωβιομένη ἀπό παλιές τακτικές ἐπιρροές οἰκοδομεῖ μιά δικαιότερη κοινωνία καί μιά δημοκρατικότερη πολιτεία .Ὕστερα ἡ ὁράση γιά τήν ἀλλαγή τοῦ παλιοῦ καί ξεπερασμένου τρόπου παραγωγῆς πρέπει νά ὑπάρχεται ὄχι μόνο σ' ἐπίπεδο δομῶν " βάσης " ἀλλά καί σ' ἐπίπεδο δομῶν " ἐποικοδομήματος " ἀφιβῶς γιατί στό πολιτικό- πολιτιστικό στοιχεῖο δεχόμαστε μιά σχετική αὐτονομία σέ σχέση μέ τίς κοινωνικοοικονομικές δομές καί συνακόλουθα ἔχετε ἴση ἀξίες οἱ τελευταίες διευκολύνουν ἢ ὄχι ,ὀργανωμένες πολιτικοκοινωνικές δυνάμεις μποροῦν ὡς ἕνα βαθμό νά δραστηριοποιηθοῦν ἐποικοδομητικά στό ἐπίπεδο τοῦ πρώτου , τοῦ πολιτισμοῦ -πολιτιστικοῦ δηλ. στοιχείου ,γιά τήν κατάχτηση μιᾶς νέας κοινωνικῆς συνείδησης καί τό βαθμιαῖο ξερίζωμα τῶν παλιῶν καί ξεπερασμένων παραγωγικῶν -κοινωνικῶν σχέσεων. Οἱ ἀρῖνες γιά τήν λιγώτερη δυνατή ἀλλαγή τῶν ταξικῶν συσχετισμῶν σέ βάρος τῶν λαϊκῶν συμφερόντων ἀκόμα καί μέσα σέ μιά κατάσταση ταξικῆς ὕφεσης διατηροῦν ἀκέραιη τήν σημασία τους ἀνῶ ἡ συστηματική προώθηση ριζοσπαστικῶν ἰδεολογικῶν προτύπων ἐκ μέρους

τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων καί ἡ συμβολή τους στήν αὔξηση τῆς πολιτικῆς κινητικότητας ἔχουν σοβαρές ὑπονομευτικές συνέπειες γιά τό παλιό "Ἱστορικό μπλόκ" καί δυσκολύνουν ἰδεολογικά τήν ἔλευση τοῦ νέου.

Ἐξετάζοντας κανείς ἀπό κοινωνιολογική σκοπιά τήν κοινοβουλευτική πολιτική ζωή μιᾶς χώρας θά ἐρευνήσει ἀναγκαστικά τό σύστημα τῶν κομμάτων της, τήν ἐκλογική διαδικασία -ἐκλογικό σύστημα ,μεθοδεύσεις ἐκλογικῶν ἐπεμβάσεων ,ἀνάλυση ἐκλογικῶν ἀποτελεσμάτων - ,τόν πραγματικό ρόλο τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος σέ σχέση μέ τόν πραγματικό δείκτη τοῦ πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί τίς ὁποιες συνεργατικές σχέσεις μποροῦν ν' ἀνευρεθοῦν ἀνάμεσα στά παραπάνω καί τούς κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες καί τά ἄλλα σημαντικά στοιχεῖα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος .Ἀκόμη ἄν , πρόκειται γιά ἐξέταση μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικοπολιτικῆς περιόδου ,ὅπως συμβαίνει μέ τό ἐνιαῖο μωσαϊκό τώρα , μεθοδολογικά διευκολύνει ὁ χωρισμός τῆς περιόδου σ' ἐπί μέρους πολιτικές φάσεις ἄν θέλουμε νά παρακολουθήσουμε καί ν' ἀναλύσουμε ἐξειδικευμένα τίς ἐξελίξεις ἐντοπίζοντας κι ὑπογραμμίζοντας τίς τυχόν αὐξομειώσεις συγκεκριμένων πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δεικτῶν.

I. Πολιτικά κόμματα καί ὀργανώσεις

Τό κομματικό σύστημα μέχρι τό 1967 χαρακτηριζόταν ἀπό μεγάλο ἀριθμό κομματικῶν ὀργανώσεων ,πολλές ἀπ' τίς ὁποίες ἄσχετα ἄν συμμετεῖχαν στόν ἐκλογικό ἀγῶνα ,ἦταν περιορισμένης ἐκλογικῆς ἀπήχησης . Κάτι τέτοια φυσικά εὐνοοῦσε τήν πολιτική ἀστάθεια - πού μάστιζε κυριολεκτικά τήν χώρα τά πρῶτα μεταπολεμικά χρόνια - κι ἔδινε ἐπιχειρήματα στίς αὐταρχικές 'ἐπεμβάσεις τῆς δεξιᾶς. Πολλά κόμματα διαφέραν μεταξύ τους στήν ἐπωνυμία ἐνῶ τό οὐσιαστικό ἰδεολογικό τους περιεχόμενο καί τό πολιτικοκοινωνικό τους πρόγραμμα ἦταν πάνω κάτω τό ἴδιο ,πράγμα πού ἀποτελεῖ ὁπωσδήποτε δεῖγμα τοῦ νεοελληνικοῦ φορμαλισμοῦ . Εἶναι πράγματι ἄξιο παρατήρησης ὅτι πολλοί κομματικοί σχηματισμοί διαμορφωνόντουσαν κατω ἀπό μιά χαλαρή ἀντιστοιχία μέ κοινωνικοοικονομικές διαφοροποιήσεις ἤ ἀκόμη περισσότερο δέν ἐνδιαφερόντουσαν γι αὐτήν .Ἀκόμη δέν ἐνδιαφερόντουσαν γιά τό ἀκριβές ταξικό τους ὑπόβαθρο ἤ ἀκόμη περισσότερο ἤθελαν νά παρουσιάζονται μέ " ὑπερταξικό"

χαρακτήρα ἔχοντας δῆθεν ἐνδιαφέρον γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων καί κατηγοριῶν[7] (ἐδῶ μποροῦμε νά συμπεριλάβουμε καί τά δεξιά κόμματα ,ὅπως τό Λαϊκό ,τόν Ἑλληνικό Συναγερμό τήν Ε.Γ.Ε.Ν.Ε. ἄλλα καί τά κεντρῶα ,ὅπως τό Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ,τήν Ε.Π.Ε.Κ. τήν Ἕνωση Κέντρου.[8] Χαρακτηριστικό ἀπ' τῆς τάξης εἶναι ὅτι ἀποφεύγει τήν ἀκριβῆ ταξική ἀνάλυση καί δέν καλλιεργεῖ ταξικούς διαχωρισμούς πού προσδιορίζουν καί διαφορετικά συμφέροντα σ' ἐπί μέρους διαφοροποιημένες κοινωνικές ὁμάδες . Γιά τά περισσότερα μάλιστα κόμματα αὐτό τέτοιο σημαίνει ὅτι ἀποφεύγουν νά κάνουν τό ἀρνητικό του ξεκαθάρισμα μέ τά ἀντιδραστικά συμφέροντα πού δηλώνουν ὅτι μάχονται . Ἀποφεύγουν δηλ. νά δηλώσουν ποιές ἀκριβῶς ταξικές - κοινωνικές δυνάμεις ἐκφράζουν μέ συνέπεια καί σέ ποιές ἀλλαγές κοινωνικῶν - παραγωγικῶν σχέσεων ἀποσκοποῦν ,ἤ ἀποσκοποῦν .)

Ὅπως βλέπουμε πάντως τήν συχνότητα τῆς συμμετοχῆς τῶν κομμάτων στήν βουλευτική διαδικασία καί τόν ἀριθμό τους σέ κάθε ἐκλογική ἀναμέτρηση σημαίνει ὅτι ἀπ' τό 1946 μεχρι τό 1964 ,ποθύτανε κι οἱ τελευταῖες ἐκλογές τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου , ὑπῆρχε μιά μείωση τῶν κομματικῶν σχηματισμῶν πού ἔλαβαν μέρος στίς ἐκλογικές ἀναμετρήσεις καί ἰδιαίτερα τῶν ἀντιπάλων κομματικῶν συνδυασμῶν . Τό 1946 κατέβηκαν στίς ἐκλογές 8 μεμονωμένα κόμματα καί 4 συνασπισμοί κομμάτων,ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι συνδυασμοί ἦσαν 12. Τό 1952 τά μεμονωμένα κόμματα ἦσαν 6,οἱ συνασπισμοί κομμάτων μόνον ἕνας κι οἱ ἀντίπαλοι συνδυασμοί 6. Τό 1956 τά μεμονωμένα κόμματα ἦσαν 3 ,οἱ συνασπισμοί 2 καί οἱ ἀντίπαλοι συνδυασμοί 5. Τέλος τό 1964 μόνο 2 μεμονωμένα κόμματα κατέβηκαν 2 συνασπισμοί καί οἱ ἀντίπαλοι συνδυασμοί ἦσαν μόνο 3.[9]

Ἡ κύρια μέσα στήν διαδικασία αὐτή τοῦ περιορισμοῦ τῶν κομματικῶν σχηματισμῶν καί κόμματα πού ἔχαναν ἔδαφος ἦσαν ἐκεῖνα τῆς περιορισμένης τοπικῆς ἀπήχησης . Παράλληλα μειονόταν καί ὁ ἀριθμός τῶν ἀκροατηστῶν σέ κάθε ἔδρα. Τό 1946 γιά 354 ἕδρας ἀνταγωνίστηκαν 1.540 ὑποψήφιοι ,ἐνῶ τό 1964 γιά 300 ἕδρας 855 ὑποψήφιοι ,δηλ. σχεδόν ὁ μισός ἀριθμός ἐνῶ φυσικά ὁ πληθυσμός τῆς χώρας μέσα σέ 18 χρόνια εἶχε αὐξηθεῖ.[10] Ἐστιναί πάλι διαφοροποιήσεις εἴχαμε στήν σχέση ἀριθμοῦ συμμετασχόντων κομμάτων καθώς κοινοβουλευτι

κῆς ἐκπροσώπησης . Τό 1946 συμμετεῖχαν στίς ἐκλογές 27 κόμματα ἀπ' τά ὁποῖα μόνο τά 13 ἐκπροσωπήθηκαν στήν Βουλή. Τό 1956 συμμετεῖχαν 11 κόμματα ἀπ'τά ὁποῖα πέτυχαν κοινοβουλευτική ἐκπροσώπηση τά 8 ,ἐνῶ τό 1964 μόνο 4 κόμματα, συμμετεῖχαν ἀπ' τά ὁποῖα ὅμως κανένα δέν βρέθηκε χωρίς κοινοβουλευτική ἐκπροσώπηση . Τό 1946 ὑπῆρχαν 11 κόμματα πού διάθεταν κάτω τοῦ 10% τῶν ἐδρῶν. Τό 1952 τέτοιο κόμμα ἦταν μόνο ἕνα ,ἐνῶ τό 1958 ἦσαν 6. Τό 1963 καί 1964 τετοια κόμματα ἦσαν μόνο 2.[11]

Τέτοιες ἐξελίξεις στήν κοινοβουλευτική πορεία μιᾶς χώρας ὅπως ἡ Ἑλλάδα , πέραν ὁ,τιδήποτε ἄλλου, βελτιώνουν τόν δείκτη τῆς πολιτικῆς της σταθερότητας καί ὁλοκλήρωσης."Αν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψει ὅτι γιά τήν περίπτωση της ὑπάρχουν πέρα ἀπ' τήν ἐπιρροή τῶν παραδοσιακῶν πολιτικῶν προτύπων καί μεθοδεύσεων καί ἄλλοι ἐγγενεῖς ψυχολογικοί παράγοντες πού εὐνοοῦν τήν πολιτική διασπαστικότητα τότε τό πρᾶγμα ἀποκτᾶ περισσότερη σημασία .—Ἀσφαλῶς δέν θᾶταν ὑπερβολή νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι στόν κομματικό κατακερματισμό πού ἀναφέραμε συνετέλεσαν κι αὐτοί οἱ ψυχολογικοί παράγοντες πού ὑπεισέρχονται στά'Ελληνικά πολιτικά πράγματα ἀπ' τόν καιρό τῆς ἀρχαιότητας.[12] Ὡστόσο δέν πρέπει νά ὑπερτιμοῦνται οἱ ψυχολογίστικες κατηγορίες στίς πολιτικές ἀναλύσεις γιατί ἔτσι χάνουμε τήν σωστή διάσταση τῶν ἐπιρροῶν τῶν ἀντικειμενικῶν κοινωνικῶν διαρθρώσεων καί διαφοροποιήσεων—!Ακόμη οἱ παραπάνω ἐξελίξεις τοῦ κομματικοῦ συστήματος πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς ἕνα βαθμό θετικό ἀντίβαρο στά μεγάλα ρήγματα πού ἐπέφερε στήν'Εθνική καί πολιτική συνοχή τῆς χώρας ,ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.'Ο κατακερματισμός τῶν πολιτικῶν δυνάμεων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων τοῦ δημοκρατικοῦ χώρου ἀφελοῦσε τήν διαίώνιση τῆς κυριαρχίας τῆς δεξιᾶς καί τοῦ συνθήματός της ὅτι ἀποτελεῖ μοναδικό ἐγγυητή " πολιτικῆς σταθερότητας " .'Απλῆ ἀπόδειξη γι αὐτό εἶναι τό πού ὁδήγησε ὁ "κατατεμαχισμός" τῆς Ἕνωσης Κέντρου μετά τό 1965 ,ὅταν ἡ πρωταρχική της ἑνότητα διασπάστηκε. Τέλος ἡ βαθμιαία συσπείρωση τῶν πολιτικῶν δυνάμεων γύρω ἀπό μεγάλους κομματικούς σχηματισμούς πού ἐντάθηκε ἰδιαίτερα μετά τό 1960,πρέπει νά συσχετιστεῖ καί μέ τούς αὐξανόμενους ρυθμούς τῆς νεοκαπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας καί τίς παρεπόμενες κοινωνικές διαροροποιήσεις.

Τό γεγονός ὅμως ὅτι σημαντικά καί πρωταγωνιστικά κόμματα δέν ξεκαθάριζαν

τήν ἀκριβή ταξική τους τοποθέτηση καί ὑποσχόντουσαν πρός πολλές κοινωνικές κατευθύνσεις ἀσφαλῶς εἶναι δείκτης μικρῆς διαστροποίησης τοῦ κομματικοῦ συστήματος . Στά μικρομεσαῖα π.χ. στρώματα πού αὐξήθηκαν μεταπολεμικά ἦταν βέβαια ὄχι μόνο τά κεντρῶα ἀλλά καί τά δεξιά κόμματα. Τό ἴδιο συνέβαινε καί γιά τά ἀγροτικά στρώματα πού ἄν καί φτωχά λόγω πατροπαράδοτων παραδοσιακῶν ἀντιλήψεων καί πατερναλιστικῶν -"ἀγαπαιαιῶν" δεσμεύσεων μέ τήν κεντρική ἐξουσία τῆς Ἀθήνας συχνά ὑποστήριζαν συντηρητικά κόμματα. Μόνο ἡ Ε.Δ.Α. σάν νόμιμη " πρόσοψη " κατά ἕνα μέρος τοῦ παράνομου Κ.Κ.Ε εἶχε σταθερή ταξική βάση μέσα στήν ἐργατική τάξη κι ἀκολουθοῦσε μιά ξαθαρή πολιτική ἀντιπαράθεσης μέ τά κατεστημένα ταξικά συμφέροντα .

Βέβαια ἡ ἔλλειψη ἀκριβῶν ταξικῶν ἀντιστοιχιῶν ἀνάμεσα σέ πρωταγωνιστικά κόμματα κι ἐκλογικῆς τους βάσης ὀφείλεται κατά μεγάλο μέρος στίς ἰδιομορφίες τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ περιβάλλοντος πού δέν χαρακτηρίζεται ,ὅπως ξεκάθαρα εἴδαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια ,ἀπό μιά γνήσια κι ἐκτεταμένη βιομηχανική ἀνάπτυξη πού νά παρασύρει τήν χώρα σ' ἕνα ἐνιαῖο οἰκονομικό ἐκσυγχρονισμό καπιταλιστικοῦ τύπου μέ τίς συνακόλουθες ταξικές καί συνειδησιακές διαστροποιήσεις .Ἔτσι τό κυρίαρχο στοιχεῖο τοῦ πληθυσμοῦ δέν ἦταν παρά τό ἀγροτικό καί τό μικροαστικό πού ἡ ταξική του συνειδητοποίηση δέν ἐποτελεῖ ἐγγύηση σταθερῆς ὑποστήριξης ἑνός προοδευτικοῦ κομματικοῦ σχηματισμοῦ .Ὁ κατέλληλα ἀπ) τούς δεξιούς προπαγανδιστικούς μηχανισμούς διογκωμένος "φόβος τοῦ κουμμουνισμοῦ" κι ἡ ἀπ' τήν ἴδια του τήν φύση κοινωνική καί πολιτική ἀμφιταλάντευση -αὐτό κύρια ἰσχύει γιά τούς μικροαστούς - τό καθιστοῦσαν προσπελαστή "ἐκλογική λεία " καί γιά τίς συντηρητικές ἀλλά καί γιά τίς κεντρῶες πολιτικές δυνάμεις .Ἡ παράλληλη λοιπόν τῆς "ταξικότητας " σέ κόμματα πού δέν στηριζόντουσαν κύρια στήν ἐργατική τάξη , πού ἔτσι κι ἀλλιῶς δέν ἦταν μεγάλη, αὔξανε τίς πιθανότητες ἐκλογικῆς ἐπιτυχίας ἀφοῦ διευκόλυνε τήν προσπέλαση πλατειῶν μαζῶν πολιτῶν πού δέν εἶχαν ἀκριβῆ κι αὐστηρή ταξική συνειδητοποίηση ;Ἡ ἔλλειψη πάλι μεγάλης καί ἰσχυρῆς ἐργατικῆς τάξης δέν εὐνοοῦσε τό δυνάμωμα ἑνός κόμματος αὐστηρῆς σοσιαλιστικῆς ἤ κεντροαριστερῆς ἰδεολογίας πού ἐνῶ δέν θά ἀποτελοῦσε " παραρτημα " ἤ"πρόσοψη " τοῦ παρανόμου Κ.Κ.Ε. θᾶταν γνήσιος καί συνεπής ἐκφραστής τῶν ταξικῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων.Ἡ περίπτωση τῆς Ε.Δ.Α. δέν ἦταν ἀκριβῶς

αὐτή ἡ περίπτωση διότι οὔτε τόσο δύναμη διέθετε ὥστε νά ἔχει προοπτικές ἐξουσίας οὔτε ἦταν ἀνεπηρέαστη ἀπ' τήν κουμμουνιστική "αὐτόνομη"[13].

Ἡ παραπάνω ταξική ἀσάφεια πολλῶν κομματικῶν σχηματισμῶν εἶχε σαφῶς ἐπίδραση στήν ἐσωτερική τους ὀργανωτική διάρθρωση, ὄχι στήν χάραξη τῆς πολιτικῆς τους, ἀλλά καί στήν συνέπεια τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματός τους. Μή ξεχνᾶμε ὅτι ἀκόμη καί ἡ Ε.Ρ.Ε. τά πρῶτα χρόνια τῆς ἐξουσίας της μιλοῦσε γιά "κοινωνική δημοκρατία"[14] ἐνῶ κι ἡ Ἕνωση Κέντρου ὅταν τήν διαδέχτηκε ἀργότερα δέν ἐφάρμοσε τό πρόγραμμάτης μέ τόση θέρμη ὅση πίστευαν οἱ ὀπαδοί της, διότι ἀκόμη κι αὐτή κοινωνιολογικά ἐξέφραζε ἕνα μέρος τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί δέν ἦταν ἱκανή νά συγκρουσθεῖ σθεναρά μέ τό ὑπάρχον τότε κατεστημένο. Ὕστερα κι οἱ μετέπειτα ἀποστασίες στίς ὁποίες μάλιστα συμμετέσχε κι' ὁ"σοσιαλιστής" παλιός ἀρχηγός τῆς Ε.Λ.Δ. Ἠλίας Τσιριμῶκος τί ἄλλο ἀπέδειξαν παρά ἔλλειψη ἐσωτερικῆς κομματικῆς συνοχῆς καί σαφοῦς ταξικῆς τοποθέτησης. Ἡταξική κι ἰδεολογική "ἐλαστικότητα" ἀσφαλῶς καί δέν βοηθοῦσε τήν αὐστηρή ἐσωτερική κομματική διάρθρωση καί πειθαρχία.

Ἀλλά γιά νά εἴμαστε πιό σφαιρικοί καί πυκνοί στήν σκιαγράφηση τῆς κατάστασης τῶν περισσοτέρων κι ἰσχυροτέρων κομμάτων ἄς ἐπισημάνουμε τά κύρια κοινά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα.

α) Ἦταν κόμματα ἀρχηγίστικα - προσωποπαγῆ. Τά στελέχη δηλαδή, οἱ ἐνεργοποιημένοι ὀπαδοί καί οἱ ἁπλοί ψηφοφόροι τοῦ κόμματος ἦσαν περισσότερο συνδεδεμένοι μέ τόν ἡγέτη ἤ τούς ἡγέτες του παρά μέ τήν ἰδεολογία του καί τήν ὀργάνωσή του.

β) Εἶχαν σχετικά μικρή διάρκεια πολιτικῆς ζωῆς καί δέν λειτουργοῦσαν μέ τόν "ἀέρα" καί τήν νοοτροπία ὅτι ἀποτελοῦν μαζικές ὀργανώσεις ὑπεύθυνα καί συνειδητοποιημένα θεσμικά στοιχεῖα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ἔτσι ἀρκετά εἶχαν περιστασιακό χαρακτήρα ἤ ἀποτελοῦσαν ἔκφραση προσωπικῶν ἡγετικῶν φιλοδοξιῶν. (Ὑπῆρχαν κόμματα πού γεννήθηκαν κι ἔσβησαν μεταξύ δύο ἐκλογικῶν ἀναμετρήσεων χωρίς ποτέ νά συμμετάσχουν στήν ἐκλογική διαδικασία.) Μ' αὐτό τόν τρόπο ἡ ἐσωτερική τους ὀργανωτική κατάσταση ἔμενε χαλαρή καί ἡ ἐσωκομματική διαμάχη στελεχῶν ἦταν μᾶλλον θέμα προσωπικῶν ἐπιλογῶν τοῦ

άρχηγοῦ καί γενικώτερα προσωπικῶν διασυνδέσεων πού λειτουργοῦσαν ἔξω ἀπό ἐσωκομματικές διαδικασίες. Δέν παρουσίαζαν τήν σφιχτοδεμένη κι ὡς ἕνα βαθμό γραφειοκρατική ?οργανωτική διάρθρωση τῶν μεγάλων δυτικοευρωπαϊκῶν κομμάτων ἄν καί θά ἤθελαν νά τά μιμηθοῦν.[15] Τό" χαρισματικό:" στοιχεῖο τοῦ ἀρχηγοῦ καί οἱ παραδοσιακές καταβολές ἔπαιζαν σπουδαιότερο ρόλο ἀπ τό " ὀρθολογικό -νόμιμο " ὀργανωτικό στοιχεῖο ,ἄν θέλουμε νά χρησιμοποιήσουμε Βεμπεριανή τυπολογία.[16] Γι αὐτό καί δέν ἀνάπτυξαν τήν ἔννοια τοῦ ὀργανωμένου κι ὑπεύθυνου ," κομματικοῦ μέλους " πού ἔχει συγκεκριμένα καθήκοντα καί δικαιώματα. Γι' αὐτό καί δέν εἶχαν τήν μαζικότητα τῶν συγκροτημένων καί συνειδητοποιημένων μελῶν ἀλλά βασιζόντουσαν κύρια στήν δουλειά ,τήν " πελατεία " καί τίς διασυνδέσεις περιορισμένου ἀριθμοῦ στελεχῶν.

Ἔτσι πολλές φορές ἔδιναν ἐντύπωση περισσότερο πολιτικῶν κινήσεων ἤ κινημάτων γύρω ἀπό μιά ἤ περισσότερες πολιτικές προσωπικότητες παρά ἐπηρεαζόντουσαν ἀπό συνθήματα καί ὑποσχέσεις ,γενικοῦ κι ἀόριστου καμμιά φορά περιεχομένου :ΠΕ.Ν.Ε.Κ. κι ὁ στρατηγός Πλαστήρας, ἡ 'Ελληνικός συναγερμός κι ὁ στρατάρχης Παπάγος ,ἡ Ε.Ρ.Ε. κιὁ Κ. Καραμανλῆς ,ἡ "Ενωση Κέντρου κι ὁ "γέρος τῆς Δημοκρατίας" Γεωρ. Παπανδρέου.

γ) Λειτουργοῦσαν μέ βάση τό σύστημα τῆς ἐκλογικῆς πελατείας. Κατι τέτοιο σήμαινε ὅτι κάθε ὑπουργός ,βουλευτής καί πολιτευτής διατηροῦσε ἕνα προσωπικό κύκλωμα ἀνθρώπων πού ξεκινοῦσαν ἀπ' τό πολιτικό του γραφεῖο κι ἔσταναν μέχρι τόν τοπικό κομματάρχη. Σκοπός τοῦ κυκλώματος αὐτοῦ ἦταν νά ἐνημερώθεται γύρω ἀπ' τά προσωπικά αἰτήματα τῶν ψηφοφόρων -ὀπαδῶν ἤ φίλων τοῦ πολιτευόμενου καί νά τά ἱκανοποιεῖ ἀνάλογα μέ τόν βαθμό ἐπαφῆς ἤ πίστης τοῦ ἐνδιαφερόμενου: πρός αὐτό ἤ πολύ περισσότερο πρός τόν ἴδιο τόν πολιτεύόμενο .Γι αὐτό τό κύκλωμα ἐπεκτεινόταν μέσω προσωπικῶν πάλι διασυνδέσεων - πού ὄχι λίγες φορές λειτουργοῦσαν ἄσχετα μέ τήν πολιτική ἰδεολογία ἤ παράταξη πού ἀνῆκαν οἱ συνδεόμενοι -σέ κρατικές ὑπηρεσίες ὥστε νά ὑπάρχει ἡ πρακτική δυνατότητα ἐξυπηρέτησης τῆς πολιτικῆς πελατείας ὁπότε ὑπῆρχε ἀνάγκη μεσολάβησης κρατικοῦ παράγοντα -κι αὐτό τό συχνό ἀσθενοῦς στήν 'Ελλάδα ὑπῆρχε κρατικίστικη παράδοση χωρίς πάντα ὅμως κρατική ποιότητα -"Ετσι τό"ρουσφέτι" καταντοῦσε κανόνας καί μιά σειρά ἀπό μεσολαβητές -πρόκειται ἐδῶ γιά ἕνα ἄλλο εἶδος" μεταπρατισμοῦ ",ὅπου τό " ἐμπόρευμα "

είναι ή ψήφος καί ή προσωπική έξυπηρέτηση (....)-Ενεμιμοποιούντο άτυπα διχόμενοι ένα καθολικό πατερναλιστικό πνεύμα πού τό έπέβαλαν μέ τήν σειρά του σ'όσους έξαρτίοντουσαν άπ' τίς άποφάσεις καί ένέργειές τους. Σ' αύτή μάλιστα τήν συναλλαγή συντελούσε καί μιά καθολική " κοινωνική δυσπιστία " πού χαρακτηρίζει τούς άνθρώπους τών παραδοσιακών ή μεταβατικών κοινωνιών όταν βρίσκονται έξω άπ' τήν ιδιαίτερη πατρίδα τους ή πολύ περισσότερο έξω άπ' τόν οικογενειακό τους περιβάλλον.[17] Άναζητούσαν λοιπόν τόν προστάτη τους κι έπρεπε νά τόν βρούν σ' ένα κύκλωμα πού διέθετε πολιτική δύναμη κι' είχε προσβάσεις στόν κρατικό μηχανισμό.

Γι αύτό καί τό επάγγελμα στόν κόσμο τών πολιτευομένων είχε πλεονέκτημα[18] καί διέθετε ιδιαίτερο κύρος ακριβώς γιατί άπ' τήν ίδια του τήν φύση όδηγούσε στήν πληρέστερη καί πιά έξειδικευμένη γνώση τής λειτουργίας τού πανταδύναμου κρατικού όργανισμού πού χρειαζόταν δέος άλλά καί άγανάκτηση στόν μέσο πολίτη. Ό δικηγόρος- πολιτευόμενος ήταν μιά παρακάτω έγγύηση μπροστά στό φόβο καί τήν άδυναμία πού ένοιωθε ό μέσος πολίτης έρχόμενος σ' έπαφή μέ τήν πολύπλοκη καί δυσνόητη κρατική γραφειοκρατία. Ό νόμος γιαυτόν δέν είχε άκριβώς τό νόημα τής δημοκρατικής έγγύησης πού συναντιόνταν στήν άρχαία Έλληνική πόλη - κράτος άλλά μάλλον συνδυαζόταν μέ τό σύνολο τών πειθαναγκαστικών μηχανισμών πού έννοιθε πολιτικοποιωνικά νά τόν χαλιναγωγούν καί νά τού περιορίζουν σημαντικά τήν κοινωνικά αύτοδύναμη έκφρασή του.[19] Έτσι ό νομικισμός αναπτύχθηκε παράλληλα μέ τόν κρατικισμό καί τόν συμπλήρωνε. Συνάμα άποτελούσε συμβολή στήν καλλιέργεια ενός συντηρητικού πνεύματος καί μιάς διάθεσης ύποταγής στούς ύπάρχοντες έξουσιαστικούς μηχανισμούς στό όνομα τής "νομιμοφροσύνης".

Ώστόσο τό σύστημα τής έκλογικής πελατείας είχε καί κάποιο λειτουργικό χαρακτήρα, μέ τήν έννοια ότι κάλυπτε πρακτικά άνάγκες πολιτών, ιδιαίτερα στήν έπαρχία, πού λόγω τής λειψής διοικητικής όργάνωσης καί λειτουργίας τής περιορισμένης περιφερειακής άνάπτυξης καί τής άνύπαρκτης οδοιστικά άποκέντρωσης συναντούσαν πολλά καί συχνά άνυπέρβλητα έμπόδια στήν " άνευ μεσολαβητή " ικανοποίησή τους.[20] Οί ίδιες δηλ. οί παραδοσιακές κι άναχρονιστικές δο-

μές τοῦ συνολικοῦ συστήματος καταστοῦσαν ἀναγκαῖες τίς παρεμβάσεις τῶν πολιτικά ισχυρῶν μεσολαβητῶν (τά "μέσα ") ὥστε νά καλυφθοῦν ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ σώματος πάνω ὅμως σέ ἀτομική βάση . Μαζί βέβαια ἀναπτυσσόταν ὁ παραγοντισμός , ἡ εὐνοιοκρατία καί κατά συνέπεια ἡ ἀναξιοκρατία.'Ακόμη πίσω ἀπ' τήν ἀναπαραγωγή αὐτῶν τῶν ἐξαρτησιακῶν σχέσεων κρυβόταν τό ἴδιο τό κατεστημένο πού ἄριστα ἐξυπηρετεῖτο ἀπ' τήν συνέχιση ἑνός τέτοιου κοινωνικοῦ " STATUS QUO ". Καί μαζί φυσικά βολευόταν ἡ ἴδια ἡ πολιτική τάξη κι ὄχι ἁπλά ἡ πολιτική ELITE στήν πλατύτερη ἤ στενότερη ἔννοιά της. Διότι ο ἀπώτερος πάντα σκοπός τοῦ προσωπικοῦ "πελατειακοῦ" κυκλώματος τῶν πολιτευομένων ἦταν ἡ διατήρηση τῆς πολιτικῆς τους ἐπιρροῆς , περιφερειακῆς ἤ κεντρικῆς ,καί ἡ ἐκλογική τους ἐπιτυχία. 'Αλλαγή τῶν δομῶν πρός ἕνα γνήσιο ἐκσυγχρονισμό σήμαινε καί ἀπώλεια τῆς πελατείας."Ἔπρεπε λοιπόν ν' ἀναπαράγονται σταθερές σχέσεις ἐξάρτησης ,ἔπρεπε ὁ πολίτης νάναι γραφειοκρατικά βραχυκυκλωμένος, ἔπρεπε νά νοιώθει περιορισμένη τήν αὐτονομία του, ἔπρεπε νά νοιώθει "τήν ἀναγκη τοῦ προστάτη ".

δ) Κυριαρχοῦντο συχνά ἀπό οἰκογενειοκρατικές ἐπιροές σχετικά μέ τήν ἐπιλογή τοῦ ἀρχηγοῦ ἤ τήν προώθηση στελεχῶν."Ετσι τό οἰκογενειακό ὄνομα πολλές φορές ἀποδεικνυόταν ἀπό ισχυρό πλεονέκτημα ἀπ' τά ἀτομικά προσόντα.[21] Στή συνέχεια πλεονέκτημα ἀποκτοῦσε κι ἐκεῖνος ἀκόμη πού τύχαινε νἄχει τήν εὔνοια στελεχῶν μέ οἰκογενειακό ὄνομα καί παράδοση. Τό πατερναλιστικό - οἰκονενειακρατικό κύκλωμα ἔκλεινε παντα μέ εὐνοιοκρατία καί συνακόλουθα δέν μποροῦσε πιά ν' ἀποφύγει τίς ἀνορθολογικές παγίδες στήν χάραξη γραμμῆς καί στήν ἐπιλογή προσώπων .

Βέβαια ἐδῶ πρέπει νά ποῦμε ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ γενικά στήν 'Ελλάδα ἦταν καί εἶναι ἀκόμη ἀρκετά ισχυρή.[22] 'Αποτελεῖ χαρακτηριστικό τῆς κοινωνικῆς της δομῆς πού πρέπει ἄμεσα νά συσχετισθεῖ μέ τό ἀξεπέραστο ὁρισμένων παραδοσιακῶν στοιχείων ,μέ τό ὅτι δέν πέρασε συνολικά στόν σύγχρονο βιομηχανοποιημένο τύπο κοινωνίας. 'Ακόμη τροφοδοτεῖ καί τροφοδοτεῖται ἀπ' τό καθολικό πατερναλιστικό πνεῦμα μέσω τῆς διαδικασίας τῆς κοινωνικοποίησης καί πολιτικοποίησης .'Ατομα δηλ. πού μαθαίνουν νά ζοῦν μέ ισχυρές οἰκογενειακές ἐξαρτήσεις συνεχίζουν καί πέρα ἀπ' τήν οἰκογένεια νά αἰσθάνονται ἀνίκανα ν' ἀντιπαλέψουν κοινωνικοπολιτικές ἐξαρτήσεις κι εἶναι συχνά

εὐπρόβολα ἀπ' τήν αἴγλη τῆς ἐξουσίας καί τῆς ἀθεντείας. Κι ἀντίστροφα ὅτα-μα ποὖχουν δεκτεῖ κι ἔχουν συμπιεστεῖ ἀπό πλήγματα ἐξαρτήσεων στόν ἀστό-τερο κοινωνικοπολιτικό χῶρο τείνουν νά ἐκτονώνονται μέσα στό οἰκογενει-ακό περιβάλλον πού οἱ ἴδιοι δημιουργοῦν καταπιέζοντας το ἤ ἁπλά τό θέ-λουν ἐξαρτημένο ἀπ' αὐτούς γιά νά βρίσκουν πάκοια ἀντιρρόπηση ἀπ' τήν δι-κή τους ἐξωοικογενειακή κατάπίεση.

Στή περίπτωση λοιπόν τῆς κομματικῆς οἰκογενειοκρατίας δέν ἔχουμε παρά μιά ἐξειδικευμένη πολιτική ἔκφανση ἑνός γενικώτερου κοινωνικοῦ φαινομένου ἀπ' τήν ὁποία ἄλλοι ὠφελοῦνται καί ἄλλοι βλάπτονται.

α) Τούς δεξιούς συχνά σχετικά μέ τίς διαπραγματεύσεις τους πρός τόν λαϊκό βέ-ση ἕνας πλούσιος βερμπαλισμός πού ἦταν ἀντίστροφα ἀνάλογος μέ τόν χαμηλό βαθμό ἐθναισθησίας τους στήν ἰδεολογικοπολιτική τους συνέπεια. Πρώτερα ἡ λ λειτουργία καί ὁ " πρός τά ἔξω " λόγος τους διεπόταν ἀπό ἕνα φορμαλιστικό πνεῦμα ποὖναι κι αὐτό φυσικά γενικώτερο χαρακτηριστικό τῆς νεοελληνικῆς πουλτούρας ἤ ἀκριβέστερα μιά εἰδική πολιτιστική πλευρά τῆς νεοελληνικῆς ἀνα-νάπτυξης. Παράλληλα μέ τήν φορμαλιστική τους διάσταση συμβάδιζε ἡ ἀνυπαρ-ξία ἀποτελεσματικῶν ἐσωκομματικῶν μηχανισμῶν γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς χα-μηλῆς ἠθικῆς ποιότητας πού χαρακτήριζε τόν " πολιτικαντισμό " καί ἡ ἀδια-φορία τους γιά τήν συγκεκριμένη κοινωνικοποιοπαναμική τους ἀντιστοιχία ἤ ταξι-κή ταυτότητα.

Τό σύνολο τῶν σημαντικῶν κομματικῶν σχηματισμῶν στήν ἐξεταζόμενη περί-οδο διαιρεμένο κατά παρατάξεις εἶναι.Δεξιά : Λαϊκό κόμμα ,'Ελληνικός Συναγερ-μός ;Ἐθνική Ριζοσπαστική Ἕνωση (Ε.Ρ.Ε.),Κόμμα Προοδευτικῶν ,Κέντρο : Κόμμα Φιλελευθέρων ;Ἐθνική Προοδευτική Ἕνωση Κέντρου (Ε.Π.Ε.Κ.) Ἕνωση Κέντρου. 'Αριστερά : Κ.Κ.Ε. [22α], Δημοκρατική Παράταξη,'Εθνική Δημοκρατική 'Αριστερά (Ε.Δ.Α.) .

'Αρχικά παρατηρεῖ κανείς ὅτι ἀκόμη καί τά κόμματα τοῦ δεξιοῦ χώρου χρησιμοποιοῦν ἀπωνυμίες " προοδευτικές " πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτε τό κατε-στημένο ἔρχισε νά καταλαβαίνει ὅτι γιά νά κυριαρχεῖ καί ν' ἀναπαραγαγαγελί-ζει ταυτόχρονα τίς μάζες ἔπρεπε νά χρησιμοποιεῖ ὅρους, ἔννοιες καί φράσεις

κά σχήματα πού κανονικά συναντιοῦνται μέσα στό θεωρητικό σκλοστάσιο τῶν ἀνερχομένων τάξεων.

Πρόκειται δηλ. γιά λειτουργία μηχανισμῶν ,χειραγώγησης κι ἐξαπάτησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν μέσω λέξεων καί ἔργων πού γι αὐτές ἔχουν ἕνα θετικό νόημα ἤ μιά θετική) συμβολική σημασία κι ἔτσι ἀντιτροῦν εὐνοϊκά στό ἄκουσμα" τους . Κάτι τέτοιο μπορεῖ νά φτάσει μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀκολουθεῖται δεξιά πολιτική πρακτική κάτω ἀπ' τό προπέτασμα συστηματικῆς ἀριστερῆς φρασεολογίας) . Γι αὐτό στήν κοινωνιολογική ἀνάλυση τῆς πολιτικῆς τῶν διαφόρων κομμάτων πρέπει νά ξεκινοῦμε ὄχι ἀπ' τίς ἐξαγγελίες καί τίς κάθε τόσο ἐπαναλαμβανόμενες διακηρύξεις ἤ μόνο ἀπ' τό τί πιστεύουν οἱ ψηφοφόροι τους γι αὐτά ,ἀλλά ἀπ' τήν συγκεκριμένη πρακτική καί συμπεριφορά τους ὅπως ἐμπειρικά μᾶς γίνεται γνωστή."Ετσι μόνο ἀποκαλύπτουμε τίς βαθύτερες ταξικές τους ὁρίζουσες καί τήν πραγματική τους θέση στή συνολική κοινωνικοοικονομική διάρθρωση . Στήν'Ελλάδα μάλιστα τό ἄνοιγμα τῆς φαλίδας ἀνάμεσα στήν " κομματική διακήρυξη " καί στήν "κυβερνητική πραγματοποίηση " καί στήν "κυβερνητική πραγματοποίηση " ἦταν ἀνέκαθεν ἰδιαίτερα μεγάλο ἐνῶ πάλι τά πολιτικά πάθη μέσα στά ὁποῖα ἀναμετγυνόντουσαν καί προσωπικές ψυχικές κατασθένειες συσκότιζαν τήν ὀρθολογική κι ἀντικειμενική ἀνάλυση καί κριτική τῶν κομματικῶν μας πραγμάτων.

α . Τά κόμματα τῆς δεξιᾶς. 'Αλ'

'Αλ' τά κόμματα τῆς δεξιᾶς τό ἰσχυρότερο καί μακροβιότερο στήν ἐξουσία γιά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἦταν ἡ Ε.Ρ.Ε. πού οὐσιαστικά ἦταν ἡ ζωντανή πολιτική ἔκφραση μέ τό " Λαϊκό κόμμα " ἤ τόν'Ελληνικό Συναγερμό " ἀλλά μέ διαφορετική ὀνομασία. Τό"Λαϊκό Κόμμα " ἀποτελοῦσε κορμός τῆς "Ἡνωμένης Παράταξης τῶν Εθνικοφρόνων στίς ἐκλογές τοῦ 1946 ,ἦταν ὁ βασικός κομματικός σχηματισμός μέ τόν ὁποῖο ἡ δεξιά ἐπανεμφανίστηκε στήν μετακαλλικρατική πολιτική κονίστρα. 'Ηταν ἡ παραδοσιακή ἔκφραση τῶν συντηρητικῶν καί φιλομοναρχικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καί ξανάμπαινε πάλι στήν κοινοβουλευτική ἀρρένα μέ τόν ἀέρα τοῦ παλιοῦ καί ἰσχυροῦ ἀντιπάλου τῆς βενιζελικῆς παράταξης ."Ελληνικός Συναγερμός ",κόμμα που συγκροτήθηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 1951 ἀπ' τόν Στρατάρχη Πα-

πάγο ὕστερα απ' τήν ἀνακοίνωσή του ὅτι θά πολιτευθεῖ καί στό ὁποῖο προσχώρησε τό Λαϊκό Ἕνωτικό Κόμμα , τό Νέο Κόμμα καί πολλά στελέχη τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἀποτελεῖ μιά νέου τύπου, πετυχημένη κομματική συσπείρωση τῆς δεξιᾶς πού προετοίμασε τό ἔδαφος καί γιά τήν κοινοβουλευτική ἐδραίωση τῆς Ε.Ρ.Ε.πού ἀκολούθησε κι αὐτή τά δικά της ὀργανωτικά καί λειτουργικά πρότυπα.

'Ο "Ελληνικός Συναγερμός " προσπάθησε νά ἐμφανιστεῖ σάν ἕνας ἔνιαῖος ἐθνικός κομματικός σχηματισμός πού ἀγκαλιάζει κάθε Ἕλληνα κι εἶναι ἕτοιμος δῆθεν νά ξεχάσει τίς " παλιές ἁμαρτίες " τῆς ἀριστερῆς παράταξης ξαναδίνοντας στή χώρα τήν 'Εθνική της ὁμοψυχία ἀπ' τήν ὁποία εἶχε τόσο ἀνάγκη." Ἔτσι ἀποφάσισε ν' ἀμφισβητήσει ἀπ' τήν Ε,Π,Ε,Κ. τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα τήν ἀποκλειστικότητα τῆς " γραμμῆς τῆς λήθης " ἐπιδιώκοντας νά παρει ψῆφους ἀκόμη κι ἀπ'τόν κεντροαριστερό χῶρο.'Απ' τήν ἄλλη ἡ λειτουργική του καινοτομία συνίστατο στό ὅτι γεννήθηκε καί καλιεργήθηκε στά στελέχη του καί τούς βουλευτές του ἕνα πνεῦμα ἀκριτικάριστης ὑποταγῆς στόν ἀρχηγό ,ἕνα πνεῦμα "λόχου " ,ὅπως ἀποκλήθηκε - αὐτό ἰσχύει καί γιά τήν μεταγενέστερη Ε.Ρ.Ε. - ἐνῶ γενικά προωθιόταν μιά ἀντίληψη ὑπερβολικοῦ σεβασμοῦ πρός τήν ἐκτελεστική ἐξουσία - κράτος ἴσον ἐκτελεστική ἐξουσία - καί κάποιας περιφρόνησης πρός τίς κοινοβουλευτικές διαδικασίες καί τήν ἀποτελεσματικότητά τους. Δέν εἶναι ἀκριβές λοιπόν νά λεχθεῖ ὅτι παρουσίαζε σημάδια κόμματος " Λαϊκίστικης " νοοτροπίας μέ "'Εθνικο-ενωτικές " προκηρύξεις[24] καί δομές αὐταρχικές . Μιά τέτοια ὅμως κομματική νοοτροπία μέ δεδομένο τήν μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν δεξιά εἶναι ἀμφίβολο ἄν δέν καλλιεργοῦσε ἰδεολογικοπολιτικές τάσεις οὐσιαστικά ὑπονομευτικές τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Παράλληλα δέν ὠφελοῦσε καί τήν διαφοροποίηση τοῦ κομματικοῦ συστήματος ἐνῶ ἀντίθετα μέτήν ὑπερτονισμένη " ὑπερταξική " "'Εθνικοενωτική " του πολιτικήσε συνέβαλλε στήν κάλυψη κοινωνικῶν ἀντιθέσεων καί ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν.

Τό Κόμμα πάλι τῶν Προοδευτικῶν μέ ἐπί κεφαλῆς τόν Κῶστο Καρκεζίνη , παλιό βασικό στέλεχος τοῦ'Ελληνικοῦ Συναγερμοῦ[25] , ἐνῶ ἦταν κι αὐτό βασικά πολιτική ἔκφραση κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων ,ὡστόσο θέλησε νά προσδώσει στήν πολιτική του ,τόσο στά ἐσωτερικά θέματα ὅσο καί στά ἐξωτερικά ,μιά πιό συγχρονη χροιά." Ἔτσι δέν θεωροῦσε ἐθνικά ἐπικίνδυνη τήν νομιμοποίηση τοῦ Κ.Κ.Ε.

Ἐνῶ μετά τό 1960 ἄρχισε νά διάκειται εὐνοϊκά γιά μιά ἐπαύξηση τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ σ' ὁρισμένους τομεῖς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Στά θέματα πάλι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἦταν τῆς γνώμης ὅτι ἔπρεπε νά βελτιωθοῦν ἀκόμη περισσότερο οἱ σχέσεις τῆς χώρας μέ τό 'Ανατολικό μπλόκ - ὁ ἀρχηγός του ἄς σημειωθεῖ ὅτι εἶχε πραγμα τοποιήσει ταξείδι στή Μόσχα - κι εἶχε κηρυχθεῖ ὑπέρ τῆς ἵδρυσης μιᾶς ἀπύραυλης βαλκανικῆς ζώνης.

'Η ἀπόπειρα πάντως γιά τήν χάραξη καί τό πέρασμα μιᾶς "ἐκσυγχρονισμένης δεξιᾶς γραμμῆς " ἔναντι τῆς πατροπαράδοτης εἶχε γίνει καί προηγουμένως μέ πρωταγωνιστή καί πάλι τόν Καρκεζίνη ὅταν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τό Λαϊκό Κόμμα, ἵδρυσε τό Νέο Κόμμα (ἐκλογές τοῦ 1950), ἀλλά καί μέ τόν Παναγιώτη Κανελλόπουλο ὅταν ἵδρυσε τό 'Εθνικό 'Ενωτικό κόμμα[26] πού συμμετέσχε στίς ἐκλογές τοῦ 1946 καί 1950. Τέτοιες κεντροδεξιές διαφοροποιήσεις -γιατί πρός τήν κεντροδεξιά κατεύθυνση πρέπει νά κατατάξουμε τέτοιες ἀπόπειρες[27] -δέν θά ἦταν ἄνευ σημασίας ἄν εἶχαν καταφέρει ν' αὐξήσουν τήν πολιτική τους ἐπιρροή καί τήν ἐκλογική τους ἀπήχηση. Κι αὐτό γιατί συμβάλλοντας στήν καθολικώτερη κομματική διαφοροποίηση θά μποθροῦσαν ν' ἀποτελέσουν ἀνασχετικό παράγοντα πολιτικῆς πόλωσης γενικά κι ειδικά παράγοντα ἀναβάθμισης τῶν ἰδεολογικῶν ζυμώσεων στό χῶρο τῆς δεξιᾶς. Τώρα τό κέρδος γιά τό Λαϊκό Κίνημα ἦταν μικρό ἄν ὄχι ἀμοίβολο, βέβαια ἄν στό χῶρο τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων κατάφερναν νά ἐπικρατήσουν καί ν' ἀναιρέσουν ἀποτελεσματικά σ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς δεξιοκρατίας ὅλους τούς ἄτυπους ἀντιδημοκρατικούς μηχανισμούς πού ἀναπτύσσονταν μέσα στούς ἴδιους τούς κόλπους τῆς κυρίαρχης παράταξης, πρᾶγμα ὅμως πού ἀποδείχτηκε μᾶλλον ἀδύνατο.

β. Τά κόμματα τοῦ κέντρου.

'Ερχόμενοι στό κεντρῶο χῶρο δέν πρέπει νά τρέφουμε αὐταπάτες σχετικά μέ τίς κοινωνικές δυνάμεις πού ἐξέφραζε καί τήν ριζοσπαστικότητα τῆς πολιτικῆς του γραμμῆς. Φυσικά δέν ἦταν ἡ πολιτική ἔκφραση τοῦ κατεστημένου. 'Ωστόσο περιεῖχε στούς κόλπους του καί στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, στοιχεῖα δηλ. τοῦ κατεστημένου δστικοῦ πλέγματος κοινωνικοπολιτικῶν σχέσεων. 'Από σκοπιά πολιτοκοινωνιολογικῆς ἀνάλυσης μποροῦμε νά τό δοῦμε σάν ἔκφραση ά') ὅλων ἐκείνων τῶν δημοκρατικῶν πολιτῶν πού ἄν καί ἀντετίθεντο στήν μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν δεξιά, ὡστόσο δέν εἶχαν ξε-

περάσει τή πατροπαράδοτη "ἀντιαριστερό" τους ἀγωνιστῆ - δηλ. δέν εἶχαν τελείως ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπ' τήν " ἀντικουμμουνιστική πλύση ἐγκεφάλου " τῶν δεξιῶν προπαγανδιστικῶν μηχανισμῶν-β) τοῦ μικροαστικοῦ στοιχείου πού συνειδητοποιῶντας σιγά-σιγά τίς ποικίλες συμπιέσεις του ἀπ' τήν ἄρχουσα τάξη ἄρχισε νά ριζοσπαστικοποιεῖται πρός τήν κατεύθυνση τῶν λαϊκῶν τάξεων καί τῶν πολιτικοϊδεολογικῶν της προτύπων - βέβαια συνέβαινε καί τό ἀντίστροφο ,μέσα δηλ. ἀπ' τήν προοδευτική " ἀστικοποίησή"τμημάτων τῶν ἐργατικῶν τάξεων γινόταν καί μιά ἀπομάκρυση ἀπ' τά παραδοσιακά πολιτικοϊδεολογικά ἀριστερά πρότυπα (Κ.Κ.Ε. δηλ. καί Ε.Δ.Α.)-γ) τῶν πολιτῶν ἐκείνων πού ἐνῶ εἶχαν σταθερές ἀριστερές προτιμήσεις ἀποφάσιζαν νά ὑποστηρίξουν ἕνα κεντρῶο σχῆμα γιατί ἁπλά τό θεωροῦσαν σάν τήν μόνη ἐφικτή μεταβατική πολιτική κατάσταση γιά ἕνα μεταγενέστερο πιό ριζοσπαστικό πολιτικοκοινωνικό προχώρημα ἀλλά καί δ') τμημάτων τῆς ἀστικῆς τάξης - μεγάλα καί μεσαῖα στρώματα - πού ἤθελαν καί ἦταν λιγώτερο ἐξαρτημένα ἀπ' τόν ξένο καπιταλισμό καί διεκδικοῦσαν ἀπό περισσότερες ἐθνικοφιλελεύθερες τάσεις συγκριτικά μέ ἄλλα τμήματά της (ὁ Κ.Τσάτος Πουλατζάς ἀργότερα θά διετύπωνε τήν ἄποψη γιά τήν μεταχουντική "Ἕνωση Κέντρου ὅτι κοινωνιολογικά ἐξέφραζε τό"ἐνδογενές ἐθνικό τμῆμα" τοῦ ἄρχοντος ἀστικοῦ στιγκροτήματος ,ἐνῶ ἡ Νέα Δημοκρατία ,τό διάδοχο μεταχουντικό δηλ, σχῆμα τῆς Ε.Ρ.Ε., τό " μεταπρατικό ἐξαρτημένο τμῆμα του " πού ἦταν ὅμως καί τό πιό ἰσχυρό.[28] "Αν δεχτοῦμε ὡς ἕνα βαθμό τήν ἄποψη τοῦ Πουλατζᾶ καί γιά τήν προχουντική "Ἕνωση Κέντρου καί λάβουμε ὑπ' ὄψει τό' Ισχυρό λαϊκό ρεῦμα πού δημιούργησε μετά τό ἐκλογικό πραξικόπημα τοῦ 1961 τότε θά πρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι ὁ τότε ξεσηκωμένος κόσμος ἐνάντια στήν δεξιοκρατία καί τόν Καραμανλισμό (γενιά τοῦ 114 ,"Λαμπράκηδες "κ.ἄ) δέν εἶχε συγκροτήσει ἕνα αὐτόνομο λαϊκό μέτωπο ἀλλά κοινωνιολογικά σέ τελευταία ἀνάλυση βρισκόταν καί πάλι δεσμευμένος ἀπό ἀστικά κέντρα ἀποφάσεων καί μάλιστα παρασυρόμενος ἀπ' αὐτά πού φυσικά γιά " πρόσοψη " εἶχαν μιά " φιλολαϊκή " ἰδεολογία καί συνθηματολογία. Σύμφωνα μ' αὐτή τήν συλλογιστική τά κέντρα αὐτά ἦσαν ἐκεῖνα τοῦ πιό φιλελεύθερου καί ἀνεξάρτητου τμήματος τοῦ ἄρχοντος ἀστικοῦ συγκροτήματος ,τοῦ τμήματος δηλ. ἐκείνου

πού διέκειτο εὐνοϊκώτερα πρός τίς Λαϊκές τάξεις καί ἐνδιαφερόταν γιά μιά πιό αὐτοδύναμη οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας.- Ἔμμεσα ἡ ἀστική ἀδυναμία φαινόταν κι ἀπ' τό ὅτι ὁ ἡγέτης τῆς Ἕνωσης Κέντρου Γεώργιος Παπανδρέου πάντα τόνιζε ὅτι ὁ ἀγώνας τοῦ κόμματός του εἶναι " διαρκτικός " στρέφεται δηλ. καί κατά τῶν ἀριστερῶν.-

Πάντως, ὅπως καί νάχε τό πράγμα ,τό Κέντρο καί τήν ἀκοχή ἀκόμη τῆς μεγαλύτερης δύναμής του (Φλαμάρης τοῦ 64 μέ τό περίφημο 53% τοῦ " Ἄρρου" ἦταν γεγονός ὅτι δέν εἶχε καταφέρει νά πετύχει μιά φιλτοδαμένη πολιτικοκοινωνική ὁμοιογένεια - κι ἀπ' τήν παραπάνω ἀνάλυση φάνηκε τό γιατί - οὔτε σ' ἀβ'ἐπίπεδο βάσης οὔτε φυσικά σ' ἐπίπεδο κορυφῆς . Ἀκόμη ποτέ δέν διανοήθηκε ν' ἀμφισβητήσει τό καθιερωμένο πλέγμα τῶν παραγωγικῶν - κοινωνικῶν σχέσεων ἤ τήν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στό δυτικό ἀμυντικό συνασπισμό, Αὐτό γιατό ὁποῖο κύρια ἐνδιαφερόταν ἦταν ὁ ἐκδημοκρατισμός τῶν πολιτικῶν δομῶν καί ἡ ἐφαρμογή μιᾶς μεταρρυθμιστικῆς πολιτικῆς πού σκοπό εἶχε τήν ὁλοκλήρωση τῆς κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς δημοκρατίας. Οἱ στοχοι αὐτοί προβλήθηκαν ἔντονα ἀπ' τό πιό ἰσχυρό κεντρῶο σχῆμα τῆς δεκαετίας τοῦ 60,τήν Ἕνωση Κέντρου ,πάνω ἀπ' τό κυρίαρχο ἰδεολογικό τρίπτυχο τῆς " Πολιτικῆς ,Κοινωνικῆς καί Οἰκονομικῆς Δημοκρατίας".

Βέβαια ἀξίζει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ἤδη ἀπ' τό 1950 μέ τήν ἵδρυση τῆς Ε.Π.Ε.Κ. τοῦ στρατηγοῦ Παπάγου παρουσιάστηκαν θέσεις κέντρο- ἀριστερῆς γραμμῆς πού γιά τό κλίμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν ἀρκετά προωθημένες τουλάχιστο σ' ἐπίπεδο ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν πολιτικῶν δομῶν. Κάτι τέτοιο ὀφείλετο ἀπ' τήν μιά στήν μακρόχρονη δημοκρατική κι ἀντιμοναρχική παράδοση τοῦ στρατηγοῦ κι ἀπ' τήν ἄλλη στό ὅτι τήν Ε.Π.Ε.Κ. τήν εἶχαν πλαισιώσει κι ἀρισμένα παλιά στελέχη τοῦ Ε.Λ.Α. . Βέβαια ,ὅπως εἶναι γνωστό ,οἱ ἀντίξοες συνθῆκες κι ὁ θάνατος τοῦ στρατηγοῦ δέν τήν ἄφησαν νά ὁλοκληρώσει τό πρόγραμμά της .Ὡστόσο ὑπῆρξε αὐτή κι ὁ ἡγέτης της ἡ τελευταία ἀκοτελεσματική ἀντίσταση στίς τάσεις τῆς δεξιᾶς ν' ἀπλώσει καθολικά καί συστηματικά τόν κρατικό μηχανισμό ,ἄν ἀκόμη κι ὅταν ὁ στρατηγός ἦταν πρωθυπουργός ὁπονομεύονταν ἀδιάκοπα ἀπ' τούς δεξιούς νόμιμους παράνομους ἤ ἡμιπαράνομους μηχανισμούς (λ.χ. δίκη καί ἐκτέλεσης τοῦ Νίκου Μπελογιάννη .)

'Αλλά ἦν ὁ ρόλος τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα καί τοῦ κόμματός του στήν διετία 50-52 ἦταν θετικός σε σχέση μέ τόν ἀγῶνα τῆς Δημοκρατικῆς παράταξης νά μή ἐξουδετερωθεῖ ἀπ' τό " Ἔνωθεν " καί "Ἔξωθεν " (θρόνος ,Η.Π.Α.) ὑποστηριζόμενο δεξιό ρεῦμα ἀμφιβολίες μᾶς γεννάει ὁ ρόλος τοῦ Σ. Βενιζέλου ὡς ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων στήν ἴδια περίοδο . Διότι μετά τίς ἐκλογές τοῦ 1950 ,ἐνῶ εἶχε προσυμφωνηθεῖ μεταξύ Πλαστήρα ,Βενιζέλου καί Παπανδρέου ἤν ἀναδεικνυόντουσαν νικητές νά ἀρχιζόταν πρωθυπουργός ὁ πρῶτος ἀπό τούς τρεῖς[29] ,οἱ δύο τελευταῖοι ἀθέτησαν τήν συμφωνία τους καί στήριξαν κυβερνητικό σχῆμα ἀρνητά στά 'Ανάκτορα μέ πρωθυπουργό τόν Σ.Βενιζέλο.'Αμέση ἐνῶ ἦταν πρωθυπουργός ὁ στρατηγός Πλαστήρας καί εἶχε ἤδη κατύχει μιά κλατσιά λαϊκή ἀπήχηση οἱ δύο προηγούμενοι ποῦ στεκόντουσαν ἐμπόδιο στήν ἐφαρμογή τοῦ προγράμματός του "τῆς λήθης εἰρήνευσης καί συμφιλίωσης " μέ τήν'Αριστερά.[30]

Κι αὐτή φυσικά ἡ ἀντίδραση ὁδήγησε καί στήν ἀδυναμία τῶν τότε κυβερνητικῶν σχημάτων νά ἐκκαθαρίσουν διοίκηση , στρατό καί σώματα Ἀσφαλείας ἀπ' τούς ἀνθρώπους τῆς Μεταξικῆς δικτατορίας, τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς καί τῆς μετακελευθερωτικῆς δεξιᾶς ποῦ φρόντιζε ν' ἀνασυγκροτηθεῖ σέ σταθερές βάσεις. Βέβαια οἱ παραπάνω ἐπισημάνσεις δέν σημαίνουν ὅτι τό Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δέν ἀνῆκε στό κεντρῶο χῶρο ἤ ὅτι δέν ἐπεδίωκε τήν ἀπομάκρυνση τῆς δεξιᾶς.'Απλούστατα μᾶς δίνουν τήν νέα ἀποδυναμωμένη μετακελευθερωτική διάσταση τοῦ κόμματος μέ τήν μειωμένη ἀντιμοναρχική αἰχμηρότητά του καί μέ στόχους λιγότερο προωθημένους ἀπ' ἐκείνους τῆς Ε.Π.Ε.Κ. "Ετσι δέν στήριζε τόσο δυναμικά ὅσο χρειαζόταν τήν κυβέρνηση Πλαστήρα ὥστε ν' αὐξήσει τίς πιθανότητές της νά μετατρέψει τήν ἐκλογική ἐκτυχία σέ δύναμη ἐξουσίας. Δέν βοήθησε μέ τήν στάση του τήν παγίωση μιᾶς πολιτικῆς σταθερότητας ποῦ θά στεκόταν ἔξω ἀπ' τούς ἀγκωμβισμούς τῆς δεξιᾶς καί θά ἐπέτρεπε εὐνοϊκότερους μεταγενέστερους δυναμικούς συσχετισμούς γιά τίς ἀνερχόμενες λαϊκές τάξεις . Γι αὐτό καί παραπάνω εἴπαμε ὅτι δέ " πρέπει νά τρέφουμε αὐταπάτες σχετικά μέ τήν ριζοσπαστικότητα τοῦ κεντρώου χώρου ".

Σωστά γιά συμφέροντά τους οἱ λαϊκές μάζες ὑποστήριζαν τά κεντρῶα σχήματα , ἀφοῦ τά ἔβλεπαν σάν ἀφιλτες διεξόδους ἀπ' τήν ἀσφυκτική πίεση τῆς δεξιᾶς

πού κάτω από ὁρισμένες συνοϊκές συγκυρίες θά μποροῦσαν νά λειτουργήσουν σάν μεταβατική κατάσταση περισσότερο ἐκδημοκρατισμοῦ γιά μεταγενέστερα πιό ριζοσπαστικά κοινωνικοπολιτικά σχήματα. Ὡστόσο σέ ἐπίπεδο παρφῆς ὑπῆρχαν πάντα οἱ ἀστικές κι Ἀμερικάνικες ἀσφάλειες. Ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι καί ὁ Ν. Πλαστήρας[31] καί ὁ Σ. Βενιζέλος καί ὁ Γ. Παπανδρέου[32] ἦταν συνειδητοί ἀντικομμουνιστές. Ἡ φιλελεύθερη πολιτική τους ἦταν νοητή μόνο μέσα σ' ἕνα ἀστικό καθεστώς. Ὅλοι τους, ἄλλος λιγώτερο κι ἄλλος περισσότερο ξεκίνησαν κι ἦταν συνδεδεμένοι μέ τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου πού καί στήν πιό ἀνανασταστική του καμπή ἐξέφραζε τ' ἀνερχόμενα ἀστικά στρώματα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ὁ J. MEYNAUD ὑποστηρίζει ξεκάθαρα ὅτι δεξιά καί κεντρώα πολιτικά σχήματα εἶναι καί τά δύο ἐκφράσεις συντηρητισμοῦ μέ μόνη τήν διαφορά ὅτι ἐνῶ τά πρῶτα εἶναι φορεῖς ἑνός "πιό πρωτόγονου" καί συνεπῶς πιό ἀκραίου - συντηρητισμοῦ, τά δεύτερα εἶναι φορεῖς ἑνός πιό "φιλελεύθερου" - καί συνεπῶς πιό μετριοπαθοῦς[33].-

γ. Ἡ Ἀριστερά καί ἡ Ε.Δ.Α.

Ὅλο τό βάρος τῆς Ἀριστερᾶς μᾶς ἔπεσε ἕνα κόμμα, στήν Ε.Δ.Α. δηλ. πού ἀπ' τήν ὀπτική ἀστυνομικῆς ὀργανωτικῆς διάρθρωσης, ἀποτελεσματικότητας, σταθερότητας καί μακροβιότητας ἦταν ἀνώτερο κάθε ἄλλου. Δέν θά'ταν ἀνακρίβεια νά ποῦμε ὅτι ἄν ἦταν ἕνα κόμμα πού δέν μποροῦσε νά προσδιορισθεῖ μέ τά γενικά χαρακτηριστικά τοῦ κομματικοῦ συστήματος πού προαναφέραμε ἤ προσδιοριζόταν λιγώτερο ἀπό κάθε ἄλλο αὐτό ἦταν ἡ Ε.Δ.Α. Ἀνέκαθεν βέβαια ἡ ἀριστερή παράταξη σ' ὅλο τόν κόσμο παρουσίαζε πιό βελτιωμένη ὀργανωτική κατάσταση διότι ἀπ' τήν μιά δέν ξεκινοῦσε πάντα πολυκληθής κι ἀπ' τήν ἄλλη εἶχε σκοπούς ἀνατρεπτικούς γι' αὐτό καί πιό δύσκολους στήν ὑλοποίησή τους. Στή συνεχή λοιπόν καταδίωξη ἡ πίεση ἀπ' τούς ἐξουσιαστικούς μηχανισμούς τῶν κατεστημένων δυνάμεων ἀντέτασσε ἰσοπαλονία πίστη, ὀργάνωση καί πειθαρχία. Γιά τό πολιτικό κλίμα μάλιστα τῆς Ἑλλάδας μετά τό 1950 τά πράγματα ἦταν ἀκόμη πιό δύσκολα λόγω τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῆς ἔνοπλης νίκης τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων καί τῆς Ἀμερικάνικης προστασίας.

Ἡ Ε.Δ.Α. ἱδρύθηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 1951 λίγο καιρό δηλαδή πρίν ἀπ' τίς ἐκλογές τοῦ Σεπτέμβρη, ἀλλά ἡ ἐσωτερική ὀργανωτική της διάρθρωση ὁριστικοποιήθη

κε ,γενόμενη μάλιστα πιό αύστηρή , μετά τήν πρώτη Πανελλαδική Διάσκεψη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1956 πού διοθέτησε καί τό νέο καταστατικό .Ἀπό τότε ἡ Ε.Ε.Δ. ἦταν ἕνα κόμμα πού ἐφάρμοζε πραγματικά τό καταστατικό της καί λειτουργοῦσε μέ συλλογικές ἐσωτερικές διαδικασίες πού διασφάλιζαν ἀπό δημοκρατικό μέν πνεῦμα ἀλλά χωρίς νά παραβλέπεται ἡ ἀρχή τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ πού χαρακτήριζε τά κομμουνιστικά κόμματα.[34] Ἀνώτατο ὄργανο τοῦ κόμματος ἦταν τό Συνέδριο πού συγκαλεῖτο σύμφωνα μέ τό καταστατικό κάθε τρία χρόνια καί ἀπ' τό ὁποῖο ἐκλεγόταν ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπή ὑπεύθυνη γιά τήν πολιτική τοῦ κόμματος στό ἐνδιάμεσο διάστημα μεταξύ δύο Συνεδρίων.Ἡ Δ.Ε. ἐξέλεγε τόν Πρόεδρό της ποῦταν καί Πρόεδρος τοῦ Κόμματος καί ἀποτελοῦσε τόν πυρῆνα τῶν στελεχῶν ἀπ' τόν ὁποῖο ἐξελέγετο καί ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή .Ἄλλα ὄργανα ἦσαν ἡ Ἐξελεγκτική Ἐπιτροπή ,ἡ Πανελλαδική συνδιάσκεψη καί τό Ἐθνικό Συμβούλιο ἀπ' τά ὁποῖα τά δύο τελευταῖα συγκαλοῦντο μόνο ἂν ὑπῆρχε ἰδιαίτερη ἀνάγκη Στήν Δ.Ε. καί στήν Ε.Ε. εἶναι ἄξιο παρατήρησης ὅτι κυριαρχοῦσαν τά ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα καί ὄχι τά ἐργατικά ,πράγμα πού δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ἄσχετο μέ τήν κοινωνικοοικονομική ἰδιομορφία τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου καί τό μικρό πληθυσμιακό ποσοστό τοῦ ἐργατικοῦ προλεταριάτου.[35]

Ἡ Ε.Δ.Α. εἶχε δράση τόσο στό κοινοβουλευτικό ἐπίπεδο ὅσο καί στό ἐξωκοινοβουλευτικό . Στό πρῶτο ἐπίπεδο προσπαθοῦσε ν' ἀσκεῖ τόν ἐντονώτερο κατά τό δυνατόν -καί πάντα φυσικά μέσα ἀπ' τίς νόμιμες διαδικασίες - ἔλεγχο καί ἀριστερή κριτική τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου τῆς δεξιᾶς μέ πλῆθος αἰτήσεων , ἐρωτήσεων καί ἐπερωτήσεων σέ ποικίλης φύσης θέματα. Αὐτά στά ὁποῖα ἐστιαζόταν κύρια ἡ προσοχή της ἦταν τ' ἀγροτικά ζητήματα , τά προβλήματα τῶν ἐργατοϋπαλλήλων καί τῶν συνταξιούχων τά ἐκπαιδευτικά ζητήματα ,οἱ ἀντιδημοκρατικές παρεκτροπές τῶν κρατικῶν ἀρχῶν ,ἡ κοινωνική πρόνοια καί οἱ ἐπιλογές τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς .Στό μεταπολεμικό κοινοβούλιο ἦταν τό μόνο κόμμα πού ὑποστήριζε σταθερά ἀπόψεις πού εἶχαν κά - ποια μαρξιστική χροιά καί ἔδιναν τήν διάσταση μιᾶς ἄλλης ἰδεολογίας καί πολι- τικῆς γραμμῆς πού προχωροῦσε πέρα κι ἀπ' τίς κεντρῶες διεκδικήσεις κι ἀμφι- σβητοῦσε τόν καθιερωμένο τρόπο παραγωγῆς ,τό ἀστικό καθεστώς καί τήν ὑποταγή τῆς χώρας στόν Ἀτλαντισμό.-

Στό πρόγραμμα πού διοθετήθηκε στήν πρώτη Πανελλαδική Διάσκεψη τό 1956

μέ τίτλο " Γιά μιά Εθνική Δημοκρατική Αλλαγή " ή Ε.Δ.Α. ξεκάθαρα δηλώνει ότι μετά τήν εφαρμογή τοῦ δόγματος Τρούμαν θεωρεῖ ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔχει μεταβληθεῖ σέ προπύργιο τοῦ Αμερικάνικου Ιμπεριαλισμοῦ μέ κυρίαρχες τίς μονοπωλιακές οἰκονομικές δομές πού συντελοῦν ώστε τό νεοκαπιταλιστικό μοντέλο ἀνάπτυξης τῆς χώρας νά ἐπιφέρει συμπίεση τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζομένων καί γενικά νά τούς δημιουργεῖ ἀφόρητες συνθῆκες ἐκμετάλλευσης. Στή συνέχεια προτείνει ἔξοδο ἀπ' τήν Ατλαντική Συμμαχία ,φιλική καί εἰρηνική πολιτική μέ ὅλους τούς λαούς καί ξεπέρασμα κάθε πνεύματος ἐχθρότητας μέ τίς γειτονικές ἀνατολικές σοσιαλιστικές χῶρες. Στό τομέα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἐπιμένει σέ μεγάλο βαθμό στήν ἀνάγκη ἐκδημοκρατισμοῦ τῆς πολιτικῆς ζωῆς ,στήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς -γι' αὐτό καί δέν παραγνωρίζει ὅτι ἡ " Εθνική ἀστική τάξη " εἶναι ἀπ' τίς κοινωνικές ὁμάδες πού πρέπει νά ὑποστηριχθοῦν - ἀλλά σέ συνδυασμό καί μέ μερικές πρακτικοποιήσεις στρατηγικῶν τομέων τῆς οἰκονομίας, στήν ἐπίτευξη μιᾶς πιό διευρυμένης κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί μακροπρόθεσμα στήν βαθμιαία μετάβαση στό σοσιαλισμό , ἀφοῦ ὅμως ἀρθοῦν οἱ ἐξαρτήσεις ἀπ' τόν ξένο παράγοντα. Ακόμη δέν ἀποκλείει τήν σύσταση ἑνός " Πατριωτικοῦ Μετώπου " σέ συνεργασία μέ τόν κεντρῶο χῶρο κι ὁρισμένα " πατριωτικά " στοιχεῖα τῆς δεξιᾶς μέ σκοπό τόν σταδιακό ξεπερασμα τῆς Ελληνικῆς κοινωνίας σέ δημοκρατικώτερες καί δικαιότερες γιά τούς ἐργαζομένους θεσμικές καί δομικές διαρθρώσεις

Σ' ἐξωκοινοβουλευτικό πάλι ἐπίπεδο ἡ Ε.Δ.Α. ὑποκινοῦσε ἤ ὑποστήριζε διεκδικητικούς ἀγῶνες καί ἀπεργίες σ' ὅλους τούς βασικούς μαζικούς χώρους (Απεργίες συγκεντρώσεις καί διαδηλώσεις ἐργατῶν, ἀγροτῶν , μικρομεσαίων κι ἐλεύθερων ἐπαγγελματιῶν ,δημοσίων ὑπαλλήλων ἀκόμη καί σπουδαστῶν ἔβρισκαν τήν ἐνεργή συμπαράστασή της[36]. Ἐνῶ ἀκοτελοῦσε τήν " ψυχή " πολλῶν ἀγωνιστικῶν κινητοποιήσεων πού εἶχαν εὐρύτερο ἰδεολογικό καί κοινωνικό περιεχόμενο ὅπως ἐκεῖνες γιά τήν ὕφεση καί τόν ἀφοπλισμό ,τήν εἰρήνη ,τήν νομιμοποίηση τοῦ Κ.Κ.Ε. ,τήν ἀποστασιακή ἀνανάσταση τῶν δημοκρατικῶν καί συνδικαλιστικῶν ἐλευθεριῶν κ.ἀ. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ Νεολαία τοῦ Κόμματος (Ν.Ε.Δ.Α.) ἦταν καί ἡ μόνη πού ἀνταποκρίθηκε στήν ἔκκληση τῆς " Δημοκρατικῆς Κίνησης Νέων Γρηγόρης Λαμπράκης "[37], γιά συγχώνευση μέ ὅλες τῆς δημοκρατικές νεολαῖες τῆς χώρας πού συμφωνοῦσαν μέ τούς σκοπούς καί τά ἰδανικά τῆς κίνησης (Εἰρήνη,Εθνική ἀνεξαρτησία ,σοσια-

λισμός ,ἀντιϊμπεριαλιστικό ἀγωνιστικό μέτωπο) κι' ἔτσι οὐσιαστικά ἡ Ε.Δ.Α. ἦταν τό μοναδικό κομματικό καί κοινοβουλευτικό της στήριγμα ,ἄν καί βέβαια ὀργανωτικά δέν ἦταν ταυτισμένες.

" Οἱ Λαμπράκηδες " μέχρι τήν κατάλυση τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας ἦταν ἡ πιό δραστήρια ἐξωκοινοβουλευτική ὀργάνωση τῆς ἀριστερᾶς πού ἔχοντας εὐρύ λαϊκό ἄνοιγμα ἔπαιρνε τόν χαρακτῆρα ἑνιαίου δημοκρατικοῦ νεολαιίστικου μετώπου. Κι ἄς μή μᾶς διαφεύγει ὅτι οἱ ἐξωκοινοβουλευτικές πολιτικές ὀργανώσεις δέν ἦταν σχηματισμοί πού εὔκολα ἔλκυαν τόν μέσο Ἕλληνα πολίτη πού συνήθως ταύτιζε τήν πολιτική μέ κομματικές ἐπιδιώξεις καί προσωπικές ἐνδιαφερόντως κεφαλαιοῦχου ἐκπροσώπου. Βεβαια ὑπῆρχαν κι ἄλλες Ξοσιαλιστικές ὁμάδες πού σάν ὀργανώσεις ἰδεολογικῶν ζυμώσεων κι ἐξωκομματικῶν ἐπιδιώξεων δέν ἐμπλέκοντο στήν ἐκλογική διαδικασία ἀλλά τούς ἔλειπε ἡ μαζικότητα.[38] Ἐδῶ μποροῦμε ν' ἀναφέρουμε καί τόν "Ὅμιλο Παπαναστασίου"[39] πού ἱδρύθηκε λίγο μετά ἀπ' τούς " Λαμπράκηδες" ὅπως καί τούς " Δημοκρατικούς Ξυνδέσμους"[40] πού ἱδρύθηκαν μετά τήν παραίτηση τοῦ Γ.Παπανδρέου τόν' Ιούλιο τοῦ 65 καί συμμετεῖχαν στόν " νέο ἀνένδοτο" τοῦ παραιτηθέντος πρωθυπουργοῦ. Ωστόσο ὁ μέν "Ὅμιλος " εἶχε ἐλιτίστικο χαρακτῆρα καί δέν συναντοῦσε εὐρύτερη λαϊκή ἀπήχηση - καί μᾶλλον δέν τό ἐπεδίωκε - κι οἱ "Ξύνδεσμοι " πάλι ,ὅπως παραδέχεται κι ὁ ἴδιος Α.Παπανδρέου[41], δέν εἶχαν τήν ἀποτελεσματικότητα καί τήν δραστικότητα πού θἄπρεπε νά ἔχουν γιά τήν ἀποτροπή τοῦ κινδύνου τῶν ἀντιδημοκρατικῶν λύσεων.

(Πολιτικές ὀργανώσεις ἐξωκοινοβουλευτικοῦ χαρακτῆρα -πού μάλιστα μερικές ἀπ' αὐτές λειτουργούσαν μέ παραστρατιωτικό πνεῦμα διέθετε καί ἡ δεξιά παράταξη. Ἦταν ὅμως ὀργανώσεις ὡς ἐπί τό πλεῖστο παρακρατικές[42] πού ἄσχετα τί ἐκήρυσσαν τά καταστατικά τους - προώθηση τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος στήν ἀγωγή τῶν νέων κ,ἄ.- οὐσιαστικά μέ τήν ἀνοχή τῆς ἀστυνομίας ἀσκοῦσαν τρομοκρατία σέ βάρος τῶν δημοκρατικῶν καί ἀριστερῶν πολιτῶν καί πολύ περισσότερο ἐκείνων πού ἦσαν ὀργανωμένοι σέ κόμματα ἤ ἄλλες πολιτικές ὁμάδες μή δεξιᾶς τοποθέτησης . Συνεπῶς ἡ ἐπίδρασή τους στήν πολιτική διαδικασία καί τά πολιτικά ἤθη ἦταν ἀρνητική ἐνῶ κατά κάποιο τρόπο προέβαιναν καί σέ μιά παραχάραξη ὅ,τι ὑγιοῦς στοιχείου περιείχετο στή λεγομένη Ἑλληνοχριστιανική ἠθική καί ἀγωγή.)

'Επανερχόμενοι στόν κομματικό σχηματισμό τῆς Ε.Δ.Α. καί τελειώνοντας τήν ἀναφορά μας σ' αὐτόν ὑπογραμμίζουμε ὅτι ἡ ἰδεολογική του τοποθέτηση καί ἡ συνολική του πολιτική γραμμή δείχει μιά εὐαισθησία στήν πολιτική πρόοδο μέ τήν στενή της ἔννοια. 'Ακόμη ἡ συγκεκριμένη του δράση ἀποτελοῦσε ἀντίδοτο στήν σχεδιασμένη ἀπ' τήν δεξιά ὑποβάθμιση τῆς συνειδητῆς κι ἀγωνιστικῆς πολιτικῆς συμμετοχῆς κι ἔδινε ὀργανωμένη στήριξη σέ καίρια αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων τάξεων καί σέ προωθημένες ἀγωνιστικές κινητοποιήσεις τῶν λαϊκῶν δυνάμεων μέ προοπτικές μάλιστα ἑνός ἄλλου εὐνοϊκώτερου γι αὐτές ταξικοῦ συσχετισμοῦ. Φυσικά θἄταν γνησιότερη ἡ ἰδεολογική ἔκφραση καί ἡ γενικώτερη πολιτική παρέμβαση τῆς Ε.Δ.Α. Ἐν δέν ἀποτελοῦσε τήν " νόμιμη πρόσοψη" τοῦ Κ.Κ.Ε. Φάνηκε ὅμως ὅτι ἕνα αὐτόνομο σοσιαλιστικό κόμμα ἤ μέτωπο στήν μετακολεμική 'Ελλάδα δέν εὕρισκε τά κατάλληλα κοινωνικά καί πολιτικά ἐρείσματα γιά νά ἀναπτυθεῖ καί νἄχει μιά δυναμική παρουσία. "Ισως δέν ὑπῆρχαν κι' οἱ κατάλληλοι ἡγέτες. Ἀπόδειξη τῆς παραπάνω παρατήρησης εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Σ.Κ. Ε.Λ.Δ. ἤ καί τῆς Δημοκρατικῆς παράταξης τοῦ 1950.[43]

β'. Τά δύο μεγαλύτερα κόμματα τῆς δεκαετίας τοῦ 60, Ε.Ρ.Ε. καί "Ενωση Κέντρου

Τά δύο μεγάλα κόμματα τῆς τελευταίας δεκαετίας πρίν ἀπ' τό 1967, ἡ Ε.Ρ.Ε. καί ἡ "Ενωση κέντρου, ἦσαν οἱ μεγάλοι συσπειρωτικοί πόλοι δύο ἀντίθετων παρατάξεων, ὅταν πιά τό κομματικό σύστημα εἶχε φύγει ἀπ' τό στάδιο τοῦ κομματικοῦ κατακερματισμοῦ, ἀλλά δέν ἔπαυαν νἄχουν ὅλα ἐκεῖνα τά παραδοσιακά γενικά χαρακτηριστικά τά ὁποῖα προαναφέραμε. Κατασταστικό βέβαια ὑπῆρχαν ἀλλ' ἀποτελοῦσαν τήν τυπική ὀργανωτική διάρθρωση πού οὐσιαστικά δέν εἶχε πολλή σχέση μέ τήν δυναμική τῆς πραγματικῆς λειτουργίας τοῦ κομματικοῦ σχηματισμοῦ.[44] 'Η προσωπική αἴγλη ἀπέναντι στίς μάζες τῶν ψηφοφόρων τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων, συνέβαλε περισσότερο ἀπό κάθε τί ἄλλο στήν ἐπιρροή κι ἐπιτυχία τους.[45] Βέβαια οἱ συγκεκριμένοι αὐτοί πολιτικοί ἀρχηγοί δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἦσαν καί χαρισματικοί μέ τήν Βεμπεριανή ἔννοια τοῦ ὅρου.[46] Ὁπωσδήποτε εἶχανκάτι τό " χαρισματικό" πού κάτω μάλιστα ἀπ' ὁρισμένους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς αὐξανόταν στίς"διαστάσεις " καί στίς"ἐντυπώσεις".

Τό κόμμα τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἦταν ἡ πόρια"ἔκφραση τῶν συντηρητικῶν δυνάμε

μεων . τῆς χώρας καί τῆς ἀτλαντικῆς πολιτικῆς. Οἰκονομικά στά πλαίσια τῆς ἀποκλειστικῆς ἀποδοχῆς τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἐπεδίωκε νομισματική σταθερότητα ,ὑποστήριξη τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης στηριγμένης ὅμως στό ξένο κεφάλαιο καί ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο , προώθηση τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ στήν βιομηχανική παραγωγή — πού οὐσιαστικά ὅμως εἶχε ἐπιφανειακό χαρακτήρα ἀφοῦ ποτέ δέν ἔφτανε στήν δομική ἀναδιάρθρωση τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα μέ συστηματική προσπάθεια γιά τόν περιορισμό τῶν ξένων ἐξαρτήσεων, σταθεροποίηση τῶν ἐργατικῶν εἰσοδημάτων σέ συνδυασμό μ' ἕνα φορολογικό σύστημα πού δέν ἐνοχοῦσε τίς ἐργαζόμενες τάξεις, αὔξηση τῆς παραγωγῆς τῶν ἐξαγώγιμων γεωργικῶν καί βιομηχανικῶν προϊόντων μέσω χρηματοδότησης οἰκονομικῶν κλάδων πού εἶχαν ἐξαγωγικές δυνατότητες. Θἄταν ἀκόμη παράλειψη νά μή ὑπογραμμιστεῖ ὅτι βιομηχανική ἀνάπτυξη γιά τήν Ε.Ρ.Ε. σήμαινε ἐκτεταμένη παροχή πιστώσεων στούς Ἕλληνες βιομηχάνους πού ἀντί ὅμως νά προβαίνουν στίς ἀναγκαίες ἐπενδυτικές δραστηριότητες μετάτρεπαν κατά ἕνα μεγάλο μέρος τά δάνεια σέ προσωπική τους περιουσία χωρίς νά δίνουν λόγο - ἄν καί ἦταν κατά νόμο ὑπόχρεοι - πῶς καί πού ἀξιοποίησαν ἐπενδυτικά τά δανεισθέντα ποσά.(Γι' αὐτό κι οἱ " παγωμένες " πιστώσεις αὐξανόντουσαν ἐνῶ τό ἐπιτοκιακό κόστος τῆς στήν προκειμένη περίπτωση δέν λειτουργοῦσε σωστά οὔτε γι'αὐτήν τήν ἴδια τήν καπιταλιστική παραγωγή ..!Ἐπρόκειτο δηλ. γιά μιά ἀπ' εὐθείας μεταφορά τοῦ ἀποταμιευομένου χρήματος μέ τήν μεσολάβηση τοῦ Κρότους στήν " τσέπη τοῦ βιομηχάνου ". Ἡ παραγωγική διαδικασία παρεκάμπτετο καί τό γνωστό νεοελληνικό " πνεῦμα τῆς κομπίνας [47] οὐσιαστικά ἦταν τό κυρίαρχο. Βέβαια δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ κυβέρνηση ἐπεδίωκε ἀκριβῶς κάτι τέτοιο ,ἀλλά μέ τό νά διατηρεῖ τόσο χαλαρό σύστημα ἐλέγχων στόν κόσμο τῶν " δανειζομένων " βιομηχάνων δημιουργοῦσε τίς ἐνοφεῖλες προϋποθέσεις. Ἦταν φανερό ὅτι ἡ ἐξουσία βρισκόταν κύρια ἔξω ἀπ τήν κυβέρνηση - ἔμμεση ἀπόδειξη γι αὐτό ἦταν ἡ τύχη τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἀπ' τήν στιγμή πού διαφώνησε σ' ὁρισμένα θέματα μέ τά ἀνάκτορα πρός τό τέλος τῆς δικταετίας του .-)

Ἀκόμη σήμαινε σειρά φορολογικῶν προνομίων καί ἄλλων διευκολύνσεων (χρηματοδοτήσεις,ἐπιχορηγήσεις) τόσο πρός τό ξένο ὅσο καί πρός τό

ζπως καί σέ προηγούμενα κεφάλαια ἔχουμε ἐπισημάνει.[48] Γενικά στόν προγραμματισμό τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ἐνῶ ὑπῆρχε μιά προχειρότητα τόσο στήν καταγραφή τῶν πραγματικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας καί τῶν ἀναπτυξιακῶν τους δυνατοτήτων ὅσο καί στόν συντονισμό τῶν ἰδιωτικῶν μέ τά κρατικά κέντρα οἰκονομικῶν ἀποφάσεων ἀπ' τήν ἄλλη ἡ καρέμβαση τοῦ ξένου παράγοντα ἦταν τέτοιου εἴδους πού ὑπαγόρευε τό συνολικό ἐθνικό ὄφελος.Π.χ. οἱ Ἀμερικάνοι κίεναν γιά τήν προώθηση νέων μονοκαλιεργειῶν στόν ἀγροτικό τομέα σέ βάρος ἄλλων καλιεργειῶν πού ἦταν πιό προσοδοφόρες γιά τήν Ἑλληνική οἰκονομία ἁπλά καί μόνο γιατί ἤθελαν νά περιορίσουν ὁρισμένα ἑλληνικά πλεονεκτήματα στήν διεθνή ἀγορά.Ἀλλά προγραμματισμός ἀπό κυβερνοῦν καί δέν λαβαίνει μάλιστα ὑπ' ὄψει της τά πραγματικά προβλήματα τῆς χώρας πού δέν ἐνδιαφέρεται εἰλικρινά γιά τήν προώθηση τῶν συγκριτικῶν ἀναπτυξιακῶν της πλεονεκτημάτων δέν μπορεῖ νάναι βλακτικός κι ἀποπροσανατολιστικός , καί πρόκειται φυσικά γιά μιά κατάσταση πού ἐνῶ μειώνει τήν ἱκανότητα ἀντιστάλλευσης τοῦ περιβάλλοντος καί τῆς ὀρθολογικῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων συνάμα ἀποτελεῖ καί βεβαίωση μικρῆς ἐθνικῆς αὐτοδυναμίας καί χαλαρῆς κρατικῆς συγκρότησης στίς σχέσεις τόσο μέ τό ἐξωτερικό ὅσο καί καί μέ τό ἐσωτερικό περιβάλλον.

Ἡ Ε.Ρ.Ε. τόσο σάν κόμμα ὅσο καί σάν κυβέρνηση συνόδεψε τήν ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας μέ πολιτικές ἐπιλογές πού διακινδύνευσαν ἀπό πνεῦμα "ἀντικουμμουνιστικῆς ὑστερίας " ἀπό κινδυνολογία σχετικά μέ τά ἐνδεχόμενα εἰσβολῆς ἀπ' τόν " Κουμουνιστικό Βορρᾶ"καί τέλος κάποιου φόβου γιά τήν"κατάχρηση " τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν στήν ὁποία ἀθθεν τείνουν οἱ Ἕλληνες καί τήν ὁποία ἐκμεταλλεύονται πολιτικές καί κοινωνικές ὁμάδες πού δέν ἐνδιαφέρονται γιά τό Ἐθνικό συμφέρον ἀλλά γιά ἄλλου εἴδους σκοπιμότητες . Συνεπῶς τό μήνυμά της συνοψιζόταν στό ὅτι τά προβλήματα τῆς χώρας δέν ὀφείλονται στήν ξένη ἐξάρτηση ἤ στήν ὕπαρξη κάποιας κοινωνικοοικονομικῆς ὀλιγαρχίας ἀλλά στόν ἀλλοχεύοντα κάνα κουμμουνιστικό κίνδυνο τόσο στό ἴδιο τό ἐσωτερικό της ὅσο καί στίς γειτονικές χῶρες τοῦ "σιδηροῦ παραπετάσματος ",ὅπως καί στήν ἔμφυτη Ἑλληνική "ἀναρχική " διάθεση πού ὁδηγεῖ σέ ποικίλες ἀπειθαρχίες καταχρήσεις καί ἀνυπακοές πρός τίς κρατικές ἐντολές καί τούς κεντρικούς σχεδιασμούς."Ὅπως ἔν

θέλουμε νά φτάσουμε τό βιοτικό επίπεδο μιᾶς ανεπτυγμένης χώρας πρῶτο πρέπει νά διαγράψουμε ἀπ' τόν χάρτη τῶν πολιτικῶν δυνάμεων .....τ' ἀριστερά κόμματα ,δεύτερο πρέπει νά ναυτιστοῦμε - δηλ. οὐσιαστικά νά ὑποταγοῦμε ἀδιαμαρτύρητα - μέ τήν καπιταλιστική δύση καί τρίτο καί νά μή " πολυπραγματεύόμαστε" τό κοινοβουλευτικό μας σύστημα αναζητῶντας ἀλλοῦ καί περισσότερον δημοκρατικές ἐλευθερίες καί οὐσιαστικά κόπτοντας θύματα τῶν " ταραχοποιῶν καί τῶν ὑπονομευτῶν τῆς 'Εθνικῆς 'Ενότητας ",εἰσηγ. Ἔκθεση Ε.Ρ.Ε. τοῦ 63.

49

Εἶναι φανερό ὅτι τέτοιες ἀντιλήψεις διέπονται ἀπ' ἕνα καλυμμένο ταξικό προσανατολισμό καί ἀγνοοῦν ἤ ἀκριβέστερα ἠθελημένα παρακάμπτουν τήν ρίζα τῶν προβλημάτων . Στό ὄνομα κάποιας ὑπερταξικῆς ἑνότητας καί κοινωνικῆς εἰρήνευσης, στό ὄνομα τοῦ ὑστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, στό ὄνομα τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀῆθεν"ἔμφυτων ἀναρχικῶν τάσεων" ,ἐπιδιώκεται ἁπλά ἡ διατήρηση μιᾶς κατάστασης πραγμάτων πού συμφέρει τήν κυρίαρχη μεγαλοαστική τάξη καί τόν 'Αμερικανικό 'Ιμπεριαλισμό . Διαδικασίες πού ἀντιστρατεύονται οὐσιαστικά μιά τέτοια διατήρηση ἀνοίγοντας τά " κοινωνικά καί πολιτικά μάτια " τοῦ λαοῦ ὅπως ἡ διακίνηση τῶν ἀριστερῶν ἰδεῶν καί οἱ δημοκρατικές διεκδικήσεις πρέπει νά ἐξουδετερωθοῦν . Τό "Ἄνοιγμα τῶν ματιῶν " ἀργά ἤ γρήγορα θά θέσει τό θέμα τοῦ ξεπεράσματος τῶν πραγματικῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων καί ἀντιφάσεων ἀπ τήν σκοπιά καί τῶν ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν.'Αλλ' ἀκριβῶς αὐτή ἡ ταξική ἀνάλυση εἶναι πού πρέπει νά παρακαμφθεῖ γιατί εἶναι αὐτή πού τελικά θ' ἀποβάλει τόν " γενικό ἐθνικό " μανδύα τῆς ἐξουσίας καί θά δειξει τό πραγματικό της πρόσωπο ἀφοῦ θά φωτίσει ποιές εἶναι οι πραγματικές ταξικές της δρίζουσες."Ὅτι ἀνανεωτισμός καί ὅτι βελτιώσεις τοῦ συνολικοῦ συστήματος μποροῦν νά γίνουν πρέπει νά ἐπιδιώκονται χωρίς καμμιά ἀναφορά σέ ταξικές θεωρήσεις ,χωρίς δηλ. ν' ἀφήνουμε ἀνοιχτή ὁποιαδήποτε εὐκαιρία ἀμφισβήτησης τῆς συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας καί τῶν ζενικῶν της ἐξαρτήσεων .'Αλλά μ' αὐτό τόν τρόπο μεθοδεύεται ταχνητή συγχυση στό περιεχόμενο τῶν βασικῶν αἰτημάτων τῶν ἀναρχομένων τάξεων ,ὡς πρωταρχικοῦ τμήματος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Κ 'αὐτό τόν τρόπο τελικά δυσκολευόμαστε ν' ἀξιολογήσουμε τήν ποιότητα τῶν ἐξουσιαστικῶν μηχανισμῶν ἀνταπόκρισης στά ταξικά αἰτήματα συγκεκριμένων κοινωνικῶν ὁμοσυνόλων.-

'Η ιδεολογία τῆς Ε.Ρ.Ε. καί ἡ συνολική νοοτροπία μέ τήν ὁποία ἀντιμετώπιζε τήν ἐσωκομματική λειτουργία καί τίς σχέσεις κόμματος ,κράτους καί οἰκονομικῆς ἐξουσίας σέ πρακτικό ἐπίπεδο αὔξησε τίς δοσοληψίες ἀνάμεσα σέ δεξιούς πολιτικούς παράγοντες καί σέ οἰκονομικούς παράγοντες. Κάτι τέτοιο ὠφέλησε συμφεροντολογικά καί τίς δύο πλευρές ,ἀλλά ἔβλαψε τήν ὑπόθεση τῶν διεκδικήσεων τῶν ἐργαζομένων τάξεων πού εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν πιά ἕνα κοινό μέτωπο κομματικῆς, κρατικῆς καί οἰκονομικῆς ἐξουσίας πού συσπειρωνόταν γύρω ἀπ' ἕνα ἀντίστοιχο κοινό συμφέρον.[50] 'Ακόμη δημιούργησε εὐνοϊκές προϋποθέσεις πρῶτο γιά τήν οἰκονομική ἐνίσχυση τοῦ δεξιοῦ Βελλιδάκου -προστατευτικοῦ κυκλώματος ,δεύτερο γιά τήν χρηματοδότηση τοῦ κομματικοῦ μηχανισμοῦ (προπαγάνδα ,προεκλογικές ἐκστρατεῖες), τρίτο γιά τήν χρησιμοποίηση τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν,τῆς'Αστυνομίας καί τοῦ Στρατοῦ γιά κομματικές ἐπιδιώξεις .'Η οἰκονομική δύναμη καί οἱ ἐξουσιαστικές δυνατότητες τοῦ κόμματος ἦσαν ἀντίστοιχες μέ τήν δύναμη τοῦ οἰκονομικοῦ κατεστημένου πού ἐξέφραζε καί μέ τήν δύναμη τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ μέ τόν ὁποῖο ἔτεινε νά ταυτιστεῖ[51]

Φυσικά μιά τέτοια κατάσταση κάθε ἄλλο παρά εὐνοοῦσε τήν διαφοροποίηση τῶν πολιτικῶν δομῶν καί τήν αὔξηση τῆς ὀρθολογικότητας στίς βασικές πολιτικές ἐπιλογές.'Η λογική τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἔτεινε νά ταυτιστεῖ μέ τήν λογική τῆς κυρίαρχης τάξης ὅπως ἐκφραζόταν μέσα ἀπ' τό κομματικό της ὄργανο. Κάτι τέτοιο σήμαινε μέ τήν σειρά του ὅτι τά κρατικά κέντρα λήψης ἀποφάσεων κρατοῦσαν μιά στάση ἀντίθετη πρός τήν ροή τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης καί συνακόλουθα μπλοκάριζαν προοδευτικές διαδικασίες τόσο σέ σχέση μέ τήν δυναμική τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος ὅσο καί σέ σχέση μέ τίς ἀνακατατάξεις τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος. Ἔτσι ἡ γενική προσαρμοστική ἱκανότητα τοῦ συστήματος μειωνόταν.'Ακόμη ἀφοῦ ἡ λογική τῆς κυρίαρχης τάξης καί τοῦ κομματικοῦ της μηχανισμοῦ ἀποδεχόταν ἀδιαμαρτύρητα τίς στρατιωτικοπολιτικές καί οἰκονομικές ἐξαρτήσεις ἀπ' τήν Δύση δέν προωθεῖτο καί ἡ ὑπόθεση τῆς'Εθνικῆς αὐτοδυναμίας θεωρούμενη σάν ἐπιδίωξη οὐτοπική.

'Ερχόμενοι τέλος στό κόμμα τῆς Ἕνωσης Κέντρου δέν εἶναι ἀνακρίβεια νά ποῦμε ὅτι ἐπρόκειτο γιά ἕνα κόμμα τοῦ ὁποίου ἡ ἰδεολογία καί τό πρόγραμμα ἀ-

πετελοῦσε συμπύκνωση καί πορύφωση τῶν ἰδεολογικῶν τάσεων, τῶν πολιτικῶν προσδοκιῶν καί τῶν κοινωνικῶν αἰτημάτων τοῦ κεντρώου χώρου τῆς δεκαετίας τοῦ 50 καί 60. Μ' ἄλλα λόγια δηλ. ἡ συναισθηματική σύνδεση τῶν ψηφοφόρων τῶν ἀπαλῶν καί τῶν ἀγωνιστῶν του μαζί του ἦταν κατ' ἐξοχήν φορτισμένη ἀφοῦ λειτουργοῦσε μέ ἱστορικό φόντο μιά μακρόχρονη μαζική ἀντιπαράταξη πρός τήν δεξιά πού δέν μποροῦσε νά δικαιωθεῖ καί μέ προοπτικές μιᾶς τελικῆς ἐλπίδας πού γεννιόταν ἀπ' τήν ἀνασυγκρότηση τοῦ κεντρώου πολιτικοῦ δυναμικοῦ καί τήν παράλληλη φθορά τῆς τελευταίας. Ἀπ' τήν ἄλλη ὅμως ἦταν ἀμφίβολη ἀπ' τήν ἀρχή ἡ συμπαγής δόμηση τοῦ κόμματος σ' ἐπίπεδο πορφῆς. Σέ βασικά κομματικά στελέχη περιλαμβάνουνε πολιτικοί ἀπό χῶρο κεντροδεξιά ἤ ἀκόμη καί πιό συντηρητικά (Γ. Μαῦρος , Σ. Κωστόπουλος , Ζ. Στεφανόπουλος , Ι.Τσάμπας , Π.Γαρουφαλιᾶς) μέχρι καί κεντροαριστερά δομικῆς ἤ ὄχι προέλευσης (Η. Τσιριμῶκος , Σ.Παπαπολίτης , Α.Παπανδρέου).Ἀκόμη ἐλλόχευαν διαρκῶς κίνδυνοι προερχόμενοι ἀπό προσωπικές ἀντιζηλίες καί ἀνταγωνισμό " ἐλαφίνων" ὅπως π.χ. ἡ περίπτωση Κ. Μητσοτάκη καί Α. Παπανδρέου.

Ὑπῆρχε λοιπόν μιά ἀκινδυνη ἀνομοιογένεια καί μιά σειρά ἀπό ἰδεολογικούς ,ψυχολογικούς καί ταξικούς παράγοντες πού ἀπ' τήν ἀρχή ἦσαν " δυνάμεις" ὑποσυστατικοί τῆς κομματικῆς συνοχῆς καί συνακόλουθα τῆς τελικῆς κομματικῆς ἀποτελεσματικότητας. (Τό κῦρ τό " δυνάμει " ἐξελίχθηκε σέ " ἐνέργεια " προσλαμβάνοντας ἀνεπανόρθωτα ρήγματα στήν κομματική συνοχή καί ἀποτελεσματικότητα τόσο στήν περίοδο τῆς ἀποστασίας 65-67. Τό " μικρόβιο " μ' ἄλλα λόγια τῆς ἀποστασίας ἤ ἀκριβέστερα τῆς καθαρτικῆς διάσπασης ὑπῆρχε ἀπ' τήν ἀρχή τῆς ἕδρυσης τῆς Ε.Κ. ἀλλά βρισκόταν σέ " νάρκη " καθώς ἔνωνε ἀκόμη ἡ προσπάθεια γιά ἀπομάκρυνση τῆς Ε.Ρ.Ε.Ἀκόμη ἀπ' τήν ἀρχήν ὑπῆρχαν στελέχη πρακτόρευαν συντηρητικώτερες δυνάμεις ἀποτελῶντας κατά κάποιο τρόπο "Δούρειο"Ἵππο " τους στούς κόλπους τῆς Ε.Κ. Πρωταρχικώτερες δέ δυνάμεις ἦσαν τ''Ἀνάκτορα ,οἱ'Αμερικανοί τό μεγάλο μετεμφυλιακό κεφάλαιο.) Βέβαια μέχρι στίς 15ην Ἰουλίου 1965 γινόταν δεκτό ὅτι ὅλες αὐτές οἱ ἀντιθέσεις - ἐγγενεῖς ἀδυναμίες καλυπτόντουσαν ἀπ' τήν ἴδια τήν ἡγετική προσωπικότητα τοῦ Γ. Παπανδρέου .Ἀλλά μέχρι πόσο καλυπτόντουσαν; Τά γεγονότα καί οἱ ἐξελίξεις τῆς περιόδου 65-67 ἀπέδειξαν ὅτι ἡ συγκεκριμένη αὐτή προσωπική ἡγετική κάλυψη ἦταν ἀρκετά περιορισμένη ,ὁ Γεώργιος Παπανδρέου οὔτε ἦταν τόσο ἰσχυρῆς πανηγῦς συγκριτικά μ' ὅλα τ' ἄλλα

στελέχη τοῦ κόμματος ὥστε νά κρατάει τήν συνοχή ὑποτάσσοντας τα ὅτε ἡ πολιτική του ἱστορία ἦταν ἐγγύηση σταθερῆς κι ἀποτελεσματικῆς ἀντιπαράθεσης πρός τίς ἀστικές - συντηρητικές δυνάμεις καί τά " ἐπιτελεῖα "τους.

'Αλλά πέραν αὐτοῦ τό ν' ἀποτελεῖ ἕνα καί μόνο πρόσωπο ,ὅσο ἡγετικό καί νᾶναι , τήν μοναδική ἐγγύηση ἐνότητας ἑνός κόμματος πού σκοπεύει τήν ἀνατροπή ἀπ' τήν ἐξουσία πολιτικῶν δυνάμεων πού καί κεῖρα ἐξουσίασης διάθετεν καί στήριξη σέ μακρόχρονες ὀλιγαρχικές δομές εἶχαν καί τέλος εὐνοοῦντο ἀπ' τόν ξένο 'Ιμπεριαλιστικό παράγοντα εἶναι ἤδη μιά πρωταρχική ὀργανωτική του ἀδυναμία καί συνάμα δείκτης χαμηλῆς θεσμικῆς συγκρότησης τοῦ συνολικοῦ φάσματος τῶν κοινωνικοπολιτικῶν δυνάμεων πού ἐπιρράζει καί πού τυγχάνει νά κρατοῦν στούς ὤμους τους τό βαρύ φορτίο κάποιας ἀποφασιστικῆς ἀμφισβήτησης .'Αν προσέξουμε λ.χ. τήν λειτουργία τῶν μηχανισμῶν τῶν Κουμμουνιστικῶν κομμάτων ,ὅσχετα καί τόσο μπορεῖ νᾶναι αὐταρχικοί, θά παρατηρήσουμε ὅτι εἶναι ἔτσι δομημένοι ὥστε ν' ἀποφεύγουν ἀκριβῶς τήν ἐξάρτηση τῆς ζωῆς καί τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κόμματος ἀπ' ἕνα καί μόνο πρόσωπο.'Αντίθετα ἐπιδιώκεται ἡ συνέχιση καί διατήρηση τοῦ κομματικοῦ ὀργανισμοῦ ὅσοῦ ἐξασφαλισθεῖ ἕνα σύνολο ὀργανωτικῶν - θεσμικῶν προϋποθέσεων πού εἶναι ἱκανές ν' ἀποτελέσουν προστατευτική ἀσπίδα ἀκόμη κι ὅταν βρεθεῖ τό κόμμα κάτω ἀπ' τίς κιό ἀντίξοες συνθῆκες ἤ λόγω τῆς ροπῆς του γιά συγκεντρωτισμό ἐγκλωβίστεῖ γιά μιά συγκεκριμένη χρονική ἤ ἱστορική περίοδο μέσα στό πνεῦμα μιᾶς καθοδηγούμενης προσωπολατρείας.'Αδιαμφισβήτητα στό πνεῦμα προσωπολατρείας τό κόμμα ὀφείλει νά ὑπάρχει σάν ὀργάνωση - πρόσωπο ἤ πρόσωπα . Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση - πού ὅπως καί κιό κάνω ἀναφέραμε συνεπάγεται ἀνάπτυξη τῆς ἔννοιας τοῦ κομματικοῦ μέλους κι ὄχι ἁπλά τοῦ ψηφοφόρου καί τοῦ ὁπαδοῦ ,καταστατικό , διαδικασίες πειθαρχία καί κίστη στούς τελικούς σκοπούς - βάδισε ἡ Ε.Δ.Α. σ' ὅλη τήν μεταπολεμική της πορεία μέχρι τό 67. Δέν ἦταν ὅμως αὐτή καί ἡ ὀργανωτική κατεύθυνση τῆς Ε.Κ. πού ἀπ' τό 65 καί μετά δέν μπορεῖσε νά κρύψει τίς ἀδυναμίες της ὅσχετα ἀπ' τό διαρκῶς ὀγκούμενο λαϊκό ρεῦμα πού συσπειρωνόταν γύρω ἀπ' τό πρόσωπο τοῦ Γ. Παπανδρέου.

'Αλλά στήν περίοδο τῆς ἀποστασίας ἐπρόκειτο γιά ἕνα Γ. Παπανδρέου χωρίς

ἐξουσία , γιά ἕνα λαϊκό ρεῦμα πού δέν εἶχε ὑποψιαστεῖ τήν ὀργανωτική - θεσμική του ἀδυναμία καί γιά μιά νέα δύναμωση τῶν ἀνακτορικῶν μηχανορραφιῶν καί καί τῶν δεξιῶν κέντρων ἀποφάσεων πού τελικά ἀποδείκτηκαν ὅτι σκόπευαν τήν ἐξουδετέρωση τῆς δημοκρατικῆς παράταξης ἀκόμη καί μέ δικτατορία. Τό συνολικό λοιπόν πολιτικό τοπίο ἦταν μιά ἐπαγγελματοποίηση τῆς κυριαρχίας τοῦ "ἀφομοιωτικοῦ τύπου ἡγεσίας" (professionalization du pouvoir) γιά νά χρησιμοποιήσουμε τήν σύγχρονη ὁρολογία, καί τῆς χαλαρῆς θεσμικῆς συγκρότησης τῶν κοινοβουλευτικῶν κομμάτων ἀλλά καί ὁλόκληρου τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ("Ας θυμηθοῦμε λ.χ. τίς διάφορες ὑποχωρήσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ Παπανδρέου πρός τ''Ανάκτορα καί τό κατεστημένο , τό Συνταγματικό θέμα πού δημιούργησε ὁ Κωνσταντῖνος μέ τήν ἄρνησή του ὁ Γ. Παπανδρέου ν' ἀναλάβει τό 'Υπουργ.'Εθνικῆς"Αμυνας, τή οὐσιαστική "ἀνάμιξη" τῆς ὑπόθεσης " Περικλῆς", τήν δημιουργία τῆς σκευωρίας τοῦ "'Ασπίδα " ,τό σαμποτάζ τοῦ Γ. Παπαδοπούλου στόν"Εβρο , τίς συναλλαγές καί τίς μηχανορραφίες τῶν ἀνακτόρων καί ἄλλων δεξιῶν παραγόντων μέ τούς ἀποστάτες τῆς Ε.Κ. - μηχανορραφίες καί συναλλαγές πού ἀκριβῶς ἔπιασαν τόπο λόγω ἐσωκομματικῆς ἀπειθαρχίας καί ἀπιστίας-) .Ἡ περίοδος ἰδιαίτερα τῆς ἀποστασίας ἦταν περίοδος πτώσης τοῦ πολιτικοῦ ἤθους μέ σημαντικές ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στήν δημοκρατική ἐνεργοποίηση τῶν πολιτῶν.

Κρίνοντας καί συγκρίνοντας κορφή καί βάση τῆς Ε.Κ. καταλήγουμε στό ὅτι , ἄν ἀφαιρέσουμε τήν ἄμεση ψυχική σχέση ἀνάμεσα στίς μάζες καί τόν ἡγέτη - σύμβολο τοῦ ἀνένδοτου ἀγῶνα μετ.ξύ τους ὑπῆρχε μιά ἀφανής καί ἔντεχνα καλυμμένη ἀσυμβατότητα. Οἱ προσδοκίες πού ἐπένδυσε τό Λαϊκό Κίνημα πάνω στήν Ε.Κ. ἦταν ἀνώτερες τῶν ὀργανωτικῶν ,μαχητικῶν καί ταξικῶν της δυνατοτήτων. Γι' αὐτό κι'ἀργότερα ἡ πολιτική ἀπογοήτευση μέ τήν ἀποστασία καί τήν συνεχῆ διάσπαση τοῦ κόμματος ἦταν ἀναμενόμενη πολιτικοψυχολογική ἀντίδραση πού μέ τήν σειρά της μείωσε τήν ἰδεολογική ἀλλά καί πρακτική ἀντίσταση τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στήν ἐπερχόμενη δικτατορία. "Ετσι οἱ πρωταρχικές ἐγγενεῖς ὀργανωτικές ἀδυναμίες τῆς Ε.Κ. συνέβαλαν σέ πολιτικές ἐξελίξεις πού ἐπηρέασαν ἀρνητικά καί τήν πολιτική κινητικότητα ἀλλά καί ἔρριξαν τήν στάθμη τῆς πολιτικῆς προόδου στή στενή της ἔννοια. Τό ὅτι ὄχι κόμμα ὀργανωτικῆς διάρθρωσης τύπου Ε.Δ .Α. ἀφήρεσε τήν κυβέρνηση ἀπ' τήν δεξιά δέν εἶναι τυχαῖο ,ἀλλ' ἀντίθετα χαρακτηρίζει τό κομματικό σύστημα τῆς με-

ταχολαμικῆς περιόδου. Ἀλλά καί τό ὅτι κάλι ἕνα τέτοιο κόμμα δέν μπόρεσε νά κλέψει τήν κυβέρνηση ἀπ' τήν ταξιά παρά μονάχα ἐνάμισυ χρόνο εἶναι κι' αὐτό χαρακτηριστικό τῆς ὀργανωτικῆς -θεσμικῆς ἀδυναμίας τῶν δυνάμεων τῆς ἀριστερᾶς καί τοῦ πόσο μπλοκαρισμένο βρισκόταν τό πολιτικό σύστημα ἀπ' τούς καθεστημένους ταξικούς καθορισμούς.

Πάρα ὅμως ἀπό ὁποιαδήποτε βαθύτερη κοινωνιολογική ἀνάλυση πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε στήν Ε.Κ. ὅτι κατάφερε νά συσπειρώσει καί ν' ἀντιπροτάξει μ' ἐπιτυχία - ἔστω σέ περιορισμένο χρονικό διάστημα- ὅλες ἐκεῖνες τίς πλατειές μάζες τῶν πολιτῶν πού ἄν καί δέν ἐπηρεάζόντουσαν ἀπ' τήν κουμμουνιστική ἰδεολογία ἀστόσο ἀμφισβητοῦσαν τήν ἀναγκαιότητα τῆς μονοκρατορίας τῆς ταξιᾶς καί τῶν ξένων πατρώνων της.

Ἡ Ἰδεολογία τῆς Ε.Κ. εἶχε σάν θεμελιώδη της ἀρχή τήν ἔννοια τῆς Δημοκρατίας καί στίς τρεῖς της διαστάσεις ,πολιτική, οἰκονομική , κοινωνική .Ὅσεβεν δέν γινόταν κατέ ξεκάθαρη ἀνάλυση τοῦ συσχετισμοῦ καί τῆς σε ἕνα βαθμό ἐξάρτησης τῆς κρύτης ἀπ' τίς ἄλλες δύο. Κι αὐτό γιατί ἀκεραύγετα ἡ διαυγής προσέγγιση τῆς λειτουργίας τοῦ ἀστικοπατρικοῦ πολιτεύματος ἀπό σκοπιά ἐπιρροῆς τῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν, ἀπό σκοπιά ταξικῆς ἀνάλυσης .Μιλούσαμε γενικά κι ἀφηρημένα γιά " Δημοκρατία " λές καί δέν ὑπῆρχε ὁ παραμικρός ταξικός προσδιορισμός τῆς. βάσης σ' αὐτή τή " Δημοκρατία " δέν ὑπῆρχαν ταξικοί συσχετισμοί ,ἡγεμονίες κι ἀντινες, Ἀλλά ὁ ἡγέτης τῆς Ε.Κ. πού χαρακτηριζόταν ἀπ' τό παλιό ἀντικομμουνιστικό του παρελθόν δέν ἦταν κι αὐτός ταξικά παρά ἕνας ἀστός πολιτικός κι ἔτσι δέν ἀποτολμοῦσε νά φτάσει σέ τέτοιες τοποθετήσεις. Τό παιχνίδι μέ τήν Ε.Ε.Ε. παίχτηκε καί κερδίθηκε μ' ἕνα τίμιο κοινοβουλευτικό ἀγῶνα ,ἀλλά στά πλαίσια κόρια τοῦ "ἀποικιοκρατήματος" κι ὄχι τῆς " βάσης " .Ἡ δημοκρατική ἀντιπαράθεση πραγματοποιόταν κόρια σ' αὐτό τό ἐπίπεδο. Τό ἐπίπεδο τῶν ταξικῶν ἀντιπαράθέσεων ἔμπαινε σέ δεύτερη μοῖρα ἢ ἁπλά ἀγνοεῖτο.

"Οταν η Ε.Κ. ἔγινε κυβέρνηση ἀπ' τό παραπάνω τρίπτυχο πραγματοποιήθηκε κόρια ἡ πρώτη πολιτική του πλευρά."Ηδη ἀπ' τόν καιρό τοῦ ἀνάστατου ἀγῶνα εἶχε ρίξει ἐντονα τό σύνθημα γιά " ἔντιμο κράτος ,ἔντιμο ἐκλογικό νόμο κι ἔντιμες ἐκλογές." Ἦταν ἀκριβῶς τό ἀπαιτούμενο ἀντίδοτο ἀπ' τίς ἐξοπλιστικές καταχρήσεις τῆς

δεξιᾶς σ' ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ συνάμα βασικὸ αἴτημα τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν στὴν δεκαετία τοῦ 50 καὶ 60. Ἡ Ε.Κ. σὰν κυβέρνηση στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ κινήθηκε ἔντονα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ μένοντας πιστὴ στὶς ἀποσχέσεις της. Ἀλλὰ ἤδη στὶς ἐκλογὲς τοῦ 63 καὶ 64 εἶχε πετύχει ἁρκετὰ ἀποτελέσματα, ἀφοῦ τὸ κλίμα μέσ' τὸ ὁποῖο διεξάχθησαν ἦταν πολὺ πιὸ ἐλεύθερο συγκριτικὰ μὲ ἐκεῖνο τοῦ 61 κι ἀφοῦ ἡ ὑπηρεσιακὴ κυβέρνηση τοῦ Σ.Μαυρομιχάλη ἐτύχαινε τῆς ἀποδοχῆς ὅλων τῶν κομμάτων καὶ πραγματοποίησε συγκεκριμένα μέτρα " ἀποδεξιοποίησης " δοτειρῶν θέσεων-κλειδιῶν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ.[58] Ἀπ' τὸ 1964 καὶ μετὰ ἡ προσπάθεια ἀποδημοκρατισμοῦ προχώρησε. Ἂν καὶ τὰ ὀχυρὰ τοῦ " Καραμανλισμοῦ " κρατοῦσαν σθεναρὴ ἀντίσταση λόγω φυσικὰ τῶν πάγιων δικτυώσεών τους ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀντλοῦσαν τὴν δύναμή τους ἀπὸ ὀλιγοκοινοβουλευτικοὺς παράγοντες τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Πάντως μεγάλο μέρος διωχθέντων ἀπὸ δεξιᾶς ἀπαλλήλων βρῆκαν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἀποκατάσταση, ἐνῶ στὸ συνολικὸ δημοσιουπαλληλικὸ σῶμα ἄρχισε νὰ πνέει ἕνας πιὸ φιλελεύθερος ἄνεμος ὑπηρεσιακῆς λειτουργίας. Ἀκόμη στὸ κυβερνητικὸ πρόγραμμα ποὺ ἀνάγγειλε ὁ πρωθυπουργὸς τὸν Μάρτιο τοῦ 64 συμπεριλήφθηκε κατάργηση πολλῶν ἀπ' τὰ ἀντικομμουνιστικὰ ἔκτακτα μέτρα, ἀπελευθέρωση πολιτικῶν κρατουμένων ποὺ ἐξέτισαν πάνω ἀπὸ 15 χρόνια φυλακή, κατάργηση τῆς διοικητικῆς ἐπόπτευσης, περιορισμὸς καὶ ὑποβάθμιση τοῦ συστήματος τῶν πιστοποιητικῶν " κοινωνικῶν φρονημάτων " κ.ἀ.[59]). Ἐνῶ δόθηκε ἡ ὑπόσχεση ὅτι ἄρχισε συστηματικὴ προσπάθεια θεσμικοῦ περιορισμοῦ τῆς παρέμβασης τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων καὶ τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου (Βέβαια οἱ ἐξελίξεις τῶν ἑπόμενων χρόνων ἀπέδειξαν ὅτι στὸν τομέα αὐτὸ οἱ προσπάθειες δὲν ἐκάρπησαν καθόλου πυρποφόρες...) Τέλος γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν διαυγάλυνση ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη τοῦ ἔργου τῶν δικαστῶν οἱ ἀποδοχὲς τοῦ σώματος διπλασιάστηκαν.

Βέβαια οἱ στόχοι τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἦταν πολὺ εὐρύτεροι ἀπ' τὸν " ἀποκαραμανλισμό " τῆς ἐξωδόστου διοίκησης καὶ τὴν κατάργηση τοῦ κλίματος τῆς " δεξιᾶς ἐστενόμενης ". Ἦταν α) ὀργανωτικὴ καὶ λειτουργικὴ ἐναρμόνιση τῶν Δημόσιων Ὑπηρεσιῶν ὥστε ν' αὐξηθεῖ ἡ ἀποδοτικότητά τους μὲ παράλληλη μείωση τῆς περιττῆς γραφειοκρατίας. β) Ἰδιαίτερη ἐνίσχυση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τομέα μὲ αὔ-

ξηση τοῦ ἀντίστοιχου ποσοστοῦ ἀπ' τόν κρατικό προυπολογισμό γ) Πιό ἐκσυγχρονισμένος προγραμματισμός τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μέ μακροπρόθεσμη καί βραχυπρόθεσμη ἀναπτυξιακή πολιτική. Προετοιμασία τοῦ κράτους ν' ἀναλάβει ἐπιχειρηματική δράση ὅπου ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία ἀδυνατεῖ καί παράλληλη διαρκής παρέμβασή του στόν τομέα τῶν ὑποδομῶν τῆς βιομηχανικῆς καί γεωργικῆς παραγωγῆς.- Πρός αὐτήν τήν κατεύθυνση βέβαια μ' ἀρκετή ἐπιτυχία κινήθηκαν κι οἱ προηγούμενες δεξιές κυβερνήσεις-δ) Αὔξηση τῆς ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας στήν πρωτογενή γεωργική παραγωγή ,ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν ,συμπίεση τοῦ τελικοῦ κόστους τῶν γεωργικῶν προϊόντων μέ τήν κατάργηση τῶν μεσαζόντων ,τιμές ἀσφαλείας ἱκανοποιητικές γιά τόν ἀγρότη. ε)'Ανάπτυξη τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν συνεργασία κράτους καί ἰδιωτικῆς κρατοβουλίας στόν βιομηχανικό τομέα ἵδρυση βιομηχανικῶν ζωνῶν γιά τήν περιφερειακή ἀνάπτυξη τῆς χώρας. στ)'Ανάπτυξη μιᾶς κρατικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ὥστε νά γίνει μιά δικαιότερη κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος σέ συνδυασμό μέ μιά ἀναδιάρθρωση τῆς δημοσιονομικῆς καί φορολογικῆς πολιτικῆς.-'Ολόκληρη αὐτῶν τῶν μέτρων ἀποσκοποῦσε ἀκριβῶς στήν ὑλοποίηση τῆς κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας σέ πλαίσια μιᾶς μικτῆς οἰκονομίας . Z)'Εκδημοκρατισμός τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος κι αὐτονόμησή του ἀπέναντι στήν κρατική παντοδυναμία ἤ τήν κηδεμόνευση ἐπικρατοῦντος κόμματος.

Φυσικά οἱ βασικοί αὐτοί στόχοι οὔτε ὅλοι πρόφτασαν νά πραγματοποιηθοῦν οὔτε πραγματοποιήθηκαν ὅπως προϊταγράφτηκαν. Γιά τόν οἰκονομικό προγραμματισμό πράγματι ὑπῆρξε ἔντονο ἐνδιαφέρον γι αὐτό κι ἀνατέθηκε στό Κέντρο Οἰκονομικῶν 'Ερευνῶν καί Προγραμματισμοῦ (Κ.Ε.Π.Ε.) ἡ κατάρτιση σχεδίων οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης μέ βάση συλλεγέντα πατόκιν ἐρευνῶν στοιχεῖα σχετικά μέ τήν οἰκονομική κατάσταση καί τίς ἀναπτυξιακές δυνατότητες τῆς χώρας.[53] Κι ὁπωσδήποτε πρός τήν κατεύθυνση αὐτή συγκριτικά πάντα μέ τήν προχειρότητα καί τόν ἀσυντονισμό τῆς προηγούμενης κατάστασης πραγματοποιήθηκε κάποια βελτίωση συνισταμένη στήν πιό ἐπιστημονική καί τεχνοκρατική διερεύνηση τῶν ἀναπτυξιακῶν καί παραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας καί τόν πιό ὀπτικοκεντρισμένο συντονισμό τῶν ἐπί μέρους οἰκονομικῶν τομέων (Ὑπουργ. Συντονισμοῦ καί Κ.Ε.Π.Ε.) Στόν ἐκπαιδευτικό τομέα ὑπῆρξαν γρήγορα θετικές ἀλλαγές μέ τό πρόγραμμα τῆς " δωρεάν παι-

δείας

δείας " σ' όλες τίς βαθμίδες , τήν έννεατή ύποχρεωτική έκπαίδευση ,τήν ένίσχυση τοῦ συστήματος τῶν κρατικῶν ὑποτροφιῶν τήν αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καί τό μπάσιμο ἑνός πιό προοδευτικοῦ πνεύματος στή μέση καί ἀνώτατη παιδεία.[54] Ἀκόμη στά αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων τάξεων ἡ κυβέρνηση ἀνταποκρινόταν μέ περισσότερη εὐαισθησία φροντίζοντας ν' αὐξάνονται οἱ ποικίλες κοινωνικές παροχές ἄν καί εἶναι συζητήσιμο ἄν εἶχε ὑπολογίσει μέ ἀκρίβεια τήν ἀντιστοιχία τῶν οἰκονομικῶν της δυνατοτήτων μέ τίς κοινωνικές καί οἰκονομικές της ὑποχρέωσεις.[55]

Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτά δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἐπέφερε τήν ἐπιθυμητή γιά τίς ἐργαζόμενες τάξεις κατανομή τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος οὔτε ὅτι ἐπέφερε τήν ἀναγκαία ἀναδιάρθρωση τῶν δομῶν τοῦ πρωτογενοῦς καί δευτερογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα .Ἡ κοινωνική καί οἰκονομική δημοκρατία γιά νά περάσει ἀπ' τό ἐπίπεδο τοῦ συνθήματος στό ἐπίπεδο τῆς ὑλοποίησης δέν μπορεῖ παρά νά θέσει θέμα κάποιων ταξικῶν ἀντιπαραθέσεων οἱ ὁποῖες δέν ξεπερνιοῦνται ,μέ ἀκροβατισμούς ἀνάμεσα στίς ἄρχουσες τάξεις καί τούς ἐργαζόμενους ἀλλά μέ συνειδητή καί ξεκάθαρη τοποθέτηση ὑπέρ τῶν δυνάμεων ἐκείνων πού ἀρνούμενες τίς ἀναχρονιστικές κοινωνικοοικονομικές δομές ἐκφράζουν τό ρεῦμα τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς ἐξέλιξης καί μέ τήν ὀργανωμένη δράση τους τό ἐπιταχύνουν. Ἡ Ε.Κ. ὅμως ἔστω στά πλαίσια τῆς μεικτῆς οἰκονομίας δέν ἔθιξε σημαντικά τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία - ἴσα-ἴσα ὁρισμένες φορές φάνηκε ἀρκετά ὑποχωρητική ἀπέναντι στό ντόπιο καί ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο[56] ,οὔτε κατάφερε νά ἐπιτυγχάνει ἀποτελεσματικά ξεπερασμένες οἰκονομικές διαρθρώσεις .Ἐπεδίωκε τίς μεταρρυθμίσεις της στά πλαίσια παντοῦ δοσμένου τρόπου παραγωγῆς ,χωρίς νά πιέσει ἀποφασιστικά τά μεγιλοαστικά συμφέροντα καί χωρίς νά ἐπεκτείνει τόν κρατικό παρεμβατισμό στήν οἰκονομική ζωή σέ βαθμό πού θά μποροῦσε νά ἐναχλητικός στούς ντόπιους καί ξένους ἰσχυρούς οἰκονομικούς παράγοντες.Ἀλλά μέ τό δεδομένο τῆς μεταπολεμικῆς ἀνισοκατανομῆς τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἕνα ἀνδεδειγμένη μιά τέτοια τακτική ἄν πραγματικά ἤθελε ἡ κυβέρνηση νά δουλέψει ἀποτελεσματικά γιά τήν ὑλοποίηση τῆς ἰδέας τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ,βέβαια . Γι αὐτό κι ἀμφίβολο εἶναι ἄν προχωρῶντας σ' αὐτή τήν κατεύθυνση

θά κατάφερνε νά πετύχει μιά πραγματική μεικτή οἰκονομία. Εἶναι πολύ ἐμφρόβολο ἂν ἀκολουθοῦντας τέτοια ἤπια γραμμή πετύχαινε ἕνα διευρυμένο κρατικοποιημένο ἢ ποιωνικοποιημένο τομέα τῆς παραγωγῆς σέ βάρος τοῦ καπιταλιστικοῦ θύλακα τῆς οἰκονομίας κού ἔτσι κι ἀλλιῶς ἦταν δύσμορφος καί ἐξαρτημένος. Τό ἴδιο θά μποροῦσε νά λεχθεῖ καί γιά τό κατά πόσο θά κατάφερνε νά σπάσει τήν ἀρνητική διασύνδεση ἀνάμεσα στό ἐμπορευματικό τρόπο παραγωγῆς καί στόν καπιταλιστικό τέτοιο, διασύνδεση πού λειτουργοῦντας σέ βάρος τοῦ πρώτου ἀποτελεῖ καί χαρακτηριστικό τῶν ὑπανάπτυκτων οἰκονομιῶν.

Βέβαια ἡ Ε.Κ. μέ βεβαιότητα μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι μέ τίς εὐνοϊκότερες πολιτιστικές συνθῆκες κού δημιουργοῦσε γιά τίς λαϊκές μάζες συντελοῦσε στήν ἀποτελεσματικώτερη προώθηση τοῦ βασικοῦ Ἱστορικοκοινωνικοῦ Αἰτήματος. Ἡ δική της πάλι ἀνταπόκριση σ' αὐτό, ἂν καί δέν ἦταν ἡ ἀπαιτούμενη γιά νά ὑπάρξει κάποια νέα διαρθρωση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, δέν εἶχε καί τήν ἀρνητικότητα τῶν προηγουμένων δεξιῶν κυβερνήσεων. Γι αὐτό καί ἡ Ε.Δ.Α. σάν ἀριστερή ἀντιπολίτευση, ἂν καί τήν ὑπαγορητικότητα τῆς Ε.Κ. ἀπέναντι στό παλάτι τόν στρατό καί τούς οἰκονομικούς παράγοντες τήν κατάφερνε σάν διολίσθηση πρός δεξιές πολιτικές ἐπιλογές, τίς παραπάνω θετικές ἐπιρροές της στήν ὑπόθεση τοῦ λαϊκοῦ κινήματος πάντα τίς ὑπογράμμιζε.

Στήν ἐξωτερική πολιτική στό ἐναρκτήριό της Ε.Κ. γράφτηκε τό ὅτι ἔκανε ἄνοιγμα πρός τίς γειτονικές χῶρες[57] κι ἔτσι ἄρχισε νά σπάει τόν " ψυχροπολεμικό πάγο " πού χαρακτήριζε τήν δεκαετία τοῦ 50. Στό Κυπριακό πάλι ἔμεινε Ἱστορική ἡ στάση τοῦ Γ. Παπανδρέου ἀπέναντι στίς Ἀμερικανικές πιέσεις γιά ὅτι ὀνόμαζαν " Νατοποίηση " τοῦ Ζητήματος[58] τήν ἴδια ἀτεγκτή πού δήλωνε ὅτι ἡ Ἑλληνική κυβέρνηση συμπαρίσταται ἀνεπιφύλακτα στήν πολιτική τῆς κυβέρνησης τοῦ Μακαρίου. Παράλληλα ἐνίσχυσε στρατιωτικά τόν Μακάριο μέ μυστική μεταφορά στή Κύπρο ὁλόκληρης Ἑλληνικῆς μεραρχίας ἐνῶ δέν ἔκανε καμιά ἀνεξήγητη στίς διαπραγματεύσεις τοῦ Μακαρίου μέ τήν Σοβιετική Ἕνωση γιά ἀγορά ὅπλων[59]. Μέ λίγα λόγια ἡ κυβέρνηση τῆς Ε.Κ. προσπάθησε καί κατάφερε ὡς ἕνα σημεῖο νά δυναμώσει τό Ἐθνικό ἀνεξάρτητο στοιχεῖο τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς, ὅσο βέβαια τῆς τό ἐπέτρεπαν οἱ Νατοϊκές δεσμεύσεις καί νά ὑποστηρίζει τήν

θέση τοῦ Προέδρου Μακαρίου καί τήν ἀδιάσπαστη συνακόλουθα πολιτική του.

Συμπερασματικά καταλήγουμε στό ὅτι ἡ δράση τῆς Ε.Κ. τόσο σάν ἀντιπολίτευσης ὅσο καί σάν κυβέρνησης(1961- 65) ἄσκησε σημαντική θετική συμβολή τόσο στήν ὑπόθεση τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν πολιτικῶν δομῶν καί τῆς κατοχύρωσης τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν - κάτι τέτοιο ὅμως δέν ἰσχύει καί γιά τήν ἐσωκομματική διάρθρωση τῆς Ε.Κ. πού παρέμενε ἀρχηγίστικον χαρακτήρα- ὅσο καί στήν ὑπόθεση τῆς ἀνόδου τῆς ἠθικῆς στάθμης τῆς πολιτικῆς ζωῆς (Βέβαια οἱ "εὐθύνες τοῦ παρελθόντος" κατόπιν πιέσεων παρεγράφησαν ἀλλά ὁ νόμος τοῦ " πόθεν ἔσχες " πέρασε[60]) .Ακόμη θετική ἦταν ἡ ἐπιρροή της στήν πολιτική κινητικότητα ἐνῶ σάν κυβέρνηση προσπάθησε γιά παραπέρα διαφοροποίηση κι' ἐκσυγχρονισμό τῶν κρατικῶν ἐκείνων τομέων πού συνδέονται μέ τήν οἰκονομία τῆς χώρας. Ἐπί πλέον προώθησε ἕνα πνεῦμα συμφιλίωσης τοῦ πολίτη μέ τό κράτος πού ναι πράγματι ὠφέλιμο γιά τήν ἄνοδο τοῦ δείκτη τῆς πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης ,ἐνῶ ἔρριξε σωστά βάρος στήν ὁμαλή λειτουργία τοῦ πολιτεύματος μέ βάση τήν σταθερή συμφωνία τῆς τρέχουσας πολιτικῆς πρακτικῆς μέ τίς ἐπιταγές τοῦ Συντάγματος.

Τέλος οἱ ἀρχικές προγραμματικές της δηλώσεις ἔδειξαν ὅτι εἶχε κατανοήσει τήν εὐνοϊκή ἐπίδραση ὁρισμένων κοινωνικοοικονομικῶν ὅρων γιά τήν σωστή λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος - ἄσχετα μέ τό τί τελικά κατάφερε νά πραγματοποιήσει - ἐνῶ ἡ συνολική της πολιτική φαινόταν νάχει προοπτικές ἐνίσχυσης ἀρκετῶν προϋποθέσεων τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης. Βέβαια ἡ παραμονή της στήν πολιτική ἐξουσία ἦταν σχετικά μικρή γι' αὐτό καί ἡ κριτική μας στά ἔργα της δέν μπορεῖ παρά νά διατηρεῖ ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις .Πάντως ὁ τρόπος πού ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τήν ἐξουσία - πού ἔμμεσα ἀποτελεῖ καί δείκτη ὅτι κατεῖχε τυπική πολιτική ἐξουσία περισσότερο παρά οὐσιαστική - αὐτός ὁ ἴδιος καταδείχνει ὅτι οἱ ἐπιδιώξεις τῆς Ε.Κ. ,ἔστω στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος , εἶχαν ἀρχίσει σοβαρά ν' ἀνησυχοῦν τίς κοινοβουλευτικές κι ἐξωκοινοβουλευτικές πολιτικές δυνάμεις τοῦ κατεστημένου .Ὅ,τι θετικό ἔργο ἐπιτέλεσε γιά τό λαϊκό κίνημα καί τόν ἀναβιωμό τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τήν κοινωνικοοικονομική ὀλιγαρχία ἔπρεπε νά σαρωθεῖ.... Κι ἔτσι ἡ ἀντίστροφη μέτρηση ἄρχισε νά τρέχει σέ βάρος της

ἐνῶ ἡ θεσμική ὀργανωτική καί δυναμική στήριξη τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων ἦταν ἐλλιπής γιά νά ἐξουδετερώσει τά σχέδια τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων πού ταλμοῦσαν νά παρακάμπτουν τίς συνταγματικές ἐκτάγες καί τίς κοινοβουλευτικές διαδικασίες.

II Ἐκλογικά συστήματα , ἐκλογική διαδικασία καί ἐδούαρτερες πολιτικοκοινωνικές δομές.

Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἔγιναν ἐννιά [61] συνολικά ἐκλογικές ἀναμετρήσεις ἀπ ' τίς ὁποῖες οἱ μέν πέντε (1946,1952,1956,1958,1961) κερδήθηκαν ἀπ' τίς δυνάμεις τῆς ἀντιδρασης (1950,1951,1963,1964) ἀπ' τίς δυνάμεις τοῦ κεντρώου χώρου .Ἡ βιωσιμότητα ὅμως τῶν κυβερνήσεων πού προέκυψαν ἀπ' τίς ἐκλογές στίς ὁποῖες νικήτριες δυνάμεις ἦσαν οἱ κεντρῶες ἦταν πολύ μικρότερη ἀπ' ἐκείνη τῶν κυβερνήσεων πού προέκυψαν ἀπ' τίς ἄλλες ἐκλογές ἐνῶ οἱ ἐξουσιαστικές δυνατότητες τῶν πρώτων συγκριτικά μέ τίς δεύτερες ἦσαν ἀκόμη πιό περιορισμένες.Ἐμπειρικά δηλ. διακιστώνεται νίκη τῶν μή δεξιῶν δυνάμεων στίς ἐκλογές συνδυαζόταν καί μέ μιά μεταγενέστερη πολιτική ἀστάθεια . Κάτι τέτοιο φυσικά δέν ὀφείλεται στό ὅτι οἱ κεντρῶες κυβερνήσεις ἀκολουθοῦσαν λαθεμένη ἐσωτερική ἤ ἐξωτερική πολιτική ἀλλά στό ὅτι συστηματικά ὑπονομεύονταν ἀπ' τίς καθεστημένες δυνάμεις πού ἐκεδίωκαν ταχυητή ἀποσταθεροποίηση κάθε φορά πού δέν βρισκόντουσαν στήν κυβέρνηση. Κι αὐτό γιά νά μονοπωλοῦν τήν " ἀσφάλεια " τῆς πολιτικῆς σταθερότητας κι ἔτσι νά κερδίζουν τίς ἐκλογικές προτιμήσεις τοῦ μέσου φιλήσυχου πολίτη. (Βλ. καί τό προηγούμενο κεφάλαιο).

Σέ σημεῖο δηλ. αὐτό μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά ἐκβήλωση τῆς λανθάνουσας δύναμής τους πού περιεῖχε στοιχεῖα ἔμμεσου ἀλλά μαζικοῦ πολιτικοψυχολογικοῦ ἐκβιασμοῦ [62] . Συνάμα ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν ὑπονομεύσεων , στίς ὁποῖες ἄς σημειωθεῖ ὅτι συμμετεῖχαν ἐξωκοινοβουλευτικοί παράγοντες ὅπως οἱ Ἀμερικανοί, ὁ θρόνος ,ἡ Ἀσφάλεια ,ὁ Στρατός ,ἡ Κ.Υ.Π. σέ βαθμό πού ὑκερνικοῦσε κι ἐξουδετέρωνε τήν συνεχιζόμενη λαϊκή ὑποστήριξη τῶν κεντρώων κυβερνήσεων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἐκλογικές νίκες τῶν τελευταίων καί ἡ παραπάνω ὑποστήριξη δέν ἦσαν ἀρκετές γιά νά ἀλλάξουν τίς ἐξουσιαστικές δομές καί νά " ξεμπλοκάρουν " τό πολιτικό σύστημα ἀπ τήν δέσμευση τῆς ταξικῆς ἡγεμονίας τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης.Ἡ νομιμότητα τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας καί τῆς κοινοβουλευτικῆς νίκης

ἐξουδετερωνόταν ἀπ' τούς ἄτυπους (INFORMAL) μηχανισμούς καί δομές τῆς κοινωνικοοικονομικῆς κι οὐσιαστικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας μέ ἀποκορύφωμα τό στρατιωτικό πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου.

Γιατί ἐμπειρικά καί πάλι ἀποδεικνύεται ὅτι μέ τά εὐνοϊκά ἐκλογικά ἀποτελέσματα οἱ κεντρῶες δυνάμεις σχημάτιζαν μέν κυβέρνηση ἀλλά δέν κατελάμβαναν καί τά κέντρα τῆς οὐσιαστικῆς πολιτικῆς καί κρατικῆς ἐξουσίας πού συνέχιζαν νά βρίσκονται κάτω ἀπ' τήν ἐπιρροή τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων. Φαινόταν πῶς δέν μποροῦσαν νά συγκρουσθοῦν ἀποφασιστικά μέ τήν κοινωνική ΕΛΙΤΣ καί νά μετατρέψουν τό εὐνοϊκό ἐκλογικό ποσοστό σέ ἐξουσιαστική δυνατότητα καί συνάμα ἰσχυρό θετικό παράγοντα στήν σωστή μετατρεπτική διαδικασία τῶν λαϊκῶν αἰτημάτων σέ κυβερνητικές - κρατικές ἔκφρασεις. Ἀντίθετα ἡ Δεξιά τό εὐνοϊκό ἐκλογικό της ἀποτέλεσμα τό μετέτρεπε κάθε φορά καί σέ νέο ἐξουσιαστικό δυνάμωμα ὥστε νά μπορεῖ νά ἐλέγχει τά πράγματα ἀκόμη κι ὅταν ἔχανε τίς ἐκλογές. (Ἐδῶ βέβαια σάν ἐξαίρεση κάπως μποροῦμε νά θεωρήσουμε τίς ἐκλογές τοῦ 61. Πράγματι μετά ἀπ' αὐτές ἡ κοινοβουλευτική δεξιά φαινόταν ἐκτεθειμένη ἀπ' "τό ὄργιο τῆς βίας καί νοθείας" πού διαρκῶς κατάγγελνε στό λαό ὁ ἡγέτης τοῦ Ἑνένδοτου Γ.Παπανδρέου καί λόγω κι ἄλλων παραγόντων ἄρχισε νά χάνει ἔδαφος.)

Ἠπαρακάνω ὅμως κατάσταση ἐπιβεβαιώνει γιά μιά ἀκόμη φορά ὅτι "δημοκρατία" γιά τήν Δεξιά καί τίς κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις πού ἐξέφραζε δέν μποροῦσε νά ἐννοηθεῖ παρά ὑπό τήν αἴρεση τῆς δικῆς της διακυβέρνησης. Γι αὐτό ἄσχετα ἀπ' τήν ἐκλογική ἀναμέτρηση καί τ' ἀποτελέσματά της ἔπρεπε νά λειτουργεῖ ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου θίξαμε συστηματικός μηχανισμός ἀστυνόμευσης σέ βάρος ὅλων ἐκείνων πού ἀντετίθεντο στήν ὑπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων." Ἔτσι ἡ ἐκλογική - κοινοβουλευτική διαδικασία ἀκυρωνόταν τήν νόμιμη "ψῆφο" ἐνῶ τό κύριο βάρος ἔπεφτε στόν δεύτερο.

Μέσα στό πνεῦμα αὐτό ἐντάσσεται καί ἡ διαμόρφωση τῶν ἐκλογικῶν συστημάτων - μέσω τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου φυσικά - ἀπ' τίς δεξιές κυβερνήσεις ἤ γενικά τίς δεξιές πολιτικές δυνάμεις πού ἀκόμη κι ὅταν δέν βρισκόντουσαν στήν κυβέρνηση εἶχαν τόν τρόπο τους νά ἐπηρεάζουν γιά τήν ἐπιρολή τοῦ ἐπιθυμητοῦ γι αὐτές ἐκλογικοῦ συστήματος ὅπως λ.χ. στίς ἐκλογές τοῦ 52. Ὁ ἐκλογικός νόμος λοιπόν

καί τό ἐκλογικό σύστημα πού κάθε φορά ἐπεβάλλετο ἀπ' τό 1952 καί μετά ἦταν ὡς ἐπί τό πλεῖστον τῆς ἀρεσκείας τῆς δεξιᾶς καί ἀνταποκρινόταν στά μέτρα τῶν δικῶν της ὑπολογισμῶν κι ἐκλογικῶν δυνατοτήτων[63]. Γι αὐτό καί ἡ προτίμηση τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος ἤ τῆς ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς σέ συνδυασμό μαλιστα μέ μιά ὑπολογισμένη ἀνακατάτμηση περιφερειῶν πού προβλεπόταν ὅτι θά εὐνοήσει τό κυβερνητικό κόμμα. Ἀκόμη καί ἡ νομοθετικά εὐνοϊκή μεταχείριση τῶν κομμάτων ἔναντι τῶν συνασπισμῶν στίς ἐκλογικές ἀναμετρήσεις διεπόνταν ἀπ' τήν ἴδια σύλλογιστική τοῦ κατά τό δυνατόν περισσότερο περιορισμοῦ τῆς συσπείρωσης τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων - ὁ κομματικός συνασπισμός προσφερόταν γιά κάτι τέτοιο -μέσω κατάλληλων νομικῶν ρυθμίσεων. (Σχετικά μέ αὐτό τό θέμα ὁ κίνδυνος πού ἐπεδιώκετο ν' ἀποτραπεῖ ἦταν συγκεκριμένα ὁ συνασπισμός τῆς Ε.Δ.Α. μέ τίς κεντρῶες δυνάμεις δεδομένου ὅτι ἡ ἑνότητα τῆς δεξιᾶς ἦταν ἀρκετά ἀσφαλής.)

Γενικά παρατηρεῖ κανείς ὅτι κάθε φορά πού τό κυβερνητικό δεξιό κόμμα ἄλλαζε κάτι απ' τόν ἐκλογικό νόμο πρίν ἀπό τίς ἐκλογές ἡ πρόθεσή του δέν ἦταν τόσο ἡ βελτίωση τοῦ κομματικοῦ συστήματος καί τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας ὅσο ἡ ἀπόκτηση περισσότερων πλεονεκτημάτων κατά τήν ἐπερχόμενη ἐκλογική ἀναμέτρηση. Κορύφωση αὐτῆς τῆς τακτικῆς ἦταν τό λεγόμενο"τριφασικό" σύστημα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1956.[64] Γι'αὐτό καί τέτοιες ἀλλαγές θά πρέπει νά θεωρηθοῦν σέ τελευταία ἀνάλυση ἔμμεση παραχάραξη τοῦ αντιπροσωπευτικοῦ συστήματος μέσω νομικίστικων παρεμβάσεων. Γιά τόν ἴδιο λόγο θά πρέπει νά θεωρηθοῦν ὅτι βρίσκονται ἔξω ἀπ' τό πνεῦμα τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς σταθερότητας πού κύρια στηρίζεται σέ στέρεες συνταγματικές καί ἄλλες θεσμικές προϋποθέσεις πού κατοχυρώνουν ἕνα τίμιο κοινοβουλευτικό παιχνίδι. Ἀντίθετα ἡ σταθερότητα τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος, πού δέν συμβιβάζεται μέ νομοθετικές παρεμβάσεις στόν ἐκλογικό νόμο τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος ἀνάλογα μέ τά ἐπιδιωκόμενα ἐκλογικά ὀφέλη, συμβάλλει στήν εὐρύτερη πολιτική σταθερότητα καί ἀποτρέπει οὐσιαστικές πολιτικές ἀνισότητες καί συνακόλουθα δραματικούς κινδύνους γιά τήν οὐσιαστική λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν.[65]

Βέβαια τά ἐπιχειρήματα τῆς δεξιᾶς γιά τόν παραπάνω χειρισμό τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου ἦταν ὅτι ἐπεδίωκε μείωση τοῦ κομματικοῦ κατακερματισμοῦ, αὔξηση τῆς κυβερνητικῆς σταθερότητας καί ἐδραίωση ἑνός δικομματικοῦ συστήματος σύμφωνα

μέ τά ἀντικοινοβουλευτικά πρότυπα. Ὡστόσο ἄν ἦταν ἔτσι καί τά ἐπιχειρήματα πού τά κάλυπταν ἀποκλειστικά τίς πραγματικές της προθέσεις τότε πώς δέν ἐκσυγχρόνιζε τό ἐκλογικό σύστημα καί σ' ἄλλα σημεῖα ἔστω κι ἄν ἔχανε ψῆφο στά ἐκλογικά ἀποτελέσματα;

Καί συγκεκριμένα μιλάμε α') Γιά τήν ἀσκούμενη καθυστέρηση τῆς ἀναπροσαρμογῆς τῆς κατανομῆς τῶν ἑδρῶν ἀνάλογα μέ τίς ἀντίστοιχες δημογραφικές ἐξελίξεις στίς ἐκλογικές περιφέρειες . Μιά τέτοια καθυστέρηση ὁδηγοῦσε σ' ἀδικαιολόγητες ἀνισότητες στήν ἐκπροσώπηση τῶν περιφερειῶν πού ἦταν ἄλλες ὑπερεκπροσωποῦντο κι ἄλλες ὑποεκπροσωποῦντο . Κι ἦταν τυχαῖο ὅτι στίς πρῶτες ἡ δεξιά εἶχε περισσότερη δύναμη καί στίς δεύτερες σαφῶς λιγότερη Ἦταν τυχαῖο ὅτι ἡ Ε.Ρ.Ε. τό 1958 στό 63% τῶν ὑπερεκπροσωπούμενων περιφερειῶν κέρδισε περισσότερους ψήφους σέ σχέση μέ τόν Ἐθνικό της μέσο ὅρο καί λιγότερους μόνο στό 25% τῶν ὑποεκπροσωπούμενων περιφερειῶν.[66] Ὄχι βέβαια .β) Γιά τήν κατανανγκαστική ἐξασφάλιση τῶν περισσότερων ψήφων τῶν κληρωτῶν τοῦ στρατοῦ ὑπέρ τῆς δεξιᾶς Ἄς μή λησμονοῦμε ὅτι σ' ὁρισμένες ἐκλογικές ἀναμετρήσεις (56,61) οἱ ψῆφοι τῶν στρατιωτῶν προστίθεντο στούς ψήφους τῶν ἄλλων πολιτῶν τῆς περιφέρειας στήν ὁποία βρισκόταν ἡ μονάδα τῶν προηγουμένων. Ἔτσι σ' ὁρισμένες περιφέρειες χωρίς τούς ψήφους τῶν στρατιωτῶν ἡ Ε.Ρ.Ε. θἄχανε ἕδρες.[67] γ) Γιά εὐχέρεια γενικότερα τοῦ Στρατοῦ ,τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας ,τῆς Χωροφυλακῆς ,τῶν Τ.Ε.Α. καί ἄλλων ἐξουσιαστικῶν μηχανισμῶν ν' ἀσκοῦν ἄμεσες ἤ ἔμμεσες ψυχολογικές πιέσεις στούς ψηφοφόρους τῆς περιοχῆς τους ὑπέρ τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος. Ἕνα κόμμα πού θά ἤθελε πραγματικά νά ἐκσυγχρονίσει τό κομματικό σύστημα τέτοια εὐχέρεια θά τήν εἶχε ἀποκλείσει ἀντί νά τήν εἶχε ἐνισχύσει. Κι αὐτό καί γιά λόγους οὐσιαστικῆς λειτουργίας τῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν ἀλλά καί γιά λόγους ἀποκλεισμοῦ λειτουργικῆς συγχυσης πολιτικῶν θεσμῶν κι ἐξουσιῶν. δ) Γιά τόν ἴδιο κι ἀναχρονιστικό ἐκεῖνο μηχανισμό κατανομῆς ἑδρῶν σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο τό ποσοστό ἑδρῶν πού ἀποκτᾶ τό πλειοψηφοῦν κόμμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ ποσοστοῦ τῶν ψήφων του Λ.Χ τό 1952 ὁ Ἑλληνικός Συναγερμός κέρδισε τό 49,22% τῶν ψήφων καί τό 82,30% τῶν ἑδρῶν . Τό 1956 ἡ Ε.Ρ.Ε. κέρδισε τό 47,38% τῶν ψήφων καί 55% τῶν ἑδρῶν. Τό 1958 41,17% τῶν ψήφων καί 57% τῶν ἑδρῶν. Ἐδῶ καί πάλι ὀφείλουμε νά μιλήσουμε γιά παραχάραξη τῆς γνήσιας κοινοβουλευτικῆς ἐκπροσώπησης

μέσω μηχανισμῶν νομικίστικου ἢ τεχνοκρατικοῦ χαρακτῆρα.

'Αλλά πέραν αὐτῶν πῶς πρέπει ν' ἀξιολογηθεῖ ἡ μαρτυρία τῶν ἐκλογῶν τῆς"ρίας καί νοθείας " τοῦ 1961. "Οταν πιά ὁ ὑποτιθέμενος σκοπός τῆς κυβερνητικῆς γραμμῆς σέ σχέση μέ τήν διάρθρωση τοῦ κομματικοῦ συστήματος εἶχε ἐπιτευχθεῖ ,ὁ κομματικός κατακερματισμός εἶχε σημαντικά μειωθεῖ καί ἡ Ε.Ρ.Ε. ἀντιμετώπιζε τίς ἀντίπαλες κεντρῶες δυνάμεις κάτω ἀπ' τό ἐνιαῖο κομματικό σχῆμα τῆς Ἕνωσης Κέντρου ποῖος ὁ λόγος τό κυβερνητικό κόμμα νά προβεῖ σέ τέτοιες ἀθαίρετες κι ἀντισυνταγματικές παρεμβάσεις στήν ἐκλογική διαδικασία. Δέν καταλάβαινε ὅτι τέτοιες μεθοδεύσεις εἶναι ὀπισθοδρόμηση κι ἔρχονται σέ πλήρη ἀντίφαση μέ τίς τάσεις τοῦ " ἐκσυγχρονισμοῦ " ἐνῶ συνάμα θίγουν ἄμεσα τό κῦρος τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. 'Η ἀπάντηση δέν μπορεῖ νάναι ἄλλη παρά ὅτι ἀφοῦ διεπίστωσε ὅτι οἱ ἴδιες οἱ δικές της ἐκλογικές μεθοδεύσεις σέ κάποια φάση τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων ἄρχισαν νά λειτουργοῦν σέ βάρος της σχεδόν σάν " μπούμεραγκ" μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἀνάγκασαν τούς πολιτικούς της ἀντιπάλους νά συσπειρωθοῦν καί ἐνωμένοι κάτω ἀπό ἐνιαῖο κομματικό σχηματισμό νά ἀντιπαραταχθοῦν στήν δική της ἐνότητα ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε νά ἐπέμβει αὐταρχικά ,ἔστω κι ἀντισυνταγματικά , προκειμένου νά διατηρήσει τά κεκτημένα ."Ετσι ὅμως οὐσιαστικά ἀκύρωνε καί τήν προηγούμενη ὑποτιθέμενη " καλή της πρόθεση" γιά ἐκσυγχρονισμό τοῦ κομματικοῦ συστήματος καί τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας . Παράλληλα ἔδινε ἕνα γερό πλῆγμα στήν ὑπόρρεση τῆς πολιτικῆς προόδου μέ τήν στενή ἔννοια τοῦ ὅρου πού φυσικά ἔφερε ἀντιδράσεις τόσο στόν πολιτικό κόσμο ὅσο καί στό ἐκλογικό σῶμα. Οἱ ἀντιδράσεις αὐτές στήριζαν τόν λεγόμενο ἀνένδοτο ἀγῶνα τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου καί βοήθησαν ἀποφασιστικά στήν πολιτειῆ ἀλλαγή τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 64.

'Ωστόσο δέν μπορεῖ παρά νά παραδεχτεῖ κανείς ὅτι ἄσχετα μέ τίς βαθύτερες προθέσεις τῆς δεξιᾶς ἡ ἐνισχυμένη ἀναλογική καί ἡ ἔμμεση "πριμοδότηση " τῶν κομμάτων ἔναντι τῶν συνασπισμῶν ἀντικειμενικά λειτούργησαν ὡς μηχανισμοί ἀναγκαστικῆς συσπείρωσης τῶν κομματικῶν δυνάμεων . Καί κάτι τέτοιο ἦταν μιά ἀντικειμενικά θετική συνέπεια γιά τήν ἐνίσχυση τῆς πολιτικῆς σταθερότητας καί ὁλοκλήρωσης ,ὅπως καί προηγουμένως ἐπισημάναμε .'Αλλά βέβαια δέν λειτούργησαν καί παραπέρα ὡς μηχανισμοί ἀναγκαστικῆς ἐσωκομματικῆς ἀναδιάρθρωσης ἀφοῦ

ἡ κομματική ἀνοησία μποροῦσε νά ἐπιτελεσθεῖ χωρίς τόν παραμερισμό τῆς ἀναχρονιστικῆς ἐκκομματικῆς δομῆς καί τοῦ συστήματος τῆς ἐκλογικῆς πελατείας. Τό ἐκλογικό σύστημα πίεζε γιά δημιουργία καί ἀνίσχυση μεγάλων κομμάτων πού νέναι ἱκανά νά κερδίσουν ἀσταθοῦναμη κοινοβουλευτική πλειοψηφία ἔχετα ἔν τήν κερδίσουν ὡς κόμματα ἀρχῶν ἢ ὡς ἀρχηγίστικοι ἐκλογικοί μηχανισμοί. Γι αὐτό ἀκόμα κι ὅταν ἀπ' τό 1961 καί μετά οἱ κόρτοι ἀντίπαλοι στό κοινοβουλευτικό παιχνίδι ἦσαν μόνο δύο κόμματα Ε.Ρ.Ε. καί Ἕνωση Κέντρου δέν δικαιούμαστε νά ποῦμε ὅτι πραγματοποιήθηκε τό δικομματικό σύστημα τῶν ἀντικοινοβουλευτικῶν προτύπων.[68]

Ἀλλά ἄς ἀσχοληθοῦμε τώρα κάπως πιό ἀναλυτικά μέ τίς ἐκλογικές ἀναμετρήσεις τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου.

Οἱ ἐκλογές τῆς 31ης Μαρτίου 1946 χαρακτηρίζονται ἀπ' τήν ἀποχή τοῦ τοῦ Κ.Κ.Ε. καί ἄλλων τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν δυνάμεων πού τό ἀκολουθοῦσαν ἀποχή πού αἰτιολογήθηκε μέ βάση τίς ἀπαράδεκτες πολιτικές συνθῆκες πού ἦχαν διαμορφωθεῖ σέ βάρος τῆς Ἀριστερᾶς. Πράγματι μετά τά Δεκεμβριανά καί τήν Συνθήκη τῆς Βάρκιζας ,ὅπως καί στό προηγούμενο κεφάλαιο ἐπισημάναμε διαμορφώθηκε ἕνα πολιτικό κλίμα δυσμενές γιά τίς ἀριστερές δυνάμεις ἱκανό πάρα γιά πάρα ν' ἀλλοιώσει τήν γνήσια κοινοβουλευτική τους ἐκπροσώπηση Ἡ κατακώμιξη τῶν ἀριστερῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. ἀλλά καί ἄλλων ἀντιστασιακῶν πού δέν εἶχαν ὅμως ἐκδηλωθεῖ ὑπέρ τῆς δεξιᾶς ἦταν στήν ἡμερησία διάταξη κι' ὁπωσδήποτε δημιουργοῦσε μιά ἀτμόσφαιρα στήν ἐκλογική ἀναμέτρηση πού ἡ διεθνής ἐπιτροπή ἐλέγχου[69] ἢ ἀγνοοῦσε ἢ σκόπιμα ἔκανε πώς δέν καταλάβαινε. Γιατί τῶς δικαιολογεῖτο ἡ θέλησή της ὅτι οἱ ἐκλογές διεξάχθηκαν τίμια καί μέσα στό ἀπαιτούμενο δημοκρατικό πνεῦμα.

Μέσα λοιπόν σέ τέτοιο πολιτικό κλίμα δέν πρέπει νά μᾶς ἐκπλήσσει ὅτι ἡ Ἡνωμένη παράταξη Ἐθνικοφρόνων κέρδισε τίς 206 ἕδρες ἀπ' τίς 354 καί μάλιστα μέ ἐκλογικό σύστημα μᾶλλον ἐκλῆς ἀναλογικῆς.

Ἀκολούθησε ἡ Ἐθνική Πολιτική Ἕνωση - συνασπισμός ἀποτελούμενος ἀπ' τό Κόμμα Βενιζελικῶν Φιλελευθέρων τοῦ Σ. Βενιζέλου καί τό Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα τοῦ Γ. Παπανδρέου κινούμενος σοσιαστικά στόν κεντρῶο χῶρο - μέ 68 ἕδρες . Εἶναι παρατηρήσιμο ὅτι ἐνῶ ἡ Δεξιά κατέρρεε ἡ ἡνωμένη ἀκρο-

κυκλοφορημένη κύρια ἀπ' τήν Α.Π.Ε. ὁ κύριος κορμός τῆς ὁποίας ἀποτελιόταν ἀπ' τό ἀκόμα συμπαγές Λαϊκό Κόμμα τό Κέντρο ἔν καί ἔβλεπε τά πλεονεκτήματα τοῦ ἀντιπάλου του ἀπό πολλές πλευρές διασπάστηκε. Τό παλιό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἔγινε ἄξιο κομμάτιασμα. Τό πρόβλημα λοιπόν τῆς ἑνοποίησης τῶν κεντρώων δυνάμεων καί ἡ ἀναγκαιότητα τῆς συμπαγοῦς κοινῆς δράσης τῶν ἀντιδεξιῶν δυνάμεων πρόβαλλαν ἤδη ἀπ' τήν πρώτη μεταπολεμική ἐκλογική ἀναμέτρηση. Ἔπρεπε ὅμως νά περάσουν δεκαπέντε χρόνια γιά νά ἐπέλθει ἡ ἑνοποίηση μέ τήν Ἕνωση Κέντρου πού ὅταν ὅμως κι αὐτή περάσει ἐπισφαλής ἀπ' ὅτι ἀποδείχτηκε ἀπ' τίς μεταγενέστερες ἐξελίξεις.

Ἡ πρώτη λοιπόν μεταπολεμική Βουλή ἐκλέγτηκε μέσα σ' ἕνα κλίμα μεγαλοφυΐας ἀκέραιης δεξιᾶς δημαγωγίας ἀπ μέρους τῆς Ἀριστερᾶς καί μυστικῆς προετοιμασίας τοῦ Κ.Κ.Ε. γιά νέα ἔνοπλη ἀναμέτρηση - ἡ 2α ὁλομέλεια τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε. τήν εἶχε ἤδη ἀποφασίσει - καί μιᾶς γενικώτερης πολιτικῆς " ἀκαταστασίας " πού προκαλοῦσε διαπιστωγημένα συναισθήματα ἀνασφαλείας στόν μέσο πολίτη. Τά πάθη ἦταν ὀξυμένα καί ζέφευγαν ἀπ' τόν λογικό ἔλεγχο ἐνῶ τό ὄπουλο κυνήγι τῶν καλῶν ἀντιστασιακῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Ε.Α.Μ. καί Ε. Λ.Α.Σ. εἶχαν ἀναγκάσει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἰδιαίτερα στίς ἐπαρχίες, νά βρίσκεται σέ συνεχή κατάσταση ἄμυνας ἀκόμη καί γιά τήν ἁπλή ἐπιβίωσή του. Ὁπαρτικός μηχανισμός λειτουργοῦσε ἀσυντόνιστα ἀνίκανος ν' ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπ' τίς καθαριστικές ἐπιρροές τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ κατεστημένου, μέρος τοῦ ὁποίου εἶχε συνεργαστεῖ καί μέ τούς Γερμανούς, καί δεχόμενος τούς ἀρνητικούς ἀντιχτύπους τῆς συνεχιζόμενης κυβερνητικῆς ἀστάθειας- Μέσα στά 1945 σχηματίστηκαν τέσσαρις κυβερνήσεις, τοῦ Πλαστήρα, τοῦ Βούλγαρη, τοῦ Κανελλόπουλου καί τοῦ Σοφούλη .. Ἀκόμη δεχόταν τίς ἐπιδράσεις τῆς τακτικῆς πού ἀκολουθοῦσαν οἱ νικήτριες Βρεττανικές δυνάμεις σχετικά μέ τήν ἐξουδετέρωση τῆς ἀριστερᾶς καί τήν ἐπιβολή τῆς "τάξης" καί τῆς "ἀκολουθητας" ὅπως ἰσχυρίζετο, ἐνῶ μοιραῖα δέν μποροῦσε ν' ἀποφύγει τίς δυσμενεῖς συνέπειες ἀπό μιά κατάσταση πόλωσης πού δημιουργεῖτο ἀνάμεσα στήν οἰκονομική ὀλιγαρχία καί τίς δυνάμεις τῶν ἐργαζομένων πού ἐλεγχόντουσαν ἀπ' τό Κ.Κ.Ε. καί συναπόλουθα ἀκολουθοῦσαν τήν καθοδήγησή του καί τίς τακτικές του- Ἄς θυμηθοῦμε λ.χ. τίς προσπάθειες τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Βαρβαρέσου ἐπί κυβέρνησης

Βούλγαρη γιά ανάκαμψη τῆς οικονομίας καί τό πῶς ἀντιμετωπίστηκαν ἀπ' τήν ἄρχουσα τάξη καί τά κουμμουνιστικά ἐργατικά συνδικάτα.[70]-

Μέ τέτοιες συνθῆκες λοιπόν ἡ ἀρχή τῆς Λαϊκῆς κυριαρχίας δέν τύχαινε οὐσιαστικῆς ἐφαρμογῆς ἐνῶ οἱ μετατρεπτικές λειτουργίες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος δέν μποροῦσαν παρά νά χωλαίνουν. Αὐτή ἦταν ἡ ἀφετηρία τῆς μεταπολεμικῆς κοινοβουλευτικῆς μας ζωῆς πού κάθε ἄλλο φυσικά παρά χαρακτηριζόταν ἀπό πολιτική σταθερότητα καί ὁμαλότητα. Η σκιά καί τά ἴχνη τῶν τραγμένων πολιτικῶν καταστάσεων πού τήν προσδιόριζαν [illegible] θά παραμείνουν μέχρι τό τέλος τῆς κοινοβουλευτικῆς φάσης τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου ὁπότε καταλύθηκε ἀκόμη καί ἡ τυπική μορφή τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος δίνοντας μιά νέα μαρτυρία τοῦ χαμηλοῦ δείκτη πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

Στίς ἐκλογές τῆς 5ης Μαρτίου 1950 οἱ δημοκρατικές δυνάμεις παρ' ὅλο τόν κατακερματισμό τους σέ διαφορετικούς κομματικούς σχηματισμούς (Κόμμα Φιλελευθέρων, Ε.Π.Ε.Κ., Κόμμα Γ. Παπανδρέου, Ἕνωση Δημοκρατικῶν Ἀριστερῶν τοῦ Ι.Σοφιανόπουλου, Σ.Κ.Ε.Λ.Δ. τοῦ Σβώλου, Κόμμα Ἀριστερῶν Φιλελευθέρων τοῦ στρατηγοῦ Γρηγοριάδη κ.ἄ.) πῆραν τήν κοινοβουλευτική πλειοψηφία ἔναντι τῆς δεξιᾶς, ἄν καί οἱ πολιτικοϊδεολογικοί καί πολιτικοψυχολογικοί ἀντίτυποι τοῦ ἐμφύλιου πολέμου καί τῆς ἦττας τοῦ Κ.Κ.Ε. ἦσαν γιά αὐτές δυσμενεῖς. Η δεξιά ἐπροσωπήθηκε οὐσιαστικά ἀπ' τό Λαϊκό Κόμμα πού πῆρε μόνο 62 ἕδρες ἐπί συνόλου 250. Ἀκολούθησε τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων μέ 56 ἕδρες. Αὐτό ὅμως εἶχε συμφωνήσει μέ τό κόμμα τοῦ Γ.Παπανδρέου καί τήν Ε.Π.Ε.Κ. πού ἀέρδισαν ἀντίστοιχα τό πρῶτο 45 ἕδρες καί η δεύτερη 35 σέ περίπτωση ἦττας τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος νά σχηματίσουν ἐνιαία κυβέρνηση μέ πρωθυπουργό τόν Ν. Πλαστήρα. Τά τρία τελευταία κόμματα ἀπ' αὐτά πού παραπάνω ἀναφέραμε σχηματίζοντας τόν συνασπισμό τῆς Δημοκρατικῆς Παράταξης προσπάθησαν νά συσπειρώσουν ὅλους ἐκείνους τούς ἀριστερούς πού εἶχαν διαφωνήσει μέ τήν [illegible] πολιτική τοῦ Κ.Κ.Ε. κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο καί πού ἔτσι κι ἀλλιῶς δέν εἶχαν πολιτική στέγη ἀφοῦ ἀπ' τό 1947 (ν.509) τό Κ.Κ.Ε. ἦταν ἐκτός νόμου. Πῆραν τελικά 18 ἕδρες.

Τά ἴδια λοιπόν τά ἐκλογικά ἀποτελέσματα, ἀλλά καί ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν (ἁπλή ἀναλογική, ἀνοικτή ὑποστήριξη τῆς Δημοκρατικῆς Παράτα-

ξηε από ανεξάρτητες προσωπικότητες της 'Αριστεράς ,κάποια άνεση προεκλογικής δράσης των κεντροαριστερών στοιχείων) μάς λένε ότι τό παιχνίδι γιά τίς δημοκρατικές δυνάμεις δέν είχε χαθεί άπ'την αρχή.Παρατηρήται όμως μιά άνισονότητα σε μέρους της ήγεσίας των δυνάμεων αυτών ν' αξιοποιηθεί δυναμικά τό εύνοϊκό εκλογικό κοσμοστό καί νά σταματήσει έγκαιρα ή εκπόνταση της " δεξιοκρατίας " στόν κρατικό μηχανισμό .(Μέχρι τίς εκλογές τού 1952 κάμαν τέσσερις κυβερνήσεις , δύο του Σ.Βενιζέλου καί δύο του Ν. Πλαστήρα ."Ας όσογρα μιστεί άκόμη τό πνεύμα της συναλλαγής καί των παρασκηνιακών διαστηριοποιήσεων πού υπήρχε σ' εκείνα κορυφή καί πού ήταν άσχετο μέ τίς σταθερές δημοκρατικές προτιμήσεις τού λαού γιά νά μή πούμε στι ουσιαστικά τίς υπονόμευε.[71] 'Απ' τήν άλλη βέβαια οί πιέσεις ,άποσταθεροποιητικές τακτικές καί άπονομεύσεις των μή δεξιών κυβερνήσεων άπ' τούς δεξιούς βουλευτικούς παράγοντες καί άπό μερίδα των'Αμερικανών άξιωματούχων - τήν εξέφραζε ο στρατηγός Βάν Φλήτ ήταν δοσμένες .'Αξιοποιήθηκε όμως σωστά καί ή προτίμηση τού'Αμερικανικού'Υπουργείου 'Εξωτερικών τού εκφραζόταν μέσω τού προσωπικού Γκραίηντου γιά κυβέρνηση κεντρώας κατεύθυνσης.)

Γιά όσα είπαμε στήν προηγούμενη παράγραφο έχουν κάποια σημασία τή γνήσια καί σωστή άντιπολιτευτική ικανότητα τού πολιτικού συστήματος στά αιτήματα τού κοινωνικού περιβάλλοντος καί πιό ειδικά στίς νόμιμα εκφρασμένες εκλογικές του προτιμήσεις. 'Από τότε άρχισε νά μεθοδεύεται καί νά διαμορφώνεται μιά κατάσταση ,όπου είτε μέ τόν εκλογικό μηχανισμό είτε μέ διαβουλεύσεις εκείνου κορυφής κατόπιν φυσικά άνάλογων πιέσεων άπ' άριστερά ισχύος , " Άλλους ψηφίζει ο λαός κι άλλοι κυβερνάνε " ή σά κάποιο μετασχηματισμό της ." Άλλους θέλουμε νά υποστηρίζει κι άλλους εξαναγκάζεται νά ψηφίσει " Καί είναι εύνοητο ότι τέτοιες μεθοδεύσεις άφαιρούν τελικά τήν αμεσότητα τού εκλογικού σώματος πρός τούς εκάστοτε νόμιμους μηχανισμούς έκφρασης της εκλογικής του προτίμησης καί χαλαρώνουν γενικά τή σχέση του πρός τούς υποστηριγμένους δημοκρατικούς θεσμούς της χώρας.'Η προώθηση τέτοιων τακτικών συμβάλλει άρνητικά στήν ουσιαστικοποίηση αυτών των θεσμών ,ρίχνει τόν δείκτη τού πολιτικού ήθους των συμμετεχόντων στό πολιτικό παιχνίδι καί γενικότερα κλονίζει τή νομιμότητα τού πολιτικού συστήματος στήν κοινωνιολογική της έννοια.

Στίς ἐκλογές τῆς 9ης Σεπ/βρίου 1951 τό ἐκλογικό σκηνικό ἀλλάζει ὡς ἑξῆς: Κύρια ἔκφραση πιά τῆς δεξιᾶς εἶναι ὁ Ἑλληνικός Συναγερμός πού παίρνει 114 ἕδρες ἐρχόμενος πρῶτος, ἐνῶ ἡ ἀντίπαλη κεντρῶα παράταξη ἐκφράζεται κύρια μέ τήν Ε.Π.Ε.Κ. πού παίρνει 74 ἕδρες. Τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἔρχεται τρίτο μέ 57 ἕδρες ἐνῶ τό παλιό κυρίαρχο κόμμα τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων, πού παίρνει μόνο δύο. Ἡ φωνή τῆς Ἀριστερᾶς ἀκούγεται φυσικά καί πάλι ἀλλά ὄχι μέ τήν Δημοκρατική Παράταξη ἀλλά μέ τήν Ε.Δ.Α. πού παίρνει 10 ἕδρες.

Τό ἐκλογικό σύστημα ἦταν τήν φορά αὐτή ἐνισχυμένη ἀναλογική γι αὐτό καί τά τρία πρῶτα μεγάλα κόμματα εὐνοοῦνται ἔναντι τῶν μικρῶν. Ἀκόμη παρατηροῦμε ὅτι ἡ διαδικασία συσπείρωσης τῶν κομματικῶν δυνάμεων ἔχει ἀρχίσει ἀφοῦ στίς ἐκλογές κατέβηκαν μόνο ἐννιά κόμματα. Στό κεντρῶο χῶρο τά μεγάλα κόμματα περιορίστηκαν σέ δύο πού μάλιστα μετεκλογικά συνεργάστηκαν (Τό κόμμα τοῦ Γ. Παπανδρέου κι ὁ ἀρχηγός του σ' αὐτές τίς ἐκλογές ἐξαφανίστηκαν. Στίς ἑπόμενες μάλιστα ὁ Γ. Παπνδρέου γιά νά μπορέσει νά ἐκλεγεῖ βουλευτής κατέβηκε ὑποψήφιος μέ τό ψηφοδέλτιο τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ.) Κι ὁ χῶρος τῆς Ἀριστερᾶς τήν φορά αὐτή ἐκφράστηκε ἀπό ἕνα ἰδιαίτερο κομματικό σχηματισμό πού μάλιστα ἄρχισε νά διαρθρώνεται ὄχι μέ ἀποκλειστική βάση τά παλιά παλαιοκομματικά πρότυπα.

Ἀλλ' οὔτε οἱ ἐκλογές τοῦ 51 θά δώσουν βιώσιμη γιά πολλά χρόνια κυβέρνηση. Μέ τήν ἀλλαγή τοῦ πρεσβευτή τῶν Η.Π.Α. στήν Ἀθήνα - ἀντί Γκρέιντυ Πιουρυφόυ - ἀλλάζει καί ἡ γραμμή τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς ἀπέναντι στόν κεντρῶο χῶρο. Παύει δηλ. νά τοῦ ἀφήνει καί πολλά περιθώρια ἐλιγμῶν κι ἀρχίζει νά πατρονάρει καί νά προωθεῖ τό " σχῆμα καί τήν λύση Παπάγου"[72] ἐξασφαλίζει ἐγγύηση γιά τά Ἀμερικανικά συμφέροντα καί " σταθερότητα" λόγω τοῦ ὅτι ἡ αἴγλη τοῦ στρατάρχη - νικητή τοῦ πολέμου κατά τῶν κομμουνιστῶν φαίνεται ὅτι μπορεῖ ν' ἀποτελέσει συσπειρωτικό παράγοντα ἀκόμη καί γιά μέρος τοῦ πολιτικοῦ φάσματος πού βρίσκεται πέραν τῆς δεξιᾶς. Συνεπῶς ὁ Πλαστήρας ἔπρεπε νά πέσει, τό ἐκλογικό σύστημα νά γίνει ἀκόμη πιό εὐνοϊκό γιά τόν Ἑλληνικό Συναγερμό κι ὅλος ὁ κρατικός καί στρατιωτικός μηχανισμός νά πάρει ἀποφασιστική στροφή ὑπέρ τῆς κομματικῆς ἔκφρασης τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῆς Ἀμερικανοκρατίας. Κι ὁ Ζαχαριάδης μέ τό σύνθημα "τί Πλαστήρας, τί Παπάγος", ποθοῦσε

κι αὐτός μέ τόν τρόπο του.

Ἔτσι ὁ στρατηγός Πλαστήρας ἐκείσθη ἀπ' τόν Παπαγο ὅτι οἱ νέες ἐκλογές ἔπρεπε νά διεξαχθοῦν μέ πλειοψηφικό ,γιατί ἄλλως οἱ προτιμήσεις τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ἦταν σταθερά ἀμετακίνητες ὑπέρ τοῦ δικοῦ του κόμματος. Στήν πραγματικότητα ὅμως τήν στιγμή ἐκείνη ἡ ἐκλογική διαδικασία κι ὁ ἐκλογικός μηχανισμός ἐκαλοῦντο νά δώσουν τίς ἀπαιτούμενες νόμιμες καί τυπικές μορφοποιήσεις σέ μιά ἤδη ὑπάρχουσα ἀξουσιαστική κατάσταση πού τήν στήριζαν ταξικοί- κοινωνικοί καί πολιτικοί συσχετισμοί δυσμενῶς γιά τό λαϊκό Κίνημα. Ὅταν πιεζόταν ἡ "ἐκείθετο " ὁ στρατηγός ἤδη ἡ οὐσιαστική πολιτική ἐξουσία δέν βρισκόταν στά χέρια τῆς κυβέρνησής του .Ἡ περίπτωση τῆς ἐκτέλεσης τοῦ Π. Μπελογιάννη τόν Μάρτιο τοῦ 52 τόχε ἤδη ἀποδείξει.Ἡ κυβερνητική ἀστάθεια τῶν ἐτῶν 46-50 ἄλλαξαν σ' αὐτό τό διάστημα δέκα κυβερνήσεις ,μιά τοῦ Πουλίτσα μιά τοῦ Μαξίμου ,μιά τοῦ Διομήδη ,τρεῖς τοῦ Τσαλδάρη καί τέσσερις τοῦ Σοφούλη.Ἤ."Ἤλπιζε τελικά μέ συντριβή τῆς ἔννοιας ἀμεσοβρίτσης τοῦ συστήματος ἀλλά μ' ἕνα ἀρχηγό τῶν Φιλελευθέρων ,τόν Σοφούλη ,οὐσιαστικά " αἰχμάλωτο " ποὖπαιζε τόν ρόλο " πολιτικῆς διακόσμησης "[73].Ἡ κυβερνητική ἀστάθεια τῶν ἐτῶν 50-52 ἤλπιζε μέ ἐπιβολή ἐκλογικοῦ μηχανισμοῦ πού ἀπέτρεπε τόν κομματικό κατακερματισμό καί τήν συνακόλουθη κυβερνητική ἀστάθεια ,ἀλλά καί μ' ἕνα ἀρχηγό κεντροαριστεροῦ κομματικοῦ σχηματισμοῦ , τόν Πλαστήρα ,οὐσιαστικά ἐγκλωβισμένο κι ἐξουδετερωμένο πού κατά περίεργο τρόπο εἶχε κι ὁ ἴδιος συναινέσει ἀπό πρίν στό τέχνασμα τῆς ἐκλογικῆς του καταδίκης .

Στίς ἐκλογές τῆς 16 Νοεμβρίου 1952 οἱ Ἀμερικανοί εἶχαν τά ἀποτελέσματα πού ἤθελαν .Ὁ Ἑλληνικός Συναγερμός κέρδισε 247 ἕδρες κι ἡ Ἕνωση τῶν τριῶν κομμάτων τοῦ Κέντρου (Προοδευτική Ἕνωση Κέντρου,Κόμμα Φιλελευθέρων, Σ.Κ.Ε.Λ.Δ.) 51. Τά κόμματα τῆς Ἀριστερᾶς δέν κατέγραψαν μιά ποινοβουλευτική ἐκπροσώπηση.Ὁ δρόμος γιά τήν σταθερή κι ἀναπόδραστη οἰκοδόμηση τοῦ κράτους τῆς δεξιᾶς εἶχε ἀνοίξει. Κι αὐτό θά τῆς δώσει τήν δυνατότητα νά χειρίζεται τόν ἐκλογικό μηχανισμό μέχρι καί τό 1961 κατά τέτοιο τρόπο ὥστε ἄσχετα μέ τίς πολιτικοϊδεολογικές τάσεις καί τίς πραγματικές ἐκλογικές προτιμήσεις τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος νά καρδίζει τίς ψῆφοι πού τίς ἐξασφάλιζαν κοινοβουλευτική

κλειστοφοβία ,Βεβαιρά τοῦ κοσοστοῦ τῶν ψήφων ἀπ' τό κοσοστό τῶν ἑδρῶν σ' ὅλες τίς ἐκλογικές ἀναμετρήσεις μιλάει πολύ σύγλεττα γιά τήν παραπάνω συνετότητα.

1952	Ποσοστό ψήφων	Ποσοστό ἑδρῶν
Ἑλληνικός Συναγερμός	49,22%	82,30%
Ἕνωση τῶν τριῶν Κομμάτων	26,22%	17,20%
1956		
Ε.Ρ.Ε.	47,38%	55%
Δημοκρατική Ἕνωση	43,15%	44%
1958		
Ε.Ρ.Ε.	41,17%	57%
Ε.Δ.Α.	24,43%	26,33%
1961		
Ε.Ρ.Ε.	50,81%	58,66%
Ἕνωση Κέντρου	33,66%	33,34%

(πίνακας)

Ἀπό τό 1952 ἕως καί τό 1961 σ' ὅλες τίς ἐκλογικές ἀναμετρήσεις ὑπάρχει τοῦτο τό χαρακτηριστικό : Ἀπ' τήν μιά στέκεται μιά συμπαγής δεξιά πού χειρίζεται ἔντεχνα στίς προεκλογικές της ἐκστρατείες,παραδοσιακά ,ἰδεολογικά πρότυπα (πατρίδα,θρησκεία , οἰκογένεια, ἀγάπη πρός τήν ἐλευθερία ὑπό μορφή κύρια ἀντίθεσης πρός τόν " ἀρυθρό ἀλυσηληρωτισμό"κ.λ.π.) καί παραδοσιακές πολιτικές πρακτικές καί χρησιμοποιεῖ ἀπό ἔκαπρο τά " ἀτού" τῆς ἐξουσίας κι ἀπ' τήν ἄλλη ἕνα λαϊκό κίνημα πού ἀγωνίζεται νά ἐκβιώσει καί νά ἐκφραστεῖ ,ὅπως μπορεῖ καί στόν βαθμό πού τοῦ ἐπιτρέπει ἡ δυναμική τῶν κοινωνικῶν - ταξικῶν καί πολιτικῶν συσχετισμῶν ,μέσα ἀπ' τίς ὑπάρχουσες κοινοβουλευτικές δυνατότητες. Κι ἀκεῖ εἶναι ἀκριβῶς πού ὁ κεντρῶος χῶρος τοῦ παρέχει μιά ἀναγκαστική ἀναλλαγτική λύση.Ἀλλά κι αὐτός ὁ χῶρος σ' ὅλο αὐτό τό διάστημα κατατρύχεται ἀπό διαρκαστικότητες ," ἐρασιτεχνισμοῦ " μικροαρχηγισμούς ἀλλά καί κατασκοπισμούς πού λειτουργοῦν κύρια σ' ἐπίπεδο κορφῆς γι αὐτό ἔσω καί ἄθελά τους ἐκφραστεύουν τόν ἀντιλαϊκό πρόγραμμα τοῦ πολιτικοῦ κατεστημένου καί ἀναπαράγονται ἀπ' τόν γνήσιο πολιτό τῆς κοινωνικῆς ταξικῆς του δυναμικῆς - καί δέν μπορεῖ νά δώσει ἔγκαιρα κι ἀποφασιστικά ἕνα ἀνεξάρτητο κομματικό σχῆμα πού θά ἀνεπαρκεσθεῖ μ' ἐπιτυχία στή συμπα-

γή δεξιά παραπάπτοντας τά ἐμπόδια τοῦ ἐκλογικοῦ μηχανισμοῦ καί τῆς ἀστυνόμευσης . Πάντως προσπαθεῖ καί " αὐτοσχεδιάζει " ὅπου φτάνουμε στήν Ἕνωση τῆς "Ἕνωσης Κέντρου τό 1961.

Τό ζητούμενο εἶχε βρεθεῖ. Πάντως ἄν ἡ δεξιά στήν δεκαετία τοῦ 50"ἀνακάλαψε " ἤ "ἔκλασε " τούς"χαρισματικούς" ἡγέτες της(Παπαγισμός, Καραμανλισμός) ὁ κεντρῶος χῶρος μετά τόν θάνατο τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα δυσκολευόταν γιά πολλά χρόνια νά βρεῖ τόν "χαρισματικό " καθολικῆς ἀποδοχῆς ἡγέτη του. 'Αλ' τό 61 καί μετά τό πρόσωπο αὐτό ἦταν ὁ Γεώργιος Παπανδρέου.'Ωστόσο ἐπρόκειτο γιά παλιό πολιτικό κι ὄχι γιά ἕνα νέο πρόσωπο τῆς πολιτικῆς σκηνῆς πού ἤρχισε νά συσκειρώνει τόν κόσμο μέ τήν ἀνατέλλουσα προσωπική του ἀκτινοβολία. 'Εξ ἄλλου δέν ἀποδείχτηκε ἡ περίπτωσή του καί τόσο μεγάλη ἐγγύηση κομματικῆς συνοχῆς κι ἀποτελεσματικότητας ὅπως π.χ. ἡ ἀντίστοιχη τοῦ Κ. Καραμανλῆ στήν παράταξη τῆς δεξιᾶς. Τό ὅτι τέθηκε ἐπικεφαλῆς τοῦ κεντρῶου χώρου ἦταν κι ἀποτέλεσμα κομματικῶν συνδυασμῶν καί συμβιβασμῶν ὅπως καί ἄλλων παρασκηνιακῶν διαβουλεύσεων καί ὑπολογισμῶν ;"Η ρητορική του ἱκανότης κι ἡ προσωπική του ἀπήχηση στίς λαϊκές μάζες καί στήν γενιά τοῦ 44 ,στήν διάρκεια τῶν δύο ἀνενδότων ἦταν μιά ἄλλη ἱστορία πού δέν καλύπτει ἀπόλυτα τόν τρόπο πού τέθηκε ἐπικεφαλῆς τοῦ κεντρῶου χώρου σάν ἐπιλεγμένος συσκειριτικός πόλος τῶν πολιτευομένων καί τῶν ὑπαδῶν τοῦ χώρου αὐτοῦ.

Τό ἐκλογικό σύστημα εἶχε καθιερωθεῖ ἐνισχυμένη κατά ἀναλογική πού κάνοντας δυσμενῆ μεταχείριση στούς κομματικούς συνασπισμούς ἀντικειμενικά κι ἔ - σχετα μέ τήν ἐκσιαδήποτε σκοπιμότητα τοῦ κυβερνῶντος κόμματος τῆς περιόδου ἐ-πενήργησε θετικά στήν συγκέντρωση τῶν κομματικῶν δυνάμεων κι ἰδιαίτερα ἐκείνων τοῦ κεντρῶου χώρου. Κι ἔτσι ἔστω καί κάπως ἀργά συνειδητοποιήθηκε ὅτι ἦταν ἀνάγκη γιά τήν ἐκλογική ἀντιμετώπιση τῆς Ε.Ρ.Ε. ἡ δημιουργία ἑνός καί μοναδικοῦ κεντρῶου κομματικοῦ σχηματισμοῦ ."Ετσι ὅτι δέν μπόρεσε νά κάμει ἡ Δημοκρατική "Ἕνωση ἤ τό Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἀνέλαβε νά τό φέρει σέ πέρας ἡ "Ε-νωση Κέντρου.

'Ωστόσο ἀκόμη καί τό 1960 ἡ Ε.Κ. ἀντιμετώπισε τήν Ε.Ρ.Ε. κατεβαίνοντας σέ συνασπισμό νέ τό Κόμμα τῶν Προοδευτικῶν μέ τήν διαφορά ὅμως ,ὅτι στίς ἐκλογές ἐκεῖνες τό " ἐνισχυμένο " τῆς ἀναλογικῆς εἶχε μειωθεῖ καί τά ποσοστά γιά τήν

συμμετοχή στήν δεύτερη καταναμή είχαν κατέβει τόσο γιά τά μεμονωμένα κόμματα όσο καί γιά τούς συνασπισμούς κομμάτων[75]. Έτσι γιά τήν περίπτωση τοῦ κεντρώου συνασπισμοῦ ἡ σχέση ποσοστοῦ ψήφων καί ποσοστοῦ ἑδρῶν ἦταν ἰδανική (βλ. κίνακα) κι ἔτσι γι'αὐτό τό σύστημα λειτούργησε σάν μιά ἀπόλυτα δίκαιη ἀναλογική .Ἐπιβεβαίωσε στίς προηγούμενες ἐκλογές τοῦ 58, ὅπου τό " ἐνισχυμένο " τῆς ἀναλογικῆς ἦταν ἰδιαίτερα αὐξημένο ,τό ποσοστό ψήφων μέ τό ποσοστό ἑδρῶν ἦταν ἀνάλογο περισσότερο στήν Ε.Δ.Α. ,πού βγῆκε καί δεύτερο κόμμα ,παρά στό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων πού κορυολεκτικά σφαγιάστηκε ἀπ' τό ἐκλογικό σύστημα -πῆρε 20,68% ποσοστό ψήφων καί 12% μόνο ποσοστό ἑδρῶν- Βέβαια ἡ ὑποβάθμιση τῆς κοινοβουλευτικῆς δύναμης τοῦ κεντρώου χώρου ἔναντι τῆς αἰσθητῆς αὔξησης τῆς ἀριστερᾶς ἦταν ἀπ' τά ἀκρόβλεπτα τῶν ἐκλογικῶν μεθοδεύσεων τοῦ κυβερνῶντος κόμματος καί τῶν ξένων - κύρια 'Αμερικανῶν - συμβούλων του . Γι' αὐτό καί ἐνδεχαμένως στίς ἑπόμενες ἐκλογές ἡ δεξιά παράταξη θορυβημένη ἀπ' τά ἀκρόβλεπτα τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας ἀποφάσισε νά πιέσει τό σῶμα τῶν ψηφοφόρων καί μ' ἄλλους ἀθέμιτους τρόπους .)

Οἱ ἐκλογές τῆς 3ης Νοεμβρίου 1963 καί τῆς 16ης Φεβρουαρίου 1964 πού ἔφεραν τήν πρόσκαιρη κοινοβουλευτική πολιτική ἄλλαγή τῆς δεκαετίας τοῦ 60 διεξάχθηκαν μέσα σ' ἕνα πλαίσιο ,ὅπως εἴπαμε ,συγκέντρωσης τῶν κομματικῶν δυνάμεων κάτω ἀπό ἐνιαίους κομματικούς σχηματισμούς καί μ' ἕνα ἐκλογικό σύστημα πού ἔτεινε περισσότερο ἀπ' τίς προηγούμενες φορές στήν ἀρχή τῆς ἁπλῆς ἀναλογικῆς.'Ωστόσο οἱ δύο ἐπικεφαλῆς συνδυασμοί καί πάλι ἐνισχύθηκαν (63:Ε.Κ.46% τῶν ἑδρῶν καί 42% τῶν ψήφων ,Ε.Ρ.Ε. 44% τῶν ἑδρῶν καί 39% τῶν ψήφων ,Ε.Δ.Α. 14% τῶν ψήφων ,ἀλλά μόνο 9% τῶν ἑδρῶν ,64 :Ε.Κ. 53% τῶν ψήφων ἀλλά 57% τῶν ἑδρῶν . Ε.Ρ.Ε. 35% τῶν ψήφων καί35% τῶν ἑδρῶν ,Ε.Δ.Α. 12% τῶν ψήφων ἀλλά μόνο ,μέ τήν διαφορά ὅτι σ' ἐκείνες τίς ἐκλογές - καί ἰδιαίτερα φυσικά στίς ἐκλογές τοῦ Φεβρουαρίου μέ τό περίφημο 53% τῆς Ε.Κ. ὁ πρωτεῦον κομματικός σχηματισμός ἦταν γιά πρώτη φορά ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια δεξιοκρατίας ἐκφραστής μιᾶς ἄλλης μή δεξιᾶς πολιτικῆς Στήν περίπτωση αὐτή τά πλεονεκτήματα τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος γιά τά μεγάλα κόμματα εὐνόησαν γιά πρώτη φορά τόν κεντρῶο χῶρο. Ὁπότε ἡ συγκέντρωση τῶν κομματικῶν δυνάμεων καί συνακόλουθα ἡ ἕνωσις τοῦ δείκτη τῆς πολιτικῆς σταθ

ἑδρῶν

ρότητας καί ὁλοκλήρωσης συνδυαστηκε καί μέ μιά κοινοβουλευτική νίκη τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος. Στίς ἐκλογές μάλιστα τοῦ Φεβρουαρίου ἡ ἀπόφαση τῆς Ε.Δ.Α. νά μή κατεβάσει ὑποψηφίους σέ 24 ἐκλογικές περιφέρειες γιά νά διευκολύνει τήν Ε.Κ. εἶναι ἀκριβῶς μέσα στά παραπάνω πλαίσια: Ἐνίσχυση τῆς συσπειρωτικῆς διαδικασίας τῶν προοδευτικῶν πολιτικῶν δυνάμεων ὥστε νά ἐξασφαλιστεῖ κατά τό δυνατό μεγαλύτερη κοινοβουλευτική νίκη τοῦ κύριου πολιτικοῦ φορέα ἀμφισβήτησης τῆς δεξιᾶς.

Τέτοιες ἐξελίξεις εἶναι εὐνόητο πόσο εὐνοϊκές συνθῆκες δημιουργοῦσαν γιά πιό ἐλεύθερη καί ἐπιταχυνόμενη ριζοσπαστικοποίηση τῶν ἐργαζομένων τάξεων καί πιό ἀποφασιστική ὑποστήριξη τῶν αἰτημάτων τους. Παράλληλα ὅμως γεννοῦσαν κι αὐξανόμενους κινδύνους γιά τίς συντηρητικές δυνάμεις πού εἶχαν συνηθίσει νά ταυτίζουν πολιτική σταθερότητα καί ἐθνική συνοχή μέ τό πέρασμα τῆς δικῆς τους ἀποκλειστικά γραμμῆς. Κι οἱ κίνδυνοι ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπιστοῦν δραστικά ἔστω κι ἄν μειωνόταν ἐκ μέρους τους ὁ σεβασμός στίς νόμιμες κοινοβουλευτικές διαδικασίες (ἐξαναγκασμός τοῦ Γ. Παπανδρέου σέ παραίτηση τόν Ἰούλιο 1965, οἱ ἀπόπειρες Νόβα καί Τσιριμώκου γιά σχηματισμό κυβέρνησης πού νά τύχει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, κυβέρνηση Στεφανοπούλου, ἀθέμιτος τρόπος διάσπασης τῆς Ε.Κ. κ.ἄ.). Ἀλλά ἡ ἀποκάλυψη τῆς πιό γνήσιας στάσης πού κρατοῦσαν ἀρισμένα κέντρα ἰσχύος τοῦ δικοῦ τους χώρου ἀπέναντι στίς νόμιμες κοινοβουλευτικές διαδικασίες ἔγινε μέ τό στρατιωτικό πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967.

III. Πατερναλισμός, ταξικές διεκδικήσεις καί κοινοβουλευτικές διαδικασίες

Τό πατερναλιστικό πνεῦμα ὅπως κυριαρχοῦσε στίς μετεπολεμικές κοινωνικές σχέσεις κάτω ἀπ' τούς εἰδικούς πολιτικούς ὅρους πού διαμορφώθηκαν ὕστερα ἀπ' τήν ἐπικράτηση τῆς Ἀμερικανοκρατίας καί τῶν ξενοτρόπων συντηρητικῶν δυνάμεων λειτουργοῦσε σάν σταθερός ἀναστολτικός παράγοντας στήν ἀκριβῆ συνειδητοποίηση ἐκ μέρους τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων τῆς ταξικῆς τους διαφοροποίησης καί τῶν ὁμόλογων ταξικῶν τους συμφερόντων. Παραπέρα λειτουργοῦσε σάν τέτοιος καί στήν ἔνταξη ἐκ μέρους τους στίς μορφές ἐκεῖνες τῆς πολιτικοποίησης πού δέν ἔμεναν στήν ἐπιφάνεια τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ ἀλλά προχωροῦσαν βαθύτερα στίς οἰκονομικοκοινωνικές του ὁρίζουσες καί ἰδιαίτερα στήν ταξική του βάση.

Οἱ κοινωνιολογικοί προσδιορισμοί τῆς νεολληνικῆς πραγματικότητας, ὅπως ἤδη διαμορφώθηκε ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα, διατηροῦν τήν σημασία τους ὁπωσδήποτε καί τά μεταπολεμικά χρόνια. Ἔτσι ἀφοῦ οἱ μηχανισμοί μιᾶς "πολιτικῆς κοινωνιάς" ἦταν πιό ἰσχυροί ἀπ' τά θεσμικά στοιχεῖα καί τίς λειτουργίες μιᾶς "κοινωνιάς πολιτῶν" ἡ ἀναζήτηση τῶν "ἐκ τῶν ἄνω" λύσεων στά τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα ἦταν μιά ἀναμενόμενη συνέπεια. Ὁ ἀναπαραγόμενος ἀταρχισμός, τά διατηρούμενα πολύποικιλα πλέγματα ἀλληλοκαταπιέσεων καί ἐπαυξημένων μή ὀρθολογικῶν ἀλληλοεξαρτήσεων ἦταν εὐνόητο ὅτι θά μποροῦσε νά βρεῖ ἄνετη καί χρειαζούμενη συμπλήρωση στόν κρατικό καί "πολιτικαντίστικο" παρερναλισμό στά πλαίσια πάντα βέβαια τῆς ἐπικυριαρχίας τῆς δεξιᾶς καί τῶν ξένων πατρώνων της. "Ἀπ' τά κάτω" ὀργανωμένη καί μεθοδευμένη διεκδίκηση πάνω σέ μιά γνήσια ταξική βάση, ἄν ἀφαιρέσουμε συγκεκριμένες πολιτικές ὀργανώσεις τῆς Ἀριστερᾶς πού κι' αὐτῶν βέβαια οἱ δυνατότητες ἦταν περιορισμένες, ἦταν μᾶλλον ὑποβαθμισμένη. Γι' αὐτό καί μποροῦσαν νά ἐπικρατοῦν κόμματα χωρίς ξεκάθαρη [illegible] ταξική τοποθέτηση πού μάλιστα δέν ἐνδιαφερόντουσαν ν' ἀλλάξουν τήν παραπάνω κατάσταση γιατί ἀπλούστατα τά συνέφερε.

Ἔτσι ὁ πολίτης αἰσθανόταν πιό ἀσφαλής γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του νά ἦναι δικτυωμένος μ' ὀργανωμένα γραφειοκρατικά ἤ πολιτικά κυκλώματα τῆς ἐπικρατούσας κατάστασης παρά νά ἐντάσσεται σέ ὀργανωμένους διεκδικητικούς ἀγῶνες πού ξεκινοῦσαν ἀπ' τήν ἴδια τήν κοινωνική βάση, ἀπαιτοῦσαν συλλογική ἀγωνιστική συνείδηση καί ἐνδέχετο νά ὁδηγήσουν σέ κάποια ἀρχική τουλάχιστο φάση σέ σύγκρουση μέ τήν κατεστημένη δομή τῆς ἐξουσίας.

Στή δεύτερη περίπτωση ἡ διεκδίκηση ἀπαιτεῖ συνειδητοποίηση καί ξεκαθάρισμα τῆς ταξικῆς σου κατάστασης καί στή συνέχεια μιά συστηματική καί κοπιώδη ἐνεργοποίηση μέσα στά πλαίσια τῶν καθηκόντων πού σοῦ καθορίζει αὐτή ἡ κατάσταση. Ἀπαιτεῖ ἀκόμη ἀναπτυγμένο πνεῦμα συλλογικῆς δουλειᾶς καί προωθημένη διάθεση ἐπίτευξης "τοῦ στόχου" ἀγωνιστικά - καταχτητικά κι ὄχι χαριστικά. Γι' αὐτό καί κάτι τέτοιο χρειάζεται μιά καθολική ὑποδομή δραστήριων καί ἱκανῶν ἰδεολογικῶν καί ὀργανωτικῶν φορέων πού νά κινοῦνται μέσα στήν ἴδια τήν κοινωνική βάση καί νά ἐκφράζουν δυνάμεις πού πραγματικά σέ

κάποια δοσμένη κρίσιμη στιγμή είναι σέ θέση νά σταθοῦν μέ αὐτοδυναμία ἀπέναντι στήν κατεστημένη κρατική μηχανή. Χρειάζεται ἀκόμη μιά " προπαίδεια" συλλογικότητας καί δημιουργίας μέ βάση κάποιες κατανοημένες καί κοινά ἀποδεκτές ἀρχές - ἐδῶ μπαίνει καί τό θέμα τῆς δημοκρατικότητας καί τῶν ἐπιλογῶν - Τέλος ἀπαιτεῖται μιά κοινωνικά ὥριμη χειραφέτηση ἀπέναντι στήν κρατική παντοδυναμία καί τούς ἐπί μέρους " κρατικίστικους" μετασχηματισμούς καί προσωπεῖα της.

Τέτοιες προυποθέσεις ὅμως ἀκόμη καί στήν μεταπολεμική περίοδο συνέχιζαν' ἀπουσιάζουν ,πράγμα στό ὁποῖο συνετέλεσε καί ἡ τελική κατάληξη τῆς δυναμικῆς ἀναμέτρησης ἀνάμεσα στίς λαϊκές καί τίς κατεστημένες ἀστικές δυνάμεις Ἡνίκα τῶν τελευταίων μέ παντοτινό πολιτικό ἐπιστέγασμα τήν παντοδυναμία τῶν'Αγγλοαμερικάνων ἐνίσχυσε ἀκόμη περισσότερο τό σύστημα τῶν μηχανισμῶν τῆς ἀποξένωσης τοῦ πολίτη ἀπ' τό Κράτος καί συνακόλουθα τῶν μηχανισμῶν τοῦ πολιτικοῦ πειθαναγκασμοῦ. Στίς λαϊκές δυνάμεις ἄρχισε νά ἐπικρατεῖ ἕνα ἀδιαόρατο ,σχεδόν ἀσυνείδητο, πνεῦμα ἡττοπάθειας καί μιά αἴσθηση ὅτι εἶναι "μοιραῖο " σχεδόν ὁ διακανονισμός τῶν δικῶν τους ὑποθέσεων νά γίνεται παντα "ἀπ' ἔξω " ἀπό δυνάμεις ὑπέρτερες κι ἀνεξέλεγκτες . Κι εἶναι φανερό ὅτι αὐτή ἡ αἴσθηση τοῦ " μοιραίου " πολιτικοῦ ἑτεροπροσδιορισμοῦ ἔχει βλαπτική ἐπίδραση ὄχι μόνο στό συναίσθημα τῆς ἐθνικῆς αὐτοδυναμίας ἀλλά καί στήν ταξική δυναμική τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς διαδικασίας ,μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἀκόμη καί οἱ ταξικές διαφοροποιημένες κι ἐνεργοποιημένες πολιτικοκοινωνικές δυνάμεις ἀρχίζουν νά ἔχουν μειωμένη πεποίθηση ὅτι μποροῦν νά προκαλέσουν ἀλλαγές μέσα ἀπό ἀνόθευτο ταξικό ἀγῶνα καί ἐσωτερικές κοινωνικοπολιτικές διεργασίες ἀνεπηρέαστες ἀπό ἐξωτερικούς καί " σκοτεινούς " παράγοντες.

'Αρχίζει νά πλανιέται μ' ἄλλα λόγια ἡ ὀπτική ὅτι ἔτσι κι ἀλλιῶς "ἐξ ἀνάγκης ἐγκλωβισμένοι μέσα στίς ἀσφυκτικές βαγκάνες ἑνός ἐνιαίου συστήματος πολιτικῆς πατρωνείας πού χρησιμοποιεῖ κάθε φορά κάποιους ἐκσυγχρονισμούς μηχανισμούς χειραγώγησης" - τό παγκόσμιο διπολικό σύστημα τῶν ὑπερδυνάμεων ἐνίσχυε μιά τέτοια ἀντίληψη- καί " τό πού θά πάμε " δέν καθορίζεται ἀπ' τήν ἐσωτερική δυναμική τῆς πολιτικῆς διαδικασίας ,ἀλλά ἀπ' τό "μοίρασμα " σέ σφαῖρες ἐπιρροῆς τῶν ὑπερδυνάμεων . Κι ἡ μοιρασιά στήν'Ελληνική περίπτωση σήμαινε διαι-

ώνιση τῆς κυριαρχίας τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν ποικίλων " ἐπιτελείων"της . Τό πολιτικό σύστημα παρέμενε μέ τίς ἴδιες κυρίαρχες ταξικές ἐπιρροές καί τά αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων τάξεων θά συναντοῦσαν τό ἴδιο μπλοκάρισμα ὅπως καί πρίν ἄσχετα ἀπ' τόν βαθμό ὑποστήριξης πού θά ἔδιναν ἤ δέν θά ἔδιναν στό σύστημα.Ὁ ἐξωτερικός παράγοντας - στή προκειμένη περίπτωση ὁ Ἰμπεριαλιστικός - θᾶταν ὁ πανέτοιμος καί καλά ὀργανωμένος ἀρωγός τόσο γιά τήν λειτουργία τοῦ συστήματος μέ τίς κατεστημένες ταξικές του προδιαγραφές ὅσο καί γιά τήν ἀποτροπή τοῦ κινδύνου μιᾶς ὁριστικῆς του ἀνατροπῆς ἀπ' τίς ἀνερχόμενες τάξεις τῶν ἐργαζομένων.

Εἶναι εὐνόητο ὅτι μιά τέτοια ἀντίληψη ἄρθρωσης συμφερόντων, δυνάμεων καί ἀποφασιστικῶν διαδικασιῶν ἐπιρροῆς καθώς ἀρχίζει νά περνᾶει στό μέσο πολίτη ρίχνει κάθετα τήν οὐσιαστική πολιτική του συμμετοχή ἤ μειώνει ἀκόμη καί τήν πολιτική του ἐνσωμάτωση.Ἡ αἴσθηση τοῦ παγκόσμιου πατερναλισμοῦ ἐνισχύει τήν διάθεση γιά ἀποδοχή τῶν ἐσωτερικῶν πατερναλιστικῶν δομῶν ἐνῶ κι ἀντικειμενικά ὁ παγκόσμιος πατερναλισμός στίς μικρές χῶρες πού βρίσκονται μέσα στίς σφαῖρες τῆς δικῆς του ἐπιρροῆς ἀντανακλαστικά ἐνισχύει τήν ἀναπαραγωγή τῶν ἐσωτερικῶν πατερναλιστικῶν μηχανισμῶν. Τό πνεῦμα πού "ὅλοι μας πρέπει ν' ἀγνιστοῦμε γιά νά φτάσουμε σ' ἕνα κοινό θετικό ἀποτέλεσμα" μπαίνει στο περιθώριο μπροστά στήν νοοτροπία του " ὅλοι μας πρέπει ἀπό κάπου ν'ἀγκιστρωθοῦμε - ἔνν. ἀπό κάποιο κέντρο Ἰσχύος - γιά νά μπορέσουμε νά ἐξασφαλίσουμε καί νά προάγουμε τ' ἀτομικά μας συμφέροντα " Καί ἡ εἰκόνα τῆς "μικρῆς " "ἀμίσχυρης καί φτωχῆς Ἑλλάδας."ἄρχιζε νά γίνεται ἀκόμη πιό χτυπητή στά μάτια τοῦ μέσου πολίτη ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ κοινωνική δομή τῆς χώρας (ἀποσιά ἰσχυρῆς Ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης ,κυριαρχία τοῦ μεταπρατικοῦ κύρια τμήματος τῆ τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης ,σχετικά μικρός ἀριθμός μισθωτῶν καί ἐργατικό προλεταριάτο ὄχι ἀρκετά αὐξημένο καί ἰσχυροποιημένο ,ἐκτεταμένο μικροαστικό καί ἀγροτικό στοιχεῖο) εὐνοοῦσε τήν ἐπιβολή μιᾶς τέτοιας νοοτροπίας.
Ἡ δούναμη " κοινωνία τῶν πολιτῶν " ἔβρισκε τό ἀντίστοιχο καί μαζί συμπλήρωμά της στήν προστατευτικότητα πού ἐνυπῆρχε στίς κρατικοσυντες πολιτικές δομές ,ἐνῶ ἡ ἐπιλογή τῆς γρηγορης " ἀπ' τά πάνω " ατομικῆς ἐξυπηρέτησης μέσω προσωπικῶν γνωριμιῶν στό χῶρο τῆς νομοθετικῆς καί ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας

Έβρισκε τό'αντίστοιχό της στήν προθυμία τών περισσότερων βουλευτών πολιτευτών καί άλλων πολιτικών παραγόντων ν' άσχολοϋνται συστηματικά μέ τίς άνυρμπέδες εξυπηρετήσεις[76] γιά νά διατηροϋν καί νά έπαυξάνουν τήν πολιτική τους έπιρροή παρά νά συμπαρατάσσονται μέ όσους έπιλέγουν τόν δρόμο τής συλλογικής ταξικής διεκδίκησης.

Βέβαια τά όσα είπαμε παραπάνω δέν σημαίνουν ότι τό Μαζικό- Λαϊκό κίνημα δέν ήταν ύπαρκτό στηριζόμενο μάλιστα σημαντικά άπ' τίς όργανώσεις τής Άριστεράς κι όρισμένους κεντρώους πολιτικούς φορείς πού όπως καί σ' Άλλα σημεία έπισημάναμε ,θεμελιώνετο άπ' τήν λαϊκή βάση σάν διέξοδος γιά τήν άπεγκλωβισμό άπ' τήν δεξιά . Δέν μπορούσε όμως κάτω άπ' τούς κοινωνικούς καί πολιτικούς όρους τής δεκαετίας τού 50 καί 60 νά διαφοροποιήσει τόσο αισθητά τό κορίαρχο μικροαστικό - άγροτικό στοιχείο ώστε νά άποκαθυρωθεί όριστικά άπ' τήν συμβιβαστική του διάθεση μέ τήν πατερναλίστικη νοοτροπία ,νά συνειδητοποιήσει κέρα γιά κέρα τίς μεγάλες ταξικές καί πολιτικές διαφορές πού τό χώριζαν άπ' τήν κοινωνικοοικονομική όλιγαρχία καί τούς καλυμμένους παλιές φορές έπί μέρους όργανωτικούς ιδεολογικούς φορείς της καί νά συνηθίσει νά ικανοποιεί τά αιτήματά του διεκδικητικά - άγωνιστικά σέ συλλογική βάση καί στά πλαίσια τής συνειδητοποιημένης κι άποδεκτής παραπάνω ταξικής άντιπαράθεσης (Σέ κάτι τέτοιο φυσικά συνέβαλε καί τό γεγονός τής άνυπαρξίας ένός άπηλαμένευτου άπ' τήν κορίαρχη κατάσταση τής δεξιάς συνδικαλισμού καί αγροτικού συνεταιρισμού κινήματος) .Καί δέν μπορούσε φυσικά νά συμβάλει άποφασιστικά στήν διαφοροποίηση τής ποιότητας τής κοινοβουλευτικής λειτουργίας ,άν άφαιρέσουμε βέβαια τό κόμμα τής Ε.Δ.Α. πού είχε μιά συνειδητή ταξική βάση , ώστε καί σ' έπίπεδο κοινοβουλευτικών διαδικασιών νά ύπάρχει μιά πραγματική άντανάκλαση κοινωνικών - ταξικών άγώνων καί μιά αντιπροσώπευση συλλογικών συμφερόντων πού κινούνται καί ν' άνταγωνίζονται άνάμεσά τους στά πλαίσια τής δοσμένης άντιπαράθεσης τών κορίαρχων καί τών άνερχόμενων τάξεων.

Τά παραπάνω χαρακτηριστικά τού πολιτικού καί εύρύτερου κοινωνικού συστήματος καί οί όμόλογες πολιτικοψυχολογικές διαμορφώσεις δέν μπορούσαν παρά νά έχουν τήν άμεση άντανάκλαση τους είδικά πάνω στό χώρο τών κοινοβουλευτικών διαδικασιών .Έτσι ή διαφοροποίηση τού κομματικού συστήματος μέ βάση τά ταξικά

κριτήρια δέν προωθήθηκε ἐνῶ γενικώτερα ὁ ρόλος τῶν κομμάτων μέσα στό κοινοβούλιο δέν ἀπέκτησε τήν πρέπουσα βαρύνουσα σημασία ἰδιαίτερα σέ σχέση μέ τίς λειτουργίες τῆς ἄρθρωσης καί σύνθεσης τῶν συμφερόντων καί γενικώτερα τόν μηχανισμό ὑποδοχῆς τῶν εἰσροῶν καί ἐξόδου τῶν ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος .-

Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ βασικές λειτουργίες τοῦ κοινοβουλίου εἶναι πρῶτο ἡ παραγωγή νομοθετικοῦ ἔργου καί δεύτερο ὁ συστηματικός ἔλεγχος τῆς κυβέρνησης στήν ἐξεταζόμενη περίοδο θά διαπιστώσουμε ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῶν μελῶν του δέν εἶχε τόσο ἐνδιαφέρον γι αὐτές τίς λειτουργίες ὅσο γιά τήν διατήρηση τοῦ κυκλώματος τῆς προσωπικῆς τους πελατείας μέσω τῶν ἀτομικῶν χαριστικῶν ἢ ἄλλων ἐξυπηρετήσεων[77]. Καί ἕνα τέτοιο ἐνδιαφέρον σήμαινε ὄχι μόνο ἀνάλωση χρόνου καί δυνάμεων, ἀλλά καί μιά σειρά ἀπό κατάλληλες μεθοδεύσεις καί διασυνδέσεις μέ τόν κρατικό μηχανισμό στήν εὐρύτερη του ἔννοια πού ἀνάγκαζαν τελικά τούς βουλευτές ἤ ἀκόμη καί τά μέλη τῆς κυβέρνησης νά ναι καί αὐτοί δεσμευμένοι πατερναλιστικά. Μ' ἄλλα λόγια δηλ. δημιουργεῖτο μιά ἀλυσίδα " πελατῶν " καί " πατρώνων " ὅπου μποροῦσαν ὁρισμένα πρόσωπα νά ἔχουν ἐναλλασσόμενους ρόλους, πότε δηλ. νά πατρονάρουν — μέ πεδίο ἐπιρροῆς τους πολίτες μέ λιγώτερη δύναμη κι ἐξαρτημένους ἀπ' αὐτούς — καί πότε νά πατρονάρωνται — ὁπότε αὐτά τά ἴδια ἀποτελοῦσαν πεδίο ἐπιρροῆς ἄλλων προσώπων ἰσχυρότερων ἀπ' αὐτούς πού τούς ἐξαρτοῦσαν.—

Στήν παραπάνω κατάσταση συνετέλεσε καί τό γεγονός τῆς μονοπώλησης τῆς κυβέρνησης ἀπ' τήν δεξιά ἀπ' τό 52 μέχρι τό 63 καί τῆς οὐσιαστικῆς ἐξουσίας τῆς Ε.Ρ.Ε. ὅλη σχεδόν τήν ἐξεταζόμενη περίοδο. Δέν ἦταν ἁπλά ἡ κομματική γραφειοκρατία τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος πού κυριαρχοῦσε στήν παραγωγή τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου ἀλλά ἡ κομματική γραφειοκρατία τῆς ἴδιας ὡς ἐπί τό πλεῖστον πολιτικῆς παράταξης, καί ἐπρόκειτο ἀκριβῶς γιά τήν παράταξη ἐκείνη πού κατ' ἐξοχήν δέν παραδεχόταν τόν ταξικό ἀγῶνα κι ἐπεδίωκε μέ κάθε τρόπο νά τόν συσκοτίσει καί νά τόν ἀλλοιώσει ἐνῶ παράλληλα ἐνδιαφερόταν ν' ἀναπαραγάγει τίς πατερναλιστικές δομές ἀφοῦ αὐτή ἡ ἴδια ἦταν κι ἡ βασικός φορέας τῆς ἐξαρτημένης μεταπολεμικῆς νεοκαπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ ἴδια ἡ μονοπώληση συνετέλεσε ἀρνητικά στήν αὔξηση τῆς ἀχρηστότητας καί ἀποτελεσματικότητας τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου.[78]

βέβαια θάταν παράλειψη νά μή λεχθεῖ οτι ἀπ' τήν συνολική παραπάνω εικόνα ἐξαιροῦντο ὡς ἕνα βαθμό ἡ Ε.Δ.Α. -κύρια αὐτή -καί ἡ Ἕνωση Κέντρου. Ἡ ἀντιπολίτευση τῆς πρώτης σταθερά σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀπέναντι στίς ἐπιλογές τῶν δεξιῶν κυβερνήσεων συνοδευόμενη μάλιστα ἀπό πληθώρα προτάσεων νόμου ἦταν ἀρκετά ἀποτελεσματική γιά τήν ἐνίσχυση τῶν ὅποιων κοινοβουλευτικῶν ἀντιστάσεων ὑπῆρχαν ἀπέναντι στίς θέσεις καί τίς φανερές ἤ κρυφές ἀτασθαλίες τῆς δεξιᾶς ὅπως καί γιά τήν γενικώτερη διαφώτιση τῆς λαϊκῆς βάσης σχετικά μέ τόν ἀληθινό ταξικό χαρακτῆρα αὐτῶν τῶν ἐπιλογῶν.[79] Ἀκόμη ἡ Ε.Δ.Α. ὑποστήριζε ἀνοικτά ἀπ' τήν σκοπιά τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης τ ταξικούς διεκδικητικούς ἀγῶνες ἤ ἀκόμη τούς ὁποίους αὐτή ἡ ἴδια[80]. Ἡ Ε.Κ. πάλι κατά τόν πρῶτο ἀνένδοτο (61-63) ἔδωσε σκληρή ἀντικολιτευτική κοινοβουλευτική μάχη ποῦμεινε παροιμιώδης[81].

Σέ κάθε περίπτωση τά δομικά πολιτικά καί κοινωνικά χαρακτηριστικά πού ἀναφέραμε πιό πάνω εἰνοοῦσαν σαφῶς περισσότερο τήν ἀνταπόκριση στά ἀτομικά αἰτήματα-εἰσροές παρά στά συλλογικά ταξικά ,ὅπως ἐπίσης τό " ἄτυπο " εἶδος ὑποστήριξης τῶν αἰτημάτων - ὅπου κύρια ἐνεργοποιοῦνται " ἄτυπες " ὁμάδες συμφερόντων ἤ πίεσης - παρά τό τυπικό καί συνεταιριστικό - ὅπου κύρια ἐνεργοποιοῦνται "τυπικές " κι ἐπίσημες ὁμάδες συμφερόντων ἤ πίεσης καί νόμιμα συνδικαλιστικά καί συνεταιριστικά σωματεῖα. Ἀπ' τήν ἄλλη δημιουργοῦσαν συνθῆκες ἤ ὄχι εὐνοϊκές γιά τήν ἐξειδίκευση τῶν πολιτικῶν δομῶν κατά τέτοιο τρόπο ὥστε ἄλλες νά ναι ἐκεῖνες μέ τίς ὁποῖες νά ἐπιτελεῖται ἡ λειτουργία τῆς ἄρθρωσης τῶν συμφερόντων κι ἄλλες ἐκεῖνες μέ τίς ὁποῖες νά ἐπιτελεῖται ἡ λειτουργία τῆς σύνθεσης κι ἐνοποίησης τῶν συμφερόντων.

Σ' ἕνα ἀναπτυγμένο πολιτικό σύστημα μέ προχωρημένη διαφοροποίηση πολιτικῶν δομῶν καί κομματικοῦ ὑποσυστήματος ἡ τελευταία λειτουργία κύρια ἐπιτελεῖται ἀπ' τά πολιτικά κόμματα. Εἶναι αὐτά πού ἐπεξεργάζονται ,συγκεκριμενοποιοῦν καί βελτιώνουν σ' ἐπίπεδο τεχνικῆς παρουσίασης καί πολιτικῆς καί νομικῆς ἐκφραστικῆς τήν πρώτη " ἀκατέργαστη " ὕλη τῶν αἰτημάτων κι ἀναλαμβάνουν νά τά προωθήσουν κατάλληλα στόν κυβερνητικό μηχανισμό λήψης ἀποφάσεων. Σ' ἕνα μή ἀναπτυγμένο - κι ἐδῶ ὑπάγεται ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο - τά κόμματα δέν ἔχουν τόσο ἐξειδικευμένη λειτουργική

βαρύτητα. Στήν περίπτωση αὐτή περισσότερο ὁ ἴδιος ὁ κρατικός μηχανισμός καί τό νομοθετικό σῶμα καλύπτουν τίς παραπάνω λειτουργίες κι αὐτό ὄχι ειδικευμένα ἀλλά διαπεχυμένα (DIFFUSENESS ORIENTATION; κι ὄχι SPECIFICITY ORIENTATION)[93] Καί φυσικά κάτι τέτοιο γιά τίς συνθῆκες τῆς Ἑλλάδας σήμαινε καί δυνατότητα συγκάλυψης τῶν ταξικῶν τους διεσδιορισμῶν ἀλλά καί δυνατότητα ἐνίσχυσης τῶν πατερναλιστικῶν ἐξαρτήσεων.

Γιά νά εἴμαστε ἀκριβεῖς δέν θἄπρεπε ν' ἀγνοήσουμε ὅτι τά ὅσα ἀναπτύξαμε κι ἀναλύσαμε παράπάνω ἰσχύουν περισσότερο γιά τήν πρίν ἀπ' τό 1960 περίοδο. Κι αὐτό γιατί μετά τό 60 ἐπιταχύνθηκε ὁ ρυθμός τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης- βέβαια μέ τούς δυσμενεῖς κι ἐξαρτημένους ὅρους πού ἀναλύσαμε στό δεύτερο καί τρίτο κεφάλαιο τοῦ πρώτου μέρους (βλ. ἀντίστοιχα 2ο καί 3ο κεφ.)- πρᾶγμα πού προκάλεσε ὁπωσδήποτε κοινωνικές διαφοροποιήσεις πού δέν μποροῦσαν παρά νά γίνουν αἰσθητές καί στό πολιτικό ἐπίπεδο. Ἔτσι ἐνοήθηκε ἡ αὔξηση τοῦ ρεύματος ὑπέρ τῆς Ἕνωσης Κέντρου σάν ἔκφρασης διάθεσης ἐκ μέρους τῆς Λαϊκῆς βάσης ἀλλαγῆς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐνῶ κατά ἕνα μέρος ἔτσι ἐξηγεῖται κι ἡ ὑποτονική ἀπογοήτευση, δυσθυμία κι ἀδιαφορία τῆς βάσης ἀπέναντι στόν πολιτικό κόσμο μετά τήν Ἰουλιανή ἀποστασία καί τίς μεταγενέστερες κυβερνήσεις τῶν ἀποστατῶν πού συνέχιζε νά εἶναι δραστική ἀκόμη καί στόν πρῶτο καιρό μετά τό πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου. Τό πραξικόπημα τῶν Συνταγματαρχῶν προσπάθησε ἀκριβῶς ν' ἐκμεταλλευθεῖ στό ἔπακρο αὐτές τίς ὀρνητικές διαθέσεις τῆς πλατειᾶς μάζας τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στόν πολιτικό κόσμο πού ἄρχισε πιά νά τόν βλέπει ἀνακόλουθο, ἀσυνεπῆ καί φαῦλο. Μετά τήν ἀπογοήτευση τῆς ἀποστασίας γιά μιά ἀκόμη φορά τῆς δημιουργήθηκε ἔντονη ἡ ἐντύπωση ὅτι σέ κοινοβουλευτικό καί κυβερνητικό πεδίο δέν ὑπάρχει δυνατότης γνήσιας ἐκπροσώπησης τῶν δικῶν της συμφερόντων παρά τίς " διακηρύξεις " ἀλλ' ἁπλά ἀνταγωνισμός ὁμάδων στά πλαίσια μιᾶς πολιτικῆς ELITE στήν πλατειά της ἔννοια πού προσπαθοῦν νά τήν χρησιμοποιοῦν γιά τήν διατήρηση κι ἐπέξηση τῆς δικῆς τους πολιτικῆς ἐπιρροῆς καί τῶν δικῶν τους συμφερόντων. Καί κάτι τέτοιο φυσικά εὐνόησε, ἔστω παθητικά, τήν ἐπιβολή τοῦ καθεστῶτος τῆς 21ης Ἀπριλίου.

Ἦταν φανερό λοιπόν πῶς μετ' τό 1960 καί τήν αὔξηση τῆς πίεσης τῶν διεκδικητικῶν ἀγώνων ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων τά παλιά χαρακτηριστικά τοῦ πολιτικοῦ καί κοινοβουλευτικοῦ συστήματος δέν γινόντουσαν τό ἴδιο ἀποδεκτά.

Ἐναμμισοίησή τους ἄρχισε νά συναντᾶ περισσότερες δυσκολίες. Οἱ οἰκονομικές κοινωνικές διαφοροποιήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ 60 καθιστοῦσαν ἀναγκαία μιά ἀναθεώρηση τοῦ μηχανισμοῦ ἐφαρμογῆς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ὅπως ἐπίσης καί μιά ἀντίστοιχη διαφοροποίηση στήν ἀποδοχή τῶν εἰσροῶν (αἰτήματα - ὑποστήριξη)[84] Τό περιεχόμενο καί μορφές ἔκφρασης τοῦ τελευταίου ζεύγους ἄρχιζαν ν' ἀλλάζουν καί θά ἔπρεπε νά ἐπιτευχθεῖ μιά "ἰσορροπία" τοῦ συστήματος μέ τό ἐξελισσόμενο κοινωνικό του περιβάλλον. Ἀπ' τήν ἄλλη ὅμως φιλοῦσες τούς ἴδιους λόγους κινδύνευαν καί τά συμφέροντα τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν ξένων κεφαλαίων τους καθ' ἑκάμεναν ταχεῖα νά τό ἐλέγχουν καί νά τό προσδιορίζουν. "Ἔπρεπε λοιπόν ν' ἀντιδράσουν καί νά παρέμβουν" ἀπ' τά πάνω " στήν πολιτική ζωή ἡ ὅπως τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν δομῶν ,τῶν μηχανισμῶν τῆς " πολιτικῆς κοινωνίας " καί πάλι θά βοηθοῦσε γιά νά βοηθηθεῖ κι αὐτή ἀργότερα στήν ἀναπαραγωγή της μέ σιδηρότερους ὅρους ἢ σέ πιό μαιρεκράθεσμες προοπτικές μέ νέους τύπους καί μορφές[85] -γιά νά μελοκόπουν ἀναμενόμενες διαδικασίες ἄλλαγῆς προτοῦ εἶναι γι' αὐτήν καί γι' αὐτούς ἀργά. Κι ἐν τῷ παλιῷ κοινοβούλιο δέν μποροῦσε νά προσφέρει ἄλλο πρός αὐτή τήν κατεύθυνση ἐνδέχετο νά μπεῖ κι αὐτό στό περιθώριο ὅπως καί τελικά μπῆκε.

ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2ου Κεφαλαίου

1. Βλ. ΚΕΙΤΗ R. LEGG , ὅπ. παραπ. σελ. 125 ,σελ. 163 ἑπ. Ζ. MEUNAND , οἱ Πολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα ,ὅπ. Παραπ. σελ. 25 ἑπ. καί σελ. 314 ἑπ. Πρβλ. Β. Φίλια , Ἡ Κοινωνία καί'Εξουσία στήν'Ελλάδα , ὅπ. παρ. σελ. 72 .

2. Βλ. Β. Φίλια ,ὅπ. παραπ. ,σελ. 104 J.MEUNAND ,ὅπ παρ. ,σελ. 16-25 καί σελ.363 καί σελ. 373.

3. Βλ. J. MEUNAND , ὅπ. παρ. ,σελ. 172 ἑπ. Γ. Κατρη ;Η γέννηση τοῦ Νεοφασισμοῦ στήν'Ελλάδα ,ἐκδ. Παπαζήση ;Αθήνα 1974 ,132-150.

4. Γι" αὐτό κι ἦταν μᾶλλον λαθεμένη ἡ γραμμή τοῦ Κ.Κ.Ε. τήν ἐποχή ἐκείνη πού συνοψιζόταν στό σύνθημα " Τί Πλαστήρας,Τί Παπάγος. " .Βλ. Α. Παπανδρέου ,Η Δημοκρατία στό ἀδιέξοδο ,ἐκδ. Καρανάση σελ. 124-125 ,Σπύρου Θεοδωρόπουλου ,ἐκδ. Παπαζήση σελ. 170-175.

5. Βλ. J.MEUNAND , ὅπ. παρ. ,σελ. 166 ἑπ. καί 261 ἑπ.

6. Βλ. J. MEUNAND ὅμοια σελ. 125.

7. Βλ. ὅμοια ,σελ. 318 ἑπ.

8.'Αντιστοιχία μ' αὐτό τό χαρακτηριστικό καί τάση ὁρισμένων πολιτικῶν κομμάτων τῆς'Ελλάδας θά μπορούσαμε νά βροῦμε στήν περίφημη ἀρχή τοῦ " Λαϊκισμοῦ " πού διοθετήθηκε ἀπ' τό Ρεπουμπλικανικό κόμμα τοῦ Κεμάλ 'Ατατούρκ στήν Τουρκία. Σύμφωνα μ' αὐτήν δέν γίνεται δεκτός ὁ ταξικός ἀγῶνας οὔτε ὅτι τά συμφέροντα τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν κατηγοριῶν εἶναι ξέχωρα .'Η ἀφηρημένη ἔννοια τοῦ λαοῦ περιλαμβάνει τό σύνολο τῶν ἐπαγγελματικῶν καί κοινωνικῶν κατηγοριῶν. Κατ' αὐτό τρόπο ὅμως ἡ βασική ἀντίθεση τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων τάξεων μ' ἐκείνα τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ἀποκρύπτεται. Τό κοινωνικό περιβάλλον συλλαμβάνεται ὡς μία ἐνιαία ὀδιαστική κοινωνική κατηγορία χωρίς νά χαρακτηρίζεται ἀπό τήν διαρκῆ πάλη ἀνερχομένων καί κατεστημένων ταξεων .Ἔτσι ὅμως τό ΒΙΚΑ συλλαμβάνεται ἀταξικά καί βρίσκεται ἔξω ἀπ' ὁποιοδήποτε πεδίο ἀλληλοεπίδρασης ταξικῆς πάλης καί πολιτικοῦ συστήματος. Βλ. Καμουράν Μεκίρ Χαρπούτλου ,'Η Τουρκία σ' ἀδιέξοδο ,ἐκδ. ὁρόσημο ,σελ. 138 ἑπ.

Γιά μᾶς ὅμως ἡ " ἀταξιακή" προσέγγιση ,ἐπίσημη ἤ ἀνεπίσημη ,τῆς κοινωνικῆς βά[illegible] ἀπολεκτή ἀπ' τήν στιγμή πού τό

κοινωνικό περιβάλλον τό συλλαμβάνουμε σταθερά σάν ἕνα πεδίο διαρκοῦς ἀντιπαράθεσης καί σύγκουσης ἀνερχομένων καί κατεστημένων δυνάμεων ποὖχει ταξικό χαρακτήρα . Τό ἄν στήν'Ελλάδα τά μικρομεσαῖα κοινωνικά στρώματα μέ χαλαρή καί ρευστή ταξική συνήδειση ἦταν ἰδιαίτερα διευρυμένα καί τό ἐργατικό προλεταριάτο σχετικά μικρό δέν αἴρει τίς ταξικές ἀντιθέσεις, ἀλλ' ἁπλά τούς προσδίδει ἕνα γενικό κοινωνικό πλαίσιο ἐκδήλωσης τους ποὖ ἔχει τίς ἰδιομορφίες τῆς'Ελληνικῆς κοινωνικοοικονομικῆς δομῆς ὡς δομῆς μιᾶς χώρας ὄχι βιομηχανικά ἀναπτυγμένης

9.Βλ. J. MEUNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 126-130.

10. Βλ. ὅμοια ,σελ. 129 .

11. Βλ. ὅμοια ,σελ. 131.

12. Πρβλ. J.MEUNAND ,ὅπ. παρ, σελ. 316.

13."Ομοια σελ. 227-226 .

14. Βλ. Γρ. Κασιμάτη ,'Η'Ελλάδ καί ὁ Κόσμος ,'Αθήνα ,1961, σελ. 100 (ὑποσημείωση) 217 ἑπ. καί 239 ἑπ."Ο Γρ. Κασιμάτης ὑπῆρξε στέλεχος τῆς ΕΡΕ καί'Υπουργός Κυβερνήσεων τοῦ Κ. Καραμανλῆ . Τ. Βουρνᾶ ,'Ιστορία τῆς σύγχρονης'Ελλάδας , ἔκδ. Τολίδη ,σελ. 113-114.

15. Βλ. J. MEYNAND ,ὅπ. παρ. ,σελ. 316 ,318 ,KEITH R. LEGG ,ὅπ. παρ. σελ. 125ἑπ.

16. Σχετικά μέ τήν τυπολογία τοῦ MAX WEBER βλ. N. TIMASHEF ;Ιστορία Κοινωνιολογικῶν θεωριῶν ,ὅπ. παρ. τομ. Α" ,σελ. 293-294 .'Αμόμη βλ. J MEUNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 314. KEITH R. LEGG ,ὅπ. παρ, σελ 126 ,129 καί 162.

17. Βλ. KEITH R. LEGG ,ὅπ. παρ, σελ 31-32.

18. Βλ. Ομοια σελ. 278 - 282 καί 304 .

19.Βλ. Φίλιπ. Νικολόπουλο " διά μιά κοινωνιολογική ἐπανάσταση ,ἐναντια στό νομικό κατεστημένο τοῦ τόπου " σέ " Οἰκονομικό Ταχυδρόμο " ὑπ' ἀριθ 1602 τῆς 17ης'Ιανουαρίου1985 ,σελ. 48 προβλ. Βασίλη Φίλια ,Κοινωνία καί ἐξουσία στήν'Ελλάδα ,ὅπ. παρ, σελ. 138 ἑπ. καί 146 ἑπ.

20. Βλ. J. MEUNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 43.

21. Βλ. KEITH R. LEGG ,ὅπ. παρ. σελ. 306 ἑπ.

22 Βλ. ὅμοια σελ. 31 ἑπ.

22α. Βέβαια ὅπως εἶναι γνωστό ἀπ' τό 1947 καί μετά τό ΚΚΕ τέθηκε ἐκτός νόμου (Ν. 509 τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1947.

23. Βλ. J. MEYNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 79 ἑπ.

24. Ὅμοια ,σελ. 90 , 94-95 .

25. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,'Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ. παρ. σελ 138-139 καί J.MEYNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 230.

26. Βλ. J. MEYNAND , ὅπ. παρ. ,σελ. 86 καί 518 .

27. Ὅμοια σελ. 231 καί 253 -254.

28. Βλ. Νίκου Πουλαντζᾶ ;Η Κρίση τῶν δικτατοριῶν ,ἔκδ. Παπαζήση ,1975, σελ. 59ἑπ.

29. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,ὅπ . παραπ. ,σελ. 124-125 .

30. Βλ. Σπύρου Θεοδωρόπουλου , ἀπ' τό " δόγμα Τρούμαν " στό δόγμα " Κούντα " , ἔκδ. Παπαζήση ,'Αθήνα ,1976 ,σελ. 161 καί 163.

31. Ὅπως εἶναι γνωστό ὁ Ν. Πλαστήρας εἶχε συμμετάσχει στό'Ελληνικό ἐκστρατευτικό σῶμα στήν Οὐκρανία ἐνάντια στό Σοβιετικό καθεστώς,Βλ. J.MEYNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 526 καί Τάσσου Βουρνά ,ὅπ. παρ. σελ. 53-54.

32. Σχετικά μέ τό Γ. Παπανδρέου ,βλ.'Ανδρέα παπανδρέου , ὅπ. παρ. σελ. 76-77 J. MEYNAND ,ὅπ. καρ. σελ. 286 καί Π. Νεφελούδη , .

33. Βλ. J. MEYNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 319.

34. Ὅμοια σελ. 194.

35. Ὅμοια σελ. 196-197

36. Ὅμοια σελ. 208 ἑπ.

37. Ὅμοια σελ. 214 ἑπ.

38. Ὅμοια σελ. 228 .

Βλ. ἀκόμη τό Σοσιαλιστικό Μανιφέστο τοῦ 1945 ,Τα Τετράδια τοῦ Ρήγα Λευκωσία 1974.

39. Βλ. Περιοδικό "'Αντί " τεῦχος ὑπ' ἀριθμ 240 τῆς 2ας Σεπ/βρη 1933 ,σελ. 23 ,ὅπου ἀναφορά "Ὁμιλο Παπαναστασίου " στά πλαίσια τῆς ἔρευνας τῆς Ρούλας 'Ελευθερίου " 'Εννιά χρόνια ΠΑΣΟΚ." Βλ. 'Ακόμη " Οἱ κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα ", Δμίλου 'Αλεξάνδρου Παπαναστασίου 'Ιούλιος 1966,'Αθήνα.

40. Βλ. Περιοδικό "'Αντί " ,ὅπ. παρ. σελ. 23 καί 24.

41. Βλ. Ἀνδρέα Παπανδρέου ὅπ. παρ. ,σελ. 36.

42. Βλ. Γιάννη Κάτρη ,'Η Ἔννηση τοῦ Νεοφασισμοῦ στήν'Ελλάδα ,ἐκδ. Παπαζήση ,'Αθή

να 1974,σελ .149 έπ.

43. Βλ. J MEUNAND ,όπ. παρ, σελ. 86, 223 έπ. καί 524-525.

44. Όμοια ,σελ. 244 έπ. καί 286 έπ.

46.Έκφράζουμε μιά τέτοια άποψη γιατί ό μέν Κ. Καραμανλής άναδείχτηκε μέσα άπ' τούς μηχανισμούς τού Κατεστημένου (Λαϊκό Κόμμα ,Παλάτι ,'Αμερικάνικος παράγοντας κοινωνική ELITE τής χώρας) τούς όποίους άποδέχτηκε καί έκπροσώπησε ,ό δέ Γ. Παπανδρέου , άν καί πάντα πολιτικά είχε μεταρρυθμιστικές καί άρχικά άντιμονοπολιτικές τάσεις προερχόμενος άπ' τήν Βενιζελική παράταξη ,ωστόσο δυσκολευόμαστε νά ποϋμε ότι τόλμησε νά στραφεί έναντια στήν ύπάρχουσα άστική κατάσταση πραγμάτων . Οί μεταρρυθμίσεις πού ό τελευταίος ήθελε νά ύλοποιήσει άπό τήν κυβέρνησης Ένωσης Κέντρου δέν ήταναν ποτέ σέ βαθμό άμφισβήτησης τοϋ ύπάρχοντος καθεστώτος .(Βλ. J.MEUNAUD ,όπ. παρ. ,σελ. 319-330) .Κατά συνέπεια αύτε ό ένας αύτε ό άλλος πολιτικός ήγέτης παρέσχε μαρτυρίες ότι ήθελε ή μποροϋσε ν' άνατρέψει τό ύπάρχον πολιτικό κοινωνικό καθεστώς καί νά δημιουργήσει μιά νέα κοινωνικοπολιτική κατάσταση ύλοποιώντας μιά νέα ίδεολογία .

47. Βλ. J.MEUNAUD ,όπ. παρ. ,σελ. 257 έπ. καί 273.

48. Βλ. Μ. Νικολινάκου, Μελέτες πάνω στόν'Ελληνικό καπιταλισμό ,Νέα Σύνορα ,1974, σελ. 85 καί 153 έπ. Πίκου Ξυρούκη ,Ιστορία τής σύγχρονης Ελλάδας ,τομ. Β, σελ. 52 έπ. J.MEUNAUD, όπ. παρ. 389 καί 390 έπ. Βλ.άκόμη τό 2ο καί 3ο κεφ. τοϋ 0ου μέρους τοϋ παρόντος Έργου.

49. Είναι χαρακτηριστικό τό πνεύμα τής εισηγητικής έκθεσης τοϋ κυβερνητικοϋ κόμματος τόν Φεβρουάριο τοϋ 1963 πάνω σέ μιά πρόταση του γιά άναθεώρηση τοϋ Συντάγματος . Βλ. J.MEUNAUD ,όπ. παρ. ,σελ.258-260.

50. Βλ.J.MEUNAUD ,όπ. παρ. σελ. 261-264.

51. Βλ. J.MEUNAUD ,όπ παρ. σελ. 261 .Πρβλ.Γ.Κατσούλη, Τό κατεστημένο στήν Νεοελληνική Ιστορία , Νέα Σύνορα, σελ. 283-298 καί Γ.Κάτρη ,όπ.παρ.σελ.61-64 καί 94 έπ.

52. Βλ. J.MEUNAUD , όπ. παρ, σελ. 117 έπ.

53. Βλ. I.MEUNAUD , όπ. παρ. σελ. 293-294.Τ.Βουρνά ,όπ.παρ. ,σελ. 210.Γ.Κάτρη όπ. παρ. σελ. 178.

53α Βλ. J.MEUNAUD ,όπ. παρ. σελ. 294.

54. Άς σημειωθεί ότι μιά έπαναστατική καινοτομία στά έκπαιδευτικά πράγματα

τοῦ τόπου ἦταν ἡ εἰσαγωγή τῆς Δημοτικῆς γλώσσας στήν μέση Παιδεία. Μέχρι τότε οἱ μαθητές ἐπικοινωνοῦσαν μέ τά κείμενα τῶν (ἀρχαίων κλασσικῶν συγγραφέων μόνο μέσω τῆς ἀρχαίας γλώσσας πράγμα πού τούς ἔκανε τελικά νά μισοῦν τά κείμενα καί νά χάνουν τό οὐσιαστικό τους περιεχόμενο στό ὄνομα μερικῶν παρατηρήσεων Γραμματικῆς καί Συντακτικοῦ . Θεωρητικός ἐμπνευστής καί στυλοβάτης τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμίσεων ὑπῆρξε ὁ ἐκπαιδευτικός καί συγγραφέας Εὐάγγελος Παπανούτσος.Ἐπίσης συνέβαλαν στό μεταρρυθμιστικό ἔργο οἱ ἄμεσοι συνεργάτες τοῦ πρωθυπουργοῦ Λουκῆς Ἀκρίτας καί Γρῶργιος Μυλωνάς ."Ας μή ξεχνοῦμε ὅτι ὁ Ἴδιος ο ὁ Γ. Παπανδρέου ἀπό τότε πού διατέλεσε ἐπιτυχημένος Ὑπουργός Παιδείας στήν κυβέρνηση τοῦ'Ελευθερίου Βενιζέλου τό 1930 εἶχε δείξει ἰδιαίτερη μέριμνα γιά τήν βελτίωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τομέα στήν'Ελλάδα .Αὐτές οἱ ἐκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ἀποτέλεσαν ἀνταπόκριση σέ πάγια αἰτήματα τῆς'Ελληνικῆς νεολαίας καί σαφῶς προκάλεσαν ρήγματα στό πνευματικό κατεστημένο (ἡ πλειονότητα τῶν καθηγητῶν Πανεπιστημίου ,οἱ'Ακαδημαϊκοί ,οἱ ἀνώτεροι καί ἀνώτατοι γραφειοκράτες τοῦ'Υπουργείου Παιδείας καί οἱ ποικίλες προσβάσεις τους τόσο σέ πνευματικά 'Ιδρύματα καί'Οργανισμούς ὅτι καί στίς τρεῖς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης) τοῦ τόπου πού εἶναι πολύ ἀμφίβολο ἄν ἐπιθυμοῦσε ποτέ ἄνοδο τοῦ μέσου μορφωτικοῦ ἐπίπεδου τῶν πλατειῶν μαζῶν τῶν πολιτῶν . Οἱ μεταρρυθμίσεις καί ἡ ἐκπαιδευτική πολιτική πού περνοῦσε τό παραπάνω κατεστημένον θεμονδντουσαν σάν φραγμός ἀνάμεσα στήν λαϊκή βάση καί τίς πραγματικές πηγές γνώσης καί πληροφόρησης. Κι οἱ λόγοι ἦσαν εὐνόητοι. Τό παραπάνω κατεστημένο σάν " πνευματικό ἐπιτελεῖο " τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοοικονομικοῦ κατεστημένου ἔθετε σέ κίνηση διαδικασίες πού ἀποτελοῦσαν τελικά ἰδεολογικούς μηχανισμούς καί λειτουργίες διατήρησης κι ἀναπαραγωγῆς τῆς ὑπάρχουσας δομῆς ἐξουσίας. Βλ. Γ. Κατρη ,ὅπ. παρ. σελ. 178 ,βλ.'Η'εταρρύθμιση πού δέν ἔγινε Νέα 'Ελληνική Βιβλιοθήκη ,ἔκδ. 'Ερμῆς, Ε.Π.Ε. ;Ἀθήνα ,1974 (ἐπιμέλεια 'Αλέξ.Δημαρᾶς) τομ. Β ,σελ 267 ἑπ.

55. Βλ. ΚΕΙΤΗ R.LEGG ὅπ. παρ. σελ. 154 ἑπ.καί J.MEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ, 294-295πασσ καί 311.

56. Βλ. J.MEUNAUD ὅπ. παρ. σελ. 311 καί 384 Γ.Κάτρη , ὅπ. παρ. 179'Ανδρέα Παπανδρέου ,'Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ. παρ. σελ. 269 καί 477-484.

57. Βλ. J.MEUNAUD .ὅπ. παρ. σελ. 309.Γ Κατρη ,ὅπ. παρ. σελ. 186 ἑπ.

58. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ὅπ. παρ. σελ. 197- 201.

59.Βλ.ΣπύρονΚ.Θεοδωρόπουλο, ὅπ. παρ. σελ. 237 ἐπ. 'Ανδρέα Παπανδρέου ,ὅπ. πασ, σελ. 195- 196.

60. Βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 308-309.

61. Βλ. ὅμοια σελ. 48-49.

62. Σχετικά μέ τήν ἔννοια τῆς λανθάνουσας ἐπιρροῆς (IMPLICIT INFLUENCE) καί τοῦ κανόνα τῶν προβλεπομένων ἀντιδράσεων (RULE OF ANTICIPATED REACTIONS) βλ. R.DAHL MODERN POLITICAL ANALYSIS ,PRENTICE -HALL INC. σελ. 30 ἐπ. Σχετικά μέ τίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζε ἕνας πολίτης στήν ζωή του πού χαρακτηριζόταν ὡς μή "'Εθνικόφρων " βλ.Ν. Φυρούκη .ὅπ. παρ. ,τομ. 2ον ,σελ.96 ἐπ.

63. Σέ γενικές γραμμές ἀπ' τό 1946 μέχρι τό 1952 τό ἐκλογικό σύστημα βαθμιαία ἐξελισσόταν ἀπό ἁπλή ἀναλογική μέχρι καθαρά πλειοψηφικό. Σ' αὐτή τήν περίοδο σταθμός γιά τό ἐκλογικό σύστημα ἦταν οἱ ἐκλογές τοῦ 51 στίς ὁποῖες ὁ ἐκλογικός νόμος εὐνοοῦσε τούς μεγάλους κομματικούς σχηματισμούς. Αὐτή ἡ ἐξέλιξη ,ὅπως καί τό νόθο " τριφασικό" σύστημα τοῦ 56 ἀντιστοιχοῦσε στήν συστηματικοποιημένη προσπάθεια τῶν κατεστημένων δυνάμεων νά ἐλέγχουν τούς μεταπολεμικούς κοινοβουλευτικούς μηχανισμούς τῆς χώρας,ὥστε καταῶντας μιά τυπική δημοκρατική πρόσοψη νά καταφέρνουν νά σχηματίζουν πάντα μιά σταθερή κυβέρνηση ἐνῶ ἐγνώριζαν ὅτι τό μεγαλύτερο λαϊκό ρεῦμα ἦταν ἐναντίον τους.

'Απ' τό 1958 μέχρι τό 1964 παρατηεῖται μιά κάπως ἀντίθετη ἐξέλιξη. Τό " ἐνισχυμένο " τῆς ἀναλογικῆς διαρκῶς μειώνεται,πράγμα πού ἐπιτρέπει τό ἄνοιγμα τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνα .'Η ἀντίθετη αὐτή ἐξέλιξη ἐξηγεῖται ἀπ' τό ὅτι τό μεταπολεμικό τῆς Δεξιᾶς σταθεροποιήθηκε κι οἱ συντηρητικές δυνάμεις δέν φοβόντουσαν πιά γιά ἐλεγχόμενες δημοκρατικές παραχωρήσεις. 'Απ' τήν ἄλληκιοί πιέσεις τῶν κεντρώων πολιτικῶν δυνάμεων βαθμιεῖα αὐξανόντουσαν παράλληλα μέ τήν ἄνοδο τοῦ ἀναπτυξιακοῦ ρυθμοῦ τῆς χώρας , ὅποιος σέ κάθε περίπτωση ἦταν αὐτός ,καί τήν ἐνίσχυση τῶν ἐργαζομένων τάξεων.'Η νέα κατάσταση ἐπέβαλε στίς κατεστημένες δυνάμεις νά διατηροῦν τόν ἔλεγχο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος μ' ἕνα τρόπο πιό λεπτό πού ν' ἀφήνει μεγαλύτερα περιθώρια " δημοκρατικῆς πρόσοψης " ἔστω στά πλαίσια ἑνός δικομματικοῦ STATUS QUO, ἄν καί βέβαια στίς ἐκλογές τοῦ 61 οἱ παρεμβάσεις τῶν πολιτικῶν μηχανισμῶν τῆς Δεξιᾶς ἦσαν σκανδαλώδεις .βλ. J.MEYNAUD , ὅπ. παρ. σελ 51 καί 138 ἐπ.

64."Ομοια σελ. 97.

65."Ομοια σελ. 140 καί 142.

66. Όμοια σελ. 143.

67. Όμοια σελ. 144.

68. Όμοια στλ. 141-142 καί 147 βλ. KEITH R.LEGG ,όπ. παρ, σελ 141.

69. Όμοια σελ. 79 .

70. Βλ. Σπύρου Θεοδωράκουλου ,όπ. παρ, σελ 32-33.

71. Βλ. Σπύρου Θεοδωράκουλου ,όπ. παρ. σελ. 160-164 καί'Ανδρέα Παπανδρέου όπ. παρ. σελ. 124-126.

72. Βλ. Σπύρου Θεοδωράκουλου ,όπ. παρ. σελ. 176 έπ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,όπ. παρ. σελ. 126. έπ.

73. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,όπ. παρ. σελ. 104 ,όπου παραπομπή (1) μέ άναφορά στό βιβ βιβλίο τού Λευτέρη Σ. Σταυριανού " GREECE " ,CHICAGO,1952,σελ. 189.

74. Βλ. J.MEUNAUD , όπ. παρ. σελ. 106-108.

75 Γιά τά μεμονωμένα κόμματα τό ποσοστό ήταν 15% γιά ένα συνασπισμό δύο κομμάτων 25% καί γιά ένα συνασπισμό περισσότερων άπό δύο κόμματα 30% ,βλ. J.MEUNAUD ,όπ. παρ. σελ. 110.

76. Βλ. Βασίλη Φίλια ,Κοινωνία κι έξουσία στήν'Ελλάδα ,όπ. παρ. σελ 146 έπ. 150 155 έπ. 159, έπ. KEITH R.LEGG όπ. παρ. σελ. 162 ,309.

77. Βλ. KEITH R.LEGG,όπ. παρ. σελ. 165,173,175,184.

78. Βλ. J. MEUNAUD, όπ. παρ. σελ. 178-181.

79. 'Απ. τόν Μάϊο τού 1958 μέχρι τόν'Οκτώβριο τού 61 ή κοινοβουλευτική όμάδα τής ΕΔΑ ,έκανε πάνω άπό 1.800 αίτήσεις ,πάνω άπό 3.000 έρωτήσεις ,γύρω στίς 250 ένκ έπερωτήσεις καί πάνω άπό 300 άλλης φύσης διαβήματα στά πλαίσια τής δραστηριότητας της ,άπό άπέρρεε άπ' τήν ένάσκηση τών άρμοδιοτήτων καί τών δικαιωμάτων της πού τής άνηκαν σύμφωνα μέ τόν κανονισμό τής Βουλής. Οί τομείς πού τήν άπασχολοΰσαν ήσαν : 'Αγροτικά ζητήματα ,έργατοϋπαλληλικά ζητήματα, συνταξιοδοτικά ζητήματα ,Δημόσιοι ύπαλληλοι ,έκπαίδευση ,κοινωνική πρόνοια , Δημοσιοοικονομική πολιτική, 'Εσωτερική κι'Εξωτερική πολιτική , λειτουργία τού Δημοκρατικού πολιτεύματος ,έπικοινωνίες ,δημόσια έργα κ.λ.π. Βλ. J. MEUNAUD ,όπ. παρα. σελ. 200, 206,208, 226.

80. Όμοια σελ. 208-209 καί 312.

81. 'Από βήμα τής άξιωματικής 'Αντιπολίτευσης άκούστηκαν σκληρές έπικρίσεις γιά τήν κυβερνητική πολιτική πάνω σέ πληθώρα θεμάτων . Συγκεκριμένα κατηγορήθηκε ή κυβέρνη-

ση τῆς ΕΡΕ ὅτι ὑπέκυψε σέ'Αγγλοαμερικανικές πιέσεις γιά τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τῆς Ζυρίχης ,ὅτι ἐπέτρεψε καί ἐνίσχυσε μέ τόν τρόπο της σύσταση παραστρατιωτικῶν δεξιῶν ὀργανώσεων ,ὅτι εἶχε καλύψει σκάνδαλα σχετικά μέ τήν ἐκτέλεση ὡρισμένων δημόσιων ἔργων (Ἔργα'Ομονοίας , Ξενοδοχεῖο Πάρνηθας ,Ὑδροηλεκτρικά Ἔργα κ.ἄ) ὅτι εἶχε εὐνοήσει κατάσκανδαλώδη τρόπο τό μεγάλο ντόπιο καί ξένο κεφάλαιο , σέ βάρος τῶν ἐργαζομένων καί τοῦ Δημόσιου συμφέροντος (σύμβαση μέ Τομ-Πάππας -ΚΣΣΟ μέ PECHINEN ,προνομιακή μεταχείρηση τοῦ Νιάρχου γιά Ναυπηγεῖα τοῦ Σκαραμαγκᾶ καί τά Διϋλιστήρια 'Ασπροπύργου , τοῦ'Ενδρεάδη ποῦταν ἐπικεφαλῆς τῆς'Εμπορικῆς Τράπεζας καί τοῦ Ωνάση ποῦταν ἐπικεφαλῆς τῆς'Ολυμπιακῆς 'Αεροπορικῆς Ἑταιρείας ,ὅτι διεστρεβλωμένα τήν ὕπαιθρο μέσω τῶν ΤΕΑ ,ὅτι ἀντλοῦσε κατά ταχυδακτυλουργικό τρόπο χρῆμα ἀπ' τό Δημόσιο Ταμεῖο γιά κομματικούς σκοπούς ,(τά περίφημα " μυστικά " κονδύλια), ὅπ χρησιμοποιοῦσε στόν κυβερνητικό μηχανισμό στελέχη μέ βεβαρυμένο 'Εθνικό παρελθόν ,ὅτι μετέβαλε τόν στρατό καί τήν Δημόσια Διοίκηση σέ φέουδό της κ.ἄ. 'Ακόμη ἡ Ε.Κ. ἐπανειλημμένα εἶχε καταθέσει προτάσεις μομφῆς κατά τῆς Κυβέρνησης τῆς ΝΔ Ε/Ρ.Ε. 'Ενῶ ὅμ' τό 61 καί μετά ἀσκοῦσε πιέσεις μέ τόν τρόπο της πρός τ''Ανάκτορα γιά νά ἄρουν τήν ἐμπιστοσύνη τους πρός τήν Κυβέρνηση τοῦ Κ. Καραμανλῆ . Βλ. Ζ. MEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 264-267.KEITH R.LEGG ,ὅπ. παρ. ,σελ. 140.

82. Βλ. KEITH R. LEGG ,ὅπ. παρ. σελ 102 -104 ,132 ,155-156, Σχετικά μέ τίς διακρίσεις " τυπικῶν " καί "ἀτύπων " ὁμάδων συμφερόντων βλ. Π. Τερλεξῆ , Τό Πολιτικό Σύστημα ὅπ. παρ, σελ. 198 -

83. Γιά τήν διάκριση τῆς διάχυσης (DIFFUSENESS) καί τῆς ἐξειδίκευσης (SPECIFITY) βλ. T. PARSONS AND SHILS (EDS) ,HARVART UNIVERSITY PRESS ,σελ. 83-84 ,Π.Τερλεξῆ ,Τό Πολιτικό Σύστημα ,ὅπ. παρ. σελ 114 ,βλ. ἀκόμη ἐπ. KEITH R.LEGG, ὅπ. παρ. σελ 7 καί σελ. 125-129 καί G ALMOND , FUNCTIONAL APPROACH TO COMPARATIVE POLITICS σελ 40ἑξ, σέ " THE POLITICS OF THE DEVELOPING AREAS " τῶν G.ALMOND καί JAMES E.COLEMANCEDS' PRINCETON UNIVERSITY PRESS/

84 .Βλ. KEITH R.LEGG , ὅπ. παρ. σελ. 184-185.

85. Βλ. Κλ. Κουτσούκη , Πολιτική καί Κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν'Ελλάδα (1946-1970), σέ ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν ἐρευνῶν τεῦχος 36-37 ,1979 σελ. 386-389 .Τοῦ ἴδιου THE PROCESS OF POLITICAL AND SOCIOECONOMIC DEVELOPENT IN GREECE :1922-197, ATHENS σελ. 76 ἐπ. . Σημειώνουμε πώς ἕνα ἀρκετά ἐνδιαφέρον βιβλίο πού ἀναφέρεται καί ἀναλύει τό φαινόμενο τῶν διάχυτων πατερναλιστικῶν δομῶν τῆς'Ελλάδας εἶναι ἐκεῖνο

τοῦ J.K. CAMPBELL μέ τίτλο HONOUR ,FAMILY AND PATRONAG , A STUDY OF INSTITUTIONS AND MORAL VALUES IN A GREEK MOUNTAIN COMMUNITY ,CLARENDON PRESS, OXFORD ,1964.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3ον

Ἡ πολιτική διαδικασία ἀπό σκοπιά ἐξωκοινοβουλευτικῶν πολιτικῶν δυνάμεων καί παραγόντων.

Ἀφοῦ ἡ κοινοβουλευτική διαδικασία εἶχε τυπική παρά ἀποφασιστική καί οὐσιαστική ἰσχύ δέν εἶναι καθόλου ἄξιο ἀπορίας τό ὅτι οἱ ἐξωκοινοβουλευτικές δυνάμεις εἶχαν μεγαλύτερη ἐπιρροή στίς πολιτικές ἐξελίξεις ἀπ' ὅ, τι τά κόμματα καί οἱ πολιτικές ὀργανώσεις πού ἔμεσα ἤ ἔμμεσα εἶχαν σχέση μέ τήν παραπάνω διαδικασία. Ἡ ἴδια κοινωνικοπολιτική δομή πού δέν εὐνόησε τήν ἀνάπτυξη ἑνός κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος δυτικοευρωπαϊκῶν προτύπων ἀντίθετα παρεῖχε κατάλληλες προϋποθέσεις γιά τήν ἀνάπτυξη κι ἰσχυρή ποίηση πολιτικῶν παραγόντων καί δυνάμεων ἐξωκοινοβουλευτικῆς φύσης. Καί εἶναι παρατηρήσιμο ὅτι τό πολιτικό παιχνίδι κύρια στό ἐπίκεδο αὐτῶν τῶν δυνάμεων καί παραγόντων παιζόταν ,ἐνῶ οἱ κομματικές παρεμβάσεις καί ἐρασιτεχνότητες ἀναπτυσσόσουσαν σέ περιθώρια πού ἀφηνόντουσαν ἀπ' αὐτούς. Οἱ δυνάμεις πού κέρδιζαν στό ἐξωκοινοβουλευτικό ἐπίκεδο εἶχαν ἀποφασιστικό πλεονέκτημα καί στό ἀντίστοιχο κοινοβουλευτικό ἤ δέν εἶχαν ἰδιαίτερες δυσκολίες στό νά μεταφράζουν τήν νίκη τους σέ καθαρή κοινοβουλευτική ἐπιρροή.-

Κι ὅπως εἴδαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια τέτοιο πλεονέκτημα ἀπέκτησαν μεταπολεμικά οἱ αστικές συντηρητικές δυνάμεις ἀφοῦ ἦταν καί οἱ νικητριες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Οἱ δυνάμεις τῆς Ἀριστερᾶς ἐξουδετερώθηκαν δυναμικά μ' ἀποτέλεσμα ἀκόμη κι ἕνα καθ' ὅλα νόμιμο κόμμα , ὅπως ἡ Ε.Δ.Α., ἀπό μεγάλο μέρος πολιτευομένων καί πολιτῶν - πού φυσικά ἀνῆκαν στήν δεξιά παράταξη - νά μή θεωρεῖται ἀκριβῶς ἕνα ἰσότιμο ἀπό σκοπιά κοινωνιολογικῆς νομιμότητας[1] καί "Ἐθνικῶν φρονημάτων" στοιχεῖο τοῦ κοινοβουλευτικοῦ καί κομματικοῦ ὁπλοστασίου. Ὅ, τι φυσικά βρισκόταν ἀριστερότερα τῆς Ε.Δ.Α. ἦταν καί τυπικά παράνομο καί δέν μποροῦσε νά διεκδικεῖ τήν παραμικρή θέση στό πολιτικό σύστημα. Ἡ κοινοβουλευτική ὑπεροχή τῆς δεξιᾶς στήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν ἦταν παρά ἀντανάκλαση τῆς ἐξωκοινοβουλευτικῆς νίκης τῶν αστικῶν συντηρητικῶν δυνάμεων τῆς χώρας στήν περίοδο 44-49, ὑπό τήν προστασία πάντα τοῦ Ἀγγλοαμερικανικοῦ παράγοντα.

Ἐκεῖνη οἱ ἐξωκοινοβουλευτικές πολιτικές δυνάμεις ἀπ' τήν ἴδια τους

τήν φύση εἶναι ἐκεῖνες πού κατ' ἐξοχήν μή περιοριζόμενες μέσα στά ὅρια τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου χώρου πού σχετίζεται στενότερα μέ τίς κοινοβουλευτικές διαδικασίες ἐπεκτείνονται στό σύνολο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τό κοινωνικό του περιβάλλον - μέ τήν ἔννοια ὅτι ἐκεῖ δηλ. στό ἐξωκοινοβουλευτικό τμῆμα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί στό εὐρύτερο πεδίο τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς ,βρίσκονται θεμελιακές ρίζες τῆς ὕπαρξης τους τῆς ὕπαρξης καί σημαντικές πηγές τῆς ἰσχύος τους- παρουσιάζουν συχνά ἕνα εὐρύ πεδίο ἐπιρροῆν καί μιά ἐντεταμένη παρουσία μέσα στό σύνολο τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος."Ἐτσι ὅταν μάλιστα σέ μιά ὑπανάπτυκτη ἤ ἀναπτυσσόμενη χώρα ἔχουν ὑπερτροφία καί διατηροῦν τό ὀθωμανικό προβάδισμα ἔναντι τῶν κοινοβουλευτικῶν δέν εἶναι δύσκολο νά γίνει κατανοητό πόσο ἰσχυρές ἀποδεικνύονται ἐνίοτε ἐμπλεκόμενοι μέσα στίς κατευθύνσεις τῶν ἰδικῶν τους ἐπιρροῶν λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο συγκεκριμένα οἱ δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου ποδοπιξαν καθοριστικό ρόλο στίς πολιτικές ἐξελίξεις ἦσαν ἡ ξένος - δυτικός- κόρτα 'Αμερικανικός - πολιτικός παράγοντας,ὁ θρόνος ,ὁ Στρατός ,τό ξένο καί ντόπιο μεγάλο κεφάλαιο . Βέβαια ὑπῆρξαν κι ἄλλες δυνάμεις ὅπως ἡ'Εκκλησία ,ἡ διοικητική γραφειοκρατία ,ὁ τύπος ,ὁ συνδικαλισμός ,κι ἡ ἴδια ἡ ἐνεργοποίηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν πού ὅμως δέν εἶχαν τήν ἴδια καθοριστική σημασία ὅπως οἱ προηγούμενες . Οἱ δύο τελευταῖες μάλιστα - ἰδιαίτερα ὁ συνδικαλισμός πού μετά τό 1950 εἶχε πυδέσει σ' ἐκπεπλο ἐπίσημων ὀργάνων ν' ἀποτελεῖ γνήσια ἔκφραση τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων - δέν μπόρεσαν ν' ἀναπτύξουν τέτοιες ἀντισταθμιστικές ἐπιρροές γιά λόγους πού ἤ δη ἔχουμε ὀίξει ἀνήνανε στίς δυνάμεις πού πρωτοαναφέραμε ὥστε ν' ἀποδειχθοῦν ἀποτελεσματική τροχοπέδη στίς ἀντιλαϊκές κατευθύνσεις ἐκείνων. Βέβαια ἡ λαϊκή ἐνεργοποίηση μετά τό 61ἦταν πιό ὀξημένη ἀλλ' ὡστόσο ποτέ της δέν μπόρεσε νά συνδυασθεῖ μέ τέτοια πολιτικοστρατηγικά ὀργανωμένα στηρίγματα ὥστε ν' ἀποφευχθεῖ ἡ πλήρωση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τόν'Απρίλιο τοῦ67 κι ἔτσι νά μήν ἐκπεπλωσταεῖ ἕνα ἀρτάχρονο πισωγύρισμα τῆς σύγχρονης πολιτικῆς ἱστορίας τῆς χώρας .

I. 'Ο ξένος πολιτικός παράγοντας

Ἡ ἐξάρτηση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τόσο σέ πολιτικό ὅσο καί σέ οἰκονομικό ἐπίπεδο, ὅπως ἐπισημάναμε καί σέ προηγούμενα κεφάλαια, ἦταν ἕνα μόνιμο χαρακτηριστικό του - σχεδόν " παραδοσιακό " θά μποροῦσαμε νά ποῦμε - πού χρονολογεῖται ἀπ' τήν ἴδια τήν στιγμή τῆς ἵδρυσής του. Ἀκόμη καί ὁ Ἐθνάρχης Ἑλ. Βενιζέλος πού διαπραγματεύτηκε μέ τούς ἐκπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον Ἕλληνα πολιτικό σάν ἴσος πρός ἴσον φρόντιζε πάντα νά μή προκαλεῖ ἐνοχλήσεις στήν Ἀγγλική κυριαρχία. Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ κατάσταση συνεχίστηκε ἡ ἴδια, μέ τήν διαφορά βέβαια πώς ἀπ' τό 1947 τήν Βρεττανική ἡδεμονία τήν διαδέχτηκε ἡ Ἀμερικανική πού ὁπωσδήποτε εἶχε κάποια νέα χαρακτηριστικά στόν δικό της τύπο ἡδεμόνευσης.

Γιά νά εἴμαστε ὅμως πιό ἀκριβεῖς καί ἀντικειμενικοί ὀφείλουμε νά ὁμολογήσουμε πώς μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 44 καί οἱ δύο ἀντιμαχόμενες πολιτικές παρατάξεις εἶχαν πιεστικούς δεσμούς ἐξάρτησης ἀπό Μεγάλες Δυνάμεις - Τό Κ.Κ.Ε. ἀπ' τήν Σοβιετική Ἕνωση κι οἱ Ἀστικές πολιτικές δυνάμεις ἀπ' τήν Μ. Βρεττανία - ἀπ' τίς ὁποῖες ὅμως ἀντλοῦσαν καί ἐπιρροή. Ἡ αὐτονομία παράλληλα τῶν ἡγεσιῶν καί τῶν δύο πλευρῶν δέν μποροῦσε παρά νά ναι σημαντικά μειωμένη στό μέτρο πού οἱ ἐξαρτημένες σχέσεις - "προστασία" ἀλλά καί πέρασμα τῆς πολιτικῆς πού σύμφερε τόν "προστάτη " - ἀποτελοῦσαν δίαυλο διοχέτευσης τῶν κυριαρχικῶν ἐπιρροῶν τῶν ἰσχυρότερων - καί προστατευόντων - πρός τούς ἀδυνατότερους - καί προστατευόμενους - Κάτι τέτοιο ὅμως ἀπόκλειε ὅπως καί σέ προηγούμενα σημεῖα θίξαμε τήν προώθηση ἑνός ἀνεξάρτητου πνεύματος πολιτικοῦ προσανατολισμοῦ τόσο στά ἐξωτερικά ὅσο καί στά ἐσωτερικά θέματα καί τήν διαμόρφωση κυρίαρχων καί ἐθνικά περήφανων ἡγεσιῶν. Αὐτή ὅμως ἡ κατάσταση μέ τήν σειρά της δέν μποροῦσε παρά νά μειώνει τόν δείκτη ὀρθολογικῆς ἀντιμετώπισης κι ἐπίλυσης τῶν ἀναφυομένων κάθε φορά προβλημάτων ἀπ' τήν σκοπιά βέβαια τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Ἀκόμη δέν ἐξασφάλιζε τίς ἀπαραίτητες ἐξωτερικές, ὅπως τίς ἀποκαλέσαμε, προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης.

Γιατί πρέπει νά εἶναι ξεκάθαρο ὅτι μέ ἄλλη λογική ἡ κυρίαρχη μεγάλη δύ-

ναμη ἀντιμετωπίζει τά ἐσωτερικά ἤ ἐξωτερικά προβλήματα μιᾶς ὑπό τήν προστασία της μικρῆς χώρας ἤ πολιτικῆς παράταξης καί μέ ἄλλη λογική ἡ ἴδια ἡ χώρα ἤ παράταξη. Καί οἱ κυριαρχικές ἐπιρροές ἐπιβάλλονται ὁρισμένες φορές χωρίς κάποια συγκεκριμένη καί προγραμματισμένη θέληση τοῦ ἐπικυρίαρχου ἀλλ' ἀπ' αὐτή τήν ἴδια τήν ἀνισομέρεια τῶν δυνάμεων καί ἀπό κάποιο σύμπλεγμα " δυναμικῆς κατωτερότητας " τοῦ ἀσθενέστερου. Ἀκόμη ἕνα πολιτικό σύστημα μπορεῖ νά λειτουργήσει σωστά καί ν' ἀναπτυχθεῖ μόνον ἄν ἔχει δυνατότητα ἐθνικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ ποὖναι τό ἀποτέλεσμα τόσο τῆς ἐσωτερικῆς ἰδεολογικοπολιτικῆς ἐθνικῆς ἀνάτασης ὅσο καί τῆς πρακτικῆς δυνατότητας- ἐδῶ μπαίνει καί τό θέμα τῆς τεχνολογικῆς κιά οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης - νά σπάσει τά δεσμά τῆς ξένης ἐξάρτησης .Γιατί τότε μόνο μπορεῖ νά ἀποκλείσει τήν περίπτωση νά γίνει ὄργανο ἄλλων συστημάτων , ὑπηρέτης ἀλλότριων συμφερόντων ,χάνοντας τήν αὐτονομία του στό παιχνίδι τῶν διεθνῶν ἐπιρροῶν . Ν' ἀποκλείσει δηλ. τήν περίπτωση πού ὄντας ἐγκλωβισμένο σέ προσανατολισμούς ἑτεροπροσδιορισμένους δέν θά μπορεῖ ν' ἀναπτύξει τήν δική του δυναμική βασισμένη στίς δικές του κοινωνικές συντεταγμένες καί αἰτήματα.

Μεταπολεμικά λοιπόν ὅλες οἱ καθοριστικές πολιτικές δυνάμεις ἄρχισαν τό παιχνίδι τους ἔχοντας ἐξ ὁρισμοῦ τό ἐλάττωμα τῆς κηδεμόνευσης .Ἡ παράδοση συνεχιζόταν καί πρόκειτο νά ἐμπλουτιστεῖ μέ νέα τραγικά γεγονότα καί μαρτυρίες .Ἔτσι εἴχαμε ὡς ἀποτέλεσμα μιά σειρά ἀπό ἐγκληματικά λαθεμένους ἀνορθολογικούς καί ἐθνικά μή συμφέροντες χειρισμούς θεμάτων [illegible] Καί σχετικά μ' αὐτό θά μποροῦσαμε ν' ἀναφέρουμε πολλά παραδείγματα στά ὁποῖα ἔχουμε στηθεῖ καί τά ὁποῖα ἔχουμε ἀναλύσει σέ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας: ἀποδοχή ἀρχικά τῶν συμφωνιῶν τοῦ Λιβάνου καί τῆς Καζέρτας ἐκ μέρους τοῦ Κ.Κ.Ε. ἐνῶ ἀργότερα ἐξέφρασε τήν ἀντίθεση του, καθοριστική διαφωνία φοῦ Ἄρη Βελουχιώτη μέ τήν ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. τόν Νοέμβρη τοῦ 1944 γιά τό ἄν θἄπρεπε νά καταληφθεῖ ἡ πολιτική ἐξουσία τῆς ἀπελευθερωμένης Ἑλλάδας ἐπαναστατικά ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. ἤ ὄχι , Δεκεμβριανά καί συμφωνία Βάρκιζας ,ἐπιλογή τοῦ δεύτερου ἀντάρτικου ἐκ μέρους τῆς ἡγεσίας τοῦ

Κ.Κ.Ε. ,δουλοπρέπεια στή συνέχεια της " νικήτριας " πολιτικής γραμμής δηλ. της γραμμής της δεξιάς ,άπέναντι στήν Αμερικανική ύπερδύναμη ,άποδοχή μιάς έξαρτημένης οικονομικής άνάπτυξης σαθρών βάσεων άλλά πού συνέφερε τό κυρίαρχο ξένο μεγάλο κεφάλαιο ,ή έπίθεση τού Καραμανλή στήν όποία σέ κάθε νέα της φάση διαπιστωνόταν ότι δλο καί κάτι έχανε δ'Ελληνισμός ,ή'Εθνική τραγική κατάληξη της άντάξιας στρατιωτικής διπλωματορίας κ.ά.

Σέ δλα τά παραπάνω παραδείγματα ,όσο καί νά μή φαινόταν PRIMA FACIE, ό ξένος δάκτυλος είτε άπ' τήν Δυτική είτε άπ ' τήν'Ανατολική πλευρά είτε κι άπ' τίς δύό ήταν καθαριστικός. Βέβαια μετά τό 1949 σχεδόν άποκλειστικά είχε τόν λόγο ή Δυτική πλευρά (κύρια Αμερικανική) γι αύτό καί σ' αύτήν πέφτει ή περισσότερη εύθύνη ('Απ' τήν άλλη πλευρά μπορεί μόνο νά κριτικαριστεί ή σχέση τού ήγεμένου Κ.Κ.Ε. μέ τό Κ.Κ.Σ.Ε. στό βαθμό πού διαπιστώνεται ότι καρ' δλα τά τραγικά καί διδακτικά σφάλματα τού παρελθόντος τό πρώτο δέν μπορούσε ν 'άποδεσμευτεί ή τουλάχιστον νά συζητά τήν γραμμή πού κάθε φορά τού όριζε τό δεύτερο[3]).Καί σ' όλα τά παραπάνω παραδείγματα τό τελικά άποτέλεσμα ήταν πάντα ή αύξηση της διασπαστικότητας (DISSENCUS) καί ή μείωση της συνοχής (CONSENCUS) τού πολιτικού συστήματος ή κάποια άπώλεια σ' έπίπεδο έθνικής κυριαρχίας ή γιά τόν λαό γενικότερα τού'Ελληνισμού .-

Βέβαια ή'Ελλάδα είναι μιά χώρα μικρή καί μοιραία ύπόκειται σέ πιέσεις άπ μέρους'Ισχυρότερων δυνάμεων πού άπ' τήν ίδια τήν φύση τών πραγμάτων τείνουν νά τήν έξαρτοποιήσουν ,δεδομένου ότι , όπως κι άρχικά άπεσημάναμε ,ή γεωπολιτική της θέση παρουσιάζει διεθνές ένδιαφέρον. 'Ωστόσο ή παγκόσμια δύναμη καί έξουσίαση δέν είναι ένα άδιαίρετο κι άμετακίνητο μπλόκ. Παρουσιάζει ρωγμές κενά κι άντινομίες. Κι αύτές είναι άκριβώς οί εύκαιρίες γιά μιά μικρή -ποσοτικά τουλάχιστον χώρα παίζοντας ένα εύέλικτο παιχνίδι άνάμεσα στίς άντιμαχόμενες στό' διεθνές προσκήνιο μεγάλες δυνάμεις - μεταπολεμικά πιό 'Υπερδυνάμεις - κι έκμεταλλευόμενη τίς ίδιες τίς άδυναμίες τού διεθνούς άμυντικού μπλόκ στήν σφαίρα έπιρροής τού όποίου άνήκει ,άν άνήκει ν' αύξήσει τόν δείκτη τού αύτοπροσδιορισμού της καί νά μειώσει άντίθετα τόν δείκτη δεσμευτικότητας της άπό ξένα κέντρα άποφάσεων[4].

Γιατί θάταν μάλλον μοιρολατρικό κι αγωνιστικά - μαχητικά απαράδεκτο νά δεχτούμε ότι κάθε χώρα πού δέν είναι υπερδύναμη ή τουλάχιστο μεγάλη δύναμη είναι αναπότρεπτο νά πέσει σέ καταστάσεις εξάρτησης.

Στήν περίπτωση φυσικά τής Ελλάδας, μιάς χώρας πού βρίσκεται στό χώρο τής καπιταλιστικής περιφέρειας, σέ δυσκολίες αποδέσμευσης είναι πρόσθετος αλλά βέ χι καί δριστικά ξεπεράσιμος ο παράγοντας ότι κάθε χρειάζεται πρώτα μιά πολιτική εξουσία πού τό κύριο χαρακτηριστικό της δέν θάναι ή δουλοπρέπεια άλλ' αντίθετα ή εθνική παρρησία καί δεύτερο μιά καθολική ενεργοποίηση καί στό έπακρον εξισορρόπηση τού εσωτερικού της έμψυχου δυναμικού σέ συνδυασμό μέ τήν έγκαιρη καί συστηματική εκμετάλλευση τού έμψυχου δυναμικού της (αύτό έχει κάποια σημασία ή ικανότητα εκμετάλλευσης τού περιβάλλοντος). Μόνον έτσι μπορεί ν' αντιμετωπισθεί πιστευτική πολιτική επιρροή τού διεθνούς περιβάλλοντος σάν ανεξάρτητη μεταβλητή. Κάτι τέτοιο όμως στήν εξεταζόμενη περίοδο δεν κουσίαζε καί κατά συνέπεια δέν συγκροτείτο αναγκαία σποδομή γιά τό σπάσιμο τής εξάρτησης.

Ο καθοριστικός ξένος δυτικός πολιτικός παράγοντας (Αγγλικός μέχρι τό 47 κι αργότερα Αμερικανικός) κινήθηκε κι ανακτύχθηκε μεταπολεμικά στά γνωστά πλαίσια τής γενικότερης Ιμπεριαλιστικής διείσδυσης τών μητροπολιτικών καπιταλιστικών χωρών στίς χώρες τής περιφέρειας. Γι αύτό καί συμβάδιζε μέ τήν τάση τού μεγάλου δυτικού κεφαλαίου (πολυεθνικές εταιρίες) γιά οικονομική διείσδυση καί πρωταρχία, όπως είδαμε αναλυτικώτερα στό 2ο καί 3ο κεφάλαιο τού 1ου μέρους. Η ίδια η δομή τού Φιλικού μαθηματικού συστήματος συνεπάγεται τήν λειτουργία τού Ιμπεριαλιστικού πρότυπο ως διεθνούς μηχανισμού διάνοιξης τών ρόδων τής οικονομικής επεκτατικότητας καί πρωταρχίας στόν παθένο ως ένα βαθμό χώρο τής Περιφέρειας. Καί κάτι τέτοιο, όπως ξέρουμε σημαίνει πολιτική, διπλωματική καί ως ένα βαθμό στρατιωτική κάλυψη έκ μέρους τού προηγουμένου μέ τήν οποία εξασφαλίζεται καί η διευκόλυνση έκ μέρους τής κυβέρνησης καί τού κρατικού μηχανισμού τής περιφερειακής χώρας τής διείσδυσης τού ξένου κεφαλαίου καί τών εκπελεσθέντων του.

Έτσι μεταπολεμικά ή Ελλάδα βρέθηκε πλαισιωμένη απ' ένα σύμπλεγμα

οικονομικά - πολιτικών δυτικής προέλευσης εξαρτήσεων, στό οποίο όμως ή ραγδαιότητα της πολιτισμικής ελκυστικής προσαρμοσόταν τουλάχιστον μέχρι τό 1960 της οικονομικής τέτοιας λόγω της ιδιαίτερης γεωπολιτικής θέσης της χώρας καί τό αντίστοιχο πολιτικό ενδιαφέρον του δυτικού Ιμπεριαλισμού. Δέν πρέπει νά λησμονιέται άπαξ όπως τό Κυπριακό πρόβλημα μεταπολεμικά ήταν στενά συνδεδεμένο μέ τίς εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της χώρας κι αποτελούσε σημείο κλειδί των σχέσεών της μέ τίς Η.Π.Α. καί τό Ν.Α.Τ.Ο. Γι'αυτό καί θάταν σφάλμα ν' ερμηνεύσουμε εξελίξεις από) αποκλειστικά καί μόνο εσωτερικών οικονομικοκοινωνικών διαφοροποιήσεων ή ταξικών αντιπαραθέσεων. Οί πολιτικές μεταβλητές του διεθνούς πεδίου καί πιό συγκεκριμένα του δυτικού άσκούσαν αποφασιστική επιρροή. Στήν καπίτιση της Ελλάδας τό πολιτικό ενδιαφέρον του δυτικού Ιμπεριαλισμού, ήταν εξ ίσου ισχυρό μέ τό οικονομικό.

Μετά τό 1947 ,όπως είναι γνωστό, οί Αμερικανοί άρχισαν νά διεισδύουν μέ πατερναλιστικές φυσικά προθέσεις σέ πολλούς τομείς καί πολιτικού καί εύρύτερου κοινωνικού συστήματος της χώρας. Στήν οικονομία, στήν Δημόσια Διοίκηση καί προπαντός τόν Στρατό, τήν Αστυνομία καί τίς Υπηρεσίες πληροφοριών άσκούσαν αποφασιστικό έλεγχο όχι τόσο γιά νά βελτιώσουν τόν άπευγχρονισμό τους, πράγμα πού φυσικά δέν'Εκκλειόταν σάν επιδίωξή τους ,όσο γιά νά διασφαλίσουν ή'Αμερικανική κυριαρχία στούς τομείς αύτούς καί νά μεταβληθούν αύτοί οί τελευταίοι σέ αποτελεσματικά προπύργια κατά της κομμουνιστικής διείσδυσης καί όργανα επιβολής της δικής τους νατοϊκής πολιτικής[6] ,βέβαια ή Βρετανική δραστηριότητα πού μετά τό 47 ή παύει νάναι ή κυρίαρχη άπό οικονομικά ζένων επιρροών δέν εξαφανίζθηκε ,αλλά μειώθηκε στό μέτρο πού ή Μεγ. Βρεττανία έπαψε μέν νάναι η επικυρίαρχη δύναμη αλλά συνέχιζε νά ενδιαφέρεται γιά τήν διατήρηση των δικών της " κόλων δύναμης " , όπως λεγε. Δς ένα βαθμό ήταν ό κόκλος των'Αμερικάνων καί δικών της διαπραγματεύσεων ,όπως λεγε ήταν αύτές πού είχαν αποκτηθεί μέσω της INTELLIGENCE SERVICE,, Σκοπός αύτης της διατήρησης ήταν επ' τήν μιά ή συνέχιση κάποιου ποσοστού επιρροής πάνω σέ πολιτικά πράγματα της χώρας κι επ' τήν άλλη ή δυνατότητα μιάς εύρύτερης ενημέρωσης καί μυστικής πληροφόρησης γύρω άπό θέματα πού σχετιζόσου-

σαν πιό στενά μέ τά Βρεττανικά συμφέροντα ,όπως λ.χ. Τό Κυπριακό πρόβλημα.[7]

Η Βρεττανική Δραστηριότητα μετά τό 1947 δέν είχε λόγο νά μή συμπλέει σέ γενικές γραμμές μέ τίς κατευθύνσεις τών Αμερικανών. Ωστόσο θά-ταν άναγκαίο νά μή παρατηρηθεί ότι σ' άπό μέρους θέματα οί γραμμές τους δέν συμπίπταν πάντα κι' ότι τά χαρακτηριστικά τής Αμερικάνικης Ε πιπρεπρηξίας κάπου διαφέρουν μ' έκεΐνα τής Βρεττανικής . Λ.Χ οί Αμερικά-νοι άποστήριζαν θερμά τήν άκεραιότητα τού Παλάτου στήν πολιτική ζωή τής χώρας ,ενώ σέ πρώτη φάση τ' Ανάκτορα διαφώνησαν έντονα. Οί Αμερικανοί άνα-πνέοντας περισσότερο άπό συγχρονο - πρακτικό Ιμπεριαλιστικό πνεύμα παρά παραδοσιακά δέν φαινόταν νά έχουν άνεξάρτητη γιά μιά άβασίλευτη άστική δη-μοκρατία άπ' τήν στιγμή πού είχαν άντιλήψεις - καί τίς είχαν φυσικά - ότι ή Ελλάδα δέν άπόκειτο νά φύγει κατά άπ' τό άρμα τους. - Κι έτσι μπο-ρεί νά έξηγηθεί γιατί δέχτηκαν τήν άνατροπή τού βασιλικού θεσμού κατά τήν διάρκεια τής στρατιωτικής δικτατορίας.- Αλλά σέ περίπτωση δικτατο-ρίας - καί τό δείξαμε αύτό μέ τήν περίπτωση τού Απριλιανού πραξικοπήματος τού 67 ήταν περισσότερο νά προτιμήσουν μιά άμοιβαία στρατιωτικών -πραξικοπη-ματικών γαμηλότερων μέν βαθμών ,άλλά πού είχαν τήν πιθανότητα έστω πρό-σκαιρα ν' άκολουθήσουν μιά " λαϊκίστικη " πολιτική παρά μιά ομοιβαία στρατιω-τικών φιλών μέν βαθμών άλλά καθαρά παραδοσιακού χαρακτήρα (άμεση σχέση δηλ. μέ τούς κύκλους τών Ανακτόρων ,κοινωνική καταγωγή άπομακρύνεται όχι λαϊκή κλπ)[8].

Αλλά στήν περίπτωση τού Κυπριακού οί Αμερικανοί έπέμεναν περισσό-τερο άπ' τούς Άγγλους στή πλήρη " κατοχοποίηση " του ώστε νά έχουν τήν δυνα-τότητα τής άμεσης έγκατάστασης ναυτικών κι' Αμερικανικών βάσεων στό Κυπρι-ακό έδαφος. Οί Άγγλοι πάλι άπ' τήν στιγμή πού κατάφεραν νά εμπλέξουν στήν ίστορία τό Τουρκικό κράτος καί τό διευκόλυναν νά έγείρει άξιώσεις σχετικά μέ τόν Τουρκοκυπριακό πληθυσμό[9] ένώ παράλληλα διατηρούσαν δικαιωματικά τίς βάσεις τους στό νοσούσατο μέ τήν Συνθήκη τής Ζυρίχης Κυπριακό Κράτος δέν άναγκαίοντο καί τόσο άπ' τήν άδέσμευτη πολιτική τού Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Γι' αύτό καί ό τελευταίος ήταν φανερό ότι είχε περισσότερη άντίθεση στό πέρα-

σμα τῆς πολιτικῆς του μέ τούς Ἀμερικανούς καί τό ΝΑΤΟ - καί φυσικά τά ἐπιχειρήματά τους μεσ' τόν Ἑλλαδικό χῶρο - παρά μέ τούς Ἄγγλους .

Εἶναι ἀμφίβολο ὅμως ἄν μετακαλαμικά ἡ Ἑλληνική πολιτική ἡγεσία ἐπιτελλεύτηκε ἔξυπνα κι ἀποτελεσματικά πρός ὄφελος τῶν Ἑλληνικῶν πάντα συμφερόντων τά διάφορα ἐνδεχομένως κενά καί ἀντιθέσεις ,μικρότερες ἤ μεγαλύτερες ,φανερές ἤ καλυμμένες πού διακυβευόντουσαν ἀνάμεσα στόν Ἀμερικανικό καί Βρεττανικό παράγοντα στόν ὅποιο βαθμό φυσικά μποροῦσαν νά ὑπάρξουν στέ πλαίσια τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς Ἀτλαντικῆς Συμμαχίας. Στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας καί τῶν σχέσεών της πρός τίς Μεγάλες Δυνάμεις ,ἡ ταυτική τοῦ " διαίρει καί βασίλευε " λειτουργοῦσε ὡς ἐπί τό πλεῖστον σέ βάρος της .Ἀντίθετα ἡ γαιτονική Τουρκία ἀποδεικνυόταν ὅτι ἤξερε ἐπιτυχέστερα νά χειρίζεται τίς ὁποτεδήποτε ἀντιθέσεις συμφερόντων ἤ πολιτικῶν ἐπιλογῶν τῶν Δυνάμεων αὐτῶν σέ ὄφελος τῶν δικῶν της ἐθνικῶν συμφερόντων Ἄς θυμηθοῦμε π.χ. τήν πολιτική τοῦ Κεμάλ ἀπέναντι στή Δύση καί τήν Ἀνατολή τόσο κατά τήν διάρκεια τῆς Ἐθνικιστικῆς του Ἐπανάστασης ὅσο κι ἀργότερα[10]. Μετακαλαμικά τρανό παράδειγμα τέτοιων ἐπιτυχῶν Τουρκικῶν χειρισμῶν εἶναι καί πάλι τό Κυπριακό . Μιά ὑπόθεση ἀνάμεσα στούς Ἕ-Ἑλληνοκύπριους , τήν Ἑλλάδα καί τήν Μεγ. Βρεττανία ,ὕστερα μάλιστα ἀπό ρητή ὑπέσχεση τῆς τελευταίας ὅτι θά συμμορφωθεῖ πρός τό ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ σχετικά μέ τήν Ἕνωση ἤ ὄχι μέ τήν Ἑλλάδα μέ βάση τήν ἀρχή τῆς αὐτοθεάσεως - καί τό δημοψήφισμα ὅπως εἶναι γνωστό ἦταν ὑπέρ τῆς Ἑνωσης - κατάληξε μιά καλή εὐκαιρία γιά τούς Τούρκους νά ἐκμηλώνουν μέ ἐπιτυχία τήν ἐπεμβατικότητά τους σέ βάρος τῶν Κυπριακῶν ἀκαρῶν καί τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων στήν Ἀνατολική λεκάνη. "Ἀττίλας " ὑπ' ἀριθμ 1 καί 2 καί ἡ κατοχή ἀπ' τό 1974 καί μετά τοῦ 40% περίπου τοῦ Κυπριακοῦ ἐδάφους ἀπ' τά Τουρκικά στρατεύματα.)

Ὀξένες παράγοντες[11] μποροῦσε νά δρᾶ καί νά ἐπηρεάζει τίς ἐσωτερικές ἐξελίξεις τῆς χώρας πάντοτε μέσω κοινοβουλευτικῶν καί ἐξωκοινοβουλευτικῶν προγεγυρωμένων μέσα στό Ἴδιο τό πολιτικό σύστημα της. Καί κάτι τέτοιο γιά τήν πολιτική ἀνάλυση ἔχει ἰδιαίτερη σημασία ,τόσο γιά τήν λειτουργία τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης καί στράτευσης ὅσο καί γιά τόν

εὐρύτερο ρυθμό διαδικασίας τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης [illegible] καί τῶν ἐσωτερικῶν καί ἐξωτερικῶν προϋποθέσεών της. Μιλῶντας γιά "προγεφύρωμα" ἐννοοῦμε μιά ὁμάδα κρατικῶν ἤ πολιτικῶν στελεχῶν πού δέν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνήκουν ἀναγκαστικά σέ μιά καί μόνη πολιτική παράταξη ἀλλά πού χαρακτηρίζονται ἀπ' τήν σύνδεσή τους καί τήν οὐσιαστική ἀφοσίωσή τους στά συμφέροντα τῆς "κηδεμονεύουσας" δύναμης Ἀμερικανικῆς, Ἀγγλικῆς κ.λ.π. Βέβαια αὐτή ἡ σύνδεση εἶναι δεκτική διαβαθμίσεων καί δέν μποροῦμε ν' ἀποκλείσουμε καί τήν περίπτωση στελεχῶν πού συνειδητά προσπαθοῦν νά βροῦν τρόπους ἡ σχέση τῆς χώρας πρός τήν "κηδεμονεύουσα" ν' ἀποβεῖ ὠφέλιμη γιά τήν πρώτη ἔστω καί κάτω ἀπό περιορισμούς καί σ' ὁρισμένους τουλάχιστον τομεῖς, π.χ. σέ τομεῖς ἐκσυγχρονισμοῦ ἤ διπλωματικῆς ὑποστήριξης ἀπέναντι σέ κάποια τρίτη χώρα. Ὅταν κάπως ὑπερβολικό νά χαρακτηρίσουμε ὅλους ὅσους οὐσιαστικά ἀνήκουν σ' αὐτές τίς ἔντυπες ὁμάδες σάν ἁπλούς "πράκτορες" ποικίλων τύπων καί ἐπιπέδων, φανερά ἤ καλυμένα ξένων δυνάμεων. Πάντως καί στήν καλύτερη περίπτωση ἡ ἐπιθυμία τους νάβροῦν κοινά σημεῖα συμφερόντων ἀνάμεσα στήν πατρίδα τους καί τήν ξένη δύναμη δέν μπορεῖ νά τούς φέρει σέ σημεῖο ἀποφασιστικῆς ἀντίθεσης μέ τήν τελευταία, γιατί κάτι τέτοιο θά σήμαινε ἐξ ὁρισμοῦ ὅτι παύουν νᾶναι προγεφύρωμά της.

Ἔτσι μέ τήν παραπάνω ἔννοια θά μποροῦσαμε νά βροῦμε μεσ' τόν μεταπολεμικό πολιτικό κόσμο τῆς χώρας Ἀμερικανόφιλη, Ἀγγλόφιλη, Γερμανόφιλη[12] φατρία κ.λ.π. καί φυσικά μ' ὅλες τίς σχετικές διατυπώσεις τους στόν κρατικό μηχανισμό, στόν στρατό, τήν ἀστυνομία, τόν ἐπίσημο πνευματικό κόσμο κ.λ.π. Αὐτοί ἀκριβῶς ἦταν οἱ ἄνθρωποι πού δρῶνταν μέσα σέ καίριες θέσεις τοῦ πολιτικοῦ συστήματος περνοῦσαν τήν πολιτική τῆς ξένης δύναμης καί διασφάλιζαν τά συμφέροντά της. Αὐτοί οἱ ἴδιοι φυσικά ἄνθρωποι ἀποτελοῦσαν ἀνακοπή ἀπ' τά "πάνω" τῆς πορείας γιά χειραφέτηση τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καί ὁλοκλήρωση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας της μέ βάση τίς προηγούμενες.

Πέρα ἀπ' αὐτό οἱ ξενοκατευθυνόμενες ὁμάδες στελεχῶν τῆς πολιτικῆς ELITE καί τά κυκλώματα τους λειτουργοῦσαν ἀνασταλτικά καί σ' ἄλλες λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, δηλ. στήν πολιτική στράτευση, στήν ἱκανότητα ἐκμαυλισμοῦ τοῦ ἔμψυχου δυναμικοῦ τῆς χώρας, στήν ἱκανότητα

πολίτη στούς κρατικούς τομεῖς πού ἐλέγχει ὅπως κι ὁ ἀποικιοκράτης στούς γηγενεῖς κατοίκους τῆς ἀποικιοκρατούμενης χώρας μέ τούς ὁποίους συνεργάζεται.

Κι ὁ λόγος εἶναι ἁπλός. Ἀποκόβει ὅσους συνεργάζεται μαζί του ἀπ' τήν ἐθνική – λαϊκή τους βάση, τούς κάνει νά αἰσθάνονται κάποιο ἐπίκτητο σύμπλεγμα " ὑπεροχῆς " ἀπέναντι σ' ὅσους παραμένουν σ' αὐτή τήν βάση - πρόκειται δηλ. γιά κάποια " ἐξωραϊσμένη γενιτσαροποίηση "- κι ἔτσι εὐκολώτερα μπορεῖ νά τούς χρησιμοποιεῖ σάν ὄργανα. Καί κάτι τέτοιο ἐνδέχεται νά συντελεῖται ἀπ' ἕνα σημεῖο καί μετά χωρίς τήν συνειδητή καί μεθοδευμένη ἐπιδίωξη τοῦ ξένου παράγοντα ἁπλά καί μόνο ἐξ αἰτίας μιᾶς " μιμητικῆς " τάσης τοῦ συνεργαζόμενου μαζί του πολίτη πρός αὐτόν καί τά προβαλλόμενα πολιτικά του πρότυπα. Ἀφοῦ ἡ ἐπικυριαρχη ξένη δύναμη τοῦ ἔχει ἐπιβληθεῖ ὡς " κάτι ἀνώτερο " ἡ μιμητική τάση[14] καί ἡ ὑποβάθμιση τοῦ δικοῦ της κόσμου ὡς δομάδας ἀναφορᾶς[15] δέν εἶναι κάτι τό φυσικό ἤ ἀπρόβλεπτο.

Πρός αὐτή μάλιστα τήν κατεύθυνση μεταπολεμικά λειτούργησε καί ἡ Ἀμερικάνικη πολιτιστική προπαγάνδα, ὅπως κι ἐκείνη φυσικά ἄλλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων - κύρια Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Γερμανίας - τόσο σ' ἐπίπεδο πανεπιστημιακῶν σπουδῶν ὅσο καί σ' ἐπίπεδο εὐρύτερων ἐπιστημονικῶν πνευματικῶν καί πολιτιστικῶν ἀνταλλαγῶν[16]. Ἀλλά ἡ ἀπόπειρα τοῦ πολιτιστικοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ νά ἀλλώσει τήν πολιτιστική ζωή τῆς χώρας καί τίς συνειδήσεις τῶν κατοίκων της ὁλοκληρώθηκε μέ τήν προβολή καί τήν ἐπικράτηση ὡς ἕνα βαθμό ἑνός δυτικοῦ τρόπου ζωῆς κύρια ἀμερικάνικου πού συναντιέται κύρια στίς ἀνεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες μαζικῆς κατανάλωσης (MASS CONSUPTION SOCIETIES). Κάτι τέτοιο ὅμως κοντά στ' ἄλλα ἀποπροσανατόλιζε τούς ἐργαζομένους ἀπ' τά συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά τους προβλήματα καί τά ἱστορικά τους καθήκοντα, τούς συνήθιζε σ' ὁρισμένα καταναλωτικά πρότυπα καί τούς ἐνίσχυε τήν ἤδη ὑπάρχουσα τάση τους γιά βραχυπρόθεσμο κέρδος ἔστω καί μέ τρόπους ἀθέμιτους ἤ σέ κάθε περίπτωση ἀδιάφορους γιά τό συνολικό συμφέρον τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Μ' ἄλλα λόγια ἐνισχύοντουσαν κοινωνικοπολιτιστικές τάσεις πού ἀντιστοιχοῦσαν σέ καταναλωτικά πρότυπα καί κοινωνικές ἀξίες πού κανονικά ἀνῆκαν σέ καπιταλιστικές κοινωνίες ψηλότερου δείκτη οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί σαφῶς πιό ἰσόρροπίας ἀνάμεσα στούς τρεῖς τομεῖς τῆς παραγωγῆς.

Βέβαια μέ τά όσα έπισημάναμε παραπάνω μέν βγαίνει τό συμπέρασμα ότι ή σωστή αναπτυξιακή πολιτική στήν εξαρτώμενη περίοδο έπρεπε αναγκαστικά νά πλαισιώνεται άπ' ένα πολιτιστικό απομονωτισμό ή μιά πολιτική αντι-δυτικών κατευθύνσεων. Κάθε άλλο. Αυτό όμως πού θέλαμε νά διαγραμμίσουμε είναι ότι ο έλεγχος τών ξένων πολιτιστικών επιρροών όταν είναι αποφασισμένη ή αναμέτρηση μέ τά 'Ιμπεριαλιστικά κέντρα' Ισχύος επιβάλλεται γιά δυό λόγους. Πρώτο γιά νά δοθεί αφαιρία άρτιώτερης συνειδητοποίησης άπ μέρους τών λαϊκών μαζών τών 'Εθνικών πολιτιστικών του ριζών καί δεύτερο γιά νά μή καταφέρνει άσύδοτα ο 'Ιμπεριαλισμός παράγοντας άκόμη καί μέ τήν μορφή κάποιου "Δούρειου Ίππου", νά παρνάει πρότυπα καί άξίες πού δέν είναι αντίστοιχες μέ τίς ανάγκες καί τίς δυνατότητες τής παραγωγής καί τής εύρύτερης κοινωνικοοικονομικής διάρθρωσης πού έχει ή αναπτυσσόμενη - μεταβατική χώρα στή συγκεκριμένη μεταβατική "άκο-δεσμευτική" της φάση.

'Αλλά καί στήν ορθολογική διάρθρωση τών κρατικών σωμάτων ή τήν επιλογή άπ μέρους πολιτικών όπως καί στήν διαφοροποίηση καί εξειδίκευση τών διαφόρων θεσμοθετημένων τομέων τού πολιτικού συστήματος είναι αμφίβολο άν ή ξενική παρέμβαση άκόμη καί αν είχε καλοπροαίρετες διαθέσεις "δυτικού" εκσυγχρονιστή "είχε τελικά θετικό αποτέλεσμα. Βέβαια σέ άλλες γραμμές ένα πνεύμα εκσυγχρονισμού ίσως καί επιφανειακό, παρνούσε κύρια σ' επίπεδο υποδομής (ενέργεια, επικοινωνίες, συγκοινωνιακό δίκτυο, στοιχειώδης διοικητική εξειδίκευση κλπ.) γιά τήν εξαρτημένη βιομηχανική ανάπτυξη νεοκαπιταλιστικού τύπου. Τό ξένο κεφάλαιο γιά νά είσχθεί καί νά επενδυθεί στήν χώρα έπρεπε νά βεί καί κάποιοι στοιχειώδες πλέγμα τεχνολογικών, διοικητικών καί νομοθετικών στοιχείων ενιαίας υποδοχής. 'Αλλά δέν επρόκειτο γιά ένα εκσυγχρονισμό σέ βάθος πού ν' άγκαλιάζει τό σύνολο τής παραγωγικής κι αναπτυξιακής διαδικασίας μέ άπώτερο σκοπό νά θεμελιώσει μιά αυτόνομη οικονομία άποτινάζοντας τήν κίνηση καί τούς ρυθμισμούς τού ξένου κεφαλαίου καί τών ξένων κέντρων πολιτικής ισχύος. Ήταν ο εκσυγχρονισμός - υπηρέτης ενός στρεβλού μονοπωλιακού καπιταλισμού όπως συναντάται σέ μιά χώρα τής περιφέρειας κι όχι ο εκσυγχρονισμός - όπλο καί εγγύηση τής διαδικασίας γιά αναστροφή αυτού τού τύπου καπιταλισμού καί για αυτοκεντρισμένη ανάπτυξη.

Ύστερα, όπως είπαμε καί παραπάνω, άλλη ή λογική τής 'Ιμπεριαλιστικής

χώρας κι άλλη ή λογική μιᾶς χώρας πού θέλει ν' ἀποτινάξει Ἰμπεριαλιστικές ἐξαρτήσεις . Μιά ἐπιλογή σωστή γιά τά συμφέροντα τῆς πρώτης δέν εἶναι ἀναγκαστικά σωστή γιά τά συμφέροντα τῆς δεύτερης. Π.χ. Ἦταν ἐπιβεβλημένο γιά τά Νατοϊκά συμφέροντα ἡ διάταξη τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Βόρειας Ἑλλάδας , νἄταν τέτοιου τύπου λές καί ἐπρόκειτο νά δεχθεῖ ἐπίθεση ἀπό Βορρᾶ. Ὡστόσο ὅπως ἀποδείχτηκε στήν δεκαετία τοῦ 50 καί τοῦ 60 περισσότερος κίνδυνος γιά τήν Ἑλλάδα ὑπῆρχε ἐξ Ἀνατολῶν , ἀπ' τήν Τουρκία δηλ. Ἡ διάταξη λοιπόν τῶν στρατιωτικῶν της δυνάμεων ἦταν λογικό νἄχει ἄλλη κατεύθυνση , λές δηλ. καί ἐπρόκειτο νά δεχτεῖ ἐπίθεση ἐξ Ἀνατολῶν. Κι ὅμως ἡ ἐπιλογή φυσικά πού περνοῦσε ἦταν ἡ πρώτη .Η ναυτοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος μετά τό 1963 συνέφερε τίς Η.Π.Α. κι ἦταν λογικό αὐτές οἱ τελευταῖες νά πιέζουν ἀσφυκτικά πρός αὐτή τήν κατεύθυνση (θυμ. τό ταξείδι τοῦ Γ.Παπανδρέου στήν Οὐάσιγκτον τό καλοκαίρι τοῦ 1964 καί τίς πιέσεις πού ἐκεῖ δεχτηκε ἀπό τό Τζόνσον). Ἀντίθετα τά συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπέβαλαν ν' αντιμετωπίζεται τό Κυπριακό σάν διεθνές πρόβλημα ἑνός ἀνεξάρτητου κι ἀδέσμευτου κράτους.

Ἠπαρέμβαση τοῦ ξένου στοιχείου στήν λειτουργία τῶν δημοσίων καί στρατιωτικῶν Ὑπηρεσιῶν ὅπως καί τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ περιέπλεκε πολλές φορές τά πράγματα . Πρῶτο γιατί ἀφοῦ ἡ πρωταρχική μέριμνα τοῦ πρώτου ἦταν ἡ κατοχύρωση καί ἀσφάλεια τῶν δικῶν του συμφερόντων ἀκόμη κι ἄν ἦταν ἀντίθετα μέ τά Ἑλληνικά , ἡ "ἐκσυγχρονίζουσα διαφοροποίηση " κρατικῶν δομῶν πού προωθοῦσε ἦταν περισσότερο ἐκείνη πού λειτουργοῦσε ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀσφάλειας παρά ἐκείνη πού ἀνταποκρινόταν στίς διευρυνόμενες καί πολλαπλασιαζόμενες κοινωνικές πολιτικές καί οἰκονομικές ἀνάγκες τῆς χώρας πού βρισκόταν κάτω ἀπ' τήν ἀναπτυξιακή διαδικασία. Π.χ. περισσότερο ἐνδιέφερε τούς Ἀμερικανούς νά ἐκσυγχρονίσουν καί νά ἐξειδικεύσουν ἐκείνους τούς τομεῖς τῶν διοικητικῶν , ἀστυνομικῶν καί στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν πού εἶχαν ἁρμοδιότητα τόν ἐντοπισμό , παρακολούθηση κι ἐξουδετέρωση στοιχείων πού χαρακτηρίζόντουσαν ἐπικίνδυνα γιά τήν διατήρηση τῆς δεξιᾶς κατάστασης πραγμάτων καί λιγότερο , ἄς ποῦμε , νά καταπολεμήσουν τήν ἄχρηστη γραφειοκρατία , τούς διοικητικούς ἐκείνους τομεῖς πού συνδέονται μέ τίς δημόσιες παροχές πρός τούς πολίτες ἤ νά ἐκσυγχρονίσουν τό ἐκπαιδευτικό σύστημα . Οἱ ὑπηρεσίες πληροφοριῶν εἶχαν ἐξειδικευτεῖ καί εἶχαν γίνει ἀρκετά ἀποτελεσματικές στήν σύνδεσή τους μέ τήν C.I.A. καί τούς κύκλους τοῦ

'Αμερικανικοῦ Πενταγώνου[17]. 'Απόδειξη ἡ ἐπιτυχία τοῦ πραξικοπήματος τῆς 21ης 'Απριλίου καὶ τό ὅτι κάτι τέτοιο δέν ἐπέφερε καμμιά δυσαρέσκεια στά 'Αγγλοαμερικανικά κέντρα ἀποφάσεων. Οἱ ἴδιες ὅμως ὑπηρεσίες πληροφοριῶν δέν ἀπέδωσαν καθόλου στά γεγονότα τοῦ 'Ιουλίου 1974 δηλ. νά συμβάλουν στήν ἀποτροπή μιᾶς ἐθνικῆς καταστροφῆς. 'Ακόμη καί στήν καλύτερη περίπτωση πού οἱ 'Αμερικάνοι σχεδίαζαν τήν ἀποτελεσματική ἐξουδετέρωση τοῦ κουμμουνιστικοῦ κινδύνου ἀνεβάζοντας τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ 'Ελληνικοῦ πληθυσμοῦ κατ' ἐξ δέν θά μποροῦσαν νά δοῦν κάτι τέτοιο ἔξω ἀπ' τά πλαίσια τοῦ νεοκαπιταλιστικοῦ μοντέλου ἀνάπτυξης καί μέσα ἀπ' τό πρίσμα μιᾶς ἀνταποκριτικῆς ἱκανότητας. Θ' ἦνα πράγματι ὑπαρκτό αἴτημα τῶν ἐργαζομένων τάξεων γιά μιά ἄλλη ρύθμιση τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Συνακόλουθα ὅλο ἐκεῖνο τό τμῆμα τοῦ διοικητικοῦ - κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ ἤ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, πού θά ἔπρεπε ν' ἀναπτυχθοῦν ὥστε νά λειτουργήσει ἡ πιό ἀπάνω ἀνταποκριτική ἱκανότητα παραμελήθηκαν.

Ἡ ἀποφασιστική παρεμβολή τῶν ξένων κέντρων ἀποφάσεων στήν λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος προκαλοῦσε ὁρισμένες φορές σύγχυση καί ἀντιφάσεις τόσο ἀνάμεσα σ' αὐτά τά ἴδια σέ σχέση πάντα μέ τήν πολιτική πού ἐπεδίωκαν νά περάσουν στήν 'Ελλάδα ὅσο καί ἀνάμεσα σ' αὐτά καί στά ἐσωτερικά τέτοια π.χ. Οἱ 'Αμερικάνοι ἀπ' τό 50 καί μετά προωθοῦσαν τόν στρατάρχη Παπάγο γιά Πρωθυπουργό. Τήν λύση αὐτή φαίνεται πώς τήν ἀποστήριζαν ἀνοιχτά κι ὁρισμένοι ἀκροδεξιοί στρατιωτικοί πού ἀνῆκαν στούς κύκλους τοῦ ΣΔΕΑ πού διατυπεόντουσαν ἀπό σφοδρές ἀντικουμμουνιστικές καί κάποιες "ἐθνικιστικές" διαθέσεις. (Δέν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε τήν ἀπόκτηση πραξικοπήματος τόν Μάϊο τοῦ 51 ὁρισμένων φιλοκαπαγικῶν ἀξιωματικῶν στούς ὁποίους μετεῖχε κι ὁ μεταγενέστερος πραξικοπηματίας Δ. 'Ιωαννίδης). Ἀντίθετα σ' αὐτή τήν λύση ἀντεστέκοντο τ' 'Ανάκτορα πού οὐσιαστικά ἐκφράζαν τίς ἐπιθυμίες τοῦ 'Αγγλικοῦ κεφάλαιου. Ὅταν ὁ Παπάγος ἔγινε πρωθυπουργός, ὡς γνωστό ἔθεσε τό θέμα τῆς Κύπρου ἐκφράζοντας ἀκριβῶς αὐτές τίς "'Εθνικιστικές" ἀσκές τάσεις του. Οἱ 'Αγγλοι ὅμως ἀντέδρασαν ἀρνητικά καί μάλιστα κατά πολύ ἔντονο τρόπο ἐνῶ φυσικά οἱ 'Αμερικανοί πού διαβλεπαν ὅτι θά δημιουργηθεῖ βλαβερή γιά τό ΝΑΤΟ ἀχύτητα ἀνάμεσα σέ χῶρες - μέλη του δέν ὑποστήριζαν τήν γραμμή τοῦ στρατάρχη. Γι αὐτό καί

οἱ τότε Ἑλληνικὲς Κυβερνήσεις δὲν μποροῦσαν ν' ἀποδεχτοῦν τὸν θερμὸ τρόπο ποὺ ἡ λαϊκὴ βάση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας εἶχε ἐνστερνισθεῖ τὴν ὑπόθεση τῆς "Ἑνωσης τῆς Κύπρου μὲ τὴν Μητέρα ,ὅπως λεγόταν,ἡ Ἑλλάδα . Οἱ Ἄγγλοι ἐνίσχυαν καὶ τοὺς Τούρκους στὴν Ἰσταρὶα τοῦ Κυπριακοῦ κι οἱ Ἀμερικανοὶ ,ποὺ τοὺς ἐνδιέφερε πιὰ νὰ κλείσει τὸ θέμα ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα γιὰ τὸ ΝΑΤΟ ,τὸ ἀχτήπαν.

Ὅταν ὅμως τὸ 1963 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος κατήγγειλε τὴν συμφωνία τῆς Ζυρίχης ἄρχισε νὰ συναντᾶει ἐμπόδια περισσότερο πιὰ ἀπ' τοὺς Ἀμερικανοὺς παρὰ ἀπ' τοὺς Ἄγγλους .Ὁ Μακάριος φάνηκε πὼς θέλει μέν νὰ συνεχίζει τὴν ἀδέσμευτη πολιτικὴ τοῦ νεοσύστατου Κυπριακοῦ κράτους ἀλλὰ κάτω ἀπὸ νέους καὶ δικαιότερους γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο ἐσωτερικοὺς ὅρους καὶ ρυθμίσεις. Οἱ Ἀμερικανοί ὅμως ποὺ ἀντεστίθεντο στὴν πολιτικὴ τοῦ Μακαρίου καὶ ἐναπαρέτασσαν βασικὰ γιὰ τὴν " ντετοκόϊνση " τοῦ Κυπριακοῦ ἄρχισαν κι αὐτοὶ μὲ τὴν σειρά τους νὰ σχεδιάζουν τὴν μεθοδευμένη ἐκβίαση ἀριθμένων ἀντιπάλων δυνάμεων πρὸς τὸ Μακάριο.Ἔξω ἀπ' τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο ἐκτιμήνθησαν ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν κύκλων τοῦ ΣΔΕΑ τμῆμα τῶν ὁποίων (λ.χ. ἡ ὁμάδα τοῦ Δ.' Ἰωαννίδη) διαπνεόταν ἀπὸ ἀόριστες καὶ ἀνεδαφικὲς πολλὲς φορὲς " ἐθνικιστικὲς " τάσεις . Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἀξιωματικοὶ θὰ μποροῦσαν κατάλληλα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅταν θὰ ἦρθε ὁ κατάλληλος καιρὸς κι ἂν σὲ κάποια στιγμὴ θὰ στρεφόντουσαν ,ὅπως καὶ στράφηκαν ἀργὰ κατὰ τοῦ θρόνου. Αὐτὸ καὶ τελικὰ ἔγινε σὲ δύο φάσεις ,σ' ἐκείνη ποὺ ἄρχιζε ἀπ' τὴν 21η Ἀπριλίου 1967 καὶ τελείωσε τὴν 25η Νοεμβρίου 1973 (πραξικόπημα Δ.' Ἰωαννίδη) καὶ στὴν ἄλλη τὴν τελευταία ποὺ ἄρχισε μὲ τὸ παραπάνω πραξικόπημα καὶ τελείωσε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974 μὲ τὴν πραξικοπηματικὴ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ τὴν Τουρκικὴ εἰσβολή.

Τὸ Ἀμερικάνικο σχέδιο εἶχε πετύχει .Οἱ ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀπροσγείωτες δοξάζουσες "Ἐθνικιστικὲς " τάσεις τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ὁμάδας τοῦ Ἰωαννίδη ποὺ ἀπ' ὅ,τι φάνηκε ἦταν ἤδη διαβρωμένη ἀπὸ πράκτορες τῶν Ἀμερικανικῶν συμφερόντων ποὺ λειτούργοῦσαν φυσικὰ σὲ βάρος τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων τὴν κατάλληλη στιγμὴ ἔπαιξαν τὸν ρόλο τῆς ἀποτελεσματικῆς ὠθησης θανάσιμης κατίδας. Τὸ δόλωμα τῆς κάπειας "Ἕνωσης "(φυσικὰ μιλᾶμε πιὰ γιὰ μιὰ κουτσουρεμένη "διπλῆ", ὅπως λεγόταν "Ἕνωση[18]) τὸ ἴδιο αὐτὸ σύνθημα δηλ. ποὺ εἶχε ἔντεχνα ἐνσκηθεῖ ἀπ' τὶς

κυβερνήσεις τοῦ Κ. Καραμανλῆ τήν περίοδο ' 55-60 διότι φυσικά ἔβρισκε τότε ἐντίθετους τήν Μ. Βρεττανία καί τό ΝΑΤΟ ,τώρα σέ μιά ἄλλη συγκυρία χρησιμοποιήθηκε μ' ἐπιτυχία ἀπ' τίς 'Ιμπεριαλιστικές δυνάμεις καί τά 'Ελληνικά κέντρα ἀποφάσεων ὑπατήθηκαν οἰκτρά.

Δεύτερο γιατί οἱ ξένοι δέν εἶναι μέ ἀκρίβεια γνώστες τῆς 'Ελληνικῆς πραγματικότητας καί τοῦ χαρακτήρα τῶν 'Ελλήνων μ' ἀποτέλεσμα νά μή γνωρίζουν πῶς πραγματοποιήσουν μ' ἐπιτυχία τά βήματα τοῦ ἐκσυγχρονιστικοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ μέσα στόν 'Ελληνικό χῶρο. Γιατί ὅ,τι βῆμα γίνεται πρέπει οὔτε νά ἄρχεται σ' ἐπικίνδυνη γιά τήν πολιτιστική ὁλοκλήρωση τοῦ τόπου ρήξη μέ τίς 'Εθνικές - παραδοσιακές ρίζες τῆς κουλτούρας του οὔτε ν' ἀλλοτριώνει τόν λαό τῆς χώρας οὔτε νά προκαλεῖ ἀνισορροπία στίς δομές τῆς οἰκονομίας της. Πρέπει ν' ἀποτελεῖ βῆμα νομιμοποιημένο ἀπ' τήν ἴδια τήν λαϊκή βάση. Ἄν ἡ τελευταία σ' ὅλη αὐτή τήν διαδικασία αἰσθάνεται ὀδσιαστικά ἀπομονωμένη κι ἀποξενωμένη κάτι τέτοιο κοντά στ' ἄλλα δέν συμβάλλει καί στήν ὀδσιαστική κοσμικοποίηση τῆς πολιτικῆς κουλτούρας στήν εὐρύτερη δυνατή της ἔννοια. Εἶναι τότε πού κυριαρχεῖ ἡ αἴσθηση στόν μέσο πολίτη ὅτι πίσω ἀπ' τό ντόπιο στέλεχος κρύβεται καί πάλι ὁ " ξένος " κι ὅτι αὐτός ὁ τελευταῖος παρασκηνιακά καί "συγκαλυμμένα" κανονίζει τίς τύχες καί τόν προσανατολισμό τοῦ τόπου. Συνεπῶς τοῦ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι πάλι παιχνίδια παίζονται πίσω ἀπ' τήν πλάτη του πού γι' αὐτόν παραμένουν ἄγνωστα κι ἀνεξέλεγκτα. Πῶς τότε ἡ λαϊκή βάση νά αἰσθάνεται πῶς ἄρχισε ν' ἀποκτᾶ πολιτική γνώση κι ὀδσιαστικές πολιτικές δυνατότητες γιά συμμετοχή στόν μηχανισμό τῶν καθοριστικῶν ἀποφάσεων ,πῶς νά αἰσθάνεται ὅτι ἔχει μεταχηματιστεῖ σ' ἕνα πραγματικά συνειδητοποιημένο αὐτοπροσδιοριζόμενο μοχλό μιᾶς δυναμικῆς κι' ἀνεξάρτητης ἀναπτυξιακῆς πορείας.

Σέ κατακλείδα λοιπόν τονίζουμε πῶς τά πλεονεκτήματα τοῦ " μεταβιβαζόμενου " ἐκσυγχρονισμοῦ (ἐκπαίδευση ,ἐπιστημονική γνώση , διοικητική ὀργάνωση ,μεταφορά τεχνολογίας κ.ἄ.) ἀπ' τόν κόσμο τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν σέ μιά ἀναπτυσσόμενη χώρα τότε μόνο γίνονται πραγματικά ὀρατά ὅταν στήν τελευταία ὑπάρχει ἡ δυνατότης νά ἐπιλέγει ἐλεύθερα μέ γνώμονα τά δικά της ἐθνικολαϊκά συμφέροντα τί καί πῶς πρέπει νά εἰσαχθεῖ ἀπ' σύγχρονο κόσμο τῆς ἀνάπτυξης καί νά συγκερνᾶ μέ δική της ἐμπειρική πολιτική ἐπίμιξη καί χάραξη δικῆς της πολιτικῆς

τό " εἰσαγόμενο " ἢ" μεταβιβαζόμενο " σύγχρονο στοιχεῖο μέ τό παραδοσιακό. Τό τελικό καθοριστικό λόγο σ' ὅλη τήν διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ,πρέπει νά ἔχουν τά ἐσωτερικά πολιτικά κέντρα ἀποφάσεων κι ὄχι τά ἐξωτερικά . Ἕνα γεγονός πού σημαίνει ὅτι οἱ ἀποφάσεις καί οἱ ἐνέργειες τῆς πολιτικῆς ELITE τῆς χώρας ἀποκτοῦν σάν ἀνεξάρτητη μεταβλητή - σύμφωνα πάντα μέ τήν δομολειτουργική ὀρολογία - ἰδιαίτερη σημασία τόσο στόν περιεχόμενό τους ὅσο καί στόν τρόπο λήψης καί πραγματοποίησής τους. Ἀκόμη ἀκόμα σημασία αὐτή ἡ ἰσχυροποιημένη ἢ ὄχι διαρθρωση τῶν βασικῶν φορέων αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων καί ἐνεργειῶν.

Σ' ὅλη μας τήν ἐξεταζόμενη περίοδο τέτοιο προβάδισμα τῶν ἐσωτερικῶν κέντρων κατά τήν διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἀπουσίαζε . Κι ἐσωτερικές δυνάμεις πού μποροῦσαν νά συμβάλουν πρός τήν κατεύθυνση αὐτή δέν ἀξιοποιήθηκαν ποτέλλησα .Ὁ αὐτοπροσδιορισμός τῶν ἐσωτερικῶν πολιτικῶν κέντρων σάν ἀνεξάρτητης μεταβλητῆς ἦταν ὑποβαθμισμένος ,ἐνῶ ἀντίθετα ἦταν ὑπερτονισμένη ἡ καθοριστική ἐπιρροή τῶν ἐξωτερικῶν δυτικῶν πολιτικῶν κέντρων - κύρια Ἀμερικανικῶν.

II .Ὁ Θεσμός.

Ἡ βασιλική ἐπιρροή ὅπως ἐκείνη τοῦ στρατοῦ ἢ τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας εἶναι σκόπιμο πάντα νά ἐξετάζεται στά πλαίσια τοῦ ἄμεσου ἢ ἔμμεσου συσχετισμοῦ της μέ τόν παράγοντα στόν ὁποῖο ἀναφερθήκαμεν ἀμέσως πιό πάνω. Κι αὐτό γιατί ἕνα μεγάλο μέρος αὐτῶν τῶν ἐπιρροῶν ὀφειλόταν ἢ τουλάχιστο ἐμπλεκόταν μέ τά ξένα κέντρα πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς δύναμης .

Ὁ βασιλικός θεσμός ἀνέκαθεν ,ὅπως καί σέ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔτυχε νά ἐπισημάνουμε ,ἦταν συνδεδεμένος μέ τά συμφέροντα τῶν ξένων δυνάμεων καί τήν ἐπιθυμία τους νά εἶχαν ἕνα ἀνύποπτο τοποτηρητή πού ν' ἀποτελεῖ θεμιτοφύλακα τῆς πολιτικῆς ἐξάρτησης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ἀπ' αὐτές . Αὐτό ὅμως καί μόνο τό χαρακτηριστικό τοῦ θεσμοῦ ὅπως διαμορφώθηκε στήν Ἑλλάδα τόν διαφοροποιοῦσε ἀρκετά ἀπ' τούς ἀντίστοιχους θεσμούς τῶν ἀνεπτυγμένων δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἐκεῖ ἐπῆρχε τό περιθώριο πράγματι νά ἐφαρμοστεῖ ἡ ἀρχή τοῦ "ὁ βασιλεύς βασιλεύει ἀλλά δέν κυβερνᾶ". Στήν Ἑλλάδα ὅμως πού ὁ δείκτης αὐτονομίας τοῦ συνολικοῦ πολιτικοποιοῦντικοῦ συστήματος ἦταν περιορισμένος κι οἱ ξένες ἐξαρτήσεις δυνάμεις ἔβαζαν φορά πού ἐπιδίωκαν νά ἐπηρεάσουν τίς ἐσωτερικές πολιτικές ἐξε-

λίζεις ἔπρεπε νά κινήσουν τούς μοχλούς τῆς δύναμης πού βρισκόταν μέσα στό δικό τους πολιτικό προγεφύρωμα - καί μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια ὁ θρόνος ἦταν μιά πρωταρχική πηγή ἐπιρροῆς . Ἕνας βασικός ἄρμός τοῦ προγεφυρώματος - τό κομμάτι αὐτό ἀναγκαστικά στένευε.

Σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952 τό πολίτευμα τῆς χώρας ρητά προσδιοριζόταν σάν βασιλευομένη Δημοκρατία. Τό ἴδιο πολίτευμα ρητά προσδιοριζόταν κι ἀπ' τό Σύνταγμα τοῦ 1968 τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ,ἄν καί βέβαια ἀπ' τόν Δεκέμβριο τοῦ 68 καί μετά ἐκδηλώθηκε ἀνοιχτή μιά ὑποφώσκουσα ρήξη ἀνάμεσα στόν βασιλιά καί τούς Συνταγματάρχες πού ὁδήγησε τελικά τόν Ἰούνιο τοῦ 73 στήν ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ καί τήν τυπική ἐγκαθίδρυση τοῦ πολιτεύματος τῆς Προεδρικῆς Δημοκρατίας . Σύμφωνα μέ τά παραπάνω Συντάγματα ὁ βασιλιάς ἦταν πρόσωπο " ἀνεύθυνο καί ἀπαρβίαστο " " σύμβολο τῆς ἑνότητας τοῦ Ἔθνους " καί Ἀρχηγός τοῦ Κράτους . Τήν εὐθύνη σ' ὁποιαδήποτε πράξη του τήν ἀναλάμβανε ὁ ἁρμόδιος ὑπουργός μέ τήν ὑπογραφή του. Παράλληλα ὅμως ὡς " ρυθμιστής τοῦ πολιτεύματος " εἶχε τό προνομιακό δικαίωμα νά διορίζει καί νά παύει τόν Πρωθυπουργό καί τά μέλη τῆς Κυβέρνησης ἤ ἀπόρη καί νά διαλύει τήν Βουλή [19].

Φαίνεται λοιπόν πώς ὁ " ἀνώτατος ἄρχοντας " ἦταν ὀφειλομένος μ' ὅλα ἐκεῖνα τά τυπικά Συνταγματικά προνόμια πού τοῦ ἐπέτρεπαν , ἄν καί ὅταν ἤθελε νά ἐπεμβαίνει καθοριστικά στήν πολιτική ζωή τοῦ τόπου .Ὁ κολιτικός κόσμος θά μποροῦσε νά ἐπικαλεσεῖ κχ. τό Ἀγγλικό ἤ Σκανδιναυϊκό βασιλικό πρότυπο (αὐστηρή ἀποχή δηλ. τοῦ βασιλιά ἀπ' τήν πολιτική ἐφημεριδοπόνου) μόνο μέ βάση τήν πολιτική πρακτική ἤ τό Συνταγματικό ἔθιμο πού εἶχαν ἐπικρατήσει.Ἀλλά ἐρώτημα προκύπτει ,τί πολιτική πρακτική καί τί ἔθιμο εἶχε διαμορφωθεῖ σέ μιά χώρα ,ὅπου ὁ βασιλιάς διακρινόταν μᾶλλον γιά τήν τάση του νά ἐπεμβαίνει στήν πολιτική ζωή τοῦ τόπου προκαλῶντας καί λαϊκή δυσαρέσκεια ἤ σ' ὁρισμένες περιπτώσεις ἀκόμη καί Ἐθνικές καταστροφές ὅπως τό 1915 καί τό 1920 ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος μέ τήν ἐπιμονή του ν' ἀκολουθεῖ στήν ἐξωτερική πολιτική ἀντίθετη γραμμή ἀπ' ἐκείνη τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου ὁδήγησε στόν Ἐθνικό Διχασμό καί συνετέλεσε στήν Μικρασιατική καταστροφή [20].

Τά προνομιακά αὐτά δικαιώματα καί τό κατά πόσο εἶχε διαμορφωθεῖ πολιτική πρακτική πού ἐμπόδιζε τήν ἄσκησή τους ἀπόκτησαν ἰδιαίτερη σημασία στήν περίφημη Ἰουλιανή κρίση τοῦ 65. Ὁ Βασιλιάς Κωνσταντίνος ὁ Β' ἀρνήθηκε νά συγκατατεθεῖ στό ν' ἀναλάβει ὁ τότε Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου τό Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμυνας ὕστερα ἀπ' τήν σχετική κρίση πού εἶχε δημιουργηθεῖ μέ τό θέμα τῆς μή παραιτήσεως τοῦ Κ. Γαρουφαλιᾶ.[21] Ὁ Γ. Παπανδρέου παραιτήθηκε κι ἀμέσως μετά ὁ βασιλιάς προσπάθησε νά δημιουργήσει βιώσιμη κυβέρνηση πού νά τύχει τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐμπιστοσύνης ἀπό στελέχη τῆς ἴδιας τῆς Ἕνωσης Κέντρου (Κυβερνήσεως ἀποστατῶν.)

Θἄταν σφάλμα ν' ἀντιμετωπίσουμε ἐκείνη τήν κρίση σάν ἀποτέλεσμα ἁπλά κάποιου " καπρίτσιου " ἤ λαθεμένου χειρισμοῦ τοῦ Κωνσταντίνου ἤ κάποιου ἐγωϊσμοῦ τοῦ Γ. Παπανδρέου ἤ σέ κάθε περίπτωση ἑνός ἑρμηνευτικοῦ προβλήματος ὁρισμένων ἄρθρων τοῦ Ἰσχύοντος Συντάγματος. Κάτι τέτοιο θἄταν ἐπιφανειακός πολιτικός ἤ ψυχολογίστικός τρόπος Ἑρμηνείας τῆς κρίσης. Στήν οὐσία ὅμως σ' ἐκείνη τήν κρίση κορυφώθηκαν τάσεις καί χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ Θεσμοῦ ὡς ὕστατου προστάτην τῆς κατεστημένης κατάστασης πραγμάτων ὅπως διαμορφώθηκε μετά τήν ἧττα τῶν κομμουνιστικῶν δυνάμεων καί τῆς ἐπικράτησης τῆς Συντηρητικῆς Παράταξης. Δέν ἀποτελοῦσε " κεραυνό' ἐν αἰθρίᾳ " ἀλλά κάποια νέα πιό ἔντονη φάση μιᾶς συνεχιζόμενης πορείας ἀναμέτρησης στήν ὁποία ὁ βασιλιάς ἔμενε πιστός στόν ρόλο του ὡς ἀγγυητοῦ ἐλέγχου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀπ' τίς συντηρητικές κοινωνικές δυνάμεις. Γιαὐτό καί ἀπαιτεῖται βαθύτερη πολιτικοκοινωνιολογική προσέγγιση τοῦ θέματος πέρα ἀπό νομικίστικες συζητήσεις ἤ παραπομπές στήν " παγίδα ἤ τήν ἀτυχία " τῶν συγγραφέων.

Ὁ βασιλιάς στήν κρίση τοῦ 65 ὅσο καί νά μᾶς φαίνεται περίεργο κινήθηκε στά πλαίσια κάποιων τυπικῶν ἀλλά φυσικά προνομιακῶν δικαιωμάτων πού τοῦδινε τό Σύνταγμα. Βέβαια δέν ἦταν ἐνέργειες ταιριαχτές σ' ἕνα σύγχρονο δυτικοευρωπαϊκό πολίτευμα Βασιλευομένης Δημοκρατίας. Ἀλλά πόσο μεταπολεμικά τό πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας ἀκῆρξε ἔτσι; Οἱ ἐνέργειες του ἀκόμη τόν ἔφεραν σ' ἀντίθεση μέ τό λαϊκό αἴσθημα, δεδομένου ὅτι ὁ Γ. Παπανδρέου ἦταν ἕνας λαοπρόβλητος πρωθυπουργός πού ἐξέλεξε ἀπ' τό 53% τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος.

Συνεπῶς ἡ ἀξίωσή του ν' ἀμαλάβει τό 'Υπουργ. 'Εθνικῆς Ἄμυνας ἤ μετά τήν παραίτησή του ἡ καταδίκη ἐκ μέρους του τῶν κυβερνήσεων τῶν ἀποστατῶν εἶχαν καί λογική καί δημοκρατική βάση. 'Απόδειξη γι αὐτό ἦταν καί τό μεγάλο λαϊκό ρεῦμα πού ἄρχισε νά κινητοποιεῖται μετά τήν παραίτησή του καί νά ἐκφράζει ἀνοιχτά καί σ' ἀντίθεση μέ τίς κυβερνήσεις τῶν ἀποστατῶν τήν ὑποστήριξη πρός τό πρόσωπό του καί τήν μεταρρυθμιστική γραμμή πού ἐξέφραζε. 'Αλλά πόσο τ' Ανάκτορα λογάριαζαν ἄν εἶναι σ' ἀντίθεση μέ τά αἰτήματα καί τά αἰσθήματα τῆς λαϊκῆς βάσης. Ναί μέν ἐγνώριζαν ὅτι τυπικά - συνταγματικά κυρίαρχο ἦ ἀνώτατο ὄργανο ὅπως καί φορέας τῆς Συντακτικῆς 'Εξουσίας ἦταν ὁ ἴδιος ὁ λαός ἀλλά εἶναι μᾶλλον βέβαιο ὅτι αἰσθανόντουσαν νά κατέχουν ἐξουσία μέ βάση ἄλλα κέντρα δύναμης παρά τήν ἴδια τήν λαϊκή βάση πού στό βάθος τήν περιφρονοῦσαν.

'Ο βασιλικός θεσμός μεταπολεμικά εἶναι ἀμφίβολο ἄν ἦταν νομιμοποιημένος μέ τήν κοινωνιολογική ἔννοια τοῦ ὅρου στά μάτια τοῦ λαοῦ. Τό Δημοψήφισμα τοῦ 46 κάτω ἀπ' τίς συνθῆκες πού ἔγινε κι ὕστερα ἀπ' τήν ἀποχή τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων στίς ἐκλογές τοῦ Μαρτίου μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὑπόθεση προκατασκευασμένη σύμφωνα μέ τήν ἐπιθυμία τῆς Μ. Βρεττανίας γιά ἐπάνοδο τῆς βασιλείας, καί μάλιστα τῆς δυναστείας τῶν Γκλύξμπουργκ πού τίς περισσότερες φορές ὁ Κωνσταντίνος ὁ Α' ὑπῆρξε ἐξαίρεση - βρισκόταν κάτω ἀπ' τήν δική της ἐπιρροή. 'Ακόμη καί ἕνα μέρος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ἐκτός βέβαια ἀπ' τό Λαϊκό κόμμα πού ἦταν σταθερά φιλομοναρχικό, μεταπολεμικά περισσότερο ἀπό ἀνάγκη παρά ἀπό ἰδεολογικές ἀρχές δεχόταν τόν θεσμό τῆς βασιλείας. 'Επρόκειτο φυσικά γιά πολιτικούς φιλελεύθερης παράδοσης (Σ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου, Θ. Σοφούλης) πρός τούς ὁποίους τ' Ανάκτορα δέν εἶχαν ποτέ ἐμπιστοσύνη. Τέλος, ὅπως καί παραπάνω σημειώσαμε, ὑπῆρχαν κύκλοι ἀκροδεξιῶν ἀξιωματικῶν κάποιων "Εθνικιστικῶν" τάσεων πού δέν ἦσαν καί τόσο ἀφοσιωμένοι στόν βασιλικό θεσμό πρᾶγμα πού φάνηκε ὁλοκάθαρα στά τέλη τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας τῶν Συνταγματαρχῶν.

Μέ τέτοια δεδομένα δέν θά'ταν ὑπερβολή νά ἐκφράσουμε τήν ἄποψη ὅτι ὁ Θρόνος εἶχε ἀμφίδρομο πρόβλημα ὁλοκλήρωσης τοῦ ὁποίου οἱ ρίζες μᾶλλον ξεκινοῦν ἀπ' τήν ἀρχή καί τόν τρόπο τῆς ἐγκαθίδρυσής του ὡς θεσμοῦ στό νεοσύστατο 'Ελληνικό κράτος, μιά ξένη δηλ. δυναστεία κατόπιν τῆς ἐπιθυμίας τῶν προστάτιδων δυνάμεων

ἐπιβάλλεται στόν Ἑλληνικό λαό ,παραμερίζει ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 καί συγκροτεῖ μιά διοίκηση οὐσιαστικά στηριγμένη στό ξένο στοιχεῖο (Βαυαροκρατία).Ἀπ' τήν ἄλλη βέβαια θἄταν ἄγνοια τῆς πραγματικότητας νά μήν ἀναγνωρίσουμε ὅτι μέ τήν πάροδο τῶν ἐτῶν καί τήν ἐπιρροή τῶν ἰδεολογικῶν καί προπαγανδιστικῶν μηχανισμῶν τῆς παραδοσιακῆς ὀλιγαρχίας ὁ θεσμός ἀπέκτησε ὀπαδούς ἄσχετα μάλιστα ἀπ' τό ἄν ἡ ταξική της τοποθέτηση δικαιολογοῦσε κάτι τέτοιο (ἄς θυμηθοῦμε π.χ. τό βασιλικό ρεῦμα ὑπέρ τοῦ Κωνσταντίνου τό1920) Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ὕπαρξη πιά τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων ὡς πρός τόν βασιλικό θεσμό δημιούργησε ἕνα πρόσθετο πρόβλημα πολιτικῆς σταθερότητας καί ὁλοκλήρωσης πού οὐσιαστικά ἦταν ἄσχετο μέ τά συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά κι' ἄλλα πολιτικά προβλήματα πού ἀπασχολοῦσαν τίς λαϊκές μάζες ,ἐκτός βέβαια ἄν θεωρήσουμε καί τήν ἐπιμονή τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων νά διατηρήσουν τόν θεσμό σάν ξεχωριστό κοινωνικό καί πολιτικό πρόβλημα ("Ας θυμηθοῦμε καί πάλι τόν ἐθνικό διχασμό τοῦ 1915 καί τίς συνεχιζόμενες ἀνταγωνιστικές του ,τόσο μέσα στόν στρατιωτικοπολιτικό κόσμο ὅσο καί σ' αὐτή τήν ἴδια τήν λαϊκή βάση. Ὡς τό 1935 ὁπότε ἐπανῆλθε ὁ Γεωργιος Β").

Λέγοντας ἀμφίδρομο πρόβλημα ὁλοκλήρωσης ἐννοοῦμε ὅτι ἐνῶ ἡ λαϊκή βάση στό σύνολό της δέν ἐπείθετο γιά τήν ἀναγκαιότητα τοῦ θεσμοῦ καί τήν ἀφελιμότητα τά του γιά ὁλόκληρο τό πολιτικό σύστημα καί αὐτοί οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς δέν αἰσθανόντουσαν σταθερά ἐνσωματωμένοι μέσα σ' αὐτό ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι δέν ἀποτελοῦν ἕνα θεσμό μέ στέρεη παράδοση κι ἀναμφισβήτητη ἀποδοχή ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καί τοῦ συνόλου τῶν πολιτικῶν του ὀργανώσεων. Γι αὐτό καί ἔτρεφαν δυσπιστία στούς πολιτικούς καί στρατιωτικούς ἐκείνους πού δέν ἔδειχναν τυφλή ἀφοσίωση στό πρόσωπό τους ἐνῶ ἀντίθετα μ' ἐπιμέλεια φρόντιζαν νά συγκροτοῦν τήν δική τους φατρία μέσα στόν πολιτικό κόσμο , τό στρατιωτικό σῶμα ,τόν κρατικό μηχανισμό κι' ἀκόμη στόν κόσμο τῶν κεφαλαιοκρατῶν καί τῶν ἐπιχειρηματιῶν.[22] Δικούς τους ἀνθρώπους προσπαθοῦσαν νά διατηροῦν καί σέ μή δεξιά κόμματα γιά λόγους τακτικῆς ,ἐνῶ φυσικά ἡ κύρια στήριξή τους βρισκόταν μέσα στά κόμματα τῆς δεξιᾶς καί τόν στρατό ἰδιαίτερα σ' ἐπίπεδο ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν.Ἡ δυσπιστία καί ὁ φόβος τους γιά τήν διατήρηση τοῦ θεσμοῦ τους ,ἐπαύξανε τήν τάση τους νά ἐπεμβαίνουν στήν πολιτική

ζωή ἀναστέλλοντας τήν ἀνοδική πορεία πολιτικῶν προσωπικοτήτων καί μαζικῶν δυνάμεων πού ὑποψιαζόντουσαν ὅτι κάποτε μπορεῖ νά τούς ἀμφισβητήσουν (ἀρχική ἀντίδραση γιά τήν κάθοδο στήν πολιτική τοῦ στρατάρχη Παπάγου ,δυσπιστία πρός τόν στρατηγό Πλαστήρα ,ρήξη μέ τόν Κ. Καραμανλῆ στά τέλη τῆς πρωθυπουργικῆς του θητείας, ρήξη μέ τόν Γ. Παπανδρέου ,πραξικόπημα κατά τῶν Συνταγματαρχῶν τῆς 21ης Ἀπριλίου).

Ἔτσι γιά νά ἐπανέλθουμε στό θέμα τῆς Ἰουλιανῆς κρίσης τοῦ 65 ἡ φυσική τάση τῶν Ἀνακτόρων ἦταν πάντα σέ κρίσιμες πολιτικές στιγμές νά συμπαρατάσσονται μέ τίς κατεστημένες τάξεις ,ὅταν διαβλέπαν ὅτι ὁ κίνδυνος προερχόταν ἀπ' τήν ἐνεργοποίηση τῶν ἀναερχομένων λαϊκῶν τάξεων καί τούς ἡγέτες πού ἐκφράζουν τίς προσδοκίες καί τά συμφέροντά τους ἤ τουλάχιστον τήν ἐπιθυμία τους,γιά κάποιες πολιτικές καί κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στά πλαίσια ἔστω τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος. Τό 1965 λοιπόν πίσω ἀπ' τό ζήτημα τῆς μή παραίτησης τοῦ Γαρουφαλιᾶ πού ἄλλωστε ἦταν ἄνθρωπος τῆς δικῆς του φατρίας - ἀπ' τό Ὑπουργ. τῆς Ἀνωτ. Ἐκ. Ἄμυνας καί τῆς διαφαντίας τους μέ τόν τότε πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου ἐξαναλάβει ἀφοῦ ἐπί Ὑπουργεῖο του πάει ἀκόμη ἀπ' τίς δῆθεν ἀνησυχίες πού ἄρχισαν νά ἐκδηλώνουν γιά τήν ὑπόθεση ΑΣΠΙΔΑ στήν ὁποία φερόταν δῆθεν ἀναμεμειγμένος ὁ γιός τοῦ πρωθυπουργοῦ καί βουλευτής Ἀχαΐας Α.Παπανδρέου , πού θεωρεῖτο ἕνας ἀπ'τούς ἐπικεφαλῆς τῆς κεντροαριστερῆς πτέρυγας τῆς Ε.Κ. ,οὐσιαστικά κρυβόταν ἡ σύμπλευση τους μέ τίς κατεστημένες τάξεις καί τό στρατιωτικό τους " ἐπιτελεῖο " πού εἶχαν πραγματικά θορυβηθεῖ ἀπ' τήν ἐνεργοποίηση τοῦ λαϊκοῦ κινήματος ἀπ' τό 61 καί μετά ,τόν πολιτικό ἐκδημοκρατισμό πού ἐπεδίωκε καί ἄς ἕνα βαθμό εἶχε πετύχει ἡ Ε.Κ. σάν κυβέρνηση καί μέ τήν πιό ἐκεύθερη ἔκφραση τάσεων ἰδεῶν κα πολιτικῶν προσωπικοτήτων πού βρισκόντουσαν ἀριστερώτερα τῆς γραμμῆς τοῦ Γ. Παπανδρέου καί φαινόταν ὅτι ἐκπρόσωπαν τίς λαϊκές μάζες ,Τά ἀνάκτορα συμμερίζόντα ἀπόλυτα τούς φόβους καί τίς ἀνησυχίες αὐτῶν τῶν τάξεων γι αὐτό καί ἔσπευσαν νά βάλουν φραγμούς στήν πορεία τοῦ Γ. Παπανδρέου ἤ μ' ἄλλα λόγια ἔπαιζαν τό παιχνίδι τῆς δεξιᾶς πού ἐπεδίωκε μέ κάθε τρόπο τήν ἀνατροπή του καί τήν διάλυση τῆς Ε.Κ. Ἀποδείχτηκε λοιπόν γιά μιά ἀκόμη φορά ὅτι ὁ Βασιλικός θεσμός δέν ἦταν ὁ πολιτικά " οὐδέτερος " ,ὁ κομματικά " ἄχρωμος " ἀλλ' ἀντίθετα τήν

κατάλληλη στιγμή ἔπαιξε τόν ταξικό του ρόλο πού συνίστατο στήν παρεμπόδιση τῆς ἀλλαγῆς τῶν κυρίαρχων ταξικῶν ἐπιρροῶν πάνω στό πολιτικό σύστημα. Μ' ἄλλα λόγια ἀποδείκτηκε θεματοφύλακας ἀξιῶν καί συμφερόντων τῶν κατεστημένων τάξεων καί πρόσκομμα γιά συγκεκριμένη διαδικασία πολιτικῶν καί κοινωνικῶν μεταβολῶν.

Ἀλλά ἡ παρέμβαση φυσικά τῶν'Ανακτόρων στήν πολιτική ζωή τῆς χώρας ἄρχισε,ὅπως εἴπαμε, ἀπ' τά πρῶτα ἤδη χρόνια τῆς μεταπολεμικῆς ἀπαναεγκαθίδρυσης τοῦ θεσμοῦ ἀποτελῶντας πιά παραδοσιακό του χαρακτηριστικό."Ας ἀναφέρουμε τίς πιό βασικές καί χτυπητές περιπτώσεις.

α)Ἡ δράση αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς βασίλισσας Φρειδερίκης κι ἡ τάση της ν' ἀσκεῖ παρασκηνιακή ἐξουσία δέν ἦταν λίγες φορές πού ἀποδεικνυόταν σκανδαλώδης . Εἶχε δημιουργήσει δικό της κύκλο προσώπων μέσω τῶν ὁποίων προσπαθοῦσε νά ἱκανοποιεῖ τίς προσωπικές της φιλοδοξίες , τά οἰκονομικά συμφέροντα τῶν'Ανακτόρων ,καί νά παρεμβαίνει στίς πολιτικές ἐξελίξεις ὑπέρ πάντα τῆς κυρίαρχης πολιτικῆς ELITE . Τά σχέδιά της προσπαθοῦσε νά τά ὑλοποιεῖ μέσω τῆς ἐπιρροῆς πού ἀσκοῦσε ἀρχικά στόν σύζυγό της βασιλιά Παῦλο κι ἀργότερα στόν γιό της Κωνσταντῖνο τόν Β' [23] Κι εἶναι εὐνόητο τί ἀρνητικές ἐπιπτώσεις ὑπάρχουν στήν συνολική πολιτική διαδικασία μιᾶς χώρας ὅταν σέ σημαντικά κέντρα ἀποφάσεων ἀποδεικνύεται ἀποφασιστικός παράγοντας οἱ διαπροσωπικές - ἀρνητικές ἤ θετικές ἀρρωστημένες ἤ ὑγιεῖς ψυχολογικές σχέσεις τῶν ἀτόμων πού ἐκεῖ κυριαρχοῦν ἤ τῶν ἀτόμων πού ἀποτελοῦν τήν " αὐλή" τῶν προηγουμένων.

β)Ἡ ἀντίθεση τῶν 'Ανακτόρων στήν ἐπιδίωξη τοῦ στρατάρχη Παπάγου πού, ὅπως εἴπαμεν ὑποστηριζόταν ἀπ' τούς 'Αμερικανούς ἐκφράστηκε ἀρκετά ἔντονα καί ἐνεργητικά[24],πρᾶγμα πού συνάμα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κυρίαρχη ELITE δέν ἦταν πάντα σταθερή στήν ἑνότητά της φαινόμενο πού θά μποροῦσε ν' ἀξιοποιηθεῖ ἀποτελεσματικώτερα ἀπ' τίς προσδεντικές δυνάμεις.

γ')Ἡ καθοριστική ἐπέμβαση τῶν'Ανακτόρων καί συγκεκριμένα τῆς Βασίλισσας Φρειδερίκης στήν ἐπιλογή τοῦ Κ. Καραμανλῆ σάν διαδόχου τοῦ στρατάρχη Παπάγου ."Ο Κ. Καραμανλῆς ὁδσιαστικά ἀνασύρθηκε καί προωθήθηκε στή θέση τοῦ Πρωθυπουργοῦ κατόπιν ἐπιλογῆς τῶν'Ανακτόρων καί σύμφωνης γνώμης τῶν'Αμερικανῶν. Τότε ἀκόμη τό 1955 δηλ. ὁ Κ. Καραμανλῆς δέν φαινόταν ἐπίφοβος στά μάτια τῶν βασιλέων ,ὅπως

προηγουμένως ο στρατάρχης Παπάγος πού είχε αποκτήσει δική του προσωπική αίγλη στόν εμφύλιο πόλεμο καί είχε δική του αποκλειστικά επιρροή στόν στρατό (κίνημα Μαΐου τοῦ 1951). Αντίθετα ὁ κατόπιν αρχηγός τῆς Ε.Ρ.Ε. τούς φαινόταν σάν ένας πολιτικός πού στερούμενος δικῶν του προσβάσεων στό πολιτικό σύστημα τῆς χώρας ἦταν ελεγχόμενος ἐνῶ παράλληλα διέθετε στοιχεῖα μέ βάση τά ὁποῖα θά μποροῦσε νά"κατασκευαστεῖ" ὁ τόσο αναγκαῖος γιά τούς προπαγανδιστικούς μηχανισμούς τῆς δεξιᾶς μῦθος τοῦ "χαρισματικοῦ" ηγέτη λαϊκῆς αποδοχῆς. Πρῶτα ὅμως τ'Ανάκτορα "ανακάλυψαν" καί επέλεξαν τόν κατάλληλο ἄνθρωπο κι ἡ δεξιά τόν"ἔχρισε" χαρισματικό αρχηγό κι αργότερα αναζητήθηκε ἡ λαϊκή αποδοχή."Ετσι κι ἡ περίπτωση τοῦ Κ. Καραμανλῆ ὡς πολιτικοῦ αρχηγοῦ ἦταν μιά ἀπ' τίς περιπτώσεις ἐκεῖνες ὅπου ἡ επιβολή δέν ξεκινάει ἀπ' τά κάτω πρός τά πάνω (ἀπό λαϊκή βάση δηλ. πρός τά κέντρα τῆς ἐξουσίας) ,αλλ' αντίθετα ἀπ' τά πάνω πρός τά κάτω (ἀπ'τά ὑπάρχοντα δῆλ. κέντρα ἐξουσίας πρός τήν λαϊκή βάση)."Αλλ' αὐτή ἡ ἴδια ἡ κατεύθυνση τῆς πορείας επιβολῆς αἴρει τό πραγματικό νόημα τῆς χαρισματικότητας τοῦ ηγέτη ,τουλάχιστον μέ τήν Βεμπεριανή έννοια τοῦ ὅρου.[25] Κι ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Κ. Καραμανλῆς ἦταν ὁ "ηγετικός" κόλος αναφορᾶς τῆς δεξιᾶς μέχρι τουλάχιστόν μέ τή63,εὔκολα καταλαβαίνει κανείς σέ τί πλαστές καί νοθευμένες καταστάσεις συνήθιζαν τόν λαό οἱ κυρίαρχοι προπαγανδιστικοί καί επικοινωνιακοί μηχανισμοί.

δ')Ανάμειξη κατά πᾶσα πιθανότητα κάποιου κυκλώματος ἀξιωματικῶν τῆς ἀστυνομίας καί τῆς χωροφυλακῆς πού ἔφτανε μέχρι τήν βασίλισσα Φρειδερίκη στήν ὑπόθεση τῆς δολοφονίας τοῦ Γρηγ. Λαμπράκη[26]. Υπάρχουν βάσιμες ὑποψίες ὅτι ἀνάμεσα στά γεγονότα πού συνέβησαν σέ βάρος τῆς βασίλισσας τόν'Απρίλιο τοῦ 1963 στό Λονδίνο στά ὁποῖα εἶχε τελικά συμμετοχή καί ὁ Γρηγ. Λαμπράκης ὑπερασπιζόμενος τό αἴτημα τῆς αποφυλάκισης τοῦ αριστεροῦ αγωνιστή Τ.'Αμπατιέλου καί στήν χρονικά κοντινή δολοφονία τοῦ γνωστοῦ βουλευτή τῆς Ε.Δ.Α. τόν Μάϊο τοῦ 63 ὑπῆρχε κάποια σχέση. Πράγματι ἡ ὅλη συμπεριφορά τῆς βασίλισσας δέν πρέπει νά μᾶς κάνει νά ἔχουμε επιφυλάξεις ὡς πρός τό ἄν ἦταν χαρακτήρας μνησίκακος ,εκδικητικός καί ικανός νά επιθυμήσει τήν φυσική ἐξόντωση ἑνός ἀντιπάλου της.

ε) Οδισταστική αποπομπή τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἀπ' τήν πρωθυπουργία ὅταν ἄρχισε νά δυσανασχετεῖ μέ τίς βασιλικές παραμβάσεις ,τά σκοτεινά ἀκροδεξιά κυκλώματα πού

ἄρχισε νά ὑποψιάζεται ὅτι λειτουργοῦν παράλληλα καί ἀνεξάρτητα ἀπ'τήν κυβέρνηση του ἀντλῶντας δύναμη ἀπό δικτυώσεις πού ἔφταναν μέχρι τ' Ἀνάκτορα, καί πού ἄσκησαν ἄμεση σχέση μέ τήν διολοφονία τοῦ Γρηγ. Λαμπράκη ,καί τό γεγονός ὅτι σ' ὅλες του τίς πολιτικές κινήσεις καί πρωτοβουλίες ἔπρεπε νά βρίσκεται κάτω ἀπ' τήν κηδεμονία τῶν 'Ανακτόρων. Βέβαια φαινομενικά ὁ Κ. Καραμανλῆς παραιτήθηκε ἀπ' τήν κυβέρνηση στίς 11'Ιουνίου τοῦ 63 λόγω διαφωνίας μέ τόν Βασιλιά Παῦλο πάνω στό ἄν ἔπρεπε νά πραγματοποιηθεῖ μιά ἐπίσκεψη τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τόν Ἰούλιο τοῦ ἴδιου χρόνου στό Λονδῖνο ἤ ὄχι- ὁ πρωθυπουργός δηλ. νόμιζε ὅτι ἡ ἐπίσκεψη δέν ἔπρεπε νά γίνει ,ἐνῶ οἱ βασιλεῖς τήν ἐπιθυμοῦσαν.'Η ρῆξη ὅμως εἶχε βαθύτερα αἴτια καί σχετιζόταν ἀκριβῶς μέ τήν ἀρνητική στροφή πού εἶχαν πάρει οἱ σχέσεις τοῦ θρόνου μέ τόν ἀρχηγό τῆς Ε.Ρ.Ε.[26] σέ συνδυασμό πάντα καί μέ τήν κάποια ἀλλαγή πού ἄρχισε νά παρατηρεῖται στήν ἐξωτερική πολιτική τῶν Η.Π.Α. μετά τήν ἀνάληψη τῆς Προεδρίας ἀπ' τόν Τ. Κέννεντυ ,ἀλλαγή πού ἔκανε τήν'Αμερικανική κυβέρνηση νά μή θεωρεῖ ἄχρηστη τήν διερεύνηση δυνατότητας σχηματισμοῦ μιᾶς κεντρώας ἤ κεντρωδεξιᾶς κυβέρνησης στήν 'Ελλάδα ἀρκεῖ νά μή ἀμφισβητεῖται ἡ 'Ατλαντική ἐπικυριαρχία.[27]

στ') Προσπάθεια τοῦ βασιλιά Παύλου κι ὅλης φυσικά τῆς ὁμάδας τῶν ἀνακτόρων μετά τήν νίκη τοῦ Γ. Παπανδρέου στίς ἐκλογές τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1963 νά σχηματιστεῖ μιά κεντροδεξιά κυβέρνηση ἀκριβῶς γιατί ἔκρινε σκόπιμο ὅτι πρέπει νά βρεθεῖ νόμιμος πολιτικός τρόπος ν' ἀναχαιτιστεῖ ἡ ἀνερχόμενη δύναμη τῆς Ε.Κ.

Ζ') Πίεση τοῦ βασιλιά Κωνσταντίνου Β' πρός τήν κυβέρνηση τοῦ Γ.Παπανδρέου νά κλείσει τό λεγόμενο θέμα τῶν " εὐθυνῶν τοῦ παρελθόντος " πού ἀναφερόταν στά "Ἔργα καί τίς ἡμέρες " τῆς Ε.Ρ.Ε. ὅταν ἦταν κυβέρνηση .Τό ἐπιχείρημά του ἦταν ὅτι ὁ πολιτικός κόσμος στό σύνολό του ἔπρεπε δῆθεν νά παραμένει πάντα ἀλώβητος στά μάτια τοῦ λαοῦ. Οὐσιαστικά ὅμως μετέφερε ἀπάντηση τοῦ κατεστημένου πού δέν μποροῦσε ν' ἀνεχτεῖ ἔλεγχο ἐκ μέρους μιᾶς δημοκρατικῆς κυβέρνησης.'Ο Γ. Παπανδρέου ὡς γνωστό τελικά ὑποχώρησε.[28]

Η') Συμμετοχή τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Β' στόν σχεδιασμό τοῦ λεγομένου πραξικοπήματος τῶν στρατηγῶν ἐν ὄψει τῆς ἀναμενόμενης μεγάλης νίκης τοῦ Γ.Παπανδρέου στίς ἐκλογές πού εἶχαν ὁριστεῖ γιά τόν Μάϊο τοῦ 67.[29] Στούς Στρατηγούς ὡς γνωστόν

τούς πρόλαβαν οἱ Συνταγματάρχες ,ἀλλ' αὐτό δέν τούς ἀπολλάσσει στά μάτια τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου.Ἡ ἐπιδίωξή τους ἦταν ἡ ἴδια καί μάλιστα ἄν ἐπικρατοῦσαν αὐτοί δέν θ' ἀνατρεπόταν ὁ βασιλικός θεσμός ὅπως ἔγινε μέ τό'Απριλιανό Στρατιωτικό καθεστώς.'Επιβολή τῆς χούντας τῶν Στρατηγῶν θάταν μιά ἀκόμη νίκη τοῦ Παλατιοῦ κι ἕνα ἀκόμη πισώπλατο χτύπημά τους ἐνάντια στίς δημοκρατικές δυνάμεις τῆς χώρας. Βέβαια ἡ εὐθύνη του εἶναι ἀκέραιη καί γιά τήν ἐπιβολή τῆς χούντας τῶν Συνταγματαρχῶν ἀφοῦ ἀκριβῶς ἀνεχόταν καί ὑποδαύλιζε μέσα στό στρατό καί τήν ἀστυνομία μιά δεξιά ἀντιδημοκρατική νοοτροπία. 'Ακόμη τό'Απριλιανό καθεστώς τελικά τό ἀποδέχτηκε ,ἄσχετα ἄν ἀργότερα τόν Δεκέμβριο τοῦ 67 κινήθηκε ἐναντίον του , ἀκριβῶς γιατί ἐπίφερε τό ἴδιο ἀποτέλεσμα πού ἐπεδίωκε κι ἡ λεγόμενη χούντα τῶν στρατηγῶν δηλ. τήν ὁριστική ἀνακοπή τοῦ Γ. Παπανδρέου καί τῆς Ε.Κ. στήν νέα τους πορεία πρός τήν ἐξουσία. Τό μεταγενέστερο βασιλικό πραξικόπημα οὐσιαστικά σήμαινε ἐξωτερίκευση σέ βαθμό βίαιης ρήξης ἐσωτερικῶν διαφορῶν ἀνάμεσα σέ ὁμάδες τῆς ἴδιας πολιτικῆς παράταξης ἤ τοῦ ἴδιου μπλόκ στρατιωτικοπολιτικῶν δυνάμεων πού σκόπευε μέ κάθε τρόπο τήν ἀνακοπή τῆς πορείας τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων πρός τήν ἐξουσία.'Η ἀποκατάσταση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν ἦταν ἁπλά πρόσχημα .

Βέβαια κάποιες διαφορές ἀνάμεσα στίς δύό παραπάνω ὁμάδες τῶν στρατιωτικῶν ,ὅπως ἀναλυτικώτερα θά δοῦμε παρακάτω ,ὑπῆρχαν γι αὐτό καί δέν ἦταν τυχαῖο ὅτι οἱ Συνταγματάρχες ανέτρεψαν τελικά τόν βασιλικό θεσμό ἐνῶ οἱ Στρατηγοί θ' ἀποδεικνυόντουσαν μᾶλλον ἄγρυπνοι θεματοφύλακες καί προστάτες του. Πράγματι στήν ὁμάδα τῶν Συνταγματαρχῶν ὑπῆρχαν στοιχεῖα ἐθνικιστικῆς ἰδεολογίας τοῦ παραλληλα διακτεχόντουσαν κι ἀπό τάσεις ριζοσπαστικές ἤ ἀκόμη κι ἀντι-δεξιές σχετικά μέ τήν ρύθνιση ὁρισμένων κοινωνικοοικονομικῶν ζητημάτων τῆς χώρας.'Επρόκειτο ὅμως γιά τάσεις συγκεχυμένες κι ὄχι κλαισιωμένες ἀπό κάποια συγκροτημένη πολιτική ἰδεολογία .'Ακόμη τά στοιχεῖα αὐτά μποροῦσαν νά βρεθοῦν κύρια στή βάση τῆς ὁμάδας τῶν Συνταγματαρχῶν κι ὄχι στήν ἡγεσία ,δέν μπόρεσαν ποτέ νά περάσουν ἀκέραιη τήν γραμμή τους καί μᾶλλον σύντομα ἐξουδετερώθηκαν αἰσθανόμενα ἐξακατημένα ἀπ' τήν ἡγεσία.[30]

'Απ' ὅσα ἤ δη παραπάνω ἐκθέσαμε προκύπτει καθαρά ὅτι ὁ θρόνος κάθε ἄλλο ,πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης δημο-
παρά ἀποτέλεσε παράγοντα πολιτικῆς σταθερότητας

κρατικῆς ὁμαλότητας κι ἐνίσχυσης τῆς ἐθνικῆς μας ἀθροδυναμίας.'Ακόμη ἡ "παρεμβατική του" δραστηριότητα οὐσιαστικά στρεφόταν ἐναντια στήν λειτουργική διαφοροποίηση κι ἐξειδίκευση τῶν ἐπί μέρους δομῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος - κύρια σ' ἐπίπεδο ἐκτελεστικῆς καί νομοθετικῆς ἐξουσίας. 'Εξ ἄλλου σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα ὁ βασιλιάς ἦταν ἀρχηγός τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας -'Η πολιτική εἰκόνα δηλ ποῦ τελικά σχηματιζόταν ἦταν ἕνα μεγάλο " Α φεντικό " ,ὁ θρόνος δηλ. σέ κρίσιμες στιγμές γιά τά συμφέροντα τοῦ κατεστημένου ἤ τῆς δικῆς του ἁπλά ἐπιβίωσης ἀγνοεῖ τήν νόμιμα ἐκφρασμένη λαϊκή βούληση ," σαρώνει " πρωθυπουργούς καί κυβερνήσεις ,κατασκευάζει κι ἐπιβάλλει ἀρχηγούς κι ἀργότερα ὅταν δέν τοῦ κάνουν τούς " ἀπολύει " ,ἀνακατώνεται καί παίζει καθοριστικό ρόλο σ' ἕνα σωρό πολιτικά παρασκηνιακά " μαγειρέματα " κι ἀκόμη εἶναι ἱκανό νά ἐγκαθιδρύσει ἕνα τυρανικό καθεστώς ἀπ' τήν στιγμή πού οἱ λαϊκές δυνάμεις μέ τίς νόμιμες πολιτικοοργανωτικές ἐκφράσεις τους ἄρχίζουν ν' ἀποκτοῦν μιά ἐπίφοβη γιά τά κατεστημένα συμφέροντα ἀνοδική δυναμική πορεία πρός τήν πολιτική ἐξουσία.

Σχετικά πάλι μέ τήν κοινωνική δράση τῶν 'Ανακτόρων ("Ιδρυμα τῆς Βασίλισσας "[31]) πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ὑπῆρξε πρακτικό χαρακτῆρα ὑπερ τοῦ θεσμοῦ καί οἱ φιλανθρωπικές δραστηριότητες πού κάλυπτε δέν ἄλλαζαν οὐσιαστικά τήν κατάσταση ἀνισότητας εὐκαιριῶν πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στούς πολίτες .'Εξ ἄλλου τά ἔσοδα τοῦ'Ιδρύματος εἰσπράττοντο καί πάλι ἀπ' τούς πολίτες μέσω συγκεκριμένων τελῶν πού ἐπεβάλλοντο ὑπό μορφή ἐμμέσων φόρων(τέλη σέ διάφορα εἰσαγόμενα προϊόντα ,στόν κακνό ,στούς κινηματογράφους καί τά θέατρα κ.λ.π.)'Η διαχείριση πάλι αὐτῶν τῶν δημοσίων πόρων γινόταν ἀνεξέλεγκτα πράγμα πού δημιουργοῦσε ἕνα κακό ἀντι-δημοκρατικό προηγούμενο γιά τήν βασιλική φατρία Μιά ἄλλη ἀκόμη ἀπόδειξη ὅτι ὁ βασιλικός θεσμός λειτουργοῦσε αὐταρχικά ὡς "κράτος ἐν κράτει " μέσα σ' ἕνα πολιτικό σύστημα πού εἶχε ἤδη ἀνάγκη ἐκδημοκρατισμοῦ. Κι ἄς μή ξεχνίεται ἡ σημαντική δημοσιονομική δαπάνη πού σήμαινε γιά τήν χώρα ὁ θρόνος (20.000.000 δρχ. περίπου κάθε χρόνο)τήν περίοδο πού ἀκολούθησε μετά τήν κρίση τοῦ 65 , ἐνῶ πρόσθετες οἰκονομικές ἐπιβαρύνσεις δέν ἔλειπαν συνοδευόμενες μάλιστα ἀπό ἐκδηλώσεις ἀναχρονιστικές (π.χ.ἡ σκανδαλώδης περίπτωση τῆς προίκας τῆς πριγκίπισσας Σοφίας στήν ὁποία ὑποχρεώθηκαν

νά συνεισφέρουν ἀκόμη καί οἱ φτωχές οἰκονομικές τάξεις ἤ οἱ τρόφιμοι διαφόρων ἱδρυμάτων πού βρισκόντουσαν κάτω ἀπ' τήν βασιλική προστασία.)

Συνολικά λοιπόν ἡ λειτουργία τοῦ βασιλικοῦ Θεσμοῦ ἔδρασε ἀνασταλτικά στή πραώθηση ἀλλαγῆς πάνω στούς ταξικούς συσχετισμούς καί στίς ἀντίστοιχες ἐπιρροές τους πάνω στό πολιτικό σύστημα. Ἔδρασε εθνοϊκά γιά τίς συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις καί τίς κατεστημένες κοινωνικές τάξεις πού ἐκφράζαν ἐνῶ ἀντίθετα ἀνάκοπτε τήν ἀνοδική πορεία τῶν λαϊκῶν δυνάμεων . Γι αὐτό καί οὐσιαστικά ὁ θρόνος μείωνε μέ τίς παρεμβάσεις του τήν προσαρμοστική ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πρός τά ἀιτήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος - καί ἰδιαίτερα φυσικά πρός τό βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα -, ἔβλαφε μᾶλλον τήν ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς προόδου καί φυσικά ἐλάττωσε παρά αὔξησε τίς ἐσωτερικές προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης.

III. Οἱ Ἔνοπλες δυνάμεις καί τά Σώματα Ἀσφαλείας.

Α. Μιά γενική Ἐκτίμηση.

Ἕνας ἀπ' τούς κυριώτερους ἀρμούς ὅλου ἐκείνου τοῦ μπλόκ τῶν δυνάμεων πού μεταπολεμικά ἐπιστρατεύτηκαν στίς δημοκρατικές δυνάμεις τοῦ τόπου καί μεθοδικά ἔστηναν τροχοπέδη στίς προοδευτικές διαδικασίες ἦταν ἡ ἀλυσίδα Στρατός - Ἀστυνομία - Χωροφυλακή.

Ὁ στρατιωτικός καί ἀστυνομικός μηχανισμός σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν εἶχε ἁπλά σάν ἀποστολή τήν προάσπιση τῆς Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς διατήρησης τῆς "ὁλοκληρωμένης" ἐσωτερικῆς δημοσίας τάξης ἀλλ' ἀκόμη παραπέρα τήν προάσπιση τῆς συγκεκριμένης κατεστημένης ταξικῆς κυριαρχίας καί τήν ὑποταγή τῆς χώρας στόν Ἀτλαντικό ἀμυντικό μπλόκ . Ἦταν ὁ πιό ὀργανωμένος ,δυναμικός κι ἀποτελεσματικός μηχανισμός στήριξης τῆς παραπάνω ἡγεμονίας καί μαζί μέ τόν θρόνο ἀποτελοῦσαν στό ἐξωκοινοβουλευτικό τμῆμα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἕνα ἀπ' τά ἰσχυρότερα πλέγματα κέντρων ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πού διέθετε ἰδιαίτερη αἴγλη καί πού ἐνῶ στήν πραγματικότητα εἶχε σαφῆ πολιτικό ρόλο ἔστω καί σ' ἀκίνδυνο " ἀφανῆ " λειτουργίας - ἤθελε νά παρουσιάζεται σάν ὑπερκομματικό καί ὑπερταξικό ὀργανωτικό καί συμβολικό οἰκοδόμημα πού ἀποτελεῖ κοινή ἀναμβισβήτητη ὑπόθεση ὁλόκληρου τοῦ Ἔθνους.

Θρόνος ἀποτελοῦσε νοερὰ ἀλλὰ καὶ συνταγματικὰ - νομοθετικὰ τὴν ἱεραρχικὴ καὶ συμβολικὴ κορύφωση τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ παραβλέπονται κι ὁρισμένες διαφορὲς ἀνάμεσα τους πού ἤδη ἔχουμε ἐπισημάνει καὶ πού κάποτε ἦρθε στιγμὴ καὶ λειτούργησαν διασπαστικὰ γιὰ τὴν ἑνότητά τους. Μέχρι ὅμως τὸ 1967 ὁ δεύτερος ἔπαιρνε αἴγλη ἀπ' τὸν πρῶτο[38], ἐνῶ παράλληλα τοῦ δινε τὴν σταθερὴ δυναμική του ὑποστήριξη. Γ' [illegible] τοῦ [illegible] τ' [illegible].

Ὅσο ὁ ταξικὸς χαρακτήρας τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ ὡς ἕνα βαθμὸ καλυπτόταν καὶ συνάμα ἐξωραϊζόταν. Μέσα ἀπὸ μιὰ τέτοια διαδικασία κάλυψης καὶ ἐξωραΐσης ἡ γενικώτερη ἐπιρροὴ στὸ σύνολο τῶν πρατικῶν ἐξουσιῶν καὶ λειτουργιῶν ἀσκεῖτο πιὸ περίτεχνα. Ὁ ἐγκλωβισμὸς ἑνὸς μεγάλου μέρους τῆς συμβολικῆς ἱκανότητας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος μέσα στὰ δικά του προπαγανδιστικὰ καὶ ἰδεολογικὰ πρότυπα παρουσιαζόταν σάν μιὰ πολιτιστικὴ - ἰδεολογικὴ διεργασία πού ἀνταποκρινόταν σὲ μιὰ ἐθνικὴ ἀναγκαιότητα καὶ περιεῖχε κοινὰ παραδεκτὲς ἐθνικὲς θέσεις.

Ἡ παρέμβασή του στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης καὶ στράτευσης, στὸν ὁποῖο βαθμὸ αὐτὴ πραγματοποιεῖτο στὰ πλαίσια τῶν συγκεκριμένων του ἁρμοδιοτήτων (συστηματικὴ ἀντικομμουνιστικὴ προπαγάνδα, πλύση ἐγκεφάλου μὲ βάση συντηρητικὰ ἰδεολογικὰ - κοινωνικὰ πρότυπα πού ἐπικεντρωνόντουσαν στὶς ἀξίες τῆς "οἰκογένειας, τῆς θρησκείας" καὶ "τῆς πατρίδας", ἐκτόξευση τῆς κατηγορίας τῆς "κομμουνιστικῆς συνοδοιπορίας" σὲ ὁποιαδήποτε ἰδέα καὶ δραστηριότητα πού συγκέντρωνε κάποια ριζοσπαστικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τολμοῦσε, ἔστω καὶ σὲ μικρὸ βαθμό, ν' ἀναζητήσει τὴν ἀνεξαρτησία της ἀπέναντι στὰ καθιερωμένα καὶ ἀναμασημένα κοινωνικὰ πρότυπα, συστηματικὸ φακέλλωμα τῶν κληρωτῶν καὶ διάκρισή τους σὲ κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη τους στὴν "ἐθνικόφρονα" ἰδεολογία στὰ πλαίσια πάντα συνεργασίας ἀστυνομίας, χωροφυλακῆς καὶ ὑπηρεσιῶν ἀσφαλείας τοῦ στρατοῦ, ἐπιλογὴ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν θέσεων τῶν κληρωτῶν ὄχι μὲ βάση τὴν ὀρθολογικὴ ἀξιοποίηση τῶν προσόντων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐξειδικεύσεων τους πού εἶχαν σάν πολῖτες ἀλλὰ μὲ βάση τοὺς παραπάνω "φακέλλους" κ.λ.π.), εἶχε σὰν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν

διάπλαση εθνικῶν συνειδήσεων καί τήν καλύτερη δυνατή κατοχύρωση τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Στόν τομέα πάλι τῆς πολιτικῆς ἐπικοινωνίας ὁ στρατός εἶχε τό πλεονέκτημα νά διαθέτει δικά του ραδιοφωνικό σταθμό -ἀργότερα ἐπί Ἀπριλιανῆς Στρατιωτικῆς δικτατορίας καί τηλεοπτικό - μέ τόν ὁποῖο οὐσιαστικά προπαγάνδιζε τά ἰδεολογικά πρότυπα τῆς κατεστημένης κατάστασης πραγμάτων μέ βασικό πάντα ἀντίπαλο τό κουμμουνιστικό μπλόκ τοῦ ὁποίου ὁ παρουσιαζόμενος κίνδυνος ἦταν στό μεγαλύτερο μέρος πλασματικός κι ἐξυπηρετοῦσε ἐσωτερικές ἀνάγκες τῶν κυρίαρχων τάξεων. Κι ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι σέ μιά χώρα ὅπως ἡ Ἑλλάδα στήν ἐξεταζόμενη περίοδο (μεταβατική κοινωνία μέ τό μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκονομίας της σέ ὑπανάπτυκτο ἤ ἡμιαναπτυγμένο ἐπίπεδο) ἡ ἴδια ἡ διαδικασία τῆς πολιτικοποίησης ἀποτελοῦσε μηχανισμό ἀποσταθεροποίησης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Ἤδη πάλι κι ὁ εἰσαγόμενος ἐκσυγχρονισμός τῶν Ε.Δ. ἀπ' τήν πλευρά τῶν Ἀμερικανῶν ὅπως καί προηγουμένως ἔχουμε διατυπώσει ,λειτουργοῦσε περισσότερο γιά τά Νατοϊκά συμφέροντα καί τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Κουμμουνιστικοῦ κινδύνου παρά γι αὐτές τίς ἴδιες τίς ἀνάγκες ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ συστήματος. Ἐθνικῆς Ἄμυνας καί ἀσφάλειας τῆς χώρας. Ἔτσι δέν θά ταν ὑπερβολή νά λεχθεῖ ὅτι ἐκεῖ ὅπου τό παρακάνω σύστημα ἀπέδιδε περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο τομέα ,ἦταν ὁ τομέας ἐπισήμανσης , δίωξης κι ἐξουδετέρωσης τῶν κουμμουνιστικῶν στοιχείων ἤ κι' ὁποιωνδήποτε ἄλλων πού θεωροῦντο " συνοδοιποροῦντα ". Μ' αὐτό τόν τρόπο ὅμως διαπιστωνόταν ὅτι ὁ δείκτης ἐκσυγχρονισμοῦ καί συνολικῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ συστήματος ἦταν περισσότερο ἀνεβασμένος ἐκεῖ ἀκριβῶς πού προσφερόταν ὑπηρεσίες στήν κατοχύρωση καί διατήρηση τῆς συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας καί τῶν δεσμῶν της μέ τόν Ἀμερικάνικο Ἰμπεριαλισμό σέ πλαίσια, πάντα μιᾶς καπήλευσης τῆς ἔννοιας τοῦ "Ἐθνικοῦ " καί τῶν "ὑστικῶν " φιλελεύθερων ἀξιῶν.

Συνολικά στρατιωτικός καί ἀστυνομικός μηχανισμός τῆς χώρας ἀποτελεσθέν δυναμικό ὀγκόλιθο πού βάραινε ἀποφασιστικά στήν πλάστιγγα τῆς Δεξιᾶς καί τῶν κατεστημένων τάξεων πού ἐξέφραζε καί παρεῖχε ἀνεκτίμητη συμβολή στό νά λειτουργεῖ ὑπέρ τους ὁ λεγόμενος " κανόνας τῶν προβλεπομένων ἀντιδράσεων". Λειτουργῶντας ὅμως σάν ἔσχατο ἐκβιαστικό μέσο οὐσιαστικά διασποῦσε τήν ἐθνική ὁμοθυμία

καί συνοχή (CONSENSUS] καί ἀναπαρήγαγε τήν κατάσταση τῶν ἐμπαθῶν διαιρέσεων καί διακρίσεων , τοῦ φόβου καί τοῦ μίσους τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλίου.Ὁ μέσος πολίτης πού δέν ἀποδεχόταν τήν κατεστημένη κατάσταση πραγμάτων ὅταν στρατευόταν ἔνοιωθε τήν ἤδη ὑπάρχουσα στήν πολιτική του ζωή δίχαση ἀνάμεσα στίς ἐξουσιάζουσες δυνάμεις καί τήν κοινωνική βάση μέ πιό ἄμεσο καί χονδρό τρόπο .Ἐδίχαση δηλα συνεχιζόταν καί φορτιζόταν ακόμη περισσότερο ἀπό σκοπιά ψυχολογίας στρατευμένων πράγμα πού μείωνε φυσικά τήν ὑπηρεσιακή ἀποδοτικότητά τους καί ἔρριχνε τό ἐθνικό τους φρόνημα ἤ καλυπτόταν μέσα ἀπό μιά ἔντεχνη ἀλλά καί ἐκβιαστική διαδικασία " γενιτσαροποίησης " πού τελικά ὅμως ἀλλοτρίωνε τά ἔτοιμα προσβίνοντας σε τους πρόσθετα αὐταρχικά στοιχεῖα στήν προσωπικότητά τους.

Ὁ πολίτης φυσικά δέν ἀντετίθετο ἰδεολογικά στήν ἔννοια τῆς "Ἐθνικῆς Ἑνότητας " ἤ τῶν ἀστικῶν φιλελευθέρων ἀξιῶν στήν ἀνηρημένη τους ἔκφραση,ἀλλά στήν ἀποκριτική χρησιμοποίησή τους ἀπ' τόν ἀντικομμουνιστικό ἰδεολογικό προπαγανδιστικό μηχανισμό ἑνός στρατιωτικοῦ - ἀστυνομικοῦ συστήματος πού οὐσιαστικά ὅπως εἴπαμε σ' ἕνα μεγάλο βαθμό ἦταν ὄργανο συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας καί παγκόσμιου Ἰμπεριαλιστικοῦ στρατιωτικοῦ μπλόκ. Κάτω ὅμως ἀπό τέτοιες συνθῆκες ἐβλάπτετο κι αὐτή ἡ ἴδια ἡ γνήσια διαθέτηση τῶν παραπάνω ἰδεῶν ἐκ μέρους τοῦ πολίτη δεδομένου ὅτι δέν εἶναι τόσο εὔκολο σ'ὁν καθένα νά διακρίνει τήν ἰδέα ἀπ' τόν ἀτομικό ἤ ὁμαδικό φορέα της καί τίς εὐθύνες ἀποκλειστικά τοῦ τελευταίου πάνω στήν ὁλοποίησή της ἤ τήν χρησιμοποίησή της γιά σκοπιμότητες καθαρά περιορισμένων συμφερόντων . Σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν πρέπει νά ἐκκλήσσεται ἡ συγχυση καθαρά ἰδεολογικῶν καί θυμικῶν στοιχείων ἰδιαίτερα στίς τάξεις ἐκείνες τῶν ἐργαζομένων πού αἰσθάνονται καί τό μεγαλύτερο βάρος τῆς συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας ἤ στούς πολίτες ἐκείνους πού ὑφίστανται τίς περισσότερες διώξεις ἀπ' τήν πολιτική κατάσταση καί τήν ἐκφράζει.Ἕνα τέτοιο σύνολο ὅμως δι- αντιδράσεων βλάπτει τήν πολιτική ὁλοκλήρωση καί δυναμιτίζει τήν ἐδραίωση τῆς δημοκρατικῆς νοοτροπίας."Ἐτσι εἶναι ἀμφίβολο ἄν ἕνας νέος τῆς ἐργατικῆς ἤ ἀγροτικῆς τάξης τελειώνοντας τόν στρατό εἶχε ἐνισχυθεῖ στό ἐθνικό του φρόνημα ἤ εἶχε συνειδητοποιήσει βαθύτερα τίς ἀξίες τοῦ "Ἐλεύθερου Κόσμου."

Τό ὅτι μπορεῖ νἄγινε πιό πιστός ὑπήκοος ἤ πιό ὑποταγμένος στό ὑπάρχον κοινωνικοπολιτικό σύστημα μαζί φυσικά καί μέ συσσώρευση νέων ἐξουσιαστικῶν " ἀπωθημένων " ἤ μεγαλύτερη ἐδραίωση στόν ψυχικό του κόσμο αὐταρχικῶν προτύπων συμ

περιφορᾶς δὲν σημαίνει ἀρτιώτερη συνειδητοποίηση φιλελεύθερων ἀξιῶν ἢ δυνάμωμα τῆς πίστης του στὴν Ἐθνικὴ Ἰδέα. Γιατί λειτούργησαν περισσότερο πειθαναγκαστικοί καί προπαγανδιστικοί μηχανισμοί παρά ὀρθολογική πειθώ. Σέ περίπτωση πάλι πού ἡ ἐσωτερίκευσή μέσα του τῆς ἐξάσκησης κοινωνικῆς βάσης καί ἐξουσιάζουσας ELITE εἶχε αὐξηθεῖ δημιουργεῖται πρόσφορο ἔδαφος γιά προπαγανδιστικές ἐπιτυχίες αὐταρχικῶν κομματικῶν μηχανισμῶν πού προσπαθοῦν ἀκριβῶς ν' ἐκμεταλλευτοῦν ἢ στὴν καλύτερη περίπτωση νά ἐνεργοποιήσουν τήν φορτισμένη συναισθηματικά ἀντίθεση ἢ μίσος τόν ἐνάντια στὴν ὑπάρχουσα ἐξουσία. Αὐτό ὅμως πού πρέπει νά παρατηρηθεῖ εἶναι ὅτι ὁ αὐταρχισμός γεννάει καί πάλι αὐταρχισμό κι ἡ πολιτική παράταξη πού εὑρισκόμενη ἐκτός ἐξουσίας τόν χρησιμοποιεῖ ἀντιδρῶντας καί ἀμυνόμενη κινεῖται λογικά καί ρεαλιστικά. Σημασία ὅμως διατηροῦν οἱ πρωταρχικές δομές καί πῶς προσπαθεῖ νά τίς ἀναπαραγάγει ἡ κυρίαρχη πολιτική παράταξη. Στὴν Ἑλλάδα λοιπόν μεταπολεμικά ὅπως καί παλιότερα φυσικά τό πνεῦμα τοῦ αὐταρχισμοῦ σ' ἐπίπεδο μηχανισμῶν ξεκινάει ἀπ' τίς συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις ,στὴν εἰδικώτερη διάρθρωση τῆς κυρίαρχης ταξικῆς τους βάσης καί τά διάφορα "ἐπιτελεῖα " τους.Ὁ αὐταρχισμός π.χ. κουμμουνιστικός κομματικός μηχανισμός εἶναι μιά ὑστερότερη ὑπόθεση καί θἄταν ἀφελές νά νομίσουμε ὅτι βρισκόταν ἐκεῖ ἀποκλειστικά ὁ κίνδυνος γιά τόν ἐκδημοκρατισμό τῶν πολιτικῶν δομῶν. Ἤδη ἀπ' αὐτή τήν προοπτική ὁ ἰσχυρότερος αὐταρχικός μηχανισμός στά χέρια τῶν μετεμφυλιακῶν συντηρητικῶν δυνάμεων τῆς χώρας ἦταν ὁ Στρατός καί ἡ Ἀστυνομία .

Αὐτό διαπιστώνεται κι ἀπ' τήν ἴδια τήν ἐσωτερική ὀργανωτική δομή τοῦ παραπάνω μηχανισμοῦ. Σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ὁ ἀνισοχρονισμός (σωστή ἐξειδίκευση τῶν κληρικῶν κι ἀποτελεσματική ἀξιοποίησή τους ,ὀρθολογική ὀργάνωση καί λειτουργία τῶν ὑπηρεσιῶν μέ τήν μεγίστη δυνατή οἰκονομία δυνάμεων κλπ.) στίς λειτουργικές σχέσεις στρατευμένων καί ἀξιωματικῶν χάλαινε ἐνῶ ὁ ἐκδημοκρατισμός ἀπουσίαζε.Ὁ Στρατός λειτουργοῦσε μ' ἕνα ἀπαρχαιωμένο κανονισμό πού θἤτημα ἦταν ἂν ἐγνώριζαν τήν ὕπαρξή του οἱ κληρωτοί. Οἱ τελευταῖοι ἐκπαιδευόντουσαν μέ τέτοιο πνεῦμα λές καί δέν εἶχαν δικαιώματα ἀλλά μόνον ὑποχρεώσεις,ἐνῶ ἀποσπάσματα τοῦ τύπου " ἐκεῖ πού τελειώνει ἡ λογική ἀρχίζει ὁ Στρατός" ἦταν ἀπ' τά πρῶτα πού διδάσκοντο . Συχνά γινόταν κατάχρηση τῆς ἔννοιας τῆς πειθαρχίας ἐνῶ τό πνεῦμα του " μέσου " καί τοῦ " ρουσφετιοῦ " στίς τοποθετήσεις κληρικῶν καί μονίμων ἀξιωματικῶν ἢ ἀκόμη ὁρισμένες φορές καί στίς προαγωγές τῶν τελευταίων κυριαρχοῦσε περισ-

σότερο σχεδόν από κάθε άλλο τομέα της κρατικής μηχανής. "Οσοι άπ' τούς στρατευμένους είχαν άριστερό χαρακτηρισμό άπ' τίς Υπηρεσίες 'Ασφαλείας άντιμετωπιζόντουσαν μέ δυσπιστία σε μέρους τών προϊσταμένων τους στίς μονάδες πού ύπηρετούσαν καί δέν μπορούσαν νά τοποθετηθούν σέ έμπιστευτικές ή ύπεύθυνες θέσεις. Έτσι ένα μεγάλο μέρος τού στρατευμένου δυναμικού της χώρας δέν άξιοποιείτο σωστά έν τώ καράλληλα συσσώρευε άρνητικά βιώματα στίς σχέσεις του μέ τό Κράτος πού ένδεχομένως νά τό συνόδευαν σ' όλόκληρη τήν μεταγενέστερη πολιτική του ζωή.

'Η έκπαίδευση πάλι καί ή νοοτροπία πού περνούσε σχεδόν ένα κλίμα έχθρότητας πρός τόν πολίτη καί τά διαιώματά του. Υπήρχε ίδιαίτερα μιά προκατάληψη ένάντια στούς πολίτες έκείνους πού διαδήλωναν δημοσία καί δημόσια τήν άντίθεσή τους πρός συγκεκριμένα διαβήματα της κυβέρνησης ή έκαναν δημόσιες συγκεντρώσεις πρός ύποστήριξη τών συμφερόντων της ή ώρισμένων ίδεών πού μπορεί μάλιστα νά μήν ήσαν στενά πολιτικές ή νίχαν σχέση άποκλειστικά μέ τό πρόγραμμα κάποιου κόμματος π.χ. ή ίδέα της Είρήνης(Παραθώνιος Πορεία Είρήνης πού πρώτος προσπάθησε νά τήν πραγματοποιήσει ό Γρηγ. Λαμπράκης παρά τίς άπαγορεύσεις της 'Αστυνομίας τόν 'Απρίλιο τού 1963), ή "Ενωση της Κύπρου μέ τήν 'Ελλάδα κλπ. 'Ητάν τών άστυνομικών όργάνων ήταν ν' άντιμετωπίζουν τούς διαδηλωτές ώς κομμουνιστές ή " συνοδοιπόρους" τών όποίων ή όποιαδήποτε δράση ήταν παράνομη. Καί πράγματι ύπήρχε κίνδυνος νά ~~έρεσχηλιτάσει~~ ~~ξηλοφάγος~~ σέ βάρος διαδηλωτή πού συλλαβανόταν ότι άπ' όπου άπ' όπου είχε φιλοκομμουνιστικές τάσεις χωρίς νά ~~έχει~~ τήν όποιαδήποτε σχέση μέ τήν κομμουνιστική ίδεολογία ή κίποια όργάνωση της 'Αριστεράς. Σύμφωνα μέ τό πνεύμα του "'Αστυνομικού " κράτους τού Κ. Καραμανλή ,όπως τότε λεγόταν ,όποιοσδήποτε δέν άκολουθούσε έμπρακτα τήν πίστη του πρός τό καθεστώς καί τήν "'Εθνικόφρονα" ίδεολογία ήταν ύποπτος ότι έκπροάζεται άπ' τήν κομμουνιστική ίδεολογία(!) στά κλασσικά βέβαια όρισμένων διαβαθμίσεων(1ης ,2ης ,3ης κατηγορίας Κομμουνιστής ή " συμπαθών" κ.ά.) Τό ίδιο φυσικά καί μάλιστα κατά τρόπο πιό πιεστικό γιά εθνόηπους λόγους συνέβαινε στόν καιρό της στρατιωτικής δικτατορίας. Τότε ώς γνωστό ό όποιοσδήποτε κομμουνιστικός κίνδυνος παρουσιάστηκε άπ' τούς πραξικοπηματίες ώς βασικός λόγος πού δικαιολογούσε τήν στρατιωτική έκτέμβαση.

Τό κλίμα έχθρότητας άνάμεσα στούς πολίτες καί τ' άστυνομικά όργανα έβρηλω

νόταν συχνά σέ διαδηλώσεις όπου οί σκηνές βίας ήταν πολύ χαρακτηριστικές . Άκομη στίς έπαρχίες κυριαρχούσε ό άντίστοιχος " φόβος τοῦ χωροφύλακα "ό όποῖος μάλιστα λόγω τῆς κλειστῆς κοινωνίας τοῦ χωριοῦ εἶχε τό πλονέκτημα νά παρακολουθεῖ μέ μεγαλύτερη άκρίβεια καί ἔντεση τίς κινήσεις καί τήν δράση τῶν πολιτῶν. Εἶναι εὐνόητο λοιπόν ὅτο μιά συμπεριφορά τέτοια τῶν ὀργάνων τῆς Τάξης άποτελοῦσε σοβαρό πλήγμα ἐνάντια στό δημοκρατικό πνεῦμα ,τό Κράτος Δικαίου ,τήν Κοινωνική Δικαιοσύνη ,τήν Πολιτική κινητικότητα καί τήν συνεργασία γενικά πολίτη καί κρατικοῦ μηχανισμοῦ .Άντίθετα οἱ άποστάσεις άνάμεσα στούς δύο πόλους (κοινωνική βάση - Κράτος στήν κλασεική του ἔννοια) αὐξανόντουσαν έκικίνδυνα κι οἱ μεταξύ τους δεσμοί χυλάρωναν πρός βλάβη τῆς συνολικῆς άποτελεσματικότητας τοῦ Πολιτικοῦ Συστήματος.

Βέβαια στό μικρό διάστημα τῆς διακυβέρνησεις τῆς χώρας άπ' τήν Ένωση Κέντρου (63-65) ἔγινε εἰλικρινής προσπάθεια νά ξεπεραστεῖ ἡ παρακάτω ἐχθρότης. Ἔγινε μάλιστα καί άλλαγή στήν ήγεσία τῆς Άστυνομίας πρός τό δημοκρατικώτερο ἐνῶ οἱ όδηγίες πού ἔπαιρναν οἱ ἀστυνομικοί σχετικά μέ τήν συμπεριφορά τους πρός τούς πολίτες ὁπωσδήποτε εἶχαν διαφοροποιηθεῖ. Ὡστόσο ἡ περίοδος τοῦ ἐνάμισυ χρόνου ἦταν μικρή ,τά βήματα τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ ὄχι πολύ γοργά καί τολμηρά κι ἔτσι τό ξερίζωμα αὐτῆς τῆς άντιδημοκρατικῆς νοστροκίας δέν μπόρεσε ποτέ νά ὁλοκληρωθεῖ.

Συμπερασματικά καταλήγουμε λοιπόν ὅτι στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ λαϊκή βάση δέν ἔννοιθε τόν Στρατό καί τήν Άστυνομία σάν μιά δική της ὑπόθεση ,έναν ὀργανισμό πού ἐξυπηρετεῖ τά δικά της συμφέροντα ὅσο σάν ἕνα ὀργανισμό πού ἔχει στά χέρια τῶν κατεστημένων τάξεων πού τά ἀντιστρατεύονται. Ὑπάρχει ἄποψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό περιθώριο τῆς δράσης τῶν νόμιμων πολιτικῶν κομμάτων καί γενικώτερα τῆς λειτουργίας τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν καθοριζόταν τελικά άπ' τόν συσχετισμό δύναμης άνάμεσα στίς ἀριστερές δυνάμεις (μέ νόμιμη πρόσοψη τήν Ε.Δ.Α.) καί τόν Στρατό πού ἀντιμετώπιζε τίς προηγούμενες λές καί δέν γίνονται ἀποδεκτές ὡς νόμιμα τμήματα τοῦ Πολιτικοῦ Συστήματος[33].

Βέβαια μέ τήν ἄποψη αὐτή δέν συμφωνοῦμε διότι κράτο βλέπει τόν Στρατό μέ μεγαλύτερη αὐτονομία άπ' ὅ,τι πραγματικά εἶχε καί δεύτερο περιορίζει τόν ὁρατό κίνδυνο γιά τίς συντηρητικές δυνάμεις μόνο στό χῶρο τῆς Ἀριστερᾶς. Στήν πραγματικότητα ὅμως ὁ καθοριστικός συσχετισμός δύναμης ἦταν ἀνάμεσα στό σύνολο τῶν

δυνάμεων καὶ τοῦ αἰσθήματος ἀνωτερότητος τῆς ἐθνικῆς ἐμφάσεως καὶ τῶν ξένων βασιλέων των. Ἡ ΕΔΑ ἢ οἱ δημοκράτες ἦταν ἀσήμαντο λαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἀποτελούσαν τὴν ὁρμὴ γιὰ τὴν κινδυνολογία τῆς Δεξιᾶς.

Ἡσυχία ὅμως τῆς τελευταίας καὶ τοῦ κατεστημένου πού ἐξέφραζε προερχόταν ἀπ' τὴν γενικώτερη ἄνοδο κι ἐνεργοποίηση τῶν προηγουμένων πού ἀποτελοῦσε διαρκῆ ἀπειλὴ γιὰ τὰ προνόμιά του. Ὁ Στρατὸς πάλι μεταπολεμικὰ ξεκινοῦσε τὴν παρεμβατική του δράση σὰν ὄργανο (ἔσχατος κατασταλτικὸς μηχανισμὸς) αὐτοῦ τοῦ κατεστημένου καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς ἐπικυριαρχίας . Ἂν στοὺς κόλπους τοῦ Στρατοῦ , ὅπως φάνηκε στὴν ἐπτάχρονη στρατιωτικὴ δικτατορία ὑπῆρχαν καὶ μερικὰ στοιχεῖα - ἐθνικιστικῆς κύρια προέλευσης καὶ κατεύθυνσης - πού ἐπιδίωκαν τὴν ἐπιβολὴ μιᾶς αὐτόνομης στρατιωτικῆς γραμμῆς αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία καὶ φυσικὰ δὲν ἀποτελοῦσε τὸν κυρίαρχο χαρακτῆρα του. Ὡστόσο γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὴν προηγούμενη παράγραφο καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἄποψη πού ἀναφερόταν στὸν συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων Ἀριστερᾶς καὶ Στρατοῦ ὀφείλουμε νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι πράγματι ὑπῆρχε ἡ αἴσθηση στοὺς παίκτες τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ ,ὅτι ἔστω καὶ τυπικὲς δημοκρατικὲς πολιτικὲς διαδικασίες ὑφίστανται μόνο ἂν δὲν ἀμφισβητηθοῦν σοβαρὰ οἱ ἐξουσιαστικὲς δομὲς τῆς Δεξιᾶς καὶ τὰ ταξικὰ συμφέροντα πού ἐξέφραζε. Σ' ἀντίθετη περίπτωση ὁ στρατιωτικὸς - ἀστυνομικὸς μηχανισμὸς ἔπρεπε νὰ ἐπέμβει ὡς κατασταλτικὸς μηχανισμὸς γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν παλιὰ κατάσταση πραγμάτων.

Ἂν συλλάβουμε λοιπὸν σὰν ἐνιαῖο σύνολο τὸ περιεχόμενο τῆς συμπερασματικῆς πρότασης πού διατυπώσαμε πιὸ πάνω (" ἡ λαϊκὴ βάση δὲν ἔνοιωθε τὸν Στρατὸ καὶ τὴν Ἀστυνομία σὰν μιὰ δική της ὑπόθεση .....") καὶ τὰ ὅσα ἐκθέσαμε στὴν προηγούμενο παράγραφο δὲν θὰ δυσκολευτοῦμε ν' ἀντιληφθοῦμε πόσο τὸ ἕνα νόημα συμπληρώνει τὸ ἄλλο καὶ πῶς τελικὰ ὁ στρατιωτικὸς - ἀστυνομικὸς μηχανισμὸς μὲ τὸν συγκεκριμένο ἰδιαίτερα ταξικό του χαρακτῆρα καὶ τὸν ἐξαιρετικὸ πολιτικό του ρόλο ἀποτελοῦσε παράγοντα οὐσιαστικῆς διάσπασης τῆς ὁμοουμίας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ συνακόλουθα σοβαρῆ τροχοπέδη στὴν διαδικασία τῆς ἐνοποίησής του.

Β'/ Ἡ Ἐπτάχρονη Στρατιωτικὴ Δικτατορία (1967-1974) καὶ ἡ Ἱστορία τῶν Στρατιωτικῶν ἐπεμβάσεων στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967 καὶ τὸ στρατιωτικὸ καθεστὼς πού ἐπέβαλε δὲν ἦταν ἕνα φαινόμενο ξεκομμένο οὔτε ἀπ' τὴν προηγούμενη πολιτικὴ πρακτικὴ τῆς μεταπολεμικῆς Δεξιᾶς οὔτε ἀπ' τὶς γενικώτερες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς δομὲς τῆς νεώτερης Ἑλλάδας. Βάσιμα μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἀποτέλεσε

τήν κορύφωση αὐτῆς τῆς πρακτικῆς ἔτσι ποὺ δικαιούμαστε ν' ἀποδώσουμε πολιτική καί ἠθική εὐθύνη γιά ὅ,τι ἔγινε σ' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Δεξιᾶς καί ἰδιαίτερα στίς κυβερνήσεις τοῦ Κ.Καραμανλῆ.34 Ἡ ἀντικομμουνιστική ὑστερία ,οἱ συνταγματικές παραβιάσεις , ἡ δραστηριότητα τῶν δεξιῶν παρακρατικῶν ὀργανώσεων, ὁ αὐταρχικός χαρακτήρας τοῦ κράτους τῆς Δεξιᾶς ,ὁ στενός σύνδεσμος τῶν Ἑλληνικῶν Ὑπηρεσιῶν Πληροφοριῶν μέ τήν C.I.A. ὁδήγησαν τελικά καί σέ μιά ἀπροκάλυπτη ἀνοιχτή δικτατορία τῶν κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων.

Βέβαια οἱ στρατιωτικές ἐπεμβάσεις στήν Ἑλλάδα ἔχουν μιά ἱστορία ἔτσι ποὺ ἡ περίπτωση τῆς 21ης Ἀπριλίου δέν ἀποτελεῖ μιά πολιτική μοναδικότητα. Ὡστόσο ἐνῶ ὁρισμένες ἀπ' τίς στρατιωτικές ἐπεμβάσεις τῆς προπολεμικῆς περιόδου εἶχαν προοδευτικό χαρακτήρα (1909- ἡ ἐπανάσταση τοῦ " Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου " στό Γουδί 1916- ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου στή Θεσσαλονίκη -1922- ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ν. Πλαστήρα μετά τήν Μικρασιατική " καταστροφή ") γιά τήν ἐποχή τους (συμπόρευση μέ τά ἀναρχόμενα ἀστικά στρώματα στήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία τῶν " Ζακυνθίων " καί ἐπιτάχυνση τῆς διαδικασίας τῆς ἐπιβολῆς τους) ἡ μεταπολεμική αὐτή στρατιωτική ἐπέμβαση πῆρε στήν Ἱστορία σάν ἀντιδραστική ἐρχόμενη σ' ἀντίθεση μέ τήν κατεύθυνση τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Αὐτή ἡ ἀλλαγή τοῦ πολιτικοϊδεολογικοῦ χαρακτήρα τῆς ἐπέμβασης μπορεῖ νά μᾶς προβληματίσει γύρω ἀπ' τόν πολιτικό ρόλο ποὺ κάθε φορά διαφαμάτιζε ὁ στρατός καί ὡς πρός τό ἂν θἄπρεπε ν' ἀναζητήσουμε κάποιες ἀντιστοιχίες τοῦ ρόλου αὐτοῦ μέ τά κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά ὁρισμένων ἱστορικῶν περιόδων. Βέβαια τό ἴδιο τό γεγονός τῶν ἐπεμβάσεων εἶναι ἕνα φαινόμενο ποὺ ἀναζητᾶ τήν δική του ἑρμηνεία τόν πέρα ἀπ' τίς ὁποιεσδήποτε πολιτικοϊδεολογικές διακρίσεις , σάν φαινόμενο ποὺ χαρακτηρίζει ἕνα τύπο κοινωνιῶν σέ μιά διακεκριμένη ἱστορική τους περίοδο ἢ σχετίζεται μέ κάποιες κοινωνικοπολιτικές ἰδιομορφίες τῆς ἐξεταζόμενης χώρας ἢ καί τά δύο.

Γιά τήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας παρατηρεῖται ὅτι ὁ παρεμβατικός ρόλος τοῦ στρατοῦ σέ συνάφεια κάνει μέ κάποια ἰδιάζουσα προβλήματα ὀργάνωσης καί λειτουργίας του ἀρχίζει ἤδη ἀπ' τά πρῶτα χρόνια μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας κατά

τόν περασμένο αἰῶνα. Δέν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε τήν ἐπανάσταση τοῦ Μακρυγιάννη τό 1843 πού πραγματοποιήθηκε μέ κύριο αἴτημα τήν παροχή ἐκ μέρους τοῦ "Συντάγματος". Μαζί ὅμως μέ τήν Ἐπανάσταση σπάνιο εἶναι νά θυμηθοῦμε καί τήν εὐλογη ἀντίθεση ἀνάμεσα στόν Βαυαρικό Στρατό καί τό σῶμα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 πού ἡ Βαυαροκρατία τούς παραμέρισε καί πολλοί ἀπ' τούς ὁποίους ὑποστήριξαν τήν κίνηση τοῦ Μακρυγιάννη.

Ἤδη ἀπό τότε μποροῦσαν νά ἐπισημανθοῦν δύο βασικές τάσεις σχετικά μέ τόν τρόπο ρύθμισης τῆς ὀργάνωσης τῆς λειτουργίας καί τοῦ πολιτικοῦ ρόλου τοῦ στρατοῦ ,μιά " ἀπ' τά πάνω " καί μιά "ἀπ' τά κάτω" (ἡ διάκριση τῶν τάσεων γίνεται μέ κριτήριο τούς πόλους δύναμης ἀπ' τούς ὁποίους ξεκινοῦσαν),τάσεις πού συνέχιζαν νά ὑπάρχουν σ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς νεώτερης πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς Ἱστορίας τῆς χώρας στοιχεῖο ὑπηρετοῦσε ὅμως καί τό κατεστημένο. Ἡ πρώτη ξεκινοῦσε ἀπ' τόν καθοριστικό παράγοντα τῶν ξένων δυνάμεων ,τίς κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις καί τόν θρόνο ἐνῶ ἡ δεύτερη ἀπ' τίς ὁμάδες ἐκεῖνες τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ὁποίων ἡ κοινωνική προέλευση ἦταν μᾶλλον λαϊκή (κύρια ἀγροτικῶν στρωμάτων) ἤ μικροαστική,[35] καί χαρακτηριζόταν ἀπό ἀνανεωτικές ἤ ριζοσπαστικές διαθέσεις. Σκοπός τῆς πρώτης ἦταν ἡ ἁλλοιωτική διάρθρωση ,ὁ τρόπος λειτουργίας καί ὁ ἀξιολογικός προσανατολισμός τοῦ στρατοῦ νά εἶναι τέτοιος ὥστε νά μή παρουσιάζει ποτέ κινδύνους ν' ἀποτελέσει δύναμη ἀλλαγῆς ἤ ἀνατροπῆς τοῦ ὑπάρχοντος συντηρητικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος ,ἀλλ' ἀντίθετα ν' ἀποτελεῖ προληπτικό ἤ κατασταλτικό μηχανισμό προστασίας του. Χαρακτηριστικό ἦν ὄχι πάντα ἐξοπλιστικός σκοπός τῆς δεύτερης ἦταν νά ἐνεργοποιεῖται καί ἀξιολογικά νά προσανατολίζεται ἔτσι ὁ στρατός ὥστε παραμβαίνοντας τήν κατάλληλη στιγμή ν' ἀποτελεῖ ἀποτελεσματικό ὁραγμόο σέ ὁποια σχέδια ξένων κέντρων ἀποφάσεων ἤ παρατεταμένες καταστάσεις πολιτικῆς σήψης ἤ κακοδαιμονίας ὀφειλόμενες στίς ξένες δυνάμεις ἤ στόν θρόνο ἤ σ' ἀνάξιο πολιτικό κόσμο ἤ σ' ὅλα μαζί ἤ τέλος νά προωθεῖ πολιτικοκοινωνικές ἐξελίξεις πού συνίστανται στήν ἄνοδο καί περισσότερη ἐπιρροή νέων μή προνομιούχων τμημάτων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Εἶναι φανερό ὅτι στήν πρώτη τάση ὑπάρχει συντηρητικός χαρακτῆρας ἐνῶ στή δεύτερη προοδευτικός ὅσο βέβαια ἐπιτρέπουν οἱ μικροαστικοί κοινωνιολογικοί του προσδιορισμοί.[36] Ἀνάμεσή ἤ μεταξύ τους σχέση πρέπει νά συλληφθεῖ δυναμικά

μέ τήν ἔννοια ὅτι ἀνάμεσα τους ὑπῆρχε μιά , ἄλλοτε πιό φανερή ,ἄλλοτε πιό καλυμμένη ,πάλη σχετιζόμενη ἀναπόφευκτα μέ τόν ἀνταγωνισμό τῶν κατεστημένων καί ἀνερχομένων τάξεων γιά τόν ἔλεγχο τοῦ Πολιτικοῦ Συστήματος. Ὅταν ἐπικρατοῦσε ἡ πρώτη (Βαυαροκρατία ,ἐπεμβάσεις τοῦ στρατοῦ κατά τό διάστημα τῆς Μεσοβασιλείας ,περίοδος Γεωργίου τοῦ Α' ,περίοδος 1933-1941-ἔτη τῶν Βενιζελικῶν ,ἀπομυζία τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Ν. Πλαστήρα τό 1935,ἀπόνοδος τοῦ Γεωργίου τοῦ Β' , Κίνημα τῆς 4ης Αὐγούστου καί ἐπιβολή τοῦ Μεταξικοῦ καθεστῶτος μεταπολεμική περίοδος), πράγμα πού ἦταν καί τό συνηθέστερο , ὁ παρεμβατικός ρόλος τοῦ στρατοῦ εἶχε συντηρητικό χαρακτήρα καί συνεπαλλόταν στή διατήρηση τῶν κατεστημένων ταξικῶν ἐπιρροῶν πάνω στό Πολιτικό Σύστημα. Ὅταν ἐπικρατοῦσε ἡ δεύτερη (ἐκκαθάριση τοῦ 1863 ,ἐπανάσταση τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου τό 1909 ἐπανάσταση τοῦ 1916 τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου στή Θεσσαλονίκη ,ἐπανάσταση τοῦ Ν. Πλαστήρα τό 1922) ὁ παρεμβατικός του ρόλος εἶχε προοδευτικό χαρακτήρα καί βοηθοῦσε στό δυνάμωμα τῶν ἐπιρροῶν τῶν ἀνερχομένων γιά τήν ἐποχή τους τάξεων περιορίζοντας ἀντίθετα τίς κατεστημένες ταξικές ἐπιρροές.

Ὁρισμένες φορές πάλι μέσα στήν ἴδια τήν ἱστορική περίοδο ἤ μέσα στήν ἴδια τήν στρατιωτική ἐπέμβαση ὑπῆρχαν στοιχεῖα κι ἀπ' τίς δύο τάσεις κι ὕστερα ἀπό σχετική συγκρουση - πού ἄλλοτε ἐκδηλωνόταν πιό ἀνοιχτά κι ἄλλοτε κρυφτό ποιόταν σέ πλαίσια ἐσωτερικῶν κι ἄγνωστων στόν κοινό κόσμο στρατιωτικῶν κυκλωμάτων - ὑπερίσχυαν ἐκεῖνα τῆς πρώτης ἤ τῆς δεύτερης (π.χ. ἡ περίοδος ἀπ' τό 1922 μέχρι τό 1936). Ὡς ἐπί τό πλεῖστον ὅμως τά στοιχεῖα ἐκεῖνα μέ τίς ριζοσπαστικώτερες ἀντιλήψεις μακροπρόθεσμα ἐξουδετερωνόντουσαν [37] ,ἄν καί βέβαια σέ καθοριστικές Ἱστορικές στιγμές συμβάλων στήν ἐπίτευξη μιᾶς συγκεκριμένης πολιτικῆς ἤ κοινωνικῆς ἀλλαγῆς ὅπως π.χ. τό 1909 ἤ τό 1916 ἤ τό 1922 .

Κατά τόν περασμένο αἰῶνα καί συγκεκριμένα ἐπί βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' ὑπῆρχε ἐκτεταμένη ἀνάπτυξη τοῦ Θρόνου στίς ἀποθέσεις τοῦ Στρατοῦ μ' ἀποτέλεσμα τήν δημιουργία μιᾶς κατάστασης ἀνοιχτοφωτίας κι ἀναξιοκρατίας στούς κόλπους του ,οἱ ἀντιδράσεις στίς ὁποῖες μαζί μέ τό πλῆμα τῆς πολιτικῆς ἀντιπαράταξης κι ἀποδιοργάνωσης πού ἀπολούθησε τήν ἦττα τοῦ 1897,κατέληξαν ἀρχικά στήν ἵδρυση τοῦ " Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου "[38] καί τελικά στήν ἐπανάστασή του τό 1909. Τό Κίνημα τοῦ " Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ὅπως κι ἄλλα μεταγενέστερα γενόμενα χάριν ἀξιωματικούς Βενιζελικῆς προέλευσης δέν θάταν ἄστοχο νά ἐνταχθοῦν στήν χα-

ρεία ἐκείνων τῶν στρατιωτικῶν καί Λαϊκῶν κινημάτων τῶν μή ἀναπτυγμένων χωρῶν πού παρατηρήθηκαν στίς ἀρχέτυπες αἰθνομας καί εἶχαν ἀνανεωτικό ἤ μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα (π.χ. Στήν Τουρκία ξέσπασε τό 1908 τό Κίνημα τῶν Νεοτούρκων κι' ἀργότερα ἡ Ἐθνικιστική Ἐπανάσταση τοῦ Κεμάλ, στό Μεξικό ἔγινε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1911, τόν ἴδιο καιρό στή Κίνα καταλύθηκε ἡ αὐτοκρατορία κ.ἄ.). Ἰδιαίτερα ἐπρόκειτο γιά κινήματα πού συμπορεύτηκαν ἤ καί ἐξέφρασαν κοινωνικές κατάφασεις πού στρέφηκαν ἐναντίον στίς παλαιοσταικές φεουδαρχικές δομές κι ἀκόμη πιό πέρα συμπορεύτηκαν ἤ καί ἐξεφράσαν μιά ἀρχόμενη καί σέ πολλά σημεῖα ἀντιφατική διαδικασία ἐσωτερικοῦ μετασχηματισμοῦ κοινωνιῶν πού στό μεγαλύτερο μέρος τους ἦταν ἀκόμη παραδοσιακές.

Ἀπό τό 1900 ἀρχίζει μιά περίοδος πού θά κρατήσει μέχρι τό 1936 καί χαρακτηρίζεται ἀπό μεγάλο ἀριθμό στρατιωτικῶν ἐκεμβάσεων πού εἴτε ἀποτελοῦσαν πραιτοριανικές ἐπαναστάσεις ἀποδεκτές ἀπ' τόν λαό - αὐτό κύριο μέχρι τό 1922-εἴτε ἀποτελοῦσαν ἁπλά κρατικοπραιτοριανικές ἐνέργειες φιλοδόξων καί ἀρχομανῶν ἀξιωματικῶν (Κονδύλης, Πάγκαλος) ἤ ἀξιωματικῶν συντηρητικῆς κατεύθυνσης πού ἐξυπηρετοῦσαν ὅποιες κατεστημένες φιλοαναρχικές πολιτικοκοινωνικές δυνάμεις (Ἰωαννίδης). Ἀπό κοινωνικοοικονομική σκοπιά στήν ἴδια περίοδο τοποθετεῖται ἡ διαδικασία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ - νοθευμένου βέβαια - ἔκφραση τοῦ ὁποίου ὡς γνωστόν ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἐπανάσταση τοῦ Γουδιοῦ τό 1909. Μέχρι καί τό 1922 τά βενιζελικῆς ἔμπνευσης στρατιωτικά κινήματα δέν ἐρχόντουσαν οὔτε σ' ἀντίθεση μέ τ' ἀνερχόμενα κοινωνικά στρώματα οὔτε ἐκφράζονταν ἐκπολιτιστικά συμπεράσματα τῆς Βενιζελικῆς παράταξης τῶν στρατιωτικῶν. Ἀντίθετα ἐκπλήρωναν κάποια συγκεκριμένη πολιτική καί κοινωνική ἀναγκαιότητα. Ἀπ' τό 1922 ὅμως καί μετά κι ἀφοῦ ἐγκαθιδρύθηκε ἡ Β' Ἑλληνική Δημοκρατία - Δημοκρατία πού ὑποστήριζαν ἀριθμῶ τ' ἀνερχόμενα ἀστικά στρώματα καί οἱ Βενιζελικοί στρατιωτικοί - στόν χαρακτήρα τῶν στρατιωτικῶν ἐκεμβάσεων ἐκδηλώθηκε κάποια ἀρνητική ἀλλαγή συνισταμένη στό ὅτι οἱ τελευταῖες δέν ἐκπλήρωναν πιά σοβαρή πολιτική ἤ κοινωνική ἀναγκαιότητα ἀλλ' ἁπλά ἐκδηλωνόντουσαν σά κλαίσια ἐνδοπαρατάξιακῶν διενέξεων τῶν ἴδιων τῶν φιλοβενιζελικῶν ὁμάδων στρατιωτικῶν (διικτατορία Γ.Κονδύλη καί Θ.Πάγκαλου) ἤ ἀποτελοῦσαν ἔκφραση καί κάλυ συντηρητικῶν φιλοαναρχικῶν δυνάμεων πού ξαναβρέθηκαν πρός τό τέλος τῆς περιόδου σέ ἀνάκαμψη(ἐπάνοδος τοῦ Γεωργίου Β' ὕστερα ἀπό παραίτηση τοῦ Π. Τσαλδάρη μέ τό γεγονότα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1935 κι

ἀνάληψη τῆς κυβέρνησης καὶ τῆς ἀντιβασιλείας ἀπ' τὸν Γ. Κονδύλη , κίνημα τοῦ Ι.Μεταξᾶ) .

Ἀπ' τὸ 1922 ὅηλο καὶ μετά ἐκδηλώθηκαν ὅπως εἴπαμε τά ἀκραυλιστικά συμπτώματα τῆς ἴδια τῆς Βενιζελικῆς παράταξης τῶν στρατιωτικῶν ,συμπτώματα πού σχετιζόντουσαν φυσικά μέ τήν γενικώτερη ἀδυναμία τῆς Β'Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Οἱ ἐνδοστρατιωτικές ἔριδες σέ τελευταία ἀνάλυση μέχρι τό 1936 ἔκραζαν ἐνδοαστικές διενέξεις καὶ δέν εἶχαν νά κάνουν μέ κάτερες κοινωνικές ἀντιπαρατάξεις.[39] Τά λαϊκά στρώματα πέρα ἀπ' τήν συμμετοχή τους σέ ἐντελῶς ὁδοντογλυφίτες ἐκδηλώσεις τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ τήν συμπαράταξή τους μέ ἀριστερίζουσες ἐκδηλώσεις πού ὁδήγησαν στήν ἀνάληση τοῦ θρόνου ὁπωσδήποτε ἔμεναν στό περιθώριο καὶ δέν ἐμπρατζάρανε στό κυρίαρχο πυκνώμα τῆς ἐξουσίας. Ἰδιαίτερα πρέπει νά πούμε οἱ ἐνδοστρατιωτικές ἔριδες πραγματοποιοῦντο ὑπό τήν κρυπτόθεση ὅτι τό ἀστικό καθεστώς - ὁρισμένο ἀστικό σέ κάθε περίπτωση διαμορφώθηκε μετά τίς κοινωνικοοικονομικές διαφοροποιήσεις τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνα μας - εἶναι κατημένο καὶ σταθερό καὶ δέν διατρέχει κανένα κίνδυνο ἀνατροπῆς του ἀπό κάποιαν ἄλλας ἀναρχόμενες κοινωνικές δυνάμεις - ὅπως π.χ. θά μποροῦσαν νάναι ἡ ἀγροτική καὶ ἡ ἀγροτική ἐκπροσωπόμενες ὅμως ἀπό αὐτόνομες πολιτικές τους ὀργανώσεις πού δέν χειραγωγοῦνται ἀπ' ἐκεῖνες ἀστικούς πολιτικούς μηχανισμούς.[40]

Ὅλα λοιπόν μᾶλιστα ὅπ' ὅρεξη μας ὅσα εἴχαμε καὶ στό τρίτο κεφάλαιο τοῦ τρίτου μέρους[41] σχετικά μέ τήν διαδικασία βαθμιαίας ἀνηγύνευσης τῶν νέων ἀστικῶν δυνάμεων πού εἶχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στήν περίοδο τοῦ ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ μέ τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία εὔκολα καταλαβαίνουμε πῶς ἡ ταραγμένη περίοδος 1909 - 1936 ἄρχισε μέ μιά στρατιωτική ἐπέμβαση προεκλογικοῦ χαρακτήρα. Ἐξ ἄλλου ἀπ' τήν δεκαετία τοῦ 20 καὶ μετά οἱ ὑποστηρικτές τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἐργατική τάξη ἰσχυροποιεῖται καὶ συνειδητοποιεῖται πάνω σέ μιά διαφορετική πολιτικοοργανωτική βάση ἀπ' αὐτές πού ἦταν συνηθισμένες σά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ συστήματος τῆς ἐκλογικῆς πελατείας. Ἔτσι ἀνοσοῦμε ἀκριβῶς τήν ἐμφάνιση τοῦ Σ.Ε.Κ.Ε. πού ἀργότερα μετονομάστηκε σέ Κ.Κ.Ε. καὶ τήν ὑπαρξη ἀριστερῶν συνδικάτων πού βρισκόντουσαν κάτω ἀπ' τήν ἐπιρροή του. Καὶ καθώς ὁ δείκτης ἐκβιομηχάνισης καὶ ἐξαστισμοῦ τῆς χώρας

αὐξανόταν ἡ πίεση τοῦ ἐργατικοῦ προλεταριάτου μεγάλωνε πράγμα - πού ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ ὄχι ἁπλά τίς ἀνερχόμενες ἀστικές δυνάμεις, ἀλλά κι αὐτές τίς δομάδες τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Βενιζελικοῦ χώρου πού παλιότερα εἶχαν ἀναπτύξει ἐπαναστατική δράση ('Ἐξ ἄλλου μή λησμονοῦμε ὅτι ὁ νόμος γιά τό "'Ιδιώνυμο" ἀδίκημα πού οὐσιαστικά στρεφόταν κατά τῶν Κομμουνιστῶν θεσπίστηκε ἐπί'Ελ. Βενιζέλου).

"Ετσι μπροστά στό νέο κίνδυνο τῆς ἀνερχόμενης ἀστικῆς τάξης καί τήν βαθμιαία ἰσχυροποίηση τοῦ Κ.Κ.Ε. - τό 1936 ἔτρεχε νά παίξει ρυθμιστικό ρόλο μέσα στή Βουλή ἀνάμεσα στά δύο μεγάλα κόμματα - οἱ στρατιωτικοί αἰσθάνθηκαν ὅτι ἔπρεπε νά συσπειρωθοῦν πάνω σέ μιά ἐγγαία ἰδεολογική πλατφόρμα πού οὐσιαστικά θά ὑπεράσπιζε τό ἀστικό καθεστώς. Οἱ μεταξύ τους ἔριδες ἔπρεπε μά πάψουν κι ἔπρεπε νά ἐνοποιηθοῦν γιά ν' ἀποτελέσουν τόν ἀναγκαῖο προστατευτικό μηχανισμό τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος ἐνάντια στίς δυνάμεις ἐκεῖνες πού ἀποτελοῦσαν τόν κίνδυνο τῆς ἀνατροπῆς του. Καί σέ μιά τέτοια κατεύθυνση οἱ πατροπαράδοτες συντηρητικές δυνάμεις δέν μπορούσαν παρά ν' ἀναβοηθήσουν κι ἡ βοήθεια τους νά γίνει ἀποδεκτή ἀφοῦ μάλιστα κοινωνικοοικονομικά ἡ νέα ἀστική τάξη (Βιομηχανικό κεφάλαιο) ἀφομοιώθηκε ἤ τουλάχιστον συγχωνεύτηκε μέ τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία (γαιοκτητικό κατεστημένο, ἐμπορικό κεφάλαιο).

'Ηίδια λοιπόν ἀδυναμία τῆς Β'Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας σ' ἐπίπεδο ποινωνικῆς -ταξικῆς στήριξης πού συνίστατο ἀκριβῶς στό ὅτι τά νέα ἀστικά στρώματα δέν ἦταν τόσο ἰσχυρά ὥστε νά πραγματοποιήσουν ἕνα γνήσιο ἀστικό μετασχηματισμό βάζοντας γιά πάντα στό περιθώριο τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία, ἐνῶ ἀπ' τήν ἄλλη ὑπῆρχε μία ἀδύναμη "κοινωνία πολιτῶν" πού δέν συνέβαλε στήν ὁμαλή καί σταθερή λειτουργία τῶν φιλελεύθερων θεσμῶν, αὐτή ἡ ἀδυναμία ἔπαιξε ἄσχημο ρόλο τόσο στήν ἐμφάνιση τῶν ἐνδοστρατιωτικῶν συγκρούσεων τῆς περιόδου 1922-1936 ὅσο καί στήν τελική ἐπικράτηση τῶν φιλομοναρχικῶν συντηρητικῶν στρατιωτικῶν. Μά γιατί πιό πάνω μίλησα γιά "μικροαστικούς κοινωνιολογικούς προσδιορισμούς" [illegible] τῶν προοδευτικῶν τάσεων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ.

'Απ' τό 36 καί μετά ἀρχίζει μιά βαθμιαία ἀλλά συστηματική ἐκκαθάριση τῶν φιλελεύθερων ἀξιωματικῶν πού συνεχίστηκε καί κατά τήν διάρκεια τοῦ πολέμου στήν Μ.'Ανατολή μέ ἀφορμή τό πίνημα τῶν ἀριστερῶν ἀξιωματικῶν τό 1944 καί συνεχά μεταπολεμικά. Κι εἶναι ἀκριβῶς αὐτά τά χρόνια στά ὁποῖα διαμορφώνεται σιγά - σιγά ἕνας ἄλλος χαρακτήρας στόν "δυνάμει" πολιτικό ρόλο τοῦ στρατοῦ.

Ἡσύμπλευση πιά εἶναι πρός τήν κατεύθυνση τῶν κατεστημένων τάξεων κι ὄχι τῶν ἀνερχομένων. Σταθμός στήν παγίωση αὐτοῦ τοῦ χαρακτήρα ἀποτέλεσαν οἱ ἐπανειλημμένες ἥττες τῶν Κουμμουνιστικῶν δυνάμεων πού ἄρχισαν ἀπ' τήν Μέση Ἀνατολή (Μάρτιος 1944 ,2ος καί 3ος γύρος) καί πού φυσικά ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας τονίσαμε σήμαιναν ἀπαρχή ὁλόκληρου τοῦ Λευκοῦ Κινήματος. Ἡ ἐκκαθάριση πού εἶχε ἀρχίσει μετά τήν ἧττα τῶν φιλελευθέρων τό 1933 καί τό ἀποτυχημένο πραξικόπημα τοῦ Κιμ. Πλαστήρα τό 1935 συνεχίστηκε στό ὄνομα τῆς ἐξουδετέρωσης τοῦ αὐξανόμενου κουμμουνιστικοῦ κινδύνου μέ τήν παθολογική πιά ἐπέμβαση τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν. Ἡ διαδικασία αὐτή τῆς " συντηρητικοποίησης" ἀλλά καί "Ἀποποίησης " τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἐντάθηκε μετά τό τέλος τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου καί ἰδιαίτερα μετά τήν Ἕνωση στήν ἐξουσία τοῦ "Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ " τό 1952 καί τήν Ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στό ΝΑΤΟ. Τό δύσμορφο ἀκόμη καί ἐξαρτημένο καπιταλιστικό σύστημα τῆς χώρας εἶχε διαμορφώσει μέ τήν βοήθεια τοῦ ξένου πιά παράγοντα μιά σταθερή ἐσωτερική ἀμυντική θωράκιση.

Ἔτσι σ' ὅλη τήν μεταπολεμική περίοδο οἱ στρατιωτικές ἐπεμβάσεις πραξικοπηματικοῦ τύπου (κίνηση φιλοπαπαγικῶν ἀξιωματικῶν τόν Μάϊο τοῦ 54 καί τό πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967) ἤ ἄλλες παρεμβάσεις μικρότερης σημασίας πού τόν ὅμως χαρακτηριστικές γιά τήν νοοτροπία τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας ἀπέναντι στόν δημοκρατικό πολιτικό κόσμο (παρέμβαση τῆς ὑφ' ὅλου τῶν στρατιωτῶν γιά νά ἐπιτευχθεῖ εὐνοϊκό ἀποτέλεσμα ὑπέρ τῆς Δεξιᾶς τήν ἐποχή τοῦ Παραμανλισμοῦ , σχέδιο " Περικλῆς " τό 1961, σχεδιασμός διανομῆς ἀντικουμμουνιστικῶν ἐντύπων ἀπό συνωμοτική ὁμάδα ἀντιπαπανδρεϊκῶν ἀξιωματικῶν μέσα στά ὁποῖα ἐπισημαινόταν ὅτι ἡ κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου ἐνέχει τόν κίνδυνο νά ἀποδυναμώσει τήν ἀμυντική ἱκανότητα τοῦ στρατεύματος ἀπέναντι στόν κομμουνισμό!! , ἡμερήσιες διατσγές ἀποχωρούντων ἀντιπαπανδρεϊκῶν στρατηγῶν στίς ὁποῖες ὁ Γεωρ. Παπανδρέου λίγο - πολύ κατηγορεῖτο ὅτι ἀποτελεῖ τήν γέφυρα γιά τήν διολίσθηση τῆς χώρας πρός τό κουμμουνιστικό στρατόπεδο,[41] τό περίφημο καί φαιδρό μαζί βέβαια δήθεν " κουμμουνιστικό σαμποτάζ " στόν Ἕβρο πού κατάγγειλε ὁ μετέπειτα πραξικοπηματίας Γ. Παπαδόπουλος κ.ἄ.) εἶχαν χαρακτήρα ἀντιδραστικό. Στήν παρεμβατική αὐτή δραστηριότητα τοῦ στρατοῦ κάποιο ρόλο φαίνεται νά εἶχε δια-

δραματίσει ἡ μυστική ἀντικομμουνιστική ὀργάνωση ἀκροδεξιῶν ἀξιωματικῶν Ι.Δ.Ε.Α (Ἱερά Ἑδρία Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν) ποὺ εἶχε ξεκινήσει ἀπ' ὅ,τι ἀργότερα ἀποκαλύφθηκε ἀπ' τὴν Μέση Ἀνατολή τὸ 1944.[42] Μέσα στὶς ἐναλλακτικὲς λύσεις ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψει της ἡ ὀργάνωση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ κατ' αὐτὴν κομμουνιστικοῦ κινδύνου ἦταν καὶ ἡ ἐπιβολὴ στρατιωτικῆς δικτατορίας. Συνεπῶς ἡ κίνηση τῶν φιλοπαπαγικῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Μαΐου τοῦ 51 καὶ τὸ πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἦταν στὰ πλαίσια τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ τοῦ σχεδίου δεδομένου ὅτι οἱ πρωτεργάτες ἀξιωματικοὶ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ((Δ.Ἰωαννίδης, Γ. Παπαδόπουλος ,,Σ.Παττακὸς κ.ἄ.) ἦταν μέλη τοῦ ΙΔΕΑ.Οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς ἀνεχόντουσαν τὴν ὀργάνωση γιὰ εὐνοήτους λόγους καὶ κάτι τέτοιο ἦταν χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν μεροληπτικὴ στάση τους ὑπὲρ τῶν ἀντιδημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν καὶ γιὰ τὸ τί δυνάμεις ὄχι ἁπλὰ ἀνεχόντουσαν ἀλλὰ καὶ ὑποβαύλιζαν ἂν καὶ ἐγνώριζαν ὅτι ἀποτελοῦν κίνδυνο γιὰ τὴν πολιτικὴ σταθερότητα καὶ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα.[43]

Γιὰ νὰ ἑρμηνεύσει κανεὶς τὸ φαινόμενο τῆς κατὰ καιροὺς παρεμβατικῆς δραστηριότητας τοῦ στρατοῦ στὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς χώρας ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸν ἰδιαίτερο πολιτικοϊδεολογικό της προσανατολισμὸ πρέπει ν' ἀνατρέξει στὴν διαφορὰ ποὺ ὑπῆρχε ἀνέκαθεν ἀνάμεσα στὸ θεσμικὸ ὑπόβαθρο τῆς " κοινωνίας πολιτῶν " καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν πειθαναγκαστικῶν μηχανισμῶν τῆς"πολιτικῆς κοινωνίας". Ἐμπειρικὰ παρατηρεῖται ὅτι ὁ πολιτικὸς ρόλος τοῦ στρατοῦ γενικὰ στὶς ἀναπτυσσόμενες καὶ ὑπανάπτυκτες χῶρες εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὸς κι ὁρισμένες φορὲς πραγματικὰ προοδευτικός.[44] Τὸ γεγονὸς ἐξηγεῖται ἀπ' τὸ ὅτι τὸ στρατιωτικὸ ὑποσύστημα εἶναι περισσότερο ὀργανωμένο , τεχνολογικὰ ἐξοπλισμένο ,μὲ ἀναλυτικοτέρα μόρφωσης καὶ ἡ λειτουργικότητά του μὲ τὰ δεδομένα τῶν χωρῶν αὐτῶν γιὰ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ γιὰ τὰ ἄλλα κοινωνικὰ ὑποσυστήματα ἰδιαίτερα ἐνισχυμένη. Ἔτσι δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει ὅταν συναντοῦμε στὸν Τριτοκοσμικὸ χῶρο τὸν στρατὸ σὰν μηχανισμὸ ἄρθρωσης ὄχι μόνο τῶν δικῶν του συντεχνιακῶν συμφερόντων ,ἀλλὰ συμφερόντων καὶ ἄλλων κοινωνικῶν δομῶν. Εἶναι τότε ὅταν ἀποτελεῖ φορέα πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ γίνονται ἐπιτακτὲς ἀπὸ πλατειὲς

ทางเดินรถ ที่ดินที่ใช้ทำถนน ที่ดินที่ใช้ทำทางรถไฟ ที่ดินที่ใช้ทำทางน้ำ ที่ดินที่ใช้ทำคลอง ที่ดินที่ใช้ทำสนามบิน ที่ดินที่ใช้ทำสนามกีฬา ที่ดินที่ใช้ทำสวนสาธารณะ ที่ดินที่ใช้ทำสวนสัตว์ ที่ดินที่ใช้ทำสุสาน ที่ดินที่ใช้ทำป่าช้า ที่ดินที่ใช้ทำเหมืองแร่ ที่ดินที่ใช้ทำโรงงาน ที่ดินที่ใช้ทำโรงเรียน ที่ดินที่ใช้ทำโรงพยาบาล ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของรัฐ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของเอกชน ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสมาคม ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของมูลนิธิ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสหกรณ์ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสหภาพแรงงาน ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาทนายความ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพบัญชี ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพวิศวกร ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพสถาปนิก ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพทันตแพทย์ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพเภสัชกรรม ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพพยาบาล ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพเทคนิคการแพทย์ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพกายภาพบำบัด ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนไทย ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนจีน ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนโบราณ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนอายุรเวท ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนยูนานี ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนทิเบต ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพแพทย์แผนอื่นๆ ที่ดินที่ใช้ทำที่ทำการของสภาวิชาชีพ

κρυμένη κι εξευτελισμένη κίνηση της διαφοροποίησής του. Κι έτσι ο δεξιός κρατισμός ή τό κράτος - όργανο των επιδιώξεων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου είχε μεγάλη πιθ
θανότητα νά μετατραπεί - όπως κι έγινε - σέ δεξιά χούντα, όπου οι ίδιοι στόχοι
νά ολοκληρωθούν μ' άκόμη σκληρότερο - καί βραχυπρόθεσμα άποτελεσματικώτερο τρόπο. Η
Γιατί ή αναγκαιότητα ενός πειστικώτερου πειθαναγκαστικοῦ συστήματος δέν ήταν
εύκολο νά διαπιστωθεί άφοῦ ή άνακτυξιακή διαδικασία δημιούργησε φαινόμενα
ένα είδος κοινωνικής ρίζας μέ τήν έννοια της επέκτασης καί της αύξησης τής
έπί μέρους έντασης των κοινωνικών στάσεων πού προερχόντουσαν άπό μή προνομιούχες
άμάδες καί τάξεις (άστυφιλία, αύξηση τοῦ έργατικοῦ προλεταριάτου, αύξηση τῶν μικρο
μεσαίων στρωμάτων, έπέκταση καταναλωτικῶν συνηθειῶν στίς έργατικές καί μικρομε-
σαίες άστικές τάξεις πού καλύτερα δέν χαρακτηρίζουν τούς χαμηλούς εισοδηματι
κούς άμίλους μέ άμεσο άποτέλεσμα τήν αύξηση καί πίεση τῶν διεκδικητικῶν τους
αιτημάτων πρός τό Πολιτικό Σύστημα, κάποια γενικώτερη κοινωνική διακίνηση πού
άλλοίωνε τήν παλιά παραδοσιακή διαστρωμάτωση καί μείωνε τήν σταθερή κοινωνική
στήριξη τῶν παπαδοπαράδοτων κατερναλιστικῶν μηχανισμῶν τοῦ άστικοῦ κομματικοῦ
συστήματος). Τέτοιες ρίζες δέν είναι άγνωστες γενικώτερα στόν κόσμο τῶν ανα-
πτυσσομένων μεταβατικῶν κοινωνιῶν έτσι πού δέν θάταν ύπερβολή νά τίς χαρακτη-
ρίσουμε σχεδόν τυπικό τους φαινόμενο. Οί μεταπολεμικές κυβερνήσεις της Δεξιᾶς ανα
βαθμίδα είχαν στόχο τους τήν οικονομική άνάπτυξη- βέβαια μέσα στά πλαίσια πού
παραπάνω έκθέσαμε - , δέν είχαν όμως προγραμματίσει πῶς θάντιμετώπιζαν τίς δυνατές
προβλεπόμενες κοινωνικές συνέπειες έσω καί τοῦ δικοῦ τους άναπτυξιακοῦ μοντέλου .

Ωστόσο θάταν μονομερής έρμηνεία τοῦ φαινομένου της στρατιωτικῆς δικτατορί
ας άν έπιμέναμε άποκλειστικά στήν παραπάνω μετατρεπτική διαδικασία τοῦ μεγάλου
κεφαλαίου. Θάνωι όλοκληρωμένη καί πλήρης μόνο όταν έχει χαρακτήρα σφαιρικό άγκα-
λιάζοντας παράγοντες όχι μόνο οικονομικούς, άλλά καί κοινωνιοψυχολογικούς καί
καθαρά πολιτικούς. Ποτέ δέν πρέπει νά ύποτιμᾶται τό καθαρά γεωπολιτικό ένδια-
φέρον τοῦ Αμερικάνικου Ίμπεριαλισμοῦ γιά τήν Ελλάδα καί τά έμεσα μ' αύτήν συν
δεδεμένο Κυπριακό πρόβλημα.

Τό φαινόμενο της στρατιωτικῆς δικτατορίας της 21ης Απριλίου οφειλόταν

σ' ὁλόκληρο πλέγμα συμπλεκομένων αἰτίων καί συντελεστικῶν παραγόντων μεσ' τούς ὁποίους φυσικά περιλαμβάνεται καί τό σύνεζικό πλέγμα πού δημιουργούσαν οἱ αὐταρχικές κοινωνικές καί πολιτικές δομές τῆς χώρας πού εἶχαν ὅπως ξέρουμε ἐπιτρέψει ἀρκετές στρατιωτικές παρεμβάσεις στήν νεώτερη ἱστορία της. Ἐκτός αἴτια μποροῦμε νά συμπεριλάβουμε ἐκτός: α) ἀπ' τήν μεταπρατική διαδικασία τοῦ μεγάλου μεταπρατικοῦ κεφαλαίου σέ βιομηχανικό

β') Τήν σχετική ἀνησυχία τῶν κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων ὕστερα ἀπ' τό δυνάμωμα τοῦ λαϊκοῦ Κινήματος στήν δεκαετία τοῦ 60 μεσ' τό ὁποῖο περιλαμβάνεται καί τό 53% τῆς Ἕνωσης Κέντρου στίς ἐκλογές τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1964. Οἱ κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις δέν φοβήθηκαν ὅτι ἡ Κυβέρνησης τῆς Ἕνωσης Κέντρου θά προκαλέσει μέ θεσμικά μέτρα τέτοια ἀναδιανομή τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος ἤ τέτοια γενικότερη κοινωνική ἀναδιαρθρωση ὥστε νά κινδυνεύσουν σοβαρά τά συμφέροντά της ἀλλ' ἁπλά ἄρχισε νά φοβοῦνται τίς βαθύτερες κοινωνικοπολιτικές συνέπειες μιᾶς ἀρκετά ἀξιόλογης ἀναργανοποίησης τῶν λαϊκῶν συγῶμων πού προκάλεσε ἡ Ἕνωση Κέντρου, πού ἐμμεσα ἐνίσχυσε τήν δυναμική στήριξη τῶν αἰτημάτων τῶν ἀναρχομένων τάξεων πρός τό Πολιτικό Σύστημα. Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση λειτούργησε θετικά τό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα τῆς Ε.Κ. - ἀσο ἦταν σέ κάθε περίπτωση μεταρρυθμιστικό-ἰδιαίτερο στό πολιτικό του μέρος (ἀδημοφιλισμός τῶν πολιτικῶν δομῶν). Σύμφωνα λοιπόν μέ τήν δική τους ὑστερακίσι ἔφτασε νά μπεῖ πάνω προχωρέδη πού κι αὐτές θά ἀφελοῦσε καί τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη - φυσικά ὅπως αὐτές τήν ἀντιλαμβανόντουσαν. Ἐδῶ μποροῦμε νά συμπεριλάβουμε καί τήν μεταπρατική διαδικασία τοῦ μεταπρατικοῦ σέ βιομηχανικό κεφάλαιο πού ἀρχικά ἀναφέραμε.

Ἡ προχωρέδη ἔπρεπε νά μπεῖ μέσω κατάλληλων μεθοδεύσεων τῶν δεξιῶν πολιτικῶν δυνάμεων. Ὡστόσο δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὑπῆρχε σύμπνοια ἀπόψεων τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ κόσμου σχετικά μέ τό εἶδος τῶν μεθοδεύσεων καί τίς ἐκτιμήσεις τῶν διαφόρων συνεπειῶν πού ἐνδεχομένως θά προέκυπταν ἀπ' τήν κάθε μιά ξεχωριστά. Συμφωνοῦσε σάν σύνολο γιά τήν ἔσχατη λύση τῆς δικτατορίας. Ὄχι βέβαια. Μποροῦσε νά δεχτεῖ σάν σύνολο ὁποιαδήποτε δικτατορία τοῦ στρατοῦ ἀπ' ὅπου κι ἄν προερχόταν ἀπ' τή στιγμή πού ἦταν δεξιᾶς προέλευσης καί δεξιῶν πολιτικῶν προσανατολισμῶν. Ὄχι βέβαια. Τό ἴδιο θά μποροῦσαμε νά ποῦμε καί γιά τόν χρόνο διατηροῦσε δηλ. ἐπιφυλάξεις

γιά τήν γρήγορη αποδοχή τῆς στρατιωτικῆς λύσης ἢ τήν ἀποδοχή ὁποιουδήποτε εἴδους δεξιᾶς στρατιωτικῆς δικτατορίας, ἀλλά καί γι' αὐτές τίς ἴδιες τίς κατεστημένες τάξεις . Τό κεφαλαιοκρατικό καί συνακόλουθα πιό ἐξαρτημένο ἀπ' τό ξένο κεφάλαιο τμῆμα τους ἦταν πιό ἀδιάφορο ἀπέναντι στήν ἐπιβολή μιᾶς δικτατορίας ἐνῶ τό βιομηχανικό καί συνακόλουθα λιγότερο ἐξαρτημένο πιό εὐαίσθητο στήν κατάργηση τοῦ τυπικοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Στήν προκειμένη περίπτωση λοιπόν εἴχαμε διαφωνία τῶν ἴδιων τῶν κατεστημένων τάξεων καί τῶν ὀργανωμένων πολιτικῶν τους ἐκφράσεων σχετικά μέ τό εἶδος τῶν μεθοδεύσεων πού ἀπαιτοῦντο γιά νά διατηρηθεῖ ὁ ἔλεγχος τοῦ Πολιτικοῦ Συστήματος . Κι ἡ διαφωνία θά μποροῦσε νά ἐκπηγάσει σέ τέτοιες διαφοροποιήσεις ἀπόψεων ἐνδεχομένως τους πού θά μποροῦσαν κι αὐτές μέ τήν σειρά τους νά προκαλέσουν κάποιο ρῆγμα στό ἐσωτερικό μέλος τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς τους ἐξουσίας, ἢ μιά σειρά ἀπό ἀντινομίες - ὅπως καί μέχρις ἑνός βαθμοῦ ἔγινε ἀργότερα π.χ. ρήξη Κωνσταντίνου μέ τήν χούντα -ἄσκηση μέρους τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ πόλου ν' ἀποδεχθεῖ τό στρατιωτικό καθεστώς ,κ.ἄ.-

Ἀλλά κάτι τέτοιο μακροπρόθεσμα ἦταν τήν ἀδυναμία στίς ἀνερχόμενες τάξεις καί στίς ὀργανωμένες πολιτικές τους ἐκφράσεις ἐκμεταλλευόμενες τίς παραπάνω διαφωνίες ἢ ἀντινομίες νά ὑποστηρίξουν καθ' ἀποφασιστικά τά αἰτήματά τους- περιλαμβανομένου καί τοῦ βασικοῦ Ἱστορικοποιοῦντος - καί γενικώτερα νά βελτιώσουν τόν δυναμικό τους συσχετισμό ἀπέναντι στίς κατεστημένες . Ἤδη πίσω ἀπ' τήν ὕπαρξη τῶν διαφωνιῶν ἢ τῶν ἀντινομιῶν ὑπῆρχε αὐτός ὁ ἴδιος ὁ φόβος τοῦ κατεστημένου ἀπέναντι στήν αὐξανόμενη πίεση τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος πού γενικοῦσε ἀκριβῶς ἕνα ἔντονο προβληματισμό γύρω ἀπ' τό πῶς θ' ἀντιμετωπιστεῖ.

γ") Τήν ἀνάπτυξη ὁρισμένων ἀκροδεξιῶν ἀντικομμουνιστικῶν μηχανισμῶν καί συνομοτικῶν ὁμάδων τόσο μέσα στόν στρατό ὅσο κι ἀπέξω στούς ὁποίους καί στίς ὁποίες ἔχουμε καί πρεηγουμένως ἀναφερθεῖ ,πού ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο. Οἱ μηχανισμοί καί ὁμάδες μαζ' τίς ὁποίες θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν ἕτοιμα πολλά συνεργασιεῖ μέ τόν Παρμανό καταχτηρή - καί κάτι τέτοιο εἶναι δεῖγμα τοῦ πολιτικοῦ ἤθους πού συνόδευε τίς νικήτριες δυνάμεις τοῦ ἐμφύλιου πολέμου - σιγά -σιγά ἄρχισαν ν' ἀποκτοῦν κάποιο εἶδος αὐτόνομης λειτουργίας πού φυσικά δέν ἀντιστρατευόταν τίς ἐπιδιώξεις τῆς κυρίαρχης πολιτι-

τῆς παράταξης καί τῶν κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων. Ὡστόσο μέσα σ' αὐτούς τούς κόλπους ἔρχισε ν' ἀναπτύσσεται ἡ ἰδέα ὅτι θά μποροῦσαν κάποια στιγμή ὅταν θά βροῦν τήν εὐκαιρία νά ἐκβιβάλουν μιά δική τους τάξη πραγμάτων (δστρατό ς σάν φορέας μιᾶς ἄλλης τάξης πραγμάτων[48]) πού ἀρχόταν σάν συμπλήρωμα στήν αἴσθηση πού τούς εἶχε δημιουργηθεῖ ὅτι κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο ἤ κι ἀργότερα ἔπαιζαν διαρκῶς τόν ρόλο τοῦ " ὀργάνου " στά χέρια τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ κόσμου καί τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης. Γιατί λοιπόν τά " ὄργανα κάποιας κατεστημένης ἐξουσίας σέ κάποιοι στιγμή πού θά συγκεντρώσουν δική τους δύναμη νά μήν ἐπιδιώξουν νά γίνουν αὐτά αὐτά τά ἴδια ἐξουσία. (Καί μιά τέτοια παρατήρηση ἰσχύει γιά ὁλόκληρο τόν φασισμό τοῦ μεσοπολέμου σέ σχέση μέ τήν ἄρχουσα κεφαλαιοκρατική τάξη σέ καπιτάλισμο ἐκείνου καί τό Κομμουνιστικό κίνημα. Ἕνας μηχανισμός δηλ. κι ἕνα κίνημα πού γεννήθηκε κι ἀναπτύχθηκε μέσα στούς ἴδιους τούς κόλπους τοῦ καπιτάλισμου καπιταλιστικοῦ συστήματος κι ἔγινε ἀποδεικτές ἐκ' τά "ἐπιτελεῖα του" σάν ἀντίκαλη δύναμη στό Κομμουνιστικό κίνημα, σέ κάποια φάση αὐτονομήθηκε κι ἀναζητοῦσε μιά δική του "νέα τάξη πραγμάτων " ἀρχόμενος σέ συγκρουση μέ τόν κύριο ἱμπεριαλιστικό χῶρο τοῦ καπιτάλισμου καπιταλισμοῦ, δηλαδή Α γγλοαμερικανικό, ἐνῶ στό ἐσωτερικό κάθε χώρα στήν ὁποία ἐπικράτησε προέβαλε ἐξουσιαστικές ἀξιώσεις ἀπόμη κι ἀπέναντι στήν κυρίαρχη μεγαλοαστική τάξη μέ τήν ὁποία ποτέ του ὅμως δέν ἀποφάσισε νά συγκρουσθεῖ πραγματικά[48α]).

Στήν κοινωνική σύνθεση τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ὄχι μόνο μεταπολεμικά ἀλλά ἀπ' τίς ἀρχές ἤδη τοῦ αἰῶνα μας διακρίνουμε κάτι ἔχει ἀλλάξει. Ἀπό στρατιωτικές σχολές παρατηροῦμε αὔξηση ἐκείνων τῶν σπουδαστῶν πού προερχόντουσαν ἀπό μικροαστικά καί ἀγροτικά κοινωνικά στρώματα κι ὅτι ἀλλοιώνεται σιγά -σιγά ὁ μεσοαριστοκρατικός χαρακτῆρας τῆς κοινωνικῆς σύνθεσης τῶν σπουδαστῶν τους καί κατ' ἐπέκταση τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν. Ὅτι αὐτοί πού ἀποτελοῦσαν τά " ἔνοπλα ὄργανα" τῶν κατεστημένων τάξεων, αὐτοί πού συγκροτοῦσαν ὅ,τι ἀπό μερικούς συγγραφεῖς ἔχει ὀνομαστεῖ " νεοαριστοκρατικό "[49] σῶμα στήν μεταπολεμική Ἑλλάδα σ' ἕνα μεγάλο μέρος τους εἶχαν λαϊκή προέλευση. Ἀκόμη θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν ἀρκετές ἀντιφάσεις στίς ψυχικές διαθέσεις καί ἰδεολογικές στάσεις τους ἀπέναντι σέ θεσμούς καθιερωμένες ἀξίες καί πολιτικές πρακτικές τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητας, πράγμα ἐξ ἄλλου ὄχι ἀσυνήθιστο στήν ψυχολογία γενικά τῶν φασιστικῶν ἤ φασιστοειδῶν " κινημάτων. Τά παραπάνω διαισθήματα ἔπαιξαν κάποιο ρόλο στήν ἐμφάνιση

τοῦ φαινομένου τῆς τάσης γιά " αὐτονόμηση καί ἀνεστειλή ἐξουσία " ὁρισμένων ἀκροδεξιῶν συνωμοτικῶν καί φιλόδοξων κύκλων τοῦ στρατοῦ. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Γ. Παπαδόπουλος δέν συμμετεῖχε μόνο στόν ΙΔΕΑ ἀλλά ἦταν ἐπικεφαλῆς καί μιᾶς ἄλλης μυστικῆς ὀργάνωσης πού ὀνομαζόταν Ε.Ε.Ν.Α.[50] ("Ενωση Ἑλλήνων Νέων Ἀξιωματικῶν) καί στήν ὁποία συμμετεῖχαν νεαροί ἀξιωματικοί κάποιων γνήσιων Ἐθνικιστικῶν καί Ριζοσπαστικῶν τάσεων.

Ἐδῶ μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε αὐτούς τούς ὀργανωμένους καί συνωμοτικούς ἀντικομμουνιστικούς μηχανισμούς μέ τά φιλόδοξα σχέδια σάν τήν σημαντικότερη (ἀκόμη ὑπαρκτή δυναμικήν ἐπιρροήν πάνω στήν πολιτική διαδικασία) ἔσχατη κολετική καί κολιτικοψυχολογική συνέπεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς τελικῆς ἔκβασής του.

δ") Τήν ἐκτίμησή τῶν Ἀμερικανῶν νά λύσουν τό Κυπριακό πρόβλημα σύμφωνα μέ τά συμφέροντα τῆς δικῆς τους ἡγεμονίας στήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Κάτι τέτοιο σήμαινε "Νατοποίηση " τοῦ προβλήματος καί ὁδηγοῦσε στήν φανερή ἤ καλυμμένη διχοτόμηση τῆς Κύπρου. Ὅσοι πολιτικοί καί κόμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἤ τῆς Κύπρου δεχόντουσαν τίς Ἀμερικανικές ἐπιδιώξεις (π.χ. Κ. Καραμανλῆς καί ἡ Ε.Ρ.Ε.) γινόντουσαν ἀποδεκτοί ἀπ' τίς Η.Π.Α. ὅσοι καί ὅσα ἀντετίθεντο (π.χ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ,ὁ Γ. Παπανδρέου καί ἡ Ε.Κ. ὅταν ἦρθαν στήν Κυβέρνηση τό 1964) θεωροῦντο σύσταστικά ἐμπόδιο στήν ἐφαρμογή τῆς Νατοϊκῆς κολετικῆς στήν περιοχή κι ἔφερνε νά ἐξουδετερωθοῦν -ἀπ' τήν στιγμή πού παρέμειναν ἤ ἔρχονταν στήν πολιτική ἐξουσία.

Ἕνας στρατιωτικός μηχανισμός λοιπόν μεσ' τήν Ἑλλάδα πού ὁροῦσε σύμφωνα μέ τίς Νατοϊκές προδιαγραφές ἦταν πάντα μιά καλή ὑποθήκη γιά τ' Ἀμερικανικά συμφέροντα σχετικά μέ τό παραπάνω πρόβλημα ,πρῶτο στηρίζοντας τίς πολιτικές ἐκεῖνες κυβερνήσεις πού εὐθυγραμμιζόντουσαν μέ τίς Ἀμερικανικές ἀπόψεις, δεύτερο ἐκβιάζοντας ,ἔστω καί ἔμμεσα, τίς πολιτικές ἐκεῖνες κυβερνήσεις πού ἀρνιόντουσαν τήν εὐθυγράμμιση καί τέλος δίνοντας αὐτός ὁ ἴδιος σάν ἔσχατη λύση στρατιωτική κυβέρνηση πού θά ὑπάκουε στ' Ἀμερικανικά κελεύσματα.

Ὅταν ὁ Γ. Παπανδρέου κατά τήν διάρκεια τῆς Πρωθυπουργίας του φάνηκε πώς δέν ἦταν διατεθειμένος νά ἐνδώσει στίς Ἀμερικανικές πιέσεις γιά "Νατοϊκή" λύση

τοῦ Κυπριακοῦ - δὲ θυμηθοῦμε τὸ ταξεῖδι του τὸ καλοκαίρι τοῦ 61 στὴν Οὐάσιγ-κτον μαζί μὲ τὸν γιό του Α. Παπανδρέου καὶ Χρ. Ἰωαννίδη γιὰ συνομιλίες μὲ τὸν Τζόνσον[32] - τ' Ἀμερικανικὰ κέντρα ἀποφάσεων σὲ συνεργασία κάνανε μὲ τὰ πατροπαρα-δοτικὰ κι' ἐξωκοινοβουλευτικά τους μηχανισμοὶ μέσα στὸ πολιτικὸ σύστημα τῆς Ἑλλάδας ἄρχισαν ν' ἀναπτύσσονται σχέδια ὑπονόμευσης τῆς Κεντρώας Κυβέρνησης. Ἔπρε-πε ἡ Κεντρώα κυβέρνηση ν' ἀνατραπεῖ καὶ νὰ βάλουν στὴ θέση της κάποια ἄλλη ποὺ νὰ ἐνδύσει. Καὶ μέσα στὶς εὐρύτερες προοπτικὲς ἡ στρατιωτικὴ λύση παρὰ δὲν ἀποκλει-όταν. Ἤδη οἱ μετέπειτα πρωταγωνιστὲς τοῦ Ἀπριλιανοῦ πραξικοπήματος εἶχαν σταθερὴ καὶ σὲ βάθος διασύνδεση μὲ τὴν C.I.A. καὶ γενικώτερα κύκλους τοῦ Πενταγώνου. Ὁ συνωμοτικὸς μηχανισμός τους ἦταν ἕτοιμος τὴν κατάλληλη στιγμὴ νὰ δράσει. Ἔτσι κι ἔγινε. Σὲ πρῶτο στάδιο εἴχαμε τὴν ἐμπλοκὴ τοῦ Γ. Παπανδρέου - μὲ ὅλα φυσικὰ τὰ συναφῆ : τὴν σκευωρία τοῦ ΑΣΠΙΔΑ ,τὴν ἀθῆνα ἀνάμειξη τοῦ Α. Παπανδρέου στὴν συ-νωμοσία τοῦ ΑΣΠΙΔΑ ,τὸ θέμα τῆς μὴ παραίτησης τοῦ Π.Παρασκευαΐδη καὶ τὴν ἔρνηση τοῦ Κωνσταντίνου ν' ἀναλάβει τὸ Ὑπουργ. Ἐθνικῆς Ἄμυνας ἀ ὅπως ὁ Πρωθυπουργὸς πρά-γμα ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ παραιτηθεῖ- καὶ σὲ δεύτερο τὶς κυβερνήσεις τῆς " ἀποστα-σίας " μ' ὅλες τὶς γνωστὲς ἀποσταθεροποιητικὲς διαδικασίες τῆς περιόδου 65-67 γιὰ νὰ καταλήξουμε στὸ πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου.

Ἀπὸ τότε κι ὕστερα γιὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀρχίζει γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ Κυπρι-ακοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τους φαινόταν ἀνοιχτός. Μέσα σὲ μερικοὺς μῆνες ἀπ' τὴν ἐγκαθίδρυση στρατιωτικῆς δικτατορίας οἱ πρωθυπουργοὶ Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας συναντήθηκαν κεντρὰ στὰ Ἑλληνοτουρκικὰ σύνορα τοῦ Ἕβρου στὰ πλαίσια μιᾶς Ἑλληνο-τουρκικῆς προσέγγισης ,ἔγιναν τὰ περίφημα γεγονότα τῆς Καφίνου στὴν Κύπρο μὲ πρω-ταγωνιστὴ τὸν Γεώργ. Γρίβα μὲ ἄμεσο ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία ζωντανῆς νέας κρί-σης - ποὺ στὴν πραγματικότητα ἦταν τεχνητὴ στὶς Ἑλληνοτουρκικὲς σχέσεις καὶ τέλος γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει ἡ κρίση ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἀναγκάστηκε μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν Ἀμερικανῶν ν' ἀποδεχθεῖ τὴν μονομερῆ στρατιωτικὴ ἐγγύηση τῆς τότε αμυντικῆς θω-ράκισης τῆς Κύπρου ἐπέναντι στὴν Τουρκία, τὴν μαρμαρένια δηλ. ἐκείνη ποὺ ὁ Γ. Πα-πανδρέου μυστικὰ εἶχε ἐγκαταστήσει στὰ νησιά . Παράλληλα στὴν Κυπριακὴ Ἐθνοφρου-ρὰ ἐστέλλοντο Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ χωνευτείων τροφιμούτων τῶν ἐκεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπικοδόμηση ἔντεχνα καλυπτόταν μὲ γνώση τῆς Κυπριακῆς Κυβέρνησης.

'Από στρατιωτική συνεπῶς ἄποψη τό παιχνίδι ἄρχισε νά παίζεται σέ βάρος τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τῆς ἀδέσμευτης πολιτικῆς του καί τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητας τοῦ νησιοῦ, ἀφοῦ ἡ μέν ἄμυνα τοῦ τελευταίου οὐσιαστικά ἀποδυναμώθηκε καί ἡ 'Εθνοφρουρά του ἄρχισε νά διαβρώνεται ἀπ' τήν 'Ελληνική χούντα.

Στούς συντελεστικούς πάλι παράγοντες μπορούμε νά συμπεριλάβουμε : α') τήν "νατοποίηση" τῶν 'Ενόπλων Δυνάμεων καί τήν ἄμεση ἐξάρτηση τῆς 'Ελληνικῆς Κ.Υ.Π. ἀπ' τήν 'Αμερικάνικη C.I.A.[53] μέ ἀποτέλεσμα ἡ τελευταία καί γενικώτερα τά Νατοϊκά κέντρα ἀποφάσεων νά ἐλέγχουν τίς 'Ενοπλες Δυνάμεις καί νά τίς προσαρμόζουν στίς ἀμυντικές ἀνάγκες τοῦ ΝΑΤΟ καί τοῦ 'Αμερικάνικου 'Ιμπεριαλισμοῦ. 'Απώτερη ὅμως πάντα ἐπιδίωξη τῆς 'Αμερικανικῆς διείσδυσης ἦταν ὁ ἔτσι ὀργανωμένος καί κατευθυνόμενος στρατός μέ τήν βαρύτητα καί τήν ἐνισχυμένη λειτουργικότητα του για τίς ἀνάγκες τῶν καθεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων νά ἐπηρεάζει κατάλληλα τό πολιτικό σύστημα ὥστε οἱ ἐκροές του στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς νά εἶναι εὐθυγραμμισμένες μέ τήν πολιτική τῶν Η.Π.Α. καί τοῦ ΝΑΤΟ. β') Τίς ἀποσταθεροποιητικές διαδικασίες τῆς περιόδου 65-67 μέ τήν διάσπαση τῆς 'Ενωσης Κέντρου, τίς Κυβερνήσεις τῶν ἀποστατῶν καί ὁρισμένες προβοκατορικές ἐνέργειες πού σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού ἦρθαν ἀργότερα στό φῶς πραγματοποιοῦντο κατά τήν διάρκεια δημοκρατικῶν διαδηλώσεων ἀπό δεξιές παρακρατικές ὀργανώσεις ἤ ἀπ' τήν ἴδια τήν ἀστυνομία[56]. Τά ὅσα διαδραματίστηκαν τότε ὁπωσδήποτε χαμήλωσαν τόν δείκτη τοῦ πολιτικοῦ ἤθους καί συνεπείᾳ τῶν παικτῶν τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ, ὑποβάθμισαν συνολικά τήν κοινοβουλευτική ζωή τοῦ τόπου καί συνακόλουθα δημιούργησαν πρός τό τέλος τῆς περιόδου τίς ἐπικίνδυνες γιά τήν βιωσιμότητα καί ποιότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τάσεις πολιτικῆς ἀπάθειας τουλάχιστον σ' ἕνα μέρος τῶν πολιτῶν. 'Από ἄποψη πολιτικῆς ψυχολογίας τό ἔδαφος πιά εἶχε προλυανθῆ ἀρκετά καλά γιά νά δράσουν μέ τίς λιγώτερες δυνατές ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῆς λαϊκῆς βάσης οἱ στρατιωτικοί ἀντιδημοκρατικοί μηχανισμοί.

Βέβαια τό φαινόμενο τῆς διάσπασης τῆς 'Ενώσεως Κέντρου καί τῆς εὐκολίας μέ τήν ὁποία βρισκόντουσαν ἀποστάτες γιά σχηματισμό νέων κυβερνήσεων κεντρώας προσέλευσης ἔθεσε ἕνα σοβαρό θέμα ἠθικῆς τάξης. Η ἀποσταθεροποιητική διαδι-

κασία στό σημεῖο αὐτό λειτούργησε ἀποτελεσματικά ἀκριβῶς γιατί ἀποδείχτηκε ὅτι πολλά ἀπ' τά στελέχη τῆς Ε.Κ. καί τούς συνεργάτες τοῦ Γ. Παπανδρέου δέν ἔτρεφαν τό ἀπαιτούμενο ἠθικό καί ψυχικό σθένος νά μή πέσουν στόν " πειρασμό " τῆς ἀποστασίας καί τῶν ἀνταλλαγμάτων της. Καί κάτι τέτοιο ἦταν ἀναμφισβήτητο μεταπολιτικό στοιχεῖο τῆς στάθμης τῆς πολιτικῆς προόδου στήν στενή της ἔννοια .

Συνολικά λοιπόν (ἀπό σκοπιά ὅλη. συνολικῆς αἰτιολόγησης) ἐπρόκειτο γιά δύο ὄψεις (μιά ἐσωτερική καί μιά ἐξωτερική) τοῦ ἴδιου νομίσματος. Τό ἀνιαῖο μπλόκ τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων - τόσο ὅλη. τῶν ἐξωτερικῶν ὅσο καί τῶν ἐσωτερικῶν -ἀνησύχησε γιά τό δυνάμωμα τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος καί τῶν πολιτικοοργανωτικῶν του ἐκφράσεων ἤ τουλάχιστον ἐκείνων τῶν κομματικῶν σχηματισμῶν - κι ἐδῶ περιλαμβάνεται ἡ Ε.Κ. - πού κατά τήν ἄποψή τους διευκόλυναν τήν ἄνοδό του καί φοβήθηκαν μήπως χάσουν κάποια στιγμή τόν ἔλεγχο τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,ἔλεγχος πού τούς ἐξασφάλιζε μέχρι τότε τά συμφέροντα καί τά προνόμια τους. Γι αὐτό ἀποφάσισαν ν' ἀντιδράσουν κι ἡ ἀντίδρασή τους ὁδήγησε στήν κατάλυση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (BREAK DOWN OF POLITICAL SYSTEM) ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ μεταπολεμικά μέ βάση τό Σύνταγμα τοῦ 51 προσδιορισμένο ἔστω καί μ' αὐτό τό τυπικό δημοκρατικό πολίτευμα.

Πιό ἀναλυτικά καί σέ ἀναφορά πάντα μέ τόν πολιτικό ρόλο τοῦ στρατοῦ ἡ σχέση τοῦ συστήματος καί τοῦ μηχανισμοῦ εἰσροῶν - ἐκροῶν μέ τό παιχνίδι τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στίς κατεστημένες καί ἀνερχόμενες τάξεις ἔχει:

Οἱ δεύτερες κάτω ἀπ' τούς εἰδικούς πολιτικούς καί κοινωνικοοικονομικούς ὅρους τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου - καί γιά τούς ὁποίους μιλήσαμε σέ προηγούμενα κεφ.βλ.2ο καί 3ο κεφ. πρώτου μέρους ,1ον κεφ.2ου μέρους - δέν ἦσαν ἀπ' ὅ,τι ἀποδείχτηκε τόσο ἰσχυρές ὥστε νά ἐξαναγκάσουν τό πολιτικό σύστημα ν' ἀνταποκριθεῖ στά καίρια αἰτήματά τους καί ἰδιαίτερα στό Βασικό 'Ιστορικοκοινωνικό (Β.Ι.Κ.Α.) μέ συγκεκριμένες ἀντίστοιχες ἐκροές .Ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν ἦταν μπλοκαρισμένος ἀπ' τίς πρῶτες καί τόν καθοριστικό ξένο ('Αμερικάνικο) παράγοντα.Ἡ ὑποστήριξη (SUPPORT) πρός τό σύστημα ἐξασφαλιζόταν κειθαναγκαστικά ἤ μέσω κιεστικῶν μηχανισμῶν συντηρητικῆς πολιτικοποίησης μεσ' τούς ὁποίους κυριαρχοῦσε ὄχι ἡ ὀρθολογική ἀλλά ἡ χειραγωγική πειθώ. Μ' ἄλλα λόγια ἡ κοινωνιολογική πειθώ. Μ' ἄλλα λόγια ἡ κοινωνιολογική νομιμοποίηση τοῦ συστήματος στηριζόταν " σέ δεκανίκια "

ἀλλά

λλά τό πρόβλημα αὐτό καλυπτόταν μέ τήν προστατευτική συνεχή παρέμβαση τῶν Η.Π.Α. καί τήν θεσμική - λειτουργική ἀδυναμία τῆς " κοινωνίας πολιτῶν."

Τό Β.Ι.Κ.Α. πάλι παρέμενε οὐσιαστικά τό ἴδιο, ὅπως καί ὅταν ἔκανε τίς πρῶτες διακηρύξεις της ἡ Π.Ε.Ε.Α. τό 1944, μιά ἄλλη δηλ. ρύθμιση τοῦ τρόπου παραγωγῆς ὥστε νά περιοριστοῦν τά προνόμια τῶν κατεστημένων τάξεων πρός ὄφελος τῶν ἐργαζομένων, νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ κοινωνικοοικονομική δημοκρατία. Ποτέ σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν μποροῦν ν' ἀνευρεθοῦν ἐμπειρικές ἱστορικές μαρτυρίες ὅτι τό Β.Ι.Κ.Α. σέ κάποια στιγμή μετασχηματίστηκε σέ αἴτημα ἐγκαθίδρυσης ἑνός καθεστῶτος πλήρους κρατικοποίησης τῆς οἰκονομίας πού νά ἐπιτρέπει τήν καθοριστική - καί μ' ἐξασφαλισμένη μιά γνήσια κοινωνική - ταξική στήριξη μεγάλης κλίμακος - ἐπέμβαση τῶν κομμουνιστικῶν δυνάμεων καί νά δικαιολογεῖ μιά αὔξηση τῆς σκλήρυνσης τῆς στάσης τῶν κατεστημένων τάξεων καί τῶν "ἐπιτελείων" τους ἤ πιό εἰδικά τῶν φιλελευθέρων πολιτικῶν δυνάμεων. (Αὐτό ἀποδεικνύει τό " προβληματικό " δεύτερο ἀντάρτικο, καί οἱ μάζες τῶν κεντρώων ψηφοφόρων στήν περίοδο 50-52 καί 61-67 σέ σύγκριση μάλιστα μέ τό ποσοστό ψήφων πού μετά τήν μεταπολίτευση τοῦ 1974 πῆρε τό Κ.Κ.Ε.). Κι' ἡ διαμόρφωση αὐτή τοῦ Β.Ι.Κ.Α. ἦταν σύμφωνη μέ τήν ταξική δομή τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὅπου τό ἐργατικό προλεταριάτο καί ἡ κοινωνική κατηγορία γενικά τῶν μισθωτῶν δέν καταλάμβανε μεγάλο μέρος τοῦ οἰκονομικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

Ἔτσι μέχρι ν' ἀνέβει στήν ἐξουσία ἡ Ε.Κ. τό 1964, ὁ μηχανισμός ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος οὔτε παρουσίαζε εὐαισθησία στίς πιέσεις καί τά αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων τάξεων οὔτε γεννοῦσε ὅμως μ' αὐτή τήν ἀρνητικότητα κινδύνους γιά τήν βίαιη ἀνατροπή τοῦ τελευταίου. Ἀπ' τό 1960 ὅμως καί μετά μέ τίς κοινωνικές διαφοροποιήσεις πού συνόδευαν τήν ἐκβιομηχάνιση νεοκαπιταλιστικοῦ τύπου (ἐπέκταση τοῦ ἐργατικοῦ προλεταριάτου) καί τίς μεθοδευμένες ἑνωτικές προσπάθειες τοῦ κεντρώου χώρου τό Λαϊκό Κίνημα παρουσιάζεται μέ μεγαλύτερες δυνατότητες παρέμβασης. Η τελματωμένη οὐσιαστικά κατάσταση σχετικά μέ τήν μή ἀνταπόκριση στά δημοκρατικά αἰτήματα (πολιτικά καί κοινωνικοοικονομικά) τῶν ἀνερχομένων τάξεων κινδύνευε νά σπάσει σπάσει ὄχι μέ τήν ἔννοια βέβαια μιᾶς βίαιης ἀνατροπῆς, ἀλλά μέ τήν ἔννοια μιᾶς βελτίωσης τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων ὑπέρ τῶν τελευταίων καί τῶν πολιτικοοργανωτικῶν

σχηματισμῶν πού τίς ἐξέφραζαν ἤ τίς διευκόλυναν.Ἡνίκη τοῦ 58% τῆς Ε.Κ. ἦταν ἕνα βῆμα πρός αὐτή τήν κατεύθυνση .Ἤπαρακέρα πορεία λοιπόν τῶν πραγμάτων ἐνδέχετο νά ὁδηγήσει στήν μείωση τῶν κατεστημένων ταξικῶν ἐπιρροῶν πάνω στό πολιτικό σύστημα κι ἀντίθετα στήν αὔξηση τῶν ταξικῶν ἐπιρροῶν τῶν ἐργαζομένων.Ὅτσι ὁ Ἔλεγχος τοῦ συστήματος κινδύνευε νά χαθεῖ γιά τό κατεστημένο κι οἱ ταξικοί του προσανατορισμοί νά πάρουν ἄλλη κατεύθυνση ,πράγμα πού σήμαινε ὅτι ἀνοιγόντουσαν νέες προοπτικές γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ Β.Ι.Κ.Α. μέσω μιᾶς ἄλλης στάσης τοῦ μηχανισμοῦ ἐκφρῶν ἀπέναντί του.

Μιά τέτοια ὅμως ἀλλαγή θἄχε συνέπειες καί στή σχέση τῶν Η.Π.Α.(Διεθνές Περιβάλλον) μέ τό πολιτικό σύστημα ἀφοῦ οὐσιαστικά κατ' αὐτό τόν τρόπο οἱ προσβάσεις τους σ' αὐτό (κατεστημένες τάξεις, ἰδιαίτερα τό μεταπρατικό τους τμῆμα) καί οἱ πολιτικές τους ἐκφράσεις) θά μειωνόντουσαν . Χωνακόλουθα ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐπιδιώξεων τους σχετικά μέ τό πέρασμα της Νατοϊκῆς πολιτικῆς τους καί τήν λύση τοῦ Κυπριακοῦ σύμφωνα μέ τά συμφέροντά τους βρισκόταν σέ κίνδυνο.

Ἦταν εὔλογο λοιπόν κατεστημένες τάξεις κι'Αμερικανοί ,στό σταθμό πού Ἔλεγχαν ακόμη τό πολιτικό σύστημα ,ν' ἀποφασίσουν ν' ἀντιδράσουν μπροστά στίς ἐκφερχόμενες δυσμενεῖς γι αὐτούς ἐξελίξεις θέτοντας σέ κίνηση τόν αὐταρχικώτερο κι ἀποτελεσματικώτερο μηχανισμό πού εἶχαν στά χέρια τους, δηλ. τόν στρατό. Ἀφοῦ ἀπ' τόν'Ιούλιο τοῦ 65 καί μετά προσπάθησαν καί ὡς ἕνα βαθμό πέτυχαν καί σέ κοινοβουλευτικό ἐπίπεδο νά ὑπονομεύσουν τίς προοδευτικές δυνάμεις (διάσπαση ἑνότητας Ε.Κ. καταίτηση Γ.Παπανδρέου ,σκευωρία ΑΣΠΙΔΑ κ.ἄ.) στή συνέχεια ἀποφάσισαν νά δώσουν ἀποφασιστικώτερο κτύπημα μέσα ἀπό ἐξωκοινοβουλευτικούς μηχανισμούς .Γιατί ἄς μή ξεχνοῦμε ὅτι οἱ προβλέψεις γιά τίς ἐκλογές τοῦ Μαΐου 1967 ἦταν δυσμενεῖς γιά τίς συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις,ὁπότε κοινοβουλευτικά τό παιχνίδι γι' αὐτές φαινόταν καί πάλι νά μή κερδίζεται.

Ὅτσι στήν περίπτωση τῆς 21ης'Απριλίου ὑπῆρξε μια" κατάλυση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ὕστερα ἀπό παράμβαση μηχανισμῶν πού ἀναπτύχθηκαν μέσα στούς ἴδιους του τούς κόλπους καί πού κινήθηκαν σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῶν κατεστημένων τάξεων καί τῶν πατρώνων τους. Ἡ βίαιη ἀνατροπή δηλ. τῶν τοπικῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν δέν ἔγινε ὕστερα ἀπό πολιτικοκοινωνικό κίνημα πού προερχόταν " ἀπ' τά κάτω "- ὅπως ἄν ἡ βίαιη ἀνατροπή τοῦ συστήματος γινόταν ἀπ' τίς ἀνερχόμενες τάξεις

καί τούς πολιτικούς τους φορεῖς - μέ συμμετοχή ἤ ὄχι τμημάτων τοῦ στρατοῦ (ἀ-παναστατική διαδικασία)- ἀλλά ἀπό αὐταρχική πολιτική παρέμβαση πού προερχόταν " ἀπ' τά πάνω " - τόσο ἀπό ἄποψη πολιτική ὅσο καί ἀπό ἄποψη ταξική - Γι' αὐτό καί δέν μποροῦσε ν' ἀναμένει κανείς τό νέο καθεστώς πέρα ἀπ' τήν κατάλυση τῶν τυπικῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν νά προκαλέσει ἄλλες θεσμικές μεταβολές πού νά διαφοροποιήσουν τήν κοινωνικοοικονομική δομή τῆς χώρας ἔξω ὁ στρατιωτικός μηχανισμός καί ἰδιαίτερα ἡ πολιτική του παρέμβαση λειτούργησε καταστολτικά καί προληπτικά. Καταστολτικά γιά τήν ἤδη ὑπάρχουσα ἐνεργοποίηση τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος καί προληπτικά γιά τήν ἀποφυγή τοῦ κινδύνου νά χαθεῖ - μελλοντικά γιά τό κατεστημένο καί τούς Ἀμερικανούς πατρώνους του ὁ ἔλεγχος τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Βέβαια γιά νά εἴμαστε ἀκριβεῖς πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι λέγοντας ὅτι " κατεστημένοι κι'Ἀμερικανοί ἀποφάσισαν ν' ἀντιδράσουν μέσω τοῦ Στρατοῦ " ἤ ὅτι τό ἐνιαῖο μπλόκ τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων τόσο τῶν ἐσωτερικῶν ὅσο καί τῶν ἐξωτερικῶν - ἀνησύχησε γιά τό δυνάμωμα τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ,μιλάμε σχετικά καί κάπως ἀπλουστευτευτικά γιά λόγους συντομίας. Κι αὐτό γιατί ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα ἔτυχε ν' ἀναφέρουμε μέσα στίς ἴδιες τίς κατεστημένες τάξεις ,τά " ἐπιτελεῖα " τους τούς πολιτικούς τους φορεῖς καί τούς ξένους πατρώνους τους ὑπῆρχαν ὁρισμένες διαφωνίες ἤ ἀκόμη κι ἀντινομίες σχετικά μέ τό πῶς θἄπρεπε ν' ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις ἤ κρίσιμα ἐθνικά θέματα."Ἔτσι τό " ἀποφάσισαν " σέ τελευταία ἀνάλυση ἀναφέρεται σέ μέρος τοῦ συνόλου τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων καί ἡ ἔννοια τοῦ"ἐνιαίου μπλόκ" ἄν τήν θεωρήσουμε σέ σταθερή καί συνεχῆ βάση κι ἔναντι ὁποιουδήποτε ζητήματος εἶναι μᾶλλον πλασματική."Υπῆρξαν στιγμές ἤ καταστάσεις πού τό σύνολο τῶν κατεστημένων κοινωνικοπολιτικῶν δυνάμεων περιλάμβανε ἐπί μέρους " φατρίες " πού βρισκόντουσαν σέ σχέση ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ τους (π.χ. βασιλική φατρία καί Παπάγος τό 51-52 ,βασιλική φατρία καί Κ. Καραμανλῆς τό 63 ,ἡ χούντα τῆς 21ης'Απριλίου καί ὁ βασιλιᾶς Κωνσταντῖνος τό 68 κ.ἄ.) Ἔτσι μέσα σ' ἕνα τέτοιο πλαίσιο ἐσωτερικοῦ ἀνταγωνισμῶν αὐτῶν τῶν δυνάμεων ὁ στρατιωτικός μηχανισμός σάν ὁμάδα δράσης κι αὐτός ἔχει περισσότερες δυνατότητες ν' ἀποδεσμευτεῖ ἀπ' τήν ἀποκλειστική ἰδιότητα τοῦ ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου καί ν' ἀρχίσει νά δρᾶ κι αὐτός σάν ξεχωριστή " φατρία".

Τότε ἡ ἐπιθυμία κι ἡ ἀπόφαση μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικῆς κατάστασης νά τόν χρησιμοποιήσει σάν ὄργανο δικῶν της συμφερόντων ἀποτελεῖ γι'αὐτόν τήν ἀφορμή, τήν εὐκαιρία νά λειτουργήσει παράλληλα καί σάν ξεχωριστή φατρία μέ δικά του συμφέροντα καί δική του ἀντίληψη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Καί κάτι τέτοιο στή περίπτωση τῆς 21ης'Απριλίου μᾶλλον συνέβη, ὅπως κι ἀναλυτικώτερα θά δοῦμε παρακάτω μέ ἀποτέλεσμα μακροπρόθεσμα τό σύνολο τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων κάπου νά χάσει (π.χ. ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, ἀναγκαστική στροφή τοῦ Κ. Καραμανλῆ σέ δημοκρατικώτερες θέσεις)"Ηταν φυσικά μετά ἀπό κάποια ἐμφύλια διαμάχη τῶν τελευταίων νά κεσδίσουν οἱ ἀνερχόμενες τάξεις καί οἱ ἀντίστοιχοι πολιτικοί τους φορεῖς.

Γ'.'Ο 'Ιδεολογικόπολιτικός χαρακτήρας τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀντάχρονης στρατιωτικῆς δικτατορίας καί οἱ ἀντινομίες πού συνετέλεσαν στήν πτώση του.

'Αναμφισβήτητα τό'Απριλιανό στρατιωτικό καθεστώς στό σύνολό του καί σύμφωνα μέ τήν τελική του ἔκβαση δέν ἀνῆκε στήν κατηγορία τῶν ἀναπτυξιακῶν 'Εθνικιστικῶν δικτατοριῶν ρἰζοσπαστικοῦ τύπου τοῦ Τρίτου Κόσμου[57], ἀλλ' οὔτε ἀκριβῶς στήν κατηγορία τῶν μεσοπολεμικῶν φασιστικῶν δικτατοριῶν τῆς Εὐρώπης[58]. Στήν πρώτη κατηγορία δέν ἀνήκει διότι δέν προσπάθησε μεθοδευμένα νά βρεθεῖ σέ ρήξη μέ τήν σχέση ἐξάρτησης μέ τίς Η.Π.Α. καί τήν ἐσωτερική κοινωνική δομή πού τήν ἐνοοῦσε ἐνῶ στήν δεύτερη διότι οὔτε ἐνισχυμένο 'Εθνικισμό ἀνέπτυξε οὔτε -καί τό κυριώτερο- ἀπόκτησε ποτέ κάποιο σοβαρό λαϊκό ἔρεισμα.

Τό καθεστώς λειτούργησε κάπως-κάπως μέσα στίς ἀμερικανικές προδιαγραφές σχετικά μέ τά " νεοαποικιακά " λεγόμενα καθεστῶτα καί σύμφωνα μέ τά συμφέροντα τοῦ ξένου καί ντόπιου μεγάλου κεφαλαίου. Στά σχετικά τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἔργου μελήσαμε πιό ἐξειδικευμένα γιά τήν οἰκονομική του πολιτική καί γιά τό πῶς τελικά ἐνόησε τό μονοπωλιακό κεφάλαιο καρπώνοντας τίς διεκδικήσεις τῶν ἐργαζομένων. Πιό πάνω ἤ καί σ' ἄλλα σημεῖα ἄλλων κεφαλαίων ἀντιμετωπίσαμε πιό ἀναλυτικά τόν τρόπο πού συνδεόταν ἡ ἐπιδίωξη τῶν'Αμερικανῶν νά λύσουν τό Κυπριακό σύμφωνα μέ τά συμφέροντά τους μέ τήν ἐδραίωση τοῦ καθεστῶτος. Συνεπῶς δέν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία γιά τίς πρωταρχικές ἐπιδιώξεις τῶν φιλοδικτατορικῶν κύκλων τόσο τοῦ

δευτερικοῦ ὅσο καί τῶν Ἀμερικανικῶν κέντρων ἀποφάσεων. Σέ ἡ Ἀμερικανική μεταπολεμική στατίδυση ὅπως καί τό μεθοδευμένο ξεπέρασμα τῶν δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν πού ὅπως εἴδαμε εἶχε ἀρχίσει νά λειτουργεῖ ἤδη ἀπό τό 1933-ἤρθε ἡ κατάλληλη στιγμή ν' ἀποδώσει.

Οἱ δικτατορικές τάσεις λοιπόν μέσα σ' ὁρισμένους κύκλους τοῦ στρατεύματος, τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ κόσμου, τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας καί τῶν Ἀμερικανῶν στήν περίοδο 65-67 ἤ κι ἀπό πιό πρίν -Ἐξ ἄλλου ἡ δικτατορία δέν ἦταν μιά ἐναλλακτική δυνατότητα τῶν σχεδίων τοῦ Λαπίδα,- ἦταν διάχυτες κι ἀνεξάρτητες ἀπ' τό ποιά συγκεκριμένη ὁμάδα ἀξιωματικῶν θά προέβαινε στό πραξικόπημα. Ἦταν γενικές τάσεις πού ἁπλά σχετιζόντουσαν μέ τούς γενικούς λόγους γιά τούς ὁποίους σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῶν κύκλων αὐτῶν ἕνα πραξικόπημα ἦταν ἀναγκαῖο. Ἀνθέν πραγματοποιοῦσε τό πραξικόπημα ἡ ὁμάδα τοῦ Γ. Παπαδοπούλου θά τό πραγματοποιοῦσε, ὅπως ξέρουμε, ἡ ὁμάδα στρατηγῶν μέ τήν συναίνεση τοῦ βασιλιᾶ[59]. Ἀπό κεῖ κι ὕστερα ὅμως εἶναι ἐρευνητέο μήπως τό συγκεκριμένο πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου μέ τήν συγκεκριμένη ὁμάδα τῶν Συνταγματαρχῶν εἶχε κι ὁρισμένες ἄλλες παράλληλες βλέψεις πού ἐπεδιώχθηκε νά λειτουργήσουν συμπληρωματικά μέ τούς ἀρχικούς στόχους. Μήπως ἡ γενικά ἀποδεκτή γιά τούς φιλοδικτατορικούς κύκλους στρατιωτική λύση ὑπῆρξε εὐκαιρία γιά κάποια ὁμάδα ἀξιωματικῶν νά προωθήσουν καθαρά συντεχνιακά στρατιωτικό συμφέροντα καί κάποια δική τους ἀντίληψη σχετικά μέ τήν ρύθμιση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας;

Σέ ἐρώτημα ἡ ἀπάντησή μας εἶναι καταφατική μέ τήν προϋπόθεση ὅμως ὅτι δέν ἐννοοῦμε μέ κανένα τρόπο ὅτι οἱ παραπάνω " παράλληλες βλέψεις " μπόρεσαν ποτέ νά ἐκπεπαθοῦν πέρα ἀπ' τά ὅρια ἐκεῖνα πού ἔθεταν κάθε στιγμή οἱ κατεστημένες δυνάμεις καί οἱ Ἀμερικανοί. Ἡ διαμόρφωση μιᾶς στρατιωτικῆς ὀλιγαρχίας (προώθηση τῶν συντεχνιακῶν συμφερόντων τῶν στρατιωτικῶν, ὑπερτονισμός τῆς λειτουργίας τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων μέσα στό Σύνταγμα τοῦ 68[60] μέ τάσεις αὐτονόμησης) ἔστω καί μέ δυνατότητα κάποιων πολιτικοθεσμικῶν μεταβολῶν (ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ τό 1973) δέν ἐνοχλοῦσε τό μεταπρατικό οἰκονομικό κατεστημένο καί τούς Ἀμερικανούς ἀπ' τήν στιγμή πού δέν ἀντιστρατευόταν τά δικά τους συμφέροντα. Τό βαθμιαῖο κομμάτι τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας εἶχε μέν λιγότερη διάθεση ἀποδοχῆς τῆς

στρατιωτικῆς δικτατορίας καὶ τῶν περιπετειῶν ποὺ μποροῦσε νὰ δδηγήσει τὴν χώρα ἀλλὰ δὲν ἔκανε νὰχει κι αὐτὸ τὶς δεσμεύσεις του ἀπὸ ξένα κέντρα οἰκονομικῆς δύναμης ὅπως κι ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μηχανισμῶν τοῦ κατεστημένου καὶ τῆς ἐξάρτησης τῆς χώρας.[61] Ἔτσι δὲν ἦταν διατεθειμένο νἄρθει σ' ἀνοιχτὴ ἀντίθεση μὲ τὶς Ἀμερικανικὲς ἐπιθυμίες καὶ τοὺς πολιτικοστρατιωτικοὺς κύκλους ποὺ συμμορφωνόταν μ' αὐτούς.

Πράγματι ἡ ὁμάδα τῶν Συνταγματαρχῶν τοῦ Γ. Παπαδόπουλου ,Ν. Μακαρέζου ,Σ.Παττακοῦ κ.ἄ. εἶχε κάποιες μικρὲς ἔννοιες καὶ λέμε αὐτὸ μὲ βάση τὸ σύνολο τῶν γεγονότων τῆς περιόδου 67-74 κι ὄχι μὲ βάση τὶς ἀρχικὲς προθέσεις κάποιας πτέρυγας τῆς στρατιωτικῆς χούντας ποὺ ἐνδεχομένως νἄταν πιὸ ριζοσπαστικὲς διαφορὲς μ' ἐκείνη τῶν φιλοβασιλικῶν στρατηγῶν ποὺ εἶχαν τὶς ἴδιες βλέψεις.

Πρῶτο. Ἡ ὁμάδα τῆς 21ης Ἀπριλίου ἀποτελεῖτο κατὰ ἀξιωματικούς τῶν ὁποίων ἡ κοινωνικὴ προέλευση ἦταν λαϊκώτερη ἐκείνης τῶν στρατηγῶν ,Γι αὐτὸ κι ἐνδεχομένως νἄταν οἱ συνταγματάρχες νὰ προσδώσουν ἕνα " λαϊκίστικο " χαρακτῆρα στὸ καθεστώς ὥστε ν' ἀμβλύνουν κατὰ τὸ δυνατὸν τὶς ἀντιδραστικὲς ἐντυπώσεις ποὺ θὰ δημιουργοῦσε. Καὶ κάτι τέτοιο δὲν διέφευγε τῆς προσοχῆς τῶν Ἀμερικανῶν.

Δεύτερο. Ἡ πρώτη ὁμάδα εἶχε ἄμεση σύνδεση ὅπως εἴδαμε μὲ τὴν Ε.Ε.Ν.Α.(Ἕνωση Ἑλλήνων Πάνω Ἀξιωματικῶν) καὶ συνεπῶς εἶχε κάποια ἀπήχηση σ' ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀξιωματικοὺς μικρῶν βαθμῶν ποὺ διεκδόντουσαν ἀπὸ ἐθνικιστικὲς καὶ μεταρρυθμιστικὲς τάσεις καὶ δὲν ἔβλεπαν μ' ἔσχημο μάτι ἀρκετὰ ἐθνικοριζοσπαστικὰ τριτοκοσμικὰ στρατιωτικὰ καθεστῶτα. Τέτοιες τάσεις ὑπῆρχαν ἔντονες στὴν λεγόμενη "μικρὴ χούντα " τοῦ Δ. Ἰωαννίδη[62].(Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὁ τελευταῖος δυο-τρεῖς-μῆνες περίπου πρωτοῦ ἐμπλέξει τὴν Ἑλλάδα στὴν περιπέτεια τῆς ἀνατροπῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου εἶχε συγκεντρώσει ἀξιωματικοὺς τῶν κύκλων αὐτῶν σὲ φιλικὸ σπίτι καὶ τοὺς μιλοῦσε γιὰ " Σοσιαλιστικοὺς " στόχους καὶ δὲν θὰ πραγματοποιοῦντο μετὰ φυσικὰ τὴν ἐπιτυχία στὸ Κυπριακό.[63]) Ἀναμφίβολα τὰ περὶ σοβαρῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ διαπραύσσοντο μιστικὰ στοὺς μικροὺς ἀξιωματικοὺς ἦταν ἔντεχνος προπαγανδιστικὸς τρόπος χειραγώγησης τους ὥστε νὰ μὴ χαλαρώνεται ἡ πίστη τους στὸ καθεστώς .Ὡστόσο καὶ ὁ Δ. Ἰωαννίδης ὅπως καὶ ἄλλοι πρωτεργάτες τῆς 21ης Ἀπριλίου δὲν χαραπτηριζόντουσαν ἀπὸ παραδοσιακὴ δεξιὰ ἰδεολογία. Μαζὶ μὲ

τόν ἀντικομμουνιστικό φανατισμό τους ἔτρεφαν φαίνεται καί κάποιο μίσος ἐναντία στόν πολιτικό κόσμο τῆς κοινοβουλευτικῆς δεξιᾶς ἤ ἀκόμη κι ἐνάντια στήν οἰκονομική ὀλιγαρχία.

Βέβαια αὐτή ἡ ψυχική τους στάση δέν μποροῦσε ἐκλογικευμένη νά μετασχηματιστεῖ ἤ νά συζευχτιστεῖ μέ μιά σέρβα καί συγκροτημένη ἀκριβῶς πολιτική ἰδεολογία. Βρισκόταν σ' ἐπίπεδο περισσότερο ἀντιφατικῶν συμπλεγματικῶν ἀντιδράσεων πού εἶναι ὁδηγητικές κοινωνιοψυχολογικῆς ἑρμηνείας. Καί τέτοιες ἀντιδράσεις πράγματι δέν εἶναι ἄγνωστες στήν ψυχολογία φασιστικῶν κινημάτων ἀκόμη κι ἐκείνων τοῦ μεσοπολέμου.) Οἱ ἀξιωματικοί "ὄργανα" δηλ. πού κάποια στιγμή ἔνοιωσαν ὅτι ἀποτελοῦσαν σ' ὅλη τους τήν ζωή τόν φρουρό καί ὑπηρέτη μαζί μιᾶς ὀλιγαρχίας τῆς ὁποίας τά ἀγαθά αὐτοί ποτέ δέν γεύτηκαν καί σήκωσαν κεφάλι. Τά ἐκτελεστικά ὄργανα κάποιου σχεδίου διατήρησης ἑνός STATUS QUO πού ἦν καί σ' ἕνα μεγάλο μέρος τους προερχόντουσαν ἀπό λαϊκές τάξεις κάτω ἀπό μιά κατάλληλη "ἰδεολογική κλύση ἐγκεφάλου" στό ὄνομα τῆς "ἐθνικοφροσύνης" καί τῆς ἀπόκρουσης "τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας" ἔπαιξαν ἕνα ρόλο σέ βάρος τῶν λαϊκῶν συμφερόντων κάποια στιγμή αἰσθάνονται ἐξαπατημένα ἀπ' τούς ἴδιους τούς πολιτικούς καί ἰδεολογικούς παρτῆρες τους καί ἀντιδροῦν. Ἀντιλαμβάνονται ὅτι οἱ τελευταῖοι χρησιμοποιοῦν σάν ἰδεολογικά προσχήματα τήν "ἐθνικοφροσύνη" καί τόν "κομμουνιστικό κίνδυνο" γιά ν' ἀνταποκρίνουν ἁπλά τίς κοινωνικές καί πολιτικές δομές ἐκεῖνες πού ἐξασφαλίζουν σ' αὐτούς καί τό κοινωνικό οἰκονομικό κατεστημένο πού ἐκφράζουν τήν νομή τῆς ἐξουσίας καί τήν διατήρηση τῶν προνομίων τους. Γι αὐτό καί μέ τρόπο βίαιο τούς θέτουν θέμα περισσότερης συμμετοχῆς στήν ἐξουσία καί περισσότερης συμμετοχῆς στήν ἐξουσία καί περισσότερο ἐθνικῆς κατανομῆς γι' αὐτούς τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος. Μέ τέτοιες ἐνέργειες λοιπόν ὁ χθεσινός ἁπλός ἔνοπλος ὑπηρέτης μιᾶς ὀλιγαρχίας μεταβάλλεται σ' ἕνα εἶδος "Φρανκενσταϊν" πού ἀρχίζει νά νοιώθει μίσος καί νά στρέφεται ἐνάντια καί στό ἴδιο του τό ἀφεντικό.. [64])

Ἀλλίθετα ἡ ὁμάδα τῶν στρατηγῶν εἶχε παραδοσιακή δεξιά ἰδεολογία, ἦταν πιστή στόν βασιλιά, δέν ἦταν διατεθειμένη νά ἐπιφέρει ὁποιαδήποτε ἀναμαλία στήν ἱεραρχία τοῦ στρατεύματος -ὁπότε τί σημασία νά ἔδινε στούς μικρούς ἀνήσυχους

άξιωματικούς - καί φυσικά είχε άνώτερη κοινωνική προέλευση. Οί στρατηγοί θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἦσαν ἤδη αὐτοί οἱ ἴδιοι μέρος τῆς πολιτικῆς ELITE στήν πλατειά ἔννοια τοῦ ὅρου. Δέν ἐκφράζαν κάποιους νεωτεριστικούς τάσεις μέσα στό στράτευμα, δέν εἶχαν κάποιο σύμπλεγμα μειονεκτικότητας ἀπέναντι στόν δεξιό πολιτικό κόσμο καί τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία πού ἐξυπηρέτησε, ἀλλ' ἁπλῶς ἦταν διατεθειμένοι νά διατηρήσουν πραξικοπηματικά τό δεξιό καί φιλοβασιλικό STATUS QUO. Γι αὐτό κι ὅταν τούς πρόλαβαν οἱ συνταγματάρχες τῆς 21ης Ἀπριλίου, ἄν καί φυσικά ἀντιλήφθηκαν ὅτι ἐπρόκειτο γιά πραξικόπημα δεξιᾶς καί φιλοαμερικανικῆς ἔμπνευσης, κάπως δυσαναχέτησαν καί γιά λόγους ἱεραρχικούς ἀλλά γιατί ὑποψιάζόντουσαν ὅτι ἡ ἀπρόβλεπτη παρεμβολή τῆς ὁμάδας τῶν Συνταγματαρχῶν ἐνδέχετο νά ὁδηγήσει σ' ὁρισμένες κατά τίς ἀντιλήψεις τους δυσάρεστες κι ἀνεξέλεγκτες περιπέτειες - ὅπως κι ἔγινε ὅλα μέ τήν ἔκπτωση τοῦ Ἀντύμματος καί τήν τραγωδία τῆς Κύπρου- ἀισθανόντουσαν ὅτι ἡ ὁμάδα τοῦ Γ. Παπαδοπούλου καί τά σχέδιά της δέν θά μποροῦσαν νά ἐλέγχονται ἀπ' αὐτούς παρόλο πού ἦταν ἱεραρχικά ἀνώτεροι, παράγμα ὅλα πού ἀργότερα ἐπαληθεύτηκε σέ βάρος μάλιστα τῆς ἱεραρχικῆς πειθαρχίας καί ἀσυπρότητας.

Τρίτο. Ὁ Γ. Παπαδόπουλος εἶχε δύο καλιά - ἤδη εἶχε ἐκπαιδευθεῖ ἀπ' τόν Γ. Παπανδρέου - κάποιες συγκεχυμένες ἰδέες γιά ἐξωτερική καί ἐσωτερική πολιτική "Παδερικοῦ" τύπου ἔστι πού στούς νεαρούς ριζοσπαστικῶν τάσεων ἀξιωματικούς φάνταζε σάν ἀντικομμουνιστής μέν ἀλλά καί νεωτεριστής. Βέβαια τέτοιες ἰδέες - ἄσχετα ἀπ' τίς προθέσεις - οὐδέποτε ὑλοποιήθηκαν καί δέν μποροῦμε νά ξέρουμε τίς ἀκριβῆ μορφή εἶχαν, ἄν εἶχαν. Ὁ Γ. Παπαδόπουλος φαινόταν ὅτι μ' ἄλλη γλῶσσα - ἀσφαλῶς πιό νεωτεριστική μιλοῦσε στούς παραπάνω ἀξιωματικούς γιά νά τούς κρατᾶ πιστούς σάν δυναμικό πυρῆνα τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ καθεστῶτος καί μ' ἄλλη γλῶσσα σέ κυρίαρχους οἰκονομικούς κι' ἀμερικανικούς κύκλους. Πάντως εἶναι μᾶλλον βέβαιο ὅτι ἡ ὁμάδα τῆς 21ης Ἀπριλίου ἤθελε νά ὑποστηρίξει τό σωστό τεχνικά συμφέροντα τῶν στρατιωτικῶν καί νά ἐπιβάλλει τήν ἐφαρμογή τῶν ὁποιωνδήποτε σχεδίων της ἔξω ἀπ' τίς παραδοσιακές δεσμεύσεις μέ τήν φατρία τοῦ Θρόνου ἤ μακρυά ἀπό σταθερή συμμαχία μέ φιλοκαραμανλικούς πυρῆνες - κοίταν περάσπιά σάν κλασσικοί πυρῆνες-ἐφεδρεῖας - μέσα στόν κρατικό μηχανισμό καί τό στρατό.

'Αντίθετα μποροῦμε μέ βάσιμα νά πιθανολογήσουμε ὅτι στά κλαίσια κάντα τῶν ἐσωτερικῶν ἀνταγωνισμῶν τῆς ἴδιας κυρίαρχης πολιτικοκοινωνικῆς κατάστασης ἀπ' τήν ἀρχή ὑπῆρχε ἰσχυρή πτέρυγα στούς κόλπους τῆς ἀντιβασιλικῶν καί ἀντικαραμανλικῶν διαθέσεων. Καί κάτι τέτοιο ὁ βασιλιᾶς Κωνσταντίνος κι ἡ φατρία του τό διέβλεφε προσκάθησε ν' ἀντιδράσει μέ τό ὀκτονικό πραξικόπημα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 67 ,ἀλλά τελικά ἔχασε τό παιχνίδι."Ετσι ἡ ἐπίσημη ματάλυση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ τό καλοκαίρι τοῦ 73 δέν ἦταν πιά πράξη πέρα γιά πέρα ἀκρόσμενη, καί περιστασιακή.

Οἱ Συνταγματάρχες φαίνεται ὅ τι τόν" κομμουνιστικό κίνδυνο "τήν πολιτική κρίση τοῦ 65-67 μ' ὅλα τά συμπαρομαρτοῦντα περί " φαυλοκρατίας τῶν πολιτικῶν " καί τήν ἀρχική ἐπιφανειακή τους πίστη πρός τό Σκέμμα τά χρησιμοποίησαν σάν πολιτικοϊδεολογικά προσχήματα γιά νά ἀδράξουν τήν ἐξουσία καί σάν ἀνερχομένη δυναμική ὁμάδα πού ἀνατράφηκε μέσα ἀπό ἀντικομμουνιστικούς καί φιλοαμερικανικούς μηχανισμούς νά διαμορφώσουν μιά δική τους στρατιωτική ὀλιγαρχία.

Τέταρτο. Οἱ Συνταγματάρχες ἀπόδειξαν πολύ πιό ἐπιδέξιοι καί ἀποφασιστικοί συνομῶτες.

Συνολικά λοιπόν στήν περίπτωση τῶν Συνταγματαρχῶν βλέπουμε πῶς ἄν καί ἡ " ἀπ' τά πάνω " τάση ρύθμισης τοῦ τρόπου λειτουργίας καί πολιτικῆς παρέμβασης τοῦ στρατοῦ κυριάρχησε μέχρι τέλος δέν ἔλειπε ὅμως κι ἡ " ἀπ' τά κάτω " - βλ. πιό πάνω σχετικά μέ τήν ἀκριβῆ ἔννοια τῶν ἐκφράσεων-.'Αλλά μεσα στίς δύο τάσεις ὑπῆρχε διαμάχη ,ἀλλά οἱ'Αμερικανικές μυστικές ὑπηρεσίες ἀποδείκτηκαν ὅτι εἶχαν σέ τόσο προχωρημένο βαθμό τά πράγματα ὥστε οἱ ἐκφραστές τῆς " ἀπ' τά κάτω " τάσης (οἱ λεγόμενοι"κανταφικοί " λοχαγοί, οἱ σκληροί ἐθνικιστές ἀξιωματικοί πού ἤθελαν ὄχι μόνο πτώση τοῦ θρόνου ἀλλά κι ἀποφασιστικότερο κτύπημα τῆς δεξιᾶς καί τοῦ κεφαλαίου - κοῦταν φυσικά καί μεισοφησίαι)ἦταν ἀπ' τήν ἀρχή μπλοκαρισμένοι κι ἐξουδετερώθηκαν σχετικά εὔκολα ἀκόμη κι ἄν εἶχαν κάποια πρόσβαση στόν στενότερο πυρήνα τῆς χούντας. Καί τί βαθμό αὐτονόμησης μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι εἶχε ἀπέναντι στά'Αμερικανικά κέντρα ἀποφάσεων ἀκίμη κι αὐτός ὁ πυρήνας ἀφοῦ τά ἴδια τά πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι κι αὐτοί οἱ ἐπικεφαλῆς τοῦ καθεστῶτος Γ. Παπαδόπουλος καί Δ.'Ιωαννίδης - ὁ τελευταῖος κύρια ἀπ' τό πραξικόπημα τῆς 25ης Νοεμ-

βρίου καί μετά - ἦσαν ἀποτελεσματικά ἐλεγχόμενοι ἀπό'Αμερικανοκίνητους μηχανισμούς . (Γιατί τί ἄλλο ἀπέδειξε ὁ τρόπος πτώσης τοῦ Γ. Παπαδόπουλου τόν Νοεμβριο τοῦ 1973 ,ἡ ἀποδοχή ἐκ μέρους τῶν'Αμερικανῶν τοῦ"ἀόρατου " δικτάτορα Δ.'Ιωαννίδη καί ἡ ἀνατροπή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἀπό ἀνθρώπους τοῦ προηγουμένου τόν 'Ιούλιο τοῦ 1974 σέ συνδυασμό μέ τήν εἰσβολή τῶν Τούρκων στήν Κύπρο καί τό αἴσθημα ἐξαπάτησης πού ἔνοιωσε ὁ δικτάτορας μετά τήν Τουρκική εἰσβολή.[65])

Πάντως τό βασιλικό πραξικόπημα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1968 ὅπως καί ἡ πτώση τοῦ θρόνου τό καλοκαίρι τοῦ 1973 θά πρέπει νά εἶχαν σχέση μέ τήν παραπάνω διαμάχη καί ἡ τελική ἔκβαση τῶν γεγονότων στίς δύο περιπτώσεις δέν ἦταν ἄμοιρη ἐπιρροῶν ἀπ' τήν δεύτερη τάση .'Απ' τήν ἄλλη οἱ'Αμερικανοί γνώριζαν ὅτι ἕνα βαθμό τίς διαφορές ἀνάμεσα στήν ὁμάδα τῶν Συνταγματαρχῶν καί ἐκείνη τῶν Στρατηγῶν κι ἔδωσαν τό " πράσινο φῶς "στήν πρώτη ἀκριβῶς γιατί νόμιζαν ὅτι αὐτή εἶναι πιό κατάλληλη νά προσδώσει ἕνα ἀνεκτόμενο " λαϊκίστικο " χαρακτῆρα στό καθεστώς ,νά δημαγωγήσει ἀποτελεσματικώτερα μέ κάποια " φιλολαϊκά"συνθήματα τόσο πρός τούς ἴδιους τούς ἀξιωματικούς ὅσο καί πρός τόν λαό- κι ἐδῶ πρέπει νά ἐνταχθεῖ ἡ ἐπιμονή τοῦ Γ. Παπαδόπουλου νά μιλάει γιά " ἐπανάσταση τῆς 21ης'Απριλίου "-κι ἔτσι νάχει περισσότερες πιθανότητες νά ξεγελάσει μέ κάποιες πιό " νεωτεριστικές " ἀποχρώσεις.[66] Οἱ Στρατηγοί ἦταν στενά συνδεδεμένοι μέ τήν βασιλική φατρία κι καί γενικώτερα τήν παραδοσιακή ὀλιγαρχία πράγμα πού βάσιμα κιθανολογεῖτο ὅτι θά δημιουργοῦσε αὐξημένη λαϊκή δυσαρέσκεια .'Ηπτώση τῆς δημοτικότητας τοῦ βασιλιᾶ λόγω τῶν γεγονότων 65-67 ἦταν γνωστή τούς'Αμερικανούς.

'Ωστόσω δέν θἄταν παρακινδυνευμένη ἡ ἄποψη ὅτι ἡ διαφοροποίηση αὐτή τῆς ὁμάδας τῶν Συνταγματαρχῶν πρός ἐκείνη τῶν Στρατηγῶν, τήν βασιλική αὐλή - ἄμεση ἀπόδειξη ὅτι ἐνῶ ὁ Στρατός ἀποτελοῦσε μηχανισμό καί ὁμάδα στήριξης τοῦ θεσμοῦ ὡστόσο τό σύνολο τῶν ἀξιωματικῶν του δέν βρισκόταν ἐξ ὁρισμοῦ στήν ἀχτίνα ἐπιρροῆς τῆς βασιλικῆς φατρίας - κι ὁρισμένων παραδοσιακῶν τμημάτων τοῦ εὐρύτερου πολιτικοῦ κόσμου δέν ἦταν ἄσχετη ἀπ' τίς κοινωνικές διαφοροποιήσεις πού σιγά- σιγά συντελοῦντο μέ τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῶν δεκαετιῶν τοῦ 50 καί 60 . Οὔτε κερνοῦσε ἀπαρατήρητη στούς ἐπίδοξους πραξικοπηματίες ἡ λαϊκή δυσαρέσκεια πρός τό Καραμανλικό καθεστώς καί πρός τίς μεταγενέστερες κυβερνήσεις της ἴδιας.

τῆς ἀποστασίας. Ὕστερα τόσο ἀπό ἄποψη κοινωνικῆς προέλευσης ὅσο καί ἀπό ἄποψη τρόπου ζωῆς καί νοοτροπίας δέν θάταν ἄστοχο νά συσχετισθοῦν οἱ τελευταῖοι μέ τήν μεταπολεμική ἄνοδο τῶν μικρομεσαίων ἀστικῶν στρωμάτων πού κάτω ἀπ' τήν ἐπίδραση τῆς βαθμιαία εἰσαγομένης καταναλωτικῆς κοινωνίας ἄρχισαν ν' ἀμφισβητοῦν τήν ὑποταγή στίς παραδοσιακές ἀξίες. Ἡ βαθμιαία ἐπίδραση τοῦ δυτικοῦ -κύρια Αμερικανικοῦ τρόπου ζωῆς προκάλεσε ὁπωσδήποτε κάποια ἀλλοίωση στούς παραδοσιακούς ἐνωτικούς ἁρμούς ὅλων ἐκείνων τῶν κοινωνικῶν στοιχείων καί μηχανισμῶν μέσω τῶν ὁποίων οἱ κατεστημένες τάξεις ἔλεγχαν τό πολιτικό σύστημα.

Σύμφωνα μέ ἄποψη Ἀμερικάνου πολιτικοῦ κοινωνιολόγου -ἐννοῶ ἐκείνη τοῦ LEGG[67] - τό πολιτικό σύστημα τῆς Ἑλλάδας κυμαίνεται ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνο ὁ AREND LIJPHART ὀνομάζει "CONSOCIATIONAL"[68] καί στόν στρατιωτικό ὑπό τύπο τοῦ " γραφειοκρατικοῦ "μοντέλου τοῦ APTER[69]. Πρόκειται δηλ. γιά ἕνα σύστημα ὅπου ὁ στρατός σάν κοινωνική ὁμάδα καί πόλος δύναμης ἔχει πρωτεύοντα ρόλο μέσα στό συνολικό παιχνίδι τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐπί μέρους κοινωνικῶν καί πολιτιστικῶν ὑποσυνόλων ἤ πόλων δύναμης πού σ' αὐτή τήν περίπτωση εἶναι ἰδιαίτερα ἔντονο. Μ' αὐτή τήν ἔννοια λοιπόν ὁ στρατός δέν εἶναι ἁπλά τό " ὄργανο " κάποιου ἄλλου πόλου δύναμης ,ἀλλ'ἔχει αὐτόνομη κοινωνική δυναμική π.χ. ἡ ἐκκλησία ἤ ἡ γραφειοκρατία ἤ παραδοσιακή κοινωνική ὀλιγαρχία. Κι ἀφοῦ στό παραπάνω σύστημα οἱ προσπάθειες γιά διατήρηση τῆς πολιτικῆς σταθερότητας πραγματοποιοῦνται κύρια σ' ἐπίπεδο ἐξωκοινοβουλευτικῶν κι ὄχι συνταγματικά τυπικῶν διαβουλεύσεων ἀνάμεσα στίς ἡγεσίες τῶν ἐπί μέρους ὑποσυνόλων ἤ πόλων δύναμης ἐπόμενο ἦταν στή συνολική αὐτή ἐξωκοινοβουλευτική διαπραγμάτευση τό " πάνω χέρι " νά τό ἔχει ὁ στρατός.

Κάτω ἀπ' τό πρίσμα τῆς παραπάνω ἄποψης μποροῦμε πράγματι νά διευκολυνθοῦμε στό νά συλλάβουμε τίς " αὐτόνομες τάσεις" τοῦ πόλου τῆς στρατιωτικῆς δύναμης -μέ τήν προσθήκη μάλιστα αὐτῶν τῶν διαφοροποιήσεων στίς ὁποῖες ἀναφέρθηκα παραπάνω - ὅπως καί γενικώτερα νά βοηθηθοῦμε στό ν' ἀντιμετωπίζουμε τό παιχνίδι τῶν ἐπιρροῶν καί τῶν δυναμικῶν συσχετισμῶν πιό πλουραλιστικά. Ἀλλά ἡ "αὐτονόμηση " ,ὅπως κι ἀπ' τά προηγούμενα καταδείξαμε ,ἔχει τά ὅριά της. "Αν σέ κάθε ἱστορική στιγμή δέν μπορεῖ ν' ἀποδειχτεῖ ὅτι ὑπάρχει μιά ἐνιστική -ἐλιτιστική δομή ἐξουσίας μέ ἀπόλυτη ἐσωτερική ὁμοθυμία στήν γραφή ,ἄλλο τόσο θάταν ἐξωπραγματικό

νά βλέπουμε διαρκῶς ἀνταγωνιζόμενους δυναμικούς πόλους, ἔξω ἀπό κάποιες καθαρι-στικές ἱστορικοκοινωνικές δρίζουσες πού ὁποσδήποτε περιέχουν τό στοιχεῖο τῶν ταξικῶν συσχετισμῶν καί τῆς ταξικῆς πάλης.

Κι αὐτό τό τελευταῖο τό εἴδαμε πρός τά τέλη τοῦ καθεστῶτος τοῦ Γ.Παπαδόπουλου ὅταν ὁ τελευταῖος προσπάθησε νά διαφοροποιήσει κάπως τήν ἐξωτερική του πολιτική πρός ἐκείνη πού ἦταν ἀπόλυτα ἀρεστή στούς Ἀμερικανούς. (Περισσότερη προσέγγιση μέ τίς Βαλκανικές χῶρες, κάποιο μικρό ἄνοιγμα πρός τόν Τρίτο Κόσμο - ταξείδι Ν. Μακαρέζου τό 1973 στήν Κίνα κι ἐπαφές μέ τόν Μάο-Τσε-Τούγκ- πρόσκληση τοῦ Τσαουσέσκου στήν Ἀθήνα τόν Νοέμβριο τοῦ 1973 - ἐπρόκειτο ἀκριβῶς νά ἔρθει τίς ἡμέρες πού ἔγιναν τά γεγονότα τοῦ Πολυτεχνείου-, ἄρνηση τοῦ Γ.Παπαδόπουλου νά χρησιμοποιοῦνται τά ἀεροδρόμια τῆς Κρήτης ἐλεύθερα ἀπ' τούς Ἀμερικανούς στόν Συροισραηλινό πόλεμο τοῦ 1973, ἀποφυγή τοῦ προηγουμένου νά πέσει στήν " παγίδα "κούπεσε ὁ Δ .Ἰωαννίδης σέ σχέση μέ τό θέμα του Μακαρίου καί τῆς "Ἑνωσης " ἄν καί βέβαια μέ τήν ἀπομάκρυνση τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς μεραρχίας ἀπ' τό νησί ἤδη ἀπ' τίς ἀρχές τῆς δικτατορίας σταδιακά ἀποδυνάμωσε τό ἀμυντικό σύστημα τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους διευκολύντας τά παρακέρα Ἀμερικανοτουρκικά σχέδια. Κι ὅλα αὐτά σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ τό καλοκαίρι τοῦ 1973 καί μ' ἕνα " δοτό" Πρωθυπουργό ,τόν Σ. μαρκεζίνη δηλ. πού στήν προσπάθειά του νά ξεγελάσει μέρος τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου δημιουργῶντας κάποιες ἀντιπάλσεις " ὄχι δεξιες- ὅς μή ληφθονεῖται ὅτι ἡ Ε.Δ.Α. καί τά Κ.Κ.Ε.ἐσ.κ. θεμρώντας ὅτι ἡ διαφορά δέν ἔχει πλέον διέξοδο δέχτηκαν νά βοηθήσουν τήν προτεινόμενη πολιτικοποίηση τοῦ καθεστῶτος μέ συμμετοχή στίς ἐκλογές πού θά προκηρύσσοντο κ.λ.π.+ τόλμησε νά δηλώσει σέ συνέντευξή του στό " SPIEGEL " ὅτι εἶναι"θαυμαστής τοῦ Λένιν"... ...)

Τότε πῶς καί πόσο λειτούργησε ὁ πόλος τῆς στρατιωτικῆς δύναμης σάν αὐτόνομο κέντρο ἀποφάσεων πού μάλιστα εἶχε καταπτήσει πρωτεύουσα θέση ἔναντι ἄλλων δυναμικῶν πόλων. Μέ' τήν στιγμή πού ξέφυγε ἀπ' τά ὅρια πού τοῦ εἶχαν τεθεῖ ἀπό ξένο ἐκκορίαρχο ἤ ἀπ' ἐκείνη τήν πολιτική γραμμή πού δέν βρισκόταν σ' ἀντίφαση μέ τά συμφέροντα τῶν τάξεων πού ἀρχικά τόν στήριξαν ἡ θέση του κι οἱ ἐξουσιαστικές του δυνατότητες κλονίστηκαν .Ἀπ' τήν στιγμή πού ἀποφάσισε ἔστω καί σ' ἕνα μικρό βαθμό ν' ἀκολουθήσει μιά ἄλλη ἐξωτερική πολιτική λιγώτερο ἀρεστή στόν μι-

γάλο ἐξωτερικό σύμμαχο τῆς ἀρχικῆς βασικῆς του ταξικῆς στήριξης ἡ τουλάχιστο γέννησε ὑποψίες γιά κάτι τέτοιο ,ἀποδείχτηκε ἀνίκανος νά κρατήσει τήν κυβερνητική ἐξουσιά .Γιατί ἔμεινε χωρίς ἐξωτερικά ἀντερείσματα -ἐννοῶ ἐκεῖνα τῶν'Αμερικανῶν ἐνῶ παράλληλα παρέμενε ἀνίκανος ν' ἀποκτήσει νέα κοινωνική -ταξική στήριξη.

Κι αὐτή τήν τελευταία φορά νά τήν ἀποκτήσει ,ἀφοῦ ὁ ρόλος του ἀρχικά καί στή συνέχεια ἦταν συνδυασμένος μέ τό μπλοκάρισμα τῶν ἀνερχομένων τάξεων καί τήν κατοχύρωση τῆς ἡγεμονίας τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τῶν ξένων οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν συμμάχων καί παρρώνων της, Ἱκορεῖ οἱ παρακάτω ἐνέργειες τοῦ Γ.Παπαδόπουλου μπροστά στό γεγονός τῆς αὐξανόμενης φθορᾶς του καί τῆς ἐνεργοῦ ἀντίθεσης ὁρισμένων πολιτικῶν δυνάμεων πρός τό καθεστώς του (δηλώσεις τοῦ Κ.Καραμανλῆ ἀπ' τό Παρίσι ἀρχές τοῦ 73 ,δυνάμωμα τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος κ.λ.π.)νά ἔγιναν ἀκριβῶς μέ στόχο τήν τυχόν ἀπόκτηση λαϊκοῦ ἐρείσματος (ἐκροές δηλ. τοῦ πολιτικοῦ σύστήματος πού ὑπολογιζόταν ὅτι ἀντιστοιχοῦσανσέ ὑποτιθέμενα αἰτήματα τῆς λαϊκῆς βάσης ὥστε νά δοθεῖ περισσότερη " ὑποστήριξη " πρός αὐτό),δέν ἔπαυαν ὅμως νά βρίσκονται σ' ἀντίφαση μέ τίς πάγιες θέσεις τῆς τότε κυβέρνησης στήν βασική οἰκονομική κι ἐξωτερική της πολιτική (εἴδοσια στό μεγάλο ντέπιο καί ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο ,ὑποταγή στό ΝΑΤΟ) καί στόν συνολικό τρόπο συγκρότησης τοῦ καθεστῶτος (λειτουργία ἀντικομμουνιστικῶν μηχανισμῶν ,ἐπιλογές προσώπων ἀπό κύκλους μή δεδηλωμένους ἀπ' τόν δημοκρατικό κόσμο ἤ τήν ἴδια τήν λαϊκή βάση ,ἀναξιοκρατία κ.λ.π. Ἔτσι δέν ἔφεραν ποτέ τό ἐπιθυμητό ἀποτέλεσμα ἀφοῦ οἱ προηγούμενες " ἐκροές " ἀδιαφορικά ἀνάκοπταν τήν ἀνοδική ἐθνοῖκή ἐπίδραση στήν λαϊκή βάση καί ἀντικειμενικά ἀπόρρωναν τήν πολιτική τους σημασία. Ἀντίθετα διεύρυναν τόν κύκλο τῶν ἀσυμβιβάστων ἀντιφάσεων τοῦ καθεστῶτος κι αὐξάναν τίς εὐκαιρίες παρέμβασης τῶν ἀντιτιθεμένων δυνάμεων καί γενικώτερα τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος (γεγονότα Νομικῆς τόν Ὀκτώβριο τοῦ 73 ,ἡ ἐξέγερση τοῦ Πολυτεχνείου τόν Νοέμβριο τοῦ 73 ,αὔξηση τῶν ἀντικαθεστωτικῶν δηλώσεων τῶν παλαιῶν πολιτικῶν ,διάσταση τῆς ὁμάδας Γ.Παπαδόπουλου καί Δ.Ἰωαννίδη.

'Απ' τήν ἄλλη τό μεταπρατικό τμῆμα τοῦ ἄρχοντος μεγαστικοῦ συγκροτήματος δέν εἶχε κανένα λόγο ν' ἀντιτεθεῖ στήν ἀπόφαση τῶν'Αμερικανῶν γι ἀντικατάσταση τοῦ Γ.Παπαδόπουλου .'Εγνώριζε ὅτι ἡ ἀρχική του " τοποθέτηση " ἦταν μέ προσωπικές = ὀργάνου ". Κι αὐτό προτιμοῦσε ἔτσι νά τό βλέπει ἀπ' τήν στιγμή πού ἐξοκη

ρεταΐσε τά συμφέροντά του."Αν τώρα αὐτός θέλησε νά ξεφύγει ἀπ' τόν ἀρχικό του ρόλο κι ἀποφάσισε νά παίξει ἕνα δικό του παιχνίδι μέ ἀποτέλεσμα νά γεννήσει ἀνησυχίες ἤ νά ἐνοχλήσει κάπως τούς χτεσινούς κατρώνους του κάτι τέτοιο τό ἔρησε ἀδιάφορο. Γιά τό τμῆμα αὐτό τό " μεγάλο ἀφεντικό " τῆς Ἑλλάδας εἶναι οἱ Ἀμερικανοί καί ἡ μεγάλη φροντίδα γι αὐτούς ἡ ἐξασφάλιση τῶν συμφερόντων τους μέσω πολιτικῆς προστασίας πού τούς παρέχουν οἱ προηγούμενοι. Οἱ τοποθετήσεις ,ἀντικαταστάσεις, ἐκτροπές ἤ αὐτονομήσεις " ὀργάνων " ἤ τά παιχνίδια πού παίζονται ἀπό ἄτομα ἤ ὁμάδες ἤ δυνάμεις πού σκέφθηκαν νά ὑποκριθοῦν τά " ὄργανα" γιά ν' αὐτονομήσουν ἀργότερα τήν γραμμή τους εἶναι γι αὐτό δευτερεύουσα ὑπόθεση."Υστερα τό ἐνδογενές βιομηχανικό τμῆμα τοῦ ἴδιου συγκροτήματος μᾶλλον θά προτιμοῦσε τήν ἀντικατάσταση τῆς δικτατορικῆς δεξιᾶς ἀπό μιά κοινοβουλευτική δεξιά ὄντας πιό θετικά προσανατολισμένο γενικότερα πρός ἕνα φιλελεύθερο ἀστικό καθεστώς[70],μέ λίγα λόγια λοιπόν τό μεγάλο ἀστικό συγκρότημα ἀπ' τήν στιγμή πού ἦχε ἐξασφαλισμένη τήν διατήρηση τῆς ταξικῆς του ἡγεμονίας ὅπως ἦταν φυσικό νά προτιμήσει μιά δικτατορία τῆς δεξιᾶς ἔναντι μιᾶς πολιτικῆς κατάστασης πού θά τοῦ ἔθετε σέ κίνδυνο τά συμφέροντά του ἔτσι δέν ἀντιδροῦσε σέ μιά ἐκθρονητή γιά τούς'Αμερικανούς ἀλλαγή ἑνός προσωπικοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος ἐξ αἰτίας λόγων πού ἐνδιέφεραν τούς τελευταίους καί φυσικά δέν 'αντιστρατευόταν τίς κυρίαρχες ταξικές ἐπιρροές πάνω στό πολιτικό σύστημα.'Αξ' ἐκεῖ κι ὕστερα ἄν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἦταν ὁ Γ.Παπαδόπουλος ἤ ὁ Δ.'Ιωαννίδης ἤ ὁ Κ. Καραμανλῆς ἦταν μιά δευτερεύουσα γιαυτό ὑπόθεση."Αν θεωρήσουμε τό συγκρότημα αὐτό σάν ὑποσύστημα τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ συστήματος ἔμπαινε κιά θέμα γιά τό πρῶτο ἐπίτευξης τῶν στόχων του (GOAL ATTAINMENT) μέ προσαρμογή (APPLICATION) στίς μεταβαλλόμενες πολιτικές συνθῆκες[71].

"Ἐτσι ἡ ἀπόπειρα κάποιας αὐτονόμησης τοῦ Παπαδοπολικοῦ καθεστῶτος σέ θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἔναντι τῶν'Αμερικανῶν ἔπεσε στο κενό. Γιατί ἀκριβῶς δέν ἀντιστοιχοῦσε στήν ἀρχική καί βασική ταξική στήριξη τοῦ καθεστῶτος ,στούς καθαριστικούς ταξικούς προσδιορισμούς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἐνῶ παράλληλα δέν προηγήθηκε ἕνα σύνολο σταθερῶν συνεκτικῶν καί συγκροτημένων κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν (πολιτικῶν ἐκροῶν) μέ προσανατολισμό τήν ἱκανοποίηση βασικῶν λαϊκῶν αἰτημάτων κι ἔτσι τήν ἀπόκτηση νέας ταξικῆς στήριξης .

Ἔβαιτα τελικά τό καθεστώς προχώρησε στήν ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ

πράγμα πού πρώτο σήμαινε βασική μεταβολή τοῦ τυπικοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος - ἀπό βασιλευομένη σέ Προεδρική Δημοκρατία - καί δεύτερο ἀντιπαρμενιδικά λειτούργησε σέ μακροπρόθεσμη προοπτική ὑπέρ τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης τοῦ τόπου ἄν ἀναλογιστοῦμε τόν ρόλο πού κατά καιρούς εἶχε παίξει ὁ Θρόνος σέ διάφορες συγκεκριμένες πολιτικές συγκυρίες καί ἐξελίξεις (Βλ. παραπάνω τήν ἐνότητα τήν σχετική μέ τόν Θρόνο) !Παραπάνω πολιτειακή μεταβολή σάν " ἐπορεή " πράγματι ἀντικειμενικά σέ αἴτημα τῶν ἀνερχομένων τάξεων - ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας τήν μεγάλη λαϊκή ἀναρρέκεια πρός τό Στέμμα τήν περίοδο τῆς ἀποστασίας 65-67 ,ἀλλά καί τ' ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος τό 1974 ὕστερα ἀπ' τήν μεταπολίτευση τοῦ' Ιουλίου - ἀλλά δέν ἦταν ἱκανή κάθε ἀπ' τίς συγκεκριμένες τότε μάλιστα ἀντιπαστορικές πολιτικές συνθῆκε νά δημιουργήσει αὔξηση τῆς ὑποστήριξης πρός τό πολιτικό σύστημα. !Μορεῖ νά ἦταν ἡ"ἐπαναστατικότερη " ἐνέργεια τῆς σοσιαλιστικῆς κυβέρνησης ἀλλά φυσικά δέν ἦταν ἀρκετή ν' ἀντισταθμίσει τήν δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ γιά τήν Ἑλλειψη δημοκρατίας τήν μή ἀντικόκρουση στό Β.Ι.Κ.Α. καί τήν ὑποταγή στόν Νατοϊκό συνασπισμό. Κατά συνέπεια δέν μποροῦσε νά τῆς προσδώσει ἔστω καί πρός τό τέλος ἕνα γνήσιο καί καθαρόαιμο ἐπαναστατικό χαρακτῆρα πράγμα πού θά προϋπόθετε συνειδητή κι ἀποφασιστική στροφή σ' ἄλλες ταξικές δυνάμεις (θά ἐκρόκειτο δηλ. γιά ἕνα "ἀπ' τά πάνω" πλησίασμα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πρός τ' ἀναρχόμενα κοινωνικά στρώματα) πού θά ἐξουδετέρυναν τίς μέχρι τότε κυρίαρχες ταξικές ἐκπρροές καί θά ὁδηγοῦσαν σέ ἐκροές ριζικῶν κοινωνικοοικονομικῶν μεταβολῶν. Κάτι τέτοιο ἦταν ἔξω ἀπ' τίς προδιαγραφές τῆς'Απριλιανῆς χούντας ὅπως τήν γνωρίσαμε μέ βάση τήν συγκεκριμένη πολιτική της πρακτική.

"Ην τάρα ὑπῆρχε τό ἐνδεχόμενο μιά ἔντεχνα καλυμμένη ἀριστερή ὁμάδα ἀξιωματικῶν τριτοκοσμικῶν κατευθύνσεων - ἀλλά πού νά βρεθεῖ τέτοια ὁμάδα - ν' ἀναστρέψει τήν γνωστή γνεσία τοῦ'Απριλιανοῦ καθεστῶτος καί ν' ἀνοίξει τόν δρόμο πρός τίς ἀναρχόμενες λαϊκές δυνάμεις ,ἀρχόμενη σέ σύγκρουση τόσο μέ τό μεγάλο κεφάλαιο ὅσο καί μέ τούς'Αμερικανούς (ἀριστερό πραξικόπημα δηλ. μέσα ἀπ' τό πραξικόπημα τῆς δεξιᾶς ,ἀριστερή χούντα μέσα ἀπ' τήν χούντα τῆς δεξιᾶς),αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα. [72](τέτοιο παράδειγμα ἦταν π.χ. ὁ Μαγκίστου τῆς Αἰθιοπίας ἡ ἀνατροπή τῶν " Γαρυφάλλων " στήν Πορτογαλλία τό 1974 ἤ ἐν μέρει ἡ κατάληξη τῆς

ἐπανάστασης τοῦ Κάστρο στὴν Κούβα). Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση θὰ ἐπρόκειτο γιὰ νέα ἀνατροπὴ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ὅπου ὁ φορέας τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς θὰταν πυρῆνας στρατιωτικῶν ἀποφασισμένος νὰ ἐκφράσει καὶ νὰ συμπορευτεῖ μὲ τὶς λαϊκὲς δυνάμεις (περίπτωση στρατιωτικῆς ἢ στρατιωτικολαϊκῆς ἐπανάστασης πού στὸν Τρίτο Κόσμο εἶναι φαινόμενο πού παρατηρεῖται ὄχι λίγες φορές) Στὴ συνέχεια τότε οἱ ἐκφορὲς τοῦ νέου συστήματος θὰχαν ἀντιστοιχία μὲ ἄλλους ταξικοὺς προσδιορισμούς πού θὰ κυριαρχοῦσαν σὲ συστοιχία μὲ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων ἀπ' τὶς ἀνερχόμενες.

Τέτοιες ὅμως ἐξελίξεις δὲν συνέβησαν γιατὶ ὁ στρατιωτικὸς μηχανισμὸς στὸ σύνολό του ἦταν μπλοκαρισμένος τόσο ἀπ' τὶς 'Αμερικανικὲς Δυνάμεις Διαρκείας τὶς 'Αμερικανικὲς Μυστικὲς Ὑπηρεσίες. Ἔτσι στὸ βαθμὸ πού θὰ προσπαθοῦσε νὰ λειτουργήσει πολιτικὰ αὐτόνομα θ' ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πού θὰ βρισκόταν σὲ παραφωνία μὲ τὸ σύνολο τοῦ τελευταίου καὶ τὴν βασικὴ ταξική του στήριξη - πού ταν κι ἡ κυρίαρχη στὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ πεδίο-. Παράλληλα θὰταν πρόβλημα ἂν εἶχε τὴν δυνατότητα καὶ ἱκανότητα μαζὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὶς ἀνερχόμενες τάξεις συμβάλλοντας στὴν βελτίωση τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων ὑπὲρ αὐτῶν. 'Ο " αὐτονομούμενος " λοιπὸν μηχανισμός πού θ' ἀναζητοῦσε λύσεις "ἀπ' τὰ πάνω " χωρὶς ὅμως καὶ νὰχει ξεκαθαρίσει τί τόλμη διαθέτει γιὰ νὰ προχωρήσει σὲ καθοριστικὲς ἀντιπαραθέσεις καὶ πῶς κοινωνικὰ θὰ τὶς ὑποβαθρύσει, θὰχε ἀνεπανόρθωτα ὑποτιμήσει τὴν ἔλλειψη τῶν ἀπαιτούμενων ταξικῶν ἀντιστοιχιῶν, τὴν ἀντίφασή του μὲ τὰ ἴδια τὰ δεδομένα τῶν αἰτημάτων καὶ τῆς ὑποστήριξης τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἔτσι τὰ περιθώρια του θὰταν λίγα κι ἡ ἐξουδετέρωση του ἀπ' τὸν ξένο παράγοντα ὑπόθεση εὔκολη.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πραξικόπημα τῆς 25ης Νοεμβρίου τοῦ 73 μὲ πρωτεργάτη τὸν Δ. Ἰωαννίδη πέτυχε εὔκολα τὸν στόχο του. Ὁ Γ. Παπαδόπουλος κι ἡ " δοτή " του κυβέρνηση βρέθηκαν χωρὶς ἔρεισμα σχεδὸν ἀπὸ παντοῦ. Γι αὐτὸ κι ἀργότερα ἡ δικτατορία τοῦ Ἰωαννίδη ἀφοῦ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια ὁδήγησε στὴν ἐπιθυμητὴ γιὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀνατροπὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ προκάλεσε μιὰ ἐθνικὴ καταστροφὴ (προσφορὰ εὐκαιρίας στοὺς Τούρκους γιὰ νὰ καταλάβουν τὸ 38% τοῦ Κυπριακοῦ ἐδάφους) ἀντικαταστάθηκε χωρὶς " δυσαρέσκειες " γιὰ τὶς κατεστημένες δυνάμεις

ἐκπλήξεις ἀπό μιά ἐλεγχόμενη κοινοβουλευτική δεξιά (Κ. Καραμανλής) .Οἱ μεταβολές γινόντουσαν χωρίς νά ὑπάρχει ἀνάγκη ἐξουδετέρωσης κάποιου σοβαροῦ κοινωνικοῦ στηρίγματος τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος.

Νά λοιπόν γιατί, ἀπ' τήν ἀρχή σταθήκαμε ἐπιφυλακτικοί στήν ἐνδεχόμενη ἄποψη—κατά προέκταση τῶν μοντέλων τοῦ LIJPHART(CONSOCIATIONAL τύπος πολιτικοῦ συστήματος) καί τοῦ APTER (γραφειοκρατικό μοντέλο) γιά τήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας- ὅτι ὁ στρατιωτικός πόλος δύναμης στήν ἐξεταζόμενη περίοδο 67-74 εἶχε ἀπεριόριστη δυνατότητα αὐτόνομου πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ πρός ἄλλους δυναμικούς πόλους τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ πεδίου.Ὡστόσο πρέπει νά παρατηρηθεῖ ὅτι ἄν προσεγγίσουμε τούς δυναμικούς συσχετισμούς περισσότερο ἀπό συντεχνιακή ἄποψη τό πράγμα ἀλλάζει. Τότε ὁ δείκτης αὐτονόμησης τοῦ στρατιωτικοῦ πόλου αὐξάνεται ἀκριβῶς γιατί δέν μπαίνουμε σέ θέματα ταξικῶν συσχετισμῶν καί καθοριστικῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἀντιπαρατάξεων. Ἄν παράλληλα μέ τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία καί τούς ξένους πατρῶνους της γιά ἕνα διάστημα ἀνθίζει καί μιά στρατιωτική ὀλιγαρχία, ἀπ' τήν στιγμή πού ἡ τελευταία δέν διαταράσσει τίς καθιερωμένες κοινωνικές - παραγωγικές σχέσεις καί τίς δοσμένες στρατιωτικοπολιτικές ἐξαρτήσεις ,οἱ πρῶτοι δέν ἐνοχλοῦνται.

Ἀπ' ὅ,τι ἤδη ἐπισημάναμε στήν παραπάνω ἀνάλυση τό καθεστώς τῆς 21ης'Απριλίου περιέκλειε ἀπ' τήν ἀρχή ὁρισμένες ἀντιφάσεις πού μέ τόν καιρό ὀξύνθηκαν(τμῆμα τοῦ δεξιοῦ πολιτικοῦ κόσμου πού δέν ἀποδέχτηκε τό καθεστώς, διαφορά Βασιλιᾶ καί ὁμάδας Στρατηγῶν ἀπ' τήν ὁμάδα τῶν Συνταγματαρχῶν πού ὁδήγησε τελικά σέ ρήξη,διαφορετικός βαθμός ταξικῆς στήριξης ἀπό πλευρά μεταπρατικοῦ καί ντόπιου βιομηχανικοῦ κεφαλαίου ἀνάλογος μέ τά ἰδιαίτερα δομικά χαρακτηριστικά τῆς κάθε πλευρᾶς καί τόν τύπο καί τόν βαθμό διασύνδεσης της μέ ξένα μεγάλα συμφέροντα , διαφορετικές τάσεις μέσα στό ἴδιο τό'Απριλιανό καθεστώς πού συχνά δέν εἶχαν ἰδεολογικό χαρακτήρα ἤ κοινωνικό ἀντίκρυσμα ἀλλ' ἁπλά περιεῖχαν στεῖρους προσωπικούς ἀνταγωνισμούς ,ἀναξιοκρατικές ἐπιλογές προσώπων πού συχνά δημιουργούσαν ἀδιέξοδα, διάσταση τῆς πιό " ἐθνικιστικῆς " γραμμῆς τοῦ Δ.,Ιωαννίδη ἀπ' ἐκείνη τήν πιό "ρεαλιστική" καί μέ ἱκανότητα ἐλιγμῶν τοῦ Γ.Παπαδόπουλου πάνω στό θέμα τῆς Κύπρου ,προσπάθεια τοῦ τελευταίου κάποιας διαφοροποίησης τῆς ἐξωτερικῆς του πολιτικῆς πρός τό τέλος τῆς δικτατορίας του χωρίς τήν ἐξασφάλιση τῶν ἀναγκαίων κοινωνικῶν καί στρατιωτικοπολιτικῶν προϋποθέσεων ," ἐθνικιστική " "ἑνωτική " γραμμή τοῦ Δ.'Ιωαννίδη στό θέμα τῆς

Κύπρου μέ στήριγμα τούς 'Αμερικανούς , δυνάμεις δηλ, πού μᾶλλον ἐνδιαφερόντουσαν γιά τήν διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ὑποτέλειας τῆς 'Ελλάδας) .Τό φαινόμενο αὐτό τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων ἀποτελοῦσε καί σοβαρή ἔνδειξη μακροπρόθεσμης ἀδυναμίας κι ἔλλειψης ἐσωτερικῆς συνοχῆς τοῦ καθεστῶτος .'Ακόμη ἡ ἐκδήλωση ἐσωτερικῶν διαφορῶν μέ πραξικοπηματικό τρόπο (25ης Νοεμβρίου 73), μέ ἀνάμειξη τῶν'Αμερικανῶν καί χωρίς οὐσιαστικό κοινωνικό ἀντίκρυσμα ἦταν βέβαιο σημάδι ἐκφυλιστικῶν ἐξελίξεων .Ὅπως ὅμως γενικά οἱ ἐσωτερικές συγκρούσεις τῆς δεξιᾶς καί τοῦ κοινωνικοῦ κατεστημένου σάν σύνολο ἤδη ἀπ' τό 1963 - ἀναφέρομαι στήν διάσταση τοῦ Κ. Καραμανλῆ καί τοῦ θρόνου- ἔβλαφε μακροπρόθεσμα τά συμφέροντά τους ὑπερ τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων ,τό ἴδιο συνέβη εἰδικώτερα μέ τίς ἐσωτερικές ἀντινομίες τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος στήν περίοδο 67-74.

Αὐτές οἱ ἀντινομίες ἔδιναν καί τίς εὐκαιρίες παρέμβασης τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος .Γιατί ἐνῶ τό τελευταῖο δέν εἶχε τήν δυνατότητα ν' ἀνατρέψει τό στρατιωτικό καθεστώς μέ κατά μέτωπο ἔνοπλη ἀναμέτρηση μποροῦσε ὅμως νά διευρύνει μέ τήν δράση του τίς ἤδη ὑπάρχουσες ρωγμές του καί νά τίς μετατρέψει σέ καθοριστικά ρήγματα[73](ἡ ὁποία δράση τῶν ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων , γεγονότα Νομικῆς τόν Φεβρουάριο τοῦ 73 , ἡ κορύφωση τῆς ἐξέγερσης τοῦ Πολυτεχνείου) .Οἱ ὁποιες ἀγωνιστικές παρεμβάσεις λειτουργοῦσαν καταλυτικά γιά ἐξελίξεις πού'ταν μοιραῖες γιά τό καθεστώς κι ἔτσι ἐπιτάχυναν τήν πτώση του."Ετσι στήν κατάλυσή του τόν'Ιούλιο τοῦ 74-μέ τήν ὁποία καί κλείνει μιά παρατεταμένη περίοδος πολιτικῆς ἀστάθειας καί αὐταρχικῶν δεξιῶν παρεμβάσεων κι ἐπεμβάσεων - ἡ ἐπενέργεια τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ἦταν ἔμμεση.'Π'Απριλιανή χούντα ναί μέν δέν ἔπεσε σάν σύστημα ὕστερα ἀπό ἐπαναστατική διαδικασία προερχομένη εἴτε ἀπ' τήν λαϊκή βάση εἴτε ἀπ' τούς ἴδιους τούς στρατιωτικούς ἀλλά κατα ρρευσε μέσα σέ ἀντιφάσεις πού στήν διεύρυνσή τους ὁπωσδήποτε συνετέλεσε ἡ ἐνεργητική καί παθητική ἄρνηση τῆς λαϊκῆς βάσης νά τήν ἀποδεχθῆ.

IV. Οἱ κεφαλαιοκρατικές τάξεις

Ἤδη στά πρῶτα κεφάλαια τοῦ πρώτου μέρους ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔγινε ἐκτεταμένη ἀναφορά στίς κατεστημένες (κεφαλαιοκρατικές) τάξεις σέ ἀντιδιαστολή πάντα μέ τίς ἀνερχόμενες ἐκεῖνες τῶν ἐργαζομένων (ἐργα-

Κύπρου μέ στήριγμα τούς Ἀμερικανούς , δυνάμεις δηλ. πού μᾶλλον ἐνδιαφερόντουσαν γιά τήν διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ὑποτέλειας τῆς Ἑλλάδας) .Τό φαινόμενο αὐτό τῶν ξαστερικῶν ἀντιφάσεων ἀποτελοῦσε καί σοβαρή ἔνδειξη μακροπρόθεσμης ἀδυναμίας κι ἔλλειψης ξαστερικῆς συνοχῆς τοῦ καθεστῶτος .Ἀκόμη ἡ ἐκδήλωση ξαστερικῶν διαφορῶν,μέ πραξικοπηματικό τρόπο (25ης Νοεμβρίου 73) μέ ἀνάμειξη τῶν Ἀμερικανῶν καί χωρίς οὐσιαστικό κοινωνικό ἀντίκρυσμα ἦταν βέβαιο σημάδι ἐσωλιστικῶν ἀξεχλίξεων .Ὅπως ,ὅμως γενικά οἱ ξαστερικές συγκρούσεις τῆς δεξιᾶς καί τοῦ κοινωνικοῦ κατεστημένου σάν σύνολο ἦταν ἀκ' τό 1963 - ἀναφέρομαι στήν διάσταση τοῦ Κ. Καραμανλῆ καί τοῦ θρόνου- ἔβλαφε μακροπρόθεσμα τά συμφέροντά τους ἀκριβῶς τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων ,τό ἴδιο συνέβη εἰδικότερα μέ τίς ξαστερικές ἀντινομίες τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος στήν περίοδο 67-74.

Αὐτές οἱ ἀντινομίες ἔδειναν καί τίς κύκλιρίες παρέμβασης τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος .Γιατί ἐνῶ τό τελευταῖο δέν εἶχε τήν δυνατότητα ν' ἀνατρέψει τό στρατιωτικό καθεστώς μέ κατά μέτωπο ἔνοπλη ἀναμέτρηση μποροῦσε ὅμως νά διευρύνει μέ τήν δράση του τίς ἤδη ὑπάρχουσες ρωγμές του καί νά τίς μετατρέψει σέ καθοριστικά ρήγματα[73](ἡ ὁποία δράση τῶν ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων , γεγονότα Πολυτεχνείου, Φεβρουάριο τοῦ 73 , ἡ κορύφωση τῆς ἐξέγερσης τοῦ Πολυτεχνείου) .Οἱ ὁποιες ἀγωνιστικές παρεμβάσεις λειτουργοῦσαν καταλυτικά γιά ἐξελίξεις κοῦρσαν μοιραῖες γιά τά καθεστώς κι ἔτσι ἐκτάχυναν τήν πτώση του.Ὅσοι στήν ἀπαλλαγή του τόν' Ἰούλιο τοῦ 74 μέ τήν ὁποία καί κλείνει μιά χαρακτηριστική περίοδος πολιτικῆς ἀστάθειας καί αὐταρχικῶν δεξιῶν παρεμβάσεων κι ὑπερβάσεων - ἡ ἐπενέργεια τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ἦταν ἔμμεση.Ἀπριλιανή χούντα νοῦ μέν δέν ἔπεσε σάν σύστημα ὕστερα ἀπό ἀνατατική διαδικασία προερχομένη εἴτε ἀπ' τήν λαϊκή βάση εἴτε ἀπ' τούς ἴδιους τούς στρατιωτικούς ἀλλά κατα ρρευσε μέσα σέ ἀντιφάσεις πού στήν διεύρυνσή τους ὑποσκάπτουν συνετέλεσε ἡ ἐνεργητική καί παθητική ἄρνηση τῆς λαϊκῆς βάσης νά τήν ἀποδεχθῆ.

IV. Οἱ κεφαλαιοκρατικές τάξεις

Ἤδη στά πρῶτα κεφάλαια τοῦ πρώτου μέρους ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔχτινε ἐκτεταμένη ἀναφορά στίς κατεστημένες (κεφαλαιοκρατικές) τάξεις τοῦ τόπου μας σέ ἀντιδιαστολή πάντα μέ τίς ἀναρχόμενες ἐκεῖνες τῶν ἐργαζομένων (ἐργα-

τική ,αγροτική,μικροαστική) .Στήν ανάλυση της κοινωνικοοικονομικής διάρθρωσης της χώρας (βλ. 1ο μέρος τού έργου) θεωρήσαμε αυτές τίς τάξεις ώς κοινωνικοοικονομική έξουσία πού έπεινε σταθερά νά μεταχειρίζεται τό κράτος ώς όργανο έξασφάλισης τών συμφερόντων της καί μάλιστα τών μονοπωλιακών ή όλιγοπωλιακών χαρακτηριστικών της κίνησης τού μεγάλου κεφαλαίου[24]

Τονίσαμε άκόμη ότι τό μεταπρατικό τμήμα τού άρχοντος μεγαλοαστικού συγκροτήματος (μεταπρατική μεγαλοαστική τάξη) ήταν πάντα πολύ πιό ισχυρό άπ' τό βιομηχανικό (ένδογενής έθνική βιομηχανική τάξη) κι ότι κάτι τέτοιο είχε σοβαρές πολιτικοκοινωνικές συνέπειες μέ τήν έννοια ότι δέν έγινε ποτέ ένας γνήσιος άστικός μετασχηματισμός ώστε ό δυναμικός ταξικός φορέας (ή άστική τάξη δηλ.) τού περάσματος άπ' τήν παλιά παραδοσιακή κοινωνία τών αύταρχικών δομών στήν σύγχρονη βιομηχανική νάναι κι ή σταθερή στήριξη ,πρώτο μιάς αύτοδύναμης άνακτοζιακής πορείας κ.ί δεύτερο μιάς"κοινωνίας πολιτών ".

Ωστόσο θάταν σφάλμα νά σχηματιστεί ή άποψη ότι μιά τέτοια θεώρηση πραγμάτων όπως ή παρακάνω καταλήξει άναγκαστικά στήν πρόταση ότι ή οδσιαστική πολιτική έξουσία βρίσκεται άποκλειστικά καί μόνο στόν χώρο τής κοινωνικής (οικονομικής[25] έξουσίας ή μ' άλλα λόγια ότι ή πρώτη δέν είναι παρά ή δεύτερη σέ πολιτικοποιημένη της μορφή . Κάτι τέτοιο θά άντίκειτο στήν έννοια τής σχετικής αύτονομίας τού πολιτικού συστήματος πού άπ' τήν άρχή τήν δεχτήκαμε καί τήν θεωρήσαμε προϋπόθεση γιά τήν οποιαδήποτε συζήτηση γιά δυνατότητα κοινωνικής καί πολιτικής άλλαγής μέσω τού μηχανισμού " εισροών - έκροών " ,σέ κλίσια είρηνικών διαφοροποιήσεων τού πολιτικού συστήματος καθορισμένων σταθερών θεμελιακών θεσμών του. Γιά μάς τά κέντρα έξουσίας ένδέχεται νά βρίσκονται στόσο στόν χώρο πράγματι τής κοινωνικής (οικονομικής) έξουσίας όσο όμως καί σ' αύτό τό ίδιο τό πολιτικό σύστημα σάν σύστημα πού δέχεται μέν τίς έπιρροές τής πρώτης - άμφίβολα καθοριστικές σέ πολλές περιπτώσεις- άλλά διαθέτει κι ένα ποσοστό αύτονομίας. Μέ τήν προϋπόθεση λοιπόν αύτής τής αύτονομίας νομιμοποιούμεθα νά δεχόμαστε ότι γίνονται πάποιες πολιτικές έπιλογές ώστερα άπό άνταγωνισμό έπιρροών τόσο τών υπαρχουσών κοινωνικοοικονομικών δυνάμεων όσο καί τών άνερχομένων πού άμφισβητούν τίς προηγούμενες κι ένώ οι μηχανισμοί λήψης άποφάσεων μποροδν νά λειτουργοδν άπομακρυσμένοι άπ' τίς πιέσεις ή τόν έλεγχο τών πρώτων. Μπορούμε νά βεβαιώσουμε θεωρητικά ή έμπειρικά ότι σέ κάθε περίπτωση πολιτικής έπιλογής οι μηχανισμοί

αποφάσεων λειτουργεῖν ὅπως παραπάνω; "Οχι βέβαια. Μπορεῖμε ν' ἀρνηθοῦμε ὅτι πολλὲς συχνὰ, σὲ χῶρες ἰδιαίτερα ποὺ ἡ μορφολογία κι ἡ λειτουργικὴ τῶν δημοκρατικῶν τους θεσμῶν δὲν ἀντέχει καὶ πολὺ στὶς πιεστικὲς τάσεις ἐλέγχου τῶν ἐξωκοινοβουλευτικῶν κατεστημένων δυνάμεων -κι ἀπὸ ἐδῶ πάγεται ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας στὴν ἐξεταζόμενη περίοδο τὰ κέντρα πολιτικῶν ἀποφάσεων εἶναι σταθερὰ μπλοκαρισμένα ἀπ' τὶς ἀσφυκτικὲς πιέσεις τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ὀλιγαρχίας; "Οχι βέβαια.

Δημιουργεῖται λοιπὸν ἡ ἀνάγκη σὲ κάθε περίπτωση μιᾶς ἐρευνώμενης χώρας νὰ προσεγγίζουμε ἐμπειρικὰ τὴν σχέση ἀνάμεσα στὰ κέντρα τῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων καὶ τὴν συγκεκριμένη ταξικὴ ἡγεμονία γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ἂν καὶ κατὰ πόσο τὰ προηγούμενα εἶχαν πράγματα ποσοστὸ αὐτονομίας ἢ ἁπλὰ ἦταν πολιτικὸ ὑπαχεῖριο ἐργαλεῖο τοῦ " πολιτικοῦ ἐπιτελείου " τῆς δεύτερης. Ἔτσι αὐτὰ ἀρνούμαστε τὴν γενικὴ τάση τῶν κατεστημένων τάξεων νὰ ἐλέγχουν τὸ πολιτικὸ σύστημα ἀλλ' αὐτὰ πέφτουμε στὶς παγίδες μιᾶς δογματικῆς γενικότητας ποὺ ἀπομακρύνουν τελικὰ ἀπ' τὴν ἀκριβῆ ἐμπειρικὴ γνώμη τῶν δυναμικῶν συσχετισμῶν ἀνάμεσα στοὺς πολιτικοὺς -κρατικοὺς μηχανισμοὺς καὶ τοὺς ταξικοὺς ἀνταγωνισμούς.

Στὴν περίπτωση λοιπὸν τῆς Ἑλλάδας τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα τί μᾶς λένε; Πρῶτο ὅτι ἀκριβῶς γιατὶ ὁ ἀστικὸς μετασχηματισμὸς ἦταν ναθαυμένος δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἕνα " φιλεύθερο ἀστικὸ " κράτος στὴ θέση τοῦ πριταρχικοῦ "αὐταρχικοῦ παραδοσιακοῦ ". Δὲν μπόρεσε δηλ. νὰ οἰκοδομηθεῖ ἕνα κράτος τῆς ἀναρχόμενης ἀστικῆς τάξης ὡς ἀντίπαλη φιλεύθερη θεσμικὴ συγκρότηση τῆς παλιᾶς κατάστασης πραγμάτων ὅπου ἡ παραδοσιακὴ ὀλιγαρχία (γαιοκτητικὸ κατεστημένο „τὰ " τζάκια "„ τὸ μεγάλο μεταπρατικὸ κεφάλαιο) κυριαρχοῦσε. Ἔτσι ἀπουσίαζε ἐκείνη ἀκριβῶς ἡ πολιτειακὴ συγκρότηση ποὺχε τὶς περισσότερες πιθανότητες μέσα στὴν ἀποτελεσματικὴ λειτουργική της ν' ἀντισταθεῖ στὶς πιέσεις τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καὶ στὴν ροπή του νὰ τὴν κατασπάσει ὄργανό του. (Ἂς μὴ λησμονοῦμε ὅτι στὶς δυτικοευρωπαϊκὲς χῶρες μετὰ τὴν ἀκριβολὴ τῆς ἀστικῆς τάξης ἡ ἀρχικὴ ἐναντίωση πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ αὐταρχικοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ - στὸ στάδιο τῆς πάλης ἐνάντια στὶς φεουδαρχικὲς κοινωνικὲς δομὲς καὶ τὸ κράτος τῆς ἀριστοκρατικῆς ὀλιγαρχίας- ἔδωσε τὴν θέση της στὴν ἀποδοχὴ ἑνὸς κρατικοῦ μηχανισμοῦ ποὺ λειτουργοῦσε ἀποτίθεται "ἰδιωτικὰ " ἀνάμεσα στὶς ἀνταγωνιζόμενες κοινωνικὲς δυνάμεις στὰ πλαίσια τοῦ λεγόμενου πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ λιμπεραλισμοῦ[75]. Βέβαια κι αὐτὸς ἀργότερα ἀπο-

δείκτηκε θεσμική στήριξη τοῦ δστικοῦ καθεστῶτος ἱκανή ἀπ' ἕνα σημεῖο καί μετά νά λειτουργεῖ αὐταρχικά πρός τίς ἐργαζόμενες τάξεις στην αὐτές τολμοῦσαν νά προβάλλουν τό αἴτημα τῆς ἀλλαγῆς τῶν καπιταλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων Ὡστόσο συγκριτικά μέ τόν προηγούμενο ἀσφαλῶς ἦταν λιγότερο αὐταρχικός ,πιό ἀρθολογικός ,πιό ἀνεκτός στά αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί τέλος ἱκανότερος ν'ἀνταποκρίνεται στό περιεχόμενό του μέ βάση μιά πιό ἐλεύθερη πολιτική ἀντιπαράταξη τῶν ἀντιμαχομένων τάξεων . Γι αὐτό καί μιλᾶμε στήν περίπτωση τῶν ὥριμων καπιταλιστικῶν χωρῶν τῆς Δύσης ὅπου ὁ δστικός μετασχηματισμός ἦταν γνήσιος περισσότερο γιά " κοινωνία πολιτῶν " παρά γιά " πολιτική κοινωνία " σύμφωνα μέ τήν ἀρολογία τοῦ Γράμσι[76] .Βέβαια στό στάδιο τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ τά πράγματα ἄλλαξαν σέ βάρος τῆς " διαπραγματικῆς " καί " σοβαρότερης " κοινωνικῆς λειτουργίας τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί ὅπερ φυσικά τῆς ἡγεμονίας τοῦ μεγάλου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου ,ἀλλά σέ κάθε περίπτωση παράμεινε μιά ἀλόκληρη κοινωνικοπολιτική ἀπαίτηση πού χαρακτηρίζει καί χαρακτηρίζει τά δυτικά δστικοδημοκρατικά καθεστῶτα .)

Ἀντίθετα στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας καί στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ πολιτειακή συγκρότηση ἦταν μοιραία ἀλαστική ἀπέναντι στίς κεφαλαιοκρατικές πιέσεις ἀφοῦ ἡ αὐταρχικός της χαρακτήρας λειτουργοῦσε πάντα ὑπέρ τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοοἰκονομικοῦ κατεστημένου . Καί τό κατεστημένο αὐτό ποτέ δέν ἦταν μιά ἐθνική βιομηχανική δστική τάξη πού προῆλθε κι ἐκβλήθηκε "ἀπ' τά κάτω " ἀλλά στό μεγαλύτερο μέρος του ἦταν μετασχηματισμένη παραδοσιακή οἰκονομική ὀλιγαρχία σέ μεταπρατική μεγαλοαστική τάξη στήν ὁποία ἀφομοιώθηκαν καί μεγάλα τμήματα νεότερων δστικῶν στρωμάτων.

Δεύτερο.Ἀκριβῶς γιατί τό μεταπρατικό τμῆμα τοῦ ντόπιου μεγάλου κεφαλαίου ἦταν σημαντικότερο σ' ἀντίθεση μέ τό βιομηχανικό ὑπῆρχε ἀνέκαθεν μιά ἀξιοσημείωτη τάση τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί μιά ἀδυναμία της ν' ἀποφύγει τούς δεσμούς ἐξάρτησης ἀπό ξένα κέντρα οἰκονομικῆς δύναμης τοῦ μητροπολιτικοῦ καπιταλιστικοῦ χώρου 'Η " ἀξιοστρέφεια " ὅμως αὐτή πληρώθηκε μέ μιά παρακάτω πίεση ἀκ μέρους τοῦ διεθνοῦς καπιταλιστικοῦ καί οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος - ἀκριβέστερα ἀπό κορίφωση τμήματος - πάνω στό πολιτικό σύστημα τῆς χώρας ποῦταν ἀκριβῶς ἀμόλογη μέ τά καπιταλιστικά συμφέροντα τῆς κεῖχουσας χώρας ἡ οἰκονομικοῦ συγκροτήματος.

Τό ἤδη λοιπόν " ἀδύναμο ἀστικό " κράτος - ἐδῶ τό " ἀδύναμο " ἀναφέρεται στούς ἀστικούς προσδιορισμούς του καί τήν συνακόλουθη πολιτικοθεσμική μορφολογία καί λειτουργική κι ὄχι στήν παρουσία του ὡς πιθαναγκαστικοῦ κρατικισμοῦ πού συνυπῆρχε- δεχόταν ἀκόμη περισσότερες πιέσεις ἀπ' τό ἐξωτερικό γιά συμμόρφωση πρός τήν δι- ατήρηση καί κατοχύρωση τῶν κεφαλαιοκρατικῶν συμφερόντων. Στήν μεταπολεμική περίο- δο μάλιστα ἡ συνεργασία ἀλλά καί ἡ ρευστότητα ἀνάμεσα στό ντόπιο καί ξένο μο- νοπωλιακό κεφάλαιο ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο .π.χ. Ἕνας Ἕλληνας ἐφοπλιστής μπο- ροῦσε νά εἰσαγάγει κεφάλαιο δικό του ἀπ' τό ἐξωτερικό ὡς ἀλλοδαπός δεχόμενος φυσ σικά ὅλη τήν προνομιακή μεταχείριση πού συνέβαινε στίς περιπτώσεις εἰσαγωγῆς ξέ- νου κεφαλαίου (Καί συνέβη κάτι τέτοιο μέ τόν Ὠνάση καί τόν Νιάρχο) .

Τρίτο .Πράγματι στήν ἐξεταζόμενη περίοδο οἱ κατεστημένες κεφαλαιοκρατικές τάξεις - μέ τίς εἰδικώτερες διακρίσεις πού δώσαμε παραπάνω - κατάφεραν νά ἐξασφα- λίσουν μιά τέτοια κοινωνικοπολιτική κάλυψη[77] στίς ἐπιδιώξεις του (σταθερό κοινωνι κό STATUS QUO μέ κυβερνήσεις ὡς ἐπί τό πλείστον τῆς Δεξιᾶς) πού ἀποδεικνύουν ὅτι ἔλεγχαν τίς περισσότερες φορές τό πολιτικό σύστημα καί μπλοκάριζαν τόν μηχανισμό "εἰσροῶν - ἐκροῶν " ἀνάλογα πάντα μέ τά συμφέροντά τους. Ἔτσι μπόρεσαν ν' ἀποκτήσουν καί νά διατηρήσουν τά οἰκονομικά πλεονεκτήματα καί τά φορολογικά προνόμια[78] πού ἀποζητοῦσαν γιά νά μποροῦν νά κερδοσκοποῦν ἄνετα σέ βάρος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργα- ζομένων τάξεων.

Βέβαια οἱ κυβερνήσεις τῆς δεξιᾶς μποροῦσαν νά προβάλουν τό ἐπιχείρημα ὅτι οἱ οἰκονομικές κι ἀναπτυξιακές ἐπιλογές τους ἦταν ἡ μόνη " ρεαλιστική " λύση στό ἀναπτυξιακό πρόβλημα τῆς Ἑλλάδας στά πλαίσια τῆς δοσμένης ἱστορικοπολιτικῆς μετα- πολεμικῆς συγκυρίας τῆς χώρας. Ὁπότε δέν ἦταν πολιτικές ἐκροές " καθ-ὑπαγόρευση " τῶν κατεστημένων τάξεων ἀλλά κατόπιν δῆθεν ὡριμης καί ρεαλιστικῆς ἐκτίμησης τῶν πρ- αγμάτων ,πράγμα πού ἔμμεσα ὑποδηλώνει ὅτι τά κέντρα ἐξουσίας δέν βρισκόντουσαν ποκλειστικά καί μόνο στό οἰκονομικό κατεστημένο ,ἀλλά καί μέσα στόν ἴδιο τόν κυβερ- ητικό μηχανισμό καθώς μποροῦσε νά λειτουργεῖ ὡς ἕνα βαθμό αὐτόνομα ἀπέναντι στό ροηγούμενο .Ὡστόσο τό ἐπιχείρημα δέν πείθει διότι ἦταν ἔτσι ποιές ἦταν οἱ καθορισ τικές κυβερνητικές-διοικητικές παρεμβάσεις ὥστε ἀκόμα καί ὁ καπιταλιστικός τρόπος παρα- γωγῆς νά λειτουργήσει σωστά ;

Γιατί θάμαστε έκτός πραγματικότητας άν μείζαμε ότι στόν σύνθετο καί μικτό κοινωνικό σχηματισμό τής χώρας στό μέτρο πού μεταπολεμικά ύπήρχε ένας εδαφάκριτος καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής ήταν ένας ταμείας παραγωγής άγαθών βάσεων κι άποδοτικής λειτουργίας. Αντίθετα ένα άπ' τά μεταπολεμικά οικονομικά προβλήματα ήταν ή δυσμορφία καί ή κακή λειτουργία τού ίδιου τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής - γιά λόγους πού ήδη έχουμε άναλύσει σ' άλλα σημεία τού έργου μας[79] - άν λάβουμε σάν κριτήρια τήν αύτοδυναμία τού ντόπιου βιομηχανικού κεφαλαίου, τήν άξιοποίηση τών δυνατοτήτων τού καπιταλιστικού συστήματος άπ μέρους τών βιομηχάνων στά πλαίσια σταθερά αύξανόμενης έπενδυτικής δραστηριότητας, μακροπρόθεσμα άναπτυξιακά προγράμματα στά όποία νά συμμορφώνονται οί άπό μέρους βιομηχανικές μονάδες, άγιη καί συμπληρωματική σχέση μέ τόν έμπορευματικό τρόπο παραγωγής καί τίς λεγόμενες " έξωτερικές " οικονομίες, βελτίωση τής παραγωγικότητας καί αύξηση τής παραγωγής σέ συνδυασμό μέ τήν καθιστικοποίηση τής τελευταίας, άνάπτυξη πολλών καί ισοδύναμων πόλων άνάπτυξης καί άπέκλεισαν τό ένδεχόμενο τού φορμοκεφαλισμού τής πρωτεύουσας καί τέλος τήν σύγχρονη " θεσμοποίηση " τής ταξικής πάλης μέ μιά άντίστοιχη βελτίωση τού " κοινωνικού " κράτους. Όπως καί σ' άλλα σημεία έχουμε έπισημάνει οί κυβερνήσεις τής δεξιάς -συμπεριλαμβανομένης φυσικά καί τής στρατιωτικής δικτατορίας - διευκόλυναν καί " προστάτευσαν " τίς κερδοσκοπικές τάσεις τών κεφαλαιοκρατικών τάξεων[80]. Αντίθετα τό ένδιαφέρον πού έδειξαν γιά έξυγίανση κι άρθολογικότερη διάρθρωση καί λειτουργία τού ίδιου τού λεγόμενου συστήματος τής ελεύθερης οικονομίας ήταν στοχ. Οί έκτεταμένες δοσοληψίες[81] όπως έχουμε άναφέρει διεξοδικότερα σέ άλλα σημεία τού έργου μας (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο), άνάμεσα σ' αυτές καί τίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις πού'ταν τελικά συμφεροντολογικά όφέλιμες καί γιά τίς δύο πλευρές ήταν νοητές μόνο κάτω άπ' τήν άνοχή τών παραπάνω κερδοσκοπικών τάσεων.

Βέβαια στήν δεκαετία τού 50 ή καί άργότερα άκαναρχιστικά έργα βιομηχανικής όποδομής συντελέστηκαν, άλλ' αυτό δέν άρκούσε γιά τήν καλή λειτουργία τού καπιταλισμού καί γενικότερα τήν θεμελίωση τών αύτοδύναμων βάσεων τής οικονομίας(έξ άλλου το ιστορικό μοτίβο οικονομικής ανάπτυξης περιλαμβάνει κατι τέτοιο γιατί αλλιώς δεν θά λειτουργούσε τό κράτος ως " άρωγός " ή " ύπηρέτης " τού μονοπωλιακού κεφαλαίου

Δεν προφέρεται

Δέν μπορέσαμε νά άρνηθοῦμε ὅτι ὑπῆρχε ἕνα ἐνδιαφέρον ἀπ μέρους τῶν κυβερνήσεων τῆς δεξιᾶς γιά οἰκονομική ἀνάπτυξη μέ τήν διαφορά ὅτι ἦταν πάντα νοητό κάτω ἀπ' τό πρίσμα τῆς λογικῆς τῶν καθεστημένων τάξεων καί τῆς μή ἀντικαράθεσης μ' ὁ ριομένα κάγια χαρακτηριστικά τῆς εἰδικώτερης δομῆς καί τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῶν τ τάξεων. Ἀλλ' αὐτό τελικά ἦταν ἕνα ἀντιφατικό ἐνδιαφέρον ἀφοῦ ἐξανάγκαζε σέ μιά ἀνοχή τοῦ κομπραδόρικου πνεύματος τοῦ Ἕλληνα βιομήχανου ἤ ἐπιχειρηματία ,σέ μι μονοδιάστατη σύλληψη τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας - ἕνα μεγάλο μέρος τῶν αἰτημά των τῶν ἀνερχομένων τμημάτων τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἔπρεπε μόνιμα νά βρί σκονται στό περιθώριο - καί τέλος καταδίκαζε τήν ἀναπτυξιακή πολιτική σέ κάποια προχειρότητα. Ἕνας νεοκαπιταλιστικός τόπος δύσμορφης κι' ἐξαρτημένης ἀνάπτυξης ὅπως καί στό κράτο μέρος τοῦ ἔργου μας ἀναπτύξαμε, ὁπωσδήποτε ὑπῆρξε ,ἀλλά παρ' ὅ λες τίς κοινωνικοοικονομικές διαφοροποιήσεις πού ἐπέφερε πρός τήν κατεύθυνση τῆ σύγχρονης βιομηχανικῆς κοινωνίας ἐκτόξευσε δυσεπίλυτα προβλήματα στήν χώρα πού ἀσφαλῶς εἶχαν σοβαρούς πολιτικούς ἀντικτύπους.

Ὡστόσο μ' ὅσα μέχρι τώρα περάσαμε δέν θά θέλαμε νά ὑποστηρίξουμε τήν ἄποψη ὅτι τά κέντρα ἀποφάσεων ἀποκλειστικά βρισκόντουσαν στόν χῶρο τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας πού ἁπλά χειριζόταν τό πολιτικό σύστημα σάν ἄβουλο ὄργανό της, σέ κάθε περίπτωση. Μιά τέτοια ἄποψη θά ἦταν μονολιθική , ὑπεραπλουστευμένη κι ἔξω ἀπ τό πνεῦμα τῆς μεθοδολογίας μας. Οἱ παραδοσιοκρατικές τάξεις ἔλεγχαν τό πολιτικό σύ στημα στά μέτρα πού ἐπιδίωκαν τήν κατοχύρωση κι ἐπαύξηση συγκεκριμένων τους συμ φερόντων .Ἀλλά ὅλες οἱ ἀποφάσεις δέν εἶναι οἰκονομικοῦ χαρακτήρα οὔτε τό πολι τικό στοιχεῖο εἶναι ἕνα ἁπλό ἐπιφαινόμενο τῆς οἰκονομικῆς - ταξικῆς διάρθρωσης τοῦ συγκεκριμένου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ἀλλ' ἀντίθετα διαθέτει τήν σχετική τα αὐτονομία . Καί λέμε κάτι τέτοιο ὄχι μόνο γιά τήν περίοδο πού ὁ κυβερνητικός μη χανισμός ,ὅπως τότε πού στήν κυβέρνηση ἦταν ἡ Ἕνωση Κέντρου ,ἔκανε κάποια συνει-

δητή προσπάθεια ἀποδέσμευσης ἀπ' τίς καθοριστικές γραμμές τοῦ οἰκονομικοῦ κατε στημένου ὥστε νά μπορέσει ν' ἀνταποκριθεῖ ἐκτενέστερα σά αἰτήματα τῶν ἀργαζο- μένων κάτω .Ἀλλά γιά τήν περίοδο πού κυριαρχοῦσαν οἱ κυβερνήσεις τῆς δεξιᾶς. Δέν

(Μπορούμε ν' αναφέρουμε ώς παραδείγματα τήν απόφαση τού Στρατάρχη Παπάγου νά κατέβει στήν πολιτική, τήν κάθοδό του καί τήν αρχική του συγκρουση μέ τό Παλάτι, τήν απόφαση τού στρατάρχη ν' θέσει τό θέμα τού Κυπριακού στούς Αγγλους, τήν παρέμβαση τών Αμερικανών στήν επιλογή τού Κ. Καραμανλή, ώς διαδόχου τού Στρατάρχη, τήν πίεση τών Αγγλοαμερικανών στόν Κ. Καραμανλή κι εκείνου στόν Αρχιεπίσκοπο Μακάριο νά απογράψει τήν συνθήκη της Ζυρίχης τό 1959- βέβαια σ' αυτή τήν επιλογή υπάρχουν στό βάθος καί καθαρά οικονομικά συμφέροντα εφόσον ο Ιμπεριαλισμός σάν στάδιο τού καπιταλισμού έχει πρωταρχική οικονομική βάση καί οι στρατιωτικοπολιτικές καί πολιτιστικές του πλευρές έχουν άμεση συνάρτηση μέ τήν προηγούμενη - κατά ένα μέρος τήν συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας μέ τήν Ε.Ο.Κ., τήν μεταγενέστερη καταγγελία της συνθήκης της Ζυρίχης απ τόν Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τήν συγκρουση τού Κ. Καραμανλή μέ τό παλάτι μετά τήν δολοφονία τού Γρ. Λαμπράκη, τήν άρνηση τού Γ. Παπανδρέου νά δεχτεί τά κελεύσματα τών Αμερικανών, τό καλοκαίρι τού 1968 στήν Οδάσσιγκτον τήν επικράτηση της ομάδας τών Συνταγματαρχών έναντι εκείνης τών Στρατηγών στήν εκδήλωση τού αντιδημοκρατικού πραξικοπήματος τό 1967 τήν ανατροπή τού Βασιλικού θεσμού τόν Ιούνιο τού 1973, τό πραξικόπημα της 25ης Νοεμβρίου 1973 καί τήν επιμονή τού Δ. Ιωαννίδη ν' ανατρέψει τόν Αρχιεπίσκοπο Μακάριο μ' αποτέλεσμα τό αντιμακαριακό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 στήν Κύπρο κ.ά)

Δέν χρόκειται ομως γιά τέτοια αδιαφορία όπως θά την ονομάσει ο καλοπροαίρετος

ταν δεκτό τό παραπανω επιχείρημα τους περί " ρεαλιστικής " λύσης - προτεραιότητα δηλ. ή ταυλάχιστον συμφωνία τῶν ἀποφάσεων τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ ἔνανει ἐκείνων τοῦ οἰκονομικοῦ κατεστημένου σέ θέματα οἰκονομικῆς πολιτικῆς - οὔτε φυσικό ἀὰν ἐκείνη πού ἀνεδαφικά ἐπιδιώκουν ὑψιμένες δεξιές δικτατορίες ὅταν ἀποφασίζουν ἐνῶ δέν διαθέτουν λαϊκό ἔρεισμα κι ἄλλη ταξική στήριξη παρά μόνο τίς κατεστημένες τάξεις καί τούς ιμπεριαλιστές κατρῦνους τους νά διακοροπαιήσουν κάπως τήν ἐξωτερική ἢ ἐσωτερική πολιτική τους - κι αὐτό ἔχουε ὡς ἕνα βαθμό γιά τό πρθεστώς τοῦ Γ. Παπαδόπουλου πρός τό τέλη τῆς ὕπαρξής τους ἀλλά γιά μιά αὐτονομία πιό περιορισμένου βαθμοῦ πού ἔχουε μόνο ἀπό τήν ἀρχή τῆς δύκτατορίας πρός τό ὑπάρχον οἰκονομικό σύστημα καί τήν πλειονεξία πού χαρακτήριζε τό οἰκονομικό κατεστημένο στήν κατοχύρωση καί ἐπαύξηση τῶν συμφερόντων του .

Μ' αὐτή τήν ἔννοια λοιπόν κάνουμε δεκτό ὅτι τά κέντρα ἀποφάσεων βρισκόνουσαν καί κέρα ἀπ' τά ὅρια τῶν κεφαλαιοκρατικῶν τάξεων ὡς οἰκονομικῆς ἐξουσίας μέσα σέ τμήματα τοῦ ἴδιου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (θρόνος, στρατός, - ἰδιαίτερα στήν περίοδο τῆς δικτατορίας-δεξιός κυβερνητικός -διοικητικός μηχανισμός) καί πάντα ὑπό τήν ἐπικυριαρχία τοῦ ξένου- κύρια ὅπως ἔχουμε πεῖ-ἀμερικανικοῦ - πολιτικοῦ καί οἰκονομικοῦ παράγοντα. Γιατί φυσικά πρέπει νά σκογραμμίσουμε ὅτι ἡ παραπάνω ἐξουσία ἀναπαρήγαγε τίς δομές της πάντα μέ τήν ἐξωτερική στήριξη τῶν κέντρων δύναμης τοῦ καπιταλιστικοῦ καπιταλιστικοῦ σιστήματος κι ὅπου φυσικά ἔλαβαν χώρα ἐκτεταμένοι πολιτικοί κι ἐξουσιαστικοί μετασχηματισμοί τῆς αἴσιας γι' αὐτήν ἔκφασης τοῦ ἐμφύλιου πολέμου. Γι αὐτό κι ὅταν μιλοῦμε γιά κεφαλαιοκρατικές τάξεις σέ μιά ἀναπτυσσόμενη χώρα νεοκαπιταλιστικῆς κι ἐξαρτημένης οἰκονομίας ὅπως ἡ Ἑλλάδα θά πρέπει νά ἐννοοῦμε μαζί καί τούς ξένους πολιτικούς κι οἰκονομικούς προστάτες τους πού ρίχνουν τό ἀποφασιστικό βάρος τους γιά τήν νόθευση τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνικοπολιτικῆς διεργασίας καί τῶν τελικῶν πολιτικῶν ἀκροῦν. Γιά μᾶς εἶναι δύσκολο καί μονολιθικό νά περιορίσουμε ἀποκλειστικά καί μόνο τούς κύρια " κινοῦντες τά νήματα " (PRIME MOVERS) τίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις . Κι αὐτό γιατί συλλαβάνουμε τήν ἔννοια τῶν " PRIME MOVERS " πιό πλουραλιστικά[81a] ἀπ' ἐκείνους τούς κοινωνικούς ἐπιστήμονες πού θέλουν νά τήν βλέπουν κάθετα σχετιζόμενη μ' ἕνα μόνο τμῆμα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,κι ' ἀφοῦ βέβαια ἔχουμε ἀναγνωρίσει μιά προτεραιό-

τητα στήν οικονομική έξουσία. Βέβαια στήν περίπτωση τής Ελλάδας, χώρας δηλ. πού δέν διέθετε στήν έξεταζόμενη περίοδο τόν δείκτη τής άνάπτυξης καί δημοκρατικότητας μιάς κ.χ. δυτικοευρωπαϊκής χώρας, στήν παραπάνω αύτή πλουραλιστική ούλληψη πρέπει νάμαστε συγκρατημένοι, όχι όμως κι άρνητικοί.

Η παραπάνω αύτονομία έγινε είλικρινείς προσπάθειες ν' αύξηθεί καί νά λειτουργήσει ύπέρ τής ικανοποίησης τών έθνικολαϊκών αιτημάτων στήν μικρή περίοδο τής διακυβέρνησης έκ μέρους τής Ένωσης Κέντρου άλλά κι αύτές οί προσπάθειες περιείχαν τό σπέρμα τής άντιφατικότητας άφοῦ ένῶ ή πρόθεση έκ μέρους τής κυβέρνησης ήταν σταθερά θετική σέσχέση μέ τήν μεταφορά τοῦ βάρους τής έξουσίας άπ' τά κατεστημένα κέντρα δύναμης σ' αύτή τήν ίδια εάν ύπερίσχυση τών λαϊκών γενικά δυνάμεων στήν καθημερινή της πρακτική παρουσίαζε, όπως έχουμε άναλύσει σ' άλλα σημεία, άποτονισμένη ικανότητα έξουδετέρωσης τών παραπάνω κέντρων.

Κι έκεί άκριβῶς έγκειται τό πρόβλημα. Τό συμβαίνει μέ τά κέντρα άποφάσεων πέραν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν τάξεων άπ' τήν στιγμή πού τολμήσουν ν' άντιστρατευτοῦν στά συμφέροντα τῶν τελευταίων. Έπιβεβαιώνουν τότε τήν σχετική αύτονομία τους καί μαζί της φυσικά άποδεικνύουν έμπαιχτα καί τήν σχετική αύτονομία όλόκληρου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος άπέναντι στίς κοινωνικοοικονομικές δομές. Θεωρητικά δέν μπορεί ν' άποκλεισεσεί ή καταφατική άπάντηση, δηλ. αύτά τά κέντρα άποφάσεων ν' άντιστρατευτοῦν έκφράζοντας συμφέροντα άνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων καί έντούτοις νά έπιβιώσουν άποδεσμευμένα άπ' τόν ταξικό έγκλωβισμό τοῦ οικονομικοῦ κατεστημένου. Έτσι έξ άλλου νοείται καί η άνταπόκριση στό Β.Ε.Κ.Α. καί τό πέρασμα διαδοχικά πρός τόν σοσιαλισμό μέσα άπό ειρηνικές διαδικασίες πράγμα πού καί άπόδειξη πολιτικῆς άνάπτυξης καί προόδου. Άκόμη δέν είναι δύσκολο νά βρεθοῦν καί έμπειρικά δεδομένα πού ν' άποδεικνύουν ότι ύπάρχουν πολιτικά συστήματα[82] πού λειτουργοῦν πρός αύτή τήν κατεύθυνση παρ' όλες τίς δυσκολίες πού φυσικά ένυπάρχουν λόγω τῆς άντίστασης τῶν κατεστημένων τάξεων στήν άλλαγή τοῦ ταξικοῦ περιεχομένου τῶν πολιτικῶν έκρών.

Τώρα στήν συγκεκριμένη περίπτωση τής Ελλάδας καί στήν έξεταζόμενη περίοδο γιά λόγους πού ήδη έχουμε άναπτύξει[83] τά έπίσημα κυβερνητικά κέντρα άποφάσεων ύποτε προσπάθησαν ν' άντισυρατευτοῦν τίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις ώς οικονομική έξουσία γιά ν' άνταποκριθοῦν στά έθνικολαϊκά αιτήματα δέν κατάφεραν νά φτάσουν πάνω σέ

μιάσταθερή μακροχρόνια βάση στό ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα. Κι αὐτή ἡ ἀντίθεση καί ἡτελική δύναμία πρέπει νά νοηθοῦν σ' ὅλες τίς δυνατές πολιτικές, πολιτισ στικές καί κοινωνικές προκλήσεις τους κι ἐνῶ δέν ὑποτιμοῦμε τήν σημασία καί τόν πολιτικό ρόλο μιανός ἀπ' τά "ἐπιτελεῖα "[84] τῶν κατεστημένων τάξεων (πολιτικό,στρα τιωτικό ,θρησκευτικό -πολιτιστικό ,ἐκπαιδευτικό .)

Ἀλλά κι ὅταν τέτοια ἀντίθεση δέν παρατηρεῖτο τά κέντρα ἰσχύος πού βρισκόν τουσαν ἔξω ἀπ' τό οἰκονομικό κατεστημένο εἶχαν μιά σχετική αὐτονόμηση σέ κατη γορίες ἀποφάσεων πολιτικοῦ ἤ ἄλλου χαρακτῆρα μέ τήν προϋπόθεση ὅτι αὐτές οἱ τελευταῖες δέν ἐμπλέκοντο μέ ἀπρόβλεπτους κινδύνους σέ μηχανισμούς διατήρησης κι ἀναπαραγωγῆς τοῦ ὑπάρχοντος τρόπου παραγωγῆς καί τῆς ἐξάρτησης τῆς χώρας ἀπ' τά ξένα κέντρα ἰσχύος .Ὅλοτε οὐσιαστικά ἐκρέκειτο γιά ἀποφάσεις καί κέντρα ἰσχύος πού λειτουργοῦσαν μέσα στήν ἴδια τήν πολιτική ELITE στήν στενή της ἔννοια πού θεωροῦσε δεσμένο κι ἀναμφισβήτητο τόν ὑπάρχοντα τρόπο παραγωγῆς καί πού ἐ ξωραϊσμένος τόν παρουσιάζε ὡς"φιλελεύθερο ἀστικό καθεστώς " . Κι ὅταν ὑπῆρχε σύμφωνια ἀναμεταξύ τους ὡ βαθμός ὁμαθυμίας κι ἀπόδοσης τῶν λειτουργιῶν[85](ἐπί τευξη στόχων ,προσαρμοστικότητα ,ὁλοκλήρωση ,διατήρηση) ὁλόκληρης τῆς ELITE ὡς θεσμοστήματος - καί μάλιστα ἡγεμονεύοντος - ἦταν ἀνεβασμένος σέ βάρος τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος (π.χ.περίοδος Παπάγου, περίοδος Καραμανλισμοῦ ἀπ' τό 1955 μέχρι τό1961 πρίν δηλ. ἀπ' τίς διαφωνίες μέ τόν Θρόνο) .Ἀντίθετα ὅταν δέν ὑπῆρχε τέτοια σύμ φωνια ,ὅπότε διαφωνοῦσαν ἡ τάση διάσπασης τῆς ἐνιαίας ELITE σ' ἐπί μέρους ELITE πού ἀντιμαχόντουσαν ἡ μιά τήν ἄλλη, ὁ βαθμός ὁμαθυμίας καί ἀπόδοσης τῶν λειτουρ γιῶν ἦταν πεσμένος πρᾶγμα πού μαυροπροβάλλεται ,ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα ἔχουμε τονί σει ἐνοοῦσε τό Λαϊκό Κίνημα. (π.χ. διαφωνίες Κ. Καραμανλῆ καί Θρόνου ,ρήξη τῆς βασιλικῆς φατρίας μέ τούς συνταγματάρχες τῆς 21ης'Απριλίου , ἀντιφάσεις τοῦ ἴδιου τοῦ καθεστῶτος 21ης'Απριλίου καί σ' ἀντιστοιχία πάντα μέ τίς δια αρές τῶν ἐπί μέρους τμημάτων τοῦ ἄρχοντος μεγαλοαστικοῦ συγκροτήματος.)

Τέλος μπορεῖ νά τεθεῖ τό ἐρώτημα ἄν αὐτή ἡ παρατηρούμενη συγκεκριμένη σχέση ἀ νάμεσα στίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις καί τό πολιτικό σύστημα θᾶταν ἡ ἴδια γιά τήν'Ελλάδα σ' ὁποιαδήποτε περίσταση. Ἡ ἀπάντησή μας δέν μπορεῖ παρά νᾶναι ἀρνη τική εἴτε συζητοῦμε γιά τό πολιτικό παιχνίδι κάτω ἀπό ὁποιαδήποτε διαφορετι-

κούς κοινωνικοοικονομικούς ὅρους - ὅπως π.χ. θά ἦταν ἄν συνέβαινε στήν χώρα ἕνας γνήσιος ἀστικός μετασχηματισμός πού ἔτσι θά προηγεῖτο μεταγενέστερων κοινωνικοπολιτικῶν ἀγώνων μέ σκοπό τόν περιορισμό τῶν ἐπιρροῶν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας - εἴτε συζητᾶμε κάτω ἀπ' τούς ἴδιους ὅρους.

Στήν πρώτη περίπτωση εἶναι αὐτονόητο γιατί ἡ ἀπάντησή μας εἶναι ἀρνητική ἀφοῦ διαφορετικές ἐξελίξεις στό διακοινωνικό περιβάλλον (διαφορετική ταξική διάρθρωση ,διαφορετικοί ταξικοί συσχετισμοί ,διαφορετικός τύπος καί ρυθμός οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ,διαφορετικές διασυνδέσεις μέ τό ἐξωτερικό πολιτικό καί οἰκονομικό περιβάλλον) θά εἶχαν ἐπηρεάσει κατ' ἄλλο τρόπο τήν ἀνάπτυξη καί λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί πιό ἐξειδικευμένα τήν ἱκανότητά του ν' ἀνταποκρίνεται στό Β.Ι.Κ.Α. ἀπεγκλωβιζόμενο εὐχερέστερα ἀπ' τίς κατεστημένες ταξικές ἐπιρροές.[85α]

Στή δεύτερη πάλι περίπτωση ἄν δέν ἀπαντούσαμε ἀρνητικά αὐτό θά σήμαινε ὅτι ὑποτιμοῦμε τήν σημασία τῶν ἀτομικῶν ἤ συλλογικῶν φορέων δράσης καί δίνουμε ἀποκλειστικά καί αὐστηρά νομοτελειακά σημασία στίς ἐπί μέρους διαρθρώσεις τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καί τίς μεταξύ τους λειτουργικές συσχετίσεις.[86] Κάτι τέτοιο ὅμως δέν ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα κι εἶναι ἔξω ἀπ' τό πνεῦμα τῆς μεθοδολογίας μου. Γιά μᾶς οἱ ἀτομικοί καί συλλογικοί φορεῖς δράσης ἀνάλογα μέ τήν πρακτική τους καί τίς ἱκανότητες τους ἀξιοποιοῦν ἤ ὄχι ὁρισμένες δυνατότητες ἤ εὐκαιρίες πού τούς παρέχει τό κοινωνικοπολιτικό σύστημα σάν σύνολο πέρα ἀπ' τήν ὕπαρξη ὁρισμένων γενικῶν κοινωνικῶν τάσεων μέσα στίς ὁποῖες φυσικά περιλαμβάνεται ἡ τάση πρός τήν σοσιαλιστική κοινωνική διάρθρωση. Πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἐξ ἀρχῆς εἴχαμε δηλώσει ὅτι δέν πιστεύουμε στήν αὐστηρότητα τῶν καθολικῶν ἱστορικοκοινωνικῶν νόμων ἀλλ' ἀντίθετα δεχόμαστε τήν ἔννοια κάποιου παιχνιδιοῦ πού παίζεται ἀπό τίς διάφορες ἀντίπαλες κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις κι ἐκεῖ ἀκριβῶς ὑπεισέρχεται ἕνα στοιχεῖο ἐλευθερίας ἀλλά κι ἀπροσδιοριστίας σχετικά μέ τήν ἀκριβῆ διαμόρφωση τῶν ἐξελίξεων καί τήν τελική ἔκβαση τοῦ παιχνιδιοῦ.—

Ἔτσι ἄν μεταπολεμικά οἱ ἀνεργόμενες κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις χειριζόντουσαν ἐπιτυχέστερα τό πολιτικό παιχνίδι - κι αὐτό ἰσχύει περισσότερο γιά τά δευτερογενῆ[87] ἐπίπεδα τῶν κοινωνικοπολιτικῶν στοιχείων - δέν ἀποκλείεται νάχαν πλησιάσει

κούς κοινωνικοοικονομικούς ὅρους - ὅπως π.χ. θά ἦταν ἄν συνέβαινε στήν χώρα ἕνας γνήσιος δυτικός μετασχηματισμός πού ἔτσι θά προηγεῖτο μεταγενέστερων κοινωνικοπολιτικῶν ἀγώνων μέ σκοπό τόν περιορισμό τῶν ἐπιρροῶν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας - εἴτε ωὑζητᾶμε πάνω ἀπ' τούς ἴδιους ὅρους.

Στήν πρώτη περίπτωση εἶναι ἀδύνατο γιατί ἡ ἀπάντησή μας εἶναι ἀρνητική ἀφοῦ διαφορετικές ἐξελίξεις στό διακοινωνικό περιβάλλον (διαφορετική ταξική διάρθρωση ,διαφορετικοί ταξικοί συσχετισμοί ,διαφορετικός τύπος καί ρυθμός οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ,διαφορετικές διασυνδέσεις μέ τό ἐξωτερικό πολιτικό καί οἰκονομικό περιβάλλον) θά εἶχαν ἐπηρεάσει κατ' ἄλλο τρόπο τήν ἀνάπτυξη καί λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί πιό ἐξειδικευμένα τήν ἱκανότητά του ν' ἀνταποκρίνεται στό Β.Ι.Π.Ε. ἀπεγκλωβιζόμενο εὐχαρέστερα ἀπ' τίς κατεστημένες ταξικές ἐπιρροές.[85]

Στή δεύτερη πάλι περίπτωση ἄν δέν ἀπαντούσαμε ἀρνητικά αὐτό θά σήμαινε ὅτι ἀποτιμοῦμε τήν σημασία τῶν ἀτομικῶν ἢ συλλογικῶν φορέων δράσης καί δίνουμε ἀποκλειστικά καί αὐστηρά νομοτελειακή σημασία στίς ἐπί μέρους διαρθρώσεις τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος καί τίς μεταξύ τους λειτουργικές συσχετίσεις.[86] Κάτι τέτοιο ὅμως δέν ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα κι εἶναι ξένο ἀπ' τό πνεῦμα τῆς μεθοδολογίας μου. Γιά μᾶς οἱ ἀτομικοί καί συλλογικοί φορεῖς δράσης ἀνάλογα μέ τήν πρακτική τους καί τίς ἱκανότητες τους ἀξιοποιοῦν ἢ ὄχι ὁρισμένες δυνατότητες ἢ πιθανότητες πού τούς παρέχει τό κοινωνικοπολιτικό σύστημα σάν σύνολο πάνω ἀπ' τήν ὕπαρξη ὁρισμένων γενικῶν κοινωνικῶν τάσεων μέσα στίς ὁποῖες συνεχῶς περιλαμβάνεται ἡ τάση πρός τήν σοσιαλιστική κοινωνική διάρθρωση. Πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι ἐξ ἀρχῆς εἴχαμε δηλώσει ὅτι δέν πιστεύουμε στήν αὐστηρότητα τῶν παθολογικῶν ἱστορικοκοινωνικῶν νόμων ἀλλ' ἀντίθετα δεχόμαστε τήν ἔννοια κάποιου παιχνιδιοῦ πού παίζεται ἀπό τίς διάφορες ἀντίπαλες κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις κι ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐπεισέρχεται ἕνα στοιχεῖο ἐλευθερίας ἀλλά κι ἀπροσδιοριστίας σχετικά μέ τήν ἀκριβῆ διαμόρφωση τῶν ἐξελίξεων καί τήν τελική ἔκβαση τοῦ παιχνιδιοῦ.-

Ἄρα ἄν μετατοπισμικά οἱ ἀναπτυσσόμενες κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις χειριζόντουσαν ἀποτελεσματικότερα τό πολιτικό παιχνίδι - κι αὐτό ἰσχύει περισσότερο γιά τά δεύτερα γενῆ[87] ἐπίπεδα τῶν κοινωνικοπολιτικῶν στοιχείων - δέν ἀποκλείεται νά ἔχαν πλειάσει

περισσότερο τόν ἐπιδιωκόμενο στόχο τους, πάνω στήν σχέση τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας μέ τό πολιτικό σύστημα ,δηλ. νά συντελεστεῖ μεταφορά ἐξουσίας ἀπ' τίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις, καί τούς ξένους πατρώνους τους στά ἐπίσημα κυβερνητικά κέντρα ἰσχύος ,σταν αὐτά τά τελευταῖα εἶχαν ἤ θἄχαν περισσότερη ἀντιστοιχία μέ τά λαϊκά συμφέροντα .Ἤμ' ἄλλα λόγια θἄχαν πετύχει βαθμιαία διαφοροποίηση τῶν ταξικῶν προσδιορισμῶν τοῦ πολιτκοῦ συστήματος ὥστε τό ταξικό περιεχόμενο τῶν ἐκροῶν του νά ἐξυπηρετεῖ περισσότερο αὐτές μέ τρλική πάντα κατεύθυνση τήνἱκανοποίηση τοῦ Β.Ι.Κ.Α.

Καί τά παραπάνω φυσικά ἰσχύουν κύρια γιά τήν πρώτη κρίσιμη καί ταραχώδη μεταπελευθερωτική περίοδο 44-49 - κι ἐκεῖ ἡ εὐθύνει βαρύνει περισσότερο τήν ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. πού δέν διέβλεψε στι τό πέρασμα στό ἀνατολικό μπλόκ εἶναι ἀνέφικτο λόγω διεθνοπολιτικῶν συμφωνιῶν καί συγκυριῶν ρπότε ἔπρεπε νά φροντίσει νά διασφαλίσει μιά ὅσο γινόταν πιό συμφέρουσα θέση τῶν ἀνρχομένων κοινωνικοπολιτικῶν δυνάμεων μέσα στό μεταπελευθερωτικό κοινωνικό σύστημα - ἀλλά καί τίς περιόδους 5^{0}-52 καί 64-65- ρπότε βρισκόντουσαν στήν κυβέρνηση μεταρρυθμιστικά ἀστικά κόμματα κεντρώας γραμμῆς πού ἐκφράζαν ὡς ἕνα βαθμό τίς λαϊκές δυνάμεις καί τίς καθοδηγούσαν-

'Ο ρόλος τῆς'Εκκλησίας ,τῆς ἐπίσημης πνευματικῆς ἡγεσίας καί τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.

Στούς χώρους αὐτούς οἱ κατεστημένες τάξεις εἶχαν σχηματίσει ἀντίστοιχα τό θρησκευτικό ,τό πνευματικό καί τό ἐκπαιδευτικό τους " ἐπιτελεῖο " μέ τήν ἔννοια πού δώσαμε παραπάνω στόν ὅρο. Τά πρότυπα συμπεριφορᾶς πού προέβαλαν αὐτά τά ὑπόσυστήματα ἦταν πάντα συντηρητικά ἐκτός ἀπό ἐξαιρέσεις πού παρατηροῦντο στόν ἐκπαιδευτικό τομέα σέ περίοδο μεταρρυθμιστικῶν προσπαθειῶν - ὅπως π.χ.τό 1964- ἤ ὅταν παρουσιαζόταν τό φαινόμενο κάποια πανεπιστημιακή ἤδρα ἤ ἄλλη ἀνώτατη πνευματική θέση νά καταληφθεῖ ἀπό πνευματικό ἄνθρωπο προοδευτικῶν ἰδεῶν - ὅπως π.χ. εἶχε γίνει μέ τόν 'Αλ. Σβῶλο , καθηγητή Συνταγματικοῦ Δικαίου ἤ τόν Εὐάγγελο Παπανούτσο ἐκπαιδευτικό καί συγγραφέα στόν καιρό τῆς κυβέρνησης Ε.Κ.

Βέβαια στήν περίπτωση τῶν ἐξαιρέσεων δέν βρισκόμαστε ἀκριβῶς μέσα στίς προδιαγραφές τῶν " ἐπιτελείων " ἀλλ' ἁπλά ἐκδηλωνόταν μιά ἀνοχή - κι αὐτή πολλές φορές συζητήσιμη καί κάτω ἀπό προυποθέσεις - ἀνθρώπων πού τό κῦρος τους καί κάποιες ἐξαιρετικές τους ἰδιότητες τούς ἐξασφάλιζαν μιά δυνατότητα νά ἐκφράζουν ἀπό-

ψεις καί νά προτείνουν μέτρα γιά τά ἐκπαιδευτικά καί πολιτιστικά πράγματα τοῦ τόπου, ἔξω ἀπ' τίς καθιερωμένες ἀντιλήψεις τοῦ πνευματικοῦ κατεστημένου καί χωρίς τόν φόβο τῆς πλήρους ἐξουδετέρωσης καί περιθωροποίησης. Πάντως καί τότε ἀκόμη τά πράγματα δέν ἦταν τόσο ριζοσπαστικά ὅσο θά μποροῦσε ἐρχικά νά νομιστεῖ. Ἕνα εἶδος ὕστατου ἐλέγχου τῶν κυρίαρχων " ἐπιτελείων " μποροῦσε καί πάλι νά διαπιστωθεῖ μέ τήν ἔννοια κάποιας στιρίστυθης συντηρητικῆς διαμόρφωσης ὑφιστωσῶν - πού ἦταν ὑποχρεωμένα ἀπ' τήν ἀρχή νά δεκτοῦν τά προοδευτικότερα στοιχεῖα γιά ν' ἀποκτήσουν κάποτε ἀνώτατη θέση ἤ ἀκόμη κάποιων ὁρίων πού τούς ἦταν δύσκολο πιά νά ξεπεράσουν λόγω ὁρισμένων παραδοσιακῶν διασυνδέσεων ἤ ἀκόμη καί λόγω ἰδιοσυγκρασίας. Ἐπαναστατικά πνεύματα μέ τόσο προχωρημένες θέσεις καί τόσο ἰσχυρή καί ἀλίχμηρή προσωπικότητα ὥστε ν' ἀποτελοῦν ὁρατό κίνδυνο γιά τό ἐκπαιδευτικό καί πνευματικό STATUS QUO τῆς χώρας. δύσκολα θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν ἀκόμη καί μέσα στίς ἐξαιρέσεις[88] - μιλᾶμε πάντα σέ σχέση μέ τήν κατάληψη ἀνώτατων θέσεων τοῦ πνευματικοῦ καί ἐκπαιδευτικοῦ τομέα (Πανεπιστήμια, Ἀκαδημία, ἄλλα ἀνώτατα πνευματικά ἱδρύματα.)-

Τά συντηρητικά πρότυπα λειτουργοῦσαν σέ δύο κατευθύνσεις. Πρῶτο πρός τήν πλατειά μάζα τῶν πολιτῶν καί ἰδιαίτερα τῶν νέων πού βρισκόντουσαν στήν φάση τῆς κοινωνικοποίησης καί πολιτικοποίησης τους καί δεύτερο πρός ὅσους ἤθελαν ν' ἀναπτύξουν δραστηριότητα καί νά κατακτήσουν θέσεις μέσα σ' αὐτούς τούς ἴδιους τούς τομεῖς πού ἀναφέραμε π.χ. εἶναι χαρακτηριστικά γιά ὅσα συνέβαιναν στό χῶρο τῆς λεγόμενης ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας ὅπου ἡ κατάκτηση πανεπιστημιακῶν θέσεων ἐξαρτιόταν πολλές φορές ἀπ' τό ἄν ἤσουν διατεθειμένος νά συμβιβαστεῖς μέ μιά νοοτροπία " πνευματικοῦ νεοραγιαδισμοῦ ", νά δεχτεῖς δηλ. κι ἐκεῖ τίς οἰκογενειοκρατικές σχέσεις, τήν ἐθνοκρατία καί συνακόλουθα τήν ἀναξιοκρατία, τίς ἀλλεπάλληλες ἐξαρτήσεις, τήν ἀπορυγή τῆς κριτικῆς πρός τά " κακῶς κείμενα " τοῦ χώρου, ἀλλά καί γενικώτερα τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος, τήν ἀποφυγή πολιτικῆς δράσης ἐναντια στό κατεστημένο τοῦ τόπου, ν' ἀκολουθεῖς συμπεριφορά ἤπια καί ὑποταικτική κ.ἄ.[89].

Στήν πρώτη περίπτωση τό πέρασμα τοῦ προτύπου σχετιζόταν ἄμεσα μέ τίς πολιτικές λειτουργίες τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης καί στράτευσης κι ἔδινε τό πολιτιστικό ὑπόβαθρο καί τό πνευματικό ἐπιστέγασμα ἑνός συστηματικοῦ " ντρεσσαρίσματος" ὑ ὑψίστατο ἡ λαϊκή βάση. Γι'αὐτό κι ἡ τελευταία παρουσίαζε μιά ψυχική τουλάχιστον

ψεις κεί νά προτείνουν μέτρα γιά τά έκπαιδευτικά καί πολιτιστικά πράγματα τοῦ τόπου , ἔξω ἀπ' τίς καθιερωμένες ἀντιλήψεις τοῦ πνευματικοῦ κατεστημένου καί χωρίς τόν φόβο τῆς πλήρους ἐξουδετέρωσης καί περιθωριοποίησης . Πάντως καί τότε ἀκόμη τά πράγματα δέν ἦταν τόσο ριζοσπαστικά ὅσο θά μποροῦσε ἀρχικά νά νομιστεῖ. Ἕνα εἶδος ὕστατου ἐλέγχου τῶν κυρίαρχων " ἐπιτελείων " μποροῦσε καί πάλι νά διακιστωθεῖ μέ τήν ἔννοια κάποιου " καναλιζαρίσματος - πού ἦταν ὑποχρεωμένα ἀπ' τήν ἀρχή νά δεκτοῦν τά προοδευτικώτερα στοιχεῖα γιά ν' ἀποκτήσουν κάποτε ἀνώτατη θέση ἤ ἀκόμη κάποιων ὁρίων πού τούς ἦταν δύσκολο πιά νά ξεπεράσουν λόγω ὁρισμένων παραδοσιακῶν διασυνδέσεων ἤ ἀκόμη καί λόγω ἰδιοσυγκρασίας. Ἐκναστατικά πνεύματα μέ τόσο προχωρημένες θέσεις καί τόσο ἰσχυρή καί αἰχμηρή προσωπικότητα ὥστε ν' ἀποτελοῦν ὁρατό κίνδυνο γιά τό ἐκπαιδευτικό καί πνευματικό STATUS QUO τῆς χώρας δύσκολα δύσκολα θά μποροῦσαν νά βρεθοῦν ἀκόμη καί μέσα στίς ἐξαιρέσεις[88] - μιλᾶμε πάντα σέ σχέση μέ τήν κατάληψη ἀνώτατων θέσεων τοῦ πνευματικοῦ καί ἐκπαιδευτικοῦ τομέα (Πανεπιστήμια .Ἀκαδημία, ἄλλα ἀνώτατα πνευματικά ἱδρύματα.)-

Τά συντηρητικά πρότυπα λειτουργοῦσαν σέ δύο κατευθύνσεις.Πρῶτο πρός τήν πλατειά μᾶζα τῶν πολιτῶν καί ἰδιαίτερα τῶν νέων πού βρισκόντουσαν στήν φάση τῆς κοινωνικοποίησης καί πολιτικοποίησης τους καί δεύτερο πρός ὅσους ἤθελαν ν' ἀναπτύξουν δραστηριότητα καί νά κατακτήσουν θέσεις μέσα σ' αὐτούς τούς ἴδιους τούς τομεῖς πού ἀναφέραμε π.χ. εἶναι χαρακτηριστικά γιά ὅσα συνέβαιναν στό χῶρο τῆ λεγόμενης ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας ὅπου ἡ κατάκτηση πανεπιστημιακῶν θέσεων ἐξαρτιόταν πολλές φορές ἀπ' τό ἄν ἦσουν διατεθειμένος νά συμβιβαστεῖς μέ μιά νοστροπία " πνευματικοῦ νεοραγιαδισμοῦ " νά δεχτεῖς δηλ. κι ἐκεῖ τίς οἰκογενειοκρατικές δομές ,τήν ἐθνοτοκρατία καί συνακόλουθα τήν ἀναξιοκρατία ,τίς ἀλλεπάλληλες ἐξαρτήσεις ,τήν ἀποφυγή τῆς κριτικῆς πρός τά " καλῶς κείμενα " τοῦ χώρου ,ἀλλά καί γενικότερα τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος ,τήν ἀποφυγή πολιτικῆς δράσης ἐναντία στό κατεστημένο τοῦ τόπου, ν' ἀκολουθεῖς συμπεριφορά ἤπια καί ὑποτακτική κ.ἄ.[89].

Στήν πρώτη περίπτωση τό πέρασμα τοῦ προτύπου σχετιζόταν ἄμεσα μέ τίς πολιτικές λειτουργίες τῆς πολιτικῆς κοινωνικοποίησης καί στράτευσης κι ἔδινε τό πολιτιστικό ὑπόβαθρο καί τό πνευματικό ἐπιστέγασμα ἑνός συστηματικοῦ " ντρεσσαρίσματος πού ὑφίστατο ἡ λαϊκή βάση. Γι'αὐτό κι ἡ τελευταία παρουσίαζε μιά ψυχική τουλάχιστ

διάσταση μέ τήν ἐπίσημη πνευματική ἡγεσία καί δέν υἱοθετοῦσε τόν τρόπο λειτουργίας ὁρισμένων αὐταρχικῶν ἐκπαιδευτικῶν θεσμῶν καί μηχανισμῶν.

Σέ δεύτερη περίπτωση τό πέρασμα τοῦ προτύπου σχετιζόταν ἄμεσα κι ἐξειδικευμένα μέ τήν πολιτική στρατευσηεέεεεάρυσήρεησηπέντα μέ τίς κρατικές λειτουργίες[20] (θέσπιση νόμου ,αφαρμογή νόμων , απονομή δικαιοσύνης) καί τήν διατήρηση τῆς ὑπάρχουσας κοινωνικῆς διαστρωμάτωσης."Αν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ὑπάρχουσα κοινωνική ELITE δεχόταν κάποια ἄτομα χαμηλότερων κοινωνικῶν τάξεων νά καταλάβουν ὁρισμένες θέσεις σ' επίπεδο ἀνώτατης παιδείας αὐτή ἡ ἀποδοχή δέν ἦταν νοητή παρά μονάχα κάτω ἀπ' τίς ἐγγυήσεις μιᾶς μεθοδευμένης διαδικασίας ἀφομοίωσης τῶν ἀνερχομένων ἀτόμων ἀπ' τούς κατεστημένους θεσμούς καί μηχανισμούς . Λαμβανόταν μ' ἄλλα λόγια πρόνοια τά στελέχη πού βρισκόντουσαν κοντά στήν κορφή ἤ ἀποτελοῦσαν τήν ἴδια τήν κορφή τῆς ἐκπαιδευτικῆς καί πνευματικῆς πυραμίδας τοῦ τόπου νά μήν εἶναι ἐχθρικά πρός τόν ὑπάρχοντα ταξικό συσχετισμό μέ τήν κυρίαρχη κοινωνική ELITE .

Τά συντηρητικά ἐκπαιδευτικά ,πολιτιστικά καί θρησκευτικά πρότυπα πού ἐπροβάλλοντο στηριζόταν κύρια στίς ἀρχές τοῦ λεγόμενου'Ελληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.[9] Αὐτό ὅμως πού στό προκείμενο ἐνδιαφέρει δέν εἶναι τό ἴδιο τό νόημα τῶν παραπάνω ἀρχῶν - πού ἄλλωστε ἀσφαλῶς ἔχει τήν πολιτιστική καί ἱστορική του σημασία σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο - ἀλλά τό ὅτι λειτουργοῦσαν κατά τέτοιο τρόπο ὥστε ν' ἀποτελοῦν ἠθικό καί πολιτιστικό " ἄλλοθι " τῶν κατεστημένων τάξεων σέ σχέση μέ τήν νοοτροπία καί τήν συμπεριφορά πού ἐνδιαφερόντουσαν νά περνάει στούς πολίτες καί παράλληλα τροχοπέδη στίς ριζοσπαστικές τάσεις τῶν μή προνομιούχων κοινωνικῶν στρωμάτων καί ἰδιαίτερα τῆς νεολαίας .

Βέβαια ἀκόμη καί ὁ'Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός σάν πολιτιστικό μόρφωμα - πού εἶναι σκόπιμο ἱστορικά καί νοηματικά νά συσχετιστεῖ μέ τόν πολιτισμό γενικά τοῦ Βυζαντίου[22]- εἶναι διερευνητέο κατά πόσο εἶχε ἕνα ἀπόλυτο κι ἀβιαστο ταίριαγμα μέ τήν ἰδιοσυγκρασία , τήν παιδεία ,τίς παραδόσεις καί τό πολιτιστικό παρελθόν τοῦ'Ελληνικοῦ λαοῦ. Τό αἴτημα τῆς ἀγάπης καί ἡ ἔννοια τῆς θυσίας γιά τόν συνάνθρωπο πού κυριαρχοῦν στήν Χριστιανική θρησκεία φυσικά βρῆκαν μιά ἠθική καί πνευματική ὑποδοχή στόν'Ελληνικό κόσμο τῶν πρώτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὅπως καί πρίν ὄχι ἀρνητική. Κι αὐτό λόγω τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας καί τῶν ἀνθρωπιστικῶν καταβολῶν του.'Ωστόσο δέν μποροῦν παρά νά ἐπισημανθοῦν κι'ὁ-

ισμένες διαφορές.

Πρῶτο Ὅπως σοφά ἀνάλυσε ὁ Φρειδερίκος Νίτσε στήν " Γέννηση τῆς Τραγωδίας,[93] ὁ Ἑλληνικός πολιτισμός τῶν κλασσικῶν χρόνων στηρίχθηκε σ' ἕνα συγκερασμό τοῦ "Ἀπολλώνειου " στοιχείου (πρόκειται γιά τήν συμβολική ἔκφραση τοῦ πνεύματος , τῆς διαύγειας καί τῆς φωτεινῆς σκέψης) καί τοῦ"Διονυσιακοῦ " στοιχείου(συμβολική ἔκφραση τοῦ ἐνστικτώδους ,ζωϊκοῦ καί σκοτεινοῦ στοιχείου.) Τό ἀνοιχτό βέβαια πνεύμα κι οἱ οὐμανιστικές καταβολές αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ δέν ἀπέκλειαν στό ἀξιολογικό του σύστημα νά γίνει δεκτό καί μάλιστα νά συγκεραστεῖ μέ τά προηγούμενα στοιχεῖα τό μήνυμα τοῦ'Ιησοῦ. Μήπως ὅμως ὁ'Ιησοῦς ἐξετόπισε τόν"Ἀπόλλωνα " καί τόν" Διόνυσο " περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θά ἄρμοζε γιά ἕνα πλουραλιστικό πολιτιστικό σύστημα καί περισσότερο ἀπ' ὅτι θά ταίριαζε γιά τήν'Ιδιοσυγκρασία καί τά πολιτιστικά χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ; Μήπως ἡ θρησκευτική ἐξουσία στόν καιρό τοῦ Βυζαντίου λειτούργησε ἔτσι πού ἐπέφερε κάποια στρέβλωση στό "'Απολλώνειό στοιχεῖο καί κάποια καταπίεση στό " Διονυσιακό"; Πορμούμε ὅμως μιά ναταγωνιστική ἀναίτηση, ὅπου ὅταν ἀστοχεῖ, ἡ ὑπερβολική ἢ ὑποτροβολική.

Δεύτερο Ὁ Ἕλληνας τῶν κλασικῶν χρόνων χαρακτηριζόταν γιά τήν ὀρθολογική φωτεινή του σκέψη. Στά μεγάλα μεταφυσικά του ἐρωτήματα εἶχε περισσότερο τήν τάση ν' ἀπαντάει μέ φιλοσοφικό στοχασμό παρά μέ μία "ἐξ'Αποκαλύψεως " θρησκευτική λύση.Τό πνεῦμα τῶν ἀνατολικῶν λυτρωτικῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν ἄρχισε νά τόν διαπερνάει ἀπ' τήν παρακμή τῶν'Ελληνιστικῶν χρόνων κι' ἀργότερα . Τότε κι ἄρχισε νά τόν ἀπασχολεῖ περισσότερο ἡ ἔννοια τῆς ἀτομικῆς λύτρωσης, πού εἶχε φυσικά τήν κοινωνιολογική του ἑρμηνεία.'Ο Χριστιανισμός λοιπόν ἀνταποκρίθηκε σ' αὐτά του τά αἰτήματα ὅπως καί γενικώτερα σέ ἀνάγκες τῶν καιρῶν. Μήπως ὅμως μετά τήν ἐπιβολή του στά παλάτια τῆς λειτουργίας μιᾶς θεοκρατικῆς αὐτοκρατορίας ὅπως ἦταν ἡ Βυζαντινή ἀπομάκρυνε τήν'Ελληνική σκέψη περισσότερο τοῦ δέοντος ἀπ' τά ἀρχικά καί γνήσια ὀρθολογικά της πρότυπα; 'Η ἔννοια τῆς ἐνοχῆς ,τῆς ἁμαρτίας καί τῆς σωτηρίας δέν ἦταν τόσο διαδεδομένες στό ἠθικό σύστημα τοῦ προχριστιανικοῦ Ἕλληνα καί φυσικά οὔτε εἶχαν τόση θρησκευτική σημασία οὔτε δημιουργοῦσαν τόσο ἀξιόλογες προϋποθέσεις γιά ἐσωτερική καταπίεση.'Αρετή εἶχε πιό"κοσμικοποιημένη " ἔκφραση καί δέν κατέληγε στήν " ἁγιωτική " ἄρνηση τοῦ κόσμου.

Τρίτο 'Ο Ἕλληνας τῆς προχριστιανικῆς περιόδου - καί ἰδιαίτερα τῶν κλασικῶν

χρόνων - χαρακτηριζόταν ἀπ' τήν ἀγάπη του γιά τήν ἐλεύθερη, ἀνοιχτή κι ἀδογμάτιστη σκέψη. Τό κλείσιμο ὅμως τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἀπ' τόν Θεοδόσιο καί τόν Ἰουστινιανό στά πρῶτα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τί σήμαινε. Ὅτι ξημέρωνε κάποιος ἄλλος Ἕλληνας ἤ ὅτι ἁπλά ἡ νεοδημιουργουμένη καλλιτούρα μιᾶς θεοκρατικῆς αὐτοκρατορίας ἄρχιζε νά τοῦ καταπιέζει βασικά του χαρακτηριστικά βρίσκοντάς τον μέσα σέ μιά κατάσταση ἀδυναμίας καί παρακμῆς; Ἔτσι ἦταν μαιράτο τό ἀνατολικό θρησκευτικό πνεῦμα[94] πού ὁπωσδήποτε περιεῖχε ἕνα πρωτόγνωρο γι αὐτόν δογματισμό-ν' ἀρχίζει νά τόν ἐπηρεάζει πρίσσότερο κι ἐνδεχόμενα νά τοῦ νοθεύει μέχρις ἑνός σημείου τήν ἀρχική ἐθνική καί πολιτιστική του ταυτότητα.

Τά ὅσα ἐρωτήματα καί προβληματισμούς ἐκθέσαμε παραπάνω δέν ἀίρουν οὔτε τήν δυνατότητα νά συλλάβουμε τόν ἐμπλουτισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐμανιστικοῦ πολιτισμοῦ ἀπ' τήν Χριστιανική ἰδέα σάν μιά πολιτιστική ἐπίτευξη ἀνώτερου ἐπιπέδου καί οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα οὔτε τό γεγονός ὅτι ὁ Χριστιανισμός κι' ὡς ἕνα βαθμό ἡ ἐκκλησία ἀποτέλεσαν σημαντικό κι ' ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας - ἰδιαίτερα ἐπί Τουρκοκρατίας καί σέ περιόδους ἐθνικοαπελευθερωτικῶν ἀγώνων - ἤ ἀκόμη καί ὀργανωτικό ,πολιτικό καί πολιτιστικό της στήριγμα .Ἔχουν ἔννοια περισσότερο ἐπισήμανσης σημείων στά ὁποῖα χωράει συζήτηση ἄν οἱ ἐπιδράσεις τῶν πολιτιστικῶν προτύπων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μέσα ἀπ' τήν συγκεκριμένη λειτουργική τους τόνωσαν ἤ τουλόχιστον συγκλίναν πρός τά ἀρχικά χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς ἰδιαίτερης Ἐθνολογικῆς ὀντότητας καί πολιτιστικοῦμορφώματος ,ἤ ἀντίθετα τά νόθευσαν[95].Ἀκόμη παραπέρα δέν θᾶταν ἀνακριβές νά ποῦμε ὅτι αὐτά τά ἀρχικά χαρακτηριστικά ἦσαν εὐνοϊκότερες ψυχολογικές καί πολιτιστικές προϋποθέσεις γιά τήν λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καί τήν ὀρθολογική διάρθρωση τῆς πολιτείας.

Ἔτσι ἀπ' τό Ἑλληνοχριστιανικό Ἐκπαιδευτικό πρότυπο ὅπως στήν πράξη πραγματικά λειτουργοῦσε στήν ἐξεταζόμενη περίοδο τονιζόνσουσαν κύρια ἐκεῖνα τά στοιχεῖα πού ἔχαν σαφεῖς συντηρητικές ἐπιδράσεις στήν διαδικασία κοινωνικοποίησης.Ὁ θαυμασμός καί ἡ ἀγάπη πρός τόν πολιτισμό τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας ἦταν νοητά μόνο μέσα ἀπό μιά ξηρή καί οὐσιαστικά νεκρή διαδικασία ἀναφορᾶς πού πραγματικά ἀποτελοῦσε στείρα προγονοπληξία. Τόν ἀρχαῖο κόσμο ὁ νέος μαθητής ἤ φοιτητής δέν τόν ἐγκόριζε μέσα ἀπ' τήν καθιερωμένη ἐκπαιδευτική διαδικασία σάν ζωντανός κι'ἀνε

ζάρτητος " ἄνθρωπος . Τό μάθημα τῶν "Ἀρχαίων " ἦταν τό πιό ἀνιαρό καί ξερό μάθημα γιά τούς μαθητές . Οἱ καθηγητές δέν μποροῦσαν νά μεταβιβάσουν καί νά κάνουν νά κατανοήσει ὁ νεαρός σπουδαστής πόσο ζωτανό ,νεανικό κι ἀνεξάρτητο πνεῦμα χαρακτήριζε τόν'Αρχαιοελληνικό λαό[96]. Ἡ ἰδέα τῆς σφαιρικῆς ,πολύπλευρης ,ἀνεξάρτητης κι ἐλεύθερης προσωπικότητας πού ἄνετα μποροῦσε νά ἐξαχθεῖ μέσα ἀπ' τά ἀρχαιοελληνικά κείμενα δέν καλλιεργεῖτο στόν ἀπαιτούμενο βαθμό.

'Απ' τήν ἄλλη τό ἐπαναστατικό στοιχεῖο τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀγνοεῖτο καί ἀντίθετα προβαλλόταν σταθερά τό στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς (διαβ.ταξικῆς)εἰρήνευσης κι ἐφησύχασης[97], τό στοιχεῖο τῆς ἀτομικῆς ὑποτακτικῆς ἠθικότητας πού ἐθεωρεῖτο ἡ ἐγγύηση τῆς ἀποφυγῆς τῆς " ἁμαρτίας " ἀλλά οὐσιαστικά ἔτρεφε ὁλόκληρο κόσμο " συμπλεγμάτων ἐνοχῆς " τό στοιχεῖο τῆς σεξουαλικῆς καταπίεσης ὡς προϋπόθεση ὑγιοῦς συγκρότησης χαρακτήρα ἀλλά πού στήν πραγματικότητα λειτουργοῦσε σάν διαπαιδαγωγικό μέσο διαμόρφωσης εὐκολοϋπότακτων ἀτόμων .'Αθαρχισμός καί συντηρητισμός λοιπόν τῶν θρησκευτικῶν - ἐκκλησιαστικῶν μηχανισμῶν συμπλήρωνε κι ἔδινε τό " μεταφυσικό " πνευματικό ἐπισέγασμα στόν γενικώτερο πολιτικό καί ἐκπαιδευτικό ἀθαρχισμό . Τό "Ἑλλάς Ἑλλήνων Χριστιανῶν " λοιπόν τοῦ Γ. Παπαδόπουλου ἐπί στρατιωτικῆς δικτατορίας συνέχιζε ἁπλά τήν παράδοση εὑρισκόμενος μέσα στίς ἴδιες συντηρητικές προδιαγραφές.

Βέβαια τά ἐλαττώματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῆς χώρας εἶναι μιά εὐρύτερη ὑπόθεση κι εἶχαν ἐπισημανθεῖ ἀπ' τίς πρῶτες ἤδη δεκαετίες μετά τήν ἵδρυση τοῦ νεοσύστατου Ἑλληνικοῦ κράτους[98]. Τά περισσότερα ἀπ' αὐτά διατηρήθηκαν μέ παραλλαγές ,ψευτοεπικαλύψεις καί ψευτοανανεώσεις ,βέβαια ἀκόμη στά μεταπολεμικά χρόνια. Συνοπτικά τά ἐντοπίζουμε στά ἑξῆς φαινόμενα : διάχυτος πατερναλισμός συγκεντρωτισμός σχετικά μέ τήν ρύθμιση τῆς ἐκπαιδευτικῆς διάρθρωσης καί τό περιεχόμενο τῶν μαθημάτων ,προσήλωση στίς λεπτομέρειες τῆς ἐξωτερικῆς ὁμοιομορφίας - ἐδῶ ὑφίστανται καθαρές ἐπιδράσεις ἀπ' τό Γερμανικό ἐκπαιδευτικό σύστημα[99]- γενικώτερος κονφορμαλισμός καί φορμαλισμός ,ἀθαρχική διαπαιδαγώγηση χωρίς φροντίδα ἀνάπτυξης τοῦ κριτικοῦ πνεύματος τῶν σπουδαστῶν ,"προγονοπληξία" κι ἀδυναμία ἀφύπνισης τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ τῶν νεολλήνων σέ κατευθύνσεις πρωτότυπες καί δημιουργικές πού νά συναγωνίζονται ἐκεῖνες τῶν " ἐνδόξων προγόνων " -αὐτοί οἱ τε-

λευταίοι δέν θάταν ὑπερβολικό νά πούμε ὅτι ἔπαιρναν μορφή " πνευματικοῦ ἄλλοθι " μπροστά σέ καταστάσεις πού συνιστούσαν ἤ ἐπιβεβαίωναν ὅ,τι μπορούσαμε ν' ἀποκαλέσουμε " νεοελληνική πνευματική παραμονή " συγκριτικά τουλάχιστον μέ τήν πολιτιστική παραγωγή τῶν ἀρχαίων χρόνων.

Τό ἐπίσημο ἐκπαιδευτικό σύστημα δέν βοηθοῦσε οὐσιαστικά γιά τήν ἔξοδο ἀπ' "τήν παραμονή " ἄν καί ὑπῆρχαν δυνάμεις πού ἀνάλογα καλλιεργούμενες,ἀφυπνιζόμενες κι ἀξιοποιούμενες μποροῦσαν νά φτάσουν σέ ἀξιόλογη πνευματική παραγωγή καί πολιτισμική δημιουργικότητα . Κι αὐτό τό βλέπαμε μέ τήν πνευματική κίνηση πού ἀναπτυσσόταν ἔξω ἀπ' τά ἐπίσημα ἐκπαιδευτικά σχήματα ,ἔξω ἀπ' τίς "συνταγές " καί τίς προδιαγραφές τῆς ἐπίσημης πνευματικῆς ἡγεσίας" π.χ. Β"'Αθηναϊκή Σχολή. οἱ πνευματικοί ὁπαδοί καί μαχητές τοῦ Δημοτικισμοῦ - Ψυχάρης κ.ἄ.-ἐκπαιδευτικοί μεταρρυθμιστές τύπου Δελμούζου ,Γληνοῦ, οἱ πνευματικοί κύκλοι τοῦ ἀνώτερου Παρθεναγωγείου Βόλου ,τοῦ'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου ,τῆς Ποιητικῆς Συντροφιᾶς ,ἡ γενιά τῶν Γραμμάτων τοῦ "30ῦ ,μιά σειρά ἀπό διωχθέντες λογοτέχνες καί καλλιτέχνες τῆς'Αριστερᾶς ,ἡ περίπτωση τοῦ"ἀφορεσμένου " Ν.Καζαντζάκη ,ἡ περίπτωση ἀκόμη τῶν δύο ποιητῶν τῆς γενιᾶς τοῦ "30" κού ἄν καί τιμήθηκαν μέ " Νόμπελ " λογοτεχνίας - ἐνν. τόν Γ. Σεφέρη καί'Ο.'Ελύτη- "δέν συνέβη " νά ἔχουν θέση μέσα στήν'Ακαδημία 'Αθηνῶν "Ἕλληνες ἐπιστήμονες πού διέπρεψαν στό ἐξωτερικό ἀλλά πού δέν μποροῦσαν ν' ἀφομοιωθοῦν ἀπ' τίς ἐκπαιδευτικές δομές τῆς πατρίδας τους ,κ.ἄ.) Ἐκεῖ ἦταν κύρια ὁ χῶρος πού συντελέστηκαν τά νεοελληνικά πνευματικά ἐπιτεύγματα κι ἐκεῖ πράγματι μποροῦσαν νά ἐπισημανθοῦν δυνάμεις ἱκανές ν' ἀποτελέσουν τόν φορέα μιᾶς νεοελληνικῆς πολιτιστικῆς πορείας σημαντικῶν δημιουργικῶν προοπτικῶν καί αὐτοδύναμης παρουσίας

Τό"μουνούχισμα " ὅμως τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ τῆς νεολαίας μέσω τῶν αὐταρχικῶν ἐκπαιδευτικῶν μηχανισμῶν δέν ἦταν ἕνα τυχαῖο φαινόμενο ἀλλά ἐντασσόταν μέσα στίς γενικώτερες μεθοδεύσεις τῶν κατεστημένων τάξεων γιά "ντρεσσάρισμα "τῶν λαϊκῶν μαζῶν κι ἀποδυνάμωση ὅ,τι πιό ἐπαναστατικοῦ στοιχείου μποροῦσε ν' ἀναπτυχθεῖ στούς κόλπους τους. Μ' ἄλλα λόγια τά παραπάνω ἐλαττώματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὑποσυστήματος ὡς ἕνα βαθμό ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν κυρίαρχων ταξικῶν ἐπιρροῶν.

Σ' ὅλες τίς περιόδους τῆς ἐκπαιδευτικῆς Ἱστορίας[100] τῆς Ἑλλάδας ,ἡ πάλη ἀνάμεσα στίς συντηρητικές καί ριζοσπαστικές δυνάμεις ἔχει τήν πιό γλαφυρή ἔκφραση ἀπ' ὁποιοδήποτε ἄλλο τομέα τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς . Καί εἶναι φανερό ὅτι οἱ δεύτερες δέν μποροῦσαν ποτέ νά πραγματοποιήσουν ριζική μεταβολή τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων σέ μακροπρόθεσμη βάση γιατί δέν εἶχαν τήν ἀπαιτούμενη κοινωνικοταξική στήριξη. Γι' αὐτό καί μιά ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση μέ τήν ἔννοια μιᾶς ριζικῆς ἀλλαγῆς ἐκπαιδευτικοῦ προσανατολισμοῦ[101] ἔτσι ποῦ τό " μουνούχισμα " τῆς νεολαίας νά τό διαδεχθεῖ ἡ πνευματική ἐγρήγορση κι ἡ δημιουργική κινητοποίηση της ὁδδήποτε εἶδε τό φῶς. Μόνο στήν δεκαετία τοῦ 10 καί τοῦ 20 στήν περίοδο δηλ. τοῦ ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ ὁλοκληρώθηκαν ὁρισμένα ὁλοκληρωμένα μεταρρυθμιστικά προγράμματα ποῦ κι αὐτά ὑπονομεύτηκαν ἤ κι ὁριστικά ἐξουδετερώθηκαν ἀπό μεταγενέστερες ἀντιδραστικές κυβερνήσεις.[102] Τό ἴδιο συνέβη καί μέ τήν μεταρρυθμιστική προσπάθεια τοῦ Γ. Παπανδρέου τό 64 σέ σχέση μέ τίς κυβερνήσεις τῶν ἀποστατῶν καί τήν στρατιωτική δικτατορία τῆς 21ης Ἀπριλίου[103]. Οἱ συντηρητικές δυνάμεις ἀντιδρουσαν κατά λυσσαλέο τρόπο στηριζόμενες στήν ἴδια τήν δομή τῆς ἐξουσίας στόν νεοελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Οἱ προεκτάσεις κι ἀντιναπλάσεις τοῦ " Ὀναρωτικοῦ πνεύματος " - ποῦ δέν σήμαινε παρά ἀποκοπή καί περιφρόνηση πρός τό ζωτανό δυναμικό τῶν λαϊκῶν μαζῶν ,τῆς γλώσσας καί τῆς κουλτούρας τους - ἐβρισκαν ἀρκετό πρόσφορο ἔδαφος γιά νά ἐπιβιώνουν καί ν' ἀναπαράγονται ποικιλόμορφα μεταμορφωμένες ἤ ἐξωραϊσμένες.

Σέ συστοιχία μέ τόν παρακάτω ταξικό χαρακτῆρα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καί τῶν μηχανισμῶν του βρίσκεται κι ὁ ταξικός χαρακτῆρας τοῦ περίφημου "Γλωσσικοῦ " ζήματος "Ὁ νεοελληνικός φορμαλισμός ἀπ' τήν μιά κι' ἀπ' τήν ἄλλη ἡ ἐπιμονή τῶν κατεστημένων τάξεων νά θεωροῦν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους καί τῆς ἐκπαίδευσης τήν καθαρεύουσα ,μιά γλῶσσα δηλ. ποῦ δέν μιλιόταν ἀπ' τήν λαϊκή βάση κι ἔτσι αὐτόματα ἔδινε τήν σφραγίδα τῆς ταξικῆς ἀνωτερότητας ,συντελοῦσαν στήν διατήρηση τοῦ γλωσσικοῦ δυϊσμοῦ .Πίσω ἀπ' τήν πάλη τῶν καθαρευουσιάνων καί τῶν δημοτικιστῶν βρισκόταν ἡ ἴδια ἡ πάλη τῶν κυρίαρχων ταξικῶν δυνάμεων ποῦ ἀπεδίωκαν τήν ἐκπαιδευτική στασιμότητα καί τήν πνευματική τύφλωση τῶν λαϊκῶν δυνάμεων μέ τίς ἀνερχόμενες ποῦ ἀγωνιζόντουσαν μέσω τῶν γνώσεων ν' ἀποκτήσουν περισσότερη συνειδητότητα ,δύναμη κι ἱκανότητα στήν συμμετοχή τους στίς πολιτικές καί κοινωνικές διαδικασίες.

'Εξ ἄλλου ἡ καθαρεύουσα ὡς "γλῶσσα τῶν ὀλίγων " ἐξ ὁρισμοῦ ἀποτελοῦσε φραγμὸ στὶς πηγὲς τῆς γνώσης καὶ τῆς κατανόησης τῆς λειτουργίας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (πανεπιστήμιο ,νόμοι,δικαστικὲς ἀποφάσεις ,ἐπίσημακρατικὰ κείμενα) γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ.

'Ωαὐτοδημιουργούμενος καὶ ἀναρχόμενος τὰ κλιμάκια τῆς κοινωνικῆς διαστρωμάτωσης μέσω τῆς μόρφωσης τοῦ ἄνθρωπος τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας πού ὑπογράμμισε τὴν ἀκαρξή του ὁ Κ. Τσουκαλᾶς στὸ βιβλίο του "'Εξάρτηση κι'Αναπαραγωγή "(βλ. παραπ) δὲν λειτούργησε ποτὲ ὀυδέτερα σὲ σχέση μὲ τὴν συγκεκριμένη ταξικὴ ἡγεμονία. "Ἦταν νοητὸς - κι ἐδῶ πράγματι δὲν ἀποκλείουμε τὴν ἀνοδικὴ κοινωνικὴ κινητικότητα μὲ ἀφετηρία ἀκόμη καὶ τὶς λαϊκὲς τάξεις"- μόνο μέσα ἀπ' τὸ "καναλιζάρισμα " καὶ τ τοὺς συμβιβασμοὺς πού ἐπέβαλε ἡ ταξικὴ ἡγεμονία τῆς νόθας μεγαλοαστικῆς τάξης ἢ τῆς παραδοσιακῆς κοινωνικῆς ὀλιγαρχίας.

'Ερχόμενοι τώρα στὸν πολιτικὸ ρόλο τῆς 'Εκκλησίας θἄταν σκόπιμο νὰ ξεκαθαρίσουμε τὰ ἑξῆς: Πρῶτο ἀπειθῆ ἴσχυε συνταγματικὰ ὁ χωρισμὸς ἐκκλησίας καὶ κράτους ,ἡ κρύτη δὲν ἀποτελοῦσε σημαντικὸ παράγοντα ἀνάσχεσης τῆς κοσμικοποίησης τῆς πολιτικῆς κουλτούρας. Κάτι τέτοιο συμβαίνει κύρια ὅταν ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησία διαθέτει κοσμικὴ ἐξουσία καὶ παρεμβάλλει συνειδητὰ ἐμπόδια στὴν ἐπιλογίκευση καὶ κοσμικοποίηση τῆς πολιτικῆς διαδικασίας, ὅπως π.χ. παρατηρεῖται σὲ θεοκρατικὰ καθεστῶτα.

Δεύτερο σὲ περίοδο ἐθνικοαπελευθερωτικῶν ἀγώνων ,ὅπως εἴπαμε καὶ πιό πάνω ἡ ἐκκλησία εἶχε πολλὲς φορὲς ἡγετικὴ συμμετοχὴ ὡς πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ ἐξεγερμένου λαοῦ . Μεταπολεμικὰ εἴδαμε κάτι τέτοιο στὴν περίπτωση τῆς Κύπρου ὅταν ἐπικεφαλῆς τοῦ 'Εθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα καὶ τῶν "Αγγλων τέθηκε ὁ 'Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. 'Η συμπαράσταση αὐτὴ τῆς 'Εκκλησίας στὸν δοκιμαζόμενο καὶ ἀγωνιζόμενο λαό ξεκινάει ἤδη ἀπ' τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ὅταν ἀποτελοῦσε πνευματικὴ ἡγεσία τῶν ὑποδούλων 'Ελλήνων στὴν ὁποία εἶχαν παραχωρηθεῖ σημαντικὰ προνόμια ἀπ' τὴν Πύλη σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ τὴν πολιτικὴ πού ἀκολουθοῦσε ἡ 'Οθωμανικὴ Αὐτοκρατορία στοὺς καταχτημένους λαοὺς πού εἶχαν ξεχωριστὸ θρήσκευμα ἀπ' ἐκεῖνο τῶν Τούρκων.[104] "Ὁσοι ἡ ἴδια ἱστορία δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μὴ θεωρήσουμε τὴν'Εκκλησία σὰν σημαντικὸ τμῆμα τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης καὶ διαχρονικῆς ἐθνικῆς πορείας τοῦ'Εκχριστιανισμένου 'Ελληνισμοῦ.Ἰσχετα ἀπ' τὶς ἰδιαίτερε

ἀξιολογικές της ἐπιδράσεις καί τήν εἰδική κάθε φορά πολιτική της σημασία. Πράγματι τό φυσικά σημαίνει ὅτι ὁ μέσος Ἕλληνας ,ἄν καί ὄχι ἰδιαίτερα θρῆσκος ἐμπειρικά υἱοθετοῦσε τήν ὕπαρξη καί λειτουργία της σάν κορίαρχου θρησκευτικοῦ θεσμοῦ. Εἶχε γίνει ἐκ μέρους του ἀποδεκτή , μπρός στά μάτια του ἦταν νομικοποιημένη Γι'αὐτό καί μποροῦσες νά συναντήσεις τό φαινόμενο εἴτε προπολεμικά εἴτε μεταπολεμικά ἄνθρωποι τῆς'Αριστερᾶς πού διώχθηκαν κι ἔμειναν ἀσυμβίβαστοι μέ τήν Δεξιά νά εἶναι φιλικοί πρός τόν θεσμό τῆς'Εκκλησίας καί νά μή στεροῦνται θρησκευτικῶν αἰσθημάτων.

Ὅσοι ὕστερα ἀπό τέτοιες διαπιστώσεις ἡ Χριστιανική Θρησκεία κι'Εκκλησία δέν μπορεῖ καρά νά γίνει ἀποδεκτό ὅτι εἶχε μιά σημασία ἀμοιβαίαν γιά τά πολιτικά κράγματα γενικά τοῦ τόπου . Ἐκεῖς λειτουργικές συσχετίσεις κι' ἀλληλεπιδράσεις μέ ἄλλα στοιχεῖα ἤ ὑποσυστήματα τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ἐμπειρικά ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχε καί τίς θετικές της πλευρές.Ἔχετα ἄν διανεόταν ἀπό σ συντηρητικό πνεῦμα κι ἡ ἐπίσημη ἡγεσία της στεκόταν τίς περισσότερες φορές πνευματικός προστάτης τῆς κατεστημένης κατάστασης πραγμάτων σέ βάρος τῶν λαϊκῶν συμφερόντων[105]. Θετικός της ρόλος στοιχειοθετεῖται ἀκριβῶς στό σημεῖο πού τόνωσε σέ κρίσιμες στιγμές ἤ περιόδους τήν ἐθνική συνείδηση καί τήν ἐθνική πνευματική αὐτοπεποίθηση ὅπως καί στό σημεῖο πού συνέβαλε στήν ἀριοθέτηση τῶν συμφερόντων τοῦ'Ελληνισμοῦ ἔναντι ἀντίπαλων ἐθνικῶν δυνάμεων π.χ. τῶν Τούρκων ἤ ἄλλων διασπαστικῶν κι ὑπονομευτικῶν τῆς'Εθνικῆς'Ενότητας "ἐντός τῶν τειχῶν " δυνάμεων.'Αποτελοῦσε δηλ. σημαντικό παράγοντα ἐθνικῆς συνοχῆς καί κλίματος'Εθνικῆς ἀνεξαρτησίας (Πρβλ.τό νόημα τοῦ συνθήματος "Γιά τοῦ Χριστοῦ τήν Πίστη καί τῆς Πατρίδας τήν 'Ελευθερία ").

Μετά μάλιστα ἀπ' τήν ἵδρυση τοῦ'Ελληνικοῦ Κράτους ἡ ἀνακήρυξη τῆς'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας ὡς αὐτοκέφαλης - ἡ ἀνακήρυξη ἔγινε ἐπί"Οθωνος - βοήθησε εἰδικά στήν αὔξηση τῆς πολιτικῆς αὐτοδυναμίας τοῦ νεοσύστατου Κράτους. Κι' αὐτό διότι ἔτσι μειώθηκαν σέ πτέσεις ἀπ' τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο πίσω ἀπ' τήν ὁποία βρισκόταν ἡ ἴδια ἡ Πόλη. Τό νόημα τό Αὐτοκέφαλο τῆς'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας λειτούργησε κατά παρόμοιο τρόπο ὅταν ἡ'Ελληνική παροικία τῶν Η.Π.Α.πού ἐπηρέαζε σημαντικά τό Πατριαρχεῖο τῆς Κων/πόλης, δυσκολευόταν νά πιέσει καθοριστικά μέσω τοῦ προηγουμένου

τήν'Ελληνική ἐκκλησία στό νά ἑνωθεῖ ἡ'Ορθόδοξη 'Εκκλησία μέ τήν Ρωμαιοκαθολική. Η ἐπιθυμία αὐτή τῆς'Ελληνοαμερικανικῆς κοινότητας σέ τελευταία ἀνάλυση σχετιζόταν μέ 'Αμερικανικές ἐπιδιώξεις ,ἀλλά βρισκόταν μᾶλλον ἀντίθετη μέ τό'Εθνικό αἴσθημα τοῦ'Ελληνικοῦ λαοῦ.[106]

Κάτι σημαντικό σημειώνει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ δέν ἔχει τήν ἴδια ταχύτητα μεταβολῆς μ' τοποθέτηση γιατί τά ἱεραρχικά κλιμάκια τοῦ προηγουμένου ἀντιστοιχοῦν ὡς ἕνα βαθμό στήν κλίμακα τῆς γενικώτερης ταξικῆς διαστρωμάτωσης. Ἔτσι ἡ σύμπλευση μέ τίς κατεστημένες τάξεις ἤ ὁρισμένες φορές μέ τόν ξένο καταχτητή - ὅπως π.χ. ἐπί Τουρκοκρατίας[107] - γινόταν κύρια ἐκ μέρους τῶν ἡγετικῶν ἐκκλησιαστικῶν κλιμακίων κι ὄχι ἀπ' τόν κατώτερο κλῆρο .'Οτελευταῖος στεκόταν πιό κοντά στούς καθημερινούς μόχθους κι ἀγῶνες τοῦ λαοῦ, τοῦ συμπαραστεκόταν καί κατανοοῦσε γνησιότερα τά συμφέροντά του . Τίς περισσότερες φορές ὁ κατώτερος κλῆρος ἦταν ἐκεῖνος πού οὐσιαστικά ὑλοποιοῦσε τόν θετικό ρόλο τῆς'Εκκλησίας σέ κρίσιμες 'Εθνικές στιγμές ἤ περιόδους.'Αντίθετα ὁ ἀνώτερος καί ἀνώτατος διαμόρφωνε εἶδος κάστας μέ εἰδικά συμφέροντα καί ὑποκριτική ἠθική πού τελικά συσκότιζε τίς ἀντιλήψεις καί τήν συνείδηση τοῦ λαοῦ σχετικά μέ τήν ὑποστήριξη καί κατοχύρωση τῶν συμφερόντων του καί τόν σωστό τρόπο γενικά τῆς κοινωνικῆς του ἀπελεύθερωσης.[108]

Βέβαια τά ὅσα εἴπαμε παραπάνω δέν ἔχουν τήν ἔννοια ὅτι ὁ'Ελληνικός'Εθνισμός εἶναι γιά πάντα συνδεδεμένος μέ τό θρησκευτικό στοιχεῖο κι ὅτι ὁποιοδήποτε σημαντικό βῆμα στήν ἱστορία τοῦ'Ελληνισμοῦ εἶναι ἀδιανόητο ἔξω ἀπ' αὐτό .'Εμεῖς ἀναφερθήκαμε σ' ὅ,τι μέχρι καί τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἱστορικά ἀποδεικνύεται . Εἶναι παρατηρημένο ὅτι ὅσο περισσότερο ἀνεβαίνει ἡ στάθμη τῆς παιδείας ἑνός λαοῦ τόσο μειώνεται ἡ θρησκευτική ἐπιρροή .'Ακόμη δέν ἔχει τήν ἔννοια ὅτι στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἄν ἡ ἐκβαση τῆς ἀναμέτρησης ἀνάμεσα στίς λαϊκές καί ριζοσπαστικές δυνάμεις καί τίς δυνάμεις τῆς συντήρησης ἦταν διαφορετική ὁ κοινωνικοπολιτικός λειτουργικός ρόλος τῆς ἐκκλησίας δέν θά εἶχε ἀλλάξει.'Ιτελευταία σέ σχέση ἰδιαίτερα μέ τίς λειτουργίες τῆς κοινωνικοποίησης καί τῆς πολιτικῆς ἐπικοινωνίας ,ὅπως συμβαίνει καί μέ ἄλλα κοινωνικά ὑποσυστήματα συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ,ἀνάλογα μέ τό ποιές εἶναι οἱ κυρίαρχες ταξικές ἐπιρροές γενικά διαμορφώνει καί τόν δικό της ταξικό χαρακτῆρα. Ἄν ὑποθέσουμε π.χ. ὅτι μεταπολεμικά κυριαρχοῦσαν οἱ ἀριστερές δυνάμεις θἄταν ἀναμενόμενο νά τονιζόταν τό ἐ-

ἐπαναστατικό -"σοσιαλίστικό "[109] στοιχεῖο τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας καί ἡ'Εκκλησία ἀναγκαστικά σχεδόν θά προσαρτολιζόταν στήν θρησκευτική στήριξη τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλλαγῆς γιατί εἶναι δύσκολο νά πιστέψουμε ὅτι θά βρισκόταν ὑπό διωγμό λόγω τῆς παράδοσής της καί τῆς ἀποδοχῆς της ἐκ μέρους τῶν λαϊκῶν μαζῶν.[110]

VI.'Ορόλος τοῦ τύπου καί τῶν μαζικῶν μέσων'Επικοινωνίας.

Τά συγκροτήματα τύπου εἴτε βρισκόντουσαν στόν χῶρο τοῦ Κέντρου ἀνῆκαν σέ ἰδιῶτες καί λειτουργοῦσαν σάν ἐπιχειρήσεις. Μόνο οἱ ἐφημερίδες τῆς'Αριστερᾶς ("Λόγή " ,"Δημοκρατική ἀλλαγή ") ἦταν συλλογικῆς ἰδιοκτησίας κι ἐκφράζαν μιά πολιτική γραμμή συγκεκριμένου ἀριστεροῦ κόμματος. 'Η ἰδιοκτησιακή αὐτή κατάσταση τῶν ἐφημερίδων εἶχε ὁπωσδήποτε κακές συνέπειες γιά τό Λαϊκό Κίνημα, ἡ σχέση τους ὡς μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας μαζί του ἦταν δεδομένου ὅτι δέν ἔλεγχε τά κέντρα ἀποφάσεων τοῦ χώρου τους ,ἀλλ' ἀντίθετα κάθε στιγμή μποροῦσε νά χειραγωγεῖται (ἡ χειραγωγική πειθώ ὡς μέσο ἐπιρροῆς) καί νά ἐλέγχεται ἀπ' τά παραπάνω κέντρα Τά μεγάλα συγκροτήματα τοῦ τύπου ἦταν αὐτά πού ἔχαν τήν περισσότερη ἐπιρροή παρά οἱ ἐφημερίδες τῆς ἀριστερᾶς πού ἔχαν περιορισμένο ἀναγνωστικό κοινό καί λόγω συγκεκριμένης κομματικῆς γραμμῆς ἀλλά κύρια διότι ἡ οὐσιαστική μεταθώρηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τήν δεξιά στήν ἐξεταζόμενη περίοδο προκαλοῦσε φόβους ἀκόμη καί γιά τό διάβασμα ἀριστερῶν ἐφημερίδων (τό τελευταῖο φαινόμενο ἦταν διαδεδομένο περισσότερο στά χωριά.'Αλλά καί στά ἀστικά κέντρα ἀκόμη ἐκεῖνος πού διάβαζε π.χ. " Λόγή "(ἐφημερίδα τῆς Ε.Δ.Α.) εἶχε τόν κίνδυνο νά ἐπισημανθεῖ καί νά σχηματιστεῖ φάκελλος ἐναντίο του ὡς στοιχείου " συμπαθοῦντος τήν κομμουνιστική ἰδεολογία ".)

Οἱ κυριώτερες καθημερινές ἐφημερίδες σ' ὁλόκληρη τήν χώρα ἦταν ἐκεῖνες πού ἐκδίδοντο στήν'Αθήνα. Οἱ ἐφημερίδες αὐτό ἐκδίδοντο στήν πρωτεύουσα εἶχαν περισσότερο τοπική ἐμβέλεια ἐξω λόγω τοῦ συγκεντρωτισμοῦ καί τῆς αἴγλης τῆς πρωτευούσης ἀκόμη καί στήν πληροφόρηση - οἱ ἐφημερίδες τῶν'Αθηνῶν πλεονεκτοῦσαν κατά πολύ σέ κῦρος καί ζήτηση τῶν ἄλλων..

Οἱ ἐφημερίδες τῶν'Αθηνῶν μποροῦσαν νά χωριστοῦν προδικτατορικά σέ τρεῖς κατηγορίες ἀνάλογα μέ τήν πολιτική τους τοποθέτηση: σέ δεξιές ("Καθημερινή " "'Ακρόπολις " "'Ημέρα ""Εθνικός κῆρυξ " - πρωϊνές καί " Μεσημβρινή " "'Απογευματινή " " Βραδυνή " "'Εστία[112] ἀπογευματινές-) , σέ κεντρῶες (" Βῆμα " 'Ελευθερία

"113, "Ανένδοτος "[114]- πρωϊνές - " Τά Νέα " ή'Αθηναϊκή" ""Εθνος " - άπογευματινές) καί σέ άριστερές (" Αύγή " ή Δημοκρατική'Αλλαγή") .

'Απ' τήν πρώτη κατηγορία τό κυριώτερο έκδοτικό συγκρότημα ήταν έκεϊνο τής 'Ελένης Βλάχου"(Καθημερινή " ή Μεσημβρινή " περιοδικό " Εικόνες ") πού έκλινε περισσότερο πρός μιά ήπια δεξιά πολιτική γραμμή. Δεξιότερα άκόμη ήταν τοποθετημένο τό συγκρότημα πού έξέδιδε τήν "'Ακρόπολη " καί τήν "'Απογευματινή " ένώ οί έφημερίδες τοϋ'Αθανασιάδη " 'Ημέρα " καί"Βραδυνή" ήσαν άποκλειστικά σχεδόν φιλοκαραμανλικές καί πρωτοστατοϋσαν γιά τήν έπάνοδό του μετά τήν άναχώρησή του άπ' τήν 'Ελλάδα τό 1963.[115]

Στήν δεύτερη κατηγορία κυρίαρχο ήταν τό συγκρότημα Παμπράκη (" Βήμα" "Νέα " "'Ομάδα ", " Οίκονομικός Ταχυδρόμος " " Ταχυδρόμος ") γιά τό όποϊο κατά καιρούς έχουν λεχθεί πολλά σχετικά μέ τήν συνεπή πολιτική του γραμμή. Τό συγκρότημα σ' όλη τήν διάρκεια τής μετά τό 1952 Καραμανλικής περιόδου καί ίδιαίτερα μετά τόν σχηματισμό τής Ένωσης Κέντρου ύποστήριζε κεντρώες θέσεις κι άναμφίβολα στήριζε όλες έκεϊνες τίς πολιτικές δυνάμεις πού άμφισβητοϋσαν τό είδος τής νοθευμένης έκείνης δημοκρατίας πού είχε έπιβάλλει μεταπολεμικά στήν χώρα ή Δεξιά. 'Ιδιαίτερα στήριξε τόν'Ενδοτο 'Αγώνα τοϋ Γ. Παπανδρέου έννοια στήν κυβέρνηση τής Ε.Ρ.Ε 'Αργότερα όμως έπί περιόδου άποστασίας στήριξε τήν κυβέρνηση Στεφανόπουλου προκαλώντας τήν όργή μεγάλης μερίδας κεντρώων πολιτών. "Ηταν τότε πού ό Α. Παπανδρέου έπικεφαλής τής κεντροαριστεράς πτέρυγας τής Ε.Κ. θεωροϋσε τόν έκδότη Χρ. Λαμπράκη προσωπικό του άντίπαλο ώς κύριο ύποστηρικτή τής κεντροδεξιάς πτέρυγας τής Ε.Κ.[116] 'Αλλά καί καλιότερα τό " συγκρότημα " είχε παρουσιάσει δεξιά παρέκκλιση όταν είχε δώσει τήν ύποστήριξή του στόν στρατάρχη Παπάγο. "Επί στρατιωτικής δικτατορίας πάλι δέν έκλεισε ούτε μία άπ' τίς έφημερίδες του ή τά περιοδικά του διότι παρουσιάζοντας συμβιβαστική διάθεση μέ τό καθεστώς δέν άντιμετώπισε πάποιο ίδιαίτερο πρόβλημα μαζί του.

Γι' αύτούς τούς λόγους σ' όλη τήν έξεταζόμενη περίοδο δέν έκεισε ώς θά μποροϋσε νά ύποστηρίζει πολιτικοκοινωνικές θέσεις άρκετά προωθημένες ,ένώ παράλληλα έδωσε δικαιώματα σέ πολιτικούς καί πολίτες κεντρωαριστερής κατεύθυνσης νά τόν ύποψιάζονται ώς"Δούρειο"Ιππο" τών συντηρητικών δυνάμεων - βέβαια τής μετριοπαθούς μορφής μέσα στόν χώρο τής δημοκρατικής παράταξης . Καί κάτι τέτοιο άποκτοϋ

σε ἰδιαίτερη σημασία ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι γενικά σ' ὅλο τόν μή δεξιό τύπο πρό " συγχρότημα " κυριαρχοῦσε . Μ' ἄλλα λόγια ἂν ἀφαιρέσουμε τίς ἐφημερίδες τῆς Ἀριστερᾶς πού ἔβγαιναν κι ἀλλιῶς εἶχαν περιορισμένη κυκλοφορία τά κέντρα ἀποφάσεων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου ἐλεγχόντουσαν ἀπ' τίς συντηρητικές δυνάμεις - ὄχι πάντα βέβαια τῆς ἀκραίας μορφῆς - περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θά νόμιζε ἀρχικά κανείς πιστεύοντας αὐστηρά στίς παραπάνω διακρίσεις ἀνάμεσα στόν τύπο τοῦ δεξιοῦ καί μή δεξιοῦ χώρου.

Οἱ κυριώτερες ἐφημερίδες πάλι τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ἡ κεντροδεξιᾶς γραμμῆς (" Μακεδονία " καί "Θεσσαλονίκη " τοῦ Βελλίδη) ἡ καθαρά δεξιᾶς ("Ἑλληνικός Βορρᾶς").

Τώρα σχετικά μέ τό θέμα τῆς Συνταγματικά κατοχυρωμένης Ἐλευθερίας τοῦ τύπου ὀφείλουμε νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι καί πρίν ἀπ' τήν δικτατορία τῆς 21ης Ἀπριλίου ὑπῆρχαν ἀρκετά σημαντικά κατασταλτικά μέτρα νομοθετικά κατοχυρωμένα[115a] πού χρονολογοῦντο ἀπ' τήν ἐποχή τῆς δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ, τοῦ δεύτερου ἀντάρτικου καί τῆς κυβέρνησης Παπάγου - Ἰδιαίτερα ἀξίζει νά θυμηθεῖ κανείς τό ἄρθρο 6 τοῦ νομ. 4234 μέ βάση τό ὁποῖο ἐδιώκοντο πολλά δημοσιεύματα τοῦ ἀριστεροῦ τύπου -Ἀκόμη ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς μποροῦσαν νά πιέζουν τίς ἐφημερίδες πάνω σέ βάση οἰκονομική - μή χορήγηση κρατικῶν διαφημίσεων- ἤ μέ τήν γνωστή κύρωση τῆς ἀτελείας χάρτου σέ περίπτωση ἀδικήματος τύπου.[116]

Φυσικά μέ τήν δικτατορία τῆς 21ης Ἀπριλίου ἡ Ἐλευθεροτυπία τυπικά κι οὐσιαστικά καταργήθηκε μέ ἀποτέλεσμα ἄλλες ἐφημερίδες νά κλείσουν (" Ἀυγή ","Ἔθνος" κ.ἄ.] κι ἄλλες ν' ἀποφεύγουν ὁποιαδήποτε σοβαρή κριτική ἤ ὑπαινιγμό κατά τῆς στρατιωτικῆς κυβέρνησης .

Μέ τά ὅσα ἀναφέραμε πιό πάνω μπορεῖ νά καταλάβει εὔκολα κανείς ὅτι οἱ πολιτικές συνθῆκες στήν ἐξεταζόμενη περίοδο δέν ἦταν τόσο πρόσφορες γιά τήν κατοχύρωση τῆς ἀντικειμενικότητας καί τῆς ἀκρίβειας τῆς πολιτικῆς πληροφόρησης μέσω τοῦ τύπου. Ἡ ποιότητα καί τό εἶδος τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν πού λειτουργοῦσαν στή χώρα εἶχαν ἄμεση ἀντανάκλαση πάνω στό τύπο. Παράλληλα ἡ ροπή γιά πολιτικές ἐξύτητες μέσω τῶν ἐφημερίδων ἦταν μάλλον ἔντονη ,ἐνῶ ἡ μεγάλη μάζα τῶν πολιτῶν δέν συνήθιζε νά ἐνημερώνεται καί νά μελετᾶ τίς πολιτικές ἐξελίξεις τῆς χώρας μέσω εἰδικῶν πολιτικῶν περιοδικῶν πού ὑποτίθεται ὅτι θά περιεῖχαν πιό ἐμπεριστατωμένες πολιτικές ἀναλύσεις- ἐξ ἄλλου κι αὐτά δέν εἶχαν σημαντική ἐκδοτική παρουσία - .Οἱ

καταστάσεις ὅμως αὐτές δυσκόλευαν ἀκόμη περισσότερο τήν ἀντικειμενική πληροφόρηση καί τήν πληρότητα ἤ ἐμβέλεια τῆς πολιτικῆς ἐπικοινωνίας.

Γενικώτερα βέβαια τό σύστημα τῶν μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας - κι' ἐδῶ συμπεριλαμβάνουμε τό ραδιόφωνο κι ἀργότερα τήν τηλεόραση- ἔπασχε καί σ' ἄλλα σημεῖα. Συγκεκριμένα εἶχε τά ἐλαττώματα πού παρουσιάζονται ὅταν οἱ χῶρες βρίσκονται σ' ἕνα μεταβατικό στάδιο κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ ὅπου ναί μέν ἔχουν " ἀπογειωθεῖ " ἀπ' τήν παραδοσιακή κοινωνία ,ἀλλά δέν ἔχουν φτάσει στό θεσμικό ἐκεῖνο σύνολο πού χαρακτηρίζει τίς σύγχρονες κοινωνίες- στήν περίπτωση τῆς ἐπικοινωνίας οἱ τελευταῖες χαρακτηρίζονται ἀπό μιά σέ γενικές γραμμές ὑπαρκτή συμπληρωματική σχέση ἀνάμεσα στό ἐπίσημο ὑποσύστημα ἐπικοινωνίας καί τό ἀνεπίσημο τέτοιο μέσω τῶν καθοδηγητῶν τῆς κοινῆς γνώμης[117].Δηλαδή μεταξύ τοῦ ἐπίσημου ὑποσυστήματος μαζικῆς ἐπικοινωνίας μέ συγκεκριμένη κι ὡς ἕνα βαθμό ἀναπτυγμένη ὀργανωτική διάρθρωση κι ἐκείνου πού λειτουργεῖ σ' ἐπίπεδο κοινωνικῆς βάσης προφορικά κι ἀνεπίσημα μέσω τῶν καθοδηγητῶν τῆς κοινῆς γνώμης ἔλειπε ἡ ἁρμονική ἐκείνη σχέση πού βασίζεται σέ μιά " ροή μηνυμάτων " ἀνάμεσά τους πού μπορεῖ νά λειτουργεῖ σύμφωνα μέ τόν μηχανισμό τῆς ἀνατροφοδότησης.[118] Τά δύο ἐπίπεδα σχεδόν ἦταν ἀποκλίνοντα παρά συγκλίνοντα μεταξύ τους. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἕνα μεγάλο ἄν ὄχι τό μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μέ τίς εἰδήσεις ,τά σχόλια καί τίς ἀναλύσεις πού ἄκουγε ἀπ' τούς ἐπισήμους ραδιοφωνικούς ἤ τηλεοπτικούς σταθμούς ,τίς ἀντιμετώπιζε ὡς ἕνα βαθμό μέ καχυποψία θεωρῶντας τες " κατασκευάσματα " πρός ἐσωτερική καταβάλωση ὑπαλληλικῶν ὀργάνων τῆς μᾶζι μυθολογίας σύμφωνα μέ τίς"δικές της συνταγές".Ἀκόμη ὑπῆρχαν αἰσθητές διαφορές πού ἐμπόδιζαν σημαντικά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ συστήματος ἐπικοινωνίας πάνω σ' ἐθνική βάση καί τῆς ὁμοιόμορφης διείσδυσής του σέ κάθε γωνιά τῆς χώρας-πρᾶγμα πού εὐνοοῦσε τίς κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις-.

Πέρα ἀπ' τά παραπάνω ὑπῆρχε καί πρόβλημα στήν ἀποδοτική λειτουργία μηχανισμῶν ἐλέγχου ,διαλογῆς καί ἐπεξεργασίας τοῦ εἴδους τῶν πληροφοριῶν πού τό ἐπίσημο ἐπικοινωνιακό ὑποσύστημα συγκέντρωνε ,ὅπως ἐπίσης καί πρόβλημα ρύθμισης τοῦ ὄγκου ,τῆς ταχύτητας καί τῆς ἀκριβείας τους ἀπό ἄποψη ἐμψυχου δυνσμικοῦ τοῦ συνολικοῦ ἐπικοινωνιακοῦ συστήματος παρατηρεῖτο πάλι ἔλλειψη πολλῶν ἐπαγγελμάτων μεταδοτῶν πλη-

ροφοριῶν πού νά διακρίνονται γιά τήν ψυχή πολιτική ,πνευματική καί παιδαγωγική τους συγκρότηση ὅπως καί καθοδηγητῶν κοινῆς γνώμης ἱκανῶν κι' ἐξειδικευμένων στό νά ἐπεξεργάζονται συνειδητά κι ὑπεύθυνα τίς λαμβανόμενες πληροφορίες καί νά προντίζουν γιά τήν κατανόησή τους ἐκ μέρους διαφόρων ὁμάδων πολιτῶν.[120] Πάθη, ἐμπάθειες ,προσωπικά ζητήματα ,ποικίλα " ἀπωθημένα " " ἀρριβιστικές " ἐπιδιώξεις ἐμπλέκοντο ὄχι σέ μικρό βαθμό στό διαπροσωπικό δίκτυο τῶν ἐπίσημων κι' ἀνεπίσημων μεταδοτῶν πληροφοριῶν μέ ἀποτέλεσμα τήν συσκότιση τῆς ἀντικειμενικῆς καί καθαρῆς πληροφοριακῆς ροῆς.'Απ' τήν ἄλλη ὅμως θά πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε μιά μερίδα καθοδηγητῶν κοινῆς γνώμης ἀντιδεξιᾶς πολιτικῆς κατεύθυνσης πού ἀποδυόντουσαν σέ μιά προσπάθεια ... ἀπεγκλωβισμοῦ τῆς λαικῆς βάσης ἀπ' τίς μεροληπτικές καί νοθευμένες πληροφοριακές ἐκροές τῆς κρατούσας πολιτικῆς κατάστασης διαφωτίζοντας την πάνω στά πραγματικά κρίσιμα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα καί προβλήματα πού τήν ἀπασχολοῦσαν .-

Τέλος ὅλα τά παραπάνω ἐλαττώματα κι ἀφοῦ ὁ κρατικός ἔλεγχος κι ἡ πίεση ἦταν ἰδιαίτερα αἰσθητά πάνω στό μαζικό ἐπικοινωνιακό σύστημα[121] εὐνόησαν στήν ὑπό ἐξεταζόμενη περίοδο ὡς ἐπί τό πλεῖστον τήν Δεξιά καί τίς κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις. Τό σύστημα γενικά τίς περισσότερες φορές ἐλεγχόταν ἀπ' αὐτές πού προσπαθοῦσαν μεθοδικά νά τό κάνουν νά συμπορεύεται καί νά συνδράμει τήν λειτουργία τῆς πολιτικοποίησης στό μέτρο πού προωθοῦσε συντηρητικά κοινωνικοπολιτικά καί πολιτιστικά πρότυπα("πατρίς","θρησκεία " ,"οἰκογένεια ","κοινωνική τάξη " " Χριστιανική εἰρήνη ".κ.ἄ.)

VII. Συνδικαλισμός καί Μαζικό Κίνημα

Τό συνδικαλιστικό κίνημα σ' ὅλη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο παρουσίαζε ἀδυναμία κι ἔλλειψη κοινῆς γραμμῆς σέ σχέση μέ τούς σταθερούς διεκδικητικούς στόχους τῶν ἐργαζομένων. Κάτι τέτοιο ὀφειλόταν πρῶτο στό ὅτι ,ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔτυχε νά θίξουμε ,ἡ ἴδια ἡ ταξική δομή τῆς'Ελληνικῆς κοινωνίας δέν βοηθοῦσε - χαμηλό ποσοστό μισθωτῶν στό σύνολο τοῦ οἰκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀπ' τό ὁποῖο οἱ ἐργάτες βιομηχανίας καταλάμβαναν μικρό μᾶλλον τμῆμα[122] - καί δεύτερο στό ὅτι ἡ κυρίαρχη πολιτική κατάσταση ἀπ' τό 1947 καί μετά ,ἡ Δεξιά δηλ. ουσιαστικά τόν ἐπίσημο συνδικαλισμό καί ἐλεγ-

άστυνομεύσει[123] τήν έλεύθερη συνδικαλιστική δραστηριότητα τών έργαζομένων.

Λέγοντας πάλι "έλλειψη " κοινής γραμμής " υπονοούμε τό γεγονός τής δίχασης όπως δηλ. καί στήν περίπτωση τού έκπαιδευτικού καί επικοινωνιακού συστήματος -ανάμεσα στίς θέσεις καί τίς επιδιώξεις τού επίσημου συνδικαλισμού(Γ.Σ.Ε.Ε.)καί έκείνες τών συνδικαλιστικών σωματείων πού βρισκόντουσαν έκτός Γ.Σ.Ε.Ε. θεωρώντας τήν τελευταία " φερέφωνο " τών λεζιών κυβερνήσεων καί τών ολιγαρχικών συμφερόντων πού προστάτευαν . Πράγματι από τότε πού η κυβέρνηση Ζαλδάρη τό 1946 καθαίρεσε τό Διοικητικό Συμβούλιο τής Γ.Σ.Ε.Ε.[124] πού εκλέχτηκε άπ' τό πρώτο μεταπολεμικό συνέδριο τών εργαζομένων καί διόρισε άλλο αρεστό στίς συντηρητικές δυνάμεις έκείνησε μιά μεταπολεμική παράδοση " άπ' τά πάνω" επιβολής τής ηγεσίας τής Συναμοσπονδίας πού έτσι έπαψε νάναι αντιπροσωπευτική τής εκλογικής βάσης τών εργαζομένων κι εύρύτερα τού συνδικαλιστικού κινήματος .

Η κατάσταση αύτή ήταν δυνατή αφ' ένός μέν λόγω τής παντελούς έλλειψης αναλογικότητας ανάμεσα στόν αριθμό μελών πού είχε κάθε σωματείο καί στίς ψήφους πού διέθετε κατά τήν διεξαγωγή εκλογών γιά τήν ανάδειξη δευτεροβάθμιων οργάνων τών συνδικαλιστικών οργανώσεων[125] κι' αφ' έτέρου λόγω τής άστυνόμευσης πού ύφίστατο γιά τήν αποδοχή μιάς οργάνωσης έκ μέρους τής Γ.Σ.Ε.Ε. .Τό" τελευταίο σήμαινε πώς ή οργάνωση γιά νά γίνει δεκτή έπρεπε ν' αποκηρύξει τό Κ.Κ.Ε, τήν Ε.Δ.Α.,άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις τού αριστερού ή κεντροαριστερού χώρου (Δ .Σ.Κ.,"115 ΣΕΟ "κ.ά) καί νά διακηρύξει τήν πίστη της σ' ότι ή κυρίαρχη πολιτική κατάσταση τής Δεξιάς αποκαλούσε "'Ελεύθερο Συνδικαλισμό δυτικών προτύπων".

Βέβαια επί κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου τό 1964 καταβλήθηκαν προσπάθειες γιά αναδιοργάνωση τού συνδικαλιστικού κινήματος πάνω σέ δημοκρατικές βάσεις παρ' όλες τίς αναμενόμενες αντιδράσεις.Ωστόσο όπως θά δούμε παρακάτω τό αρχικό ριζοσπαστικό νομοσχέδιο τής κυβέρνησης τού' Ιουλίου τού 64, ύστερα από πιέσεις ντόπιων καί ξένων αντιδραστικών κύκλων νοθεύτηκε πρός όφελος τών προηγουμένων ένώ ο χρόνος παραμονής τής κυβέρνησης τού Γ.Παπανδρέου δέν ήταν αρκετός γιά τό ξερίζωμα τού δεξιού εργατοκατερισμού καί τών μηχανισμών επιβολής του. Ας σημειωθεί ότι μόλις τόν Δεκέμβριο τού 1964 τό Πρωτοδικείο Α θηνών μέ απόφασή του ακυρώνει τήν παλιά διοίκηση τής Γ.Σ.Ε.Ε. καί τήν αντικατέστησε μέ μιά τριακονταμελή προσωρινή μέχρις ότου

συγκληθεῖ Πανελλαδικό Συνέδριο . Στό μεταξύ ὅμως ἡ δεξιά συνδικαλιστική ὁμάδα Μακρῆ - Θεοδώρου ἔκανε ἐνστάσεις κι ἄρχισε σειρά διπλῶν ἐνῶ οἱ προσωρινές διοικήσεις ἀναλλάσσοντο ρέ ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου Πρωτοδικῶν. Τόν Αὔγουστο τοῦ 1965 ὁ Γεν. Γραμματεύς τῆς Συνομοσπονδίας κράσκετο στήν ὁμάδα Θεοδώρου ἐνῶ τά περισσότερα μέλη τῆς Διοίκησης ἀνῆκαν στόν κεντρῶο χῶρο .Ἀκόμη σ' ὅλες τίς προσωρινές διοικήσεις δέν διορίστηκε οὔτε ἕνας συνδικαλιστής πού νά ἐκπροσωπεῖ τόν συνδικαλιστικό χῶρο της'Αριστεράς. Μ' ἄλλα λόγια μέχρι νά πέσει ὁ Γ. Παπανδρέου οἱ δεξιαί ἐργατοπατέρες οὔτε τά πλοῖα εἶχαν πατεβάσει οὔτε εἶχαν χάσει κάθε ἐπιρροή μέσα στίς προσωρινές διοικήσεις. Καί κάτι τέτοιο εἶναι ἀκόμη μιά παρακάτω ἀπόδειξη ὅτι ἐπί Γ. Παπανδρέου τό 64-65 ἡ Δεξιά ἔχασε μέν προσωρινά τήν κυβέρνηση ἀλλά ποτέ δέν διανοήθημε ὅτι θά μποροῦσε νά χάσει τήν οὐσιαστική κολιτική ἐξουσία

Ἐπί Δεξιᾶς καί πρίν ἀπ' τήν δικτατορία τῆς 21ης'Απριλίου καί μετά ἡ ἡγεσία τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. δέν εἶχε ἄλλη ἐπιδίωξη παρά τό πῶς θά περνοῦσε τήν κυβερνητική κολιτική ὅσο μποροῦσε πιό ἀνώδυνα στόν χῶρο τοῦ συνδικαλισμοῦ κι εὐρύτερα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.'Αλλά κάτι τέτοιο σήμαινε οὐσιαστικά ἀκύρωση τῶν γνήσιων καί δίκαιων συνδικαλιστικῶν διεκδικήσεων καί " ἀλισόδεμα " τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος..Κατά τό γιατί ἡ δεξιά ἀνακτυξιακή κολιτική μόνιμα στηριζόταν στήν προσέλκυση ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου μέσω τῶν ἰδιαιτέρων προνομίων πού τοῦ παρεῖχε, τῶν χαμηλῶν ἡμερομισθίων καί μισθῶν πού ἐπέβαλε στούς ἐργαζομένους καί τῶν ἐγγυήσεων πού τοῦ προσέφερε γιά " κοινωνική εἰρηνούχηση " καί " κολιτική σταθερότητα" δηλ. κλέγμα νόμων καί ἄλλων μέτρων ἀστυνόμευσης γιά ἐξουδετέρωση τῶν κομμουνιστικῶν στοιχείων καί γιά κοδηγέτηση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος-.'Ο κυβερνητικός προσανατολισμός τῆς ἡγεσίας τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. μοιραία τήν ἐνέκλεξε στόν "'Υκερτροφικό " ἀντικομμουνιστικό ἀγῶνα , τήν ὁδήγησε σέ διακηρύξεις πίστης πρός τό σύστημα τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας καί τίς δυτικές δημοκρατίες ἀστικοῦ τύκου καί τέλος τήν ἐνέταξε στίς διεθνεῖς ἐκεῖνες δυτικές ὀργανωτικές συνδικαλιστικές συσκειρώσεις κού οὐσιαστικά στρεφόντουσαν ἐνάντια στό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα καί τό ἀνατολικό μπλόκ κού τό στήριξε."Ετσι ἡ Γ.Σ.Ε.Ε. συνεργαζόταν μέ τίς'Αστυνομικές 'Αρχές καί τήν Γενική'Ασφάλεια 'Αθηνῶν .'Ενῶ σέ διεθνές ἐκίκεδο ἦταν μέλος τῆς Διεθνοῦς Συνομοσπονδίας 'Ελεύθερων Συνδικάτων (C.I.S.A.) καί τῆς Εὐρωκαϊκῆς Συν-

δικαλισμικῆς Γραμματείας πού ἀποτελοῦσε ὄργανο τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. (Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς Συνομοσπονδίας στήν Εὐρωπαϊκή Γραμματεία ἦταν πρίν ἀπό τό 1964, ὁ ἴδιος ὁ Πενικός Γραμματέας τῆς πρώτης Ἕνωσης Μαμῆς γνωστός γιά τίς δεξιές καί φιλοατλαντικές του θέσεις[126]). Κι εἶναι γνωστό ὅτι ἡ CISL ἔχει στενούς δεσμούς μέ κέντρα πολιτικῶν ἀποφάσεων τῶν Η.Π.Α. κι ὅτι συμπορεύεται μέ τίς μεγάλες Ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις στίς γραμμές πού χαράζουν πάνω στά ἐργατικά θέματα[127].

Σ' αὐτή φυσικά τήν κατάσταση τοῦ κυβερνητικοῦ συνδικαλισμοῦ ἐπί Καραμανλικῆς δικτατορίας ἡ Ἀριστερά ἀλλά καί τό Κέντρο ἀντέδρασαν. Ἔτσι ἡ δημιούργησε τόν Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα (Δ.Σ.Κ.) μέ ἐπί κεφαλῆς τόν Δ. Στρατῆ, παλιό γερουσιαστή τοῦ Βενιζέλου καί τ. Γενικό Γραμματέα τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. καί σκοπό τήν ἐξυγίανση τῆς ὀργανωτικῆς λειτουργίας καί τόν τρόπο ἐκλογῆς τῆς ἡγεσίας τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. Τό Δ.Σ.Κ. ἐργάστηκε συσπειρωτικά γιά τίς ὀργανώσεις πού βρισκόντουσαν ἐκτός Γ.Σ.Ε.Ε., ἐπιμορφωτικά γιά μέλη καί στελέχη τοῦ χώρου του πού ἀναλάμβαναν δράση γιά τήν συνδικαλιστική ἀφύπνιση τῶν ἐργαζομένων καί τέλος μαχητικά παρ' ὅλες τίς διώξεις καί τά " φαμπελλώματα " γιά τόν γενικώτερο ἐκδημοκρατισμό τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος τῆς χώρας καί τήν ἐκλογή μᾶς νέας ὁμοσπονδιακῆς συνδικαλιστικῆς ἡγεσίας ἀποδεκτῆς ἀπ' ὅλες τίς παρατάξεις. Ἔτσι ὑπαγόταν καί τό πάγιο αἴτημα γιά ἐπανεγγραφή ὅλων τῶν ὀργανώσεων στήν Γ.Σ.Ε.Ε. χωρίς δεσμευτικούς πολιτικούς ὅρους ἤ " δηλώσεις ἀποκήρυξης " γιά μεγαλύτερη ἀναλογικότητα ἀνάμεσα στά μέλη ἑνός σωματείου καί τίς ψῆφους πού διέθετε καί τέλος γιά παῦση κάθε ἀθέμιτης παρέμβασης ἐκ μέρους τῆς κυβέρνησης καί τῆς Ἀστυνομίας στήν συνδικαλιστική ζωή.

Τό δεύτερο δημιούργησε τήν " Δημοκρατική Συνδικαλιστική Ἀλλαγή " μέ ἡγετικά στελέχη τοῦ Κ.Κ.Ἑλλάδας, Μ. Παπαγεωργίου καί Βενιζ. Ἡ Δ.Σ.Ἀ. εἶχε περισσότερη ἐπιρροή στά σωματεῖα τῶν Τραπεζικῶν Ὑπαλλήλων ἐνῶ τό Δ.Σ.Κ. εἶχε περισσότερη ἐπιρροή στά σωματεῖα τῶν μεταφορῶν, τῶν ἐπιχειρήσεων κοινῆς ὠφελείας, τῶν τυπογράφων καί τῶν οἰκοδόμων. Ἀκόμη ἡ Δ.Σ.Ἀ. δέν ὑιοθετοῦσε τήν ἀρχή τῆς ταξικῆς πάλης ὅπως φυσικά ἔκαναν οἱ ὀργανώσεις τῆς Ἀριστερᾶς μέ ἀποτέλεσμα στά μάτια τῆς Δεξιᾶς νά φαίνεται λιγώτερο ἐπικίνδυνη καί αἰχμηρή γιά τό ἐπίσημα συνδικαλιστικό STATUS QUO.

Μέ τόν σχηματισμό τῆς κυβέρνησης Γ.Παπανδρέου τό 1964 οἱ συνεταιριστικοί ἀγῶνες τῆς Ἀριστερᾶς καί τοῦ Κέντρου κιστεύτηκε ὅτι ἄρχισαν νά δικαιώνονται. Πράγματι τόν Αὔγουστο τοῦ 1964 ἡ κυβέρνηση ψήφισε ἕνα νόμο γιά τόν ἐκδημοκρατισμό τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, ἐνῶ, ὅπως εἴδαμε παρακάτω, μερικούς μῆνες ἀργότερα ἡ παλιά διοίκηση τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. μέ ἀπόφαση τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν ἀπομακρύνθηκε. Ὅμως ἡ παλιά διοίκηση ἔ πρόλαβε νά κινήσει τούς μηχανισμούς καί τίς ἐπαφές της σέ διεθνές ἐπίπεδο μέ ἀποτέλεσμα ὁ νόμος πού ἀναφέρθηκε παραπάνω νά ψηφιστεῖ λιγότερο ριζοσπαστικός ἀπ' ὅ,τι ἦταν διατυπωμένος στό ἀρχικό νομοσχέδιο. Ἡ CISL μόλις ὑποβλήθηκε στίς 31 Ἰουλίου τό νομοσχέδιο στήν Βουλή ἔσπευσε νά στείλει μιά ἐπιτροπή στήν Ἑλλάδα γιά νά διερευνήσει τήν σύγχρονη συνδικαλιστική κατάσταση τῆς χώρας ἀλλά στήν πραγματικότητα γιά νά βοηθήσει τήν ἀμάδα Φολκιρή καί νά ἀσκήσει πιέσεις ὥστε νά μή ἀλλάξει ἡ συνδικαλιστική νομοθεσία σέ τέτοιο βαθμό ὥστε ἡ ἐπιρροή τοῦ δεξιοῦ ἐργατοπατερισμοῦ νά μειωθεῖ ἐπικίνδυνα γιά τό οἰκονομικό κατεστημένο τῆς χώρας καί τίς ξένες του διασυνδέσεις.[127] Ἡ CISL καί ἰδιαίτερα ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τῆς ὀργάνωσής της, γιά τά συνδικάτα τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς ἔκανε ἀκόμη διάβημα γιά τήν "μή παρέμβαση" τῆς κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου στήν συνδικαλιστική ζωή κι ἦταν χαρακτηριστικό ὅτι ἡ κυβέρνηση ἔπιρνε σχεδόν ἀπέναντί της ἀπολογητικό ὕφος. Κι ὅταν συνέβαιναν οἱ κραυγαλέες κυβερνητικές καί ἀσυνταμιτές παρεμβάσεις ἀκί Καραμανλικῆς ἀκταστίας, ὅταν οἱ πιό ἀντιπροσωπευτικές ὀργανώσεις τῶν ἐργαζομένων ἦταν ὑπό διωγμόν πού ἦταν ἡ CISL καί πῶς τότε ἐνεργοῦσε; Ἤ ἡ ἀνάγκη ἐκδήλωσης ἐνδιαφέροντος γιά τήν ὕπαρξη τῶν ἀπαιτουμένων ἐλεύθερων κινήσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ συνδικαλισμοῦ ἀπέναντι στίς κρατικές δομές γεννήθηκε ἀπ' τήν στιγμή πού κάποια δημοκρατική κυβέρνηση ἀποφάσισε νά ἐξυγιάνει τόν τρόπο λειτουργίας καί ἐκλογῆς τῆς ἡγεσίας τῆς Γ.Σ.Ε.Ε.

Στό δεύτερο ἐρώτημα πρέπει ν' ἀπαντήσουμε κατηφορικά κι εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἀποκρισία ὁρισμένων διεθνῶν μηχανισμῶν πού οὐσιαστικά ἐκπροσωποῦν τά συμφέροντα τῶν μητροπολιτικῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν ὅταν θέλουν νά νομιμοποιηθοῦν στίς παρεμβάσεις του καί πιέσεις του πρός ὁρισμένες δημοκρατικές κυβερνήσεις τῶν χωρῶν τῆς καπιταλιστικῆς περιφέρειας ἀπ' τήν στιγμή πού οἱ προηγούμενες ἀποφασίσουν νά ἀναπτυχθοῦν σέ μερικά "κανάλια" τοῦ ντόπιου ἐργοδοτικοῦ κατεστημένου. Κι ὅταν ἐπί στρατιωτικῆς δικτατορίας οἱ διοικήσεις τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. ἦταν κα-

Παρά διορισμένες ,ποτά ήταν ή αποτελεσματική αντίδραση τών διεθνών δυτικών συνδικαλιστικών μηχανισμών στό όνομα τοΰ " ελεύθερου " συνδικαλισμοΰ. Πρόκειται άκριβώς γιά έκφραση ένός ΙΙΙΙΙΙΙΙ " διεθνοΰς καπιταλιστικής άλληλεγγύης. "Ακόμη τά παραπάνω γεγονότα πού αναφέραμε είναι δείγμα τοΰ πώς συγκεκριμένοι διεθνείς αντιδραστικοί κύκλοι σέ συνεργασία καί σέ βοήθεια αντίστοιχων ντόπιων πίεζαν τήν κυβέρνηση Γ.Παπανδρέου καί νόθευαν τίς αρχικές διαθέσεις καί προθέσεις της γιά μεταρρυθμίσεις κι εξυγίανση τής δημόσιας ζωής.

Παράμοια κατάσταση μ' εκείνη τοΰ αγροτικοΰ συνδικαλισμοΰ= συναντούσαμε άπό Δεξιάς καί στόν χώρο τών αγροτικών συνεταιρισμών καί συλλόγων. "Οπως καί στά κεφάλαια τοΰ πρώτου μέρους αυτοΰ τοΰ έργου θέσαμε ,ή διάρθρωση καί ή λειτουργία τοΰ πρωτογενοΰς τομέα τής παραγωγής περιείχε άλυτάρμαστα πού έδιναν τήν ευχέρεια στό μονοπωλιακό κεφάλαιο καί τούς μεσάζοντες έμπόρους νά εκμεταλλεύονται τόν αγρότη.[129] Γενικότερα σάν χαρακτηριστικό τής οικονομικής υπανάπτυξης ή αγροτική διασύνδεση Καπιταλιστικοΰ τρόπου παραγωγής κι 'Εμπορευτικοΰ τέτοιου σήμαινε οδυνηρά μεταφορά πόρων άπ' τόν δεύτερο στόν πρώτο[130] - ειδικότερα στό εργοδοτικό κατεστημένο τοΰ πρώτου="Αν λοιπόν τό οικονομικό κατεστημένο τής χώρας παράλληλα μέ τήν αφαίμαξη τών οικονομικών δυνατοτήτων τοΰ αγροτικοΰ κόσμου κατάφερνε νά τόν" καπελλώσει " μέσω δικών του " επιτελείων " καί σ' εκείνο συνεταιριστικοΰ κινήματος καί αγροτικών συλλόγων- πού θάταν ή φυσική του διέξοδος γιά τήν έφραση καί προώθηση τών επιδιώξεων του - τότε ταξικά θά τά είχε μπλοκάρει άπ' όλες τίς πλευρές . Καί πράγματι πέτυχε μέσω τών δεξιών πολιτικών επιρροών στήν Πανελλήνια Συνομοσπονδία τών Γεωργικών Συνεταιρισμών(Π.Ο.Σ.Γ.Σ.) καί τών οικονομικών καί πολιτικών πιέσεων πού μπορούσαν ν' ασκήσουν πάνω στούς συνεταιρισμούς οί κυβερνήσεις κι ολόκληρο τό Κράτος τής Δεξιάς ,άφοΰ άπ' αυτό εξαρτιόταν ή κατανομή τών πιστώσεων καί τό ΐν καί κατά πόσο θά έδινε σέ κίνηση ολόκληρο μηχανισμό έμμεσης καί άμεσης αστυνόμευσης πού είχε στά χέρια του.[131]

Μπροστά στό σύνολο τών μεθοδευμένων αυτών ενεργειών γιά πολιτογέτηση άπ μέρους τής Δεξιάς τοΰ συνδικαλιστικοΰ ,συνεταιριστικοΰ κι εύρύτερου μαζικοΰ κινήματος οί οργανόμενες φυσικά τάξεις δέν έμειναν άκαθέξ αποδεχόμενες μοιρολατρικά τά έπεχνα δεσμά τους.

Ἡ θεσμική ὅμως κοινωνικοπολιτική ὑποδομή κι ὁ βαθμός λειτουργικότητας τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ ἐπί δεκαετίες νεοελληνικῆς ζωῆς δέν ἦταν μέ τό μέρος τους. Τά φαινόμενα ,πού ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει ,τῶν αὐταρχικῶν κοινωνικοπολιτικῶν δομῶν ,τοῦ κρατικισμοῦ ,τοῦ νομικισμοῦ ,τῆς πολιτικῆς πατρωνείας ,τοῦ "φετιχισμοῦ" τῆς ἐξουσίας ,τῆς τάσης ὁ πολίτης νά λύνει τά προβλήματά του μέσω προσωπικῶν - "διαπλοκῶν" τίς περισσότερες φορές ἀπρισκεμμένων - δικτυώσεων παρά ὀργανωμένων συλλογικῶν προσπαθειῶν ,ἡ ὑποτονισμένη αὐτονομία ἰδεολογικῶν - ὀργανωτικῶν ἐκφράσεων τοῦ κοινωνικοῦ σώματος ἔναντι τοῦ κράτους, ἔπαιζαν στήν προκειμένη περίπτωση ἀρνητικό ρόλο .Ἡπάλη δέν ἦταν ἁπλά ἐνάντια στίς δεξιές κυβερνήσεις καί τίς ποικίλες μεθοδεύσεις της γιά ποδηγέτηση κι ἐξουδετέρωση τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ,ἀλλά κι ἐνάντια στά ἴδια τά πάγια χαρακτηριστικά τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καί ἐκείνης τελικά τῆς πολιτικῆς καί κοινωνικῆς ψυχολογίας πού αὐτά τά τελευταῖα διαμόρφωναν . Θά τολμούσαμεν δηλ. νά ποῦμε ὅτι αὐτή ἡ πάλη κατέληγε τελικά νά εἶναι " καί μιά πάλη μέ τούς ἴδιους μας τούς ἑαυτούς", " ἑαυτούς " πού ἔρρεπαν λόγω ἐπίδρασης συγκεκριμένων δομῶν κι ὁλόκληρης τῆς ἱστορικοπολιτιστικῆς ἰδιομορφίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ νά δώσουν ἀπάντηση στήν προσωπική καί κοινωνική ἀβεβαιότητα μέσω τῆς λεγόμενης " νεοελληνικῆς ἀτομικῆς καπατσοσύνης"-πού ὁδηγεῖ στό προσωπικό " βολεμα " καί οἰκονομική ἐπιτυχία - παρά μέσω τῆς πειθαρχημένης στράτευσης σέ συλλογικούς διεκδικητικούς ἀγῶνες.

Ὡστόσο ἡ Ἐθνική Ἀντίσταση τοῦ 41-44 στηριγμένη κύρια στίς δυνάμεις τῆς Ἀριστερᾶς ,ἡ μεταγενέστερη ἔνοπλη ἐμφύλια σύγκρουση τῶν Λαϊκῶν δυνάμεων μέ τίς δυνάμεις τῆς συντήρησης καί τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ ,ἡ ὕπαρξη πιά μιᾶς ὀργανωμένης Ἀριστερᾶς- πού εἶχε ἀρχίσει νά ἀχει ἀξιόλογη πολιτική ἐμβέλεια στούς ἐργαζομένους ἤδη ἀπ' τήν δεκαετία τοῦ 30- παρ' ὅλες τίς τελικές ἥττες καί τραυματικές ἐμπειρίες ,σηματοδότησαν μιά νέα μεταπολεμική πορεία τοῦ Λαϊκοῦ Ἐαζικοῦ Κινήματος καί συνακόλουθα τόνωσαν τίς συλλογικές διεκδικητικές κινητοποιήσεις . Οἱ Λαϊκές δυνάμεις παρ' ὅλα τά σφάλματα τακτικῆς καί τῆς ἥττας τους κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο εἶχαν μάθει νά τολμοῦν. Τό Ἐαζικό κίνημα παρ' ὅλη τήν ἀσυνόμευση τῆς μεταπολεμικῆς πολιτικῆς ζωῆς ἦταν ἕνα ὑπαρκτό κοινωνικό μέγεθος ἄσχετα ἄν δέν μποροῦσε μέχρι τό 1974 τουλάχιστο - ἐκτός βέβαια ἀπ' τόν ἐνάμισυ χρόνο διακυβέρνησης τοῦ Γ.Παπανδρέου - νά πιέσει τόσο ἔντονα τό πολιτικό σύστημα ὥστε νά προβεῖ σέ τέτοιες

πολιτικές δυνάμεις πού νά ικανοποιούν τά βασικά του αιτήματα καί ιδιαίτερα έκείνο πού σχετιζόταν μέ τήν κοινωνικό μετασχηματισμό. Οί συγκρούσεις τών δργανωμένων μέ τό πνεύμα τής έποχής στήν δεκαετία τού 50 καί 60 ύστερα άπό άπεργίες καί κινητοποιήσεις τών πρώτων θύμιζαν παρομοιώσεις. Έπί καραμανλικής ιδιαίτερα όπως είδαμε ξέσπασαν πολλές μαχητικές άπεργίες καί διεκδικητικές κινητοποιήσεις όπως έκείνες τών οικοδόμων, τών τραπεζιτών ύπαλλήλων ,τών ύπαλλήλων μεταφορών ,τών έκπαιδευτικών ,τών άρτεργατών ,τών έργατών βιομηχανίας λιπασμάτων ,τών καπνοπαραγωγών στήν Μακεδονία καί τό Άγρίνιο ,τών άγροτών τού Ξηρομέρου κ.έ. Πολλές άπ' αύτές είχαν τήν ύποστήριξη τής Άριστερᾶς (άπεργία καί διαδηλώσεις τών οικοδόμων τό 1960 διαδεδηλωτικές κινητοποιήσεις άγροτών στήν Καρδίτσα τό 1961 ,στό Ψυχικό τό 1961 καί τό 1962 ,στό Ξηρόμερο όπου έγιναν μάλιστα κι αίματηρές συγκρούσεις ,κινητοποιήσεις καπνοπαραγωγών στο Άγρίνιο καί τήν Μακεδονία ,τών έργαζομένων στόν τομέα κατασκευῆς δυσκολιών έαύντια στήν συμφωνία σύνεσης μέ τήν Κοινη Άγορά ,άπεργίες τών Γιατρών τού Ι.Κ.Α. καί τών έκπαιδευτικών κ.ά.)

Ή Άριστερά έπίσης προπάλεσε μεθόδευσε καί ένίσχυσε όπως καί σ' άλλα παρόμοιο άναφέραμε μαζικές κινητοποιήσεις γύρω άπό εύρύτερα ιδεολογικά καί κοινωνικοπολιτικά θέματα όπως τό αίτημα γιά τόν Άφοπλισμό ,στήν διεθνῆ είρήνη μέ αιχμές άνάντια στόν Άμερικάνικο Ίμπεριαλισμό ,στήν νομιμοποίηση τού Κ.Κ.Ε. καί τήν παύση τῆς ύστερικῆς άντικομμουνιστικῆς δίωξεως ,στόν έκδημοκρατισμό τών πολιτικῶν θεσμῶν. Στόν τελευταῖο χρόνο τῆς Καραμανλικῆς δικτατορίας μπήκαν πάνω σέ πιό όργανωμένη καί μαχητική βάση τά θεμέλια τού Έλληνικού Εἰρηνιστικοῦ Κινήματος μέ τήν καθιέρωση τῆς έτήσιας Μαραθώνιας πορείας καί έγκαινιάστηκε τόν Άπρίλιο του 68 ό βουλευτής τῆς Ε.Δ.Α. Γρηγ. Λαμπράκης μετά τήν δολοφόνησή τῆς Άκτωκαμίας ,στίς συμπλοκές καί τίς συλλήψεις πολλῶν πολιτῶν συμμετασχόντων στήν πορεία. Τά δύο έπόμενα χρόνια οί ένωτικές πολιτικές συνήθειες έπέτρεψαν τό συνάθροισμα τού Εἰρηνιστικοῦ κινήματος κι ή Μαραθώνιος πορεία στίς διογκωμένες της πιά διαστάσεις, έδωσε άντύπωση πανηγυρικοῦ έορτασμοῦ τῆς νίκης τού κινήματος έναντια στίς άπαιτησεῖς καί διώξεις τῆς προηγούμενης κυβέρνησης.

Έπί δεξιῶς ή κυβέρνηση άκατορθώσανεχρησιμοποιῶντας τόν νομοθετικό (ν. 1964 τού 1939 πού έδινε τό δικαίωμα στήν πολιτική έξουσία νά άπαστραπεῖσει τούς

ἀπεργούς τοῦ Δημοσίου τομέα ἢ τοῦ τομέα Δημοσίων ἐπιχειρήσεων ,ν. 3239 τοῦ 1955 περί παραπομπῆς τῆς διαφορᾶς ἐργαζομένων καί ἐργοδοσίας στήν διαιτησία ὁπότε καί παύει ἀναγκαστηκά ἡ ἀπεργία ,κ.ἄ) κι ἀστυνομικό κατασταλτικό μηχανισμό πού ἔγκαιρα ἡ προηγουμένη εἶχε συγκροτήσει ἤδη ἀπ' τά χρόνια τῆς Μεταξικῆς Δικτατορίας[131] Παρ' ὅλα αὐτά οἱ ἀπεργοί ἢ κινητοποιούμενοι ἐργαζόμενοι ,ὅν καί σ' ἀντίθεση μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Γ.Σ.Ε.Ε. ,ὁρισμένες φορές κατάφερναν νά ἱκανοποιήσουν μερικά ἀπ' τά αἰτήματά τους βελτιώνοντας τήν οἰκονομική τους κατάσταση . Πάντως ὅ,τι θ θετικό πραγματοποιεῖτο σέ σχέση μέ τούς διεκδικητικούς στόχους εἶχε μᾶλλον μερικό κι' ἀποσπασματικό χαρακτῆρα καί δέν ἀποτελοῦσε ἀπόδειξη μιᾶς ποιστικῆς ἀνόδου τῶν ἀγωγιστικῶν δυνατοτήτων τοῦ συνδικαλισμοῦ στό σύνολο του.Ἐκεῖ πού δέν ὑπῆρχαν δυνατότητες διαπραγμάτευσης στλλογικῶν συμβάσεων ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων οἱ κινητοποιήσεις τους δέν εἶχαν καί τόση ἀποτελεσματικότητα μέ ἐξαίρεση τούς οἰκοδόμους πού ἡ μειονεκτημότητά τους καί ἡ αὐξημένη ζήτηση ἐργασίας στόν τομέα τους συνετέλεσαν τό νά πετύχουν σχετικά μ' ἄλλες κατηγορίες ἐργαζομένων αὐξημένα ἡμερομίσθια.[132] Γι' αὐτό κι ἕνα ἄλλο ἐμπόδιο στήν καθολική ποιστική ἄνοδο τῆς ὀργάνωσης τοῦ ἑλληνικοῦ συνδικαλισμοῦ καί τῆς συνδικαλιστικῆς συνείδησης ἦταν ἡ ροπή γιά διαμόρφωση ὁμάδων ἐργαζομένων ἢ ἐπαγγελματιῶν μέ διεκδικήσεις οἰκονομικίστικου στεντεχνιακοῦ χαρακτῆρα[133] ἀποκομμένων ἀπό κάποια γενικώτερη ἀγωνιστική ἀντίληψη γιά τήν ἀναγκαιότητα τῆς ὀργάνωσης καί πάλης τῶν ἐργαζομένων γιά τά ποικίλα συμφέροντα τους καί τῆς σύνδεσης τῶν προηγουμένων μέ τήν εὐρύτερη διαδικασία τοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ.

Ἡ διάσταση τῆς ἐπίσημης ἡγεσίας τοῦ συνδικαλιστικοῦ καί συνεταιριστικοῦ κινήματος καί τῆς ἴδιας τῆς βάσης τῶν ἐργαζομένων (ἐργατῶν , ἀγροτῶν ,ὑπαλλήλων) δέν μποροῦσε παρά νἄχει κακό ἀντίχτυπο στήν πολιτική λειτουργία τῆς ἄρθρωσης τῶν συμφερόντων ἀναφορικά μέ τις τάξεις τῶν ἐργαζομένων.Ἡ Γ.Σ.Ε.Ε. δέν συνέβαλε μέ τήν στάση της ,σ' ὅλη τήν περίοδο τῆς προδικτατορικῆς δεξιᾶς καί τῆ δικτατορίας, σέ μιά τέτοια λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ" εἰσροῶν-ἐκροῶν " πού πραγματικά ν' ἀποδειχθεῖ συμφέρουσα γιά τούς ἐργαζομένους καί τίς κοινωνικές μεταρρυθμίσεις πού τούς ἐνοοῦσαν. Ἀντίθετα παραποιοῦσε τά πραγματικά τους αἰτήματα ἢ ὑποστήριζε ἐσοῦβινε πρός τό πολιτικό σύστημα οὐσιαστικά ἦταν κίβδηλη ὄντας μή

αντιπροσωπευτική της ίδια της βάσης των εργαζομένων και μην έχοντας θετική οργανική διασύνδεση με συγκεκριμένη δέσμη κυβερνητικών-κρατικών εκροών. Ύστερα όταν μιλούμε για αιτήματα εργαζομένων ή για Β.Ι.Κ.Α. εννοούμε πάντα εκείνα που έχουν μια άληθινή αντιστοιχία με τα συμφέροντα των προηγουμένων ως ανερχομένου τμήματος του κοινωνικού περιβάλλοντος όπως νοείται στα πλαίσια της εξελεκτικής κοινωνικής δυναμικής που προσδιορίζεται απ' τους ταξικούς ανταγωνισμούς. Δεν εννοούμε με κανένα τρόπο εκείνα περιορισμένων ομάδων που έχουν στενή οικονομική ή συντεχνιακή αντίληψη ή διαμορφώνονται σε είδος " προνομιακής κάστας " καίρνοντας στήριξη απ' την " δοτή " εξουσία που τους δίνεται, απ' το πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο αφού με τον τρόπο τους το εξυπηρετούν. Δεν εννοούμε ακόμη εκείνα που προέρχονται ύστερα απ' την πολιτικοϊδεολογική και ψυχολογική -αλλοτρίωση των εργαζομένων, αλλοτρίωση που συχνά συνοδεύεται από πολιτική απάθεια και διάθεση ανοχής καταστάσεων που στο βάθος οι προηγούμενοι τις αρνούνται αλλ' έχουν την αίσθηση πια ότι κουράζονται άδικα πολεμώντας τες, αφού δεν έχουν την πρακτική - δυναμική δυνατότητα να τις αλλάξουν. Το γνήσιο αίτημα και διεκδίκηση του εργαζομένου βρίσκεται έξω απ' την αλλοτρίωσή του. Οι πολιτικές εκροές που θέλουν πράγματι νάχουν αντιστοιχία με τον σφυγμό της κοινωνικής δυναμικής δεν βασίζονται στον αλλοτριωμένο εργαζόμενο, αλλ' αντίθετα σ' εκείνο που αντιστέκεται στους πολιτικοκοινωνικούς εκείνους μηχανισμούς που επιδιώκουν την αλλοτρίωσή του. Βασίζονται ακόμη σ' εκείνο που στέκεται σε μια γνήσια ταξική τοποθέτηση που συγκροτείται με την αποδοχή της ταξικής πάλης στα πλαίσια μιας συνειδητοποιημένης αντικειμενικής εξελικτικής διαδικασίας και της καθολικότητας του αγώνα για αλλαγή των παραγωγικών και κοινωνικών σχέσεων που δεν τον εκφράζουν.

Δεν συνέβαινε όμως το ίδιο με άλλες ομάδες πίεσης - της κατηγορίας "των συνεταιριστικών " σύμφωνα με την δημοσιοτεχνική ορολογία- που αντιπροσώπευαν κατεστημένα συμφέροντα ή επαγγελματικές κατηγορίες μεσοαστικού κύρια επιπέδου που φυσικά βρισκόντουσαν σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με την κατάσταση των λαϊκών τάξεων. Τέτοιες ομάδες ήταν το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο, ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, το Τεχνικό Επιμελητήριο, το Ταμείον Νομικών, οι Σύλλογοι των Δικηγόρων και Γιατρών κ.ά. Οι Δημόσιοι Υπάλληλοι πάλι λόγω της υπάρχουσας τάσης σε μικροαστικά κύρια στρώματα για λόγους που έχουμε ήδη αναπτύξει - ν' α-

ποκτοῦν ἐπαγγελματική ἀσφάλεια καί κοινωνική καταξίωση μέ τήν ἀπόκτηση μιᾶς θέσης στό Δημόσιο ἐξ ὁρισμοῦ θεωροῦσαν τούς ἑαυτούς τους προνομιούχους σέ σχέση μέ ἄλλες κατηγορίες ἐργαζομένων παρ' ὅλες φυσικά τίς ἀπαγορεύσεις πού εἶχαν στήν συνδικαλιστική τους δραστηριότητα καί τήν ἐλεύθερη ἔκφραση τῶν πολιτικῶν τους φρονημάτων.

Στίς παραπάνω " συνεταιριστικές " ὁμάδες πίεσης ἡ ἡγεσία τους ἤ ἦταν ἀπόλυτα ἀντιπροσωπευτική τῆς βάσης τους (ὀργανώσεις τῆς ἐργοδοσίας) ἤ τουλάχιστο πιό ἀντιπροσωπευτική ἀπ' ἐκείνη τῶν συνδικαλιστικῶν καί συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν .Ἔτσι τά αἰτήματα πού προβάλλαν δέν ἦταν νοθευμένα καί προωθοῦντο μέ μεγαλύτερη πίεση καί συντονισμό πρός τόν μηχανισμό ἀποφάσεων. Στήν πρώτη μάλιστα περίπτωση (ὀργανώσεις ἐργοδοσίας) γιά νά εἴμαστε ἀκριβεῖς πρέπει νά ποῦμε ὅτι ἐπρόκειτο γιά προβολή αἰτήματος ἀπ' τό ἴδιο αὐτό κοινωνικοοικονομικό καθεστημένο πού εἶχε μόνιμα σχεδόν μπλοκαρισμένο τόν μηχανισμό πολιτικῶν-κρατικῶν ἀποφάσεων. Ἐπρόκειτο δηλ. γιά " προεξοφλημένες ἐκροές " Ἔτσι γίνεται φανερό ὅτι τό πρόβλημα τῆς ἀντιπροσωπευτικότητας στίς ἡγεσίες τῶν τυπικῶν " συνεταιριστικῶν " ὁμάδων πίεσης ὑπῆρχε κύρια στόν χῶρο τῆς ἐργατικῆς καί ἀγροτικῆς τάξης.Γι' αὐτό κι ἐκεῖ ἔπαιρνε μεγάλες διαστάσεις τό συνδικαλιστικό [illegible] καί ἡ συνδικαλιστική ἀστυνόμευση . Τό κύριο ἀντικείμενο τῆς κοινωνικῆς ἐκμετάλλευσης γιά νά βρίσκεται ὁλοκληρωτικά κι ὁλοκληρωμένα ἐλεγχόμενο σάν κοινωνικοπολιτική δύναμη ἔπρεπε νά εἶναι μπλοκαρισμένο ἤδη καί σάν βάση προώθησης συνδικαλιστικῶν διεκδικήσεων καί ἀπαιτήσεων.

Αὐτοί ὅμως οἱ μόνιμα μπλοκαρισμένοι κι ἔξω ἀπό κάθε ἀμφισβήτηση ἐκπρόσωποι πολιτική λειτουργία τῆς ἀ ρθρωσης τῶν συμφερόντων ἦταν ἡ ἐργατική κι ἀγροτική τάξη. Καί μόνο μέ τήν μαχητική διεκδικητική κινητοποίηση πού τούς ἔφερνε συχνά σέ ἀνοιχτή σύγκρουση μέ τό πολιτικό σύστημα καί τούς κατασταλτικούς νομοθετικούς κι ἀστυνομικούς του μηχανισμούς, εἶχαν ἐλπίδα νά βελτιώσουν πρός ὄφελος τους τό περιεχόμενο ὁρισμένων πολιτικῶν-κρατικῶν ἐκρρῶν . Στήν πολιτική λειτουργία [illegible] τῆς σύνθεσης κι ἐνοποίησης τῶν συμφερόντων τό ἐργοδοτικό καθεστημένο ἔχει καί αὐτή μιά [illegible] ἀκριβῶς γιατί ἀφοῦ οἱ ἐξειδικευμένες δομές τοῦ κομματικοῦ ὑποσυστήματος ἀπουσίαζαν γιά νά παρέμβουν καθοριστικά ὁ κρατικός - διοικητικός μηχανισμός εἶχε κυρίαρχο ρόλο. Κι ὅπως σέ πολλά σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔχουμε ὑπογραμμίσει ὁ παραπάνω μηχανισμός

βρίσκονταν στά χέρια τῆς Δεξιᾶς καί τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ ἐκείνου κατεστημένου πού ἦταν ἀποτέλεσμα ἑνός νοθευμένου ἀστικοῦ μετασχηματισμοῦ. Ἔτσι οἱ προτεραιότητες σχεδόν πάντα διενόντουσαν στά συμφέροντα τῆς ἐργοδοσίας. Κομματικά μόνο ἡ Ε.Δ.Α. καί ὁρισμένες φορές τά κόμματα τοῦ Κέντρου ἀμφισβητοῦσαν αὐτές τίς προτεραιότητες κι ἔδιναν πολιτική στήριξη στίς διεκδικήσεις καί τίς ἐναλλακτικές λύσεις πού πρότειναν οἱ ἐργαζόμενοι.

Βέβαια τό πρόβλημα στίς τυπικές καί" συνεταιριστικές " ὁμάδες πίεσης ἤ ἄλλες ὀργανώσεις τοῦ μαζικοῦ χώρου, τῆς μή ἀντιπροσωπευτικῆς βάσης ἀπ' τήν " κορφή " καί γενικά ἀπ' τό τυπικό ὀργανωτικό σχῆμα τους καί τόν τρόπο λειτουργίας τους εἶχε περισσότερη εὐρύτητα καί σχετιζόταν μέ τά φαινόμενα τοῦ φορμαλισμοῦ ,τοῦ κρατικισμοῦ ,τοῦ νομικισμοῦ καί τοῦ " ρετιχισμοῦ" τῆς ἐξουσίας πού ἐπισημάναμε παραπάνω .Ὀργανώσεις ,ἑταιρεῖες ,σωματεῖα σ' ἐπίπεδο " ἐτικέττας " καί " σφραγίδας " ὑπῆρχαν πολλές καί πολλά ἄλλα τίς περισσότερες φορές δέν λειτουργοῦσαν σάν πραγματικά αὐτόνομες ,ἰδεολογικές- ὀργανωτικές ὀντότητες τοῦ κοινωνικοῦ χώρου μέ γνήσιο ἐνδιαφέρον γιά τά συμφέροντα τῶν μελῶν τους καί μ δυνατότητες ἀντιπαράθεσης στήν ἀνάγκη ἀπόμη καί μέ τίς ἐπίσημες κρατικές δομές Ἀντίθετα αὐτή ἡ ἴδια ἡ κατάληψη τῶν ἀξιωμάτων μεσ' τούς κόλπους τους καί οἱ εὐκαιρίες πού παρουσιαζόντουσαν μέσω αὐτῶν ν' ἀρχίσει μιά προσωπική ἐπικοινωνία μέ τόν ἐπίσημο κρατικό μηχανισμό - διαβ. εὐκαιρίες δημιουργίας προσωπικῆς διατύπωσης μέ κρατικά κυκλώματα.Ἐνδιέφερε ὡς ἐπί τό πλεῖστον περισσότερο.Ἠκαταξίωση κι ἡ κοινωνιολογική νομιμοποίηση πολλῶν ὀργανώσεων " συνεταιριστικοῦ " χαρακτῆρα δέν ἐπιδιωκόταν μέσω τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἔργου τους ἐκ μέρους τῶν ἴδιων τῶν μελῶν τους ἀλλά μέσω τῆς εὔνοιας τῆς ἐπίσημης κρατικῆς ἀθέντεις - φυσικά δέν μιλᾶμε γιά ὀργανώσεις τῆς Ἀριστερᾶς ἤ τοῦ προωθημένου κεντρώου χώρου -π.χ. Μιά ὁμάδα διανοουμένων πού ξεχώριζε μερικά χρόνια πρίν ἀπ' τό'Απριλιανό πραξικόπημα γιά τόν τρόπο σύλληψης τῶν νεοελληνικῶν πραγμάτων καί τίς προτάσεις πού πού πρόβαλλε γιά τήν ἀναγκαία πολιτική καί κοινωνική ἀλλαγή τῆς χώρας ἦταν ὁ "Ὁμιλος Ἀ λ. Παπαναστασίου "[134]- Οἱ ὀργανώσεις αὐτές παρουσίαζαν ὑποστατικότητα στόν κρατικό μηχανισμό καί οὐσιαστικά περισσότερο στήριζαν σάν σύνολο τούς ἐπίσημους ἑρμούς τοῦ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ καθεστῶτος παρά τά συμ-

φέροντα αὐτῶν πού ὑποτίθεται ὅτι ἀντιπροσώπευαν[135]. Ἀπ' τήν στιγμή πού κάποιες ὀργανώσεις ἀμφισβητούσαν τίς διαπραγματεύσεις τοῦ Ἀντιπαπισμοῦ - καί συγκεκριμένα ἀμφισβητούσαν τό θέμα τῆς Δ ἐξίσωσης - ἐντιμεπαιζόντουσαν ἀπ' τήν ἐπίσημη ἐξουσία μέ δυσμένεια. Ἡ παράδοση τῆς προτεραιότητας τῆς " πολιτικῆς κοινωνίας " ἔναντι τῆς "κοινωνίας τῶν πολιτῶν " ἔπαιξε καί πάλι τόν καθοριστικό της ρόλο.-

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

3ου Κεφαλαίου

1. Νομιμότητα (LEGITIMACY) μ' αὐτή τήν ἔννοια ἑνός καθεστῶτος ,κόμματος ἤ κινήματος σημαίνει ὅτι τά παραπάνω ἔχουν γίνει ἀποδεκτά καί θεωροῦνται ἔγκυρα στά μάτια τῆς πλατειᾶς λαϊκῆς βάσης ἐξ αἰτίας τό ὅτι λειτουργοῦν σύμφωνα ὄχι ἁπλά μέ τόν νόμο (ἐνν. τό θετικό δίκαιο) ἀλλά μέ κάποιες βασικές ἀρχές πού γίνονται κοινά ἀποδεκτές ἀπό ὅλους. Ἐδῶ γιά τόν προσδιορισμό τῆς νομιμότητας δέν ἀρκεῖ ἁπλά ἡ νομικίστικη θεώρηση τῶν πραγμάτων ἀλλά ἀπαιτεῖται ἡ διερεύνηση τῆς καθολικῆς πολιτικῆς ἤ κοινωνικῆς ἀποδοχῆς. Μιά κυβέρνηση π.χ. τυπικά μπορεῖ νά εἶναι νόμιμη ἀλλά ὡστόσο νά στερεῖται τῆς εὐρύτερης κοινωνικῆς ἀποδοχῆς ἀκριβῶς γιατί στηρίζεται σέ μηχανισμούς σκληροῦ πειθαναγκασμοῦ ἤ νόθευσης τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας. Βλ. Λεξικό Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τῆς UNESKO τομ.2ος στό ζήτημα " Νομιμότης " ,βλ. ἀκόμη Ν. Πουλαντζᾶ ,Πολιτική ἐξουσία καί κοινωνικές τάξεις ,τομ. β' Ἐκδ. Θεμέλιο, 1975 σελ. 59 ἑξ.

2. Φυσικά ἐδῶ μιλᾶμε γιά μιά σχετική αὐτονομία ,γιατί μιά κατάσταση διεθνοῦς ἀλληλεξάρτησης τῶν ἐπί μέρους πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν συστημάτων ἰδιαίτερα στίς ἡμέρες μας εἶναι ἀδιανόητο ν' ἀποκλειστεῖ.

3. Βλ. Π. Νεφελούδη , Στίς πηγές τῆς κακοδαιμονίας (Τα βαθύτερα αἴτια διάσπασης τοῦ Κ.Κ.Ε. 1918-1968) GUTENBERG ,σελ. 311-312 καί 365.

4. Πρβλ. Νικ. Πουλαντζᾶ ,ἡ κρίση τῶν δικτατοριῶν ,Ἐκδ. Παπαζήση ,1975 ,σελ.108 110-111 ,116 ἑξ. καί 123 Πρβλ. 'Ανδρ. Παπανδρέου ,'Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα , ὅπ. παρ. ,σελ. 551 ἑξ. καί 554.

5. Βλ. 'Ανδρ. Παπανδρέου ,'Ιμπεριαλισμός καί Οἰκονομική Ἀνάπτυξη , Νέα σύνορα 1975 σελ. 57 ἑξ. βλ. τοῦ ἴδιου " Εἰσαγωγικές παρατηρήσεις " στό βιβλίο " Μετάβαση στόν Σοσιαλισμό " Ἐκδ. 'Αλέτρι ,σελ. 16 ,βλ. εἰσήγηση τοῦ Σαμίρ 'Αμίν στό ἴδιο βιβλίο (" Μετάβαση στόν Σοσιαλισμό ") σελ. 17 καί 40-41.

6ΒΛ.J.MEUNAUD ,οἱ πολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα. παρ. σελ. 406 ἑξ. σελ. 413 ἑξ. καί σελ. 425 ἑξ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,Η Δ ημοκρατία στό ἀπόσπασμα,ὅπ. παρ. σελ119 ἑξ.

7. Βλ. J . MEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 402 ἑξ. Σ κῦρον Θεοδωροπουλον ,ἀπ' τό "Δόγμα Τροῦμαν " στό δόγμα " Χοῦντα " , Ἐκδ. Παπαζήση ,'Αθῆναι 1976 ,σελ.187ἑξ. καί 193 ἑξ.

8. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ,ὅπ. παραπ. σελ. 329.

9. Βλ. J.MEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ.405 ;Ἀνδρεά Παπανδρέου ,ὅπ.παραπ.σελ 191 ἑξ.

1 10. Εἶμαι γνωστό ὅτι ὁ Κεμάλ κατά τήν διάρκεια τῆς Ἐθνικιστικῆς του ἐπανάστα-σης εἶχε καταφέρει νά προσεταιρισθεῖ τό Κόμμα τῶν Μπολσεβίκων τῆς Σ.Ἕνωσης ,ἐνῶ ἀργότερα ἐστράφη κατά τῶν κομμουνιστῶν στή χώρα του. Ξεκινώντας τήν ἐπανάστασή του ἔδωσε ἀντι-ιμπεριαλιστική ἐντύπωση ἀλλά στήν συνέχεια κατάφερε νά προσεταιριστεῖ τόσο στήν Γαλλία καί ὅσο καί τήν'Ιταλία ἄν καί ἀρχικά ὡς νικήτριες δυνάμεις τῆς "Αντάντ " ἦσαν ἐναντίον του . Τέλος καί σ' αὐτήν τήν περίπτωση τῆς'Αγγλίας κα-τάφερε νά ἐκμεταλλευτεῖ μ' ἐπιτυχία τήν διαφοροποίηση τῆς ἐξωτερικῆς της πολιτικῆς ἀπέναντι στήν'Ἑλλάδα μετά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Βενιζέλου καί τήν ἐπάνοδο τοῦ Κωνσταντίνου ,

11. Βλ. Τάσου Βουρνᾶ ;Ἱστορία τῆς συγχρονης 'Ελλάδας ,ἐκ Τολίδη ,σελ. 66 ἐπ.

12. Βλ. J.MEYNAUD ὅπ. παρ. σελ. 398 ἐπ.καί σελ. 488 ἐπ.

13. "Οταν μιλᾶμε γιά χειραγωγική πειθώ πού δέν στηρίζεται σέ μιά εἰλικρινή κι' ὀρθολογική ἐπικοινωνία ,ἀλλά σέ μιά ἔντεχνη διαστρέβλωση τῆς πραγματικότητας μέ σκοπό τήν παραπλάνηση καί τόν κατάλληλο χειρισμό ἐκείνων πρός τούς ὁποίους ἀπευ-θύνεται . Βλ. ROBERT A.DAHL , MODERN POLITICAL ANALYSIS, THIRD ED. PRENTICE - HALL INC,σελ. 46.

14. Σ χετικά μέ τίς μιμητικές τάσεις τοῦ κατώτερου πρός τόν ἀνώτερο δέν ἔχουμε πα-ρά νά θυμηθοῦμε μέ τήν θεωρία τοῦ Ταρντε . Βλ. συγκεκριμένα ,N.TIMASHEF ;Ἱστορία κοινωνιολογικῶν θεωριῶν ,GUTENBERG ,'Αθήνα ,1976 σελ. 174.

15. 'Ομάδα ἀναφορᾶς σέ σχέση μ' ἕνα σύνολο ἀνθρώπων ,καλοῦμε τήν ομάδα ἐκείνη πού ἔχει περάσει στίς συνειδήσεις τους ὡς ὁμάδα πρότυπο (ἀξίες ,ἐπιδιώξεις ,συμπερι-φορά ,νοοτροπία ,τρόπος ζωῆς , ἀντίληψη σχετικά μέ τήν παραγωγή καί τόν τρόπο κατα-νάλωσης τῶν εἰσοδημάτων) πρός τό ὁποῖο κατατείνουν .

15α. Βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ.415.

16. Βλ.'Ανδρέα Παπανδρέου ;Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα , ὅπ. Παρ. σελ. 197-200.

17. Βλ. Ἅμοια ,σελ. 318 ἐπ. Γ.Κάτρη, ἡ γέννηση τοῦ νεοφασισμοῦ στήν'Ἑλλάδα ὅπ. παρ. σελ. 54 ἐπ.

18. Βλ. Σταύρου Τυχάρη ,Τά παρασκήνια τῆς'Αλλαγῆς ,'Αθήνα 1975 ,σελ. 60 ἑξ. Βλ. ἀκόμη σειρά ἄρθρων τοῦ Γ.Λιάνη στήν ἐφημερίδα " Τά Νέα " ἀπό τό φύλλο τῆς 1/6/76 κι ὕστερα ,ὅπως καί τοῦ Ν. Κακακουνάκη στά " Βῆμα τῆς Κυριακῆς στό φύλλο τῆς 23/5/1976.

19. Βλ.'Αριστόβουλον Μάνεση ,'Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο ,ἔκδ. Σακκουλα ,1963

σελ. 241 ἑπ. Πρβλ. τά ἄρθρα 43 καί 46 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1968.

20. Βλ. Σ π. Μαρκεζίνη Πολιτική Ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος, ὅπ. παρ. τομ. 10 σελ 41 ἑπ. 53, ἑπ. 90 ἑπ. 112 ἑπ.

21. Βλ. Σπ. Μαρκεζίνη Πολιτική Ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος, ὅπ. παρ. τομ. 10 σελ 41 ἑπ. 53, ἑπ. 90 ἑπ. 112 ἑπ.

22. J.MEYNAUD ,Πολιτικές Δυνάμεις στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παρ, σελ. 342 ἑπ.

23. Βλ. ὅμοια ,σελ. 346,Γιάννη Κάτρη,Ἡγέννηση τοῦ νεοφασισμοῦ στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παρ σελ. 125-132 καί ἰδιαίτερα σελ. 130.

24. Βλ. Σ κύρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 168 ;Ἀνδρέα Παπανδρέου ,Ἡ Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ἄπ. παρ. σελ. 128 ἑπ.

25. Βλ. J .LEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 244 ἑπ. N.TIMASHEF ;Ἱστορία κοινωνιολογικῶν θεωρι ῶν ,Τομ. I ,ὅπ. παρ. σελ. 293-294.

26. Βλ. Σ κύρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 219 ἑπ. Γιάνης Κάτρης ,ὅπ. παρ. σελ. 140 καί 141 ἑπ.

26α .Βλ. Σ κύρος Θεοδωρόπουλος ὅπ. παρ. σελ. 222 ἑπ. καί Γιάννης Κάτρης 15 ἑπ.

27. Βλ.Ἀνδρέα Παπανδρέου ,Ἡ Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ. παρ. σελ. 170-171.

28. Βλ. Γ. Κάτρης ,ὅπ. παρ. σελ. 194-195.

29. Βλ.Ἀνδρέα Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 322-323.

30. Βλ. ὅμοια, σελ. 333 καί 336- 337.

31. Βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 340 ἑπ. καί Γ. Κάτρης ὅπ. παρ. σελ. 130.

32. Βλ. J MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 349-350. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁρισμένα σώματα ἤ κλάδοι τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἔπαιρναν τήν προσωνυμία τοῦ " βασιλικοῦ" ,π.χ.Βασιλική Χωροφυλακή ,Βασιλικό Ναυτικό κ.ἄ.

33. Βλ. KEITH LEGG, THE POLITICS IN MODERN GREECE ,ὅπ. παρ. σελ. 187 ἑπ. καί σελ. 214 ἑπ.

34. Βλ. Γ. Κάτρης ,ὅπ. παρ. ,σελ. 61-64 καί σελ. 223 ἑπ.

35. Βλ. Β.Φίλια ,"Ὀφεις μεταβολῆς καί διατήρησης τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,τομ Β' ὅπ. παρ. ,σελ. 210-211, ὁ Β. Φίλιας στήν μελέτη του ἡ " Πολιτική διάσταση στόν μικροαστισμό " ἐπισημαίνει πολύ πετυχημένα ,κι ἀναλύει σέ βάθος τίς σθεναστικά συντηρητικές πολιτικοκοινωνικές τάσεις πού προσδιορίζουν τό μικροαστικό στοιχεῖο (βλ.ὅπ.παρ. 194-195).

36. Βλ. Β. Φίλιας ,ὅπ. παρ. σελ. 211.

37. Βλ. Σπ. Μαρκεζίνη ,Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδας ,ὅπ. παρ. ,τομ. 8 σελ. 16-17 , 41- 44 καί 45-51 καί Β. Φίλια ,Δοκίμια Κοινωνιολογίας ὅπ. παρ. σελ.76-78.

38. Βλ. ὅπ. παρ. τομ. 7 ,σελ. 185 ἑπ. τόμ. 8 ,σελ.9 ἑπ. καί 12 ἑπ.

39. Βλ. Β. Φίλιας , Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ. 78.

40. Βλ. Ν. Μουζέλη Νεοελληνική Κοινωνία ,Ὄψεις ὑπανάπτυξης ,ὅπ. παρ, σελ. 228 καί Β. Φίλια ,ὅπ. παρ. 76-77.

41. Βλ. J. MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 351 ἑπ.

42. Βλ.Ἀνδρέα Παπανδρέου ;Ἡ Δημοκρατία στό Ἀπόσπασμα ,ὅπ. παρ. σελ. 131 ἑπ.

43.Βλ. Γ. Κάτρης ,ὅπ. παρ. σελ. 147-150.

44. Βλ. Β. Φίλιας ,Ὄψεις μεταβολῆς καί διατήρησης τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ. παρ σελ. 210- 211 καί πρβλ. LUCIAN W PYE ,ASPECTS OF POLITICAL DEVELOPMENT , LITTLE BROWN AND COMPANY ,1966 σελ. 174 ἑπ.

44α ,Ἡ Ἑλλάδα δέν γνώρισε ποτέ τόν ἀποικιοκρατικό ζυγό τῶν δυτικῶν δυνάμεων ὅπως ἄλλες τριτοκοσμικές χῶρες . Ἀκόμη ἡ σημαντική μεταπρατική οἰκονομική δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στήν περιοχή τῆς Ἀνατολῆς , Μεσογείου ,ἀλλά καί διεθνῶς μέ συνδυασμό πάντα μέ τήν αἴσθηση τῆς μεγάλης πολιτιστικῆς κληρονομιᾶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Ἱστορικῆς του σημασίας γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ διαμόρφωναν κάποιες ἰδιαιτερότητες στόν χαρακτήρα τῆς σύνδεσης τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους μέ τόν ἀμερικανοκαπιταλιστικό μητροπολιτικό χῶρο καί τίς πολιτικές του ἡγεσίες ,ἰδιαιτερότητες πού δέν ἀπαντῶνται σ' ἄλλες τριτοκοσμικές χῶρες . Βλ. Β. Φίλια ,Κοινωνία καί ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παρ. ,σελ. 76.

45. Ἤδη ἀπ' τό κίνημα τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908 ἡ δυναμική τῆς παρέμβασης τοῦ στρατοῦ στά πολιτικά πράγματα τῆς Τουρκίας συγκριτικά μέ τήν εἰρηνική τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἰσχυρότερη . Καί αὐτό δέν εἶναι ἄσχετο μέ τήν πολιτική καί στρατιωτική ὀργάνωση τῆς Τουρκίας ὡς αὐτοκρατορίας πρίν ἀκόμη μετασχηματιστεῖ σ' ἐθνικό κοσμικό κράτος. Ἐπρόκειτο βασικά γιά μιά ὀργάνωση ὅπου ὁ Σουλτάνος ,ὁ Στρατός καί τό Μουσουλμανικό Ἱερατεῖο εἶχαν κυρίαρχη θέση. Ὁ στρατός μάλιστα παρουσίαζε σταθερά τήν τάση ἀπ' τόν 19ο καί μετά νά προτείνει ,νά προωθεῖ καί νά ἐπιβάλλει ἐκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις στήν Τουρκική κοινωνία. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅν ,ἐνῶ στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ὁ κύριος ἐκφραστής τοῦ ἀστικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί τῶν κοινωνικῶν μεταρυθμίσεων πού ὁ προηγούμενος ἐπέβαλε στήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου ,ἦταν ἕνας πολιτικός ,ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος στήν περίπτωση τῆς Τουρκίας ὁ θεμελιωτής τοῦ σύγχρονου ἐθνικοῦ κοσμικοῦ της κράτους

κι ὁ κύριος ἐκφραστής τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ της ἐκσυγχρονισμοῦ στήν ἴδια περίοδο ἦταν ενας στρατιωτικός , ὁ Κεμάλ Ἀτατούρκ.

Οἱ στρατιωτικοί τῆς ἐπανάστασης τοῦ Γουδιοῦ τό 1909 μπροστά στό δίλημμα τους κατέφυγαν σ' ἕνα πολιτικό γιά ν' ἀναλάβει τήν ἡγεσία τοῦ ὅλου μεταρρυθμιστικοῦ ρεύματος. Οἱ ριζοσπάστες στρατιωτικοί ὅμως τῆς Τουρκίας μετά τήν ἀποτυχία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Νεοτούρκων κατά τόν Α' Παγκόσμιο πόλεμο δέν κατέφυγαν σ' ἕνα πολιτικό ἀλλά ἐκράτησαν καί πάλι μέσω ἑνός στρατιωτικοῦ ἐθνικιστή καί ἐπαναστάτη ἡγέτη ,τοῦ Κεμάλ. Καί ναί μέν στήν περίοδο 1909-1940 στήν Ἑλλάδα εἶδαν τό φῶς πολλές στρατιωτικές παρεμβάσεις (1909 ,1916,1922 ,δικτατορία Παγκάλου ,δικτατορία Κων Κονδύλη ,1935,1936) οὐδέποτε ὅμως παγιώθηκε ἕνα ὁλοκληρωτικό καθεστώς διαρκείας στηριγμένο σέ μιά στρατιωτική ἐπανάσταση καί τήν ἡγεσία της ,ενα δικτατορικό καθεστώς μεγάλης διαρκείας μέ κυρίαρχη μορφή ἀποκλειστικά ἕνα στρατιωτικό ἡγέτη ,ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Κεμαλισμοῦ ,Ἡδικτατορία τοῦ Μεταξᾶ στήν Ἑλλάδα πραγματοποιήθηκε στό τέλος τῆς μεσοπολεμικῆς περιόδου ,μετά τόν θάνατο τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καί μέ τήν ἔγκριση φυσικά τοῦ Βασιλιά Γεωργίου τοῦ Β' .

Ἀκόμη καί στήν μεταπολεμική περίοδο οἱ παρεμβάσεις τοῦ στρατοῦ στήν Τουρκία ἦσαν περισσότερες (1960, 1971 , 1980) καί γενικώτερα ἡ ἐπιρροή του στά πολιτικά πράγματα ἦταν πιό αὐτοδύναμη καί καθοριστική συγκριτικά μ' ἐκείνη τοῦ στρατοῦ στήν Ἑλλάδα. Βλ. καί τά ἐνδιαφέροντα ἄρθρα τοῦ Ν. Σ αρρῆ στήν ἐφημερίδα "Ἐλευθεροτυπία " ἀπό 14 Νοεμβρίου μέχρι 19 Νοεμβρίου 1983.

45α. Βλ. Μ. Νικολινάκου , Μελέτες πάνω στόν Ἑλληνικό καπιταλισμό ,ὅπ. παρ, σελ95.

46. Βλ. Α. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 351 ἐπ. καί Ν. Πουλαντζᾶ ἡ κρίση τῶν δικτατοριῶν ,ὅπ. παρ. σελ. 68 ἐπ.

46α .Βλ. ὅμοια σελ. 353 .

47. Βλ. Ν. Πουλαντζᾶ :Η κρίση τῶν δικτατοριῶν , ὅπ. παρ. σελ.65 ἐπ.

48. Βλ. J.MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 357 .Μέ τό πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου ἀσφαλῶς καί ὑπῆρξαν στρατιωτικοί κύκλοι πού πίστεψαν ὅτι θά μποροῦσαν νά ἐπιβάλουν μιά δική τους πολιτική καί κοινωνική ταξη πραγμάτων . Τέλεσά ὅμως ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ " νέα τάξη " πού ἐπιθυμοῦσαν νά ἐπιβάλουν σέ κοινωνικοοικονομικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο δέν διέφερε τῆς προηγούμενης ἐπί κυριαρχίας τῆς κοινοβουλευτικῆς δεξιᾶς.Ἐνδεχομένως νά ὑπῆρχαν καί ριζοσπαστικώτερες κοινωνικοπολιτικές τάσεις σ' ὁρισμένους κύκλους τῆς

χούντας , σ' ἐπίπεδο κυρίως μικρῶν ἀξιωματικῶν , ἀλλά δέν μπόρεσαν ποτέ νά ἐκφραστοῦν ἀποτελεσματικά καί νά παραγάγουν μεταρρυθμιστικό κοινωνικοπολιτικό ἔργο (Βλ."Ανδρ. Παπανδρέου ὅπ. παρ. σελ. 336-337) .Τό πιό γνήσιο " ἐπαναστατικό " ἀποτέλεσμα τοῦ ὅλου στρατιωτικοῦ ἐγχειρήματος συντελέστηκε σέ πολιτικό ἐπίπεδο κι αὐτό ἦταν ἡ ἀνατροπή τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ .

"Η" Νέα τάξη " πού ἐπιθυμοῦσε ὁ στρατός ὁλοκληρώθηκε πιό ὁρατά σ' ἐπίπεδο συντεχνιακῆς ἱκανοποίησης διῶν του αἰτημάτων καί διεκδικήσεων ὡς ἰδιαίτερης ἐπαγγελματικῆς κατηγορίας πού κατά τήν γνώμη του δικαιωματικά ζητοῦσε ἀκόμη περισσότερο συμμετοχή στήν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας καί στίς εὐκαιρίες οἰκονομικοῦ πλουτισμοῦ ,γιατί ἡ τάξη τῶν πολιτικῶν γενικά ἀποδείκτηκε δῆθεν φαύλη ἀνίκανη κι ἀνίκανης . Βλ. KEITH LEGG , THE POLITICS IN MODERN GREECE , ὅπ.παρ.σελ.221ἑξ

48α. Βλ. Τό ὀκ' ἀριθμ 6 τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ " Δευκαλίων " Μάρτιος - Μαΐος 1971 ,σελ. 73 ἑπ. ,ὅπου τό ἄρθρο τοῦ H.MARCUSE ,"'Επιθετικότητα στήν σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία " ,σελ. 117 ἑπ. ,ὅπου τό ἄρθρο τοῦ G MENDEL "'Η Χιτλερική 'Ιδεολογία " καί σελ. 143 ἑπ. ὅπου συζήτηση τοῦ MAX HORKHEIMER καί τοῦ A. MITSCHERLICH πάνω στόν Χίτλερ.

49. Βλ. Γ. Κάτρη ,'Η Γέννηση τοῦ νεοφασισμοῦ στήν'Ελλάδα ,ὅπ. παρ. σελ 353 ἑπ.

50. Βλ.'Ανδρ. Παπανδρέου ὅπ. παρ. σελ. 317 ἑπ.

51. Βλ. ὅμοια σελ. 197 ἑπ.

52 , Βλ. ὅμοια σελ. 350-351.

53. Βλ. Γ.Κάτρη ,ὅπ. παρ. σελ. 80, Ἀνδρ. Παπανδρέου, ὅπ. παρ. σελ. 318 καί 324

54.Βλ. Γ.Κάτρης ,ὅπ. παρ. σελ. 209 ἑπ. Τάσος Βουρνᾶς ὅπ. παρ, σελ. 249 ἑπ. καί 'Ανδρ. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 257 ἑπ.

55. Βλ.'Ανδρ. Παπανδρέου , ὅπ. παρ. σελ. 265 ἑπ. καί σελ. 269 ἑπ. Τάσος Βουρνάς ,ὅπ. παρ. 251 ἑπ. Ν. Φιρούζης ,ὅπ. παρ. ,τομ 3ος σελ. 360.ἑπ.

56. Βλ. Γ.Κάτρης ,ὅπ. παρ. σελ. 229 ἑπ.

57. Βλ. Α.Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 454 ἑπ. Φίλιπ. Νικολόπουλου ,Για μιά κριτική καί διαλεκτική πολιτική σέ " Μεσογειακή 'Αλληλεγγύη ,τεῦχ. Α ὀγούστου 1982 σελ. 24, ἑπ.

58. Βλ. Β. Φίλια ,"Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ. παρ. σελ . 161-162.

59.Βλ. Α. Παπανδρέου ,ὅπ.παρ. σελ. 333 ἑπ.

60. Βλ. ὅμοια σελ. 427 ἑπ.

61 Βλ. Ν. Πουλαντζά ,'Η κρίση τῶν δικτατοριῶν ,ὅπ παρ. σελ. 62.ἑπ.

62. Βλ. Σταῦρος Ψυχάρης ,ὅπ. παρ. σελ. 336-337.καί 49 ἑπ.

63. Βλ. Ἀδμοπαναγιρέου ,ὅπ. παρ. σελ.

64. Βλ. Α. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 336-337.

65. Βλ. Σταῦρος Ψυχάρης ,ὅπ. παρ. σελ. 65 ἑπ. σελ 80 σελ. 97 ἑπ. καί 103 ἑπ.

66. Βλ. Α. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 329.

67. Βλ. KEITH LEGG ,ὅπ. παρ. σελ 26 .

68. Βλ. ὅμοια ,σελ. 18 ἑπ. Σύμφωνα μέ τόν AREND LIJHHART " CONSOCIATIONAL " πολιτικά συστήματα εἶναι ἐκεῖνα πού ἀποτελοῦν μέν τυπικές δημοκρατίες ,ἀλλά χαρακτηρίζονται ἀπό διάσπαση καί ἀντιθέσεις πολιτιστικῶν ὑποσυνόλων ,ἀπό τάσεις πολιτικῆς ἀστάθειας καί παράλληλα παγώματος τῶν διαδικασιῶν κοινωνικῆς διαφοροποίησης καί μιγητικότητας πού ἀλιστόσο ὕστερα ἀπό προσπάθειες τῶν ἡγεσιῶν τῶν πολιτιστικῶν ὑποσυνόλων μειώνονται ,πρᾶγμα πού αὐξάνει τόν δείκτη πολιτικῆς σταθερότητας .'Ο Λ.Ι. θεωρεῖ ὡς ἐκπροσώπους τῶν κύριων πολιτιστικῶν ὑποσυνόλων τά πολιτικά κόμματα ἐνῶ ὡς ἄλλους πόλους δύναμης σ' „ὐτά τά συστήματα τήν ἐκκλησία ,τόν στρατό ,τήν γραφειοκρατία ,τήν παραδοσιακή κοινωνική καί πολιτική " ELITE " καί τ' ἀνερχόμενα νέα στοιχεῖα τῶν πόλεων .'Ολοι αὐτοί οἱ πόλοι δύναμης δέν εἶναι μέν μέ τήν αὐστηρή τεχνική ἔννοια τοῦ ὅρου πολιτιστικά ὑποσύνολα (SUBCULTURES) ἀλλά σέ κάθε περίπτωση εἶναι ἀνταγωνιστικά κοινωνικά στοιχεῖα . Κατά τόν Λ.Ι. ὁ ἀνταγωνισμός αὐτῶν τῶν στοιχείων διευθετεῖται ἔξω ἀπ' τόν παραδοσιακό κοινοβουλευτικό χῶρο καί τό ἀντίστοιχο θεσμικό ὑπόβαθρο ,ἀλλά μέσα ἀπό ἀνεπίσημες συμφωνίες (INFORMAL AGREEMENTS) ,δυναμικούς διακανονισμούς καί συνεργασία τῶν ἡγεσιῶν τῶν στοιχείων αὐτῶν μπροστά στόν κίνδυνο τό πολιτικό σύστημα νά ὑποστεῖ πλήρη διάσπαση.

Γιά νά λειτουργήσει μ' ἐπιτυχία μιά " CONSOCIATIONAL " δημοκρατία πού κατά κάποιο τρόπο ἀποτελεῖ εἶδος τοῦ " RECONCILIATION SYSTEM " (συμφιλιωτικό σύστημα) σύμφωνα μέ μιά συμμαχία πολιτειακῶν καί στρατιωτικῶν παραγόντων (JAUOWITZ) καί νά ἐκπληρώνονται οἱ ἐξῆς παρακάτω προϋποθέσεις (ΒΛ/ KEITH LEGG ὅπ. παρ. σελ. 19.)

α) Οἱ ἡγέτες τῶν κύριων πολιτιστικῶν ὑποσυνόλων καί μελλόν δύναμης (POWER ELITES) πρέπει ἔγκαιρα ν' ἀντιλαμβάνονται τούς ἐνυπάρχοντες κινδύνους σ' ἕνα

διασπασμένο σύστημα καί νά συμμορφώνονται ἀπό τίς ἀρχικές ἀποφάσεις γιά καθαρά μεταξύ τους συνεργασία

β) Πρέπει οἱ παραπάνω ἡγέτες νά πιστεύουν καί νά θέλουν τήν διατήρηση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

γ) Πρέπει νά μποροῦν μεταξύ τους ν' ἀναπτύσσουν δεσμούς ἐποικοδομητικῆς ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας παρά τίς μεταξύ τους διαφορές,

δ) Πρέπει νά συγκροτοῦν θεσμικό ὑπόβαθρο στούς μεταξύ τους διακανονισμούς καί νά δρίζουν κάποιους " κανόνες παιχνιδιοῦ " στήν ἀπό κοινοῦ διευθέτηση τῶν διαφορετικῶν μεταξύ τους συμφερόντων.

69. Βλ. KEITH LEGG , ὅπ. παρ. σελ. 11 καί DAVID APTER ,THE POLITICS OF MODERNIZATION , THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, σελ. 36 ἑπ.

70. Βλ. Ν. Πουλαντζάς ,ὅπ. παρ. σελ. 76 ,77 καί 81 ἑπ.

71. Βλ. T. PARSONS THE SOCIAL SYSTEM ROUDLEDGE AND KEGAN PAUL LTD LONDON βλ. σελ. 26. ἑπ.

72 . Δέν μπορεῖ πράγματι ν' ἀμφισβητηθεῖ ὅτι ὁρισμένοι ἀξιωματικοί τῆς Χούντας χαμηλῶν κυρίως βαθμῶν ,ἐκδηλωνόντουσαν μέσα στούς κύκλους τους μέ τρόπο " ἐθνικιστικό " κι " ἀντιδεξιό " .Ἀποδείχθηκε ὅμως τελικά ὅτι αὐτοί οἱ ἀξιωματικοί οὐδέποτε ἀπόκτησαν ἀποφασιστική ἐξουσία κι ἔμειναν πάντοτε ἐλεγχόμενοι ἀπ' ἐκείνους τούς ἡγετικούς χουντικούς κύκλους πού ἡ συνεργασία κι ἡ ὑποτέλειά τους στ' Ἀμερικανικά κέντρα ἀποφάσεων δέν ἄφηνε πολλά περιθώρια αὐτόνομης " ἐθνικιστικῆς " ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, Βλ.Σάββας Ψυχάρης , ὅπ. παρ. σελ. 36-38 ,Ἀνδρ. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ. σελ. 337 ,Νίκος Πουλαντζάς ,ὅπ. παρ. σελ. 166.

73. Βλ. Ν. Πουλαντζάς ,ὅπ. παρ. σελ. 121,123. 134.

74 .Βλ. Χάρις Νικολινάκος ,ὅπ, παρ. σελ 82 .Βέβαια ὅπως καί στό 3ο κεφ. τοῦ πρώτου μέρους διεξοδικά ἀναλύσαμε τά μονοπωλιακά ἤ ὀλιγοπωλιακά χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ δέν σημαίνουν ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε καί μέ τό σύστημα τοῦ λεγόμενου κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ ὅπως αὐτό συναντᾶται στίς χῶρες τοῦ Δυτικοευρωπαϊκοῦ καί Βορειοαμερικανικοῦ χώρου. CONTRA στήν ἄποψή μας , ἡ ἄποψη τοῦ Ν. Θυρούκη ,βλ. ὅπ. παρ. τόμ 2ος σελ. 11 ἑπ.

75. Στό σημεῖο αὐτό διευκρινίζουμε ὅτι μιλῶντας γιά κοινωνική ἐξουσία ἐννοοῦμε κυρίως ἐκείνη πού στηρίζεται στήν ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς καί γενικώτερα τήν κατοχή μεγάλου οἰκονομικοῦ πλούτου.Ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἐξου

σίας δέν ταυτίζεται άπόλυτα μέ τήν έννοια τής οικονομικής τέτοιας ,άλλ' όπωσδήποτε καθορίζεται σ' ένα μεγάλο βαθμό άπ' τήν δεύτερη.

76. Βλ. Β.Φίλια ,Όψεις τής διατήρησης καί τής μεταβολής τού κοινωνικού συστήματος, όπ. παρ. σελ. 157-159.

77. Ή άνάλυση αύτή επιτεύχθηκε μέσω ,α') των άμεσων διαχοινωνικών ταξικών επιρροών καί β') των άμεσων διαχολεττιακών ταξικών επιρροών. Στήν πρώτη περίπτωση οί καθοριστικές επιρροές άσκούντο μέσω μιάς άμεσης επαφής μέ τό συνολικό κοινωνικό σώμα (π.χ. όταν ή μεγαλοαστική τάξη προέβαλλε ένα πρότυπο τρόπον ζωής πρός τό όποίο παρέσυρε μεγάλο μέρος τού συνολικού κοινωνικού σώματος κερνώντας έτσι τήν κοινωνική του συνείδηση ως δόλιβα αναφοράς του) .Ένώ στήν δεύτερη μέσω επιδράσεων καί έλέγχων τού πολιτικού συστήματος τό όποίο μέ τήν σειρά του προέβαινε σέ"έκροές " πού έπηρέαζαν τό συνολικό κοινωνικό σώμα σύμφωνα μέ τίς επιλογές τών κυρίαρχων τάξεων (οικονομική , εκπαιδευτική κλπ. πολιτική) .

78. Βλ. Ν. Πουρούκης ,όπ. παρ, σελ 52 έπ. καί σελ. 88 έπ. καί J. MEUNAUD ,όπ. παρ. σελ. 389, έπ.

79. Βλ.'Ιδιαίτερα τό τρίτο κεφάλαιο τού 1ου μέρους τού παρόντος έργου .

80. Βλ. J. MEUNAUD ,όπ. παρ, σελ. 382 έπ. καί σελ. 385 έπ.

81. Βλ. J .MEUNAUD , όπ. παρ. σελ. 260-61 ,273 καί 390-91.

82α . Βλ. R.A. DAHL ,MODERN POLITICAL ANALYSIS , όπ. παρ. σελ. 40-41.

82 .Π.Χ. στό μοντέλο τού λεγόμενου Σουηδικού " Σοσιαλισμού " τά κέντρα τών πολιτικών αποφάσεων πιέζουν τίς κεφαλαιοκρατικές τάξεις σ' ένα βαθμό όχι άσήμαντο χωρίς αύτό νά σημαίνει ότι κινδυνεύουν οί δημοκρατικοί θεσμοί άπό κάποια οργανωμένη αντιδημοκρατική αντίδραση αύτών τών τάξεων . Τό εκτεταμένο άκριβώς σύστημα τών πλούσιων κοινωνικών παροχών πρός τόν Σουηδό πολίτη δέν θά'ταν νοητό άν τό πολιτικό συστημα τής χώρας δέν μπορούσε ν' άσκήσει κάποιο αποτελεσματικό έλεγχο στούς οικονομικά ισχυρούς . Βλ. JACQUES ARNAUD ,Ο Σουηδικός " Σοσιαλισμός " ,μιά μικτή κοινωνία , έκδ. " Πανόραμα " σελ. 79 έπ. σελ 92 έπ. καί 112 έπ.

83. Βλ. παρ. στήν παρούσα ένότητα τού Ίδιου κεφαλαίου. Βλ. άνάμη 2ον κεφ. Β' τού 1ου μέρους τού έργου , όπως καί τό 2ο κεφ. τού 2ου μέρους σχετικά μέ τ' άποτελέσματα καί τίς αντιστάσεις πού συναντησαν ορισμένες φιλολαικές μεταρρυθμίσεις προσπάθειες μή δεξιών κυβερνήσεων.

84. Τά λεγόμενα " επιτελεία " τών κατεστημένων τάξεων αποτελούνται άπό δομάδες

τελεχῶν πού κατέχουν ἐπίλεκτες θέσεις σέ διάφορους κοινωνικούς τομεῖς ἤ ὑποσυ-
στήματα καί πού ἡ δράση καί τό ἔργο τους ἐξυπηρετεῖ τό κοινωνικό καί πολιτικό
" STATUS QUO " Ὡστόσο ἡ συνολική κοινωνική τους δράση πολλές φορές διακρίνε-
ται γιά κάτι " δυϊστικό " μέ τήν ἔννοια δηλ. ὅτι ἐνῶ ἀπ' τήν μιά παίζουν λιγώτε-
ο ἤ περισσότερο τόν ρόλο " ὀργάνου " μιᾶς συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας ἀπ'τήν
λλη ἀναπτύσσουν τάσεις μιᾶς δικῆς τους σχετικῆς αὐτονομίας ὡς ἐάν ἤθελαν ὁρισμέ-
ναπ' αὐτά τουλάχιστον-μιλᾶμε κυρίως γιά τούς πολιτικούς καί τούς στρατιωτικούς - νά
ατασταθοῦν " PRIME MOVERS " στίς κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες.Ὁ " δυϊσμός " αὐτῆς
ῆς συμπεριφορᾶς δέν πρέπει νά παραβλέπεται τόσο σ' ἐπίπεδο ἔρευνας τῶν κενῶν ,τῶν
ντινομιῶν καί τῶν ρηγμάτων ἐξουσίας τῶν κυρίαρχων τάξεων καί τοῦ κατά πῶς καί πό-
ο οἱ ἀνερχόμενες τάξεις ἐμεταλλεύτηκαν τά παραπάνω γιά τόν δικό τους κοινωνικό
γώνα ,ὅσο καί σ' ἐπίπεδο ἔρευνας τῶν ἔσχατων αἰτίων ἤ συντελεστικῶν παραγόντων ἐ-
νός φαινομένου πού ὁρισμένες φορές παίρνουν τήν μορφή ἑνός πραγματικοῦ κύκλου ἀλυθ-
ειδωτῶν ἀλληλεπιδράσεων κυρίαρχων στοιχείων τῆς συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικῆς
ομῆς καί δέν μποροῦν νά ἐντοπιστοῦν στήν δράση ἀποκλειστικά καί μόνο ἑνός στοιχείου

85. Βλ. R.A.DAHL ,ὅπ.παρ. σελ. 76 ἑπ.

85α.'Εδῶ καθαρά ὑπονοοῦμε ὅτι ἄν συντελεῖτο ἕνας γνήσιος ἀστικός μετασχηματισμός
αρόμοιος μ' ἐκεῖνο τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν τότε θά συμπροτεῖτο ἕνα ἀστικό κρά-
ος σαφῶς πιό φιλελευθέρων δομῶν καί μέ μεγαλύτερη λειτουργικότητα.Ἕνα τέτοιο κρά-
ος θἄταν πιό εὐαισθητοποιημένο στίς εἰσροές - μηνύματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλον-
ος καί θά ἐπέτρεπε μεγαλύτερη ἀνάπτυξη τῆς θεσμοποίησης τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα , Κάτω
ῶμως ἀπό τέτοια πολιτειακή διαμόρφωση οἱ ἀντιστάσεις τοῦ Π.Σ. ἀπέναντι στίς ἐπιρ-
οές τῶν κατεστημένων τάξεων μποροῦν ν' ἀποβοῦν ἰσχυρότερες . Ἐξ ἄλλου ὑπάρ-
ουν μεγαλύτερα κοινωνικοπολιτικά περιθώρια οἱ λαϊκές μάζες κι οἱ ριζοσπαστικές
υνάμεις νά δημιουργήσουν περισσότερους θύλακες ἀντιστάσεων καί παραπέρα προώθησης
ῶν δικῶν τους συμφερόντων καί μέ δύο λόγια νά ἰσχυροποιήσουν τήν ταξική στήριξη
τῶν δικῶν τους πολιτικῶν μηχανισμῶν διαπλοκῆς στίς ἐπιρροές τῶν κατεστημένων δυνάμεων .

6. Βλ. Κ. Μουζέλη ,Νεοελληνική Κοινωνία ,ὅρεις ὑπανάπτυξης ,ὅπ.παρ. σελ. 116 καί
17 - 118.

7.'Ονομάζουμε δευτερογενές ἐπίπεδο τῶν κοινωνικοπολιτικῶν στοιχείων ἐκεῖνο πού
ιαμορφώνεται κάτω ἀπ' τούς ποικίλους πολιτικούς καί πολιτιστικούς μετασχηματισμούς
ι ἀνταναπλάσεις τῶν διαδικασιῶν καί διεργασιῶν " βάσης ".'Ο ταξικός ἀγώνας στό σύ-

νολό του συμπεριλαμβανομένων καί τῶν κινήσεων τῶν πολιτικῶν καί κοινωνικῶν φορέων πού ἔχουν ταξική βάση καί συνείδηση κι ἐκφράζουν μαχητικά τά συμφέροντα ἀνερχομένων δυνάμεων διατρέχει καί τά δυό ἐπίπεδα ,καί τό πρωτογενές καί τό δευτερογενές . Στό βαθμό πού συντελεῖται σέ πρωτογενές ἐπίπεδο μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀνεξάρτητη μεταβλητή στήν γενική ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ἐνῶ στό βαθμό πού συντελεῖται σέ δευτερογενές μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἐνδιάμεση μεταβλητή . Οἱ ταξικές πιέσεις π.χ. πού ἀμεθόδευτα προέρχονται ἀπ' τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σ' ἕνα δοσμένο κοινωνικό σχηματισμό τοποθετοῦνται στό πρωτογενές ἐπίπεδο. Οἱ ὀργανωμένες ὅμως κινήσεις μαζικῶν καί πολιτικῶν φορέων πού ἐκφράζουν τίς παραπάνω δυνάμεις κι ἡ ἐξειδικευμένη ἀναγνωστική πολιτική πρακτική (ἡγεσία καί τακτικές της ἐπιλογές μέσων ,προκοινοβουλευτικός καί κοινοβουλευτικός χῶρος) τοποθετοῦνται στό δευτερογενές ἐπίπεδο, ὅπου δηλ. οἱ ἀθρόμητες κοινωνικές τάσεις καί πιέσεις μετασχηματίζονται κι ἐμπλέκονται στό δαιδαλῶδες καθημερινό πολιτικό παιχνίδι. Εἶναι φανερό φυσικά ὅτι ἡ ἱεράρχηση ἀναγκῶν καί στόχων κι ἡ ἐπιλογή τακτικῶν εἶναι σημαντικά στοιχεῖα πού ἀναπτύσσονται στό δευτερογενές ἐπίπεδο .

87α. Σχετικά μέ τήν ἔννοια αὐτῶν τῶν " ἐπιτελείων " βλ. παραπ. ὑποσ. 86. Τά ἐπιτελεῖα γιά τά ὁποῖα μιλᾶμε ἐδῶ ,ἔχουν μικρότερες δυνατότητες ἀνάπτυξης σχετικά αὐτόνομων τάσεων συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ἐκκλησίας πού στήν'Ελλάδα δέν εἶχε ποτέ τήν προτεραιότητα ἔναντι τῆς πολιτείας. Εἶναι ἐπιτελεῖα πού σχετίζονται περισσότερο μέ τίς λειτουργίες τῆς ὁλοκλήρωσης καί τῆς διατήρησης τοῦ συστήματος - στήν προκειμένη περίπτωση ἑνός συγκεκριμένου κοινωνικοπολιτικοῦ " STATUS QUO " ὅπως ἐπίσης καί μέ τίς λειτουργίες τῆς κοινωνικοποίησης καί τῆς πολιτικοποίησης - μέ συντηρητικό ὡς ἐπί τό πλεῖστον προσανατολισμό στήν δική μαςπερίπτωση

88. Δέν εἶναι τυχαῖο π.χ. ὅτι μιά πνευματική φθισιογνωμίας ὅπως ὁ Ν. Καλαντζάκης ἐνῶ εἶχε γίνει ἤδη ξακουστή στό ἐξωτερικό ἐδῶ στήν'Ελλάδα ὄχι μόνο δέν ἔγινε δεκτή στήν'Ακαδημία 'Αθηνῶν καί δέν εἶχε γίνει ἀποδεκτή ἀπ' τήν ἐπίσημη πνευματική ἡγεσίατῆς χώρας ,ἀλλ' ἀκόμη παραπέρα ἔγινε ἀντικείμενο ἐκκλησιαστικοῦ " ἀφορισμοῦ θά μποροῦσε νά λεχθεῖ ὅτι παρόμοια στάση κράτησε ἡ ἐπίσημη πνευματική ἡγεσία σέ πνευματικούς ἀνθρώπους ὅπως ὁ Δημήτρης Ἰλινός ,ὁ Ν. Βάρναλης , ὁ'Αλ. Σβῶλος - ὅταν πιά ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ ἀκό καθηγητής στό Πανεπιστήμιο. κ.ἄ.

89. Βλ.'Αποστολή Βακαλόπουλου ,'Η χαρακτήρας τῶν'Ελλήνων , 1983 ,κεφ. 4ον ,στό σημεῖο ἰδιαίτερα πού ἀναφέρεται στίς " συναλλαγές " πού συμβαίνουν στήν χῶρα

Παν/κῶν Ἱδρυμάτων . Βλ. τό ἴδιο κεφάλαιο σέ περιοδικό "Ὀργάνωση " τεῦχος 12,σελ.6

90. Σέ μιά χώρα ὅπου δέν ὑπάρχει ὑψηλός δείκτης ἐξειδίκευσης καί διαφοροποίησης κοινωνικῶν δομῶν καί λειτουργιῶν ὅπως ἡ Παν/ Ἑλλάδα ,τό κῦρος πού ἀποκτᾶ κανείς παίρνοντας μιά θέση π.χ. καθηγητοῦ σ' ἐπίπεδο ἀνώτατης παιδείας τόν βοηθᾶ στήν ἀπόκτηση κι' ἄλλων θέσεων μέσα στήν πολιτειακή πυραμίδα ἀπ' ὅπου μπορεῖ νά ἀσκεῖ καί σέ χώρους ἄσκησης ἄλλων κρατικῶν λειτουργιῶν πέρα ἀπ' τήν ἐκπαιδευτική .

91. Βλ. WALTER FISCHER , EBERHARD RONDHOER , Γ. Φαραντάτου ,Ἐπανάσταση κι' ἀντεπανάσταση στήν Ἑλλάδα , Παπαπουμάκης , 1974 σελ. 37 κπ.

92. Πρβλ. ,ὅμοια ,σελ. 39-40.

93. Βλ. Φρειδ. Μίτσε ,Ἡ Γέννηση τῆς Τραγωδίας, μτ. Γιαννόπουλος, Ρη, 1976, σελ. 178 κ.ἑ.

94. Δ ἐν μπορεῖ φυσικά νά παραγνωριστεῖ ὅτι ἡ Χριστιανική θρησκεία εἶναι συνδεδεμένη ἀπό σκοπιά βασικῶν δογματικῶν θέσεων μέ τόν Ἰουδαϊσμό καί κατά συνέπεια ἔχει προέλευση ἀνατολική .Ἀκόμη θά μποροῦσε νά ὑποστηριχθεῖ ἡ πρώτη ἀποστολή κατά κάποιο τρόπο αἵρεση τῆς δεύτερης σπάζοντας τά στενά φυλετικά - ἐθνικά ὅρια τοῦ Ἑβραϊκοῦ Θεοῦ. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἀπ' ὁρισμένους Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐθνικιστικῶν τοποθετήσεων ὅπως π.χ. ἀπ' τόν Ρένο Ἀποστολίδη ἀπόψη κι ὁ Χριστιανικός Θεός θεωρεῖται προέκταση καί καραλλαγή τοῦ Ἑβραϊκοῦ , ἄσχετα ἄν χριστιανισμός κι Ἑβραϊσμός σάν Θρησκεῖες πολλές φορές στάθηκαν ἀντιμέτωπες κι ὁ Χριστός ἀπ' τούς Ἑβραίους δέν ἔγινε ἀποδεκτός ὡς Μεσσίας . Ἀπ' τήν ἄλλη εἶναι ἱστορικά καί πολιτιστικά παρατηρημένο ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολῆς ἔρρεπε περισσότερο πρός τήν μυστικοπάθεια συγκριτικά μέ τόν ἄνθρωπο τῆς Δύσης.

95. Ἀπ' αὐτή τήν σκοπιά εἶναι ἀκριβές νά ποῦμε ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανός ὁ ἀποκαλούμενος παραβάτης κατά κάποιο τρόπο ἀποτελοῦσε μιά ἔκφραση ἔσχατης ἀντίδρασης καί ἀντίστασης ἐκείνου τοῦ ἀρχαίου κόσμου πού ἦταν γαλουχημένος ἀπ' τίς κλασσικές Ἑλληνικές πολιτιστικές καί θρησκευτικές ἀξίες ἔναντι τοῦ διαρκοῦς ἐγκυμένου χριστιανικοῦ ρεύματος. Εἶναι δέ γνωστό ὅτι στά συγγράμματα τοῦ Ἰουλιανοῦ διαφαίνεται τόσο ἡ ἀγάπη του πρός τόν ἀρχαιολογικό κόσμο ὅσο καί ἡ ἐπίδρασή του ἀπ' τούς Νεοπλατωνικούς . Ἀντίδραση πρός τήν χριστική παλαιοδιαθηκική κυριαρχία τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος μπορεῖ νά βρεῖ κανείς μέσα στήν ἴδια τήν σκέψη καί τά συγγράμματα ὁρισμένων Νεοπλατωνικῶν πού θεωροῦσαν τούς ἑαυτούς τους ὡς φορεῖς ἑνός γνήσιου Ἑλληνικοῦ πνεύματος πού ξαναβρίσκει τόν ἑαυτό του ἄσχετα ἄν δέχεται καί συζητᾶ τίς

ἐξ 'Ανατολῶν ἐπιδράσεις.

Πάντως ὁ ἐθνικιστὴς συγγραφέας Ρένος 'Αποστολίδης πού ἀναφέραμε πιό πάνω ὑποστηρίζει ὅτι πράγματι ἡ χριστιανική θρησκεία νόθευσε τόν κόσμο τῶν ἀρχαιοελληνικῶν ἀξιῶν καί τήν "Ελληνική "Ιδιοσυγκρασία." Αλλος πάλι ἐθνικιστής "Ελληνας λογοτέχνης πού ἔθετε τόν ἰδεολογικό κόσμο τοῦ 'Ελληνισμοῦ ὑπεράνω κάθε " δογματικῆς ,ὅπως ἔλεγε θρησκείας" ἦταν ὁ ἰδιόρρυθμος Περικλῆς Γιαννόπουλος . Κατ' αὐτόν μάλιστα ὅποια τέτοια θρησκεία - φυσικά δέν ἐξαιρεῖ τήν Χριστιανική- δέν ἀναγνωρίζει τήν ἀνωτερότητα κάτω αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι " ἁπλῶς ἀνήθικος " .'Αλλά κι ὁ Κώστας Βάρναλης πού πολιτικοιδεολογικά ἄνηκε στό στρατόπεδο τῆς 'Αριστερᾶς δέν μποροῦσε ποτέ νά κατανοήσει πῶς τά χαρακτηριστικά τοῦ 'Ελληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ταίριαζαν μέ τό ἀρχαιολογικό πνεῦμα. Τόν πρῶτο τόν θεωροῦσε ὡς περίεργο καί ἀντιφατικό φαινόμενο ἐνῶ τό δεύτερο ὡς ὕμνο τῆς ἀπολυτῆς τῆς ζωῆς πού δέν μποροῦσε ποτέ νά συμπληρώνεται ἀπό κάποιες ἐβραϊκῆς προέλευσης μυστικοπαθεῖς τάσεις πού ἀρνιόνουσαν τήν ζωή στίς αἰσθητικές κι αἰσθησιακές της διαστάσεις, Βλ. σχετικό ἄρθρο τοῦ Γιάννη Γουδέλη στό φύλλο τῆς 9-4-1994 τῆς " Ελευθεροτυπίας ".

Τέλος ἀξίζει ν' ἀναφερθεῖ ὅτι θερμός ὑποστηρικτής καί θαυμαστής τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος μέ παράλληλη τάση ἀπόρριψης τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς "θρησκείας τῶν δυνάτων " ἦταν κι ὁ μεγάλος Γερμανός φιλόσοφος Φρειδερίκος Νίτσε.

96. Βλ.'Η μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε ,μ' ἐπιμέλεια τοῦ 'Αλέξη Δημαρᾶ ;Αθήνα ,1974 τομ. Β' σελ. μγ'.

97. Βλ. "Χριχ Φρόμ , Τό Δόγμα τοῦ Χριστοῦ ,ἐκδ. Ιθιουκουμάνης 1974 ,σελ. 77 κι 87ἑ

98. Βλ.'Η μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε ,ὅπ. παρ. ,τομ. Α' σελ.λγ' καί σελ. 125 ἑπ.

99. Βλ. "Θμοια ,σελ. 18 σέ συνδυασμό μέ τήν σελ. ΚΘ' καί τήν σελ. 129.

100. Σύμφωνα μέ τόν 'Αλέξη Δημαρά ἡ ἐκπαιδευτική 'Ιστορία τῆς χώρας μπορεῖ νά χωριστεῖ στίς ἑξῆς περιόδους: 1) 1821-1827 (ἡ περίοδος τοῦ 'Επαναστατικοῦ ἀγώνα ὅπου εἶναι ὁπωσδήποτε κάποιος ἐνθουσιασμός γιά τήν ἀναγέννηση τοῦ νεοελληνικοῦ στοιχείου μέσω μιᾶς σωστῆς ἐκπαίδευσης βασισμένης στίς ἀρχές τοῦ 'Ελληνισμοῦ καί γενικότερα Εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ) 2) 1827-1853 (ἐποχή τοῦ Καποδίστρια καί τοῦ "Οθωνα ὅπου τά πρῶτα ὄνειρα γιά μιά ἀναγεννησιακή ἐκπαίδευση ἐξαφανίζονται καί στή θέση της κατρουσιάζονται τά πρῶτα χαρακτηριστικά δείγματα ἑνός ἐκπαιδευτικοῦ αὐταρχισμοῦ συγκεντρωτισμοῦ ,φορμαλισμοῦ καί κονφορμισμοῦ πού κυριαρχεῖται ἀπ' ἕνα στεῖρο πνεῦμα " προγονοπληξίας "πού μαζί μέ τήν ἐπιβολή τῆς καθαρεύουσας ὡς ἐπίσης γλώσ

σμς τοῦ κράτους συνθέτουν ἕνα ἀποτελεσματικό ἰδεολογικό μηχανισμό πού ἐξυπηρετεῖ τό κατεστημένο τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ὀλιγαρχίας) .3) 1857 -1894 (ἡ περίοδος μεταξύ τῶν πρώτων μεταρρυθμιστικῶν προσπαθειῶν τοῦ Ὑπουργοῦ παιδείας Χριστόπουλου ποδχε ἐντοκίσει μερικά ἀπ' τά ἐλαττώματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῆς χώρας καί τῆς νομοθεσίας τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας Γ. Πετρίδη πού προσπάθησε σ' σ' ὁρισμένα σημεῖα νά καινοτομήσει καί ν' ἀνταποκριθεῖ στό αἴτημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης ,περίοδος στήν ὁποία τά παλιά χαρακτηριστικά τοῦ συστήματος διατηροῦνται σέ διάφορες παραλλαγές) .4) 1894-1917(ἡ περίοδος μεταξύ τῆς νομοθεσίας τοῦ Πετρίδη μέ τήν ὁποία ἀρχίζει μιά νέα φάση προσπαθειῶν γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καί τῶν πολιτικῶν γεγονότων τοῦ 17, περίοδος πού χαρακτηρίστηκε ἀπ' τήν ἔνταση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος κι ἀπ'τίς πιό μεθοδευμένες πιά προσπάθειες ὁρισμένων προοδευτικῶν πυρήνων ἐκπαιδευτικῶν - ὁ Δδελμοῦζος καί τό ἀνώτερο παρθεναγωγεῖο τοῦ Πόλου , Δ. Γληνός , ἐκπαιδευτικές ὁμιλες , Φοιτητική σύντροφιά - νά προχωρήσουν σέ μιά βαθύτερη κι οὐσιαστικώτερη ἐκπαιδευτική ἀλλαγή), 5)1917-1929(ἐποχή τοῦ Βενιζέλου καί τοῦ Βενιζελισμοῦ πού περιλαμβάνει τήν λεγόμενη ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 17 μέ πρωτεργάτες τόν Αλ. Δελμοῦζο ,Δ. Γληνό, καί Μ. Τριανταφυλλίδη ,τήν ἔναρξη τῆς λειτουργίας τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας (Δ.Γληνός), τήν ἐκπαιδευτική" ἀντίδραση " τοῦ 20 καί τίς πρῶτες διαστροποιήσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου κάτω ἀπ' τήν ἐπίδραση ριζοσπαστικῶν κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν) .6) 1929-1950 (ἡ περίοδος πού ξεκινᾶ μέ τήν ἐμφ διακυβέρνηση τοῦ'Ελευθερ. Βενιζέλου καί λήγει μέ τόν ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 46-49 καί τήν τελική ἐπικράτηση τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων ,ὅπου γιά πρώτη φορά ἐφαρμόστηκε μιά πιό ὁλοκληρωμένη ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση μέ πιό καθαρούς κοινωνικοοικονομικούς στόχους (νομοθεσία τοῦ 29) πού ὅστόσο δέν πρόλαβε νά ἐμπεδωθεῖ γιατί οὐσιαστικά ἀνατράπηκε ἀπ' τίς μεταβολές τῆς δικτατορίας τοῦ 1936 καί τά μεταπολεμικό συντηρητικό πνεῦμα).7) 1951 -1963 (ἐποχή τῆς θεμελίωσης τοῦ κράτους τῆς Δεξιᾶς ,ὅπου τό αἴτημα γιά μιά ριζοσπαστική ἐκπαιδευτική μεταβολή καί ἀξηση τῶν κονδυλίων τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ γιά τήν παιδεία παραμένει ἔντονο περιμένοντας τήν ἱκανοποίηση του ἀπ' τήν κεντρώα πολιτική παράταξη).8) 1964-1974 (ἐποχή τῆς διακυβέρνησης ἀπ' τήν'Ενωση Κέντρου τῆς ἀποστασίας καί τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας πού ἀνέκοψε τίς πολλές ἐξελίξεις, περίοδοςπού ἐκπαιδευτικά σηματοδοτεῖται ἀπ' τήνἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ66,μεταρρύθμιση πού ὀνομαζόταν ἀπ' τίς κυβερνήσεις τῶν ἀκρο

καίτ...καλίκαλοπαλοβουλεται ἀπ' τίς ἐκπαιδευτικές μεταβολές τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας.).

101. Βλ. 'Η μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε ,ἔκ. παρ. 1ος τομ σελ. Κ".

102 . Βλ. ὅμοια ,τομ. 23 σελ. μ" ,μα" ,μγ" , μθ" ἐκ. καί σελ. 183 ἐκ.

103 ,βλ. ὅμοια σελ. 290 καί 292 ἐκ. 103 α σελ. Ν.Μουζέλη ,ὅπ.παρ. σελ. 303 ἔκ.

104. Βλ. Ἰων. Παπαρηγοπούλου ἱστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ Ἔθνους ,ἔκδ.'Ελευθερουδάκη ,1 1925, τομ. 5ος ,μέρος δεύτερον ,σελ. 45 ἑπ,

105. Δ ἐν ἦταν λίγες οἱ περιπτώσεις πού ἐπικεφαλῆς 'Εθνικοαπελευθερωτικῶν ἀγώνω βρισκόντουσαν 'Ιερεῖς. Δ ἐν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε τόν Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό ,τόν Ῥήγ κης Διονύσιο τόν λεγόμενο " Σκολόσοφο " ,τόν Παπαφλέσσα κ.ἄ. τόσο κατά τήν περίοδο τῆς 'Επανάστασης τοῦ 21 ὅσους καί σέ ἄλλους ἐθνικούς ἀγῶνες . Μεταπολεμικά λαμπρό παράδειγμα ἦταν ἡ περίπτωση τοῦ'Αρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου Μακαρίου πού τέθηκε ἐπί κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Κυπρίων κατά τῶν Ἄγγλων. τό 1955 . Βλ. Τ. Βουρνᾶ 'Ιστορία τῆς σύγχρονης 'Ελλάδας ,ὅπ. παρ. σελ. 81 ἔκ.

106. Βλ. J. MEYNAUD ὅπ. παρ. σελ. 362.

107. Ἕνα γεγονός κατ' ἐξοχήν ἀποδεικτικό τῆς συμπλεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας μέ τόν Τοῦρκο κατακτητή ἦταν ὁ περίφημος ὁρισμός τῆς κλεφτουριᾶς τό 1806 ὕστερα ἀπ' τό γνωστό ἀφορισμό τοῦ Πατριάρχη τῆς Κων/πόλεως σέ βάρος της. Βλ. ἐπ. Μελᾶ ,ἔκδ. Πειρήτ;Ἀθήνα 1957 ,σελ. 66.

108. Βλ. Γ.Κατσούλη , τό κατεστημένο στήν Νεοελληνική 'Ιστορία , ὅπ. παρ. ,σελ. 14 καί σελ. 17 ἑξ.

109 . Βάσιμα μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἀπ' τόν 3ον αἰῶνα καί μετά διαμορφώθηκε ὡς ἱερολογικός μηχανισμός πού ἐξυπηρετοῦσε βασικά τό STATUS QUO τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀποβάλλοντας τά ἀντισεξουαλικά - ἐπαναστατικά στοι χεῖα τῶν πρώτων χρόνων. 'Η συντηρητική στροφή συνεχίστηκε κι ἐμπλουτίστηκε σ'ὅ λες τίς ἑπόμενες φάσεις ἐξέλιξης καί κυριαρχίας τοῦ Χριστιανισμοῦ." Ἄν θελήσει κανείς ὅμως νά ἐπανέλθει στό πνεῦμα τῶν χρόνων τοῦ πρωτοχριστιανισμοῦ πράγματι μπορεῖ νά βρεῖ στοιχεῖα ἄρνησης τῆς κατεστημένης τάξης πραγμάτων κι ἑνός κοινω βιακοῦ πνεύματος πού ἠθικά καί κοινωνικά δέν ἀπέχει πολύ ἀπ' ἕνα τέτοιο κοινωνι κῶν σχέσεων βασισμένο στήν σοσιαλιστική ἀλληλεγγύη .'Εξ ἄλλου κι δ"Ενγκελς εἶχε χαρακτηρίσει τούς Χριστιανούς " ὡς πρώτους Σοσιαλιστές ".Βλ. "Εριχ Φρόμ, Τό δόγ-

μα τοῦ Χριστοῦ ,ὅπ. παρ. σελ. 53 ,σελ. 55 ἑπ. σελ. 76-77 καί σελ.105-106 καί Μαξ Μάξερ ,οἱ κοινωνικοί ἀγῶνες στήν'Αρχαιότητα ,ἔκδ'Εστία τοῦ Βιβλίου " ,Ἀθήνα ,1956 σελ. 92 ἑπ.

110. Βλ. J.MAUNAND ,ὅπ. παρ. σελ. 359 .

111 . Βλ. ὅμοια ,σελ. 188.

112.'Η "'Εστία " εἰδικώτερα ὑποστήριξε τό " Νέημα τῶν Προοδευτικῶν " τοῦ Σ. Μαρκε ζίνη .

113. 'Η "'Ελευθερία " ὑποστήριξε τόν Κ. Μητσοτάκη ἀκόμη κι ὅταν ἀπεστάτησε ἀπ' τήν "Ενωση Κέντρου ,ἐνῶ γιά ἕνα διάστημα ὅταν δηλ. τό συγκρότημα Λαμπράκη εἶχε στραφεῖ πρός τά Δ ξιά , ἦταν ἡ μόνη πρωϊνή ἐφημερίδα πού πρόσκειτο στόν Κεν τρῶο χῶρο.

114.'Ο "'Ανένδοτος " ἦταν ἐφημερίδα καθαρά Παπανδρεϊκή πού ἐκδόθηκε μέ σκοπό τήν ὑποστήριξη τοῦ Γ. Παπανδρέου στόν ἀγῶνα του κατά τῆς Δεξιᾶς.

115. Βλ. J MEUNAND , ὅπ. παρ. σελ. 189 .

115α Βλ. ὅμοια ,σελ. 190.

116. Βλ. "Ομοια ,σελ. 191.

117. Βλ. LUCIAN W PYE, ὅπ. παρ. 157 ἑπ.

118. Βλ."Ομοια σελ. 158-159.

119.Βλ. "θμοια σελ. 161 ἑπ.

120 . Πρβλ. ὅμοια ,σελ. 157 καί 160. (Χαρακτηριστικά συστήματος ἐπικοινωνίας σέ παραδοσιακές καί μεταβατικές κοινωνίες) Θά θέλαμε νά σημειώσουμε ὅτι σέ μιά μετα βατική κοινωνία πού θέλει νά βελτιώσει τό ἐπικοινωνιακό της σύστημα καί ν' αὐξή σει τόν ἀριθμό τῶν ὑπεύθυνων καθοδηγητῶν κοινῆς γνώμης μπορεῖ νά παίξει ἕνα ση- μαντικό ρόλο ὁ θεσμός τῆς Λαϊκῆς 'Επιμόρφωσης ,ὅταν βέβαια λειτουργεῖ κατά ἀποδο- τικό καί πραγματικά ἀναβαθμιστικό τρόπο.

121. Εἶναι διαπιστωμένο ὅτι ὅσο περισσότερο μιά χώρα ἔχει φιλελεύθερες πολιτικές δομές τόσο περισσότερο πλουραλιστικό καί χειραφετημένο ἀπέναντι στόν κρατικό ἔλεγχ σύστημα μαζικῆς πληροφόρησης διαθέτει.'Ωστόσο δεοντολογικά δέν ξέρουμε κατά πόσο δέν πρέπει νά ὑπάρχει ἕνας ὁρισμένος τύπος κρατικοῦ ἐλέγχου ἀκόμη καί στό πιό φιλ λεύθερο σύστημα μαζικῆς πληροφόρησης. Τό ζήτημα ὅμως ἐστιάζεται γύρω ἀπ' τίς κοινω- νικές καί παραγωγικές σχέσεις , τί συσχετισμό δυνάμεων ἡ συγκεκριμένη κρατική ἐ- ξουσία ἐκφράζει . Στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας λοιπόν δέν διαπιστωνόσουν μόνο κρατι

κά κηδεμονευόμενο μαζικό ἐκφοβιστικό σύστημα ἀλλά παράλληλα ὅτι τό " ἐλέγχο " κράτος ἐξέφραζε ὡς ἐπί τό πλεῖστο τίς κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις.

122. Βλ. J.MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 181.

123 . Βλ. ὅμοια ,σελ. 182 ἑπ.

124. Μέχρι τότε τό Κ.Κ.Ε. ἔλεγχε ἀρκετά τό συνδικαλιστικό κίνημα καί μποροῦσε νά προκαλεῖ ἀπεργίες ὄχι μόνο μέ διοικητικούς ἀλλά καί καθαρά πολιτικούς σκοπούς (π.χ. οἱ ἀπεργιακές κινητοποιήσεις στήν περίοδο τῆς Κατοχῆς θητείας τοῦ καθηγητή Βαρβαρέσου τό 1945.)

125. Βλ. J MEYNAUD , ὅπ. παρ. σελ 182.

126. Βλ. ὅμοια ,σελ. 182.

127. Βλ. ὅμοια ,σελ. 187.

127 α. Βλ. ὅμοια σελ. 186.

128.Βλ. ὅμοια σελ. 396.

129. Βλ. Νίκου Μουζέλη ,ὅπ.παρ. ,σελ. 104.

130.ΕΔΑ καί τό Ἐθνικό Ἀγροτικό Κόμμα ἐπέκριναν δικαιολογημένα τήν ΠΑΣΚΕΣ ὄχι λίγες φορές γιά τήν μή γνήσια ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τῶν ἀγροτῶν. Χαρακτηριστική ἦταν ἡ περίπτωση μέ τούς καπνοπαραγωγούς πού τά συμφέροντα τους δέν ἔτυχαν τῆς προστασίας πού ὤφειλον νά παράσχουν ἡ ΠΑΣΕΓΕΣ καί ἡ Ἕνωση Συνεταιρισμῶν καπνοπαραγωγῶν . (Πιό συγκεκριμένα ἐπικρίθηκε βάσιμα ἡ δραστηριότητα τῆς ΣΕΚΕ Ἀνωνύμου Ἑταιρείας πού ἱδρύθηκε τό 1947 μέ πρωτοβουλία τῆς ΠΑΣΕΓΕΣ καί πού εἶχε σκοπό τόν ἔλεγχο τῆς καπναγορᾶς). Βλ. J MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 396.

131.Οἱ συγκρούσεις ἀπεργῶν καί δυναμικῶν ἐπί δεξιῶν κυβερνήσεων ἦταν φαινόμενο συνηθισμένο . Τέτοιες συγκρούσεις συνεχίστηκαν ἀκόμη κι ἐπί κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου ὅπως π.χ. ἐκείνη πού συνέβη στίς 22 Ἰουλίου στό ἀφαντουργικό ἐργοστάσιο Καρέλλα τοῦ Λαυρίου.

132. Βλ. J .MEYNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 184 .

133 . Σ' αὐτή τήν τάση συντελοῦσε κι ἡ "μικροαστικοποίηση " μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ μέσω τῆς ὁποίας ὁ ἐργαζόμενος ἀποκοβόταν ἀπ' τούς συλλογικούς διεκδικητικούς ἀγῶνες κι ἄρχιζε ν' ἀσχολεῖται περισσότερο μέ τήν κατοχύρωση τῶν δικῶν του ἀτομικῶν συμφερόντων (μικροϊδιοκτησία , ἀπόκτηση κάποιας θέσης στό Δημόσιο , ἀτομική λύση τῶν προσωπικῶν προβλημάτων μέσω προσωπικῶν γνωριμιῶν ,αἴσθηση κάποιας " ἀστικῆς ἀνωτερότητας ἀπέναντι στόν προλετάριο ἐργάτη κ.λπ.)Βλ. ὅμοια,

σελ. 134-88 καί Βασίλη Φίλια . Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. ,σελ.61 ἑπ.

134. Βλ. Οἱ κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις στήν Ἑλλάδα ,Ὁμιλου"Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου Ἰθάλιος 1966 , Ἀθῆνα . Ὁ Ὅμιλος "Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου " πρίν ἀκόμη ἀπ' τήν δικτατορία τῆς 21ης Ἀπριλίου ἐπεσήμανε καί ἀνέλυε τά αἴτια τῆς πολιτικῆς κρίσης ποὖχε προκληθεῖ καί διακήρυσσε ὅτι ἡ πολιτική μας ζωή εἶχε ἀποβιβασεῖ καί παρέμενε πάντα ἐγκλωβισμένη μέσα σέ πατροπαράδοτες συντηρητικές κομματικές πρακτικές. Ἀκόμη πάραπέρα ἔδινε βαθύτερες ἱστορικές προεκτάσεις στήν κρίση καί τήν συναρτοῦσε μέ σταθερά φαινόμενα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καί κράτους (ἀγροτική Ἀταξικότητα καί συντηρητικότητα τῆς μετεπαναστατικῆς Ἑλλάδας ,τό προηγούμενο τῆς ἀγροτοφεουδαρχικῆς δομῆς , μεταξέλιξη τῆς τάξης τῶν κοτζαμπάσηδων μέ μιμητικές μεγαλοαστικές τάσεις ,τό προηγούμενο τοῦ ἀκραυλισμοῦ τοῦ πολιτικοῦ κομματικοῦ μικροστικιστικοῦ κούς φατριασμούς καί σάλεμο "παραγόντων" δημιουργία πόλεων ως κέντρων ἐξαπλούμενης κατανάλωσης καί ὄχι κάθετης ἤ μεταποιητικῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας ,ἡ πληγή τῆς μετανάστευσης ,ὁ παρασιτικός τύπος τοῦ νεοέλληνα κ.λ.π.)

135. Βλ. KEITH LEGG ,ὅπ. παρ. σελ. 100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ἡ Κυβερνητική Διοικητική Ἱκανότητα καὶ τὸ αἴτημα τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ κι ἡ ταξική πάλη.-

Ὅπως ἐπισημάναμε σ' ἀρκετὰ σημεῖα τῶν προηγουμένων κεφαλαίων τὸ φαινόμενο τοῦ νεοελληνικοῦ κρατικισμοῦ εἶχε ἀρνητικούς ἀντικτύπους στὴν χειραφέτηση ,λειτουργικότητα καὶ ἀνάπτυξη τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας. Συσχετίσαμε μάλιστα τὸ φαινόμενο αὐτὸ μὲ τὸν νοθευμένο ἀστικὸ μετασχηματισμὸ καὶ τὶς γενικώτερες αὐταρχικὲς κοινωνικοπολιτικὲς δομὲς τῆς χώρας.

Οἱ ἀρνητικοὶ ἀντίκτυποι - ποὺ διαπιστώνονται φυσικὰ καὶ στὴν ἐξεταζόμενη περίοδο - στοιχειοθετοῦνται ἀπ' τὸ ὅτι ἡ κρατικὴ παρουσία λειτούργησε τελικὰ ἀσφικτικὰ γιὰ τὴν δυναμικὴ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος συνδυαζόμενη τὶς περισσότερες φορὲς μ' ἕνα κοινωνικοοικονομικὸ κατεστημένο. Γιατί κρατικισμὸς δὲν σημαίνει πάντα ποιότητα κυβερνητικῆς - διοικητικῆς μηχανῆς ἀντίστοιχης μὲ τὴν ἐκπλήρωση συγκεκριμένων κοινωνικῶν ἀναγκῶν ,ἀλλ' ἁπλούστερα μιὰ ποσοτικὰ αὐξημένη παρουσία τοῦ κρατικοῦ στοιχείου.

Στὴν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἡ ποσοτικὰ αὐξημένη παρουσιά του λειτούργησε μέσα στὰ πλαίσια τῶν πελαταγενικιστικῶν πολιτικῶν μηχανισμῶν μιᾶς κοινωνίας ἀρχικὰ παραδοσιακῆς κι' ἀργότερα μεταβατικῆς - ἀναπτυσσόμενης.Ἐπρόκειτο δηλ. γιὰ ἕνα πολιτικὸ μόρφωμα ποὺχε μὲν ὄγκο ἐπιφάνεια κι ἀναγκαιότητα σὲ σχέση μὲ τὴν συντήρηση κι' ἀναπαραγωγὴ ἑνὸς ὁρισμένου τύπου ἐξουσίας,ἀλλ' ὄχι καὶ αὐξημένη συνοχὴ ,λειτουργικότητα κι ἱκανότητα προσαρμογῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ κι ἐξωτερικὸ του περιβάλλον ,ὣν ληφθεῖ σὰν μηχανισμὸς - σύστημα .Ἔτσι θἄταν σφάλμα νὰ νομιστεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ διόγκωση τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν ποὺ σωστὰ ἐπισημαίνει ὁ Κ. Τσουκαλᾶς[1] καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς " κρατικῆς ἀστικῆς τάξης " σήμαινε τὴν ἀναγκαία ἐξειδικευμένη διαφοροποίηση τῶν δομῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,ἀποδοτικότητα τῶν μετατρεπτικῶν λειτουργιῶν του καὶ ποιότητα τῶν ἱκανοτήτων του. Τὸ ἀντίθετο τελικὰ συνέβαινε :Ἡ διόγκωση τῶν δημόσιων [illegible] συχνὰ σὺμβάδιζε μὲ συγχυση δομῶν καὶ λειτουργιῶν , μὲ ἀνορθολογικὴ λειτουργία τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ μὲ μιὰ ἐπικίνδυνη ἔλλειψη οὐσιαστικῆς ὁμοθυμίας ἀνάμεσα στὴν κρατικὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴν συμπεριφορὰ τῶν πολιτῶν ,ὅσων τουλάχιστον δὲν εἶχαν σταθερὴ πρό-

οραση στόν παραπάνω μηχανισμό λόγω επαγγελματικής ανασχόλησης ή μέσω προσωπικής αδικτύωσης .

Μέσα σ' ένα πνεύμα κρατικής αδιαφανότητας ελεγχόμενης απ' τίς κατεστημένες τάξεις ο μετεκλασμός της εξουσίας δεν είναι απλά μιά δικαιολογίσιμη ψυχοκοινωνική τάση αλλ' ακόμη παραπέρα ένα ψυχολογικό θεμέλιο πάνω στό οποίο μπορεί να οικοδομηθεί ένας ολόκληρος τρόπος ζωής .Η πρόσβαση τότε μέ τόν κρατικό μηχανισμό (π.χ. " δημοσιοϋπαλληλίκι ") λειτουργεί σάν αυτοσκοπός κι όχι σέ συνάρτηση μέ εκπλήρωση κοινωνικών αναγκών . Παίρνει χαρακτήρα αξιολογικού πόλου μέσα στούς μηχανισμούς απόκτησης κύρους κι εξασφάλισης κοινωνικής καταξίωσης κι επιτυχίας. Πρόκειται δηλ. γιά μορφή αναζήτησης " HONOUR " πού όπως σωστό επεσήμανε ο CAMPBELL στό βιβλίο του " HONOUR ,FAMILY AND PATRONAGE"[2] ,χαρακτηριζε τίς επιδιώξεις των Νεοελλήνων - καί πού στό βάθος δεν είναι παρά μιά αναζήτηση επισφανειακής κοινωνικής καταξίωσης -. Τό κράτος έδινε αίγλη ,προστασία καί ασφάλεια . Κι ένας πολίτης " ντεσσαρισμένος " απ τούς μηχανισμούς της " πολιτικής κοινωνίας " ήταν φυσικό να έλκεται απ' ένα τέτοιο πόλο δύναμης παρά απ' τήν ιδέα τού να προσπαθήσει να βρεί τήν κοινωνική του καταξίωση λειτουργώντας αθόρυβα μέσα στό κοινωνικό πεδίο σάν μονάδα ή σάν μέλος ομάδας πού μεθοδικά συλλογικά κι αγωνιστικά διεκδικεί δικαιώματα καί δρομολογεί πορείες γιά επίτευξη στόχων.

Όποτε ο πολίτης αμφισβητούσε τήν κρατική αδυναμία καί τούς επίσημους κατερναλιστικούς μηχανισμούς δυσκολευόταν να βρεί ένα αποτελεσματικό τρόπο δυναμικής υποστήριξης των ενεργειών του ως πράξεων ακηδεμόνευτων κι αυτόβουλων .Ακόμη κι εκείνοι πού είχαν συμμετάσχει σέ κοινωνικούς καί πολιτικούς αγώνες απ' τήν στιγμή πού ήθελαν να παραμείνουν πάντα εκφραστές της κοινωνικής βάσης καί των αιτημάτων της κι αμφισβητούσαν τό νοθευμένο είδος εξουσίας πού προέκυπτε μετά απ τούς αγώνες είχαν προβλήματα καί παραμερίζόντουσαν, Είδαμε κάτι τέτοιο π.χ. στήν περίπτωση των αγωνιστών του 21 σέ σχέση μέ τήν Βαυαροκρατία , στήν περίπτωση του Ν. Ζορμπά καί των συναγωνιστών του σέ σχέση μέ τήν κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου καί τήν στάση της απέναντι στόν βασιλικό θεσμό, αλλά καί μεταπολεμικά στήν περίπτωση του άγριου διωγμού των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης 41-44. Μπορούμε ακόμη

παρακέρα νά πούμε ὅτι ἡ περιθωριοποίηση τῶν ἀγωνιστῶν μεθοδευόταν πρίν ἀπό ὁποιαδήποτε ἔκφραση ἀμφισβήτησης ἁπλά καί μόνο διότι ὑπῆρχε ὑποψία ὅτε ἀποτελοῦν δυναμικούς φορεῖς τῆς ἴδιας τῆς κινητοποιημένης κοινωνικῆς βάσης.

Κάτω ἀπό τέτοια δεδομένα λοιπόν ὁ πολίτης - πού οὐσιαστικά μᾶλλον εἶχε συμπεριφορά καί ψυχολογία " ὑπήκοου "ὡς ἐκεῖ τό πλεῖστον ἀγροτικῆς ἤ μικρο αστικῆς προέλευσης πῶς νά μήν ἀποδεχτεῖ τήν κρατική αὐθεντία καί παντοδυναμία καί μάλιστα μή διαπεθειμένος νά τήν προσεγγίζει κριτικά ἤ μεθοδεύοντας ἕνα σύστημα τιμίου κι ἀποτελεσματικοῦ ἐλέγχου της. Τήν ἐδεχόταν περισσότερο ἀναγκαστικά σάν ἀναμφισβήτητο κέντρο δύναμης καί κύρους πού ἡ ἔκρεπε νά ἐνταχθεῖ στίς τάξεις του ἤ ἔκρεπε νά τό ἀντιμετωπίζει σάν ἐχθρό. Τήν ἔκρεπτε στήν δεύτερη περίπτωση ἐπειδή ἀκριβῶς ἡ κατά μέτωπο σύγκρουση ἦταν ἰδιαίτερα ἐπικίνδυνη γι' αὐτόν ἀναγκαστικά ἄρχισε ν' ἀναπτύσσει ἕναν καλυμμένο ἀτομικό ἀμυντικό μηχανισμό ἐξαπάτησης τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Ἀντιδροῦσε δηλ. σάν καταπιεσμένος ὑπήκοος μπροστά σέ δομές ἐξουσίας πού δέν εἶχαν τίποτε κοινό μέ τά δικά του συμφέροντα ,πού ταν γι αὐτόν μιά ξένη ὑπόθεση.

Χαρακτηριστική ἀπόδειξη τῆς παραπάνω ἀντίδρασης ἦταν ἡ ἀνυπαρξία σχεδόν φορολογικῆς συνείδησης τῶν πολιτῶν κι ἡ τάση σχεδόν δυσαρμονία πού ὑπῆρχε στίς σχέσεις τους μέ τίς φορολογικές ἀρχές (Βέβαια τό φαινόμενο τῆς μπεταμένης φοροδιαφυγῆς πού εἶχε ἰδιαίτερη σημασία γιά τό Δημόσιο προϋπολογισμό ἦταν κύρια συνδεδεμένο μέ τήν οἰκονομική δραστηριότητα τῶν ὑψηλῶν εἰσοδηματικῶν ὁμίλων πού ταν φυσικά μικρή μειοψηφία .Ὡστόσο κι οἱ μεσαῖοι εἰσοδηματικοί ὅμιλοι εἶχαν παρόμοια συμπεριφορά πού τήν ἐνίσχυε ἀκριβῶς αὐτή ἡ νεοελληνική τάση - μεταπολεμικά αὐξημένη - γιά γρήγορη κερδοσκοπία ἀκόμη καί κατά παράβαση νόμιμων ἀπαγορεύσεων ἤ ὑποχρεώσεων . Τέλος οἱ χαμηλοί εἰσοδηματικοί ὅμικοι εἶναι αἰσθανόντουσαν ὅτι ἀποτελοῦσαν τά " θύματα" μιᾶς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς πού ἀδυναντοῦντας νά αὐξήσει τά δημόσια ἔσοδα ὑποχρεώνοντας τό οἰκονομικό κατεστημένο νά ἐκπληρώσει τίς φορολογικές του ὑποχρεώσεις ἀναγκαστικά προσπαθοῦσε ν' ἀντισταθμίσει τίς ἀπώλειες πιέζοντας τούς οἰκονομικά ἀσθενέστερους.) Λές καί δέν ὑπῆρχαν δημόσιες δαπάνες οἰκονομικῆς ,κοινωνικῆς ἤ ἄλλης φύσης πού δικαιολογοῦσαν τήν εἴσπραξη δημοσίων ἐσόδων . Κι ἡ παραπάνω δυσαρμονία ἦταν ἕνας ἀρκετά ἀξιόλογος δείκτης τῆς χαμηλῆς πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης ,τόσο κάθετης

δηλ. μεταξύ κυβερνώντων καί κυβερνωμένων όσο καί οριζόντιας ,δηλ. μεταξύ ύπηρεσιών καί όργάνων τού ίδιου τού κρατικού μηχανισμού . Γιατί βέβαια ή μή έκπλήρωση τών φορολογικών ύποχρεώσεων τών οικονομικά ισχυρών σήμαινε σωσμένα καί κάποια " δυσλειτουργία " διοικητικών υπηρεσιών οί όποίοι ήσαν μαλακαρισμένες άπ' τό προσωπικό δύκτυο τών προηγουμένων.

Οί γενικές αθταρχικές κοινωνικοπολιτικές δομές τής χώρας πού ξεκινούσαν ήδη άπ' τήν οικογένεια καί τήν εκπαίδευση διευκόλυναν τό πέρασμα, τήν διατήρηση καί τήν άναπαραγωγή τής κρατικής καταπίεσης καί τήν έλλειψη ικανών κι εξω διαμορφωμένων μηχανισμών έλέγχου καί κριτικής τής κρατικής αθθεντίας. 'Απ' τήν άλλη αύτή ή σταθεροποίηση τών κρατικών δομών τελμάτωνε τήν παρακάτω διαφοροποίηση τους μέ τήν βαση σύγχρονα - δρθολογικά κριτήρια καί νέες κοινωνικές άνάγκες . Παράλληλα προσέδιδε στούς " άνθρώπους τού κράτους " μιά ξεχωριστή κλειστή ψυχολογία πού περιόριζε τήν εθαισθησία τους άπέναντι στά αιτήματα καί τίς διεκδικήσεις τών πολιτών. Οί " άνθρωποι τού κράτους " λειτουργούσαν μέσα σ' ένα δικό τους μηχανισμό κοινωνικής άσφαλείας καί καταξίωσης πού βρισκόταν σέ διάσταση μέ άντίστοιχους μηχανισμούς πού προσπαθούσαν νά συγκροτήσουν, άν προσπαθούσαν οί έκτός τών " κρατικών τειχών " εύρισκόμενοι.

Συμπληρωματικό καί παρακολουθηματικό φαινόμενο τού κρατικισμού ήταν ό νεοελληνικός νομικισμός πού λειτούργησε πάντα συντηρητικά γιά τήν συμπεριφορά καί τίς στάσεις τών πολιτών - άπέναντι στά κοινωνικά καί πολιτικά προβλήματα τού τόπου τους. Η έξουσία κι ή κρατική μηχανή τής νεώτερης Ελλάδας μέ τούς συγκεκριμένους ταξικούς προσδιορισμούς γιά νά διατηρήσει τήν αίγλη τού " θεσπισμένου " σχεδόν πολιτικού μορφώματος καί τήν άποτελεσματικότητα τών προληπτικών καί κατασταλτικών της παρεμβάσεων είχε άνάγκη άπό τόν " νόμο " καί τήν έπιστήμη του ,τούς μηχανισμούς του καί τόν φορμαλιστικό του κόσμο. Εδώ βέβαια δέν πρόκειται γιά τόν " νόμο - έγγύηση " τής δημοκρατικής πόλης - κράτους τών άρχαιοελληνικών χρόνων. Πρόκειται γιά τόν " νόμο-φετίχ" γιά τόν " νόμο -φόβητρο" πού κάρα άπ' ό,τιδήποτε άλλο λειτουργούσε σάν μηχανισμός καταστολής, έγκλωβισμού ,χειραγώγησης κι' άποξένωσης τών πολιτών. Η γραφειοκρατία κι οί νόμοι πού τήν στηρίζουν φόβιζαν καί περιέπλεκαν τόν πολίτη πού έπρεπε όπωσδήποτε ν' άναζητήσει προστασία

από κάποιο επίσημο ή ανεπίσημο κύκλωμα πολιτικής - κρατικής πατρωνείας. Ο πολίτης δέν μαθαίνει νά σέβεται τόν νόμο ύστερα από δημοκρατική ,πολιτική ώριμανση μέ κοινωνική αυτοσυνειδησία καί εσωτερική αποδοχή άλλά μαθαίνει νά φοβάται τον νόμο σάν μέρος καί σάν όπλο της κρατικής αθεντίας ποϋναι αναμφισβήτητη καί τήν έχει συνειδεί μέσα στά πλαίσια της γενικής αποδοχής τοϋ πολιτικοϋ καρεναλισμοϋ καί τών εξαρτήσεων πού τοϋ έχουν επιβληθεί. Νόμος καί πολίτης δέν " συν-λειτουργοϋν" άλλά διίστανται. Γι αυτό οί μέν οικονομικά - κοινωνικά προνομιοϋχοι πολλές φορές ξεφεύγουν τίς λαβίδες τοϋ νόμου ,ένώ επί τό πλεϊστον τό βάρος του γίνεται αισθητό στούς μή προνομιοϋχους καί οικονομικά άσθενείς. Καί μιά τέτοια σχέση νόμου - πολίτη (συμπεριλαμβανομένης καί της ανυπαρξίας ουσιαστικής ισονομίας) δέν μποροϋσε παρά νά έχει δραστικούς αντικτύπους στήν υπόθεση της πολιτικής προόδου στήν στενή της έννοια.

Μαζί μέ τόν νομικισμό ώς πνευματικό κι' επιστημονικό επιστεύγαμα τοϋ κρατικίστικου φαινομένου διορθώνεται καί μιά ολόκληρη κατηγορία επαγγελμάτων πού σχετίζονται μέ τήν παροχή νομικών γνώσεων καί τήν παροχή υπηρεσιών νομικοϋ ή γραφειοκρατικοϋ περιεχομένου. Είναι οί επιστήμονες καί γραφειοφράτες πού " κατέχουν"νομικά " ,έχουν " πείρα" άπ' τήν λειτουργία καί τήν επαφή μέ τόν κρατικό μηχανισμό ή πιό εξειδικευμένα μέ τήν απονομή της δικαιοσύνης . Είναι ο επαγγελματίας δικηγόρος ,ο δικηγόρος- πολιτευτής ή βουλευτής (είναι αξιοπαρατήρητο ότι κάνοντας ανάλυση της κοινωνικής σύνθεσης τοϋ κοινοβουλίου βρίσκουμε ότι τό δικηγορικό επάγγελμα είναι επικρατέστερο[3]),ο δικαστής ,ο ανώτερος δημόσιος υπάλληλος ο νομικός σύμβουλος κρατικών υπηρεσιών ή πολιτικών προσώπων.Ο κύκλος αυτών τών ανθρώπων αποτελεί ένα ιδιόμορφο καί άτυπο κατεστημένο απ' ένα δικό του φορμαλιστικό τρόπο σκέψης ,ένα κοινό τρόπο αντιμετώπισης τών έννομων βιωτικών σχέσεων καί ιδιαίτερα τών σχέσεων μεταξύ τοϋ πολίτη καί τοϋ Κράτους καί μιά συνείδηση GROSSO MODO κοινών κεκτημένων δικαιωμάτων καί συμφερόντων πού ζεκινά άπ'τήν αίσθηση ότι αποτελοϋν " τούς ψευδοκράτερες τοϋ νομικοϋ οικοδομήματος καί της κρατικής γραφειοκρατίας ". Ταυτόχρονα ο παρασκήνιο κύκλος προσπαθεί πάντα νά πείσει τήν κοινή γνώμη ότι αποτελεί μιά αναμφισβήτητη κοινωνική αναγκαιότητα πράγμα πού έμμεσα τόν παρωθεί νά μεγαλοποιεί τήν σημασία της επίσημης κρατικής παρουσίας.

σίας καί τῆς ἐρμηνείας τοῦ " ὑπάρχοντος θετικοῦ δικαίου "καί νά θιθονομήσει μέ τόν τρόπο τον
ὁποιες ἐπιστῆμες , πολιτικές κινήσεις ἤ ἄλλους μηχανισμούς ὑποψιάζεται ὅτι εἶναι ἱκανοί νά διαφωτίσουν τούς πολίτες πάνω σέ ἄλλη βάση, νά τούς " ξεθαρρέψουν " μπρός στήν κρατική παντοδυναμία καί νά τούς πείσουν ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμός θεμελιώνεται πάνω σέ θετικές ριζοσπαστικές ἤ τεχνοκρατικές ἀντιλήψεις πού βρίσκονται ἀναγκαστικά ἔξω ἀπ' τό νομικίστικο πνεῦμα.

Ἔτσι τό κατεστημένο τοῦ νομικισμοῦ βρίσκεται σ' ἀνταγωνιστική σχέση τόσο μέ τίς θετικές ἀναλυτικές κοινωνικές ἐπιστῆμες - καί ἰδιαίτερα μέ τίς ριζοσπαστικές κοινωνιολογικές θεωρίες[3] - ὅσο καί μέ τό ἀνερχόμενο ρεῦμα τῶν τεχνοκρατῶν[4]. Παράλληλα εἶναι ἀμφίβολο ἄν δέν ὑπονομεύει τήν μεθοδευμένη μείωση τοῦ κρατικοῦ αὐταρχισμοῦ καί τήν βαθμιαία συμφιλίωση πολίτη - κράτους. Κι' αὐτό διότι αὐτόματα μειώνεται ὁ ρόλος του ὡς " προστάτη " καί"μεσίτη " ἀνάμεσα στούς " ἐξουσιάζοντες καί τούς νόμους τους " καί τούς ἐξουσιαζόμενους.- Φυσικά ἐδῶ δέν ἐννοοῦμε τό ριζοσπαστικό ἐκεῖνο εἶδος τῆς δικηγορικῆς δράσης πού σκοπεύει ἀκριβῶς νά συμπαραταχθεῖ καί νά συμπαρασταθεῖ στόν ἀμυνόμενο κι' ἐξεγειρόμενο πολίτη ἐνάντια στήν κρατική καταπίεση καί αὐθαιρεσία. Οὔτε ἐπίσης τούς δικαστές καί διοικητικούς ὑπαλλήλους ἐκείνους πού ἀνταποκρίνονται σ' αὐτό τό αἴτημα ἄμυνας τοῦ πολίτη. Ἐδῶ μιλοῦμε γιά μιά γενικώτερη ἐπικρατέστερη νοοτροπία - μειώνεται ἡ " Καρκαϊκή " ἀπόσταση ἀνάμεσα στό " βασίλειο τοῦ νόμου " καί τόν ἁπλό ἐξεζισμένο πολίτη πού προσπαθεῖ νά τόν κατανοήσει.[5]

Οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ παραπάνω κατεστημένου κι' ὁλόκληρος ὁ νομικός φορμαλισμός[6] λειτουργοῦν σέ τελευταία ἀνάλυση συντηρητικά προωθώντας μιά πιστική κατάσταση ἐξαρτήσεων σέ βάρος τῶν πολιτῶν.- Ὅπως φυσικά κι ὁλόκληρη ἡ νομική ἐπιστήμη ἔχει χαρακτήρα συντηρητικό καί παρακολουθηματικό[7]-. Μειώνουν τήν διάθεση γιά κριτική καί ἀλλαγή τοῦ ὑπάρχοντος θεσμικοῦ συστήματος κι αὐξάνουν τήν διάθεση γιά ὑποταγή στά ὑπάρχοντα " θέσφατα" εἴτε εἶναι δίκαια εἴτε εἶναι ἄδικα. Ἡ αἴσθηση τῆς ματαιότητας γιά κάθε προσπάθεια ἀλλαγῆς μέσω νομοθετικῶν μεταβολῶν ἤ ἀποτελεσματικῆς παρέμβασης ἑνός ἐνεργοποιημένου κοινωνικοῦ σώματος μέσω τῆς κειμένης νομοθεσίας τονώνεται. Ὁ πολίτης ἔπρεπε νά μάθει σέ μιά κοινωνική καί πολιτική συμμετοχή πού ἐπιτάσσει προσαρμογή σ' ἕνα θετικό δίκαιο πού στη-

ρίζεται κύρια στόν αἰτιολογικό ἄξονα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί περιλαμβάνει κοπιώσεις καί δαιδαλώδεις διαδικασίες ,- ἄχρηστες πολλές φορές - κι ὄχι σέ μιά συμμετοχή πού παρωθεῖ σέ συλλογικές διεκδικητικές συσκεψώσεις καί κινητοποιήσεις μέ σκοπό τήν ἐπιτάχυνση κοινωνικῶν ἐξελίξεων πού θά διαμορφώσουν ἕνα νέο νομικό σύστημα .

Ἡ ἀπιρροή τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων μέσα στό χῶρο τῆς νομοθετικῆς παραγωγῆς ἀποδεικνύεται κι ἀπ' τό γεγονός ὅτι μετακολεμικά ὑπερίσχυσε τελικά ὁ'Αστικός Κώδικας τοῦ Γ.Ἑλληνικοῦ πού συντάχθηκε ἐπί δικτατορίας, Ι.Μεταξᾶ (Ν.Δ.7/10 Μαΐου 1946 περί ἀποκαταστάσεως τοῦ'Αστ. Κώδικος καί τοῦ Παιδαγωγικοῦ Κώδικος αὐτοῦ πού ὅρισε ὅτι ὁ Α.Ν. 2250/1940 καί ὁ Α.Ν. 2703/1941 οὐδέποτε καταργήθηκαν καί θεωρήθηκαν ὅτι ἴσχυαν ἀπ' τήν 23η Φεβρουαρίου 1946) Ἐναντι ἐμαίνου καθ συντάχθηκε ἀπ' τήν ἐπιτροπή τῶν Ι. Σ κιάτα ,Ν. Τριανταφυλλόπουλου καί Γ. Μαριδάκης καί πού σύμφωνα μέ τόν Α.Ν. 777/1945 ἄρχισε νά ἰσχύει ἀπ' τήν 23η Φεβρουαρίου 1946.'Η παραπάνω ἐπιτροπή συστήθηκε μέ τό αἰτιολογικό ὅτι νομοθέτημα πού συντάχθηκε ἐπί δικτατορίας Μεταξᾶ δέν ἔπρεπε μετακελευθερωτικά νά ἰσχύει καί συνεπῶς ἔπρεπε νά ἐπαναληφθεῖ ἡ διαδικασία σύνταξης ἑνός'Αστικοῦ Κώδικα πάνω σέ προοδευτικώτερες βάσεις.'Ηκυβέρνηση ὅμως τοῦ Κ. Τσαλδάρη ἀνάκοψε κάθε προοδευτική μεταλλαγή καί ἐπανῆλθε στόν τρό τῆς 'Απελευθέρωσης 'Αστικό Κώδικα[3].

"Ὅμως κρατικισμός δέν σημαίνει πάντα καλή λειτουργία τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ,ὅπως καί νομικισμός δέν σημαίνει διασφάλιση ἐγγυήσεων γιά ἀνεξάρτητη κι ἀνεπηρέαστη δικαστική λειτουργία . Μέσα στήν ἔννοια τοῦ νομικοῦ συστήματος ὡς κεντρικοῦ μηχανισμοῦ ὑπερισμός τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν ἐκτελεστική ὄχι μόνο δέν ἀποκλείεται ,ἀλλά προσκοπεῖται γιά νά μπορεῖ ἔγκαιρα ν' ἀναπτύσσει τίς κατασταλτικές του δυνατότητες . Γιατί ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τόν " ἀμερόληπτο νόμο " πού ὑπάρχει γιά νά"ἐλέγχει " πρός κάθε κατεύθυνση ,ἀλλά νόμο" ἐλεγχόμενο " πού ναι ταγμένος νά " ἐλέγχει " κύρια πρός ὡρισμένη κατεύθυνση καί συνεπῶς σέ κοινωνιολογικούς ὅρους μεροληπτικό. Κι ὁ "ἐλέγχων " εἶναι τό κοινωνικοοικονομικό καθεστημένο κι ἐκείνη ἡ πολιτική ἐξουσία πού τό ἐκφράζει ἐνῶ ὁ " ἐλεγχόμενος" οἱ μή προνομιακές τάξεις τῶν ἐργαζομένων."Ὅσοι ἡ ἄμεση πίεση τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ καί ἐδόκληρου τοῦ κλέγματος τῶν καθεστημένων δομῶν τῶν κυρίαρχων τάξεων

πάνω στήν δικαστική λειτουργία καί τούς δικαστικούς ὅποτε πρόκειται γιά κίνδυνο διατάραξης τῶν συμφερόντων αὐτῶν τῶν τάξεων ἦταν φαινόμενο ἀναμενόμενο. Παραδείγματα τέτοιας πολιτικῆς πίεσης κι ἐπιρροῆς στήν νεοελληνική Ἱστορία, χρονολογοῦνται ἀπ' τόν καιρό τοῦ Ὄθωνα (χαρακτηριστική ἡ περίφημη δίκη τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πού κατηγορήθηκε καί καταδικάστηκε γιά "ἔσχατη προδοσία" γιατί δῆθεν συνωμότησε κατά τοῦ βασιλιᾶ). Μεταπολεμικά δέν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε τίς δίκες τοῦ Μαυτικοῦ (1948) τῆς Ἀεροπορίας (1952), τοῦ Π. Ἀπελλογιάννη (1952) τίς πολλαπλές δίκες μετά τήν Συνθήκη τῆς Βάρκιζας κι ἀργότερα μετά τήν ἦττα τῶν Κομμουνιστῶν στόν "τρίτο γῦρο" τήν ἀνακριτική διαδικασία σχετικά μέ τήν δολοφονία τοῦ Γρ. Λαμπράκη καί τό πῶς ἐκδικάστηκε τελικά ἡ ὅλη ὑπόθεση ἐπί κυβέρνησης ἀποστατῶν, τήν δίκη τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ὑπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ κ.ἄ.

Σέ μιά ὑπανάπτυκτη κοινωνικοοικονομικά χώρα τό σύνδρομα τῆς ἐξουσιαστικῆς "ὑπεραν άπτυξης"[9] ἐνεργεῖ πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἐνίσχυσης τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καί λειτουργίας - μέ τό συγκεκριμένο πάντα ταξικό της περιεχόμενο - καί σέ βάρος τῶν ἄλλων κρατικῶν ἐξουσιῶν καί λειτουργιῶν. Τό σύστημα τοῦ ἀμοιβαίου ἐλέγχου μεταξύ τῶν ἐπί μέρους ἐξουσιῶν τοῦ Κράτους στό σύνολό του δέν λειτουργεῖ ἀποτελεσματικά καί κάτι τέτοιο ὠφελεῖ ταξικά τήν ἐπεκτατική ἐπιρροή τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πάνω στίς ἄλλες.[10]

Τέλος καί τό ἴδιο τό σῶμα τῶν δικαστῶν κατά τό μεγαλύτερο μέρος του στίς πολιτικοϊδεολογικές του προτιμήσεις ἀνῆκε στήν συντηρητική παράταξη. Ἐπί Δεξιᾶς ὅπως καί στόν στρατό καί τήν Δημόσια Διοίκηση ἔτσι καί στό δικαστικό σῶμα ἦταν πολύ δύσκολο καί σπάνιο νά ὑπηρετεῖ κανείς χωρίς νά ἔχει ἐκδηλώσει ἔμπραχτα τήν "Ἐθνικοφροσύνη" καί "νομιμοφροσύνη" του. Δέν νοεῖτο γιά τίς κατεστημένες δυνάμεις σ' αὐτούς τούς τομεῖς νά μή διαθέτουν κυρίαρχα στελέχη πού θ' ἀποτελοῦσαν πολύτιμο προπύργιο τῶν δικῶν τους πολιτικοκοινωνικῶν ἀντιλήψεων.[11]

Αὐτά λοιπόν σέ γενικές γραμμές ἦταν τά ἱστορικοκοινωνικά πλαίσια μέσ' τά ὁποῖα λειτούργησε μεταπολεμικά ἡ κυβέρνηση - διοικητική μηχανή τῆς χώρας. Φαινόμενα πού ξεκινοῦσαν ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα συνέχιζαν νά τήν προσδιορίζουν καί σ' αὐτή τήν περίοδο. Στήν δυσλειτουργία της ἰδιαίτερα σ' ἐπίπεδο πολιτικῶν ἐκροῶν συνέβαλε τό γεγονός ὅτι οἱ ταξικοί προσδιορισμοί της σ' ὅλη τήν ἱστορία

πάνω στήν δικαστική λειτουργία καί τούς δικαστικούς ὅποτε πρόκειται γιά κίνδυνο διατάραξης τῶν συμφερόντων αὐτῶν τῶν κάζεων ἦταν φαινόμενα ἀναμενόμενο. Παράδειγματα τέτοιας πολιτικῆς κίεσης κι ἐπιρροῆς στήν νεοελληνική Ἱστορία χρονολογοῦνται ἀπ' τόν καιρό τοῦ Ὄθωνα (χαρακτηριστικό ἡ περίφημη δίκη τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πού κατηγορήθηκε καί κατεδικάστηκε γιά "ἔξαχτη προδοσία" γιατί δέθεν συνωμότησε κατά τοῦ βασιλιᾶ). Μεταπολεμικά δέν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε τίς δίκες τοῦ Βαπτικοῦ (1948) τῆς Ἀεροπορίας (1952), τοῦ Ν. Καλλογιάννη (1952) τίς πολλαπλές δίκες μετά τήν Συνθήκη τῆς Βάρκιζας κι ἀργότερο μετά τήν ἦττα τῶν Κομμουνιστῶν στόν "τρίτο γῦρο" τήν ἀναιρετική διαδικασία σχετικά μέ τήν δολοφονία τοῦ Γρ. Λαμπράκη καί τό πῶς ἐκδικάστηκε τελικά ἡ ὅλη ὑπόθεση ἀπό κυβέρνησης ἀποστατῶν τήν δίκη τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ὑπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ κ.ἄ.

Σέ μιά ὁλοκάπτυκτη κοινωνικοοικονομικά χώρα τό φάντασμα τῆς ἐξουσιαστικῆς "ὑπεραυάπτυξης"[9] ἐνεργεῖ πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἐνίσχυσης τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καί λειτουργίας - μέ τό συγκεκριμένο πάντα ταξικό της περιεχόμενο - καί σέ βάρος τῶν ἄλλων κρατικῶν ἐξουσιῶν καί λειτουργιῶν. Τό σύστημα τοῦ ἀμοιβαίου ἐλέγχου μεταξύ τῶν ἐπί μέρους ἐξουσιῶν τοῦ κράτους στό σύνολό του δέν λειτουργεῖ ἀποτελεσματικά καί κάτι τέτοιο ἀφελεῖ ταξικά τήν ἀκαπατική ἐπιρροή τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πάνω στίς ἄλλες.[10]

Τέλος καί τό ἴδιο τό σῶμα τῶν δικαστῶν κατά τό μεγαλύτερο μέρος του στίς πολιτικοϊδεολογικές του προτιμήσεις ἀνῆκε στήν συντηρητική παράταξη. Ἐπί δεξιᾶς ὅπως καί στόν στρατό καί τήν Δημόσια Διοίκηση ἔτσι καί στό δικαστικό σῶμα ἦταν πολύ δύσκολο καί σπάνιο νά ὑπηρετεῖ κανείς χωρίς νά ἔχει ἐκδηλώσει ἔμπρακτα τήν "ἐθνικοφροσύνη" καί "νομιμοφροσύνη" του. Δέν ὑπῆρχε γιά τίς κατεστημένες δυνάμεις σ' αὐτούς τούς τομεῖς νά μή διαθέτουν κωρίαρχα στελέχη πού θ' ἀποτελοῦσαν πολύτιμο προκύργιο τῶν δικῶν τους πολιτικοκοινωνικῶν ἀντιλήψεων.[11]

Αὐτά λοιπόν σέ γενικές γραμμές ἦταν τά ἱστορικοκοινωνικά πλαίσια μέσ' τά ὁποῖα λειτούργησε μεταπολεμικά ἡ κυβέρνηση - διοικητική μηχανή τῆς χώρας. Φαινόμενα πού ξεκινούσαν ἀπ' πόνπεσασμένο αἶνα συνέχιζαν νά τήν προσδιορίζουν καί σ' αὐτή τήν περίοδο. Στήν δυσλειτουργία της ἰδιαίτερα σ' ἐπίπεδο πολιτικῶν ἐκροῶν συνέβαλε τό γεγονός ὅτι οἱ ταξικοί προσδιορισμοί της δι' ὅλη τήν ἱστορία

τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους δέν γνώρισαν ποτέ μιά σημαντική ἀλλαγή μέσα ἀπό ἐσωτερική ταξική πάλη τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Καί μιλάω γιά ἀλλαγή πού νά σήμαινε τελικά διαδοχή μιᾶς συγκεκριμένης ταξικῆς ἡγεμονίας ἀπό κάποια ἄλλη ,πράγμα πού θά ἐπέφερε μιά σημαντική διαφοροποίηση τῶν πολιτικῶν ἐκροῶν σέ σχέση κύρια μέ τό ταξικό τους περιεχόμενο ,ὅπως π.χ. ἔγινε στίς δυτικοευρωπαϊκές χῶρες τόν περασμένο αἰῶνα ὅπου ὁ ἀστικός μετασχηματισμός δέν ἦταν ναθευμένος κι " ἀπ' τά πάνω " ἀλλά πραγματοποιήθηκε μέ φορεῖς πού συνίσταντο σέ ἀνερχόμενες ὀργανικές κοινωνικές δυνάμεις πού ἀνέτρεψαν μέ ἐπιτυχία τίς προηγούμενες κατεστημένες δυνάμεις τῶν φεουδαρχικῶν δομῶν.

Πιό εἰδικά ἐπισημαίνουμε ὅτι,ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος δέν εἶχε ἀποκτήσει ἀποτελεσματική λειτουργικότητα κι ἐλαστικότητα μπροστά στίς διαφοροποιήσεις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ,ἀκριβῶς γιατί δέν εἶχε συνηθίσει νά ἐπηρεάζεται ἀπό διαδοχικές ἀλλαγές ταξικῶν ἡγεμονιῶν. Δέν εἶχε συνηθίσει διατηρῶντας μιά σχετική αὐτονομία καί σταθερότητα ἀπέναντι στήν κοινωνικοοικονομική " βάση" ν' ἀλλάζει ὁμαλά κι εἰρηνικά τήν στάση του ἀπέναντι σέ αἰτήματα καί διεκδικήσεις τῆς προηγούμενης ἀνάλογα μέ τούς νέους κάθε φορά ταξικούς συσχετισμούς καί τήν νέα κάθε φορά κρίσιμη πτέρυγα κοινωνικῶν πιέσεων. Κάτι τέτοιο λ.χ. θά συνέβαινε ἄν ὑποθέσουμε ὅτι στήν χώρα μας τόν περασμένο αἰῶνα περνούσαμε ἀπό ἡμιφεουδαρχικές παραγωγικές σχέσεις μέσα ἀπ' ἕνα γνήσιο ἀστικό μετασχηματισμό σέ καπιταλιστικές σχέσεις κι ἀργότερα τόν παρόντα αἰῶνα ἀπ' τίς τελευταίες σέ σοσιαλιστικές ἤ τουλάχιστον σέ μιά ἄλλη ρύθμιση τοῦ τρόπου παραγωγῆς ὥστε νά διασφαλίζεται μιά σταθερή κοινωνικοοικονομική δημοκρατία(διαμόρφωση τοῦκοινωνικοῦ κράτους ἐκτεταμένων κοινωνικῶν παροχῶν.)'Εδῶ ἀκόμη κι' ὅταν εἴχαμε νά κάνουμε μ' ἀνατρεπτικές διαδικασίες (1862,1909,1922)τό πολιτικό σύστημα πού συγκροτεῖτο μετά τήν κατάρρευση τοῦ προηγουμένου καθεστῶτος δέν εἶχε ταξικές ὁρίζουσες σημαντικά διαφορετικές ἀπ' τίς προηγούμενες.

Κι' αὐτό διότι ἡ μεταβολή ,ἄν δέν περιοριζόταν ἁπλά σ' ἐπίπεδο προσώπων - ἔφυγε ὁ'"Οθωνας ἐγκαθιδρύθηκαν οἱ Γκλύξμπούργ , δέν εἶναι ἀρεστός ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Α" ,ἀλλά ὁ 'Αλέξανδρος κ.ἄ.-πραγματοποιεῖτο κύρια σ' ἕνα τέτοιο ἐπίπεδο πολιτικῶν θεσμῶν πού ἐκέτρεπαν στήν βαθύτερη κοινωνική δομή νά μή διαταραχθεῖ σέ

βαθμό οδσιώδη καί προχωρημένο.Ακόμα καί μετά τίς δύο κρίσιμες γιά τόν λεγόμενο δστικό μετασχηματισμό τῆς χώρας δεκαετίες τοῦ 1910 καί τοῦ 1920 ,δπως καί σ'άλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας τονίσαμε ,οἱ νεώτερες δστικές δυνάμεις συγχωνεύτηκαν μέ τό παραδοσιακό φιλομοναρχικό γαιοκτητικό καί μεταπρατικό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο πράγμα πού φυσικά ἐμπόδισε ἀποφασιστικά τήν λειτουργία μιᾶς γνήσιας δστικῆς κοινωνίας.-Κ' οἱ πολιτικοί ἀντίχτυποι φαίνονται στή διαρκῆ μείωση τῶν οδσιαστικῶν ἀποστάσεων ἀνάμεσα στήν πολιτική γραμμή τοῦ Λαϊκοῦ ἀπ' τό Φιλελεύθερο κόμμα, στήν πολιτική ἀστάθεια τῶν ἐτῶν 1933-1936 ,στήν ἐπαρεγκαθίδρυση τῆς βασιλικῆς δυναστείας καί στό πέρασμα στήν Μεταξική δικτατορία χωρίς ἰδιαίτερες ἀντιδράσεις , ἐκ μέρους τῶν δστικῶν κομμάτων[12].-Ἔτσι ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν βρισκόταν σέ γενικά γραμμές ἐγκλωβισμένος ἢ ἀκριβέστερα ἀγκυλωμένος μέσα σέ ταξικούς προσδιορισμούς πού δέν ἦταν ποτέ γνήσια δστικοί ἀλλά ὁπωσδήποτε ἀντιλαϊκοί δέν γνώρισαν ποτέ σημαντικές διαφοροποιήσεις , διαφοροποιήσεις πού θά συνέβαιναν ἄν μιά αὐτοδύναμη δστική ἀνάπτυξη ἀνέτρεπε μέσα στούς κόλπους τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τήν κυριαρχία τοῦ παραδοσιακοῦ κατεστημένου μέ τίς ρίζες τοῦ " κοτζαμπασισμοῦ " καί τοῦ"Ξαναριωτισμοῦ " .

Κι' ἄς λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ περίοδος 1936-1949 (δικτατορία , κατοχή, ἐμφύλιος πόλεμος) χειροτέρευσε τίς συνθῆκες χειραφέτησης τῆς δστικῆς κοινωνίας ἀπέναντι στόν παραδοσιακό κι ' ἀντιλαϊκό κρατικισμό κι ἀποτέλεσθε ἀναχοκή στήν γενικώτερη ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας πού " δυνάμει " περιέκλεισε καί τήν εἰδικώτερη παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν ἀνερχομένων παραγωγικῶν δυνάμεων (ἐργατική τάξη) Ακόμη ,δπως εἶναι γνωστό ἡ παραπάνω περίοδος ἔκλεισε μέ αὔξηση τῆς'Εξωτερικῆς ἐξάρτησης πράγμα πού προκάλεσε ἀκόμη μεγαλύτερη δυσκαμψία τοῦ μηχανισμοῦ ἀπέναντι στίς ζυμώσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί εἰδικώτερα νόθευση τοῦ εἰσερχόμενου κι ἐξερχόμενου " ὑλικοῦ " τῶν μετατραπτικῶν λειτουργιῶν(Βλ. καί 1ον κεφ. τοῦ 2ου μέρους).

Ἔτσι μετακολεμικά ,ἄν καί τό Λαϊκό Κίνημα ἦταν ἕνα ὑπαρκτό κοινωνικό μέγεθος πού μέ ἐπί μέρους ὀργανωτικές του ἐκφράσεις ἔδινε μιά σταθερή μάχη μέ τίς δυνάμεις τῆς συντήρησης καί τῆς ἐξάρτησης παρ' ὅλη τήν ἧττα του στόν ἐμφύλιο πόλεμο καί τίς συνακόλουθες τραυματικές του ἐμπειρίες ,ἡ ἀντανάκλαση τῶν ταξικῶν

συσχετισμῶν πάνω στήν κρατική διάρθρωση καί λειτουργία δέν ἀποτελοῦσε ἀντανάκλαση κάποιων συσχετισμῶν πού εὐνοοῦσαν τίς λαϊκές δυνάμεις. Οἱ συσχετισμοί παρά τίς"ἀπόπειρες διεξόδου" τό 50-52 καί τό 63-65 ,εὐνοοῦσαν συνολικά τίς κατεστημένες συντηρητικές δυνάμεις. Ὅπως σέ προηγούμενα κεφάλαια εἴδαμε ἐξωκοινοβουλευτικά τμήματα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ὅπως ὁ Θρόνος, ὁ Στρατός , τά ποικιλα ἐσωτερικά προγεφυρώματα τῶν ξένων ἐπικυρίαρχων δυνάμεων ,ἡ'Εκκλησία ,τό'Εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργοῦσαν κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά εὐνοοῦν τά συμφέροντα τῶν κατεστημένων τάξεων. Κι ἦταν μάλιστα αὐτά ἤ μερικά ἀπ' αὐτά (ξένος παράγοντας Θρόνος ,Στρατός, καί Σώματα'Ασφαλείας) μαζί μέ τήν Δημόσια Διοίκηση πού συγκροτοῦσαν ἰσχυρότερο πλέγμα δύναμης ἀπ' ἐκεῖνο πού συγκροτοῦσαν τά κόμματα καί ἡ κοινοβουλευτική τους ἐκπροσώπηση.'Ακόμη ἦταν τό πρῶτο μᾶλλον πού προσδιόριζε τά ὅρια ἐπιρροῆς καί διακίνησης τῶν στοιχείων τοῦ δεύτερου κι ὄχι ἀντίστροφα.

'Η θεσμοποίηση πάλι τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνα,ὅπως εἴδαμε χαρακτηριστικά στό ἐπίπεδο τοῦ συνδικαλισμοῦ καί τοῦ ὀργανωμένου μαζικοῦ κινήματος ,ὑστεροῦσε πράγμα πού δυσκόλευε τήν ἄρθρωση τοῦ λαϊκοῦ ἀντίλογου καί τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐπιρροῆς του μέσα στούς ἐπίσημους κρατικούς - κυβερνητικούς μηχανισμούς. Τά λαϊκά αἰτήματα καί διεκδικήσεις περνούσαν ὡς ἐπί τό πλεῖστον μέσα ἀπό πατερναλιστικούς ἤ κρατικίστικους μηχανισμούς συντηρητικοῦ χαρακτήρα πού ἔτσι ἀλλοίωναν τήν ἀρχική τους ταυτότητα ἐνῶ οἱ ἐκροές πού ἀκολουθούσαν δέν τά ἱκανοποιούσαν στήν ἀνόθευτη ἔκφρασή τους . Εἰδικότερα οἱ μηχανισμοί ἐκροῶν ἀκόμη κι ἄν ἤθελαν ἦταν πολύ ἀμφίβολο ἄν μποροῦσαν νά στοχεύσουν μ' ἀκρίβεια τήν ἱκανοποίησή τους ἀφοῦ ἀδυνατοῦσαν νά ἐντοπίσουν ποιό εἶναι τό ἀκριβές ἀνόθευτο περιεχόμενό τους στό ὁποῖο ἔπρεπε ν' ἀντιστοιχήσουν συγκεκριμένες ἐκροές. —Κάτι τέτοιο εἶναι ἔκδηλο ἀπ'τήν ἀπόσταση πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στίς προσδοκίες τῶν μή δεξιῶν ψηφοφόρων ὅταν ψήφιζαν κεντρῶα κόμματα καί κατάφερναν αὐτά τά τελευταῖα νά δημιουργήσουν κυβέρνηση καί στήν τελική ἱκανοποίηση πού αἰσθανόταυσαν οἱ παραπάνω ἀπ' τήν φτυχή πραγματικότητα τῆς συγκεκριμένης πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων πού ἦχαν πιστέψει ὡς μεταρρυθμιστικές -. Τό πολιτικό σύστημα στήριζε τήν ὕπαρξή του περισσότερο σέ αὐταρχικούς μηχανισμούς καί στήν ἐξωτερική βοήθεια (οἰκονομική καί στρατιωτικοπολιτική ἐπικυριαρχία τῶν Η.Π.Α.) παρά στήν ἀποδοτικότητα καί στήν διορθωτική λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀνατροφοδότησης.

μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια τό αἴτημα τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ καί οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τυπικά μέν υἱοθετήθηκε ἀπ' τίς μεταπολεμικές κυβερνήσεις ἀλλά οὐσιαστικά δέν ἀδήγησε παρά σ' ἕνα ἐπιδερμικό ,νοθευμένο κι ἀποπροσανατολίστικο ἐκσυγχρονισμό . Κι αὐτό γιατί ἡ ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος ἀντιμετωπίστηκε περισσότερο μέ βάση τά κριτήρια , τήν ἀξιολογία ,τίς ἐπιδιώξεις καί τά συμφέροντα τῶν κυρίαρχων τάξεων παρά ἐκεῖνα τῶν ἀνερχομένων λαϊκῶν.

Σ' ἐπίπεδο πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἡ κρατική - κυβερνητική μηχανή δέν προέβη ποτέ σέ τέτοιες ἐνέργειες[13] πού θά ἐνίσχυαν τήν λειτουργική βαρύτητα τῶν κομμάτων ἀπ πολιτικῶν σχηματισμῶν μέ συγχρονη γραφειοκρατική δομή πού θά διέθεταν κάποια πραγματική αὐτονομία ἀπέναντι εἴτε στήν κρατική παντοδυναμία εἴτε στήν ἐπιρροή κατεστημένων οἰκονομικῶν συμφερόντων ,μέσα στά πλαίσια τῶν λειτουργιῶν τῆς ἄρθρωσης καί ἐνοποίησης τῶν συμφερόντων. Δέν προέβη ποτέ σ' ἐνέργειες[14] πού θά μποροῦσαν νά διαταράξουν αἰσθητά τό σύστημα τῆς ἐκλογικῆς -πολιτικῆς πελατείας καί τοῦ κρατικοῦ πατερναλισμοῦ .Ἡ παραδοσιακή πολιτική τάξη κι ἡ πολιτική ELITE στό σύνολό της εἶχαν συμφέροντα στό νά μήν ὑπάρξουν τέτοιες διαφοροποιήσεις κι ἔ θεσαν μ' ἐπιτυχία τούς ἀναγκαίους φραγμούς."Ετσι ἡ ἀλυσίδα πολιτευτῆς- βουλευτῆς - κρατική μηχανή" δεξιά κατάσταση πραγμάτων - μεγαλοαστική τάξη καί ξένος ἰμπεριαλισμός σέ γενικές γραμμές ἔμεινε ἰσχυρή ,σταθερή,ἀδιάσπαστη. "Οποιος πολίτης τήν δεχόταν κι ὑποτασσόταν σ' αὐτήν εἶχε τίς περισσότερες πιθανότητες νά μή βρεῖ κάποια στιγμή τό κράτος ἐχθρικά ἀντιμέτωπο πρός αὐτόν.

Κι' αὐτά ἐνῶ ἀντικειμενικά διαπιστωνόταν ἡ ἀνάγκη πιό ἐξειδικευμένης παρέμβασης τῶν κομμάτων στίς μετατρεπτικές λειτουργίες ,ὥστε ἡ"κρατική παρακαμπτήριος " στήν γενική ροή τῶν αἰτημάτων νά μειωθεῖ πρός ὄφελος τῆς χειραφέτησης τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Κι ἐνῶ τά ρουσφετολογικά κυκλώματα πού δέσμευαν καί προκαλοῦσαν οὐσιαστικές δυσλειτουργίες τόσο σέ βουλευτές ὅσο καί σέ μέλη τῆς κυβέρνησης ,διαπιστωνόταν ἡ ἀνάγκη ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποδυναμωθοῦν καί ν'ἀποκοποῦν ἀπ' τήν λειτουργία τῶν ἐπί μέρους κρατικῶν ἐξουσιῶν πρός ὄφελος τῆς ἀξιοκρατίας καί τῆς οὐσιαστικῆς "Ισονομίας.Μέσα περισσότερο βουλευτές τῶν περισσότερων κομμάτων - ἡ ΕΔΑ φυσικά ἐξαιρεῖται- καί τά μέλη τῆς κυβέρνησης προτιμοῦσαν , ὅπως στό κατάλληλο σημεῖο τοῦ ἔργου μου διεξοδικά ἀναπτύξαμε, νά παραμένει ἡ παράδοση

τοῦ " ρουσφετιοῦ " ὥστε νά διαιωνίζουν τήν πολιτική τους ἐπιρροή ,παρ' ὅλες τίς δυσλειτουργίες πού προκαλοῦσε στήν νομοθετική ἤ ἐκτελεστική λειτουργία..Κι' αὐτό φυσικά ἀποτελεῖ μέτρο τῆς πολιτικῆς τους ὑπευθυνότητας καί τῆς ἀντίληψης πού εἶχαν περί πολιτικῆς προόδου.

Α π' τήν ἄλλη ἡ λειτουργική διαφοροποίηση τῆς Δημόσιας Διοίκησης καί τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἀντίστοιχη μέ τίς τρέχουσες ὑπαρκτές κοινωνικές ἀνάγκες καί πάνω σέ μιά γνήσια ἀποκεντρωτική βάση δέν προωθεῖτο μεθοδευμένα κι ἀποτελεσματικά.Κάτι τέτοιο θά προϋπόθετε περιορισμό τῶν ποσοτικῶν της διαστάσεων, κι αὔξηση τῆς ἀποδοτικότητας τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν καί τῆς ποιότητας τῶν παροχῶν τους. Ἡ Δ ημόσια Διοίκηση ὅμως λειτουργοῦσε περισσότερο σάν χῶρος ἐργατικῆς απορρόφησης τοῦ μικροαστικοῦ στοιχείου πού συγκετρωνόταν κύρια στά ἀστικά κέντρα καί ἰδιαίτερα στήν πρωτεύουσα καί κατά συνέπεια σάν χῶρος βασικοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς πολιτικῆς πατρωνίας καί ἄσκησης ψηφοθηρικῆς πολιτικῆς. Γι' αὐτό παρατηρεῖτο μιά ἀδυναμία της νά λειτουργεῖ ἀνεξάρτητα κι ἀμερόληπτα ἀπό πολιτικές ἤ κομματικές ἐπιρροές.Ὁ ἐκσυγχρονισμός της λοιπόν πάνω σ' ὀρθολογικές κι ἀποκεντρωτικές ἀρχές ἔθιγε κεκτημένα συμφέροντα καί στήν δεξιά ,ἀλλά στήν κεντρώα πολιτική παράταξη .Ὁ πολίτης παρέμενε πάντα σέ αἰσθητή ἀπόσταση ,ἀπ' τήν κρατική μηχανή πράγμα πού ἦταν παράλληλο μέ τήν συνεχιζόμενη συνειδητοποιημένη διάσταση ἀνάμεσα στό κοινωνικό σῶμα καί τίς δομές τῆς ἐξουσίας.

Σ' ἐπίπεδο κοινωνικοοικονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἡ κατάσταση δέν ἦταν καλύτερη. Γιατί πρῶτο ἡ συνολική ἀναπτυξιακή πορεία πραγματοποιήθηκε μέσα στά πλαίσια μιᾶς χαρακτηριστικῆς ἀπόστασης τόσο στό βιωτικό ὅσο καί στό πολιτιστικό ἐπίπεδο ἀνάμεσα στήν περιφέρεια τῆς χώρας καί τήν ὑπερτροφική της πρωτεύουσα,κι οὔτε ποτέ ἡ πορεία αὐτή κατευθύνθηκε συνειδητά στό νά ἄρει μιά τέτοια κατάσταση πρός ὄφελος τῆς περιφέρειας. Κανένα κυβερνητικό πρόγραμμα παρ' ὅλες τίς ὑποσχέσεις του δέν κατάφερε ν' ἀναπτύξει πολλούς κι αὐτοδύναμους ἀναπτυξιακούς πόλους ξεπερνῶντας ὁριστικά τήν συγκεντρωτικότητα τῆς Ἀθήνας καί τῆς Θεσσαλονίκης.[15]

Δεύτερο Ἡ ἀναπτυξιακή πορεία ἐξ ἀρχῆς στηριζόταν στό συνολικό πλέγμα τῆς ἐξάρτησης καί τῆς δυτικῆς προστασίας τῆς χώρας ,χωρίς νά ληφθεῖ συγκεκριμένη καί μεθοδευμένη κυβερνητική πρόνοια γιά τήν " ἔξοδό " της ἀπ' ἕνα τέτοιο δεσμευτικό οἰκο-

νομικό καί στρατιωτικοπολιτικό πλαίσιο[16]. Γι αὐτό κι ἡ σύνδεση της μέ τήν Ε.Ο.Κ. ἀφοῦ δέν διέθετε ἰσχυρή ἐγχώρια βιομηχανία ἦταν προβληματική κι ἄνοιγε προοπτικές γιά νέες μορφές ἐξάρτησης. Ἡ ἔκποίηση τῆς αὐτονομίας τῆς χώρας πῶς δικαιολογεῖτο στό ὄνομα τοῦ δυτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, ἀφοῦ ἦταν γνωστό καί ἱστορικά ἀποδεδειγμένο ὅτι ὅλες οἱ δυτικοευρωπαϊκές χῶρες καί οἱ Η.Π.Α. ἐκσυγχρονίστηκαν σάν ἀνεξάρτητες, ἰσχυρές καί πολιτικά τουλάχιστον αὐτοδύναμες χῶρες. Ὕστερα ποιές ἐγγυήσεις διασφαλιζόντουσαν γιά ἐπαρκῆ τουλάχιστον ἀντισταθμιστικά ὀφελήματα μπροστά στό γεγονός τῆς ἐκποίησης. Οὐσιαστικά οἱ ἐγγυήσεις ἦταν πενιχρές, ἀφοῦ ὁ ἐσωτερικός οἰκονομικός σχεδιασμός ὑποχωροῦσε μπροστά στήν προνομιακή μεταχείριση πού ἀπαιτοῦσαν κι εὕρισκαν τά ξένα καί ντόπια μονοπώλια κι ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἤ τῆς ἐθνικῆς πολιτιστικῆς αὐτοδυναμίας παραμεριζόταν μπροστά στήν ἀνάγκη σύμφωνα μέ τό νεοκαπιταλιστικό μοντέλο ἀνάπτυξης, τό βάρος τοῦ ἐξαρτημένου ἐκβιομηχανισμοῦ νά πέφτει στίς πλάτες τῶν μή προνομιούχων πολιτῶν ὡς ἐργαζομένων ἀλλά κι ὡς καταναλωτῶν.

Ἀκόμη δέν προνοήθηκε πῶς μέ ἔγκαιρες κυβερνητικές ἐνέργειες θά προστατευόταν ἱκανοποιητικά τό τμῆμα ἐκεῖνο τοῦ δευτερογενοῦς παραγωγικοῦ τομέα πού περιλάμβανε ἐγχώριες βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις μικρῆς κλίμακας μπροστά στήν εἰσροή τοῦ ξένου κεφαλαίου. Δίνοντας τά κυβερνητικά προγράμματα ὑπέρμετρη σημασία στήν δημιουργία ἐκείνης τῆς ὑποδομῆς πού ἦταν ἀναγκαία γιά τήν δραστηριότητα τῶν ξένων οἰκονομικῶν μεγαθήριων (π.χ. ESSO -PAPAS, PECHINEY- REYNOLDS) ἀναγκαστικά παραμελοῦσαν τό τμῆμα τῶν ἐγχώριων μικρῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων. Καί κάτι τέτοιο ἀποτελοῦσε σφάλμα ἄν πραγματικά ἐπιδιωκόταν ἡ ἁρμονική οἰκονομική ὁλοκλήρωση ἀνάμεσα σ' ὅλες τίς παραγωγικές μονάδες τῆς χώρας.

Παραπέρα δέν ἀντιμετωπίστηκε μέ κυβερνητική ἐπιτυχία ἡ ἐξουδετέρωση ὁρισμένων ἀποτελεσματικῶν τεχνασμάτων τῶν ξένων μεγάλων ἐπιχειρήσεων νά ἐξαγάγουν κατά τρόπο ἀφανῆ πολύ περισσότερα κέρδη στό ἐξωτερικό ἀπ' ὅσα ἦταν συμφωνημένο ἐπίσημα μέ τήν κυβέρνηση. Ἀλλά καί οἱ ἐγχώριες ἐπιχειρήσεις μέ τήν τακτική τῶν ἔντεχνα καλυμμένων ὑπερτιμολογήσεων ἤ ὑποτιμολογήσεων προχωροῦσαν στήν ἴδια γραμμή παράνομης ἐξαγωγῆς συναλλάγματος χωρίς νά συναντοῦν ἰδιαίτερα ἐμπόδια ἀπό τίς ἁρμόδιες ἐλέγχουσες κρατικές ὑπηρεσίες.[17] Γενικά οἱ μηχανισμοί ἐλέγ-

χου ἀτονοῦσαν ,πράγμα πού περίτρανα ἀποδεικνύεται κι ἀπ' τό ὅτι ἐνῶ τό ἀμερικανικό σύστημα λειτουργοῦσε κατά σκανδαλώδη εὐνοϊκό τρόπο ὑπέρ τοῦ μεγάλου κεφαλαίου κανένα οὐσιαστικό ἀντίκρυσμα δέν παρατηρήθηκε σ' ἐπενδυτική δραστηριότητα καί χωρίς ποτέ ἡ ὑποτιθέμενη κυβερνητική ἐποπτεία νά πιέσει τόν ἐπιχειρηματικό κόσμο σ' ἕνα εἰλικρινῆ ἀπολογισμό τῆς ἐπενδυτικῆς του πολιτικῆς ,ὅπως θἄχε τό δικαίωμα ἀλλά καί τήν ὑποχρέωση νά πράξει.(Κι' ἔτσι δημιουργήθηκαν χρόνια ὑπερχρεωμένες ἐλαττωματικές ἐπιχειρήσεις μέ ἰδιοκτῆτες ὅμως ἐπιχειρηματίες πού διαρκῶς πλουτίζαναν). Σ πί Δεξιᾶς οἱ δοσοληψίες καί συναλλαγές μεταξύ οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καί διοικητικῶν παραγόντων ἦταν φαινόμενο ἀρκετά διαδεδομένο καί δυναμίτισε τίς ὑγιεῖς ,δίκαιες καί σύμφωνες μέ τόν νόμο σχέσεις κράτους καί οἰκονομικῆς ἐξουσίας πρός ὄφελος φυσικά τῆς δεύτερης[18]. Ἔτσι κι αὐτό τό στοιχεῖο τῆς ὑμαρτωλῆς διαφθορᾶς στήν μεταπολεμική Ἑλληνική οἰκονομία ἦταν ἐλαττωματικό καί δύσμορφο.

Τέλος ποτέ δέν καταβλήθηκε συστηματική κυβερνητική προσπάθεια ν' ἀποκτήσει ἡ χώρα πάνω σέ μιά σταθερή βάση τά σύγχρονα τεχνολογικά ὀφέλη πού μποροῦσαν νά προκύψουν ἀπ' τήν εἰσροή τοῦ ξένου κεφαλαίου κι ἰδιαίτερα τῶν πολυεθνικῶν ἑταιριῶν. Δεδομένου ὅτι οἱ τελευταῖες σέ χῶρες τῆς περιφέρειας τοῦ καπιταλισμοῦ ἐνδιαφεροντουσαν περισσότερο γιά γρήγορα καί βραχυπρόθεσμα κέρδη μέ εἰσαγωγή τεχνολογίας ὄχι ὑψηλῆς στάθμης =ἀποφεύγοντας σέ κρίσιμους παραγωγικούς καί τεχνολογικούς, τομεῖς νά γνωστοποιοῦν τό "KNOW HOW " σέ ντόπιους βιομηχανικούς , τεχνοκρατικούς κι ἐπιστημονικούς κύκλους.[18α] Ἡπολυεθνική ἑταιρεία ἐνδιαφερόταν περισσότερο γιά τήν γρηγορότερη δυνατή κι ἀποτελεσματικώτερη ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν καί τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας παρά γιά τήν Ἰσοφάρριση ,στέρεη καί μακροπρόθεσμα ὑγιῆ οἰκονομική της ἀνάπτυξη..Οἱ ἀντισθαθμιστικοί φραγμοί σέ τέτοιες ἐπιδιώξεις ἦταν σχεδόν ἀνύπαρκτοι μέ δυσμενεῖς ἀντιχτύπους ἀκόμη καί στό φυσικό περιβάλλον τοῦ ὁποίου ἡ προστασία ἦταν ἐλλειπέστατη .

Τρίτο Γενικώτερα οἱ μεταπολεμικές κυβερνήσεις δέν εἶχαν ποτέ ἐπισημάνει καί συνειδητοποιήσει σωστά τίς σαθρές βάσεις καί τίς χρόνιες ἐγγενεῖς δομικές ἀδυναμίες καί ἐλαττωματικότητες τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί δέν προχώρησαν ποτέ σέ τολμηρές ἀποφάσεις γιά νά τίς ἐξαλείψουν ἤ τουλάχιστον νά σηματοδοτήσουν μιά μακροπρόθεσμη οἰκονομική πολιτική πού θά εἶχε τίς προοπτικές σταδιακά νά τίς

μειώνει .- φυσικά ἄν σκεφτόντουσαν ἔτσι δέν θά ἀποδεγόντουσαν ἀπεριόριστα τόν τύπο τῆς ἐξαρτημένης ἀνάπτυξης.-

Δέν ἀντιλαμβανόντουσαν ἤ ἀδιαφορούσαν γιά τά ὀλέθρια μακροπρόθεσμα ἀποτελέσματα πού ἔχει ἡ οἰκονομία μιᾶς ἀναπτυσσόμενης χώρας ἄν ἐνῶ ἔχει δυνάμει δευτερογενῆ παραγωγικό τομέα καί τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ της Εἰσοδήματος στηρίζεται στήν γεωργία μεγάλο μέρος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου μετακινεῖται τερικό εἴτε Γ στά ἀστικά κέντρα τοῦ Ἐφτερικοῦ ἀναζητῶντας ἐργασία στόν ὑπερτροφικό πιά τριτογενῆ τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν.

Ἡ ἀρνητική διασύνδεση τοῦ προχωρημένου τμήματος τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ,τοῦ καπιταλιστικοῦ δηλ. τρόπου παραγωγῆς μέ τό καθυστερημένο ,μέ τόν ἁπλό δηλ. ἐμπορευματικό τρόπο παραγωγῆς - γεωργία , βιοτεχνία - συνεχιζόταν κατά τέτοιο τρόπο πού τό δεύτερο οὔτε καταστρεφόταν τελείως ἀλλ' οὔτε μποροῦσε ποτέ του νά ἐναρμονιστεῖ μέ τό πρῶτο συμπληρώνοντάς το οργανικά.[19] Ἡ κυβερνητική παρέμβαση γιά νά σταματήσει αὐτή ἡ διογκωμένη μεταφορά πόρων ἀπ' τό χῶρο τῆς ἁπλῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς στό χῶρο τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς πού οὐσιαστικά σήμαινε ἀφαίμαξη καί ἐρήμωση τῆς ὑπαίθρου καί ἐφαρμοζόταν κίεση στίς μικρές βιοτεχνικές ἐπιχειρήσεις ἦταν ἀνύπαρκτη ἤ τουλάχιστον ἀμυδρή. Παράλληλα αὐτός ὁ δυϊσμός τῆς παραγωγῆς ,ἀλλά καί τῆς παραγωγικότητας εἶχε εὐρύτερους ἀρνητικούς κοινωνικούς καί πολιτιστικούς ἀντικτύπους πού δέν ἦταν εὔκολο πιά οὔτε ν' ἀνακοποῦν οὔτε νά ἐλεγχτοῦν ('Αφογραμμάτιστη καί ἀσυντόνιστη συνύπαρξη δύο διαφορετικῶν κόσμων τοῦ κέντρου καί τῆς περιφέρειας , ὅπου λόγω τῆς μεγάλης καθυστέρησης τοῦ δεύτερου δημιουργεῖτο μιά σχεδόν ἀσυνείδητη μιμητική πολιτιστική τάση αὐτοῦ πρός τό πρῶτο χωρίς νά μποροῦν νά παρατηρηθοῦν κεισικοί ἀναοχετικοί μηχανισμοί .'Ασυμμετρίες καί συγχύσεις ἀξιολογικοῦ - πολιτιστικοῦ- περιεχομένου κατά τήν διαδικασία τῆς κοινωνικοποίησης τῶν ἀτόμων, Ἐφέρεια τῶν ἀστικῶν μηχανισμῶν νά " καπελλώνουν " τίς ριζοσπαστικοποιούμενες ἤ σέ κάθε περίπτωση δυσαρεστημένες μετακινούμενες ἀγροτικές μάζες πρός τά ἀστικά κέντρα.)

'Ακόμη καί στό πλαίσια τῆς ἀποδοχῆς τοῦ συστήματος τῆς'Ελεύθερης οἰκονομίας δέν θἄπρεπε νά κατανοηθεῖ ὅτι ἡ'Ελληνική παράδοση στό μεταπρατικό κεφάλαιο - πού ἀναγκαστικά εἶναι ἐξωστρεφές κι ἀδιαφορεῖ γιά τούς ὁρίντες ἐξαρτοποιητικούς μηχανισμούς - καί στήν " ἀπ' τά πάνω " νοθευμένη ἀστικοποίηση ἀποτελεῖ

ένα"καπό προηγούμενο " πού ἔπρεπε ἀποφασιστικά νά καταπολεμηθεῖ."Αν ὅμως εἶχε κα
κατανοηθεῖ θἄπρεπε νά δοθεῖ ἰδιαίτερη σημασία στήν ὑποδομή ,στήν χρηματοδότησή
στόν ἐκσυγχρονισμό ,στήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καί τῆς βελτίωσης τῆς παραγωγικό-
τητας τῆς ἐγχώριας βιομηχανικῆς ἐπιχείρησης πού θά μποροῦσε νά σταθεῖ φορέας μιᾶς
πιό αὐτοδύναμης καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης. Θἄπρεπε ὅμως παράλληλα μέ τήν ἐνίσχυση
τοῦ ντόπιου βιομηχανικοῦ κεφαλαίου καί τήν μετατροπή τοῦ μεταπρατικοῦ σέ βιομη-
χανικό νά δημιουργηθεῖ μιά τέτοια φραστική ὑποδομή πού ἀπ' τήν μιά νά"φρενάρει"
τίς καταδυναστικές κεφαλαιοκρατικές τάσεις - ὥστε νά μή σημαίνουν τό βάρος τῆς ἀ-
νάπτυξης μονιμα οἱ πλάτες τῶν ἐργαζομένων - κι ἀπ' τήν ἄλλη νά μπορεῖ νά περάσει
μιά τέτοια κοινωνική πολιτική (κράτος κοινωνικῆς πρόνοιας πού νά κρατᾶ τό βιοτι-
κό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων ἱκανοποιητικό κι ὄχι σέ μιά ἐπικίνδυνα μεγάλη από-
σταση μέ τόν τρόπο ζωῆς μιᾶς μικρῆς ἐπιδεικτικῆς καί ὑπέρμετρα καταναλωτικῆς
κοινωνικοοικονομικῆς ELITE.

Μ' ἄλλα λόγια ὁ καπιταλισμός θά γινόταν προσπάθεια νά σταθεῖ στά δικά του"
'Ελληνικά πόδια " στά πλαίσια ἑνός Ἐθνικοῦ Ἀναπτυξιακοῦ προγραμματισμοῦ μέ τόν ο
ποῖο ὅλες οἱ παραγωγικές μονάδες θἄπρεπε νά συμμορφώνονται καί κάτω ἀπ' τήν
κοινή ἀποδοχή ὅτι ἕνα πραγματικό " κοινωνικό κράτος " εἶναι ἀναγκαῖο γιά νά ἀπο-
φευχθοῦν κρίσεις τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος .

Μιά τέτοια ὅμως οἰκονομική καί κοινωνική πολιτική προϋπόθετε μιά μεθο-
δευμένη προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ ν' ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπ'
τίς κυρίαρχες ταξικές ἐπιρροές καί νά μεταφέρει περισσότερο βάρος ἐξουσίας ἀπ'
τίς κατεστημένες τάξεις σ' αὐτόν τόν ἴδιο. Κάτι τέτοιο ὅμως δέν παρατηρήθηκε στίς
κυβερνήσεις τίς Δ εξιᾶς ἐνῶ κι ἀπ'Ἕνωσης Κέντρου ἡ προσπάθεια πρός αὐτή τήν κα-
τεύθυνση δέν εἶχε ἀποτελεσματικότητα.

"Αν θελουμε νά μιλήσουμε σέ κεῖνη αὐστηρή οἰκονομική γλῶσσα ἡ ἀλατωματική κα-
τάσταση τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἀποδεικνύόταν μ' ἀριθμούς . Τό Ἔλλειμα τοῦ ἐμ-
πορικοῦ ἰσοζυγίου διαρκῶς αὐξανόταν καί εἶχε φθάσει ἤδη τό 1964 στό ποσό τῶν
500 ἑκατομμυρίων δολλαρίων.'Απ' τό 1953 μέχρι τό 1963 ὁ ρυθμός αὔξησης τῶν εἰσα-
γωγῶν ἦταν πολύ μεγαλύτερος ἀπ' ἐκεῖνο τῶν ἐξαγωγῶν[20] ἐνῶ τό ποσοστό κάλυψης τῶν
εἰσαγωγῶν ἀπ' τίς ἐξαγωγές διαρκῶς μειονόταν."Αν μάλιστα προχωρήσουμε στήν ἀνά-

λυση τῆς κατάστασης τῶν εἰσαγωγῶν καί τῶν ἐξαγωγῶν τῆς παραπάνω ἐνδεικτικῆς περιόδου θά διαπιστώσουμε περίτρανα τόν ὑπέρμετρο καταναλωτισμό τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας πού ἦταν πέρα γιά πέρα ἀσύμμετρος πρός τήν διάρθρωση τῆς οἰκονομίας της.[21] Τό μισό κατά μέσο ὄρο τῶν εἰσαγομένων εἰδῶν ἦταν καταναλωτικά, ἐνῶ τό ποσοστό ἐκεῖνο τοῦ εἰσαγόμενου κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ καί τῶν πρώτων ὑλῶν εἶχε μιά πολύ μικρή ἀντιστοιχία μέ τά ἐξαγόμενα βιομηχανικά ἀγαθά. Κι' αὐτό γιατί ἡ συμμετοχή τῶν τελευταίων στό σύνολο τῶν ἐξαγομένων προϊόντων ἦταν μόλις τῆς τάξης τοῦ 10% κατά μέσο ὄρο ἐνῶ ἡ συμμετοχή τῶν προηγουμένων στό σύνολο τῶν εἰσαγομένων προϊόντων ἔφτανε τήν τάξη τοῦ 40-45% κατά μέσο ὄρο. Κάτι τέτοιο σημαίνει ὅτι τά εἰσαγόμενα κεφαλαιουχικά ἀγαθά δέν ἀξιοποιοῦντο πρός τήν κατεύθυνση παραγωγῆς ἀγαθῶν τοῦ δευτερογενοῦς τομέα πού ἦσαν προορισμένα νά ἐξαχθοῦν ἀλλά ἐχρησιμοποιοῦντο εἴτε γιά οἰκονομικές δραστηριότητες τοῦ πρωτογενοῦς τομέα εἴτε γιά ἐνίσχυση τῶν καταναλωτικῶν συνηθειῶν.

Ἡ κάλυψη πάλι τοῦ ἐλλείματος ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν μέσω τῆς ξένης βοήθειας καί τῶν ἀδήλων πόρων - τουρισμός ,μεταναστευτικά ἐμβάσματα - ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τονίσαμε ,δέν ἦταν παρά μιά προσωρινή ἐπιφανειακή λύση τῶν χρόνιων προβλημάτων πού ἔφερνε ἀπουσία μιᾶς μακροπρόθεσμης συνετῆς καί πραγματικά ἀναδιαρθρωτικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς (Περισσότερα γιά τήν κατάσταση καί τά προβλήματα τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας βλ. στό πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου) .

Ἔτσι ἡ καταναλωτική μεταπολεμική κοινωνία οὐσιαστικά στηριζόταν σέ σαθρές οἰκονομικές βάσεις καί ἦταν ἀμφίβολο ἄν κάτι τέτοιο εἶχε συνειδητοποιηθεῖ στόν ἀναγκαῖο βαθμό τόσο ἀπ' τούς κυβερνῶντες ὅσο κι ἀπ' τούς κυβερνώμενους. Ἡ συνολική ἀντιπαραγωγική νοοτροπία τοῦ πληθυσμοῦ καί) ἡ ἐμμονή του ν' ἐπενδύει ἐλπίδες γιά τό οἰκονομικό του " βόλεμα " στόν τριτογενῆ τομέα τῆς κωροχτῆς ὑπηρεσιῶν ἐμπόδιζαν καί συσκότιζαν μιά τέτοια συνειδητοποίηση. Ἀκόμη ἡ καταναλωτική κοινωνία ἦταν ἕνα ἀπ' τά ἀναγκαῖα ζητούμενα τῶν ξένων οἰκονομικῶν συγκροτημάτων τοῦ Μητροπολιτικοῦ καπιταλιστικοῦ χώρου πού ἀναζητούσαν διευρημένες ἀγορές στήν καπιταλιστική περιφέρεια. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἦταν τό τίμημα πού ἔπρεπε ἡ Ἑλλάδα σάν ἀναπτυσσόμενη χώρα νά καταβάλει ἀπ' τήν στιγμή πού δέχτηκε νά στηρίζει τήν οἰκονομική της ἀνάπτυξη στήν εἰσροή τοῦ ξένου ἰδιωτικοῦ καί δημόσιου κεφαλαίου. Ἔτσι ὅμως ὁ μητροπολιτικός καπιταλιστικός χῶρος οὐσιαστικά εἰσέπραττε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι

προσέφερε στήν χώρα ὑπό μορφή ξένης βοήθειας ἢ ἐπενδύσεων.

Ὁ κυβερνητικός οἰκονομικός προγραμματισμός ποτέ δέν μπόρεσε ν' ἀντιμετωπίσει τά παραπάνω προβλήματα μέ σωστή διάγνωση ,ὀρθολογικότητα,τόλμη καί μακροχρόνια μεθοδικότητα. Τίς περισσότερες φορές διακρινόταν γιά προχειρότητα ,ἐπιδερμικότητα κι ἀδυναμία νά θέξει τά " κακῶς κείμενα " ἢ ἄν θεωρητικά τά ἐπισήμαινε ,παρατηρεῖτο ἀδυναμία ἐφαρμογῆς τῶν προγραμματισθέντων . Σ ' αὐτό ἐνδεχομένως ἔφταιγε καί ἡ τάση τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν νά μή δίνουν τήν πρέπουσα σημασία στά οἰκονομικά θέματα ὄντας ἐγκλωβισμένοι σέ παραδοσιακές παλαιοκομματικές ἀντιλήψεις περί πολιτικῆς.Ἀδυνατοῦσαν νά συλλάβουν σ' ὅλη της τήν ἔκταση τήν σημασία τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων γιά τήν κοινωνική πολιτιστική καί πολιτική πορεία τῆς χώρας. Δ υνατοῦσαν νά ἐμνοῆσουν ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμός κι ἡ ἀνάπτυξη τῆς χώρας γενικά ἐξαρτιέται ἀπό μια σωστή παραγωγική διαρθρωση τῆς οἰκονομίας της κι ὄχι ἀπό τό ἄν ἁπλά το'Εθνικό 'Ακαθάριστο Εἰσόδημα ἀνεβαίνει κι οἱ καταναλωτικές τάσεις τοῦ πληθυσμοῦ ἐνισχύονται.'Ακόμη πολλές φορές θυσίαζαν τίς σωστές οἰκονομικές ἐπιλογές σέ κομματικό συμφέρον ἢ στήν διατήρηση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τήν πολιτική παράταξη στήν ὁποίαν ἀνῆκαν.

Τέταρτο Λαμβανομένου ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ ἀνισοκατανομή τοῦ'Εθνικοῦ Εἰσοδήματος χαρακτήριζε τήν μεταπολεμική 'Ελληνική οἰκονομία οἱ κοινωνικές παροχές τοῦ κράτους σέ βασικούς τομεῖς ,ὅπως παιδεία ,ὑγεία ,κοινωνική πρόνοια ,κοινωνική ἀσφαλιση ἦταν χαμηλές καί δέν ἀντιστάθμιζαν ἱκανοποιητικά τό παραπάνω χαρακτηριστικό ἄν καί τ' ἀντίστοιχα αἰτήματα - αὔξηση καί βελτίωση τῶν παροχῶν στούς παραπάνω τομεῖς - ἦταν ἄρκετά ἔντονα κι ἐκφραζόντουσαν ἀνοιχτά ἀπ' τούς πολίτες συνοδευόμενα πολλές φορές ἀπό συναισθήματα ἀγανάκτησης.

Ἀκόμη ἡ δημοσιονομική καί εἰσοδηματική πολιτική τῶν κυβερνήσεων ἦταν τέτοια πού δέν συνέβαλε σέ μιά ἀναδιανομή τοῦ'Εθνικοῦ Εἰσοδήματος ὑπέρ τῶν ἐργαζομένων τάξεων . Τό φορολογικό εἰδικώτερα σύστημα ὡς μηχανισμός ἀναδιανομῆς δέν ἀκέδιδε ἀφοῦ φυσικά ληφθεῖ ὑπ' ὄψη κι ἡ ἐκτεταμένη φοροδιαφυγή τῶν ὑψηλῶν εἰσοδηματικῶν ὁμάδων[22] .

Ἀντίθετα λόγω τῆς Νατοϊκῆς ἔνταξης καί τῆς διάταξης τῶν στρατιωτικῶν μας δυνάμεων λές καί ἐκρεκειτο νά δεχθοῦμε ἐπίθεση ἀπό βορρᾶ τό μέρος τοῦ δη-

μόσιου προϋπολογισμοῦ πού ταν ἀφιερωμένο στίς στρατιωτικές δαπάνες ἦταν αἰσθητά μεγάλο καί δυσανάλογο πρός τίς συνολικές οἰκονομικές δυνατότητες τῆς χώρας.[23] Ἡ ἐνίσχυση ὅμως τῆς στρατιωτικῆς μηχανῆς κάτω ἀπ' αὐτές τίς προδιαγραφές δέν ἦταν λαϊκό αἴτημα ἀλλά Πατοϊκό καί συνεπῶς ἡ ικανοποίηση του δέν αὔξανε τήν λαϊκή ὑποστήριξη πρός τό πολιτικό σύστημα.

Πέμπτο. Παρατηρεῖτο μέ ἐκτεταμένη συνύπαρξη ὄχι μόνο οἰκονομικῶν ἀλλά καί κοινωνικοπολιτιστικῶν ἀναχρονισμῶν καί ἀσσμμετριῶν. Κατι τέτοιο εὔκολα ἀποδεικνύεται ἄν συγκρίνουμε τόν κόσμο τῆς πρωτεύουσας μέ τόν κόσμο τῆς ἐπαρχίας, τόν κόσμο τῶν ψηλῶν εἰσοδηματικῶν ὁμίλων τῆς πρωτεύουσας μέ τόν κόσμο τῶν λαϊκῶν συνοικιῶν, της, ἀλλά καί τόν κόσμο ἤ τήν ποιότητα τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοαστικῆς τάξης. Οἱ ἀποστάσεις τόσο στό βιωτικό ἐπίπεδο ὅσο καί στά ἀξιολογικά-πολιτιστικά πρότυπα ἀνάμεσα στά συγκρινόμενα μέρη ἦταν αἰσθητές μεγάλες. Ὁκαταναλωτισμός καί ἡ "βιτρίνα τῆς εὐημερίας" γενικά ἦταν μιά ὑπόθεση τῆς πρωτεύουσας καί ειδικώτερα τῶν εὔπορων στρωμάτων της.[24] Ἡ πνευματική κίνηση καί τό πολιτικό παιχνίδι οὐσιαστικά πάλι ἐκεῖ εἶχαν τήν κύρια καί καθοριστική ἕδρα τους. Στήν ἐπαρχία καί ἰδιαίτερα στήν ὕπαιθρο βρισκόταν ὁ ξεχασμένος κόσμος τῆς φτώχειας μέ τίς παραδοσιακές του ἀξίες ἀλλά καί μέ τήν κρυφή του πάντα ἐπιθυμία νά ζήσει μιά ἀνετότερη ζωή στήν πρωτεύουσα ἤ στήν ξενητειά.

Ἀλλά ἡ πολιτιστική ἀσυμμετρία πού δημιουργεῖτο μέ τήν ἀνάμειξη παραδοσιακῶν καί σύγχρονων ἀντιλήψεων γύρω ἀπ' τήν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς παρατηρεῖτο καί μέσα στήν ἴδια τήν πρωτεύουσα πράγμα πού ἄμεσα καθρεπτιζόταν στίς ἐσωτερικές σχέσεις καί τήν λειτουργία τῆς οἰκογενείας. Ἄλλο τό εἶδος τῆς κοινωνικοποίησης τῶν γονέων, ἄλλο ἐκεῖνο τῶν παιδιῶν. Τό πατριαρχικό - παραδοσιακό στοιχεῖο θεσμικά μέσα στήν ἀστική οἰκογένεια ἦταν ἀκόμη ἔντονο ἐνῶ ὅμως οἱ ἀντιλήψεις τῶν νεώτερων μελῶν τῆς οἰκογένειας κάτω ἀπ' τήν ἐπιρροή τοῦ νεόφερτου Ἀμερικάνικου καταναλωτικοῦ τρόπου ζωῆς τό ἀμφισβητοῦσαν. Ἡ ἀπομάκρυνση ὅμως ἀπ' τίς παραδοσιακές ἀξίες δέν ἀντιστοιχοῦσε σέ μιά νέα στέρεη ἰδεολογική -ἠθική συγκρότηση ποῦδινε τήν ἐγγύηση γιά μιά νέα ἐπιτυχημένη ἀξιολογική κατεύθυνση τῆς νεώτερης γενιᾶς.

Σ' αὐτό δέν βοηθοῦσαν καί οἱ φορεῖς τῆς κοινωνικοποίησης.[25] Ἀλλά τά

"Βασικαλέστικα" πρότυπα τοῦ γονέα, τοῦ δασκάλου, τῆς ἐκκλησίας, τῶν διαφωτιστῶν τοῦ στρατοῦ κι ἄλλες οἱ ἀξίες -βασικά τό χρῆμα ἡ ἐπίδειξη, ἡ προβολή, ἡ ἀστική οἰκονομική ἐπιτυχία μ' ὁποιοδήποτε ἠθικό κόστος ποῦβλεπε ὁ νέος νά κερδίζουν ὁλοένα καί περισσότερο ἔδαφος στήν σύγχρονη καθημερινή ζωή. Ὁ ἐκπαιδευτικός ταμίας ἔμενε ἀσυμβίβαστος μέ τίς νέες ἀπαιτήσεις μιᾶς ὁλοένα καί περισσότερο διαφοροποιούμενης κοινωνίας δείχνοντας ἀδυναμία τόσο στό νά ἐκσυγχρονίσει τό ἠθικό του ὁπλοστάσιο- ἐμμονή σέ παλιές "πουριτανικές" ἀντιλήψεις - ὅσο καί στό νά ἐξειδικεύσει τίς δομές του ὥστε νά καλύπτει μεγαλύτερα μέρη μορφωτικῶν, τεχνικῶν κι ἐπιστημονικῶν αἰτημάτων.[26] Ἔτσι ὁ νέος - ὁνέος πού ἐρχόταν ἀπ' τήν ἐπαρχία ἤ ἔκεινοῦσε ἀπο μιά ἐργατική συνοικία τῶν'Αθηνῶν ἤ πού γεννιόταν μέν μέσα σέ μιά μικροαστική ἤ μεσοαστική οἰκογένεια ἀλλά πού γρήγορα ἐρχόταν σέ σύγκρουση μέ τήν "κατεστημένη" νοοτροπία τῶν γονιῶν του - ἔπεφτε σέ μιά ἀξιολογική-ἠθική σύγχυση πού ὄχι λίγες φορές συνοδευόταν ἀπό ποικίλα φαινόμενα ἐκτροπῆς. Οἱ δομές τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας δέν μποροῦσαν εὔκολα νά ἀφομοιώσουν νέους πού ἀρνούμενοι κατεστημένα θεσμικά στοιχεῖα καί νοοτροπίες - ξεκινῶντας ἀπ' τήν οἰκογένεια καί φτάνοντας μέχρι τήν πανεπιστημιακή παιδεία - ἀναζητοῦσαν νά βροῦν τόν δρόμο τους μέσα ἀπό νεώτερα πιό σύγχρονα καί ριζοσπαστικά πρότυπα μόρφωσης ἐργασίας, παραγωγικότητας καί δημιουργικότητας.

Ἀλλά ποιοτική διαφορά ὑπῆρχε ἀνάμεσα καί σέ πρότυπα καί τίς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἕλληνα μεγαλοαστοῦ κι ἐκείνου π.χ. τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ συνείδησης τῆς Ἐθνικῆς κεφαλαιοκρατίας καί τῆς προγραμματισμένης παραγωγικότητας μαζί μ' ὅλους τούς συναφεῖς ψυχοπολιτιστικούς ἀντικειμένους ἔλειπε ἀπ' τόν πρῶτο. Ἀντίθετα πού χαρακτήριζε κι αὐτόν ἕνας ἀναχρονιστικός ἀτομικισμός, μιά δική γιά γρήγορο κι' εὔκολο κέρδος ἀδιαφορῶντας ἄν βρίσκεται ἀσυμβίβαστος πρός τίς συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές συντεταγμένες τῆς χώρας -πειός στήν μεταπρατική παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κεφαλαίου - διατί γι'αὐτόν ἡ Ἑλλάδα δέν ἦταν χῶρος μιᾶς συλλογικῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς προσπάθειας ἀλλά μιά εὐκαιρία ἀτομικοῦ πλουτισμοῦ. Γι' αὐτό καί δέν τόν ἐνοχλοῦσε ὁ ἐξαρτημένος πολλές φορές χαρακτήρας τῶν'κερδοσκοπικῶν του δραστηριοτήτων - καί μαζί φυσικά ὁ ἐξαρτημένος συνολικά χαρακτήρας τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας- ἐνῶ ὁ ἐπιδεικτικός καί καταναλωτικός μιμητισμός του - μέ ὁμάδες ἀναφορᾶς πάντα τήν μεγαλοαστική τάξη τοῦ Μητροπολιτικοῦ Καπιταλιστι-

κοῦ χώρου - ἦταν εὐκολοεξήγητος. (Γι'αὐτό καί ἡ ἄποψη τοῦ Β. Φίλια, πού ἤδη ἀναφέρθηκε, ὅτι τά ἐγκαθιδρυμένα στρώματα τῆς "Ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης" θά μποροῦσαν χωρίς δυσκολία νά χαρακτηρισθοῦν "λούμπεν μπουρζουαζία" δέν μᾶς φαίνεται ὑπερβολική).

Ἡ εὐθύνη φυσικά γιά τήν ἐκσυγχρονισμό "ἀνάπτυξης" κι ὄχι βάθους πέφτει κύρια στίς κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς πού ταν καί οἱ κυρίαρχες στήν ἐξεταζόμενη περίοδο. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ κυβέρνηση τῆς Ἕνωσης Κέντρου εἶχε διαγνώσει τίς σαθρές βάσεις τόσο τοῦ μεταπολεμικοῦ διοικητικοῦ ὅσο καί τοῦ οἰκονομικοῦ οἰκοδομήματος. Γι' αὐτό καί πιάνοντας τόν σφυγμό τῶν λαϊκῶν αἰτημάτων καί διεκδικήσεων, ὅπως καί στό ἀντίστοιχο κεφάλαιο ἀναλυτικά ἀναπτύξαμε,[28] ἀρχικά προχώρησε πρός τήν κατεύθυνση κυβερνητικῶν ἐκροῶν νέου περιεχομένου πού σκόπευαν ἔστω τόν στέρεο καί πραγματικό ἐκσυγχρονισμό τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος μέσα στ' ἀστικά βέβαια πλαίσια. Ἔτσι τά φαινόμενα πού παραπάνω ἐπισημάναμε μέ τόσο σ' ἐπίπεδο πολιτικό ὅσο καί κοινωνικοοικονομικό προσπάθησε πουλάχιστο νά τά μειώσει.

Ὡστόσο τό "φωτεινό διάλειμμα" τῶν κεντρώων δυνάμεων δέν μπόρεσε κατοπτέ νά διαμορφωθεῖ σέ μιά σταθερή "φωτεινή" ἐκσυγχρονίζουσα πολιτική κατάσταση. Ὁ ἀπεγκλωβισμός ἀπ' τίς κυρίαρχες μεγαλοαστικές ἐπιρροές δέν κατέστη δυνατός. Ἔτσι ἡ εὐκαιρία χάθηκε γιά νά ἐπακολουθήσει ἡ περίοδος τῆς ἀποστασίας καί τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ὅπου τά παραπάνω φαινόμενα παρουσίασαν ὄξυνση.

Ἡ πρός στιγμήν βελτίωση τῆς θέσης τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων στούς δυναμικούς ταξικούς συσχετισμούς τό 1964 -65 δέν ἀποτέλεσε ἀφετηρία γιά μιά σταθερή ὑπέρ τους ἀλλαγή αὐτῶν τῶν συσχετισμῶν. Ἴσα -ἴσα στά χρόνια πού ἀκολούθησαν ὄχι μόνο δέν συντελέστηκε βελτίωση τῆς θεσμοποίησης τῆς ταξικῆς πάλης - μ'ἀντίστοιχους φυσικά θετικούς ἀντικτύπους στήν λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ εἰσροῶν - ἐκροῶν - ἀλλ' ἀντίθετα διαπιστώθηκε "μπλοκάρισμα" καί ἀδυναμία της. Ἔτσι συνολικά ἡ μεταπολεμική κυβερνητική - διοικητική μηχανή μέχρι τό 1974 λειτούργησε σέ γενικές γραμμές μέ τούς ἴδιους ταξικούς προσδιορισμούς καί τό αἴτημα τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ποτέ δέν ἀντιμετωπίστηκε κάτω ἀπ' τό πρίσμα τῆς σταθερῆς βελτίωσης τῶν βιοτικῶν καί ἀξιοπρεπῶν συνθηκῶν διαβίωσης τῶν λαϊκῶν τάξεων, πάνω στίς στέρεες βάσεις μιᾶς ὑγιοῦς ἀναδιαρθρωμένης οἰκονομίας καί πολιτείας.

Υποσημειώσεις

4ου Κεφαλαίου

1.Βλ. Κ. Τσουκαλά , Εξάρτηση καί Αναπαραγωγή ,όπ. παρ, σελ. 191 έπ. ,197 έπ. 209 έπ. 244 έπ.

2. Βλ. CAMBELL,HONOUR,FAMILY AND PATRONAGE ,OXFORD , CLARENDON PRESS,1964.

3. Βλ. KRITH -LEGG ,THE POLITICS IN MODERN GREECE ,όπ. παρ. σελ,301 έπ.

4. Πρβλ Ν.Πουλαντζά ,Πηρίση των δικτατοριών όπ. παρ, σελ 171 .Σχετικά μέ τόν χῶρο τῆς ανώτατης παιδείας στήν'Ελλάδα είναι παρατηρήσιμο ὅτι οἱ Νομικές Σχολές τῶν Πανεπιστημίων διεκδικούσαν πάντα ἀπ' ἕνα συντηρητικό πνεῦμα καί εἶχαν τήν τάση νά ὑποτιμοῦν τήν κοινωνιολογία ὡς αὐτοτελῆ κοινωνική ἐπιστήμη κι ἀκόμη πιό πρόσφατα νά μήν ἀντιμετωπίζουν εὐνοϊκά τό ἐνδεχόμενο τῆς δημιουργίας ἀνεξάρτητης σχολῆς κοινωνιολογίας.

5. "Καφκαϊκή " ἀπόσταση ἐδῶ καλοῦμε ὅλους ἐκείνους τούς πολύπλοκους καί μεθοδευμένους φραγμούς πού ὑπάρχουν στά μυθιστορήματα τοῦ Φραγκ Κάφκα ἀνάμεσα στο κρατικό - γραφειοκρατικό οἰκοδόμημα καί τόν ἁπλό καί καλόπιστο πολίτη πού προσπαθεῖ μέν νά κατανοήσει τήν λειτουργία τοῦ πρώτου ἀλλά πάντα παραμένει χωρίς οὐσιαστική ἀπάντηση στά ἐρωτήματά του. (Βλ. στά βιβλία τοῦ Τσεχοσλοβάκου συγγραφέα ὅπως ἡ " Δίκη " , " ὁ Πῦργος " ,ἡ "Ἀμερική "). Αὐτή ἡ " κατασκευασμένη " ἀπόσταση στά ἔργα τοῦ Κάφκα παρουσιάζεται μέ τρόπο ἀλληγορικό ,ἀλλά καί ρεαλιστικό. Ἐν Περίφημο καί χαρακτηριστικό σχετικά μέ' τήν προβολή τοῦ παραπάνω νοήματος εἶναι τό διήγημά του " Ἀφοστά στό Νόμο ".

6. Βλ. ἄρθρο τοῦ Φίλικκου Νικολόπουλου μέ τίτλο " Γιά μιά κοινωνιολογική 'Επανάσταση ἐνάντια στό νομικό κατεστημένο τῆς'Ελλάδας " σέ " Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" τεῦχος 1602 τῆς 17/1/35 ,σελ. 49 έπ.

7. Βλ. ὅμοια σελ. 50.

8. Βλ.'Εμμανουήλ Μιχελάκη ,Εἰσαγωγή εἰς τό Δίκαιο καί εἰς τήν ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου ,'Αθῆναι 1968 ,σελ. 86 .

9. Βλ. P.C. SCHWARTZENBERG , SOCIOLOGIE POLITIQUE , σελ/ 289 έπ. καί 308 έπ.

10. Κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες οὐσιαστικά κι ἡ νομοθετική λειτουργία ἀσκεῖται στίς περισσότερες φορές ἀπ' τήν κομματική - διοικητική γραφειοκρατία τοῦ κάθε

κυβερνώντος κόμματος ;Ο βουλευτής μέσα σ' ένα κομματικό σύστημα πού στερείται δημοκρατικών διαδικασιών , υπάρχουν σημαντικές εξαρτήσεις απ' την εύνοια τού κομματικού αρχηγού καί ένα μεγάλο μέρος της βουλευτικής απασχόλησης αναλίσκεται γιά την ικανοποίηση των προσωπικών αιτημάτων της κομματικής πελατείας είναι πολύ δύσκολο νά ελέγχει την νομοθετική καί γενικότερη πολιτική της κυβέρνησης μέ ανεξαρτησία γνώμης , τεκμηριωμένες εντιρρήσεις καί διάθεση διαφωνίας όπου νομίζει ότι ή πολιτική του συνείδηση τού επιτάσσει έστι τέτοιο. Βλ. Β.Φίλια .Όψεις της διατήρησης κα καί της μεταβολής τού κοινωνικού συστήματος ,τομ.Β' όπ.παρ. σελ. 145 επ. ,σελ. 155 σελ. 160- 162.

11. Στό χώρο της δημόσιας Διοίκησης τέτοια στελέχη-κλειδιά ήταν οί Γενικοί Διευθυντές των Υπουργείων ενώ άλλο συνηθισμένο φαινόμενο ήταν τά " κυκλώματα εξυπηρέτησης ή κάλυψης" ό ρισμένων "προνομιούχων " πολιτών πού δημιουργούντο γύρω από ανώτερους δημοσίους υπαλλήλους τόσο της κεντρικής όσο καί της περιφερειακής κρατικής διοίκησης. Ήταν χαρακτηριστικό σ' αυτά τά κυκλώματα ή " διπλή " λειτουργία των γνώσεών τους πάνω στόν ειδικό τομέα της κρατικής διοίκησης πού ευρίσκοντο. Άλλοτε μέν αυτές οι νομικές καί γραφειοκρατικές γνώσεις προβάλλοντο καί λειτουργούσαν ως μηχανισμός περιπλοκής ,σύγχυσης καί ταλαιπωρίας τού πολίτη καί άλλοτε ως μηχανισμός κάλυψης παρανομιών ,παρατυπιών καί άλλων ατασθαλιών άλλων πολιτών πού είχαν προσβάσεις (" προνομιούχοι " πολίτες) . Σ' όλες αυτές τίς μεθοδεύσεις συχνά έμπλέκοντο δικηγόροι καί πολιτικά πρόσωπα οπότε τά κυκλώματα ουσιαστικά ήταν διευρυμένες καί κλειστές ομάδες προνομιακών εξυπηρετήσεων ή εξουδετέρωσης δίκαιων αιτημάτων στίς οποίες συναρθρωνόντουσαν διοικητικοί, πολιτικοί καί επαγγελματικοί παράγοντες πού έφεραν εμπόδια τόσο στην ορθόντια διοικητική όλοκλήρωση όσο καί στήν λειτουργία τού κράτους ως αντικειμενικού θεσμού μέ σεβασμό απέναντι στόν νόμο καί τόν πολίτη.

12. Βλ. Κ. Τσουκαλά ;Η Ελληνική τραγωδία ,όπ. παρ. σελ 40-41.

13. Καθιερώνοντας π.χ. τόν θεσμό της κρατικής χρηματοδότησης των κομμάτων μέ νόμο ή προωθώντας μιά έμπρακτη αναβάθμιση τού κοινοβουλίου , μιά έλλειψη πνεύματος ηγεμονισμού έκ μέρους τού κυβερνώντος κόμματος άσχετα απ' τό τί κοινωνικά συμφέροντα εκφράζει ,συγκροτώντας περισσότερες διακομματικές επιτροπές κ.λ.π.

14. Π.Χ. κατάργηση μέ νόμο τού σταυρού προτίμησης ώστε νά σπάσουν τά κυκλώματα κομματικής συνελλογής καί "ρουσφετιού " - βέβαια αυτό τό μέτρο αποδεικνύεται πρό-

σφορο μόνο ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ δημοκρατία εἶναι ἀρκετὰ ἀναπτυγμένη -, προώθηση μὲ νομοθετικὰ μέτρα ἑνὸς ἐγκάρσιου ἀποκεντρωτικοῦ πνεύματος μὲ παράλληλη αὔξηση τῆς συμμετοχῆς τῶν πολιτῶν στὴν ἄσκηση τῆς κεντρικῆς καὶ τοπικῆς ἐξουσίας.

15. Βλ. J.BEUVARD , ὅπ. παρ. ,σελ. 163. Β.Φίλιας,ὅπ. παρ. ,σελ 122 .

16. Βλ. J.BEUVARD ,ὅπ. παρ, σελ.462 ,καὶ σελ. 34 ἐπ. Η.Θυρούκης,ὅπ. παρ. ,Τομ.2ος σελ. 37 ἐπ. καὶ τόμ. 1ος σελ.338 ἐπ.,σελ. 341 καὶ σελ.343.ἐπ.

17. Βλ. J. BEUVARD ,ὅπ. παρ. σελ ,451 σὲ συνδυασμὸ μὲ σελ. 452-53.

18. Βλ. ὅμοια σελ. 261 ,σελ. 383 ἐπ. καὶ 391.

18α. Βλ. Κώστα Καρλαγγούρη ,Κρίση καὶ ἐξέγερση τοῦ Τρίτου Κόσμου, ὅπ. παρ. σελ 82 ἐπ. καὶ σελ. 97 ἐπ.

19. Βλ. Β.Φίλιας ,ὅπ. παρ. σελ. 60 ἐπ. καὶ σελ. 107 ἐπ. Π. Κουζέλης ,ὅπ. παρ. σελ 100 ἔπ. καὶ 103 ἐπ.

20. Βλ. J.BEUVARD ,ὅπ. παρ. ,σελ. 471 ἐπ. καὶ σελ. 534 ,ὅπου τὸ παράρτημα III πού ἀναφέρεται στὶς ἐξωτερικὲς συναλλαγὲς τῆς χώρας.

21. Βλ.Ὅμοια ,σελ. 472.

22. Βλ. ὅμοια σελ. 390.

23. Βλ. Η. Θυρούκης ,ὅπ. παρ. τομ. 2ος σελ. 85-86.

24. Βλ. J.BEUVARD ,ὅπ. παρ. σελ. 475.

25. Συχνὰ τὰ πρόσωπα πού ἐνσάρκωναν τοὺς φορεῖς τῆς κοινωνικοποίησης ἐγκλω βισμένα κι αὐτὰ τὰ ἴδια σ' ἕνα πατροπαράδοτο φορμαλισμὸ καὶ κονφορμισμὸ λειτορρ γοῦσαν περισσότερο ὡς αὐτοτροφοδότες τοῦ ἴδιου τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοαναπαραγωγῆς τοῦ ἐρωσωπείου " τους καὶ τῶν προτύπων πάνω στὸ ὁποῖο βασιζόταν παρὰ ὡς συνειδητοὶ παρα βαγωγοὶ τῆς νέας γενιᾶς πρὸς νέους ἀξιολογικοὺς σύγχρονους προσαρματολισμούς πού θὰ τὴν ἐβγαζαν ἀπ' τὴν μεταβατικὴ κατάσταση τῆς κρίσης καὶ συγχυσης ἀξιῶν μέσα στὴν ὁποίαν βρισκόταν.

26. Ἦταν φανερὸ ὅτι ἀπ' τὴν δεκαετία τοῦ 60 καὶ μετὰ πολλοὶ νέοι ἄρχισαν νὰ ἐπιδηλώνουν ἐπιθυμία νὰ στρέφονται σ' ἐπιστημονικὲς κατευθύνσεις ἔξω ἀπ' τὰ παραδοσιακὰ πρότυπα(διπλωμάτης ,γιατρός καθηγητὴς Γυμνασίων κ.λ.π.) ἐνῶ παράλληλα ἀντιλαμβανόταν ὅτι ἡ ὀδυναστικὴ μορφωτική τους στάθμη δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴν πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ ὑπάρχοντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πού ἤθελε μάλιστα νὰ περνάει μιὰ συγκεκριμένη συντηρητικὴ νοοτροπία καὶ νὰ στερεοτοιεῖ ἀπὸ σκοπιὰ κοινωνικοποίησης καὶ πολιτικοποίησης τὶς κατεστημένες κοινωνικοπολιτικὲς δομές. Εἶχε

παρατηρηθεῖ ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας πού θά μποροῦσε νά στελεχώσει ἀποφασιστικά μιά δυναμική καί παραγωγική ἀναπτυξιακή πορεία βρέθηκε τελικά στό ἐξωτερικό γιατί ἐκεῖ ἔβρισκε πιό πρόσφορες συνθῆκες ἔρευνας καί ἐπιστημονικῆς ἀνάδειξης. Βλ. J. MEURAND ,ὅπ. παρ. σελ. 479 ἑπ.

27 .Βλ. Β.Φίλια , Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,ὅπ. παρ. σελ. 73 Τοῦ ἴδιου ,"Ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ,ὅπ. παρ. σελ. 54,ὅπου ἀναφορά στήν βασική θέση τοῦ Α.Γ.FRANK σχετικά μέ τήν σχέση καπιταλιστικῆς μητρόπολης καί περιφέρειας.

28. Βλ. Παραπάνω ,Κεφ. 2ον , 2ον μέρος στήν ἐνότητα Ιδ ὅπου ἀναφορά στήν μεταρρυθμιστική πολιτική τῆς Ἕνωσης Κέντρου .J.MEURAND ,ὅπ.παρ. σελ. 292 ἑπ. Κ.Μουζέλη ,ὅπ. παρ. σελ. 284.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Συνολική Ἐκτίμηση τῆς Πολιτικῆς Ἀνάπτυξης σέ συνάρτηση μέ τήν Ἰδιομορφία τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας τῆς χώρας καί τούς ταξικούς της ἀνταγωνισμούς. Συμπερασματικές προτάσεις.

I

Ἤδη μέσα ἀναπτύξαμε στά προηγούμενα κεφάλαια ἀνατρέξαμε στούς βασικούς τομεῖς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τῆς πολιτικῆς διαδικασίας ὅπως εἶχαν διαμορφωθεῖ στήν συγκεκριμένη ἱστορικοπολιτική περίοδο πού ἐξετάσαμε (1944-1974) καί κάτω πάντα ἀπ' τό πρίσμα τῆς συνεχοῦς διαλεκτικῆς τους σχέσης μέ τούς κυρίαρχους κοινωνικοοικονομικούς ὅρους, τίς βασικές ψυχοπολιτιστικές τάσεις πού ἔχαν παγιωθεῖ καί τίς βαθύτερες πάντα ἱστορικοπολιτικές τους ῥίζουσες.

Ἡ ἀναλυτική σκιαγράφηση αὐτῶν τῶν τομέων—πού ἀναμβίβολα τίς περισσότερες φορές παίρνουν μορφή ὑποσυστημάτων — βασισμένη σέ συλλογή κι' ἀξιολόγηση ἐμπειρικῶν στοιχείων μᾶς διευκολύνει στό νά συλλάβουμε συνολικά καί σέ βάθος τό πολιτικοκοινωνικό τοπίο τῆς περιόδου καί νά προβοῦμε σέ μιά συμπυκνωμένη ἐκτίμηση τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας ,τοῦ δημιουργικοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ της κυκλώματος καί αὐτῶν τῶν θεσμικῶν καί δομικῶν στοιχείων πού τά θεωρήσαμε προαπαιτούμενα τῶν παραπάνω. Καί πάντα μέ δεδομένο ὅτι ἡ ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας εἶχε τήν ἰδιομορφία ἐκείνη πού διαμορφώνεται ἀπ' ἕνα δύσμορφο κι ἐλαττωματικό σύνθετο τρόπο παραγωγῆς ὅπου τό καπιταλιστικό στοιχεῖο προηγεῖται μέν ἀπό ἄποψη τεχνολογικῆς προόδου καί παραγωγικότητας ἀλλά στηρίζεται οὐσιαστικά σέ ξένα ἤ καθαρά στηριγματα τό ξένο κεφάλαιο, ἡ ἐσωτερική στρατιωτικοπολιτική προστατευτική κάλυψη τοῦ μητροπολιτικοῦ καπιταλιστικοῦ χώρου -μαζί μέ ὅλες τίς ποικίλες δυσμενεῖς ἐπιδράσεις σ' ὅλα τά δυνατά πεδία τοῦ πολιτικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ - καί τέλος στήν δυσαρμονική σχέση του, τόσο ὡς πρός τόν πρωτογενή παραγωγικό τομέα - ὁ ὁποῖος φυσικά ἦταν τό " θῦμα " τῆς ἐκμετάλλευσης - ὅσο καί ὡς πρός τόν τριτογενή.

Κι' αὐτό τό δεδομένο ἀναλυόμενο μᾶς ὁδηγεῖ ὄχι μόνο στό μεγάλο πρόβλημα τῆς οὐσιαστικῆς ἐθνικῆς αὐτοδυναμίας τῆς χώρας ἀλλά καί στήν διαπίστωση μιᾶς ὁρατῆς ἀντιπαραγωγικῆς νοοτροπίας τοῦ οἰκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ της- τουλάχ

χιστο μέ βάση τά κριτήρια βιομηχανικῆς παραγωγικότητας πού διαμορφώθηκαν στίς δυτικοευρωπαϊκές καπιταλιστικές χώρες[1] - πού πέρα ἀπ' τήν ἀναγκαία συσχέτισή της μέ τίς σαθρές οἰκονομικές δομές τῆς συγκεκριμένης μεταπολεμικῆς περιόδου ἀνάγεται στόν τύπο καί στόν τρόπο τῆς συσσώρευσης τοῦ Ἑλληνικοῦ μεταπρατικοῦ κεφαλαίου ἤδη ἀπ' τόν 16ο καί 17ο αἰώνα. Βαθύτερα ἀκόμη ἀνάγεται στίς ἀντιλήψεις πού σχεδόν κατά παράδοση προσδιόριζαν τόν Ἕλληνα ἀναφορικά μέ τόν τρόπο πού συλλάμβανε τίς ἐπιτυχεῖς οἰκονομικές δραστηριότητες καί πού φυσικά εἶναι στενά δεμένες μέ τίς ἐπιδόσεις του στήν θάλασσα καί στό ἐμπόριο.

Ἡ ἔλλειψη προϋποθέσεων ἰδεολογικῆς καί ψυχολογικῆς τάξης ὅπως τίς ὅρισε ὁ MAX WEBER γιά τήν περίπτωση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στήν Δυτ.Εὐρώπη καί Β.Ἀμερική[2] εὑρίσκετο σέ συστοιχία, ὅπως εἴπαμε, μέ τίς ἀντικειμενικές οἰκονομικό-κοινωνικές συντεταγμένες τοῦ χώρου τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικράτειας πού ἀνάκοπταν τήν ἔξοδο ἀπ' τήν " περιφερειακή " ὑπανάπτυξη κι ἀντίθετα εὐνοοῦσαν τόν μεταπρατισμό. Ἡ Ἑλληνική κεφαλαιουχική συσσώρευση ἤδη ἀπ' τό ξεκίνημά της ἦταν συνδεδεμένη περισσότερο μέ τό " σύμπλεγμα " τῆς μειονότητας πού γιά νά μπορέσει νά ἐπιβιώσει καί νά ἰσχυροποιηθεῖ μέσα στούς κόλπους μιᾶς αὐτοκρατορίας -συγκεκριμένα τῆς Ὀθωμανικῆς - ἔπρεπε νά στηριχθεῖ στήν δική της οἰκονομική δύναμη καί στήν ἱκανότητά της ,νά ἐπεκτείνει διαρκῶς αὐτή τήν τελευταία παρά μέ τήν αἴσθηση μιᾶς αὐτοδύναμης καί πρωτοπόρας κοινωνικῆς δραστηριότητας, ὅπως συνέβαινε στά Εὐρωπαϊκά ἀστικά στρώματα τήν ἐποχή τῆς αὐγῆς καί ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Στήν πρώτη περίπτωση κυριαρχεῖ περισσότερο ἕνα πνεῦμα "ἄμυνας "-γι' αὐτό κι' οἱ μεταπρατικές δραστηριότητες προτιμάντο ὡς προσφορότερο μέσο σχετικά γρήγορης οἰκονομικῆς ἐνδυνάμωσης-ἐνῶ στήν δεύτερη περισσότερο ἕνα πνεῦμα συνειδητῆς παραγωγικότητας συνδυαζόμενο ἀκόμη βαθύτερα μ' ἕνα πνεῦμα κοινωνικῆς " ἀποστολῆς".

Κι' αὐτή ἡ οἰκονομική νοοτροπία τοῦ Ἕλληνα καί ἰδιαίτερα τῶν κυρίαρχων τάξεων τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας συνεχίστηκε , ὅπως ἀναλύσαμε στά ἀνάλογα κεφάλαια, καί μετά τήν ἀποτίναξη τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Κι' ἦταν νοοτροπία πού ἐπιδροῦσε ἀποφασιστικά στήν συνολική του ἀντίληψη γύρω ἀπ'τά κοινωνικά καί πολιτικά πράγματα τῆς πατρίδας του. Ποτέ δέν παρατηρήθηκε μιά τέτοια ἀφύπνιση τοῦ Ἑλληνισμοῦ πού μετασχηματιζόμενη σέ μιά γνήσια καί παραγωγική ἐνεργοποίηση τόσο σέ πολιτικό ἐπίπεδο καί σέ κοινωνικοοικονομικό νά ὁδηγήσει σέ μιά δυναμική ἔξοδο ἀπ' τήν ὑπανά-

ζη μέσω μιᾶς οἰκονομικοπολιτικά αὐτοδύναμης πορείας. Οἱ κυρίαρχες τάξεις συ-
έβαλαν πάντα στό ν' ἀναπαράγονται οἱ δομές τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἐξαρ
ησης.

Γι' αὐτό λοιπόν στεκόμαστε ἐπιφυλακτικοί σχετικά μέ τό σχετικά αἰσιόδοξο
ρόπο πού προσδιορίζει κι' ἀξιολογεῖ τίς μεταβλητές τῆς οἰκονομικῆς καί κοινω-
ικῆς ἀνάπτυξης στήν μεταπολεμική Ἑλλάδα ἡ ἐμπειρική Ἀμερικανική σχολή[3], στό
έτρο πού στέκεται ἀποκλειστικά σέ ἐπιφανειακούς " ἀταξικούς " καί ἀ-Ἱστορικούς "
είκτες ἀνάπτυξης. Οἱ δείκτες π.χ. πού ὁ Κλ. Κουτσούκης χρησιμοποιεῖ γιά τήν μέτρηφ
η τῆς ἀνάπτυξης[4](ἀστικοποίηση,μορφωτικό ἐπίπεδο ,ἐπικοινωνίες, ἐκβιομηχάνιση ,
μπόριο ,μεταφορές , κυβερνητική οἰκονομική καί κοινωνική πολιτική , ἐσωτερική βία
ἀστάθεια, ἀμυντική προσπάθεια) ναί μέν διευκολύνουν γιά τήν ἐμπειρική προσέγγιση
ρισμένων κοινωνικοοικονομικῶν μεγεθῶν ἀλλά δέν ἀρκοῦν γιά τήν πολιτική ἐμβάθυνση σ
τά κοινωνικο οἰκονομικά φαινόμενα τῆς περιόδου. Δέν ἀρκοῦν φυσικά ἀγνοοῦν τίς ἱ-
τορικές συντεταγμένες τοῦ συγκεκριμένου κοινωνικοῦ συστήματος καί τοῦ μοντέλου ἀνά-
τυξης πού προωθήθηκε στούς κόλπους του. Ἀκόμη δέν εἶναι ἱκανοί ἀπό μόνοι τους
ά διευκολύνουν τήν διαρθρωτική ἀνάλυση σέ βάθος πράγμα πού ἀπαιτεῖ ἐξέταση τῶν
εμελιακῶν κοινωνικῶν διαμορφώσεων καί διαμορφώσεων καί ἰδιαίτερα τῶν συγκεκριμένων τα-
ικῶν συσχετισμῶν κι' ἀγωνισμῶν . Καί κάτι τέτοιο φυσικά σημαίνει ἐκτίμηση,συ-
χέτιση κι' ἀνάλυση βασικῶν δομῶν , θεσμῶν κι' ὁμάδων πράγμα πού ἡ ἐπιδερμική ποσο-
ική προσέγγιση ἀφήνει ἔξω ἀπ' τό στόχαστρό της.

Μέ τό νά ἐπισημαίνουμε τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων, στήν αὔξηση τῶν ραδιοφώνων, τῶν τηλεοράσεων καί τῶν αὐτοκινήτων, τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καί κατανάλωσης τῆς ἐνέργειας, τοῦ ἀκαθάριστου ἐγχώριου προϊόντος ἤ τῶν εἰσαγομένων καί ἐξαγομένων προϊόντων κατά κεφαλήν, τήν μείωση τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τῶν πολιτικῶν δολοφονιῶν, τῶν στασιακῶν κινημάτων κ.ἄ.- δείκτες δηλ. πού σέ γενικές γραμμές δίνουν μιά σχετικά αἰσιόδοξη εἰκόνα τῆς κοινωνικοοικονομικῆς κατάστασης καί ἀναπτυξιακῆς πορείας - εἴμαστε βέβαιοι ὅτι μποροῦμε νά συλλάβουμε σωστά τό εἶδος καί τό μέγεθος τῶν διαρθρωτικῶν προβλημάτων κι' ἀδυναμιῶν τῆς 'Ελληνικῆς οἰκονομίας καί πιό ἐξειδικευμένα τοῦ νεοκαπιταλιστικοῦ ἀναπτυξιακοῦ μοντέλου σ' ὅλο τό ἱστορικό τους βάθος καί σ' ὅλους τούς πολυποίκιλους κοινωνικούς τους ἀντικτύπους. Ὄχι βέβαια. Ἦταν φανερό στά προηγούμενα κεφάλαια ὅτι γιά νά μπορέσουμε νά συλλάβουμε σωστά τά παραπάνω δέν ἀρκεστήκαμε στίς ἐμπειρικές ποσοτικές μετρήσεις μεγεθῶν ἀλλά [illegible] γίσεις δεν [illegible] γιατί μαρξιστικῆς ἀνάλυσης. Ἔτσι μονάχα μπορέσαμε νά "ἀποκαλύψουμε" τόν ἐξωραϊσμένο ἀπ' τήν Δεξιά μεταπολεμικό ἐκσυγχρονισμό καί νά τόν δοῦμε στίς ἀκριβεῖς νοθευμένες του διαστάσεις.

Ἡ παραπάνω ἐμπειρική - ποσοτική προσέγγιση τῆς 'Αμερικανικῆς σχολῆς εἶναι πράγματι ἱκανή νά ἐπισημάνει τό μέγεθος κάποιας "μορφῆς" κοινωνικοοικονομικῆς ἀνάπτυξης καί νά προβεῖ σ' ὁρισμένους συσχετισμούς [illegible] μέ δείκτες πολιτικῆς ἀνάπτυξης[5]. Τήν ποιότητα ὅμως αὐτῆς τῆς "μορφῆς - καί τήν βαθύτερη κοινωνική - ταξική σημασία της ἀδυνατεῖ ἤ ἀποφεύγει νά τήν ἐντοπίσει καί νά τήν ἀναλύσει. Μόνο μέ τήν νεομαρξιστική προσέγγιση πού ξέρει σωστά νά ξεχωρίζει τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ Καπιταλιστικοῦ Κέντρου ἀπ' ἐκεῖνα τῆς Καπιταλιστικῆς Περιφέρειας καί τίς ἀρνητικές μεταξύ τους διασυνδέσεις - ἀρνητικές κύρια γιά τήν δεύτερη - μπορεῖ νά κατανοηθεῖ καί νά ἐξηγηθεῖ αἰτιοκρατικά γιατί ταξικά αὐτή ἡ "μορφή" ἀνάπτυξης δέν ἦταν παρά μιά "ἀνάπτυξη μέσα στήν ὑπανάπτυξη", συσσωρευτική κεφαλαιοκρατική δηλ. ἐξαρτημένη διαδικασία σαθρῶν κι ἐλαττωματικῶν βάσεων.

Καί τότε ἡ "παράδοξη" ἀντίθεση μεταξύ κοινωνικοοικονομικῆς καί πολιτικῆς ἀνάπτυξης καί ἡ συναφής "πολιτική κρίση" πού σωστά ἐπισημαίνεται

μέ τόν στατιστικό συσχετισμό τῶν μεταβλητῶν στά πλαίσια τῆς 'Αμερικανικῆς μεθοδολογίας, φτάζεται διαυγέστερα ἡ ἀκριβέστερα τό ὅλο πρόβλημα μπαίνει στήν σωστή του βάση. Δηλ. ἦταν ἡ ἴδια ἡ κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη ἐλλιπής, μειονεκτοῦσα καί προβληματική κι' ὑπερέσαε ἀρνητικά τήν πολιτική ἀνάπτυξη ἤ δημιουργήθηκε " πολιτική κρίση ". Αὐτή ὅμως ἡ κοινωνικοπολιτική συνάρτηση - πού φυσικά ἔχει 'αμφίδρομο χαρακτήρα - ἄν μείνουμε στήν ἐπιδερμική ποσοτική διάσταση τῶν κοινωνικοοικονομικῶν μεγεθῶν πού μᾶς παραπλανᾶ ὅτι ἀφθονεῖ ὑπάρχει " περίσσεια " ἀντίθεση ὀφειλόμενη τάχα σέ καθαρά τεχνικές πολιτειακές ἀδυναμίες πού μποροῦν ὅμως νά διορθωθοῦν μέ ὀρθολογικές παρεμβάσεις "ἀπ'τά πάνω".

Δέν ἀρκεῖ νά ποῦμε ὅτι παρατηρεῖται στήν μεταπολεμική 'Ελλάδα μιά ἀδυναμία τοῦ πολιτικοῦ της συστήματος ν' ἀνταποκριθεῖ στίς προσδοκίες καί τά αἰτήματα τοῦ " κινητοποιημένου " γιά νά χρησιμοποιήσω τήν ὁρολογία τοῦ HUNTINGTON κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Αὐτό εἶναι μιά ἁπλή ἐπισήμανση γεγονότος, ὅπως καί τό ὅτι ἡ πολιτική κρίση τοῦ 65-67 ὁδήγησε σ' ἕνα στρατιωτικό καθεστώς. Ὡς ὅμως αὐτά τά γεγονότα θά ἐξηγηθοῦν μέ βαθύτερους κοινωνιολογικούς ὅρους; Φυσικά γιά νά δώσουμε τήν ἀπάντηση πρέπει ν' ἀνατρέξουμε στό ἴδιο τό πεδίο τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς πού ἀποτελεῖ πεδίο ἀντίθεσης καί διαμάχης ἀνάμεσα στίς κατεστημένες δυνάμεις τούς ξένους πατρῶνες τους καί τίς ἀνερχόμενες λαϊκές δυνάμεις.

Τό πολιτικό σύστημα δέν ἀντεκορινόταν γιατί ἐλεγχόταν ἀπό κάποιες κυρίαρχες τάξεις πού ἐπιδίωκαν ὁ μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν του νά ἐξυπηρετεῖ τά δικά τους κι ὄχι τά λαϊκά συμφέροντα. "Αν σέ κάποια στιγμή ἄρχιζε ν' ἀνταποκρίνεται σταθερά αὐτό θά σήμαινε ὅτι ἡ δύναμη τῶν ἀνερχομένων τάξεων εἶχε αὐξηθεῖ καί ἄρχιζε νά ἐξουδετερώνει τήν ἐπιρροή τῆς παλιᾶς ταξικῆς ἡγεμονίας μέ ἀνάλογους ἐνοποιούς ἀντικτύπους μέσα στούς ἴδιους τούς μηχανισμούς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Παράλληλα θά σήμαινε ὅτι τό τελευταῖο αὔξησε τήν προσαρμοστική του ἱκανότητα ἀπεγκλωβιζόμενο ἀπ' τίς κατεστημένες ταξικές ἐπιρροές καί προβαίνοντας πιά σέ ἐπιρροές ἄλλου ταξικοῦ περιεχομένου. (Ἀλλά βέβαια τέτοιες ἐξελίξεις ὅπως εἴδαμε, δέν παρατηρήθηκαν).

'Ανάμεσα λοιπόν στούς ταξικούς ἀνταγωνισμούς τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, τούς μηχανισμούς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί τίς κυβερνητικές -

διοικητικές , νομοθετικές καί δικαστικές έκροές ύπάρχει μιά διαρκής διαλεκτική άλληλοεπίδραση όπου τό πρώτο βήμα τής άλλαγής ,όταν τελικά ύπάρξει σημαντική κοινωνική άλλαγή σέ σχέση κύρια μέ τόν τρόπο παραγωγής ,άνάλογα μέ τήν συγκεκριμένη κοινωνικοπολιτική συγκυρία, συντελεΐται σέ κάποιο άπ' τά παραπάνω πεδία ή παρατηρεΐται κάποιος συγχρονισμός βημάτων ή τέλος φτάνουμε σέ μιά άνατροπή τοῦ ύπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος.

II

Στηριζόμενοι στίς έπί μέρους άναλυτικές προσεγγίσεις τῶν προηγουμένων κεφαλαίων έχουμε τήν γνώμη ότι ή βασική ύπόθεση τής Πολιτικής'Ανάπτυξης στήν περίπτωση τής μεταπολεμικής 'Ελλάδας καί συγκεκριμένα στήν περίοδο 1944-1974 έπαληθεύτηκε . Συνοψίζοντας μποροῦμε νά διατυπώσουμε τίς έξής συμπερασματικές προτάσεις.

1. Οί έπί μέρους δεΐκτες τής πολιτικής άνάπτυξης (Π.Α.) καί πολιτικής προόδου στήν στενή τους έννοια κατά τήν περίοδο πού έξετάσαμε ήσαν χαμηλοῦ βαθμοῦ. Κατά συνέπεια χαμηλοῦ βαθμοῦ ήταν καί ό συνολικός δεΐκτης Π.Α.

2.'Η κατάσταση τοῦ συνολικοῦ δείκτη Π.Α. ήταν τέτοια διότι τόσο οί έξωτερικές - σέ διεθνές πολιτικό καί οίκονομικό έπίπεδο - όσο καί οί έσωτερικές- σέ έσωτερικό κοινωνικοοικονομικό, ίστορικοπολιτικό ,ψυχοκοινωνιολογικό, καί ψυχοπολιτιστικό έπίπεδο- προϋποθέσεις πολιτικής άνάπτυξης (Π.Π.Α.) ήσαν άνύπαρκτες ή άνεπαρκεΐς.

3.'Η θέση τής 'Ελλάδας στήν περιφέρεια τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος δέν εύνόησε οὔτε τόν γνήσιο άστικό μετασχηματισμό τής κοινωνίας της όπως π.χ. συνέβη στήν Δυτ. Εύρώπη καί στήν Β.'Αμερική ,οὔτε τήν αὔξηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (ένδυνάμωση τοῦ δευτερογενοῦς τομέα παραγωγής κι' αὔξηση τοῦ έργατικοῦ προλεταριάτου) ;Απόρροια τοῦ πρώτου ήταν ότι τό πολιτικό σύστημα (Π.Σ.) ὡς σύστημα " εισροῶν - έκροῶν " εΐχε μειωμένη όρθολογικότητα ,παρουσιάζε λειτουργική δυσκαμψία καί γενικά χαρακτηριζόταν άπό άντιλειτουργική αὐταρχικότητα (στήριξη τοῦ συστήματος περισσότερο μέσω έξωσυστημικῶν διεθνῶν παραγόντων ,μηχανισμῶν προγραμματισμένης συντηρητικής πολιτικοποίησης καί ἄλλων μεθόδων πειθαναγκασμοῦ καί λιγώτερο μέ βάση " έκροές "- άποφάσεις πού ίκανοποιοῦσαν αίτήματα τής κοινωνικής βάσης). 'Απόρροια τοῦ δεύτερου ήταν ότι τό αἴτημα τής άλλαγής τῶν πα-

ίγωγικῶν σχέσεων μέ κατεύθυνση τόν σοσιαλιστικό μετασχηματισμό ὡς βασικό ἱστο-
ίκοκοινωνικό αἴτημα (Β.Ι.Κ.Α.) δέν μποροῦσε νά βρεῖ ἰσχυρή καί ἐκτεταμένη σθνει-
ητοποιημένη ταξική στήριξη ὥστε νά προβληθεῖ ἀκόμη πιό πιεστικά πρός τούς
ηχανισμούς ἀποφάσεων τοῦ Π.Σ.Ὡς πρός αὐτό τό τελευταῖο ἡ ἀποδιάρθρωση τῶν
οιῶν τομέων τῆς παραγωγῆς μέ ὑπερβολική κι' ἀνισομερή ἐνίσχυση τοῦ τριτογενοῦς
ειτούργησε ἀρνητικά.-

4. Δεδομένου ὅτι τό σκέλη τῆς συνάρτησης Π.Π.Α. → Π.Α. δέν μένουν σταθερά
λλά ἐναλλάσσονται σχετικά μέ τήν ἰδιότητά τους ὡς ἀνεξάρτητης ἤ ἐξαρτημένης με-
αβλητῆς ,τό ἴδιο τό πολιτικό σύστημα χαρακτηριζόμενο ἀπό χαμηλό δείκτη ἀνάπτυξης
πιδροῦσε κι' αὐτό μέ τήν σειρά του ἀρνητικά ἤ ἀνασταλτικά στήν κοινωνικοοικονομ
ιακή πορεία τῆς χώρας καί γενικώτερα στήν διαμόρφωση ἐκείνων τῶν δομικῶν στοι
είων πού ἐνισχύουν τίς προϋποθέσεις Π.Α. τόσο σ' ἐπίπεδο διεθνῶν σχέσεων ὅσο καί
' ἐσωτερικό ψυχοπολιτιστικό καί ψυχοπολιτικό ἐπίπεδο.

5. Τό Ἐδημιουργικό Κοινωνικοπολιτικό Κύκλωμα (Δ.Κ.Π.Κ.) ἀκριβῶς γιατί τά
κέλη τῆς συνάρτησης Π.Π.Α. → Π.Α. ἦταν ἔτσι διαμορφωμένα ,ἦταν κι' αὐτό χαμηλῆς
στασης πράγμα πού σήμαινε ὅτι ἡ συνεχής ἀλληλεπίδραση τοῦ διαφοροποιούμενου πο-
ιτικοῦ καί κοινωνικοῦ στοιχείου δέν ἔδινε τελικά ἕνα συνολικό κοινωνικοπολιτι-
ικό ἀποτέλεσμα σημαντικά θετικό. Πρακτικά αὐτή ἡ κατάσταση μεταφραζόταν στό ὅτι
ῶ ὑπῆρχε ἰσχυρή τάση"πολιτικολογίας " ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν καί " ἐξουσιομανίας "
μέρους τῶν πολιτευομένων ὡς ἐπί τό πλεῖστον δέν συναντᾶτο στήν ἐξεταζόμενη περί
ο <u>ὑπεύθυνη καί δημιουργική πολιτική πράξη</u>. Τό " πολιτεύεσθαι " ἔμενε τίς περισ
τερες φορές σ' ἐπιφανειακές διαδικασίες καί δέν συναρτᾶτο μέ ἐπιτεύξεις στόχων
ί προγραμματισμένες μεταβολές πού ὁδηγούσαν μέ τήν σειρά τους σέ μιά αὐξημένη συλ
γική κοινωνική καί πολιτιστική δημιουργικότητα.

6. Σέ μιά χώρα ὅπως ἡ Ἑλλάδα πού ἀνήκει στούς περιφερειακούς καπιταλιστικούς
ηματισμούς μέ καθυστερημένη , ἐξαρτωμένη στρεβλή κι' ἀποδιαρθρωτική οἰκονομική
άπτυξη εἶναι σχεδόν ἀδύνατονά ἐπιτευχθεῖ ὑψηλός δείκτης Π.Α. ἀκριβῶς γιατί δέν
ηροῦνται οἱ ἀπαιτούμενες προϋποθέσεις . Στήν συνέχεια καί σάν συνέπεια τοῦ προ-
ουμένου ὁ θετικός ρόλος τοῦ ἴδιου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος στήν ἀναπτυξιακή πο-
ία τῆς χώρας παραμένει πάντα μειωμένος ,ἐνῶ βεβαια καί τό συνολικό Δ.Κ.Π.Κ. βρί-
εται σ' ἐπίπεδο χαμηλῆς ἔντασης .Ἀπόδειξη τῆς παραπάνω κατάστασης ἦταν ὅτι

ταν μετά τό 1960 οί κοινωνικές πιέσεις πρός τό Π.Σ. αύξήθηκαν τό τελευταίο
ξν διέθετε τήν άντίστοιχη θεσμική ύποδομή καί τήν άναγκαία λειτουργικότητα
ί τίς άντιμετωπίσει μέ κατεύθυνση τόν έκδημοκρατισμό τών πολιτικών δομών, τήν
αγματοποίηση μιάς κοινωνικοοικονομικής δημοκρατίας καί παραπέρα τήν ίδια τήν
λαγή τών παραγωγικών σχέσεων. Αντίθετα κι αύτοί άκόμη οί κοινοβουλευτικοί θε-
ιοί πού ύπήρχαν κατάρρευσαν κι' δδηγηθήκαμε σέ μιά στρατιωτική δικτατορία
οντηρητικού πολιτικού προδανατολισμού.

Μόνο ή άνατροπή τών δομών έξάρτησης άπ' τήν καπιταλιστική μητρόπολη
καί μ' αύτό δέν ένοούμε οίκονομική άπομόνωση άπ' τόν κόσμο τών άναπτυγμένων
ωρών άλλά έπίτευξη μιάς σχετικά αύτοδύναμης οίκονομικής καί πολιτικής πορείας)
τορεί ν' άνοίξει τόν δρόμο γιά τήν προώθηση έκείνης τής κοινωνικής, οίκονομικής
αί πολιτικής δυναμικής πού θά έπιτρέψει τήν άνοδο τού δείκτη Π.Α. καί τής έν-
ισης τού Δ.Κ.Π.Κ. Κατά συνέπεια άν οί διάφοροι δείκτες Π.Α. στίς άναπτυγμένες δυ-
ικές χώρες διαπιστώνεται ότι είναι σχετικά άνεβασμένοι πρέπει νά είμαστε έπι-
λακτικοί στό κατά πόσο μπορεί νά έπιτευχθεί στίς περιφερειακές καπιταλιστικές
ίρες ένόσω άναπαράγονται οί δομές τής οίκονομικοπολιτικής έξάρτησης άπ' τήν κα-
ιταλιστική μητρόπολη. Ήπροσπάθεια νά έπιτευχθεί ή ίδια άνοδος δεικτών κατά
όπο " θεϊκιστικό ", άφηρημένα όρθολογικό, φορμαλιστικό καί ταξικά "οδδέτερο "
ίφτει στό κενό ή οδηγεί σέ πολύ έπιφανειακά άποτελέσματα. Χωρίς τήν διαμόρφωση
άς άλλης οίκονομικής, κοινωνικής καί ταξικής δυναμικής πού άπομακρύνει ή μει-
ει σημαντικά τήν κατάσταση έξάρτησης ό έκσυγχρονισμός θά παραμένει έπιδερμι-
ς χωρίς τίς άπαραίτητες δομικές προϋποθέσεις, χωρίς ισχυρά θεσμικά θεμέλια καί
θύτερο κοινωνικό άντίκρυσμα.

Άλλά άς άναπτύξουμε τίς παραπάνω συμπερασματικές προτάσεις διεξοδικώτερα.

III

1. Πράγματι σ' όλη τήν έξεταζόμενη περίοδο ή λειτουργική καί όρθολογική
αφοροποίηση τών δομών τού πολιτικού συστήματος τής Ελλάδας άνάλογη μέ τίς εύ-
τερες κοινωνικές διαφοροποιήσεις καί άπαιτήσεις άπουσίαζε(Κόμματα μέ πατρωνα-
δοτα πατερναλιστικά, προσωποπαγή καί οίκογενειοκρατικά χαρακτηριστικά καί παρεμ-
ρείς εύνοιοκρατικούς καί " ρουσφετολογικούς " μηχανισμούς, διάχυτο πατερναλιστικό
ί αύταρχικό πνεύμα χειραγώγησης σ' όλη τήν κρατική - κυβερνητική μηχανή μέ άποκο-

ύφωμα τήν λειτουργία τῶν'Ενόπλων Δυνάμεων ,ἔλλειψη σχετικῆς αὐτονομίας τῶν ἐπί
έρους ὑποσυστημάτων ἔναντι τῆς κεντρικῆς κρατικῆς διοίκησης καί πολιτικῆς ἐξουσ
ίας ,θεσμοί αὐτοδιοίκησης - τόσο " καθ' ὕλην " ὅσο καί"κατά τόπον" - οὐσιαστικά
ἔ ὑποβαθμισμένη λειτουργία ,ἀποκεντρωτικό διοικητικό σύστημα πού λειτουργοῦσε
ερισσότερο ὡς τυπική συνταγματική διακήρυξη παρά σάν οὐσιαστικός ἄξονας διοι-
ητικῆς πολιτικῆς).

Ἔτσι ὅμως προκαλεῖτο λειτουργική σύγχυση κι' ἡ ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ
υστήματος νά προσαρμόζεται ἔγκαιρα στά αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων καί νά τά ἱ-
ανοποιεῖ ἀξιοποιῶντας τό ἄψυχο κι ἔμψυχο δυναμικό τῆς χώρας κατά τό καλύ-
ερο δυνατό τρόπο μειωνόταν . Ἡ περιφέρεια ἔμεινε ἐγκαταλελειμένη κι' ἡ κυβερ-
ητική πολιτική ἀδυνατοῦσε νά δημιουργήσει πολλαπλούς πόλους ἀνάπτυξης
' ὁλόκληρη τήν χώρα πράγμα πού ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν ἀνα-
τυγμένων χωρῶν. Ὁ πολίτης τελικά δέν ἐπεθετο ὀρθολογικά ἀλλά καταναγκα-
τικά ,ἐνῶ τό πολιτικό σύστημα στό σύνολό του" φορτιζόταν " ὑπερβολικά
αί εὑρισκόταν τίς περισσότερες φορές " μπλοκαρισμένο " ἀπ' τίς πιέσεις
οῦ κοινωνικοοικονομικοῦ κατεστημένου καί τοῦ διεθνοῦς 'Ιμπεριαλιστικοῦ πα-
άγοντα . Ἔτσι ὅμως ἀδυνατοῦσε νά ἔχει ἀκριβῆ ἀντίληψη τῶν διαφορο-
οιητικῶν κινήσεων τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί τῶν ἐπί μέρους αἰ-
ημάτων πού προέκυπταν ἤ τοῦ Β.Ι.Κ.Α. . Γι ' αὐτό καί σχεδόν ἀναγκαστικά
βήκε σημασία στήν αὐταρχική καί συντηρητική μορφή τῆς ἐπίσημης κοι-
ωνικοποίησης καί πολιτικοποίησης ὡς μηχανισμοῦ ὑποστήριξης τοῦ συστήματος
ιά ν' ἀναπληρωθεῖ ἀκριβῶς ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ μηχανισμοῦ ἐκροῶν καί
ατροφοδότησης [7]. Γιά τούς ἴδιους λόγους ἦταν ἀναγκαία ἡ προσφυγή
στήν 'Αμερικανονατοϊκή προστασία καί στούς νόμιμους κατασταλτικούς μηχα-
ισμούς τοῦ συστήματος (στρατός ,ἀστυνομία , χωροφυλακή) .

Ὁ γραφειοκρατικός συγκεντρισμός , ὁ συντηρητικός κρατικισμός κι' ὁ
μικισμός συμβάδιζαν σέ βάρος τῆς καθολικῆς χειραφέτησης τοῦ κοινω-

νικοῦ σώματος χωρίς ὅμως ν' ἀποδεικνύεται ὀρθολογικά ἡ κοινωνική τους χρησιμότητα καί ἡ κοινωνική ἀναγκαιότητα πού ὑποτίθεται ὅτι κάλυπταν. Ὁ αὐταρχικός, συντηρητικός κι ἀναχρονιστικός ἀντίκτυπος τῶν παραπάνω ἐπεκτεινόταν σ' ὅλα τά βασικά ὑποσυστήματα ἀπ' τόν συνδικαλισμό καί τούς συνεταιρισμούς μέχρι τήν ἐκκλησία, τήν ἐκπαίδευση καί τά μαζικά μέσα ἐπικοινωνίας. Κι' ἐκεῖ ἡ διαφοροποίηση, ἡ ἐξειδίκευση κι ὁ ἐκσυγχρονισμός τῶν ἐπί μέρους δομῶν, ὅπως εἴδαμε, ἀνακόπτετο ἀπ' τήν στιγμή πού ἐτίθετο σέ κίνδυνο πάγια κατεστημένα συμφέροντα.

2. Ἀλλά ἡ ἀπουσία ὀρθολογικοῦ πνεύματος στόν χειρισμό τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ καί τήν χάραξη τῆς πολιτικῆς γραμμῆς παρατηρεῖτο γενικώτερα στόν χῶρο τῶν ἀνταγωνιζόμενων πολιτικῶν μονάδων (ἀτόμων, ὁμάδων, κομμάτων, παρατάξεων) καί τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἰδεολογικοψυχική φόρτιση, τά ἔντονα πολιτικά κάθη συχνά ὑπερίσχυαν τῶν νηφάλιων λογικῶν καί ὠφέλιμων γιά τήν μαχόμενη πολιτική μονάδα ἀλλά καί γιά ὁλόκληρη τήν χώρα ἀποφάσεων. Τό εἴδαμε αὐτό στήν ταραχώδη περίοδο 44-49, ἀλλά καί σ' ἄλλες περιπτώσεις ὅπως στόν χειρισμό τοῦ Κυπριακοῦ ἐκ μέρους τῆς κυβέρνησης στήν δεκαετία τοῦ 50, στίς ἐκλογές τῆς βίας καί νοθείας τοῦ 1961, στήν δολοφονία τοῦ Γρηγ. Λαμπράκη, σέ πολιτικές ἀποφάσεις τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος τῆς 21 Ἀπριλίου, Ἰδιαίτερα

μετά τό πραξικόπημα τῆς 25ης Νοεμβρίου 1973 καί σέ σχέση πάλι μέ τό Κυπριακό ζήτημα κ.ἄ.

Ὡστόσο θἄταν ανεπαρκής η ἀφηρημένη ἐπισήμανση κάποιου "παράλογου" στοιχείου στήν Ἑλληνική πολιτική ζωή ἄν γινόταν ἁπλή ἀναφορά στή θερμή πολιτική ἰδιοσυγκρασία τῶν μεσογειακῶν λαῶν πού ρέπει πρός τά πολιτικά πάθη κι' ἄν δέν τοποθετεῖτο μέσα στήν εὐρύτερη ἱστορικοκοινωνική του πλαισίωση καί ἰδιαίτερα μέσα στά πλαίσια τῆς διαρκοῦς πάλης τῶν δυνάμεων τῆς συντήρησης καί ἐξάρτησης καί τῶν ἀντικαλῶν δυνάμεων τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς καί τῆς ὁλοκλήρωσης τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τό " παράλογο " προϋπῆρξε ἀκριβῶς γιατί εἴτε ἡ ὑπάρχουσα κάθε φορά πολιτική ἐξουσία προτιμοῦσε τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ξένων κυρίαρχων συμφερόντων παρά τῶν γνήσιων ἑλληνικῶν εἴτε γιατί ἡ ἀγανάκτηση ,ἡ αἴσθηση ἐκμετάλλευσης καί ἀδικίας πού εἶχε μακροχρόνια συσσωρευτεῖ μέσα στίς πλατειές λαϊκές μάζες ἔκανε αὐτές καί τούς ἐκπροσώπους τους σέ στιγμές πολιτικῆς κρίσης καί ὀξείας δυναμικῆς ἀντιπαράθεσης νά φροντίζονται συναισθηματικά καί νά φτάνουν σέ ἀκρότητες ἤ λαθημένες πολιτικές ἐνέργειες πού βρισκόντουσαν ἔξω ἀπ' τό πνεῦμα ψυχραίμων λογικῶν ἐκτιμήσεων.

Κι' εἴδαμε κάτι τέτοιο π.χ. στόν τρόπο χειρισμοῦ τοῦ Κυπριακοῦ- τό ξεκίνησε ὁ Παπάγος στό ὄνομα κάποιων πατριωτικῶν ἰδεωδῶν γιά νά προσπαθήσει νά τό κλείσει ὁ Κ. Καραμανλῆς ,πολιτικός τῆς ἴδιας παράταξης,μέ τήν συνθήκη τῆς Ζυρίχης πού γιά πολλούς ἦταν "ἐκουαδόρικη " καί πού ὁπωσδήποτε δέν κατοχύρωνε ἀποτελεσματικά τά συμφέροντα τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ ἤ στά γεγονότα τῆς ταραγμένης περιόδου 44-49.

Ἀκόμη τό"παράλογο " προέκυπτε ὅταν οἱ κατεστημένες κοινωνικές δυνάμεις μέ κάθε τρόπο προσπαθοῦσαν κάθε φορά νά " μπλοκάρουν " τόν μηχανισμό τῶν εἰσροῶν ἀνατροφοδότησης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ὥστε νά ἐξυπηρετοῦνται τά δικά τους συμφέροντα κι' ὄχι ἐκεῖνα τῶν ἐργαζομένων ,τῶν γνήσιων ριζοσπαστικῶν ὀθνάμεων τοῦ τόπου ἤ μιᾶς πραγματικά ὀρθολογικῆς καί σοβαρά προγραμματιζομένης ἀνάπτυξης τοῦ τόπου (ἐδῶ περιλαμβάνεται κι ἡ ἀδιαφορία γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἤ γιά τόν σωστό χωροταξικό σχεδιασμό τῆς χώρας)."Αν ἡ πιο πέρα διαφοροποίηση κι ἀξειδίκευση τομέων τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (ὑποσυστημάτων) ἤ ἡ ἐκλογίκευση καί κοσμικοποίηση ,μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια τους ,ὁρισμένων διαδικασιῶν ὑπέσκαπτε τό καθεστώς τῶν DE JURE καί DE FACTO προνομίων τους προ-

σπαθοῦσαν ἄλλοτε πιό φανερά ἄλλοτε πιό καλυμμένα νά τίς ἀναστέλλουν. Ἀπόδειξη αὐτοῦ ἦταν ὁ τρόπος πού διατηροῦντο ὁρισμένοι σημαντικοί ἐκπαιδευτικοί ἀναχρονισμοί ἤ πού διατηρεῖτο τό σύστημα τῆς ἐκλογικῆς πελατείας. Ἐκπαιδευτική τύφλωση ἤ ἀποπροσανατολισμός σέ συνδυασμό μέ αὐταρχική πατερναλιστική διοίκηση ἦταν ὅτι ἔπρεπε γιά νά μή μπορέσει ποτέ ν' αὐτονομηθεῖ τό Λαϊκό Κίνημα, νά μή μπορέσει ποτέ νά διαμορφωθεῖ ὁ τύπος τοῦ διανοητικά καί ἠθικά ἀκέραιου πολίτη πού χαρακτηρίζεται ἀπό ὑπευθυνότητα, συνειδητή καί συλλογική πολιτική καί ἀγωνιστική ἐνεργοποίηση ἀλλά καί ἀνεξαρτησία πνεύματος καί πολιτικῆς γνώμης ἀπέναντι στίς ἐξουσιαστικές δομές.

Καί σ' αὐτό τους τό παιχνίδι οἱ ἴδιες δυνάμεις συμπαρασύραν ἤ εἶχαν καταφέρει νά περιπλέξουν ἀναγκαστικά ἄλλες DE FACTO συντεχνιακές δυνάμεις τοῦ τόπου ἀφοῦ ἄν καί δέν βρισκόντουσαν στό σύνολο τους σ' ἐπίπεδο κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ELITE εἶχαν ὡστόσο νά ὠφεληθοῦν ἀπ' τήν συνέχιση τῆς ἐξουσίας τῶν πρώτων λόγω τῶν συντηρητικῶν καί "σταθεροποιητικῶν" ἀντιλήψεων πού αὐτές προωθοῦσαν. Κι αὐτό φαινόταν καθαρά στή περίπτωση τῶν νομικῶν, τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καί τῶν στρατιωτικῶν ὡς ὁμάδων συμφερόντων ἤ πίεσης. Γιατί αὐτές οἱ κοινωνικές κι ἐπαγγελματικές ὁμάδες πάνω - κάτω συγκλίναν πρός μιά ἄποψη συντήρησης τοῦ ὑπάρχοντος καθεστῶτος κι ὄχι ριζικῆς ἀλλαγῆς του ἤ ἀνατροπῆς του. Κι αὐτή ἡ ἄποψη δέν ἦταν παρά ἔμμεση καί ἔντεχνη κάλυψη τῆς ἀνασφάλειας πού αἰσθάνοντο σέ περίπτωση πού δομικές ἀλλαγές ὁδηγοῦσαν σέ μιά ἄλλη πολιτειακή καί κοινωνική διάρθρωση πού δέν ἐγγυᾶτο τήν συνέχιση τῶν κάποιων "συντεχνιακῶν" τους προνομίων.

3. Εἰδικώτερα σχετικά μέ τήν ἱκανότητα ἐκμετάλλευσης κι ἀξιοποίησης τοῦ περιβάλλοντος - κι ἐδῶ ἐννοοῦμε τόσο τό ἄψυχο ὅσο καί τό ἔμψυχο δυναμικό τῆς χώρας - τά δεδομένα τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου δέν ἦταν ἰκανοποιητικά. Γιατί ναί μέν στήν δεκαετία τοῦ 50 καί τοῦ 60 ἔγινε κάποια ἀξιοποίηση τοῦ πλουτοπαραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας - π.χ. ἐκμετάλλευση ὑδατοπτώσεων γιά παραγωγή ἠλεκτρικοῦ ρεύματος - ἀλλά μέ βάση πάντα τίς προοπτικές πού ἀνοιγόντουσαν ἀπ' τήν εἰσαγωγή ξένου κεφαλαίου καί χωρίς νά ληφθεῖ πρόνοια γιά μιά ὀρθολογική

περιφερειακή βιομηχανική ἀνάπτυξη τοῦ νά μποροῦσε ν' ἀξιοποιήσει μ' ἐπιτυχία τό ἐργατικό δυναμικό τῆς ἐπαρχίας. Βιομηχανικές ζῶνες σχεδιαζόντουσαν καί γιά ἄλλες ἐπαρχιακές πόλεις ἐκτός ἀπ' τήν Ἀθήνα - π.χ. στό Βόλο ,στήν Καβάλλα στό Ἡράκλειο κ.λ.π.- ἀλλά οὐσιαστικά σάν καθοριστικοί ἀναπτυξιακοί πόλοι παρέμεναν ἡ Ἀθήνα καί ἡ Θεσσαλονίκη. Τό Θέμα δέν εἶναι ν' ἀξιοποιεῖται ὀδάστερα κάποιος τομέας τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ἤ κάποιοι ἄλλοι φυσικοί πόροι ,ἀλλά νά μεθοδεύεται παραπέρα μιά ὀρθολογική καί ταξική συμφέρουσα γιά τούς ἐργαζόμενους ἔνταξη αὐτῆς τῆς ἀξιοποίησης στόν εὐρύτερο παραγωγικό μηχανισμό καί ἀναπτυξιακό σχεδιασμό τῆς χώρας. Ὅπως ὑπογραμμίσαμε κιά σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας δέν ἀρκεῖ ἡ ἐπισήμανση κάποιων ποσοτικῶν αὐξήσεων σέ διάφορα κοινωνικοοικονομικά μεγέθη γιά νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας βρίσκεται στόν σωστό δρόμο. Χρειάζεται ,ὅπως εἴδαμε, μιά ποιοτική ἀναλυτική ἐμβάθυνση καί μάλιστα σ' ἐπίπεδο διαρθρωτικῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν γιά νά βγεῖ ἕνα τέτοιο συμπέρασμα. Ἔτσι ἡ ἀξιοποίηση κάποιων φυσικῶν πόρων εἶναι ἄλλης ἀπ' τήν στιγμή πού δέν συνδυάζεται μέ μιά συστηματική ἀναπτυξιακή προσπάθεια δημιουργίας ἑνός αὐτοδύναμου βιομηχανικοῦ δυναμικοῦ καί μιᾶς προσεγμένης καί ἰσόρροπης περιφερειακῆς ἀνάπτυξης.

Καί εἶναι ἄλλης διότι σ' αὐτή τήν περίπτωση οἱ ἀξιοποιημένοι φυσικοί πόροι πέρα ἀπ' τήν ὁποιαδήποτε ἄλλη θετική συμβολή τους ἀποτελοῦν συνάμα καί "βορά" στίς ἀρπαχτικές διαθέσεις τοῦ ξένου, καί ντόπιου μεγάλου κεφαλαίου ἀνά τά πλεονεκτήματα τῆς μερικῆς ἔστω ἀξιοποίησης συνδυάζονται μέ τίς χρονίζουσες ἐλαττωματικές καταστάσεις- ἀποτέλεσμα καθ'ειρον ἤ ἀνύπαρκτον ἀναπτυξιακοῦ προγραμματισμοῦ- μιᾶς ὑπερσυγκεντρωτικότητας σέ μεμονωμένα ἀστικά κέντρα- στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας στήν πρωτεύουσα καί στήν συμπρωτεύουσα-

Κι ὕστερα σ' ὁρισμένους καθοριστικούς γιά τό ἐνεργειακό πρόβλημα τῆς χώρας τομεῖς τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ,ὅπως π.χ. τό πετρέλαιο,ὄχι μόνο ἡ ἐκμετάλλευση ἀλλά κι αὐτή ἀκόμη ἡ ἀνίχνευση κι ὁ ἐντοπισμός ἀξιοποιήσιμων κοιτασμάτων παρέμενε προβληματικές γιά τούς Ἑλληνικούς διοικητικούς ,οἰκονομικούς κι ἐπιστημονικοτεχνολογικούς παράγοντες λόγω ἔλλειψης τῆς ἀπαιτουμένης τεχνολογίας ἤ ἀκόμη χειρότερα λόγω DE FACTO ἀπαγορευτικῶν περιορισμῶν στήν ἔρευνα πού ἔθεταν γιά εὐνόητους λόγους τά ξένα - κύρια Ἀμερικάνικα - οἰκονομικά καί πολιτικά συμ-

φέροντα . ('Η ὑπόθεση τῆς ἀνεύρεσης τῶν κοιτασμάτων πετρελαίου στήν περιοχή τῆς Θάσου δέν μπορεῖ ν' ἀποκλειστεῖ ὅτι δέν εἶχε κάποια ἐπιρροή στίς πολιτικές ἐξελίξεις τῆς χώρας ἀπ' τό 1973 καί μετά .Ὕστερα πάλι τό θέμα τῆς Ὑφαλοκρηπίδας τοῦ Αἰγαίου πού προέκυψε μεταξύ'Ελλάδας καί Τουρκίας δέν εἶναι ἄσχετο μέ τούς καλυμμένους'Ιμπεριαλιστικούς μηχανισμούς πού ἄρχισαν νά κινοῦνται μπροστά στό ἐνδεχόμενο ἡ πρώτη νά βρεθεῖ κάποια στιγμή ἱκανή ν' ἀξιοποιήσει ἕνα τεράστιο ὑποθαλάσσιο φυσικό πλοῦτο.)

Παραπέρα ἡ μόνιμη πληγή τῆς μεταπολεμικῆς μετανάστευσης ἦταν μιά τρανή ἀπόδειξη τῆς ἀδυναμίας τοῦ συστήματος ν' ἀξιοποιήσει τό ἐσωτερικό ἐργατικό δυναμικό σάν μέρος τοῦ εὐρύτερου ἔμψυχου δυναμικοῦ. 'Αλλά ,ὅπως εἴδαμε στά κατάλληλα σημεῖα προηγουμένων κεφαλαίων ,ἡ μή ἀξιοποίηση τοῦ ἔμψυχου ἐσωτερικοῦ δυναμικοῦ σέ σχέση μέ τήν πολιτική λειτουργία τῆς στράτευσης (κατάληψης θέσεων [STATUS] κι ἀνάληψης ρόλων (ROLES)) ἦταν ἕνα εὐρύτερο πρόβλημα πού εἶχε σχέση τόσο μέ τήν οὐσιαστική μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπό μιά μόνο παράταξη ὅσο καί μέ τίς ἐπιδράσεις τοῦ ξένου παράγοντα πού ὁπωσδήποτε εἶχε τήν βαρύτητά του στήν στελέχωση τῶν'Ενόπλων Δυνάμεων καί τῆς Δημοσίας Διοίκησης καί ἰδιαίτερα σέ κρίσιμες ἐπιλογές προσώπων ὅταν ἐπρόκειτο γιά θέσεις μεγάλης πολιτικῆς ἐμβέλειας .Οἱ ἐσωτερικές δυνάμεις πού δέν εἶχαν " φιλτραριστεῖ " ἀπ' τούς ξένους δυτικούς ἤ ξενοκίνητους μηχανισμούς ἐνσωμάτωσης ἤ ὑποτιμῶντο ἤ στήν περίπτωση μάλιστα πού ἐκδηλωνότουσαν ριζοσπαστικά ἦταν ἐπίφοβες καί συστηματικά καταγωνιζότουσαν

4. Ἐπειδή ὅμως πού ἡ ἀδυναμία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος φανερωνόταν ἤ ἦταν στήν φανερή ἀνικανότητά του νά προσαρμοστεῖ στά αἰτήματα καί τίς διεκδικήσεις τῶν ἐργαζομένων τάξεων ποὖταν φυσικά ἡ πλειοψηφία καί τό ἀνερχόμενο τμῆμα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος . Γι αὐτό καί διαιωνιζόταν ,ὅπως εἴδαμε, ἡ διάσταση ἀνάμεσα στό κοινωνικό σῶμα καί τίς δομές τῆς ἐξουσίας .

Μέσα στήν ἔννοια αὐτῶν τῶν αἰτημάτων περιλαμβάνονται ὄχι μόνο τά αἰτήματα ἐκεῖνα πού σχετίζονται μέ τήν ἁπλή βελτίωση τῶν ἀποδοχῶν τῶν ἐργαζομένων, τῶν συνθηκῶν ἐργασίας τους καί τίς συνδικαλιστικές τους ἐλευθερίες ,ἀλλ' ἀκόμη παραπέρα τόσο τό βασικό ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα (ΒΙΚΑ) ὅσο καί μιά σειρά ἄλλα αἰτήματα πού ἀναφέρονται σ' εὐρύτερα πολιτικοκοινωνικά Θέματα. Τά τελευταῖα ἦσαν

) ἐκδημοκρατισμός τῶν πολιτικῶν δομῶν ,τό σπάσιμο τοῦ φραγμοῦ ἀνάμεσα στόν πο
λίτη καί τό κράτος ,ἡ ἀξιοποίηση τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων μέ κριτήρια ἀξιοκρατι-
ά ,ἡ σχετική ἀποδέσμευση τόσο στρατιωτικοπολιτικά ὅσο καί οἰκονομικά ἀπ' τίς
ισφυκτικές ἀγκάνες τῶν δυτικῶν ἰμπεριαλιστικῶν κέντρων ἀποφάσεων καί ἡ χάραξη
ιδας πολιτικοοικονομικά αὐτοδύναμης πολιτικῆς. Βλέπουμε δηλ. ὁ κόσμος τῶν ἐργαζο-
ένων (ἐργατιά, ἀγροτιά ριζοσπαστικοποιημένα μεσαία στρώματα) ἀποτελοῦσε τό δυνα-
ικό - ταξικό φορέα ἑνός εὐρύτερου συνόλου στόχων καί προσδοκιῶν μέ τίς ὁποῖες
) μηχανισμός ἀποφάσεων τῆς πρακτικῆς ἐξουσίας ὡς ἐπί τό πλεῖστον δέν βρισκόταν σέ
ωμεωνία.

Τό ἄν ἐτίθετο σέ κίνηση ἐκ μέρους τοῦ κατεστημένου μηχανισμοῦ χειραγώγη-
ης καί ποδηγέτησης τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ἤ νόθευσης τῆς λαϊκῆς βούλησης κι' ἄν τό
ροηγούμενο δέν ἐκμεταλλευόταν σωστά τίς εὐκαιρίες ἤ οἱ ἐκπρόσωποί του ἀκολουθοῦσαν
αθεμένες τακτικές αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο ζήτημα. Ἀκόμη δέν μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ ὅτι
Δεξιά εἶχε ἕνα ποσοστό ὀπαδῶν καί ὑποστηρικτῶν της μέσα στίς μή προνομιοῦχες τά-
εις . Στήν τελευταία περίπτωση ἀντιμετωπίζουμε τό φαινόμενο ὅπου ἄτομα καί κοινω-
ικές ὁμάδες ἐγκλωβισμένες μέσα στούς πατερναλιστικούς μηχανισμούς τῆς κατεστημένης
αυάστασης πραγμάτων κάνουν πολιτικές ἐπιλογές ἀντίθετες ἀπ' τά συμφέροντά τους. —
Τό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ δεύτερου μέρους καί στά κεφάλαια περί πολιτικῆς διαδικασίας
πό κοινοβουλευτική κι' ἐξωκοινοβουλευτική σκοπιά μιλήσαμε ἐκτεταμένα γι' αὐτούς
ούς μηχανισμούς καί τίς ἐπιρροές τους.—

Ἔτσι ἡ παραπάνω πολιτική σύμπεριφορά τῶν ὀπαδῶν τῆς Δεξιᾶς ἐξηγεῖται ὡς ἕνα
αθμό ὡς ἀποτέλεσμα πολιτικῆς ἀλλοτρίωσης ,ἀναγκαστικῆς πολιτικῆς προσαρμογῆς γιά
όγους προσωπικῆς ἐπιβίωσης κι'ἑνός πνεύματος πολιτικοῦ " νεοραγιαδισμοῦ"πού κατάλληλα
ροωθεῖτο "ἀπ' τά πάνω ".Ἀσφαλῶς καί τό γενονός τοῦ πατροπαράδοτου συντηρητισμοῦ τῶν
γροτικῶν μαζῶν καί τῆς πολιτικῆς ἀμφιταλάντευσης τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων συνέβαλε
νάλογα ἀποτελώντας ἀντικείμενο συστηματικῆς πολιτικοϊδεολογικῆς ἐπεξεργασίας καί
κ μέρους τῶν κατεστημένων κοινωνικῶν δυνάμεων.Κι'οἱ τελευταῖες βρισκόντουσαν σέ πλε-
ονεκτική θέση ἀπ' τήν στιγμή πού ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἔλεγχαν τόν μηχανισμῶν εἰρρο-
κρῶν ,καί ἡ πολιτικοποίηση ὡς μηχανισμός ὑποστήριξης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος λει-
ουργοῦσε πάνω στούς δικούς τους συντηρητικούς προσανατολισμούς.

Ὅταν μιλᾶμε γιά συμφέροντα τῶν μή προνομιοῦχων ἐργαζομένων τάξεων σέ
ιά ἀναπτυσσόμενη χώρα πού ἀκολουθεῖ ἕνα νεοκαπιταλιστικό ἀναπτυξιακό πρότυπο

ἐννοοῦμε ἐκεῖνα πού συνειδητοποιοῦνται ἔξω ἀπ' τίς πατερναλιστικές καί "ὑπερα-τιακές" ~~συντεχνιακές~~ δεσμεύσεις ἤ ἄλλης φύσης προσωπικές δικτυώσεις πού προωθεῖ γιά εὔλογες σκοπιμότητες τό νοθευμένο ἀστικό κατεστημένο τῆς χώρας. Ἐννοοῦμε ἐκεῖνα πού συνειδητοποιοῦνται σέ μιά ὑποτιθέμενη αὐτόνομη πορεία τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος ἀφοῦ ἀφαιρέσουμε, ὅπως καί στό προηγούμενο κεφάλαιο ἔτυχε νά θίξουμε, τίς ἄλλοιώσεις - ἀποτέλεσμα ἀλλοτρίωσης - τῶν πρωτογενῶν φυσικῶν πολιτικῶν τάσεων καί προσδοκιῶν τῶν ἐργαζομένων τάξεων κι ἀφοῦ γίνει δεκτό ὅτι πρόκειται γιά πορεία πού ἀναπτύσσεται ὀργανικά μέσα σ' αὐτή τή φάση τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης καί κατατείνει στήν ἀνατροπή τῶν καπιταλιστικῶν δομῶν, ἔστω καί δύσμορφων καί ἐλαττωματικῶν. Ἔτσι ἀναγκαστικά ἐννοοῦμε συνειδητοποίηση συμφερόντων πάνω σέ μιά συλλογική - ἀγωνιστική - ταξική βάση μέ προοπτικές ἐξελικτικές πού κατατείνουν σέ μιά ἄλλη κοινωνική διάρθρωση ἀνάλογη μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων αὐτῆς τῆς φάσης τῆς ἐξελικτικῆς κοινωνικῆς διαδικασίας. Κι αὐτή ἡ διαδικασία κατατείνει πρός τόν σοσιαλισμό, εἴ τε τόν νοήσουμε μέ τήν στενή μαρξιστική του ἔννοια εἴτε μέ τήν εὐρύτερη.

Ἡσύλληψη τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων μέ τήν παραπάνω ἔννοια ἔχει σημασία καί γιά τόν προσδιορισμό τοῦ Β.Ι.Κ.Α ἀναφορικά μέ τόν ἀκριβῆ καθορισμό τῆς κοινωνικῆς -ταξικῆς βάσης ἐκπόρευσης καί στήριξής του. Τά συμφέροντα πάνω σέ "ἀτομικιστική" βάση πού ἀγνοοῦν κάθε ἱστορικοκοινωνική συντεταγμένη, κάθε συλλογική - διεκδικητική κίνηση καί κάθε διαρθρωτική ἐξελικτική προοπτική δέν μᾶς ἐνδιαφέρουν ὅταν πρόκειται νά προσδιορίσουμε τά γνήσια αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων ὡς μή προνομιούχων τάξεων.

Βέβαια θά μποροῦσε ν' ἀντιταχθεῖ τό γιατί νά μή παίρνονται τά συμφέροντα πάνω σέ μιά ἀτομικιστική μή ἐξελικτική βάση ὁπότε ἡ κατά ὁποιοδήποτε τρόπο ἀνταπόκριση πρός αὐτά ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ συστήματος - ἔστω δηλ. καί μέσα ἀπό πατερναλιστικούς -ρουσφετολογικούς- καί χειραγωγικούς μηχανισμούς - νά θεωρεῖται ἐπιτυχημένη ἀντιμετώπιση τῶν "προκλήσεων" τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ὅμως εἶναι αὐτή ἡ ἴδια ἡ συλλογιστική πού θεώρησε τόν μεταπολεμικό ἐκσυγχρονισμό, ὅπως ἔγινε," ρεαλιστικό καί ἀναγκαῖο βῆμα πρόοδου" χωρίς ν' ἀνατρέχει στίς ταξικές του ὁρίζουσες καί σ' ὅλα ἐκεῖνα τά στοιχεῖα πού ὅπως εἴδαμε στό προη-

γούμενο κεφάλαιο τόν άναδεικνύουν έπιδερμικό ,νοθευμένο κι άποπροσανατολιστικό.

Η παραδοχή όμως μιάς τέτοιας συλλογιστικής θά σήμαινε πώς τό κοινωνικό περιβάλλον συλλαβάνεται στατικά καί σάν άπλό άθροισμα άτομικών περιπτώσεων πολιτών μέ ξεχωριστά άτομικά αίτήματα. Άλλά καί ή ίδια ή συστημική καί δομολειτουργική μέθοδος στήν"όρθοδοξη " μορφή τους έκαναν δεκτό ότι στήν άρθρωση καί ενσωμάτωση τών συμφερόντων ή προβολή συγκεκριμένων αίτημάτων πραγματοποιείται μέσα άπό κοινωνικές διαβαθμίσεις κι όχι μόνο άπ' τό ξεχωριστό άτομο,μέσα δηλ. άπ' τίς λεγόμενες ομάδες συμφερόντων ή πιέσης (PRESSURE ή INTEREST GROUPS) τυπικές ,άτυπες , συνεταιριστικές, άνομικές κ.λ.π. Άπ' έκεί κι ύστερα μένει νά προσδιορίσουμε πώς λειτουργούν αύτές οι ομάδες κι άν η συμπεριφορά τους έπηρεάζεται άπό κάποιες εύρύτερες ίστορικοκοινωνικές συντεταγμένες. Βέβαια όπως είναι γνωστό η άμερικάνικη κοινωνιολογική σχολή έπέμενε νά βλέπει τίς ομάδες πίεσης σάν σημαντικές μή συλλογικές κοινωνικές μονάδες προβολής καί προώθησης αίτημάτων άλλά πάντα μέσα στά πλαίσια ένός διακοινωνικού περιβάλλοντος στατικού μή έξελικτικού ,πού δέν περιέχει ταξικές άντιθέσεις.

Κι έδώ άκριβώς ,όπως έχουμε έκθέσει στήν θεωρητική εισαγωγή μας ή καί σ' άλλα σημειακό έργου μας βρίσκεται μιά καθοριστική διαφωνία μας. Τό κοινωνικό περιβάλλον γιά μάς δέν νοείται στατικά ,άλλά δυναμικά μέσα σέ μιά διαδικασία διαρκών διαφοροποιήσεων καί μεταβολών σύμφωνα σέ γενικές γραμμές μέ τό μαρξιστικό έξελικτικό σχήμα."Έτσι μόνο άποκτά ίστορικότητα ,κινητικότητα σέ βάθος καί ταχύτητα ."Έτσι άκόμη ή δυναμική καί ή έξελικτικότητα του μπορεί ώς ένα βαθμό νά προσδιορισθεί νομοτελειακά. Σκέψη άντίθετη περίπτωση θάχαμε νά κάνουμε μ' ένα άφηρημένο μοντέλο πού θ' άγνοούσε τήν ίστορία, τόν δυναμισμό της καί τούς "νόμους τάσεις " πού περικλείει . Θά μέναμε άπλά στήν έπιφάνεια τών κοινωνικών κινήσεων καί μεταλλαγών.

Έτσι ή δυναμική ,ταξική καί έξελικτική σύλληψη τού κοινωνικού περιβάλλοντος άποκλείει όταν μιλάμε γιά συμφέροντα ή αίτήματα άργαζομένων νά έννοούμε πραγματικότητες καθαρά έξατομικευμένες ή διαβαθμισμένες μέν άλλά έξω άπό κάθε έννοια έξελικτικού ταξικού άνταγωνισμού.

Βέβαια πρέπει νά δίνεται μιά ιδιαίτερη σημασία στήν άκριβή σύνθεση τών άργαζομένων τάξεων γιά κάθε ξεχωριστή περίπτωση άναπτυσσόμενης χώρας καί γιά

κάθε συγκεκριμένη φάση τῆς κοινωνικοοικονομικῆς της ἐξέλιξης . Γιατί μιά ἐνδεχόμενη ἰδιομορφία σ' αὐτήν τήν σύνθεση προκαλεῖ καί μιά ἀντίστοιχη ἰδιομορφία στήν μορφοποίηση τῶν αἰτημάτων ἤ στήν ἀνέλιξη τῆς ἀρχικῆς τους ἐκδήλωσης. Στή περίπτωση συγκεκριμένα τῆς Ἑλλάδας ἔχει ἐξαιρετική σημασία τό γεγονός ὅτι τό ἀγροτικό καί μικροαστικό στοιχεῖο ἀριθμητικά ὑπερεῖχε ἔναντι τοῦ καθαρά ἐργατικοῦ . Αὐτό ἴσχυε ,ὅπως εἴδαμε, καί στά μεταπολεμικά χρόνια ,ἀκόμα καί μετά τό 1960 πού ἡ ἐκβιομηχάνιση ἐπιταχύνθηκε .Ἡ " προκρούστεια " σύλληψη τῶν " ἐργαζομένων " τῶν αἰτημάτων τους καί τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς κάθε φορά δηναμικότητας τους προκαλεῖ σύγχυση στόν ἱστορικά ἀκριβῆ καθορισμό τοῦ Β.Ι.Κ.Α.

Γιατί αὐτό τό τελευταῖο ἄν θέλουμε νά τό προσδιορίσουμε μέ ἀκρίβεια ποικίλει ἀπό ἐποχή σέ ἐποχή ,ἀλλά κι ἀπό κοινωνικό περιβάλλον σέ κοινωνικό περιβάλλον μέσα στήν ἴδια ἐποχή. Κ' αὐτό γιατί, ὄχι μόνο ὁ συσχετισμός δυνάμεων τῶν κατεστημένων κι ἀνερχομένων τάξεων καθε φορά δέν εἶναι ὁ ἴδιος ἀλλά καί γιατί ἡ σύνθεση καί ἡ δόμηση αὐτῶν τῶν τελευταίων ἐνδέχεται κάθε φορά νά διαφέρει.Ἀκόμη ἐνδέχεται νά διαφέρει ἡ ἐπίδραση τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος πάνω στόν μεταξύ τους δυναμικό συσχετισμό καί εἰδικώτερα ἡ θέση πού συνολικά ἔχει ἡ χώρα στόν διεθνῆ καταμερισμό ἐργασίας,δύναμης καί γνώσης. Τό Β.Ι.Κ.Α. δέν εἶναι ἕνα μεταφυσικό μέγεθος ἀλλά μιά πραγματικότητα μέ συγκεκριμένο κάθε φορά ἱστορικοκοινωνικό περιεχόμενο ἀνάλογο μέ τόν βαθμό ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.Ὁ βαθμός πάλι ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων δέν εἶναι ἴδιος ἀκριβῶς σέ κάθε χώρα ὅπως κι ἡ σύνθεση γενικά τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων.Ἄλλος βαθμός καί σύνθεση ὑπάρχει σέ μιά ἀναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα κι' ἄλλος σέ μιά χώρα τῆς περιφέρειας τοῦ καπιταλισμοῦ .Ἄλλος βαθμός καί σύνθεση ὑπῆρχε στήν Μεγ. Βρεττανία τοῦ 1845 ,κι' ἄλλος στήν Ἑλλάδα τοῦ Ὀθωνα.Ἄλλος βαθμός καί σύνθεση ὑπῆρχε στήν Ἑλλάδα τοῦ Χ.Τρικούπη καί' ἄλλος βαθμός καί σύνθεση στήν Ἑλλάδα τοῦ 1965.

Γιατί ναί μέν δεχόμαστε ὅτι σέ γενικές γραμμές στό καπιταλιστικό στάδιο τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης ἀναπτύσσονται παραγωγικές δυνάμεις- μέ πρωτοπορία τήν ἐργατική τάξη- πού τείνοντας ν' ἀνατρέψουν τό ὑπάρχον πλέγμα παραγωγικῶν σχέσεων τό προωθοῦν ὡς Β.Ι.Κ.Α. τό σοσιαλιστικό αἴτημα ,ἀλλά τό συγκεκριμένο ἀκριβές κάθε φορά περιεχόμενο του - δηλ. εἶναι τό ζητούμενο μέσα στή κοινωνική βάση πού πραγματώνεται τά πολιτειακά κέντρα ἀποφά-

σεων σέ σχέση μέ τόν τρόπο παραγωγῆς καί τήν διαδικασία τῆς κοινωνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων - ἐξαρτιέται ἀπ' τίς πραγματικές κοινωνικοοικονομικές καί ψυχοπολιτικές συνθῆκες κάθε ξεχωριστῆς χώρας σέ κάθε συγκεκριμένη φάση τῆς κοινωνικοπολιτικῆς της πορείας.

Μ' αὐτό τόν τρόπο εἶναι φανερό πῶς τό ἀκριβές περιεχόμενο τοῦ Β.Ι.Κ.Α. δέν προδικάζεται οὔτε συλλαβράνεται δογματικά ἀλλά ἐμπειρικά διερευνᾶται κι ἀνευρίσκεται μέσα στό πραγματικό πεδίο τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς καί τῶν ταξικῶν συσχετισμῶν κι ἀναμετρήσεων. Μιλῶντας γιά σοσιαλιστικό αἴτημα τό ἐννοοῦμε στήν πλατειά του ἔννοια πού περιλαμβάνει ὄχι μόνο κοινωνική διαρθρωση μέ ὁλοκληρωτικά κρατικοποιημένη ἤ κοινωνικοποιημένη οἰκονομία ἀλλά καί διάρθρωση πού ἐξασφαλίζει μέ κοινωνική δικαιοσύνη μέσω μιᾶς ἰδιαίτερα ἐνισχυμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς ἤ ὅλλων ἄλλων θεσμικῶν μέτρων ἀλλ' ἀφήνει καί περιθώρια γιά ὕπαρξη ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας κι' ἀτομικῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας.[10] Τό ἀκριβές " ζητούμενο " λοιπόν ἐκ μέρους τῶν ἀνερχομένων τάξεων στό στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι συνάρτηση τῆς θέσης τῆς συγκεκριμένης χώρας στόν παγκόσμιο καταμερισμό ἐργασίας - βρίσκεται στήν περιοχή τοῦ καπιταλιστικοῦ κέντρου ἤ τῆς περιφέρειας - τοῦ βαθμοῦ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῶν ἐνδεχομένων ἰδιομορφιῶν τόσο τῆς σύνθεσης αὐτῶν τῶν ταξεων ὅσο καί μιᾶς σειρᾶς ἄλλων κοινωνικοοικονομικῶν ,ψυχοκοινωνιολογικῶν καί ψυχοπολιτικῶν παραγόντων (ἐνδιάμεσες μεταβλητές) πού ἐπηρεάζουν τήν συνολική λειτουργία τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος. Κι ἐπέκτεινε σ' αὐτό τό ζητούμενο ,τό πολιτικό σύστημα παίρνει ἱστορικά σωστή ἤ ὄχι στάση πού στό περιεχόμενό της συμπυκνώνεται συνολικά ὁ δείκτης τῆς ἀνάπτυξης καί πρόοδου του.

Ἔτσι ἐρχόμενοι στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας καί στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ὀφείλουμε νά προσδιορίσουμε ποιό ἦταν ἀκριβῶς τό Β.Ε.Κ.Α. Ὅπως εἴπαμε καί στό τρίτο κεφάλαιο τοῦ δεύτερου μέρους τοῦ ἔργου μας ἀπ' τόν καιρό τῶν διακηρύξεων τῆς Π.Ε.Ε.Α. τό 1944 μέχρι τό τέλος τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου τό Β.Ι.Κ.Α. πανω-κάτω εἶχε τό ἴδιο περιεχόμενο γιά τό πολιτικοκοινωνικό σύστημα τῆς Ἑλλάδας. Στό διάστημα τῶν δεκαετιῶν τοῦ 40,50,60,καί τό 70 ἁπλά ὑπῆρξε σειρά γεγονότων πού ἀνάκοψαν μεθοδευμένα τήν ἀντακόκριση σ' αὐτό τό αἴτημα.

Τό περιεχόμενο τοῦ αἰτήματος κύρια μέχρι τά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 60 ἦταν

ή διάρθρωση τοῦ τρόπου παραγωγῆς κατά τέτοιο τρόπο ὥστε ή οἰκονομική ἐξουσία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου νά περιοριστεῖ κι ἀντίθετα νά πραγματωθεῖ μιά γνήσια κοινωνικοοικονομική δημοκρατία. Κάτι τέτοιο σήμαινε:

Πρῶτο Μιά λειτουργική ,ὀρθολογική καί κοινωνικά ὠφέλιμη κρατική παρέμβαση στήν οἰκονομία τῆς χώρας μέ σκοπό τόν περιορισμό τῶν προνομίων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καί τήν ὑποστήριξη τῶν ἐργαζομένων τάξεων.Ἡ παρέμβαση θά σήμαινε παράλληλα ἀνάλογες ριζοσπαστικές θεσμικές διαρθρώσεις γιά τήν κατοχύρωση τῶν συνδικαλιστικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων καί τήν συμμετοχή τους στήν λήψη ἀποφάσεων τῶν παραγωγικῶν μονάδων τόσο στό διοικητικό μέρος ὅσο καί στό παραγωγικό- πρόκειται δηλ. γιά στοιχεῖο αὐτοδιαχείρισης καί κοινωνικοποίησης[11]-. Κι αὐτό σάν δικαιολογημένη κι ἀναγκαία ἀντίδραση στήν χρόνια κατάσταση τῆς χώρας νά ὑπάρχει σταθερή ἀπόσταση ἀνάμεσα στά κέντρα ἀποφάσεων καί τήν λαϊκή βάση(Πρόκειται δηλ. γιά τήν " παράδοση τῶν ἀπ' τά πάνω ρυθμίσεων " καί τῆς παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν μαζῶν ," παράδοση " στήν ὁποία συνέβαλαν ἡ πολιτικοοικονομική ἐξάρτηση τῆς χώρας ὁ κρατικισμός συντηρητικῶν προσανατολισμῶν καί ἡ ἔλλειψη τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς " κοινωνίας πολιτῶν " .Στήν δεκαετία ὅμως τοῦ 30 καί 40 μέ τήν ἰσχυροποίηση τῆς ἐργατικῆς τάξης,τό δυνάμωμά τοῦ Κ.Κ.Ε. καί τό ξεσήκωμα τοῦ Ἐαμικοῦ Κινήματος ἕνα νέο ξύπνημα τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἦταν γεγονός κι ὁ δείκτης τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ἐνεργοποίησης ἀνέβηκε . Τά δεδομένα λοιπόν τῆς"κοινητοποίησης" καί τῆς συνειδητοποίησης συγκριτικά μέ παλιότερες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας ἄλλαξαν πρός τό καλύτερο καί κατά συνέπεια τά αἰτήματα σχετικά μέ τά προβλήματα ὄχι μόνο τῆς"κατανομῆς " ἀλλά καί τῆς " συμμετοχῆς " διαφοροποιήθηκαν κι ἐντάθηκαν).

Εἰδικώτερα ἐδῶ ἐννοοῦμε κοινωνικοποίηση στρατηγικῶν τομέων τῆςπαραγωγικῆς διαδικασίαςἀνάλογα βέβαια μέ τά δεδομένα τῶν ἐπί μέρους τομέων καί τίς παραγωγικές δυνατότητες τῆς χώρας.Ἡκοινωνικοποίηση μπορεῖ νά εἶχε σταδιακό χαρακτῆρα παράλληλο μέ τήν διορκῶς ἐντεινόμενη ἐπιστημονική ,τεχνική καί διοικητική ἐκπαίδευση κι ἐπιμόρφωση τοῦ ἐσωτερικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας. Τά βήματα τῆς κοινωνικοποίησης ἀσφαλῶς θά ἤθελαν προσοχή ,ρεαλιστική ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων καί προπαντός δημιουργία τῆς κατάλληλης ἐσωτερικῆς ἐπιστημονικοτεχνολογικῆς καί διοικητικῆς ὑποδομῆς ὅπως καί τῶν κατάλληλων ἠθικοιδεολογικῶν κι ἀξιοκρατικῶν προϋποθέσεων ἀκριβῶς γιατί ἡ χώρα δέν ἦταν μιά ὥριμη καπιταλιστική,δέν χαρακτηριζόταν ἀπό παρα-

γωγική νοοτροπία άλλ' αντίθετα μεταπρατική καί κερδοσκοπική καί δέν διέθετε ισχυρό στοιχείο " τής κοινωνίας πολιτών ". Όπως είδαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια ή δύναμη βιομηχανία καί μαζί ή άπουσία ενδογενούς έθνικής άστικής τάξης καί εκτεταμένου εργατικού προλεταριάτου πού νάχει συνηθίσει σ' ένα ταξικό άγώνα τού όποίου ή θεσμοποίηση θάταν ποιοτικά άνεβασμένη ,άποτελούσε αναμφισβήτητο δεδομένο. Σχεδιασμός κοινωνικοποίησης πού δέν θάπαιρνε υπ' όψει του ένα τέτοιο δεδομένο ήταν μοιραίο ν' αποτύχει ή νά καταφύγει σέ " προκρούστειες " μεθοδεύσεις. Τέλος τά παραπάνω ήταν πάντα νοητά μόνο στά πλαίσια μιάς συστηματικής αντιμονοπωλιακής οικονομικής πολιτικής κι ενός έπαρκούς έλέγχου τών αγορών κάτω άπ' τούς όποίους θά εισαγόταν τό οποιοδήποτε ξένο κεφάλαιο.

Δεύτερο Μιά αποκεντρωτική αναπτυξιακή πολιτική πού θάσπαγε άκριβώς τήν άλληπαράδοση τού " χάσματος " ανάμεσα στήν πρωτεύουσα τής χώρας καί τήν περιφέρεια. Με τά δεδομένα τής Ελληνικής περίπτωσης παρέμβαση στόν τρόπο παραγωγής μέ σκοπό τήν αύξηση τού στοιχείου τής κοινωνικοποίησης τής συμμετοχής τών εργαζομένων στή λήψη αποφάσεων καί τήν δικαιότερη κατανομή τού Εθνικού εισοδήματος δέν ήταν νοητό νά έχει αποτελεσματικότητα άν δέν υπήρχε ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη ώστε καί νά αξιοποιηθεί τό έμψυχο δυναμικό τών επαρχιών (αγροτικό,κι' εργατικό) καί ν' ανέβει τό βιοτικό του επίπεδο.

Τρίτο Μιά προχωρημένη κοινωνική πολιτική πού θά συμπληρωνόταν από μιά φορολογική προοδευτική πολιτική πού κτυπώντας ουσιαστικά τούς υψηλούς εισοδηματικούς ομίλους θά λειτουργούσε σάν αποδοτικός μηχανισμός αναδιανομής τού Εθνικού εισοδήματος υπέρ τών χαμηλότερων εισοδηματικών ομίλων. Η κοινωνική πολιτική (υγεία, πρόνοια, άσφάλιση ,εργατικό δίκαιο) θάπρεπε νά πλαισιώνεται από μιά εύρύτερη αναρίθμιση τής δημόσιας δραστηριότητας τόσο στό νομοθετικό καί διοικητικό τομέα όσο καί στό δημοσιονομικό (δημόσιες δαπάνες κοινωνικής ή οικονομικής ή γενικής αναπτυξιακής φύσης.)

Όπως βλέπουμε τό Β.Ι.Κ.Α. έχει μέν σάν βασικό πόλο αναφοράς τόν τρόπο παραγωγής αλλά συνάμα συσχετίζεται μ' ένα σύνολο συμπλεκομένων καί αλληλοεξαρτωμένων ιδεολογικών ,πολιτικών καί θεσμικών στοιχείων πού ή εξασφάλισή τους απαιτείται γιά τήν έκπλήρωσή του. Αποτελεί κατά κάποιο τρόπο κι αυτό μέ τήν σειρά του άξιολογι-

κό- κοινωνικό ἄξονα γύρω ἀπ' τόν ὁποῖο οἰκοδομεῖται ἕνα ὁλόκληρο πλέγμα ἐπί μέρους αἰτημάτων ποῦ ἀκουμποῦν σέ πολλούς κοινωνικούς τομεῖς καί καλοῦνται νά ἐνεργοποιήσουν ποικίλους κοινωνικούς ρόλους. Κι αὐτό φυσικά εἶναι ἀνάστικό τῆς λειτουργικότητάς του καί τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς σημασίας ἔσχει ἡ ἐκνοποίησή του ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Δέν βρίσκουμε σειρά στοιχείων στήν ἐξεταζόμενη περίοδο τόσο σ' ἐπίπεδο σύνθεσης κοινωνικοῦ περιβάλλοντος - καί μάλιστα τῶν ἀνερχομένων τάξεων - ὅσο καί σ' ἐπίπεδο εἰσροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος γιά νά θεμελιώσουμε τήν ἄποψη ὅτι τό αἴτημα ἦταν μιά κρατικοποίηση πέρα γιά πέρα τῆς οἰκονομίας καί συνακόλουθα ἡ οἰκοδόμηση ἑνός καθεστῶτος Σοβιετικοῦ τύπου ἤ κάποιας παραλλαγῆς του. Ἴσα - ἴσα ἡ μέχρι τότε δόμηση τοῦ οἰκονομικοῦ ὑποσυστήματος τῆς χώρας καί ἡ ἰδιομορφία τῆς σύνθεσης τῶν ἀνερχομένων ἐργαζομένων τάξεων (μικρός ἀριθμός μισθωτῶν σέ σχέση μέ τούς " αὐτοαπασχολούμενους " ὑπεροχή τοῦ μικροαστικοῦ καί ἀγροτικοῦ στοιχείου συγκριτικά νέ τό ἐργατικό προλεταριάτο[12α]) ποῦ δέν ἦταν παρά ἀπόρροια τοῦ συγκεκριμένου βαθμοῦ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων,δικαιολογοῦσε ἱκανοποιητικά τήν διαμόρφωση του ὅπως παραπάνω τήν περιγράψαμε .Ἀντίθετα δέν μποροῦσε ἐμπειρικά νά στηρίξει τήν συλλογιστική τοῦ Ν. Ζαχαριάδη σχετικά μέ τό ποιό ἦταν τό " ἱστορικό αἴτημα " τῆς ἐποχῆς τοῦ 46 ὅταν ξεκίνησε τό νέο ἀντάρτικο ἤ σχετικά μέ τό ὅτι ἀκόμη καί μετά τό 1950 ἡ Ἑλλάδα βρισκόταν σ' " ἐπαναστατική κατάσταση[13]."

Ὁ τρόπος πού ὁ Ν. Ζαχαριάδης κι' ὅλη ἡ τότε φιλοσταλινική ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. ἀντιμετώπιζε τό πέρασμα ἀπ' τό " ἀστικοδημοκρατικό " στάδιο στήν ἐργατική ἐπανάσταση καί τήν οἰκοδόμηση τοῦ νέου σοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος ἦταν δογματικός. Καί τό δογματικό στοιχεῖο συνέχιζε νά ὑπάρχει σέ τμῆμα τουλάχιστο τῆς ἡγεσίας τοῦ Κ.Κ.Ε καί μετά τό περίφημο 20ο Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Σ.Ε.νά ἐλέγχει ἀπ' τό ἐξωτερικό τά "" Ἰδεολογικά ἀνοίγματα " τῆς Ε.Δ.Α. ποῦ μετά τό 20ο Συνέδριο ἦταν πιό αἰσθητά[14]. Ἡ Ε.Δ.Α. ζώντας " ἀπό πρῶτο χέρι " τήν μεταπολεμική νεοελληνική πραγματικότητα καί μαχόμενη μέσα σέ δύσκολες πολιτικές συνθῆκες καταλάβαινε πληρέστερα ἀπό τήν κομμουνιστική ἡγεσία τοῦ ἐξωτερικοῦ ,τό ἄτοπο κι ἀνεδαφικό ὁρισμένων δογματικῶν θέσεων καί τό πῶς ἡ ἔλλειψη οὐσιαστικῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας διαιώνιζε τήν ἀναπαραγωγή τους.

'Αντίθετα ἡ μονοδιάστατη καί μονολιθική σύλληψη τοῦ περάσματος πρός τόν σοσιαλισμό ἐκ μέρους τῆς Σταλινικῆς ὁμάδας τοῦ Ν. Ζαχαριάδη ἐνίσχυε ἐστω μέ-
[illegible] τοῦ αὐταρχικοῦ κράτους τῆς Δεξιᾶς καί τῶν ἀντίστοιχων μονόπλευρων δικῶν της ἐπιλογῶν ('Ατλαντισμός, ἀντικομμουνιστική ὑστερία, ὕπαρξη ἀστυνομικοῦ κράτους, ἀσυδοσία τοῦ μεγάλου ντόπιου καί ξένου κεφ-λαίου κ.λ.π.) Πολιτικοί φορεῖς πού μποροῦσαν νά ξεπεράσουν τήν πόλωση καί νά ὑπηρετήσουν τήν ὑπόθεση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης μέσα ἀπό πλατειά καί σφαιρική πολιτική σκέψη συνεθλίβησαν[15]

'Η δογματική ἑρμηνεία τῆς πολιτικοκοινωνικῆς πραγματικότητας τῆς χώρας καί ἡ δογματική σύλληψη τοῦ περάσματος πρός τό σοσιαλισμό ἐκ μέρους τῆς φιλοσταλινικῆς ἡγεσίας δέν ἦταν μιά τυχαία, ἀπρόσμενη ἀλλά λαθεμένη καί μοιραία θεωρητική καί πολιτική ἐπιλογή τῆς τότε κομμουνιστικῆς ἡγεσίας. Ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς ὁλόκληρης νοοτροπίας, ἑνός τρόπου σκέψης καί δράσης πού εἶχε οἰκοδομηθεῖ στό Κ.Κ.Ε. ἤδη ἀπ' τήν δεκαετία τοῦ 30 ὅταν ἄρχισε νά ἐπιβάλλεται ἡ Σταλινική γραμμή[16]. 'Η ἔλλειψη τῆς αὐτοδύναμης πολιτικῆς σκέψης τῶν 'Ελλήνων κομμουνιστῶν, ἡ ἔλλειψη ἐπί κυριαρχίας Ν. Ζαχαριάδη οὐσιαστικοῦ ἐσωκομματικοῦ πολιτικοῦ διαλόγου, ἡ νοοτροπία τῆς ἀναμονῆς νά " πάρουν γραμμή ἤ ἐντολή " ἀπ' [illegible] τήν Μόσχα, ἡ τάση νά ἑρμηνεύεται ἡ μαρξιστική θεωρία σάν "Εὐαγγέλιο", ἡ μικρή ἱκανότητα νά προσαρμόζονται στά ἐμπειρικά δεδομένα τῆς 'Ελληνικῆς περίπτωσης καί νά τά ἀναλύουν ἀπροκατάληπτα καί χωρίς " Προκρούστειες " μεθοδεύσεις, ἡ στενότητα τῶν πολιτικῶν τους ἀντιλήψεων κι ἡ ἀδυναμία τους νά προσεγγίζουν πολυδιάστατα τήν κοινωνική πραγματικότητα ὁδήγησαν τελικά στήν πρόσκρουση πάνω στούς σκοπέλους τῶν δογματικῶν θεωρήσεων[17].

Τά παραπάνω ἀποδεικνύονται κι ἀπ' τόν τρόπο πού ὁλόκληρος ὁ 'Ελληνικός λαός ἀγκάλιασε τό 'Εαμικό κίνημα. Ὅπως ἔχουμε θίξει καί σ' ἄλλα σημεῖα τῶν πρώτων σελίδων τοῦ δεύτερου μέρους τοῦ ἔργου μας τό κοινωνικό πρόγραμμα τοῦ ΕΑΜ ἀνταποκρινόταν στό Β.Ι.Κ.Λ. ὅπως παραπάνω τό προσδιορίσαμε. Δέν κρίθηκε σκόπιμο νά γίνει ρητή ἀναφορά σέ σοσιαλιστικές δομές ἤ σέ διακηρύξεις Μαρξιστικοῦ - Λενινιστικοῦ τύπου. - Ἄλλο τί συνέβαινε στήν ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ καί πῶς ἡ τελευταία βρισκόταν κάτω ἀπ' τόν οὐσιαστικό ἔλεγχο τοῦ Κ.Κ.Ε. - Πάντως ἔγινε ἀντιληπτό ὅτι οἱ πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων μέ κυρίαρχο μάλιστα στοιχεῖο τό ἀγροτικό μέ-

κό , δέν ταύτιζαν τήν ὑπόθεση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἤ τήν λεγόμενη "Λαοκρατία " μέ τήν ἐγκαθίδρυση ἑνός καθεστῶτος Σοβιετικοῦ τύπου , ἤ σέ κάθε περίπτωση ἑνός ὑποτιθέμενου καθεστῶτος πού θά ἐξαφάνιζε ὁλοκληρωτικά τήν ἀτομική ἰδιοκτησία καί τήν ἰδιωτική οἰκονομική πρωτοβουλία. Καί κοινωνιολογικά κάτι τέτοιο ἦταν ἀπόλυτα κατανοητό ἀφοῦ ὁ ἀγρότης καί ὁ μικροαστός ὅσο ριζοσπαστικοποιημένος καί νάναι τοῦ εἶναι δύσκολο ν' ἀποξενωθεῖ ἀπ' τήν ἰδέα τῆς ἰδιοκτησίας ἐνῶ ἀντίθετα ψυχολογικά , ἠθικά καί διανοητικά τοῦ εἶναι πιό εὔκολο νά συλλάβει τόν ἀγῶνα κατά τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας σάν ἐκεῖνο πού ἡ δικαίωσή του θά τοῦ δώσει ἀκριβῶς τήν εὐκαιρία νά χαρεῖ καλύτερα αὐτή τοῦ τήν ἰδιοκτησία ἤ ἀκόμη περισσότερο θά τοῦ δώσει τήν εὐκαιρία "νά μεγαλώσει" πιά νά πλουτίσει τό κονάκι του". Ὁπωσδήποτε εἶναι μιά ψυχολογία κι ἰδεολογία γεννημένη κι ἐπηρεαζομένη βέβαια ἀπό παραγωγικές σχέσεις πού ὑφίστανται ἀκόμη σέ κοινωνίες πού χαρακτηρίζονται ἀπό παραδοσιακά στοιχεῖα - διαφορετική ἀπ' ἐκείνη τοῦ ἐμγάτη προλετάριου πού σέ μιά ἐπανάσταση δέν ἔχει τίποτε ἄλλο νά χάσει παρά μονάχα τίς ἁλυσίδες του ", ὅπως χαρακτηριστικά γράφουν οἱ Μάρξ κι Ἔνγκελς στό Κομμουνιστικό Μανιφέστο . Σ' αὐτή ἀκριβῶς τήν ψυχολογία καί τήν ἰδεολογία τοῦ ἀγρότη καί μικροαστοῦ ἔξυπνα καί μέ πολιτικότητα προσαρμόστηκε ἀρχικά ἡ κομμουνιστική ἡγεσία γιά νά περάσει τήν γραμμή της μέσα ἀπ' τό ΕΑΜ ,ἀλλά ὁπωσδήποτε τήν παράβλεψε ὅταν νόμισε παρά τίς ἀτυχεῖς πολιτικές συγκυρίες ὅτι θά πετύχει ἡ " ἐργατική ἐπανάσταση " μέ τό δεύτερο ἀντάρτικο καί μέ τήν "δῆθεν ἐπαναστατημένη κατάσταση " ἀκόμη καί μετά τό 1950.

Δέν ταύτιζαν ἀκόμη τήν ἀποτίναξη τοῦ Ναζιστικοῦ ζυγοῦ μέ τήν αὐστηρή προσκόλληση στό ἅρμα τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ἀλλά ἁπλά τήν ἔβλεπαν σάν εὐκαιρία ν' ἀπομακρύνουν ἀπό πάνω τους κάθε " ξένο βραχνά " ν' ἀποκτήσουν τόν πολυπόθητο ἐθνικοπολιτικό αὐτοπροσδιορισμό. Ὁ μέσος Ἕλληνας πού δέν ἦταν μυημένος στίς διεθνιστικές Ναζιστικές - Λενινιστικές ἀτόφιες δέν ζητοῦσε μιά ὁλοκλήρωση τῆς ἰδέας τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης πού θά ἤρε τήν ἀρχή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἤ τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρηματικῆς πρωτοβουλίας ἤ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ὅπως οὔτε ζητοῦσε μιά ἐθνική ἀπελευθέρωση πού θά τόν ὁδηγοῦσε σ' ἕνα ἄλλο ἀμυντικό στρατιωτικό συνασπισμό κάτω ἀπ' τό κέλυφος ἑνός ἄλλου ἐπικυρίαρχου. Τό θέμα ἦν οἱ ἐκδιδύξεις αὐτές ἦσαν ἐφικτές μεσ' τίς δοσμένες ἱστορικοπολιτικές συγκυρίες καί τό νεοαναπτυσσόμενο μετά τό 1945 πολιτικό πνεῦμα ἀνάμεσα στήν Δύση καί τήν Σοβιετική Ἕνωση εἶναι μιά ἄλλη ἱστορία. Ἐδῶ τώρα διερευνοῦμε ποιό ἦταν τό ἀκριβές " ζητοῦμενο " ἐκ μέρους τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. -

Ὁπωσδήποτε τό κίνημα τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης 41-44 ὅσο καί νά ἐπηρεαζόταν καί νά ἐλεγχόταν ἀπό μεγαλύτερο μέρος του ἀπ' τό Κ.Κ.Ε. εἶχε ἕνα πιό ζωντανό κι ἀποτελεσματικό παλμό κοντά στήν πραγματικότητα τῶν κοινωνικῶν καί ψυχολογικῶν δομῶν τῆς Ἑλληνικῆς περίπτωσης παρά τό δεύτερο ἀντάρτικο 46-49 ὅταν πιά τό δογματικό καί γραφειοκρατικό πνεῦμα τοῦ Ν. Ζαχαριάδη εἶχε καί πάλι ἐπιβληθεῖ.[18]

Οἱ ἴδιες κοινωνικές δυνάμεις πού στήριξαν τό ΕΑΜ παρ' ὅλες τίς ἥττες καί τραυματικές ἐμπειρίες τῶν ἐτῶν 44-50, ἔκλισαν ἀργότερα τήν σπονδυλική στήλη τοῦ ἀντιστεκόμενου Λαϊκοῦ Κινήματος καί τῶν μαχητικῶν πολιτικῶν καί μαζικῶν του φορέων στίς δεκαετίες τοῦ 50 καί τοῦ 60. (ΕΑΜ, ΚΠΕΚ, Δημοκρατική Παράταξη, Δημοκρατική Ἕνωση, ἡ ἀριστερή Ἀξιωματική ἀντιπολίτευση τοῦ 58 καί ἡ κορύφωση τῶν δύο " ἀνένδοτων " 61-63 καί 65-67). Κι ἀσφαλῶς τό ἀντίστοιχο αὐτῶν τῶν δυνάμεων δέν ὑπάρχει μονάχα στό ποσοστό ψήφων πού πῆρε τό Κ.Κ.Ε. τό 1974, ἀλλά κι ἐκεῖνο πού πῆραν οἱ τρεῖς κομματικοί σχηματισμοί τοῦ κέντρου- Κόμμα Φιλελευθέρων, Ε.Π.Ε.Κ., Κόμμα Γ. Παπανδρέου - καί ἡ Δημοκρατική παράταξη στίς ἐκλογές τοῦ 1950- συνολικά περίπου 54% -, σ' ἐκεῖνο τό 48,15% τῆς Δημοκρατικῆς Ἕνωσης στίς ἐκλογές τοῦ 1956, στό ἀπρόσμενο 24,43% τῆς Ε.Δ.Α. στίς ἐκλογές τοῦ 1956 πού τήν κατέστησε ἀξιωματική ἀντιπολίτευση καί στό 53% φυσικά τῆς Ἕνωσης Κέντρου τόν Φεβρουάριο τοῦ 1964. Κι ἀσφαλῶς τά μεγάλα ποσοστά πού ἀναφέραμε παραπάνω δέν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀριστερῆς προπαγάνδας ἀφοῦ περιλάμβαναν δυνάμεις ἀντισοβιετικοῦ προσανατολισμοῦ. Στό 53% τοῦ 64 ὑπῆρχαν βέβαια, ψῆφοι ἀριστερῶν ἀλλά τό μεγαλύτερο μέρος του διοθετοῦσε τό αἴτημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί τοῦ πολιτικοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ σέ πλήρη ἀντιπαράθεση μέ τό ἐνδεχόμενο κάποιας "Σοβιετοποίησης " τοῦ καθεστῶτος. Τά περί " Παπανδρέου - Κερέυσκυ " καί τά περί "συνοδοιπορίας " ἦταν προπαγανδιστικά πυροτεχνήματα τῆς τότε Δεξιᾶς πού ἡ ὑπερβολή τους ἀποδεικνύεται ὄχι μόνο ἀπ' τήν ἀκαταλληλότητα τῶν ἐσωτερικῶν καί διεθνῶν πολιτικῶν συνθηκῶν γιά τέτοια " ἄθλια ἐπανσστατικά ἐγχειρήματα " ἀλλά κι' ἀπ' τήν ἴδια τήν σύνθεση καί τήν συνισταμένη τῶν προσδοκιῶν τόσο τῆς κύριας μάζας τῶν ὀπαδῶν τῆς Ε.Κ. ὅσο καί τῆς ἡγεσίας τοῦ κόμματος.

Κάτι ἀνάλογο μποροῦμε νά ποῦμε γιά τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ἐαμικοῦ Κινήματος καί τῆς πλατειᾶς δημοκρατικῆς παράταξης τῆς δεκαετίας τοῦ 50. Τά αἰτήματά τους προερχόντουσαν ἀπ' τήν ἴδια τήν συνειδητοποίηση τῶν ἀναγκῶν τους

κι' ὄχι ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ κάποιας ἀριστερῆς προπαγάνδας ,ἀφοῦ ἀντίθετα σ' ἕνα μεγάλο ποσοστό μετά τά γεγονότα τοῦ Ἰουλίου εἶχαν διαπαιστεῖ ἀπ' τόν μῦθο τῆς Δεξιᾶς περί " κομμουνιστικοῦ κινδύνου".

Ἀπ' τά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 60 καί μετά λόγω τῆς ἐπιταχυνόμενης ἐκβιομηχάνισης καί τῆς ἐνεργοποίησης τοῦ ταξικοῦ κινήματος στά χρόνια 61-65 οἱ πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων ριζοσπαστικοποιοῦνταν ἀκόμη περισσότερο. Ἡ ἀναπτυξιακή διαδικασία ,ἔστω ἐξαρτημένη κι ἐλαττωματική ,ἔδωσε ὤθηση στίς παραγωγικές δυνάμεις - σ' ἀριθμητικό καί ὀργανωτικό συνάμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης - ἐνῶ ἡ νίκη τῆς Ε.Κ. τό 1964 ἔδωσε τήν εὐκαιρία γιά ἕνα ἐκδημοκρατισμό τοῦ συνδικαλισμοῦ κινήματος κι αὔξησε τόν δείκτη τῆς ἐλεύθερης κινητοποίησης μέσα στόν ταξικό χῶρο. Ἡ στρατιωτική δικτατορία στήν συνέχεια ἔφραξε μέν τόν δρόμο τοῦ ταξικοῦ-διεκδικητικοῦ κινήματος ,ἀλλά παράλληλα ὤξυνε τίς ταξικές ἀντιθέσεις κι ἔδρασε σάν καταλύτης σχετικά μέ τήν συνειδητοποίησή τους[19].

Στό ἐρώτημα λοιπόν ἄν τό Β.Ι.Κά. στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἦταν σοσιαλιστικό ἡ ἀπάντηση εἶναι θετική στό μέτρο πού ὁ ὅρος " σοσιαλισμός" δέν περιορίζεται στήν στενή μαρξιστική του ἔννοια καί δέν ταυτίζεται ἀποκλειστικά μέ τά καθεστῶτα τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ. Στήν Ἑλληνική περίπτωση τόν ἐννοοῦμε σάν καθεστώς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ὅπου ὁ βαθμός κοινωνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων δέν ἀίρει ὁλοκληρωτικά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας. Ἀκόμη τόν ἐννοοῦμε ἐφαρμοζόμενο σταδιακά ἀνάλογα μέ τά κοινωνικοοικονομικά καί πολιτικά δεδομένα κάθε ἐπί μέρους φάσης τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας ἔχοντας πρωταρχικά χαρακτῆρα ἀντιμονοπωλιακό. Δέν μποροῦμε παρά τό " ζητούμενο" ἐκ μέρους ἐκείνων τῶν ἐργαζομένων πού ἀσχολοῦνται στόν πρωτογενῆ τομέα νά τό ἀρμηνεύσουμε ἀρκετά συγκρατημένα σέ σχέση μέ τό σοσιαλιστικό του νόημα. Βέβαια εἶναι ἡ ἐργατική τάξη πού ναι ἡ " ραχμή τοῦ βόρατος " τῶν ἀνερχομένων τάξεων καί πού φυσικά ριζοσπαστικοποιεῖ τό σύνολο τῶν ἀπαστῆσεων τῶν τελευταίων.

Ἀλλά ὅπως εἴδαμε στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ὁ ποσοτικός καί ποιοτικός συσχετισμός τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τίς ἄλλες κατηγορίες τῶν ἐργαζομένων δέν τήν καθιστᾶ εὔκολα κυρίαρχη μέσα στό σύνολο τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων. Καί τό ΒΙΚΑ εἶναι ἕνα καθοριστικό αἴτημα τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν τάξεων στό σύνολό τους κι ὄχι μιᾶς καί μόνο τάξης πού ἀθαίρετα τήν ξεκόβουμε ἀπ' ὅλες

τίς ἄλλες . Βέβαια στό στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ ἡ ἐργατική τάξη πρωτοπορεί σέ σχέση μέ ἄλλες κατηγορίες ἐργαζομένων καί ἔχει ἀποφασιστικό ρόλο στήν διαμόρφωση τοῦ ΠΙΜ, ἀλλά αὐτή ἡ πρόταση εἶναι γενική κι ἀφηρημένη καί δέν μποροῦμε βασισμένοι μόνο σ' αὐτή νά προσδιορίσουμε τό παρακάτω καθοριστικό αἴτημα. Πρέπει νά ἐντοπίσουμε τί εἶδος καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης ἔχουμε καί ποιά εἶναι ἡ ἀκριβής θέση καί ρόλος τῆς ἐργατικῆς τάξης στό σύνολο τῶν ἐργαζομένων τάξεων.

Γι αὐτό καί τό σοσιαλιστικό αἴτημα στήν προκειμένη περίπτωση προσδιορίζεται μαζί καί μ' ἕνα σύνολο ὑποδομικῶν στοιχείων ἀναφορικά μέ τήν δημιουργία ἐκσυγχρονισμένων καί ἀναβαθμισμένων παραγωγικῶν τομέων ὅπως καί μιᾶς πραγματικῆς " κοινωνίας πολιτῶν ". Ἀφοῦ δέν εἶχε μετασχηματιστεῖ γνήσια μιά παραδοσιακή κοινωνία σέ ἀστική κι ἀφοῦ ποτέ δέν λειτούργησε σωστά ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς μέσα σ' ἕνα ἀστικοφιλελεύθερο καθεστώς κού πραγματικά κατάφερε νά χειραφετηθεῖ ἀπ' τήν ἐπικυριαρχία τοῦ καπιταλιστικοῦ Μητροπολιτικοῦ κέντρου καί τίς παραδοσιακές κρατικίστικες δομές δέν μπορεῖ παρά καί τό σοσιαλιστικό αἴτημα νά παρεισδύζει ἰδιομορφίες καί δυσκολίες στήν προσαρμογή του πάνω σέ μιά τέτοια δύσμορφη κοινωνικοπολιτική καί οἰκονομική πραγματικότητα.[10] Συμπροσδιορισμός του λοιπόν μέ τά ἄλλα ὑποδομικά στοιχεῖα κού ἀνέφερα παραπάνω ἀπαιτεῖται στά πλαίσια μιᾶς κατά τό δυνατόν " διαρθρωτικῆς κοινωνικοοικονομικῆς πορείας πού φυσιαστικά θά διευκολύνει καί τήν δική του ἱκανοποίηση.

Ἀκόμη οἱ ἀλλοτριωτικές ἐπιδράσεις τοῦ νεοκαπιταλιστικοῦ μοντέλου ἀνάπτυξης καί τῶν μηχανισμῶν πού ἐνίσχυαν καί τροφοδοτοῦσαν οἱ Ἀμερικανοί ἐπικυρίαρχοι πάνω στούς ἴδιους τούς ἐργαζόμενους δέν μποροῦν νά μή ληφθοῦν ὑπ' ὄψη ὁ ἀγρότης καί ἐργάτης ποσπάσεις μέρος στήν Ἐθνική Ἀντίσταση τοῦ 41-44 ἤ πού ἀργότερα ἔγιναν στήν ἔνοπλη ἐξέγερση κατά τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος δέν εἶναι ὁ ἴδιος μέ τόν ἀγρότη καί τόν ἐργάτη τοῦ 55 τοῦ 65 ἤ τοῦ 70. Ὁτελευταῖος δέν εἶχε τούς ἴδιους κοινωνικοοικονομικούς, πολιτικούς ἀκόμη καί ψυχοϊδεολογικούς λόγους νά στηρίζει τόσο ἀποφασιστικά, στήν ἀνάγκη καί ἐπαναστατικά, τό σοσιαλιστικό αἴτημα ὅπως ὁ πρῶτος.[20] Ἡττα τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος στήν δεκαετία τοῦ 40 κι' ὁ νεοεισαγόμενος Ἀμερικανικός τρόπος ζωῆς μέ τήν θεοποίηση τοῦ χρήματος καί τῆς ἐπιδεικτικῆς κατανάλωσης κάπου τελικά βάρυνε ἀρνητικά. Βέβαια θά ταν σφάλμα νά νομιστεῖ ὅτι τό αἴτημα αὐτῆς τῆς τραυματισμένης γενιᾶς τοῦ 40 καί 50 ἦταν ἀκρι-

βῶς ὁ ἐπιδερμικός ἐκσυγχρονισμός δυτικοῦ καταναλωτικοῦ τύπου πού κυριάρχισε μεταπολεμικά - "Ἡδη τήν "ἀθόρυβη" αὐτοῦ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἐπιβλήθηκε " ἀπ' τά πάνω "Ἡ Ἑλληνική γενιά ὅπως καί τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀγωνιζόμενων καί συνειδητοποιημένων ἐργαζομένων τῶν ἐπομένων δεκαετιῶν δέν ταύτιζε ἀκριβῶς τήν ἐπίθεση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἤ τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τόν ἄκρατο καταναλωτισμό δυτικοῦ τύπου.

Ὡστόσο οἱ μεταπολεμικές γενιές ἄρχιζαν νά συνηθίζουν μέσα σ' αὐτόν καί οὐσιαστικά τό μέτωπο πού ἦταν πιά ἀνοιχτό δέν ἦταν μονάχα ἐκεῖνο τῆς μάχης ἐνάντια στήν ἀσυδοσία καί τήν καταπίεση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου ἀλλά κι ἐκεῖνο τῆς μάχης ἐνάντια σ' ἕνα ὁλόκληρο τρόπο ζωῆς πού ἔχε τήν φιλοσοφία του καί στίς διαρκῶς αὐξανόμενες ἀπαιτήσεις του. Καί σ' αὐτό ἀκριβῶς τό δεύτερο μέτωπο ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος ἡ μάχη νά χαθεῖ ὑπόγεια, ἀδιόρατα, χωρίς νά ἐντοπισθεῖ ἀκριβῶς " ὁ ἐχθρός ".(Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση μεγάλη συμβολή συνεισέφερε πρός ὄφελος τῶν κατεστημένων δυνάμεων τό φαινόμενο τοῦ πολιτιστικοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ πού λειτουργοῦσε ἰσοπεδωτικά σέ σχέση μέ τόν παραδοσιακό ἐθνισμό τῶν λαϊκῶν τάξεων στό ὄνομα ἑνός διεθνοῦς ἀμερικανοκίνητου τρόπου ζωῆς πού ἀποθέωνε τήν ταξικά οὐδέτερη " καλοπέραση " τῶν τεχνοκρατικῶν ἀνέσεων.) Ἡ ὄρνηση τῶν ἐργαζομένων ἀπέναντι στόν Ἀμερικανικό τρόπο ζωῆς τό 1970 δέ ἦταν τό ἴδιο ἰσχυρή ὅσο τό 1946 ἤ τό 1950. Καί ἐννοῶ ἀκόμη καί τούς ἐργαζόμενους πού ἦταν συνειδητοποιημένοι καί διαφοροποιημένοι. Ἡ ἔλξη τοῦ καταναλωτισμοῦ καί τό ὄνειρο τῶν ἀστικῶν ἀνέσεων εἶχε ἀλλοιώσει τήν πρωταρχική ψυχολογία καί ἰδεολογία τους.

Ἡμικροαστική νοοτροπία - μέ στοιχεῖα ὡς ἕνα βαθμό καθαροῦ μιμητισμοῦ τῆς μεταπρατικῆς ἐπιδεικτικά καί ὑπέρμετρα καταναλωτικῆς μεγαλοαστικῆς τάξης - ὄχι μόνο δέν μειωνόταν ἀλλά αὐξανόταν σέ βάρος τῆς συνεποῦς καί συνειδητῆς ταξικῆς διεκδικητικότητας καί ἀγωνιστικότητας. Οἱ ἐξουσιαστικές δομές συντηροῦσαν καί ἀναπαρήγαγαν μιά τέτοια νοοτροπία γιατί ἀπ' τά ἴδια τά πράγματα, ὅπως κι ἡ ἐξωτερική μετανάστευση, ἀποτελοῦσε ἀσφαλιστική δικλείδα στήν ἐκτόνωση τῆς κοινωνικῆς κρίσης. Ἔτσι ἐνῶ, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, ἀπ' τό 1960 καί μετά τό ἐργατικό προλεταριάτο δυνάμωνε ποσοτικά καί ποιοτικά κι ἐνῶ ὁ δείκτης ριζοσπαστικότητας σ' ὁρισμένα τμήματα τουλάχιστον κι αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν μικρομεσαίων στρωμάτων αὐξα-

νεσ[21] ἡ ὕπαρξη τῆς μικροαστικῆς νοστροπίας μ' ὅλα τά συμπαρομαρτοῦντα (συντεχνιακό πνεῦμα, περιστασιακή διεκδικητικότητα, πολιτικοκοινωνική ἀμφιταλάντευση, ὑποτονισμένη μαχητικότητα μπροστά στό φόβο νά χαθεῖ τό " προσωπικό βόλεμα " κ.λ.π.) λειτουργοῦσε παράλληλα κατά τρόπο ἀνασταλτικό. Παραστατικά θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἦταν μιά " ἀδιαόρατη πέμπτη φάλαγγα", ἕνα " ἄλλος Δούρειος ἵππος " μέσα στό ἴδιο τό ρεῦμα τῆς ριζοσπαστικότητας πού οἱ ταξικές ἀντιθέσεις καί οἱ ἐξουθενωτικές πιέσεις τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου στήν περίοδο ἰδιαίτερα τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας τόχαν ἀπό ἀντίδραση ἐνισχύσει.

Γι αὐτό ἀφοῦ τό μικροαστικό καί ἀγροτικό στοιχεῖο καί ἡ νοστροπία του κυριαρχοῦσε μέσα στόν οἰκονομικά ἐνεργό πληθυσμό τῆς χώρας ἀποτελοῦσε πάντα ἕνα κίνδυνο νόθευσης τοῦ προβαλλόμενου σοσιαλιστικοῦ αἰτήματος καί σύγχυσης φύρω ἀπ' τό ποιό πράγματι εἶναι "τό ζητούμενο " ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων τάξεων. Ὁ κίνδυνος νόθευσης καί σύγχυσης ὑπῆρχε τόσο στήν εἴσοδο τῶν αἰτημάτων καί ἀπαιτήσεων στόν μηχανισμό εἰσροῶν - ἐκροῶν ὅσο καί σ' αὐτή τήν ἴδια τήν λειτουργία τῆς ἀνατροφοδότησης - δηλ. ἐνῶ οἱ ἐκροές δέν ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς στίς εἰσροές ἡ ὑποστήριξη τοῦ συσχήματος ἐπιτυγχάνεται ἀκριβῶς γιατί οἱ πρῶτες παρ'ὅλη τήν ἀντιστοιχία τους ἀνταποκρίνονταισέ κάποια ἄλλα ψυχοκοινωνιολογικά χαρακτηριστικά τῶν πολιτῶν πού σχετίζονται μέ τήν "προσωπική τους ἀσφάλεια καί βόλεμα " πού κι αὐτοί σέ πρώτη φάση καί σ' ὅλη τους τήν ἔκταση ἐνδέχεται βά μή τά ἔχουν συνειδητοποιήσει. Αὐτή ἡ παραπλανητική ἀνταπόκριση στή συνέχεια συμβάλλει στό νά μείνει ἡ συλλογική ταξική καί ἀντιστική διεκδίκηση κυριολεκτικά ἀνοχύρωτη ἐνῶ τά πρωταρχικά αἰτήματα ἀτονοῦν κι ἀλλοιώνονται. Ἀκόμη ὑπῆρχε κίνδυνος σ' ἐπίπεδο " ἐπάνδρωσης " τοῦ μηχανισμοῦ εἰσροῶν- ἐκροῶν τόσο στόν νομοθετικό ὅσο καί στόν διοικητικό τομέα ἀκόμη κι ἄν τό ἔμψυχο ἀξιοποιούμενο δυναμικό προερχόταν ἀπ' τόν χῶρο τῶν ἐργαζομένων τάξεων.

Ἡ μή προσαρμοστικότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος στά αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων τάξεων καί εἰδικά ἡ ἔλλειψη ἀνταπόκρισης στό ΒΙΚΑ ἀποδεικνύεται ἀπ' τό σύνολο τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς πού ἀκολούθησαν τά μεταπολεμικά χρόνια οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς. Νομοθετικά,ὅπως εἴδαμε στά πρῶτα κεφάλαια τοῦ ἔργου μας, τά προνόμια τοῦ μεγάλου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου κατοχυρώθηκαν ἀρκετά ἀποτελεσμα-

τικά ἐνῶ ἡ ἀστυνομευμένη διοίκηση καί ὁ ἀστυνομευμένος συνδικαλισμός ἀποτελοῦσαν σοβαρό κώλυμα στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλεύθερου διεκδικητικοῦ κινήματος τῶν ἐργαζομένων πού θ' ἀποτελοῦσε ἀντίβαρο στίς κεφαλοκρατικές πιέσεις κατά τήν ἀναπτυξιακή διαδικασία. Οἱ ἐπιλογές ἀκόμη τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἦταν τέτοιες (προσκόλληση στό ἅρμα τοῦ "Ἀτλαντισμοῦ ") πού ἐπισφράγιζαν τήν ἐσωτερική ἀντιλαϊκή πολιτική ,ἄνοιγαν τίς πόρτες στήν οἰκονομική καί στρατιωτικοπολιτική διείσδυση τοῦ Ἀμερικάνικου Ἰμπεριαλισμοῦ καί ἔδιναν τήν ἀναγκαία ἐξωτερική στήριξη στό πολιτικό σύστημα πού ἀντιρροποῦσε τήν ἔλλειψη τῆς ἀπαιτούμενης ὑποστήριξης ἐκ μέρους τῆς Λαϊκῆς βάσης. Οἱ προσπάθειες πάλι τῆς Ἕνωσης Κέντρου στόν ἐνάμισυ χρόνο τῆς διακυβέρνησής της δέν ἦταν ἀρκετές γιά νά σπάσουν ἕνα τέτοιο ἀντιλαϊκό πλέγμα πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν σχέσεων δεδομένου ὅτι ὡς κόμμα δέν μπόρεσε ποτέ ν' ἀμφισβητήσει σοβαρά καί σέ βάθος τήν δομή τῆς ὑπάρχουσας ἐξουσίας.

5. Τό αἴτημα τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν πολιτικῶν δομῶν πού ἀναφέραμε παραπάνω συνδέεται φυσικά μέ τό εὐρύτερο πρόβλημα τῆς πολιτικῆς προόδου στήν στενή της ἔννοια. Γιά λόγους πού ἀναφέραμε ἤδη στά πρῶτα κεφάλαια τοῦ ἔργου μας ὁ αὐταρχισμός στίς κοινωνικές καί πολιτικές δομές τῆς χώρας εἶχε ἀρκετά ἰσχυρές ρίζες πού δέν ἀνατρεπόντουσαν ἀπό τυπικές καί ἐπίσημες θεσμοποιήσεις. Στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας τό " ἄνοιγμα τῆς ψαλίδας " ἀνάμεσα στίς τυπικές συνταγματικές δημοκρατικές διακηρύξεις ἤ στίς δημοκρατικές ὑποσχέσεις κι ἐξαγγελίες τοῦ" πολιτικοῦ μπαλκονιοῦ " καί στήν οὐσιαστική λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν ἦταν ἀρκετό καί προβληματικό. (αὐταρχική συμπεριφορά τῶν προσώπων πού κατεῖχαν πολιτική δύναμη, ἐξουσία στοιχείου " κοινωνικοποίησης " τῆς κρατικῆς ἐξουσίας[22] - ἀποκεντρωμένη δηλ. συμμετοχή καί ἔλεγχος τοῦ πολίτη στήν ἄσκησή της- ὕπαρξη " ὑψηλῶν ἰσταμένων " προσωπικῶν κυκλωμάτων μέσα στήν Δημόσια Διοίκηση πού ευρισκόντουσαν πολλές φορές οὐσιαστικά " ὑπεράνω τοῦ νόμου" ἐνῶ ταυτόχρονα μέ νομικίστικο τρόπο μποροῦσαν νά δικαιολογοῦν τίς αὐθαιρεσίες τους[23], διάχυτο πνεῦμα ὑποταγῆς πολιτῶν καί ὑπαλλήλων στά παραπάνω κυκλώματα).

Φυσικά έλλειψη δημοκρατικότητας παρατηρείτο καί στήν " άντίπερα όχθη " ηλ. στό Κομμουνιστικό Κόμμα άν λάβουμε υπ' όψη μας τόν τρόπο πού μέσα τούς κόλπους του τουλάχιστον έπί φιλοσταλινικής ήγεσίας του, έξουδετερωόταν ό έσωκομματικός πολιτικός διάλογος κι ό πολιτικός λόγος έκείνων πού ολμούσαν νά ζητήσουν έξηγήσεις ή πολύ περισσότερο νά έκφράσουν άντιρήσεις σχετικά μέ τήν " άπ' τά πάνω " γραμμή καθοδήγησης (περίπτωση Άρη ελουχιώτη ή Μάρκου Βαφειάδη). Γιατί πουθενά δέν μπορεί νά στηριχθεί άποψη ότι συγκεντρωτική δημοκρατία σημαίνει έλλειψη έσωκομματικού ολιτικού διαλόγου ή βιασμός πολιτικών συνειδήσεων ή άδυναμία έκρασης κάποιας διαφωνίας μέ τόν Γεν. Γραμματέα τού κόμματος (άναφερόμαστε στήν περίφημη διαμάχη Ζαχαριάδη - Βαφειάδη [24], στίς θέσεις πού ήρε ό πρώτος σχετικά μέ τόν Ν. Μπελογιάννη καί τόν Πλουμίδη μετά ήν σύλληψή τους άπ' τήν Άσφάλεια καί γενικώτερα στίς τακτικές ού άκολουθούσε γιά τήν έξουδετέρωση τών κομματικών των άντιίλων , στήν έπαναβίωση κάποιων στοιχείων τής Ζαχαριαδικής λογικής αί μετά τήν άποσταλινοποίηση τού 56[25] κ.ά.)

Η ίκανότητα πάλι τού Πολιτικού Συστήματος νά πραγμα ύνει τήν ίδέα τής Κοινωνικής Δικαιοσύνης ήταν άπωδήποτε όχι ιαπτυγμένη πράγμα πού διαπιστώσαμε τόσο σ' έκείνα τά σημεία ού έργου μας πού άναφερόντουσαν στό " πρόβλημα " τής κατανο ης " τού Έθνικού Εισοδήματος όσο καί σ' έκείνα πού άναφεωσουσαν στό "πρόβλημα συμμετοχής " τού πολίτη στήν άσκηέξουσίας.

Τό ἴδιο πόντα κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο μέ τούς πατρῶνες του καί τά "ἐπιτελεῖα" του μπλοκάριζε τόν μηχανισμό εἰσροῶν - ἐκροῶν ὥστε ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς ἰσότητας οὐσιαστικά στήν ἐξεταζόμενη περίοδο νά μήν γλοποιεῖται κι ἔτσι ὁ κίνδυνος ἀνατροπῆς τῶν προθυμιῶν τους ,τῆς αἴγλης τους καί τῶν ἐξουσιαστικῶν τους δυνατοτήτων νά ἐκλίπει.

Ἡτυπική ἀναφορά στήν " ἰδέα τῆς κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας " μέσα στά προεκλογικά προγράμματα τῶν ἀστικῶν κομμάτων δέν ἐνοχλοῦσε τό παραπάνω κατεστημένο ἀπ' τήν στιγμή πού συνειδητοποιοῦσε ὅτι ἔχει ἀρκετή δύναμη γιά ν' ἀνακόβει ἔγκαιρα μιά διαικασία τοὐσιαστικῆς της ὑλοποίησης ἤ ὅτι ἁπλά ὑφίσταται σ' ἐπίπεδο πολιτικῶν συνθημάτων γιά νά δημιουργηθοῦν ἀνάλογοι ἐθνοϊκοί ἀντικτυποιστήν πολιτική ψυχολογία τῶν μαζῶν. Τ' ἀστικά κόμματα εἶχαν παρουσιάσει"δεῖγμα γραφῆς τους " ἀρκετές φορές σχετικά μέ τήν συνέπεια καί σταθερότητά τους πάνω σέ θέματα ἀρχῶν.Ἐξ ἄλλου ἀπ' τήν στιγμή πού δέν ὑπῆρχε ριζικός ἀναπροσανατολισμός στίς ἐκροές τοῦ συστήματος ,ἀλλ' ἁπλά κάποια βήματα ἀστικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἤ" κάποια ἀναδιάταξη στοιχείων ὥστε ἡ προσαρμοστικότητα τῆς ἐξουσιάζουσας ΕΛ ΕΛΙΤΕ νά βελτιωθεῖ ἡ παραπάνω συνθηματολογία ἔπαιζε τόν ρόλο ὄχι εὐκαταφρόνητων " μηχανισμῶν ἐξωραΐσης."Ἡ διατήρηση τῆς STATUS QUO μέσα ἀπό " προοδευτικό" προσωπεῖο δέν εἶναι λίγες φορές πού ἀποδεικνύεται πιό ἀποτελεσματική συγκριτικά μ' ἐκείνη πού ἐπιδιώκεται μέσα ἀπό ἀνοιχτά ἀντιδραστικές πολιτικές δυνάμεις.

Τό θέμα πάλι τῆς συνέπειας καί σταθερότητας τῶν ἀστικῶν κομμάτων πάνω στίς ἀρχές πού κατά καιρούς ἐξαγγέλαν ὡς δικές τους - θέμα πού τό προσδιόριζε,ὅπως εἴπαμε ἀρνητικά- εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένο μέ τήν εὐρύτερη ἠθική-ἀξιολογική ἐκτίμηση τῶν πολιτικῶν σχέσεων καί τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς τῶν παικτῶν τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ. Τά γεγονότα ὅμως καί τά παραδείγματα πού ἤδη ἀναφέραμε γιά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο καί πού σχετίζονται μέ τόν τρόπο ἄσκησης ἐξουσίας ἐκ μέρους τῆς Δεξιᾶς,εἴτε κοινοβουλευτικά ,εἴτε ἀνοιχτά δικτατορικά,ἤ ειδικώτερα μέ τόν τρόπο ἐξουδετέρωσης τῶν ἀντιπάλων της δέν ἀποδεικνύουν πολιτικό ἦθος ἤσυνέπεια σέ " διακηρυχθεῖσες " κατά κόρον " δημοκρατικές " καί " ἐθνικές " ἀρχές. Βέβαια αὐτό ἰσχύει ὡς ἕνα βαθμό' σέ ὅλα τά ἀστικά κόμματα δεδομένου ὅτι στά γεγονότα 65-67 οἱ ἐπανειλημμένες ἀποστασίες ξεκίνησαν ἀπ' ἕνα κομματικό σχηματι-

σμό που άνέβηκε στήν κυβέρνηση ως πολιτική άντιπαράθεση τής Δεξιάς ένώ καί στήν Κυβερνητική άστάθεια τής περιόδου 50-52 δέν ήταν άμοιροι εύθυνών ήγέτες τού κεντρώου χώρου - καί συγκεκριμένα ό Σ. Βενιζέλος καί ό Γ.Παπανδρέου - Τήν ίδια έλλειψη πολιτικού ήθους μαρτυρούν οί συνεχείς συναλλαγές, οί παρασκηνιακές δραστηριότητες, τά σκάνδαλα[25a], ή ίδεολογική ρευστότητα ή " έλαστική " ήθική συνείδηση καί οί ίδιοτέλειες πού παρουσίαζαν πολιτευτές καί στελέχη τού άστικού κομματικού χώρου ή τού 'Απριλιανού στρατιωτικού καθεστώτος. Οί άθέμιτες τακτικές πού χρησιμοποιούντο άπ' τά παραπάνω στελέχη ώς έπί τό πλείστον δέν δικαιολογούντο άπό κάποια ίδιαίτερη σκοπιμότητα πού άναφερόταν σ' εύρύτερα έθνικά καί κοινωνικά συμφέροντα. 'Απλά ήταν μεθοδεύσεις πού σχετιζόντουσαν άμεσα μέ προσωπικές φιλοδοξίες καί άτομικά συμφέροντα[26].

'Εξαιρέσεις βέβαια δέν έλειπαν άπ' τήν παραπάνω συνολική εικόνα. Δέν ήταν όμως ικανές ν' άλλάξουν τούς βασικούς προσδιορισμούς τού πολιτικού τοπίου άπό σκοπιά στάθμης πολιτικού ήθους καί πολιτικής ύπευθυνότητας. Π.χ. ή περίπτωση τού "Αρη Βελουχιώτη ή τού Μάρκου Βαφειάδη στό χώρο τής Κομμουνιστικής άριστεράς, τού 'Αλέξ. Σ βώλου ή τού Νικ. Πλαστήρα στό χώρο τής κεντροαριστεράς καί τού Παναγ, Κανελλόπουλου στό χώρο τής Δεξιάς δέν ήταν οί κυρίαρχες καί καθοριστικές γιά τήν διαμόρφωση τής νοοτροπίας πού κέρδιζε έδαφος στόν άντίστοιχο πολιτικό τους χώρο.

Γιά όλους τούς παραπάνω λόγους συμπερασματικά ή άποψή μας είναι ότι τά δεδομένα τής πολιτικής προόδου στήν στενή της έννοια δέν μάς πείθουν ότι ό συνολικός δείκτης της ήταν άνεβασμένος στήν έξεταζόμενη περίοδο. Καί στό σημείο αύτό ή άγωνιστικότητα τού Λαϊκού Κινήματος, όσο οί συνθήκες τής έπέτρεπαν νά έκδηλωθεί, καί ή παρουσιά δρισμένων προοδευτικών άνθρώπων τού πνεύματος ή τής πολιτικής μαζί μέ τήν οποιαδήποτε έπιρροή τους, άσχετα άν πρέπει νά έκτιμηθούν θε-

τικό δέν μποροῦν νά βαρύνουν κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά θεμελιωθεῖ μιά ὅλλη ἄποψη . Γιατί αὐτό πού ἐνδιαφέρει περισσότερο ἐπί τοῦ προκειμένου εἶναι οἱ πραγματικές ἐκροές τῶν ὑπάρχόντων κέντρων ἐξουσίας καί οἱ ἐμπειρικά διαπιστούμενες ἰδιότητες τῆς πολιτικῆς τάξης ,τῆς πολιτικῆς διαδικασίας καί τῶν θεσμῶν μέσα ἀπ' τούς ὁποίους κινοῦνται οἱ προηγούμενες κι ὄχι ἡ στάση ἀτόμων ,ὁμάδων ἤ ἀνερχομένων τάξεων πού ἀμφισβητοῦν τήν ὑπάρχουσα κατάσταση κι ἀναφέρονται σ' ἕνα κόσμο δεοντολογίας πού νοερά μέν εἶναι ὑπαρκτός ,ἀλλ' ὡστόσο δέν ἔχει καταφέρει ἀκόμη νά ἐπικρατήσει. Οἱ δυνάμεις τῆς ἀμφισβήτησης μπορεῖ νά ἦσαν στήν καλύτερη περίπτωση συγκεκριμένος καί περιορισμένος φορέας πολιτικῆς προόδου ,ἕνα " βελτιωμένο πολιτικό σύστημα ἀλλά δέν δικαιούμεθα νά τίς θεωρήσουμε ὡς μιά ἤδη ἐξοραϊσμένη προοδευτική πολιτική κατάσταση. Ἀντίθετα ἡ κατάληξη ,ὅπως ξέρουμε ,τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου -δηλ. τό στρατιωτικό καθεστώς - ἦταν ἡ κορύφωση τῶν ἀντιδημοκρατικῶν καί ἀντιλαϊκῶν τάσεων πού ἔντεχνα καλλιεργοῦσαν οἱ κατεστημένες δυνάμεις μεταπολεμικά.

6. Ὁ χαμηλός δείκτης πολιτικῆς πρόόδου εἶχε σαφεῖς ἀρνητικές ἐπιρροές στήν διαδικασία τῆς πολιτικῆς κινητικότητας καί τῆς πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης .Ἡ ἐπίκληση τῆς ἀναγκαστικῆς προσαρμογῆς στίς δομές καί στήν νοοτροπία πού ἐπέβαλε ἡ οὐσιαστική μονοπώληση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τίς συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις δέν μποροῦσε παρά νά ἔχει ἀνασταλτικά ,ὅπως εἴδαμε, ἀποτελέσματα στήν ἐλεύθερη ,αὐθόρμητη κι ἀνόθευτη πολιτική συμμετοχή καί κινητοποίηση . Σ' ἕνα μεγάλο μέρος τῶν μή προνομιούχων τάξεων κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες δέν ἐτίθετο ἁπλά θέμα πολιτικῆς ἐπιβίωσης ἀλλά ἐπιβίωσης κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς καθώς μάλιστα τά πρότυπα τῆς δυτικῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας κέρδιζαν ὁλοένα καί περισσότερο ἔδαφος κάτω ἀπ' τήν Ἀμερικανική ἐπικυριαρχία καί σ' ἀντίθεση μέ τίς χρόνιες σαθρές βάσεις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας.Ὁ ἀρνούμενος τό ἀστικό καθεστώς ἤ ἀκόμη πιό περιορισμένα τήν πολιτική τῆς Δεξιᾶς καί μαχόμενος γιά τήν ἀλλαγή τῶν πραγμάτων εἶχε τόν κίνδυνο ὄχι μόνο ν' ἀποκλεισθεῖ ἀπ' ὁποιαδήποτε δημόσια θέση ἀλλά νά ἔχει ὁλόκληρο " πρόβλημα ζωῆς " .Ἡ νοοτροπία τοῦ " πιστοποιητικοῦ κοινωνικῶν φρονημάτων " τόν παρακολουθοῦσε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἀρχικά μποροῦσε νά προβλέψει .

Παρόμοιες παρατηρήσεις μποροῦμε νά κάμουμε καί γιά τήν ἐλεύθερη κι ἀνανεωμένη διακίνηση τῶν ἰδεῶν καί προσώπων μέ ἡγετικό ρόλο (πολιτική κινητικότητα μέ εὐρύτερη ἔννοια της) στόν πολιτικό στίβο. Οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης ἰδεολογικῶν συστημάτων πού ἦταν ἀντίθετα μέ ἐκεῖνο τῆς κυρίαρχης πολιτικῆς παράταξης μέσα ἀπό ἐξωκοινοβουλευτικούς ἀλλά ἐπίσημους διαύλους ἐπικοινωνίας μέ τίς πλατειές μάζες τῶν πολιτῶν - π.χ. μαζικά μέσα ἐπικοινωνίας, ἐκπαιδευτικό σύστημα, ἐκκλησία - ἦσαν πολύ περιορισμένες, ἰδιαίτερα κατά τήν διάρκεια τῆς Ὡραμανλικῆς ὀκταετίας καί τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας.[27] Ἀπ' τήν ἄλλη ἡ παρέμβαση ὅπως εἴδαμε, ἐξωκοινοβουλευτικῶν παραγόντων τῆς δημόσιας ζωῆς στήν πολιτική διαδικασία νόθευε κατά κάποιο τρόπο τήν ἐλεύθερη μέσα ἀπό δημοκρατικές διαδικασίες προώθηση καί διακίνηση τῶν ἡγετικῶν πολιτικῶν προσωπικοτήτων, εἴτε δείχνοντας τάσεις πατρονάρισματος καί "πριμοδότησης" εἴτε ἐξουδετερώνοντας ἢ ἀναχαιτίζοντας κατά τρόπο ἀθέμιτο πολλές φορές τήν δραστηριότητα πολιτικῶν προσώπων πού ἐκρίνοντο "ἐπικίνδυνα" γιά τά συμφέροντα τῶν κατεστημένων δυνάμεων. Δέν ἔχουμε παρά νά θυμηθοῦμε γιά παράδειγμα τήν παρέμβαση τοῦ θρόνου καί ἰδιαίτερα τῆς Βασίλισσας Φρειδερίκης στήν προώθηση τοῦ Κ. Καραμανλῆ στήν πρωθυπουργία μετά τόν Θάνατο τοῦ Παπάγου[28] - καί φυσικά τίς ἀντιδράσεις ἄλλων πολιτικῶν τῆς ἴδιας παράταξης[29] - ἢ τήν περίπτωση τοῦ Γρηγόρη Λαμπράκη.

Ἔτσι ἡ πολιτική ἑνοποίηση τῶν πολιτικῶν γύρω ἀπ' ἕνα ΜΙΝΙΜΑΛ πολιτικῶν θεσμῶν, συμβόλων καί ἰδεῶν παρουσίαζε ὁπωσδήποτε συνολικά κάποια κενά ἀκριβῶς γιατί ἡ νομιμοποίηση τοῦ καθεστῶτος, τῆς ἐπίσημης ἰδεολογίας πού προέβαλε καί τῶν προσώπων πού τό ἐξέφραζαν στά μάτια ἑνός μεγάλου μέρους τῶν πολιτῶν ἦταν ἀμφίβολη καί συνεπῶς ὑπεραναπληρωματικά τό πολιτικό σύστημα ἦταν ἀναγκασμένο νά κινεῖ "ἐπανορθωτικούς" ἢ διορθωτικούς "μηχανισμούς πειθαναγκασμοῦ μέ

κορύφωση τήν στρατιωτική δικτατορία. Οἱ αἱματηρές διαδηλώσεις κατά τήν διάρκεια τῆς Καραμανλικῆς δκταετίας καί τῆς περιόδου τῆς ἀποστασίας (65-67) κι [9] ἀντιστασιακές ἐνέργειες κατά τήν διάρκεια τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας μέ ἀποκορύφωμα τήν ἐξέγερση τοῦ Πολυτεχνείου τόν Νοέμβριο τοῦ 73 δέν ἀποτελοῦν ἐκφράσεις ἄρνησης μιᾶς α ἤ β κυβερνητικῆς πολιτικῆς, ἀλλά ἐκδηλώσεις μιᾶς βαθύτερης μή ἀποδοχῆς ἑνός ὁλόκληρου καθεστῶτος πού αὐτοπροβαλλόταν μέν ὡς ἀστικοφιλελεύθερο δυτικῶν κοινοβουλευτικῶν προτύπων - μιλάμε φυσικά γιά τήν πρό τῆς δικτατορίας περίοδο στήν ὁποία ὅμως ἀνευρίσκονται οἱ πολιτικές πηγές κι' οἱ ἰδεολογικές καταβολές τῆς μεταγενέστερης δικτατορίας ἀλλά οὐσιαστικά οἰκοδομήθηκε χωρίς τήν λαϊκή συναίνεση.

Ἄν λοιπόν ὑπῆρχε ἕνα πρόβλημα ὁλοκλήρωσης μεταπολεμικά βρισκόταν σ' ἐπίπεδο καθαρά πολιτικό παρά ἐθνικό ἤ πολιτιστικό. Στήν Ἑλλάδα μειονότητες μέ ἀμφίβολη Ἐθνική συνείδηση ἤ ἄλλη πολιτιστική παράδοση καί θρησκεία σέ σύγκριση μέ τήν συντριπτική πλειοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ὅπως π.χ. οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Θράκης, δέν ὑπῆρξαν ποτέ μέ ἰδιαίτερη ἀριθμητική ἤ δυναμική παρουσία κι' οὐδέποτε δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στήν ψυχοπολιτιστική συνοχή τοῦ Ἔθνους.[29a] Τό λεγόμενο Μακεδονικό ζήτημα[30] ἤ τά σχέδια δημιουργίας τοῦ λεγόμενου κράτους τῶν Κουτσοβλάχων[31] ἦταν ὑποθέσεις ξενοκίνητες καί δέν ξεκίνησαν ἀπό αὐθόρμητες καί εἰλικρινεῖς δραστηριοποιήσεις σημαντικῶν τμημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πού ἦταν σλαυόφωνα ἤ Ρωμανόφωνα.

Η εθνολογική προσέκευση της συνριπτικής πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἔνισχία κι ἀποτελεῖ δημοσθήποτε συνέχεια ἐκείνης τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πληθυσμοῦ παρ' ὅλες φυσικά τίς ἐνδιάμεσες ἐπιμειξίες.[32] Η φυλετική συνοχή κι ἑνότητα μέ τόν ἀρχαιοελληνικό πληθυσμό δέν ἀναιρεῖται ἀπ' τήν ἐνδιάμεση παρουσία φαινομένων πολιτιστικοῦ συγκρητισμοῦ πού ἐνδεχομένως καί νά νόθευσαν ὅπως ἐπισημάναμε σ' ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου μας[33] πρωταρχικά ἐθνολογικά καί πολιτιστικά χαρακτηριστικά καί ἰδιότητες τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Η πολιτιστική ἀφομοίωση ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου καί τή τελική φυλετική συγκρητισμένη μέ κυρίαρχο στοιχεῖο τό Ἑλληνικό - καί ἱστορικά παρατηρήθηκε κάτι τέτοιο μέ διάφορα ξενοεθνῆ φύλα πού κατέβηκαν στήν Ἑλληνική Χερσόνησο, (Σλάβοι, Ἀλβανοί, κ.ἄ.), ἤ ἐπέδραμαν στά παράλιά της (Ἐνετοί, Σαρακηνοί κ.ἄ.) ἤ τήν κατέχτησαν (Ρωμαῖοι, Φράγκοι, Τοῦρκοι) - ἀποδεικνύει φυλετική συνέχεια καί δύναμη καί ὄχι διάσπαση κι ἀδυναμία.

7. Τά προβλήματα στόν τομέα τῆς πολιτικῆς κινητικότητας καί πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης ὅπως κι ἐκεῖνα πού δημιουργοῦντο γενικώτερα ἀπ' τόν χαμηλό δείκτη τῆς πολιτικῆς προόδου στήν στενή της ἔννοια εἶχαν ἀρνητική ἀντανάκλαση στήν ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος νά ἐλέγχει τούς πολίτες. Ἀλλά γιά νά γίνει ἀντιληπτή αὐτή ἡ ἄποψη καί γιά ἀποφυγή ὁποιασδήποτε παρεξήγησης πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε στό σημεῖο αὐτό πῶς νοοῦμε τήν ἱκανότητα ἐλέγχου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καί πῶς ταιριάζει μέ τήν δική μας πολιτική κριτηριολογία κι ἀξιολογία.

Ὅπως καθορίσαμε καί στήν θεωρητική εἰσαγωγή μας ἡ παραπάνω ἱκανότητα συνίσταται στό ὅτι τό πολιτικό σύστημα πετυχαίνει μιά συμμόρφωση τῶν πολιτῶν πρός τό ὑφιστάμενο πλέγμα κανόνων δικαίου μειώνοντας ἔτσι τόν δείκτη ἐκτροπῆς τους κι αὐξάνοντας τήν πολιτική σταθερότητα. Ἀλλά τό ἐρώτημα εἶναι κατά ποῖο τρόπο πετυχαίνει τήν συμμόρφωση ἤ ἀκόμη τί ταξική - κοινωνική ἑρμηνεία ἐπιδέχεται τό ὑφιστάμενο πλέγμα κανόνων δικαίου καί οἱ ἐξουσιαστικές δομές πού τό καλύπτουν καί τό στηρίζουν ;

Η δική μας ἄποψη εἶναι ὅτι σέ μιά ἀναπτυγμένη, σύγχρονη, ὀρθολογική καί δημοκρατική πολιτεία καί κοινωνία ἡ συμμόρφωση τῶν πολιτῶν στό μεγαλύτερο μέρος τους πρέπει νά πετυχαίνεται καί πετυχαίνεται ὄχι τόσο μέ βάση ἐπαυξημένους μη-

χανισμούς ,χειραγώγησης καί πειθαναγκασμού όσο μέσω μηχανισμών έπιρροής στηριγμένων στήν όρθολογική πειθώ. Κάτι τέτοιο όμως προϋποθέτει ότι κυβερνώντες καί κυβερνώμενοι χαρακτηρίζονται άπό πολιτική ώριμότητα ,συνειδητότητα κι ύπευθυνότητα κι ότι μεταξύ τους έχουν ένα διαρκή ζωντανό διάλογο πού έξυπηρετεί κι έξυπηρετείται άπ' τόν μηχανισμό άνατροφοδότησης τού πολιτικού συστήματος. Άλλά κι ' αύτή ή σχέση μέ τήν σειρά της δέν είναι νοητή άν οί κυβερνώντες έπιμένουν ,έκφράζουν κι έκφράζονται μέσα άπό έξουσιαστικές δομές καί δικαϊκούς κανόνες ξεπερασμένους άπ' τήν ίστορία ή πού βρίσκονται σ' άντίθεση μέτό μεγαλύτερο μέρος τού κοινωνικού περιβάλλοντος καί ίδιαίτερα μέ τ' άνερχόμενα τμήματά του.

Μόνον έτσι ό πολίτης κι ό νόμος " συλλειτουργούν " καί δέν βρίσκονται σέ μιά προβληματική άντιθετική σχέση άνάμεσά τους πού δυναμιτίζει τελικά τήν κοινωνική λειτουργικότητα καί τήν πολιτική σταθερότητα. Δέν είναι ό αύταρχικός ή δικτατορικός τρόπος συμμόρφησης τού πολίτη πού μάς ένδιαφέρει έπί τού προκειμένου ,άλλά έκείνη ή έσωτερικευμένη διαδικασία συμμόρφωσης πού στηρίζεται στήν πολιτική αύτογνωσία καί ύπευθυνότητα καί πού δέν αίρει τήν δημιουργική πρωτοβουλία τού πολίτη στίς κινήσεις του , άτομικά ή συλλογικά ,μέσα στό κοινωνικοπολιτικό πεδίο αύτε στήν κριτική του στάση άπέναντι στήν κρατική μηχανή.

Έλεγχος πού νά σημαίνει σύνθλιψη τής δημιουργικής πρωτοβουλίας έκ μέρους άτόμων ή αύτόνομων έως ένα βαθμό μαζικών φορέων ,άναστολή τής διαδικασίας χειραφέτησης τους άπέναντι στήν κρατική παντοδυναμία καί πνίξιμο τής δυνατότητάς τους νά τοποθετηθούν κριτικά άπέναντι σέ δομές ή έκφοές τού πολιτικού συστήματος μαρτυρά τελικά ύπαρξη άντιδημοκρατικών δομών κι " άκινητοποιημένου " κοινωνικού περιβάλλοντος ,Άλλά ίκανότητα έλέγχου πού νά παγώσει τήν κοινωνική " κινητοποίηση " τήν έσωτερική πάλη τού κοινωνικού περιβάλλοντος άνάμεσα σέ κατεστημένες δυνάμεις καί σέ δυνάμεις άλλαγής , σέ τελευταία άνάλυση δηλ. τήν δυναμικότητα καί τόν παλμό τής ίστορίας ,δέν μπορεί νά νοηθεί σάν δείκτης πολιτικής άνάπτυξης. Γιατί τότε αίρεται ή διαλεκτική σχέση πολιτικού συστήματος καί κοινωνικού περιβάλλοντος ,όπου τό δεύτερο είναι περισσότερο άνεξάρτητη παρά έξαρτημένη μεταβλητή ,καί τό πρώτο άνεγορεύεται άπ' τά πράγματα

ὁ μεγάλος καὶ μοναδικὸς χειραγωγὸς καὶ ρυθμιστὴς " ἀπ' τὰ πάνω " τῶν κινήσεων τοῦ κοινωνικοῦ σώματος . Μιὰ τέτοια ἄποψη σαφῶς εἶναι ἔξω ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆς δικῆς μας μεθοδολογίας κι ἕνα τέτοιο σύστημα - μηχανισμὸς ἐλέγχου καὶ χειραγώγησης δὲν μπορεῖ παρὰ κάποια στιγμὴ ναρθεῖ σ' ἀξεῖα συγκρουση μὲ τὸν δυναμισμὸ τῶν ἴδιων τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων μέσα στὴν ἱστορική τους ἀνέλιξη καὶ ν' ἀνατραπεῖ .

Ὁ αὐταρχικὸς - βέβαια ἐδῶ δὲν ἐννοοῦμε ἕνα MINIMUM αὐταρχισμοῦ ἢ ἀκόμη καὶ ἀδικίας ποὺ ἐνυπάρχει σχεδὸν σὲ κάθε κρατικὴ μηχανὴ καὶ ἐξουσιαστικὴ ὀργάνωση γενικὰ καὶ ποὺ προέρχεται ἀπ' τὴν ἴδια τὴν φύση τῶν πραγμάτων - ἡ δικτατορικὸς τρόκος συμμόρφωσης τοῦ πολίτη πρὸς τὸν νόμο ,δικαιολογεῖται μόνο σὲ περιπτώσεις ἔκτακτων μεταβατικῶν ἐπαναστατικῶν ἢ μετεπαναστατικῶν καταστάσεων ὅπου μέσα ἀπ' τὶς ἀνατρεπτικὲς λειτουργίες ἀπ' τὴν μία καταλύθηκε ἕνα παλιὸ πολιτικὸ σύστημα κι ἀπ' τὴν ἄλλη οἰκοδομήθηκε ἕνα νέο. Ἀλλὰ κι ἐκεῖ ἡ σκοπιμότητα ποὺ τὸν δικαιολογεῖ στηρίζεται στὴν ἱστορικὴ φορὰ τῶν πραγμάτων καὶ στὸ ὅτι δημιουργήθηκαν ἔκτακτες εἰδικὲς συνθῆκες ἀκριβῶς γιατὶ τὸ πολιτικὸ σύστημα εἶχε πάψει νὰ παρακολουθεῖ τὴν ἐξελικτικότητα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καὶ δὲν ἀνταποκρινόταν στὰ πιεστικὰ αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων.

Ἔτσι στὴν περίπτωση τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας π.χ." ἐπιτυχίες " τοῦ ἀστυνομικοῦ κράτους τῆς Καραμανλικῆς ἀκαταστίας ἢ ἡ καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης τοῦ Πολυτεχνείου τὸν Νοέμβρη τοῦ 73 καὶ οἱ ἄλλες " κατυχημένες " ἐξουδετερώσεις ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων ἐκ μέρους τοῦ στρατιωτικοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος δὲν ἀποτελοῦν δείκτες αὐξημένης ἱκανότητας ἐλέγχου τῶν πολιτῶν τουλάχιστον μὲ τὴν ἔννοια ποὺ προσδιορίσαμε παρακάνω τὸν ὅρο.Ἀντίθετα εἶναι δείκτες μειωμένης ἱκανότητας. Δὲν μποροῦσε νὰ πείσει τὸ πολιτικὸ σύστημα κι ἀναγκαζόταν νὰ καταφεύγει σὲ ἐξαναγκασμούς ,τρομοκρατήσεις καὶ βίαιες καταστολές.

Ἡ ἀσυνόμευση τῆς πολιτικῆς ζωῆς μετὰ τὸν ἐμφύλιο καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὶς κατεστημένες δυνάμεις τοῦ τόπου νὰ καταφύγουν στὴν ἀνοιχτὴ δικτατορία ἀποδεικνύει τὴν ἀνυπαρξία μιᾶς ἀναπτυγμένης ,σύγχρονης καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας ὅπου κυριαρχοῦν οἱ μηχανισμοὶ ἐκπροῆς ποὺ στηρίζονται στὴν ὀρθολογικὴ πειθώ.Ἡ ἐσωτερικευμένη διαδικασία συμμόρφωσης πρὸς τὸν συγκεκριμένο τύπο τοῦ πολιτειακοῦ

καθεστῶτος καί τό διαμορφωμένο θεσμικό πλαίσιο οικονομικών καί διοικητικῶν ρυθμίσεων στό μέτρο πού κατοχύρωναν τά προνόμια τῶν κατεστημένων δυνάμεων[34] ἀπουσίαζε. Ἡ πολιτική αὐτογνωσία κι ὑπευθυνότητα τῶν δραστηριοποιούμενων ἀτόμων καί μαζικῶν φορέων ἀργά ἤ γρήγορα δέν ὁδηγοῦσε στήν συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης συμμόρφωσης πρός τίς ὑπάρχουσες δομές τοῦ συστήματος καί τίς ρυθμίσεις του ἀλλά στόν προβληματισμό τοῦ πῶς θά ἐπιτευχθεῖ πολιτικά, διοικητικά καί νομοθετικά ἀλλαγή τῶν δομῶν πρός τήν κατεύθυνση τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' αὐτοί ἀκριβῶς οἱ προβληματισμοί καί τό συνειδητοποιημένο ξεκίνημα ἀλλαγῶν ἦταν πού φόβιζαν τό κοινωνικοοικονομικό κατεστημένο κι ἀναγκαζόταν νά καταφεύγει στήν ἀστυνόμευση χάνοντας ὅμως ἀκόμη περισσότερο τήν εἰλικρινῆ κι αὐθόρμητη ἀποδοχή τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

8. Σχετικά πάλι μέ τήν διαδικασία τῆς κοσμικοποίησης τῆς πολιτικῆς καν κουλτούρας στήν στενότερη ἔννοια της στήν Ἑλλάδα οὐδεποτε ὑπῆρξε ἰδιαίτερο πρόβλημα, διότι ἡ ἐκκλησία ἀναγνώριζε τό προβάδισμα τῆς πολιτείας στίς ἐξουσιαστικές - πολιτικές σχέσεις,[35] δίνοντά της μάλιστα μιά συντηρητική θρησκευτική κάλυψη - τουλάχιστον σ' ἐπίπεδο ἡγεσίας τῆς ἐκκλησίας - Ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας μιᾶς τέτοιας ρύθμισης ὁ κίνδυνος νά περιβληθεῖ ἡ ἐξουσία μ' ἕνα μεταφυσικό - θρησκευτικό περικάλυμμα[36], πίσω ἀπ' τό ὁποῖο οὐσιαστικά θά κρυβόταν τό προβάδισμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δύναμης, δέν ὑπῆρξε ποτέ σοβαρός. Ἄν γινόταν κάτι τέτοιο ἡ αὐταρχικότητα τῶν κοινωνικοπολιτικῶν δομῶν κι ὁ συντηρητισμός στήν διαμόρφωση τῆς κοινωνικῆς καν θρησκευτικῆς ψυχολογίας τῶν πολιτῶν θά ταν ἀκόμη μεγαλύτερος, φαινόμενο πού παρατηρήθηκε καί παρατηρεῖται ἀκόμη καί σήμερα σέ χῶρες π.χ. τοῦ Ἰσλάμ (Καθεστῶς Χομεϊνή στήν Περσία, διαρκής ἀναφορά ἀκόμη καί στό "Πράσινο Μιᾶ Βιβλίο" τοῦ Συνταγματάρχη Καντάφι στίς ἀλήθειες καί τόν θεῖο νόμο τοῦ Κορανίου κ.ἄ.)

Ὁπωσδήποτε ἀπ' αὐτή τήν σκοπιά στήν Ἑλλάδα ὑπῆρχε ἕνα πλεονέκτημα σέ σύγκριση μ' ἄλλες χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὅπου ὁ θρησκευτικός παράγοντας εἶναι ἐντονότερος καί ἀπορασιστικότερος στίς πολιτικές ἐξελίξεις[37], πλεονέκτημα πού δημιουργοῦσε εὐνοϊκότερες συνθῆκες γιά τήν ὀρθολογική κατανόηση τῶν πολιτικῶν προβλημάτων καί τήν μείωση τοῦ φανατισμοῦ. Βέβαια ὅπως ἐπισημάναμε στό κατάλληλο σημεῖο τοῦ ἔργου μας ἡ ἡγεσία τῆς ἐκκλησίας τίς περισσό-

τερες φορές ἔπαιζε τό παιχνίδι τῆς διατήρησης[38] ἐνῶ ὁ κατώτερος κλῆρος ,ἄν καί πιό κοντά στό λαό ,ποτέ του δέν δημιούργησε μιά τέτοια ριζοσπαστική θρησκευτική κίνηση πού νά προκαλέσει ρήγματα στίς καθιερωμένες ἐκκλησιαστικές δομές καί στήν πάγια πολιτική τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας ἀπέναντι στίς καθεστημένες κοινωνικές δυνάμεις (Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σεραφείμ πού ὅρκισε μετά τό πραξικόπημα τῆς 23ης Νοεμβρίου 1973 σάν πρόεδρο Δημοκρατίας τόν Σπατηγό Γκιζίκη ,ὅρκισε τόν Κ. Καραμανλή πρωθυπουργό μετά τήν μεταπολίτευση τοῦ Ἰουλίου 1974 καί συνέχιζε νά παραμένει στό ἀξίωμά του ἀνενόχλητος.

Σ τήν εὐρύτερη ἔννοια της ὅμως ἡ κοσμικοποίηση - σάν διαδικασία θηλ. μ μέσω τῆς φοίας οἱ πλατειές μᾶζες τῶν πολιτῶν σπάνε ὁλοένα καί περισσότερο τ' ἀπρόσβλητα στεγανά τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας[39] καί συνειδητοποιοῦν ὅτι παύει τό πολιτικό παιχνίδι νά παίζεται ὀβσιαστικά " πίσω ἀπ' τίς πλάτες τους " ἐνῶ ἀντίθετα ἀξιώνεται ὁ ρόλος τῆς δικῆς τους ὀργανωμένης καί ἀρθολογικῆς παρέμβασης - μᾶλλον συναντοῦσε προβλήματα κι ἦταν μειωμένη.Ἡ αἴσθηση ὅτι τά κέντρα κι ἡ διαδικασία τῶν σημαντικῶν ἀποφάσεων βρίσκονται πιστά πίσω ἀπ' ἕνα φραγμό ἀξεπέραστο γιά τήν λαϊκή βάση ἦταν διάχυτη .Πέρα ἀπ' τίς τυπικές κοινοβουλευτικές διαδικασίες καί τήν ὅποια ἀγωνιστική κινητοποίηση ὁρισμένων τμημάτων τοῦ λαοῦ στόν μέσο πολίτη ἔμενε πάντα ἡ ἀπορία τοῦ ἄν μπορεῖ νά ἐλέγχει ἀποφασιστικά τούς μηχανισμούς τῶν σημαντικῶν ἀποφάσεων κι ἄν ἔχει τήν ἀπαιτούμενη γνώση καί πληροφόρηση πάνω στήν ὀβσιαστική κι ὄχι τυπική λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Ὁ μέσος πολίτης διαισθανόταν ὅτι μηχανισμός εἰσροῶν - ἐκροῶν δέν λειτουργοῦσε κατά πρόσωπο ἀπρόσωπο ἀλλ' ὅτι βρισκόταν διαρκῶς " μπλοκαρισμένος " ἀπό κατεστημένες δυναμικές μειοψηφίες ἔτσι πού τίς περισσότερες φορές τά αἰτήματα καί οἱ διεκδικήσεις του ἀπ'τήν στιγμή πού προκαλοῦσαν κινδύνους γιά τά συμφέροντα τῶν παραπάνω μειοψηφιῶν ἢ ἀναστέλλοντο ἢ νοθευόντουσαν ἢ διαστρεβλωνόντουσαν .Ἀκόμη διαισθανόταν ὅτι ἡ γνώση γύρω ἀπ' τήν τυπική λειτουργία τῶν πολιτικῶν θεσμῶν δέν τοῦ ἀρκοῦσε γιά νά ἑρμηνεύσει ὁρισμένα φαινόμενα καί εἰδικώτερα δέν τοῦ ἀρκοῦσε νά κατανοήσει τίς ἀποφασιστικές διαδικασίες πού ἐκινοῦντο πέρα ἀπ' τό ἀνοιχτό πολιτικό παιχνίδι . Δέν εἶχε τήν ἀπαιτούμενη γνώση καί

πληροφόρηση γιά νά καταλάβει πῶς ἀκριβῶς πραγματοποιεῖτο τό παρακάνω "μπλο κάρισμα " σ' ἐπίπεδο θεσμικό καί προσωπικό ,ποῦ τό παιχνίδι κού παιζόταν "ἔξω ἀπ' τήν σκακιέρα " καθόριζε τελικά καί τίς κινήσεις τῶν παικτῶν " μέσα στήν σκακιέρα " .Τό πεδίο τῆς λεγόμενης "CLOSED POLITIES "[40] νοῦ παράμενε ἀπροσπέλαστο καί ἡ περιέργειά του δέν ἦταν λίγες φορές πού γινόταν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπό τά ὀργανωμένα συμφέροντα τοῦ τύπου πού κατά κάποιο τρόπο μονοπωλοῦσαν σ' ἐπίπεδο πολιτικῆς ἐπικοινωνίας τήν πληροφοριακή προσέγγιση " στ' ἄδυτα "τῶν στεγανῶν τῆς ἐξουσίας.

Κι οἱ συνέπειες μιᾶς τέτοιας αἴσθησης στόν μέσο πολίτη δέν ἦταν ἀνώδυνες γιά τήν πολιτική διαδικασία σέ συνδυασμό μέ τά γνωστά προβλήματα τῆς πολιτικῆς κινητικότητας,τῆς πολιτικῆς ὁλοκλήρωσης καί τῆς οὐσιαστικῆς λειτουργίας τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν αὔξανε τήν τάση <u>πολιτικῆς ἀπάθειας</u> γιατί δημιουργοῦσε σιγά- σιγά τήν ἀντίληψη ὅτι ὁ τρόπος καθοριστικῆς παρέμβασης στά πολιτικά πράγματα τοῦ τόπου ἐκ μέρους τῶν πλατειῶν μαζῶν τῶν πολιτῶν παραμένει ἄγνωστος.Ὁ λαός στήν καλύτερη περίπτωση καλεῖται νά ψηφίσει ,νά προβεῖ σέ διαπιλήσεις , κοινωνικοποιηθεῖ - καί νά πολιτικοποιηθεῖ σύμφωνα μ' ὁρισμένα συντηρητικά ἤ ριζοσπαστικά πρότυπα. Πέρα ἀπ' αὐτά ὅμως τό ἐρώτημα ἄν κλήθηκε ποτέ εἰλικρινά νά κάρει πραγματική ἐξουσία στά χέρια του παραμένει ἀναπάντητο.Ὁ λαός ἀναγκάζεται νά δέχεται στήν ἐξουσία κυκλήματα προσώπων χωρίς νά ἔχει τήν δυνατότητα νά δηλώσει μέσα ἀπ' ἀνοιχτές δημοκρατικές διαδικασίες ἄν τά ἐγκρίνει ἤ ὄχι ἤ ἀκόμη μι' ἴν τ' ἀρνηθεῖ ,ἡ ἄρνησή του μέ λεγκαλίστικο ἤ ὄχι τρόπο- στ' ἀνάλογα κεφάλαια εἴδαμε πῶς εἴτε μέσα ἀπό τόν νόμιμο ἐκλογικό μηχανισμό εἴτε μέσα ἀπό μηχανισμούς ἄμεσης ἤ ἄμεσης τρομοκράτησης ἡ λαϊκή βούληση νοθεύονταν - ἐξουδετερώνεται.

Ἡ αὐξανόμενη τάση πολιτικῆς ἀπάθειας συμπορεύεται μ' ἕνα γενικότερο πνεῦμα " παραίτησης " πού δηλητηριάζει ἀδιαφόρητα τήν μαχητική στάση τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στά " κακῶς κείμενα " τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος πού τά περιβάλλει .Κι ὁπωσδήποτε στή συνέχεια μιά τέτοια κατάσταση μειώνει ἐπικίνδυνα τήν πολιτικοϊδεολογική ἐμυντική θωράκιση ἑνός δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀπέναντι σέ μιά ἐπερχόμενη δικτατορία ,πράγμα πού στήν περίπτωση τῆς

'Ελλάδας , δέν άπουσίαζε στούς τελευταίους μῆνες τῆς περιόδου τῆς άποστασίας 65-67 καί φυσικά δέν είχε διαφύγει τῆς προσοχῆς τῶν ἐπίδοξων ψαξικοπηματιῶν τῆς 21ης Άπριλίου.

'Η πολιτική σταθερότητα πάλι κού τόσο κατάχρηστικά ἐπικαλεῖτο ἡ κυρίαρχη πολιτική πράξη τῆς δεκαετίας τοῦ 50 στήν γνήσια ἔκφρασή της ,ὅπως ἤδη ἀπ' τό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ δεύτερου μέρους τοῦ ἔργου μας ἐπισημάναμε ,ἦταν ἀμφισβητούμενη στήν ἐξεταζόμενη περίοδο . Πολιτική σταθερότητα δέν σημαίνει οὔτε μονοπώληση τῆς ἐξουσίας μέσα ἀπό αὐταρχικούς μηχανισμούς καί ἐζωτερικές βαθυκοπολιτικές στηρίξεις ,οὔτε ἀσυνάμευση τῆς πολιτικῆς ζωῆς οὔτε πολύ περισσότερο " ἡσυχία ,τάξη καί ἀσφάλεια " πού προσφέρει ἕνα στρατιωτικό δικτατορικό καθεστώς . Τέτοιες καταστάσεις,ὅπως κι'ἀλλοῦ ὑπογραμμίσαμε ,εἶναι νόθευση ,διαστρέβλωση ἤ καπήλευση τῆς ἔννοιας. Κι ἦταν καταστάσεις συνδεδεμένες μέ τήν κυριαρχία τῆς Δεξιᾶς εἴτε στήν κοινοβουλευτική της ἔκφραση εἴτε στήν ἀνοιχτή δικτατορική ,στίς ὁποῖες φυσικά ἀντιδροῦσε τό Λαϊκό κίνημα ἀνάλογα μέ τά μέσα πού κάθε φορά διέθετε καί στά πλαίσια τῶν συσχετισμῶν δυνάμεων πού ὑπῆρχαν μεταπολεμικά .

'Η πολιτική σταθερότητα σημαίνει ὁμαλή πολιτική ζωή στά πλαίσια ἑνός δημοκρατικοῦ πολιτεύματος πού ἐπιτρέπει τήν ἀνοιχτή πολιτική καί κοινωνική ἀντιπαράθεση ἔτσι εἰδικότερα περιλαμβάνει τήν ὁμαλή ἐναλλαγή τῶν κυβερνήσεων καί τῶν βουλευτικῶν σωμάτων στά πλαίσια μιᾶς συγκεκριμένης συνταγματικῆς τάξης χωρίς τήν παράβαση ὁποιωνδήποτε ἐπίσημων ἤ ἀνεπίσημων μηχανισμῶν πού ἀνακόπτουν τήν ροπή τῶν κοινωνικῶν ἐξελίξεων καί παρεμβάλλουν ἐμπόδια στό πολιτικό σύστημα νά κρατήσει τήν ἰσορροπία του ἀπέναντι στό ΒΙΚΑ καί σέ ἄλλα αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων. Συνακόλουθα δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ σάν " σταθεροποίηση " (STABILIZATION) κοινωνικῶν καί πολιτικῶν δομῶν ,σάν "πάγωμα " ἐξελικτικῶν διαδικασιῶν.[61] 'Αντίθετα νοεῖται σάν ἐκεῖνο τό σταθερό πολιτικό πλαίσιο μέσα ἀπ' τό ὁποῖο μπορεῖ νά προχωρήσει μιά διαδικασία ἀλλαγῆς χωρίς τήν προσφυγή στίς μεθόδους τῆς βίας.

Μ' ἕνα τέτοιο πολιτικό πλαίσιο δέν ἀναστέλλεται ἡ ἱστορικοκοινωνική ἐξελικτικήκινητικότητα οὔτε βιάζεται.'Αντίθετα ἐκφράζεται ἐλεύθερα ἐνῶ παράλληλα διατηρεῖται ἕνας προσαρμοζόμενος σταθερός χῶρος πολιτικῆς ἀναφορᾶς πού ἀπ'τήν μιά

καταφράφει τίς ἐξελίξεις τῆς κοινωνικῆς βάσης κι' ἀπ' τήν ἄλλη τίς ἐκφράζει ἐπηρεαζόμενος ἀπ' αὐτές μέσα στά πλαίσια διαρκῶν ἀλληλοεπιδράσεων.

Τέτοια ὅμως σταθερότητα ἡ Ἑλλάδα δέν γνώρισε στήν ἐξεταζόμενη περίοδο. Ἀντίθετα τό στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς βίας ἤ ἀστάθειας ἦταν ἀρκετά ἔντονο (ἐμφύλιος πόλεμος μέχρι τό 49, ἀπόπειρα πραξικοπήματος τό 51, βίαιες κι' αἱματηρές διαδηλώσεις κατά τῶν κυβερνήσεων τῆς Δεξιᾶς, ἀπαρχαιωμένος μηχανισμός τρομοκράτησης πολιτική ἀστάθεια στήν περίοδο τῆς ἀποστασίας πού ἔκλεισε μέ στρατιωτική δικτατορία, ἐνῶ οἱ μηχανισμοί σταθεροποίησης τῶν δομῶν καί καταγράμματος τῶν ἐξελικτικῶν διαδικασιῶν, οὐσιαστικά βάλθηκαν ν' ἀνακόψουν ὅσο μποροῦσαν περισσότερο τήν ἱστορικοκοινωνική δυναμικότητα. Ἡ ἀναπτυξιακή δυναμικότητα πού ἐπιτρεπόταν ἦταν νοητή μόνο στά πλαίσια ἑνός οἰκονομικοῦ μοντέλου πού δέν ἀναιροῦσε τήν παραπάνω κατάσταση, ἀλλά ἴσα-ἴσα τήν συνέδεε μέ τίς διεθνεῖς πολιτικοοικονομικές σχέσεις ἀνισότητας πού ἀναπτυσσόντουσαν ἀνάμεσα σέ καπιταλιστικό κέντρο καί τήν καπιταλιστική περιφέρεια μέ τρόπο πού νά συμφέρει τό πρῶτο. Τήν συνδέει δηλ. μέ τούς διεθνεῖς μηχανισμούς ἀνακοπῆς τῆς παγκόσμιας ἱστορικοκοινωνικῆς δυναμικότητας μέ τό τρόπο πού νά συμφέρει τούς πρώτους σέ βάρος τῶν ἐθνικολαϊκῶν συμφερόντων τῆς ἴδιας τῆς χώρας. Ὁπότε " πολιτική σταθερότητα ", ὁπότε τουλάχιστον ἐξασφαλιζόταν, οὐσιαστικά σήμαινε σταθερότητα λαϊκῆς καταπίεσης καί Ἐθνικῆς Μειοδοσίας πού διασφαλιζόταν μέσω ἑνός πολιτικοῦ συστήματος πού ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἐλεγχόταν ἀπ' τίς καταστημένες δυνάμεις καί τούς κατρῦνους τους.

Μέ βάση λοιπόν τά ὅσα μέχρι τώρα ἀναπτύξαμε δέν εἶναι δύσκολο συμπερασματικά νά γίνει ἀντιληπτό ὅτι ἡ συνολική ἱκανότητα τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (TOTAL CAPACITY OF POLITICAL SYSTEM) τόσο στίς "προκλήσεις " τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, (θέματα ἐσωτερικῆς πολιτικῆς) ὅσο καί στίς "προκλήσεις " τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος (θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς) ἦταν μειωμένη. Στήν πρώτη περίπτωση δέν μπόρεσε μ' ἐπιτυχία νά συνδιάσει τήν ἀνταπόκριση στό αἴτημα τῆς ἀνάπτυξης μέ τήν πραγμάτωση τῆς κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας καί τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν πολιτικῶν δομῶν. Δέν μπόρεσε νά συντελέσει στήν δημιουργία μιᾶς " δυναμικῆς " οἰκονομίας πού δέν θά στηριζόταν σέ " δεκανίκια " οὔτε κατόρθωσε νά μετασχηματίσει τίς ἴδιες του τίς δομές σέ πολικό- κρατικό σχηματισμό

σαν ἔκφραση τῶν δικῶν τους συμφερόντων, ὅπως τό Κ.Κ.Ε., ὥστε σέ κρίσιμες πολιτικές στιγμές, ὅπως ἐκεῖνες τοῦ 44, τοῦ 46 καί τοῦ 47, ἡ ὥριμη κι ὀρθολογική πολιτική σκέψη τῶν τελευταίων συσκοτιζόταν ἀπ' τίς κακές ἀναμνήσεις τῆς ὑποανάπτυξης τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος, ἀπ' τά ὁμοειδῆ "ψυχολογικά" τραύματα τῶν μηχανισμῶν χειραγώγησης καί καταπίεσης τῶν ἐργαζομένων πού εἶχαν ὑπεραναπτυχθεῖ στό ἀνταρχικό συντηρητικό κράτος, ἀπ' τά πάθη καί τίς ἐκδικητικές τάσεις πού βαθμιαῖα καί δικαιολογημένα, ὡς ἕνα βαθμό, διογκώνοτουσαν ἀπέναντι στίς ἐσωτερικές κατεστημένες κοινωνικοοικονομικές δυνάμεις καί τούς δυτικούς πατρώνους τους. Μιά τέτοια κατάσταση δέν μποροῦσε παρά νά συμβάλει ἀρνητικά, στίς τότε τόσο κρίσιμες στιγμές, στήν πολιτική ἱκανότητα τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων - δεδομένου ὅτι δέν εἶχαν καί τήν πεῖρα τῆς ἐξουσίας - τόσο σέ σχέση μέ τό διαπραγματευτικό τους παιχνίδι μέ τίς πολιτικές δυνάμεις τῆς Συντήρησης ὅσο καί σέ σχέση μέ τήν ψύχραιμη βολιδοσκόπηση/ἐκτίμηση τῶν διαθέσεων, τῶν δυνατοτήτων καί τῶν σκοπιμοτήτων τῆς Σοβιετικῆς πλευρᾶς. Ψυχοκοινωνική καί πολιτική πίεση πού αἰσθανόταν ἀπ' τήν μιά πλευρά μείωνε τήν ἱκανότητά τους ν' ἀποφύγουν τίς τυχόν "παγιδεύσεις" ἤ ὀλέθριες περιπλοκές πού συνεπήγετο ἡ ἀπόλυτη προσκόλληση κι εὐπιστία στήν Σοβιετική πλευρά.-

---

IV

Παραθέτουμε συνοπτικά καί συμπερασματικά ὅς.. ἀναφερθήκαμε σέ γεγονότα, στά στοιχεῖα καί τίς διαπιστώσεις πού τεκμηριώνουν ὅτι οἱ προϋποθέσεις τῆς Π.Α. τόσο κύρια σέ ἐσωτερικό ——— + ——— ἐπίπεδο, ὅσο ὅμως καί σέ διεθνές πολιτικό καί διεθνοοἰκονομικό ἤ ἀπουσίαζαν ἤ ὑπῆρχαν σέ βαθμό ἀνεπαρκῆ.

1. Κοινωνικοοικονομικά ἡ καθυστερημένη κι ἐξαρτωμένη οἰκονομική ἀνάπτυξη, οὐσιαστικά, ὅπως ἤδη ἔχουμε καταδείξει, δέν συνετέλεσε στήν ἀπαιτούμενη ἀλλαγή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὥστε νά ἔχουμε μιά ποιοτική διαρθρωτική ἀλλαγή τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἀπ' τόν τύπο τῆς παραδοσιακῆς μέ ἀγροτικά - μικροαστικά - μέ ταπρατικά χαρακτηριστικά στόν γνήσιο τύπο τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς. Ἔτσι στήν ἐξεταζόμενη περίοδο παρ' ὅλη τήν σημασία πού ἔδωσαν οἱ κυβερνήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ 50 καί 60 σέ κάποιο πρόγραμμα ἀνασυγκρότησης καί ἀναπτυξιακῆς

ρείας καί παρ' ολη τήν έντεινόμενη έκβιομηχάνιση τής δεκαετίας τού 60
κοινωνικές - παραγωγικές σχέσεις στό σύνολό τους γιά λόγους πού ήδη έχου-
εξηγήσει παρέμειναν μεταβατικές καί διχασμένες άνάμεσα σ' ένα πόλο
ικά προηγμένης τεχνολογίας, οικονομίας κι άντίστοιχων νεωτεριστικών κοι-
κών άντιλήψεων, όπου διαπιστωνόταν ή ύπαρξη ένός καπιταλιστικού τρόπου
γωγής, κι ένός πόλου καθυστερημένης τεχνολογίας, οικονομίας κι άντιστοίχ
συντηρητικών κι άναχρονιστικών κοινωνικών άντιλήψεων, όπου διαπιστωνό-
ή ύπαρξη τού άπλού έμπορευματικού τρόπου παραγωγής. Οί πόλοι αύτοί τίς
σότερες φορές ήταν άσύνδετοι μεταξύ τους ή χαρακτηριζόντουσαν άπό δι-
δεση άρνητική πράγμα πού άποδείκνυε άπλά τό άσυντόνιστο, τό έπιδερμικ
αί τό -" άναρχούμενο " τής άναπτυξιακής προσπάθειας.

Αύτά τά δομικά χαρακτηριστικά στή συνέχεια προκαλούσαν κοινωνικοπο
ικές κι άξιολογικές - ψυχολογικές νοθεύσεις, συγχύσεις κι άσυμμετρίες.
Η ρευστότητα τών μικρομεσαίων άστικών στρωμάτων ήταν ομόλογη τής χαλα
κι άσταθούς ταξικής συνείδησης μεγάλων στρωμάτων τού πληθυσμού. Οί εικο
τού άγρότη πού θέλει νά γίνει μικροεπιχειρηματίας κ.ί " μικρό άφεντικό"
έπαρχιακή πόλη ή στήν'Αθήνα ή πού θέλει νά σπουδάσει τό παιδί του για
τίνει δημόσιος ύπάλληλος, τού " παρασιτικού " έπαγγελματία πού θέλει"νά
ει τήν καλή " άποκτώντας μεγάλο πλούτο μέ μικρό κόπο, τού έργάτη άκόμη
θέλει ν' άνέβει τήν κοινωνική κλίμακα μέ κάθε τρόπο πού προσφέρει η
η κι έπιδερμική " άστικοποίηση " ξεχνώντας καί καλύπτοντας τήν ταξική
προσέλευση κι έπιδιώκοντας τήν έπαγγελματική του μεταπήδηση άπ' τήν
ηγορία τών μισθωτών στήν κατηγορία τών " αύτοτελώς άπασχολουμένων " και
ος ή εικόνα τού μεγάλου "κομπιναδόρου" - έπιχειρηματία πού άδιαφορώντας
τήν συνολική παραγωγικότητα τής 'Ελληνικής οικονομίας καί ειδικά του
ηνικού καπιταλισμού ήταν ικανός νά κατα χρεωθεί άνεύθυνα στίς'Ελληνικές
τεζες μέ σκοπό τήν αύξηση τής προσωπικής του περιουσίας καί τής ύπέρμ
ρης έπιδεικτικής του κατανάλωσης κι όχι τήν έπέκταση τής έπενδυτικής
δραστηριότητας γιά τήν οποία κατά νόμο δανειοδοτείτο, ήταν άρκετά γνω
; καί χαρακτηριστικές τής μεταπολεμικής περιόδου[43].

Μέ τέτοια λοιπόν διαμόρφωση κοινωνικών δομών πού τελικά χαρακτηρ
όταν άπό μικρό άριθμό μισθωτών, μικρό ποσοστό έργατών βιομηχανίας στο

σύνολο τῆς ἐργατικῆς τάξης ,μεγάλη ἀντίθετα μετανάστευση καί τέλος ἀπ' τό ὅτι τό κυρίαρχο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν τό ἀγροτικό - μικροαστικό ὅπου ἐπιβίωναν ὡς ἐπί τό πλεῖστον τά παραδοσιακά πατριαρχικα πολιτιστικά πρότυπα ὁπωσδήποτε δέν συνέβαλε στήν ἀναγκαία παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὥστε νά εἶναι σέ θέση ν' ἀσκήσουν ἀποφασιστηκώτερες πιέσεις γιά ἀλλαγή τῶν παραγωγικῶν - κοινωνικῶν σχέσεων ἤ τουλάχιστον γιά μιά ρμαλή κι' ἀπρόσκοπτη λειτουργία τοῦ κοινοβουλευτικοῦ φιλελευθερισμοῦ στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος.

Μιλῶντας λοιπόν σέ δομολειτουργική γλῶσσα λέμε ὅτι δέν μποροῦσαν νά ἰσχυροποιηθοῦν στόν ἀπαιτούμενο βαθμό ἐκεῖνες οἱ ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις πού ὡς φορεῖς συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικῶν αἰτημάτων — συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ Β Ι Κ Α — θά μποροῦσαν νά πιέσουν ἀποτελεσματικά τό πολιτικό συστημα γιά τέτοιες ἐκροές πού θά συνιστοῦσαν , βαθμιαῖα ἔστω , ἀλλαγή τοῦ τρόπου παραγωγῆς ἤ τουλάχιστο ἐξασφάλιση σταθερῆς καί δημαλῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας δυτικοευρωπαϊκῶν προτύπων . Πολύ περισσότερο ἦταν ἀδύνατη ἡ βίαιαη ἀνατροπή τοῦ πολιτικοῦ συστήματος μετά φυσικά ἀπ' τήν ήττα τοῦ ἐμφυλιου πολέμου , ὅταν κατά πιά ἡ ἐπίσημη 'Αμερικανονατοϊκή κάλυψη τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος ἄρχισε νά θεμελιώνεται συστηματικά στήν χώρα . Γιατί δέν εἶναι τόσο τό μικροαστικό - ἀγροτικό στοιχεῖο ὅσο τό ταξικό διαφοροποιημένο καί συνειδητοποιημένο ἐργατικό πού μπορεῖ νά λειτουργήσει ἀποτελεσματικά γιά τέτοιου εἴδους πιέσεις πού θά δώσουν σφήν συνέχεια τίς κοινωνικά ἐπιθυμητές ἐκροές ἀπό πλευρά πολιτικοῦ συστήματος.'Αλλά εἶναι ἱστορικά παρατηρημένο ὅτι ἰσχυρή καί ἀριθμητικά μεγάλη ἐργατική τάξη ,συνδικαλιστικό κίνημα σχετικά αὐτόνομο καί ἰσχυρό σάν ὁμάδα πίεσης καί ἐπίτευξη τελος - μέσα ἀπό ἀγῶνες βέβαιη — ιιᾶς πραγματικῆς ἀνόδου τῆς μέσης καθολικῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν χωρίς κραυγαλέες περιφερειακές ἀνισομέρειες δημιουργοῦνται κάτω ἀπό συνθῆκες μιᾶς ἀναπτυγμένης βιομηχανικῆς χώρας.

τερα δημιουργοῦνται κάτω ἀπό ἀναπτυξιακές συνθῆκες σχετικά αὐτο-
ς κεντρωμένης οἰκονομίας ὅπου ὁ βιομηχανικός τομέας παραγωγῆς
εύεται ἀπέναντι τῶν ἄλλων χωρίς ὅμως οἱ ἄλλοι -πρωτογενής καί τριτογε
νά βρίσκονται σ' ἀρνητική διασύνδεση μαζί του. Ἔτσι ὅταν ἀναφερόμασ
έ μιά καπιταλιστική κοινωνία ποτέ δέν θά βροῦμε κυρίαρχο τό μεταπρα-
μῆμα τῆς ἄρχουσας μεγαλοαστικῆς τάξης ἀλλ' ἀντίθετα τό γνήσιο βιομη

Οἱ ἀντίκτυποι τέτοιων κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν καί τῶν ἀντίστοι
οθευμένων ἤ συγκεχυμένων κοινωνικῶν συνειδήσεων μποροῦν
νά βρεθοῦν τόσο γενι
ίς συνειδήσεις τοῦ συνολικοῦ φάσματος τῶν πολιτικῶν δυνάμεων ὅσο καί
στίς συνειδήσεις τοῦ τμήματος τῶν προοδευτικῶν πολιτικῶν δυνάμεων.
ἡ ἄρχουσα τάξη δέν εἶχε ποτέ της μιά γνήσια ἀστική - καπιταλιστική α
ηση, ὅπως τουλάχιστον θά μπορούσαμε νά τήν προσδιορίσουμε μέ τά Βεμπερι
ιτήρια,[44] κι ὅπως ποτέ ὁ συνολικός οἰκονομικά ἐνεργός πληθυσμός τῆς χ
δέν διαπνεόταν ἀπό πνεῦμα παραγωγικότητας καί τῆς ἀπαιτούμενης κοινω
αὐτοπειθαρχίας πού προϋποτίθεται γιά τήν ἐπίτευξη τῆς προηγούμενης
καί στό χῶρο τῆς πολιτικῆς δράσης καί τῶν πολιτικῶν συνειδήσεων, ἐκτός
να σχετικά περιορισμένο μεταβολεμικά - τμῆμα ἀριστερῶν δυνάμεων ἔλει
παιτούμενη γνησιότητα κι ὑπευθυνότητα.'

'Ο πολιτικός πού ἀντι
ἔ στόν μεταπράτη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι 'ἐκεῖνος ὁ " καταπερτζῆς -
κάντης " πού δέν διακρίνεται γιά τήν ταξική τοποθέτησή κι ἀνάλυση

τῶν πραγμάτων ,ἐνῶ παράλληλα ἀποφεύγει ὑ'αὐτοδεσμεύεται μ' ἕνα σταθερό σύνολο ἰδεολογικῶν καί ἠθικῶν ἀρχῶν. Κι αὐτός ὁ τύπος τοῦ πολιτικοῦ δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὑπῆρχε μόνο στό δεξιό τμῆμα τοῦ πολιτικοῦ φάσματος. Καί στό χῶρο τῶν κεντρώων κι ἀριστερῶν δυνάμεων δέν ἔλειπε ἡ νοθευμένη ἤ ψεύτικη πολιτική συνείδηση καί ἡ τακτική νά χρησιμοποιεῖται ἡ προοδευτική ἰδεολογία ἁπλά ὡς προσωπεῖο (χαρακτηριστική ἡ περίπτωση τοῦ ἱδρυτή τῆς ΕΔΑ 'Ηλία Τσιριμώκου ὅπως καί ἄλλων ἀποστατῶν τῆς Ἕνωσης Κέντρου στήν περίοδο 65-67) Ἔτσι δέν πρέπει νά μᾶς ἐκπλήσσει ὁ αὐξημένος δείκτης προχειρότητας κι ἀρριβισμοῦ πού συναντοῦσε κανείς στούς παίχτες τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ σ' ὅλες σχεδόν τίς περιόδους τῆς 'Ελληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς.

'Απ' τήν ἄλλη μέ τέτοια ἰδεολογική συγκρότηση ,συνείδηση καί νοοτροπία οἱ πολιτικοί κι οἱ μαζικοί φορεῖς ἀκόμη καί τοῦ προοδευτικοῦ χώρου δέν μποροῦσαν νά παίξουν τόν διαπαιδαγωγικό τους καί " ἠθικοποιητικό "τους ρόλο μέσα στίς πλατιές μάζες τῶν πολιτῶν πού ἦταν τόσο χρειαζούμενος . Καί ἦταν χρειαζούμενος διότι ἀφοῦ ἡ οἰκονομική - παραγωγική δομή τῆς χώρας κι οἱ ἀντίστοιχες ταξικές διαμορφώσεις καί συσχετισμοί δέν εὐνοοῦσαν γενικά τήν πολιτική ἀνάπτυξη καί εἰδικά τόν ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό πρός τήν κατεύθυνση τοῦ Σοσιαλισμοῦ ,τότε δέν ἔμενε παρά ἡ'Ιδεολογική - πολιτιστική πλευρά τοῦ νέου "'Ιστορικοῦ μπλόκ " πού ἔπρεπε νά λειτουργήσει ἀποτελεσματικά . Κι ἔπρεπε νά λειτουργήσει ἀποτελεσματικά τόσο πρός τήν κατεύθυνση τῆς γενικῆς πολιτικοῖδεολογικῆς ὡρίμανσης ὅσο καί εἰδικά πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἀρτιώτερης συνειδητοποίησης τῆς ταξικῆς διαφοροποίησης ,τῆς ἀναγκαιότητας τῆς εὔρρυθμης λειτουργίας τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας καί τῆς γνήσιας ἀνταπόκρισης πρός τά αἰτήματα τῶν κάθε ἐργαζομένων μέσα ἀπό συλλογικούς διεκδικητικούς ,κοινωνικούς καί πολιτικούς ἀγῶνες. Προοδευτικοί ὅμως πολιτικοί καί κομματικοί φορεῖς μέ τέτοια χαρακτηριστικά δέν μποροῦσαν ἐξ ὁρισμοῦ νά προωθήσουν μιά ἄλλη νέα πολιτική κουλτούρα, ἕνα νέο πολιτικό ἦθος ἀναγκαῖο γιά τήν ἔξοδο ἀπ' τήν παραδοσιακή κατάσταση τοῦ πολιτικαντισμοῦ καί τῆς συναλλαγῆς καί τήν θεμελίωση μιᾶς ἀξιοκρατικῆς δημοκρατικῆς πολιτείας.[45] Ὡς ἐξαίρεση μέχρις ἑνός σημείου θά μποροῦσαμε ν' ἀνφέρουμε ,ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔτυχε νά θέξουμε ,τό ὀργανωμένο τμῆμα τῶς ἀριστερῶν δυνάμεων τοῦ πολιτικοῦ φάσματος (ΕΔΑ καί οἱ ἐξαρτώμενες ἤ ἐπηρεαζόμενες

ἀπ' αὐτή μαζικές ὀργανώσεις) κι ὁρισμένα στελέχη τοῦ κεντρώου χώρου πού ὡστόσο δέν ἦταν ἱκανά ἀπό μόνα τους νά προκαλέσουν μιά τομή στήν συνολική διαμόρφωση τῶν πολιτικῶν συνειδήσεων τοῦ τόπου. Κατά συνέπεια καί στό ἐπίπεδο τῆς ἰδεολογικῆς - πολιτιστικῆς πλευρᾶς τοῦ "Ἱστορικοῦ μπλόκ" τό παιχνίδι δέν παιζόταν καθόλου ,πράγμα πού σήμαινε ὅτι οἱ ἀναγκαῖες ἰδεολογικές ζυμώσεις καί μεταλλαγές τόσο στό κοινωνικό περιβάλλον ὅσο καί μέσα στό ἴδιο τό πολιτικό σύστημα ἀπουσίαζαν ὥστε νά ἔχουμε διαφοροποίηση πολιτικῶν ἐκροῶν .

Στρέφουμε λοιπόν στό συμπέρασμα ὅτι οἱ ἴδιες οἱ ἰδεολογικές καί ταξικές βάσεις τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος εἶχαν ἰδιομορφίες κι ἐγγενεῖς ἀδυναμίες πάνω στίς ὁποῖες ὀφειλόταν μ' ἐπιτυχία ὁρισμένες φορές τό κατεστημένο τῆς χώρας . Τό γεγονός ὅμως ὅτι αὐτό τό κίνημα παρ' ὅλες τίς τραυματικές του ἐμπειρίες κι ἀδυναμίες ἀντιστεκόταν μ' ἐπιτυχία μέσα σέ δυσμενεῖς συγκυρίες καί σκληρές συνθῆκες ἀποδείκνυε ὅτι διέθετε βαθιούς θυρῆνες ἀρκετά σφριγηλούς καί ,ὅτι ὁρισμένες Λαϊκές δυνάμεις, κάτω ἀπό κατάλληλη ἀξιοποίηση, ὑπεύθυνη ἐνεργοποίηση καί φυσικά ἡγεσία θά μποροῦσαν νά πιέσουν τό πολιτικό σύστημα ἀποφασιστικά γιά ἐκροές " ἀλλαγῆς " κι ' ὄχι " συντήρησης ". Ἡ λαϊκή κοινητοποίηση καί πίεση μετά τίς ἐκλογές τῆς βίας καί νοθείας τοῦ 61 μέχρι καί τήν περίοδο τῆς ἀποστασίας τί ἄλλο ἀπέδειξε. Χρειαζόταν ὅμως σωστή ἐκτίμηση τῶν δυναμικῶν συσχετισμῶν, προσεκτική ἐπιλογή τῶν τακτικῶν καί προπαντός σοβαρός ποιοτικός ἠθικοπνευματικός καί ἰδεολογικός ἐμπλουτισμός τῆς ἡγετικῆς πυραμίδας πού βρισκόταν ἐπικεφαλῆς τῆς κινητοποίησης.Ἐκεῖ ὅμως ὑπῆρχαν ,ὅπως εἴπαμε κενά ,ἐλαττωματικές καταστάσεις κι ἀνακολουθίες.

3, Ὑστερα ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη σάν ἐτήσια αὔξηση τοῦ Α καθάριστου Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος, ὅπως σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας καταδείξαμε ,εἶναι ἀνεπαρκής γιά νά μᾶς δώσει μιά σφαιρική καί σέ βάθος εἰκόνα τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας τῆς χώρας, μόνον ἡ αὔξηση τῶν πραγματικῶν μισθῶν ἀπασχολουμένων μισθωτῶν - ὑπαλλήλων ἀποτελεῖ ἕνα ἀξιόπιστο μέτρο τῆς ἀναπτυξιακῆς πορείας. Μιά τέτοια αὔξηση δέν μποροῦσε ν' ἀντισταθμίσει τίς πάγιες διαρθρωτικές ἀδυναμίες τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας σάν ἐξαρτώμενης οἰκονομίας μ' ὅλους τούς δυνατούς κοινωνικούς ἀντικτύπους.Ἀκόμη δέν συνέπλεε ,ἀλλά οὐσιαστικά στό μεγαλύτερο μέρος της ἀναιρεῖτο ἀπό τήν ἄδικη κατά κοινωνικές τάξεις καί ὁμάδες κατανομή τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος."Ετσι ἡ μέση καθολική κοινωνικοοικονομική εὐημερία ἀποτελοῦσε ψευδαίσθηση ἀναπτυξιακῆς ἀνάπτυξης, ἄνευ τῶν ὁποίων μπορέσαμε ἀποκλειστικά τήν θεωρία τοῦ Lipset.

Μέσα σέ συνθῆκες εἰσοδηματικῆς ἀνισότητας καί γιά ὁρισμένα διαμερίσματα τῆς χώρας - κύρια στήν ὕπαιθρο - πραγματικῆς φτώχειας ἡ ὕριμη δημοκρατική πολιτική συμμετοχή τοῦ μέσου πολίτη οὐσιαστικά εἶναι πολύ μικρή ἤ ἀνύπαρκτη. Ἡ οἰκονομική δυσπραγία συμπληρούμενη ἀπ' τήν ἔλλειψη παιδείας μέσα σέ κοινωνικοοικονομικές ἀκόμη συνθῆκες ὅπου τό αὐταρχικό- παραδοσιακό στοιχεῖο εἶναι ἀκόμη ἔντονο διαμορφώνει πολιτική ψυχολογία αὐταρχική πού ρέπει πρός ἀποδοχή ἐξτρεμιστικῶν πολιτικῶν κινήσεων ἤ τουλάχιστον μιᾶς μή δημοκρατικῆς σχέσης ἡγεσίας καί πολιτῶν σχεδόν ἀνελαίου ἤ δημαγωγικοῦ τύπου. Ἡ ἔλλειψη κοινωνικοοικονομικῆς δημοκρατίας καθιστᾶ δύσκολη ἄν ὄχι ἀδύνατη σ' ἕνα μέσο πολίτη τήν διαυγή παρακολούθηση τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων μέ πεποίθηση ὅτι ἔχει δυνατότητες συνειδητῆς παρέμβασης στίς προηγούμενες κι ἐλέγχου τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἡ προσωποποίηση τῶν πολιτικῶν σχέσεων παίρνει μεγάλες διαστάσεις κι ἀφοῦ ἡ κριτική πολιτική σκέψη ἔχει σημαντικές δυσκολίες ν' ἀναπτυχθεῖ τό ψευτοχαρισματικό στοιχεῖο σ' ὁρισμένους ἡγέτες ἤ οἱ δημαγωγικές τους προκυρήξεις μποροῦν νά ξεγελάσουν καί νά ἐπηρεάσουν τίς λαϊκές μάζες. Ἔτσι ἡ πρόχειρη, ἀβασάνιστη κι' ἀμπειρική - μέ τήν κακή ἔννοια τοῦ ὅρου, δηλ. μή ἐπιστημονική -γραμμή κερδίζει ἔδαφος ἀφοῦ δέν βρίσκει ἀντίσταση στήν κριτική κι' ὀρθολογική πολιτική σκέψη τοῦ μέσου πολίτη.

Παρόμοια ὅμως κοινωνικοοικονομική προέλευση πολλές φορές ἔχουν καί ὅσοι ἐπανδρώνουν τόν κρατικό μηχανισμό μέ ἀποτέλεσμα νά χρησιμοποιοῦν τόν ρόλο πού κατέχουν σάν καλυμμένο ἀλλά νόμιμο μηχανισμό ἔκφρασης τῶν ποικίλων ἐξουσιαστικῶν καί κοινωνικῶν τους ἀπωθημένων. Ἀλλά μιά τέτοια λειτουργία τῶν κατόχων ρόλων μέσα στό πολιτικό σύστημα δέν μπορεῖ παρά νά ἀποσταθεροποιήσει τήν ἀλληλουχία τοῦ αὐταρχισμοῦ στήν πιό ζωντανή καθημερινή ἔκφραση τῆς νόμιμης ἐξουσίας καί νά συσκοτίζει τήν διαδικασία

τῆς ὀρθολογικοποίησης καὶ ἐξειδίκευσης τῶν πολιτικῶν δομῶν καὶ σχέσεων. Ταυτόχρονα τέτοιες στάσεις, συμπεριφορές ἢ κλίσεις τόσο τῶν ἐξουσιαζομένων ὅσο καὶ τῶν ἐξουσιαζόντων σ' ὅλη τους τὴν ἱεραρχικὴ κλιμάκωση, διαμορφώνουν ὁμαδικὲς ψυχολογικὲς συνθῆκες ποὺ, οὐσιαστικὰ ἢ νοθεύουν τὴν πολιτικὴ σταθερότητα ἢ τὴν δυναμίζουν.

Συνολικὰ λοιπὸν οἱ ἴδιες ἐκεῖνες κοινωνικοοικονομικὲς δομὲς ποὺ συγκροτοῦν ἕνα μὴ ὁλοκληρωμένο, ἰσορροπημένο κι' ἀθσοδύναμο οἰκονομικὸ ἐκσυγχρονισμὸ ἐπιδροῦν ἀρνητικὰ στὴν στερέωση καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ. Ὁ ἕνας κύκλος δομῶν (κοινωνικοοικονομικὴ "βάση" ἢ "δομὲς" κοινωνικοῦ περιβάλλοντος") ἐπιδρᾶ ἀρνητικὰ στὸν ἄλλο (πολιτικὸ "ἐποικοδόμημα" "δομὲς "πολιτικοῦ συστήματος"[47]).

4. Ἤδη μ' ὅσα εἴπαμε στὶς παραπάνω παραγράφους οὐσιαστικὰ θίξαμε κι ἀναλύσαμε ἀρνητικὲς ψυχοκοινωνιολογικὲς, ψυχοπολιτικὲς καὶ ψυχοπολιτιστικὲς ἀντανακλάσεις τῶν κοινωνικοοικονομικῶν δομῶν ποὺ ὑπῆρχαν στὴν μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα, ἀντανακλάσεις φυσικὰ ποὺ στὸ δικό τους ἐπίπεδο εἶχε ἀρνητικὴ ἐπιρροὴ στὴν ὑπόθεση τῆς πολυτικῆς ἀνάπτυξης. Γιατί φυσικὰ ἡ συσκότιση τῆς ὀρθολογικῆς διαδικασίας ἡ παρεμπόδιση τῆς ἀνάπτυξης κριτικοῦ πολιτικοῦ πνεύματος καὶ οἱ αὐταρχικὲς πολιτικοψυχολογικὲς τάσεις, ὅπως σχηματίζονται κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση συγκεκριμένων ἀντικειμενικῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, δὲν μποροῦν παρά νἄναι ἀρνητικὰ προαπαιτούμενα τῆς πολιτικοαναπτυξιακῆς διαδικασίας ὅπως ἀπ' τὴν θεωρητική μας εἰσαγωγὴ ἔχουμε ξεκαθαρίσει.

Βέβαια ὁ Ἕλληνας ἀπ' τὴν ἱστορία του, ἂν μποροῦσε νὰ σταθεῖ αὐτὸς ὁ προσδιορισμὸς χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ ὑπερτιμήσουμε τὶς ψυχολογικὲς κατηγορίες στὴν ἀνάλυση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων, δὲν εἶχε οὔτε ἔχει τὴν ροπὴ πρὸς τὴν μυστικοπάθεια καὶ τὸν ὁμαδικὸ αὐταρχικὸ ψυχισμὸ ποὺ χαρακτηρίζει

ούς λαούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀντίθετα ἀπ' τά ἀρχαῖα ἤδη χρόνια μέ ἀδιάψευστο μαρτυρα τόν ἴδιο τόν κλασσικό του πολιτισμό καί τίς στάσεις του ἀπέναντι στή ζωή καί τό θάνατο χαρακτηριζόταν ἀπ' τήν τάση του νά διαχωρίζει τό λογικό ἀπ' τό μυθικό στοιχεῖο, νά θέλει νά θεμελιώσει τήν κοινωνική του ζωή πάνω σέ λογικές βάσεις καί προπαντός χαρακτηριζόταν ἀπ' τήν ἀγάπη του γιά τήν ἐλευθερία, τόν ἀνοιχτό ἐλεύθερο διάλογο καί ἀπό μιά ἰσχυρή ἀτομικότητα πού ἤθελε νά τήν διασφαλίζει ποικιλότροπα - κοινωνικοπολιτικά καί πνευματικά - .Εἶναι γενικά δεκτό ὅτι ὁ ἀρχαιοελληνικός κλασσικός πολιτισμός πέρα ἀπ' τό ὅτι φυσικά γεννήθηκε καί ἀναπτύχθηκε μέσα σέ μιά συλλογική κατάσταση φυλετικῆς εὐρωστίας καί πνευματικῆς εὐφορίας στίς χαρακτηριστικές του κορυφώσεις, ἀποτελεῖ ἔργο προσωπικοτήτων. Ἐξαιρετική ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας μέ τήν λειτουργία τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας κατ' ἐξοχήν σ' αὐτόν τόν πολιτισμό πῆρε διαστάσεις πού μάλιστα ἦταν χαρακτηριστικά ἐποικοδομητικές καί δημιουργικές χωρίς φυσικά ν' ἀγνοοῦνται καί ὁρισμένες ἀρνητικές πλευρές τοῦ φαινομένου[48].

Ἀκόμη θά τολμούσαμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Ἕλληνας ἔχοντας παράδοση ἐμπόρου καί ναυτιλλόμενου, πράγμα πού τοῦ προσέδιδε μιά ἰδιαίτερη κινητικότητα πού ξεπηδοῦσε ἀπ' τήν σφαίρα τῆς οἰκονομίας κι ἔφτανε μέχρι τόν χῶρο τῆς κοινωνιολογικῆς του σκέψης καί τῆς συνολικῆς κοσμοθεωρίας, δέν εἶχε αὐστηρές ἀντιλήψεις σχετικά μέ τήν κοινωνική διαστρωμάτωση καί μάλλον δυσκολευόταν ν' ἀποδεχτεῖ τήν " καστοποίηση " τῆς κοινωνίας[49] - ὅταν φυσικά ὑπῆρχε τό δουλοκτητικό σύστημα ὡς καθιερωμένος τρόπος παραγωγῆς ὁ διαχωρισμός σ' ἐλεύθερους καί δούλους ἦταν νομιμοποιημένος. Τότε τήν μή ἀποδοχή τῆς " καστοποίησης " θά τήν ἀποδιαπιστώσουμε στήν τάξη τῶν ἐλευθέρων ὅπως αὐτοί ἐκινοῦντο, δραστηριοποιοῦντο καί πολιτεύοντουσαν μέσα στά πλαίσια τῆς Πόλης - Κράτους.-

Τά παραπάνω χαρακτηριστικά γιά τό ἐπίπεδο τῶν προϋποθέσεων πού μιλᾶμε εἶναι δεδομένα θετικά. Ἀπ' ὅτο σημαίνει ὅτι ἄν μέχρι τίς μέρες μας παρέμεναν ἀναλλοίωτα θά μποροῦσαμε νά ποῦμε ὅτι σ' αὐτό τό ἐπίπεδο οἱ προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀνάπτυξης ὑπῆρχαν σέ βαθμό ἐπαρκή. Φυσικά δέν ἦταν τυχαῖο ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα καί πιό συγκεκριμένα ἡ ἀρχαία Ἀθήνα ἦταν ἡ κοιτίδα τῆς δημοκρατίας Σ' αὐτό τό φαινόμενο ὁπωσδήποτε ὑπῆρχε μιά εὐρύτερη πνευματική καί ἀξιολογική - ἰδεολογική πλαισίωση, ἐνῶ κάποιες ἄλλες εὐνοϊκές κοινωνικοπολιτικές συνθῆκες σταθερά προϋπῆρχαν. Ἐκ τό πέρασμα ὅμως τῶν αἰώνων τά διάφορα ἱστορικά καί πολιτισμι

κα μορφώματα πού διαδέχοντα τό ἕνα τ' ἄλλο (ἐμφύλιος πόλεμος τῆς νότιας ἀρχαίας 'Ελλάδας ,ἡ κυριαρχία τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας , ἡ Ρωμαϊκή κατάκτηση ,ὁ ἐκχριστιανισμός , ἡ δημιουργία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὡς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἡμιθεοκρατικῶν ἀντιλήψεων ἀλλά ἐκχριστιανισμένης καί ἐξελληνισμένης ;ὅ'Οθωμανικός ζυγός καί τέλος ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ'Ελληνικοῦ λαοῦ κάτω ἀπ' τήν προστασία τῶν μεγάλων Δυνάμεων ,πράγμα πού μ' ἄλλα λόγια σημαίνει ὅτι ἡ ἀποτίναξη τοῦ'Οθωμανικοῦ ζυγοῦ συνδυάστηκε μέ τήν τραυματική ἐμπειρία τοῦ ὅτι οἱ ἴδιες οἱ Λαϊκές Δυνάμεις δέν ἦταν σέ θέση νά φτάσουν στό ἐπιθυμητό ἀποτέλεσμα μέσα ἀπό μιά ἐπανάσταση πού θά διατηρόνταν μέχρι τέλος αὐτοδύναμη κι εἶχαν ἀνάγκη πάντα ἀπό κάποιο προστάτη ἤ ἐπικυρίαρχο ἐκφύλισαν, νόθευσαν καί ἀλλοίωσαν τά παραπάνω χαρακτηριστικά. 'Οχριστιανισμός σάν ἀνατολική θρησκεία ἰδιαίτερα ἀπ' τήν στιγμή πού ὀργανώθηκε σάν'Ιεραρχημένος ἐκκλησιαστικός ὀργανισμός πού πλαισίωνε ἐπίσημα ἀπό θρησκευτική πλευρά τήν'Ανατολική Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία ἔπαιζε ὡς ἕνα βαθμό κάποιο ρόλο σ' αὐτή τήν διαδικασία ,ὅπως καί σ'ἄλλο καταλληλότερο σημεῖο τοῦ ἔργου μας ἐθίξαμε!Οπλουραλισμός καί τό ἀνοικτό διαλεκτικό πνεῦμα τοῦ'Ελληνισμοῦ θά μποροῦσε νά περισωθεῖ μέ μεγαλήτερη ἔκταση στό νέο ἱστορικοπολιτιστικό μόρφωμα ὥστε ἡ κάλυψη ἀπ' τήν μυστικοπαθῆ θρησκευτική μονιστική ἐμμονή-πού ἀναμφίβολα δέν χαρακτηρίζει μόνο τήν θρησκευτική σκέψη τῶν'Εβραίων μέ λυτρωτικό ἄξονα τήν ἀναμονή ἔλευσης κάποιου Μεσσία ἀλλά πολλούς λαούς τῆς'Ανατολῆς-νά'ναι μικρότερη μ' ἀποτέλεσμα λιγώτερη καταπίεση τοῦ φυσικοῦ στοιχίου καί λιγώτερη ἀνάπτυξη τοῦ συμπλέγματος τῶν ἐνοχῶν μέσα στόν ἐσωτερικό κόσμο τῶν ἐκχριστιανισμένων'Ελλήνων .

'Αντίθετα οἱ ἀντικειμενικές κοινωνικές καί ἱστορικές συνθῆκες μετά τήν κατάκτηση τῆς'Ελλάδας ἀπ' τούς Ρωμαίους μέ ἀποκορύφωμα τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἐνίσχυσαν τά στοιχεῖα τοῦ αὐταρχισμοῦ, τῆς ὑποταγῆς τοῦ δόλιου κι' ὄχι ἀγέρωχου τρόπου ἐπιβίωσης τῆς ἐξάρτησης. 'Η ἀτομικότητα ἔγινε ἀτομικός συμφεροντολογισμός ,ἡ εὐφυΐα κι' ἡ λογική σκέψη ἀξιολογήθηκε ὡς χρήσιμες μέσα στήν πρακτική ἔννοια τῆς " καπατσοσύνης " πού πολλές φορές δέν σήμαινε τίποτε ἄλλο παρά κάθε εἴδους προσαρμοστική ἱκανότητα χωρίς ἠθικούς ἐνδοιασμούς μέσο πρός τήν ἐπιβίωση καί τήν ἀτομική εὐμάρεια ,τό ἀνοιχτό καί διαλεκτικό πνεῦμα μεταβλήθηκε σέ ἀνεύθυνη ,κομπά-

ουσα " καί ρηχή πολυπλαγμοσύνη ,ή ἐγωϊστικές πνευματικές προβολές ἐκφρασμένες
ερισσότερο μέ μονόλογο παρά μέ διάλογο ,ή ἀγάπη πρός τήν ἐλευθερία ἀναρχούμενη
ι' ἀπειθάρχητη κοινωνική καί πολιτική δραστηριότητα.'Οκάποτε ὑπερήφανος ,ἐλεύ-
ερος καί πρωτοπόρος Ἕλληνας περνῶντας μέσα ἀπό ἕνα σύνολο πιεστικῶν κι' ἄλλο -
ριωτικῶν συνθηκῶν καί μορφωμάτων ,μένοντας ἔξω ἀπ' τήν πρωτοπορία καί τίς προοδευ-
ικές διαδικασίες τῆς πολιτισμένης'Ανθρωπότητας , ὅπως διαμόρφωσαν καί δρομολόγησαν
ιά νέα ἱστορική της πορεία ἀπ' τήν ἀναγέννηση καί μετά ,δέν μπόρεσε παρά νά ἐξέλ-
ει νοθευμένος ,καταπιεσμένος ,τραυματισμένος καί ἐξαρτημένος.'Ηδποταγή σ' ἕνα ξένο
υρίαρχο καί σέ δομές μιᾶς παρατεταμένης προαστικῆς κοινωνίας τόν εἶχαν πιά σημαδέψει

Φυσικά οἱ δυνάμεις τῆς πνευματικῆς ,κοινωνικῆς καί ἐθνικῆς ἀντίστασης ὑπῆρχαν
ιατί διαφορετικά δέν θἄταν νοητή κι' ἡ ἐθνεγερσία τοῦ 21('Εκκλησία , πνευματικές κι'
δεολογικές ζυμώσεις στίς'Ελληνικές παροικίες ,λόγιοι καί διδάσκαλοι τοῦ γένους,'Ελλη-
ικός Διαφωτισμός ,τά ἔγχρωμα σώματα τῶν ἀνταρτῶν -ἁρματωλοί καί κλέφτες -κ.ἄ.) Δέν
ταν ὅμως ικανές ν' ἀνακόψουν τήν παραπάνω ἀλλοιωτικές κι'ἐκφυλιστικές διαδικασίες
ὥστε νά προσδώσουν στόν'Ελληνικό κόσμο συνολικά τήν κοινωνική καί πολιτική συνείδηση
οὐ ἐνδεχομένως ἐπιθυμοῦσαν.Οἱ ἀντικειμενικές κοινωνικές διαρθρώσεις τούς ἐμπόδιζαν.

Κατά τήν διάρκεια τοῦ ἴδιου τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα τοῦ 21 ὅπως καί μεταπελευθερω-
ικά τά παραπάνω ἀρνητικά χαρακτηριστικά ἔκαναν ἔντονη τήν ἐμφάνισή τους.Συνδυάστηκαν
ίλιστα μ' ἄλλα φαινόμενα τῆς προαστικῆς κοινωνίας ὅπως ὁ τοπικισμός,ὁ παρτικουλαρι-
ιός,οἱ προσωπικές ἔριδες,ὅπως σωστά ἐπισημαίνει ὁ Β.Φίλιας στό βιβλίο του "Κοινωνία
ι'ἐξουσία στήν'Ελλάδα. [50] 'Ακόμη θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι κατά τήν διάρκεια τῆς
ουρκοκρατίας εὐρωπαϊκά ἔνας ταξικός διαχωρισμός ἀρκετά αὐστηρός.Ἦταν ἐκεῖνος πού
άμεσα στούς προύχοντες ,ἡ Κοτζαμπάσηδες- γαιοκτητική ὀλιγαρχία- πού κατά κάποιο τρόπο
αν ἱστορική συνέχεια τῶν Δυνατῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καί τόν ἁπλό λαό ἀνθρω-
ων ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἐνασχολήσεων.

Χαι τό μέσος Ἕλληνας καί πρίν ἀπ'τήν ἐπανάσταση τοῦ 21 καί μετά συνήθισε στόν ταξικό
πολισμό ,στήν αὐστηρή κοινωνική ἀπόσταση ἀνάμεσα στήν οἰκονομική ὀλιγαρχία καί στήν
ατιά μάζα τῶν μή προνομιούχων Ἑλλήνων καί γιά ρεαλιστικούς λόγους ἀποδεχόταν τήν ὕπαρξη
ἄς DE FACTO "κάστας"στήν κορυφή τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας ποὖταν ἐξαιρετικά δύσκολο νά
τήν ἐλέγξει ἤ πολύ περισσότερο νά τήν ἀνατρέψει .Αὐτός ὁ πρώην"ραγιᾶς"κι ἀργότερα"ὑπη-
κοος"παρά πολίτης τοῦ νεοσύστατου νεοελληνικοῦ Κράτους εἶχεπροσαρμοστεῖ πιά στίς σθνθῆ-
εσμίας κλειστῆς κοινωνίας,ὅπου ἡ βάση δέν εἶχεοὐσιαστικά νομιμοποιηθεῖστό νά ἐλέγχει
στελεσματικά τήν κορυφή ,οὔτεεἶχεβρεῖ τόν κατάλληλοκι ἐπιτυχημένο τρόπο γιά μιά
τοια διαδικασία . Διεπόταν ἀπό μιά νοοτροπία τελείως διαφορετική

ἀπ' τόν ἐλεύθερο πολίτη τοῦ παντοδύναμου Δήμου μιᾶς δημοκρατικῆς ἀρχαίας Πόλης-Κράτους στό τρόπο πού ἐκτιμοῦσε τήν κοινωνική ἱεραρχία καί τά δικαιώματα ἤ τυχόν προνόμια πού προέρχονται ἀπ' τήν θέση πού κατέχει κανείς μέσα σ' αὐτήν. Ὁ ἀρχαῖος πολίτης κοινωνικοπολιτικά ἦταν νομιμοποιημένος ν' ἀμοισβητεῖ καί νά ἐλέγχει τόν ὁποιονδήποτε καί τό ὁ,τιδήποτε - προσωπικότητα ,θεσμό,κοινωνική ὁμάδα -χωρίς νά τόν ἐμποδίζει σ' αὐτή του τήν λειτουργία ὁποτεσδήποτε φραγμός κοινωνικῆς ἱεραρχίας .Ὁ Νεοέλληνας ὑπήκοος - πολίτης οὐσιαστικά δέν εἶχε χειραφετηθεῖ ἀπ' τήν ἐξουσιαστική ὑποβολή τῆς ὀλιγαρχίας πού βρισκόταν στήν κορυφή τῆς πυραμίδας καί τόν πανίσχυρο κρατικό μηχανισμό πού κρατοῦσε στά χέρια της,ὁπότε ἡ ἀμοισβήτησή του δέν μποροῦσε ποτέ νά πάρει μιά καθολική ὁλοκληρωμένη καί γενναία ἔκφραση. ~~~

σμένη ἀπό ἐρνητικές ἐμπειρίες κατά τίς ὁποίες ἡ κοινωνικοοικονομική ὀλιγαρχία καί οἱ πολιτικές της ἐκφράσεις μέ τήν ὑποστήριξη τῶν ξένων πατρώνων μας κατέφευγαν ὄχι εὔκολα σέ ἀνώμαλες πολιτικές λύσεις προκειμένου νά πλήξουν τίς λαϊκές καί ριζοσπαστικές δυνάμεις τοῦ τόπου. Ἀλλά καί τό σύνολο τῶν πολιτικῶν παιγνιδιῶν εἶχαν συνηθίσει νά ρίχνουν βάρος περισσότερο ἤ τουλάχιστον νά ὑπολογίζουν ἀσοβαρά ἐξουσιαστικούς παράγοντες καί πολιτικές διεργασίες πού βρισκόντουσαν ἔξω ἀπ' τίς προδιαγραφές τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ ὅπως προσδιορίζεται καί δριοθετεῖται ἀπ' τό Σύνταγμα καί τίς συνηθισμένες κοινοβουλευτικές πρακτικές. Ὁ κίνδυνος τῆς ἀστάθειας ἤ τῆς ἀπρόβλεπτης παρέμβασης κάποιας δυναμικῆς μειοψηφίας πάντα πλανιόταν (βλ. καί τό πρῶτο κεφ. τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἔργου).

Ὕστερα ὁ κρατικός μηχανισμός ἰσχυρός μέ τήν ἔννοια πού ἐμεῖς καθορίσαμε στήν θεωρητική εἰσαγωγή μας οὐδέποτε ὑπῆρξε. Διατέθη ὡς ἐπί τό πλεῖστον δέν παρουσίαζε σχετική αὐτοτέλεια καί ὑπολογίσιμη ἀντίσταση ἀπέναντι στίς τάσεις ἐλέγχου κι' ἐξουσίασης τῶν κατεστημένων δυνάμεων ὥστε ἡ λειτουργία του νά μήν ἀποβαίνει ὠφέλιμη γιά τίς προηγούμενες ἀλλά κύρια γιά τίς πλατιές λαϊκές μάζες καί τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις. Ἀκόμη κι οἱ σύντομοι περίοδοι 50-52 καί 63-65 κατά τίς ὁποῖες κεντρικές πολιτικές δυνάμεις βρισκόντουσαν στήν κυβέρνηση πάντα τελείωναν μέ πολιτικά βραχυκυκλώματα τῶν παραπάνω δυνάμεων πού οὐσιαστικά ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῆς ὑπονόμευσης τῆς συντηρητικῆς παράταξης καί τῶν ξένων πατρώνων τους μέ ἀποδεικνυόταν ἔτσι ὅτι τήν οὐσιαστική πολιτική καί κοινωνική ἐξουσία οὐδέποτε τήν εἶχαν χάσει. Τ[illegible] κι' [illegible] ἀπ' [illegible].

Στόν ἴδιο βαθμό ἀδυναμία ὁ κρατικός μηχανισμός παρουσίαζε καί πρός τά ἔξω δηλ. πρός τόν ξένο - συγκεκριμένα Ἀμερικάνο-ἐπικυρίαρχο. Ὁ τελευταῖος μετά τήν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στόν Ἀτλαντικό συνασπισμό κυριολεκτικά εἶχε ἀλώσει τά πιό εὐαίσθητα καί κρίσιμα τμήματα τῆς συνολικῆς κρατικῆς μηχανῆς καί ἰδιαίτερα τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων, ὅπως στά οἰκεῖα κεφάλαια τοῦ ἔργου μας κατεδείξαμε. Ἡ συστηματική ἀντικομμουνιστική προπαγάνδα καί νοοτροπία καί ἡ ἐξαιρετική σημασία πού ἔδινε στόν ἀπό "Βορρᾶ κίνδυνο" Ἀμερικανικός παράγοντας δέσμευαν τίς κρατικές - πολιτικές ἐλίτ καί ἀσχετα μέ τό τί ἐκτιμήσεις ἔπρεπε νά γίνουν μέ βάση τόν μηχανισμό τῆς ἀνατροφοδότησης γιά τόν βαθμό ἀποστήριξης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀνάλογα μέ τόν

βαθμό ἀνταπόκρισης στὰ αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἡ διαμορφοποίηση τῶν ἐκροῶν ἐμποδιζόταν ἂν ξέφευγε ἀπ' τίς 'Αγγλοσαξονικές προδιαγραφές. Γι αὐτό καί τ' ἀλλεπάλληλα βραχυκυκλώματα στήν ἐξωτερική πολιτική (γέννηση τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος, ὕπουλη εἴσοδος τῆς Τουρκίας στό δημιουργηθέν ζήτημα, ἀσταμάτητες πιέσεις στόν Πρόεδρο Μακάριο, Συνθήκη Ζυρίχης τοῦ 1959 πού ἐπίσημα νομιμοποίησε δικαιώματα τοῦ Τούρκικου στοιχείου στό νησί πολύ μεγαλύτερα ἀπ' τήν πληθυσμιακή του βάση ἀλλά καί γιά τήν ὁποία ὁ τότε Ἕλληνας πρωθυπουργός λέγεται ὅτι εἶπε ὅτι εἶναι " ἡ εὐτυχέστερη ἡμέρα τῆς ζωῆς του " ; Ἀμερικάνικες πιέσεις τό 1964 στόν Γ. Παπανδρέου γιά Κατοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ, ἐγκαθίδρυση στρατιωτικῆς χούντας τό 1967 πού ὁδήγησε στήν Τουρκική εἰσβολή τοῦ 1974 στήν Κύπρο, δυναμία διαμόρφωσης μιᾶς Ἕλλης πιό ἀδέσμευτης ἀπ' τίς Κατοϊκές ἐπιταγές πολιτικῆς ἀπέναντι στίς 'Ανατολικές χῶρες, ἀποκάθηνση τῆς 'Ελληνικῆς Ἱεραρχίας ἀπ' τήν Κύπρο τό 1967 ὕστερα ἀπό μιά σειρά τεχνητῶν ἐμπλοκῶν[3] κ.ἄ) .

Ὕστερα ὁ κρατικισμός καί ὁ νομικισμός ὅπως καθόλου δέν σημαίνουν ἐξ ὁρισμοῦ ποιότητα κρατικῶν παροχῶν καί κρατικῆς λειτουργίας ἡ εὐνομία, ἄλλο τόσο δέν σημαίνουν κρατική 'Ισχύ κι ἀποτελεσματική ἀντίσταση ἀπέναντι σέ δυναμικές μειοψηφίες τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἢ κυριαρχικούς, περάσντες τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος . Στήν 'Ελλάδα, ὅπως καί σ' ἄλλες χῶρες τῆς καπιταλιστικῆς περιφέρειας μπορεῖ νά συμβεῖ, ὁ κρατικισμός κι' ὁ νομικισμός λειτούργησαν ἀγκυλωτικά γιά τίς ἐσωτερικές πολιτικοοικονωνικές διεργασίες κι ἀποδυναμωτικά γιά τήν ἀντίσταση πρός τίς ξένες ἐξωτερικές πιέσεις τοῦ συστήματος . Μοιάζουν δηλ. νά δίνουν "γρανθοκοπήματα " σέ " φαντάσματα " ἐνῶ ἄλλοῦ βρίσκονται τά δεσμά καί προσποιοῦνται πώς δέν τά βλέπουν ἢ ἄλλοῦ " χαλκεύουν " αὐτοί οἱ ἴδιοι τά δεσμά.

Η. Στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ τελική κυριαρχία τῶν συντηρητικῶν κοινωνικοπολιτικῶν δυνάμεων δέν μεταφράστηκε σ' αὔξηση τοῦ "'Εθνικοῦ " στοιχείου στήν ἐξωτερική πολιτική, οὔτε σέ τόνωση τῶν πατριωτικῶν -'Εθνικῶν φρονημάτων στό ἐσωτερικό τῆς χώρας- Ἐξ Ἄλλου [illegible] ἰσχυρή ἐθνική 'Αστική τάξη πού ν' ἀποτελέσει τόν φορέα μιᾶς τέτοιας "ἐθνικιστικῆς "πολιτικῆς ἔστω στά [illegible] ὑποθέσουμε ὅτι τό ζεπίνημα τοῦ Κυπριακοῦ ἔγινε πράγματι ἀπό πολιτικούς πού ἐκπροσωποῦσαν ἕνα εἶδος " ἀστικοῦ ἐθνικισμοῦ " (Παπάγος μ' ἀντιστοιχίες στήν Κύπρο τόν 'Αρχιεπίσκοπο Μα-

κάριο καί τόν πρώην άρχηγό της άντικομμουνιστικής όργάνωσης "Χ" Στρατηγό Γρίβα) γρήγορα τό πρόβλημα γιά τούς 'Αγγλοαμερικανούς ξεπεράστηκε μέ τήν προώθηση στήν πρωθυπουργία τοῦ Κ. Καραμανλῆ πού φάνηκε άπ' τήν άρχή έτοιμος νά ~~ξεχωρίσει~~ στό Κυπριακό. Η "έθνικόφρων" 'Ιδεολογία πού τόσο πολύ διατυμπανιζόταν άπ' τά προπαγανδιστικά κέντρα τοῦ Καραμανλικοῦ κράτους δέν ήταν παρά ένα προπέτασμα καπνοῦ καί μιά παραπλανητική έξωράϊνση της ούσιαστικής ύποτέλειας στό Νατοϊκό συνασπισμό καί ιδιαίτερα στίς Η.Π.Α. Ένα ύγιές ~~στρατιωτικό~~ πνεῦμα δέν μποροῦσε ποτέ ν' άναπτυχθεῖ τόσο στούς κύκλους τῶν κυβερνώντων όσο καί στά μεγάλα μέρη τοῦ λαϊκοῦ κοινωνικοῦ σώματος πού οί μέν πρῶτοι διατηροῦσαν τήν έξουσία τους άπό τόν ὅρο της έγκρισής τους άπ' τόν 'Ιμπεριαλιστικό παράγοντα καί τό δεύτερο μετά τήν τραυματική έμπειρία τοῦ έμφυλίου πολέμου, καί τίς μεταγενέστερες διώξεις πάνω άγωνιστῶν της 'Εθνικῆς άντίστασης καί άλλων άριστερῶν πολιτῶν καί τέλος μετά τίς νέες έπιρροές πού δέχτηκαν άπ' τούς μηχανισμούς ~~χειραγώγησης~~ - ιδεολογικούς καί μή - τοῦ μεταπολεμικοῦ κράτους της Δεξιᾶς δέν μποροῦσε νάβαι ~~ερωτισμένο~~, ένεργοποιημένο καί παλλόμενο άπό 'Εθνικές ιδέες σέ βαθμό πού νά είναι άπαιτητός γιά νά σταθεῖ σάν προϋπόθεση άνοδου της πολιτικῆς άνάπτυξης.

Τό πικρό ~~ξύνο~~ πού ~~νοιώθουν~~ οί έπιστρατευμένοι πολίτες τόν 'Ιούλιο τοῦ 1974 μετά τήν άπόφαση της τότε στρατιωτικῆς κυβέρνησης γιά έπιστράτευση ~~στήν~~ την Τουρκική εισβολή είναι πολύ χαρακτηριστικό κι άπέχει άρκετά άπ' τόν ένθουσιασμό τῶν 'Ελλήνων στρατιωτῶν τοῦ 1940.

~~Βέβαια ένα πλήθος στρατιωτικῶν~~ στήν λαϊκή βάση ποτέ δέν έλειψε δεδομένου ὅτι έξ ὁρισμοῦ τό Λαϊκό Κίνημα προσδιοριζόταν άπό σκοπούς έθνικῆς αὐτοτέλειας καί άντιπαράθεσης πρός τόν 'Αμερικανικό 'Ιμπεριαλισμό. Βρισκόταν ὅμως ὑπό ~~έλεγχο~~ κι ἴσως ένα βαθμό κάτω άπό συγκεκριμένους ιδεολογικούς κι έκπαιδευτικούς μηχανισμούς άποπροσανατολισμένα - γιατί πῶς ἀλλιῶς μπορεῖ νά έξηγηθεῖ τό ὅτι ὑπῆρχαν πατριῶτες πού άνήκαν στή Δεξιά παράταξη καί πίστευαν ὅτι οί Δεξιές κυβερνήσεις ~~ακολουθοῦν~~ 'Εθνική πολιτική κι ὅλη ή "άντεθνική δράση" έχει συγκεντρωθεῖ στό Κ.Κ.Ε. καί τίς παραφυάδες του ή ὅτι ή "Ένωση" πού έπεδίωκε ὁ στρατηγός Γρίβας μετά τήν διαφωνία του μέ τόν Μακάριο καί πού προπαγάνδιζε κάποιο τμῆμα της στρατιωτικῆς χούντας τοῦ 67 ἦταν μιά σωστή έθνική γραμμή

πού δέν περιεῖχε στοιχεῖα ἰδεολογικῆς παραπλάνησης καί δέν ἀποτελοῦσε γιά τήν συγκεκριμένη τότε πολιτική συγκυρία ἐθνική παγίδα. Κι εἴδαμε τά γεγονότα τ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 74—πού δδήγησαν στή κατοχή τοῦ 38% τοῦ Κυπριακοῦ ἐδάφους ἀπ' τά τουρκικά στρατεύματα—ἄν ἀπέδειξαν ἤ ὄχι πόσο πολύ "Ἐθνική " ἦταν ἡ πολιτική τῆς Ἐθνικῆς στρατιωτικῆς κυβέρνησης κι' ἄν ἦ "Ἑνωτική " κι ἀντιμακαριακή κατεύθυνση ἦταν Ἐθνοπροδοτική ἤ ὄχι.—

Ὁ πατριωτικός παλμός τῆς λαϊκῆς βάσης δέν ἀναμοχλεύστηκε , δέν ἐνεργοποιήθηκε ὥστε ν' ἀποτελέσει τήν " ψυχή " μιᾶς μεγάλης ἐθνικῆς ἀναγεννησιακῆς προσπάθειας νά ὁδηγήσει στό μεγάλο δημιουργικό πάθος γιά τήν " μεγάλη Ἐθνική δράση " γιατί κάτι τέτοιο φόβιζε τίς κατεστημένες δυνάμεις , τούς πολιτικούς τους ἐκφραστές καί τούς ξένους πατρώνους τους. Εἶναι χαρακτηριστική πάνω σ' αὐτό ἡ ἀντιφατική πολιτική τῆς κυβέρνησης Παπάγου τό 1954 : Ἀπ' τήν μιά ἔφερνε τό Κυπριακό πρός συζήτηση στήν Γενική Συνέλευση τοῦ Ο.Η.Ε. κι ἀπ' τήν ἄλλη καταδίωκε τίς αὐθόρμητες διαδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ὑπέρ τῆς αὐτοδιάθεσης τῆς Κύπρου καί τῆς Ἕνωσής της μέ τήν Ἑλλάδα. Ἡ ἐνεργοποιημένη λαϊκή βάση , ἔστω καί κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή Ἐθνικιστικῶν ἰδεωδῶν, πάντα φοβίζει μιά κυβέρνηση καί μιά ἐξουσία πού ξέρει ὅτι πίσω ἀπ' τήν ὑποκριτικά διατυμπανιζόμενη ἰδεολογία τῆς "Ἐθνικοφροσύνης " οὐσιαστικά καλύπτονται μηχανισμοί καί πολιτικές ἐπιλογές Ἐθνικῆς μειοδοσίας.

Μπορεῖ κανείς βέβαια νά ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἐθνική πολιτική μεταπολεμικῶν δεξιῶν κυβερνήσεων βασικά ἀναπτύχθηκε μέ πόλο ἀντιπαράθεσης τόν Κομμουνιστικό κίνδυνο ὡς κίνδυνο ἀπειλῆς τῆς Ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας καί μέσα σέ πλαίσια ρεαλιστικά . Μ' αὐτή τήν ἔννοια ἡ ἀντιπαράθεση μέ τό κομμουνιστικό στρατόπεδο , δέν παίρνει τόσο ἰδεολογικό περιεχόμενο ὅσο πρακτικό-ὁμυντικό. Ἀφοῦ δηλαδή ἐκτιμήθηκε ὅτι μιά ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στό ἀνατολικό μπλόκ θά σήμαινε οὐσιαστική ἐξαφάνιση τῆς Ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας διότι ἀπ' ἐκεῖ ἡ Σοβιετική Ἕνωση σάν Ὑπερδύναμη εἶναι πιό αὐταρχική καί σκληρή πρός τά κράτη-δορυφόρους της καί διότι ἀπ' ἐκεῖ τό Κλαυσικό στοιχεῖο θά καταπίεζε καί θ' ἀνέκοπτε τήν πρόοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ κι ἀφοῦ ἔτσι κι' ἀλλιῶς ἡ Ἑλλάδα πρόβλεπε στήν δυτική σφαίρα ἐπιρροῆς ἀπ' ἐκεῖ κι ὕστερα ἔπρεπε νά συγκροτηθεῖ ἀπ' τήν μιά ἕνα ὁλόκληρο σύστημα ἀσφαλείας καί ὅμυνας ἀπέναντι στήν κομμουνιστική διείσδυση σάν προεξάρχοντα δρατό κίνδυνο κι ἀπ' τήν ἄλλη νά

χαραχθεῖ μιά ὁλόκληρη πολιτική προσαρμογῆς μέ τά μέγιστα δυνατά ὠφέλη μέσα στά νατοϊκά πλαίσια.

Λ ὐτό τό σύστημα ὅμως κι' ἡ πολιτική φυσικό ἦταν νά χρειάζονται τήν ἀνάπτυ-ξη καί λειτουργία κάποιων ἰδεολογικῶν προπαγανδιστικῶν μηχανισμῶν ἔτσι ὥστε νά ὑποβοηθεῖται σταθερά ἡ πολιτική κοινωνικοποίηση ,ἡ πολιτική ὁλοκλήρωση καί γενικώτερα ἡ διατήρηση κι ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ ὑπάρχοντος καθεστῶτος μέσα σέ δυ-τικόφιλα κι " ἀτλαντικά" πλαίσια. Κατά συνέπεια τό κύριο βάρος θά πέσει στήν προ-ώθηση μιᾶς ἀντικομμουνιστικῆς ἰδεολογίας κι ἑνός ἐθνικοῦ πνεύματος πού ἔστω καί φορμαλιστικά ἔπρεπε νά αὐτοεπιβεβαιώνεται καί νά ἐπηρεάζει σ' ἀντιπαραβολή πάντα μέ τά ἐπιχειρήματα τῆς κομμουνιστικῆς προπαγάνδας .'Απ' τήν ἄλλη λόγω τῆς φύσης τῆς'Ελληνικῆς κοινωνίας ὡς μή ἀναπτυγμένης ἔπρεπε νά λειτουργοῦν παράλ-ληλα κι ἰδιαίτερα πιεστικοί κατασταλτικοί μηχανισμοί πού φυσικά νόθευαν τά πρώτυπα τῶν δυτικῶν ἀστικῶν δημοκρατιῶν στά ὁποῖα ὅμως ἡ φορμαλιστική ἀναφορά ἀπ' τά προπαγανδιστικά κέντρα ἦταν συνεχής. Τό ρεαλιστικό ἐπιχείρημα ἦταν ὅτι ἀφοῦ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κι' ἡ " μοιρασιά " τοῦ κόσμου ἀπ' τίς Μεγάλες Δυνάμεις ἔβαλε τήν χώρα στήν ζώνη ἐπιρροῆς τῆς Δύσης τό παιχνίδι ἔπρεπε νά παιχτεῖ σ' ὅλες του τίς πτυχές , μ' ὅλα τά μέσα καί σ' ὅλες τίς ἀναγκαστικές σκληρές του πλευρές."Εμπαινε πιά θέμα ἐθνικῆς ἐπιβίωσης μέσα στίς δοσμένες Νατοϊκές δομές.

Στίς παραπάνω ὅμως ἀπόψεις μποροῦν ν' ἀντιπαραταχθοῦν μ' ἐπιτυχία τά ἑξῆς ἐπιχειρήματα.Πρῶτο Εἶναι λάθος νά ταυτίζεται ἡ Δύση , μέ τήν πολιτιστική της ἔννοια περισσότερο, ἀποκλειστικά μέ τόν Νατοϊκό Συνασπισμό κι ἀργότερα μέ τήν Ε.Ο.Κ."Ετσι μέ κανένα τρόπο δέν σημαίνει ὅτι γιά νά διασφαλίσει μεταπολεμικά μιά χώρα τήν δυ τική της ταυτότητα ἔπρεπε νά ἐνταχθεῖ ἀναγκαστικά μέσα στό ΝΑΤΟ καί ν' ἀκολουθεῖ κατά γράμμα τήν πολιτική του. Παραδείγματα γι αὐτό βρίσκουμε ἀπ' τήν Σκανδιναυία μέχρι καί τήν'Ισπανία τοῦ Φράγκο .'Επλήρης ἔνταξη στήν'Ατλαντική πολιτική ἄλλοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ. Ἐπό ὅτι ὁ μεταπελευθερωτικός ἐμφύλιος πόλεμος ἔκλεισε μέ νίκη τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων μόνον κάτω ἀπ' τήν καθοριστική βοήθεια τῶν'Αγγλο αμερικάνων. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἐθνούς ἐξ ἀρχῆς οἱ παραπάνω δυνάμεις ἦταν ἀναγκαστικά ἐγκλωβισμένες στίς ἐπιταγές τῶν ἐπικυριάρχων τους ἐκποιοῦντας μαζί με-γάλο ποσοστό τόσο τῆς δικῆς τους αὐτοτέλειας σαν ἐξουσιάζουσας τάξης ὅσο -

πολύ περισσότερο φυσικά - καί τῆς αὐτοτέλειας τῆς ἴδιας τῆς χώρας ὡς ἐθνικῆς ὀντότητας. Οἱ δυνάμεις αὐτές "κῆραν" ἀπ' τόν Δυτικό 'Ιμπεριαλισμό κι ' ἔπρεπε κι αὐτές μέ τήν σειρά τους νά "δώσουν." Ἤδη ἕνα τέτοιο πραγματικό γεγονός προδιέγραφε γι αὐτές μιά πορεία ἐξαιρετικά σύσκολη στό νά μή μειοδοτοῦν 'Εθνικά κάθε φορά πού ὁ ἐπικυρίαρχος πίεζε καί ἔβλαπτε τά συμφέροντα τῆς χώρας τους, ἀφοῦ πιά ἡ δική τους ἐξουσία ἦταν δεμένη μέ τόν διεθνή στρατιωτικοπολιτικό καί οἰκονομικό μηχανισμό ἐκείνου.

'Αλλά γιατί οἱ συντηρητικές δυνάμεις ἦραν ἀνίκανες νά κερδίσουν στόν ἐμφύλιο πόλεμο; Γιατί οὐσιαστικά μετά τήν ἀνάπτυξη κι ἄνδρωση τῆς 'Εθνικῆς 'Αντίστασης πού ἐνεργοποίησε τό Λαϊκό Κίνημα τό κοινωνικό τους ἀντίκρυσμα ἦταν πολύ μικρό κι ' ἀποτελοῦσαν ἀμέσως μετά τήν ἀπελευθέρωση ἀναποτελεσματική μειοψηφία. Στή συνέχεια ὅμως ὀφείλουμε γιατί μιά τέτοια γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς ἰσχύος τῶν Λαϊκῶν Δυνάμεων, ὅπου δέν ὑπῆρχε καί στήν ὑπεροχή τους μετά την διάσπαση τῆς 'Εθνικῆς 'Αντίστασης, εἶναι σοβαρότατη ἔνδειξη ὅτι ὑπῆρχε πάντα μιά μεγάλη ἱστορικοκοινωνική διάσταση ἀνάμεσα σ' αὐτές καί τίς προηγούμενες γιά τήν ὁποία ἀναλυτικά μιλήσαμε σ' ἄλλα κεφάλαια τοῦ ἔργου μας. Καί γιά τήν διάσταση αὐτή ὑπάρχει ἀκέραιη ἡ 'Ιστορική εὐθύνη στίς συντηρητικές δυνάμεις. Βλέπουμε λοιπόν ὅτι μιά ἀλυσίδα ἀπό γεγονότα καί καταστάσεις ξεκινάει ἀπ' ἕνα ὑπολογίσιμο ἱστορικό βάθος γιά νά φτάσει στήν πλήρη ἔνταξη στήν 'Ατλαντική πολιτική καί στήν ἐκποίηση οὐσιαστικά μεγάλου μέρους τῆς 'Εθνικῆς αὐτοδυναμίας τῆς χώρας.

Κατά συνέπεια ἀπό πουθενά δέν προκύπτει ὅτι ἡ ἀκολουθούμενη μεταπολεμική πολιτική τῶν δεξιῶν κυβερνήσεων μέ τήν ἀποδοχή τῆς 'Αμερικανοκρατίας καί τοῦ 'Ατλαντισμοῦ ἦταν κατ' ἐξοχήν 'Εθνική ἡ ρεαλιστικά 'Εθνική ἤ ἀπόλυτα ἀναγκαία γιά τήν ἀντιμετώπιση κάποιου κομμουνιστικοῦ κινδύνου. Πολύ περισσότερο ἀπό πουθενά

δέν αποδεικνύεται ὅτι ἦταν ἀναγκαία γιά τήν τόνωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος πού-
τσαν στήν λαϊκή βάση πολύ πιό ἐνεργοποιημένο πρίν ὅπως φάνηκε ὁλοκάθαρα ἀπ' τήν
ἐποποιΐα τῆς 'Εθνικῆς ἀντίστασης, ὅπως προέκυψε ἀπ' τά παραπάνω ἡ πολιτική αὐτή
ἄλλες ἀνάγκες κάλυπτε κι' ἄλλου εἴδους αἰτιολόγησης εἶναι δεκτική.

Δεύτερο- Ὁ κομμουνιστικός κίνδυνος ἔτσι ὅπως παρουσιαζόταν ἦταν γιά τήν 'Ελλάδα ἀνύπαρκτος κι ἁπλά ἐξυπηρετοῦσε σάν τεχνητός ἐχθρικός πόλος τήν ἰσχυροποίηση καί τίς ἀμυντικές ἀνάγκες τῆς νοτιανατολικῆς πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ. Ἤδη ἀπ' τό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 50, ὁ "ἐξ 'Ανατολῶν" κίνδυνος, δηλ. ἡ Τουρκία, πού ἤδη εἶχε κάνει τήν δυναμική της ἐμφάνιση στό Κυπριακό, ἦταν πολύ πιό ὑπολογίσιμος καί πολύ πιό σχετικός μέ τά 'Ελληνικά συμφέροντα. 'Ο "ἀπό Βορρᾶ" κίνδυνος ἦταν τό γενικώτερο ἀποτέλεσμα τοῦ ψυχροῦ πολέμου τῶν δύο μπλόκ πού φυσικά τό γευόταν κι ἡ 'Ελλάδα. Τά περί σλαυικοῦ κινδύνου ἦσαν κι αὐτά ὑπερβολικά. Τά ἱστορικά δεδομένα τῆς περιοχῆς δέν μαρτυροῦν τόσο μεγάλη διάσταση τοῦ Σλαυικοῦ μέ τό 'Ελληνικό στοιχεῖο ὅσο τήν συνύπαρξη τοῦ 'Ελληνικοῦ μέ τό Σλαυικό στοιχεῖο ὅταν οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας ἦσαν "Ελληνες, Ἡ ὀρθοδοξία κοινή στούς "Ελληνες καί τούς Ρῶσσους, συμπαράταξη τοῦ 'Ελληνισμοῦ καί Ρουμανισμοῦ στήν 'Επανάσταση τοῦ 'Ιασίου τό 21 κατά τῶν Τούρκων ἔσχετα ἀπ' τίς παραπέρα ἐξελίξεις, τά Πανβαλκανικά σχέδια τοῦ Ρήγα μέ ἡγεμονεῦον τό 'Ελληνικό στοιχεῖο κ.λ.π.)

Τρίτο Τό πνεῦμα τῆς "Εθνικοφροσύνης" πού προωθεῖτο εἶχε περισσότερο φορμαλιστικό χαρακτῆρα καί λειτουργοῦσε ἀναγεννησιακά γιά τόν ψυχοϊδεολογικό κόσμο ἔστω καί τῆς μερίδας ἐκείνης τῶν πολιτῶν πού πραγματικά εἶχε πιστέψει στόν ἀντικομμουνιστικό ἀγῶνα. Ποτέ δηλ. δέν διαπιστώθηκε ὅτι τό μεταπολεμικό κράτος τῆς Δεξιᾶς κινητοποίησε τέτοιους μηχανισμούς καί πραγματοποίησε μέσω τῶν προπαγανδιστικῶν του κέντρων τέτοιες ἰδεολογικές ἐκπομπές ὥστε νά προκαλέσει ἕνα πραγματικό πολιτικοϊδεολογικό 'Εθνικιστικό ρεῦμα ὅπως π.χ. τά φασιστικά καθεστῶτα τοῦ μεσοπολέμου ἡ ἀκόμη καί τό καθεστώς τοῦ Φράνκο στήν 'Ισπανία. Ἡ στρατιωτική δικτατορία τοῦ 67 ποτέ δέν ἐπέτυχε ἕνα τέτοιο ἐθνικιστικό λαϊκό ἔρεισμα. "Αν ὑποδέσουμε ὅτι στούς κόλπους της ὑπῆρχε ἕνα ἐθνικιστικό στοιχεῖο αὐτό ἦταν ὑπόθεση μερικῶν ἀξιωματικῶν χαμηλῆς ὡς ἐπί τό πλεῖστον βαθμίδων. Τό ἴδιο μποροῦμε νά ποῦμε γιά τήν περίοδο τοῦ Παπαγισμοῦ καί τοῦ Καραμανλισμοῦ. Οἱ "Εθνικόφρονες", τῶν περιόδων αὐτῶν δέν ἦσαν τόσο διεπόμενοι ἀπό ἰδεολογικά κίνητρα ὅσο ἀπ' ἕνα

πνεῦμα " ρεαλιστικῆς " προσαρμογῆς στά νέα πολιτικά δεδομένα ἤ ἦσαν παθόντες ἀπ' τόν ἐμφύλιο πόλεμο ,ὅπως καί σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου μας ἔχουμε ὑπογραμμίσει.

'Ακόμη καί σέ τομέα ἐκπαιδευτικό τό " Εθνικόφρον " στοιχεῖο ποῦ διαπερνοῦσε ἔμεσα ἤ ἔμμεσα λειτουργοῦσε μέσα ἀπό μηχανισμούς ἀκοζήρανσης ἤ καί νέκρωσης ἀκόμη τοῦ ψυχοιδεολογικοῦ κόσμου τῆς νεολαίας παρά ξαναζωντανέμπτορε της. Γιατί λοιπόν οἱ μεταπολεμικές κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς δέν ἤθελαν σέ βάθος νά περάσουν στή λαϊκή βάση μιά ἐθνικιστική 'Ιδεολογία; 'Απλούστατα διότι ἀφοῦ κι αὐτές οἱ ἴδιες δέν τήν πίστευαν ,δέν ὑπῆρχε λόγος νά ἐνεργοποιήσουν καί νά δυναμώνουν τήν λαϊκή βάση μέσω αὐτῆς ὥστε νά βρεθοῦν στήν δυσάρεστη θέση οἱ εἰσρεές τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (αἰτήματα-ὑποστήριξη) νά'ναι χρωματισμένες μ' ἕνα μή ἐλεγχόμενο ἐθνικιστικό στοιχεῖο πού ἦταν σοβαρό κώλυμα στό πέρασμα μιᾶς ἔστω καί καλυμμένης ἐθνικομειοδοτικῆς πολιτικῆς.

Τέταρτο -'Ο'Εθνικός " ρεαλισμός " πού τόσο συχνά ὑπονοοῦσαν οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς ἀσφαλῶς καί δέν ἔπρεπε νά ἔχει ἐφαρμογή μόνο γιά τόν "ἀπό Βορρᾶ " κίνδυνο ἀλλά καί γιά τόν κίνδυνο τῆς Τουρκίας ,ἀπ' τήν στιγμή πού ἡ τελευταία ἐνεπλάκη στήν ὑπόθεση τοῦ Κυπριακοῦ καί ἀργότερα φάνηκε νά'χει βλέψεις στήν ἐκμετάλλευση στοῦ ὑποθαλάσσιου ἐδάφους τοῦ Αἰγαίου ,ἀλλά καί γενικώτερα ν' ἀμφισβητεῖ τά'Ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στήν περιοχή τοῦ πελάγους αὐτοῦ. 'Ωστόσο λόγω τῶν κατεπιτάκτων προειδοποιήσεων καί κελευσμάτων ἡ διάταξη τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας ποτέ δέν ἦταν τέτοια λές καί πρόκειτο νά ἐκδηλωθεῖ ἐπίθεση ἐξ 'Ανατολῶν. Ὕστερα ποιά ἦταν ἡ στάση τῆς'Ελληνικῆς Κυβέρνησης μετά τά γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 55 στήν Τουρκία ἐνάντια στό'Ελληνικό στοιχεῖο, τό 59 στήν Συρίχη ἤ κατά τήν διάρκεια τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος,ὅταν μάλιστα ἀποσύρθηκε κι ἡ μοναδική 'Ελληνική μεραρχία πού'χε στείλει ὁ Γ. Παπανδρέου στήν Κύπρο; 'Ασφαλῶς ὄχι πιεστική κι αὐστηρή διότι ἡ " συμμαχική " σχέση δέν τό ἐπέτρεπε . Τί σήμαινε ἡ συνάντηση τῶν πρωθυπουργῶν 'Ελλάδας καί Τουρκίας στά σύνορα τοῦ Ἕβρου μετά τό 'Απριλιανό πραξικόπημα; Σήμαινε ὄχι σκληρή ἐθνική στάση τῆς'Ελλάδας στό Κυπριακό πού'ταν κι ἕνας ἀπ' τούς λόγους πού οἱ'Αμερικανοί ὑποκίνησαν τό πραξικόπημα τοῦ 67.

Ὕστερα ὁ " Εθνικισμός " τοῦ'Ιωαννιδικοῦ καθεστῶτος ἦταν κίβδηλος ,παραπλανη

τικός καί χωρίς κανένα σοβαρό κοινωνικό ἀντίκρυσμα. Ἁπλή ἀπόδειξη περί αὐτοῦ ἦταν κι ἡ ἔλλειψη σοβαρῆς στρατιωτικῆς προετοιμασίας μιᾶς ἐνδεχομένης σύρραξη μέ τήν Τουρκία καί ὅτι κανένα λαϊκό ρεῦμα δέν ἀσπάστηκε τά περί "Ἕνωσης" συνθήματα τοῦ καθεστῶτος καί τήν εἰχμηρή ἀντιμακαριακή του πολιτική.

Πέμπτο- Τό ὅτι ἐντασσόμενη μιά χώρα στόν Ἀνατολικό συνασπισμό ἐκποιεῖ αὐτόματα τήν ἐθνική της ἀνεξαρτησία, ἄν τήν ἐκποιεῖ, δέν ἀποδεικνύει ταυτόχρονα ὅτι ἐντασσόμενη στόν Ἀτλαντικό δέν χρίστοται τήν ἴδια κατασπίεση, ἔστω μέ ἄλλη μορφή τηρουμένων π.χ. κάποιων δημοκρατικῶν προσχημάτων. Ἡ ἄλλη λύση ἡ διέξοδος δέν εἶναι ἀναγκαστικά ὁ ἄλλος συνασπισμός. Ὑπάρχει ἡ ἀδέσμευτη ἐξωτερική πολιτική πού ἀναιρεῖ τήν "λογική τῶν μπλόκ". Κι αὐτή ἀκριβῶς εἶναι ἐκείνη πού κατ' ἐξοχήν ἀπαιτεῖ ἀόθεν κάθετη ἀνύψωση τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τῶν πολιτῶν ὥστε ἡ ὑπόθεση τῆς Ἐθνικῆς Ἄμυνας, πού ὁπωσδήποτε σ' αὐτή τήν περίπτωση ἐμπλέκεται σέ μεγαλύτερους κινδύνους, νά γίνει ὑπόθεση κοινή στρατοῦ καί λαοῦ (καθολικό σύστημα ἄμυνας).

8. [illegible] Ἡ ἐξεταζόμενη περίοδος ἀπό σκοπιά ὕπαρξης χαρισματικῶν πολιτικῶν προσωπικοτήτων, πού ἡ συμβολή τους στήν βελτίωση τῶν πολιτικῶν καί κοινωνικῶν πραγμάτων τοῦ τόπου ἦταν ἐξαιρετική, δέν παρέχει δεδομένα [illegible] ἱκανοποιητικά. Ὁλοκληρωτικά χαρισματικός ἡγέτης -τουλάχιστον ὅπως τόν προσδιορίζει ὁ MAX WEBER[53] μέ τήν χαρακτηριστική ἰδιότητα ὄχι ἁπλά τῆς προσωπικῆς ἀκτινοβολίας μέ τήν ὁποία τελικά καί ἐπιβάλλεται, ἀλλά ἐκείνης πού τόν θέλει ἀνατρέξει μιά κατεστημένη κατάσταση, κήρυκα ἑνός νέου μηνύματος πρός τό περιβάλλον του καί θεμελιωτή μιᾶς νέας πορείας πραγμάτων- ὥστε νά κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία καί νά τήν κρατήσει γιά σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα ὑλοποιώντας τό ἀρχικό του πολιτικό ὅραμα—δέν ὑπῆρξε.

Ἡ περίπτωση τοῦ Κ. Καραμανλῆ, ἄν κανείς ὑποστήριζε ὅτι σ' αὐτόν ἀκριβῶς ἀναγνωρίζει τόν τύπο τοῦ χαρισματικοῦ ἡγέτη, δέν εἶναι αὐτό γιά τό ὁποῖο μιλᾶμε γιά πολλούς λόγους. Πρῶτο γιατί ἦταν πολιτικός πού ἀκολούθησε τήν πεπατημένη κι' ἐξέφρασε συμφέροντα ἤδη κατεστημένων τάξεων. Δεύτερο, στήν θέση τῆς Πρωθυπουργίας ἔφτασε περισσότερο μέ τήν ὑποστήριξη τοῦ παλατιοῦ καί τῶν Ἀμερικανῶν παρά μέ τήν προσωπική του ἀκτινοβολία[54]. Τρίτο δέν διακρίθηκε ποτέ σέ πολιτικούς, κοινωνικούς ἤ τουλάχιστον ἐθνικούς ἀγῶνες. Ἀπ' τήν ἀρχή τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας προσπα-

θοῦσε πάντα μά συμπλέει μέ τό κατεστημένο καί ν' ἀνέρχεται τήν κλίμακα τῆς πολιτικῆς ἱεραρχίας γενόμενος ὅσο μποροῦσε πιό ἀρεστός στούς κατεστημένους πόλους δύναμης (Παλάτι ,Ἀμερικανοί ,Οἰκονομική ὀλιγαρχία)[55] Τέταρτο . Δέν ὑπῆρξε ποτέ φορέας ἑνός πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ ὁράματος πού νά τό προβάλλει στόν Ἑλληνικό λαό καί νά τύχει τῆς ἀποδοχῆς του.(Ἡ ἐμμονή του νά ἐντάξει τήν Ἑλλάδα στήν ΕΟΚ δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ποτέ μιά νέα ἰδέα ἄν ληφθεῖ μάλιστα ὑπ' ὄψη ὅτι ὁ οἰκονομικός ἐκσυγχρονισμός πού ἐπαγγελλόταν τό Κόμμα του ,ἡ ΕΡΕ ,δέν ὑπῆρξε ποτέ ,ὅπως εἴδαμε ὁλοκληρωμένος καί πάνω σέ σωστές βάσεις .Ἡ σύνδεση μέ τήν ΕΟΚ ἕως ἕνα βαθμό ἐξέφραζε μιά τάση τμήματος τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας πού ἀναζητοῦσε τήν ὁλοκλήρωση του μέσα στά εὐρύτερα πλαίσια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ).Ἄν μάλιστα ληφθοῦν ὑπ' ὄψη ὅσα κατηγγέλθησαν ἐπί Κυβέρνησης Ἕνωσης Κέντρου (64-65) ἀπό συγκεκριμένους βουλευτές γιά σοβαρές ἀτασθαλίες οἰκονομικῆς φύσης τῆς κυβερνήσης του καί τό γεγονός τῆς προώθησης ἐκ μέρους του τοῦ πνεύματος τῆς ὀργανωμένης καί μεθοδευμένης ἀστυνόμευσης τῆς πολιτικῆς ζωῆς τότε προκύπτει κάποιο πρόβλημα μαζί του σχετικά μέ τό τί φορέας ἀξιῶν ἦταν καί κάτω ἀπό ποιές σκοπιμότητες λειτουργοῦσε . Δέν θά-ταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ὁ πολιτικός τῆς " βίας καί νοθείας " τοῦ 1961 ἦταν μιά ἀπ' τίς γνησιώτερες ἐκφράσεις τοῦ πολιτικοῦ αὐταρχισμοῦ ,ἀρριβισμοῦ καί προχειρότητας στίς δεκαετίες τοῦ 50 καί 60.

Γιά τούς ἴδιους λόγους πού ἀναπτύξαμε γιά τόν Κ. Καραμανλή δέν μποροῦμε νά θεωρήσουμε χαρισματικό ἡγέτη ,ὅπως τόν προσδιορίσαμε παραπάνω , οὔτε τόν στρατάρχη Ἀλεξ. Παπάγο. Ἄν καί ὁ τελευταῖος εἶχε πιό ἐντονο τό " Ἐθνικιστικό " στοιχεῖο συγκριτικά μέ τόν Κ. Καραμανλή ὁπωσδήποτε εἶχε συμμετοχή σ' Ἐθνικούς ἀγῶνες , ὅπως τούς ἔβλεπαν τοὐλάχιστον οἱ συντηρητικές δυνάμεις (πόλεμος 40, ἐμ-φύλιος) καί προκαλοῦσε σοβαρές ἀντιδράσεις τοῦ παλατιοῦ[56] δέν ἔπ-υε νάνει κι' αὐτός μιά πολιτική ἔκφραση ἐπευδυμένη μέ κάποια λαϊκίστικη διάσταση μιᾶς κατεστημένης κατάστασης πραγμάτων πού ἐκινεῖτο στά πλαίσια πού ἐπέτρεπαν οἱ Ἀγγλοαμερικάνοι ἐπικυρίαρχοι.[57]

'Ερχόμενοι στό χῶρο τῶν κεντρώων δυνα)μεων συναντοῦμε πολιτικούς ηγέτες πού χεχώριζαν πράγματι σ' ορισμένες φάσεις τῆς σύγχρονης πολιτικῆς ἱστορίας γιά τήν προοδευτικότητά τους καί τήν τόλμη τους ν' ἀντιστρατευθοῦν στίς ἐπιλογές καί τίς μεθοδεύσεις τῆς Δεξιᾶς ,ἀλλά τελικά δέν μπόρεσαν νά στεριώσουν σέ διάρκεια τά πολιτικά τους ἐπιτεύγματα οὔτε ν' ἀπαλλαγοῦν ποτέ ἀπ' τίς ἀστικές τους καταβολές ἤ καί ἀπ' τίς συνηθισμένες "πολιτικαντίστικες" πρακτικές τῆς 'Ελληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς. Τέτοιες μορφές ὑπῆρξαν ὁ Ν. Πλαστήρας κι' ὁ Γ.Παπανδρέου πολιτικοί ἄνδρες πού σέ δύσκολες στιγμές τῆς παράταξῆς τους κατάφεραν πράγματι νά συνενώσουν ἔστω γιά κάποιο διάστημα τό τμῆμα ἐκεῖνο τοῦ πολιτικοῦ φάσμα τος πού ἀντετίθετο στήν Δεξιά καί ν' ἀποτελέσουν φραγμό της.'Ωστόσο οἱ προσπάθειες τους αὐτές ἀνῆκαν τελικά στό " FINIS " τῆς πολιτικῆς τους σταδιοδρομίας κι' οἱ μηχανισμοί τοῦ κατεστημένου ἐμφανεῖς καί ἀφανεῖς δέν τίς ἄφησαν ,ὅπως εἴδαμε,νά μετασχηματιστοῦν σέ μακροχρόνιες κυβερνητικές πολιτικές .'Ακόμη ἦταν πολιτικοί ἀρχηγοί πού πέρα ἀπ' τό ὁποιοδήποτε χαρισματικό στοιχεῖο πού τούς προσδιόριζε δέν μποροῦσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό ὁρισμένες ἀντιφάσεις κι'ἀστάθειες στήν πολιτική τους γραμμή πού ἦταν φυσικά ὁμόλογες τοῦ συνολικοῦ πολιτικοῦ κλίματος πού ἐπικρατοῦσε στόν χῶρο τους καθώς προσπαθοῦσε νά προσαρμοστεῖ στά νέα μεταπολεμικά πολιτικά δεδομένα χωρίς ὅμως νά χάσει τήν ταυτότητά του . Κάποιο ὅριο πολιτικῆς καί κοινωνικῆς ἀντιπαράθεσης δέν μποροῦσαν νά τό ξεπεράσουν ὄχι μόνο γιά λόγους ἀντικειμενικούς ἀλλά κι' ὑποκειμενικούς. Δέν ἔπαυαν κι'αὐτοί ,παλιά στελέχη τῆς βενιζελικῆς παράταξης , νά εἶναι ἀπολογητές τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος καθώς ὅμως τό νοοῦσαν ἐκσυγχρονισμένο μέσα ἀπό μιά σειρά πολιτικῶν καί κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Δέν διέθεταν ἤ δέν διέθεταν πιά -αὐτό γιά τόν Ν.Πλαστήρα πού κάποτε ὑπῆρξε ἐπαναστατικός ἐκφραστής τῆς Βενιζελικῆς Παράταξης,τήν ἰδεολογική συγκρότηση ,τόν ψυχισμό καί τήν δύναμη τοῦ ἀνατρεπτικοῦ ἡγέτη ,αὐτοῦ πού εἶναι ἀποφασισμένος νά μετασχηματίσει ριζικά τίς δομές τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος .

Στό χῶρο τῆς κομμουνιστικῆς'Αριστερᾶς πάλι χαρισματικός στρατιωτικός ἀρχηγός ὅπως ἕνα Βελουχιώτης ἤ Βαφειάδης ,σέ τελική φάση συνεθλίβησαν ἀπ' τόν ἀδυσώπητο γραφειοκρατικό μηχανισμό τοῦ κόμματος κι'ἡ ἀνεξάρτητη φωνή τους,ἄσχετα ἄν ἦταν σωστή ἤ ὄχι, παρεμερίστηκε ἀπ' τήν Ζαχαριαδική προσωπολατρεία καί τήν"ἀπ' τά πάνω "κομματική γραμμή .'Υστερα ἡ'Αριστερά μετά τόν ἐμφύλιο σάν ἡττημένη παράταξη δέν μποροῦσε παρά νά χει περιορισμένες δυνατότητες στήν διαμόρφωση τῶν πολιτικῶν πραγμά-

των τοῦ τόπου. Κι οἱ ἀνεξάρτητες παραπάνω φωνές ἦσαν οἱ "ἠττημένοι τῶν ἠττημένων". Συμβολικές ἀγωνιστικές μορφές πού ἐπέζησαν μετά τόν ἐμφύλιο ὅπως π.χ. ὁ Μ. Γλέζος πέραπ' τήν ἀγωνιστική τους προσφορά λόγω τῶν συνεχῶν διωγμῶν, φυλακίσεων κι' ἐξοριῶν καί τῆς περιορισμένης ἐμβέλειας τοῦ κόμματός τους, τῆς ΕΔΑ δηλ., δέν μποροῦσαν πέρα νάναι στήν γωνιά τῶν συγκεκριμένων πολιτικῶν διαμορφώσεων. Ἀπ' τήν ἄλλη μιά δυναμική προσωπικότητα τοῦ Ἐδαϊτικου χώρου, ὅπως ὁ Γρ. Λαμπράκης μέ προσπτικές αὐξησης τῆς ἐπιρροῆς καί τῆς πολιτικῆς του ἐμβέλειας μετά ἀπό μιά σύγκρουσή του μέ τό παλάτι, ἔγκαιρα ἐπισημάνθηκε ἀπ' τό κατεστημένο καί δολοφονήθηκε." Ἄλλες πάλι ἡγετικές προσωπικότητες τοῦ Ἐδαϊτικου χώρου, ὅπως ὁ Νασαλίδης, ἤ ὁ Ἡλιού, δέν μποροῦσαν παρά νά κινοῦνται μέσα στά ὅρια τῆς περιορισμένης ἐπιρροῆς τοῦ κόμματός τους ἀναγκαζόμενοι νά δέχονται τό πολιτικό παιχνίδι ὅπως τούς ἐπιβλήθηκε καί μήν ἀποφεύγοντας νά δείχνουν μετριοπάθεια στίς κινήσεις τους ὥστε νά στερεώσουν ἀποτελεσματικώτερα τήν θέση τους μέσα στήν νοθευμένη κοινοβουλευτική ζωή τοῦ τόπου.

Στό χῶρο ἀκόμη τῆς σοσιαλιστικῆς ἀριστερᾶς ἤ τῆς λεγόμενης κεντροαριστερᾶς δέν ἔλειπαν οἱ τίμιες καί συνεπεῖς πολιτικές φυσιογνωμίες ὅπως ὁ Ἄλεξ. Σρῶλος, ὁ Σοφιανόπουλος, ὁ Καρτάλης, ὁ Σ. Παπαπολίτης κ.ἄ. Ἐκ τῶν πραγμάτων ὅπως ἡ θέση τους, ὅπως εἴδαμε, ἦταν δυσμενής καί οἱ ἀντικειμενικές πιέσεις, ἐγκλωβισμοί κι ἀδιέξοδοι ἀπεδείχθησαν πολύ ἰσχυρότερα τῶν προσωπικῶν τους ἱκανοτήτων, τῆς πολιτικῆς τους ἀκτινοβολίας κι ἐπιρροῆς.

Τέλος καί μέσα στόν κύκλο τῶν ἴδιων τῶν στρατιωτικῶν τῆς δικτατορίας δέν ξεχώρισε καμμιά στρατιωτική ἡγετική φυσιογνωμία, πράγμα πού δέν ἀπουσιάζει ἀπ' τά στρατιωτικά κινήματα τοῦ Τρίτου Κόσμου,[58] πού μέ τίς ἱκανότητές της νά καταφέρει ἀπ' τήν μιά νά ἐπιβάλει μιά δική της γραμμή μέσα στόν ἴδιο τόν κύκλο τῶν πραξικοπηματιῶν - ἐννοοῦμε φυσικά μιά γραμμή διαφοροποιημένη ἀπ' τήν κλασσική "ἐθνικόφρονα" καί "Ἀντικομμουνιστική" τῶν στρατιωτικῶν κύκλων- κι' ἀπ' τήν ἄλλη νά καταφέρει ν' ἀλλάξει ριζικά τήν ἐξωτερική κι ἐσωτερική πολιτική τῆς χώρας. Οἱ ἄνθρωποι πού ἀποκόντουσαν ἐπικεφαλῆς (Γ. Παπαδόπουλος, Δ. Ἰωαννίδης) δέν εἶχαν τυχαῖα ἀποστηριχθεῖ ἀπ' τήν C.I.A. Ἦσαν ἄνθρωποι πού ἀποδείχτηκε ὅτι πέρα ἀπ' τά ὅρια τῶν δραστηριοτήτων τους ἐκείνων πού τούς ἐπιβάλλει ἡ ἰδιότητά τους ὡς "ὀργάνων" συγκεκριμένων συμφερόντων τους ἦταν ἐξαιρετικά δύσκολο νά βγοῦν. Οἱ ἀόριστες Νασερικές ἀντιλήψεις πού ἐνδεχομένως νά προσδιόριζαν στό βάθος τόν Γ. Παπαδόπουλο, ἄν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι αὐτό τό ἄτομο, πού δέν ἦταν δύσκολο νά γίνει ἀντιληπτό ὅτι δέν ἦταν μιά

προσωπικότητα ψυχολογικά ισορροπημένη, πέρα απ' τις συνωμοτικές του ικανότητες
τέθετε μιά κάποια συγκροτημένη πολιτική σκέψη, ούδέποτε υλοποιήθηκαν καί
κατά συνέπεια δέν μπορούν νά υπολογιστούν σ'επίπεδο συγκεκριμένων πολιτικών αποτελε-
μάτων.-

Στήν εξεταζόμενη περίοδο λοιπόν καμμιά χαρισματική πολιτική προσω-
ικότητα απ' οποιονδήποτε κύκλο κι'άν προερχόταν δέν παρενέβη στίς πολιτικές
ξελίξεις τού τόπου σέ τρόπο ώστε νά συμβάλει καθοριστικά στόν επεγκλωβισμό
τού πολιτικού συστήματος απ' τίς κατεστημένες ταξικές επιρροές καί τήν
μερικανική επικυριαρχία ή τουλάχιστον στό νά προβεί αυτό τό τελευταίο
άνω σέ μακροχρόνια βάση σέ τέτοιου είδους εκροές ώστε νά βρεθούμε πράγ-
ατι μάρτυρες ενός γνήσιου κοινωνικοοικονομικού καί πολιτικού εκσυγχρονισμού.

9. Τέλος σ' επίπεδο εξωτερικών προϋποθέσεων πολιτικής ανάπτυξης καί
άλι τά εμπειρικά δεδομένα είναι αρνητικά. Κι ή διαπίστωση αυτή απ' όσα μέχρι
ώρα έχουμε αναπτύξει είναι αλοφάνερη. Σ' όλη τήν μεταπολεμική της πορεία
χώρα βρισκόταν κάτω απ' τήν καταπιεστική στρατιωτικοπολιτική
αί οικονομική εξάρτηση τής Δύσης καί ιδιαίτερα τών ΗΠΑ. Κι ή αίσθηση
υτής τής καταπίεσης αλυσιδωτά προχωρούσε απ' τά πιό ψηλά κλιμάκια τής
ολιτικής ιεραρχίας μέχρι τόν απλό λαό δηλητηριάζοντας ουσιαστικά κάθε γνήσια
υλλογική προσπάθεια συγκρότησης μιάς "κοινωνίας πραγματικών πολιτών",
ούς βαθύτερους λόγους μιάς τέτοιας κατάστασης ήδη τούς έχουμε εξηγήσει.

'Απ' τήν άλλη μεριά χώρα ναί μέν στήν εξεταζόμενη περίοδο δέν ενε-
λάκη σέ πολεμική σύρραξη αλλά λόγω τής Νατοϊκής της ένταξης γεύτηκε
ήν ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα κι' αναγκαζόταν νά πραγματοποιεί υπέρογκες
ιυντικές δαπάνες. 'Θ" από βορρά" κίνδυνος ήταν έξω από αμφισβήτηση
αί κατά συνέπεια δημιουργούσε συγκεκριμένες κι εκτεταμένες στρατιωτικές
τοχρεώσεις. 'Απ' τήν άλλη από τότε πού δημιουργήθηκε τό Κυπριακό άρχιζε
ί δημιουργείται ένταση μέ τήν "σύμμαχο" Τουρκία πού σιγά-σιγά
ανειδητοποιείτο εκ μέρους τής πολιτικής ηγεσίας ότι γεννούσε νέα
ιρά από αμυντικές καί στρατιωτικές υποχρεώσεις πού μάλιστα ήταν έξω απ' τήν
ρατιωτική λογική τού ΝΑΤΟ, αφού ή Τουρκία ήταν "σύμμαχος". Μ' άλλα λόγια τό
ΤΟ καί κόστιζε ακριβά αλλά καί δέν προστάτευε αποτελεσματικά απ' τόν κίνδυνο

ης Τουρκίας πού οἱ σωβινιστικοί της κύκλοι τήν προώθησαν σέ μιά καλυμμένη
ότω έπεκτατική πολιτική τόσο στό θέμα τῆς Κύπρου ὅσο κι' ἀργότερα
ιέ θέματα πού ὑχαν σχέση μέ τό Αἰγαῖο (Υφαλοκρηπίδα, Αἰγιαλίτις ζώνη, ἐπιχειρη-
ιακός ἔλεγχος). Ὁ κίνδυνος μιᾶς πολεμικῆς σύρραξης μέ τήν Τουρκία ἦταν
ῆδη ὁρατός ἀπ' τό 1964 ὅταν ἔγιναν οἱ γνωστοί βομβαρδισμοί ἀπό Τουρκικά
ιεροπλάνα Κυπριακῶν χωριῶν.[59]

Καί φυσικά τέτοιες τεταμένες σχέσεις ἀνάμεσα στίς δύο γειτονικές βαλ-
ανικές χῶρες ἦταν ἕνα πρόσφορο ἔδαφος γιά τήν ἐφαρμογή ἐκ μέρους τοῦ
μερικανικοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ τῆς προσφιλοῦς του τακτικῆς τοῦ " διαίρει καί
ασίλευε " τακτικῆς πού ἀποδεικνύόταν προσοδοφόρα καί σέ καθαρά οἰκο-
ομικό ἐπίπεδο . Οἱ δυό χῶρες ὑποπτεύονται ἡ μιά τήν ἄλλη ; κατά συ-
έπεια πρέπει νά ἐξοπλίζονται διαρκῶς κι οἱ πολυεθνικές ἑταιρεῖες
εῖναι ἕτοιμες ν' ἀνταποκριθοῦν στίς πολεμικές τους παραγγελίες. Ὁ ἴδι-
ος ἐξοπλίζει τούς ἀλληλοβλεπόμενους " συμμάχους " κι ὁ ἴδιος παίζει
μετά τόν ρόλο τοῦ " αὐτόκλητου εἰρηνοποιοῦ ".

V

Ἔχοντας ἔτσι διαμορφωθεῖ ἡ λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος
τῆς Ἑλλάδας στήν ἐξεταζόμενη περίοδο λειτουργία πού , ὅπως εἴδαμε
χαρακτηριζόταν καί καθορίζοταν ἀπ' τόν χαμηλό δείκτη ἀνάπτυξής τοῦ
διαταραγμένου
εἰ ἐξηγεῖτο σχετικά μ' αὐτό της τόν χαρακτήρα καί καθορισμό
π' τήν ἔλλειψη ἤ τήν μή ὕπαρξη στόν ἀπαιτούμενο βαθμό τῶν κατάλ-
ήλων [illegible] προϋποθέσεων (Π.Π.Α) ἦταν ἐπόμενο αὐτό τό τελευταῖο νά μή
ποτελεῖ διαρκή πομπό ἐκροῆς θετικῆς πολιτικῆς ἐνέργειας , πού διε-
ερνοῦσε , ἀναζωογονοῦσε καί ἐνεργοποιοῦσε δυναμικά τό σύνολο τοῦ κοινω-
ικοῦ σώματος. " Μπλοκαρισμένο " τό Π.Σ. ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀπ' τίς
υρίαρχες ταξικές ἐπιρροές δέν μποροῦσε νά προβαίνει σέ τέτοιες
κροές μακροχρόνιας βάσης πού νά δημιουργήσουν τούς ἀπαιτούμενους
υναμικούς συσχετισμούς καί νά προκαλέσουν τίς ἀναγκαῖες θεσμικές ἀνα
ιαρθρώσεις ὥστε ἡ ἀναπτυξιακή πορεία τῆς χώρας νά βαδίζει ἀποδεσμευ-

μένη ἀπ' τίς καθοριστικές ἐπιρροές ξένων κέντρων ἀποφάσεων καί πάντα παράλληλα μέ τήν ἀνταπόκριση στά γενικώτερα συμφέροντα τοῦ Λαϊκοῦ Κινήματος.

Τό ἔμψυχο δυναμικό τῆς χώρας παρέμενε σχεδόν πάντα ἐγκλωβισμένο μέσα σέ αὐταρχικούς, ἀνελεύθερους κι ἀνορθολογικούς πολιτικούς μηχανισμούς μέ ἀποτέλεσμα νά μή δίνεται " ἀπ' τά πάνω " πολιτικοϊδεολογική ὤθηση γιά τήν δημιουργία ἑνός σώματος πολιτῶν πού νά χαρακτηρίζεται γιά τήν ἐλεύθερη καί κριτική του σκέψη. Ἀκόμη κατ' αὐτό τόν τρόπο δέν μποροῦσε νά γίνει ἀνάπτυξη καί κατάλληλη ἀξιοποίηση τῶν ὁποιωνδήποτε ἱκανοτήτων καί χαρισμάτων τῶν ἐπί μέρους πολιτῶν καί ἰδιαίτερα ἐκείνων πού διακρινόνσουσαν γιά τήν ἀγωνιστική τους προσωπικότητα. Ὑπῆρχε διάχυτη αἴσθηση ἀπουσίας ἀξιοκρατίας καί τό ἀγωνιστικό δυναμικό τῆς χώρας βρισκόταν παραγκωνισμένο. Ἔτσι δέν μποροῦσε νά τροφοδοτηθεῖ ἕνα εὐμενές ψυχολογικό κλίμα γιά μιά παραγωγική ἀναπτυξιακή πορεία καί γιά ἕνα ἐκσυγχρονισμό βάθους.

Τό διάχυτο πολιτικό στοιχεῖο δέν μεταφραζόταν σέ δυναμική ὤθηση πρός ὠφέλιμη, δημιουργική καί τελικά πολιτιστικά ἐμπνευσμένη ἐνεργοποίηση πάνω σέ σταθερή βάση τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Καί σκεπτόμαστε ἔτσι-προσδιορίζουμε δηλ. ἐδῶ τήν ἔννοια τῆς πολιτικῆς ἐνέργειας μέ πεδίο ἀναφορᾶς τόν συνολικό κοινωνικό ὀργανισμό - γιατί ὅπως καλοῦμε ἀποδεκτές τίς πολιτικές - ἐξουσιαστικές δομές χωρίς νά πέσουμε στόν πειρασμό τῆς ἀναζήτησης μιᾶς " αὐτοδιευθυνόμενης " κοινωνίας πού ὁλοκληρωτικά θά τίς ἄρει, ἔτσι καί δέν μποροῦμε νά τίς δεχτοῦμε ὅτι λειτουργοῦν στό ὄνομα κάποιας " αὐτοπραγμάτωσης ", " αὐτοδικαίωσης " κι ' ἀπόλυτης ὑπαρξιακῆς αὐτονομίας τους.

Κατά προέκταση δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε τήν πραγματικότητα τῶν ὁποιωνδήποτε πολιτικῶν κατηγοριῶν χωρίς τήν συσχέτισή τους μέ τήν

ὕπαρξη διαρκῶν κοινωνικῶν ἀντιστοιχιῶν καί ἀναγκῶν. Τό θετικό πολιτικό μόρφωμα δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει σάν τέτοιο παρά μονάχα ὡς θετική συμβολή στήν συνολική ιστορικοκοινωνική διαμόρφωση καί διαδικασία. Δέν ὑπάρχει θετική πολιτική ἐνέργεια ἄν δέν μπορεῖ σέ κάποια στιγμή τῆς ροῆς της νά μετατραπεῖ σέ θετική κοινωνική καί πολιτιστική ἐνέργεια. Τό πολιτικό στοιχεῖο γίνεται ρεαλιστικά δεκτό μόνο σάν ἀνάγκη συγκεκριμένων κοινωνικῶν πολύπλοκων πραγματικοτήτων. Εἶναι σέ τελευταία ἀνάλυση ἕνα ἀναγκαῖο μέσο γιά μιά ἀνθρώπινη - ὑπαρξιακή ἐξύψωση πού καλεῖται νά πραγματωθεῖ μέσα ἀπ' τό πλούσιο καί ἀκατάπαυστα κινητικό περιεχόμενο τῶν ἐνεργῶν καί δυναμικῶν κοινωνικῶν καί πολιτιστικῶν πεδίων.

Ἐκ μέρους ὅμως τοῦ Π.Σ. τῆς Ἑλλάδας ὡς ἐπί τό πλεῖστον δέν πραγματοποιοῦντο ἐνέργειες - ἐκροές πού ν' ἀποτελοῦν ἤ νά καταλήγουν σέ δημιουργικές προτάσεις καί πράξεις πανεθνικῆς κλίμακας, λαϊκά ἀποδεκτές καί πού νά μποροῦν νά θεωρηθοῦν τομές στήν πολιτική ἱστορία τοῦ τόπου. Πίσω ἀπ' τόν " θορυβο " καί τούς φορμαλισμούς ἑνός συντηρητικοῦ κρατικισμοῦ κρυβόταν πάντα τό ἴδιο ἀντιπαραγωγικό STATUS QUO.

Συνακόλουθα τό Δημιουργικό Κοινωνικοπολιτικό Κῶκλωμα (Δ.Κ.Π.Κ.) ἦταν χαμηλῆς ἔντασης, δηλ. ἐκείνη ἡ σχέση τῆς ἀλληλεπίδρασης ἀνάμεσα στό διαφοροποιούμενο πολιτικό καί κοινωνικό στοιχεῖο δέν κατέτεινε μέ σταθερό ἀνοδικό ρυθμό στήν αὔξηση τῆς δημιουργικῆς πορείας καί τοῦ τελικά θετικοῦ κοινωνικοῦ ἀποτελέσματος τόσο τῶν ἀτομικῶν ἤ συλλογικῶν φορέων δράσης ὅσο καί τῶν θεσμικῶν μο-

νάδων - ὑποσυστημάτων στό χῶρο τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Κι αὐτό προέκυπτε ἐπιπλῆς γιατί τό πολιτικό καί κοινωνικό στοιχεῖο, ὅπως μέχρι τώρα καταδείξαμε, δέν διαμορφοποιεῖτο θετικά στόν ἀπαιτούμενο βαθμό. Ἡ συνεχής ἀντιστροφή τῶν σχέσεων τοῦ ζεύγους Π.Π.Α. → Π.Α καί σέ προέκταση "κοινωνικοπολιτιστικοῦ" συστήματος → "πολιτικοῦ" ὑποσυστήματος ὡς ζεύγους ἀνεξάρτητης - ἐξαρτημένης μεταβλητῆς προσδευτικά δέν κατέληξε στήν ἀπαιτούμενη ἀναταλλαγή θέσεων καί κινήτρων γιά νά σημειωθεῖ μιά συστηματική καί αἰσθητή αὔξηση θετικῶν ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν κοινωνικοπολιτικῶν μεγεθῶν.

Ἔτσι στήν Ἑλλάδα καί μέσα στήν ἐξεταζόμενη περίοδο τό κοινωνικό ἀντίκρυσμα καί ἀποτέλεσμα τῶν θορυβωδῶν πολιτικῶν διεργασιῶν καί ἐξελίξεων ὁποιασδήποτε φύσης καί κατηγορίας ἦταν πάντα μικρότερο σ' ἐπιρέπεια καί βαρύτητα ἀπ' ὅ,τι αὐτές οἱ ἴδιες οἱ διεργασίες καί ἐξελίξεις. Ὑπῆρχε πάντα ἡ τάση τά βλέμματα νά στρέφονται πρός τίς κορυφές τοῦ πολιτικοῦ παιχνιδιοῦ - πού συχνά προσωποποιεῖτο μάλιστα - κι ὄχι πρός τίς κοινωνικές ἀντανακλάσεις ὅπως μάλιστα μεταφράζονται ἤ ὄχι σέ ὁρατό κοινωνικό ἔργο. Κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες τό πολιτικό στοιχεῖο ἀνεξαρτοποιεῖτο ἀπ' τήν κοινωνική του λειτουργικότητα κι ἀπ' τήν τελική κοινωνική του ὠφέλεια πού μόνο αὐτή μπορεῖ νά τό δικαιώσει. Κάποια στοιχεῖα λοιπόν "φετιχισμοῦ τῆς ἐξουσίας", τόσο γνώριμα στήν Ἑλλάδα ἤδη ἀπ' τόν περασμένο αἰῶνα, διατηροῦντο ἐκεῖμη ἔστω καί κάτω ἀπό πιό ἐξευρωπαϊσμένες κι ἐκσυγχρονισμένες μορφές. Ἡ ἐπίμονη τῆς ἴδιας τῆς ἐνεργοποίησης τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, τῶν ἴδιων τῶν θετικῶν, ἂν ὑπῆρχαν, ἐπενεργειῶν πάνω στήν κοινωνική βάση, ἐπενεργειῶν πού κανονικά ἔπρεπε νά μετασχηματίζονται σέ ὠφέλιμες καί δημιουργικές κοινωνικές διεργασίες ἐλαχίστην ἐπὶ τοῖς ἑκατόν μοῖραν.

Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις φαίνονται ἀνάγλυφες στήν εἰκόνα τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας ἂν συγκρίνουμε μεταξύ τους ἐπί μέρους στοιχεῖα της. Ἀπ' τήν μιά ὁ θορυβώδης καί μεγαλόστομος πολιτικαντισμός κι ἡ ἔντονη τάση ἀπόκτησης ἀξιωμάτων κι ἐξουσίας κι ἀπ' τήν ἄλλη μιά ἀναπτυξιακή πορεία πού ἤδη ἀπ' τά προηγούμενα κεφάλαια εἴδαμε πόσο χώλαινε. Ἀπ' τήν μιά ἕνας πλούσιος κρατικίστικος καί νομικίστικος φορμαλισμός, κι ἀπ' τήν ἄλλη οὐσιαστική κρατική ἀναρχία καί δυσλειτουργικό-

τητα.

καί κοινοβουλευτικοί θεσμοί τραυματισμένοι καί νοθευμένοι πράγμα πού μέ τόση ἐπιτυχία ἤδη ὁ "Ὁμιλος Παπαναστασίου" εἶχε ἐπισημάνει τό 1964 61 ἀπ'τήν μιά φορμαλιστικές μεγαλοστομίες τόσο σέ σχέση μέ τόν ἀρχαῖο αἰματοβαμμένο ἰδιοτυπισμό τῆς Ἑλλάδας ὅσο καί μέ τά "Ἐθνικά" κι "ἐλεύθερα" δυτικοευρωπαϊκά δημοκρατικά πρότυπα πού ἡ χώρα δηθεν διοθέτησε γιά τήν πολιτειακή συγκρότηση καί τήν πολιτική της δυναμική κι ἀπ' τήν ἄλλη μιά ξερή καί στυχή ἐκπαιδευτική πραγματικότητα, μιά συνεχιζόμενη διάσταση ἐξουσίας καί κοινωνίας, ἕνα κλίμα πολιτικῆς καταπίεσης κι ἀποπροσανατολισμοῦ καί μιά χώρα οὐσιαστικά ὑποτελῆ στ' Ἀμερικανικά καί Ἐθνικά συμφέροντα. Οὔτε μιά ἀστική κοινωνία πολιτῶν δέν μπόρεσε ποτέ σωστά νά διαμορφωθεῖ.

Ἡ ἁρμονία ἀνάμεσα στό Κράτος, τήν κοινωνία καί τό ἄτομο - πολίτη ἔσπαγε πάντα πρός ὄφελος τοῦ πρώτου καθώς ὅμως αὐτό βρισκόταν μπλοκαρισμένο ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀπ' τίς ταξικές ἐπιρροές τῶν κατεστημένων δυνάμεων, καθώς δηλ. αὐτό ἀποδεικνυόταν κράτος - ὄργανο τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας τοῦ τόπου καί τῶν ξένων πατρώνων της. Ἡ ἰσορροπία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος σάν ἰσορροπία εἰσροῶν - ἐκροῶν, πράγμα πού σημαίνει πολιτικό σύστημα πού πράγματι ἐργάζεται καί δημιουργεῖ γιά τό κοινωνικό περιβάλλον, δέν ὑπῆρχε ἀλλά ἀντισταθμιζόταν ἀπ' τήν ξένη Ἀμερικανική ὡς ἐπί τό πλεῖστον, πολιτικοστρατιωτική καί οἰκονομική στήριξη καί τούς ἐσωτερικούς πειθαναγκαστικούς μηχανισμούς σέ συνδυασμό πάντα μέ τό ὅτι ὀργανικές κοινωνικές δυνάμεις προερχόμενες μέσα ἀπ' τό ἴδιο τό κοινωνικό περιβάλλον τόσο ἀναπτυγμένες καί τόσο ὀργανωμένες ὥστε ν' ἀποτελέσουν κίνδυνο γιά μιά ἀνατροπή τοῦ συστήματος δέν ὑπῆρχαν.

VI

Μετά τήν πρώτη της χούντας τῶν Συνταγματαρχῶν τόν Ἰούλιο 74 ἡ Ἑλλάδα μπῆκε σέ μιά νέα περίοδο τῆς σύγχρονης πολιτικῆς της ἱστορίας μέ τήν ὁποία διεξοδικά δέν θ' ἀσχοληθοῦμε. Ἄν καί τό Ἰούλιο τοῦ 74 οὐσιαστικά ἔγινε μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τίς δυνάμεις τῆς δικτατορικῆς δεξιᾶς στίς δυνάμεις τῆς κοινοβουλευτικῆς Δεξιᾶς ὡστόσο τό πολιτικό σκηνικό ἄλλαξε μέ νέα δεδομένα τό δυνάμωμα τοῦ ἀριστεροῦ καί κεντρώου τμήματος τοῦ πολιτικοῦ φάσματος (νομιμοποίηση τοῦ Κ.Κ.Ε, ἐμφάνιση σοσιαλιστικῶν κομμάτων, συμμετοχή στήν κυβέρνη-

σή 'Εθνικής 'Ενότητας κεντρώων στελεχών) καί άναγκαία άνανέωση τοῦ ίδεολογικοῦ έπλοστασίου, τῶν τακτικῶν άλλά καί τῶν συγκεκριμένων τρόπων διακυβέρνησης τῆς Δεξιᾶς.'Η αὔξηση τῆς έπιρροῆς τῶν άριστερῶν καί δημοκρατικῶν δυνάμεων μετά τήν πρώτη φασιστικῶν δικτατοριῶν στήν Εὐρώπη εἶναι φαινόμενο πού παρατηρήθηκε έπανειλημμένα.

Βέβαια οἱ έξελίξεις αὐτές ἤ στή δομολειτουργική γλῶσσα οἱ διαφοροποιήσεις ὡς ἕνα βαθμό ὡν έκροῶν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος δέν πραγματοποιήθηκαν άνεξάρτητα άπ' τήν συγκεκριμένη δυναμική τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Οἱ ἴδιες οἱ κατεστημένες δυνάμεις καί η πολιτική τους έκφραση ἡ Δεξιά άναγκάστηκαν νά προσαρμοστοῦν σέ μιά νέα πραγματικότητα πού χαρακτηριζόταν άπ' τήν αὔξηση τῆς έπιρροῆς τῶν έργαζομένων καί τῶν πολιτικῶν τους φορέων γιά νά μπορέσουν νά διατηρήσουν καίν' άναπαραγάγουν τόν δικό τους τύπο έξουσίας. Καί προσαρμογή σήμαινε περισσότερη καί πιό έκσυγχρονισμένη άνταπόκριση σέ μιά σειρά άπό αἰτήματα τῶν άνερχομένων έργαζομένων τάξεων στό μέτρο πού δέν έθιγε τά μεγάλα κατεστημένα συμφέροντα .Έτσι ἡ Δεξιά τοῦ 75 μέ κανένα τρόπο δέν μποροῦσε νάναι ἡ Δεξιά τοῦ 55.Ύστερα καί τό μέσο έπίπεδο εὐημερίας τό 75 δέν ἦταν έκεῖνο τῆς δεκαετίας τοῦ 50.Γιατί ,ὅπως καί νά τό κάνουμε ὁ βαθμός άνάπτυξης τῆς χώρας παρ' ὅλες τίς έγγενεῖς έλαττωματικότητες της ἦταν πιό άνεβασμένος σέ σχέση μέ έκεῖνο τῆς δεκαετίας τοῦ 50. 'Η συμμετοχή τοῦ δευτερογενοῦς τομέα τῆς παραγωγῆς στό'Ακαθάριστο 'Εθνικό προϊόν ἦταν σαφῶς μεγαλύτερη πράγμα πού σήμαινε μέ τήν σειρά του ἰσχυρότερο έργατικό προλεταριάτο κι ὁποσδήποτε κάποια ένδυνάμωση τῆς διαδικασίας τῆς κοινωνικῆς διαφοροποίησης.

'Αλλά τά νέα αὐτά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα μετά μάλιστα, άπ' τή κατάλυση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας εὐνοοῦσαν καί τήν στερέωση τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας χωρίς ὅμως κάτι τέτοιο νά δικαιολογεῖ ὑπέρμετρη αἰσιοδοξία. Στό σύνολο τῶν Π.Π.Α δέν νομίζουμε ὅτι συνέβη τό μεγάλο ἅλμα ὅπως οὔτε ὅτι ξαφνικά μετά τήν χούντα άνέβηκαν κάθετα ὁλοι οἱ έπί μέρους δείκτες τῆς πολιτικῆς άνάπτυξης καί προόδου. Βέβαια ἡ πολιτική δημοκρατία λειτούργησε καλύτερα άπό κάθε ἄλλη φορά στήν μεταπολεμική περίοδο ,ὅπως καί οἱ κυβερνήσεις άκόμη τῆς " Νέας Δημοκρατίας " προχώρησαν σ' ὡρισμένες κρατικοποι

ήσεις ακολουθώντας ένα νεοφιλελεύθερο μοντέλο πρακτικού παρεμβατισμού.[62] Ωστόσο οι κατεστημένες δυνάμεις και οι αμερικανοί πατρώνοι τους μεταπολιτευτικά παράλληλα με την άσκηση προσομοιωτικών πολιτικών προσπαθούσαν κατά συστηματικό τρόπο να ελέγξουν κατά το δυνατόν περισσότερο την "έξοδο" από την κατάσταση της δικτατορίας στην κατάσταση της δημοκρατίας κι αργότερα από μιά παραδοσιακή δεξιά πολιτική σε μιά άλλη πολιτική που προσπαθεί, κι ως ένα βαθμό τό πετυχαίνει, να διαφοροποιηθεί από την δεξιά - κι εδώ δυνατόν την περίοδο που άρχίζει με την άνοδο του Π.Α.ΣΟ/Κ στή κυβέρνηση τό 1981- την εύρύτερη διαδικασία έλέγχου άρίστα την έξυπηρετούν μέθοδοι ιδεολογικοπολιτικής παραπλάνησης των λαικών μαζών που μπορεί να κολύπτονται πάτω από πιό εκσυγχρονισμένα προοδευτικά συνθήματα. Δέν έχουμε παρά να θυμηθούμε την πορεία της Σοσιαλδημοκρατίας στην Δυτική Ευρώπη, δριακές δηλ. μεταρρυθμίσεις μ μέσα στό ίδιο τό καπιταλιστικό σύστημα χωρίς ποτέ όμως ν' αμφισβητηθεί τό ίδιο τό καπιταλιστικό σύστημα.

Τό παιχνίδι του έλέγχου και της παραπλάνησης μπορούμε να τό δούμε μ' άρκετά χαρακτηριστικό τρόπο [illegible] σ' ένα ενεργούμενο ήδη από τό 1974 σοσιαλιστικό κόμμα τό ΠΑΣΟΚ, ιδιαίτερα όταν τό τελευταίο έγινε κυβέρνηση, κι έσχετα άν μέσα στούς ίδιους τούς κόλπους του υπήρχαν δυνάμεις που αντιστρατεύονταν αυτό τό επικίνδυνο παιχνίδι του εγκλωβισμού του. Οι ίδιες αυτές δυνάμεις προσπαθούσαν να τό διαβρώσουν έτσι σε κάποιο σημείο της πορείας του - που ουσιαστικά θά παραμένει άγνωστο και κρυμμένο μπροστά στά μάτια της πλατείας μάζας των οπαδών του - ν' αρχίζει να παίζει με τόν παραπλανητικό τρόπο του τό δικό τους παιχνίδι παρά εκείνο των εργαζομένων τάξεων. Κι ακριβώς δόθηκε ιδιαίτερη σημασία σ' αυτό τό κόμμα διότι επισημάνθηκε σάν κίνδυνος, αφού παρουσίαζε κατ' από την επιτυχημένη συνθηματολογία του, συνεχή ανοδική πορεία κι αφού κατάφερε να προσελκύσει οπαδούς από τά μικροαστικά στρώματα που βαθμιαία ριζοσπαστικοποιούνταν κι αναζητούσαν κάποια αλλαγή. Και τό ποσοστό των μικροαστικών στρωμάτων είναι γνωστό πόσο βαρύνει στην πλαστιγγα της δικλογικής αναμέτρησης, ιδιαίτερα σε μιά χώρα όπως η Ελλάδα που τό μικροαστικό στοιχείο στην κοινωνική της δομή είναι σημαντικό.

Σκοπός τῶν κατεστημένων δυνάμεων παρέμενε πάντα ὁ ἴδιος πῶς δηλ. τό πολιτικό σύστημα κέρδιζε ἀπ' τίς τακτικές παραχωρήσεις μπροστά στά αἰτήματα τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν δυνάμεων νά μήν ἀντιμετώπιζε γνήσια στό Βασικό Ἱστορικοκοινωνικό Αἴτημα ὥστε τελικά νά γίνει οὐσιαστική παρέμβαση καί ἀλλαγή στόν τρόπο παραγωγῆς , πῶς δηλ. νά μήν ἀπαγκωλωβιστεῖ ἀπ' τίς δικές τους ἐπιρροές ,κι οἱ ταξικοί του προσδιορισμοί νά γίνουν πραγματικά λαϊκοί ,ὁπότε καί οἱ ἐκροές του θά παρουσίαζαν μιά ριζική διαφοροποίηση.- Ἐπειδή ὅμως τό ΒΙΚΑ κι οἱ ταξικοί του φορεῖς ἱστορικοκοινωνικά δέν μπορ ροῦν νά ἐξαφανισθοῦν ἤ ν' ἀγνοηθοῦν κι ἀργά ἤ γρήγορα δημιουργοῦν πρόβλημα ὑποστήριξης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ,ἕνας μηχανισμός παρακλάνησης ἤπιο προσανατολισμοῦ τῆς κινητοποιημένης κοινωνικῆς βάσης εἶναι ὅ,τι πρέπει γιά νά δημιουργηθοῦν πλαστές ἱκανοποιήσεις κι ἀνταποκρίσεις καί νά κερδηθεῖ μιά νέα ὑποστήριξη. Νά γιατί λοιπόν κι ἡ " Νέα Δημοκρατία " μετακολιτευτικά χρησιμοποιοῦσε φιλελεύθερα κι ἀνανεωτικά συνθήματα ἐνῶ καταβλήθηκε προσπάθεια τό ΠΑΣΟΚ νά' συρθεῖ στό ρολο τοῦ μηχανισμοῦ παρακλάνησης κι ἀποπροσανατολισμοῦ χωρίς νά τοῦ ζητηθεῖ ἀποχωρισμός ἀπ' τήν παλιά γοητευτική σοσιαλιστική του συνθηματολογία . Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι τέτοιοι σκοποί καί μεθοδεύσεις εἶναι σοβαροί ἀνασταλτικοί φραγμοί στήν πολιτική ἀνάπτυξη καί πρόοδο ,ὅπως ἐμεῖς τουλάχιστο τήν ἐννοοῦμε.

Τελειώνοντας ὡστόσο θά θέλαμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἄν πράγματι μιά κυβέρνηση μέ τό πρόγραμμά της σκοπεύει τήν ἄνοδο τοῦ συνολικοῦ δείκτη πολιτικῆς ἀνάπτυξης μ' ὅλες τίς παρεπόμενες θετικές κοινωνικές ἀντανακλάσεις - Δημιουργικό Κοινωνικοπολιτικό κύκλωμα ψηλῆς ἔντασης δέν περέπει ἁπλά νά στοχεύει τήν ἄνοδο τῶν ἐπί μέρους δεικτῶν της ἀλλά νά ἐργάζεται παράλληλα γιά τήν ἐξασφάλιση τοῦ συνόλου τῶν ἐσωτερικῶν κι ἐξωτερικῶν της προϋποθέσεων. Τό ἐπιτευγμένο δέν ἀποκτᾶται μ' εὐχολογία ἤ θεωρητικές παραινέσεις τοῦ τύπου " " ἀπαιτεῖται ἀλλαγή πολιτικῆς νοοτροπίας " ἤ " πρέπει νά συνηθίσουμε στό ἤπιο καί δημοκρατικό πολιτικό κλίμα " κ. ἄ ἄν δέν ἐξασφαλισθεῖ μιά ὁλόκληρη κοινωνικοοικονομική, ἱστορικοπολιτική καί ψυχολογική ὑποδομή. Μόνο αὐτή ἡ ὑποδομή εἶναι τό ἀναγκαῖο προαπαιτούμενο κι ἡ σταθερή ἐγγύηση γιά τήν ἐπίτευξη καί

τήν ἀπρόσκοπτη διατήρηση τῆς πολιτιστῆς ἀνάπτυξης μιᾶς χώρας. Ἄν μιά κυβερνητική πολιτική δέν ἀντιμετωπίζει ἔτσι τό πράγμα τότε μοιραῖα θά πέσει στό σφάλμα νά παλεύει γιά βελτιώσεις στήν πορεία τῶν πολιτιστῶν διαδικασιῶν ἀγνοῶντας ἤ χάνοντας τήν καθοριστική τους βάση. Εἶναι τό ἀντίστοιχο, ἄν θέλουμε νά μιλήσουμε μέ καθαρά μαρξιστική γλώσσα, τοῦ νά παρασύρεσαι ἀποκλειστικά ἀπ' τίς ἀντανακλάσεις τοῦ " ἐποικοδομήματος " ἀγνοῶντας ἤ μή μπορῶντας ν' ἀναλύσεις τήν οἰκονομικοκοινωνική " βάση " καί τίς πολύπλοκες ἀλληλεπιδράσεις της μ' αὐτό τό ἴδιο τό ἐποικοδόμημα. Στήν περίπτωση τῆς διαδικασίας τῆς πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης μιλῶντας μεταφορικά μποροῦμε νά θεωρήσουμε " ἐποικοδόμημα " τό σύνολο τῶν χαρακτηριστικῶν της στοιχείων μέ τίς ὁποτεδήποτε θεσμικές τους ἀντιστοιχίες καί " βάση " ὅλο ἐκεῖνο τό πλέγμα τῶν πολυποίκιλων προϋποθέσεών της στίς ὁποῖες ἔχουμε ἀναφερθεῖ ἐκτενῶς μέ προεξέχουσες ἐκεῖνες τοῦ κοινωνικοοἰκονομικοῦ περιεχομένου.

Αὐτή ἀκριβῶς ἡ ἀντιμετώπιση ἐν μέρους μιᾶς παρέκνησης τοῦ ζητήματος τῆς βελτίωσης τῆς πολιτιστῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας της ἀδυνατεῖ μιά σφαιρική παρέμβαση στήν δημιουργική διαδικασία. Ἡ σφαιρικότητα τῆς παρέμβασης συνίσταται πρῶτο στό ὅτι δέν ἐπιδιώκεται μιά ἀφηρημένη καί ζεκομένη ἀπ' τήν συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα ἐνίσχυση τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων πού ἐνδιαφέρουν, ἀλλά ἐκείνη πού στηρίζεται στήν παράλληλη ἐξισορρόπιση ἑνός συνόλου προϋποθέσεων πού ἀναγκαστικά συμπλέκονται μέ τίς δομές τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς πραγματικότητας καί δεύτερο στό ὅτι οἱ προϋποθέσεις αὐτές νοοῦνται σάν πολύπτυχο σύνολο πού σχετίζεται ὄχι μονοδιμά μέ τόν κοινωνικοοἰκονομικό παράγοντα, ἔστω κι ἄν τοῦ δίνεται προτεραιότητα, ἀλλά καί μέ μιά σειρά ἄλλους παράγοντες καί παραμέτρους πα θαρά πολιτικῆς, ἱστορικῆς, πολιτιστικῆς καί ψυχολογικῆς φύσης. Κι αὐτή ἡ ἀντιμετώπιση συστοιχεῖ τόσο γενικά μέ τήν ὁλοθλιπτική ἔννοια τῆς ἀνάπτυξης 63

Ὅσο καί εἰδικά μέ τήν πολυδιάστατη κοινωνιολογική θεώρηση τῆς πολιτιστῆς ἀνάπτυξης. Ἀπόμη δέν θάταν ὑπερβολή νά ποῦμε ὅτι ἀντιστοιχεῖ μέ τόν τρόπο πού ὁ [illegible] συνελάμβανε τήν ἔννοια τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς, μιά διαδικασία ὁλ. πού δέν ὁλοποιεῖται ἀποκλειστικά σ' ἐπίπεδο κοινωνι-

[illegible]

κοσικονομικῆς ὑποδομῆς ἀλλά παράλληλα καί σ' ἐπίπεδο πολιτικοϊδεολογικῆς ὑπερδομῆς , μιά διαδικασία ὅπου ἡ μάχη κερδίζεται ὄχι μόνο στόν χῶρο τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων , ἀλλά ἐξ ἴσου καί στό χῶρο τῶν ἰδεολογικῶν μορφωμάτων καί μηχανισμῶν πού εἶναι σέ θέση ἢ νά μπλοκάρουν τήν ἱστορική ἀνέξιλη ἢ νά τήν διευκολύνουν καί νά τήν ἐπιταχύνουν.

Ὑποσημειώσεις

5ου Κεφαλαίου

1.Βλ. Βασιλ. Φίλια ,ὄψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ὅπ. παρ. σελ. 19 ἑπ. καί σελ. 27 ἑπ. MAX WEBER , ἡ Προτεσταντική Ἠθική καί τό Πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ ,ὅπ. παρ. σελ. 59 ἑπ. καί σελ. 127 ἑπ.

2. Βλ. MAX WEBER ὅπ. παρ. σελ. 75 ἑπ. Βασιλη Φίλια ,Κοινωνικά Συστήματα Νέα Σύνορα ,Ἀθήνα 1978 ,σελ. 120-125.

3.Ἡ ἐμπειρική Ἀμερικανική Σχολή ἐκτιμᾶ τήν διαδικασία τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ἀνάπτυξης βασισμένη κυρίως στίς μετρήσεις τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν μεγεθῶν ὅπως τεκμηριώνονται ἀπό ἐμπειρικά στοιχεῖα .Ἂν ὅμως μείνει κανείς ἀποκλειστικά σ' αὐτά τ' ἀποτελέσματα τῶν μετρήσεων χωρίς νά προβεῖ σέ ἀνάλυση τῆς δομῆς τοῦσυγκεκριμένου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος πού ἐρευνᾶ θεωρώντας τό ὡς ὑπαρκτό κοινωνικό σύνολο ὑπέρτερο τῶν ἐπί μέρους δι - ατομικῶν σχέσεων καί στοιχείων πού ἐμπειρικά τό προσδιορίζουν , συλλαμβάνει μόνο τίς ποσοτικές διαδικασίες κάποιων φαινομένων καί ποτέ τό ποιοτικό τους βάθος."Ετσι ὅμως προσκολλᾶται στήν " ἐπιδερμίδα " τῶν φαινομένων καί ποτέ δέν κατανοεῖ τήν οὐσία τους."Η " Θεοποίηση " τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων χωρίς ἀναφορά σέ ἀντικειμενικές διαρθρώσεις καί σέ ἱστορικούς συντελεστές δέν βοήθησε νά συλλάβει πληρέστερα τήν ἀνθρώπινη πραγματικότητα ἀλλά μᾶλλον σέ ἀποσανατολίζει .Ἀντίθετα ἡ περιορισμένη χρήση τῶν μεθόδων τῆς ἐμπειρικῆς σχολῆς καί τῶν ἀποτελεσμάτων της σέ συνδυασμό πάντα μέ κοινωνιολογικές προσεγγίσεις πού δέχονται ἀντικειμενικές ὀλότητες (κοινωνιολογικός ρεαλισμός) δομές συνόλων ,ἐσωτερική πάλη στοιχείων καί ἱστορικότητα αὐτῶν τῶν συνόλων μπορεῖ νά συντελέσει στήν πιό σύγχρονη ,θετική καί ἀκριβή προσέγγιση τῶν ὑπό ἔρευνα φαινομένων."Αν παρατηρηθεῖ ὅτι ἐνῶ ὁ μπιχεβιοραλισμός εἶναι περισσότερο δεμένος μέ τήν ἐμπειρική σχολή ἡ συστηματική θεωρία κι ὁ σύγχρονος δομολειτουργισμός ἔχουν κάποιες διαφορές ἀπ'αὐτήν γιατί δίνουν περισσότερη σημασία στήν ἀντικειμενική ὕπαρξη μεγάλων συνόλων μέ γενικά δομικά καί λειτουργικά χαρακτηριστικά ,στήν μακροσκοπική ἔρευνα καί στήν ποιοτική ἐξανόηση τῆς λειτουργίας τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.

4.(Βλ. σέ μιά ἀρθρη 36-37 τοῦ 1979 περιοχης μῆς Ἐπιθεώρησης Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐκ.Κ.Κ.Ε.)Ο Κλεομένης Κουτσούκης στίς μελέτες του " Πολιτική καί Κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν Ἑλλάδα((1946-1970)"Βλ.σέ ὑπ' ἀριθμ 36-37 τοῦ 1979 τεύχος τῆς Ἐπιθε-

ώρησης Κοινωνικών Ερευνών τοῦ Ε.Κ.Κ.Ε.) καί THE PROCESS OF POLITICAL AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT IN GREECE : 1922-1971 " ,ATHENS GREECE , ἀπ' τήν στιγμή πού χρησι μοποιεῖ ὁρισμένους δείκτες ὅπως ἡ ἀστικοποίηση ,τό μορφωτικό ἐπίπεδο ,ὁ ἀριθμός ὁρισμένων εἰδῶν ἐπικοινωνίας καί μετάδοσης πληροφοριῶν κατά κεφαλή, ἡ ἐκβιομηχάνιση, τό ἐμπόριο ,ἡ ποσοστική ἐκτίμηση τῆς συχνότητας , τοῦ εἴδους καί τῶν ὀχημάτων τῶν μεταφορῶν , τό Ἐθνικό εἰσόδημα κατά κεφαλήν , τίς κατά κεφαλήν δημόσιες δαπάνες ,τά κατά κεφαλήν δημόσια ἔξοδα τήν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ , ἀριθμό τῶν Ἰατρῶν κατά κεφαλή κ.λ.π. τελείως " ὀδέτερα " χωρίς καμμιά ἀναφορά στήν βαθύτερη σύσταση , τήν ἱστορικότητα καί τούς ταξικούς ἀνταγωνισμούς τῆς μετακολεμικῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καί προσπαθεῖ κατ' αὐτό μόνο τόν τρόπο νά ἐκτιμήσει τήν μετακολεμική κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη ἀκολουθεῖ καθαρά τήν μεθοδολογία τῆς Ἐμπειρικῆς Σχολῆς.

5. Βλ. Κλεομένη Κουτσούκη , Πολιτική καί Κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν Ἑλλάδα (1946- 1970) ,ὅπ. παρ. σελ. 382 ἑπ.

6. SAMUEL HUNTINGTON ,POLITICALORDER IN CHANGING SOCIETIES YALE UNIVERSITY PRES σελ.47 ἑπ.

7. Βλ. Κλεομένη Κουτσούκη ,Πολιτική καί Κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν Ἑλλάδα (1946- 1970) ὅπ. παρ. σελ. 386 ἑπ. τοῦ ἴδιου , THE PROCESS OF POLITICAL AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT GREECE 1922-1971 , ὅπ. παρ. σελ. 76 ἑπ.

8. Πρός ἀπόδειξη τῶν ὅσων λέμε δέν ἔχουμε παρά νά ρίξουμε μιά ματιά στά προγράμματα τῶν κεντρώων κι ἀριστερῶν κομμάτων τῆς δεκαετίας τοῦ 5^{0} καί 60.Βλ. J. MEYNAND,ὅπ. παρ. σελ. 198 ἑπ. καί 292 ἑπ.

9. Κ. Τσουκαλά ,ἡ Ἑλληνική τραγωδία ,ὅπ. παρ. σελ. 109 ἑπ. Τ.Βουρνᾶ ,Ἱστορία τῆς συγχρονης Ἑλλάδας ,ὅπ. παρ. σελ 123 ἑπ. σελ. 133 ἑπ.,σελ 157 ἑπ. 162 ἑπ. ,170 ἑπ. J. MEUNAUD ,ὅπ. παρ. σελ. 104 ἑπ.

10.Ἠσταδιακή ἐφαρμογή σοσιαλιστικῶν μέτρων δέν αἴρει ἀναγκαστικά τήν ἔννοια κάθε ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί ἀτομικῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλί,ας. Στόν τριτοκοσμικό χῶρο π,χ. πολλές χῶρες πού βρίσκονται στόν δρόμο τῆς μή καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης ἀφήνουν περιθώρια ὑπαρξης ἕως ἕνα βαθμό τῆς ἀτομικῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας καί περιουσίας (παράδειγμα οἱ ἀραβικές χῶρες ὅπως κυρίαρχο κόμμα εἶναι τό Μπάαθ) . Σέ Σοβιετία ἀκόμη τό σοσιαλιστικό πρότυπο - ὅπως φυσικά νοεῖται ἐκεῖ στά πλαίσια τῆς πολιτικῆς τῆς Σισιαλδημοκρατίας - συνυπάρχει μέ τήν ἀτομική ἰδιοκτησία καί ἐπιχείρηση

Αὐτό πού πρέπει νά ἐπιδιώκεται ἀπ' ἕνα σοσιαλιστικό κοινωνικοπολιτικό πρόγραμμ

είναι ἡ ἐξαφάνιση ἐκείνης τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικῆς πρωτοβουλίας πού καθώς ἐκτείνεται στούς στρατηγικούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας μεγαλώνει καί λειτουργεῖ σέ βάρος τοῦ γενικοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος καί ἰδιαίτερα ἐκείνο τῶν ἐργαζομένων.

11. Ὡς αὐτοδιαχείρηση ἐννοοῦμε τήν συμμετοχή τῶν ἐργαζομένων μιᾶς παραγωγικῆς μονάδας τόσο στόν προγραμματισμό τῆς παραγωγῆς καί στήν λῆψη τῶν διοικητικῶν ἀποφάσεων ὅσο καί στό μοίρασμα τῶν κερδῶν. Μ' ἄλλα λόγια ἡ αὐτοδιαχείρηση νοεῖται ὡς ἕνα σύνολο θεσμῶν πού μειώνουν τήν κρατική διοικητική συγκεντρωτικότητα ὅπως καί τό πέρασμα τῆς " ὁποιασδήποτε " ὑπεραξίας " τῶν παραγομένων προϊόντων - βέβαια σέ μιά σοσιαλιστική οἰκονομία ἡ " ὑπεραξία " ὡς ὅρος χρησιμοποιεῖται καταχρηστικά ἀφοῦ δέν ὑπάρχει οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς - στά κεντρικά κρατικά ἐξουσιαστικά κέντρα. Γιατί φυσικά σοσιαλισμός δέν εἶναι τό σύστημα ὅπως καί πάλι οἱ ἐργαζόμενοι εἶναι δεσμευμένοι μ' ἕνα πλαίσιο μισθωτῆς ἐργασίας ἄσχετα ἄν ὁ "ἐργοδότης " σ' αὐτή τήν περίπτωση εἶναι ἀποκλειστικά τό ἴδιο τό κράτος καί ἡ " ὑπεραξία " τοῦ προϊόντος πού παράγουν δέν ἐπιστρέφει ἄμεσα σ' αὐτούς ἀλλά τό σύστημα πού τελικά σπάει τήν ἐξαρτημένη σχέση μισθωτῆς ἐργασίας καί προωθεῖ τήν αὔξηση τοῦ μεριδίου τῶν κερδῶν τῆς παραγωγικῆς μονάδας πού ἐπιστρέφει ἄμεσα στά ἴδια τά χέρια τῶν ἐργαζομένων. Βλ. τό ἐνδιαφέρον βιβλίο τοῦ Μιχαήλο Μάρκοβιτς " Αὐτοδιαχείριση ", Ἐκδοσ. Ἐπίκουρος Ἀθήνα 1975. Βλ. ἀκόμη Ε.Καρτέλη, Σ. Ζούκιν, Μ Μάρκοβιτς, Γιουκοσλαυβική αὐτοδιαχείριση, τά Ὑπέρ καί τά κατά, Ἐκδ. Ανδρομέδα, Ἀθήνα.

12. Εἶναι γεγονός ὅτι τόσο ἡ προώθηση μέτρων κοινωνικῆς πολιτικῆς ὅσο καί ἡ ἐφαρμογή γενικώτερα μιᾶς προοδευτικῆς κι ἐκσυγχρονιστικῆς νομοθετικῆς πολιτικῆς σχετίζεται καί ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπ' τήν ὕπαρξη μιᾶς ἀποδοτικῆς διοικητικῆς ὑποδομῆς. Στήν Ἑλλάδα τέτοια ὑποδομή οὐδέποτε ὑπῆρξε κι εἶναι λάθος νά νομίζεται ὅτι ἡ ὑπερδιόγκωση τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν σήμαινε διοικητική ἀποτελεσματικότητα. Ἡ ποιότητα τῆς διοικητικῆς μηχανῆς φαίνεται ἀπ' τήν λειτουργικότητά της κι ἀπ' τήν ἱκανότητα της καί νά εὐαισθητοποιεῖται καί θά ἀνταποκρίνεται στά αἰτήματα καί τίς ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Γι αὐτό ἀπαιτεῖται ψηλός δείκτης ὑπευθυνότητας καί σεβασμοῦ πρός τόν πολίτη καί τόν νόμο τῶν δημόσιων ὑπαλλήλων, κάθετη καί ὁριζόντια διοικητική ὁλοκλήρωση κι ἀνυπαρξία κυκλωμάτων κομματικῆς συναλλαγῆς καί προσωπικῶν ἐξυπηρετήσεων. Ἡθέση στό Δημόσιο θά ἔπρεπε νά μήν εἶναι ἁπλά ἡ " εὐκαιρία τοῦ βλέμματος " κι ἡ ἐγγύηση ὅτι ἡ ὁποιαδήποτε πτώση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας ἐκεί-

νου πού τήν κατέχει θάναι ανέξοδη κι ανώδυνη .Τά οποιαδήποτε εκσυγχρονιστικά μεμοθετικά μέτρα κινδυνεύουν νά πέσουν στό κενό άπ' τήν στιγμή πού ή διοικητική δομή χωλαίνει κι οί άνθρωποι τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ δέν άποτελοῦν παρά άπλό παθρέφτη τῆς γενικώτερης ποιστικῆς " φτώχειας " τῶν ανθρώπινων σχέσεων σέ μιά συγκεκριμένη αναπτυσσόμενη κοινωνία.

13. Βλ. Παύλου Νεφελούδη , Στίς πηγές τῆς κακοδαιμονίας , GUTENBERG τετάρτη έκδοση σελ. 282.

14. Βλ. Τάσου Βουρνά 'Ιστορία τῆς Σύγχρονης 'Ελλάδας , όπ.παρ. σελ. 136 έπ. .

15. Τέτοιος φορέας π.χ. μποροῦμε νά ποῦμε ότι ήταν ή ΕΛΔ (Ελληνική Λαϊκή Δημοκρατία) καί άργότερα τό Σ.Κ.Ε.Λ.Δ.('Ηλ. Τσιριμώκος ,'Αλεξ. Σβώλος)!Ακόμη ήσαν όλες έκεῖνες οί σοσιαλιστικές όμάδες καί οργανώσεις πού συμμετεῖχαν στήν λεγόμενη έπιτροκή Προκαρασκευῆς Πανσοσιαλιστικοῦ Συνεδρίου 'Ελλάδας τό 1945 ('Ενιαῖο Σοσιαλιστικό Κόμμα'Ελλάδας , Α νεξάρτητο'Αγροτικό Κόμμα 'Ελλάδας ,άκόμη κι' ή Σοσιαλιστική Ι 'Εργατική "Ενωση τοῦ Ν. Καζαντζάκη κ.ά.) Βλ. Τό Σοσιαλιστικό Μανιφέστο τοῦ 1945 , Τά Τετράδια τοῦ Ρήγα ,12 Λευκωσία 1974 σελ. 1-16 ,σελ. 17 έπ. όπου τό Σοσιαλιστικό Μανιφέστο τοῦ Ν. Καζατζάκη καί σελ. 53 έπ. όπου τρία κείμενα τοῦ ίδιου,Γιαννη Δ. Σκουριώτη , τί εἶναι καί τί θέλει τό Σοσιαλιστικό κόμμα ΕΛΔ , Νέα σκέψη , Α θήνα 1946. Σ τρατή Σμερίτη Λαϊκή Δ ημοκρατία καί Σοσιαλισμός Έκδ.'Αργύρη Παπαζήση ;Αθήνα 1944 (Στά δύο τελευταῖα βιβλία μπορεῖ νά μελετήσει κανείς GROSSO MODO τήν σοσιαλιστική σκέψη τόσο τοῦ Σ.Κ.Ε.Λ.Δ.όσο καί γενικώτερα έκείνων τῶν Σοσιαλιστῶν πού ένῶ συνεργαζόνουσαν μέ τό Κ.Κ.Ε δέν ἤθελαν μέ κανένα τρόπο θεωρητικά καί πρακτικά πολιτικά νά ταυτιστοῦν μαζί του.

"Ας παρατηρηθεῖ ότι ένῶ πολλά άπ' τά ηγετικά στελέχη τῶν παραπάνω όμάδων, οργανώσεων καί κινήσεων διακρινόντουσαν γιά τήν πλούσια θεωρητική τους κατάρτιση ,τήν κουλτούρα τους καί τήν γνώμη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας αὐτές οι τελευταῖες ως πολιτικοί φορεῖς δέν κατάφεραν ν' άποκτήσουν ποτέ μιά υπολογίσιμη μαζικότητα.

16. Παύλου Νεφελούδη ,όπ. παρ. σελ. 132 έπ.

17. Βλ. όμοια σελ 277 .Βλ. άκόμη τό 1ο κεφ. τοῦ 2ου μέρους τοῦ παρόντος ἔργου

18. Βλ. Παύλου Νεφελούδη ,όπ. παρ. σελ. 288 έπ.

19. Βλ. Βασίλη Φίλια ,Δοκίμια κοινωνιολογίας ,όπ. παρ. σελ 63-65.

20. Βλ."Ομοια σελ. 55 έπ. σελ. 58 -59 καί σελ. 60-61.

21. Βλ. όμοια ,σελ. 63-64.

2. Στά διοικητικά Συμβούλια τῶν Δημοσίων Κομμάτων προσέπαιρναν τίς περισσότερες φορές ἐν ὑπῆρχε ἐπίσημη ἐκπροσώπηση τῶν ἐργαζομένων σ' αὐτά ἀλλ' ὡς ἐπί τό πλεῖστον τοποθετοῦντο πρόσωπα πού κατεῖχαν ἄλλες θέσεις κύρους στόν πρατικό μηχανισμό ἤ στόν χῶρο τῆς ἀνώτατης παιδείας ἤ εὐνοοῦντο ἀπό προσωπική διεπίδωση.' Απόμη καί σήμερα τα δημοκρατίας σ' ἐπίπεδο γειτονιᾶς ,χωριοῦ , πόλης, Νομαρχίας κλπ. πού ν'ἀποτελοῦν ἀνάχωμα στήν ἐπεκτατική συγκεντρωτικότητα τῆς κεντρικῆς διοίκησης καί νά δίνουν τήν εὐκαιρία στόν πολίτη τουλάχιστον σ' ἀποκεντρωμένο - περιφερειακό ἐπίπεδο νά ἐλέγχει τίς ἐπιλογές ,ἀποφάσεις ,τήν νομιμότητα καί τήν κοινωνική σκοπιμότητα τῶν πράξεων καί ἐντολῶν της.

23. Βλ. ὅπου, ὑπ' ἀριθμ.11 τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου.

24. Βλ. Συνέντευξη τοῦ Μάρκου Βαφειάδη στά " Νέα " στά φύλλα ἀπό 13/12/1976 ἕως 21/12/76 .Βλ. ἀκόμη ἔρευνα τῆς " Κυριακάτικης'Ελευθεροτυπίας " στό φύλλο τῆς 30/1/1983 σχετικά μέ τα " ντοκουμέντα" τοῦ Μάρκου Βαφειάδη.

25. Βλ. Παύλου Νεφελούδη ,ὅπ. παρ. σελ. 314 ἐπ.

25α. Βλ. Ἀνδρέα Παπανδρέου ,ἡ Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ὅπ. παρ. σελ. 114-115.

26. Βλ. Γ.Μάτρη ὅπ. παρ. σελ. 193 ἐπ.

27. Βλ. Ν. FISCHER ,Ε/ΚΟΠΠΗΟLΖ ,Γ. Θεράντου ἐπανάσταση κι ἀντεπανάσταση στήν'Ελλάδα σελ. 109 ἐπ. καί 113 ἐπ.

28. Βλ. Π.Βουρνᾶ ,'Η'Ιστορία τῆς σύγχρονης'Ελλάδας ,ὅπ. παρ. σελ. 126 ἐπ.

29. Βλ.'Αφήγηση τοῦ Παναγ. Γανελλόπουλου στήν ἐφημερ. " Ἔθνος " στό φύλλο 27-10-84

29α. Τέτοια προβλήματα π.χ. ὑπάρχουν στήν Τουρκία (αὐτονομιστικό κίνημα Κούρδων καί Ἀρμενίων) ἤ ἀκόμη καί στήν Γιουγκοσλαυία ,ὅπου οἱ Κροάτες εἶχαν πάντα μιά τάση νά ὑποτιμοῦν τό Σλαυϊκό στοιχεῖο τοῦ νότου κι εἶχαν ἔτσι ἕνα πρόβλημα πολιτικῆς καί πολιτιστικῆς ὁλοκλήρωσης μαζί του.

30. Οἱ Σλαβόφωνοι "Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας πού γιά νά εἴμαστε ἀκριβεῖς πρέπει νά ποῦμε ὅτι εἶναι τελικά δίγλωσσοι ,μιλοῦν δηλ. καί τά'Ελληνικά - οὐδέποτε ἀπέκτησαν ξεχωριστή'Εθνική συνείδηση οὔτε μπορεῖ νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀποτελοῦν φυλετικό τύπο,ἀνθρωπολογικά πολύ διαφορετικό ἀπ' ἐκεῖνο τῶν 'Ελληνόφωνων τῆς ἴδιας περιοχῆς . (Βλ."Αρη Πουλιανοῦ,Προέλευση τῶν'Ελλήνων,'Αθῆνα ,1968 ,σελ. 154ἐπ. καί 181) .Τό ὅτι στό 3ο"Ἔκτακτο Συνέδριό του τό 1924 τό Κ.Κ.Ε. ἔκανε τό σφάλμα νά μιλᾶ γιά"ἀνεξάρτητη καί ἐλεύθερη Μακεδονία καί νά δέχεται τήν δημιουργία τῆς "Βαλκανικῆς Κομμουνιστικῆς 'Ομοσπονδίας " ὀφειλόταν σέ λόγους γενικώτερης πολιτικῆς σκοπιμότητας καί στήν ἐξάρτησή του ἀπ' τίς ἐντολές τῆς τότε Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς

κι ὄχι γιατί πράγματι ἀναγνώρισε τά δικαιώματα ἑνός"καταπιεσμένου " λαοῦ. (Βλ. Π. Η φελούδη ,ὅπ. παρ. σελ. 35 ἑπ. καί σελ. 39). Τό ἴδιο μπορούμε νά ποῦμε καί γιά τήν ἀπόφαση τῆς 5ης ὀλομέλειας τοῦ Κ.Κ.Ε. τῆς 30-31/1 /1949 γιά ὑπογραφή συμφωνίας χωριστοῦ " Σλαβομακεδονικοῦ Κράτους."

31. Οἱ φοκινήσεις γιά δημιουργία τοῦ λεγόμενου κράτους τῶν " Κουτσοβλάχων " στήν περιοχή τῆς'Ηπείρου κατά τόν 2ο παγκόσμιο πόλεμο προερχόντουσαν ἀπό ἀνθελληνικές δυνάμεις καί συγκεκριμένα ἀπό 'Ιταλικούς κύκλους. «Φυλετικα- ἀνθρωπολογικά ἤρτι εἴπαμε γιά τούς Σλαυόφωνους "Ελληνες ἰσχύουν καί γιά τούς Ρωμανόφωνους (Βλ."Αρη Πουλιανό ,ὅπ. παρ. σελ. 163 ἑπ. 196 ,3Ο2).

32. Βλ."Αρη Πουλιανοῦ ,οπ. παρ. σελ. 303 .

33. Βλ. Κεφ. 3ο τοῦ 2ου μέρους ,ἐνότητα V ὅπου γίνεται ἀναφορά στίς ἐπιδράσεις τοῦ ΧΧριστιανικοῦ πνεύματος στόν ἀρχικό χαρακτῆρα τῶν'Ελλήνων μέ τά δικά του πολιτιστικά χαρακτηριστικά,

34. Γιά τίς νομοθετικές καί διοικητικές ρυθμίσεις πού τελικά κατοχύρωναν αὐτά τά προνόμια στά πλαίσια τοῦ μεταπολεμικοῦ μοντέλου ἀνάπτυξης διεξοδικά μελήσαμε στό 2ο καί 3ο κεφ. τοῦ 1ου μέρου ,στήν ἐνότητα Ιε (ἀναφορά στήν διακυβέρνηση τῆς ΕΡΕ) τοῦ 2ου μέρ. τοῦ 2ου μέρους καί στήν IV ἐνότητα τοῦ 3ου κεφ. τοῦ 2ου μέρους .

35. Βλ. Βασίλη Φίλια ,Δ οκίμια Κοινωνιολογίας ,οπ. παρ. σελ 74.

36. Κάτι τέτοιο π,χ. συνέβαινε στήν προκεμαλική Τουρκία κι ἀκόμη καί τώρα οἱ ρίζες τοῦ'Ισλαμισμοῦ στήν ψυχολογία ,τήν νοοτροπία καί στίς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ πάνω στό φαινόμενο τῆς ἐξουσίας φαίνονται βαθειά ριζωμένες .'Η ἀντϊσλαμική "Κεμαλική ἐκστρατία δέν ἀπέδωσε τόσους καρπούς ὅπους ἀνδεχομένως ο ἴδιος ο ἐμπνευστής της φαντάστηκε .'Ολωτικός ἐκσυγχρονισμός (WESTERUIZATION) στήν Τουρκία εἶχε πάντα ἀς ἀμυδρό του τήν'Ισλαμική πολιτιστική παράδοση.'Ισχυρή σύνδεση θρησκείας κι ἐξουσίας παρατηρεῖται ἀκόμη καί σέ συγχρονες 'Αραβικές χῶρες ὅπου τά'Εθνικοαπελευθερωτικά καί κοινωνικά τους κινήματα ἀντλοῦν ριζοσπαστικότητα ,ἀγάπη γιά τήν ἐλευθερία καί τήν δικαιοσύνη ἀκ' τό ἴδιο τό'Ισλάμ.Αλλά εἶναι ζήτημα ὅμως κατά πόσο μιά ἐπαναστατική διαδικασία ἤ μιά διαδικασία κοινωνικῆς ἀναγέννησης καί ἐκσυγχρονισμοῦ μπορεῖ νά ὁλοκληρωθεῖ βασισμένη σέ μιά φαντική θρησκευτική πίστη,,μιά συνειδητή μεταφυσική θρησκευτική ἐσχατολογία . Βλ. RODERIC H DAVISON ,TURKEY ,PRENTICE -HALL INE,:ΕΝΛ/ 829 ἑπ. 133ἑπ. FREDERICK MUSCAT SEPTEMBER ONE " AGKY OF REVOLUTION ,LINK BOOK ,1981,σελ23

37. 37. Είναι ακριβώς η περίπτωση τού φαινομένου της κοινωνικοπολιτικής ανάγνησης ή τουλάχιστον περισσότερης ενεργοποίησης ενός λαού πού οφείλεται στο ξαναδιαντάνεμα τών θρησκευτικών του συναισθημάτων (π.χ. "Ισλαμική ανανάσταση Στην αγγλοσαξονική κοινωνικοπολιτική θεωρία τό παραπάνω φαινόμενο εκφράζεται τόν όρο " REVIVALISM " .Πρβλ. JOHN L HAMMOND ,THE POLITICS OF BENE VOLENCE ,AB PUBLISHING CORPORATION ,1979 .

38. Α υτή η στάση της ηγεσίας της Ελληνικής Εκκλησίας δέν μπορούμε νά πούμε ότι ισχύει γιά κάθε θρησκευτική ηγεσία σ' οποιαδήποτε χώρα πού τυχαίνει νά χει αντιαλικό ή συντηρητικό καθεστώς. Μ' άλλα λόγια δέν μπορούμε νά προεξοφλήσουμ ότι η θρησκευτική ηγεσία γενικά σ' οποιαδήποτε περίοδο της ιστορίας ενός λαού έπαιξε ή θά παίξει ρόλο αντιαλικό κι αντιδραστικό. Π.χ. στά συγχρονα Λατινοαμ κανικά δικτατορικά καθεστώτα όχι λίγες φορές στάθηκε έως ένα βαθμό στό πλευ ρό τών δοκιμαζόμενων λαϊκών μαζών όπως π.χ. στήν περίπτωση τού καθεστώτος τ Πινοσέτ της Χιλής."Αλλο παράδειγμα είναι ο'Αρχιεπίσκοπος Μακάριος της Κύπρου ή η στάση της θρησκευτικής ηγεσίας της Περσίας απέναντι στόν Σάχη στό στάδιο τα λάχιστον πού ο λαός αγωνιζόταν νά τόν ανατρέψει.

39. Φυσικά στό σημείο αυτό δέν θέλουμε νά πούμε οτι η κοσμικοποίηση μ' αυτή της τήν έννοια είναι μία ατέρμων διαδικασία μέχρι τού βαθμού νά εξαφανιστεί κάθε στεγανό εξουσίας. Μιά τέτοια άποψη δέν θάταν ρεαλιστική ενώ παράλληλα δύ σκολα καί θεωρητικά θά μπορούμε νά υποστηριχθεί οτι η φύση της εξουσίας καί οι ανάγκες διατήρηση κάποιων μηχανισμών επιβολής της επιτρέπει τήν ακριβώριστη ισοπέδωση κάθε στεγανού.Εδώ μιλάμε περισσότερο γιά τό σχετικό σκάσιμο εκείνων τών στεγανών πού επιτρέπει τήν άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου εκ μέρους τού κοινωνικού σώματος, καί τών φορέων του. "Αλλο ελέγχω τήν εξουσία κι αποζητώ διαφάνεια στίς διαδικασίες λήψης αποφάσεων κι άλλο ανατρέπω κάθε έννοια εξου σίας, κι αντιτίθεμαι σέ κάθε μηχανισμό επιβολής της αδιαφορώντας γιά τό τί κοι νωνικά συμφέροντα κάθε φορά εκφράζει η δομή της.

Βέβαια είναι καί η αναρχική άποψη περί κοινωνικής αυτοδιεύθυνσης πού μπο ρεί νά στηριχθεί στήν σκέψη στοχαστών καί πολιτικών αγωνιστών όπως Μπακουνίν κι ο Κροπότκιν καί πού περικλείει μιά αντεξουσιαστική τοποθέτηση μέχρι άκραί ων σημείων. Ωστόσο η κοσμικοποίηση όπως εδώ τήν νοούμε εμείς δέν συνδέεται αύ τε περικλείει ,γιά τέτοια άκραία άποψη. Είναι ξεκάθαρο γιά μάς ότι βελτίωση

τῆς λειτουργίας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος (ἀνάπτυξη ,προόδος) κι ἡ εὐαισθητοποίηση του στὴν ἱκανοποίηση τῶν κάθε φορά ἀναγκῶν κι αἰτημάτων τοῦ κοινωνικοῦ σώματος δὲν σημαίνει κατάλυση τῆς ἔννοιας τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ἀλλὰ μὴ κι ἂν ἕνα συγκεκριμένο Π.Σ. ἀνατραπεῖ μ' ἐπαναστατικὴ διαδικασία ἀνατρέπεται γιατί νά τό διαδεχθεῖ κάποιο ἄλλο μέ πιό ἐπαρκεῖς ἱκανότητες καί λειτουργίες.

40 . Λέγοντας πεδίο"CLOSEDPOLITICS" (κλειστῆςπολιτικῆς,ἐννοοῦμεκυρίως ἐκεῖνες τίς μικροπολιτικές σχέσεις κι ἐκεῖνο τό παρασκηνιακό πολιτικό παιχνίδι πού ἀπ' τήν μ μιά ἀναπτύσσονται σ' ἐπίπεδο " κορυφῆς " κι ἀπ' τήν ἄλλη εἶναι κατάλληλα στεγανοποιημένο ἀπ' τήν βάση . Στά μεταπολεμικά χρόνια μεταξύ Α γκτέρων , Ἀμερικάνικου παράγοντα δεξιῶν πολιτικῶν ἡγετῶν ἀξιωματούχων τοῦ στρατοῦ καί κοιλιδνομικῆς ὀλιγαρχίας ἡ "κλειστή πολιτική " ἦταν χαρακτηριστικά ἀνακτυγμένη .

41.Μ.Τουρκία ἀναπαράγεται σέ συνθῆκες ἐνοποιημένου ἐργοδύο στρατιωτι

42. Ἡ Τουρκία παρατηρεῖται ὅτι στό παιχνίδι ἰσορροπιῶν τῶν δύο στρατιωτικῶν μπλόκ στήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου στήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἀκολουθοῦσε πιό εὐέλικτη πολιτική σχετικά μέ τήν Ε.Ἕνωση στό μέτρο φυσικά τῶν δυνατοτήτων πού παρέχονται σέ μιά χώρα- μέλος τοῦ ΝΑΤΟκαί διατηρεῖ σύνορα μέ τήν ἰσχυρότερη χώρα τοῦ Σ υμφώνου τῆς Βαρσοβίας , γιά τήν προάσπιση τῆς δικῆς της ἐπεκτατικότητας σέ βάτος τῆς Ἑλλάδας (Κυπριακό ,θαλασσοκρισίδα καί νησιά Α γαίου) κατάφερνε νά κερδίζει τήν ὑποστήριξη τῶν Α γγλοαμερικάνων καί νά τούς πείθει ὅτι εἶναι ἡ ἀσφαλέστερη ἐγγύηση γιά τά συμφέροντα τους στήν περιοχή. Ἡ ὑποστήριξη ἀπό τήν ἄλλη τοῦ Ἀγγλοαμερικάνικου παράγοντα δέν εἶναι ἄσχετη οὔτε μέ τήν ἐκτίμηση πού γίνεται ἀπό μέρους του τῆς ἐσωτερικῆς κατάστασης τῆς Τουρκίας (Ἰσχυρή στρατιωτικοδιπλωματική ELITE πού ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἐξυπηρετεῖ τά συμφέροντα μιᾶς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν ξένων πατρώνων της καί λαϊκές μάζες μέ χαμηλότερη δείκτη πολιτικῆς ἐνεργοποίησης , συνειδητοποίησης ,κι ἀριστερῆς διαφοροποίησης συγκριτικά μέ τίς ἀντίστοιχες Ἑλληνικές) οὔτε μέ τό πνεῦμα τῆς παλαιότερης Α γγλικῆς πολιτικῆς τοῦ " δόγματος " τῆς ἀκεραιότητας τῆς Ὀθωμανικῆς Α υτοκρατορίας.

Στό θέμα συγκεκριμένα τοῦ Κυπριακοῦ τά νατοϊκά Κέντρα ἀποφάσεων ἀντιτιθέμενα στήν ἀδέσμευτη πολιτική τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἦταν φανερό ὅτι προτιμοῦσαν τήν αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τῆς Τουρκικῆς ἐπιρροῆς παρά τῆς Ἑλληνικῆς .Ἐκτιμοῦσαν ἐπί ὅτι μέ τήν Τουρκία θ' ἀποκτήσουν ἀσφαλέστερο προγεφύρωμα στήν Κύπρο ἀπ' ὅ,τι μέ

τήν 'Ελλάδα (Καί τό ἀπέκτησε ν μέ τήν εἰσροή τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1974 ,εἰσροή πού δέν θά εἶχε τά ἀποτελέσματα πού εἶχε ἄν ὑπῆρχε ἀντίδεση τοῦ'Αγγλοαμερικάνικου κεφαλαίου ντα .'Εξ ἄλλου ἡ'Αγγλία ἦταν κι ἐγγυήτρια δύναμη μέ βάση τήν συνθήκη τῆς Ζυρίχης).

43."Αν παρατηρήσει κανείς ἀπό κοινωνιολογική σκοπιά τά συνηθισμένα ἐμπορικά εἰνηματογραφικά ἔργα 'Ελληνικῆς παραγωγῆς τῶν δεκαετιῶν 50 καί 60 θά διαπιστώσει ὅτι τό πρότυπο τοῦ μικροαστοῦ πού ἔχει ὡς ὁμάδα ἀναφορᾶς τήν μεγαλοαστική τάξη καί φροσπαθεῖ μέ " κομπίνες " καί βραχυπρόθεσμα " ν' ἀνέβει " ἀποκτῶντας πλοῦτο καί κοινωνικό γόητρο εἶναι κυρίαρχο. (νεοελληνική " ἀτσιδοσύνη " πού κοινωνικά θεωρεῖται καταξιωμένη) . Τό"ΧΑΡΤΙ ΚΑΙ " τοῦ ἔργου δίνεται σχεδόν πάντα μ' ἕνα παράλληλο συνδυασμό ἀποκατάστασης τῆς μικροαστικῆς ἀξιολογικῆς - ἠθικῆς τάξης καί τῆς ἀπόκτησης πλούτου. Ἀ κόμη ὁ " φτωχός " γίνεται "πλούσιος " μέσα ἀπό διαδικασία ἀφομοίωσής του ἀπ' τό ὑπάρχον σύστημα ἐνῶ σχεδόν πάντα τό ἀστικό γόητρο βεβαιώνεται μέσα ἀπό πράξεις πυρίως ἐπίδειξης ,κατανάλωσης ἀλλοθυσ ἀνισυγχρονισμοῦ . Τά παραπάνω πρότυπα δέν ἦταν τυχαῖα ἀλλ' ἀντιστοιχοῦσαν στίς προσδοκίες τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων ὅπως διαμορφρονόντουσαν πολιτιστικά ἀπ' τά κυρίαρχα κέντρα ἰδεολογικῶν ἐκπομπῶν τοῦ Κράτους τῆς Δεξιᾶς, τῶν κοινωνικῶν φορέων πού ἐλεγχόντουσαν ἀπ'τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία καί τῶν διεθνῶν 'Ιμπεριαλιστικῶν μηχανισμῶν .

44. Βλ. ΜΑΧ ΧΕΒΕΡ , ὅπ, παρ, σελ. 12-13 καί Βασ.Φίλια , Τά Κοινωνικά Συστήματα κπ. παρ. 120-121.

45. Βλ. ὑποσημ. 134 τοῦ παραπάνω 3ου κεφ. τοῦ 2ου μέρους τοῦ παρόντος ἔργου.

46. Βλ. Θλεομ. Κουτσούκη , THE PROCESS OF POLITICAL AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT IN GREECE 1922-1971 ,ὅπ. παρ. ,σελ 88-89 , τοῦ ἴδιου,Πολιτική καί Κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν'Ελλάδα (1946- 1970), ὅπ. παρ. σελ. 389-390.

47. Τό ἴδιο καί σέ μεγαλύτερο βαθμό θά μποροῦσε νά λεχθεῖ καί γιά τήν περίπτωση Τουρκίας. Ἀ κόμη παρόμοιες ἀρνητικές ἀλληλεπιδράσεις διαπιστώνονται στήν Βουλγαρία καί σ' ἄλλες Βαλκανικές χῶρες τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου .'Η διαφορά τοῦ ἀναπτυγμένου Βιομηχανικοῦ Βορρᾶ καί τοῦ ὑπανάπτυκτου Νότου εἶναι φανερή ἐνῶ δέν πρέπει νά λησμονᾶται ὅτι ἡ'Οθωμανική αὐτοκρατορία ἔδρασε ὡς 'ανασταλτικός ἐξουσιαστικός καί κοινωνικοπολιτικός σχηματισμός γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί σχέσεων ὄχι μόνο στόν'Ελλαδικό χῶρο ἀλλά στό μεγαλύτερο μέρος τῶν Βαλκανικῶν χώρων, ὅπου ἐπεκτάθηκε ἡ κατοχή της ἀκόμη καί μετά τήν'Ελληνική 'Επανάσταση τοῦ 1821.

48."Οταν μιλᾶμε γι' ἀνάπτυξη τοῦ φαινομένου τῆς ἀτομικότητας σ' ἀρνητικό βαθμό ἔχουμε στό νοῦ μας προσωπικότητες ὅπως π.χ. ὁ 'Αλκιβιάδης πού στό ὄνομα τῶν ἀτομικῶν του φιλοδοξιῶν καί σχεδίων πρόδωσε καί τήν ἴδια του τήν πατρίδα. 'Ο 'Αλκιβιάδης εἶναι φαινόμενο παρακμῆς τῆς 'Αθηναϊκῆς Δημοκρατίας καί παράδειγμα τοῦ πού μποροῦν νά φτάσουν οἱ ἀτομικές ἱκανότητες ὅταν ἀποσυνδεθοῦν ἀπό κάθε ἔννοια ἀρετῆς καί σταθεροῦ ἀξιολογικοῦ ἐρείσματος.

49. Εἶναι ἱστορικά πασίγνωστη ἡ δύναμη τῶν Δήμων στήν ἐποχή τῆς 'Αθηναϊκῆς Δημοκρατίας καί τό πῶς ὁ Περικλῆς στήν περίοδο τῆς ἀκμῆς της μέ συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα προσπάθησε νά διευρύνει καί νά διευκολύνει τήν συμμετοχή τῶν πολιτῶν στήν διαχείριση τῶν κοινῶν (ἡλιαστικός καί βουλευτικός μισθός ,δικαίωμα καί τῶν κατώτερων τάξεων στά πολιτικά ἀξιώματα ,προστασία τῶν " ἀδυνάτων " κ.ἄ.)'Ο Δῆμος βέβαια ἀποτελεῖτο μόνο ἀπό ἐλευθέρους ἀλλά ἀδιάκριτα σέ πιά κοινωνική τάξη ἀνῆκαν. Δημοκρατικά πολιτεύματα μετά τούς Περσικούς πολέμους ἄρχισαν νά ἐπιβάλλονται καί σ' ἄλλα μέρη τῆς 'Ελλάδας ("Αργος,Ηλεία ,Μαντινεία κ.ἄ.) ἤ τῶν ἀποικιῶν της (Μεγάλη 'Ελλάδα , Σικελία , πόλεις τῆς Ν.Ιταλίας).

50. Βλ. Β.Φίλια ὅπ. παρ. σελ. 108.

51 . Βλ. 'Ανδρ. Παπανδρέου ,Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,ὅπ. παρ. σελ. 350-51

52 . Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 181.

53. Βλ. H. H. GERTH AND C.W.MILLS ,FROM MAX WEBER ,LONDON KEGAN PAUL TRENCH TRUBNER , 1947 σελ. 245-52.

54 . Βλ. 'Ανδρ. Παπανδρέου,ὅπ. παρ. σελ 140.

55. J. MEUNAND ,ὅπ. παρ. 247-249.

56 . Βλ. 'Ανδρ. Παπανδρέου , ὅπ. παρ. σελ. 127 ἑπ, σελ 130 ἑπ., σελ. 137-38 Πρβλ. Σ πῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 179.

57 . Βλ. Σ πῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 177 ἑπ, Τάσου Βουρνᾶ ,'Ιστορία τῆς συγχρονης 'Ελλάδας , ὅπ. παρ. σελ. 73 ,'Ανδρ. Παπανδρέου ,ὅπ. παρ.σελ. 136-138.

58 . 'Εννοοῦμε χαρισματικές στρατιωτικοπολιτικές φυσιογνωμίες ὅπως ὁ Νασέρ τῆς Αἰγύπτου ,ὁ Καντάφι τῆς Λιβύης ,ὁ Μπεν Μπέλα κι ὁ Μπουμεντιέν τῆς'Αλγερίας κ.ἄ ἤ ἔστω στρατιωτικούς ἡθέτες πού τολμοῦν νά ζεσύγουν ἀπό καθιερωμένες συντηρητικές πολιτικές κατευθύνσεις προκαλῶντας ρήγματα ἤ βίαιες ἀνατροπές μέσα σέ ἤδη ὑπάρχον στρατιωτικό ἤ συντηρητικό καθεστῶς (περίπτωση Μεγκίστου

Αἰθιοπίας, ἐπανάσταση τῶν " Γαρυφάλων " στήν Πορτογαλία.)

59. Βλ. Σπῦρος Θεοδωρόπουλος ,ὅπ. παρ. σελ. 243-244 καί Ἀνδρ. Παπανδρέου ὅπ. παρ. σελ. 196- 202.

60. Βλ. Β. Φίλια , Κοινωνία κι ἐξουσία στήν Ἑλλάδα ,ὅπ. παρ. σελ 156.

61. Βλ. παραπάνω ὑποσ. τοῦ 3ου κεφ. τοῦ 2ου μέρους καί τό ὑπ' ἀριθμ. 240τεῦχος τοῦ Δεκτῆ, σελ 23.

62 Βλ. συνέντευξη τοῦ Π. Παπαληγούρα σχετικά μέ τήν οἰκονομική φιλοσοφία καί πολιτική τῆς κυβέρνησης μᾶς" Νέας Δημοκρατίας " στό ὑπ' ἀριθμ 1184(13-1-1977) τεῦχος τοῦ " Οἰκονομ. Ταχυδρόμου " σελ. 3 ἑπ.

63. Βλ. Γ. Καββαδίας ,Ἡ στροφή , ὅπ. παρ. σελ. 109 ἑπ.

Γενική Βιβλιογραφία[1]

Πίνακας 1ος

-Α

(Γενικά πάνω στήν μεθοδολογία καί θεωρία τῆς κοινωνιολογίας τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καί ἄλλων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐπίσης καί εἰδικά πάνω στήν προσέγγιση τοῦ φαινόμενου τῆς ἀνάπτυξης.)

Aberle, D.F.,A.R. Cohen, A.K. Davis, M. J. Levy Jr. and F.X. Sutton, "The Functional Prerequisities of a Society", Ethics, LX, No.2, January, 1950.

Abrahamson Mark, Functionalism, Englewood Cliffs, 1978.

Achinstein, Peter, "Theoretical Models" in British Journal for the Philosophy of Science, Vol. 16, 1965.

Ackoff, Russel L., "Systems, Organizations and interdisciplinary Research" in General Systems, Vol. V, 1965.

Addison, Christofor, Problems of a socialist government, London, 1933.

Adler, F., "The Value Concept in Sociology" in American Journal of sociology, 1956.

Adorno, T.W.,Else Freukle - Brunswick, I. Levinson and R. Nevitt Sanford, The Authoritarian Personality, New York, Harper and Row, 1950.

Agassi, J., Towards an Historiography of Science, History and Theory, Vol.2, s' Gravenhage, 1963.

---

(1) Τό βιβλιογραφικό ὑλικό πού θά ἐκτεθεῖ παρακάτω, πέραν ὁποιασδήποτε ἄλλης πηγῆς εἶναι καί ἀποτέλεσμα ἔρευνας στήν'Εθνική βιβλιοθήκη 'Αθηνῶν , στήν AMERICAN LIBRARY τῆς 'Ελληνοαμερικανικῆς Ἕνωσης (Αθήνα) ,καί στίς βιβλιοθῆκες τοῦ E.K.K.E. (Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν'Ερευνῶν ,Α θήνα), τοῦ ΚΕΠΕ(Κέντρου Προγραμματισμοῦ καί Οἰκονομικῶν 'Ερευνῶν (Αθήνα) , τοῦ'Ινστιτούτου Μελετῶν Μερσινήσου τοῦ Α Ἅγιου (ΙΜΧΑ), (Θεσσαλονίκη) ,τοῦ BRITISH COUNCIL (Αθήνα) ,τοῦ DEREE-PIERCE COLLEGE (Αθήνα) ,τοῦ LONDON SCHOOL OF ECONOMICS (BRITISH LIBRARY OF POLITICAL SCIENCE AND ECONOMICS , LONDON, τοῦ READING UNIVERSITY (READING), τοῦ ST.ANTONY'S COLLEGE(OXFORD), τοῦ MIDDLE EAST CENTRE τοῦ ST.ANTONY'S COLLEGE , καί τοῦ TECHNISCHE HOCHSCHULE (AACHEN).

Aiden, Henry D., "The Revolt against Ideology" in Commentary, XXXVI, April, 1964.

Aiken, Charles, "The British Bureaucracy and the Origin of Parliamentary Policy" in American Political Science Review, XXXIII, February 1939.

Ake, Claude A., "Political Integration and Political Stability: A Hypothesis" in World Politics, XIX (3), 1967 (4).

Alan, Ball, Modern politics and government, Macmillan, London, 1971.

Alen, H.S., Socialism and evolution, Socialist Labour Party, Edinburgh, (1908?).

Alker, Hayward Rose, Mathematics and Politics, Macmillan, 1965.

Allardt, E-Littunen, Y.L.(eds), Cleavages, Ideologies and Party Systems, Contributions to Comparative Political Sociology, Helsinki, 1964.

Almond, Gabriel, "A Developmental Approach to Political Systems", in World Politics, XVII, No.2, 1965.

- "Comparative Political Systems", in Journal of Politics, XVIII, 1956.

- "Political development: Analytical and Normative Perspectives" in Comparative Political Studies, I, No.4, January, 1969.

- Political Development, Boston, Little, Brown and Co., 1970.

- "Political systems and Political Change", in the American Behavioral Scientist, Vol. VI, 1963.

- "Political Theory and Political Science" in American Political Science Review, LX, 1966.

Almond, Gabriel and James J. Coleman (eds), The Politics of Developing Areas, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1960.

Almond, Gabriel and G. Bingham Powell, Comparative Politics: A Developmental Approach, Boston, Little, Brown and Co., 1966.

Almond, Gabriel and Sidney Verba, The Civil Culture, Little, Brown and Co., Boston, 1963.

./.

Alp, Tekin, Le Kemalisme, Librairie Felix Alcan, Paris, 1937.

Αμπεντροτ Βόλφγκανγκ, Κοινωνική Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἐκδ. Ὀδυσσέας, 1976.

Anderson, Social Values, Boston, 1911.

Anderson, Charles H., Toward a New Sociology. A Critical view, Homewood, The Dorsey Press, 1971.

Andrain Charles, Political life and social change, 2nd ed., Belmont, Calif, Duxbury Press (Duxbury Press in Politics), 1975.

Apendt, Hannah, Origins of Totalitarianism, New York, Harcourt, Brace and Co, 1951.

Apter David, "A Comparative method for the Study of Politics", in American Journal of Sociology, LXIV, No.3, November, 1958.

- "Comparative method for Sociology", in American Journal of Sociology, Vol. LXIV, 1958.

- The Politics of Modernization, Chicago, University of Chicago Press, 1969.

- Some conceptual approaches to the Study of Modernization, New Jersey, 1968.

Aptheker Herbert (eds), Marxism and Cristianity: A Symposium, New York, 1968 (American Institute for Marxist Studies, Monograph series, N.3).

- Marxism and Democracy: A Symposium, New York, 1965 (American Institute for Marxist Studies, Monograph series, N.1).

- Marxism and Alienation: A Symposium, New York, Humanities Press, 1965.

Aramco (Arabian American Oil Company) Handbook, by Roy Lebkicker, George Rentz Max Steineke, Arabian American Oil Company, 1960.

Arendt, Hannah, On revolution, London, 1963.

./.

'Αριστοτέλη, 'Ηθικά Νικομάχεια, 'Εκδ. "Πακύρου", 'Αθήναι, 1949, (τόμ.6).

- Πολιτικά, 'Εκδ. 'Αλ. Βιτσιπουνάκη, 'Αθήναι 1933 (μέ εἰσαγωγή Παν. Ι. Θεοδωρόπουλου).

- Ρητορική.

Arndt, A., "Staatskunst und politische Bildung", in Die Neue Gesellschaft, Μάϊος - 'Ιούνιος, 1957.

Arnold, Thurman Wesley, The symbols of government, New York, Harcourt, Brace and World, 1962.

Aron R. Dix-huit leçons sur la société industrielle, Paris, 1962. 'Ελλ. ἔκδ., 18 Μαθήματα γιά τήν βιομηχανική κοινωνία, μετ. Α. Γαβριηλίδου, 'Αθήναι, Κάλβος, 1972.

- Les étapes de la pensée sociologique, Paris, 1967.

- Politics and history: selected essays (Collected, translated and edited by Miriam Bernheim Conant), New York, 1978.

- Introduction à la philosophie de l'histoire, Paris, Gallimard, 1938. 'Αγγλ. μετ., London, 1961.

- Democracy and Totalitarianism, London 1968.

- The Opium of the Intellectuals, London, 1957.

Ashby, W. Ross, "General Systems Theory as a New Discipline", in General Systems Vol. III, 1958.

- "Cybernetics Today and its Future. Contribution to the Engineering Sciences", General Systems, Vol. VIII, 1963.

Ashford, Douglas E, The Elusiveness of Power: The African Single-Party State, Ithaca, Center of International Studies, Cornell University, 1965.

Assman, George (and others), Woerterbuch der Marxistisch - Leninistischen Sociologie, Berlin 1977.

./.

Association Internationale des sociologies de Langue Française, (Ce Colloque, Roy-aumont, 1965), Sociologie de la "construction nationale" dans les nouveaux états, Bruxelles, Université Libre, Institut de Sociologie, 1968.

Bachman, Jerald G., and others, The allvolunteer force: a study of ideology in the military, Ann Arbor, 1977.

Bacon F., Novum organum scientiarum, 1620.

Bacounin Michel, Θεός καί Κράτος, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1974.

Badcock C.R., Levi-Strauss, Structuralism and Sociological Theory, Hutchinson and Co. Ltd., London 1975.

Baechler, Jean, Les phénomènes revolutionnaires, Paris, 1970.

Bahm, Archie J., "Systems Theory: Hocus Pocus or Holistic Sciences", General Systems, Vol. XIV, 1969.

Bailey Kenneth D., Methods of Social research, New York, 1978.

Bakke, E. Wight, "Concept of the Social Organization", General Systems, Vol. IV, 1959.

Balandier G., Πολιτική Ἀνθρωπολογία (μετάφρ. Γ.Κ. Βλάχου), Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα, 1971. (Γαλ. Ἔκδ. Anthropologie politique, Paris, 1967).

Balwin James Mark, The individual and the society or Phychology and sociology, London, 1911.

- Darwin and the humanities, London, 1910.

Banfield, Edward, Political Influence, New York, The Free Press, 1961.

Baran P.A. & Sweezy P.M., Μονοπωλιακός καπιταλισμός - Ἀνατομία τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ, μετ. Ε. Στεφανίδη, Ἀθῆναι, Gutenberg.

Barber, G. Putman, Communication Models and Political Development, seminar of Comparative Administration in Indiana University, 1963.

./.

Barents, J. Political Science in Western Europe, London, 1961.

Barker Paul, (ed), A Sociological Portrait, (series from New Society), Harmondsworth, 1972.

Barker Rodney Steven, Political ideas in modern Britain, London, 1978.

Barnes Harry Elmer, Nationalism : its origin and development, repr. from the 1919 edition of the Encyclopedia Americana.

- Leonard Trelawney Hobhouse : evolutionary philosophy in the service of democracy and social reform, An Introduction to the history of sociology.

- Herbert Shencer and the evolutionary defense of individualism, in "An introduction to the history of sociology".

- The economic determination of history: its value, status and limitations in intellectual history (in "An Intellectual history", Επδ. 1941, σελ. 261 - 281.

- An intellectual and cultural history of the Western World, 3rd ed. New York, Dover Publications, 1965, (or with contributions of B. Myers, N.B. Scott, E. Hubler, W. Thorp and M. Bernstein, New York, 1941).

- Albion Woodbury Small: Promoter of American Sociology and expositor of social interests, in "An introduction to the history of sociology"

- Ancient and medieval social philosophy, (in "An introduction to the history of sociology", p. 3 - 28).

- Sociology and political theory : a consideration of the sociological basis of politics, New York, 1924.

- An ontroduction to the history of sociology. Chicago, University Press, 1958.

- A sociological analysis of the processes and mechanism of government.

./.

- The social history of the Western World: an outline syllabus, New York, 1921.

Barry, Brian Michael, (eds), Power and Political Theory: some European perspectives, John Wiley, London, 1976 (includes rev. versions of papers delivered at a workshop sponsored by the European concortium) for political research and held at the University of Strasbourg in April 1974. Contributors: Brian Barry and 14 others).

Barth, P., Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, 2n "Ed. Leipzig, 1915.

Bastide, R., Sociologie et psychanalyse, Paris, 1950.

Bateson, Gregory, "Cybernetic Explanation", American Behavioral Scientist, X, 1967.

Baufield, Edward, The moral Basis of Backward Society, Glencol, The Free Press, 1958.

Baxandal Lee, (compiler), Marxism and aesthetics: a selective annotated bibliography, books and articles in the English language, N. York, 1968 (American Institute of Marxist Studies).

Beam George, Usual Politics: A critique and some suggestions for an alternative...New York, Holt, Rinehart and Winston, inc. 1970.

Beard Charles Austin, The Economic Basis of Politics, New York, 1928.

Becker, H., For a Science of Social Man: Convergences in Anthropology, Psychology and Sociology, New York, Macmillan, 1954.

Beer Max, A History of British Socialism. London 1919 & 1948.

Beer Samuel, "Group representation in Britain and the United States", The Annuals, September, 1958.

Bell, Daniel, The End of Ideology, New York, The Free Press, 1960.

Bell Wendell and James A. Man,)eds.), The sociology of the future: Theory, Cases and annotated bibliography, New York, 1971.

./.

Belloni P. Franck and Dennis C. Beller (eds), Faction politics: political parties and factionalism in comparative perspective, Santa Barbara, 1978.

Benewick Robert and Trevor Smith (eds), Direct Action and Democratic Politics (Acton Society Studies), George Allen and Unwin Ltd. London, 1972.

Bennett Spencer and David Bowers, An Introduction to multivariate techniques for social and behavioural sciences, The Macmillan Press, LTD, London and Basingstoke, 1976.

Benney M., A.P. Gray and R.H. Pear, How People Vote, Roudledge and Kegan Paul, 1956.

Bενσάν Ζάν-Μαρί, Ἡ σχολὴ τῆς Φρανκφούρτης καὶ ἡ κριτικὴ θεωρία, Ἐκκρεμές, Ἀθήνα, 1977.

Bendix, Reinhart, Max Weber, An Intellectual Portrait, Heineman, London, 1960.

- Nation, Building and Citizenship, New York, 1964.

Bendix Reinhard and Lipset, S.M., Political Sociology: An essay and bibliography with special reference to the development of research in the United States of America and Western Europe. (In the periodical current sociology, Vol. 6, No.2, 1957).

-"Political Sociology" εἰς Current Sociology, VI (2), 1957.

Berger G. et al., Politique et technique Paris, 1951. (Nice, Institut d'Etudes Juridiques, Centre de Science Politique - Bibliothèque des centres d'etudes supérieures spécialisées-).

Bernal, J.D, The Social Functions of Science, London, 1939.

Bernard Crick (ed.), Essays on reform, Oxford University Press, New York - Toronto, 1967.

./.

Bernard, Stephane, "Esquisse d'une théorie structurelle - fonctionelle du système politique", Journal de l'Institut de Sociologie de l'Université Libre de Bruxelles, January, 1963.

Bernsdorf W-Eisermann, G., Die Einheit der Sozialwissenschaft, Stuttgart, 1955.

Bernstein Samuel, August Blanqui and the art of insurreltion, London, 1971.

- Essays in political and intellectual history, New York, Paine - Whitman, 1955.

- The first international in America, New York, 1966.

Bert Andreas, Le manifeste communiste de Marx et Engels: histoire et bibliographie 1848 - 1918, Milano, 1963.

Bertalanffy, Ludwig Von, "An Outline of General System Theory", British Journal of the Philosophy of Science, I, 1950.

-"General System Theory", Society for the Advancement of General Systems Theory, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1956.

-"General System Theory" : Foundations, Development, Applications", New York, 1968.

Bienen H., Foreign policy and the developing nations, (papers), University of Kentucky press, 1969.

Binder, Leonard, and others, Crises and Sequences in Political Development, Princeton, N.J., 1971.

Binder, Leonard, James S.Coleman, Joseph LaPalombara, Lucian W.Pye, and Myroy Weiner, Crises in Political Development, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Binder, Leonard, "National Integration and Political Development", American Political Science Review, September, 1964.

Birnbaum, N."The Sociological Study of Ideology (1940-60)" in Current Sociology IX (2), 1960.

./.

Birnbaum, N., Fr. Chasel, Sociologie Politique, Collection, L.Ar.Colin.

Black, C.E., The Dynamics of Modernisation, Harper and Row, New York, 1966.

Blak, Max, The Social Theories of Talcott Parsons, Englewood Cliffs, N.J. Prentice - Hall, 1961.

Blalock, H.M. (et al.), "Toward a Clarification of System Analysis in the Social Sciences", Philosophy of science, XXVI, 1959.

Blau P.M., Bureaucracy in Modern Society, Random House, New York, 1956.

- Exchange and Power in Social Life, New York, John Wiley and Sons, inc., 1964.

Blau, P.M. and W. Richard Scott, Formal Organisations, San Francisco, Chandler Publishing Co, 1962.

Βλάχος Γ., Πολιτική Θεωρία (Εἰσαγωγικὲς Ἔννοιες), ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆναι.

- Στοιχεῖα Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆνα, 1975.

- Εἰσαγωγὴ στὴν Ἱστορία τῆς Πολιτικῆς Σκέψεως, Τόμ. Ι - Τεῦχ.Α', Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆνα 1975.

- Πολιτικὴ Ψυχολογία, Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆνα, 1976.

Bloch, Marc, Feudal Society, London, 1961.

-"Toward a comparative history of European societies" in Lane, F.C. and Riemersma, J.C. (eds), Enterprise and Secular Change, London, 1953 p. 494 - 52 (ἀρχικὴ ἔκδ. in Revue de Synthèse historique, 1928).

- Métier d'historien, Paris, 1949.

Bloom S.F. Europe and America, Harcourt, Brace and Would, inc. New York, 1961.

Bluhm, William Theodore, Theories of the Political System: Classics of Political Thought and Modern Political analysis, Prentice - Hall, 1965.

Blum, Leon, For All Mankind, Victor Gollanz, 1946, London.

Bohr Niels, Quantum d'action et noyaux atomiques, Hermann, 1939.

Βορέα Θ., Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Ἔκδ. Β', Ἀθῆναι, ΟΕΔΒ, 1972.

Borgatta, Edvar F, and Bohrnstedt George W., Sociological Methodology, 1969, San Francisco, 1969.

Bottomore T.B. Elites and Society, London, 1964.

- Κοινωνιολογία (Κεντρικὰ προβλήματα καὶ βασικὴ βιβλιογραφία), Ἐκδ. Gutenberg, Ἀθῆνα, 1973.

-"Social Stratification in Voluntary Organisations", David Glass, (ed.).

- Social Mobility in Britain, Glencoe, The Free Press, 1954.

Boundon, R., A quoi sert la notion de "structure"? Paris, 1968.

Bouglé, C., Les idées égalitaires, Alcan, Paris, 1899.

Boulding K., "Decision - making in the modern world" ἐν L. Bryson, An outline of Man's Knowledge of the Modern World, McGraw Hill, 1960.

-"General Systems Theory : The Skeleton of Science", Society for the advancement of General Systems Theory, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1956.

- Conflict and Defense, New York, 1962.

Bourricaud, F., "Science Politique et Sociologie", Revue Française de Science Politique, VIII, Ἰούνιος 1958.

Bousquet,G.H., Vilfredo Pareto, sa vie et son oeuvre, Paris, 1922.

Bouthoul,G., Histoire de la sociologie, Paris, 1950. (Ἑλλ. Ἔκδ., Ἱστορία τῆς κοινωνιολογίας, Ἀθῆναι, 1965).

- Sociologie de la politique, Paris, 1965.

Βουτυρᾶς Ἐκ., Ἡ Νέα Ἐργατικὴ Τάξις, Ἀθῆναι, 1971.

Bowle, John Edward, Minos or Minotaur? The dilemma of Political Power, Jonathan Cape, 1956.

./.

Braibanti, Ralph J., Joseph John Spengler, (eds), Tradition, Values and Socio-Economic Development, Durham, N.C. (Published for the Duke university Commonwealth Studies Center), Duke University Press, 1967, (Duke University Commonwealth studies center, No.13).

Bramson Leon, The Political Context of Sociology, Princeton U.P., 1961.

Braybrooke, David (ed.), Philosophical Problems of the Social Sciences, New York, 1965.

Brecht Arnold, Political Theory: The Foundations of Twentieth Century Political Thought, Princeton, N.J., 1959. Герм. изд. Politische Theourie, Tubingen, 1961.

-"Bureaucratic Sabotage", Annals of American Academy of Political and Social Science, January, 1937.

Bredemeier, H.C., and Stephenson, R.M., The Analysis of Social Systems, New York, Rinehart and Winston, 1962.

Brian Abel-Smith (and others), Socialism and Affluence: four Fabian Essays, London, Fabian Society, 1967.

Brinton Crane, The anatomy of revolution, London, 1953.

Bristol Lucius Moody, Social Adaptations: A study in the development of the doctrine of adaptation as a theory of social progress, (with a preface by T.N. Carver, Harvard Economic Studies, Vol. 14), Cambridge, Mass., 1915.

Brogan, D.W., The price of revolution, London, 1951.

Broglie, L.De, Physique et microphysique, Albin Michel, 1947.

Bronowski, J., Science and Human Values, New York, Harper and Row, 1959.

Brown Archie and Jack Gran (ed.) Political culture and Political Change in Communist States, London, 1977 (Papers presented at a conference held in St. Anthony's College, Oxford, 1975).

./.

Brown, Robert, Explanation in Social Science, London, 1963.

Βρυώνη, Κ., Ἐπιστημονική ἀνάλυσις τῆς προκαπιταλιστικῆς, Ἀθῆναι, 1948.

- Ἀπό τῆς λιμπεραλιστικῆς οἰκονομίας εἰς τόν σύγχρονον κρατικόν καπιταλισμόν. Ἡ ἔκπτωσις τοῦ Μαρξισμοῦ, Ἀθῆναι, 1974.

Bryce, J., Modern Democracies, Vol. 2, London, 1961.

Bryson, Gladys, Man and Society: The Scottish Inquiry of the Eighteenth Century, Princeton, Princeton University Press, 1945.

Brzezinski, Zbigniew, "The Politics of Under-Development", World Politics, Vol. IX, October 1956.

Brzezinski, Zbigniew and Samuel P. Ituntington, Political Power : USA-USSR, New York, Viking, 1964.

Bukharin, Nikolai Ivanovich, Le chemin du Socialisme et le bloc ouvrier-paysan, Paris, 1925.

- The Economic Theory of the Leisure Class, New York, 1927.

- Economics of the transformation period, with Lenin's critical remarks (transl. from the Russian original and from the authorised German edition), New York, 1971.

- The Politics and the Economics of the Transition Period, (with an introduction by Kenneth J. Tarbuck), London, 1979.

- Historical Materialism: a system of sociology, New York, International Publishers, 1925.

B.B. Burch (ed.) Dictatorship and Totalitarianism, D. Van Nostrand Company, inc., N. Jersey, Toronto, London, New York, 1964.

Burdeau, G., Méthode de la science politique, Paris, 1959.

- Traité de science politique, Paris, τ. 1-4 β' ἔκδ., 1966 - 1969, τ. 5 - 7 α' ἔκδ. 1953 - 1957.

./.

Burnett B., Johnson, K., Political Forces in Latin America : Dimensions of the Quest for Stability, Belmont, 1968.

Burnham, J., Η Επανάσταση των διευθυντών, μετ. Τ. Κανδύλη, Αθήναι, Κάλβος, 1970.

Burrow, J.W., Evolution and Society: A study in Victorian Social Theory, London, 1966.

Bury, J.B., The idea of Progress, Macmillan, London, 1920.

Butler, D.E., The study of Political Behaviour, London, 1958.

Γεωργακοπούλου, Κ. Στοιχεία Συνταγματικού Δικαίου, Τομ. Α', Αθήναι 1971.

Γιούγκ Κάρλ, Αναλυτική Ψυχολογία, Γκοβόστης, Αθήνα.

- Άνθρωπος και Ψυχή, έκδ. "Επίκουρος", Αθήνα, 1974.

Γκαρουντύ Ρ., Η άλλη λύση, έκδ. "Ολκός", Αθήνα, 1973.

Γκουεβάρα Έρνέστο Τσέ, - Πολιτικά κείμενα, (μετ.Αιλής Σαγράμου), Αθήνα.

- Σοσιαλισμός και Άνθρωπος, τρίτη έκδ., GUTENBERG (μαζί με τό βιβλίο του Κ. Χατζηαργύρη, Όλοι οί δρόμοι όδηγοῦν...)

Γκουτιμιέ Ζάκ, Κυβερνητική και διαλεκτικός ὑλισμός, Έκδ.Ηριδανός, Αθήνα.

Calvez, J.Y., Introduction à la vie politique, Paris, 1967.

Campbell, C.M., and Paul Wiles, Law and Society (readings in the sociology of law), Oxford, 1979.

Campbell, J.W., Honour, Family and Patronage, a study of institutions and moral values in a Greek Mountain Community, Clarendon Press, Oxford, 1964.

-"The kindred in a Great Mountain Community", Julian Pitt Rivers, Mediterranean Countrymen, Paris, Mouton and Co., 1963.

Cannon, James P.,Notebook of an agitator, New York, 1958.

Carnell, F., The Politics of the New States, London, 1961.

Carr, E.H., What is History? Penguin Books, 1961.

Cartright, Dorwin and Alvin Zander, Group Dynamics, Evaneton, Row, Peterson, 1953.

./.

Castles, Francis G., Pressure Groups and Political Culture : A comparative Study, London, Routledge and Kegan Paul, 1967.

Catanco J.D., La source, la force et le véritable esprit des loix: essai... pour servir de réponse au livre de l'Esprit des loix, et de l'homme machine, etc., La Haye, 1753.

Catlin, G.E.G., Systematic Politics, Toronto, 1962.

Caws, Peter, "Science and System: On the Unity and Diversity of Scientific Theory", General Systems, Vol. XIII, 1968.

Celler, Emanuel, "Pressure groups in Congress", The Annuals, September 1958.

Centre d' Etudes de politique étrangère, Les convergences des sciences sociales et l'esprit International, Paris, 1938.

Cerroni, Umberto, Ἡ Πολιτικὴ Ἐπιστήμη, Τόμ. Ι, (μετ. Μ. Ἀνσοῦδη), Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆναι, 1972.

Chamberlain, Lawrence, The President, Congress and Legislation, New York, Columbia University Press, 1946.

Chambers, William N. and Robert H. Salisbury (eds), Democracy in Mid-Twentieth Century, St. Louis Mo, Washington University Press, 1960.

Charlesworth, James C. (ed.), A Design for Political Sciences: Scopes, Objectives and Methods, Philadelphia, The American Academy of Political and Social Science, monograph G, 1966.

Chatelet François and others, (eds), Les Marxistes et la politique, Paris, 1975.

Cherns B. Albert, Using the Social Sciences, London, 1979.

Cherry, Colin, in Human Communication, New York, John Wiley, 1961.

Child, V.Gordon, Man Makes Himself - Ὁ Ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν ἑαυτό του, μετ. Γ.Ν. Βιστάκη, Ὁρίζοντες, Ἀθῆνα, 1956 καί Ὁ Ἄνθρωπος πλάθει τὸν ἑαυτό του, μετ. Α. Θεοδωροπούλου, Ἀθῆναι, Ἐκδ. Ράπτη, 1973.

./.

Chomsky Noarn, American Power and the New Mandarins, New York, 1969.

Christenson Reo M. (et al.), ideologies and Modern Politics, New York, Dodd, Mead and Co, 1971.

Cobban, Alfred, "The Decline of Political Theory", Political Sciences Quarterly, XLVIII, (3), 1953 (9).

Cohen, G.A., Karl Marx's Theory of History: A Defence, Oxford, 1978.

Cole, George Douglas Howard, A Study - Guide on Socialist Policy, prepared for the National Council of the Socialist League, London, The league, 1933.

Coleman, James S. (ed.), Education and Political Development, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1965.

Coleman, James S. and, Gabrice A. Almond, The Politics of Developing Areas, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1960.

Collingwood, R. Philosophie und Geschicte, Stuttgart, 1955.

Colman E., Short communication on the unpublished writings of Karl Marx dealing with mathematics, the natural sciences, technology and the history of these subjects.

Communist Party of Great Britain, Discussion on Socialist Democracy, (A Marxism today supplement containing further contributions to a discussion on John Gollan's article "Socialist Democracy : some problems"), London, 1976.

Compte, Auguste, Cours de Philosophie Positive, Paris, Rouen, 1830 - 1842.

- Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la Société, 1822.

- Sur l'esprit positif, 1844.

- Système de Politique Positive où Traité de Sociologie instituant la réligion de l'humanité, T.4, 1851 - 1854.

./.

Conference on the dynamics of Development: Institutions, processes and techniques, University of Southern California, (1969?).

Connerton Paul (ed.), Critical Sociology, Penguin Books Ltd., 1976 (Penguin Modern Sociology Readings).

Conolly, William E., Political Science and Ideology, New York, The Free Press of Glencoe, Inc., 1956.

Cooperman, D.,Walter, E, Power and Civilisation, New York, 1962.

Conquest Robert (ed.), The Politics of Ideas in the USSR, London, Bodley Head, 1967, (Soviet Studies series).

Coser Lewis Alfred and Rosenberg Bernard (eds), sociological theory: a book of readings, New York, 1976.

Cotgrove, Stephen Frederick, The Science of Society : An introduction to Sociology, 4th ed., London, 1978.

Coulanges Fustel De, Τό ἀρχαῖον Ἄστυ. Μελέτη περί τῆς λατρείας, τοῦ δικαίου τῶν θεσμῶν τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Ρώμης, μετ. Τ. Θελλήνος, ἐκδ. Κωνσταντινίδη, Ἀθῆναι, 1898 (Νέα ἀγγλ.μετ., The Ancient City, New York, Doubleday, 1956).

Coulter Jan Douglas, A Philosophical and Theoretical Criticism of "Homo Sociologicus" in Twentieth Century Sociology, ed. Colin Bell and Howard Newby, London, 1977 (Thesis, Ph.D, London University).

Cowling Maurice, The Nature and Limits of Political Science, Cambridge University Press, Cambridge, 1963.

Crick Bernard, In Defence of Politics, London, 1962 & Baltimore, Penguin Books, 1969.

– The American Science of Politics, London, 1959.

– (ed.) Essays on Reform, Oxford University Press, New York

Cripps, Sir Richard Stafford, The Individual and the State in T.F. Wood lock and others, Democracy: Should it survive? London, Dobson, 1946.

Croce B, Historical Materialism and the Economics of Karl Marx, London, 1913.

– Toronto, 1967 ./.

Cuddihy, John Murray, The Ordeal of Civility: Freud, Marx, Levi-Strauss, and the Jewish Struggle with modernity, New York, 1974.

Cutler, Antony J., and others, Marx's "Capital" and Capitalism today, London, 1977 - 1978.

Cuvillier, A., Introduction à la Sociologie, Paris, 1967.

- Manuel de Sociologie, Vol.2, Paris 1968.

Dahl R.A., A Preface to Democratic Theory, Chicago, University of Chicago Press, 1956.

- Who Governs, New Haven, Yale University Press, 1961.

- Modern Political Analysis, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1963.

-"The Behavioral Approach in Political Science : Epitaph for a Monument to a Successful Protest", The American Political Science Review, LX, December 1961.

-"A critique of the ruling elite model", American Political Science Review, June, 1958.

Dahlberg, K.A., "The Neo-Functional Versus a configurative Approach", International Organization, XXIV (1), 1970.

Dahrendorf Ralf, Class and Class Conflict in Industrial Society, Routledge and Kegan Paul, London, 1963.

- Conflict after Class : New Perspectives on the Theory of Social and Political Conflict, London, 1967 (Colchester, University of Essex, Noel Buxton Lectures, 1967).

- Conflict and Contract : Industrial Relations and the Political Community in Times of Crisis, Liverpool 1975, (Leverhulme Memorial lectures, New series, 1975.

- Essays in the Theory of Society, London, 1968.

./.

- Homo Sociologicus (First published in English in his Essays in the Theory of Society, 1968. Repr. with a new preface and minor revisions, Ananse. from the German by the author), London, 1973.

- Society and Democracy in Germany. Garden City, 1967.

- Inequality, Hope and Progress, Liverpool, 1976 (Eleanor Rathbone Memorial Trust. Eleanor Rathbone Memorial Lectures, 22.

- The New Liberty : Survival and Justice in a Changing World, London, 1975 (British Broadcasting Corporation. Reith.Lectures, 1974).

- Towards a European Science Policy. Southampton, 1973. (Southampton University. Fawley Foundation, Lectures, 19).

- Konflict und Freiheit: auf dem weg zur Dienstklassengesellschaft. München, 1972.

- Industrie - und Betriebssoziologie, Berlin, 1956.

- Marx in Perspective : Die Idee des Gerechten in Denken von Karl Marx, Hannover, 1952.

- Pfade aus Utopia: Arbeiten zur Theorie and Methode der Sociologie. München, Piper (1967), repr. 1974 (Gesammelte Abhandlungen 1).

- The Fawley Foundation, Towards a European Science Policy, Southampton : Univ., 1973 (The Fawley Foundation, lecture 19).

- Über den Ursprung der ungleichheit unter den Menschen, Überarb, u. erw. Aufl., Tübingen, Muhr, 1966 (Recht u. Strat in Geschicte u. Gegenwart).

- Die Zukunft der Industrie in Europa (Mitarb.), 1976.

- Unsere Staedte und die Junges Generation, 1977.

- Lebenschancen, Anläufe zur Sozialen und Politischen Theorie, Frankfurt am M., Suhrkamp, 1979, (Suhrkamp Taschenbuch).

./.

- Plädoyer für die Europäische Union, München, Zürich: Piper, 1973.

- Revolution der Gleichheit, 1974.

- Sozialstruktur des Betriebs - Betriebssoziologie, Wiesbaden : Betriebswirtschaftl., Verl., 1959 (Die Wirtschaftswissenschaften, Lfg.) Reihe A., Betriebswirtschaftslehre, Beitr., No.46).

- and others, World Congress of Sociology, 8th, 1974, Scientific - technological revolution: social aspects, London, 1977. (Papers presented in the first plenary session of the Eighth World Congress of Sociology, held in Toronto in 1974).

- "Toward a Theory of Social Conflict", Journal of Conflict Resolution, Vol. 2, No. 1968

Danford John W., Wittgenstein and Political Philosophy: A Reexamination of the Foundations of Social Science, Chicago, 1978.

Darwin Charles, On the Origins of the species, London, John Murray, 1859.

Δασκαλάκης, Γ., Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Δημόσιο Δίκαιο, Ἀθῆναι, 1947.

- Ἰδέες γιὰ τὴν πολιτικὴ κατανόηση τῆς ἐποχῆς μας, Ἀθῆναι, 1965.

- Πολιτικὰ κόμματα καὶ δημοκρατία, Ἀθῆναι, 1958.

- Τὸ Ἑλληνικὸ πρόβλημα, Ἀθῆναι, 1954.

- "Τὸ Μέλλον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀριστερᾶς", Νέα Οἰκονομία, Ἰούνιος, 1964.

- Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀμερικανικῆς Δημοκρατίας, Ἀθῆναι, 1952.

Davis, Horace B., Nationalism and Socialism : Marxist and Labor Theories of Nationalism to 1917.

- Toward a Marxist Theory of Nationalism, New York, 1978.

Davis, Kingsley, "The Myth of Functional Analysis in Sociology and Anthropology", American Sociological Review, XXIV (6), 1959.

Davy G., Elements de Sociologie Politique, Paris, 1950.

Dawson, Richard E. and Kenneth Prewitt, Political Socialization, Boston, Little, Brown and Co., 1969.

Dear, Jaros, Socialization to Politics, London, 1973 (Basic concepts in Political Science).

Dean, Vera Micheles and others, New Governments in Europe, the trend toward Dictatorship, New York, 1934.

Defleur, M. and O. Caresy, the Flow of Information, New York, Harper and Row, Publishers, 1958.

Demerath, Nicholas J. and Peterson Richard A. (eds), System, Change and Conflict: a reader on Contemporary Sociological Theory and the Debate over Functionalism, New York, Free Press, 1967.

Δερτιλής Γ. Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Στρατιωτική Επέμβαση 1880 - 1909, Εκδ. Εκούντας, 1977.

Desmousseaux Givré Emilien De, Sociologie : Traité de l'Equilibre et du Mouvement des Sociétés, par un ingénieur (Une generale sur la Sociologie), Paris, 1882.

Destouches J.L., Principes fondamentaux de la Physique Théorique, Hermann, 1942.

- Physique moderne et Philosophie, Hermann, 1939.

Deutsch, Karl W., Autonomy and Boundaries According to Communication Theory, Grinker, R.F. (ed.), 1967.

- Communication Models and Decision Systems, J.C. Charlesworth (ed.), 1967.

- Communication Theory and Political Integration, Ph.Jacob and J.Toscano (eds), 1964.

- Integration and the Social Systems: Implications of Functional Analysis, Ph. Jacob and J.Toscano (eds), 1964.

- Nationalism and Social Communication, New York, John Wiley and Sons, inc. 1953.

- The Impact of Communication upon International Reration Theory, A.A. Said (ed.), 1968.

- The Nerves of Government, New York, The Free Press of Glencoe, 1963.

./.

- Transaction Flows as indicators of Political Cohesion, Ph. Jacob and J. Toscano, 1964.

Deutsch, Karl W. and William Foltz, Nation-Building, New York, Atherton Press, 1963.

Developing Improved Social Programs, (The second of a series of seminars sponsored by American Institutes for research, held in Washington, 1971), Pittsburg, 1971.

Developing Nations: Quest for a Model ed. with contributing Chapters by Willard A Beling and George A. Tottey, New York, 1970 (Institute of World Affairs, Proceedings).

Development and Environment, Report and Working Papers of a Docnel of Experts convened by the Secretary - General of the United Nations Conference on the Human Environment, (Founex, Swiss, June, 4 - 12, 1971), Paris, 1972.

Development Control Policy Notes 1, General Principles, London, H.M.S.O., 1969.

Development Control Policy Notes 2. Development in Residential Areas, London, H.M.S.O., 1969.

Development Control Policy Notes 3. Industrial and Commercial Development, London, H.M.S.O., 1969.

Development Control Policy Notes 4. Development in Rural Areas, London, H.M.S.O.

Development Control Policy Notes 5, Development in Town Centers, London, H.M.S.O. 1969.

Development of the Revolutionary Theory by the C.P.S.U., Moscow, 1971.

Δημαρά Κ., Ὁ Ἑλληνισμός Διαφωτισμός, Ἀθήνα, 1964.

Diamant, Alfred, "Max Weber Rejected, Rediscovered, Reformed", Ferrel Heady and Sybil L. Stokes (eds), Papers in Comparative Public Administration, Ann Arbor, Michigan, The University of Michigan Press, 1962.

./.

Dinh, N. Nguyen Quoc, Cours d'Introduction à la Sociologie Politique, Paris 1966 - 1967.

Direnzo, Gordon J., Personality, Power and Politics : A Social Psychological Analysis of the Italian Deputy and his Parliamentary System, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1967.

Dohrmann, William M., Social Structure and Systems, Pacific Palisades, Calif, Good Year Publishing Company, Inc. 1969.

Doorn, J.A.A.v., - Lammers, C.Z., Moderne Sociologie, Utrecht, 1959.

Drummond, D. and C. Kohn, The World Today: its Patterns and Cultures.

Dufrenne M., Phénoménologie et Sociologie, Paris, 1947.

Du Jautou Peter, The Organization of a Community Development Programme, London, Oxford University Press, 1962.

Duncan Graeme, Marx and Mill, Two views of Social Conflict and Social Harmony, Cambridge University Press, 1973.

Dunham Francis, Essays in Law and Politics, Delmas H. Nelson and Richard L. Sklar (eds), Port Washington, New York, 1978.

Dunn John, Western Political Theory in the face of the future, Cambridge, 1979.

Dunn, Stephen P., (ed.), Sociology in the U.S.S.R., a Collection of reading from Soviet sources, White Plains, New York, 1969.

Dupeux G., "Le comportement électoral", in Current Sociology III, (4), 1954-55.

Durkheim E., "La contribution de Montesquieu à la Constitution de la Science Sociale" (ἀναδημ.ἀπό τόν A. Cuvillier in E. Durkheim, Montesquieu et Rousseau: Précurseurs de la Sociologie, Paris, Rivière, 1958).

- The rules of Sociological Method, Glencoe, The Free Press, 1938.

- Sociology and Philosophy, Cohen and West, London, 1953.

./.

- Les Formes Elémentaires de la Vie Religieuse du Système Totenique en Australie, Deuxième édition neuve, Felin Alian, Paris, 1926.

- De la Division du Travail Social, Paris, RUF, 1960 καί ἀγγλική μετ., The Division of Labour in Society, Glencoe, The Free Press, 1947.

Duverger, Maurice, Εἰσαγωγή στή Πολιτική, (μετ. Στ. Οἰκονόμου), Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1971.

-"Introduction à une Sociologie des Regimes Politiques" in G. Gurvitch, Traité de Sociologie, Vol. I, Paris 1960.

- Méthodes des Sciences Sociales, Paris, 1964, Ἑλλην.μετ. ὑπό Ν. Παπαδόπουλου, Μέθοδοι Κοινωνιολογικῶν Ἐπιστημῶν, Ε.Κ.Κ.Ε.,Ἀθῆναι, 1974.

- Méthodes de la Science Politique, Paris 1959.

- Sociologie Politique, Paris, 1967.

- Sociologie de la Politique, Press Universitaire de France, 1973.

- Political Parties, London, 1954.

Duvignaud, J., Introduction à la sociologie, Paris, 1966.

Dyke, V. Van, Political Science : A Philosophical Analysis, London, Stevens, 1960.

Easton, D., The Political System : An Inquiry into the State of Political Science, New York, Alfred A. Knopf, 1953.

-"The Reception of Authority and Political Change", C.J. Friedrich (ed.) Authority, Cambridge, Harvard University Press, 1958.

- A Framework for Political Analysis, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1965.

Eaton, J., Political Economy, a Marxist Textbook, London, 1958, (ὅπου περιέχεται τό βιβλίο τοῦ Κ. ΜΑΡΞ Ἐκριτική τοῦ Προγράμματος Γκότα").

Ἐγέλου Γ.Γ.Ἡ λογική, Ἐκδ.Φέξη, 1914.

./.

Eckhardt, Kenneth W. and Ermann M. David, Social Research Methods: perspective, theory and analysis, N.York, 1977.

Eckman, D.P. (ed.), Systems: Research and Design, New York, 1961.

Eckstein, Harry, A Theory of Stable Democracy, Princeton, N.J., 1961.

Eckstein, Harry and David Apter, Pressure Groups Politics, London, George Allen and Unwin, 1960.

- Comparative Politics, New York, The Free Press of Glencoe, 1963.

Ehrman H., "Pressure groups in France", The Annuals, September, 1958.

-"Les groupes d'intérêt et la bureaucratie dans les democraties occidentales", Revue Française de Science Politique, September 1961.

Eisenstadt Samuel Noach, (ed.), Political Sociology: a Reader, New York, 1971.

-"Bureaucracy and Bureaucratization" in Current Sociology VII (2), 1958.

- Essays on sociological aspects of Political and Economic Development, Mouton and Co., The Hague, 1961.

- From Generation to Generation, New York, The Free Press, 1956.

- The Political Systems of Empires, New York, The Free Press of Glencoe, 1963.

- Modernization: Protest and Change, Englewood Cliffs, N.J., Prentice - Hall, Inc., 1966.

Elias Norbert, What is Sociology? (trans. by Stephen Mennell and Grace Morrissey,) London, 1978.

Ἐλευθερόπουλου, Ἀριστοτέλη, Γενικὴ Κοινωνιολογία, Ἀθῆναι, 1950.

- Θρησκεία, Θεός, Ἄθεϊσμὸς καὶ οἱ Ἄνθρωποι κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν συνείδησιν, Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1953.

- Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων, Θεσσαλονίκη, 1930.

- "Κοινωνικαὶ Τάξεις καὶ Κοινωνικὰ Κύματα, Διεθνὴς Ἐπιθεώρησις, Ἀθῆναι, 1972.

Engels Friedrich, The Condition of the Working Class in England, (transl. and ed. by W.O. Henderson and W.H.Chaloner), Oxford, Blackwell, 1958.

- Contribution à l'Histoire du Christianisme Primitif, in Hainchelin, C., Les Origines de la relision.
- The Development of Socialism from Utopia to Science. (transl. from the German for the People), The People, New York, 1892.
- Dialectics of Nature...(transl. and ed. by Clemens Dutt with a preface and notes by J.B.S. Haldane), London, 1940.
- Feuerbach: The Roots of the Socialist Philosophy (aransl. with critical introduction by Austin Lewis), Chicago, 1903.
- The Fourteenth of March, 1883: on the Death of Karl Marx, London, 1933.
- Historical Materialism, Edinburg, 1892, repr. 1902.
- The Origin of the Family, Private Property and The State in the Light of the researches of Lewis H. Morgan, (New ed. with an introduction and notes by Eleanor Burke Leacock), London, 1972.
- Ludwig Feurbach and the Outcome of Classical German Philosophy with an Appendix of other material of K.Marx and F.Engels relating to Dialectical Materialism, London, 1934.
- Correspondance' Textes Recueillis, Annotés et Présentés par Emile Bottigelli, Paris, 1956 - 59 & Moscow, Foreign Language Publishing House, 1960.
- Herr Eugen Dühring's Revolution in Science (Anti-Dühring), Chicago, 1935.

Epstein, L., Political Parties in Democracies, London, 1967.

Eriksen, John G. and Robert Farrell, The Development of Soviet Society: Plan and Performance, Münich, 1970.

Etzioni, Amitai, Complex Organization: A Sociological Reader, New York, Holt, Rinehart and Winston, inc., 1961.

Βελλίδη, Χρ. Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας, Ἐκδ. γ' μὲ συμπληρώσεις καὶ τροποποιήσεις, Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1950.

- Πολιτισμὸς καὶ Πολιτισμοί, Ἀθῆναι, Κολλάρος, 1956.

./.

Eulau, Heinz, "Role : A Basic Unit for Analysing Political Behavior", in Louis D. Hayes and Ronald D. Hedlund, The Conduct of Political Inquiry : Behavioral Political Analysis, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall inc. 1970.

- The Behavioral Persuasion in Politics, New York, 1964.

European Concortium for Political Research, Political Science in Europe, Colchester, 1976.

Βουτσιάδου Κ., Διεθνές Δίκαιον, τόμ. 4, Αθήναι.

Fagen, Richard, Politics and Communication, Boston, Little, Brown and Co., 1966.

Fairchild, H. Pratt, Dictionary of Sociology and Related Sciences, Totowa N.J., 1963.

Falding, Harold, "A Proposal for the Empirical Study of Values", American Sociological Review, XXX, 2, April, 1965.

Feinstein, Charles Hilliard (ed.), Socialism, Capitalism and Economic Growth: Essays presented to Maurice Dobb, Cambridge, University Press, 1967.

Feld Maury D., The Structure of Violence : Armed Forces as Social Systems, Beverly Hills, 1977.

Festinger, L.,-Katz, D., Research Methods in the Behavioral Sciences, New York, 1953.

Feyerabend, P., "Wissenschaftstheorie", Handwörterbuch der Sozial wissenschaften, Vol. 12., Stuttgart 1964.

Filmer P., M. Phillipson, D. Silverman, D. Walsh, New Directions in Sociological Theory, Collier - Macmillan Publishers, London, 1972.

Finer S.F., Anonymous Empire: A Study of the Lobby in Great Britain, London, Pall Mall Press, 1958.

-"Almond's Concept of the Political System: A Textual Critique", Government and Opinion, Winter 1969 -1970, Vol. 5, No.1.

./.

Finkle, Jason L., and Richard W. Gable (ed.), Political Development and Social Change, John Wiley and Sons, Inc., 1971.

Firth R., "Function" in The Year Book of Anthropology, 1956.

Fischer G., Ways to Self Rule : beyond Marxism and Anarchism, New York, 1978.

Fischer G. and Others, The revival of American Socialism, (selected papers of the Socialist Scholars Conference), N.York, 1971.

Flanagen, W. and Fogelman, E., Functional Analysis, Charlesworth, J.G. (ed.), 1967.

Flathman, Richard E., Political Obligation, London, 1972.

Flechtheim, O., Politik als Wissenschaft, Berlin, 1953.

Folsom Mitchael B. (compiler), Shakespeare: A Marxist Bibliography, New York, 1965 (American Institute for Marxist Studies).

Foner, Philip S., The Formation of the Working men's Party of the United States, New York, 1976. (Proceedings of the Union Congress held at Philadelphia, July 1922, 1876 - American Institute of Marxist Studies)

Foss Dennis C., The Value Controversy in Sociology, San Francisco, 1977.

Fowler Robert Booth, Believing Skeptics : American Political Intellectuals, 1945 - 1964, Westport, 1978.

Frankel Joseph, Contemporary International Theory and the Behaviour of States, Oxford University Press, Oxford, New York, London, 1973.

Freedman, D. and D. Catlin, Political Parties and Political Behavior, Boston, 1968.

Freud Sigmund, Τό 'Εγώ καί τό 'Εκείνο, μετ.Κ.Μπραντίου, Ἐκδ.Γνωβόστης - "Μελάθρον".

Freund, J., The Sociology of Max Weber, London, 1968.

Freyer, H., Einleitung in Die Soziologie, 1931, 'Ελλην."Ἔκδοσ. 'Αναγνωστίδη: Εἰσαγωγή στήν Κοινωνιολογία, μετάφρ. Α. Καγελλαρόπουλου. Δ.Τσάκωνα. 'Αθήνα, 1944.

./.

Friedrich Carl J., Die Politische Wissenschaft, Freiburg 1961.

- Prolegomena der Politic, Politische Erfahrung und ihre Theorie, Berlin 1967.

- Totalitarianism, Cambridge, Harvard University Press, 1954.

Friedrich, Carl J. and Zbigniew K. Brzezinski, Totalitarian Dictatorship, and Autocracy, New York, Frederick A. Praeger, 1965.

Froman, Lewis A. Jr, "Political Socialization", Journal of Politics, 23 (May 1961).

Fromm Erich, Ἀναλυτική Κοινωνική Ψυχολογία καί Κοινωνική Θεωρία, Ἀρίων, Ἀθήνα.

-(ed), Marx's Concept of Man, with an Afterword by Erich Fromm, New York, 1967.

- Τό Δόγμα τοῦ Χριστοῦ (καί Ἄλλα δοκίμια γιά τήν θρησκεία, ψυχολογία καί κουλτούρα), Ἐκδ. Ηκουκουμάνη, Ἀθήνα, 1974.

-Ἡ Ὑγιής Κοινωνία, ἐκδ. Ηκουκουμάνη, Ἀθήνα, 1973.

-Ὁ φόβος μπροστά στήν Ἐλευθερία, Ἐκδ.Ηκουκουμάνη, Ἀθήνα, 1971.

- Θά ἐπικρατήσει ὁ Ἄνθρωπος. Ἐκδ.Ηκουκουμάνη, Ἀθήνα, 1977.

Galbraith, John Kenneth, "The New Industrial State", Atlantic Monthly, LXIX (April 1967).

- The New Industrial State, 1967.

- The Affluent Society, Boston 1958.

Gardiner P., The Nature of Historical Explanation, London, 1953.

Gati Charles (ed.), New York, 1974, The Politics of Modernization in Eastern Europe testing the Soviet Model (Papers and Commentaries of a Conference spouesored by the Joint Committee on Eastern Europe of the American Council of Learned Societies in March 1973).

Gehlen, A. Schelsky, H., Soziologie, Düsseldorf, 1955.

./.

Gehlen, A., "Vilfredo Pareto und seine neue Wissenschaft", Blätter für deutsche Philosophie, 1941.

Gellner, E. Thought and Change, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964.

Gibson, Quentin, The Logic of Social Enquiry, Routledge and Kegan Paul, London, 1960.

Gerth Hans and Wright Mills, From Max Weber : Essays in Sociology, New York, Oxford University Press, 1958.

Giddens, Antony, Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim, and Max Weber, New York, Cambridge University Press, 1971.

Ginsberg M., "The Problems and Methods of sociology" in Reason and Unreason in Society, London, Longman, Green and Co., 1947.

- The Phychology of Society, Methuen, London, 1921.

-"Durkheim's Ethical Theory" in Essays on Sociology and Social Philosophy.

- The Idea of Progress : A Revaluation, London, 1953.

-"Essays in Sociology and Social Philosophy", Vol. III, Evolution and Progress, New York, Macmillan Co., 1961.

-"The Concept of Evolution in Sociology" in Essays in Sociology and Social Philosophy, Vol. 1.

-"Factors in Social Change" in Proceedings of Third World Sociological Conference, International Sociological Association, London, 1956.

-"Social Change" in British Journal of Sociology, IX (3), September, 1958.

Girardi Giulio, Marxism and Christianity, Dublin, Gill, 1968.

Glaser Nathan, The Social Basis of American Communism, New York, 1961 (Communism in American Life).

- Où va la Peuple Américaine? Paris, 1950-51 (Les Temps Modernes).

./.

Glotz G., The Greek city, London, 1929.

Godelier M., Ὁ Ἀσιατικός τρόπος παραγωγῆς καί τά Μαρξιστικά σχήματα ἐξέλιξης τῶν κοινωνιῶν, Ἀθήνα.

Golden, J. Systems, Process and Decision Taking, Kaplan, M. (ed.), 1968.

Golden, Lucian, Ἀνθρωπιστικές Ἐπιστῆμες καί Φιλοσοφία, Ἀθῆναι, Ἔκδ.70, 1971.

Gombin Richard, The Radical Tradition: A study in Modern Revolutionary Thought, London, 1978.

Goode William J. and Paul K. Hatt, Methods in Social Research, McGraw-Hill Kogakusha, Ltd.

Goodfellow, D.M., Principles of Economic Sociology, London, 1939.

Goodman Edward, A Study of Liberty and Revolution, Duckworth, publ. in association with the Actoy Society Trust, London, 1975.

Goodnow, Frank, Politics and Administration, New York, 1960.

Goodpaster Andrew Jackson and Huntington Samuel Philips, Civil-Military Relations, Washington, D.C., 1977. (American Enterprise Institute for Public Policy Research. AEI studies 141. Based on a symposium sponsored by the University of Nebraska at Omaha and the AGI in 1976).

Goodwin, Barbara L., A critical analysis of the concepts of Human Nature found in utopian writers 1790 - 1840 and of their implications for political and social organization and ideals, (D. Phil., thesis, University of Oxford, Hilary Term, 1975).

Gottfried, A., "The Use of Social-Psychological Categories in a study of Political Personality", in H. Eulaw, S. Eldersveld, M. Janowitz, Political Behavior, Glencoe III, 1956.

Gould Carol C., Marx's Social Ontology: Individuality and Community in Marx's Theory of Social Reality, Camridge, Mass.

Gould, J., - Kolb, W., A Dictionary of the Social Sciences, London, 1964.

Gould, L., Harry, Marxist Glossary and Philosophical Dictionary, 4th ed., Sydney, Current Book distributors, 1967.

./.

Gouldner, Alvin W. "Reciprocity and Autonomy in Functional Theory", Llewellyn Gross (ed.), Symposium on Sociological Theory, Evanston, Row, 1959.

- The Coming Crisis of Western Sociology, New York, Equinox. Books, 1971.

- Modern Sociology: An Introduction to the Study of Human Interaction, London, Hart-Davis, 1963, (ed. R.K. Merton).

Graria, A, De, The Elements of Political Science, New York, 1952.

- Political Organisation New York, The Free Press, 1962.

- Michel's Political Sociology, University of Minnesota Press, 1949.

Grasia, Alfred De (and Others), Bibliography of Bibliographies in Political Science, Government, and Public Policy: An Annotated and intensively indexed compilation...selected and processed by the Universal Reference system, Oxford, Pergamon Press, 1968.

Greaves, H.R.G., The Foundations of Political Theory, London, 1958.

Griffith E., Research in Political Science, Chapel Hill 1948..

Grinker, Roy (ed.), Toward a Unified Theory of Human Behavior. An Introduction to General Systems Theory, 2nd ed., New York, Basic Books, 1967.

Groom Arthur John Richard and Taylor Paul Graham (eds) Functionalism: Theory and practicy in International relations, London, 1975.

Gross Llewellyn (ed.), Theory Construction in Sociology: A Methodological Enquiry in Symposium on Sociological Theory, Evanston, Row, 1959.

- (ed), Sociological Theory; Inquiries and Paradigms, New York, Harper & Row, 1967.

Grosser Alfred, Au Nom de quoi? Fondements d'une Morale Politique, Paris 1969

Grunchy, A.G., Comparative Economic Systems : Competing Ways to Stability and Growth, Boston, 1966.

Guild N., Palmer K., Introduction to Politics, New York, 1968.

./.

Gumplowicz Ludwig, La lutte des Races : Recherches Sociologiques, Paris, 1893.

_____ The Outlines of Sociology....transl. by Frederic W. Moore, (American Academy of Political and Social Science Publications No.253), Philadelphia, 1899.

_____ Aperçus Sociologiques, (tr. de Lean Didier), Paris, 1900.

_____ The Letters...to Lester F. Ward, ed. by Bernard J. Stern (Sociologus, Beihefte 1). Leipsif, Hirschfeld, 1933.

Guttedge, William, Armed Force in the New States, London, Oxford University Press, 1962.

Gurvitch G., La Sociologie au XXe Siècle, Vol.2, Paris, 1947.

_____ La Vocation Actuelle de la Sociologie, Paris, 1960.

_____ "Le problème de la Conscience Collective dans Durkheim", Essais de Sociologie, Paris 1939.

_____ Traité de Sociologie, vol.1: 1960, Vol.2: 1962, Paris.

_____ Industrialisation et technocratie, Paris, Armand Colin, 1949.

Haas Ernest B.Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization, Stanford, Stanford University Press, 1964.

_____ "Regional Integration", International Encyclopedia of the Social Sciences, Vol.7, New York, The Macmillan Press, 1968.

Haberbas, Joergey, Τεχνολογία καί Ἐπιστήμη σάν Ἰδεολογία, Ἀθῆναι, ἐκδ. Παπαζήση, 1972.

_____ Théorie und Praxis, Neuwied, 1963.

Hacker, Andrew,Political Theory: Philosophy, Ideology, Science, New York, Macmillan, 1961.

Hagan, Charles B., "The Group in a Political science", Roland Youngled), Approaches to the Study of Politics, Evanston III, Northwestern University Press, 1958.

Hagemann Ernst, Der Nationalsozialismus, Ein didaktischer Entwurf, Herausgegeben von der Niedersächsischen Landeszentrale für Politische Bildung, Hannover, 1965.

Halebsky, Sandor, Mass Society and Political Conflict, Cambridge and C., 1976.

Halpery, Manfred, "Toward Further Modernization of the Study of New Nations", World Politics, XVII, 1, October 1964.

Hamburger Joseph, Intellectuals in Politics: John Stuart Mill and the Philosophic Radicals, New Haven and London, 1965.

Hammond Kenneth R. (ed), Judgement and Decision in Public Policy Formation, Boudler, Colo, 1978. (American Association for the Advacement of Science. Selected Symposia Series 1).

Hampshire Stuart, Public and Private Morality, Cambridge, 1978.

Harell and R.Harrison, "The Rise and Fall of Behaviorism", Journal of General Psychology, 1938.

Harris David, Socialist Origins in the U.S.A., American forerunners of Marx, 1817-1832, Assen, 1966.

Hart, L.A., The Concept of Law, London, Oxford University Press, 1961.

Hartmut Bossel and others (eds), Systems Theory in the Social Sciences: Stochastic and Control Systems, pattern recognition, furry analysis, simulation, behavioral models, (Based on an interdisciplinary workshop sponsored by the Zentrum für interdisziplinäre Forschung of the University of Bielefeld) Basel, 1976.

Harts, Louis, The Liberal Tradition in America, An Interpretation of American Political Thought since the Revolution, New York, 1955.

Hass Eric, Stalinist Imperialism, The Social and Economic Forces behind Russian Expansion, New York, New York Labor News Company, 1948 (Social Labour Party of America).

./.

Hatt P.K. and A.Z. Reiss (ed), Cities and Society, Glencoe, The Free Press, 1957.

Haurion A. Droit constitutionel et institutions Politiques, Paris 1967.

Hayek F., The Counter - Revolution of Science, Studies on the Abuse of Reason, Glencoe III, 1952.

_____ Scientisme et sciences Sociales, Paris, 1953.

Hazlewood Arthur, The Economics of "Under developed" areas, an annocated reading list, 1959.

Heater Derek Benjamin, Contemporary Political Ideas, London, 1974. (Politics Association, Political Realities).

Heberle R., Social Movements: An introduction to Political Sociology, Appleton Century Crofts, 1951.

Heckscher, Gunnar, "Pluralist Democracy: The Swedish Experience", Social Research 15, 1948.

_____ The Study of Comparative Government and Politics, London, 1957.

Heller, H., Staatslehre, Leiden, 1961.

Hemple, Carl G., "The Logic of Functional Analysis", Llewellyn Gross (ed.), Symposium on Sociological Theory, New York, Harper and Row, 1959.

_____ "Science and Human Values" in Spiller Robert Ernest (ed.), Social Control in a Free Society, (Pennsylvania, University, Benjamin Franklin Lectures, 6th series), Philadelphia, University of Pensylvania Press, 1960.

_____ Problems of Concept and Theory Formation in the Social Sciences in American Philosophical Association, Eastern Division, Annual Meeting, 1952, New York.

Herold Manfred (ed.), Der Marxismus-Leninismus : Die Wahrheit unserer Zeit, (Jahrestag des Erscheinens des Ersten Baudes des "Kapitals" von Karl Marx. Jahrestag des Erscheinens der Arbeit von W.I.Lenin,

./.

"Der Imperialismus als Höchstes Stadium des Kapitalismus") Berlin.

Higgins B., Economic Development, principles, problems, and policies, 1959.

Himmel Robert (ed), Marxist Essays in American History, New York, 1965.

Hobhouse, L.T., Social Development, London, George Allen and Unwin, 1966.

_____ Morals in Evolution, London, 1905

_____. Social Evolution and Political Theory, London, 1911

_____ Mind in Evolution, London, 1901.

Hochkeppel Hrsg.W., (ed) Η Κοινωνιολογία μεταξύ Θεωρίας και Εμπειρίας, Εκδ. Πέλλα, 1972.

Hodges, H.A., Wilhelm Dilthey: An introduction, London, Routledge and Kegan Paul, 1944.

Hofstadter, R., Social Darwinism in American Thought, Philadelphia, 1945.

HofstEtter P., Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1978.

Hollander R.(ed), American and Soviet Society, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1969.

Holt, Robert T., "A Proposed Structural - Functional Framework", Gamer C. Charles Worth (ed.), Contemporary Political Analysis, New York, Wiley, 1967.

Holzer Horst, Gesellschaft als System: Makrosoziologische Systemtheorie in der Soziologie der U.S.A. und S.R.D., Frankfurt am Main, 1977.

Hongqi Red Flag, (commentator), Political work, The Life Line of All Work, Peking, Foreign Languages Press, 1966.

Hood C. Christopher, The limits of Administration, London, 1976.

Horkheim Max, Eclipse of Reason, New York, Oxford University Press, 1947.

Horowitz, I., Foundations of Political Sociology, Harper and Row, Publishers, N.York - London, 1972.

./.

Moselitz, Berth F., Sociological Aspects of Economic Growth, Glencoe, Free Press of Glencoe, 1960.

_____ "Levels of Economic Performance and Bureaucratic Structures", Joseph LaPalombara (ed.), Bureaucracy and Political Development, Princeton, Princeton University Press, 1963.

_____ A Reader's Guide to the Social Sciences, New York 1966.

Howard, Michael (ed.), Soldiers and Governments, (Nine Studies in Civil-Military Relations), London 1957.

Howland D.,"Cybernetics and General Systems Theory", General Systems, vol.VIII, 1963.

Hunter F., Top leadership U.S.A., Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1959.

Huntington, Samuel P., Political Order in Changing Societies, New Haven, Yale University Press, 1969.

Huxley, Julian, May Stands Alone, New York, Harper and Row, 1941.

_____ Evolution: The Modern Synthesis, New York, Harper and Row, 1942.

Hyman, Herbert H, Political Socialization, New York, The Free Press of Glencoe, 1959.

Θεοδωρίδη Χ., Εἰσαγωγή στή Φιλοσοφία, Δεύτερη ἔκδοση, Ἐμπλουτισμένη καί Ἐνημερωμένη.

Iberall, A.S."On the General Dynamics of Systems", General Systems, vol. XV, 1970.

Iğdemir Vlug and others, Kemal Atatourk (article) in Islam Ansiklopedisi, Ankara, 1963.

Inkeles, A., What is Sociology? Englewood Cliffs, 1965.

Ἰνστιτοῦτο Μαρξισμοῦ - Λενινισμοῦ, Ὁ Λένιν, Βιογραφία.

./.

International Social Science Council, Symposium on the role of Karl Marx in the Development of Contemporary Scientific Thought, Paris, 1968 : Marx and Contemporary Scientific Thought, (Papers from the symposium organised by the International Council for Philosophy and Humanistic Studies and The International Social Science Council), The Hague, 1969 (No.13).

International Sociological Association, Sociological Study of Social Change in Proceedings of Third World Sociological Conference, London, 1956, Vol. I, p. 1 - 9.

_____(Research Committee on Sociotechnics), Sociotechnics, (1st meeting, Loughborough, 1973), selected Papers from the Meeting, ed. Albert Cherye, London, 1976.

Isaak Altan Charles, Scope and Methods of Political Sciences : An Introduction to the Methodology of Political Inquiry, Homewood III, The Dorsey Press, 1969.

Jackson Barbara, The Rich Nations and the Poor Nations, Norton, N.York, 1962.

James, H.G., "The Meaning and Scope of Political Science", The Southwestern Review, June, 1920.

Janovitz,Morris, The Military in the Political Development of New Nations, Chicago, III, University of Chicago Press, 1964.

Janssen, J.M. "Defining Political Science".

Janssen, J.M. "Defining Political Science: Some Basic Reflections", Scandinavian Political Studies I, Helsinki 1966.

Janta K.,Data Processing, Applications to Political Research, Evanston, 1965.

Jellinek G., Allgemeine Staatslehre, 3rd publication, Berlin, 1929.

Jenkins W.I.,Policy Analysis : A political and Organizational perspective, New York, 1978.

./.

Jerkins, Thomas, P., The Study of Political Theory, New York, Doubleday, 1955.

Johnson, Harry Morton, Sociology: A systematic introduction, New York, Harcourt, Brace and World, 1960.

Johnson, John J.(ed.), The Role of the Military in Underdeveloped Countries, Princeton, Princeton University Press, 1962.

Johnson, Oakley C., Marxism in United States history before the Russian Revolution, 1876 - 1917, N.York, 1974, (American Institute for Marxist Studies).

Joll, James,Intellectuals in Politics, Three Biographical Essays, London, 1960 (Contents : Léon Blum - Walther Rathenaen - F.T.Marinetti).

Jones Ernest M.D.(ed.), Social Aspects of Psycho-Analysis (lectures delivered under the auspices of the Sociological Society by Ernest Jones, James Glover and Others), London, 1924.

_____ Sigmund Freud : four centenary addresses, New York, Basic Books, 1956.

_____ The Relation between Psycho-analysis and Sociology. In the "Social Aspects" of Psycho-analysis, p. 8 - 41.

_____ The Psychology of the Jewish Question in Newman C. (ed.) "Gentile and Jew: A Symposium on the Future of the Jewish People with a foreword by Lord Strabolgi, London, 1945.

_____ Our Attitude towards Greatness, lecture delivered before the American Psychoanalytic Association, Chicago, April 28, 1956, in "Sigmund Freud: four centenary addresses".

Jones Roy, E., The Functional Analysis of Politics : An introductory Discussion London, Routledge and Kegan Paul, 1967.

Jung Karl Gustav, "Weber den Archetypus, mit besonderer Berücksichtigung des Animabegriffes", In: Von den Wurzeln des Bewusstseins, 1954.

./.

Jouvenel, B. de, The Pure Theory of Politics, London, 1963.

Καββαδίας Γ., Η Στροφή, Εἰσαγωγή εἰς τήν κοινωνιολογίαν τῆς Ἀναπτύξεως, ἐκδ. Α.Ν.Σάκκουλας, 1975.

---------- Σημειώσεις Γενικῆς Κοινωνιολογίας, ἐκδ.Α.Ν. Σάκκουλας,Ἀθῆναι.

Kamenof Eugeni G. and Todor J. Vilchev, Developing Countries on the Non-Capitalist Road, Proceedings of the 3rd International Conference of Africanist Marxists of the Socialist Countries - Varna, 1971 - (Organized by the Bulgarian Academy of Sciences, Research Centre for Africa and Asia) Sofia, 1974.

Κανελλόπουλου Παναγιώτη, Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, ἐκδ.Δ. Γιαλλέλη, Ἀθῆνα, 1976, τόμ.9.

---------- Ἱστορία καί κριτική τῆς κοινωνιολογικῆς θεωρίας, Ἀθῆνα, 1929.

---------- Κάρολος Μάρξ, Ἀθῆνα, 1931

---------- Περί τῶν μεθόδων τῆς κοινωνιολογίας, Ἀθῆνα, 1926.

Kant I. Κριτική τοῦ Καθαροῦ Λόγου, Ἐκδ.Παπαζήσης, 1977, (Εἰσ. Ἀναστάσιου Γιανναρᾶ).

---------- Κριτική τοῦ Πρακτικοῦ Λόγου, ἐκδ.Κ.Ἀναγνωστίδη, Ἀθῆνα.

---------- Werke, t.10, Darmstadt, 1968.

Kaplan, Morton A., System and Prouss in International Politics, New York, John Wiley and Sons, Inc. 1964.

---------- Systems Theory, Charlesworth, J.C.(ed.), 1967.

---------- Macropolitics, Essays on the Philosophy and Science of Politics, Chicago, 1969.

Karpat Kemal, Turkey's Politics, The Transition to a Multi-Party System, Princeton, 1959.

---------- Karpik Lucien, Organization and Environment: Theory, Issues and Reality, London, 1978 (Contributions from the Eighth World Congress of Sociology, Toronto, 1974).

./.

Κασιμάτη Γρηγόρη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν, Ἀθῆναι, 1966.

-------- Μαθήματα Κοινωνικοῦ Δικαίου καὶ Κοινωνικῆς Πολιτικῆς, τεύχ.1ον Γεν.Ἀρχαί, Ἐκδ.Παπαζήση, Ἀθῆνα, 1967.

-------- Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Κόσμος,(Δοκίμια-Λόγοι-Ἄρθρα),Ἀθῆναι, 1961.

Kassof A. (ed.), Prospects for Soviet Society, London, 1968.

Kautsky, J.H., Political Change in Under developed Countries, New York, John Wiley and Sons, 1962.

_____ The Political Consequences of Modernization, New York, 1972.

_____ Communism and the Politics of Development: Persistent Myths and Changing Behavior, New York, Wiley, 1968.

Kautsky Karl, The Working Class, (transl. from the German by Daniel De Leon), Edinburgh, Socialist Labour Press, 1907.

_____. The Capitalist Class, transl.and Adaptation to America by D. de Leon, New York, 1900.

_____ Le Chemin du Pouvoir, transl. par A.P., Paris, 1910.

_____ The Class Struggle, from the Erfurt Programme, transl.by Daniel de Leon and adaptation to Great Britain by the N.E.C. of the S.L.P. of Great Britain, Edinburgh, 1907 and transl. by F. Boldwi win, London, Twenthieth Century Press, 1909.

_____ Communism and Socialism, transl. by M. Shaplen, New York, 1932.

_____ The Dictatorship of the Proletariat (repr. of 1919 edition), with introduction by John H. Kautsky, Ann Arbor, 1964.

_____ Social Democracy versus communism, ed. and transl. by David Shub and Joseph Shaplen with an Introduction by S.Hook, New York, 1946.

_____ The Economic Doctrines of Karl Marx, transl. by H.J.Stenning, London, 1936 (First Publ. in 1925).

./.

Kelleher, Catherine McArdle, Political-Military Systems: Comparative Perspectives, Beverley Hills, 1974 (Interuniversity Seminar on Armed Forces and Society).

Kemal Moustafa, Discours du Ghazi Moustafa Kemal, oct., 1927.Leibzig, 1929.

Kemp Tony, Introduction to Economics : The Mechanism of Capitalism, Study Outline of Marx's Political Economy, London, 1959 (Socialist Labour League).

Koenig S., Sociology, New York, 1957.

Key, V.O., Jr.Public Opinion and American Democracy, New York, Knopf, 1961.

_____ Politics, Parties and Pressure Groups (2nd ed.), New York, 1950.

Kierkegaard K. Soren, Attack Apon Christendom, (transl. by Walter Lowrie), Boston, Baken Press, 1960.

King Preston,The Ideology of Order, A Comparative Analysis of Jean Bodin and Thomas Hobbes (public sponsored by Acton Society), George Allen and Unwin, London, 1974.

_____ Toleration, George Allen and Unwin, London, 1976, (This book was commissioned by the Acton Society Trust as part of the Morrell Studies in Toleration).

Kindleberger, Charles, Power and Money, The Economics of International Politics and the Politics of International Economics, London, 1970.

Kingsley, Davis, "The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology", American Sociological Review, vol.24, No.6, December 1959.

Kirkpatrick, Erron, M., "The Impact of Behavioral Approach in Traditional Political Science", Austin Ranney (ed.), Essays on the Behavioral Study of Politics, University of Illinois Press, Urbana, III, 1962.

Kitzinger, G., German Electoral Politics, Oxford, 1960.

./.

Klapper Joseph, "What we know about the Effects of Mass Communications: a The Brink of Hope", Public Opinion Quarterly, XXI (1957-1958).

Kloten, Norbert and others, Systeme und Methoden in den Wirtschafts - und Sozial-Wissenschaften, Erwin von Beckerath Zum 75, Geburstag, Tübingen, Mohr, 1964.

Knapheis Brian, The Social and Political Thought of Leon Trotsky (D.Phil.), University of Oxford, (Hilary Term), 1954.

Kochen M., Cybernetics, Ann Arbor, University of Michigan, 1965.

Kohn Ernest and K.Z.Melhuish (eds), Western Liberalism: A History in Documents from Lorke to Groce, London, 1978.

Kohn, Cl.F., The World today, its Patterns and Cultures, 1966.

Kolakowski L., Main Currents of Marxism: its Rise, Growth and Dissolution, Oxford, 1978.

Kolakowski L. and Stuart Hampsire (eds), The Socialist Idea: A reappraisal, London, 1974 (Papers of an International meeting sponsored by Weidenfeld and Nicolson and the Graduate School of Contemporary European Studies of Reading University in April 1973).

Komarovsky, K., Common Frontiers of Social Sciences, Glencoe, 1957.

Κορδάτος Γ., Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος, Ἐκδ.Μπουκουμάνη, Ἀθῆνα, 1972.

---------- Ἱστορία τοῦ Ἀγροτικοῦ Κινήματος στὴν Ἑλλάδα, Ἐκδ.Μπουκουμάνη, Ἀθῆναι 1975 (μὲ πρόλογο Γ.Ἰμβριάκη καὶ Εἰσ.- Ἐπιμέλεια Μ.Παπαγιαννόπουλου).

Κορυζῆς Χαρίτων, Κοινωνιολογία τῆς Πολιτικῆς: Συστηματικὴ Ἀνάλυσις τῶν Σχέσεων Πολιτικῆς Ἐπιστήμης καὶ Κοινωνιολογίας, Ἀθῆναι, 1969.

---------- Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Πολιτικὴν Ἐπιστήμην, Ἀθῆναι, 1970.

---------- Πολιτικὴ καὶ Ἱστορία, Συστηματικὴ Ἀνάλυσις τῶν σχέσεων Πολιτικῆς Ἐπιστήμης καὶ Ἱστορίας, 2η ἔκδ.Ἀθῆναι 1971.

./.

_____ "Les Parties Politiques", La Revue d'Athènes, Decembre, 1952.

Kornhauser, William, The Politics of Mass Society, Glencoe, The Free Press, 1959.

Kossok M., Potentialities and Limitations of the Political and Social Functio of the Armed Forces in the Developing Countries: The Case of Latin America), 7th World Congress of Sociology, Varna, 1970.

Kourganoff, V.,La Recherche Scientifique, Ἑλλ.Ἐκδ.,Ἐπιστημονική Ἔρευνα, Ἀθῆναι, 1964.

Kousoulas, G., On Government : A comparative Introduction, Belmont, 1968.

Koutsoukis K., Elites and Society in Modern Greece, Cabinet Circulation and systemic change (1946-1976), State University of New York at Binghamton, 1976.

_____ Cabinet Elite Recruitment during the Military Regime in Greece (1967-1973), Paper presented at the M.East Studies Association Conference; Milwawkee, Wisc. Nov. 1973.

---------- Πολιτική καί Κοινωνική ἀνάπτυξη στήν Ἑλλάδα 1946-1970, Ἐμπειρική ἐκλέπτυνση τῶν θεωριῶν Lerner καί Lipset μέ προχωρημένες στατιστικές ἀναλύσεις, σέ Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, T.36-37.

Krader Lawrence, The Asiatic Mode of Production, Sources, Development and Critique in the Writings of Karl Marx, Assen, 1975.

Kroeber, A.L. and Clyde Kluckhohn, Culture: A critical Review of Concepts and Definitions, Cambridge, Harvard University Press, (Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology), Vol. XLVII, No.1, 1952.

Κροκόττιν Π., Ἡ ἀναρχία (μέ μετ. καί προλεγόμενα Σ.Σερβοῦ), Ἐκδ. "Πέλλα" Ἀθήνα.

Κυπραίου Μ. "Ἡ ἐξελεγκτική εὐθετερότητα στή μεθοδολογία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν", σέ Κοινωνιολογική Σκέψη, 1, Ἰανουάριος, 1966.

---------- Ὁ MAX WEBER καί οἱ Κοινωνικές Ἐπιστῆμες, Ἀθήνα 1965.

./.

Kurtz Paul and Svetozar Stojanovic (eds), Marxist - Non - Marxist Humanist Dialogue, Herrog Novi, 1969, Tolerance and Revolution (Proceedings of the Dialogue, sponsored by the Yugoslavian Philosophy Association, The Servian Philosophy Association and the International Humanist and Ethical Union), Beograd, 1970.

Λαζαρίδη Εὐάγγελου, Βασικά Προβλήματα Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως, Ἀθῆναι, 1971 (Διδακτορική διατριβή ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπ'τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Lalande, A., Vocabulaire Technique et Critique de Philosophie, Paris 1951, Ἕλλην."Ἐκδ., Ἀξιακό τῆς Φιλοσοφίας, τόμ.4, Ἀθῆναι, 1955.

Λαμπέτη-Δημάκη Ἰωάννα, Κοινωνιολογία καί Κοινωνική Ἔρευνα - Βασικά στοιχεῖα, ἔκδ.β', Ἐλληνικός, Ἀθῆναι, 1970.

---------- Πρός μίαν Ἑλληνικήν Κοινωνιολογίαν τῆς Παιδείας, Ἀθῆναι, ΕΚΚΕ,1974.

Landaver Carl,A., European Socialism, A History of Ideas and Movements from the Industrial Revolution to Hitler's seizure of Power, Berkley and Los Angeles, 1959 (Vol.I, From the Industrial Revolution to the First World War and its Aftermath, Vol.II, The Social struggle against Capitalism and Totalitarianism).

Lane David, The Socialist Industrial state, Towards a Political Sociology of State Socialism, London, 1976.

Lane R., Political Life, New York, 1959.

Lange D., Wholes and Parts: A General Theory of Systems Behavior, Warscham, 1965.

Lange M., Politische Soziologie, Berlin, 1961.

Lange Oscar, Οἰκονομικός σχεδιασμός καί πολιτικές σχέσεις, Ἐκδ. Κέλλου, Ἀθῆναι, 1974.

Langton, Kenneth P., Political Socialization, New York, Oxford University Press, 1958.

./.

LaPalombara, Joseph (ed.), Bureaucracy and Political Development, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1963.

LaPalombara J. and Myron Weiner, Political Parties and Political Development, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Laqueur Walter, Literature and Politics in the twentieth Century, ed. New York and C., 1967.

Larson, Calvin J. and Philo C. Washburn, Power Participation and Ideology, New York, David McWay, 1969.

Laski Harold D., An Introduction to Politics, London, 1931.

_____ Democracy in Crisis, London, George Allen and Unwin, Ltd., 1933.

Laslett, P. (ed), Philosophy, Politics and Society, Oxford, Blackwell, 1956.

Lassalle F.J.G., Capital et Travail ou M. Bastiat - Schulze (De Delitzch), (Première traduction française, avec une notice sur le développement socialisme en France et en Allemagne et sur la vie de Ferninand Lassalle par B. Malon), Paris, 1880.

_____ Discours t Pamphlets, (trad. de l'allemand par Victor Dave et Léon Remy, Bibliothèque Socialiste Internationale -,), Paris, Giard et Brière, 1903.

_____ The Working Man's Programme. (Transl.with an Introduction by E. Peters), London, 1884.

_____ Die Philosophie Herakleitos des Dunkel Von Ephesos, nach einer neuen Sammlung seiner Bruchstücke und der Zeugnisse der Alten dergestellt, Berlin, 1958.

Lasswell Harold D., The Analysis of Political Behaviour, An Empirical Approach, London, 1951 (International Library of Sociology and Social Reconstruction).

_____ Psychology and Politics, 1930.

_____ Power and Personality, New York, 1948.

./.

_____ Politics : Who gets, what, when and how, New York, Meridan Books, 1958.

Lasswell Harold D. (et al.), World Politics and Personal Insecurity, New York, Mc Graw-Hill, 1935.

_____ The Decision Process, Bureau of Governmental Research, University of Maryland, 1956.

_____ The Future of Political Science, New York, Athenton Press, 1966.

Lasswell, Harold D. and Abraham Kaplan, Power and Society, New Haven, Conn., Yale University Press, 1950.

Latham, Earl, The Group Basis of Politics, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1952.

Lazarsfeld, Paul F., Mathematical Thinking in the Social Sciences, New York, Free Press, 1954.

Leacock, S., Elements of Political Science, New York, 1921.

Lektorsky, V.A. and U.N. Sadovsky, "On Principles of System Research (related to L. Bertalanffy's General System Theory), General Systems, Vol. V, 1960.

Lee Alfred McClung, Sociology for whom? New York, 1978.

Lefebure, H., Sociologie de Marx, Paris, 1966.

Legg K., Politics in Modern Greece, Stanford University Press, Stanford, California 1969.

Levi-Strauss C.,Structural Anthropology, New York, 1963.

Leggatt Timothy (ed.), Sociological Theory and survey research: Institutional Change and Social Policy in Great Britain (Papers of a seminar held in London 1972 - 73, sponsored by the Survey Unit of the Social Science Research Council).

Lemos Ramon M., Hobbes and Locke : Power and Consent, Athens, 1978.

./.

Ασμπέση, Ε., Μύθος καί πραγματικότης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, Ἀθῆναι, 1963.

Λένιν Βλαδίμηρος Ἰλίτς, Διαλεχτά ἔργα, ἐκδ. "Γνώσεις", Ἀθήνα, 1973, τόμ.4 (Περιέχονται τά ἔργα: "Οἱ Τρεῖς Πηγές καί τά Τρία Συστατικά Μέρη τοῦ Μαρξισμοῦ", "Τά Ἱστορικά Πεπρωμένα τῆς Διδασκαλίας τοῦ Κάρλ Μάρξ", "Μαρξισμός καί Ἀναθεωρητισμός", "Τί εἶναι οἱ Φίλοι τοῦ Λαοῦ καί πῶς πολεμοῦν τούς Σοσιαλδημοκράτες;" "Τά Καθήκοντα τῶν Ρώσων Σοσιαλδημοκρατῶν", "Τί νά κάνουμε;" "Ἕνα βῆμα Μπρός, Δυό Βήματα Πίσω", "Δυό Τακτικές τῆς Σοσιαλδημοκρατίας στή Δημοκρατική Ἐπανάσταση", "Ἡ Στάση τῆς Σοσιαλδημοκρατίας καί τό Ἀγροτικό Κίνημα", "Τά Διδάγματα ἀπό τήν Ἐξέγερση τῆς Μόσχας", "Τά Διδάγματα τῆς Ἐπανάστασης", "Γιά τό Διεθνισμό καί τήν Ὁμάδα τῶν Διεθνιστῶν", "Γιά τήν Παράβαση τῆς Ἑνότητας, Σκεπασμένη μέ φωνές γιά τήν Ἑνότητα", "Στή Μνήμη τοῦ Κέρτσεν", "Τά Πολιτικά Κόμματα στή Ρωσσία", "Ἡ Ἐπαναστατική Ἄνοδος", "Ἡ καθυστερημένη Εὐρώπη καί ἡ Προοδευμένη Ἀσία", "Σχετικά μέ τό Δικαίωμα τῶν Ἐθνῶν γιά Αὐτοδιάθεση", "Γιά τό Σύνθημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης", "Ὁ Ὀπορτουνισμός κι ἡ Χρεωκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς", "Ἰμπεριαλισμός, Ἀνώτατο Στάδιο τοῦ Καπιταλισμοῦ", "Τά Καθήκοντα τοῦ Προλεταριάτου στήν Ἐπανάστασή μας", "Οἱ Θέσεις τοῦ Ἀπρίλη", "Ἡ Καταστροφή πού μᾶς ἀπειλεῖ καί πῶς θά τήν ἀντιμετωπίσουμε", "Κράτος καί Ἐπανάσταση", "Τά Ἄμεσα Καθήκοντα τῆς Σοβιετικῆς Ἐξουσίας", "Ἡ Προλεταριακή Ἐπανάσταση καί ὁ Ἀποστάτης Κάουτσκι", "Ἡ Τρίτη Διεθνής καί ἡ Θέση της στήν Ἱστορία", "Ἀριστερισμός, Παιδική Ἀρρώστεια τοῦ Κομμουνισμοῦ", "Ὁ Ρόλος καί τά Καθήκοντα τῶν Συνδικάτων μέσα στίς συνθῆκες τῆς Νέας Οἰκονομικῆς Πολιτικῆς") "Ὑλισμός καί Ἐμπειριοκριτικισμός" σέ "Σοβιετικά Κείμενα", Ἐκδ. Γνώση, Ἀθήνα, 1956.

Lenin's Doctrine of Imperialism and the Contemporary Stage of the General Crisis of Capitalism, (International Theoretical Conference, 1976), Prague, 1976.

./.

Lenin, Vladimir Il'ich and Trotskii Lev Davydovich, Lenin's Fight against Stalinism, (ed. with an Introduction by Russell Block, New York, 1975).

Lenke, H.H., "III.Internationale Konferenz über Vergleichende Politische Soziologie", Kölner Zeitschrift fÜr Soziologie und Sozialpsychologie 20, (Δεκέμβριος 1968).

Lenski Gerhard Emmanuel and Lenski Jean, Human societies : an introduction to Macrosociology, 3rd ed., N.York, 1978.

Leon, Daniel De, Capitalism means War, New York, New York Labor News Company, 1947 (Socialist Party of America).

_____ Vulgar Economy or a Critical Analyst of Marx Analysed, New York, Socialist Labor Party, 1914.

_____ Did Marxerr? New AYork, 1922.

_____ Revolutionary Socialism in U.S. Congress, Parliamentary Idiocy US Marxian Socialism, New York, Labor News Company, 1931.

Leoni, B.,"The Meaning of 'Political' in Political Decisions", Political Studies, V (3), 1957 (10).

Le Play Guillaume Frederic, La Réforme Sociale en France deduite de l'Observation Comparée des Peuples Européens, Paris, 1964.

_____ Les Ouvriers Européens : Etudes sur les travaux, La Vie Domestique et la Condition Morale des Populations Ouvrières de l'Europe, précédées d'un exposé de la Méthode d'Observation, Paris, 1885.

_____ Les Ouvriers de l'Orient et leurs Essaims de la Méditerranée etc. in "Les Ouvriers Européens".

_____ La Constitution Essentielle de l'Humanité : Exposé des Principes et des Coutumes qui créent la Prospérité où la Souffrance des Nations, 2nd ed., Tours, 1893.

./.

Lerner D., The Passing of Traditional Societies, New York, The Free Press of Glencoe, 1958.

Leroy Gaylord C., Marxism and Modern Literature, New York, 1967 (American Institute of Marxist Studies).

Levy M.J.Jr., The Structure of Society, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1952.

_____ Modernisation and the Structure of Societies, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1966.

Lewin, K., Field Theory in Social Science, London, 1963.

Lewis, G.C., A Treatise on the Methods of Observation and Reasoning in Politics, London, 1852.

Lens Colin (ed.), Politics and Change in Developing Countries, - Studies in the Theory and Practice of Development -, Cambridge, 1969.

Lichtblau, G., "The Politics of Trade Union Leadership in Southern Asia", World Politics V, October 1954.

Lindsay, A.D., The Modern Democratic State, New York, Oxford University Press, 1969.

Linz, Juan J., "An Authoritarian Regime: Spain", E. Alardt and Y. Littunen (eds), Cleavages, Ideologies and Party Systems: Contributions to Comparative Political Sociology, Helsinski, Westermarck Society, 1964.

Lippincott, Benjamin E. "The Bias of American Political Science", Journal of Politics, II, 1940.

Lipset, Seymour Martin, The First New Nations, New York, Basic Books, 1963.

_____ Political Man : The Social Bases of Politics, New York, Doubleday and Co, 1963.

_____ Revolution and Counterrevolution, New York, 1968.

./.

_____ "Political Sociology" in R.K. Merton and others (eds), Sociology Today.

Lipset, Seymour Martin and R. Bentix, Social Mobility in Industrial Society, Berkeley, University of California Press, 1949.

Lipset, Seymour Martin and Leo Lowathal (eds), Culture and Social Change, New York, The Free Press of Glencoe, 1961.

Lipset, Seymour Martin and S. Rokkan (eds), Party systems and Voter Alignments, New York, Free Press, 1967.

Lively Jack and Rees J.C. (eds), Utilitarian Logic and Politics: James Mill's Essay on Government, Macaulay's Critique and the Ensuing Debate, Oxford, 1978.

Loewnberg, Bert James, "Darwin, Darwinism and History", General Systems, Vol.III, 1958.

Llewellyn K.N. and E.A.Hoebel, The Cheyenne Way, 1941.

Lockyer Andrew, The Traditional Approach to the Study of the History of Political Theory, 1976 (Unpubl.: Paper presented at the Conference of the Political Studies Association, Nottingham, 1976).

Long, Norton E., "Bureaucracy and Constitutionalism", American Political Science Review, Vol.46, September 1952.

_____ Open and Closed Systems, Farrell, B. (ed.), 1966.

Loomis, Charles P., Social Systems : Essays on their Persistance and Change, Princeton, Van Norstrand, 1961.

Loria A., Η Κοινωνιολογία, Αθήναι, Κ.Σ. Καραγιάννη, 1925.

Λοΰβαρι, Ν., Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, Ἐκδ. Ἀλεξανδρουδάκη - Νίκα, Ἀθῆναι, Τόμ. 2.

Loubser J. Jan (and Others), Explorations in General Theory in Social Science, (Essays in Honor of T.Parsons).

Louch A.R., Explanation and Human Action, Oxford, 1966.

./.

Löwe, A. Economics and Sociology, London, Allen and Unwin, 1935.

Lowell, Laurence, Public Opinion and Popular Government, New York, 1926.

Lowie R.H.,The Origin of the State, New York, 1927.

Luckmann T., (ed.), Phenomenology and Sociology, Penguin Books Ltd., 1978 (Penguin Modern Sociology Readings).

Lukacs G., Geschichte und Klassenbewusstsein, Berlin, 1923.

Lundberg F.,America's Sixty Families, New York, Vanguard, 1937.

Luxemburg Rosa and Bukharin N.I. Imperialism and the Accumulation of Capital, ed. by Kenneth J. Tarbuck, (transl. by R. Wickman), London, 1972.

Machiavelli, N. Oeuvres complètes (μέ πρόλογο E. BARINCOU). Paris, 1952.

_____ Ὁ Ἡγεμόνας, (μετάφρ. Ν.Καζαντζάκη), Ἀθῆναι, 1961.

Maclver, Robert M., The Web of Government, New York, Macmillan, 1947.

_____ The Modern State, Oxford University Press, 1926.

Macpherson C.B., The Real World of Democracy, Toronto, 1965.

Macridis, Roy C.,The Study of Comparative Government, Garden City, Doubleday and Co., Inc., 1955.

Maddick, Henry, Democracy, Decentralization and Development, Bombay, Asia Publishing House, 1966.

Madel, S.F.,The Theory of Social Structure, Glencoe, Free Press of Glencoe, 1957

Maguire John M., Marx's Theory of Politics, Cambridge, 1978.

Maine, Henry Summer (sir), Ancient Law: Its Connection with its Early History of Society and its Relation to Modern Ideas, Boston, Beacon, Press, 1963.

Maisonneuve, J., Κοινωνική Ψυχολογία, Ἀθῆναι, 1964.

./.

Makenzie, W.J.M., The Study of Political Science Today, London, Macmillan, 1971.

Malinowski, Bronislaw, The Dynamics of Culture Change, New York, Yale University Press, 1945.

_____ Magic Science and Religion and other Essays, Garden City, N.Y., Doubleday, 1954.

_____ Crime and Custom in Savage Society, London, Routledge and Kegan Paul, 1961.

_____ A scientific Theory of Culture and other Essays, New York, Oxford University Press, 1964.

Μάνεσης Ἀριστόβουλου, Ἑλληνικό Συνταγματικό Δίκαιο, Ἐκδ. Ἀφοί Π. Σάκκουλα, Ἀθήνα - Θεσσαλονίκη, 1963.

Mannheim, Karl, Man and Society in an Age of Reconstruction, New York, Harcourt, Brace and Co., 1940.

_____ Ideology und Utopia, London, 1946.

_____ Essays on Sociology and Social Psychology, London, Routledge and Kegan Paul, 1953.

March, James, "Introduction to the Theory and Measurement of Influence", American Political Science Review, June, 1955.

Marcuse H., Reason and Revolution, Oxford University, New York, 1941.

_____ Psychoanalyse und Politik, Wien, 1968.

Μάρκοβιτς Μιχαήλ, Αὐτοδιαχείριση, Ἐκδ. Ἐπίκουρος, Ἀθήνα, 1975.

Marsak L., The Rise of Science in Relation to Society, New York, 1964.

Martin David Alfred, A General Theory of Secularization, Oxford, 1978.

Martindale D., The Nature and Types of Sociological Theory, Cambridge, Mass., Houghton Mifflin Co., 1960.

_____ Functionalism in Political Sciences, Philadelphia, 1965.

./.

Martinet, G., Οἱ πέντε Κομμουνισμοί, Ἀθήνα.

Marx Karl, Τό Κεφάλαιο, Ἐκδ. "Σύγχρονη Σκέψη", Ἀθήνα 1975, τόμ.2.

_____ Κριτική τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Ἀθήναι ("Οἰκονομική καί Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη").

_____ Οἱ Γαλλικοί Ἀγῶνες στή Γαλλία 1848 - 1850, Ἐκδ. "Κλασσική Βιβλία", Ἀθήνα, 1956 (Μέ εἰσαγωγή Φρ. Ἔνγκελς καί πρόλογο - μετ. Γ.Ν. Βιστάκη).

_____ Abrégé du Capital de Karl Marx (trad. en français par J. Guillaume), Carlo Gafiero, Paris, 1910.

_____ Early Writings, (transl. and ed. T.B. Bottomore), London, 1963.

_____ Briefe an Kugelmann, (mit dem Vorwort zur Russischen Ausgabe von 1907 von V.I. Lenin), Berlin, 1952.

_____ Le Capital: extraits faits par Paul Lafargue (avec une Introduction par V.Pareto), Paris, 1893.

_____ Le Capital, (résumé et accompagné d'un Apperçu sur le Socialisme scientifique par G. Deville), Paris, 1883.

_____ Critique du Programme de Gotha, (avec une Préface et des notes d' Amédée Dunois,), Paris, 1922.

_____ Economic and Philosophic Manuscripts of 1844, (transl. by M. Milligan), Moscow, 1959 (καί Γαλλ. Ἔκδοση : Manuscripts de 1844: Economie Politique et Philosophie, présentation, traduction et notes de Emile Bottigelli, Paris, 1962).

_____ Essential Writings, ed. by Frederic L. Bender, New York, 1972.

_____ A History of Economic Theories from the Physiocrats to Adam Smith (ed. with a Preface by Karl Kautsky) New York, 1952.

_____ Economy, Class and Social Revolution (ed. with an introductory Essay by Z.A. Jordan), London, 1971.

_____ Karl Marx on Society and Social Change with selections by F. Engels (ed. with an Introduction by Neil J. Smelser), Chicago, 1973.

./.

_____ Karl Marx on Value, Comments on Adolph Wagner's "Lehrbuch der Politischen Ökonomie", (transl. by Angela Clifford), Belfast, 1971.

_____ Karl Marx on Economics, ed. by Robert Freedman, (Introduction by Harry Schwartz) Harmondsworth, Penguin Books, 1962.

_____ Marx's concept of Man, ed. Erich Fromm (with an Afterword by Erich Fromm), New York, 1967.

_____ Misère de la Philosophie : Réponse à la Philosophie de la Misère de M.Proudhon...(avec une Préface de Fr. Engels) Paris, 1908.

_____ Notebook on the Paris Commune, Press Experts and Notes, ed. by H. Draper, Bekeley Cal., 1971 (Independent Socialist Committee Independent Socialist Clippings-books N.8).

_____ Texts on Method, ed. by Terrell Carver, Oxford, 1975.

_____ Oeuvres Philosophiques, tr. par J.Molitor, Vol. 1-6, Paris, 1927-48.

_____ Oeuvres Politiques, tr. par J.Molitor, (Avant-Propos et Notes de N.Riasanof) Paris, 1929-30, 8 Vol.

_____ On Revolution, (arranged and ed.with new transl. by S.K.Padover), N.York, 1971.

_____ Pages Choisies pour une Ethique Socialiste (textes reunis, traduits et annotés, précédés d'une Introduction à l'Ethique Marxienne par Maximilien Rubel), Paris, 1948.

_____ "Private Property and Communism" in Early Writtings.

_____ "Critique of Hegel's Dialectic and General Philosophy" in Early Writtings.

_____ "The Meaning of Human Requirements where there is Private Property and under Socialism" in his Economic and Philosophic Manuscripts.

_____ "Profit and Capital" in Early Writings.

_____ "Needs, Production and Division of Labour" in Early Writings.

./.

_____ "Antithesis of Capital and Labour, Landed Property and Capital" in his Economic and Philosophic Manuscripts.

_____ Selected Writings in Sociology and Social Philosophy, (ed. with an Introduction and Notes by T.B. Bottomore and Maximilian Rubel), London, Watts, 1956.

_____ Theories of Surplus Value....., A selection from the Volumes published between 1905 and 1910 as "Theorien Über den Mehrwert" taken from Karl Marx's Preliminary manuscripts for the projected fourth Volume of Capital, London, 1951.

_____ Pre-Capitalist Economic Formations, London, 1964 (with an Introduction by Eric Hobsbawn).

Marx Karl and Friedrich Engels, The Cologne Communist Trial...(transl. with an Introduction and Notes by Rodney Livingstone), London, 1971.

_____ Feuerbach: Opposition of the Materialist and Idealist Outlooks, "The First Part of "The German Ideology"), London, 1973.

_____ Wage, Labour and Capital, (with an Introduction by Fr. Engels), Edinburgh, 1908.

_____ A World without Jews, (transl. from the original German with an Introduction by Dagobert D.Runes), New York, 1959.

_____ "On the Jewish Question" in their "Articles contributed to the New York Daily Tribune 1852 - 1860", New York, 1852 - 60.

_____ Articles in the New American Cyclopeadia, (ed. with a Historical introduction by H. Draper), Berkley, 1969 (Originally published in 1858 - 63).

_____ Communist Manifesto (a New Appreciation written for the Labour Party by Harold J. Laski, together with the original text and Prefaces), London, 1954, The Manifesto of the Communists, London, 1886 and The Manifesto of the Communist Party, (authorised English transl., ed. and annotated by Fr. Engels,), London 1888, Ἑλλ. Ἐκδ. Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, Σύγχρονη Ἐποχή, Ἀθήνα, 1977.

./.

_____ Correspondence, 1846 - 1895, (a selection with Commentary and Notes), London, 1934.

_____ Correspondence (traduite par J. Molitor, ed. by A.Bebel and E. Bernstein,), Paris, 1931-34, 9 Vol.

_____ Letters to Americans 1848-1895, A Selection, N.York, 1958.

_____ Marxist Social Thought, ed. by R. Freedman, New York, 1968.

_____ On Colonialism, Moscow, 1960.

_____ "Russia and the Social Revolution" in the Russian Menace to Europe.

_____ The Russian Menace to Europe....a Collection of articles, speeches, letters and news dispatches, (selected and edited by Paul W.Blackstock and Bert F.Hoselitz).

_____ La Sainte Famille, Paris, 1969 (trad. d'Erna Cogniot).

_____ Le 18 Brumaire de Louis-Napoléon Bonaparte, 1852.

Marxism et Petit Bourgeoisie, Paris, 1969.

Marxist Institute of Toronto, Imperialism, Nationalism and Canada; (Essays from the Marxist Institute of Toronto), 1977.

Marxism - Leninism: International Teaching for Communists in all Countries, Moscow, 1964 (repb. from Pravda, May 10-12, 1964).

Marxism's New Horison: Collection of Documents on the 22nd Congress of the Communist Party of the Soviet Union from the Communist Parties of Italy, France, Albania, e.t.c., New Delhi, Bookman, 1962.

Mason Edwar, Economic Planning in under developed areas, Government and Business, 1958.

Matthews Mervyn and Jones T.A. (Compilers), Soviet Sociology, 1964 - 1975, N. York, 1978.

Maurois André,Alain, Paris, 1950.

./.

Mayer Gustav, Bismark und Lassalle, ihr Briefwechsel und ihre Gespräche, Berlin, 1928.

McClelland David, The Young Hegelians and Karl Marx, London, 1969.

_____ The Achieving Society, New York, Morton, 1961.

McClosky, Herbert A., "Psychological Dimension of Anomia", American Sociological Review, 30, 1965.

McKenzie R.T., British Political Parties, 2nd edn, London, 1963.

McIlwain, Charles Howard, The Growth of Political Thought in the West, from the Greeks to the End of the Middle Ages, New York, 1932.

McNeil, The Contemporary World, Scott, Foresman and Company, Glenview, Illinois, 1967.

McQuarie Donald, (ed.), Sociology, Social Change, Capitalism, London, 1978.

Mead, G.H., Mind, Self and Society, Chicago, University of Chicago Press, 1934.

Meehan, E.J., The Theory and Method of Political Analysis, Homewood, The Dorsey Press, 1965.

Meinecke Friedrich, Machiavellism, The doctrine of Raison d'Etat and its Place in Modern History (transl. from the German by Douglas Scott), London, 1957 (Rare masterpieces of Philosophy and Science).

Μέρμηγκα, Κ., Ἐπιστημολογία, Ἀθῆναι.

Merriam, Charles E., Studies in the Making of Citizens, Chicago, Chicago University Press, 1931.

_____ Political Power, New York, McGraw - Hill, 1934.

Merton, Robert W., Social Theory and Social Structure, Glencoe, The Free Press, 1957.

Μεταξᾶ, Α-Ι.Δ., Πολιτικὴ Ἐπικοινωνία, "Ὁλκὶς", Ἀθῆναι, 1976.

---------- Πολιτικὴ Κοινωνικοποίησις, "Ὁλκὶς", Ἀθῆναι, 1976.

Meynaud, Jean, Les Groupes de Pression en France, Paris, 1962.

_____ (ed.) Social change and Economic Development (repr. from the International S.S. Bulletin), Paris, 1963.

_____ Πολιτικές Δυνάμεις στήν Ἑλλάδα (μέ τή συνεργασία Π. Μαρλόπουλου καί Γ. Νοταρά), "Μπάυρον", Ἀθῆναι, 1974, τόμ. 2.

Michels Robert, Political Parties : A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy (transl. from Italian by Eden and Cedar Paul), New York, The Free Press, 1962.

Nikusch Dagobert Von, Mustapha Kemal, Between Europe and Asia, (transl. by John Linton), W. Heinemann Ltd., London, 1931.

Milbraith, Lester M.W., Political Participation : How and Why do People Get Involved in Politics? Chicago, Rand McNally and Co, 1965.

Miliband R., The State in Capitalist Society, Weidenfeld and Nicolson, London, 1969.

Mill, John Stuart, Gesammelte Werte, 4ος τόμ.: Auguste Compte und der Positivismus, Kleinere Aufsätze, Leipzig, 1874.

_____ Collected Works, Essays on Philosophy and the Classics, (ed. of the text J.M. Robson with Introduction by F.E. Sparshott), Toronto, 1978.

_____ A System of Logic, London, Longman Green and Co, 1879, 2 Vols.

Miller, James G., The Nature of Politics, New York, Atheneum, 1964.

Miller S.M. and F. Riessman, Social Class and Social Policy, Basic Books, Inc. Publishers, New York - London.

Mills, C.W., The Power Elite, New York, Oxford University Press, 1956.

_____ The Sociological Imagination, Oxford University Press, New York, 1959.

./.

Mitchell, William C., The American Polity, New York, The Free Press of Glencoe, 1962.

Μιττεράν Φρ. Γιά ἕνα ἐφικτό Σοσιαλισμό, ἐκδ. Σκιαρονικόλου, Ἀθήνα.

Μιχαλίδου-Νουάρου, Γ., Δίκαιον καί Κοινωνική Συνείδησις, Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1972.

Μιχελάκη Ε.Μ., Εἰσαγωγή εἰς τό Δίκαιον καί εἰς τήν Ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι, 1968.

Monod, Jacques, Ἡ Τύχη καί ἡ Ἀναγκαιότητα, Ἀθῆναι, Ἐκδ. Π.Ρόκκα, 1971.

Montesquieu, Secondat Charles Louis De, Baron De, The Spirit of Laws (A compendium of the first English edition, ed. by D.W. Carrithers together with an English translation of an Essay on causes affecting Minds an and Characters, 1736-1743), Berkeley, 1977, Ἑλλην.μετάφρ., Τό Πνεῦμα τῶν Νόμων, Ἐκδ.Ἀναγνωστίδη, Ἀθῆναι.

Montgomery, John D. and William J. Siffin, Approaches to Development, Politics, Administration and Change, McGraw-Hill Book Co., New York, 1966.

Moodie, A.E., Geography behind Politics, London, 1947.

Moore, Barrington, Political Power and Social Theory, New York, Harper and Row, 1962.

_____ Social Origins of Dictatorship and Democracy, Boston, 1966.

Moore L., "Global Sociology: The World as a Single System", The American Journal of Sociology, LXXI, 1966.

Moore, Wilbert E., The Conduct of the Corporation, New York, Random House, 1962.

Moreno Jacob L., (ed.), Group Psychotherapy, a Symposium (A repr. of Sociometry, Vol. 18 nos 3 and 4).

_____ Sociometry and the Science of Man (A repr. of Sociometry, vol.18, No.4).

Morgan, Lewis Henry, Ancient Society, New York, 1877.

./.

Morgenthau, Hans J., Dilemmas of Politics, Chicago, 1958.

Morris Mary, Voluntary Work in the Welfare State, Routledge and Kegan Paul, London, 1969 (International Library of Sociology and Social Reconstruction).

Mosca Gartano, The Ruling Class (Elementi di Scienza Politica) McGraw-Hill, New York, 1939 (ed. and revised with an Introduction by Arthur Livingston).

Μπαρμπ ὁ Μάρκ, Μαθηματικά τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, ΕΚΚΕ, Ἀθῆναι, 1972 (τόμ.Ι), 1975 (τόμ.ΙΙ).

Μπατελλέρ Σάρλ, Τό Μεγάλο Ἄλμα πρός τά πίσω, Ἐκδ. "Μηνιαία Ἐπιθεώρηση", Ἀθῆναι.

Μπέρ Χουάν, Ἀντιαμερικανισμός, Ἕνα Ὑποκατάστατο τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ, Ἐκδ. Διεθνεῖς Ἐπιστημόνων, Ἀθῆναι, 1971.

Mumford Lewis, Technics and Civilization, 1934.

Murray, Alex Rainy Maclean, An Introduction to Political Philosophy, London, 1953.

Myrdal, Gunnar, Τό Πολιτικό Στοιχεῖο στήν Οἰκονομική Θεωρία (Μετάφρ.Κ.Μ.Σαφοῦλη), Παπαζήση, Ἀθῆναι, 1971.

---------- Value in Social Theory, London, 1958.

---------- The Political Element in the Development of Economic Theory, London, 1955 (International Library of Sociology and Social Reconstruction).

Murray Hugh T., Civil Rights History - Writing and Anti-Communism: A Critique, N.York, 1975 (American Institute of Marxist Studies).

Nadel, S.F., The Foundations of Social Anthropology, Cohen and West, London, 1951.

---------- The Theory of Social Structure, Cohen and West, London, 1957.

Nagel Ernest, The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation, New York, Harcout, Brace and World inc, 1961.

./.

Maim Frasheri, Marxist-Leninist Ideology will certainly overcome Revisionism, State Publishing Enterprise, 1964.

Mandan Yash, The Durkheimian School: A systematic and Comprehensive Bibliography, Westports, 1977.

Matanson M. (ed.), The Philosophy of the Social Sciences, New York, 1963.

National Development Conference, Beirut, 1966. (International Cooperation for Development: International Round-Table, Beirut) Beirut, Development Studies Association, 1966.

Nearing Helen Nothe and Nearing Scott, The Brave New World, Harborside, Maine, 1958.

Nearing Scott, The New Slavery or The World Made Safe for Plutocracy, Chicago, 1920.

Needler, M., Latin American Politics in Perspective Princeton, N.J., 1963.

_____ "Political Development and Socioeconomic Development. The Case of Latin America". The American Political Science Review, LXII, Σεπτέμβριος 1968.

Nettl, J.P., Political Mobilization: A Sociological Analysis of Methods and Concepts, Basic Books, inc. New York, 1967.

_____ "The Concept of System in Political Science", Political Studies, XIV (3), 1966.

_____ "Centre and Periphery: The Problem of Political Culture", American Behavioral Scientist, IX, 10, June 1966.

Neuman F., Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism, New York, Oxford University Press, 1942.

Neuman Karl Heinz (ed.), Marxismus Und Politik: Dokumente zur Theoretischen Begründung Revolutionärer Politik, (Aufsätze aus der Marxismus - Discussion der Zwanziger und Dreissiger Jahre), Frankfurt am Main, 1971.

./.

Neuman Sigmond (ed.), Modern Political Parties, Chicago, 1956.

Neustadt, Richard W., Presidential Power, New York, John Wiley and Sons, inc. 1962.

New York State (Joint Legislative Committee Investigating Seditious Activities), Revolutionary Radicalism, its History, Purpose and Tactics with an Exposition and Discussion of the Steps Being Taken and Required to Curb it. (Being the Report of the Joint Legislative Committee Investigating Seditious Activities, filed April 24, 1920, in the Senate of the State of New York), Albany, New York, 1920.

Νικολόπουλου Φίλιππου, Γιά μιά Κριτική καί Διαλεκτική Πολιτική, [illegible]

---------- Ἡ Πολυδιάστατη Κοινωνιολογική Θεώρηση, Ἀθῆναι, 1978

---------- Πολιτική καί Κοινωνική Δημοκρατία (Ἰδιαίτερα σέ σχέση μ' ἀνεπτυσσόμενες χῶρες), Ἀθῆναι, 1975.

---------- Γιά μία Ἀντισυγματική Πολιτική Ἀνθρωπιάς καί Ρεαλισμοῦ.

Nicolson, K.B., Reynolds P.A., "General Systems: The International System and the Eastonian Analysis", Political Studies XV (1), 1967.

Nieuwenhuijze Christoffel Anthonie Olivier Van, (ed.) Development : The Western View - La Perspective Occidentale dy Developpement, The Hague, 1972 (Hague, Institute of Social Studies, Publications, Paperback series 6).

Nilson, Sten Sparre, "Measurement and Models in the Study of Stability", General Systems, Vol. XIV, 1969.

Northhedge F.S., The International Political System, Faber and Faber, 1976.

Novack, David E. and Robert Lecachman, Development and Society, New York, St. Martin's Press, 1968.

Ευρυπύρη, Ι. Μάζα καί Ἀγωγή, Θεσσαλονίκη, 1950.

Oakeshott Michael, Rationalism in Politics and Other Essays, London, 1962.

./.

O.C.D.E. (Organisation de Coopération et de Développement Economique), Les Sciences Sociales et la Politique des Gouvernements, Paris, 1966.

Ofshe Richard J. (compiler), The Sociology of the Possible, Englewood Cliffs, 1977.

Ogburn, W.F.,Social Change, New York, 1922.

Ogburn, W.F.,Goldenweiser, A., The Social Sciences and their Inter-Relations, New York, 1927.

Oikonomakos,G., Le Fanatisme, Athènes, 1961.

Οἰκονόμου, Α., "Ἡ ἔννοια καί αἱ μέθοδοι τῆς πολιτειακῆς Ἐπιστήμης", Ἐπιθεώρησις Οἰκονομικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, 14 (1959).

Olds, James,"Values, Motives and Systems Action", Toward a General Theory of Action, Cambridge, Harvard University Press, 1962.

Olsen, Mancur, The Logic of Collective Action, Cambridge, Harvard University Press, 1965.

Opler, Morris E., Social Aspects of Technical Assistance in Operation, 1954.

Ortega Y Gasset, Jose, The Revolt of the Masses, New York, Norton, 1932.

Osborne Edward, On Human Nature, Cambridge, Mass., 1978.

Ordeshook Peter C., (ed.) Game Theory and Political Science, (Papers based on a Mathematical Social Science Board Sponsored Conference on Game Theory and Political Science), New York, 1978.

Ostrogorski M., Democracy and the Organization of Political Parties, MacMillan, London, 1908, vol.2.

Owen Roger and Sutcliffe Bob (eds), Studies in the Theory of Imperialism, Longman, London, 1972.

Palmade, G., L'Unité des Sciences Humaines, Paris, 1961.

Palmer Monte and Larry Stern (eds), Political Development in Changing Societies : an analysis of Modernization, Lexington, 1971.

Palmer R.R. and Joel Colton, A History of the Modern World, Al. A. Knopf, 1971, Fourth ed.

Παπά Γ., Πολιτική Ψυχολογία, Ἀθῆναι, "Τό Πολιτικόν", 1971.

Παπανούτσου Εὐαγγέλου, Ἠθική, Ἴκαρος, Ἀθῆναι, 1970, Ἀφτ."Ἔκδοση.

---------- Γνωσιολογία, Ἴκαρος, Ἀθῆναι, 1962, Ἀφτ."Ἔκδοση.

Παπανδρέου, Ἀνδρέα Γ. Ἰμπεριαλισμός καί Οἰκονομική Ἀνάπτυξη, Νέα Σύνορα, Ἀθῆναι, 1975.

---------- Γιά μιά Σοσιαλιστική Κοινωνία, Ἐκδ. Αἰχμή, Ἀθῆναι, 1978.

---------- Τό Πρόβλημα τῆς Ἐλευθερίας τῆς Βουλήσεως.

Παπαχατζῆ Γ., "Οἱ Τομεῖς τοῦ Ἱστορικά πραγματοποιημένου πνευματικοῦ καί τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ καί ἡ θεώρησίς των ἀπό σκοπιά κοινωνιολογική" εἰς G.PICON, Πανόραμα τῶν Σύγχρονων Ἰδεῶν, τόμ.Β', Ἀθῆναι, 1958.

Pareto V., Τά Σοσιαλιστικά Συστήματα, (μετ. καί εἰσ.σημείωμα Γ.Α.Ἀλτηγοῦ), Ἀθῆναι, 1952.

---------- La Transformation de la Démocratie, Genève, 1970 (Oeuvres complètes, t.13).

---------- The Mind and Society (Trattato di Sociologia Generale), 1935.

Parker S.R. and Others, The Sociology of Industry, London, 1977, 3rd ed.

Parry Burton Geraint, John Locke, London, 1978.

Parry Geraint (ed.), Participation in Politics, Manchester, 1972.

Parsons Howard L. Humanistic Philosophy in Contemporary Poland and Yugoslavia, New York, 1966 (American Institute for Marxist Studies).

Parsons Malcolm B.(ed.), Perspectives in the study of Politics...with essays by James M. Buchanan (and others), Chicago, R. Mc Nally, 1968 (Political Science Series).

./.

Parsons, Talcott, The Structure of Social Action, New York, 1937, 1949.

_____ The Social System, Glencoe, The Free Press, 1954.

_____ Structure and Process in Modern Society, Glencoe, The Free Press, 1960.

_____ Max Weber : 1864 - 1964.

_____ "Order, Community and the International Social Systems", ed., G. Roseman, 1961.

_____ Social Systems and the Evolution of Action Theory, New York, 1977.

_____ Societies : Evolutionary and Comparative Perspectives, 1966.

Parsons, Talcott, Edwar Shils, Kaspar Nagel and Jesse Pitts (eds.), Theories of Society, New York, The Free Press of Glencoe, 1961.

Parsons, Talcott, Robert F. Bales and Edward A. Shils, Working Papers in the Theory of Action, Glencoe, The Free Press, 1963.

Parsons, Talcott, and Edward A. Shils (eds), Toward a General Theory of Action, New York, Harper and Row, 1962.

Payne, Pierre Stephen Robert, (Lompirel), The unknown K.Marx, Documents concerning Karl Marx, N.York, 1971.

Pennock, J. Roland, Participation in Politics, ed., New York, 1975. (Nomos XVI).

Pennock J.R. and J.W. Chapman, Coersion, Chicago, 1972 (Nomos XIV).

Perroux, F., Economie et Société, Paris, R.U.F., 1960.

Petersen A., Capitalism is doomed: Socialism is the hope of Humanity, New York, New York Labor News Company, 1961 (Socialist Labor Party of America).

_____ Socialism: The World of Tomorrow, New York, New York Labor News Company, 1953 (Socialist Labor Party of America).

_____ Proletarian Democracy Versus Dictatorships, and Despotism, an Address delivered at the annual De Leon birthday Celebration,

./.

New York city, December 13, 1931, 5th ed., New York, New York Labor News Company, 1955 (Socialist Labor Party of America).

Petrie, William, Matthew, Flinders, James in Modern Life, London, 1907.

Pfeffer K.H., Die Deutsche Schule der Soziologie, Leipzig, 1939.

Piaget J., Στρουκτουραλισμός, (μετ. Θ. Παραδείλλη - εἰσ. Θ. Καρακήτσου, Ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθῆναι, 1972.

Pike, Kenneth K.,"Toward a Theory of Structure of Human Behavior", General Systems, vol. II, 1957.

Pinto, R., Grawitz M., Méthodes des Sciences Sociales, T.2, Paris, 1964.

Plamenatz, John, "Cultural Prerequisites to a Successfully Functioning Democracy: A Symposium", American Political Science Review, 50, March, 1956.

Πλάτωνος, Πολιτεία, Ἐκδ. Δ.Ε. Ἀλεξίου, Ἀθῆναι - Θεσσαλονίκη, 1939 (μέ εἰσαγωγή Κ.Δ. Γεωργούλη).

---------- Νόμοι,

Πλεύρη Κ., Πολιτική προπαγάνδα, Ἀθῆναι, 1968.

Πλεχάνωφ Γ.Β.,Ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας καί ὁ ρόλος τῆς Προσωπικότητας, Μορφωτικό Ἵνστιτοῦτο, Ἀθῆνα.

Politician's Dictionnary, The, - Or a Summary of Political Knowledge, containing remarks on the Interests, Connections, Forces, Revenues, Wealth....of the Different States of Europe....for the use of those who would wish to understand whatever occurs in the science of Politics, London, 1775.

Pollock F., L'Automation: Ses conséquences économiques et sociales.

Polsby, Nelson, "How to study Community Power: The Pluralist Alternative", Auguste, 1960.

Polsby, N., Dentler, R., Smith P., Politics and Social Life, Boston, 1963.

Popper Karl R., The Poverty of Historicism, Routledge and Kegan Paul, London, 1960.

_____ The Open Society and its Enemies, London, 1945.

./.

Porter Thomas W., An interview with Karl Marx in 1879 (Repr. of Work originally published in 1879 in the Chicago Tribune), New York, 1972 (American Institute of Marxist Studies).

Pose, A., Philosophie du Pouvoir, Paris, 1948.

Potter, Allen, Organized Groups in British National Politics, London, Faber and Faber, 1961.

Pötzsch Rainer (ed.), Les Développement Régional et les Secteurs Economiques: Résultats de la recherche comparative Européene sur "les Régions en Retard des Pays Industrialisés" (Papers of an International Conference held in Bonn in 1970 - European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences. Publications 8).

Πουλαντζά Ν. Πολιτική Ἐξουσία καί Κοινωνικές Τάξεις, ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα, 1975 (μετάφρ. Κ. Θαλάσσης), τόμ. 2.

Powers, W.T., Clark, R.K., and MacFarland R.L., "A General Feedback Theory of Human Behavior", Part I, General Systems, 1960.

Prelot, M.,La Science Politique, Paris, 1961.

_____ Sociologie Politique, Paris 1966-67.

Procacci Giulano, (compiler), Staline contre Trotsky: La Revolution Permanente et le Socialisme en un seul Pays (Textes de L. Trotsky, N. Boukharin, G. Zinoviev, I Staline), Paris, Maspero, 1965.

Prothro, James and C.W. Grigg, "Fundamental Principles of Democracy: Basis of Agreement and Disagreement", Journal of Politics, 22, Spring 1960.

Πρωτοψαλτόπουλος Μ.Α., Ἡ Ψυχολογία τῆς Ἐλευθερίας, Ἀθήνα, 1977.

Pye L.W., Aspects of Political Development, Little, Brown and Company, Boston, 1966.

_____ Political Science and Area Studies : Rivals or Partners? (Based on Plenary Sessions and the Presidential Address at the 1973 meeting of the American Political Science Association. Contributors: Harry Eckstein and Others), Bloomington, 1975.

Quetelet Lambert Adolph Jacques, Du Système Social et des lois qui le régissent, Paris, 1848.

_____ Letters addressed to H.R.H. the Grand Duke of Saxe Coburg and Gotha on the Theory of Probabilities, as Applied to the Moral and Political Sciences (transl.from the French by O.G. Downes).

_____ Physique Sociale ou Essai sur le Développement des Facultés de l'Homme, Bruxelles, 1869.

_____ Théorie des Probabilités, Bruxelles, 1853.

Quesnay François, Tableau Economique, (éd. with new material translations and notes by Marguerite Kuczynski and Ronald L. Meek), London, 1972.

_____ Oeuvres Economiques et Philosophiques...(Accompagnées des éloges et d' autres travaux biographiques sur Quesnay...publiées par Auguste Oncken), Francfort, Baer, 1888.

Quild Nelson R. and Kenneth P. Palmer, Introduction to Politics, New York, John Wiley and Sons, inc., 1967.

Rabinowicz, Oskar K., Arnold Toynbee on Judaism and Zionism: A Critique, London, 1974.

Radcliffe - Brown, A.R., Structure and Function in Primitive Society, London, Cohen and West, 1952.

_____ A National Science of Society, Glencoe, 1957 (Part 2).

Raison, T.,The Founding Fathers of Social Science, Middlesex, 1969.

Ramelson Bert and Others, Marxism Today, The Debate on Workers' Control: A Symposium from Marxism Today, Nottingham, 1970.

Ranc Martaut, The Marxism of Regis Debray : Between Lenin and Guevara, Lawrence, 1978.

Ranney, A., Essays on the Behavioral Study of Politics, Urbana, 1962.

./.

Rapoport, Anatol, "Modern Systems Theory: An Outlook for coping with Change", General Systems, Vol. XV, 1970.

_____ "Remarks on General Systems Theory", General Systems.

Rasmussen, Jorgan, The Process of Politics : A comparative Approach, New York, Atherton Press, 1969.

Rattram, K.J., "Charisma and Political Leadership", Political Studies, XII, Nos, 1964.

Ρωμαίλ, Μ., Κοινωνιολογία - Ἡ Ἐξέλιξις τῆς Κοινωνιολογικῆς Θεωρίας 1930 - 1960, Ἀθῆναι, 1961.

---------- Θέματα Ἐφηρμοσμένης Κοινωνιολογίας, Ἀθῆναι, 1966.

Reals, Alan R., Culture in Process, Rinehart and Winston, New York, 1967.

Rebattet, François-Xavier, The "European Movement", 1945-1953: A Study in National and International non-Governmental Organisations working to European Unity, (D. Phil, thesis, University of Oxford, Michaelmas term, 1962).

Reich W., Ἡ Μαζική Ψυχολογία τοῦ Φασισμοῦ, Ἐκδ. Νεοσυνορμένη, Ἀθῆναι 1975, τόμ.2.

---------- Τό Ἔνστικτο τοῦ Θανάτου, Ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθῆνα, 1977.

---------- Ὁ Αἰθέρας, ὁ Θεός κι ὁ Διάβολος, Ἀθῆνα, 1974.

---------- Ἡ Σεξουαλική Ἐπανάσταση, Ἐκδ. Ράππα, 1972.

---------- Ἀναλυτικός Ὑλισμός καί Ψυχανάλυση, Ἐκδ. Γραμμή, 1974 (μέ πρόλογο Κ. Βελέτα).

Rezai, Mostfa (ed.), Decline of Ideology? New York, Atherton, 1971.

Revolutionary Socialist Student's Federation (R.S.S.F.), The Political Theory of the Student Movement, Notes for a Marxist Critique (Produced by a work-group set up at RSSF April Conference, 1970), 1971.

Reynolds, P.A. and Nicholson, M.B., "General Systems: The International System and the Eastonian Analysis", Political Studies, XV (I), 1967.

./.

Richert, E., Die Neue Gesellschaft in Ost und West, Güterslch, 1966.

Ridley Fr. Fernard (ed.), Studies in Politics : Essays to mark the 25th Anniversary of the Political Studies Association, Oxford, 1975, (Political Studies Association of United Kingdom).

Riggs, Fred W., "Agraria and Industria: A Typology of Comparative Administration" in William J. Siffin (ed.), Toward the Comparative Study of Public Administration, Bloomington, Indiana, Indiana University Press, 1957.

_____ International Relations as a Poriematic System, K. Knorr-Sidney Verba (eds), 1961.

_____ The Theory of Political Development, Charlesworth, J. (ed.), 1967.

Ritchie, D.G., Darwinism and Politics, London, 1889.

Rivkin, Armold (ed.), Nations by Design, Ankor, New York.

Rivkin M.D., Area Development for National Growth, F. Praeger, N.York, London, Washington.

Rivlin Alice M., Systematic Thinking for Social Action, (System Development Corporation, H. Rowan Lectures in System Sciences, No.13), Washington, 1971.

Robert, J.M., and G.A. Almond, The Political Process in Primitive Societies, Stanford University Press, 1957.

Robertson Roland, Meaning and Change : Explorations in the Cultural sociology of Modern Societies, Oxford, 1978.

Rodinson, M., "Sociologie Marxiste et idéologie Marxiste", Diogène, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1968.

Rodriques Ileana and William L. Rowe (eds), Marxism and the New Left Ideology (Midwest Marxist Scholars Conference, 1st, University of Minnesota, 1976), Minneapolis, 1977.

./.

Roelofs, M., H., The Language of Modern Politics : An Introduction to the Study of Government, Homewood, Ill., Dorsey Press, 1967.

Roethlisberger, Fritz and William Dickson, Management and Worker, Cambridge, Harvard University Press, 1939.

Rogers, L., The Pollsters, Public Opinion, Politics and Democratic Leadership, New York, 1949.

Ρόζενταλ Μ. - Π. Γιούντιν, Φιλοσοφικό Λεξικό, Εκδ. Κ. Αναγνωστίδη, Αθήνα, 1963.

Rokeach, Milton, The Open and Closed Mind, New York, Basic Books, 1960.

Rokkan, Stein, "The Comparative Study of Political Participation: Notes Towards a Perspective on Current Research", Austin Ranney (ed.), Essays on the Behavioral Study of Politics, Urbana, Ill., University Press, 1962.

_____ Nation Building: A review of recent comparative research and a select bibliography, Hague, Mouton, 1971.

Rooff Madeline, Voluntary Societies and Social Policy, Routledge and Kegan Paul Ltd, (International Library of Sociology and Social Reconstruction), London, 1957.

Rose A.M., The Use of Law to Induce Social Change" από τα πρακτικά του Third International Sociological Congress, International Sociological Association, 1956.

_____ Theory and Method in Social science, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1954.

Rose Margaret A., Reading the young Marx and Engels: Poetry, Parody and the Censor, London, 1978.

Rose, Richard, "England : A Traditional Modern Political Culture" in Lucian W. Pye and Sidney Verba (eds), Political Culture and Political Development, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1965.

_____ Influencing Voters, London, 1967.

./.

Rosenberg Arthur, Democracy and Socialism, London, 1939.

Rossiter, Clinton, "The Presidency: Focus of Leadership", The New York Times Magazine, November, 11, 1956.

Rostow W.W., Politics and the Stages of Growth, Cambridge University Press, 1971.

_____ The Stages of Economic Growth, A Non-Communist Manifesto, second ed., Cambridge at the University Press, 1971.

Roth, G., "Politische Soziologie" in Alfred Weber, "Ein führung in die Soziologie, München, 1955.

Ρουσσώ Ζάν Ζάκ, Τό Κοινωνικό Συμβόλαιο, Ἐκδ. Ἀκρίτα, 1957 (Μετάφρ. - Εἰσ. - Σημειώσεις
RUMMEL R. καί Ν. Κουζηνόπουλου)

Rudolf J., "A Field Theory of Social Action with Applications to Conflict Within Nations", General Systems, Vol.X, 1965.

Runciman, W.G., Social Science and Political Theory, New York, Cambridge, University Press, 1963.

Russel Bertrand, Roads to Freedom: Socialism, Anarchism and Syndicalism, 3rd ed. London, 1920.

Russel W.M.S., A.P. Mead and J.S.Hayes, "A Basis for the Quantitative Study of the Structure of Behavior", General Systems, Vol. II, 1957.

Rustow Dankwart A. and R.E. Ward, Political Modernization in Japan and Turkey, Princeton, Princeton University Press, 1964.

Ruyssen, T., "Les caractères Sociologiques de la Communauté Humaine", Recueil de Cours de l'Academie de Droit International de la Haye, 1939.

Σαββόπουλου Ε., Εἰσαγωγή εἰς τήν Ἐφαρμοσμένην Κοινωνιολογίαν, Ἀθῆναι, 1963.

Sabine G.H., Ἱστορία τῶν Πολιτικῶν Θεωριῶν, Ἐκδ. Ν. Σκαλκεμανίδη, Ἀθῆναι.

Σκαλκέρης, Γ., Κοινωνιολογία, Ἀθῆναι, 1949.

Samuels Richard J. (ed.), Political Generations and Political Development, Lexington, Mass., 1977, (Based on the 1975 - 1976 Harvard - MIT Joint Seminar on Political Development).

./.

Samuelson P., Οἰκονομική, Ἐκδ. Β.Α. Παπαζήσης, Ἀθῆναι, 1970 (Μετάφρ.Κ.Α. Καλόγηρα).

Sapir I., Μαρξισμός καί Φροϋδισμός, Ἐκδ. Νέος Κόσμος, Ἀθῆναι, 1975.

Sartori, Giovani, "European Political Parties : The Case of Paralised Pluralism", Joseph LaPalombara and Myron Weiner (eds), Political Parties and Political Development, Princeton, Princeton University Press, 1966.

Sartre Jean Paul, Marxisme et Existentialisme: Controverse sur la Dialectique, Paris, Plon, 1962.

_____ Τά Γραπτά μου, Ἐκδ. "Δίφρος", Ἀθῆναι, 1956.

Scarrow, Howard A., Comparative Political Analysis: An Introduction, New York, Harper Row, 1969.

Schaar, J.H. and Wolin, S.S., "Essays on the Scientific Study of Politics: A critique", American Political Science Review, VII (I), 1963.

Schaft Adam, Structuralism and Marxism, Oxford, 1978.

Schannon, L., Underdeveloped Areas, New York, 1957.

_____ "Social Factors in Economic Growth" in Current Sociology VI (3), 1957.

Schapera Isaak, Government and Politics in Tribal Societies, New York, Humanities Press and London Watts, 1956.

Schapiro Leonard, Totalitarianism, London, 1972.

Schlesinger, James R., "Quantitative, Analysis and National Security", World Politics XV, January 1963.

Schmid, C., Machiavelli, Frankfurt/M, 1956.

Schmidt, R., Methoden der Politologie, Darmstadt, 1967.

Schramm, Wilpur, Mass Media and National Development, Stanford, Stanford University Press, 1964.

_____ L'Information et le Développement National, Paris, Unesco, 196

./.

Schumpeter, J.A., Capitalism, Socialism and Democracy, Allen and Unwin, London, 1943, Ἑλλ. μετάφρ.: Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός καί Δημοκρατία, Ἀθῆναι, Κέντρον Προγραμματισμοῦ καί Οἰκονομ.Ἐρευνῶν, 1972.

Schwartzenberg R.G., Sociologie Politique, ed. Montchrestien, Paris, 1974.

Schweinitz, Karl de, Industrialization and Democracy, New York, The Free Press of Glencoe, 1964.

Seger Imogen, Εἰσαγωγή στή Κοινωνιολογία, Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆνα 1977.

Seigel Jerrold E., Marx's Fate : The Shape of a Life, Princeton, 1978.

Sengupta, S. Sankar and Russel L. Ackoff, "Systems Theory from an Operations Research Point of View", General Systems, Vol. X, 1965.

Seton - Watson, Hugh, Nations and States, London, 1977.

Shaw Harry William, Marx's Theory of History, Stanford, 1978.

Shils, Edward A., Political Development in the New States, Humanities Press.

_____ The Intellectuals between Tradition and Modernity. The Situation, the Hague, Mouton and Co., 1961.

_____ "The End of Ideology?" Encounter, V, November 1955.

Shirer William, The Challenge of Scandinavia, Robert Hall, 1956.

_____ Ἡ Ἄνοδος καί ἡ Πτῶσις τοῦ Γ' Ράϊχ, ἐκδ. Ι.Δ.Ἀρσενίδη (μετάφρ. Ν.Κ. Παπαρρόδου), Ἀθῆναι.

Shklar, Judith, After Utopia : The Decline of Political Faith, Princeton, N.J., Princeton University Press.

Shonfield, Andrew, Modern Capitalism : The changing of Public and Private Power, London, Oxford University Press, 1965.

Shonfield, Andrew and Shaw Stella (eds), Social Indicators and Social Policy London, 1972 (United Kingdom Social Science Research Council).

Sidgwick H., The Development of European Polity, London, Macmillan, 1913.

./.

Sidjanski Dusan, Political Decision - Making Process : Studies in National Comparative and International Politics (Reports presented to a Group of Specialists at the VIIIth World Congress of the International Political Science Association), Amsterdam, 1973.

Siemsen Anna, Auf dem Wege zum sozialismus: Kritik der sozialdemokratischen Programme von Heidelberg bis Erfurt, Berlin, Frei Verlags Gesellschaft, 1931.

Silvert Kolman H.(ed.), Expectant Peoples : Nationalism and Development, New York, Random House, 1963.

_____ Simon Bolivar in Expectant Peoples, New York, Random House, 1963

Simiand F., "Méthode Historique et Science sociale", Revue de Synthèse Historique, 1903.

Sinai, I.G., The Challenge of Modernization, London, Chatto Windus, 1964,

Sinclair W.A., Socialism and the Individual, London, 1955.

Singer, David J.,Quantitative International Politics: Insights and Evidence, New York, The Free Press, 1968.

Σίσιλιν, Α.Θ. Μαρξιστική Ἠθική, Ἐκδ.Ἀναγνωστίδη, Ἀθήνα (Ἰνστιτούτο Διεθνῶν Σχέσεων Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ).

Sjoberg, G., "Contradictory Functional Requirements and Social Systems", Journal of Conflict Resolution, IV (2), 1960 (6).

Sotis Jean, Some notes on the Military in Greece Politics, Geneva, 1970.

Skinner Quentin, The Foundations of Modern Political Thought, Cambridge, 1978.

Smelser, Neil J.,The Theory of Collective Behavior, London, Routledge and Kegan Paul, 1962.

Σκουριώτη Γιάννη Δ., Τί εἶναι καί τί θέλει τό Κοινωνιστικό Κόμμα ΕΔΑ, Νέα Σκέψη, Ἀθήνα, 1946.

Smith Antony David Stephen, The concept of Social Change : A critique of the Functionalist Theory of Social Change, London, Routledge and Kegan Paul, 1973.

Smith, B., H. Lasswell and R.Casey, Propaganda Communication and Public Opinion, Princeton, Princeton University Press, 1946.

Smith Trevor assisted by Alison Thomson, Anti-Politics- Consensus, Reform and Protest in Britain, (publ. for the Astor Society Trust), Charles Knight and Co. Ltd.,

Snow Alphens Henry, The American Philosophy of Government : Essays, New York, 1921.

Social Science Research Council Research in Political Science, London, 1968.

Socialism and Culture : A Collection of Articles, Moscow, 1972.

Socialist Clarity Group, The U.S.S.R. - Its significance for the West, London, 1942 (Presentation copy to Beatrice and Sidney Webb signed by members of the Fabian Easter School, 1942).

Sociology of Law, Selected Reading, Harmondsworth, 1969.

Socialist International, Declarations of the Socialist International: The Basic Principles of Democratic Socialism adopted by the Socialist International at Frankfurt in 1951 and Oslo in 1962, London.

_____ The Socialist International: A Short History, (Publications to mark IIth Congress, East burne, June 16 - 20, 1969), London, 1969.

Socialist Labour Party, The Development of Socialism in Great Britain, Glasgow, 1920.

_____ (Literature Agency), Catalogue of Socialist Literature, Edinburg, 1907.

_____ (National Executive Committee, Marxism versus Stalinism, Edinburgh, Socialist Labour Press, 1950.

_____. Socialism and the State, Socialist Labour Press, Edinburgh, 1942.

Socialist Labour Party of America, Socialism: Questions Most Frequently Asked and Their Answers, New York, New York Labor News Company, 1964.

./.

_____ Golden Jubilee of the Leonism 1890 - 1940 : Com-Memorating the Fifth-ith Anniversary of the Foundin of Socialist Labor Party (N.York), 1940.

_____ Manifesto on War and Decay and Corruption of International Capitalism, New York, 1937.

_____ Proletarian Democracy, Versus Dictatorships and Despotism by Petersen, Arnold, an Address Delivered at the Annual De Leon Birthday Celebration, New York City, December 13, 1931, 5th ed., New York, New York Labor News Company, 1955.

_____ Socialist Freedom or Capitalist Serfdom? Peace and Plenty or War and Want? (Manifesto of Socialist Labor Party of America, September, 1945, New York), New York Labor News Company, 1952.

_____ Stalinist International Anarchism: A Condemnation of Stalinist International Brigandage and Forcible Annexation of Territory in the Light of Marxian Fundamentals, New York, New York Labour News Company, 1940.

_____ War and Unemployment: Capitalism the Cause, Socialism the Solution, New York, New York Labour News Company, 1961.

Socialist League, Can Socialism come by Constitutional Methods, by Cripps, Sir Richard Stafford, London,

Socialist Party - Social Democratic Federation, A way Forward: Political Realignment in America (Political Declaration of the 1960 National Convention), New York, The Federation, 1901.

Socialist Party of Canada, The Russian Revolution: Its Origin and Outcome, Winnipeg, The Party, 1948.

Socialist Party of Great Britain, Is Labour Government the Way to Socialism? London, The Party, 1946.

_____ Manifesto....with declaration of Principles, 3rd ed., London, 1908.

_____ Russia, 1917-1967, A socialist Analysis, London, The Party, 1967.

Socialist Party of United States, A Nation Divided or Plutocracy versus Democracy, by Nearing Scott, Chicago, 1920.

./.

_____ To build a better World: The 1962 Socialist Platform, New York, The Part, 1963.

_____ The New Deal: A Socialist Analysis by Norman Matteon Thomas

Socialist Vanguard Group, The Future of International Socialism (discussed by John Hynd and Others), London, 1943.

Sociological Jurisprudence, European Yearbook in Law and Sociology, 1977, (Ist), The Hague.

Sociological Society, The, (Preliminaries etc.), by the Society, London, 1903(?)

Sombart Werner, The Future of Capitalism, Berlin, Buckhols, und Weissange, 1932.

_____ L'apogée du Capitalisme, (tr. Fr. de S. Jankélévitch - Précédée d'une étude de André E. Sayous sur Werner Sombart et ses recents exposés de l'économie d'aprés-guerre), Paris 1932.

_____ Der Moderne Kapitalismus, 2 T., München 1928.

Somit, Albert and Joseph Tanenhaus, The Development of American Political Science: From Burgess to Behavioralism, Boston, Allyn and Bacon Inc., 1967.

Sorokin Pitirim Alexandrovitch, Social and Cultural Dynamics: A study of Change in Major Systems of Art Truth, Ethics, Law and Social Relationship (revised and abridged in one Volume), Boston, Sargent, 1957.

_____ Russia and the United States (London Institute of World Affairs, The Library of World Affairs, No.15), London, Steves, 1950.

_____ The Reconstruction of Humanity, Boston, Beacon Press, 1948.

_____ Contemporary Sociological Theories, New York, Harper, 1928.

_____ The Basic Trends of Our Times, New Haven, College and University Press, 1964.

_____ "Sociocultural dynamics and Evolutionism" in Gurvitch and Moore (eds), Twentieth Century Sociology.

_____ Social Mobility, New York, 1927.

./.

Spencer, Herbert, First Principles, New York, Appleton, 1898-1899.

Spengler, Joseph J. "Economic Development: Political Pre-Condition and Political Consequences", The Journal of Politics, Vol. XXII, August, 1960.

Spengler Oswald, The Decline of the West, an abridged ed. by Helmut Werner, (English abridged ed. prepared by Arthur Helps from the translation by Charles Francis Atkinson), London, Allen and Unwin, 1962.

_____ Spengler Letters, 1913-1936 (transl. and ed. by Arthur Helps), London, Allen and Unwin, 1966.

_____ Pessimismus? Berlin, 1921.

Σκεπετάρη, Κ., Φιλοσοφία της Κοινωνίας και του Πολιτισμού, Αθήνα, 1946.

Σκιαδαρέσης Εμ., Παραδόσεις Διοικητικού Δικαίου, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήναι, 1976, 2α Εκδ.

Spiro, Herbert J., World Politics: The Global System, Homewood, Ill. Dorsey Press, 1966.

_____ Responsibility in Government: Theory and Practice, New York, Van Nostrand, Reinhold, 1969.

Στάλιν Ι.Β., Διαλεκτικός και Ιστορικός Υλισμός, Εκδ. Α. Παπαζήση, Αθήναι, 1945 (μετ. Κ. Σκοτάδη).

_____ Ο Άνθρωπος, το Πολυτιμότερο Κεφάλαιο, Εκδ. Μαρή και Κορόντζη, Αθήνα, 1946.

Στεφανιάδη Η., Γενική Κοινωνιολογία, Αθήναι 1965.

_____ Ομαδική Ψυχολογία.

_____ Ο Κοινωνικός Έλεγχος (Συμβολή εις την Κοινωνιοψυχολογίαν των Θεσμών), Αθήναι, Σχέσις, 1966.

Στεφανόπουλου Ι. Πρόσκλησις εις την Κοινωνιολογίαν, The Corelco Press, Αθήναι, 1971.

Stammer O.(ed.), Party Systems, Party Organisation and the Politics of New Masses, Berlin, 1968.

Stankiewicz, W.J. (ed.) Political Thought Since World War II, London, 1965.

./.

Stange Douglas G., The Nascent Marxist - Christian Dialogue, 1961-67 : A Bibliography, New York, 1968 (American Institute for Marxist Studies)

Στασινόπουλου Μ., Μαθήματα Διοικητικού Δικαίου, Ἀθῆναι 1957, Ἀναν.1972.

Stedman, M.S.(ed), Modernizing American Government: The Demand of Social Change, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall Inc.1968.

Stein M.R., The Eclipse of Community, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1960.

Steinbruner John D., The Cybernetic Theory of Decision: New Dimensions of Political Analysis, Princeton University Press, 1974.

Stephan, John J., The Russian Fascists: Tragedy and Farce in Exile, 1925-1945, London, 1978.

Stephens, J., "The Logic of Functional and Systems Analysis in Political Science" Political Science, XIII (3), 1969 (8).

Sterling, Richard W. Ethics in a World of Power, The Political Ideas of Friedrich Meinecke, Princeton, N.J., 1958.

Stewart, Julian H., Irrigation Civilisation: A Comparative Study, Washington, Panamerican Union, 1955.

Stewart, J.D., British Pressure Groups, London, Oxford University Press, 1958

Storing, H., Essays on the Scientific Study of Politics, New York, 1962.

Storing, James A., Norwegian Democracy, London, George Allen and Unwin, 1963.

Strycker, E., de, "Aristote, Critique de Platon", L'Antiquité Classique, XVIII, 1949.

Σαμερίτη Στρατῆ, Λαϊκή Δημοκρατία καί Σοσιαλισμός, Ἐκδ. Α. Παπαζήση, Ἀθῆναι, 1944.

Summer W.G. and Keller A.G., The Science of Society, New Haven, 1927.

Sulton, Francis X., "Social Theory and Comparative Politics", A Paper Prepared for a Conference of the Committee on Comparative Politics: Social Science Research Council (Held at Princeton), June 1954.

Talmon, J.L., Political Messianism, The Romantic Phase, London, 1960.

_____ The Origins of Totalitarian Democracy, New York, W.W. Norton and Co., Inc. 1970.

Tarde Gabriel, Etudes de Psychologie Sociale, Paris, 1898.

_____ The Laws of Imitation (transl. from the second Fr.ed. by Elsie Clews Parsons with an Introduction by Franklin H. Giddings, New York, 1903).

_____ La Logique Sociale, Paris, 1913.

_____ L'Opposition Universelle: Essai d'une Théorie des Contraires.

Tayler, P., "The Functionalist Approach to the Problem of International Order: A Defense", Political Studies, XVI (3), 1968 (10).

Τερλεξῆ Παντελῆ, Τό Πολιτικό Σύστημα, Ε.Κ.Κ.Ε., Ἀθῆνα, 1975 (μέ πρόλογο τοῦ G.A.ALMOND).

_____ Οἰκονομία καί Δημοκρατία, Ἐκδ.Ρόδακα, 1973.

_____ Πολιτειομετρία, Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθῆνα, 1977.

_____ Ὁ Αὐταρχικός Ἄνθρωπος, Ἀθῆνα, 1975.

_____ Πολιτική Κοινωνιοποίηση. Ἡ γένεση τοῦ Πολιτικοῦ Ἀνθρώπου, Ἀθῆνα, 1975.

Τζίλας Μίλμπαν, Ἡ ἀτελής Κοινωνία, Ἐκδ. Καμαρινόπουλου, Ἀθῆνα 1969 (Μετάφρ. Γ. Ἀμφα).

_____ Ἡ Νέα Τάξη, ἐκδ."Καμαρινόπουλου", Ἀθῆνα, 1970 (Μετάφρ. Α.Η. Καστελάνου).

The Annals of American Academy of Political and Social Science, Unofficial Government: Pressure Groups and Lobbies, September 1958.

Theodorson, George A., Achilles G. Theodorou, A Modern Dictionary of Sociology, New York, Thomas Y. Crowell Co, 1969.

Thomas F., The Environment Basis of Society: A Study in the History of Sociological Theory, New York, 1925.

./.

Thomas Norman Mattoon, The New Deal: A Socialist Analysis (Socialist Party of the U.S.A.)

Thomson G.W., The Grammar of Power, 1924.

Thornton Robert John, The Politician's Creed or Political Extracts: Being an answer to these Questions, What is the Best Form of Government? And what is the Best Administration of a Government? By a Lover of Social Order, London, 1799.

Timasheff N., Ἱστορία Κοινωνιολογικῶν Θεωριῶν, Ἀθῆναι 1976 (Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη - Μετάφρ. Α.Γ. Τσαούση), Τόμ. 2

Tingsten, H., The Problem of Democracy, Totowa, N.J., Bedminster Press, 1965.

Tiryakian Edward A., Sociological Theory, Values and Sociocultural Change, Essays in honor of Pitirim A. Sorokin, New York, Free Press of Glencoe,

Titmus Richard M., Problems of Social Policy, His Majesty's Stationery Office and Longmans, Green and Co., London 1950.

Tocqueville, Alexis de, De la Démocratie en Amérique, vol.2, Paris. Ἕλλην. Ἐκδ. (σέ σύνοψη), Ἀνατομία τῆς Δημοκρατίας, Ἀθῆναι, 1968 (μετάφρ. Β. Καλαντζῆ, Ἐκλογή R. HEFFNER) (Ἀγγλ. Ἐκδ., Democracy in America, New York, Philip Bradley, 1945).

Τολστόϊ Λέοντος, Πόλεμος καί Εἰρήνη, Ἐκδ. Γκοβόστη, Τόμος 4ος, σελ. 339, ὅπου Στοχασμοί καί Παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γύρω ἀπ' τήν Ἐπιστήμη τῆς Ἱστορίας.

Tönnies Ferdinand, "Gemeinschaft and Gesellschaft", transl. in English : Community and Society, New York, Harper and Row, 1963.

_____ Einführung in die Soziologie, Stutgart, 1965.

Torres, Jose Arsenio, "The Political Ideologies of Guided Democracy", Review of Politics, XXV, 1 (January 1963).

./.

Touchard, J., Histoire des Idées Politiques, Vol.2, Paris 1962.

Touraine, A., Sociologie de l'Action, Paris, 1965.

Toynbee Arnold Joseph, A Study of History, Vols 1 - 12, Oxford University Press, 1935 - 1968, London.

_____ A Study of History (in one volume), (a new edition revised and abridoped by the author and Jane Caplan), London.

_____ The Present-Day Experiment in Western Civilization, London, Oxford University Press, 1962 (McGill University, Beatty Memorial Lectures).

_____ The Concentration of Power and the Alternatives Before US, (Sheffield University, Basil Hicki Lectures, 1953), Sheffield Northend, 1954.

_____ Civilisation on Trial, London, Oxford University Press: Cumberledge, 1949.

_____ The Economy of the Western Hemisphere, London, Oxford University Press, 1962 (Puerto Rico University, Weatherhead Foundation Lectures, 1962).

_____ America and the World Revolution (Public Lectures delivered at the University of Pennsylvania, Spring, 1961), London, Oxford University Press, 1962.

_____ The New Europe: Some Essays in Reconstruction, London, 1915.

_____ Royal Institute of International Affairs. The impact of Russian Revolution, 1917-1967: The Influence of Bolshevism on the World Outside Russia. London, Oxford University Press, 1967.

_____ L'Histoire et ses Interprétations: entretiens autour de Arnold Toynbee, sous la direction de Raymond Aron (held at Centre

./.

Cultural International de Cerisy - La Salle, 10-19 Juillet, 1958), Paris, 1961 (Ecole Pratique des Hautes Etudes, Section des Sciences Economiques et Sociales, Congrès et Colloques 3.

Trotskii Lev Davydovich (or Trotsky Leon), The Mistakes of the Right Elements on the Trade Union Question, London, The League, 1931.

_____ What is the Permanent Revolution? Three Concepts of the Russian Revolution, Berkeley, 1965 (repr. from International, November, 1942).

_____ Leon Trotsky on Britain: Selected Writings, Introduction by George Novack, New York, 1973.

_____ The Class Nature of the Soviet State, The Workers' State and the Question of Thermidor and Bonapartism, London, New Park Publications, 1968.

_____ Writings of Leon Trotsky, ed. by George Breitman and Others, 2nd ed., New York, 1973.

_____ The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology (ed. with an Introduction by Isaak Deutscher with the Assistance of George Novack) New York, Dell Publishing.

_____ The Basic Writings of Trotsky, (ed. and introduced by Irving Howe), New York, 1976.

_____ La Bureaucratie Stalinienne et l'Assassinat de Kirov (repr. of the work originally published about 1935 by Editions Librairie du Travail), 1967.

_____ Ὁ Στάλιν, Ἐκδ. Δωδώνη, Ἀθήνα.

_____ The Class, the Party and the Leadership, London, 1973.

_____ Comment Vaincre le Fascisme, (Trad. du russe par Jean Rousaud, Paris, 1973.

_____ The Essential Trotsky, London, Unwin, 1963.

./.

_____ Stalin's Gangsters, London, 1977. Ist publ. as Les Gangsters de Stalin, Mexico city, 1940.

_____ The History of the Russian Revolution (transl. from the Russian by Max Eastman), London, Gollancz, 1932.

_____ In Defence of the Russian Revolution (Speech Delivered at Copenhagen, December 1933, New York, Communist League of America, 1933).

_____ Jean Jaurès, Paris, 1924, (Repr. from the Bulletin Communiste, 22 November, 1923).

_____ On Literature and Art, ed. by Paul N. Siegel, New York, 1970(

_____ The Living Thoughts of Karl Marx : Based on Capital: A Critique of Political Economy, London, 1940.

_____ On Engels and Kautsky, New York, 1969.

_____ On the Jewish Question, New York, 1970.

_____ The Permanent Revolution, London, 1940.

_____ The Permanent Revolution and Results and Prospects, London, New Park Publications, 1962.

_____ Qu'est-ce que le Nazisme? Paris, 1933.

_____ Radio, Science, Technique and Society (transl. L. Hussen), London, 1957 (Labour Review, Pamphlets).

_____ The Revolution Betrayed: What is the Soviet Union and Where is it going? (transl. Max Eastman), London, 1937.

Trotskii and Others, De la Bureaucratie, Paris, 1971.

_____ Their Morals and Ours: Marxist versus Liberal Views on Morality, Essays, New York, 1966.

Trotskii et le Trotskisme, Textes et Documents, Paris, Bureau d'Editions, 1937.

./.

Truman David B., "The American System in Crisis", Political Science Quarterly, 74, December 1959.

_____ The Government Process, New York, Knopf, 1964.

Τσαούση Δ., Ἡ Ἰδεολογία τῆς Ἀναπτύξεως - Δοκίμιον ἐπί τῶν διαπολιτιστικῶν σχέσεων τῆς Δύσεως μετά τοῦ Τρίτου Κόσμου, Ἀθῆναι, 1970.

--------- "Σημειώσεις γιά μιά θεωρία τῶν συγκρούσεων τῆς Ἀνάπτυξης" σέ Ἐποχές, τεῦχ.16,

---------- "Ἔχει Μέλλον τό Χωριό; εἰς Ἐπιθεώρησιν τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως, τεῦχ.Ι', Ὀκτώβριος, 1969.

Τσαούση Δ., Π. Σταθόπουλου, Α. Χριστάκη, Πρόγραμμα Ἀστικῆς Κοινοτικῆς Ἀναπτύξεως, Ἵδρυμα Κοινωνικῆς Ἐργασίας, Ἀθῆναι, 1969.

Τσάτσου Δ., Πολίτευμα καί Πολιτική, 1977.

Τσάτσου Θ., Αἱ Γενικαί Ἀρχαί τοῦ Πολιτειακοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι, 1959.

--------- Εἰσαγωγή εἰς τό Πολιτειακόν Δίκαιον, Ἀθῆναι, 1959.

Τσάτσου Κ., Ἡ Κοινωνική Φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀθῆναι, 1962.

Turner Ralph H., "Role Taking, Role Standpoint and Reference Group Behavior", American Journal of Sociology, LXI, 4, January 1956.

Tulor, Edward B., Primitive Culture (3rd edition), New York, Holt, 1889.

Φίλια, Βασίλη, Κοινωνία καί Ἐξουσία στήν Ἑλλάδα, Σύγχρονα Κείμενα, Ἀθήνα, 1974.

--------- Δοκίμια Κοινωνιολογίας, Ἐκδ.Μπουκουμάνη, Ἀθήνα,1976.

Χατζηαργύρη Κ., Κρίση καί Ἐξέγερση τοῦ Τρίτου Κόσμου, GUTENBERG, Ἀθήνα, 1974.

Χένς, Ντήτριχ, Ἡ καταπιεστική Οἰκογένεια, Μιά Μελέτη βασισμένη στή σεξουαλική θεωρία τοῦ Β' Ράϊχ, Ἐκδ. Ἐπίκουρος, Ἀθήνα, 1973.

Χίτλερ 'Αδόλφου, 'Ο 'Αγών μου, 'Εκδ.Δωρέμα, 'Αθήνα (μετάφρ.Α. Πάγκαλου, Δ. Κωστελένου), Τόμ.2.

Χρουτσώφ, Ν., Σοσιαλισμός καί Κομμουνισμός, Μέλισσα, 1964.

Ulam, B., Adam, "The Russian Political System", Samuel H. Beer and Adam B. Ulam (eds), Patterns of Government : The Major Political Systems of Europe, New York, Random House, 1958.

Unger, Aryeh L., The Totalitarian Party: Party and People in Nazi Germany and Soviet Russia, London, 1974 (International Studies).

United Nations, The Promotion of Industrial Standardization in Developing Countries, United Nations Publications, 1966.

_____ Rules of Procedure of the Industrial Development Board (United Nations Industrial Development Organization), 1972.

_____ Rules of Procedure of the Industrial Development Board (United Nations Industrial Development Organization), 1973.

_____ Studies on Selected Development Problems in Various Countries in the Middle East, U.N. Publications, 1969, 1970, 1971, 1972.

_____ The Measurement of Development Effort, U.N. Publications, 1971.

_____ Current Problems of Economic Integration, Agricultural and Industrial Cooperation Among Developing Countries, U.N. Publications, 1971.

_____ Current Problems of Economic Integration. The Distribution of Benefits and Costs in Integration Among Developing Countries, U.N. Publications, 1973.

_____ Restrictive Business Practices. The Operation of Multinational United States Enterprises in Developing Countries. Their Role in Trade and Development, U.N. Publications, 1972.

_____ The Second Development Decade. Trends and Policies in the First Two Years, U.N. Publications, 1974.

_____ Macro-Economic Models for Planning and Policy Making, U.N. Publications, 1967.

./.

_____ Regional Survey of Social Welfare Trends, with Special Relevance to Standards and Principles., U.N., Publications, 1974.

_____ Handbook of Public Administration, U.N. Publications, 1961 (repr. 1974).

_____ Decentralization for National and Local Development, U.N. Publications, 1962, (repr. 1972).

_____ Administration of Development Programmes and Projects: Some Major Issues, U.N. Publications, 1971.

_____ Measures for Improving Performance of Public Enterprise in Developing Countries, U.N. Publications, 1973.

_____ Organisation, Management and Supervision of Public Enterprises in Developing Countries, U.N. Publications, 1974.

_____ Local Participation in Development Planning, U.N. Publications, 1968

_____ Social Aspects of Industrialization (Minsk, U.S.S.R., 1964), U.N. Publications, 1965.

_____ Social Welfare Planning in the Context of National Development Plans, U.N. Publications, 1970.

_____ Industrial Estates in Europe and the Middle East, U.N. Publications, 1968.

_____ Industrial Estates : Policies, Plans and Progress, U.N. Publications, 1966.

UNESCO, La Science Politique Contemporaine, Paris, 1950.

_____ Les Sciences Sociales, Paris, 1954.

_____ Les Sciences Sociales dans l'enseignement supérieur, sociologie, Psychologie Sociale et Anthropologie Culturelle, Paris, 1954.

_____ The Teaching of the Social Sciences in the United Kingdom, Genève, 1953.

U.S. Government, Printing Office, Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders, March 1, 1968.

./.

U.S. Government, The Politics of Protest: Violent Aspects of Protest and Confrontation - A Staff Report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence, Washington, D.C., Government Printing Office, 1969.

Utechin, Sergei V., The Origins of the Ruling Class in Soviet Society, (D. Phil., thesis, University of Oxford, Trinity Term), 1954.

Valdour J., Les Méthodes en Science Sociale, Paris, 1927.

Van Dyke, Vernon, Political Science, A Philosophical Analysis, Stanford, 1960.

Van Volgyes (ed.), New York, 1975 : Political Socialisation in Eastern Europe: A Comparative Framework, (Based on a Panel held during the Annual Meeting of the American Political Science Association in Washington, 1972).

Verba Sidney, "The Experimental Study of Politics", Princeton, N.J., Princeton University Press, 1959.

_____ "Comparative Political Culture", in Lucian W.Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political Development, Princeton, University Press, 1969.

Verba Sidney and Others, Participation and Political Equality: A seven-Nation Comparison, Cambridge, 1978.

Voegelin, E., The New Science of Politics, Chicago, 1952.

_____ Wissenschaft, Politic and Gnosis, München, 1959.

Volpe, Galvano Della, Rousseau and Marx, London, 1978.

Von der Gablentz, Otto M., The Marxian Theory of Social Class and the Modern Society, (D.Phil Thesis, University of Oxford, Trinity term), 1955.

Verys, K., Von, Use and Measure of Development Theory, J. Charlesworth (ed.), 1967.

Wahl, Nicholas, "The French Political Systems" in Samuel H. Beer and Adam B. Ulam, Patterns of Government: Major Political Systems of Europe, New York, Random House, 1958.

Wahlke, John (et al.), The Legislative System, New York, 1962.

Waldo, Dwight, Political Science in the United Science of America, Paris, UNESCO, 1956.

Wallas, G., H Human Nature in Politics, New York, 1921.

Warby, Stephen L., Political Science : The Discipline and its Dimension, New York, Charles Scribner's Sons, 1970.

Ward, Barbara, The Rich Nations and Poor Nations, W.W. Norton and Company, N.York, 1962.

Ward Lester Frank, The Career of Herbert Spencer (repr. from the Popular Science Monthly, January, 1909), New York, 1909.

_____ Applied Sociology: A Treatise on the Conscious Improvement of Society by Society, Boston, Mass., 1906.

_____ Dynamic Sociology: Or Applied Social Science, as Based upon Statical Sociology and the less Complex Sciences, New York, 1907.

_____ Ethics and the Social Sciences, Notre Dame (Indiana), 1959.

Ward, Robert E. and Dankwart A. Rustow, (ed.) Political Modernization in Japan and Turkey, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1964.

Warren Carol A.B., Sociology, Change and Continuity, 1977.

Waxman, Chaim (ed.), The End of Ideology Debate, New York, Funk and Wagnalls, 1968.

Weaver, Warren, "Scientific Investigation", Science, Vol. 143, March 20, 1964, No.3612.

Weber Eugen, Varieties of Fascism. Doctrines of Revolution in the Twentieth Century, Princeton, Toronto, 1964.

Weber A., Kulturgeschicte als Kultursoziologie, München, 1951.

Weber Max, "Politics as a Vocation", in Gerth and Mills, From Max Weber, New York, 1946, Ἑλλ. Ἐκδ., Ἡ Πολιτική ὡς Ἐπάγγελμα (Εἰσαγωγή καί μετάφραση Μιχαήλ Γ. Κυπραίου), Ἀθῆναι, "Ἀλκυών" καί Υἱοί", 1954.

_____ The Theory of Social and Economic Organization (Transl. by Talcott Parsons and A.R. Henderson), New York, Oxford University Press, 1947.

_____ From Max Weber : Essays in Sociology, (Transl. and ed. by Hans H. Gerth and C.Wright Mills), New York, Oxford University Press, 1958.

_____ Ἡ Προτεσταντική Ἠθική καί τό Πνεῦμα τοῦ Καπιταλισμοῦ, Ἐκδ. Κάλβος, (Μετάφρ. Δ. Κούρτοβικ), Ἀθήνα, 1978.

_____ Δοκίμια ἐπί τῆς Θεωρίας τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, (μετάφρ. Α. Γρηγοροϒιάννη), Ε.Κ.Κ.Ε., Ἀθῆναι, 1972, τόμ.2

Weiss, Paul, "Deformities as a Cues to Understanding of Form", Perspectives in Biology and Medicine, Vol. 4, No.2, 1961.

Welch, Claude E., ed., Political Modernization, A Reader in Comparative Political Change, Belmont, 1967.

Weldon, T.D.,The Vocabulary of Politics, Harmondsworth, Penguin, 1953.

Wells H.G., Παγκόσμιος Ἱστορία (Μετάφρ. Σ.Μήτσου), Ἀθήνα.

Westin, A., The Uses of Power, New York, 1962.

Wheeler, Harvey, Democracy in a Revolutionary Era, Santa Barbara, California, Center for Study of Democratic Institutions, 1970.

White, L.D. and T.V. Smith, Politics and Public Service, New York, Harper and Brothers, 1939.

White, Leonard, The State of the Social Science, Chicago, The University of Chicago Press, 1939.

./.

Whitehead I.T., Uses and Limitations of Systems Analysis, Rand Report, No.3683, September, 1967.

Wiatr, J., "Political Sociology in Eastern Europe", in Current Sociology XIII (2), 1964.

Wiener, Norbert, Cybernetics, Communication and Control in the Animal : The Machine and Society, Cambridge, John Wiley, 1948.

_____ The Human Use of Human Beings, Boston, Houghton Mifflin, 1950.

Wiese, L.v., Sociologie, Geschichte und Hauptprobleme, Berlin, 1950.

_____ "Vilfredo Pareto als Soziologe", Zeitschrift für Nationalökonomie, 1936.

_____ "Wirtschaftstheorie und Wirtschaftssoziologie" of Schmollers Jahrbuch, 1936.

Wildavsky, Aaron, "The Political Economy of Efficiency : Coast Benefit Analysis, Systems Analysis and Program Budgeting", Public Administration Review, 26 December 1966. Willems, E., Dictionnaire de Sociologie, Paris, 1961.

Willems, E., Dictionnaire de Sociologie, Paris, 1961.

Wilson, G. and M., The Analysis of Social Change, Cambridge, 1945.

Wirth Louis, Community Life and Social Policy, Chicago, 1956.

Wiseman H. Victor, Political Systems: Some Sociological Approaches, New York, Frederic A. Praeger, Inc., 1966.

_____ Politics, The Master Science, New York, Pegasus, 1969.

Wistrich Robert S., Revolutionary Jews from Marx to Trotsky, London, 1976.

Wittfogel K.A., Oriental Despotism, New Haven, 1957.

Wolf, A., History of Science, New York, 1952.

./.

Wolff Christian Von, The Real Happiness of a People Under a Philosophical King Demonstrated, not only from the Nature of Things but from the Experience of the Chinese e.t.c., London, Cooper, 1750.

_____ Le Philosophe-Roi et le Roi-Philosophe, 1740, Berlin.

Wolfe Willard, From Radicalism to Socialism, Men and Ideas in the Formation of Fabian Socialist Doctrines, 1881-1889.

Wolfgang Leonard, Three Faces of Marxism: The Political Concepts of Soviet Ideology, Maoism and Humanist Marxism, New York, 1974.

Woll, Peter, American Government: Readings and Cases, Boston, Little, Brown and Co, 1969.

_____ (ed.) Public Administration, New York, Harper Torchbooks, 1966.

Wood, Ellen Meiksins, and Neal Wood, Class Ideology and Ancient Political Theory, Socrates, Plato and Aristotle, in Social Context, Oxford, 1978.

Wooton Barbara, assisted by Vera G.Seal and R.Chambers, Social Science and Social Pathology, George Allen and Unwin Ltd., London, 1959.

Wooton, Graham, The Politics of Influence, London, Routledge and Kegan Paul, 1963.

World Congress of Sociology, 8th, 1974, Sociology in Hungary: Recent Issues and Trends, Budapest, 1974.

World Congress of Sociology, 6th, 1966, La Sociologie en U.R.S.S.: Rapports de Membres de la Délégation Soviétique etc., Moscow, ed. du Progrès, 1966.

Worsley Peter, (ed.), Modern Sociology: Introductory Readings, (selected Readings), Penguin Books, second ed., 1978.

_____ The Third World, The University of Chicago Press, second ed., 1970.

_____ (ed.), Problems of Modern Society, Penguin Books Harmonds-Worth, 1972.

./.

Worsley Peter Maurice and Others, Introducing Sociology, 2nd ed., Harmonds-Worth, 1977.

Young Oran R., A Systemic Approach to International Politics, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1969.

Young T.R., "Stratification and Modern Systems Theory", General Systems, Vol. XIV, 1969.

Younghusband Eileen, Social Work and Social Change, George Allen and Unwin Ltd., London, 1964 (Publications by the National Institute for Social Work Training).

Zander, Alvin and Dorwin Cartright, Group Dynamics, Evanston, Row, Peterson, 1953.

Zeigler, Harmon, Interest Groups in American Society EngleWood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1964.

Zimmerman Carle C. and Richard E. Duwors, (eds.), Sociology of Underdevelopment, Vancouver, 1970.

Zinov'Ev, Aleksandr Alexandrovich, Foundations of the Logical Theory of Scientific Knowledge (Complex Logic) revised and enlarged English edition, (with an Appendix), Dordrecht, 1973.

Zinov'Ef, Grigorii Euseevich, Le Leninisme: Introduction à l'Etude du Leninisme, Paris, Bureau d'Editions, 1926.

_____ L'Internationale Communiste au Travail, (repr. of the Work Originally published by the "Librairie de l'Humanité" in 1923), Turin, 1967.

Zinov' Ef G.E.,Leon Trotsky and others, 1917-1919: Deux Articles publiés à l'occasion du Deuxième Anniversaire de la Révolution d'Octobre, Petrograd, International Communiste, 1920.

Znaniecki F., Modern Nationalities: A Sociological Study, Urbana, 1952.

(Βιβλιογραφία ἐξειδικευμένη στήν 'Ιστορική ,κοινωνική ,οἰκονομική ,πολιτιστική καί πολιτική πραγματικότητα τῆς 'Ελλάδας καί Ἄλλων Βαλκανικῶν χωρῶν.)

'Αβέρωφ Εὐάγγελος, Συμβολή εἰς τήν ἐξέτασιν τοῦ πληθυσμιακοῦ προβλήματος τῆς 'Ελλάδος ,'Αθῆναι 1939.

ABOUT E , LA GRECE CONTEMPORAINE PARIS 2860

'Αγγελόπουλου Α, 'Η 'Ελληνική οἰκονομία καί οἱ σχέσεις της μέ τό 'Εξωτερικό,Αθῆναι 1946.

ΑΙΛΙΑΝΟΣ D. THE GREEK GOVERNMENTS AND PRESIDENCIES OF PARLIAMENT AND SENATE 1926-1959 ,ATHENS 1950.

Ἀκαδημία 'Επιστημῶν ΕΣΣΔ Παγκόσμια 'Ιστορία ,τομ. 12ος ,ἐκδ. Μέλισσα καί Μόρφωση 'Αθῆναι 1956.

ALEXANDER A. GREEK INDUSTRIALISTS , Αθῆναι 1964.

ALIEN,HENRY Es THE TURKISH TRANSFORMATION : A STUDY IN SOCIAL AND RELIGIOUS DEVELOPMEN CHICAGO ,1935

AIP, ΤΕΚΙΝ / DE KEMALISME . PARIS 1937.

AMIN SAMIR , Η εἰσήγησή του στό διεθνές ἐπιστημονικό συμπόσιο μέ τίτλο " Μετάβαση στό Σοσιαλισμό "'Αθῆναι 30'Ιουνίου - 3'Ιουλίου 1980 ,σέ ἀνώνυμο βιβλίο τοῦ Κέντρου Μεσογειακῶν Μελετῶν ,ἐκδ. Ἀλέτρι, Α θῆναι , 1981.

———— LE DEVELOPPEMENT INEGAL ESSAI SUR LES FORMATIONS SOCIALES DU CAPITALISME PERIPHERIGUE ,PARIS MINUIT ,1973.

Ἀναστασόπουλος Γ. 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς Βιομηχανίας (3 τόμοι) 'Αθῆναι 1947.

ANDREADIS A. LES PROGRES ECONOMIQUES DEPUIS GUARANTE ANS (Εργα τομ.2ος Αθῆναι 1939

'Ανδρέου Α. 'Ηκολιτική τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου εἰς τήν'Ελλάδα(1830-1933,Αθῆναι 1933.

'Αρμστρογκ Χ.Κ., 'Ο τυχτής λύκος ;Η Ζωή τοῦ Κεμάλ'Ατατούρκ ,Πάκορος Πραβ Ε.Π.Ε.Αθῆναι 1972.

ARNAKIS GEORGES G., "THE ROLE OF RELIGION IN THE DEVELOPMENT OF BALKAN NATIONALISME "INCHARLE AND BARBARA JELAVICH (Ἐκδ.)"THE BALKANS IN TRANSITION" NEW YORK1963σελ 161 κέ.

ARGYRIADES DIMITRE, "THE ECOLOGY OF GREEK ADMINISTRATION;SOME FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF THE GREEK CIVIL SERVICE ,IN PERISTIANY J.B. (Ἐκδ.) "CONTRIBUTIONS TOMEDITERRANEAN SOCIOLOGY "PARIS ET LA HAYE 1968,σελ.339κέ.

ARNAULT JACQUES , 'Ο Σουηδικός Σοσιαλισμός μιά μικτή κοινωνία ,Ἐκδ."Πανόραμα ".

'Αβδραχέδ (Επιλογή κειμένων - Εισαγωγή)'Οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιών),"Εκδ. Μέλισσα .

ATATURK , K . A SPEECH DELIVERED BY GHAZI MUSTAPHA KEMAL ,PRESIDENT OF THE TURK TURKISH REPUBLIC , OCTOBER 1927 , LEIPZIG 1929.

BAHRAMPOUR ,FIROUZ, TURKEY : POLITICAL AND SOCIAL TRANSFORMATION BROOKLYN,N.Y., 1967

Βακαλόπουλος Απόστολος 'Ιστορία του συγχρόνου Ελληνισμού (4τόμοι)Θεσσαλονίκη 1969-1973.

——— 'Ιστορία της Μακεδονίας (1354-1833) ,Θεσσαλονίκη 1969.

——— Οι δυτικομακεδόνες απόδημοι επί Τουρκοκρατίας ,Θεσσαλονίκη 1958.

Βαλαώρας Βασίλειος,'Ανατομία της εκπαίδευσης ,"Νέα Οικονομία",Φεβρουάριος 1966.

——— 'Ολμρηάς καί ή Ρούμελη ,λίκνα της'Ελλάδος ,"Επετηρίς'Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών 1962,τομ. 1 σελ. 209-226.

Βάρναλης Κώστας , Νεοελληνική πραγματικότητα καί μαγεία ,"'Αναγέννηση ", Μάρτης 1927.

BARNET J. INTERVENTION AND REVOLUTION : THE UNITED STATES IN THE THIRT WORLD ,N/ YORK , THE WORLD PUBLISHING COMPANY , 1968.

Βασελειάδης Δαμιανός,ΠΑΚ-ΠΑΣΟΚ ,μύθος καί πραγματικότητα ,Εκδ. Διάλογος,Μάης 1977

BAXEVANIS JOHN , "POPULATION INTERNAL MIGRATION AND URBANISATION IN GREECE ",'BALKAN STUD STUDIES ", VOL ,6.

Εργόπουλος Κώστας, Τό αγροτικό ζήτημα στήν'Ελλάδα ,ή κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας 'Εξάντας , 2η Εκδ. (πρόλογος SAMIR AMIN ,1975.

Βερνίκος Ν. L' ECONOMIE DE LA GRECE ,1950-70 , UNIVERSE DE PARIS, PARIS ,1974.

BIRNBAUM H. AND SP. VRIONIS (EDS) ASPECTS OF THE BALKANS , MOUTON ,THE HAGUE -PARIS,1968.

BOLATAN KIRKUT TURKEY ,1962.

Βουρνά Τάσου , 'Ιστορία της συγχρονης 'Ελλάδας ,Εκδ.'Α/φών Τολίδη ,Ο.Ε. ,Α θήνα.

BREAK,GEORGE AND RAIPH TYRVEY: STUDIES IN GREEK TAXATION,ATHENS:CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH,1964

BURKS R.H. NATIONALISM AND COMMUNISM IN YOGOSLAVIA ,AN ATTEMPT AT SYNTHESIS σε ASPECTS OF THE BALKANS των H. BIRNBAUM καί VRIONIS (EDS).

Γαλάνη Δ. Μ., Πηγαί καί μέθοδοι χρηματοδοτήσεως των επενδύσεων εις την'Ελληνική Βιομηχανίαν(στήν'Αγγλική μόνο) Εκδ. Τράπεζα της'Ελλάδος (αρχείο μελετών κι ομιλιών της)'Αθήνα 1963.

Γληνού Δημήτρη, Τά σημαινά προβλήματα του'Ελληνισμού (μέ εισ. Γ.Δ.Ζιώτου),2η Εκδοση

Γληνός Δημήτρης. "Εθνος καί γλώσσα ,νέα Εκδοση 'Αθήνα 1971

Γριτσόπουλος 'Ελευθέριος. 'Ιστορία τῆς ἀγροτικῆς στατιστικῆς εἰς τήν'Ελλάδα ,Ε.Κ.Κ.Ε: "Στατιστικαί μελέται 1821-1971 "ΐΑθήνα 1971.

Γρηγορόπουλος Μιχαήλ."Η'Ελλάς: Περιγραφή τῶν σημαντικωτέρων πόλεών της ἀπο γεωγραφικῆς ,ἱστορικῆς ,ἀρχαιολογικῆς ,κοινωνικῆς καί στατιστικῆς ἀπόψεως,Αθήναι1886.

CAMPBELL ,J.W. HONOUR ,FAMILY AND PATRONAGE ,A STUDY OF INSTITUTIONS AND MORAL VALUES IN A GREEK MOUNTAIN COMMUNITY ,CLARENDON PRESS ,OXFORD ,1964.

CAMPBELL J.G. AND SHERRARD PHILIP, MODERN GREECE "LONDON , BENN,1968.

CAMBILIS V. O. , THE ECONOMY OF GREECE ,1944 -1966 ,EFFORTS FOR STABILITY AND DEVELOPMENT . FR.A.PRAEGER PUBLISHER , N. YORK ,WASHINGTON,LONDON,1968.

CAREY ,ANDREW G,AND JANE P.CLARK CAREY. THE WEB OF MODERN GREEK POLITICS,NEW YORK : COLUMBIA UNIVERSITY PRESS ,1968.

CCHARMES,G. L'AVENIR DE LA TURKIE .LE PA NISLAMISME .PARIS, 1883.

CLOGGG RICHARD(Εκδ)"THE STRUGGLE FOR GREEK INDEPENDENCE, ESSAYS TO MARK THE 150TH ANNIVERSARY OF THE GREEK WAR OF INDEPENDENCE ",LONDON , MACMILLAN,1973.

COUKER ,O. AND E. E/ WITMEUR . WITMEUR/ REHRESSEMENT ECONOMIGUE ET INDUSTRIALISATION DE LA NOUVELLE TURGUIE, PARIS 1939.

COULOUMBIS THEODORE A. GREEK POLITICAL REACTION TO AMERICAN AND NATO INFLUENCES NEW HAVEN: YALE UNIVERSITY PRESS,1966.

COUTSOMARIS GEORGE, ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE ECONOMIE EFFECTS OF US PL 480. ATHENS : CENTER FOR ECONOMIE RESEARCH ,1965.

CURTIS MICHARL ,COMPARATIVE AND FOREIGN POLITICS READINGS HARPER NEW YORK : HARPER ,1968

DAMIA NAKOS TSAMIS AND LOUDOUKOU VERA , "L'ANALYSE DEMOGRAPHIQUE DE LA STRUCTURE D'AGES DE LA POPULATION DU VILLAGE DE PERISTIANY ,"CONTRIBUTIONS TO MEDITERRANEAN SOCIOLOGY ",PARIS ET LA HAYE , MOUTON ET CO 1968 .

Δανιηλίδη Δ. 'Υνσελληνική κοινωνία καί οἰκονομία ,Εκδ.Σαμαράκου ΐΑθήναι 1934.

ασκαλάκης Απόστολος, Κείμενα -πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως (3τόμοι)Αθήνα196

Δαφνης Γρηγόριος, Η Ελλάς μεταξύ των δύο πολέμων Αθήνα 1956.

DAVER SULEYT, Ο Ατατούρκ και το ζήτημα του οικονομικού συστήματος ,Περιοδικό της Τουρκικής Ιστορίας με έγγραφα ΜΤΑ ,Κων/πολη 1967.

DAVISON RODERIC H, TURKEY, PRENTICE HALL ,INC, ENGLEWOOD CLIFFS ,NEW JERSEY ,1968

DAVISON, R . H. TURKISH ATTITUDES CONCERNING CHRISTIAN -MUSLIM EQUALITY INTHE NINETEENTH CENTURY . AMERICAN HISTORIAL REVIEW ,LIX (1953-54),844-64.

---------- EUROPEAN ARCHIVES AS A SOURCE FOR LATER OTTOMAN HISTORY', IN REPORT ON CURRENT RESEARCH ON THE MIDDLE EAST 1958 ,WASHINGTON ,1959,pp/ 33-45

------ " THE QUESTION OF FUAD PASA'S " POLITICAL TESTAMENT ", BULLETIN NO89 (1959) 119-36.

---------- REFORMED EDUCATION IN OTTOMAN TURKEY MEJ (SUMMER 1961,) 289-301 -TURKEY ,1968.

---------- REFORM IN THE OTTOMAN EMPIRE 1856-1876,PRINCETON, N J,1963.

DELIVANIS D.S., PROBLEMES SPECIAUX DECOULANT DE L' ASSOCIATION AVEC LA COMMUNAUTE ECONOMIQUE EUROPEENNE,Θεσσαλονίκη ,1965.

ελμούζος Αλέξανδρος , Δημοτικισμός και Παιδεία ,Αθήνα 1926 ,νέα έκδοση 1971.

Δεσδιας Μιχαήλ , Αι ελληνικαί παροικίαι ανά τον κόσμο ,Αθήνα 1919.

DESCHAMPS GASTON, " LA GRECE D' AUJOURD'HUI", PARIS ,ARMAND COLIN 1892.

Δημαρά Αλέξη(επιμέλεια), Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε ,τεκμήρια ιστορίας ,3τόμοι Εκδοτική Ερμής Ε.Λ.Ε. Αθήνα 1974.

DIEHL CHARLES : V L ' EGLISE GRECQUE ET L' HELLENISME",IN.HOMELIE,"LA GRECE ,PARIS 190

DIMARAS CONSTANTIN , " LA GRECE AU TEMPS DES LUMIERES" GENEVE 1969.

DOBB M, STUDIES IN THE DEVELOPMENT OF CAPITALISM ,LONDON,1963.

Δραγούμης Νικόλαος ,Ιστορικαί αναμνήσεις ,νέα έκδοση Αθήνα 1973.

DUHAMEL GEORGES , LA TURQUIE NOUVELLE ,PARIS 1954.

Ε.Δ.Α. , Γιά μιά'Εθνική Δημοκρατική άλλαγή ,'Αθήνα ,1961.

Ε.Κ.Κ.Ε. , Στατιστικά στοιχεία της Ελλάδος 1821-1912 ;Αθήνα ;Αθήνα. 1973.

LIOT SIR CHARLES,(ODUSSEUS)," TURKEY IN EUROPE " LONDON 1908

Ελληνικά θέματα , (Κατοχή -Αντίσταση - 'Εμφύλιος) ,16,Λευκή Βίβλος ,παραβάσεις της Βάρκιζας (Φλεβάρης -Ιούνης 1945),άπό πολιτικού συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ 'Αθήνα ,'Ιούνης 1945.

---------- , (Κατοχή-'Αντίσταση -'Εμφύλιος),18,'Αμερικανική επέμβαση , Σαμψωνίες 1947-48 ,(Δόγμα Τρούμαν , Έκτακτος περίθαλψις ,σχέδιο Μάρσαλ,Αθήνα 1945.

----------, "L'ECHANGE INEGAL : ESSAI SUR LES ANTAGONISMES DANS LES RAPPORTS ECONOMIQUE INTERNATIONAUX " PREFACE ET REMARQUES THEORIQUES DE C.BETTELHEIM,νέα Έκδοση ,PARIS,MASPERO ,1972.

'Ενεκείδη Π. 'Ιωάννης Καποδίστριας ;Αθήναι 1972.

ERDENTUG NERMIN , A STUDY ON THE SOCIAL STRUCTURE OF A TURKISH VILLAGE .ANKARA ,1959.

Ε Τ Β Α , 'Οδηγός επενδύσεων ,'Αθήνα 1969.

Εθελκίδη Χρ. , Οικονομική καί κοινωνική'Ιστορία της'Ελλάδος ,'Αθήνα ,1950.

Ζαχαριάδη Νίκου, Τά προβλήματα καθοδήγησης στό ΚΚΕ ,Έκδ. ΚΚΕ 1952.

----------, 'Η διαθήκη του , όπως την εμπιστεύθηκε στόν'Αχιλλέα Παπαϊωάννου , Έκδ. Γλάρος.

Έπος Παν. Ι, 'Ενοχικόν Δίκαιον , Α' μέρος Γενικόν Έκδ. Χρ.Κατσίκαλη ;Αθήνα 1968.

Ζεύγου Ι. Σδ Σύντομη μελέτη της Νεοελληνικής'Ιστορίας , 'Αθήνα 1945.

Τσιφκοφ Τοντόρ, Γιά μιά αναπτυγμένη σοσιαλιστική κοινωνία ,Έκδ. "ΔΩΔΩΝΗ "ΑΘήνα 1974.

----------, "Εκθεση δράσης της Κ.Ε. στό 11ο Συνέδριο του Κ.Κ.Β. Σύγχρονη εποχή 'Αθήνα 1976.

Τσολάκα Ξενοφώντα , Νομισματική 'Ισορροπία καί οικονομική ανάπτυξης ('Η'Ελληνική οικονομία κατά την τελευταία δεκαπενταετία ,προβλήματα καί προοπτικαί ,Αθήνα ,1964.

Τσολάκα Ξενοφώντα , 'Η'Ελλάς ,εις τό στάδιο της εκβιομηχανίσεως ,2η Έκδ.Αθήνα 1964

----------, Οικονομική ανάπτυξις καί τεχνική εκπαίδευσις, Αθήνα 1960 ,Έκδ. Τράπεζα της'Ελλάδος (άρχειο μελετών καί όμιλιών της).

---------- , Περιφερειακός προγραμματισμός καί οικονομική ανάπτυξις , Αθήνα 1961 Έκδ. Τράπεζα της'Ελλάδος (άρχειον μελετών καί όμιλιών της).

———————, Οἰκονομική ἀνιχείρησις – Μιᾶ πρότασις, Ἀθῆνα 1962,ἔκδ. Τράπεζα'Ελλάδος (ἀρχεῖον μελετῶν καὶ ὁμιλιῶν).

FISCHER WALTER
NIEHOLZ EBERHARD , Παρανάρτου Γεωργίου, Ἐπανάστασις καὶ Ἀντεπανάστασις στὴν'Ελλάδα (1936-1974) Ἀκουσουμάνης Ἀθῆναι 1974.

FORESTER EDWARD S;AA SHORT HISTORY OF MODERN GREECE (2D ED)LONDON METHUEN ,1958.

FRANCO G. [illegible] PARIS 1925.

FREY F. W. THE TURKISH POLITICAL ELITE. CAMBRIDGE , MASS , 1965.

FRIEDL ERNESTINE W."HOSPITAL CARE IN PROVINCIAL GREECE " HUMAN ORGANIZATION XVI(WINTER 1958).

———————, "THE ROLE OF KINSHIP IN THE TRANMISSION OF NATIONAL CULTURE TO RURAL VILLAGE IN MAINLAND GREECE ",AMERICAN ANTHROPOLOGIST ,LXI(FEB.1959).

———————, VASILIKA : A VILLAGE IN MODERN GREECE,NEW YORK :HOLT,RINEHART AND WINSTON ,1962.

FRYE ,R. N., ed ISLAM AND THE WEST . THE HAGUE , 1957.

GERTH HANS AND C. WRIGHT MILLS, ESS FROM MAX WEBER : ESSAYS IN SOCIOLOGY (GALAXY ED.)NEW YORK: OXFORD UNIVERSITY PRESS , 1958.

GIBB ,H. A. R; AND HAROLD BOWEN ISLAMIC SOCIETY AND THE WEST ,I: ISLAMIC SOCIETY IN THE EIGHTEENTH CENTURY, PT I .LONDON ,1950.PT 2. LONDON ,1957.

GOKALP,ZIYA,TRANS.AND ED NIYAZI BERKES , TURKISH NATIONALISM AND WESTERN CIVILIZATION . LONDON ,1959.

GUNDER FRANK A, LE DEVELOPPEMENT DU SOUS - DEVELOPPEMENT - L' AMERIQUE LATINE , PARIS MASPERO ,1970.

———————, LUMPEN BOURGEOISIE ET LUMPEN DEVELOPPEMENT , PARIS , MASPERO ,1971.

HAMMOND JOHN ,L, THE POLITICS OF BENEVOLENCE , ABLEX PUBLISHING CORPORATION,1978.

HARRIS G, S. THE ROLE OF THE MILITARY IN TURKISH POLITICS .MEJ XIX (1965)

HAUPT G. [redacted] MOUVEMENT SOCIALISTE EN TURQUIE .LE MOUVEMENT SOCIAL ,NO No 45(1963) .

HERVE FRANCIS , " A RESIDENCE IN GREECE AND TURKEY "(2 τομ.)LONDON 1837.

HERSHLAG ,Z. Y. TURKEY: ACHIEVEMENTS AND FAILURES IN THE POLICY OF ECONOMIC DEVELOPMENT DURING THE INTER -WAR PERIOD 1919-39. KYKLOS (1954).

---------- TURKEY ,AN ECONOMY IN TRANSITION . THE HAGUE(1960).

---------- INTRODUCTION TO THE MODERN ECONOMIC HISTORY OF THE MIDDLE EAST LEIDEN 2964.

HEURTLEY ,W,A,H.C.DARBY W CRAWLEY, AND C.M. WOODHAUSE, A SHORT HISTORY OF GREECE FROM EARLY TIMES TO 1964. CAMBRIDGE, ENG; CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS ,1965 .

HOROWITZ ,IRVING L. " "POLITICAL LEGITIMACY AND THE INSTITUTIONALIZATION OF CRISIS ", COMPARATIVE POLITICAL STUDIES , I(APR .1968).

----------, THREE WORLDS OF DEVELOPMENT ,NEW YORK : OXFORD UNIVERSITY PRESS 2966/

HUSSEY , J. M (ED)'Η'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (Παν/μίου τοῦ Καίμπριτζ) Μέλισσα, 2 τόμοι.

Θεοδωρόπουλου Σπύρου Κ. 'Απ' τό"δόγμα Τρούμαν " στό δόγμα " Χούντα " ,Ἐκδ. Παπαζήση ,Αθῆνα 1976.

Θεοφανίδης Σ.Μ. , Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς ΕΟΚ ἐπί τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν τῆς'Ελληνικῆς οἰκονομίας , Αθῆναι 1967.

'Ιμβριώτη Ρόζα , 'Η διδασκαλία τῆς'Ιστορίας ," Αναγέννηση , Νοέμβριος 1926.

INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT . THE ECONOMY OF TURKEY. BALTIMORE , 1951.

IORGA N, V LES VOYAGEURS FRANCAIS DANS L'ORIENT EUROPEEN , PARIS (BOIVIN ET GAMBER) 1928.

----------, "HISTOIRE DU COMMERCE ROUMAIN ,BUCAREST 1929.

----------, " HISTOIRE DE L' ENSEIGNEMENT EN PAYS ROUMAINS ,BUCAREST , EDITION DE LA CASA SCOALELOR ,1933

———— , "THE FRENCH REVOLUTION AND SOUTHEASTERN EUROPE "(μετάφραση τοῦ "LA REVOLUTION FRANÇAISE ET LE SUD -EST-EUROPEEN "BUCAREST 1936)

FISCHER -GALATIS (Ἐκδ.) " MAN STATE AND SOCIETY IN EAST - EUROPEAN HIS HISTORY " NEW YORK PRAEGER, 1970.

ISSAWI CHARLES (Ἐκδ) " THE ECONOMIC HISTORY OF THE MIDDLE EAST " CHICAGO ,1966

JANOWITS MORRIS, THE MILITARY IN THE POLITICAL DEVOLOPMENT OF NEW NATION , CHICAGO: UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS 1964.

JELAVICH CHARLES " THE BALKANS IN TRANSITION , ESSAYS ON THE DEVELOPMENT OF THE BALK AND BARBARA (Ἐκδ) AND POLITICS SINCE THE 18TH CENTURY" BERKELY AND LOS ANGELES, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS ,1963.

JOHNSON JOHN J,. ED, THE ROLE OF THE MILITARY IN UNDERDEVELOPED COUNTRIES PRINCETON N.J: PRINCETON UNIVERSITY PRESS ,1968

JONQUIERE A. DE LA HISTOIRE DE L' EMPIRE OTTOMAN 2 VOLS 2RD ED , PARIS 1914.

Καβακάς Ρ. ZUR LAGE DER ARBEITER IN GRIECHENLAND ,FRANK FURT 1964

KAZAMIAS A.M., "EDUCATION AND THE QUEST FOR MODERNITY IN TURKEY ",LONDON ,ALLEN & UNWIN 1966.

Καλλέργης Σταῦρος, Ἀνέκδοτα κείμενα ,Ἔκδοση τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας Ἐργατῶν Ἑλλάδος Ἰούνης 1932.

KALTCHAS NICHOLAS , INTRODUCTION TO THE CONSTITUTIONAL HISTORY OF MODERN GREECE . NEW YORK : COLUMBIA UNIVERSITY PRESS ,1940.

Κανελλόπουλου Παναγ,'Ιστορία τοῦ Ἑβραϊκοῦ πνεύματος τομ. 1ος ἐκδ. Δ.Γιαλλέλη Ἀθήνα 1976

Καραγιώργη Δ.Π., Παραδόσεις δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τεύχ.Ι,Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 1969.

KARAGIORGAS D,. THE DISTRIBUTION OF TAX BURDEN BY INCOME GROUPS IN GREECE ΕΕ) ECONOMIC JOURNAL ,'Ιούνης 1973.

Καρανατσάνη Α λ., 'Εργατικό Δίκαιο ,Τομ.Α' , Ἀθήνα 1976.

Καρανικολάς Γ. , Πόθεν ἔσχες στήν Ἑλλάδα Ἀθήνα 1973.

Καράς Γιάννης . , 'Ο'Ελληνικός διαφωτισμός ," Κομμουνιστική 'Επιθεώρηση" ἀριθ. 14 ('Οκτώβριος 1971).

Καρυτζλι Ε, Σ.Ζούκιν , Γιουκοσλαβική αυτοδιαχείριση ;Ανδρομέδα ,'Αθήνα .
Μ. Μάρκοβιτς .

KARPAT,K.H. TURKEY'S POLITICS : THE TRANSITION TO A MULTI-PARTY SYSTEM PRINCETON ,1959

———————, SOCIAL THEMES IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE . MEJ (1960).

——————— SOCIAL EFFECTS OF [redacted] TURKISHE VILLAGES SOCIAL RESEARCH , XXVIII / 1 (1960)

———————, THE TURKISH ELECTIONS OF 1957. THE WESTERN POLITICAL QUARTERLY XIV /2 (1961).

———————, RECENT POLITICAL DEVELOPMENTS IN TURKEY AND THEIR SOCIAL BACKGROUND .INTERNATIONAL AFFAIRS, XXXVIII/3 (1962).

———————, THE PEOPLE'S HOUSES IN TURKEY ESTABLISHMENT AND GROWTH .MEJ(1963)

———————, SOCIETY ,ECONOMICS AND POLITICS IN CONTEMPORARY TURKEY WORLD POLITICS ,XVII/1(1964)

——————— REFLEXIONS SUR L'ARRIERE-PLAN SOCIAL DEIA REVOLUTION TURQUE DE 1960.ORIENT ,No37(1966).

———————, THE TURKISH LEFT .JOURNAL OF CONTEMPORATY HISTORY,1/2(1966)

Κασιμάτη Γρ.Π, 'Η'Ελλάς καί ὁ Κόσμος , Αθῆναι ,1961.

Κωστοπούλου Κορνήλιος, Τό επαναστατικό πρόβλημα σήμερα ,Εκδ.'Υψιλον, Αθήνα 1984.

Κάτρη Γιάννη : 'Η'Εννηση τοῦ Ναζισμοῦ στήν'Ελλάδα ,Εκδ. Παπαζήση ,'Αναθεωρημένη Εκδοση 1974

.Δ. Τό κατεστημένο στήν Νεοελληνική'Ιστορία ,Νέα Σύνορα, Αθήνα 1975.

KAYSER B; RECENTES DONNEES SUR L'EMIGRATION GRECQUE ,POPULATION , Αύγουστος - Σεπτέμβριος 1964

———————, LES MIGRATIONS INTERIEURES EN GRECE ;; CONTRIBUTIONS TO MEDITERRANEAN SOCIOLOGY , MOUTON ,1968

KAYSER B, καί
KENNETH THOMSON ;: ECONOMIC AND SOCIAL ATLAS OF GREECE ,ATHENS ,CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH 1964.

Κέντρο Μεσογειακών Μελετών, Μετάβαση στόν Σοσιαλισμό ,οί διαστάσεις της δομικής άλλαγής ,Διεθνές επιστημονικό σεμινάριο ,Αθήνα 30 Ιούνη - 3 Ιουλίου 1986 Εκδ.'Αλέτρι,'Αθήνα 1981.

———————, THE ORIGINS OF TURKISH POLITICALPARTIES ,WORID AFFAIRS INTERPRETED, XXVI (1955).

———————, ORIGINS OF THE YOUNG TURK MOVEMENT 1839-1908 ,WASHINGTON 1955.

KEY ,V.O ., JR SOUTHERN POLITICS ,NEW YORK:KNOPF,1949.

KNIGHT ,E,F, THE AWAKENING OF TURKEY: AHISTORY OFTHE TURKISH REVOLUTION, LONDON1909,

Κοινοβούλιο τῆς Ἑλλάδας Τό Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδας καί ὁ κανονισμός τῆς Βουλῆς ,Αθήνα 1958

Κατσίκης Δ. " EVOLUTION DE L'ELITE POLITIQUE GRECQUE IN M.B.KIRAN (Ἐκδ) "STRATIFICATION SOCIAL DE DEVELOPPEMENT DANS LA BASSIN MEDITERRANEEN," LA HAYE , MOUTON , 1973.

Κατσίκη Ν Ἐκδ)Ἡθοέλλα τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς ,Αθήνα 1962.

Καρδάτσου Γιάννη ,Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ κινήματος ,Μπουκουμάνης ,Β΄Ἔκδοση Αθῆναι

———————,Ἱστορία τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος στήν Ἑλλάδα , Μπουκουμάνης Β΄ Ἔκδοση Ἀθῆναι 1975.

———————,Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας .γ΄ Ἔκδοση Ἀθήνα 1979

Κορυζῆς Χ,.Ἠκολιτική ζωή στήν Ἑλλάδα 1821-1910, Αθήνα 1974.

[illegible] REVOLUTION AND DEFEAT ,LONDON : OXFORD UNIVERSITY PRESS ,1965.

KOURVETARIS GEORGE, "FIRST AND SECOND GENERATION GREEKS INCHICAGO "ATHENS ,CENTER OF SOCIAL RESEARCH, 1971.

---------- "PROFESSIONAL SELF-IMAGES AND POLITICAL PERSPECTIVES INTHE GREEK MILITARY " "AMERICAN SOCIOLOGICAL REWIEW" ,τομ.36No 6 .

KOUPSOUKIS KLEOMENIS ,S., CABINET ELITE RECRUITMENT DURING THE MILITARY REGIME IN GREECE (1967-1973) ,DEPARTMENT OF POLITICAL SCIRUCE ,ST UNIVERSITY OF NEW YORK,BINGHAMTON ,N.Y.

———————— THE PROVESS OF POLITICAL AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT IN GREECE : 1922-1971, ATHENS & GREECE .

———————, Πολιτική καί κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη στήν Ἑλλάδα (1946-1970) ἀνάτυπο ἀπ' τό ὑπ' ἀριθμ 36-37 τεῦχος τῆς Ἐπιθεώρησης κοινωνικῶν ἐρευνῶν , Αθῆναι 1979.

———————, POLITICAL LEADERSHIP IN MODERN GREECE ,ATHENS 1982.

KOUTSOUMARIS G, THE MORPHOLOGY OF GREECE INDUSTRY ,CENTER OF ECONOMIC RESEARCH : ATHENS ,1963.

Κορτακίδης Ἐμμ. ,Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ ,Κωνσταντινούπολη 1893.

Λαιμοῦ Α.Α. Γ., Τό Ναυτικόν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων , Ἀθῆναι ,1959.

Λαμπίρη - Δημάκη Ἰωάννα. , Πρός μίαν ἑλληνικήν Κοινωνιολογίαν τῆς Παιδείας (2 τόμοι) Ἀθήνα 1974.

LAW ,E.F.C." "CONSULAR REPORT ON THE PRESENT ECONOMICAL AND FINNCIAL POSITION OF GREECE " LONDON ,H.M.STATIONARY OFFICE ,1893.

LEDERER IVO, "NATIONALISM AND THE YOUGOSLAVES " IN SUGAR /LEDERER,"NATIONALISM IN EA EASTERN EUROPE"N SEATTLE AND LONDON ,1969,σελ.

LEGG KEITH R. POLITICS IN MODERN GREECE ,STANFORD UNIVERSITY PRESS ,STANFORD CALIFORNIA ,1969.

LERNER ,D. THE PASSING OF TRADITIONAL SOCIETY .GLENCOE ,1958.

Λέφας Χρ., Ἱστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως , Ἀθήνα 1942.

Λέων Γ. , Ἡ ἑλληνική ἐμπορική ναυτιλία , Ἔκδοση τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ,"Ἑλληνική ἐμπορική ναυτιλία " , Ἀθήνα 1973.

LEVANDIS,JOHN A. THE GREEK FOREIGN DEBT AND GREAT POWERS ,1821-1898.NEW YORK COLUMBIA UNIVERSITY PRESS ,1944.

LEWIS GEOFFREY L. : TURKEY ,REVISED ED,LONDON ,1965.

Λιανός Θεοδ. , ASPECTS OF INCOME DISTRIBUTION IN GREECE.

LIJPHART AREND ." TYPOLOGIES OF DEMOCRATIC SYSTEMS " COMPARATIVE POLITICAL STUDIES I (APR.1968).

Μαγερ Κ. , Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου (τόμοι 3)Ἀθήνα 1957-1960.

MACKENZIE : COMPTON , GREEK MEMORIES ,LONDOB : CHATTO AND WINDUS 1939

Μακρυγιάννη , Ἀπομνημονεύματα , Μελισσα.

Μανεση ΑΑριστοβούλου , Τό Ἑλληνικό Συνταγματικό Δίκαιο, Ἐκδ. Σ ἁκκουλα, 1963.

Μαρκεζίνη Σπύρου Β. Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος τόμοι 12, Πάπυρος Α.Ε. Ἀθῆναι.

Μάρκοβιτς Μιχαήλ, Αὐτοδιαχείρηση ,'Επίκουρος , Αθήνα 1975.

Μαρξιστικό- Λενινιστικό Κίνημα στήν'Ελλάδα, 1. Στόν ἀγῶνα γιά ψωμί, δημοκρατία,εἰρήνη ;Ἐθνική ἀνεξαρτησία 1964-1967;Ἱστορικές ἐκδόσεις ,Αθήνα 1975.

---------- , Προβλήματα τοῦ ἐργατικοῦ Συνδικαλιστικοῦ κινήματος 1964-1967 'Ἱστορικές ἐκδόσεις ,Αθήνα 1975.

---------- ,2, Στόν ἀγῶνα γιά ψωμί ,δημοκρατία ,εἰρήνη ,'Εθνική ἀνεξαρτησία 1964-1967,"Ἱστορικές ἐκδόσεις ", Αθήνα 1975.

---------- , 2, Προβλήματα τοῦ'Εργατικοῦ Συνδικαλιστικοῦ κινήματος ,1964-1967, 'Ἱστορικές ἐκδόσεις ,'Αθήνα 1975.

---------- , 3. Προβλήματα τοῦ'Εργατικοῦ Συνδικαλιστικοῦ κινήματος ,1974-1975 'Ἱστορικές ἐκδόσεις , Αθήνα , 1976.

----------, 3, Στόν ἀγῶνα γιά ψωμί ,Δημοκρατία , Εἰρήνη ,'Εθνική ἀνεξαρτησία 1964-1967 ;Ἱστορικές ἐκδόσεις ,Αθήνα 1975.

Μαύρη Βίβλος, 'Αθήνα ,"Ενωση Κέντρου 1962.

MAVROGORDATO JOHN. MODERN GREECE ,LONDON : MACMILLAN, 1931.

MEARS,E.G. AND OTHERS.MODERNTURKEY . NEW YORK,1924

MEDITERRANEAN SOCIAL SCIENCES CENTRE,- INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES ,SELECTED ASPECTS OF INDUSTIALIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN ,1970,THE HAQUE (βλ.'Ιδιαίτερα M.SOZEN , ,THE POLICY OF MIXED INDUSTRIAL ENTERPRICES IN TURKEY AND ITS SOCIOPOLITICAL CONSEQUENCES.

MEIRER R.M. καί R.E.BALDWIN . , ECONOMIC DEVELOPMENT ,N.YORK,WILEN 1953.

MEUNAUD J. Πολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα μέ τήν συνεργασία Π.Μαρλόπουλου καί Γ. Μοταρᾶ, Μπαῦρον , Αθήνα 1974 (2η Ἔκδοση).

----------, Πολιτικές δθνάμεις στήν'Ελλάδα ,Μέρος Β' ,Η βασιλική ἐπιτροπή ἤ τόν κοινοβουλευτισμό τοῦ'Ιουλίου τοῦ 1965 " Μπαῦρον " Αθήνα 1974.

Μορμεντάου'Ερρίκου, Ἀπομνημονεύματα 26 μηνῶν ἐν Τουρκία, πλήρης καί ἀκριβής'Ιστορία τῆς Τουρκίας κ τά τεκταινόμενα ἔτη Κων/πολις 1920.

Μοσκώφ Κ , 'Ιδεολογία τοῦ μεταπρατικοῦ χώρου , Θεσσαλονίκη 1972.

Μουζέλη Νίκου , Νεοελληνική κοινωνία ,ὄψεις ὀπανάπτυξης,'Εξάντας ,2η Ἐκδ. 1978

MOUZELIS NIKOS ET ATTALIDES MICHAEL "CONTEMPORARY EUROPE .CLASS ,STATUS AND POWER" -LONDON,WEIDENFELD AND NICOLSON 1971,/
GREECE ; M.S. ARCHER AND S.GINER (Εκδ.),

MOUSTAKA CALLIOPE , "THE INTERNAL MIGRANT . A COMPARATIVE STUDY IN URBANISATION" Αθήνα ,1964.

Μαυτσή Δημ. , Ἡβαρειά βιομηχανία στή Ἑλλάδα (Μέ πρόλογο Ν. Κυτσίκη) ,2η Ἔκδ. Κέντρος 1977.

MINYMAN C.A. , AMERICAN AID TO GREECE , A REPORT ON THE FIRST TEN YEARS , LONDON ,1958.

MIRN G. , Ἡ σημερινή Ἀλβανία -χώρα τοῦ νέου ἀνθρώπου ,Ἔκδ. Μνήμη, Ἀθήνα.

NEGRETONTI -ORLIVANIS MARIA, LA CONTRIBUTION DES INVESTISSEMENTS PUBLICS AU DEVELOPPEMENT REGIONAL DE LA GRECE σέ SELECTED ASPECTS OF INDUSTRIALIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN ,M.S.S.R.C., 1970 ἰτάρ. σελ64 ἔκ.

Νερελούδη Παύλου, Στίς πηγές τῆς κακοδαιμονίας ,τά βαθύτερα αἴτια τῆς διάσπασης τοῦ Κ.Κ.Ε, 1918-1968 ,GUTENBERG , 4η Ἔκδοση .

NIEDERHAUSER E., V THE PROBLEMS OF BOURGEOIS TRANSFORMATION IN EASTERN EUROPE" FISCHER -GALATI ,"MAN ,STATE AND SOCIETY INEAST EUROPEAN HISTORY N.YORK , WASHINGTON & LONDON PRAEGER 1970.

Νικολινάκου Μαριον , Μελέτες πάνω στόν Ἑλληνικό καπιταλισμό ,Νέα Σύνορα,1976.

---------- , DER ENTWICKLUNGS STAND GRIECHENLANDS στό περιοδικό "HELLAS " Ὄργανο τοῦ Γερμανοελληνικοῦ συνδέσμου, BONN ,ἀριθμ 18 τομ 6 Σεπτέμβριος 1967.

Νικολόπουλος Φίλιπ. Γιά μιά κοινωνιολογική ἀνάσταση ἐναντια στό νομικό κατεστημένο τῆς Ἑλλάδας, ἄρθρα στόν " Οἰκονομικό Ταχυδρόμο" ὑπ' ἀριθμ 1602 τῆς 17/1/1985 :Οἱ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός στή Ἑλλάδα , Ἄρθρ. στόν ὑπ' ἀριθμ 1582 " Οἰκονομικό Ταχυδρόμο " τῆς 30/8 /1984.

Νιτσε Φρειδερίκον, Ἡ Γέννηση τῆς Τραγωδίας , Ἔκδ. Γκοβόστης.

Ντοκουμέντα τοῦ Ἑλληνικοῦ προοδευτικοῦ κινήματος, Ἡ σκευωρία τοῦ Λιβάνου , Γλυξημπουργο- Παπανδρέου, ἀνθυπασπιστῶν τοῦ Ἔθνους , Ἔκδ." Λαοκρατίας " , Ἰούλης 1944 , Θεσ/νίκη.

Ντοκουμέντα τοῦ Ἑλληνικοῦ προοδευτικοῦ κινήματος , Κ.Ε.Ε.Α. ἐπίσημα κείμενα , πράξεις καί ἀποφάσεις , Ἐκδ. " Ἀρχείου Ἐθνικῆς ἀντίστασης ".

Ντοκουμέντα τοῦ Ἑλληνικοῦ προοδευτικοῦ κινήματος,4, Τό 7ο Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Ε .(τεῦχ. Β' ,Εἰσήγηση καί τελικός λόγος τοῦ σ. Δ. Παρτσαλίδη ,λόγος τοῦ σ.Ν. Ζαχαριάδη , εἰσήγηση καί τελικός λόγος τοῦ σ. Γ.Ἰωαννίδη ,Ἐκδ. τῆς Κ.Ε.τοῦ Κ.Κ.Ε. Ἀθήνα 1945.

———————— , 13, Τό Ἐθνικό μας πρόβλημα καί τό κομμουνιστικό κόμμα τῆς Ἑλλάδας , Ἐκδ. ΚΟΜΕΠ - ἀριθμ 4 ,Ἀθήνα 1943.

Ντοκουμέντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προοδευτικοῦ κινήματος , 18, Μυτιλήνη Χριστούγεννα 1944 ἤ πῶς ἐμποδίστηκε ἡ ἐκβαση τῶν Ἐγγλέζων ,Ἐκδ. "Ἐλεύθερη Λέσβος ", Μυτιλήνη Μάρτης 1945.

————————————, 6, Δύο ἀνάλ αὐτοτελῆ μαθήματα ,(η ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ καί τό ζήτημα τῆς ἐπανάστασης στήν Ἑλλάδα.Ἀπ' τήν ἀστικοτσιφλικάδικη Ἑλλάδα πρός τήν Ἑλλάδα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας ,Ἀνάτυπα ἀπ' τό ψκ' ἀριθμ 43 τῆς 1/11/1945 καί τό ἐπ' ἀριθμ 44 τῆς 1/12/45 τεῦχος τῆς"Κομμουνιστικῆς'Επιθεώρησης ".)

————————————, 17, Τό 7ον Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Ε. τεῦχος Γ' ,Εἰσήγησηκαί τελικός λόγος τοῦ σ. Ν.Ζαχαριάδη) Ἐκδ. τῆς Κ.Ἐπιτροπῆς τοῦ Κ.Κ.Κ. Ἀθήνα 1945.

————————————, Ἠλαϊκή Δημοκρατία καί η αὐτοδιοίκηση στήν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα ,Ἐκδ. Γεν. Στρατηγείου ΕΛΑΣ , Π Ε Ε Α - Ε Α Μ 1943-1944.

Ξεκίνημα , Γιά τήν μαρξιστική τάση τοῦ Π Α Σ Ο Κ , βασικά ζητήματα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

Σβόδη Στεφάνου Γ. , (βλ. ΣΒΟΔΗ STEFHANOU G:) Ἡ Ἑλλάδα καί οἱ μεγάλες δυνάμεις, 1944-1947 , Θεσσαλονίκη , Ἰνστιτοῦτο Βαλκανικῶν Σπουδῶν ,1963.

O'BALLANCE , EDGAR . , THE GREEK CIVIL WAR. NEW YORK : PRAEGER 1966.

O E C D , MANPOWER POLICY AND PROBLEMS INGREECE PARIS 1956.

"Ομιλος " Αλέξανδρος Πα- Οι κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις στήν'Ελλάδα,Αθήνα ,1966.
παναστασίου."μ

Πανταζόπουλος Ν, GEORG LUDVIG VON MAURER / "Ο προσανατολισμός " τῆς νεοελληνικῆς νομοθεσίας πρός τά Εθνικά καίκα πρότυπα , "'Επιστημονική ἐπετηρίς τῆς Σχολῆς Νομικῶν καί Οἰκονομικῶν'Επιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τομ. 13 Θεσσαλονίκη 1965 .

PAPAIKMAS JOHANNES " ZUR PROBLEMATIK DER GRIECHISCHEN SOZIALSTRUKTUR/ "ΜΕΘΟΔΙΚΑ", 1964 No III.

Παναστασίου'Αλεξάνδρου, Μελέτες ,λόγοι , Ἄρθρα , 1957.

Παπαναστασίου Αλέξάνδρου,Πολιτικά κείμενα (Το Δημοκρατικό μανιφέστο ,τό παρόν καί τό μέλλον τῆς Δημοκρατίας , Δικτατορία καί Δημοκρατία,Ἐκδ."Παπύρου " Αθῆναι 1972.

Παπανδρέου Ἀνδρέα Γ, 'Η Δημοκρατία στό ἀπόσπασμα ,Ἐκδ. Καρανάση ,Αθήνα 1974

Παπαρηγοπούλου Κ. , 'Ιστορία τοῦ'Ελληνικοῦ "Εθνους τομ. 6(1ἡ εἰσήγηση Π.Καρολίδου ,Ἐκδ. οἶκος "Ελευθεροτυπίας" ,Αθῆναι 1925.

Παπαστηλιόπουλου Σκήλιου, 'Η'Ελληνική οἰκονομία πρίν καί μετά τό 1967,Ἄρθρ.στόν "Οἰκονομικό Ταχυδρόμο " στό υπ' ἀριθμ 1074 φύλλο του.

PARKER W. AND C.SMITH, MODERN TURKEY .LONDON ,1940.

PENDZOPOULOS DIMITRIS . , " THE BALKAN EXCHANG OF MINORITIES AND ITS IMPACT UPON GREECE " PARIS AND THE HAGGUE ,MOUTON ET CO, 1960.

Πεπελάση Α. , "Αρθρα καί σκέψεις 1971-74 , Ἐκδ. Παπαζήση, ΑΘήνα 1985

————————, THE ERGAL SYSTEM AND THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF GREECE JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY ,XIX ,Ιούνίου 1959.

PERISTIANY J. G(ED) , CONTRIBUTIONS TO MEDITERRANEAN SOCIOLOGY.

Πεσματζόγλου Ι. , THE GREEK ECONOMY SINCE 1967(Ανάτυπο),ATHENS ,1971.

Πετρακάκου Δημητρίου Α., Κοινοβουλευτική'Ιστορία τῆς'Ελλάδος ,τομ. 7ος (Βουλαί ἀναθεωρητικαί ,1910-1912,'Ελευθέριος Βενιζέλος ,Νικόλαος Π. Δημητρακόπουλος)

PETROPULOS JOHN A, , POLITICS AND STATECRAFT IN THE KINGDOM OF GREECE 1833-1843 PRICETON N.J: PRINCETON UNIVERSITY PRESS,1968 .

POLYZOS NIC. " , " L'[illegible] GRECQUE "PARIS SIREY, 1945.

POUCQUEVILLE F.C.H.L., "VOYAGE DE LA GRECE (5 τόμοι)PARIS 1827.

Πουλάκου Δ. , Ἡσύγχρονος Τουρκία .Κοινωνικά καί οἰκονομικά θέματα .Ε.Μ.Ε. Ἀθῆναι ,1957.

Πουλαντζᾶ Νίκου , Ἡ κρίση τῶν δικτατοριῶν (Πορτογαλία -Ἑλλάδα -Ἱσπανία),Ἐκδ. Παπαζήση , Ἀθῆνα 1975.

Πουλιανοῦ Ἄρη , Ν. , Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων , Ἀθῆνα 1968.

Πουρνάρα Δ. , " Τό κατηγορῶ τοῦ Γ. Παπανδρέου Ἐκδ.Ἐλεύθερος , Ἀθῆνα.

[illegible] , Ἐλευθέριος Βενιζέλος (4 τόμοι) Ἀθῆνα 1975.

———————— , Χαρίλαος Τρικούπης (2 τόμοι) Ἀθῆνα (χωρίς χρον Ἐκδ.)

PSILOS DIOMEDES . CAPITAL MARKET IN GREECE .ATHENS: CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH 1964.

PUNDEFF MARIN , " BULGARIA NATIONALISM " IN SUGAR / LEDERER (Ἐκδ.), NATIONALISM IN EASTERN EUROPE .

PYE LUCIAN . , POLITICS PERSONALITY AND NATION BUILDING .NEW HAVEN : YALE UNIVERSITY PRESS ,1962.

RISTELHUBER RENE, " HISTOIRE DES PEUPLES BALKANIQUES "PARIS ,FAYARD ,1950.

RIVKIN M. D . , AREA DEVELOPMENT FOR NATIONAL GROWTH ,FR.A. PRAEGER , NEW YORK ,1965.

ROBINSON R.D. , THE FIRST TURKISH REPUBLIC : A CASE STUDY IN NATIONAL DEVELOPMENT ,HARVARD UNIVERSITY PRESS , CAMBRIDGE ,MASSCHUSETTS 1963.

ROUSSEAS STEPHEN.., THE DEATH OF A DEMOCRACY : GREECE AND THE AMERICAN CONSCIENCE, NEW YORK : GROVE PRESS ,1967.

RUNCIMAN STEVEN .. " THE GREAT CHURCH IN CAPTIVITY . A STUDY OF THE PATRIARCHATE OF CONSTANTINOPLE FROM THE EVE OF THE TURKISH CONQUEST OF THE GREEK WAR OF INDEPENDENCE ",CAMBRIDGE, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS , 1968

RUSTOW ,D.A. , FOREIGN POLICY OF THE TYRKISH REPUBLIC ,IN MACRIDIS R.C.,ED FOREIGN POLICY IN WORLD POLITICS ,ENGLEWOOD CLIFFS ,N.J.,1958.

————————, TURKEY'S SECOND TRY AT DEMOCRACY.THE YALE REVIEW (1963).

———————, TURKEY :THE MODERNITY OF TRADITION IN PYE ,L.W.AND VERBA,S.(EDS),POLITICAL DEVELOPMENT PRINCETON 1965.

———————, THE DEVELOPMENT OF PARTIES IN TURKEY IN POLITICAL PARTIES AND POLITICAL DEVELOPMENT ,EDS .LA PALOMBARA ,J.AND WEINER ,M.PRINCETON 1966.

Σ αρίκολος Ι.Ν. , Τό παρελθόν ,τό παρόν καί τό μέλλον τῆς'Ελλάδος Τεργέστη 1866

Σ αρρή Νεοκλή . , Τουρκία 83, ἄρθρα στήν ἐφημερίδα "'Ελευτεροτυπία" στά φύλλα τῆς 16-11-1983 καί 20-11-1983 .

———————, ,'Η ἄλλη πλευρά , Ἐκδ. Γραμμή.

Σβορῶνος Ν. , 'Επισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς'Ιστορίας . Αθήνα 1976.

SHAW LAWRENCE H, , "POSTWAR GROWTH IN GREEK AGRICULTURAL PREDUCTION", ATHENS ,CENTER OF PLANNING AND ECONOMIC RESEARCH, 1969.

Σιδέρης Ν. Γ. , 'Η'Ελληνική βιομηχανία Α θήνα 1950.

ΣΣηλιηρσῦ Γ. , Τό κοινωνικό μας ζήτημα ,Ἐκδ. Διεθναύς ἐπικαιρότητας,Αθήνα 1971.

Σκούντζου Θ.- Γ. Σ. , Πίνακας εἰσροῶν - ἐκροῶν τῆς'Ελληνικῆς οἰκονομίας:1958, 1963, 1966 , 1969 , ΚΕΠΕ, Αθήνα ,1974.
Ματθαίου.

Σοσιαλιστικό (Το) Μανιφέστο τοῦ 1945, Τά τετράδια τοῦ Ρήγα 12,Λευκωσία ,1974.

SOCIETE POUR L' HISTOIRE TURQUE .HISTOIRE DE LA REPUBLIQUE TURQUE. IST.1935.

SOUSAL ℅ , THE POLICY OF MIXED INDUSTRIAL ENTERPRICES IN TURKEY AND ITS SOCIOPOLITICAL CONSEQUENCES,στό βιβλίο τοῦ MEDITERRANEAN SOCIAL SCIENCES RESEARCH CENTRE INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES. μέ τίτλο SELECTED OF INDUSTRIALIZATION IN THE MEDITERRANEAN BASIN , 1970, THE HAGUE/

Στεφανίδη Δ.Ζ. , 'Η θέσις τῆς βιομηχανίας ἐν τῇ κοινωνικῇ μας οἰκονομία Θεσσαλονίκη , 1938.

Σταματόπουλος Τάκης,'Οθωμανικός ἀγώνας πρίν καί κατά τήν'Επανάσταση τοῦ 1821 (τόμοι4) Αθήνα 1971-1975.

STATISTICAL YEAR OF GREECE ,1956THROUGH 1967.

STERLING PAUL . , RELIGIOUS CHANGE IN REPUBLICAN TURKEY . MEJ ,XII (1958).

STOIANOVITCH TRAIAN, " A STUDY IN BALKAN CIVILISATION ", NEW YORK ,ALFRED A, KNOPF

BORZOI STUDIES IN HISTORY ,1967.

STYCOS ,J.MAYONE., "PATTERNS OF COMMUNICATION IN A RURAL GREEK VILLAGE ", PUBLIC OPINION QUARTERLY , XVI (SPRING 1952).

Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1951.

" " τοῦ 1968 (Ἐκιμ. Α. Ζιμκουλάκη ,μετά εἰσαγωγικῆς περιλήψεως Ἀθῆνα 1969).

Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1975.

Σύνδεσμον Ἑλλήνων Βιομηχάνων , Ἑλληνική Βιομηχανία 1964.

SZYLIOWICZ , J.S. POLITICAL CHANGE IN RURAL TURKEY ERDEMLI.THE HAGUE ,1966.

Τερλεξῆ Πανταζῆ , Διπλωματία καί Πολιτική τοῦ Κυπριακοῦ Ἡ ἀνατομία ἑνός λάθους Ἀθῆνα 1971.

Τερλεξῆς Πανταζῆς , Ἐξωτερική πολιτική ,Κύπρος -Λ τγαῖο , Κίλλοθ: αθτοκαταστροφῆς, Κέδρος , 1976.

Τεχεράνη , Γιάλτα, Ποτσδαμ, συλλογή ντοκουμέντων , Σύγχρονη ἐποχή Ἀθῆνα 1976

Τζιλας Μίλοβαν. , Συνομιλίες μέ τόν Στάλιν.

THIEGSCH F. , DE L' ETAT ACTUEL DELA GREEK ET DES MOYENS D' ARRIVER A SA RESTAURATION ,LEIPZIG, 1833.

TOMPSON KENNETH . FARM FRAGMENTATION IN GREECE .ATHENS : CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH, 1963.

THOMSON ,SIR BASIL. THE ALLIED SECRET SERVICE IN GREECE . LONDON :HUTCHINSON,1931

THORNBURG ,M.W, AND OTHERS. TURKEY AN ECONOMIC APPRAISAL , NEW YORK ,1949.

TODOROV NIKOLAI , " SUR QUELQUES ASPECTS DU PASSAGE DU FEODALISME AU CAPITALISME DANS LES TERRITOIRES BALKANIQUES DE L' EMPIRE OTTOMAN ",*REVUE DES ETUDES DU SUD-EST EUROPEEN ".1963 , N 1-2.

Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, (διεύθυνση οἰκονομικῶν μελετῶν),Τά κρατικά μονοπώλια 1958.

TRIANTIS S.G. , COMMON MARKET AND ECONOMIC DEVELOPMENT, αθήνα ,1965.

Τσαούσης Δ. , Η Ἡ μορφολογία τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ,Ἀθῆνα 1971.

Τσάτσος Κ. , Ἡκοινωνική σοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ,Ἀθῆνα 1962.

Τσίρκας Στρατῆς. ,Ὁ Καβάφης καί ἡ ἐποχή του, Ἀθῆνα 1971.

Τσοποτός Δ. , Γῆ καί γεωργός τῆς Θεσσαλίας κατά τήν Τουρκοκρατία, Ἀθῆνα 1975

Τσάρτσιλ Οθίστον , Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ,Ελληνική Μορφωτική Εστία ,Αθήνα θεμ.

TURVEN E. , Ἡ περιγραφή τοῦ ἀν'Ελλάδι φορολογικοῦ συστήματος Αθήναι ,ΚΕΠΕ,1968

Τσουκαλά Κων/τίνου,'Εξάρτηση κι αναπαραγωγή ,ὁ κοινωνικός ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μηχανισμῶν στήν'Ελλάδα (1830-1922) ,μέ πρόλογο Ν.Γ.Σ βρώνου, Ἐκδ. Θεμέλιο, Αθήνα ,1977.

----------, 'Η'Ελληνική Τραγωδία ,ἀπό τήν ἀπελευθέρωση ὡς τούς συνταγματάρχες 'Ολκός,

Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ 'Ελλάδας, Εθνικοί λογαριασμοί'Ελλάδας 1958-1961 ,ἀριθμ 11 Αθῆαι 1962.

Φάκελλος 'Ελλάς , Μυστικά ἀρχεῖα Φόρειν"Ορις (δικτατορία , πόλεμος ,κατοχή , ἀντάρτικο ΜΑμπατολή) ,Ἐκδ. Νέα Σ ύνορα ,Αθήνα 1972.

Φάκελλος Τουρκία , Τό πείραμα τῆς κοινοβουλευτικῆς δικτατορίας ,Ἔκδοση τῆς " Τουρκικῆς Δημοκρατικῆς ἀντίστασης ", 1974.

Φίλια Βασίλη , Κοινωνία καί ἐξουσία στήν'Ελλάδα,'Ηνόθα ἀστικοκοίνηση 1800-1864, Ἐκδ. Β Μακρωνίτη καί Σια Φ.Ε. ,Αθήνα 1974.

---------- , Δοκίμια Κοινωνιολογίας ,Μαυρομούμανης ,Α θήνα 1976.

----------, "Οψεις τῆς διατήρησης καί τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος Ταμ. 2, Νέα Σύνορα , Α θήνα 1980.

---------- , Κοινωνικά συστήματα , Νέα Σύνορα, Α θήνα 1978.

Φίλια Βασίλη, , 'Ημετανάστευση 'Ελλήνων ἐργατῶν στήν Γερμανία καί οἱ συνέπειές της , ἄρθρο στό περιοδικό τοῦ Κ.Κ.Ε.Α ." Κοινωνιολογική Σκέψη" ταμ. Ι ,Α θήνα , 1966

Φίνλεϋ Γεωργίου ,'Ιστορία τῆς'Ελληνικῆς 'Επανάστασης ταμ. 2 (μέ πρόλογο Γιάννη Κορδάτου καί ἐπιμέλεια Τάσου Βουρνᾶ) Ἐκδ. "Ο Κόσμος " Αθήνα.

Χαλικιά Δ. Ι. 'Ηἐκβιομηχάνισις τῆς'Ελλάδος Ἐκδ. Τράπεζα τῆς'Ελλάδας (Ἀρχεῖο μελετῶν καί ὁμιλιῶν της)'Αθήναι 1958.

Χαριτάκη Γ. , 'Η'Ελληνική βιομηχανία ,'Αθήναι ,1927

Χάρκουτλου Καμουραν Μακίρ., 'Η Τουρκία σ' αδιέξοδο , δρόσημο , 1974.

Χατζιδάκης Γ.Ν. , Σύνταμη 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσας ,νέα Ἔκδοση Αθήνα , 1967.

Χατζόγλου Σ. , 'Η ανεργία στήν 'Ελλάδα ,ἄρθρο στό ὑπ' ἀριθμ 465 τεῦχ. τοῦ " Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου " τῆς 14-8-1963 .σε) 184.

Χουμανίδης Λ. , Οἰκονομική 'Ιστορία τῆς 'Ελλάδος ,Ε.ΚΚ.Ε. ,Αθήνα ,1973.

Ψαρρός Δ.Κ. , 'Η οἰκονομική καί δημοσιονομική πολιτική καί οἱ ἐπεμβάσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους εἰς τήν κοινωνικήν καί οἰκονομικήν ζωήν ," Οἰκονομική καί στατιστική ἐγκυκλοπαιδεια ,τομ. 4 Αθήνα 1958.

Ψυχάρη Σταύρου Π. Τά παρασκήνια τῆς 'Αλλαγῆς , Αθήνα 1975 (Πρόλογος Παναγιώτη Κανελλόπουλον).

Ψυρούκη Νίκου , 'Ιστορία τῆς σύγχρονης 'Ελλάδας 3.τομ. 2η Ἔκδοση , Ἐκδ. "'Επικαιρότητα " ,Αθήνα 1976.

ULMAN ,A. HALUK AND

TACHAU FRANK , , COMPARATIVE POLITICS : THE ATTEMPT TO RECONCILE RAPID MODERNIZATION WITH DEMOCRACY . MEJ, XIX (1965).

UNITED NATIONS , RESTRICTIVE BYSINESS PRACTICES OF THE OPERATIONS OF MULTINATIONAL UNITED STATES ENTERPRISES IN THE DEVELOPING COUNTRIES, N YORK ,1972.

----------, STATISTICAL YEARBOOK ,1973.

----------, INDUSTRIAL ESTATES IN EUROPE AND MIDDLE BOOST ,N,YORK ,1968.

UNITED STATES . , DEPARTMENT OF STATE .GREEK ATTITUDES TOWARDS THE UNITED STATES USSR,GREAT BRITAIN AND FRANCE REPORT No3 .NEW YORK : COLUMBIA UNIVERSITY BURRAU OF APPLIED SOCIAL RESEARCH ,1951.

VALSAMIDIS S. ,DIE GIECHISCHEN ARBEIT WEHMER IN DER BUNDES REPUBLIC DEUTCHLAND, ATHEN ,1964.

VERNICOS N. , L' ECONOMIE DE LA GRECE , 1950-70 ,1974.

WARD BENJAMIN . GREEK REGIONAL DEVELOPMENT ATHENS: CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH 1963,

WARD ROBERT AND DANKWART RUSTOW, POLITICAL MODERNIZATION IN JAPAN AND TURKEY . PRINCETON , N.J: PRINCETON UNIVERSITY PRESS ,1964.

WARRINER DOREEN (Ἐκδ.)"L' CONTRASTS IN EMERGING SOCIETIES: READING IN THE SOCIAL AND ECONOMIC HISTORY OF SOUTHEASTERN EUROPE IN THE 19TH CENTURYY LONDON UNIVERSITY OF LONDON : ATHLONE PRESS, 1969.

WEBSTER ,D. E/ , THE TURKEY OF ATATURK .SOCIAL PROCESS IN THE TURKSH REMORMATION PHILADELPHIA , 1939.

WRIGHT, W.F. , THE TURKISH REVOLUTION 1960-1961 . WASHINGTON ,D.C. 1963.

WESTEBLE RICHARD , SAVINGS AND INVESTMENT IN GREECE, ATHENS :CENTER FOR ECONOMIC RESEARCH ,1964

WOODHOUSE ,C.M. , THE GREEK WAR OF INDEPENDENCE .LONDON : HUTCHINSON 1952.

WOODHAUSE C. , τό Μῆλο τῆς Ἐριδος ,Ἐξάντας , 1976

XYDIS RTEPHEN/ G : " MODERN GREEK NATIONALISM ",SUGAR PETER F.AND LEDERER IVO J, (Ἐκδ) "NATIONALISM IN EASTERN EUROPE ",SEATTLE AND LONDON, UNIVERSITY OF WASHIGTON PRESS ,1969.

YALMAN AHMED EMIN ., TURKEY IN MY TIME .NORMAN ,1956.(SEE ALSO EMIN).

ZAKYTHINOS D. , "LA COMMUNE GRECQUE .LES CONDITIONS HISTORIQUES D' UNE DECENTRALISATION ADMINISTRATIVE ," L'HELLENISME CONTEMPORAIN ". Ἰούλιος - Αὔγουστος 1948.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2ος

(Περιοδικά 1ης Δημοσίευσης)

Ἀνάπτυξη

International Social Development Review, No.3: Unified Socio-Economic Development and Planning: Some New Horizons, United Nations, New York, 1971.

Studies in Comparative International Development, ed. Irving Louis Horowitz, Rutgers University, New Brunswick, New Jersey. Βλέπε ἰδιαίτερα Needler, Martin C., The Logic of Conspiracy: The Latin American Military Coup as a Problem in the Social Sciences, Vol.XIII, No.3, 1978, σελ. 28, ἑξ.

The Developing Economies, The Journal of Institute of Developing Economies, Tokyo. Βλ. ἰδιαίτερα Kwan S. Kim, Industrialization Strategies in a Developing Socialist Economy - An Evaluation of the Tanzanian Case, Vol. XVI, No.3, September, 1978, p.254.

The International Journal of Development Studies, a Quarterly Journal Devoted to Economic Political and Social Aspects of Development, publ. by Frank Cass and Co.Ltd. (Topics: Ecology, Occupational Hygiène, Industrial Health, Social Effects of Technological Advances, Radiation, Noise, Pollution of the Biosphere and Outer Space, City Planning, Ekistics, Transportation Problems, Genetic Aspects, Drug Matters, Environmental Management, Population Problems, Food and Animal Feeds, Environmental Medicine, Cybernetics, Ergonomics and Bio-Engineering).

1ο Ἡ παρακάτω κατάταξη τῶν περιοδικῶν δέ γίνει κατά ἐπιστημονικῆς πλάδους καί κατά κύκλους μεγάλων θεμάτων. Ἂς παρατηρήσει ὅμως ὅτι ἄρθρα καί μελέτες πού δημοσιεύτηκαν σέ περιοδικά περιέχονται καί στό βιβλιογραφικό ὑλικό τοῦ 1ου κίνημα, ὅπου μπορεῖ νά τά βρεῖ κανείς σύμφωνα μέ τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα τους.

Βαλκανικές χῶρες

('Εκτός Ελλάδας καὶ Κύπρου ποὺ περιλαμβάνονται στόν πίνακα ὡς ξεχωριστὰ λήμματα.)

ACTUALITES ROUMAINES. BUCAREST ANNEE 2:1979 - 6 :1983 .

ALBANIA , NEW. , AN ILLUSTRATED POLITICAL AND SOCIAL MAZINE.TIRANA YEAR 1979-1983.

ASSEMBLY ,YUGOSLAV,. BELGRADE,YEAR 17:1980- 19:1982

Βαλκάνια. , Ἔκδ. Γ. Καρίδης Ἔτ. 1982, ἀρ. 1 -

BIBLIOTEKAR. , BIBLIOTHEQUE CYRILLE ET METHODE ,SOFIA 26:1977-30:1983.

BULLETIN . , ASSOCIATION INTERNATIONALE D'ETUDES DU SUD -EST EUROPEEN BUCAREST ,VOL 15/16:1977/78.

BULLETIN D'INFORMATION , "CENTRE INTERNATIONAL D' INFORMATION SUR LES SOURCES DE L' HISTOIRE BALKANIQUE ET MEDITERRANNEENE .SOFIA. ANNEE 1979-82

CIBAL .

REVIEW ,YUGOSLAV MONTHLY , BEOGRAD , YEAR 1979-1983.

MAGAZINE.

REVUE DE POLITIQUE INTER- POLITIQUE -ECONOMIQUE -DROIT - SCIENCE - CULFURE.

NATIONAL . BELGRADE . ANNEE 32: 1982 - 34: 1983.

REVUE ROUMAINE . , REVUE DE CULTURE ET CIVILIZATION ROUMAINES /

REVUE DES ETUDES SUD - ACADEMIE DES SCIENCES SOCIALES ET POLITIQUE .INSTITUT

EST EUROPEENNES . , D'ETUDES SUD-EST EUROPEENNES.BUCAREST.Τομ.17:1979-21:1983.

REVUE ROUMAINE D'ETUDES ACADEMIE DES SCIENCES SOCIALES ET POLITIQUE DE LA REPUBLI-

INTERNATIONALES . , QUE SOCIALISTE DE ROUMANIE./BUCAREST.ANNEE 13:1979-17:1983

REVUE ROUMAINE DES SCIENCES BUCAREST.τομ. 23:1979,25:1981.

SOCIALES.SERIE DES SCIENCES ECONOMIQUE. ,

REVUE ROUMAINE DES SCIENCES BUCAREST .τομ24 : 1980 - 27 :1983.

SOCIALES.SERIE DE SOCIOLOGIE.,

SURVEY YUGOSLAV . , A RECORD OF FACTS AND INFORMATION .BEOGRAD .VOL.20:1979 24 : 1983.

Ἑλλάς

Ἀναγέννηση. Βλ. Ἰδιαίτερα τό τεῦχ. τοῦ Μαρτίου 1927 ,ὅπου ἡ μελέτη τοῦ Κ. Βάρναλη Νεοελληνική πραγματικότητα καί μαγεία καί τό τεῦχ. τοῦ Νοεμβρίου 1926 ὅπου ἡ μελέτη τῆς Ρόζας Ἰμβριώτη .Ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας.

Ἀντί . Βλ. Ἰδιαίτερα τό τεῦχος 53 τοῦ 1976 ὅπου περιέχεται ἔρευνα σχετικά μέ τήν ἀντίσταση τοῦ 41-44 καί τά τεύχη 240-242 τοῦ 1983 ὅπου περιέχεται ἔρευνα σχετικά μέ τό ΠΑΣΟΚ.

Ἀρκαδικά. Περιοδικό ,Λόγου- Τέχνης - Ζωῆς Κέντρο Ἀρκαδικῶν Μελετῶν ,Ἀθήνα,Ἐτ.Ἀ΄: 1956, ἀρ 1.

Ἀρχεῖο Εὐβοϊκῶν Μελετῶν,Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν ,Ἀθήνα, Ἐτ. 1:1935.

" Θεσσαλικῶν " . Ἑταιρεία Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν,Βόλος,Ἐτ.1 : 1932.

" Πόντου. Ἐπιτροπή Ποντιακῶν Μελετῶν ;Ἀθήνα,Ἐτ.1 :1928

Βυζαντινά. Κέντρο Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν ,Θεσσαλονίκη 1969.

Δελτίο Ἱστορικῆς κι Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.Ἱστορική κι Ἐθνολογική Ἑταιρεία.Ἐτ.1:1928-3

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.Ἀθήνα Ἐτ.1:197
Δελτίο Στατιστικῆς Κοινωνικῆς Πρόνοιας. Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρ.Ἑλλάδας Ἀθήνα ,Ἐτ.1:1960/6
ECONOMIC JOURNAL .Ἰούνιος 1973,ὅπου μελέτη τοῦ Δ.Καράγιωργα μέ τίτλο" THE DISTRIBU-TION OF TAX BURDEN BY INCOME GROUPS IN GREECE ".

Ἐθνογραφικά. Πελοποννησιακόν Λαογραφικόν Ἵδρυμα.

Ἔθνος (ἐφημερίς). Βλ. τά φύλλα τοῦ τελευταίου δεκαήμερουτοῦ Ὀκτωβρίου 1984,ὅπου Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἀφηγεῖται τήν ζωή του καί τά πολιτικά γεγονότα ποῦ ἔζησε.

Ἑλληνικός Πολιτισμός .Ἐκδ.Β.Β. Σκληρός,Ἀρόη- Πάτρα, Ἐτ.Α΄ :1960.

Ἐλευθεροτυπία(ἐφημερίς). Βλ. Τά φύλλα τῆς 16-11-1983 καί 20-11-1983 ὅπου ἄρθρα τοῦ Ν. Σαρρῆ σχετικά μέ τήν Τουρκία τοῦ 1983.-

Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν .Ἀθήνα ,Ἐτ. 1: 1924.-

Ἐπετηρίς Ἱδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν .Ἀθήνα ,Ἐτ. 1:1979/80.-

Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν . Ἀθήνα ,Ἐτ.1:1968.-

Ἐπετηρίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου. Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως .Ἀθήνα, Ἐτ. 1968.-

Ἐρανιστής(ὁ).Ὅμιλος Μελέτης Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἀθήνα ,Ἐτ. 1969.-

Ἐφημερίς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν. Ἐκδ.Ν.Π.Θηβαῖος -Π.Ζέπος .Ἀθήνα Ἐτ. 1:1934.-

"HELLAS " .περιοδικό τοῦ Γερμανοελληνικοῦ συνδέσμου ,BONN, Γερμανία, Βλ.Ἰδιαίτερα Μ . NIKOLINAKOS ,DER ENTWICKLUNGSSTAND GRIECHENLANDS στό ὑπ'ἀριθ.

18 τεῦχος ταμ.6 τοῦ Σεπτεμβρίου 1967.

'Ηάριστερά σήμερα. "Βλ. Κώστας Φιλίνης .Ἔτ. 1983,ἀριθμ 1.-

'Η πορεία τῆς'Ελληνικῆς Βιομηχανίας.'Ινστιτοῦτο Οἰκονομικῶν καί Βιομηχανικῶν ἐρευνῶν . Αθήνα ,Ἔτ. 1976 ,ἀριθ.3.-

Θρακικά.Θρακικό Κέντρο. Αθήνα ,Ἔτ. 1:1978

Κοινωνιολογική Σκέψη. "Ἔκδοση τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν'Ερευνῶν Αθηνῶν(Κ.Κ.Ε.Α) Αθήνα .Βλ.'Ιδιαίτερα ταμ. Ε, 1966, σελ. 117ἑπ. ,ὅπου ἄρθρο τοῦ Β.Φίλια 'Η μετανάστευση'Ελλήνων ἐργατῶν στήν Γερμανία καί) οἱ συνέπειές της. Κομμουνιστική'Επιθεώρηση. Βλ.'Ιδιαίτερα τό ὑπ' ἀριθμ 14 τεῦχ. τοῦ'Οκτωβρίου 1971 ὅπου Γ.Καρά ,δ'Ελληνικός διαφωτισμός .

Κυπριακαί Σπουδαί. 'Εταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν .Λευκωσία,Ἔτ.Α'ε1937-

"Κυριακάτικη 'Ελευθεροτυπία "(ἐφημερίς) Βλ. τό φύλλο τῆς 30/1/1983 σχετικά μέ τά " ντουκουμέντα " τοῦ Μ.Βαφειάδη.-

Κώδιξ Νομικοῦ Βήματος."Ἔκδοση τοῦ Δ.Σ.Α. ,Αθῆναι βλ.'Ιδιαίτερα τόν τόμ τοῦ 1968,περί τροποποιήσεως καί συμπληρώσεως ἐνίων διατάξεων τοῦ ν. 1880/1851 περί " φορολογίας τῶν πλοίων " ,σελ. 380,Α.Ν. 378/1968 Περί συμπληρώσεως τοῦ Α.Ν. 89/67 " περί ἐγκαταστάσεως ἐν'Ελλάδι 'Αλλοδαπῶν 'Εμπορευομηχανικῶν 'Εταιρειῶν , καί σελ. 565,Α.Ν. 89/67. Βλ. ἀκόμη τόν τομ 1969 ,σελ. 710,Ν.Δ.185/69 "περί συμπληρώσεως καί τ οποποιήσεως τῆς νομοθεσίας περί ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων ,σελ. 714,Ν.Δ. 186/69 "Περί τροποποιήσεως καί συμπληρώσεως τοῦ ν. 3239/55 ὡς ἐτροποποιήθη καί συνεπληρώθη διά τοῦ Ν.Δ. 3755/57 " τόν τομ, τοῦ 1953 ,σελ. 1078 ἑπ. ὅπου τό Ν.Δ.2687/53 " περί προστασίας κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ."

Κώδιξ Νόμων."Ἐκδ. Ζαχαρόπουλου .Τομ τοῦ 1953 ,σελ 1213-1216 ὅπου τό Ν.Δ.2687/53 " περί προστασίας κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ ".-

Λακωνικαί Σπουδαί. 'Εταιρεία Λακωνικῶν Σπουδῶν . Αθῆνα , Ἔτ. Α'ε1972.-

Λαογραφία. Λαογραφική 'Εταιρεία 'Ελλάδος .Αθῆνα ,Ἔτ.1:1909/10.-

L'OBSERVATEUR DE L'OCDE. Βλ.'Ιδιαίτερα τό τεῦχ. Αὐγούστου 1964, σελ 12-15,ὅ ὅπου ἀναφορά στό θέμα τῆς'Ελληνικῆς'Επαρχίας.

Μακεδονικά. 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκη ,Ἔτ. 1ε 1940.-

Νέα Οἰκονομία . Βλ.'Ιδιαίτερα τό τεῦχος 1,1966.

Νομικό Δελτίο. Νομικό Συμβούλιο τοῦ Κράτους. Αθῆνα ,Ἔτ. 1:1959

Νομικό Δελτίο. Τράπεζα της Ελλάδος . Αθήνα ,Έτ. 3:1950

Οικονομία καί Επιστήμη. Έκδ. Δημοσιογράφων καί Επιστημόνων Αθήνα Έτ. Α΄:1976αρ.1-

Οικονομία καί Κοινωνία .Έκδ. Γ. Παναγόπουλος καί Σια Ε.Ε. Αθήνα,Έτ.1:1979,άρ. 9-

Οικονομικός Ταχυδρόμος. Αθήνα βλ. ιδιαίτερα τό φκ' άριθ 1074 φύλλο όπου άρθρο του Σ.Παπαστηλιόπουλου ;Η Ελληνική Οικονομία πρίν καί μετά τό 1967. Τό φκ' άριθμ 465 φύλ. της 14/2/1983,σελ. 189,όπου τό άρθρο τού Σ. Χατζόγλου ,ή Ανεργία στις τήν Ελλάδα.Τό φκ' άριθμ 1184 φύλ. της 13.11. 1977,όπου συνέντευξη τού Π.Παπαληγούρα σχετικά μέ τήν οικονομική φιλοσοφία της Κυβέρνησης της "Η.Δημοκρατίας ". Τό φκ' άριθ. 1602 φύλ. της 17/1/85 ,όπου άρθρο τού Θ.Νικολόπουλου μέ τίτλο "Τά μιά πανωνιολογική άνάσταση ένάντια στό νομικό κατεστημένο της Ελλάδας ". Τό φκ' άριθμ , 1382 φύλ. της 30/8/1984 ,όπου άρθρο τού Θ.Νικολόπουλου μέ τίτλο "Σοσιαλιστικός μετασχηματισμός στήν Ελλάδα ".

Πελοποννησιακά. Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών ,Αθήνα , Έτ. 1:1956/57.-

Πορεία . Αθήνα . Βλ.Ιδιαίτερα τεύχ. 3 τού 1967 ,σελ.2-7 σχετικά μέ τήν σύμβαση πού έκανε ή Στρατιωτική κυβέρνηση μέ τήν Εταιρεία

Πρακτικά Ελληνικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας.Ανθρωπολογικό Μουσείο. Αθήνα Έτ. :1925.

SOCIALISME. Βρυξέλλες ;Ιούλιος 1964 ,σελ 492,όπου άρθρο τού Μ.Κόρακα σχετικά μέ τήν κατάσταση της Ελληνικής άστικής τάξης.

Συμπόσια(Πρακτικά) .Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών. Αθήνα,Έτ.1979

Συνοπτικό.Ορθόδοξο Κέντρο Οικουμενικού Πατριαρχείου.Γενεύη Έτ.1:1976,

Τά " Νέα "(εφημερίς). Βλ. τά φύλλα από 27/10/1975 όπου περιέχεται ή έρευνα μέ τίτλο " Σοσιαλισμός στήν Ελλάδα " , Τά φύλλα από 18/8/75 μέχρι 11/12/1975 όπου περιέχεται μεγάλη έρευνα γύρω άπ' τήν Εθνική Αντίσταση .Τό φύλλο της 1/6/76 όπου άρχίζει σειρά άρθρων τού Γ.Λιάνη σχετικά μέτά γεγονότα τού Ιουλίου 1974 .Τά φύλλα από 13/12/76 μέχρι 21/12/76 όπου συνέντευξη Μ. Βαφειάδη .

Τό Βήμα της Κυριακής (εφημερίς). Βλ. Τό φύλλο της 23/5/1976 όπου άρθ. τού Ν. Κακαουνάκη σχετικά μέ τήν μεταπολίτευση τού 1974.

Ἱστορία

Current History, World Affairs Monthly, Current History Inc., Philadelphia.
Βλ. ἰδιαίτερα D.F. Gordon, United States Foreign Aid in Perspective, Vol.77, No.488, Ἰούλιος-Αὔγουστος 1979, σελ.1

East European Quarterly, ed. Stephen Fischer - Galati, University of Colorado.
Βλ. ἰδιαίτερα Earl A. Pope, Ecumenism in Eastern Europe: Romanian Style, Vol.XIII, No.2, p. 185. Stephen R. Bowers, East German National Consciousness: Domestic and Foreign Policy Considerations, Vol.XIII, No.2, σελ. 145, ἐπ. S.C.Neitzel, The Evolution of August Bebel's Social-Political Credo, 1861-1871, Vol.XIII, No.1, σελ. 75 ἐπ.

History, The Journal of the Historical Association, University College of North Wales, Bangor. Βλ. ἰδιαίτερα V.G.Kiernan, Marx and Marxism (Review Article), Vol.64, No.21, June 1979, σελ.230 ἐπ.

International Review of Social History, ed. International Instituut Voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.

Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine, Société d'Histoire Moderne avec le Concours du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.

Social History, Methuen and Co.Ltd., London. Βλ. ἰδιαίτερα Bernd Weisbrod, Economic Power and Political Stability Reconsidered: Heavy Industry in Weimar Germany, Vol. 4, No.2, May 1979, σελ.241 ἐπ. Dieter Groh, Base Processes and the Problem of Organization: Outline of a Social History Research Project, Vol.4, No.2, May 1979, σελ.265.

The American Historical Review, American Historical Association, Washington.
Βλ.ἰδιαίτερα Donald Kelley, Gaius Noster, Substructures of Western Social Thought, vol. 84, No.3, Ἰούνιος 1979, σελ.619 ἐπ.

The Historical Journal, Cambridge University Press, Cambridge-London-New York.

./.

Κοινωνική Πολιτική

Journal of Social Policy, The Journal of Social Administration Association, ed. Robert Pinker (Professor of Social Work Studies), London School of Economics.

Social Policy, Διμηνιαία Έκδοση της Social Policy Corporation, New York.
Βλ. ιδιαίτερα Robert S. Broadhead and Ray C.Rist, Why Social Science Discovered Morality, Vol.9, No.1, σελ. 36.

Κοινωνιολογία

American Journal of Sociology. Βλ.ιδιαίτερα Thomas Burger: Talcott Parsons, The Problem of Order and the Program of an Analytical Sociology, Vol.83, No.2, September 1977.
Marshall W. Meyer and M. Craig Brown, The Process of Bureaucratization, Vol.83, No.2, September 1977. Don Steward and Thomas Hoult, A Social Psychological Theory of the Authoritarian Personality, Vol.65, November, 1959.

American Sociological Review, Official Journal of the American Sociological Association. Βλ.ιδιαίτερα Andrea Tyree, Moshe Semyonov and Robert W. Hodge, Gaps and Glissandos: Inequality, Economic Development and Social Mobility, Vol.44, No.3, June 1979, σελ.410 έκ. Kenneth A. Bollen Political Democracy and the Timing of Development, Vol. 44, No.4, August 1979, σελ.572.

Chinese Sociology and Anthropology, A Journal of Translations, Τριμηνιαία περιοδική έκδοση περιέχουσα μεταφράσεις άρθρων από Κινεζικές πηγές (Chung-Kuo ch'ing - Nien : Chinese Youth, Chung-kuo Fu-Nu: Women of China, Minzu T'uan - Chieh : Nationalities Solidarity κ.ά. (Ed. Sidney L. Greenblatt, Drw University, People's Health Press, N. Broadway, White Plains, New York.

./.

Economy and Society, Routledge and Kegan Paul Ltd., Boston - London. ΒΛ. ἰδιαίτερα Antony Cutler, Barry Hindess, Paul Hirst and Athar Hussain, An Imaginary Orthodoxy -, A Reply to Laurence Harris, Vol.8, No.3, σελ. 308 ἑξ. Ἐπὶ ἴδιου τεύχους βλ. Laurence Harris, The Theory of Value and the Value of Theory - A reply to Cutler et al.

Ἑλληνικὴ Κοινωνιολογικὴ Ἐπιθεώρηση, Τριμηνιαία Ἔκδοση, Ἰδιοκτ. Γιάννης Στεμπατσούλος, Ἀθῆνα. Τεύχη 1 (Ἰούνιος 1976) καὶ 2 (Δεκέμβριος 1976). ΒΛ. ἰδιαίτερα Π. Μίχα, Ὁ Ἀνθρωπολογικὸς Στρουκτουραλισμὸς τοῦ C. Levi - Strauss, τεῦχ. 2, σελ.5 ἑξ.

Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἔκδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθῆνα. ΒΛ. ἰδιαίτερα Eleni Mahaira - Odoni, Sartre, Phenomenology and the Study of Social Existence, No.24, 1975, σελ. 198 ἑξ.

Ν. Βαντσόρη, Ἐπιστημολογισμός, Ἐπιστημολογία καὶ Ἐπιστημισμός, No.25, 1975, σελ.395 ἑξ.

Μ. Τσάτσου, Μαρξισμὸς καὶ Ἱστορικὸς Χρόνος, No.28, 1976, σελ.309 ἑξ.

Human Relations, A Journal of Studies Toward the Integration of the Social Sciences, Plenum Press, London - New York.

Κοινωνιολογικὴ Σκέψη, Ἔκδοση τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν. Τεύχη 1 (Ἰανουάριος 1966) καὶ 2 (Νοέμβριος 1966).

Νέα Κοινωνιολογία, Διμηνιαῖο Περιοδικὸ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Διευθ.Γιάννης Στεμπατσούλος, Ἀθῆνα. Τεύχη 1-5 Ἰάνουάρ. 1975 - Δεκέμβριος 1975).

New Society, ed. Paul Barker, London.

News letter of the Canadian Sociology and Anthropology Association, ed. Canadian Sociology and Anthropology Association.

Pacific Sociological Review, Official Journal of the Pacific Sociological Association, San Diego State University, San Diego, California.

Revue de l'Institut de Sociologie, (Revue publiée avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique et avec l'aide financière du Ministère de l'Education Nationale et de la Culture Française),

./.

Université Libre de Bruxelles, Bruxelles, Ed. de l'Université de Bruxelles. Βλ. ἐδιαίτερα Henri Neyman, L'Interdépendance Croissante des Economies: Quelques Voie et Conditions d'un Nouvel Ordre Social et Economique Mondial, No.3 τοῦ 1978 σελ. 263 ἑξ.

Revue Française de Sociologie, Τριμηνιαία ἔκδοση τοῦ Centre National de la Recherche Scientifique, Dir. Jean Stoetzel, Paris.

Social Forces, An International Journal of Social Research, The University of North Carolina Press. Βλ. ἐδιαίτερα Mayer N. Zald, On the Social Control of Industries, Vol.57, No.1, Sept. 1978, σελ 79 ἑξ. Στό ἴδιο τεῦχος Thomas Burger, Σχόλια καί παρατηρήσεις στά βιβλία τοῦ Talcott Parsons, Social systems and the Evolution of Action Theory, The Evolution of Societies, σελ.308, Gisela J. Hinkle, Σχόλια καί κριτικές παρατηρήσεις στό βιβλίο τοῦ Robert K. Merton, Sociological Ambivalence and other Essays, σελ.310 καί David Earl Sutherland, Σχόλια καί κριτικές παρατηρήσεις στό βιβλίο τοῦ Zygmunt Bauman, Towards a Critical Sociology: An Essay on Common Sense and Emancipation, σελ. 312.

Social Indicators Research, An International and Interdisciplinary Journal for Quality - of Life - Measurement, ed. Alex C. Michalos, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, Holland - Boston, U.S.A.

Social Science Information - Information sur les Sciences Sociales, publ. under the Auspices of the International Social Science Council with the Assistance of Unesco, the "Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales" and the "Maison des Sciences de l'Homme", Paris, Sage Publications. Βλ.ἐδιαίτερα On the Varieties of Social Psychology: An essay on the Relationships Between Psychology and Other Social Sciences, Vol. 17, No. 4-5, 1978, σελ 503.

Social Science Research, A Quarterly Journal of Social Science Methodology and Quantitative Research, Academic Press, New York and London.

./.

Social Science Quarterly, Publ. by the University of Texas, Press in Cooperation with the Southwestern Social Science Association.

Sociologie et Sociétés, Department de Sociologie, Faculté Sciences Sociales, Université de Montréal. ΒΛ. ίδιαίτερα Vol.2, No,1970 (Specimen Issue).

Sociological Methods and Research, London, ΒΛ. ίδιαίτερα Vol.4, No.4, May 1976 (Specimen Issue).

Sociology, The Journal of the British Sociological Association. ΒΛ.ίδιαίτερα Vol.13, No.3, Sept. 1979, Stephen P. Vallas, The Lesson of Mannheim's Historicism, p.459.

Sociology and Social Research, Publ.Quarterly at the University of Southern California, Los Angeles, California.

The Canadian Journal of Sociology, The University of Alberta, Edmonton, Alberta. ΒΛ. ίδιαίτερα Robert Bryn, New Directions in Anglo-Canadian Historical Sociology, Vol.4, No.3, Summer 1979.

The Scottish Journal of Sociology, University of Stirling, Stirling, Scotland.

The Sociological Inquiry, Vo.42, Nos 3 and 4, 1972: Perspectives in Political Sociology (Articles which originally appeared in Sociological Inquiry),

The Sociological Quarterly, Journal of the Midwest Sociological Society, Southern Illinois University at Carbonale, Carbonale, Illinois. ΒΛ.ίδιαίτερα Harold R. Kerbo and L. R.Della Fave, The Empirical side of the Power Elite Debate: An Assessment and Critique of Recent Research, Vol.20, No.1, σελ.5 έκ. Στό ίδιο τεύχος David J. Cheal, Hegemony, Ideology and Contradictory conciousness, σελ.109 έκ. Στό ίδιο τεύχος Continuity and Change in Durkheim's Theory of Social Solidarity, by M.J. Hawkins.

The Sociological Review, Publ. by University of Keele. ΒΛ.ίδιαίτερα Monographs, No.8: The Development of Industrial Societies (Papers read at the Nottingham Conference of the British Sociological As-

./.

sociation, 1964), ed. Paul Halmos, Keele, The University, 1964. Monographs No.9: Stochastic Processes in Sociology (A Collection of Papers presented at a meeting at the University of Essex in 1971 organized by a sub-group of the British Sociological Association), Keele, 1973. Βλ. ἀκόμη M.H.Lessnoff, Functionalism and Explanation in Social Science, Vol.17, No.3, Nov.1969.

Theory and Society, Renewal and Critique in Social Theory Elsevier, Amsterdam - London - New York. Βλ. ἰδιαίτερα Charles C. Lemert, De-Centered Analysis Ethnomethodology and Structuralism, Vol.7, No.3, 1979, σελ. 289 ἑπ. Fred Block and Larry Hirschhorn, New Productive Forces and the Contradictions of Contemporary Capitalism.

Μελλοντολογία

Futures, The Journal of Forecasting and Planning, ed. IPC Science and Technology Press (U.K.) in Cooperation with the Institute for the Future U.S.A., Adlard and Son Ltd., Bartholomew Press, Dorking. Βλ. ἰδιαίτερα J. Enoch Powell, Politicians and the Future, Vol.II, No.4, Aug. 1979, σελ. 338 ἑπ. Στό ἴδιο τεῦχος Stephen J. Andriole, Comparative Forecasting : Hindsighting the Czechoslovakian Invasion, σελ.275 ἑπ. Στό ἴδιο τεῦχος Larry Hirschhorn, Post-Industrial Life, σελ. 287 ἑπ.

Μέση Ἀνατολή

INTERNATIONAL JOURNAL OF MIDDLE EAST STUDIES, MIDDLE EAST STUDIES CENTRE OXFORD. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE -LONDON -NEW YORK.

Νομική Ἐπιστήμη

HARVARD LAW REVIEW ED. THE HARVARD LAW REVIEW ASSOCIATION, CAMBRIDGE, MASS.

LAW AND SOCIETY REVIEW, THE JOURNAL OF THE LAW AND SOCIETY ASSOCIATION, UNIVERSITY OF DENVER COLLEGE OF LAW, DENVER, COLORADO.

Νομικό Βῆμα, Μηνιαῖο νομικό περιοδικό ἐκδιδόμενο ἀπό τόν Δικηγορικό Σύλλογο Ἀθηνῶν. Βλ. ἰδιαίτερα τεῦχ. 1ο Ἰανουαρίου 1980, Νικήτα Ἀλιμπράντη, Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Δικαίου στήν Ἑλλάδα, σελ. ἑπ.

Οικονομικά Έπιστήμη

Journal of Economic Issues, Sponsored by the Association for Evolutionary Economics and publ. by the Division of Research and the Department of Economics, Graduate School of Business Administration, Michigan State University, East Lansing. Βλ. ιδιαίτερα Irvin Sobel, Adam Smith : What kind of Institutionalist was He? Vol. XIII, No.2, June 1979, σελ. 347.

Finance and Development, A Quarterly Publication of the International Monetary Fund and the World Bank, Washington.

National Institute Economic Review, Ed. by National Institute of Economic and Social Research, London.

Revue Economique et Sociale, Bulletin de la Société d'Etudes Economiques et Sociales, Lausanne.

The American Economic Review, The American Economic Association (Founded in 1885), George Banta Co., Inc. Menasha, Wisconsin.

The American Journal of Economics and Sociology, Published Quarterly in the interest of Constructive Synthesis in the Social Sciences, Under Grants from the Francis Neilson Fund and the Robert Schalkenbach Foundation), New York.

The Journal of Law and Economics, ed. R.H. Coase and William M. Landes, University of Chicago Law School..

The Manchester School of Economics and Social Studies, The Manchester School, Economics Department, The University, Manchester.

The World Economy, A Quarterly Journal on International Economic Affairs, Elsevier (For the Trade Policy Research Centre), London.

./.

Περιβάλλον (Επιστήμες Περιβάλλοντος)

Environment and Behavior, An Inderdisciplinary Journal, ed. Gary H. Winkel, City University of New York, sage Publications, Beverly Hills and London.

Environment and Planning International Journal of Urban and Regional Research, A Pion Publication, London.

The Annuals of Regional Science, A Journal of Urban, Regional and Environmental Research and Policy, Western Washington University, Bellingham.

"Planning"

Journal of the American Planning Association, Τριμηνιαία περιοδική έκδοση της American Planning Association, Washington.

Socio-Economic Planning Sciences, An International Journal, ed. in Chief, Summer N. Levine, Pergamon Press, Oxford - New York.

Πολιτική Επιστήμη

American Journal of Political Science, Publ. by University of Texas Press for Midwest Political Science Association. Βλ. ιδιαίτερα Arthur F. Bentleys's Philosophy of Social Science, Vol. 22, No.3, 1978, σελ. 595.

British Journal of Political Science, Cambridge University Press, Cambridge. Βλ. ιδιαίτερα Francis G. Castle and R. D. Mckinlay, Public Welfare Provision, Scandinavia and the Sheer Futility of the Sociological Approach to Politics, Vol. 9, No.2, April 1979.

Canadian Journal of Political Science, Wilfrid Laurier University Press, Wilfrid Laurier University, Waterloo, Ontario.

Comparative Political Studies, A Quarterly Journal, Sage Publications, Beverly Hills - London.

./.

Comparative Politics, Τριμηνιαία Έκδοση του City University of New York.

European Journal of Political Research, Official Journal of the European Consortium for Political Research, Elsevier, Amsterdam.

Government and Opposition, A Journal of Comparative Politics, publ. with the assistance of the London School of Economics and Political Science, London. Μλ. ίδιαίτερα David H. McKay, The United States in Crisis : A Review of the American Political Literature, Vol. 14, No.3, Summer 1979, σελ. 373 έκ.

International Journal of Politics, M.E. Sharpe Inc., White Plains. Μλ. ίδιαίτερα Aron Katsenelinboigen, Studies in Soviet Economic Planning, Special issue, Spring - Summer 1978.

Policy Analysis, University of California Press, Berkeley, California.

Political Science, Τριμηνιαία Έκδοση της School of Political Science and Public Administration, Victoria University of Wellington, New Zealand.

Political Studies, The Journal of the Political Studies Association of the United Kingdom, Clarendon Press, Oxford.

Politics and Society, Τριμηνιαία Έκδοση, Geron-X, inc. (Publ.), Los Altos, California.

Politique Aujourd'hui, Recherches et Pratique Socialiste dans le Monde, Paris. Μλ. ίδιαίτερα Debat entre Daniel Lindenberg, Madeleine Rebérioux, Jacques Julliand, Paul Noirot, Blandine Barret - Kriegel, Les Intellectuels et Le Pouvoir, N.1-2, 1978, σελ. 41 έκ.

Public Opinion Quarterly, Organ of the American Association for Public Opinion Research, Elsevier, North-Holland, inc., New York.

./.

Revue Française de Science Politique, Δεμμνιαία Έκδοση τοῦ Fondation Nationale des Sciences Politiques et l'Association Française de Science Politique avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique.

Soviet Analyst, A fortnightly News letter, publ. by Soviet Analyst and ed. by Lain Elliot, London.

The American Political Science Review, Τριμηνιαία Έκδοση τῆς American Political Science Association, University of Pittsburg, Pittsburg. ΒΛ. ἰδιαίτερα John C. Wahlke, Pre-Behavioralism, vol. 73, March 1979, σελ. 9.

The Australian Journal of Politics and History, University of Queens land Press. ΒΛ. ἰδιαίτερα V. Kubalkovà and A.A. Gruiekshank, The Soviet Concept of Peaceful Coexistence : Some Theoretical and Semantic Problems, Vol. XXIV, No.2, σελ. 184 ἑξ.

The Political Quarterly, The Political Quarterly Publishing Co. Ltd., London. ΒΛ. ἰδιαίτερα Richard Hoggart, The Student Movement and its Effects in the Universities, Vol. 50, No.2, 1979, σελ. 172 ἑξ.

Σοσιαλισμός - Μαρξισμός

American Institute of Marxist Studies News letter, publ. by American Institute of Marxist Studies. ΒΛ. ἰδιαίτερα No.1, Ἰανουάριος 1964.

International Socialism, Quarterly Journal of Socialist Theory of the Socialist Workers Party, London. ΒΛ. ἰδιαίτερα Alex Callinicos Maoism, Stalinism and the Soviet Union, Summer 1979, σελ. 80 ἑξ.

Le Socialiste, Bulletin Officiel du Parti Socialiste, Paris (1877-1923).

Marxist, The Magazine of Leeds University Union Marxist Society, with the Support of London, Hull, Exeter, Leicester, Oxford and Sheffield Marxist Societies and Nottingham and Durham Socialist Societies.

./.

Marxist Quarterly, Publ. by American Marxist Association, 1937, Nos. 1-3.

New Left Review, ed. Perry Anderson, London. Βλ. ἰδιαίτερα Erik Olin Wright, The Value Centreversy and Social Research, No.116, 1979, σελ.53 ἑξ.

Problems of Communism, Διμηνιαία Ἔκδοση, Washington.

Socialist Appeal, An Organ of Revolutionary Socialism, (Monthly Publ.), ed. Albert Goldman and Ernest Erber, Chicago. (February 1935- March 1937).

Socialist Call, Publ. by the Socialist Party of the United States, New York, (Quarterly Publ., 1943 - 1962).

Socialist Review, Official Theoretical Organ of the Socialist Party of the United States, New York, (1932 - 1940).

The Marxist, A Discussion Journal, London, (Publ. every two months).

The Marxist, Publication ed. by Worker's Educational Institute.

The Marxist Quarterly, London, (January 1954 - January 1957).

The Socialist, Official Organ of the Socialist Labour Party of Great Britain.

Συμπεριφεριστικές

Behavioral Science, Journal of the Society for General Systems Research, Systems Science Publications, University of Louisville, Louisville (Βλ. ἰδιαίτερα Vol. 24, No.4, July 1979).

Journal of the History of the Behavior Sciences, Ed. Barbara Ross, Clinical Psychology Publishing Co., inc., Brandon, Vervont. Βλ. ἰδιαίτερα Robert I. Watson, The History of Psychology Conceived as Social Psychology of the Past, Vol. XV, No.p.103. Στό ἴδιο τεύχος John C. Burnham, From Avant - Garde to Specialism : Psychoanalysis in America, σελ. 128 ἑξ Nathan G. Hale, Frend's

Reich, The Psychiatric Establishment and the Founding of the American Psychoanalytic Association: Professional Styles in Conflict, σελ.135 ἑξ.

./.

Τουρκία

Β.Τ.Τ.Δ. , Κατάλογος τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας μέ ἔγγραφα , Κων/πόλη. Βλ.Ἰδιαίτερα τά ἄρθρα καί μελέτες τοῦ DEMIR DEMIRGIL , ἄλυτα προβλήματα τῆς χώρας μας (1969) , στοιχεῖα ἀνασταλτικά τῆς προόδου μας , τά συναλλαγματικά μας ἀποθέματα καί οἱ ἐπιδράσεις τους στήν οἰκονομία μας ,((Ἀπρίλιος 1977) ; Η πολιτική τῆς ἐκβιομηχάνισης καί τό ἐξωτερικό ἐμπόριο (Μάϊος 1972) ,Κριτική τοῦ τρίτου πενταετοῦς σχεδίου ,(Ἰανουάριος 1972) ,Η 12η Μαρτίου καί η οἰκονομία τῆς Τουρκίας (Ἰούλιος1972) Παραστηριότητα τῆς Τουρκικῆς οἰκονομίας (Ἰαν.1972) Προβλήματα τῆς δραστηριότητας τῆς Τουρκικῆς οἰκονομίας στούς κυριότερους τομεῖς της,(Φεβρουάριος 1971) ,Προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί ἡ ἀνάπτυξή της ,(Μάρτιος 1971) .Η Τουρκική οἰκονομία τό 1980 σέ σχέση τήν χθεσνη καί σημερινή πραγματικότητα ,('Απρίλης 19 .) ,Τό ἐξωτερικό ἐμπόριό μας καί τά προβλήματά του('Ιούνιος 1970) .(Τά παραπάνω ἄρθρα μελέτες μπορεῖ νά τά βρεῖ κανείς στό Δελτίο τῆς Βαλκανικῆς βιβλιογραφίας, τόμ. 1ος ,στό'Ιδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου (ΙΜΧΑ) , Θεσσαλονίκη ,μέ τούς ἀριθμ 197 μέχρι 210) Βλ. ἀκόμη SELCUK GREJ, συζητήσεις σχετικά μέ τήν " τάξη τῆς Τουρκίας " (Νοέμβριος 1969,Βαλκ.Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 210), EMRE GONENSAY , οἰκονομική ἀνεξαρτησία κι ἐξωτερική βοήθεια (Μάρτιος 1970 , Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ. παρ. ἀριθμ 225). TEVFIC INCI , Η κατάσταση τοῦ θαλάσσιου ἐμπορίου μας, τά προβλήματα καί οἱ λύσεις του,(Αὔγουστος 1970 ,Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ. παρ, ἀριθμ 230) . HANRI MUFLUCAG ,Τό δημόσιο χρέος καί ἡ ληστεία τῆς RELI, (Νοέμβριος 1967 Βαλκ, Βιβλ. ,ὅπ. παρ. ἀριθμ 241) , Τό πρῶτο σχέδιο γιά τήν κοινωνική οἰκονομική),τεχνική ἀνόρθωση στήν νεώτερη'Ιστορία μας ('Απρίλιος-Σεπτέμβριος 1969,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 242).KAYHAN BAGLAMER ,'Εἴσοδος τῆς 'Αγγλίας στήν Κοινή 'Αγορά καί ἡ Τουρκία ,('Ιούνιος 1971, Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 250) . MAHMUT TOLON , οἱ ἀπόψεις ἑνός φίλου τῆς Τουρκίας γιά τά οἰκονομικά μας προβλήματα ,(φεβρουάριος 1972,Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ. παρ. ,ἀριθμ 255) ,'Εν ἀναμονῇ τῶν ἀγροτικῶν μεταρρυθμίσεων ἡ ἀνάπτυξη τῆς Γεωργίας στήν Τουρκία καί μιά ἐνδιαφέρουσα συνομιλία

μέ τόν καθηγητή CHRISTIANSEN -WENIGER (Νοέμβριος 1970, Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ. παρ
ἀριθμ 266) ,OKTAM YENAL ,'Η ἐξωτερική οἰκονομική μας πολιτική ,('Οκτώβριο
1970,Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ παρ. ἀριθμ 267) , DAVER BULENT ,'Ο Ἀτατούρκ καί τό ζή-
τημα τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος (1967 ,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 195) ,
Σκέψεις τοῦ Ἀτατούρκ γιά τό πολιτικό καί οἰκονομικό σύστημα τοῦ Νέου Τουρ
κικοῦ Κράτους ('Ιανουαρ.- Μάρτιος 1972 ,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ παρ, ἀριθμ 323) .
HAMDI ARAMER , Τό κόμμα τῆς ἐλευθερίας καί τῆς συνεννοήσεως στήν ἀρχή τοῦ
'Εθνικοῦ ἀγώνα (Σεπτέμ. 1972,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρα. ἀριθμ 320) .TOLAY DURAY
Ἕνα σπουδαῖο γεγονός τῆς περιόδου τῆς ἀναιμιχῆς , ἡ Ἱδρυση τοῦ κόμματος
τῆς'Εθνικῆς ἀνεξαρτησίας (Σεπτέμβριος 1972 ,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 324)
M. GOVLUBOL , Τό NATO καί ἡ Τουρκία ἀπό τήν ἄποψη τῶν ἐξωτερικῶν καί ἐσωτερι
κῶν ἐνεργειῶν .('Απρίλιος - Μαΐος 1971, Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 332)
CENGIZ KURSAD , Σκέψεις τοῦ Μουσταφά Κεμάλ γιά τήν πολιτική κατάσταση τῆς
Τουρκίας στά τέλη τοῦ 1920(Αὔγουστος 1982, Βαλκ, Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 336
ERTUGRUL ZEKAI OKTE : Ἀξίες καί καθιερούμενα τοῦ νεοκεμαλισμοῦ ἀναπόφευκτα
(Φεβρουάριος 1971 , Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 340) ;Νεοκεμαλισμός καί οἱ
Θεμελιώδεις ἀρχές του ,(Μάρτιος 1971 ,Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 341),'Η
μέθοδος τοῦ νεοκεμαλισμοῦ ('Απρίλιος 1971Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 342)Τά
βασικά στοιχεῖα τοῦ νεοκεμαλισμοῦ (Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 343) ,βασικές
ἀρχές τοῦ νεοκεμαλισμοῦ (Βαλκ. Βιβλ. ὅπ, παρ. ἀριθμ 344),ἀναλυτικά 81) Γενι
κά περί νεοκεμαλισμοῦ ('Οκτώβριος 1971) ,'Εθνικισμός (Νοέμβριος 1971) ,Δημο
κρατικότης (Δεκέμβριος 1971) - Ιανουάριος 1972) ,Λαϊκισμός (Φεβρουάριος-
ΑΑπρίλιος1972), Κρατικισμός (Μαΐος 72- Σεπτέμβριος 72) , KAYHAN SAGLAMER,
Τό νέο ἀριστερό κίνημα στήν Τουρκία ,(Φεβρ. 1971, Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ.
ἀρίθμ. 349). Στά πλαίσια μιᾶς νέας Εὐρωπαϊκῆς προσπάθειας διακανονισμοῦ :
Τό NATO ,Τό Σύμφωνο τῆς Βαρσοβίας καί ἡ Τουρκία,(Δεκέβριος 1970,Βαλκ.Βιβ
ὅπ. παρ. ἀριθμ 350).ERDEM TARHAN, Πῶς ἐκλέγονται οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ-
Γενική ἀνασκόπηση τῶν 8 τελευταίων ἐκλογῶν στήν Τουρκία , (Δεκέμβριος
1969 , Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 355),ἐκλογές καί νόμοι ('Ιανουάριος 1970,
Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 355) GULTEN KAJGAN ,'Ιδεολογία τῆς Κοινῆς Ἀγο
ρᾶς (Μάρτιος 1970 ,Βαλκ. Βιβλ. ,ὅπ. παρ. ἀριθμ 371) . SELCUK ERES , Τό πρό
βλημα τῆς ἀνώτατης παιδείας στήν Τουρκία ('Οκτώβριος 1969, Βαλκ. Βιβλ. ὅπ

παρ. ἀριθμ 399) .BEDI SEHSUVAROGLU ,'Η μεταρρύθμιση τῆς παιδείας στήν Τουρκία μας (Μαΐος 1970, Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 403).

Δελτιο Τουρκικῆς Βιβλιογραφίας, "Ιδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Ἄϊμου (ΙΜΧΑ) - Τμῆμα Τουρκικῶν Σπουδῶν , Θεσσαλονίκη ,Βλ.'Ιδιαίτερα τό τεῦχ. II , Δεκεμβρίου 1970, ὅπου περιέχεται Βιβλιογραφία τοῦ περιοδικοῦ Τ.Κ.Δ.Ε. τῶν τόμων1-7 τῶν ἐτῶν 1962-1969,Βλ. ἀκόμη τεῦχ. 12 ,Ιουλίου1971 σελ. 5,ὅπου EMIN M .REMZI OZOREN ,Οἱ Τοῦρκοι καί οἱ 'Ελληνικαί 'Ορθόδοξοι'Εκκλησίαι. Βλ. ἐπίπλέον στό ἴδιο τεῦχος CENGIZ ORHONLU ,'Ηκί τοῦ Τουρκικοῦ Τύπο τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀσκουμένη πίεσης ,τοῦ ἴδιου, Τό πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τῆς Τορρκικῆς μειονότητας ἐν Δυτικῆ Θράκη καί ἡ'Ελληνική πολιτική διαιρέσεως.

ΙΔΤ.Ε.Δ. , Περιοδικό τοῦ'Ινστιτούτου'Ισλαμικῶν Σπουδῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου τῆς Κων /πολης .Βλ.'Ιδιαίτερα TANYIB GOKBILGIN , τά χαρακτηριστικά τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καί μερικοί σοφοί πολιτικοί ἄνδρες στήν'Ιστορία μας.(Βαλκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. ἀριθμ 331).

TITLES IN TURKISH SCIENCE . TURKISH SHIENTIFIC AND TECHNICAL DOCUMENTATION CENTRE . ANKARA. , VOL. 4: 1977 - 7 :1980

Τ.Κ.Α.Ε. , Μηνιαῖο ὄργανο τοῦ'Ινστιτούτου ἔρευνας τοῦ Τουρκικοῦ Πολιτισμοῦ μέ τόν τίτλο " Τουρκικός Πολιτισμός " ,"Αγκυρα . Βλ.'Ιδιαίτερα SKRIF BASTAV , 'Από ποιούς κατέλαβε τήν Κων/πολη ὁ Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής , (τεῦχ. 32 τοῦ'Ιουνίου 1965 ,σελ. 501-508 .'Επίσης βλ. τό Δελτίο Τουρκικῆς Βιβλιογραφίας τοῦ'Ιδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου Ἄϊμου (ΙΜΧΑ)-Τμήμα Τουρκικῶν Σπουδῶν - το, 6 Φεβρουάριος 1969 ,Θεσσαλονίκη) SELAηατtιν Ζα-ιΖικ , Αἱ Τουρκοελληνικαί Σχέσεις κατά τήν πορεία τῆς'Ιστορίας καί ἡ'Εθνική'Εταιρεία (Δ ελ. Τουρκ. Βιβλ. ὅπ. παρ. τομ 8 Δεκέμβριος 1969 .'Ακόμη ἐκδόθηκε σέ ξεχωριστό βιβλίο τό 1968 στήν Κωπολη καί ἔγινε δεκτό μ' εὐμενή σχόλια ἀπ' τό'Υπουργ. Παιδείας τῆς Τουρκίας λόγω τοῦ ἀνθελληνικοῦ του περιεχομένου). TAHSIN UNAL , οἱ Τούρκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης (τεῦχος 76, σελ. 279-287.Δελτίο Τουρκ. Βιβλ. ,Μάρτιος 1970 τεῦχ. 9 σελ. 11.

Τρίτος Κόσμος

Revue Tiers Monde, Publiée par l'Institut d'Etude du Développement Economique et Social de l'Université de Paris, Presses Universitaires de France.

Third World Quarterly, Publ. by Third World Foundation, London. Βλ. ἰδιαίτερα An Interview with the Commonwealth Secretary - General Shridath S. Ramphal : North-South Dialogue, Vol.1, No.1, σελ.1. Ἐπό ἴδιο τεῦχος Leslie Wolf - Philips, Why Third World?, σελ.105.

Φιλοσοφία

American Philosophical Quarterly, Ed. by Nicholas Rescher, (Department of Philosophy, University of Pittsburgh), Basil Blackwell and Mott Ltd., Oxford.

Δευκαλίων, Τρίμηνη Ἔκδοση τοῦ Κέντρου Φιλοσοφικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα. Βλ. ἰδιαίτερα τεῦχος 5 (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος 1971), ὅπου MAX HORKHEIMER : Αὐταρχικότητα καί Οἰκογένεια στήν σύγχρονη ἐποχή σελ. 1 καί KL. HORN, Προβλήματα μιᾶς Ψυχαναλυτικῆς Κοινωνιοψυχολογίας, σελ.50. Τεῦχος 22, ἀφιερωμένο στό πρόβλημα τῆς Ἐξουσίας.

Dialectica, Revue Trimestrielle, Presses Universitaires de France (Paris) et editions du Griffon (Neuchâtel, Suisse), Depuis Fevrier 1947.

Διοτίμα, Ἐκδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Φιλοσοφικῶν Μελετῶν, Διευθ.: Εὐάγγελος Μουτσόπουλος (Τεῦχη ἀπό 1 - 7 : 1973 - 1979). Βλ. ἰδιαίτερα τεῦχος 7, ὅπου G. Bonnis, Pour une Philosophie Anthropologique, σελ. 26.

Philosophy, The Journal of Royal Institute of Philosophy (London) ed. by R. Bambrough, Cambridge University Press, Cambridge - New York.

Philosophy and Public Affairs, Ed. Marshall Cohen, Princeton University Press, New Jersey. Βλ. ἰδιαίτερα Richard W. Miller, Reason and Commitment in the Social Sciences, Vol. 8, No, spring 1979. Ἐπό ἴδιο τεῦχος Allen W. Wood, Marx on Right and Justice: A Reply to Husami, σελ. 267 ἑξ.

./.

Philosophy of the Social Sciences, Publ. by Wilfrid Laurier University Press, Ontario. Βλ. ἰδιαίτερα L.J. Ray, Critical Theory and Positivism: Popper and the Frankfurt School, Vol. 9, 1979, σελ. 149 ἐπ. Στό ἴδιο τεῦχος Dieter Misgeld, On Gadamer's Hermeneutics, σελ. 221-239.

The Philosophical Review, ed. by the Sage School of Philosophy, Cornell University, Ithaca, New York. Βλ. ἰδιαίτερα Patricia S. Greenspan, Oughts and Determinism : A Response to Goldman, N. 460, January 1978, σελ. 77 ἐπ.

Διάφορα

Commentaire, Julliard, Paris. Βλ. ἰδιαίτερα Raymond Aron, Pour le Progrès, Après la Chute des Idoles, Vol. 1, No.3, 1978, σελ. 233 ἐπ. Στό ἴδιο τεῦχος Enzo Bettiza, Sur Gramsi et la "Revolution Finale", σελ. 329.

International Journal of Middle East Studies, Cambridge University Press, Cambridge - London - New York.

Μεσογειακή Ἀλληλεγγύη, Μηνιαία Ἔκδοση τοῦ Κέντρου Μεσογειακῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα, Ἐκδ.-Διευθ. Πέτρος Βάβαλης. Βλ. ἰδιαίτερα Φίλιππου Νικολόπουλου, Ἐθνικισμός καί Σοσιαλισμός στήν περιοχή τῆς Μεσογείου, ἀρ. 52-54, σελ. 42 ἐπ.

Μηνιαία Ἐπιθεώρηση (Monthly Review) Ἀνεξάρτητο Σοσιαλιστικό Περιοδικό, Διευθυντές: Paul M. Sweezy and Harry Magdoff. Βλ. ἰδιαίτερα τεῦχος 1 (Γενάρης 1975), ὅπου Jacob Morris, Staglation, σελ. 1 ἐπ. Τεῦχος 2, ὅπου Paul M.Sweezy, Ἡ Φύση τῆς Σοβιετικῆς Κοινωνίας, σελ.1 ἐπ., Samir Amin, Μαρξισμός, Ἀνασκόπηση καί Προοπτική, σελ. 37 ἐπ. Harry Magdoff, Ἰμπεριαλιστική Ἐπέκταση : Τυχαῖο γεγονός καί Προσχεδιασμός, σελ. 56 ἐπ.

Νέοι Στόχοι, Μηνιαία Ἔκδοση Οἰκονομικῶν καί Κοινωνικῶν Μελετῶν, Ἀθήνα, ἐκδ. Δέσποινα Παπανικολάου. Βλ. ἰδιαίτερα τεῦχος 2, ὅπου Πάλ Μπαράν, Γιά τήν πολιτική οἰκονομία τῶν ὑπανάπτυκτων χωρῶν, σελ.5. Ἰσαάκ Ντόϋτσερ: Μαοϊσμός - Οἱ ρίζες του καί ἡ προοπτική του, σελ.30.

./.

Patterns of Prejudice (Bi - monthly Publication devoted to the Study of National and International Conditions, Causes and Manifestations of Racial Religious and Ethnic Discrimination and Prejudice, with particular Reference to Discrimination and Prejudice against Jews), Institute of Jewish Affairs, London.

Πολιτικά Κριτήρια, Μηνιαία Πολιτική και Κοινωνική Επιθεώρηση, Διευθ.Γιάννης Τζαννετάκος, Αθήνα. Βλ. ίδιαίτερα Χρήστου Ροζάκη, Απ'τήν Διπόλωση στόν Πολυκεντρισμό: Πρόσφατες ένδείξεις τής κορεΐας πρός μιά νέα Διεθνή Τάξη, τεύχ.18 και 19, σελ. 22 και σελ. 18 έκ. Φιλίππου Νικολάκαυλου, Γιά μιά Αντιδογματική Πολιτική Ανθρωπιάς και Ρεαλισμού, τεύχ. 22-23, σελ. 33 έκ.

Soviet Studies, A Quarterly Journal on the U.S.S.R. and Eastern Europe, University of Glasgow, Glasgow University Press.

Studies in Soviet Thought, A Quarterly Review publ. by the Institute of East-European Studies at the University of Fribourg (Switzerland), The Center for East Europe, Russia and Asia at Boston College and the Seminar for Political Theory and Philosophy at the University of Munich, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht - Boston. Βλ. ίδιαίτερα I. Yakhot, The Marxian Notion of "Ideology" Vol. 20, No.1, July 1979. Στό ίδιο τεύχος Discussions: Capitalism versus Marx's Communism by Laurence Thomas and Reply to Laurence Thomas article "Capitalism versus Marx's Communism", σελ. 67 έκ.

Survey, A Journal of East and West Studies, A Publication under the Auspices of the London School of Economics and Political Science by Oxford University Press.

The Yale Review, A National Quarterly, Yale University Press, Yale University.

Τομές, Μηνιαίο Περιοδικό Πνευματικού Προβληματισμού, Διευθ.Δημήτρης Δούμαρης, Αθήνα. Βλ. ίδιαίτερα τεύχ. 2-3 (Ιούλιος - Αύγουστος 1976), Όχου άφιέρωμα στόν Κώστα Αξελό και τήν Φιλοσοφία του, σελ. 3-18.

Ξες Πίνακας

("REFERENCE BOOKS")

A+

A Reader's Guide to the Social Sciences, The Free Press, ed. Bert F. Hoselitz, New York, 1970.

A World Bibliography of Bibliographies and of Bibliographical Catalogues, Calendars, Abstracts, Digests, Indexes and the Like, by Theodore Besterman, Societas Bibliographica, Genève, (Third ed.), 1955. (Vol.4).

Bibliographie des Oeuvres de Karl Marx avec en Appendice un Repertoire des oeuvres de Friedrich Engels, par Maximilien Rubel, (Ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique), Librairie Mariel Rivière, Paris, 1956.

Bibliography of Bibliographies in Political Science, Government and Public Policy, Pergamon Press Ltd., Oxford - London - Paris - Braunschweig - Sidney (Political Science, Government and Public Policy series, vol. III).

British Museum General Catalogue of Printed Books, Publ. by the Trustees of the British Museum, 1965, London (Photographic ed to 1955).

Canadian Theses, (1960 - 67, vol.3), Ottawa, (National Library of Canada).

---

*: Τά παρακάτω βιβλία άναφέρονται γενικά στίς Κοινωνικές Έπιστήμες καί εἰδικότερα σέ Κοινωνιολογία καί Πολιτική Έπιστήμη. Άκόμη καί ἐξειδικευμένη άναφορά γίνεται σέ θέματα Μαρξισμοῦ - Σοσιαλισμοῦ καί Άνάπτυξης.

./.

Combined Retrospective Index to Journals in Political Science 1886 - 1974, (with an Introduction and User's Guide by Evan I. Farber, Carrollton Press, Incorporated, Washington and Inverness, 1977 (Vol.8).

Combined Retrospective Index to Journals in Sociology (1895-1974) (with an Introduction and User's Guide by Evan I. Farber), Exec. Ed., Annadel N. Wile, Carrollton Press, Virginia, 1978 (Vol.6).

Communism in the United States - A Bibliography, compiled and Edited by Joel Seidman Assisted by Olive Golden and Yaffa Draznin, Cornell University Press, Ithaca and London, 1969.

Comprehensive Dissertation Index 1861 - 1972, Vol. No.17 (Social Sciences), Xerox University microfilms, Ann Arbor, Michigan, 1973.

Contemporary Political Science, A Survey of Methods, Research and Teaching, Unesco, 1950.

Cumulative Book Index, A World List of Books in the English Language, (1957-1973) ed. by Nina R. Thomson, The H.W. Wilson Company, New York.

Cumulative Book Index, The World List by Author, Title and Subject, (1974-1979), Ed. Cary L. Ink, The H. W. Wilson Company, New York.

Dissertation Abstracts International (Humanities and Social Sciences) (Since January 1970 - June 1977 : Since Vol.30, No.7 - Vol.37 No.11), Xerox University Microfilms and University Microfilms International

Encyclopedia of the Social Sciences, ed. in chief Edwin R.A. Seligman, The Macmillan Company, New York, 1930, (Vol. 15).

Guide to Reference Books, Compiled by Eugene P. Sheehy with the Assistance of Rita G. Keckeissen and Gillen McIlvaine, American Library Association, Ninth ed., Chicago, 1976.

./.

Guide to Reference Materials in Political Science, by Lubomur R. Wynar with the Assistance of Linda Fystrom, Rochester, New York, (Library Science Text Series, Vol.2)

How to Find out the Social Sciences, bBy Gillian A. Burrington, Pergamon Press, Oxford - New York - Paris, 1975.

Index to Social Sciences and Humanities Proceedings, Institute for Scientific Informations, Inc., Philadelphia, 1979. (Vol.2 : I (Jan - March 1979), II (April - June 1979).

Index to theses in the Universities of Great Britain and Ireland (Theses accepted for Higher Degrees), London, (Period 1950 - 1972, Vol.22).

International Bibliography of Political Science - Bibliographie Internationale de Science Politique, (1952 - 1957, Vol.6), Prepared by the International Political Science Association in Co-operation with the International Committee for Social Sciences Documentation and with the Support of the International Studies Conference.

International Bibliography of Social Sciences - Sociology, Prepared by the International Committee for Social Sciences Documentation in Cooperation with the International Sociological Association, (1950-1979).

International Bibliography of the Social Sciences - Bibliographie Internationale des Sciences Sociales -, International Bibliography of Political Science, Unesco. (Prepared by the International Committee for Social Sciences Documentation - period : 1961 - 1977).

International Encyclopedia of the Social Sciences, ed. David L. Sills, The Macmillan Company and the Free Press, 1968 (Vol. 17 with Index).

International Political Science Abstracts - Documentation Politique Internationale, Published with the Assistance of U.N.E.S.C.O. and the Coordinating Committee on Documentation in the Social Sciences (1951 - 1977).

./.

Διεθνές Κοινωνικών Επιστημών, υπό την αίγιδα της UNESCO. Αρχισυντ. Julius Gould and William L.Kolb, εκδ. Ελληνική Παιδεία, Αθήναι (Επιστημ. Επετηρίς Γ.Β. Καββαδίας, Μετάφρ. Π. Κ. Δημηρίας).

Leon Trotsky, A Bibliography by Louis Sinclair, 1972, Hoover Institution Press, Stanford, California.

Marxism, Communism and Western Society, ed. C.D. Kernig, Herder and Herder, New York, 1972 (Vol.8).

Methodology of Social Sciences Research: A Bibliography by Dorothy Lampbell, Culver University of California Press, Berkeley, 1936.

Nationalism and National Development, An Interdisciplinary Bibliography, by Karl W. Deutsch and Richard L. Merritt, The MIT Press, Cambridge Mass. and London, 1970.

Παγκόσμιος Ιστορία Ακαδημίας Επιστημών τής Ε.Σ.Σ.Α., Ελλ. Εκδ. τής Ρωσσικής Εκδόσεως τού 1935 (Κρατικός Εκδοτικός Οίκος Πολιτικής Φιλολογίας, Μόσχα) εκδ."Η Έλισσα",Αθήνα, 1946 (Τόμ.16).

Political Science, A Bibliographical Guide to the Literature, by Robert B. Harmon, The Scarecrow Press, Inc. New York and London, 1965.

Political Science, A Bibliographical Guide to the Literature, Second Supplement by Robert B. Harmon, The Scarecrow Press, Inc., Metuchen, New Jersey, 1972.

Political Science Theses Register, ed. by Anthony Barker and publ. by Social Science Research Council 1977 (second ed.).

Proceedings in Print, (Bimonthly Publication), by Proceedings in Print, Inc., (February 1967, Vol.4, No.1 - February 1975, Vol.12, No.1).

Research Annotated, Guide to the Social Sciences Researches, by John Brown Mason, Clio Press, Santa Barbara, California, 1978 (Vol.2).

Scandinavia in Social Science Literature, an English Language Bibliography, by Sven Greenningg, Indiana University Press, Bloomington and London, 1970 (For the International Affairs Center).

./.

Serial Bibliographies in the Humanities and Social Sciences, compiled by Richard A. Gray, The Pierian Press, Ann Arbor, Michigan, 1969.

Social Indicators and Societal Monitoring, an Annotated Bibliography, by George M. Beal, Gerald E. Klonglan, Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam - London - New York, 1972.

Social Sciences Citation Index, Institute for Scientific Information, Philadelphia (For 1976 Vol.3, for 1977 Vol.5, for 1978 Vol.5).

Social Sciences Index, ed. by Joseph Bloomfield, The H.W. Wilson Company, New York, 1975, 1974 - 1978 (Vol.5).

Sociological Abstracts, (Co-sponsored by the American Sociological Association, Eastern Sociological Society, The International Sociological Association and the Midwest Sociological Society), ed. Leo P. Chall, Brooklyn, 1970 - 1979. (Βλ. ἐπιπλέον Vol.18, 1970, No.1 and 2 : E0756, ὅπου ἀναφορά σέ Jaffin, David, The Methodology of the Historian and Psychoanalyst : Can Subjectivity Be Eliminated? International Journal of Offender Therapy, 1968, 12, 2, p.85-89.

E0767, ὅπου ἀναφορά σέ Empey, LaMar T., Scientific Objectivity and Research Strategy, et al., 1967, 1, 1, Fall, 4 and 10.

E0787, ὅπου ἀναφορά σέ Goldthorpe, J.E., An Introduction to Sociology, New York, NY : Cambridge University Press, 1968.

E0793, ὅπου ἀναφορά σέ Osipov, G., Sociology: Problems of Theory and Method, Moscow, USSR : Progress Publishers, 1969.

E0818, ὅπου ἀναφορά σέ Rapoport, Anatol, A view of the Intellectual Legacy of Karl Marx, Social Science Information, 1968, 7, 4, Aug. p. 7 - 26.

E0835, ὅπου ἀναφορά σέ Jadubczak, Franciszek, Subjectivism and Objectivism in Sociology, Polish Sociological Bulletin, 1968, 18, p. 8 - 21.

./.

E0850. Όχου ἀναφορά σέ Turk, Herman, Some Current Trends in Sociological Theory, et. al., 1967, 1, 1, Fall, 2 and 8.

Vol. 18, No.3 :

E1629. Όχου ἀναφορά σέ Fazik Alexander, Some Methodological Experiences of a Concrete Research - on the Problems of Attitudes to Sociological Research Among the Public, Sociologicky Casopis, 1967, 3,2, p. 164-173.

E1633. Όχου ἀναφορά σέ Schaff Adam, A Propos de l'Integration des Sciences de l'Homme, Revue de l'Institut de Sociologie, 1968, 4,p. 569 - 584.

E1644. Όχου ἀναφορά σέ Vidlak Milos, A Mathematical Model in Sociology and Social Welfare, Sociologicky Casopis, 1967, B, 2, p. 174-18

E1655. Όχου ἀναφορά σέ Hobbs, Daryl, A comment on Applied Sociological Research, Rural Sociology, 1969, 34, 2. June, p. 241-45.

E1657. Όχου ἀναφορά σέ Horowitz, Irving Louis, Mind, Methodology and Macrosociology, American Behavioral Scientist, 1968, 12, 1, Sept. - Oct. p. 14-18.

E1672. Όχου ἀναφορά σέ Andreeva G., L'Homme Analyse par la Sociologie - Positivism - Fonctionalisme - Marxism, Revue de l'Institut de Sociologie (Solvay), 1968, 4, p. 671 - 682.

E1685. Όχου ἀναφορά σέ Israel, Joachim, L'Humanism dans les Théories de Marx, L'Homme et la Société, 1969, II, Jan - Mar.

E1700. Όχου ἀναφορά σέ Bluber, Herbert, The Idea of Social Development, Studies in Comparative International Development, 1966, 2,1, p. 3-11.

E1703. Όχου ἀναφορά σέ Grosser, Paul, L'Approche Structure-Fonctionnallist - ses Utilisations et ses Abus, Revue de l'Institut de Sociologie (Solvay), 1968, 4, p. 659 - 670.

./.

Vol. 18, No. 4 :

Ε2728, ὅπου ἀναφορά σέ Ehrlich, Stanislaw, On the "Integration" of Social Sciences, Kultura i Spoleczenstwo, 1962, 6, 3, Jul. - Sept., p. 135 - 139.

Ε2851, ὅπου ἀναφορά σέ Runciman, W.G., What is Structuralism? British Journal of Sociology, 1969, 20, 3 Sept., 253 - 265.

Ε2858, Weingart, Peter, ὅπου ἀναφορά σέ Herrschaft Und Konflict. Eine Kritik der Kritik Dahrendorfs An der Structurell - Funktionalen Theorie, Soziale Welt, 1968, 19, 3-4, p. 240 - 267.

Ε3160, Luhmann, Niklas, ὅπου ἀναφορά σέ Soziologie des Politischen Systems, Koelner Zeitschrift Fuer Soziologie und Sozial - Psychologie, 1968, 20, 4, Dec., p. 705 - 733.

Ε3171, Schevitz, Jeffrey M., ὅπου ἀναφορά σέ The Incorporation of Pluralism into Parson's Theory of Polity, American Behavioral Scientist, 1968, 12, 2, Nov. - Dec., p.22 - 27.

Ε3156, Legg, Keith R., ὅπου ἀναφορά σέ Political Recruitment and Political Crimes : The Case of Greece, Comparative Political Studies, 1969, 1, 4, Jan. 527 - 556.

Ε3176, Wiatr, Jerry J., ὅπου ἀναφορά σέ Some Ideological Problems of Socialism, Studia Socjologiczne, 1967, 24, p.35 - 71.

Vol. 18, No.5, :

(Abstracts from the 7th World Congress of the International Sociological Association).

Ε3749, ὅπου ἀναφορά σέ Basian, Gurcham S., Theory of Development.

Ε3986, ὅπου ἀναφορά σέ Mirski, G.I., Army and Society in Developing countries.

Ε3916, ὅπου ἀναφορά σέ Kollontai V.M., Some Specific Features of Social Processes in Developing Countries.

(Other Abstracts)

./.

E3679, ὅπου ἀναφορά σέ Lukin, Vladimir Petrovich, "Development Ideology" as Mass Consciousness in Countries of the "Third World", Voprosy Filosofii, 1969, 22, 6 p.35-46.

E3680, ὅπου ἀναφορά στή μελέτη Bykhovsky. Bernard Emanuilovich, Anti-Marxism Yesterday and Today, Voprosy Filosofii, 1969, 22, 5 p. 88-99.

E3641, ὅπου ἀναφορά στή μελέτη Jan Szczepanki, Marxist Sociology in the World Sociological Movement, Voprosy Filosofii, 1969, 23, 6, p. 14-21.

E3643, ὅπου ἀναφορά στή μελέτη Makhov, A.S., Frish A.S., (eds), Society and Economic Relations, Moscow, Progress Publishers, 1969.

E3652, ὅπου ἀναφορά σέ Vyatkin, Yury Semionovich and Alexei Sergeevich Mamsin, Correlation of the Structure-Functional and Historical Approaches in Studying Living Systems, Voprosy Filosofii, 1969, 23, 11, p.44-56.

E3644, ὅπου ἀναφορά σέ Ashin, G.K., On the Methodology of Research of the Role of the Masses in the Social Process.

Vol. 18, No.6 :

E4495, ὅπου ἀναφορά σέ Doumas, Christos L., Crisis, Revolution and Military Rule in Greece, Southern Quarterly, 1968, 6, 3, p.255-288.

E4852, ὅπου ἀναφορά σέ Pellicani Luciano, The Political Thought of Ortega Y Gasset, Rivista di Sociologia, 1968, 17, p. 77-140.

Vol. 18, No.7 :

E5557, ὅπου ἀναφορά σέ Bauman, Zygmunt, Antonio Gramsi or Sociology in Action, 1963, 7, 1, p. 19-34, Kultura i Spolecsenstwo.

E5572, ὅπου ἀναφορά σέ Janiska, Aleksandra, The American Sociological Left and the Marxian Pattern, Studia Socjologiczne, 1967, 27, p. 21-36.

E5595, ὅπου ἀναφορά σέ Buehl Walter, Dialectical Sociology and Sociological Dialectics, Koelner Zeitschrift Fuer Sosiologie und Sosial - Psychologie, 1969, 21, 4, Dec., p. 717 - 751.

./.

Ε5598, ὅπου ἀναφορά σέ Collins, Paul W. and Andrew Vayda, Functional Analysis and its Aims, Australian and New Zealand Journal of Sociology, 1959, 5, 2, Oct. p. 153 - 156.

Ε5630, ὅπου ἀναφορά σέ Tjaden, Karl Hermann, Zur Kritik Eines Funktional - Strukturellen Entwurfs Sozialer Systeme, Koelner Zeit Schrift Fuer Soziologie und Sozial - Psychologie, 1969, 21, 4, p. 752 - 769.

Ε5637, ὅπου ἀναφορά σέ Weingart Peter, Beyond Parsons? A Critique of Ralf Dahrendorf's Conflict Theory, Social Forces, 1969, 48, 2, Dec., p. 151 - 164.

Vol. 19 No. 1-2 :

Ε6828, ὅπου ἀναφορά σέ Kultgen J.H., The Value of Value Judgement in Sociology, Sociological Quarterly, 1970, 11, 2, spr., p. 181 - 193.

Ε6841, ὅπου ἀναφορά σέ Touraine Alain, Towards Actionalist Sociology, Social Science Information, 1969, 3, 5, Oct., p. 147 - 168.

Vol. 19, No.3

Ε8304, ὅπου ἀναφορά σέ Moya Valaganon, Carlos, Power and Social Conflict: Ralf Dechrendorf and C.W. Mills, Revista Espan. la de la Opinion Publica, 1970, 20, p.31-56.

Vol. 19, No.4

Ε9472, ὅπου ἀναφορά σέ Kuvacic Ivan, Parson's Theory of Social Equilibrium, 1966, 9, 4, p. 44 - 45.

Vol. 20, 1972, No.1-2 :

Ε3248, ὅπου ἀναφορά σέ Horowitz David, Social Science or Ideology ? Social Policy, 1970, 1,3, Sept. - Oct., p. 30-37.

Ε3368, ὅπου ἀναφορά σέ Gergor A.J., Political Science and the Uses of Functionalist Analysis, American Political Science Review, 1968, 62, 2, Jun. p. 425-439.

./.

Vol. 20, No. 4 :

F5935, ὅπου ἀναφορά σέ Levy, Marion J., Structuralism - Functionalism and Social Change Theory.

F5944, ὅπου ἀναφορά σέ Nam., T.Y. Structural - Functional Analysis, International Review of History and Political Science, 1969, 6, 1, Feb., p. 64-80.

Vol. 20, No.6 :

F8032, Mokrzycki Edmund, The Operation of Verstehen, Polish Sociological Bulletin,

Sociology Theses Register, ed. by Frances Wakeford, Social Science Research Council - British Sociological Association, 1977 (Second ed.).

Sources of Information in the Social Sciences, A Guide to the Literature by Carl M. White and Associates, The Bedminster Press, 1964.

The American Left 1955 - 1970. A National Union Catalog of Pamphlets published in the United States and Canada, ed. and compiled by Ned Kehde, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, England, 1976.

The British National Bibliography, publ. by the Council of British National Bibliography, (1950 - 1978).

The Information Sources of Political Science by Frederic L. Holler, Clio Press, inc., Santa Barbara (California), Oxford (England), 1975, (Vol.5)

The Literature of Political Science, A Guide for Students, Librarians and Teachers, by Clifton Brook, R.R. Bowker Company, New York, London, 1969.

The National Union Catalog, Comp. and ed. with the cooperation of the Library of Congress and the National Union Catalog Subcommittee of the Resources Committee of Resources and Technical Services Division, American Library Association, Mansell.

./.

Use of Social Sciences Literature, ed. by N. Roberts, Butterworths, London - Boston.

U.S. Government Publications relating to the Social Sciences, A selected Annotated Guide, by Joseph K. Lu, Sage Publications, Beverly Hills - London, 1975.

World List of Social Science Periodicals -

Liste Mondiale des Périodiques Spécialisés dans les Sciences Sociales, Prepared by the International Committee for Social Sciences Documentation with the Assistance of the Service d'Echange d' Informations Scientifiques de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, Unesco, 1966 (Third ed.).

B+

ABSTRACTS OF ROMANIAN SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE. THE NATIONAL INSTITUTE FOR INFORMATION AND DOCUMENTATION BUCUREȘTI ,Vol, 16 :1980- 18:1982

Βαλκανική Βιβλιογραφία Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Ἁγίου (ΙΜΧΑ)Θεσσαλονίκη .

Δελτιο Τουρκικῆς Βιβλιογραφίας.Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Ἁγίμου (ΙΜΧΑ) -τμῆμα Τουρκικῶν σπουδῶν , Θεσσαλονίκη.

Ἑλληνικό Λογοτεχνικό καί Ἱστορικό Ἀρχεῖο ,ἔκδ. Μ. Χαριτάτος ,Ἀθήνα.

---

* Οἱ παρακάτω περιοδικές ἐκδόσεις ἀναφέρονται ἀποκλειστικά σέ Βαλκανικές χῶρες.